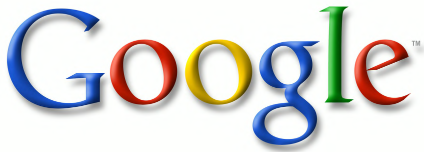

LIBRARY
OF THE
UNIVERSITY
OF
CALIFORNIA

TILSKUEREN.

MAANEDSSKRIFT

FOR

LITERATUR, SAMFUNDSSPØRGSMAAL OG ALMENFATTELIGE VIDENSKABELIGE SKILDRINGER.

UDGIVET AF

N. NEERGAARD.

SYVENDE AARGANG.

KJØBENHAVN 1890.

P. G. PHILIPSENS FORLAG.

THIELES BOGTRYKKERI.

Indhold.

Januar.

Februar—Marts.

April.

Maj.

Juni.

Juli.

August.

September.

Oktober.

November—December.

Det store Menneske, Kulturens Kilde.

I.

Det er ikke min Vane at besvare Angreb eller Kritiker. Ikke at jeg miskender eller undervurderer deres praktiske Betydning; hvad Værd de end for øvrigt have, men jeg er saa hyppigt eller rettere saa stadigt Genstand for dem, at Besvarelsen vilde tvinge mig til hvert Øjeblik at forlade selvvalgte Sysselsættelser. Denne Gang har jeg imidlertid haft det Held at blive Genstand for et velment Angreb af en Mand, der staar højt ved Talent, højere endnu ved Kundskaber og Karakter, og jeg vil da ikke nægte mig den Fornøjelse for en Gangs Skyld at kritisere min Kritiker.

Det er ikke første Gang i mit Liv, at jeg møder Hr. Prof. Høffding paa min Vej nedlæggende en Indsigelse. Det er snart 24 Aar siden at det skete første Gang. Der er noget idyllisk, noget der virker som en Art Symbol paa Lidenheden og Ensformigheden af de nordiske Forhold, i dette, at man en Menneskealder igennem med passende Mellemrum møder de selvsamme Personligheder som Modstandere. Det hændte mig for to Aar siden med Digteren Bjørnson som nu med Tænkeren Høffding. Og som de samme betydelige Modstandere nu og da rette deres Vaaben imod én, saaledes har man i mere end en Snes Aar de samme smaa Fjender i sine Hæle. Det kan hænde én, omtrent som den, der stadigt bebor samme Landsby, at man i lange Tider Dag ud Dag ind forfølges med Gøen af den selvsamme Køter.

Man maa da prise sin gode Skæbne, naar det er saa fremragende Personer som Bjørnstjerne Bjørnson eller Prof. Høffding, af hvem man imødegaas. Allerede ved den Anseelse, de nyde, kaste de en vis Glans over den, de udpege som Modstander. Naar de alligevel som Nedlæggere af Indsigelser imponere mig personligt mindre, saa beror det netop paa, at jeg allerede før

har truffet dem paa min Vej i denne Egenskab og har set dem med samme Overbevisning, med lignende Overlegenhed og Varme bekæmpe mig ud fra Standpunkter, som jeg den Gang ansaa for forkastelige og som de nu selv betragte som aldeles uholdbare, medens jeg har samme Blik paa deres fordums Meninger nu som da.

Hr. Høffding var den Gang allerede Filosof, men en teologisk Filosof, en begejstret Tilhænger af R. Nielsens Lære om Forenelígheden af Tro og Viden som absolut uénsartede Principer i én Bevidsthed. Han gik ud fra, at der mellem Videnskaben og Livet fandtes en saadan Modsætning, at naar det godes Idé praktisk skulde virkeliggøres, aabenbarede den rationelle Etik sin Utilstrækkelighed og »Religionens« Nødvendighed blev indlysende. Han mente at Grundideernes Logik holdt Miraklets Mulighed aaben. Han udgav et Stridsskrift »Filosofi og Teologi«, i hvis Slutning han tog mine Vildfarelser under Behandling.

Jeg vilde ikke have opfrisket disse gamle Minder, hvis jeg ikke nu i mine Artikler fra de Dage havde bidt Mærke i en Passus, der forekommer mig at finde Anvendelse ogsaa paa Professor Høffdings sidste Indlæg imod mig. Jeg henpeger dèr til den Erfaring, at selv den mindre gode Skuespiller kan høste Klap og Bifald, »naar han som Uskyldighedens eller Troens Ridder har en ædel Maxime«, og paaviser hos »min ærede Modstander Hr. Høffding« en vis Tendens til »at faa Rollerne saaledes fordelte imellem os, at han kommer til at spille en Lysets Engel og jeg en Mørkets Dæmon«. (»Fædrelandet« for 27 Februar 1866).

Den Mand, der den Gang brød en Lanse med mig, gør mig nu (i Indledningen til sin Artikel) den Ære at tillægge mig en vis Ævne til psykologisk Karakteristik. Jeg tror at have bevist den ved disse 24 Aar gamle Linjer. Professor Høffding er den fødte Advokat for den ædle Sag. Ved den ædle mener jeg den i Tidsalderens dannede Kredse anerkendt gode, altsaa for saa vidt populære Sag. Deraf en vis Tilbøjelighed til at tage dygtig Afstand fra Personligheder som mig, hvis Lod i Livet er blevet den, altid at maatte føre den upopulære Sag.

Ikke at Professor Høffding bevidst tilstræber de ædle Roller. Men de ligge saaledes for ham, at han uvilkaarligt smutter i dem. Hovedindtrykket paa Læseren, naar han nogen Tid har fulgt ham, er ikke just dette: Hvilken dyb eller hvilken skarpsindig Forfatter! men dette: Hvilken fortræffelig Mand! Derfor er det

saa betegnende, at en Læser, der ikke netop er Fagmand, som Bjørnstjerne Bjørnson, kunde samle sine Indtryk i dette, der forekommer i hans Anmældelse af »Etiken«: »Forfatteren er utvivlsomt en af de ædleste Personligheder iblandt os«. Jeg har hørt Mænd, som tiltroede Bjørnson en Naivetet, jeg ikke tillægger ham, udlede dette Udbrud af den populære Mening, at jo ædlere den Materie er, der behandles, des ædlere er den skrivende selv, saa at Høffding, hvis han havde indskrænket sig til at skrive om Psykologi, kun vilde have staaet for Anmælderen som dygtig og lærerig, men nu, som Forfatter af en Etik, avancerede til ædel. Jeg deler ikke denne Anskuelse. Allerede naar man staar overfor Høffdings tidligste Skrifter, er Hovedindtrykket det af Forfatterens brave Karakter.

Jeg tror derfor heller ikke, at Professor Høffding ser rigtigt paa sig selv, naar han (i sin Afhandlings Overskrift) betegner sig som en demokratisk *Radikaler*. Jeg finder intet radikalt i hans Tankegang, hverken her eller andensteds. Jeg tror lige saa lidt, at Professor Høffding ser rigtigt paa sig selv, naar han (i sin Afhandling S. 860) antyder, at han hører til de *revolutionære* Aander. Jeg finder intet revolutionært i hans Aandsretning eller Holdning. Han har af Naturen et Hang til aandeligt at opslaa sine Pauluner der, hvor rolig Fornuft, stille Respektabilitet, hæderlig Flid, en prøvende og forsigtig Skønsomhed vurderes og hersker. For ham som for de fleste her til Lands er i Grunden intet alvorligt undtagen Alvor. Han kommer ubevidst eller halvbevidst altid til at staa som Talsmand for Idealer, der enten allerede er anerkendte eller dog let kunne blive anerkendte, fordi de ere i nær Slægt med de religiøse og moralske Idealer, som Kirken har opdraget Befolkningen til at dyrke eller som Politiken har opøvet Befolkningen til at tro paa. Deraf det »milde« i hans Tankegang. Deraf det lidt faderlige i hans Tone. Han begyndte som Teolog og, uden at han aner det, sidder Teologen ham endnu i Kroppen.

Heraf kommer det ogsaa, at saa fintdannet og fordomsfri han end staar overfor et Forfatterskab af afgjort antiteologisk Art, saa er det ham dog uvilkaarligt imod. Han føler sig saaret deraf, selv hvor det synes ikke at angaa ham.

Ikke et Minut har jeg haft ham i mine Tanker, mens jeg skrev »Aristokratisk Radikalisme«; ikke med et Ord sigtes deri til hans Etik — af den gode Grund, at jeg den Gang ikke havde læst den. Ikke des mindre har han med Rette følt, at min Artikel

ramte et sygt Punkt i denne Bog, har følt sig »forarget« og har maattet reagere.

Ogsaa Fagmandens Uvilje har rørt sig. Professor Høffding roser mig for, at jeg »egentlig aldrig selv har villet være Tænker«. Om jeg har villet være det, er et Spørgsmaal for sig; vist er det, at jeg aldrig har kaldt mig derfor, udgivet mig derfor. Men deraf tør man dog ikke slutte, at jeg ikke efter Ævne har tænkt til Husbehov, heller ikke at jeg skulde være ganske blottet for filosofisk Kundskab eller Dannelse, om jeg end ikke har drevet det til Professor i Filosofi (saa lidt som til Professor i noget andet Fag). Jeg maa trøste mig med, at for min ærede Modstander er selv en filosofisk Forfatter af Nietzsches Rang heller ingen »Tænker«. For Prof. Høffding er jeg en »Æstetiker«. Ved min Afhandling har jeg villet henvende mig til mine Lige, villet »servere Nietzsche for Æstetikere«. Det er længe siden, man her i Danmark brugte dette Ord. Det forekommer mig at passe daarligt paa mig. Jeg ved ikke ret, hvad der af Professoren menes dermed, men indser nok, at det skal betyde noget ikke videre fordelagtigt. Allerede i »Etiken« forekommer nu og da en Hentydning til Æstetikere, der ingenlunde kan betragtes som smigrende for samme; f. Eks. naar det hedder: »Mange af de Angreb, der, især af Æstetikere, rettes imod Ægteskabet i al Almindelighed, skyldes sikkert kun Reminiscenser fra franske og engelske Forfattere, som polemisere mod det uopløselige eller kun af ganske enkelte Grunde opløselige Ægteskab«. Fraset at Angreb »paa Ægteskabet i al Almindelighed«, selv fra Æstetikeres Side, høre til det meget sjældne, er denne Sætning uendelig karakteristisk for en Forfatter, hvis Arbejder synes at skylde saa vel deres gode Side, deres alt omspændende Systematik, som deres mindre gode, nemlig en vis Mangel paa fængslende Liv, den Omstændighed, at næsten alle Spørgsmaal bæres Forfatteren i Møde ud fra Bøgernes Verden, ikke ud fra Livets Virkelighed. Han kan ikke tænke sig de store Kætterier uden som Reminiscenser fra Læsning.

Det ligger i, at ingen mindre end han har Kætterblod i sine Aarer. Han er baade oplyst og liberal, men han er fremfor alt etisk og i hans Etik ikke en Kant, ikke en Særhed! Den er et Arkiv af de pæneste Meninger, et Menneske kan have. Ikke saaledes at forstaa, at den just vil blive lyst i Kuld og Køn af de egentligt konservative i Religion eller Politik, som have de *aller*fineste Meninger, men den vil end ikke forarge selv disse

synderligt, og den vil være skrevet ud af Hjærtet paa den kompakte Majoritet, hvorom Dr. Stockmann taler. Deraf den Glæde, hvormed den modtoges i den hele liberale Lejr. Som jeg hørte en af vore Politikere sige det med Begejstring: »Dette er Etik for den liberale Vælgerforening!«

Professor H. Høffding er som Etiker, hvad Professor P. Hansen er som Literaturhistoriker. Hans »Etik« svarer til Prof. Hansens »Danske Literaturhistorie«. Det er ulastelige, smagfulde Bøger, udførte efter en velordnet Plan, omfattende alt, hvad det vidtløftige Æmne kræver. Man søger intet deri forgæves. Der er hos Prof. Hansen ikke oversprunget nogen som helst Forfatter af Betydning. Der er hos Prof. Høffding ikke forbigaaet nogen som helst Livssfære. Man finder de rigtige Meninger om Holberg og Heiberg, Oehlenschläger og Grundtvig hos den ene, om Elskov og Venskab, Ret og Moral hos den anden. Lutter modne, humane Domme. Og aldrig en Linje som vækker Anstød.

Ikke des mindre ligger det i den Aand, hvori Prof. Høffdings Værk er undfanget, at en saadan Etik stadigt trues af et Skylla, som er dette: Forkyndelsen af evige Sandheder, vi ikke trænge til, (f. Eks.: »Et Parti kan lige saa vel trænge til Reform som hele Staten kan det«) og af et Charybdis, som er dette: Forkynden af altfor timelige Sandheder, der fungere som var de evige. Der er jo nemlig ikke den i vore Dage for etisk og definitiv ansete Institution, som ikke finder sin Plads i denne Etik. Den er en Raadgiver for Hvermand, en raadgivende og advarende Videnskab, omtrent som den gammeldags Æstetik, der lærte Poeterne, hvordan de skulde digte, Malerne, hvordan de skulde male, og forklarede, hvad der i Kunsten var tilladt og forbudt. I den gamle Æstetik blev Balladen behandlet som var den en indtil Dagenes Ende nødvendig Kunstform, saaledes behandles her f. Eks. Parlamentarismen. Det hedder: »Det er, hvor politisk Frihed raader, Majoriteten af Vælgerne i Landet, der kommer til at bestemme Sagernes Afgørelse. *Dette kan ikke være anderledes.* Naar der skal træffes en Afgørelse, er det *rimeligere* (mere etisk?), at Minoriteten retter sig efter Majoriteten end omvendt osv.« Jeg indser det praktiske, men ingenlunde det etiske deri. Jeg har intet tilovers for Minoritetsregimentet i den brutale og aandløse Skikkelse, hvori vi her i Landet kende det. Men jeg kan tænke mig en helt anden Art Mindretal lede et Folk paa en helt anden Maade. Majoritetsregimentet har efter Sagens Natur

aldrig været andet end Middelmaadighedsregimente og kan aldrig være andet. Som Enevælden svarede til Overgangstilstanden mellem Lehnsherredømme og Parlamentarisme, saaledes svarer den repræsentative Regeringsform til Pengemagten, og man er i vore Dage temmelig paa det Rene med, at Majoritetsregimente er næsten ligesaa slet som nogen tidligere Art Regimente. Den videnskabelige Anarkist, Fyrst Krapotkin har med Rette henvist til, at Verdenspostforeningen ikke har valgt et internationalt Postparlament for at ordne Posternes Organisation, Europas Jærnbanebestyrelser ikke noget internationalt Jærnbaneparlament til Ordningen af Togenes Gang eller Fordelingen af Trafikens Udbytte. Muligvis er der et Fingerpeg i sligt. Prof. Høffding derimod godkender de bestaaende Institutioner, behandler dem som var de Menneskehedens sidste Ord i Sagerne, og giver saa forstandige, moderate, frisindede, Raad og Vink.

Deraf den Varme, der er saa velgørende hos ham. En anden, der ikke sjældent maa nøjes med at give Læseren en kold Douche, kan ikke have denne Varme; men han vil være vant til at træffe den hos Forfatterne af etiske Systemer. Jeg har i dette Øjeblik den Fornøjelse og Ære at kende ikke mindre end fire saadanne Forfattere personligt. Jeg véd ganske vist, at Etiken er en Videnskab; man kan da sin Børnelærdom. Men vidste jeg det ikke, vilde jeg maaske blive rent ud vantro, ligesom jeg allerede nu og da kan have mine Anfægtelser, naar jeg ser, hvorledes enhver af disse mine fire Bekendte i *sin* Etik lærer sine mig fra Privatlivet velbekendte Yndlingsmeninger fra sig som den rette Videnskab.

Ogsaa de udenlandske Etikere ere udmærkede Mænd. En af dem, Steinthal, er endog paa sit egentlige Omraade, det filologiske, et Geni, en banebrydende Aand; der er faa Videnskabsmænd, jeg skylder saa megen Belæring. En anden, Eduard von Hartmann, der har naaet et Verdensry, er med alle sine Besynderligheder en meget stor Skikkelse og en Skribent af tiltrækkende Originalitet. Den tredje, Friedrich Paulsen, den yngste iblandt dem, er mig lige kær som Filosof og som Historiker. Jeg har i flere Aar til Stadighed nydt hans Omgang, jeg ser i ham en Ven, med hvem enhver Samtale er frugtbringende og af hvem enhver Tanke er værd at veje. Men paa Etikens Omraade staar ingen af disse ypperlige Mænd paa deres Højde. Ja vidste jeg ikke bedre, vilde jeg, naar jeg læser deres Etiker, forsværge at Etiken var andet,

end Dr. Eduard von Hartmanns, Professor Steinthals, Prof. Paulsens osv. Meninger om, hvordan vi andre bør bære os ad. Steinthal f. Eks., der ikke blot som Prof. Høffding er en højtoplyst Mand, men som kritisk Forsker en Mand med skærende Logik og forbavsende Gave til historisk Rekonstruktion, tilfredsstiller som Etiker ingenlunde. Som Tysker af den ældre Skole er han i Modsætning til Høffding ingen Ven af Kvindens Emancipation, følgelig er Tanken om Kvindens Deltagelse i det politiske Liv ham saa fremmed, at han end ikke spilder Ord paa den i Etiken. Og hvad Kvindens Forhold til Videnskaben angaar, deciderer han kort: *Die Frau hat kein Fachstudium zu treiben.* Høffding erklærer (Etik S. 91): Ikke al Kulturvirksomhed er etisk. Steinthal erklærer (Etik S. 169): Kulturen i og for sig er altid sædelig. Men som radikalere Tænker end Høffding anser han Ægteskabet, som vi kende det, for *uetisk.* Virkeligt etisk bliver det for ham kun i en socialistisk Samfundsorden, hvor det har ophørt at være en Forsørgelse for Kvinden og er blevet »hvad det evigt er og skal være, en aandelig Forbindelse«. Ogsaa Paulsen er Socialist, men *for* Kvindens Frigørelse. For Hartmann er imidlertid enhver socialistisk Samfundsorden uetisk og umulig; for ham er det etisk at behandle Kvinden som det lavere Væsen, hun efter hans og Schopenhauers Mening er o. s. v.

Alt dette skræmmer en Lægmand, der uden at være »Tænker« forsøger at danne sig en Mening om de moderne Etikers Værdi, tilbage fra netop at søge Videnskab i dem. Han er aldrig rigtig vis paa, naar det er Professoren, der taler, og naar det er Etiken. Han glæder sig til Gengæld ved at finde højtbegavede, mere eller mindre ensidige og aandfulde, mere eller mindre frigjorte Skribenters mere eller mindre stemningsrige Udtalelser om alle mulige Forhold mellem Himmel og Jord.

Professor Høffding er nu blandt de moderne Etikere en af de mindst stemningsrige, men ogsaa en af de mindst ensidige. Ingen Tankebevægelse er saa hyppig hos ham som denne: »Paa den anden Side osv.« — Han er for tænksom og for grundig til oftere end en yderst sjælden Gang at blive triviel. Men han skyr ikke den ret almindeligt anerkendte Sandhed, der er lige ved at være eller blive det.

Man behøver kun at overveje dette Karaktertræk hos ham for at begribe, i hvilken Grad en Forfatter som Nietzsche maa være ham en Forargelse. En Særling, en Ubændig, en Gaadefuld,

en Dæmon, hvis Tanker bevæge sig i lange Spring og lade Mellemleddene ligge, en Filosof, der nedskriver sine Indfald aforistisk, som de komme, uden at ordne dem synderligt bagefter, og som overlader Læseren denne til ikke ringe Umag, en Forfatter endelig, der henvender sig til den lille Kreds af tvivlsomt lykkelige, man plejer at kalde *the happy few* og som — for at bruge et Kierkegaardsk Udtryk — skriver »for at misforstaas« af dem, der for ham staa som de profane. Høffdings Bøger kunne blive en Art Folkelæsning for de dannede, aldrig hans.

For Prof. Høffding er Nietzsche ikke nogen Filosof, men en Rhetor, en Digter. Lad Læseren fordybe sig i Nietzsches Skrifter, og han vil føle Utilstrækkeligheden af disse Rubriker. Jeg er ikke sikker paa, at Prof. Høffding selv har læst ham fuldstændigt og omhyggeligt nok til at kunne fælde en saadan Dom. Ja, hvis jeg overfor en Professor i Filosofi turde vove en saadan Hardiesse, vilde jeg sige: jeg er end ikke sikker paa, at Professoren har forstaaet, hvad han har læst. Han gengiver i det mindste Nietzsches Ord og Tanker, hvor han citerer ham for ret at afskrække fra ham, saa urigtigt, at da Muligheden af forsætlig Forvanskning er udelukket, kun den af mangelfuld Forstaaelse bliver tilbage.

Prof. Høffding har et langt Citat af Nietzsche, der lyder ret forrykt og kulminerer i denne højst besynderlige Sætning: »Hvis nu intet var mere guddommeligt end Vildfarelsen, Blindheden, Løgnen?«

Denne Sætning lyder paa Tysk: »Auch wir Erkennenden von Heute, wir Gottlosen und Antimetaphysiker, auch wir nehmen unser Feuer noch von jenem Brande, den ein Jahrtausende alter Glaube entzündet hat, jener Christen-Glaube, der auch der Glaube Plato's war, dass Gott die Wahrheit ist, dass die Wahrheit *göttlich* ist. Aber wie, wenn gerade dies immer mehr unglaubwürdig wird, wenn Nichts sich mehr als göttlich erweist; es sei denn der Irrthum, die Blindheit, die Lüge, — wenn Gott selbst sich als unsre *längste Lüge* erweist?«

Som man ser er i den danske Tekst de forklarende Slutningsord udeladte, Ordene *mehr als göttlich* oversatte, som stod der *als mehr göttlich,* og Vendingen »naar intet længere viser sig guddommeligt, (ɔ: stammende fra Gud) det skulde da være Vildfarelsen, Blindheden, Løgnen«, gengivet med det ret platte: »Hvis nu *intet var guddommeligere* end Vildfarelsen, Blindheden, Løgnen!« hvad der selvfølgeligt giver en ganske anden Mening.

Stedet er i sin Sammenhæng ikke saa let at forstaa, som Prof. Høffding har ment, og man kan uden at gaa ham for nær udtale, at den hele Side veltalende Protest om Sandhedens og Videnskabens Værdi, som han knytter hertil, aldeles ikke rammer Nietzsche, men er kraftige Slag i den tomme Luft. Det anførte Sted af »Genealogie der Moral« er selv et Citat af det højst interessante ældre Skrift »Die fröhliche Wissenschaft«, hvortil der ogsaa henvises, og Prof. Høffding, som har gjort sig Arbejdet let, har øjensynligt ikke søgt Forklaringen der. Ellers havde det ikke været ham muligt imod en saa dybsindig Forsker som Nietzsche at anføre denne Næsten-Trivialitet: »Aldrig kan en Overbevisnings Styrke være tilstrækkelig Garanti for dens Sandhed«, ti i selve den Passus, hvortil der henvises, hedder det hos Nietzsche, at først naar Overbevisningen har ophørt at være Overbevisning, først naar den har været stillet under Politiets Opsigt ɔ: under Opsigt af Mistroens Politi, kan den opnaa Adgang til Videnskaben, saa den videnskabelige Aands Tugt begynder med: ikke at tillade sig Overbevisninger. (Die fröhliche Wissenschaft S. 261).

Der var da ingen Anledning til at forklare Nietzsche Selvfølgeligheder, som blot kunne have Interesse for dem, han i sit energiske Sprog betegner som »akademiske Pattebørn«. Han synes heller ikke ubekendt med, at »Livet er i det hele en vanskelig Ting« og deslige.

Men han viser, at om end selvfølgelig Overbevisninger intet betyde i Videnskaben, saa hviler dog nødvendigvis denne, eftersom der ingen »forudsætningsløs« Videnskab gives, paa én Overbevisning, en bydende og ubetinget. Spørgsmaalet om *Sandhed* er nødvendig, maa ikke alene forud være besvaret med *Ja,* men være besvaret i den Grad bekræftende, at den Overbevisning, der ligger bagved, kan formuleres saadan: »Intet er saa nødvendigt som Sandhed, og i Forhold til den har alt øvrigt kun en Værdi af anden Rang«.

Og som den dybtgravende Psykolog han er, spørger Nietzsche nu: Hvad er, hvad betyder denne ubetingede Attraa efter Sandhed? Er den en Vilje, der har til Indhold ikke *at ville lade sig bedrage?* Eller er den en Vilje, som har til Indhold *ikke at ville bedrage?* Ti ogsaa paa den sidste Maade kunde Attraaen efter Sandhed fortolkes, i Fald man under den almindelige Sætning »Jeg vil ikke bedrage« ogsaa indbefattede Tilfældet »jeg vil ikke bedrage mig«.

Han viser saa, at dersom man atter spørger: Men hvorfor ikke bedrage? Hvorfor ikke lade sig bedrage? saa høre Grundene for det første Hvorfor ganske andensteds hen end Grundene for det andet. Man vil ikke lade sig bedrage — her er Forudsætningen den, at det er skadeligt, farligt, skæbnesvangert at bedrages; saaledes opfattet bliver Videnskaben da Forsigtighed, Nytte, langt udspunden Klogskab, og Indvendingen, som bliver mulig, er den: Er det virkelig saa sikkert, at det *ikke* at ville lade sig bedrage er mindre skadeligt, farligt, skæbnesvangert? Ved vi forud nok om Tilværelsens Beskaffenhed til at kunne afgøre om den større Fordel er paa den ubetinget mistroiskes eller paa den ubetinget tillidsfuldes Side? Men hvis begge Dele er nødvendige, megen Mistro og megen Tillid, hvorfra tager da Videnskaben sin ubetingede Tro, sin Overbevisning om, at Sandhed er vigtigere end alt andet? Og Nietzsche forklarer, at da i Livet baade Sandhed og Usandhed stadigt vise sig nyttige, kan den videnskabelige Overbevisning ikke have dannet sig ad denne Vej, ikke have sin Oprindelse i en Beregning af Nytten, men maa være opstaaet til Trods for at Unytten og Faren ved at ville Sandhed *for enhver Pris*, stadigt læres af Livet[1]).

Følgelig betyder Attraa efter Sandhed ikke »jeg vil ikke lade mig bedrage«, men »jeg vil ikke bedrage, heller ikke mig selv« — og dermed staa vi paa *Moralens* Grund[2]). Ti man spørge blot grundigt sig selv: Hvorfor vil du ikke bedrage, da dog Livet ser ud som var det anlagt paa Skin, Vildfarelse, Bedrag og Selvforblændelse? Kan dette ikke være et Don Quichoteri? Eller noget endnu værre: et livsfjendtligt Princip? Er Attraaen efter Sandhed ikke en hemmelig Attraa efter Døden? Saa ses det, at Spørgsmaalet: Hvorfor skulle vi have Videnskab? fører tilbage til det moralske Problem: Hvorfor skulle vi overhovedet have Moral, naar Liv, Natur, Historie er »umoralske«? Og saa viser det sig

---

[1]) Man sammenligne f. Eks. i Bjørnsons „Paa Guds Veje“ Kallems Ordre at den amputerede Mand skal holdes i Troen paa, at Benet er i Behold.

[2]) Man sammenligne dette Sted: Der unbedingt redliche Atheismus ist .... ein endlich und schwer errungener Sieg des europäischen Gewissens, der folgenreichste Akt einer zweitausendjährigen Zucht zur Wahrheit, welche am Schlusse sich die *Lüge* im Glauben an Gott verbietet .... Man sieht was eigentlich über den christlichen Gott gesiegt hat: die christliche Moralität selbst, der immer strenger genommene Begriff der Wahrhaftigkeit.

at den sandhedselskende, den sandhedskærlige i den Mening, hvori Videnskaben forudsætter Troen paa Sandhed, aflægger Vidnesbyrd for *en anden Verden* end Livets, Naturens og Historiens. Saaledes kommer da Nietzsche til den Sætning, der i Høffdings Citat staar saa besynderligt forudsætningsløs, at Videnskabsmanden gaar ud fra en metafysisk Tro, den platoniske og kristne Tro paa at Gud er Sandhed, og — til det tvivlende Spørgsmaal, han lader følge denne Tro.

Er det nu for meget sagt, at Prof. Høffding intet har forstaaet af selve den Tankegang, hvorimod han retter sit første Skud? Jeg mener Nej. Overfor Nietzsches urolige Dybsind, der bag hvert af de gængse Svar har et nyt Spørgsmaal beredt, overfor denne samvittighedsfulde Angest for at slaa sig til Ro ved et let færdigt og letfærdigt Svar, taler Professoren ret store Ord om Mangel paa »filosofisk Interesse« og Mangel paa »filosofisk Resignation«.

De have ikke den rette Adresse.

Prof. Høffding er altfor overlegen overfor Nietzsche. Han oplyser ham f. Eks. om at Spørgsmaalet om en Morals Oprindelse og om den samme Morals Værdi er to forskellige Spørgsmaal, som ingenlunde falde sammen. Han har et populært Billede om Pingvinens Vinge, der historisk set er Flyveredskab, men hvis Værdi beror paa, at den kan bruges til Svømmeredskab, og bruger saa det store Ord: »Om denne Forskydning af Værdibestemmelsen, som i den nyere historiske og filosofiske Etik spiller en stor Rolle, *har Nietzsche ingen Anelse.*“ Prof. Høffding vilde ikke have sagt det, i Fald han havde et lidt mere indgaaende Kendskab til Nietzsche end det, som kan indhøstes af en enkelt lille Bog. Ti i »Fröhliche Wissenschaft« S. 265 ff. udvikler Nietzsche netop dette. Han viser her omstændeligt, hvor taabelig den Mening er, at naar man har godtgjort Urigtigheden af et Folks eller et Menneskes Meninger om en Morals Oprindelse, saa denne Moral derved selv skulde være kritiseret. Han bruger derom den slaaende Sammenligning, at det er, som mente man at Virkningen af et Medikament var afhængig af, om den syge tænker som en Videnskabsmand eller som en gammel Kærling om Medicinen.

En lignende Uret gør Prof. Høffding Nietzsche, hvor han forsøger at indvikle denne i en Modsigelse, naar han roser de aktive Følelser paa Tilbageslagsfølelsernes Bekostning. Høffding vil gøre det primitive Aristokratis Selvfølelse til en Tilbageslags-

følelse som de andre. Men denne Selvfølelse er efter Nietzsche vel *relativ,* og det naturligt nok, ti hvorledes kunde den opstaa udenfor Relationen? men den er ikke derfor *reaktiv* som Nagfølelsen og Tilbageslagsfølelserne overhovedet er det.

Hvis Prof. Høffding endelig blot vil læse Stedet S. 347 i »Fröhliche Wissenschaft«, vil han maatte opgive sin Sætning om, at Nietzsche endnu ser paa alt gennem Schopenhauers Briller.

Man løber ikke saa let til at forstaa en Skribent som Nietzsche. En første Læsning er ikke nok. Jeg véd, at da han for flere Aar siden forestillede sig for mig med Tilsendelsen af det første Skrift, jeg læste af ham, »Jenseits von Gut und Böse« stod jeg, som dog er ret vel vant til at sætte mig ind i en fremmed Tankegang, med den tydelige Følelse af ikke at forstaa, ikke tilgavns, ikke som jeg plejede at forstaa. Der var noget bagved, som undslap mig, og jeg skrev det rent ud til ham, spøgende, med den Vending, at hans Bog var altfor »tysk« for mig. Han svarte bl. a.: Jeg forstaar, at De har Deres Nød med mig saa god en Europæer og Kulturmissionær De end er. Jeg selv tvivler ikke paa, at mine Skrifter i et eller andet Punkt endnu er »meget tyske«. ...... Mange Ord har hos mig inkrusteret sig med andre Salte og smage mig anderledes paa Tungen end de smage mine Læsere. Og det kommer til: I mine Oplevelsers og Tilstandes Skala ligger Overvægten paa de sjældnere, fjærnere, tyndere Tonelag i Modsætning til de normale Mellemtoner. Ogsaa har jeg — for at tale som den gamle Musikant jeg egentlig er — et Øre for Fjærdedelstoner. Endelig — og det gør maaske mest mine Bøger dunkle — findes der hos mig en Mistro til Dialektik, endog til Grunde. Det synes mig mere at komme an paa *Modet,* paa Styrkegraden af et Menneskes Mod, naar det gælder, *hvad* han allerede anser for sandt eller *endnu* ikke anser for sandt. (Jeg selv har kun sjældent Mod til det, som jeg egentlig »véd«).

Hverken Udtryksmaade eller Tankegang kan her beskyldes for Fladhed. Og flad er i øvrigt Nietzsche ingensteds — det skulde da være i et Par Aforismer om Literatur i de allersidste Brochurer. Jeg har i al Beskedenhed langsomt, flere Aar efter hinanden, stræbt at trænge ind i hans Synsmaader uden at lade mig afskrække af en paa visse Omraader fremtrædende Brutalitet, som er fjærn fra mit eget Væsen og som jeg i min Afhandling har søgt at forklare ud fra den i det tyske Folk altbeherskende Militarisme. Der synes mig, for at bruge et Udtryk af Prof. Høffding,

at være et Stænk af »intellektuelt Hovmod« i Maaden, hvorpaa han affærdiger Nietzsche. Der vil til Trods for det Indtryk, den danske Filosofs overlegne Vurdering af Nietzsche som Tænker utvivlsomt har gjort paa mange, blive en og anden tilbage, som haardnakket vil paastaa, at lægger man et Par Bind af Nietzsche paa den ene Vægtskaal, Professor Høffdings samlede Værker paa den anden, saa bliver det de sidste, som gaa til Vejrs.

II.

I Artiklen »Aristokratisk Radikalisme« havde jeg paavist en tankevækkende Overensstemmelse mellem saa forskelligartede og saa betydelige Nutidsskribenter som Renan, Flaubert og Nietzsche med Hensyn til, hvad der maa opfattes som Historiens Maal. De have alle under forskellige Vendinger fremsat den samme Tanke: »Menneskehedens Formaal er det at frembringe store Mennesker. Frelsen vil komme fra store Mennesker« (S. 574).

Prof. Høffdings Indvending imod denne Tanke og Maaden, hvorpaa den i min Afhandling er fremstillet under forskellige Vendinger, hvorfor jeg selv bærer Ansvaret, er denne: Hvis de store Mennesker virkelig er Maalet, saa er det jo en tydelig Selvmodsigelse, naar der paa flere Steder i Afhandlingen udtrykkelig tales om dem som havde de selv et Formaal — i Professorens Sprog: som var de »Redskaber for mere omfattende Formaal«.

Det hedder her hos Professoren: »Mellem de to Grupper af Sætninger maa der træffes et Valg. For dem, der ikke veje deres Nej saa meget som deres Ja, og som derved let komme til at sige Ja og Nej til samme Ting, kan det maaske være vanskeligt at vælge her. Men Ja og Nej er ikke god Filosofi«. — Mon nu ogsaa al denne Overlegenhed her er paa rette Plads?

Dersom jeg siger: Menneskehedens Maal er at frembringe store Mennesker — er der da sund Logik i den Indvending: Udrette disse store Mennesker da ikke noget, der altsaa er det egentlige Maal? Jeg synes: Ikke megen, *hvis dette Noget ikke kan udrettes af andre.*

Dersom jeg siger: Menneskehedens Maal er at frembringe store Mennesker — er der da Dybsind i den Indvending: Enten betragte disse store Mennesker sig selv som Formaal — og i saa Fald er de ikke store. Eller de gør det ikke — i saa Fald ligger Maalet altsaa ikke i de store Mennesker. Jeg finder intet Dybsind deri.

Hvis jeg siger: Menneskehedens Maal er at frembringe Mennesker som Sofokles, Cæsar, Jesus, Leonardo, Michel Angelo, Spinoza, Kopernikus, Newton, Goethe, Beethoven — kan man da spørge: Mener du Leonardo med eller uden hans Malerier, Goethe med eller uden hans Værker? Hvor kan man skrælle Manden for hans Livsgerning, skrælle Stjærnen for dens Straaler!

Hvis jeg siger: Historiens Formaal er at frembringe et Menneske som Jesus — jeg vælger dette Navn, fordi det svarer til mine egne Ord om »de i stor Stil gode, de i hvem det godes Genius virker« — er det da en Indvending, den Høffdingske: »Herefter ligger det *sidste* Maal dog ikke i de store Mennesker, men i det, de virke for«? Hvis et helt Tidsrum, ja et helt Oldtidsfolk kulminerer i Jesus, saa er hans Tilblivelse det historiske Formaal. End ikke Ortodoksien vil benægte det, for hvem dog Hensigten med Jesu Tilblivelse var den ganske bestemte: Menneskehedens Frelse; ti dens Opfordring har bestandig lydt: Bliv ham lig! følg ham efter! Selv for den er Maalet han selv, ikke hans Værk.

Hvad er dette dog for en plump, udialektisk Adskillelse, den, Professoren gør mellem de store Mennesker som Maal og som Midler! Hvortil dog denne unødige Moraliseren om at de virkeligt store bør føle sig som Tjænere og Redskaber! Udelukker det, at de er det historiske Maal? Naar Leonardo malte, saa var hans Maleris Fuldkommenhed hans Maal, men denne Fuldkommenhed faldt sammen med hans egen — han følte sig ikke som *Redskab* til Opnaaelse af den Nydelse, Maleriet vilde skaffe — om han end frembragte noget, der paa en eller anden Maade kom utallige Mennesker i følgende Slægter til Gode. Ikke at tale om at det store Menneske kan være mere værd end dets Værk. Man ser det selv med Religionsstiftere — som Buddha, Jesus. Endog en saa begejstret Kristen som Søren Kierkegaard skrev mismodigt, at Kristendommen var i Grunden aldrig kommen ind i Verden; det blev ved Forbilledet og højt regnet et Par Apostle. For ham er Jesus den hele Kristendom.

Men Professor Høffding behøver for at forstaa hvad det er for en daarlig Tale, denne dualistiske, om Modsætningen mellem de udmærkede Mennesker som Midler og som Maal, blot at slaa op hos en Forfatter, hvem han sikkert ikke vil undervurdere. Denne siger: »Der kan gives Mennesker, som ingen egentlig etisk Følelse besidde, og som heller ikke behøve nogen. Det, som de

kunne yde, yde de af ganske Hjærte, uden at de anstille nogen Vurderen af deres egne eller andres Handlinger. De gaa fuldstændig op i en Virksomhed, som ganske stemmer med deres Ævner og Drifter, uden nogensinde at tvivle om dens Berettigelse og Betydning, og uden at deres Iver kølnes. Det kan være Dyrkning af Kunst eller Videnskab, Virksomhed i Samfundets Tjæneste eller for deres Families Underhold. Eller de høre til de lykkelige Naturer, *der sprede Lys og Glæde omkring sig blot ved at være til*«. (Høffding: Etik S. 49). De store Mennesker, de som er Menneskehedens Formaal, gøre netop dette sidste.

Andensteds udvikler samme Forfatter (Etik S. 59 ff.), hvorledes vi maa antage en Tilstand for opnaaelig, hvor »en særlig etisk Følelse ikke længere gør sig gældende og heller ikke vil være nødvendig, fordi der vil være bragt Harmoni til Veje mellem Menneskets Instinkter og det, som Hensynet til Slægtens Velfærd fordrer«. Og han slutter: »Fuldkomne Væsener have ingen Etik og kunne ingen have, da Ideal og Virkelighed falde sammen. ... Der gives (som tidligere omtalt) maaske allerede nu enkelte Naturer, for hvis Vedkommende dette kan siges at være sket«.

Jeg tilføjer: Saadanne Mennesker, hvis Formaal ikke falder udenfor dem selv, er Historiens Formaal. Kun at Historiens Formaal ikke er etisk fuldkomne Mennesker alene. Som Prof. Høffding rigtigt siger i sin Etik (S. 298): »Hvad der er vort etiske Viljeslivs højeste Formaal kunne vi ikke erklære for Verdensudviklingens Formaal«.

Hovedsagen for mig er denne: Her finder ingen Spaltning Sted mellem den store Mand som Middel og som Maal. Her er intet Valg at træffe. *Goethe* vil sige: Goethe, hans Livsværk inklusive. Hans smaa Kærlighedsdigte fryde dem, der læse og forstaa dem. Han skrev dem imidlertid ikke for at gavne Menneskeheden, men fordi han maatte skrive dem.

Og om Cæsar, i Anledning af hvem Prof. Høffding gærne vil anføre Mommsen imod mig, gælder nøjagtigt det samme.

For H. er »de store Mennesker store ved at være de store Midler«. Ja rigtigt! det er den borgerlige Opfattelse af Geniet. Det er ikke min; det er visselig heller ikke Mommsens af Cæsar. Efter at have fremstilt Mandens Livsgerning siger den store tyske Historiker:

»Saadan var denne enestaaende Mand, hvem det synes let og dog er saa uendeligt svært at skildre. Hans hele Natur er

gennemsigtig Klarhed ... Dens Hemmelighed ligger i dens Fuldendthed. Menneskeligt som historisk staar Cæsar i det Udjævningspunkt, hvor Tilværelsens store Modsætninger ophæve hinanden. Udrustet med den vældigste Skaberkraft og dog tillige med den mest gennemtrængende Forstand; ikke mere Yngling og endnu ikke Olding; med den højeste Villen og den højeste Fuldbyrden; opfyldt af republikanske Idealer og tillige født til Konge; Romer i sit Væsens dybeste Kærne og dog kaldet til i sig og udenfor sig at forsone og formæle den romerske og den helleniske Udvikling, er Cæsar den hele og fuldstændige Mand. ... Men deri ligger ogsaa Vanskeligheden, man kan sige Umuligheden af at skildre Cæsar anskueligt. Som Kunstneren kan male alt, kun ikke den fuldendte Skønhed, saaledes kan ogsaa Historikeren, naar en Gang hvert tusende Aar det fuldkomne møder ham, kun forstumme ... Vi maa nøjes med at prise dem lykkelige, der saa denne Fuldkommenhed med deres Øjne, og at indvinde en Anelse om den gennem den Afglans, der uforgængeligt hviler paa de af denne store Natur frembragte Værker; rigtignok bære disse Tidens Stempel«.

Læseren ser, at ogsaa Mommsen er uborgerlig nok til ikke i Manden at se det blotte Redskab for et Værk, han ser hans Betydning for Menneskeheden først og fremmest i hans Naturs Fuldkommenhed, af hvilken hans Livsgerning kun giver os en *Afglans*.

Mommsen skrev denne Karakteristik af Cæsar i Aaret 1857 i den værste tyske Reaktionsperiode, og den liberale Politiker maatte naturligt frygte for, at hans Forherligelse af den store Romer skulde blive taget til Indtægt af smaa »Cæsarer« i Preussen eller Hessen. Han søgte derfor umiddelbart efter en Sætning, hvori den stærkeste Bevægelse og Beundring giver sig Udtryk, Dækning i denne Vending: »Det er her paa rette Sted udtrykkeligt at udtale en Protest, som hos Historieskriveren ellers overalt er en stiltiende Forudsætning, nemlig imod den Skik, som Enfoldighed og Perfidi have tilfælles, at løse historisk Ros og historisk Dadel ud fra de givne Forhold og bruge dem som almengyldig Frase, i dette Tilfælde altsaa mod Omtydningen af Dommen over Cæsar til en Dom over den saakaldte Cæsarisme«. Og han udtaler, at saa uovertruffen Cæsars Storhed er, saa nødvendigt og gavnligt hans Værk var, saa leverer hans og det romerske Kejserdømmes Historie »sandelig en skarpere Kritik over den *moderne* Enevælde

end et Menneskes Haand formaar at skrive den«. Og herefter følge saa de af Høffding citerede Ord om at »enhver nok saa mangelfuld Forfatning, der giver Spillerum for et Flertal af Borgeres frie Selvbestemmelse, er uendeligt mere værd end den mest geniale og humane Absolutisme«. Dette er en god gammel liberal Sætning; ti den Forfatning har visselig aldrig været til, der sikrede et Flertals frie Selvbestemmelse, men disse Ord have i ethvert Tilfælde ikke den Mening, Høffding lægger i dem, at godtgøre, hvor meget bedre det havde været, om Cæsar selv ikke havde været nødvendig. Mommsen vil ikke for Alvor sige, at det havde været bedre om *det fuldkomne* ikke havde vist sig paa Jorden — ganske fraset det tomme i Tanken at ville digte Historien om. Og naar Høffding anfører disse Ord imod min Vurdering af Cæsar med Vendingen: »Man ser her Forskellen mellem en Æstetikers og en Historikers Vurdering«, saa fejler han dobbelt, dels fordi han med sit Yndlingsudtryk atter her gør mig til en »Æstetiker«, hvad den forelskede Mommsen vel er i højere Grad end jeg, dels fordi han henfører hine Ord til Mommsens *historiske* Evne, da de dog netop kun er den liberale *Politikers* Parade mod et Misbrug, de samtidige Modstandere kunde ville drive med hans Forgudelse af den store Cajus Julius.

Endelig havde jeg vel Ret til at vente, at naar en Mand af Prof. Høffdings Dannelse skrev imod mig, han da ikke klamrede sig til et enkelt Sted i en enkelt Afhandling, men tog Hensyn til et og andet, jeg ellers havde skrevet om et saadant Punkt. I Forordet til den Samling af »Essays«, i hvilken jeg nylig optog Karakteristiken af Nietzsche, udtaler jeg, — des værre forgæves — det Haab at finde Læsere, som kende saa meget til Forfatteren »at de uden vidtløftig Forklaring se udfra hvilken Grundsynsmaade det enkelte maa forstaas, og vide indenfor hvilken Begrænsning det paa hvert enkelt Sted antydede maa betragtes som ment«. Men hvis man kender en Historiker paa, at han kan beundre en enevældig Statsmand og dog betragte hans Opstaaen som en tvivlsom Lykke, da vil selv jeg uværdige kunne gøre Fordring paa hin Ærestitel. Dersom Prof. Høffding vil værdiges at slaa op i min Bog *Berlin*, vil han S. 106 finde denne Passus: »Er Bismarck en Lykke for Tyskland, selv om han ingen Velgører er for Menneskeheden? Spørgsmaalet er ikke saa enkelt som det ser ud. Han er for Tyskland hvad et Par udmærkede, uhyre stærke Briller er for den svagsynede. Det er en stor Lykke for Manden, at han

har saa udmærkede Briller, men en stor Ulykke for ham, at han har dem nødig, og hans Øjne svækkes i Længden end yderligere derved«.

Jeg har da ikke paa dette Punkt behøvet en Henvisning til samme Tanke hos en anden Skribent, mindst til den med al sin Storhed som Historiker lunefulde, pirrelige, tyskfrisindede Mommsen, for hvem Cæsar er et Ideal, Bismarck en Rædsel og Gambetta noget, der i hans Mund er endnu værre end en Rædsel: *la bohême.* Og lige saa lidt har jeg behøvet at erindres om, hvor meget selv de største Aander skylde andre Aander, deres Forgængere, overhovedet deres Land og deres Tid. Hvem nægter at de virkeligt store »have modtaget meget« og hvad har det med disse Spørgsmaal at gøre!

Men hvad særlig Nietzsche angaar, saa tage Høffdings Indvendinger imod ham sig ud som hørte man Moralisten fra et borgerligt Skuespil, opfyldt af det til Borgerheld sigtende, rette sin Indsigelse mod en patetisk eller spottende Replik af en Prometheus, Hamlet eller Faust. Indsigelsen skurrer, fordi den udgaar fra en altfor forskellig Sfære, fordi den rettes fra en Aand, der føler sig i sit Element i sin Tidsalder, til en Aand, der føler sig ilde til Mode i sin, men hvem en Verden foresvæver, en Fremtids, »saa overdaadigt rig paa skønne, fremmede, frygtelige og guddommelige Træk«, at hans hele Væsen bøjer sig i Spænding frem imod den. Han kan ikke mere nøjes med Samtidens Mennesker. Han har et altfor forskelligt Ideal, Idealet af en Aand, der leger med alt, hvad der hidtil har gjældt for helligt og godt, Idealet af en menneskelig-overmenneskelig Velfærd og Velvilje, der ofte nok vil komme til at synes umenneskelig, naar den nemlig ikke mere tager *det* alvorligt, der i Samfundet, som vi kende det, var den højeste Alvor. (Smlgn. Die fröhliche Wissenschaft S. 332).

III.

Det har undret mig at se Professor Høffding rykke ud med et helt humanitært Arsenal i Anledning af en saa ringe Ting som den af mig gengivne Argumentation, med hvilken Nietzsche vil godtgøre Urimeligheden af *at skrive Historien ud fra Massernes Synspunkt.* (Nietzsche: Vom Nutzen und Nachtheil der Historie für das Leben S. 94 ff.). Hvad han vil protestere imod, er simpelthen det, at betragte Massedrifterne som Hovedsagen i

Historien og alle de store Mænd kun som det tydeligste Udtryk for disse — en Protest, jeg for min Del har kunnet istemme, fordi jeg selv har udtalt den, før jeg kendte ham. I den Anledning spiller Prof. Høffding Menneskekærligheden ud imod mig, de »gode og klare og milde Øjne« der kunne opløse Masserne og finde de enkelte ud, af hvilke Massen bestaar. Det er næsten for billig en Maade at komme til milde Øjne paa[1]).

Naar Goethe skriver:

Zuschlagen kann die Masse,
Da ist sie respektabel,
Urtheilen gelingt ihr miserabel,

vil saa ogsaa Prof. Høffding belære ham om, at den enkelte i Massen ret vel kan fortjæne Deltagelse og være i Stand til at fælde en fornuftig Dom?

Naar Schiller skriver:

Jeder, sieht man ihn einzeln, ist leidlich klug und verständig;
Sind sie *in corpore*, gleich wird euch ein Dummkopf daraus,

vil Prof. Høffding saa ogsaa forklare Humanitetens store Digter, at man bør se paa Massen med Humanitet?

Naar Søren Kirkegaard skriver: »Mængden er Usandheden«, — han mener Angerløsheden, Ansvarsløsheden — vil Prof. Høffding saa ogsaa underrette »hin enkelte«s Forherliger om, at Mængden bestaar af enkelte?

Prof. Høffding er en stille Lærd, og det er sandsynligt at han ikke ret mange Gange i sit Liv har set Masserne som Masser i Drift. Jeg har i nogle faa Tilfælde set det og har bevaret et Indtryk deraf, som er uudsletteligt. Jeg har set Umuligheden af ved saadanne Lejligheder ved nok saa menneskelig Tiltale og nok saa »milde Øjne« at bringe den enkelte i Massen til Menneskelighed endsige til Fornuft — naar man da ikke kan befale eller stille Magt mod Magt. Naar Massernes Lidenskaber komme i Bevægelse, vil det fornuftige Mindretal, endsige den fornuftige enkelte, blive overstemt, skudt til Side eller knust. Massen er ikke 1 + 1 + 1 ... (indtil Tallet paa den kommer ud), men 1 + 1 +

---

[1]) En enkelt Gang savnes det milde Blik. Det er naar Prof. Høffding til allersidst med et Vemod, der ikke klinger rigtigt ægte, men har en Biklang af Hoveren, minder om, at Nietzsche nu som sindssyg selv er bleven til „en sprukken Klokke".

+1 ... +x ɔ: den Bestialitet, der udvikles hos de enkelte, idet de blive Masse. Historien har givet saa mange Eksempler derpaa, at det er unødigt at nævne noget enkelt. Naar Prof. Høffding under en mere tilsyneladende end virkelig Modsigen heraf hævder Nødvendigheden af at udløse stedse flere af Massen til frit, menneskeligt Liv, saa er netop denne Nødvendighed et Vidnesbyrd om Massens ringe menneskelige Værdi som Masse, og om dens Farlighed som Modstand mod de store Mennesker. Denne Farlighed betinger naturligvis tillige dens Brugbarhed som Kraft i det store Menneskes Haand, som Redskab for hans Planer, deriblandt navnlig Planerne til dens eget Bedste.

Den, der protesterer imod at Historien skal skrives ud fra Massernes Synspunkt, røber altsaa ikke derved, at han er uden Hjærte for noget Menneskes, selv det ringestes, Ve og Vel.

Men det er »Velfærdsmoralen« der ligger Professor Høffding paa Hjærte, og Nietzsche har udtalt sig imod den. Jeg for min Del har ikke gjort det og jeg skal sige hvorfor.

Da jeg, som allerede antydet, tiltrods for alle de Moraler, mine Bekendte i de sidste Aar have skrevet, endnu har en lille Tvivl om Moralen virkelig er en Videnskab, saa betragter jeg de Principer, som nogle af de bedste Hoveder eller varmeste Hjærter i den nyere Tid have gjort gældende for den, som fortræffelige *Regulativer*, men ikke som mer. Et saadant Regulativ var det Benthamske Nytteprincip; men det var snevert, saa snevert, at f. Eks. Kunsten faldt udenfor det som unyttig. Stuart Mill med sin rigere og flersidigere Aand optog og udviklede Principet videre i sin *Utilitarianism*, en Bog jeg selv, allerede for sytten Aar siden, da der endnu slet intet var skrevet om engelsk Filosofi eller i dens Retning her til Lands, har oversat paa Dansk fordi jeg ønskede dens Idégang den størst mulige Udbredelse hos os som Modvægt mod Martensens den Gang begyndte »Kristelige Etik«. Jeg gav den Navnet »Moral grundet paa Nytte- eller Lykke-Principet«. Jeg oversatte den ikke uden Forudsætninger og ikke i Søvne. Jeg har da Ret til at undres over den Bemærkning af Prof. H. i Anledning af nogle Ord i min Artikel, angaaende Forsagelsesmoralen, at den, der har nedskrevet dem »ikke synes at kende noget til den engelske Skole; ellers maatte han vide, at det netop er et af Særkenderne for den Moral, som denne Skole har grundlagt, at den ikke fordrer Forsagelse«. En noget opmærksommere Læsning vilde have vist Prof. H. — hvad han forud kunde have sagt sig

selv — at disse Ord aldrig hverken af Nietzsche eller af mig kunde være ment som Indvending mod Englænderne. Paa Grund af den stærke Sammentrængen af Stoffet, som var nødvendig hvor Indholdet af 17 Bind skulde gengives paa et Par Ark, følge de i min Afhandling uden videre Overgang paa Indvendingerne mod den engelske Skole.

Da jeg har betragtet Lykkeprincipet som et Regulativ, vel egnet til paa det moralske Omraade at orientere, saa har jeg stræbt at udvide Begrebet Lykke saa stærkt det lod sig gøre. Efter Ævne har jeg ved en saadan Udviden forsvaret det Bentham-Millske Moralprincip mod Angreb[1]). Den, der vil gøre mig den Ære, at blade i mine ældre Skrifter, vil se, at Prof. Høffdings Argumenter paa dette Punkt ikke lære mig noget Nyt. Selve det vigtige Citat af Stuart Mill, som han anfører og overvejer i sin Etik (S. 87), havde jeg tidligere dvælet ved i to af mine Skrifter (Benjamin Disraeli S. 84, Berlin S. 206).

I sin »Popanilla« spotter nemlig Disraeli Utilitarianernes Beklagen af en Befolknings faa Fornødenheder ved at lade Helten betegne det som sine Landsmænds *Ulykke*, at de føle sig *lykkelige* uden Kultur. Jeg udvikler da, at efter min Opfattelse rammes Utilitarianerne ikke for Alvor af dette Angreb: »Kulturfremskridtet fremmer i Virkeligheden Massernes Lykke, Barnets og den Vildes saakaldte Lykke er efter min Overbevisning ikke blot ikke den højeste, men ingen ægte. Stuart Mill siger i sin *Utilitarianism*: Det er bedre at være et utilfredsstillet Menneske end et tilfredsstillet Svin, bedre at være en utilfredsstillet Sokrates end en veltilfreds Taabe«. —

Jeg slutter mig her til Mill med de Ord: »Det er ikke alene bedre, men lykkeligere«. — Dog da jeg nogle Maaneder senere omarbejdede Bogen paa Tysk, følte jeg mig selv stødt af Paradoksien i denne Vending, og jeg skrev i Stedet: »Und er hat Recht, denn die höhere Empfänglichkeit auch für den Schmerz ist nicht ein zu theurer Preis für die Steigerung des ganzen Lebensinhalts«. Jeg lader altsaa der det Spørgsmaal aabent, om man finder Ordet *Lykke* adæqvat eller ikke for denne Løftelse af det hele Livsindhold. I min Bog *Berlin* kommer jeg i Anledning af Eduard v.

---

[1]) Jeg staar derfor ikke paa samme Standpunkt som den debuterende Forfatter af en interessant Brochure: Aristokratisk Radikalisme contra Velfærdsmoral. En Nutidsbetragtning. Af Arnold Rohde.

Hartmanns Forkasten af al Lykkemoral tilbage til Sagen og skriver: »Stuart Mill gaar [paa det anførte Sted] lidt uden om Sagen; ti Spørgsmaalet er jo ikke, om det (moralsk) er bedre at være en utilfredsstillet Sokrates end et veltilfreds Svin, men om hvem der er lykkeligst, Sokrates eller Svinet«. Jeg afgør saa Spørgsmaalet, ganske som Høffding nu. Han havde, hvis han havde læst mig, ikke behøvet mod mig at gøre gældende sine Citater af Goethes Clärchen og Auguste Comte (S. 862). Ja jeg gaar her saa vidt i at spænde Ordet Lykke til det yderste, at jeg skriver: »Sokrates er den lykkeligere af de to, lykkeligere selv med Giftbægeret i Haanden. Han havde Ulykke, men var ikke ulykkelig, hans Sjæl var fast. Der er en vis Sandhed i Stoikernes Paradoks; den vise er selv ikke paa Baalet, ikke midt imellem Luerne, ulykkelig. Johan Huss var det ikke, da han paa Baalet udbrød: *Sancta simplicitas*! Hvor meget mindre er da den udviklede og dannede det som saadan«.

Jeg mener nu som da, i Modsætning til Hartmann, at selv om Kulturfremskridtet »paa sin Bane mange Gange krydser og tilintetgør Individernes Velfærd, saa tenderer det ikke des mindre i sidste Instans mod den almindelige Lykke som Maal«. Jeg havde sat mig den Opgave at fremstille Nietzsche, ikke at markere ethvert nok saa underordnet Punkt, paa hvilket jeg var uenig med ham. Jeg vilde derved ikke have opnaaet andet end at slaa Skikkelsen i Stykker. Derfor gengav jeg hans Indvendinger mod Lykkemoralen i denne Skikkelse uden Kommentar.

Men det er slet ikke heller paa disse Indvendinger at Vægten ligger. Det er ikke paa dette Omraade at Grunduenigheden aabenbarer sig imellem Prof. Høffding og mig. Dersom en betegner Moralens Formaal som Lykke og saa definerer Lykke saaledes at den bliver omtrent enstydig med Fuldkommenhed, og hvis en anden betegner Formaalet som Fuldkommenhed, men viser at Fuldkommenheden er den sande Lykke, saa er disse to Personer ret enige i Hovedsagen, og Forskellen imellem dem berór nærmest paa det Navn, der gives det af dem anvendte moralske Regulativ. Og paa samme Maade: Dersom man som Prof. Høffding gør, og som jeg selv til Dels har forsøgt det, stræber at udvide *Velfærdsmoralens* Begreb saaledes, at dette ikke bliver synderligt forskelligt fra Begrebet *Udviklingsmoral*, saa bliver der ingen væsentlig Strid mellem den, der betoner Ordet Velfærd, og den, der betoner Ordet Udvikling — ligegyldigt om der hos rigurøse Til-

hængere af Fuldkommenhedsmoralen som Steinthal eller af Kulturmoralen som Hartmann udtales en sand Afsky for al Velfærdsmoral.

Nej, Uenigheden mellem Prof. Høffding og mig kommer først frem, naar — som det i Afhandlingen Aristokratisk Radikalisme er sket — Spørgsmaalet om de store Mennesker stilles:

Kan den Velfærd, der er Maalet, naas uden om de store Mennesker?

Jeg siger Nej og atter Nej. Prof. Høffding siger Ja og Nej. Men (for at citere en udmærket Forfatter) Ja og Nej er ikke god Filosofi. I sin Afhandling siger Prof. Høffding S. 855 at Stormennesker »aldrig ville kunne undværes«, men S. 859, at det »meget ofte var heldigst, om de ikke havde været nødvendige«.

Den, der principielt vilde Velfærd uden Hensyn til menneskelig Storhed, vilde naa til at se Idealet i Slaraffenland, (hvad Prof. Høffding sikkert ikke gør), eller dersom han har stræbt at nærme Begreberne Velfærd og Kultur saa meget som muligt til hinanden, vil han konsekvent se Maalet i en elementær, demokratisk Kultur ɔ: i en Kultur, der strækker sig til det størst mulige Antal.

Den, der principielt attraar Frembringen og Udviklen af store Mennesker (i den Overbevisning, at deres Fremkomst og Liv er Betingelsen for alt hvad der giver Livet Værdi, det hedde og kaldes nu Fuldkommenhed, Fremskridt, Udvikling, Lykke eller Velfærd) vil se Maalet i en aristokratisk Kultur, selv om saare faa direkte kunne blive delagtige i den. Han vil betragte Florents under Renaissancen som uendeligt mere kultiveret end Schweiz i vore Dage, skøndt Beboerne af Florents den Gang hverken kunde læse eller skrive, og skøndt Indbyggerne i Schweiz i vore Dage alle sammen kan det.

Da vi var Børn, lærte vi i Skolen, at Danmark var det Land, der omtrent stod højest i Europa i Kultur, fordi Almueskoleundervisningen var saa udbredt, at alle Mennesker kunde læse og skrive, medens Frankrig med sine den Gang saa faa og daarlige Almueskoler var et Land, der stod langt tilbage i Kultur, siden kun saa og saa mange Procent af Indbyggerne drev disse ædle Kunster. Først mange Aar derefter begreb jeg, at dette Forhold mere end opvejedes ved, at de højest udviklede i Frankrig var mere udviklede end de højest dannede i Danmark.

Intet fornuftigt Menneske vil indvende noget mod Omsorgen for *det størst mulige Antals* Lykke eller *det størst mulige Antals* Kultur. Men naar man i Steden for at tale om Lykke for det

størst mulige Antal, siger om en Mand som Leonardo: »En Maler som han er Historiens Maal«, saa mener man, at han i og for sig er den store Lykke for Menneskeheden, den ubetingede Kulturværdi, og at denne vilde været fortabt hvis han i Stedet for at male saaledes, at han ene tænkte paa at tilfredsstille sig selv, havde givet sig til at male saadan, at *det størst mulige Antal kunde nyde hans Malerier.* Han selv, ikke Massernes Plasér, er Formaalet. Dette er ikke, som Prof. Høffding kalder det, *Moloks*dyrkelse af Geniet. Det er Overbevisning om, at uden det højeste, yderst faatallige, Mindretals med yderste Anspændelse indvundne Kultur er ingen værdifuld Udvikling mulig, intet Fremskridt i Ordets egentligste Forstand. Uden de højeste Minoriteters Kultur synke Masserne i Aandløshed.

Vist er det godt, at Bønder lære at læse, og vist er det sandt, at Genier ikke sjældent udgaa fra en Hytte. Men Spørgsmaalet er ikke det. Spørgsmaalet er om, som Prof. Høffding tror, Afstanden mellem de højest udviklede og Masserne, altsom disses Kulturniveau løftes, vil tage af eller ikke.

Den vil visselig ikke tage af. Ti skøndt det kulturfremmende Mindretal alene faar Massernes Kultur til at stige, saa mindskes ikke derved Afstanden mellem Højdepunkterne og Vandspejlet. Ti Niveauet for det faatallige Mindretals og Niveauet for det uhyre Flertals Kultur stiger *med altfor ulige Hurtighed.* Det er da, selv naar Opgaven formuleres som den at hæve Menneskeheden, løfte den Trin for Trin — det faatallige Mindretals Kultur, hvorom det gælder. Og da Mindretallet atter har de store enkelte at takke for sin Kultur, saa er det de store enkelte, hvis Frembringelse og Opretholdelse er Maalet.

I Regelen føles ikke Spaltningen mellem den demokratiske og den aristokratiske Betragtningsmaade, fordi man samtidigt i Staterne gør adskilligt for Massernes elementære Kultur og en lille Smule for de kulturbærende Elementers Vel. Men Spaltningen fornemmes stærkt i de ikke faa Tilfælde, hvor Valget rejser sig mellem: fremfor alt at lægge an paa Vulgarisering af den indvundne Kultur og: fremfor alt at drive den højeste Kultur, hvortil et Folk er naaet, i Vejret.

For Tiden er det her i Norden og sikkert mange andre Steder Vulgariseringen, hvorpaa der fremfor alt lægges an. Det er et Udslag af den demokratiske Strømning gennem Tidsalderen. Den er mægtig, selv hvor den, som i Danmark, hæmmes paa

mange Maader og mest af Folk, der ikke repræsentere nogen anden Magt end Dannelsesfilisteriet. Men naar Prof. Høffding siger: »Hvad Demokratiet vil, er netop, at det Aristokrati, som ikke kan undværes, virkeligt bliver et Aandsaristokrati«, saa tvivler jeg ikke om, at *han* og mange af de bedste Mænd, der kalde sig Demokrater, ville dette; men jeg benægter, at de da med Sandhed kunne kaldes Demokrater. Demokrati betyder Folkeherredømme og intet andet. Kalder man alt, hvad man synes om, for demokratisk, bliver det umuligt at føre Diskussion om Ordet og Sagen. Dog ikke én, men hundrede Gange har jeg her til Lands i de Organer, der i eminent Forstand betragte sig og betragtes som Demokratiets, læst Mistænkeliggørelser af ethvert Aandsaristokrati, læst Angreb efter Angreb paa enhver Opfattelse, der ikke er »den kompakte liberale Majoritets«, læst Frasen om, at Menneskeheden ikke mere behøver førende Aander, og set Hensynet til Kulturens Vulgarisering sat himmelhøjt over det til dens direkte Fremme.

Udtrykket *Aristokratisk Radikalisme* har jeg derfor ikke formet alene af theoretiske Grunde for at give en slaaende Betegnelse for en fremmed Forfatters Tankegang, men for at markere den ny Tendens, jeg selv har søgt at udvikle i nordisk Aandsliv, med et Navn, der ved sin Besynderlighed vilde fremkalde Studsen og brænde sig ind i Læseverdenens glemsomme Erindring.

Georg Brandes.

Georg Jørgensens sidste Rejse-Æventyr.

I.

Da Cand. phil. Georg Jørgensen mistede sin Moder, var han ingen Aarsunge. Han gik i sit seks og tredivte Aar, og dog græd han, som havde han været en halv Snes, og som han ikke havde grædt, siden han var i den Alder.

Han græd dels, fordi han virkelig var bedrøvet, dels af en Slags Anger, fordi han havde vist den afdøde saa liden Kærlighed, i alt Fald saa faa ydre Tegn derpaa; fordi han havde stødt hende fra sig ved en mut gnaven eller kold ironisk Afvisning, naar hun nærmede sig ham og stille bønlig søgte lidt Ømhed. Og i den Klump, som smeltede i hans Sorgs Tøbrud, flød ogsaa Fnug af Selvforagtens Forbitrelse, om han end nødig vilde gøre sig deres Tilværelse bevidst.

Han saa ud — ud omkring sig. Blikket drog videre og videre Kredse ind under sin Rækkevidde. Han fandt intet, som han ret holdt af, intet, som holdt af ham; knap noget, som vedkom ham, ikke en Gang noget, han hadede.

Hans Fader, en ret velstaaende mindre Grosserer, var død, da Sønnen var Barn. Drengen havde aldrig ytret Lyst til noget bestemt, men da Moderen sad i gode Kaar, og havde en ikke stor, men hvad man i Danmark kalder en dannet Omgangskreds: Grosserer-Embeds-Sagførerfamilier, da Georg tilmed var eneste Søn, gled Drengen, jævnt dreven af Stemningen i hans Omgivelser, ind i Latinskolen.

— Havde jeg Raad til det, sagde en Overretsassessor af Familiens Omgangskreds, skulde alle mine Sønner være Studenter, saa stod de paa den almindelige Dannelses Basis. Naar de saa

havde taget anden Eksamen, ja saa kunde de for mig gærne gaa over i en praktisk Livsstilling. Men ... med 1600 Daler i Gage om Aaret, Fru Jørgensen, med fire Sønner. ... Schwamm darüber! ...

Georg var hverken af de bedste eller af de ringeste Disciple, hverken af de artigste eller de uvorneste. Hans Plads var gærne midt i Klassen, og naar han ikke ret ofte havde fuldt Ug i Opførsel, var det fordi han var lattermild og ikke kunde betvinge sin Latter, naar den kom over ham. Han var jævn i alle Fag og fik lige knebet sig en første Karakter til ved Studentereksamen. Han lo smaat af sin Moders stormende Glæde og stolte Udtalelser i den Anledning.

Rusaaret drev han jævnt hen, læste en Del Skønliteratur, saa en Del Komedie paa det kongelige Teater, soldede gemytlig-respektabelt i Studenterforeningen, havde sine Smaa-Amouretter. Alt gik af uden Lidenskab, altsaa uden Overdrivelse. Et Fjærding-aar før Filosofikum tog han Manuduktør. Da han var velstaaende, kunde han tage mange Timer, og skøndt Filosofi stod for ham som noget forbandet Tøj, fik han banket saa meget ind, at han fik Godt i Propædeutik, Godt i Psykologi og Mg i Logik.

Han var dog nær ved Laud, sagde Fru Jørgensen ... Men den Eksamen er jo aldeles uden Betydning — ikke sandt, Hr. Assessor?

— Det kan man ikke sige om nogen som helst videnskabelig eller akademisk Prøve, Fru Jørgensen, men jeg indrømmer, at den nuværende anden Eksamen er den, der har mindst stor Betydning.

Men nu skulde der vælges en Livsstilling, og Georg Jørgensen, som aldrig havde tænkt derpaa, vred sig som en Orm og blev gnaven, da hans Moder spurgte ham om, hvad han nu vilde være. Moderen mente efter nøjere Overvejelse, at det jo ogsaa var bedre at vente. Herre Gud, Georg behøvede jo ikke at haste, saa fattige var de jo ikke.

Der gik Aar efter Aar. Georg Jørgensen hørte først juridiske Forelæsninger. Dem kunde han ikke holde ud. Han forsøgte at læse i en af Professorernes Haandbøger. Uh, det var endnu værre!

Medicin da! Ne—ej. Det Vrøvl med Kantussen, som saa mange gik rejekt til! Han gad ikke proppe sin Hukommelse med botaniske, zoologiske, kemiske Navne.

Filologi! ... Det var jo bare at tærske videre i Grammatik, og det havde han faaet nok af i Skolen. En af hans Kammerater,

en begyndende Poet, raadede ham til at tage Magisterkonferens i Æstetik. Han havde jo Raad til et brødløst Studium. Men Georg Jørgensen lo ad ham. Kunst og Poesi kunde vel være Genstand for Nydelse, men han vilde s'gu ikke lære at ræsonnere over dem og gøre det, som skulde være til Fornøjelse, til Genstand for Slid og Mas.

Dette Fag blev desuden ikke doceret ved Universitetet, og han maatte have Vejledning og Manuduktion. Han var jo fra sin Barndom vant til, at enhver Lektie blev gennemgaaet med ham.

Desuden, naar han ikke vilde være Lærer, en Stilling, han bad Himlen bevare sig for, hvad Pokker skulde han saa tage Magisterkonferens for i et specielt Fag som f. Eks. Historie? Det var jo morsommere at læse frit, hvad man havde Lyst til.

Fru Jørgensen mærkede langt om længe, at det aldeles ikke blev til noget med Georgs Studier. Hun betroede sig til sin Tillidsmand, Overretsassessoren.

Denne svarede:

— Jeg forsikrer Dem, Frue, at Sagen ogsaa har ligget mig paa Hjærte. Han er en saa vakker Fyr, søger kun ordentligt Selskab baade i Familier og paa de elegantere Kaféer. Men ... hvor ondt det end gør mig at sige Dem det ... videnskabelig anlagt er han næppe.

Overretsassessoren gik selv til Georg Jørgensen, forestillede ham mildt, hvorledes Aarene gik, hvorledes hvert Menneske, selv naar Vorherre har begunstiget ham med relativ Velstand, bør søge det Punkt, hvor hans personlige Vilje falder sammen med Samfundsviljen ... gribe aktivt ind i den store Organisme som et nyttigt Lem. Om han f. Eks. ikke som sin afdøde, hæderlige og forstandige og ingenlunde uvidende Fader, vilde slaa ind paa den kommercielle Bane?

Georg smilede lumskelig ad Assessorens dannede Talesprog, men gav ham Ret i, at det var bedst at prøve et eller andet endnu en Gang. Han fik med Lethed Plads paa et Handelskontor.

Hu ha! Det var dog det værste, det mest aandsfortærende af alt, hvad han endnu havde rørt ved.

Og Tiden gik og gik. Georg Jørgensen overskred Tredive-aarsalderen, blev fra Balkavaller og Selskabsmand Pebersvend og hver Aften Gæst paa en Schweizer-Kafé. Han fik en Del flygtig Omgang.

Der udviklede sig hos ham en vis godmodig ironisk Grundstemning. Han saa i alt, hvad der foregik i ham og om ham, grinagtige Snurrepiberier, noget Nips, som man for Tidsfordriv kunde pille lidt ved, men som maatte smuldre hen, hvis man for Alvor tog fat paa det. Naar han i Samtaler hørte Folk blive ivrige over Politik, morede han sig som over en Hanekamp, hidsede af og til Disputen op ved paa Skrømt at tage Parti, snart det ene, snart det andet, for derpaa med en Vits at gyde Vand over de arrige, struttende Hanekamme.

Hans Anskuelser om Literatur udtalte han i Fraser som:

— Naar bare Bogen morer mig, finder jeg den god, keder den mig, finder jeg den slet. Men det er jo brillant, at hvad der morer en, keder en anden og *vice versa*, saa mange desto flere Forlæggere, Bogtrykkere, Bogbindere, Papirfabrikanter og Poeter kan da tjæne til Føden.

Han vænnede sig til dette Driverliv, til denne let spøgende, magelig ironiserende Samtale. Men hjemme, naar Moderens bekymret spørgende Blikke irriterede ham ved den blide Bebrejdelse, han læste eller lagde ind deri, stødte han hendes tavse Spørgsmaal fra sig — vrissende eller spottende.

Havde hun forgrædte Øjne, skyndte han sig bort fra hende. Hvad Fa'en, han gjorde jo intet ondt og bestilte da mindst lige saa meget som en hel Del store Godsejere. Han var nu naaet til den Alder, at Overretsassessoren ikke følte sig berettiget til at raade ham med Myndighed.

— Nu vel; han har jo Formue; han bruger ikke mere end Renterne; har et net Bibliothek, besøger flittig vor Nationalscene ... er ingenlunde uden Interesser. Tænk, om han nu havde skejet ud i en eller anden Retning, Fru Jørgensen! ... Nu betragter jeg ham som min jævnbyrdige, er glad, naar han kommer i mit Hus. Han spiller særdeles godt L'Hombre, paa en Gang rask og dog ikke hasardagtig vildt, og han er virkelig ret morsom, naar de unge Mennesker kommer med ekstravagante Meninger i Politik og Literatur. Han ser paa sligt med en ret velgørende Overlegenhed.

At noget kunde forandres i denne Livsgang, faldt aldrig Georg Jørgensen ind. Da hans Moder blev svagelig, tænkte han, at det vel nok gik over, hun var af en sund Konstitution, var kun 60 Aar. Men Sygestueluft den kunde han s'gu ikke døje. Hvis han indaandede den, vilde han selv blive syg.

En Nat, han kom hjem fra Kaféen, mældte Pigen ham, at der var sendt Bud efter Lægen, for Fruen var meget syg. Da blev han saa angest, at det isnede ned i hans Benpiber. Han fôr ind til Moderen. Hun laa ubevægelig med lukkede Øjne, kendte ham ikke, var død, inden Lægen kom.

Han græd hele Natten som et lille Barn. Om Morgenen kyssede han Ligets kolde Mund. Det var mange Aar siden, han havde kysset sin Moder.

Nu maatte der ske en Forandring. Væk over Hals og Hoved!

Og med usædvanlig Energi ordnede Georg Jørgensen sine Sager, opdagede, at Formuen var svunden ind til det halve af, hvad han havde ventet, men Renterne, 6,000 Kroner om Aaret, var nok til, at han kunde leve pænt.

Han rejste uden at tage Afsked med nogen, rundt i Europa, men kun hvor der var bekvemt at rejse. Pokker skulde tage til uciviliserede Egne!

Men han blev snart ked af at rejse rundt. Efter et Par Aars Omflakken bed han sig fast nærved Paris i en af de smaa Seinebyer paa Versailleslinjen. Saa var han nær ved det mylrende Liv, kunde deltage i det, naar han vilde, fly det, naar han vilde.

I Begyndelsen afvandt vel det langt større Liv, de ny Omgivelser, de historiske og moderne Monumenter ham studsende Interesse, men han havde hverken Energi eller Kundskab til at leve sig sammen med eller ind i, hvad han saa. Han blev kun Tilskuer.

Han følte mange Gange med Smerte, hvor han var uduelig, overflødig.

Fornøjelser af ringere Art — aa ja! Det gik ogsaa til en Tid, men han var ikke rig nok til i Længden at være »*viveur*« i Paris, og de Glæder, hans pekuniære Midler kunde overkomme, blev han snart væmmelig ved.

Men derude i den lille By sank han delvis hen i sin sarkastiske Flegma hjemme fra og genvandt Ævnen til at dræbe Tiden ved at læse lidt, spasere lidt, gaa i Teatret, køre i Droske, til at finde løs og vekslende Omgang blandt tilrejsende Skandinaver, hos hvilke han fandt et ret villigt Øre for Sarkasmerne over Livet der hjemme. Dem forstod de helt godt og nød dem med den almenmenneskelige Interesse for Bagtalelse. De nød ogsaa Sarkasmerne over Livet i Paris, det Liv, som de ikke forstod, men som de følte Smaafolks Misundelse over. Der var slet

ikke saa dejligt i Paris. Det var »overlegent« at bringe det Resultat med hjem til København.

Dog var Georg Jørgensen mere ene, end han havde været hjemme, kedede sig maaske hyppigere og længere ad Gangen, tænkte dog med Gru paa Udsigten til at komme hjem til København og se de samme Kaféer, paa at overvære en *première* paa det kongelige Teater og se akkurat de samme Ansigter i første Parket, dem han kunde uden ad.

Alt i alt ... der var ikke saa galt i den Seineby.

II.

Det var en Morgen midt i April Maaned. Georg Jørgensen laa lænet med Armene paa Jærnrækværket udenfor sit Vindue.

Jærnbanevoldens Skraaning lige overfor ham svulmede allerede af saftigt Græs. Buskenes Blade var dels helt udfoldede, dels laa de sammenfoldede som Piber i et Kalvekrøs; Violer tittede frem af Græsset. Et Blik til Siden, og den lille Nabohave, der bestod af en lille bitte Plæne i Midten, saa nydelig ud. Den var prydet med et tæt pudret, blomstrende Abrikostræ; en Gang, belagt med skarpt Grus løb omkring Plænen, og langs den raa Kalkstensmurs Rand strakte sig et lille, smalt Blomsterparterre, tæt spættet af de tidlig fremdrevne Rhododendra, Gyldenlakker, Hyazinter, Tulipaner, i forskellig Højde, i sammenpresset Farvepragt som et orientalsk Tæppe.

— Kønt er det s'gu — aah — aah — ja! mumlede Georg Jørgensen, mens han indsugede den syrlige Lugt fra Muld, Blade og Knopper, der krydredes fra Haven, det bløde Lys og de duftige Omrids af Genstandene, de fine Lysreflekser i den lune Foraarsluft der nede fra den fugtige frugtbare Seinedal.

Men paa én Gang — det syntes han i det mindste, ti han anede ikke, hvor længe han havde ligget paa Maven over Jærnrækværkets Tværstang — blæste det op. Det ene Vindue slog mod hans Ryg, saa Espagnoletten klirrede. Støv hvirvlede op i hans Næse nede fra Gaden. De unge Buske paa Jærnbanevolden dukkede sig til Siden, et flammende Lys fejede over Græsset. Graa Kugleskyer væltede deres graa Masser op fra Vest. Store Vandklatter faldt plaskende mod Vinduets Karm — Forløbere for en Byge, der snart piskede baade Hagl og Regn mod hans ene Kind og gjorde Papiret i hans Cigaret vaadt, saa Tobakken kullede og smagte ækelt.

— Herre Gud — nu havde man glædet sig til at ligge og i al Uskyldighed slurfe Lys og Luft og Duft! — Det er egentlig et svinagtigt Klima, det franske, ikke stort bedre end vort eget. — Der er egentlig ikke menneskeligt Klima paa denne Side Alperne og Pyrenæerne — og paa den anden Side er det i Grunden ogsaa snavs. Havde jeg ikke i Forfjor Regn ti Dage i Neapel i Marts? Var der ikke koldt og graat, da jeg kom til Granada først i April? Nej ... Hvem der nu kunde et Citat af Salomons Ordsprog eller Prædikerens Højsang over de jordiske Tings forbandede Indretning.

Han spyttede ud ad Vinduet efter sin sidste burschikose Vittighed og sin pjaskvaade Cigaretstump.

Sætte sig og læse paa denne Tid af Dagen! Det var ganske imod Georg Jørgensens Vaner, der, efterat han var naaet til Pebersvendealderen, vare aldeles uforanderlige, naar han laa stille paa et Sted.

Med en Blanding af Selvironi og Fortvivlelse udbrød han:

— Hvad Fanden kan der nu vise sig og fordrive Tiden for mig i de første Par Timers Tid?

Jo Gud ske Lov! Der kom Bud efter hans Vasketøj i Dag! Det skulde tælles, saa skulde Vaskesedlen skrives. Det var herligt, saa gik den Tid. Og saa kom jo Vaskekonens Pige, den grinagtige, store tykke Jeanne, som man kunde sige til alt, hvad man havde Lyst til uden at fremtvinge saa meget som en Antydning af Rødme.

Georg Jørgensen gjorde sit Vasketøj i Stand, omhyggelig og langsomt for at trække Tiden ud, pustede et Øjeblik; drak et Glas Vermouth og Vand og sagde:

— Og saa til det literære Arbejde!

skrev Vaskesedlen med næsten kalligrafisk Sirlighed, tændte en frisk Cigaret og ventede paa Jeanne.

En halv Times Tid varede det, saa knagede Trappen under tunge dumpe Skridt, en Lyd, som om Sandsække bleve satte paa Trinene. Saa lød der Pusten, saa bankede det paa Døren.

— Kom ind!

Ind kom en høj og før Kvinde af ubestemmelig Alder, dog næppe stort over tredive Aar. Paa det ubedækkede Hoved struttede et tæt, stridt, kruset sortebrunt Haar rebelsk ud. Ansigtet havde en ensformig Farve, bleg-graalig med lidt gul Tone. Næsen var lille, kroget og fast som et Uglenæb, Kinderne fede,

Munden stor med stærke røde Læber, Øjnene var sorte-graa og fôr om til alle Sider i Stuen med et lystigt Blik, der syntes at spejde efter noget, der kunde faa Ejerinden til at le. Hun saa ud, som hun maatte og skulde le, og da Georg Jørgensen blev ved at se paa hende, uden at en Muskel fortrak sig i hans Ansigt, og uden at et Aandepust løftede et Haar i hans blonde Moustacher, endte det, som sædvanlig med, at hun brød ud i en Latter, saa hendes Dobbelthage og store Bryst dirrede om Kap med de Puder, som Embonpointet havde frembragt mellem hendes Armhuler og Hofter. Alt dette Kød bølgede ugenert, ti der var intet Snørliv under den højrøde uldne Kamisol, som bedækkede hendes Overkrop, og det sorte uldne Skørt var sikkert Underkroppens eneste Klædningsstykke foruden de hvide Strømper og de grønne Morgensko.

Man skulde ikke tro det efter denne Beskrivelse — men alligevel saa Jeanne ganske godt ud. Der var noget sundt, noget storslaaet frisk ved hende.

— Hvad Fanden ler De ad Jeanne? spurgte Jørgensen.

— Ad Dem, Monsieur Georges, med Deres Tilladelse. De ser ud, som en Præst havde nægtet Dem Syndsforladelse.

— Og De ser saa lystig og glad ud, som om De lige var bleven let forløst med et sundt og velskabt Drengebarn.

— De er et godt Hoved, Monsieur, De har gættet rigtigt. Jeg har endogsaa faaet tre Børn paa én Gang.

— Og hvem er den meget ærede Fader, om jeg maa spørge?

— Det er, saa vidt Mørket har tilladt mig at skønne det, Madame Berthes, min Naboerskes Hankat.

— Naa, saadan. Det er altsaa Deres Hunkat, der er bleven forløst, ikke Dem selv.

— Jeg er Mø, jeg er Pige, Hr. Georges.

— Har været ... Men jeg véd fra sikker Kilde, at De har en Arving med den afdøde Bisp af Orleans, Monseigneur Dupanloup.

— Uh, *polisson*! hvinede Jeanne af Latter og lod sig falde om i en Stol, nær ved at kvæles.

Da hun var kommen til sig selv, sagde hun:

— Ja nu et Spøg, et andet Alvor, Hr. Georges. Om nu saa var? Jeg har saa tit ondt af de stakkels Præster. Kender De ham — aa den store kønne Karl — der er Lærer i Sainte Geneviève-Skolen oppe paa Torvet. Sikken han er skabt! Han har en Nakke som en Tyr og et Par Ben i de sorte Strømper,

som de fleste langbuksede Herrer maatte misunde ham. Og er han ikke skabt som et andet Mandfolk? ... Det er Synd, det er stor Synd, at man er saa onde mod Præster, der ... beviser, at de er Mennesker.

— Ja, men det er jeg ikke. Hvis jeg var Pave i Rom, saa skulde jeg gøre den Præst til Kardinal, som fik de fleste Børn med det størst mulige Antal Kvinder.

Jeanne fik et nyt altbetvingende Latteranfald, tog sig i det som før og sagde:

— Saadan burde man ikke tale, selv for Spøg, og Paven han maa have udtrykkelig Befaling fra Kristus til at forbyde Præsterne at gifte sig, men derfor er de jo rigtignok ogsaa, som de er, ved Skriftemaal ... det forstaar sig.

— Har en Præst nogensinde været elskovsfuld mod Dem i Skriftestolen, Jeanne?

— Naa da! Lad os ikke tale om det!

— Vil De gærne gaa til Skrifte.

— Det er man jo nødt til, naar man ikke vil leve i bar Synd ligesom de umælende. For vi falder akkurat i de samme Synder som de umælende; vi stjæler ligesom min Minette der hjemme, hver paa sin Maade, for vil en give mig, hvad jeg sætter paa min Regning første Gang, skøndt det er mere, end jeg kan gøre Fordring paa, saa tager jeg det, fordi jeg er fattig ... Med Kærlighed ... Ja næsten med alt muligt, gaar det jo ligesaadan. Men saa har vi det Fortrin, at vi kan bede om Tilgivelse for vore Synder og faa den. Derfor er Religionen nødvendig, og derfor er jeg rasende paa Republiken, som vil afskaffe den, og hvis jeg var Mandfolk, vilde jeg stemme for General Boulanger, bare fordi han vil holde paa Religionen ... Rigtig, Hr. Georges, Tøjet stemmer ganske med Listen.

Hun lagde Tøjet i et stort Lagen, snørede det sammen til en Bylt ved at slaa en Knude af Lagenets Flige med en saadan Kraft, at det knagede gennem Lærredets Traadmasse.

Georg Jørgensen saa paa hende, som hun laa med det ene Knæ paa Gulvet, det andet Ben strakt ud under Skørtet, med langt fint Smalben og en ikke altfor fyldig Læg. Lyset fra Vinduet gav den kraftige Nakke en gyldenvarm Tone. Haaret saa ud, som det gnistrede. Den store, kraftige solbrændte Haand tog sig godt ud under det skrappe Tag, hvormed den knyttede Knuden. Hun var køn trods sine kolossale Former; Gu' var hun saa!

Hun drejede Hovedet, saa op paa Skraa mod Georg Jørgensen. Næsen stod skarpt og kønt, og Øjet saa betænksomt ud:

— Naar De siger Dumheder, Hr. Georges, saa lér De ikke ...

— Hvad Djævlen skulde jeg lé ad, Jeanne?

— Jeg synes, at jeg maa lé ad alt; for alt er saa grinagtigt.

— Især Religionen, Jeanne?

— Nej, nej. Det er en Undtagelse. Men nu véd jeg ganske bestemt, hvorfor De ikke lér. De mangler Religion, og De ... mangler Kvinder. Derfor kan De hverken græde over Deres Synder eller lé ad Verden.

— Det kan, min Tro, godt være, sagde Georg og trak paa Smilebaandet.

— Er det næsvist at spørge Dem om, Hr. Georges ... har De ingen Stilling i Livet?

— Jo, jeg er egentlig Dyrlæge.

— Saa — ha, ha, ha, ha! Saa kan jeg forstaa, at De ingen Religion har. For Menneskedoktoren Hr. Boncourt, han vilde have Folk til at stemme for Republikanernes Mænd paa Valgdagen, og naar en Menneskedoktor slet ingen Religion har, saa maa en Dyredoktor vel sagtens have endnu mindre.

Nu lo Georg Jørgensen.

— Ser De ... nu er jeg Deres Doktor og faar Dem til at lé. Se at blive troende og se at faa en Kæreste.

— Jeg skal tænke alvorlig over begge Dele ... Jeg kan begynde straks. ... Vil De være min Kæreste, Jeanne?

Han aabnede Armene til et parodisk stort Favntag. Hun gjorde en rask snoende Bevægelse til Siden:

— Tak, Hr. Georges. Men jeg siger ligesom Droskekuskene i Skylregn, naar en Herre prajer dem: Optaget.

— Af en gejstlig Herre?

— Det kommer ikke Dem ved. ... Er De virkelig Dyrlæge? Er det ikke Snak det hele?

— Nej, det er den dybeste Alvor. Jeg sværger det.

— Ved hvad? De tror jo ikke paa noget.

— Jo paa Deres svulmende Barms Dejlighed, Jeanne.

Hun slog ad ham, blev lidt skuffet ved, at hendes Haand ikke mødte hans midt i Luften.

— De kan aldrig sige et alvorligt Ord ... Men sig mig blot som en ærlig Mand: Er De Dyrlæge?

— Ja, siger jeg Dem.

— Saa vilde jo f. Eks. en Jordemoder passe udmærket for Dem.

— Bravo, udmærket, herligt Jeanne. Skaffer De mig en Jordemoder med godt Klientel, jeg tager hende, Fanden hente mig.

— Ja, men De skal — »Fanden hente mig« som De siger — tage hende, naar hun er ung og køn og kan faa et godt Klientel. For De skal ikke have Lov til at tro, at De kan ligge og drive paa en Kanapé, mens Deres Elskerinde arbejder for Føden. Nej — vær saa god, Hr. Georges, skaf Dem Patienter af Hunde og Katte, Ænder, Høns og Duer ... af umælende Bæster er der saa mange Slags, mens hun, De faar, maa nøjes med de mange stakkels Koner og Piger, der er i Barnsnød.

— Godt Jeanne! I Dag om otte Dage, naar De bringer mig den Pakke dér ren og stivet og faar en ny Bylt Griseri med, saa bringer De Jordemoderen med i Tilgift.

— Ja, jeg skal i det mindste bringe Dem Besked om, hvad hun har svaret, og saa kan De møde næste Søndag paa Ballet i Jærnbanekaféens Have ... saa giver De nok et Par Bocker eller et Par Grenadines til et Par Damer.

— Synes jeg om Jordemoderen, giver jeg Champagne.

— Nu skaber De Dem. Farvel, Hr. Georges. Tænk saa lejlighedsvis paa at faa noget Religion.

Han vedblev at betragte Jeanne stift med et Ansigt saa ubevægeligt som en Maske. Da fik Jeanne et saa stærkt Anfald af Latter, at hun maatte standse, ligesom hun havde faaet Haanden paa Laasens Greb. Hun havde haabet at kunne betvinge det, til hun var kommen udenfor paa Trappegangen, men Latteren tog saadant et Tag i hende, at hun først vred sig under det, saa græd de klare Taarer, endelig hvinede og gav sig ynkelig under dens Ryk.

Det morede Georg Jørgensen at holde sig alvorlig og se ufravendt paa hende, ti han mærkede, at det gjorde Jeanne helt tosset. Han lod hende rase nogenlunde ud, pegede hen til Buffeten og sagde:

— Vil De have Kognak og Sodavand til at læske Dem paa, Jeanne?

— Tak ... blot et lille Glas Kognak og et Stykke Sukker, at Hikken ikke skal blive for gal.

— Værs'artig. Hils saa Damen.

Jeanne skyndte sig ud. Georg Jørgensen hørte hendes Latter klukke ned ad Trappen.

III.

Søndagen efter drev Georg Jørgensen ned paa Seinekajen, resigneret sukkende paa Vejen derhen. Søn- og Helligdagene forekom ham ude som hjemme de utaaleligste Dage af Verden. Hvor mange Gange havde han ikke hjemme i København set sig arrig paa de pyntede Folk, som vilde ud at more sig og ikke vidste, hvad de skulde more sig med, ti at gaa pyntet om paa Gaderne, paa Dosseringen, i Frederiksberg Allé, paa Langelinje, det var dog det allerkedeligste af Verden. Og dog havde han akkurat gjort det samme, for hvad skulde han ellers faa saadan en Dag slaaet ihjel med.

Her i den lille Seineby havde han gjort akkurat ligedan. I Begyndelsen morede det ham, saa længe han fandt noget fremmed i Dragt, i Holdning, saa længe det fremmede Sprog havde Nyhedens Klang for ham. Nu var det ikke længere Tilfældet, og alligevel drog han derhen.

Der gik »herre- og dameklædte« Folk med pyntede Børn foran sig; der gik mandlige og kvindelige Arbejdere, de første i ren Bluse med blanke Støvler og Filthatte i Stedet for Hverdagens Sko og Kasketter, de sidste barhovede, men med sorte uldne eller Silkekjoler og lakerede højhælede Sko. Der vrimlede af store og smaa Hunde, der indbyrdes legede, sloges, kurtiserede. Enkelte sprang med god Vilje, flere blev kastede ud i Seinen for at skilles af med en overflødig Besætning af mindre Medskabninger i deres Pels. Det ved Kysten i Forvejen plumrede gule Vand blev derved en jævn Vælling, men midt ude laa Floden blaagrøn og saa klar ud. Lette Pust krusede Vandet, mens de fôr over det som Aftenvinden gennem en Rugmark hjemme. Ved Broerne blev Flodens Liv synligere og hørligere. Smaa Malstrømme hvirvlede klingende om de store Stenpiller. Over den ene Bro buldrede det ene Jærnbanetog efter det andet. En Taage fyldte Horizonten, det var det usynlige Paris's Aande. Kun Eiffeltaarnets slanke, svajt svungne Profil, kun Triumfbuens mægtige Parallelogram løftede sig kendelig op i Dunstmassen.

Hornsignaler lød; tyndtbyggede Kanoer fôr paa langs og tværs over Floden. Aarer løftede og sænkede sig taktfast under

de blottede Armes Tag; de roendes rød eller blaastribede Skjorter blinkede derude. Der sprang de i Land; deres nøgne haarede Lægge struttede trodsigt ud. De modtoges paa Kystens Knejper af deres »Canotières« med Haandtryk, sjældnere med Favntag og Kys, og forsvandt med dem i Lokalets mørke Baggrund.

Georg Jørgensen fulgte disse mere eller mindre tydelige Tilsyneladelser af den »lille Eros's« Allestedsnærværelser med en Blanding af Misundelse og Modbydelighed, svævede mellem en vis Beundring over den lette og ugenerte Maade, hvorpaa dette Folk tog de naturlige Ting og mellem en nordisk forarget Undseelse over de andres Ugenerthed. Skulde han kalde dette Folk flot og rask eller frækt og svinsk?

Naa, det kunde endelig være lige fedt, ti det Folk var og blev, hvad det var, hvad saa end Hr. Cand. phil. Georg Jørgensen fra København mente eller ikke mente, sagde eller ikke sagde om det.

Han satte sig paa en Dobbeltbænk og vendte Ryggen til Floden, til Livet paa den og til det meste af Livet langs dens Bred. Han gav sig til at bore med sin Stok i den lerede Jord for at faa noget at bore i, noget andet end sit eget Sind, som han havde begyndt at føle en prikkende Trang til at bore i. Men den vilde han modstaa.

Dog — tvang denne Følelse ham til et stødvis Arbejde og just til det Arbejde, han vilde undgaa. Og alt, mens han søgte at undgaa det ved Hjælp af Stokken og borede med den, saa smaa fugtige Klumper og Klatter blev revne løs, kom nogle smaa Tankeklumper og Klatter op fra hans Sind:

— Se, hvor de driver hensigtsløst om ... disse Idioter! ... Er det et Liv? ... Men de fordriver Tiden med det ... Tiden gaar ... De tror, at de morer sig ... og det er jo lige saa godt for dem, som om de virkelig morede sig. ... Gud véd, hvad de siger i al den Snadren og Kvækken, som lyder fra alle Sider ... Vrøvl, Dumheder, Sjofelismer! ... Naa, ja det er altid et Surrogat ... ligesom den Absinth, den Vermouth, det væmmelige glycerinholdige Øl ... den forfalskede Vin og Kognak, som de slurfer i sig udenfor de grimme Knejper. ... Frankrig er et dumt Land, Franskmændene en pjanket Nation. ... Men jeg selv? ... Jeg er endnu dummere end den ækle, affekterede Hund dér med det rødrandede Dækken over sig, hvis tynde Ædderkoppeben, man kunde faa Lyst til at slaa over ... Det Bæst render dog ud og ind ...

det er dog et Slags Liv. . . . Det render hensigtsløst som Floden, som alle disse Mandfolk og Fruentimmer . . . som disse Lømler af Kaproere. . . . Jeg sidder og roder i Jorden . . . gider ikke tænke . . . tvinges til det . . . jeg vil Dit og gør Dat . . . eller jeg vil ingen Ting og gør ingen Ting. . . . Sludder! Jeg vil vende mig om mod denne spadserende Sværm . . . se at træffe et eller andet, jeg kan faa et Grin over. . . . Puh! . . . At grine! . . . Det er den eneste Livsytring, jeg er i Stand til at præstere. . . .

Han blev saa led ved sig selv, at han havde Lyst til at spytte sig selv i Ansigtet. Alle de Smaaklatter, der blev pirret op i hans Sind, var ved at samle sig til en stor tyngende Klump i Følelsen af, hvor unyttig han havde været, var og altid vilde blive.

— Skulde jeg komme til at tude? Da min Moder døde, tudede jeg. Skulde jeg give mig til at tude over mig selv? . . . Uh — Omgang mod Naturen!

Crimen læsæ bestialitatis!

Han følte en Bevægelse i sit Smilebaand ved den tarvelige latinske Brander, som faldt ham ind. Han satte sig om paa det Sæde af Bænken, som vendte ud mod Floden.

Der kom i nogen Frastand et Par, som saa grinagtigt nok ud: Et tykt Fruentimmer, barhovedet, men med kaffebrun ulden Kjole og lakerede Sko med store Silkesløjfer paa de smaa Fødder, med Skørter, som susede under de Dansetrin, hun gjorde, mens hendes Ben i de kødfarvede Strømper saas til Knæerne, et ranglet, skindmagert Mandfolk med høj Cylinderhat, lang sort Redingote, graa og sortstribede Benklæder, Cigaret hængende i Mundvigen, holdende Damen ved Fingerspidserne og sekonderende hendes kankan-antydende Dansetrin med svage Antydninger til en Menuet.... Ingen standsede eller syntes at more sig over dem. De fik Lov til at danse fort.

— Min Sæl . . . det er jo Jeanne! Ha, ha, ha!

Georg Jørgensen kom virkelig til at le.

. . . Ha, ha! Hun danser s'gu med hele sin Krop, med alt sit Kød; med Kinder, med Gorge, med Hofter, med Lægge.... Alt bævrer som en Side Flæsk paa en Trillebør. . . . Hvad Pokker er det for en Spirrevip? . . . Er det hendes *„homme“?* Hun maa jo kunne æde ham i én Mundfuld som et Par grillerede Frølaar.

Pludselig standsede Jeanne med et Ryk, saa brat, at Modslaget fik Kavalleren til at tumle tilbage. Han havde nær sat sig paa Stien, men han reddede Værdigheden og ved en behændig Pirouette

gav han det Udseende af, at hans Bevægelse var frivillig. Jeanne gik videre i almindelig Gangart, hentede et Par blodbrune Handsker op af Lommen, trak dem paa, mens hun spyttede paa sine Fingre for at faa Handskefingrene til at glide lettere over dem. Saa knappede hun dem og blev færdig med denne Stump Toilette og med at rette paa sin Frisure et Øjeblik, før hun var naaet lige ud for Bænken, hvor Georg Jørgensen sad.

— God Dag, Hr. Georges, sagde hun. Svedperlerne trillede ned ad hendes Næse, men Kindernes Rødme klædte hende godt.

Samtidig med Hilsenen gav hun sin Kavaller et Vink. Han fjærnede sig, skottende hen mod Georg Jørgensen, hvem det forekom, at han med et skeptisk Blik betragtede den graa Bulehat, han bar, — dette Tegn paa dansk Uafhængighed af fransk Ceremoniel, som fordred høj Cylinderhat, i alt Fald om Søndagen, af en Kavaller. Men da den spinkle Fyr fik spyttet sin Cigaretstump flotlangt ud, fik Georg Jørgensen lige set, at han havde et meget ungdommeligt Ansigt, med et dunet Forvarsel om en sort Moustache, en meget bleg Hudfarve, lange magre Hænder med en blinkende Ring og en klo-lang Negl paa Lillefingeren.

Jeanne slængte sig ugenert ned paa Bænken ved Siden af Georg Jørgensen.

— Man morer sig, som man kan, ikke som man vil, Hr. Georges. . . . Kommer De paa Ballet i Aften?

— Jo, hvis Jordemoderen kommer.

— De behøver ikke altid at nævne hende saadan. Hun hedder Madame Berthe og lider ligesom De af Melankoli, fordi hun har haft en ond Mand. Men hun kan ikke gaa ene, som hun gaar. Hun er kun fem- og tyve Aar.

— Ja, og jeg er fem- og halvfjærds, Jeanne.

— Jeg havde dog troet, De var end nogle Aar yngre. Hm . . . men saa kan De jo snart trænge til at passes af en Kvinde, der er kyndig i at pleje syge, om det ogsaa er af en anden Slags.

Jeanne lo, saa hun maatte holde sig i Siden. Da hun stønnende og pustende havde faaet Bugt med Anfaldet, sagde hun:

— Men saa sés vi i Aften i Jærnbanekaféens Have.

— Lad gaa . . . det vil sige, hvis Madame Berthe kommer. . . .

Under dette Replikskifte havde Fyren, som før dansede med Jeanne, langsomt bevæget sig ned ad en skraa Sti til Floden.

Han stod og dyppede sin Støvlesnude i Vandet, saà gnaven ud og fløjtede Boulanger-Visen:

En revenant de la revue.

Det Blik, Georg Jørgensen kastede ned til ham, foraarsagede et nyt Latteranfald hos Jeanne.

— Ja, han er ubegrænset grinagtig, sagde hun.

— Er det Deres Kæreste?

Hun frembragte en fnysende Lyd.

— Jeg gaar med ham, stakkels Pjok, fordi . . . fordi han trænger til kvindeligt Selskab ligesom . . .

— Som jeg?

— Aldeles rigtigt. Altsaa paa Gensyn i Aften. Mor Dem, mens De er under de firs. Kom saa, min Coco![1]).

De sidste Ord var rettede til Fyren nede ved Vandet. Langsomt og værdigt steg han op, passerede forbi Georg Jørgensen uden at hilse, atter ofrende hans graa Hat et ringeagtende Blik.

Georg Jørgensen blev i godt Humør over denne Scene. Dette Brudstykke af et Mandfolk var uimodstaaelig komisk. Ja, han vilde virkelig ind og se paa Dansen i Jærnbanekaféens Have, om det saa kun skulde være for at se den tykke Jeanne danse med ham.

IV.

En Guirlande af forskellig farvede Glaskupler i en i Midten opstigende, paa hver Side sig sænkende Buelinie, under hvilken Ordene RÉPUBLIQUE FRANÇAISE dannedes af smaa Gasflammer, straalede og bævede sagte under den svage og lune Vaarvind. Den betegnede Indgangen til Ballokalet.

Stærk, rhythmefast Hornmusik tonede ud. Gennem en bred Gang med Borde paa begge Sider, hvor lidet drikkende og dæmpet talende Gæster sad med Glas foran sig, med pyntede Hustruer, Kjærester og Børn — Jørgensen kjendte baade »Pharmacien'ens«, Urtekræmmerens, den kemiske Farvers, Blytækkerens Familer, Postkontorbetjænte, Isenkræmmersvenden, Papirhandlerens Medhjælper — kom man til en stor ud mod Haven, aaben Veranda, hvis kinesisk svungne Tag hvilede paa Bjælker, foran prydede med Brædder, der var malede som Søjler med ægyptiske Lotos-

---

[1]) Kælenavn til Hunde og Heste.

kapitæler. En Dunst stod ud i Haven. Den indeholdt Blanding af Pommade og Parfumer, Cigarretrøg, Appelsin og Kognak, Menneskesved og Hunde, hvilke sidste i stort Antal og i alle mulige Størrelser og Arter smuttede mellem Benene paa de dansende. De blev befordrede bort med Spark, men kom igen, efterat have forsøgt deres Lykke som Tiggere af et Stykke Sukker hos de kaffefortærende langs Væggene.

Blandt deres Rækker havde Georg Jørgensen sat sig. Han begyndte saa smaat at ærgre sig; og mere og mere saa han sig arrig paa dette »væmmelige Folk«.

Denne Dans . . . det var jo dog den rene Liderlighed! Se, hvor disse »Canotiers« med de bare Lægge kneb deres »Canotières«, saa de hvinede ved det under Dansen! Se, hvor disse Fruentimmer smilede frækt med de halvaabne, meget fugtige, meget fyldige Læber! Se hvor de kastede Benene i Vejret — disse helt med stramt Trikot beklædte Ben — og netop blottede sig til det Punkt, at Politiet ikke kunde skride ind.

Han maatte dog med Ærgrelse indrømme, at en Danseaften paa københavnske Institutioner som »Figaro«, »Fønix« osv. var sjoflere, raaere; at der vrimlede af drukne Mænd og Kvinder, som var ækle i allerhøjeste Grad, at her ikke var et eneste drukkent Individ. Men hjemme var Lasten dog Last, ubesløret, kynisk, altsaa ærlig — her antydedes alt med en Sindets Frækhed, men med en vis listig Gratie og lystig Snildhed, som var saa dreven og vidnede om en dybere, inderligere Fordærvelse.

Begæret var mere raffineret; lurede mat i Skyggen, kyndigt undersøgende . . . ja. . . . Og dog . . . dog gav disse Kvinder sig saa underlig naivt hen. Naar Musiken gik i hurtigst Tempo og satte i med fuldt Fortissimo, saa jublede de ud i Luften, sprang højere, lo vildere. De fejede den strømmende Sved af Panden ligesom deres Kavallerer, sank dødtrætte, med et skrigende Suk om paa Bænken for fem Minutter efter at springe endnu højere og svede endnu stærkere.

»Naar de dog vilde drikke sig fulde! Men her sidder de og laber Citron- og Hindbærlimonade, Kaffe, ja Sukkervand. Men de bliver fulde af Musik, af Dans, af Berøringen af et Mandfolks Haand . . . uh . . . nej. . . . Kunde man bestille Romtoddy til hele Grejen, saa de alle kunde blive døddrukne!«

Georg Jørgensen maatte smile ad sin nordiske Moral, da

han var kommen lidt til Ro og havde vænnet sig til Atsmosfæren og Tonen i Lokalet.

Hej . . . der danser Jeanne!

Nej, hvor er han pudsig! Det er hin Fyr fra Kajen, som hun danser med. Hun snurrer ham rundt som en Top. Han maa lystre. Han dingler og synes hvert Øjeblik at være nær ved at falde baglængs om eller til begge Sider. Hvor sér han ud, det Bæst! Han er bleg, trods Heden, Sveden risler ned ad hans Pande og Kinder, hans Cylinderhat falder ned i Nakken, den synes at være hans Helligdom, ti med en halv fortvivlet Mine gør han stadige Greb til den, saa snart Jeanne lader hans ene Haand fri. Hun ler højt ad hans Redningsanstrængelser; hans Mine bevarer et stereotypt halv gnavent, halv fortvivlet Udtryk. Han bliver mat. Jeanne raaber: »Hyp, hyp, min Hest«! Han maa med igen, bliver end mere bleg; hans Øjenlaag falder til. Han slikker sit dunede Overskæg, som en Kat sine Knurhaar, giver sig hen i slap Fortvivlelse, til Jeanne langt om længe slipper ham, og hun falder med et Hvin om paa en Bænk, han om paa Gulvet paa sit Siddeorgan.

Bravo, Hujen, Latter og Klapsalver lønner hans Fald. Et tykt Kvindemenneske, dobbelt saa tyk som Jeanne, tager ham bagfra i Frakkekraven og hiver ham op. Jeanne skælder hende ud for en Ko, som skal lade hendes »Léonce« være, hun har ikke noget med ham at gøre. Det tykke Kvindemenneske kalder Jeanne for et »Dampstrygejærn« og en »Særkerensemaskine«: de krummer Fingrene op mod hinandens Ansigt, mon de vil slaas? Aa nej, Jeanne kommer til at le, da hun ser sin Kavaller slængt ned paa en Stol, gispende og stønnende, nu med Cylinderhatten ned i Panden med vidt udspilede Ben, med Benklæderne opskudte, saa Smalbenene, der synes at kunne forlænges i det uendelige under Benklæderne, i de hvid- og rødstribede Strømper, synlig røbe deres Spinkelhed.

Hun opdager Georg Jørgensen, ler endnu værre, da han smiler til hende.

— Tror De, Hr. Georges, at han der, min lille Hingsteplag, kan taale en Absinth?

— Han ser ud til at trænge til den, min Frøken, svarede Georg Jørgensen.

— Ja, men kan han taale den? Jeg spørger Dem om det, fordi De er Dyrlæge.

— Ja, lad ham bare faa den.

— Ja, men saa kommer De til at laane mig 40 Centimer, for det skal være god Absinth, og jeg har ingen Penge.

— Kan han ikke betale selv?

De skal faa de 40 Centimer igen paa næste Vaskeregning.

— Er De fra Forstanden, Jeanne? Jeg vil gærne traktere Dem, men ham . . .

Er De jaloux? Paa Léonce? Paa min Coco, min Hanekylling, min Hankattekilling? ... Coco ... bliv stolt ... rejs dig! vil Du straks udfordre den Herre, den svenske Dyrlæge, han er jaloux paa dig og begærer mig til Ægte ... han vil snappe din tykke Jeannette fra dig.

Fyren rejste sig, satte sin Hat til Rette, strøg sin Smule Skæg og forsøgte paa at faa gjort sit Blik forbitret, mens han sagde til Georg Jørgensen:

— Min Herre . . . vil De behage at forklare Dem!

Men næppe havde han faaet Ordene og Blikket lavet til Rette, før Jeanne skubbede til ham, saa han faldt tilbage i Sædet. Hun sagde:

— Godt, godt, pænt gjort, min Kat, men det er ikke min Mening at lade dig æde af en Isbjørn. . . . Ja, om Forladelse Hr. Georges, men her i dette Lokale følger vi den Indskrift, som nu staar paa alle Guds hellige Huse: Frihed, Lighed og Broderskab. Naar jeg kommer og bringer Deres rene og henter Deres smudsige Tøj, saa skal jeg nok huske paa, hvad fine Folk kalder den sociale Forskel. Den skal De glemme i Aften, Hr. Georges og danse med. Tør jeg engagere Dem?

— De er aldeles gal i Aften, Jeanne. Nej, min S'æl, om jeg danser. . . . Men, det er sandt, hvor er Jordemoderen?

— Pst, sagde Jeanne, kald hende dog Madame Berthe. Hun sidder jo her oppe og har ventet paa, at jeg skal præsentere Dem. . . . Nu skal jeg. . . .

I det samme greb en høj, køn Fyr Jeanne om Livet, og trak hende af Sted i en flyvende Gallopdans. Hun gjorde for en Ordens Skyld lidt Modstand, men fór saa af Sted med svingende Lokker og Skørter.

Georg Jørgensen saà hen i den Retning, som Jeanne havde angivet. Der sad et Par Kvinder, som nok kunde se ud til at indtage den nævnte Samfundsstilling, men hvilken var hvilken? Naa, det kunde endelig være det samme, for de var begge grimme

som Arvesynden og saà gnavne ud som Baldamer, der maa »sidde over.«

Lidt efter rejste de sig og gav sig til at danse med hinanden i værdig Alvor, som om de opfyldte en Embedspligt. Gulvet gungrede under deres Vægt.

Nu blev der en enlig Dame synlig, da de to tykke havde forladt Bænken.

Hun vakte straks Opmærksomhed, ti hun syntes at høre til en anden Sfære end de andre Kvindfolk paa denne Dansebod. Alene hendes sorte Silkekjole, der var glat og næsten uden Besætning, det blegrøde Koralhalsbaand, som var hendes eneste Smykke, gav et Billede af en efter en vis Fornemhed stræbende Tarvelighed, der stod i stærk Modsætning til alt dette brogede, blomstrede, stribede, tærnede, figurerede Silke og Uldtøj, disse Sløjfer og Garneringer, disse bronce- og sodfarvede, gulbrune og pistaciegrønne Sko og Brodequins, der røg op paa Kavallerernes Skuldre i den vilde Dans, og tit syntes at ruste sig til Kamp indbyrdes.

Hun syntes at være meget lille af Vækst, som hun sad der med det blond-brune rige Haar, der laa glat ned til Siderne og blot i Nakken var sat op i en mægtig tyk Fletning, uden anden Pynt end en hvid Rose over det ene Øre.

Hun vendte venstre Profil mod Beskueren: Fine smaa, men skarpe Linjer, en lille fint kroget, lidt spids Næse, smalle, men smukt formede Læber, en lille bestemt højt siddende Hage, smukt hvælvede Bryn — om dem var Beskueren ikke vis paa, hvorvidt et Par lette Penselstrøg ikke havde hjulpet paa Naturen — en sart Figur, meget tynd i Taillen, men forholdsvis brystfør. Hun holdt Øjnene sænkede, synes kun at interessere sig for sin højre Haand, som hun havde trukket Handsken af og havde lagt fladt i Skødet.

Georg Jørgensen rykkede nærmere. Havde den Haand forrettet grovt Arbejde, smal, hvid, tør, som den var, med lange soignerede, spidst tilskaarne Negle — Adels- og Demimondedamers fælles Kendemærke i Frankrig —? Adelig var hun næppe . . . ergo. . . . Men dette maatte være et ejendommeligt Eksemplar af Arten.

Jeanne var stadig paa Gulvet, snart med en, snart med en anden Danser; hun tog kun til Takke med den lille underlige Dukke af et Mandfolk — sin Coco — naar hun ikke var engageret.

Hun undte sig ikke den ringeste Hvil, skøndt hun blussede og dampede.

Men hver Gang, hendes brusende Masse af Kød og Klæder buldrede forbi hendes Kunde, Georg Jørgensen, lo hun og raabte noget saadant som:

— Rigtig, Hr. Georges! Ryk mere og mere til højre ...! Nydelig? ... Ikke? ... God begyndende Forretning.... Dannet.... Kan sin Ortografi. ... *En avant!*

Endelig var Georg Jørgensen naaet op til den lille Dame. Han havde lagt Mærke til, at flere »Canotiers« havde nærmet sig hende med sikkert engagerende Hensigt, men havde tabt Modet ved det afvisende kolde Blik fra Øjnene, hvis Farve han nu kunde skelne var lys-staalgraa, hvis Udtryk var hvast og koldt, og som blev haandteret som en hurtig svungen Klinge.

— En Kokotte af et lidt bedre Snit end de Hundyr, der ellers søger her, sagde Georg Jørgensen til sig selv.

Det var ejendommeligt for ham, at han altid følte en Slags Trøst eller Lettelse, naar det lykkedes ham at faa de Fænomener, han mødte, saa meget som muligt reducerede til noget, det ikke var Umagen værd at beskæftige sig videre med end med en tørret Frugt, som man i Distraktion eller for en Slags Tidsfordrivs Skyld smuldrer imellem sine Fingre.

Dog flyttede han hende nærmere og nærmere, langsomt, tøvende.

Han var hende alt saa nær, at hendes Aurikelparfume stod ham i Næsen.

— Hm ... den Parfume vidner for Resten ogsaa om en bedre Smag end de vamle, søde Ting, som den Slags Væsener ellers plejer at gøre sig behagelige med. Hm, hm!

Han vilde ikke være ved, at han gjorde et Forsøg paa at henlede hendes Opmærksomhed paa sig, men en let Hoste, som kom paa ham, vilde maaske næppe ellers have fundet det nødvendigt at komme til Orde.

Ikke en Bevægelse, ikke et skottende Skraablik!

Bestandig saà hun paa sine Hænder. Nu havde hun faaet begge Handskerne trukne af og koketterede med disse bitte smaa Tingester, som hun snart foldede fladt ud paa Kjolens sorte Silkegrund, snart lod spille paa sine Knæ, som om det var to hvide Mus, hun legede med.

I et Øjeblik, da hun bevægede den venstre ud til Siden,

saa den kom ud i det tomme Rum, lod Georg Jørgensen sin venstre gøre en ganske lille Udflugt, saa Hænderne — rent tilfældigt, mente han — kom til at mødes i en let Berøring.

Som om hun havde følt et Bistik, fór hun sammen; Blikket hvæssedes mod hendes Nabo. Med Lynets Fart rejste hun sig, og inden Georg Jørgensen havde faaet Tid til at besinde sig, havde hendes lille fine Arm fat om hans Liv og med en overraskende Kraft, som han ikke fik Tid til at modstaa eller give sig hen i, rev hun ham ud paa Gulvet og med ind i Danserækken, mens Hornene spillede i Galloptakt i hastig rullende Anapæstrhythmer.

Georg Jørgensen følte, at han vilde gøre sig mindre latterlig ved at følge med end ved at staa imod, og for første Gang i mange Aar tren han i Dansen — og det paa en Dansebod. Det var endda godt, at ingen københavnsk Bekendt var tilstede.

Han sank forpustet ned i et andet Hjørne af Lokalet, da han i vel ti Minuter havde anstrængt sig.

Hun havde ingen Kunster brugt af den almindelige Slags i Dansen, ikke gjort Antydninger til at sparke ham paa Skulderen. Han havde søgt at møde hendes Øjne, havde bestræbt sig for at lave den forlorne Ømhed i sit Blik, som, hvor lidt end Genstanden for den tror paa dens Oprigtighed, alligevel honoreres for Høfligheds Skyld, eller af en vis Forretningsinteresse, ligesom Papir i Handel og Vandel maa gælde lig med ædelt Metal.

Nej, hun saà adspredt ud, mens hendes Ben arbejdede, mens hun mere »førte« ham end han hende.

— De ønsker, Madame . . . eller Mademoiselle?

— Jeg er Enke, min Herre.

— Altsaa Madame — De ønsker?

— Jeanne! raabte hun.

Stemmen var spinkel, men smuk og højt klingende i ægte Sopran som en fin Citerstræng.

Jeanne havde danset med sin »Coco«, fik ham anbragt paa en Bænk, hvor han sad og pustede. Hun kom hen til Georg Jørgensen og hans Dame.

— Hvad ønsker Du, Jeanne? . . . Jeg skylder jo Dig den Herres Bekendtskab.

— Min søde Berthe . . . en Vermouth med Kirsebærsaft . . . det er mest paa Mode nu. . . . Ho — du lille Kat (hun raabte over til sin Kavaller, der laa halv henslængt paa Bænken og havde tændt en Cigaret) . . . bestil noget for den Føde, Du faar . . .

engager min kære Aspasie, saa faar Du Motion, for hun vejer 4 Kilo mere end jeg.

Hun pegede paa en af de to tykke, som før havde spærret Georg Jørgensen Udsigten til Madame Berthe.

Fyren adlød og blev antaget med synlig Glæde af den kødrige Skønhed.

— Ja nu maa vi tale Alvor, Hr. Georges, og huske paa, at vi alle tre er over tyve Aar. Forretninger er Forretninger, og Morskab er Morskab. I Aften danser jeg, om et Par Dage staar jeg i Seinen til højt over Knæerne . . . pyh, Hr. Georges . . . det kommer ikke Dem ved, hvor højt Vandet naar op, saa De behøver ikke at grine . . . men Berthe . . . naar kan Du etablere dig og tænke paa at faa Kunder?

— Jeg vil hellere tale alene med Hr. Georges . . . først kan vi jo drikke lidt af vore Glas.

— Det kan vi udmærket godt, sagde Jeanne, nippede til Glasset og saà sig om. . . .

— Se der kommer han fra »Bon Marché«, han vil mig noget.

En kraftig bygget ung Fyr i Rodragt, stærkt behaaret paa sine nøgne Lægge, nærmede sig. Jeanne tog ham om Livet, inden han havde engageret hende, trippede i Takt med Musiken og sagde til Madame Berthe:

— Pas paa mit Glas, mens jeg danser.

Og hun fór af Sted med sin Rosportsmand, Kommis'en fra »Bon Marché.«

Georg Jørgensen pustede endnu. Madame Berthe talte, mens hun saà paa sine Hænder, som hun lod spille paa sine Knæ.

— Ja, Jeanne har vel sagt Dem det. Jeg har læst en Del i mit Liv og véd, at de Herrer fra Norden er bly som unge Piger. Derfor maatte jeg gøre det første Skridt. De misforstaar mig vel ikke?

— Nej. —

— Og jeg maa hjælpe lidt paa Dem for Sprogets Skyld. De er Veterinær?

— Har man sagt A, maa man ogsaa sige B, tænkte Georg Jørgensen, og mumlede »Ja.«

— Har De Ret til at praktisere her i Landet?

— Ne-j.

— Hm! Har De ikke i Sinde at gøre noget for at skaffe Dem Ret til det?

Han trak paa Skuldrene.

— Energi . . . Energi maa De udvikle, hvis De vil . . .

— Hvad?

— Gifte Dem, naturligvis. De er vel i Fyrrerne, . . . ikke? . . . Naa, om Forladelse . . . saa meget desto bedre. Jeg er ikke tredive endnu.

Nu syntes Georg Jørgensen, at det blev morsomt, fik Mod og spurgte:

— Har De god Praksis?

— Nej, jeg skal først skabe mig et Klientel. Men det gaar bedre, naar man er gift. Ellers skal man nøjes med de Damer, som ikke tør blive Mødre . . . og, Gud ske Lov, jeg tør være mine to Smaabørn bekendt. . . . Tror De paa Kærligheden, min Herre?

— Nej, svarede Georg Jørgensen.

— Det er udmærket. . . . Det vil sige . . . De tror vel paa, at en Mand og en Kvinde, som arbejder, kan blive gode Venner og leve et kønt Liv sammen?

Georg Jørgensen mumlede nóget, mens han tvang sin Latter tilbage.

— De maa da have en vis aarlig Indkomst, siden De kan leve her i Frankrig uden at praktisere?

— Aa, ja.

— Da vi altsaa begge er ude over Illusionernes Tid, fornærmer jeg Dem vel ikke ved at spørge om, hvor meget De disponerer over.

Georg Jørgensen saà paa denne lille Skabning, saa fin, saa yndefuld, tænkte paa denne klingende Røst, der udtalte disse urtekræmmer-snusfornuftige, taktløse Ord. Han tav og smilte.

— Vær nu ikke undselig, sagde hun videre, mens hun spilede sine ti smalle Fingre ud for sig og mønstrede dem som en Befalingsmand sine Tropper. Jeg har ingen Illusioner mere. Livet er for mig en Forretning.

— De har to Børn.

— Ja . . ., men ægte Børn. Jeg er af god Familie. Min Moder døde med mig, min Fader var Professor ved en lærd Skole, men havde kun 1500 Francs i Løn, maatte løbe rundt og undervise, blev brystsyg og døde, da jeg var femten Aar. Jeg fik Plads

i »le Printemps« ved Afdelingen for Handskerne. . . . Direktøren for Paraply- og Parasol-Reolerne gjorde Kur til mig. . . . Nu springer jeg over noget, som en Mand i Deres Alder maa forstaa. . . . Da det var kommet saa vidt, saa tvang jeg ham til at blive min Mand, for jeg henvendte mig direkte til Husets Chef, og han stod paa min Side. Jeg var gift i to Aar. Min Mand var mig utro. Jeg troede endnu paa det, som de skriver om i Bøgerne. Der kom Scener. Han slog mig ... jeg bed ham, saa hans Kind for evige Tider vil bære Mærke deraf. . . . Han gjorde Scener i Magasinet, vi fik begge Afsked. Vi flyttede hertil, med vore to Børn. Jeg etablerede et kemisk Farveri og Vaskeri, han lejede en Café, som han skulde passe. Men han passede mere sin Buffetdame end sine Kunder. Jeg skaaner Dem som undselig Mand fra de nordlige Lande for alle uappetitlige Enkeltheder og overlader Dem at udfylde Hullerne i mit Livs Historie. En skøn Dag er Kaféen lukket . . Herren og Buffetdamen forsvundne (hun knipsede med Fingrene) . . min Forretning, som gik ret pænt, var ødelagt, for jeg maatte betale hans Gæld. Endnu troede jeg paa Kærligheden . . . en Lieutenant af Ingeniørregimentet i Versailles . . . ikke mere om den Sag, end at han giftede sig med en Læderhandlerenke, da han blev Kaptejn . . . og han var endda rig selv. Mit Rygte var ødelagt. Jeg mistede de bedre Kunder. Men min Dreng har jeg i Kost i Fontainebleau, og min Datter er ude paa Landet ved Orleans. Men nu tjæner jeg omtrent 3000 Francs om Aaret; jeg har ved en brav Læges Hjælp . . . jeg vil følge Sandheden og tilstaa, at han ikke var aldeles uinteresseret . . . nu vel. De kender jo ogsaa Livet . . . men han var gift . . . De forstaar jo nok . . . ved hans Hjælp har jeg erhvervet mig Kundskaber; jeg vil tage de Eksaminer, som berettiger mig til at hjælpe uskyldige Smaa ind i denne vanskelige Verden. . . . Har De blot talt paa Skrømt til Jeanne, saa tilgiver jeg Dem, men da hun sagde mig Deres Stilling, angav mig omtrentlig Deres Alder, saa fandt jeg, at det ikke var et uforstandigt Arrangement, om vi . . . og saa videre. . . . De forstaar, at jeg tænker paa mine Børns, først og fremmest paa min Søns Fremtid. Jeg ønskede ham gærne i sin Tid anbragt i et Magasin i Paris. . . . De kan forhøre Dem, hvor De vil, og hvis De opdager, at jeg ikke har talt Sandhed, har De Ret til at overvælde mig med Deres Foragt.

Madame Berthe havde under hele sin lange, i Ilmarsch-Tempo fremsagte Tale, ikke set paa Georg Jørgensen.

Han havde siddet og lyttet som til et Strængespil af hurtige Fingre, smaalet ved disse underlige Tilstaaelser og dog følt sig tiltalt ved det tørre Referat af et Liv, der dog havde været tumlet om i Lidenskabens Brænding. Hvad er det dog for en underlig Race med hedt Blod og koldt Hjærte?

Pludselig rejste han sig og sagde:

— Farvel, min Frue!

Hun kniksede og sagde:

— Farvel, min Herre! Jeg véd meget vel af, hvad jeg har læst, at de Folk fra Norden overvejer alt længe og grundigt.

Georg Jørgensen kom forbi Jeanne. Hun antastede ham og sagde:

— Hvor Madame Berthe kan fortælle! Hendes Levnetsløb er en hel Komedie.

— Det er vel Løgn altsammen, Jeanne.

— Ja, hvad véd jeg? Men det med Farveriet og det med Manden og hende, Lucie, der sad ved Buffeten, det kan jeg vidne er sandt, for Manden, det var den værste Løber i hele Byen, og Murmesteren Danglemand han lod sig skille fra sin Kone, fordi... han greb dem ... ha, ha ... hende og Madame Berthes Mand ... naa . . .! En rigtig Hankat!

— God Nat, Jeanne.

— De vil ikke danse igen med Madame Berthe?

— Nej, Fanden tage mig, om jeg vil.

— Ha, ha, ha, ha. De tør ikke. Saa er De fangen, Gud ske Lov. God Nat, Hr. Georges. — Coco ... kom, saa danser vi to igen. Jeg henter Vasketøjet i Morgen hos Dem, Hr. Georges.

Og hun dansede ud og sang den Melodi, Musiken spillede.

V.

— Nej, det er dog for galt! Hvorfor sover jeg ikke? Naa, det er fordi jeg skabede mig og dansede rundt med den Hveps!

Georg Jørgensen vendte sig forbitret fra højre om paa venstre Side i sin brede, franske Sæng, som oprindelig var bestemt for To.

Han havde altid skyet Sindsbevægelsen som den lede Pestilens og havde ogsaa været saa heldig at holde dem fra Livet i en respektabel Aarrække.

Naar han lagde sig til Ro, hørte han Hornmusiken dundre for sine Øren. Han følte noget meget let og noget meget stærkt i sine Arme, der lindt og uimodstaaligt trak af med ham ud gennem Verandaens Træsøjler, mellem Havens Træer, hvor de store farvede Papirkupler gloede med dump, attraavækkende Gløden, ind i Mørket, ned mod Floden, der laa og lurede med et stille, ondt Grin dybt nede.

Musiken tav. Saa lød den spinkle Citherklang for hans Øren, og fortalte i en allerhelvedes Taranteltakt en nederdrægtig kedelig Historie, som fandtes i hundrede af de allerelendigste Romaner, og som oven i Købet vist var Løgn fra Ende til anden.

— Nej, det er dog for galt! Fuld er jeg ikke. Men jeg maa have ødelagt min Mave med det søde Slabberads, som man drikker her i Frankrig.

Han lagde sig omtrent paa Tværs i Sængen.

Atter gentoges Fortællingen, atter følte han en lille tør Haand holde hans fast, en anden gribe som en tilbageholdt Katteklo i hans Skulder, mens noget spinkelt og smidigt, noget, som veg fra ham og rykkede ham nær, dirrede i hans Favn. Musiken bruste op som en Triumfmarche, der blæste en Sejersfanfare for det, han holdt i sin Favn, og det var paa samme Tid en Smædevise mod ham selv, den blæste.

— Jeg har s'gu Feber.

Han tændte Lys.

Over hans Sæng hang et stort Spejl paa Væggen. Han satte sig paa Hug, saá sit eget Ansigt og sin egen Overkrop i Natskjorte. Han saa ud, som var han tresindstyve Aar, syntes han. Skægget graasprængt, lange Gaasetæer om Øjnene, krum og mager Overkrop.

Han sagde højt lige imod Spejlbilledet af sit eget Ansigt:

— Femdobbelt Idiot. . . . Er Du bleven forelsket i en fransk Jordemoder . . . en forkrammet Tøs . . . en . . .?

Han blev først bange for Lyden af sin Røst, saa blev han væmmelig ved, at han havde sagt disse Ord, ti det var jo Løgn . . . hvad brød han sig om den Ting? . . . Han rakte Tunge ad sit Billede . . . var lige ved at spytte efter det . . . saa brast han først i Latter . . . saa i Graad.

— Nej, jeg er syg . . . det er det hele. Jeg har forkølet mig paa den aabne Knejpe. . . . Men sove vil jeg, min S'æl. . . . Det koste, hvad det vil!

Et lindrende Smil over de sidste Ords pathetiske Klang, strøg over hans Ansigt, og det forsonede ham lidt med Billedet der inde i Spejlet. Han kendte sin gamle Ven, Georg Jørgensen, igen. Han begyndte at føle sig mere dansk i Sind, stod op og sagde med Deklamatorbetoning:

— Saa sandt jeg lever . . . *ut vivam* . . . jeg brygger en stærk Toddy, *more majorum* . . . paa Fædrenes Vis.

Han stod op, tog Underbenklæder paa, kom Vand paa sin Spirituskedel, tændte an under den, tog en Kognaksflaske ud af Skabet, mens han først fløjtede og saa nynnede Métras populære Melodi til de danske Ord fra et Teaterstykke:

Jeg var saa stor som saa,
jeg end i Vuggen laa

og brølede endelig op:

Og han var Lieutnant ved Husarerne

samtidig med, at Vandet boblende løftede Laaget af Kedlen.

Han blandede en forsvarlig Drik . . . og kort efter genlød Værelset af Snorken, et sikkert Tegn paa, at det var lykkedes ham at betvinge alle søvnforstyrrende Tanker og Minder.

Han vaagnede sent, Klokken over ti, ved en stærk Banken paa sin Dør.

— Kom ind, raabte han ærgerlig. Det gjorde saa ondt i hans Hoved, da han raabte.

Han havde gærne føjet en Ed til, men udelod den dels paa Grund af Hovedpinen, dels af en Rest af Sømmeligheds-følelse, men fortrød det, da den indtrædende ikke var andre end Jeanne, ti hende undte han en grundig Forbandelse, det tykke Dyr!

— I Sængen endnu! Ha, ha, ha, Hr. Georges? Turde man vide, hvad De har drømt om.

Georg Jørgensen søgte at frembringe et Blik, som kunde frembringe Følelsen af den Afstand i social Stilling mellem en dansk Candidatus philosophiæ og en fransk Vaskepige. Men han havde selv begyndt at indføre en familiær spøgende Tone, havde nedbrudt Skranken, følte det og sagde:

— Gaa et Øjeblik, saa skal jeg staa op . . . kom igen om fem Minuter.

— Aa, for den Sags Skyld, Hr. Georges . . . saa er vi jo begge over den Alder og har jo nogen Erfaring. Jeg kan se ud af Vinduet, mens De gør et foreløbigt Toilette.

— Naa — lad gaa.

Hun stillede sig hen i Vinduet, som hun aabnede. Pludselig raabte hun ud af det:

— Vil Du tale med mig, Mélanie?

En tynd Barnestemme raabte op:

— Mademoiselle Jeanne . . . De maa endelig komme hjem. Minette er lige ved at dø . . . den er bleven revet helt itu . . . aa . . . det er rædsomt. . . . Det er Madame Berthes Hankat. . . .

Georg Jørgensen vilde lige til at le, da han saá Jeanne blive ganske bleg, støtte sig med Haanden til Karmen, saà hendes store Buste bølge under Trøjen, gribe om Ryggen paa en Stol, falde ned paa Sædet og — bryde ud i en heftig Hulken, derpaa i højlydt Graad som et Barns. Afbrudte af Hulken tvang Ordene sig frem:

— Min eneste Ven . . . min Minette! . . . Aa . . . om jeg kunde vride Halsen om paa alle de Hankatte, der er til i Verden . . . de væmmelige Dyr. . . .

For at anskueliggøre sin Vilje til at anrette Blodbad paa Hankatte vred hun det store Klæde, hun holdt i Haanden, smalt som et Tov, saa det knagede derved.

Hun greb Georg Jørgensen i Armen, saa han ømmede sig ved Neglenes Sammenstød med hans Kød.

— De maa hjælpe . . . De maa gaa med hjem til min lille Kat.

— Er De forrykt Jeanne?

— De er jo Dyrlæge.

— Det var kun for Spøg, at jeg sagde det.

— Ja nu siger De det, fordi De er for fornem til at se til en fattig Kat. . . . Hr. Georges . . . har De da ikke Hjærte i Livet?

— Ja, men jeg har ikke Ret til at praktisere her i Frankrig.

— Er det noget at tale om, naar det maaske gælder Liv og Død. . . . Farvel, Hr. Georges . . . De ser mig aldrig mere. . . . Der er Deres Tøj.

Hun mere kylede end kastede hans smudsige Tøj hen paa hans Bord, gjorde Mine til at gøre det samme med det rene, som hun havde bragt, men standsede i Farten og sagde:

— Ja, De havde fortjænt det . . . og det er ikke for Deres Skyld . . . det er for min Skyld . . . for det er propert og pænt Arbejde . . . men jeg vil ingen Penge have, for vel er jeg et

simpelt Fruentimmer, men lavt tænker jeg ikke og . . . jeg vil ikke tage Penge af en Mand uden Hjærte . . . aa, undskyld, Hr. Georges (en ny Taarestrøm) kom med og se paa min Kat . . . skal jeg knæle for Dem. . . .?

Hun faldt virkelig paa Knæ, saa det gungrede og knagede i det bonede Parketgulv.

— Saa gaar jeg med, sagde Georg Jørgensen, mens han tænkte:

— Hun er gal; man maa snakke hende efter Munden.

Det havde han saa tit gjort med Folk, naar han havde gjort dem hidsige ved koldt Drilleri.

— Det vidste jeg nok, at De egentlig var god, om ogsaa De er en Drillepind . . . Tak.

Under evindelige Afbrydelser af Graad gik Munden paa Jeanne, medens hun med Georges først gik gennem en lang Villagade, saa op ad en brat Skraaning, saa ind i en lang ubrolagt, kun halvt bebygget Gade, hvis ny, spredte Huse knejsede halvt undselige, halvt vigtige, og grinede kridhvide i den blændende Formiddagssol.

— De maa ikke lé. . . . Den Kat er ikke som en anden Kat. . . . Jeg kan faa den til at følge mig som en Hund . . . endogsaa i Regnvejr . . . og det har jeg aldrig set nogen anden Kat gøre . . . og jeg har kendt mere end hundrede Katte i mit Liv . . . og det Katte fra de allerfornemste Huse som Marquis de Brèzes der nede paa Kajen . . . og min Kat forstaar alt, hvad man siger til den . . . og det kan man høre paa dens Mjaven . . . for den kan sige Mjav baade glad og sørgeligt . . . nu skal De høre (Jeanne mjavede flere Gange med nyt Foredrag og ny Stemning hver Gang) . . . og saa vil den aldrig tage Føde af andre end af mig . . . og nu er det gaaet den saadan . . . det dumme Dyr . . . og det for saadan en Hankats Skyld. . . . Ja jeg vil ikke sætte mig op mod Naturens Orden . . . det har jeg aldrig gjort . . . for naar den gode Gud har skabt Hanner og Hunner, saa . . . saa er Minette i sin Ret . . . og jeg er vis paa, at den holder sig til én Hankat . . . men er det Madame Berthes graa Kat, der af Jalousi paa Grønthandlerskens rødbrogede, har skambidt Minette, saa skal jeg aldrig tilgive Madame Berthe det . . . for om ogsaa hun kan sin Ortografi og har været gift med en af Cheferne for Paraplyhylderne i »Printemps«, saa er min Coco Professor i

Græsk ... og den ene Kat er ikke fornemmere end den anden... Dèr er det.

Hun standsede sin Tales Strøm og sin Gang i en næsten helt bebygget Gade foran et smalt Hus paa tre Etager, der kun havde tre Fag i hver Etage i Façaden. Ad en Vindeltrappe med trekantede Trin, hvor man maatte bruge et med rødt Sirts betrukket Tov som Rækværk, løb Jeanne op paa anden Sal. Døren stod aaben ud til Trappegangen.

Stuen var meget, meget lille, tapetseret med smaablomstret graat og rødt Papir. En uhyre stor Sæng, hvis Bygning viste, at den i sine Velmagtsdage havde haft baade Himmel og Omhæng, som den endnu savnende søgte, indtog omtrent Stuens halve Rum. Ellers bestod Møblementet kun af tre umalede Træstole med Straasæder, og en lille bitte Kanapé med Rørsæde. Paa en Hylde stod en stor, blaa Vase. Den bar ogsaa Spor af Tidens Tand. Ejerinden havde klistret blomstret Papir paa den hist og her, sagtens for at bøde paa Revnerne og den afskallede Glasur. Randens Brøst blev skjult af store, blegrøde Pæoner, og mørke, blaarøde Roser, der vældede ud over samme Rand i rig Overflod.

Georg Jørgensens lange Syn saá, at den lille tykke og den store tykke Bog, som laa opslagnè paa den lille Guéridons sprukne Marmorplade foran Kaminen, henholdsvis var et gammelt græskfransk Lexikon og en Stereotypudgave af Homer. . . . Georg Jørgensen følte en let Gysen, han tænkte paa det smaa Tryk i Tregders græske Formlære, som indeholdt de »homeriske Former«.

Over Sængen stod to Skikkelser bøjede. . . . Den smalle silkebeklædte Ryg, Hvepsetaillen . . . den kendte han . . . den anden, næsten lige saa smalle, men endnu magrere Ryg, den sorte »Redingote«, som Skulderbladene havde sat blanke Slidmærker paa, . . . ja, den genkendte han ogsaa.

Madame Berthe og Coco, »Professoren i Græsk«, stod bøjet over en Kurv, der stod paa det gulgraa uldne Sængetæppe, som lignede et Hestedækken.

I Kurven laa Patienten, en lille stærkt hvidbroget graa Kat. Den modsatte sig Kuren, arbejdede for at komme op, men Madame Berthe holdt den med venstre Haand fast om Halsen, mens hun med den højre holdt en vaad Klud over dens Øje. »Professoren i Græsk« holdt paa dens Bagpoter. Blodet randt ned mellem hans tynde Fingre, for Katten satte Kløerne i under Kampen for sin Frigørelse.

Madame Berthe vendte sig om uden at slippe Taget. Ja, det var den samme stramme Silkekjole, den samme spidsbuede Barm, det samme Koralhalsbaand som paa Danseboden . . . og den samme uforstyrrelige Ro i de smaa, smukke, skarpe Træk og staalgraa, koldt glinsende Øjne.

Jeanne vilde styrte sig over hende med krumme Kløer.

— Det er Deres Kat, som . . .

Berthe saá paa hende med et myndigt Blik.

. . . Nu vel Jeanne; »Rigolo« har faaet sin Straf.

— Hvordan, Berthe? . . . De har da ikke slaaet Deres Kat ihjel eller hængt den, raabte Jeanne. Hendes Vrede blev til en Art Forfærdelse. Det var dog saadant et smukt Dyr . . . og hellere vilde jeg se Grønthandlerskens væmmelige Kat med det store og det lille Øje hængt for mine Øjne, end Deres Rigolo . . . for egentlig fostod jeg godt, at Rigolo kunde blive arrig og jaloux paa det skidne Dyr. . . .

— Stille, Jeanne, stille. Nej jeg har sendt Rigolo i en Kasse med Jærnbanen til Viroflay til en Bekendt. Lad nu Dyrlægen se paa Minette og give et fornuftigt Skøn om dens Tilstand. Saa vidt jeg kan se, er der ingen overhængende Fare. Skal jeg slippe Minettes Hoved, Hr. Veterinær?

Den lille Dame hæftede sine Øjne saa alvorlig spørgende, saa myndig forskende paa Georg Jørgensen, at han ligesom blev magnetisk tvungen ind i hendes Tankegang, og skøndt han forsikrede sig selv, at han kun svarede hende, for at det skulde blive rigtig Grin, sagde han saa alvorlig, som om han virkelig havde været Dyrlæge:

— Ja, det kan De godt . . . blot et frisk Omslag, saa behøver De ikke at holde. . . .

— Slip Léonce. De bløder jo . . . sagde Berthe til den unge Fyr.

»Professoren« slap straks og saá paa sine blodige Fingre, derpaa op paa et gammelt Lommeur i forgyldt Kasse, som var sat under en lille Kuppel — vistnok et forhenværende stort Vinglas, som Foden var slaaet af, men hvis Brøst var skjult ved omhyggelig Tilslibning. Et Ur under en Kuppel er uundværlig i enhver Stue i Frankrig, der tilstræber en lille Smule Elegance, og som »respekterer sig selv.«

— Hvor er Jeanne? . . . Jeanne? raabte Madame Berthe skingert og højt. . . . Léonce . . . hvor blev hun af?

»Professoren« havde lukket sine græske Bøger, lagt Leksikonnet ved Siden af Glasset over Uret og stukket Duodezudgaven af Homer i sin Lomme. Han stod og vaskede sine Hænder ved Jeannes Vandfad.

Jeanne ligger der ... der paa Sængen, sagde han ... paa Tæppet, sammenrullet som et Nøgle Garn.

Ja, der laa hun. Sine Sko havde hun sparket fra sig med Fødderne — de laa langt ude paa Gulvet hver for sig, langt fra hinanden. Hendes store, fede, hvide Arme og rødbrune Hænder var slyngede om hendes Nakke. Ansigtet havde hun klinet tæt ind mod Væggens Tapet.

— Kald paa hende Léonce, bød Madame Berthe, og sig hende, at Dyrlægen har erklæret, at Minette er uden Fare.

Jeanne rejste sig, ordnede i stor Hast sine Pandelokker med Fingeren, saa ud, som om intet var i Vejen, og sagde:

— Saa gaar jeg videre med Tøjet. Laan mig Deres Nøgle, Hr. Georges, jeg lod jo alt ligge paa Deres Værelse. . . . Coco, skynd dig ud og pas dine Timer. . . . Straks, skynd dig, min Gris . . . ikke gaa sammen med mig . . . dine og mine Kunder hører til forskellige Samfundsklasser, det maa Du stadig huske paa . . . aldrig gaa sammen med mig paa Gaden ved høj lys Dag . . . vel Berthe. . . . Men Rigolo ... Straffen er for haard. ... Men tænk Dem, Hr. Georges, et fattigt, stræbsomt Fruentimmer, der har samlet Minette op nede ved Kajen som lille Killing . . . hun var smidt ud for at druknes . . . havde maset sig op i Mudderet . . . jeg tog Sko og Strømper af . . . reddede hende . . . opdrog hende ligesom han der ... (hun pegede mod »Professoren«) ... hun var min eneste Glæde, den eneste Ven, som var mig tro, ... for Menneskene er ikke saa gode som Dyrene . . . hvis De redder hende, Hr. Georges, skal jeg aldrig glemme Dem i mine Bønner ... jeg staar under Dem i Dannelse og Lærdom . . . ja, Berthe staar ogsaa under Dem, men ikke saa meget, som De tror, for med Undtagelse af Ortografien, saa. . . . Naa, bliv ikke vred . . . De behøver ikke at lade Deres Silkekjole knage Berthe ... men skaffer De mig Katten rask ved den svenske . . . om Forladelse danske Herres Hjælp . . . saa . . . ja, ja. Nu gaar jeg . . . Coco er jo langt nede ad Gaden. . . . Men nu indrømmer jeg, at det er Minettes egen Skyld. Hun kunde være bleven ved Rigolo og fra den skævøjede Grønthandlerkat.

Hun kyssede paa Fingeren ad Georg Jørgensen, satte i Løb for at gaa ud af Døren, men standsede et Par Sekunder paa Tærskelen, bredte begge Haandflader ud i Luften i Retning af Georg Jørgensen og Berthe, som vilde hun velsigne dem, og gik saa ud, underlig listig smilende, slikkende sine Læber med Tungespidsen.

(Sluttes).

S. Schandorph.

Geni og Sindssyge.

L'arbre naturel n'a pas de beaux fruits.
Renan.

Man træffer undertiden endnu — en Menneskealder efter Darwins »Arternes Oprindelse« — dannede Mennesker, der ikke vil have noget at gøre med »en Lære, der lader Mennesket nedstamme fra Abekattene«; de indbilder sig nemlig, at denne Taabelighed udgør Darwinismen! Naar det af Forskere i Nutiden hævdes, at Geni ligesom Sindssyge er en Form af mental Abnormitet, gør de vistnok klogest i paa Forhaand at værge sig mod en tilsvarende Misforstaaelse: at Sindssyge og Geni slaas i Hartkorn. Det er ikke blandt Staklerne paa St. Hans Hospital at en Tyge Brahe eller en Søren Kierkegaard opstaar. At afvise slige Sottiser skulde synes unødvendigt — men Erfaringen godtgør det modsatte.

Det falder naturligvis svært for mange at forlige de to tilsyneladende Modsætninger: Genialitet og Tilbagegang. Nyere teratologiske Undersøgelser har imidlertid vist, at atavistiske Tilbageskridt ingenlunde altid falder sammen med en almindelig Tilbagegang, men at en tilbagegaaende Bevægelse i en Retning ofte kompenseres af meget stærk Udvikling i andre Retninger. Krybdyrene har f. Eks. flere Ribben end vi, Aberne et større Antal Muskler, ja et helt Organ (Halen) som vi mangler. Til Gengæld har vi naaet vor intellektuelle Overlegenhed.

Naturen affordrer os ubønhørlig et Vederlag for nye Privilegier, og Geniet, som besidder et saa stort og sjældent Fortrin, hører til de højstbeskattedes Klasse. Kæmper i fysisk Henseende maa bøde for deres abnorme Størrelse, ti de faar sjældent noget Afkom, og saa vel deres Intelligens som deres Muskler er forholdsvis svage. Aandens Kæmper maa ved Forstyrrelser af Sjælelivet undgælde for deres intellektuelle Supremati.

De Indvendinger, der er rejste mod denne Opfattelse af Geniet, er ikke synderlig virkningsfulde. Den franske Forsker Joly bemærker saaledes i sin Afhandling »Geniets Psykologi«, at det næppe en Gang er nødvendigt at modbevise denne Hypotese, »ti Styrke er ikke Svaghed, Sundhed er ikke Sygdom«, og for Resten mener han, at de Eksempler, der anføres til Støtte for Hypotesen kun er faa.

Enhver Læge ved imidlertid at Styrken hos den febersyge, hos Deliranten, hos Epileptikeren, ofte netop er et Symptom paa Sygdom, paa Svaghed. Og hvad den anden Indvending angaar, vil enhver uhildet tvært imod forbavses over det meget betydelige Antal Tilfælde, der støtter Hypotesen.

I øvrigt har det — som jeg andensteds har paavist[1]) — til alle Tider været grumme vanskeligt at faa Besked om visse Enkeltheder i disse interessante Personligheders Liv. Historikerne har hidtil kun i ringe Grad været Psykologer, og Forfængeligheden hos de store Mænd har som oftest afholdt dem fra at give os et Indblik i deres Sjælelivs Dybder. Det er ikke ret mange der, som Johannes Evald, Rousseau, Renan og Jules de Goncourt eller Stuart Mill, har haft den dertil fornødne Selovervindelse og Modet.

Hvem vilde ane f. Eks. at Cavour to Gange var paa Selvmordets Rand, hvis nogle fornylig udkomne Memoirer, nedskrevne af fortrolige Venner, ikke havde sat det udenfor al Tvivl?

Havde vi ikke faaet Darwins Breve, som hans Søn for ikke længe siden har udgivet, vilde vi ikke have vidst i hvor høj Grad han i Virkeligheden var Invalid. I Løbet af 40 Aar var han næppe helt rask i 24 Timer. Han kunde hverken taale stærk Varme eller Kulde, og en halv Times Samtale ud over det normerede, gav ham en søvnløs Nat og ødelagde næste Dags Arbejde; Dyspepsi og Svimmelhed — ofte Epilepsiens Ækvivalent — hørte til hans jævnlige Plager, og han kunde kun arbejde 3 Timer hver Dag. Men dette er endda ikke det mærkeligste; han var i flere Henseender ligefrem abnorm. Han blev saaledes altid meget syg, naar han havde spist Sukkersager og lovede derfor sig selv ikke at røre dem; men han holdt ikke Løftet, fordi det ikke var aflagt højt og lydeligt! Han drev en ligefrem sindssvag

[1]) Genierne, Ensidigheden — Styrken — Svagheden. 1889, Pag. 72—120, hvor Forbindelsen mellem Geni og Sindssyge gøres til Genstand for en omhyggelig Undersøgelse, til hvilken det her givne tjæner som Supplement.

Økonomi med Papir, plejede at skrive Koncepter til sine Breve paa Rygsiden af de vigtigste Manuskripter eller bag paa Korrekturarkene. Ofte foretog han, hvad han selv benævner »imbecile Forsøg« f. Eks. at stryge paa en Kontrabas i Nærheden af en Plantes Frøblade. Han vedblev — man lægge Mærke til denne Art af Særheder — at benytte en gammel Bog med nogle forældede Maalberegninger, skøndt han godt vidste, at de var fejlagtige og vilde heller ikke ombytte sin gamle kemiske Vægtskaal, skøndt den bevislig vejede galt. Han trode ikke paa Hypnotismen og anerkendte ikke Stenalderen[1]).

Naar jeg særlig dvæler ved denne geniale Personligheds Abnormileter er det fordi han, der var et Mønster paa en Fader og en Borger, og som var saa lidet forfængelig og tilsyneladende saa behersket, maatte forekomme alle uindviede som et fortrinligt Eksempel paa et sundt Geni. Hvor let kunde det virkelige Forhold ikke være forblevet en lukket Bog for os, saaledes som det utvivlsomt har været i mangfoldige andre Tilfælde? De Former af Sindssyge — *moral insanity* og Epilepsi — som hyppigst træffes hos Geniet, er tilmed særlig vanskelige at kontrollere, hvorfor ogsaa deres Tilstedeværelse i Reglen benægtes, selv hvor paagældende endnu er levende og Sindssygelægen ikke nærer den ringeste Tvivl.

Det er i øvrigt interessant at se hvor almindelig den ovenfor omtalte abnorme Konservatisme, der udmærkede Darwin, er hos store Genier. Disse Mænd, der aabner Tanken ny Veje, er ofte selv ivrige Modstandere af det ny. Ensidigheden hos dem er saa stærk og saa abnorm, de er saa fuldt optagne af deres egne Ideer, at deres Hjærner vægrer sig ved at modtage fremmede.

Frederik den anden, som grundlagde den nyere tyske Politik, og som ogsaa gærne vilde grunde en national tysk Literatur og Kunst, anede ikke hvad der bode i Herder, Klopstock, Lessing og Goethe. Uviljen mod det ny viser sig ofte i det smaa som i det store. Frederik hadede f. Eks. i den Grad at faa nyt Tøj, at han efter Sigende i hele sin Regeringstid kun har haft et Par Klædninger. Napoleons Forkærlighed for den gamle graa Hat er velbekendt. — Rossini var ikke til at formaa

[1]) Darwins life and letters. En fortræffelig Analyse af dette Værk har i øvrigt Hr. Vilhelm Møller givet i Tilskueren Febr.—Marts 1889.

til at køre paa Jærnbane, og da en Ven en Dag gjorde et Forsøg paa at bryde Modstanden, faldt R. i Afmagt af Forfærdelse. »Var jeg ikke saadan, havde jeg ikke kunnet skrive »Barberen«,« var de meget karakteristiske Ord han bagefter benyttede. — Laplace nægtede Meteorstenenes Fald, og Voltaire trode ikke paa Fossiler. Denne abnorme Ensidighed opfattes ofte fejlagtig som Jalousi, hvad jeg andensteds har gjort Rede for (»Genierne« Pag. 114). Schopenhauer, der var en stor Oprører paa Filosofiens Omraade, havde kun Spot og Haan tilovers for de politisk radikale, og han testamenterede sin Formue til dem, der under de politiske Uroligheder i 1848 havde gjort, hvad de formaade, for at slaa Frihedsbevægelsen til Jorden.

Han er i øvrigt en fortrinlig Type paa et sindssygt Geni. Allerede fra Barn af spores hos ham Højhedsvanvid og Melankoli i Forbindelse med et sygeligt Had, som Forfølgelsesideerne avler. Seks Aar gammel tror han at Forældrene vil forlade ham, og som ung Student er han bestandig i Misstemning. Al Støj piner ham, særlig Kuskenes Piskesmæld. En Dag i Berlin hørte han Værten skæmte i Forværelset. S. farer ud og ryster den ulykkelige saa voldsomt, at hans ene Arm brækker. S. dømtes til at forsørge ham. Han er saa hypokonder, at Skræk for Kopper jager ham fra Neapel, og Angest for Kolera bringer ham til at flygte fra Berlin.

Senere (i 1831) faar han igen en ny Raptus: ved den ringeste Spektakel paa Gaden griber han til Vaaben. Skrækken er nu bleven til en veritabel Lidelse, han vover f. Eks. knap at aabne et Brev, fordi han aner en Ulykke. Han tør ikke lade sig barbere, men svider Skægget af. Han hader Kvinder, Jøder og Filosofer, især de sidste. Derimod elsker han — Hunde, og betænker dem endog i sit Testamente! Han troede paa Borddans, ræsonnerede i det hele taget over alt muligt, og gjorde sig hyppig skyldig i de værste Modsigelser. Pessimisten profeterer sig (ɔ: han ønsker sig) et 100 aarigt Liv. Han lærer at kønsligt Afhold er en Pligt, men er samtidig meget udsvævende, og efter selv at have lidt saa meget paa Grund af andres Intolerance, haaner han med uretfærdig Voldsomhed Moleschott og Büchner og glæder sig over, at Regeringen forhindrer dem i at docere offentlig. Af Frygt for Ildebrand boede han i Stuen, af Frygt for Tyve gemte han Guldstykker i Blækhuset, Obligationer i Sengetæpperne osv.

Det var særlig medens han udarbejdede sit Hovedværk — »Die Welt als Wille und Vorstellung« — at hans hele Væsen var saa mærkeligt, at han, som han senere fortalte en Ven, næsten overalt blev anset for gal. Fra den Tid skriver følgende morsomme Episode sig. En Dag da han spaserede i botanisk Have i Dresden og gik fordybet i Beskuelsen af Planterne, kom en Opsynsmand, der saa ham ivrigt gestikulerende og talende højt med sig selv, hen til ham og spurgte hvem han var. »Ja, kunde De sige mig hvem jeg er, vilde jeg være Dem særdeles forbunden«, svarede S. og vendte sig fra den forbavsede Betjænt, der nu var aldeles sikker paa at staa overfor en gal Mand.

S. har selv — i sit store Værk — skænket Forholdet mellem Sindssyge og Geni en kort Omtale. Han skriver saaledes, at »Geni grænser tættere op til Sindssyge end til almindelig Menneskeforstand.« — »Geniernes Liv viser at de ofte ligesom de sindssyge befinder sig i en fortsat Ophidselsestilstand.« — Læserne henvises særlig til Gwinner: Schopenhauers Leben, 1878, og til Carl v. Sedlitz: Arthur Schopenhauer vom medicinischen Standpuncte aus betrachtet, 1872.

Denne Forbindelse mellem Geni og Sindssyge undersøges i et nylig udkommet Værk af Prof. Lombroso i Turin, der her har præsteret et betydeligt Arbejde om end ikke af første Rang[1]). Har et Æmne naaet det Stadium at det som her behandles i en Bog paa ikke mindre end 500 Sider, har det samtidig for en Del tabt Interesse for de i videnskabelig Henseende fremskredne.

Det indeholder imidlertid flere ny Bidrag til Spørgsmaalets Besvarelse, og det udmærker sig desuden ved den Uforknythed Forf. udviser, naar han gør Genius identisk med Epilepsi. Han slutter sig altsaa væsentlig til Moreaus saa udskregne Opfattelse af Geniet som en Nevrose; Lombroso, der har et langt rigere og paalideligere Materiale til Raadighed end Forgængeren, gaar imidlertid mere systematisk til Værks. Det er jo ubestridelig, at

[1]) Cesare Lombroso: L'homme de Génie. Precédé d'une preface par Prof. Chas. Richet. Paris 1889. Der findes tidligere — italienske — Udgaver, men Forf. desavouerer dem ganske i den foreliggende franske.

et stort Antal af Verdens berømteste Mænd har lidt af Epilepsi med Konvulsioner eller af den Svimmelhed eller det sygelige Raseri, som formentlig kun er Varianter deraf eller Ækvivalenter derfor[1]). Vi kan f. Eks. nævne Julius Cæsar, Muhamed, Paulus, Peter den store, Napoleon, Karl den 5te, Richelieu, Petrarka, Molière, Swift, Flaubert, Dostojewski, Händel.

Det er imidlertid forholdsvis sjældent, at Epilepsien hos Genierne optræder i sin konvulsive Form, og Erfaringen lærer, at der hvor Kramperne er sjældnere, træder det psykiske Ækvivalent i Stedet for, ɔ: i dette Tilfælde de geniale Frembringelser. Men efter Forf.'s Mening bevises Identiteten mellem Geni og Epilepsi især dog ved Analogien mellem de epileptiske Anfald og Inspirationens Øjeblikke, ved den virksomme og mægtige Ubevidsthed, der i det ene Tilfælde skaber Værker, i det andet fremkalder Krampetrækninger.

Mod Lombrosos Opfattelse er det let at rejse Indvendinger, ti man kan uden at søge længe nævne en Del berømte Navne, som det vil være grumme svært at faa Epilepsien til at fæste sig ved, selv med Anvendelse af den meget rummelige Opfattelse af Sygdommen, som nyere Studier tillader. Utvivlsomt vil, som allerede nævnt ved Omtalen af Cavour og Darwin, forskellige Omstændigheder i en Mængde Tilfælde undgaa Omgivelsernes Op-

---

[1]) „Selv under fredelige Samtaler er Napoleons Holdning aggressiv og kamplysten; frivillig eller ufrivillig løfter han Haanden; man føler at han vil slaa, og i Mellemtiden fornærmer han. I sin Korrespondance med Fyrsterne, i sine officielle Proklamationer, i sine Samtaler med Ambassadørerne og endog under sine offentlige Audienser, udfordrer, truer og udæsker han. Han behandler sin Modstander med haanlig Overlegenhed, og undertiden fornærmer han ham endog lige op i Øjnene og kaster ham de mest ærekrænkende Beskyldninger i Ansigtet; han omtaler hans Privatlivs, hans Kabinets, hans Soveværelses Hemmeligheder, han æreskænder og bagvasker hans Ministre, hans Hof og hans Hustru (i Bulletinerne 9. 17. 18. 19. bagvasker han Dronningen af Preussen); han saarer ham forsætlig paa det ømme Sted, lader ham vide, at han er en Nar, en bedragen Ægtemand, en medskyldig i Snigmord; han antager over for ham en Tone som en Dommer, der dømmer en Forbryder, eller som en overordnet, der skænder paa en underordnet, i bedste Fald som en Lærer, der viser en Elev til Rette."

I Taines „Napoleon Bonaparte", hvoraf dette er Citat, faar man det fuldstændige Billede af psykisk Epilepsi med dens utrolige Storhedsvanvid og Impulser og den komplette Mangel paa moralsk Sans.

mærksomhed, som ellers vilde tjæne til at bekræfte Lombrosos Opfattelse. Ikke des mindre vil der altid blive et vist Antal Tilfælde tilbage, som danner Undtagelser og afkræfter Hypotesen. Ud over den Kendsgerning, at der bestaar en særdeles eng Forbindelse mellem Geni og Epilepsi tør man derfor ikke for Tiden vove sig.

Blandt de forskellige Fænomener, der ledsager det Forf. dristig kalder »den geniale Degeneration«, saasom Kraniets ejendommelige Bygning, Anomalier i Hjærnen, den mærkelige Ubevidsthed og Øjeblikkelighed, hvormed de originale Frembringelser opstaar, og Pavserne mellem dem — noget som altsammen frembyder visse Analogier med Epilepsien — omtaler Forf. ogsaa den tidlige Modenhed og Ufrugtbarheden hos Genierne.

At en tidlig Modenhed er unaturlig, og at Geniet altsaa ogsaa i den Henseende frembyder en Anomali, et Varsel om Dekadence, er utvivlsomt. Hvem studser ikke ved at se Drengen Blaise Pascal opdage Geometrien i en Alder, hvor andre Børn leger med Tinsoldater. Vi staar her overfor noget abnormt, og Lombroso opstiller ogsaa den tidlige Modenhed som et fælles Mærke for Geni og Sindssyge — særlig den Form af Sindssyge, som kaldes *moral insanity,* — og tilføjer, at den saa vel er et Sygdomstegn som atavistisk, ti man finder den hos barbariske Folkeslag.

I en Anmældelse (i Illustr. Tid. Nr. 35) af »Genierne« har Hr. Niels Møller fremført Jødernes tidlige Modenhed som et Bevis mod denne Paastands Rigtighed; men netop Jøderne afgiver et yderligere Bevis derfor, ti Sindssygen blandt dem er dobbelt — nogle Steder meget over dobbelt — saa almindelig som hos de de øvrige Borgere.

Ifølge Dr. Selmers Sindssyge-Statistik, kom der i Aarene 1852—77 i Jylland 1,2 Sindssyge paa 500 Mennesker. Af Jøder var der i Jylland kun 638, men af disse blev der indlagt ikke mindre end 17, og selv om man sammenholder Jøderne med de Klasser af Befolkningen, der leverer det største Kontingent Sindssyge, er dette et overordentlig stort Antal. Den udenlandske Statistik gaar ganske i samme Retning.

Statistiken for 1871 i Tyskland er saaledes:

Preussen. . . .	8,7	for	10,000	Kristne	14,1	for	10,000	Jøder.
Bayern	9,8	-	—	—	25,2	-	—	—
Hele Tyskland	8,6	-	—	—	16,1	-	—	—

I Italien 1870:

1 Sindssyg for 1775 Katoliker.
1 — - 384 Jøder.

Ganske vist findes der blandt Jøderne et større Antal Oldinge — altsaa ogsaa flere Tilfælde af Hjærneblødhed — men til Gengæld saa at sige ingen Alkoholister, noget der spiller en stor Rolle i en Sindssygestatistik.

Naar nu disse Tal sammenholdes med det ubestridelig større Kontingent af geniale Personer Jøderne afgiver, har vi her en ny Parallel mellem Sindssyge og Geni.

Med Hensyn til Geniets Afkom slutter Lombroso sig til den ligeledes af mig fremsatte Opfattelse, at den geniale Personlighed foruden at være sin Slægts Kulmination ofte er dens Afslutning. Eller som en fransk Digter udtrykker det:

> Les grands esprits, d'ailleurs très-estimables
> ont très peu de talent pour former leur semblables.

Allerede af den Grund maa man forholde sig skeptisk overfor dem der mener, at Genialitet hyppig nedarves.

Sindssyge er som bekendt i højeste Grad arvelig, saa en Analogi her vilde tilsyneladende stemme fortræffelig med den Opfattelse af Geniets Væsen, Forf. gør sig til Talsmand for, men han afslutter ikke des mindre sine Undersøgelser med følgende Bemærkning: »Med ganske faa Undtagelser har Genialitet kun en ringe Tilbøjelighed til at gaa i Arv, men Navnets Prestige gør at den falder mere i Øjnene.« Han giver Dante Ret i at

> „Kun sjælden ser man Stammens Dyd sig brede til Gren og Blad."
> *(Skærsilden.)*

For at undgaa enhver Misforstaaelse havde jeg udtrykkelig formuleret Loven saaledes: »Genialitet gaar ikke i Arv, meget berømte Personer faar ikke meget berømte Børn.« Et af de faa Tilfælde hvor man ser stor Genialitet nedarves er i den Bachske Familje; men J. Sebastian er en Kæmpe ved Siden af sine Børn, Dekadencen er iøjnespringende endogsaa her.

I Hr. Niels Møllers ovennævnte Anmældelse udelades Ordet »meget« af Citatet. Hr. N. M. er i øvrigt kommen til det mærkelige Resultat, at Faderens Berømmelse kvæler Barnets medfødte Genialitet, »ti han har hverken Tid eller Lyst til at give sig af med Barnets Opdragelse.« — Skøndt man er vant til at se

Opdragelsens Virkninger stærkt overvurderede, stejler man dog ved dette. Den 12aarige Blaise Pascal udfandt paa egen Haand Geometriens Grundsætninger uagtet Faderen bestemt modsatte sig, at han paa det Tidspunk fik ringeste Undervisning i Matematik. »Man skal — skriver Helvétius — kunne opdrage en Bjørn til at danse, men aldrig i Verden et Menneske til Geni.«

Den tyske Filosof Fr. Nietzsche opstiller ganske vist — se Dr. G. Brandes's Analyse i Tilskueren 1889, P. 576 — som et Kulturformaal »at vi stadig bør arbejde paa at frembringe enkelte store Mennesker;« men det kunde være interessant at vide, hvorledes N. tænker sig Enkelthederne ved denne Frembringelsesproces. Med det samme kan vi muligvis faa lidt Besked om Beskaffenheden af det »Jordsmon, som udfordres for at det geniale kan skyde op.« — N.'s Bebrejdelser mod Menneskeslægten for Uvirksomhed paa dette Omraade forekommer mig meget ubillige saa længe der faktisk intet bestemt vides om Betingelserne for Geniets Frembrud og Trivsel. Hvem kan f. Eks. besvare det forholdsvis simple Spørgsmaal: hvorfor er den franske Malerkunst i Øjeblikket i Tilbagegang, hvorimod Nordens Kunst er i Fremgang? —

Tidligere synes det som om stærke sociale Bevægelser, Krig og Uro har været en fortræffelig Jordbund for Geniet til at spire og vokse i. Det 16de Aarhundrede, Raphaels, Michelangelos, Copernicus' og Luthers Tid er ogsaa fortrinsvis Kampens og Brydningens Tid, saa vel i religiøs, literær, politisk som i videnskabelig Henseende. I Athen stod Fjenden hvert Øjeblik for Portene, og hvad det indre angik var den mest feterede Borger i Dag i Virkeligheden udsat for at maatte gaa i Landflygtighed i Morgen. Det stemmer ogsaa godt med den Opfattelse af Geniet som vi her hævder: at Genialitet, ligesom Sindssyge, har fortræffelige Livsbetingelser overalt hvor Livet er intensivest, stærkest bevæget.

I mere fredelige, industrielle Tider, hvor det først og fremmest drejer sig om at bevare det man besidder, hvoraf jo meget er overleveret, dér trives de ekstravagante Hoveder næppe saa godt; men paa den anden Side undergaar Geni naturligvis ogsaa — ligesom Sindssyge — betydelige Modifikationer efterhaanden som Civilisationen skrider frem og samtidig Nervesystemet forandres. Bliver Voldsomheden og den frapperende Originalitet mindre, vil Finheden og Harmonien, og ligeledes

Overensstemmelsen med Omgivelserne sandsynligvis forøges, ikke, som N. eller Brandes, mener formindskes.[1])

Maaske bliver det virkelige Kulturfremskridt alligevel omtrent det samme, ti det er dog til syvende og sidst Samfundets Assimilationsævne, der bliver det afgørende. Det er med Ideerne som med den Luft vi indaander. Den bestaar af de to Elementer Ilt og Kvælstof. Det er Ilten vi skal bruge, men den maa være blandet med 4 Gange saa meget Kvælstof for at kunne indgaa i vor Organisme. Forøges det ene Element, maa det andet nødvendigvis forøges i nævnte Forhold. Ogsaa Ideerne har deres Kvælstof, Menneskedumheden, hvis Modstand vokser i samme Forhold som Ideerne, er mægtige og ny.

Ligesom den fysiske Kraft i Universet til alle Tider er identisk, hvor forskellig den for Resten kan optræde og være fordelt, er det ikke usandsynligt, at Genialiteten er den samme nu som før, at altsaa Tilbagegang i én Retning kompenseres af Fremgang i andre. Man bør derfor holde op at tale om, at et Folk eller en Tid har en højere Kultur end en anden Tid eller et andet Folk, men derimod undersøge i hvilke Henseender Overlegenheden er fremtrædende. —

Skøndt stor Genialitet altsaa sjælden gaar i Arv, glipper Parallelen mellem Geni og Sindssyge dog ingenlunde helt paa dette Punkt, ti der er mangfoldige Eksempler paa, at Geniet har haft sindssyge Forældre, og ligeledes at Geniets Børn har været Epileptikere, gale eller — Forbrydere. Læserne henvises bl. a. til Illustr. Tid. Nr. 19 og 20, hvor jeg har gennemgaaet spanske, russiske og svenske Fyrsteslægters Stamtræer, og paavist hvorledes Geni og Sindssyge ofte afløser hinanden. Prof. Lombroso gør opmærksom paa, at der endog eksisterer en Slags Statistik

---

[1]) Selv Renan, der har været en af de ivrigste Genidyrkere, ser ikke mere Fremtiden saa sort. I Fortalen til sine Ungdomserindringer (1883) gør han opmærksom paa at Descartes, der dog levede i det store 17de Aarhundrede, ingensteds befandt sig saa godt som i Amsterdam, fordi „alle Folk dér var Købmænd“, og ingen lagde Mærke til ham. Selv om Tilstanden bliver nok saa „amerikansk“, vil det dog ikke kunne tænkes, at en Giordano Bruno kastes paa Baalet eller at en Galilei pines. „Nous n'avons pas le droit d'être fort difficiles“, udbryder Renan; „dans le passé aux meilleures heures, nous n'avons été que tolérés. Cette tolerance nous l'obtiendrons bien au moins de l'avenir.“

derover. I Preussen 1877 kunde man af 10,676 sindssyge konstatere Arvelighed for 6,369's Vedkommende, saaledes fordelt:

	Hos		
	Faderen eller Moderen	Bedsteforældre eller Onkler	Søstre eller Brødre
	%	%	%
Sindssyge[1]	89,0	86,0	76,1
Nevroser	12,4	6,7	13,1
Forbrydelse.	1,0	0,1	0,1
Alkoholisme	18,0	3,1	3,3
Selvmord	1,7	2,7	2,3
Ualmindelig Begavelse	6,3	1,3	3,6

Det er altsaa ikke saa ganske faa sindssyge, der nedstammer fra geniale Forældre, og Antallet af geniale Mennesker, der er Brødre og Søstre til sindssyge, er endogsaa større end det tilsvarende Antal Alkoholister, Selvmordere og Forbrydere. —

For nogle Aar siden foretog Lombroso i sin Klinik en Række Undersøgelser, som konstaterede, at Forandringer i Luftens Temperatur og Trykforhold indvirkede konstant paa de sindssyges psykiske Tilstand. Naar Temperaturen steg over 20—25° R. og især naar det pludselig slog ind med stærk Varme, steg Anfaldenes Antal til omtrent det dobbelte. Noget lignende, om end i mindre Grad, fandt Sted, naar Barometret varslede Vejrforandring — især naar det steg pludselig. — Paa Grundlag af en Række temmelig omfattende Undersøgelser søger han nu at paavise, at den geniale Virksomhed til en vis Grad paavirkes af de samme Aarsager. Han giver først en Del Oplysninger, der viser, at mange berømte Mænd i høj Grad har yndet meget stærk Varme.

Napoleon, der definerede Mennesket som et Produkt af den fysiske og den moralske Atmosfære, led ved den ringeste Trækvind og holdt saa meget af en høj Varmegrad, at han endog lod fyre i Ovnen i Juli. — Voltaire og Buffon havde i Kaminen i deres Arbejdsværelse hele Aaret rundt. — Rousseau paastod, at Solstraalerne i Hundedagene gjorde ham det langt lettere at arbejde, og udsatte endog midt paa Dagen sit Hoved for Solens direkte Paavirkning. — Byron skrev: »Jeg er lige saa bange for

[1]) Meynert: Jahresbericht für Psych. Wien 1880.

Kulden som Gazellen.« — Heine slutter et Brev saaledes: »Det tordner og det sner, det brænder daarligt i Kaminen, saa mit Brev er meget køligt.« — Leopardi tilstaar, at hans Naturel er Fjende af Kulden og paakalder Ormuzds Hjælp. — Milton indrømmede, at hans Muse tav om Vinteren; han kunde kun skrive ved Foraars og Efteraars Jævndøgn. — Den fine og i høj Grad modtagelige Schiller skriver i Novbr. til Goethe, at han ikke er i Stand til at arbejde fordi Himlen er blytung, al hans Spændkraft er borte. I Juli derimod skriver han: »Jeg føler mig bedre nu, den lyriske Inspiration, som endnu mindre end nogen anden lader sig paavirke af Viljen, indfinder sig atter.« I Maj 1799: »Jeg haaber, at Arbejdet skal gaa rask frem, naar blot Vejret vil vedblive at være smukt.«

Forf. mener at disse Eksempler — og mange flere som han nævner — gør det sandsynligt, at Varme som Regel er gavnlig for den geniale Produktion, ligesom den fremhjælper Plantelivet og — des værre ogsaa Sindssygens Ophidselsestilstande. Han søger at støtte sin Antagelse paa en Række Undersøgelser over det særlige Tidspunkt paa Aaret, da hver enkelt af Verdens berømteste Værker frembragtes, Undersøgelser som er grumme langt fra at være fuldstændige og som ifølge Sagens Natur altid maa være prægede af megen Usikkerhed. Ganske vist skimter man enkelte store Linjer i Omridset, men Enkelthederne hviler endnu i Taagen. Holder vi os imidlertid til hvad vi ser, synes det som om adskillige Genier har ligesom en Kronologi for sig selv, med andre Ord, en Tilbøjelighed til paa bestemte Aarstider, ja i visse Maaneder af Aaret, at producere deres bedste Værker: Byron og Alfieri i Sept.; Schiller i Juni—Juli; Victor Hugo i Maj; Galvani i April; Volta i Novbr.—Decbr.; Luther i Marts—April o. s. v. Det er i øvrigt et af de Spørgsmaal, som Selviagttagelse forholdsvis snart maa kunne besvare tilfredsstillende. Endvidere, at Foraaret afgjort er den gunstigste, Vinteren den ugunstigste Aarstid for literær og kunstnerisk Produktion.

For astronomiske Opdagelser — og for deres Vedkommende er Undersøgelserne paalideligst — er Efteraaret langt gunstigere end Vinteren.

Det er den første stærke Varmes Indtræden i April eller Maj, der mer end den egentlige Sommervarme har den største Indflydelse, her som hos de sindssyge. Dernæst er de Maaneder,

hvor de barometriske Forandringer er størst, gunstigere end de meget varme eller meget kolde Maaneder.

Forholder det sig virkelig saaledes, er det altsaa slet ikke saa forkert, som man paa Forhaand skulde antage, at vore Eksaminer er henlagte til Sommerens Begyndelse; et Par Uger før vilde dog maaske være endnu at foretrække.

Hvad enten der lægges større eller mindre Vægt paa de allerede indvundne Resultater, opfordrer de under alle Omstændigheder til fornyede psyko-meteorologiske Undersøgelser.

Forbindelsen mellem Sindssyge og Geni spores ogsaa i den stærke Opblussen af de sjælelige Ævner, den ubestridelige — om end ganske midlertidige — Genialitet, der ikke saa sjældent iagttages hos sindssyge.

I Hospitalerne træffer man saa vel Literater og Digtere, som Malere og Musikere. En sindssyg i Bicêtre, der under Sygdommen aabenbarede et mærkeligt Talent som Skribent, som slet ikke fandtes hos ham under normale Forhold, sagde en Dag til Lægen, der mente at han nu nok kunde udskrives: »Nej, dertil har jeg endnu altfor megen Aandslivlighed. Naar jeg har det godt, tager det mig 8 Dage at skrive et Brev. Saa er jeg rent ud et Fæ. De maa vente til jeg er bleven det paany.«

Digterne i Hospitalerne har kun meget sjældent literær Dannelse; det er Sygdommen der inspirerer dem, eller maaske rettere som river dem med. Ud af deres Poesier kan man læse sig til Modsætningerne i deres Karakter, ti de springer fra de aller sørgeligste Æmner til de muntreste eller lige frem obscøne, og fra udsøgt Elegance synker de ned i Fjollethedens Pjank. —

Det er imidlertid ikke Stedet her til at gengive større Poesier af denne Art, men enkelte Smaating kan maaske faa Plads. En Droguist i Hospitalet Saint-Anne i Paris sendte Lægen Dr. Magnan et langt Poem, der angik en dramatisk Forestilling, som havde fundet Sted paa Hospitalet, og ledsagede det med følgende Linjer:

Venéré Docteur,

L'estime et la reconnaisance
Sont la seule monnaie du coeur
Dont votre pauvre serviteur
Dispose pour la récompense
Qu'il doit à vos soins pleins d'honneur.

Recevez donc cet humble hommage,
Docteur admiré, révéré,
Et j'ajouterai bien-aimé,
Si vous vouliez tenir pour gage
Qu'en cela du moins j'ai payé.

Af det Materiale Forf. har samlet synes det at fremgaa, at Rytmen meget foretrækkes for Prosaen hvor det gælder om at udtrykke abnorme psykiske Ophidselses Tilstande.

„Je vous écris en vers — n'en soyez pas choqué,
En prose je ne sais exprimer ma pensée,"

er de ret betegnende Linjer en sindssyg sendte sin Læge.

En Melankoliker gav følgende Kommentar til nogle Vers han havde skrevet: »Poesien er Sjælens naturlige Udtryk — Poesien er den af Smerte martrede Sjæls Skrig.«

Den Lethed, hvormed ikke faa sindssyge frembringer literære Produkter af den omtalte Art, har ført til, at der i mange Hospitaler udkommer Aviser. Først i England, senere i det franske Charenton Hospital og i de italienske Asyler, redigeredes og trykkedes saadanne Aviser indenfor Hospitalets Mure.

Af *Kunstens* Dyrkere i Hospitalerne er de færreste Kunstnere af Profession. Man ser ogsaa hyppigere derinde, at Personer, der aldrig før har tænkt paa Pensel og Palet, bliver Malere, end at dygtige Kunstnere gør virkelige Fremskridt.

Originaliteten er ofte fremtrædende i den Slags Arbejder. Det er en Følge af at Fantasien, der er frigjort for ethvert Baand, vover sig ind paa Opgaver, som vilde afskrække mere koldsindige Naturer, ængstelige for at komme ind paa det absurde[1]).

---

[1]) Monoman-Kongen Ludvig af Bayern var som bekendt den første, der ret vurderede Richard Wagners Geni. Hans Ødselhed er jo noksom bekendt, ligeledes at han lod bygge Bayreuth-Teatret — et af hans originaleste Værker. Men de største Udslag af hans Geni ignoreres næsten helt. Tre Slotte, tre Paladser af en ubeskrivelig Skønhed, rejste sig under hans Ledelse som ved Trylleri, og han ordnede selv alt lige ned til den mindste Enkelthed.

„Lige saa lidt i Konstruktionen som i Udsmykningen vil den mest nøjeregnende Kritik finde noget væsentligt at dadle. Alt er kunstnerisk fuldendt lige fra den Harmoni, der hviler over det hele, indtil den mindste Frise over en Dør. Han har her forenet alt hvad der er frembragt af vidunderligst i Caserte, i Schönbrunn, i Trianon, i Escurial, i Tsharkoe-

Og her staar vi vistnok overfor det centrale Punkt i Opgørelsen mellem sindssyge og Geni. Det fælles Grundlag er den lynsnare, bizarre Skabelsesakt, som i Øjeblikket næsten spottes i lige høj Grad af Omgivelserne. Napoleon betragtede Robert Fulton som gal, det franske Videnskabernes Akademi vilde i Begyndelsen ikke anerkende Telefonens Virkeliggørelse, etc. Men Genierne besidder desuden den kritiske Sans. Hos dem er der mere end en enkelt Ideassociation, der er hele Rækker af samtidige Ideer, ved hvis Hjælp de formaar at tøjle Fantasien, naar den skejer ud paa sin Flugt.

Resultanten af disse to — her kunstig adskilte, i Virkeligheden samtidige — psykologiske Processer, er det geniale Værk.

Hverdagsmennesket har ofte en Del bon sens, men mangler totalt den skabende Ævne, Originaliteten; den sindssyge har ofte den sidste, men mangler den første. Geniet forener i sig saa vel det abnorme — Originaliteten — som det normale — den kritiske Ævne. Hos nogle Genier er det vovede, det genialt abnorme — don Quichotte Naturen — fremtrædende, hos andre stikker Sancho Pança Hovedet vel stærkt frem.

Som jeg andensteds (»Genierne« P. 35) har udtrykt det, er der to Strømninger, hvoraf den ene drager Geniet tilbage mod Fortidens Værker, den anden gaar i stik modsat Retning. De heldigst stillede, fuldt beherskede blandt Genierne, er formodentlig de, der — som f. Eks. Goethe — løser den vanskelige Opgave at tilkæmpe sig et Stade dér hvor saa at sige Strømningerne mødes.

Paa den anden Side maa det ikke overses at andre, stærkt abnorme blandt Genierne — som Muhamed, Luther, Savonarola, Schopenhauer — netop paa Grund af deres Sindssyge har spillet en stor verdenshistorisk Rolle; ti den maa det tilskrives, at de lod haant om den voldsomste Modstand, og at de gav sig i

---

Selo, i Compiègne, hvor Frans I og Karl V nedlagde Geni, Marie Antoinette udsøgt Raffinement, Catherine II stor Kraft.

Kong Ludvigs Galskab bestod i at drømme med aabne Øjne. Alene har han i 10 Aar gjort mere end hvad 20 Suveræner ved Hjælp af deres Samtids bedste kunstneriske Hjælp har formaaet.“ (Se desangaaende De Renzis: L'opera d'un pazzo. Rom 1887.

Kast med Hindringer, som mere koldsindige Hoveder sikkert vilde være gaaet af Vejen for.[1])

---

[1]) Et Eksempel fra den nyeste Tid afgiver den foran omtalte originale tyske Tænker Friedrich Nietzsche. Han er Eneboer ligesom Schopenhauer, og hos dem — ligesom hos alle der gennemløber Stadierne til Lypemani — veksler den dybeste Sørgmodighed hurtig med stor Selvfølelse og ligefremme Henrykkelsestilstande. Voldsomheden og Lidenskaben er stærkt udpræget, og det betones lige fra Begyndelsen, at han vil gaa imod Strømmen og tage den Lidelse paa sig at sige Sandhed. Anerkendelse var der altsaa ikke Tale om, og han nærer derfor en aristokratisk Foragt for Menneskeslægten og en — mindre aristokratisk — Antipati for Renan og forskellige andre, af hvem han utvivlsomt er stærkt paavirket. Hans Genidyrkelse — „Menneskene skal uafbrudt arbejde paa at frembringe enkelte store Mennesker“ — udmunder ganske naturlig i Selvforgudelse og Højhedsvanvid: „Den dybsindigste Bog Menneskeheden besidder, har jeg givet den.“

Alfred Bramsen.

En dejlig Dag.[1])

Emmeline — e r hun der?

Fru Etvøs var i Underliv og løb til og fra ud af Sovekamret. Det var Silla, der i sidste Nu var sendt til Hofretspræsidentens efter Servietter — man kunde ikke lade Ericsson, Lejetjæneren, det fremmede Menneske, haandtere de Etvøsske Mundvidskere: de v a r ikke til saa kombinerede Façoner.

— Er hun der?

Silla kom ikke. Hun blev jo standset foran hver Gadedør af en Veninde, der skulde ha'e Beretning, vidt og bredt:

— Og Talg ska' de æde, sluttede Silla foragteligt og løb videre (hun mente de mange Stearinfundamenter, som Madam Brofeld kunstfærdigen udhuggede for at bære hendes gastronomiske Undere).

— Naa — hej for en Fart, raabte Veninden, som blev staaende i Gadedøren. Der var noget utænkelig altid jumbende ved Silla bagtil. Det skyldtes en Slags Halvkrinoline, som hun standhaftig bar gennem alle Modens Omvekslinger; hun gik aldrig paa Gaden uden hastig at iføre sig dette stærkt bevægelige Klædningsstykke.

— Nu er hun der, Mo'er, raabte Emmeline fra Vinduet.

— Aa — saa Gud ske Lov, sukkede Fru Etvøs, der i Sovekamret betragtede sin sorte Silke i Spejlet: Den havde trukket sig i de fleste Sømme.

Emmeline synede den ogsaa — stille, forfra og bagfra. Saa sagde hun med sin betænksomme Stemme:

— Mo'er, vi kunde blække den.

---

[1]) Se „Tilskueren“ 1889, S. 685 ff.

— Aa, nej, aa, nej, værgede Fru Etvøs sig mat og knappede de øverste Knapper i Livet: der stod et Par Lommetørklædesnipper frem over Underlivet. Fru Etvøs maatte nødvendig hjælpe lidt efter paa Fladheden, naar hun var i den Silke.

— Men din Broche, Mo'er, mindede Emmeline.

Brochen kom paa. Det var en stor rødmosset Mosaikamor, som glad afskød sin Pil — Fru Etvøs bar den til alle Festiviteter.

Etvøs slog Døren op: Naa — er du færdig? sagde han og skubbede hende bort fra Spejlet:

— Ja — naar de bare var her, sagde han, bare de alle var her ...

Det var Adjunktens hele Sorg: at han ikke skulde faa hele Skaren sammen.

Fru Etvøs var inde i Spisestuen; hun arrangerede for hundred' Gang de mange Enebærkviste, hvormed hun havde fyldt de Kronbergske Opsatser.

Det slog et Par haarde Slag paa den yderste Dør — det var Cerlachius, som sagde, han vilde bare sé ind om, før han trak i Kisteklæderne.

Han smækkede med Tungen af den megen Madlugt, og vilde løbe igen:

— Det er sandt, lille Frue, sagde han, Karlen kommer hen med no'en Flasker. Brofeld véd, hvad de skal drikkes til ...

Det var for at faa dét sagt, han var kommen. Cerlachius havde megen Mistillid til de Etvøsske Vinsorter.

Fru Etvøs fulgte ham ud.

— Mo'er, bi lidt, sagde Emmeline, da hun kom ind igen. Hun satte dog en Smule Blæk, der paa det hvide, i Ærmegabet.

* * *

Det havde ringet.

De var der.

Alle Døre i det Etvøsske Paulun drønede paa én Gang op og i som under Jordskælv saa alle Gulve rystede.

— Min Pige, skreg Etvøs fra Stuen: du skal vel være inde. Selv løb han ud.

— Ja, ja, Etvøs — men Inga ...

Det var, som de alle drejede rundt om hinanden — et halvt Minut, ligesom Faar under Torden.

— Mo'er, hvidskede Emmeline: du skulde lade Tjæneren lukke op.

— Ja — ja Barn, men hvor er han?

Ericsson fandtes i Køkkenet hvor han fik mange Ordrer af Madam Brofeld, tilsidst kom han ud og lukkede op.

Det var Fru Simonin med Truppen. Hun kom altid paa Slaget; det var en Slags Koncertvane, som hun bibeholdt ogsaa i Privathuse. Hun og de to Herrer fyldte hele Gangen med Pelse og kom endelig ind i Stuen, hvor der ingen var. Fru Simonin saá sig et Øjeblik om:

— Naa, det er her, sagde hun blot, vendt til Violinisten, og begyndte noget ublidt at stampe op og ned ad Gulvet i det Atlaskes Fodtøj.

Fru Etvøs dumpede ind — hun troede, Etvøs var her; hun hilste og maatte jo sige noget, mens de to Herrer bukkede, ... om »Æren — Æren« og ... »saa højt mod Nord«, sagde hun hakkende og førte hjælpeløs den bueglade Amor frem og tilbage paa det flade Bryst.

— Ja, Billedet har vi, sagde hun saa fuldkommen forfjamsket da Fru Simonin standsede under Lystrykket.

— Ich sehe das, sagde Fru Simonin meget tørt og blev ugenert ved at gaa op og ned, som gjaldt det at holde Varmen paa en Jærnbaneperron: Hun blev mere og mere oplagt til at ta'e den Etvøsske Salon som en Fornærmelse, og Selvbeherskelse var just ikke nogen Egenskab, der netop betegnede hende.

Fru Etvøs havde jo set det, knap hun var indenfor Døren: at Ovnen var glemt — eller havde hun tænkt, det vilde gi'e Varme nok af alle de mange Mennesker, naar de kom? ...

Etvøs kom ind, med Handsker paa og bukkede — meget; men Fru Etvøs hørte slet ikke, hvad nogen sagde, selv stod hun og talte Engelsk, med en underlig ligesom forgemt Accent, med én af Herrerne.

Det var Tenoristen, en ung Capoul-Haaret Normand, Fru Simonin havde pousseret i Petersburg, og som svarede noget paa sit Modersmaal.

Af de andre kom der stadig ingen, og de blev ved at tale. Fru Etvøs hørte Etvøs sige: Rubinstein.

Lidt efter var de begge komne ud i Spisestuen igen — de vidste vel ikke selv hvordan —:

— Sér du, sagde Etvøs, der var fuldkommen febrilsk: at det er en meget behagelig Dame.

Fru Etvøs fandt hende ikke just behagelig, men hun havde overhovedet ikke ventet noget behageligt; hun stod foran Bordet og førte Hænderne over hinanden:

— Der er ikke i Ovnen, sagde hun blot.

— Men én maa vel være der inde, fôr hun op igen og gik ind.

— Was meinen denn eigentlich die Kerls? hørte hun Fru Simonin sige højt henne ved Vinduet, hvor hun skændtes med Violinisten.

Det ringede; det var Generalens.

— »Nu har vi dem«, sagde Etvøs, der strejfede op og ned forbi Spisebordet: »nu er de der«. Han turde ikke gaa ind.

Det blev ved at ringe og der kom flere Gæster — fler og fler, Etvøs hørte Stemmerne i Gangen.

— Nu maa der rettes an, sagde Fru Etvøs, der kom ud, højrød i sit Hoved. Hr. Etvøs gav sig noget at bestille med Vinen og sagde:

— Hvordan gaar det, Adolfa?

— Der er ikke i Ovnen, sagde hun blot igen og gik ud, mod Køkkenet.

I den lille mørke Gang stod Emmeline, som ikke holdt det ud inde hos de andre: Er Generalens der, Mo'er? hvidskede hun.

— Ja, svarte Fru Etvøs og gik ind i Køkkenet:

— Nu venter vi kun paa Lektorens, sagde hun hastig.

— Og de smaa Vandbakkelser, sagde Madam Brofeld, hvis Stemme fik ligesom en noget skarpere Klang, naar det nærmede sig Anretningen.

— Er de her ikke? sagde Fru Etvøs forvildet; hun vidste ikke, hvor hun skulde være: noget galt var der allevegne: og hun gik ind i Spisestuen igen og flyttede Tallerkenstabler og Flasker meningsløst rundt paa et Anrettebord i Krogen:

— Men jeg skal huske Anderssons, sagde hun (Anderssons var den svigtende Bager) en anden Gang, en anden Gang, sagde hun, som skulde Etvøs' have Diner igen i den kommende Uge.

— Mo'er, hvidskede Emmeline, der var fulgt ind med hende og lyttede ved Stuedøren: der er ingen, som taler.

— Nej, sagde Fru Etvøs overbevist.

— Jo — nu Frøken Zelchen, mældte Emmeline.

— Der skulde jo ha'e været lagt Papir, sagde Fru Etvøs ganske aandsfraværende og saá ned ad Anrettebordets Bén, der rokkede.

Døren gik. Det var Etvøs:

— Der mangler kun Lektorens, mældte han svedt og forpustet, som var det en Nyhed.

— Ja — men bliv dog derinde, sagde Fru Etvøs. Emmeline var stille gaaet hen og lagde Papir under Anrettebordets Bén.

Døren lukkede sig paany bag Etvøs, der igen gik over til Cerlachius og Herrerne, som, alt mens Ventetiden længedes, ligesom blev helt borte, som holdt de sig udenfor, med Ryggene mod Selskabet og Ansigterne i Væggen:

— Men jeg kan s'gu heller ikke forstaa, hvordan det er gaaet til, sagde Cerlachius, han var saamæn selv ganske svedt paa Adjunktens Vegne.

— Gamle Ven, sagde Etvøs, véd vi'et selv?

Der var igen en rum Tid ikke nogen andre, som sagde noget end Frøken Zelchen, der stadig midt paa Gulvet førte en mager Konversation med to, tre Lokalspidser. Generalen holdt sig stadig ved Siden af Fru Simonin der var meget tavs, ubevægelig, som stod han Skildvagt.

Og den lille danske Vicekonsul, en spinkel og jomfrunalsk Person, der stadig trippede i sine smaa Lakstøvler, sagde vist for tiende Gang:

— Men mon hun ikke hellere taler Fransk?

Saa kom Lektorens. Der blev straks ligesom lidt friskere Luft over Selskabet — man vidste, det var de sidste — mens Lektorinden, en ualmindelig bred Dame i broncefarvet Atlask med meget selvlavet Point de Laze over Barmen, særdeles rank gik gennem hele Stuen og sagde til Generalen i en meget afgjort Tone, saa det hørtes over den ganske Stue:

— Vil De maaske forestille mig?

Fru Etvøs lukkede Spisestuedøren op, og de saà, der var tændt paa Bordet. Herrerne begyndte at røre paa sig for at finde Damer, og Etvøs slog i Hænderne. Fru von Linden, en blond og svær Landadelsdame, kom noget tungt op fra én af de Etvøsske Fletstole:

— Naa — Gud give, det gaar, sagde hun inderlig velvillig og stillede sig op med Præsidenten: Etvøs skulde jo gaa i Forvejen med Fru Simonin. Hun stod midt i »Truppen« — hun

var blevet noget mildere stemt ved Lyden af Forsamlingens mange klingende Navne, og for Resten var hun jo ogsaa ret vant til selskabelige Overraskelser —:

— Na — lustiges Nest, sagde hun med opskudte Skuldre paa sit Bajrisk til Violinisten, og gik med Etvøs.

Bogstavelig midt i Døren kilede en blond lille Spidsnæse med Lorgnet, der styrede Vicekonsulen til Bords, sig midt ind mellem Fru Simonin og Generalinden, der førtes af Grev Silfverhjelm af Toldvæsenet, og maalte Fru Simonin og hendes Diamantagraffer, som havde hele Fænomenet været livløst og udstillet i en Montre.

Fru Etvøs skulde have Tenoristen. Men først gik hun hen og stak bagfra stille sin magre Haand ind under Frøken Zelchens Arm:

— Tak, sagde hun sagte. Hendes Øjne skinnede som havde hun høj Feber.

De Kronbergske Skatte gyngede noget paa Festbordet, før Ben og Slæb kom til Ro og alle var til Sæde i de to lidt ujævne Rækker — de Etvøsske Stole var jo af Højde lidt ulige.

Ericsson bød Suppen om under megen Højtidelighed.

Bag Fru Etvøs lukkedes Døren til Dagligstuen sagte. Det var Emmeline, som havde slæbt Birkebrænde ind gennem Forgangen og vilde lægge i Kakkelovnen.

De havde baaret et Par Retter ud og ind. Byens Folk nærmest sad som var de indbudte Tilhørere og ventede paa, hvad der maatte komme; og Truppen spiste.

Etvøs hørte man sige: »Men De drikker jo ikke, kære Ven, De drikker jo ikke«, og gøre mange Bommerter i de fremmede Tungemaal, som jo ogsaa dæmmede op for Konversationen, saa den kom kun som tamme Brudstykker.

Fru Etvøs havde Sveddraaber paa Panden: hun saa alt som gennem et Slør.

— Der er ingen rigtig Munterhed, sagde hun med sin forlegne Stemme og løftede Glasset mod Lektorinden.

— Aa, synes De ikke, svarte Lektorinden med en Venlighed, der virkede ganske som et Dolkestød.

Truppen havde jo nok fortalt et Par Anekdoter, en hver — mens alle holdt inde med at spise undtagen Zelchens og Generalens — men saa blev der kun ganske stille en lang Stund:

— Mon de drikker noget? Drikker de no'et derhenne? sagde Fru Etvøs nu, hun ogsaa.

— Raskere, min Ven, raskere, hvidskede hun til Ericsson.

Ericsson havde den Tilbøjelighed at standse lidt i Serveringen og ville høre, hvad der blev sagt.

Silla gik rundt med Saucene, hun lod Døren staa til den lille Gang, saa tætte Skyer stod fra det Madam Brofeldske Værksted ind i Stuen, hvor der i Forvejen var hedt nok og Herrerne i Stilhed begyndte at blive rødhovedede.

Børnene begyndte man ogsaa at høre; de tog sig til, Gud maa vide hvad, Stolen brændte under Fru Etvøs, som de larmede:

— Om jeg rejste mig, sagde hun over til Fru von Linden, da der pludselig lød et Bums, som satte en Vædder mod Døren til Gangen.

— Aa — det er Børnene, sagde Fru Etvøs, der kom op fra Sædet.

Der blev meget stille efter Plumpet, saa alle hørte Fru Simonin sige — det var noget af det første, hun havde sagt —:

— Sie haben Kinder? sagde hun højst uforstyrret.

— Ja, ni, sagde Etvøs.

— Neun.

Fru Simonin lagde Kniv og Gaffel fra sig og saá ned paa Fru Etvøs med uskrømtet Forbavselse:

— Sie Unglückliche, sagde hun saa i et Udraab, som kom det fra Hjærtets Dyb.

De brast alle uvilkaarligt paa én Gang i Latter og lo saa de dukkede frem over Bordet, men Fru Simonin, der ikke syntes, der var noget morsomt i det, raabte uforstyrret ind i Støjen:

— Ja, ich meine das, saa de lo igen højere end før.

De holdt slet ikke op. Cerlachius, der blev ved at klukke, sagde:

— Ja — hun kan saagu ha'e Ret i det; og drak med Adjunkten.

De lo igen og begyndte at tale mens de lo — det var, som var der faldet en Sten fra Fru Etvøs' Hjærte —; Præsidenten drak med hende og Generalen løftede sit Glas; hun var af Glæde som det dryppende Blod.

Fru Simonin skød Diamantarmbaandende af sig og puttede dem i et Glas: hun var kommen til sit Yndlingstema: om Menneskeslægtens Formerelse.

Hendes lystige Bajrer-Dialekt lød over det hele — hun gik gladelig ind paa sit Æmne med de dejlige Arme helt frem over Bordet. Herrerne saâ kun hende med Busten som den bevægede Kalk af en stor hvid Blomst op over Kniplingerne, mens hun talte. Generalinden og Frøken Zelchen ligesom fjærnede en lidt stærk Odeur med deres højtidelige Vifter.

Spidsnæsen sad som fra det Nu, hvor hun kom til Bords, med Handskerne ved Siden af sig og væbnet med Lorgnetten som havde hun anbragt sig i et Parket.

Lektorinden sagde stramt til sin Herre, der ikke hørte det:

— At hun havde ventet dette af saadanne omkringrejsende Damer.

— Gott, dass die Weiber sich dazu hergeben, blev Fru Simonin ved og løftede Armene i Forbavselse.

Fru Linden lo omkap med Herrerne og satte begge Albuerne paa Bordet: Glad Kone, sagde hun til Præsidenten, der havde skudt Guldbrillerne op og saa paa Fru Simonin med de blotte Øjne.

Turen kom til Cerlachius's gode Bourgogne, og Alverden drak med Etvøs, der sad bred af Lykke paa sin Stol: Tak, kære Venner, Tak, kære Venner, sagde han og slog ud med Haanden.

Og Fru Etvøs sagde til Tenoristen med et lille, endnu frygtsomt Smil:

— Nu tror jeg dog ikke, hun keder sig saa meget, og da Tenoren var vis paa det modsatte, sagde hun og smilede saa lykkelig med hel aaben Mund:

— Aa, Gud ske Lov — tror De? tror De? ...

Silfverhjelm drak forstaaende med Cerlachius — han kendte Bourgognen — og Violinisten lagde i Vej med en Historie, som alle hørte, under Latter. Fru Simonin havde det oppe ved sin Bordende saa hyggeligt som i en Kakkelovnskrog mellem Etvøs og Generalen.

— Ja, wer nur jetzt a' gutes Glas Bier hätte, sagde hun, som var det Højden af Velvære.

Etvøs saá lidt paa hende:

— Men det kan jo skaffes, sagde han saa og rejste sig — lidt usikker var han, da han kom op.

— Hvilket? hvilket, Etvøs? spurgte Fru Etvøs nedefra.

Og Spidsnæsen, der ikke heller havde hørt, spurgte højt og med fremstrakt Hals:

— Hvad vil hun ha'e?

— Ach — a' Glas Bier, sagde Fru Simonin yderlig beroligende. Ved Generalindens Bordside blev der mer og mere tavst; de udspilede Vifter virkede som et Slags Stakit.

Etvøs var ude. Dørene lod han staa.

— Er der Øl? sagde han forvirret og løb rundt, som kunde han finde Øllet et eller andetsteds paa Bordene. Har vi Øl?

— Hvad? sagde Madam Brofeld, der var ved den søde Budding.

— Hun ønsker Øl, sagde Etvøs, der forfjamsket rodede i sine tomme Lommer.

Og de andre gentog det, mens ogsaa de begyndte at bevæge sig sanseløst rundt.

— Ja — Silla har vel Penge, sagde Etvøs, der brat brød af: Men rask — rask — — sagde han og løb ind.

Inde havde Fru Etvøs faaet Ericsson fat:

— Emmeline har Penge, hvidskede hun og sendte ham ud. Gustaf Adolf af de ni sprang efter Øl.

Der var blevet ligesom lidt mere stille igen, og Fru Simonin, der havde sét let ned over Generalindens Række — Generalinden var en født Prinsesse Trubetzkoï og hun tilbragte sin finske Forvisning med et Udtryk i Ansigtet som en Potentat, der døjer en Gallaforestilling hos en mindre Fætter og i et Sprog, han ikke fatter — slog over i Fransken og bragte en Hilsen fra Fyrstinde Ghika, som hun netop havde truffet i Paris.

Hun blev ved at tale Fransk, mens hun sprang over til Rumænien og fortalte om Dronning Elisabeth — *la charmante femme!* — og Hoffet i Bukarest.

— Tyve er de, sagde Violonisten kort og han begyndte at fortælle en Anekdote om Hofmarchallen i Rumænien, der havde stjaalet det Armbaand, Dronningen vilde skænke Fru Simonin; Fru Simonin hørte ikke; hun blev ved at konversere Generalinden, der lidt efter lidt tøede op og spurgte om en Agraf af Perler paa Fru Simonins Skulder hørte til en Garniture — hvad den ikke gjorde, den var en Gave af Hendes Majestæt Dronningen af Spanien:

— *Des perles esquises — n'est-ce-pas, madame.*

Generalinden faldt hen, over Perlerne. Og Fru Simonin kaldte Violinisten op — Etvøs var ude igen at se om Øllet —:

— Otez ça, sagde hun, og han løste Agraffen, der begyndte at gaa rundt, mens Fru Simonin igen slog over i Tysken og fortalte om, hvordan hun havde spillet Billard med Majestæten Kong Alfons.

Agraffen gik fra Haand til Haand, mens Fru Simonin blev ved at fortælle, saa det summede med kongelige Navne rundt om de kronbergske Opsatser, og alle hørte med glade og skinnende Ansigter, som faldt al den Hof-Sol paa dem selv, der var her til Bords med Berømtheden.

En efter en følte atter Trang til at drikke med Værtens, og der var en stadig Nikken og Skaalen over Bordet med Tak og Tak tilbage — kun Lektorinden sad lige upaavirket og holdt Agraffen fra sig, som om den lugtede stygt:

— Naa, lad os hellere sige, den er fra en Prins, sagde hun og lod den gaa videre, saa Fru Etvøs fik den i sine magre Fingre: hun kendte ikke Livet igen, Fru Etvøs:

— Aa — at det skulde hænde hos os, sagde hun og sad og drejede Perlesmykket i sin Haand.

— Mais, madame, vous oubliez votre bock, sagde Generalinden og pegede over paa den ankomne Flaske, som Fru Simonin lod staa.

De havde naaet Stegen, som Ericsson, der havde faaet tømt adskillige Vinrester paa Marschen gennem den lille Gang, bød om med smaa opmuntrende Skulderknups til Kendinger — Ericsson havde den Vane at protegere visse Yndlinge under Serveringen — og Fru Etvøs tænkte pludselig paa Inga og rejste sig stille, da Etvøs med ét stod op; og hun satte sig igen, som blev hun trykket til Jorden:

— Etvøs — Etvøs vilde tale.

— Nu skaaler Adjunkten, raabte Silla, der bar Kompotten, i Forbifart og slog Døren op til Indelukket, hvor Emmeline sad paa Sængekanten ved et Lys i en Flaske og sled med den Hvide: der skulde med Blonder dækkes en sidste Rift, mens Inga kuldegysende ventede i et lille Skørt:

— Adjunkten skaaler, hørte man Silla igen i Køkkenet.

Emmeline sad ganske stiv, foran Lyset, med Hænderne i sit Skød — man hørte alt gennem de aabnede Døre.

Etvøs stod lidt, saa sagde han med en lav Stemme og lige tæt ind paa Fru Simonin:

— Jeg vilde kun takke Dem — takke Dem fordi De i Dag har givet os Glæde og Glans — — og Glans, sagde han sagtere, mens han stirrede frem over Bordet og tav igen, han fandt ikke flere Ord.

Der var stille lidt. Saa raabte de alle Hurra, ni Gange og alle Herrerne brød op, under Støj, for at klinke med Fru Simonin.

Fru Etvøs sad og saá op mod hende, der smilte over alle de bukkende Ansigter — ogsaa Generalinden havde rejst sig i sit Silke:

— Hvor De maa være lykkelig, sagde Fru Etvøs halvsagte, dvælende til Tenoren og tog ikke Øjnene derfra.

— Aa, nej, svarte han kun langsomt og stirrede, han ogsaa, frem for sig — en anden Vej.

Inga var inde ved Efterretten. Mens hun gik fra Skød til Skød, kom Fru Simonin i Tanker om sin Agraf. Den fandtes landet hos Vicekonsulens Dame.

De brød op fra Bordet, og der blev en høj Takken fra alle Stuer, hvor alle talte, muntre og mætte, og Etvøs gik fra Favn til Favn: —

— Tak, min Broer, sagde Silfverhjelm og slog Adjunkten fast paa begge Skulderblade.

Fru Etvøs gik mellem Damerne fra Haand til Haand.

— Dejlig Dag, sagde Fru Linden og trykkede hendes Fingre med sine svære Hænder, før hun tungt faldt ned paa et af de Etvøsske Arrangementer:

— Aa — Gud ske Lov, sagde hun og sukkede langt og befriet.

Fru Etvøs var gaaet videre. Hvad hver enkelt sagde hørte hun slet ikke, men hun saá dem smile og vidste det var venligt — mens hun ligesom gled fra Kreds til Kreds. Hos Lektorinden stod der ogsaa to Damer, som tog hende længe i Haanden og talte om, hvor godt alt var gaaet:

— Og det er ikke let, naar man til med maa laane sig frem, sagde Lektorinden.

— Aa, nej, brød Fru Etvøs ud og trykkede hendes Haand fast — hun var altfor lykkelig til at føle nogen Brodd. Hun gik forbi Fru Simonin — der med Truppen havde trukket sig lidt tilbage imod Vinduerne: Na, Kinder, sagde hun, schwer mit so verschiedenen Wölfen zu heulen — og hun gik hen og tog Cerlachius

i begge Hænder. Hun sagde ingen Ting, men stod bare og saá ham taknemmelig op i det runde Ansigt.

Der blev stort Spektakel. Herrerne gik allerede i Spisestuen i Gang med megen Cognac, og Violinisten gjorde Behændighedskunster med en Underkop midt i en Kreds af Damer. Silla, der skulde samle Kaffekopper sammen, mønstrede, med den fyldte Bakke støttet mod sin Mave, nøje hver enkelts Toiletteapragt, og Grev Silfverhjelm vilde, ført af Ericsson, ud at komplimentere Madam Brofeld.

Alle Døre var aabne, det var som det hele Hus flød i ét i den festlige Glæde. Inderst saà man — et Øjeblik — Emmeline, der uddelte Rationer til de otte ved Lyset i Flasken paa Bordet ved Fodenden af Sængene ....

— Nu er De tilfreds, sagde den lille Tenorist, der stod ved Siden af Fru Etvøs.

— Ja, sagde hun, og lo ham op i Ansigtet som et Barn.

Fru Simonin gabede adskilligt bag sin Vifte.

Nu havde hun til Afveksling flyttet sig over mod Kakkelovnen — den var glohed nu, takket være Emmeline — og stod med et Par Herrer hvoraf den ene var Vicekonsulen:

— Altes Ding, sagde hun for at komme løs igen og pegede paa Klaveret.

Hun slog et Par Toner an, idet hun gik forbi, og endnu et Par:

— Sie, Berg, sagde hun med ét interesseret: høren Sie, es klingt wie eine Spinette.

Hun skubbede til Pianostolen og satte sig, mens hun blev ved at tage nogle Akkorder.

Der var ingen der vidste, hvordan Frøken Blanck pludselig var kommen forrest og sad to Skridt foran alle andre, i en Fletstol med sin Lorgnet.

Stille var der blevet som med et Slag. Etvøs stod ved Siden af sin Kone:

— Adolfa, Adolfa, blev han ved at hviske, mens han krampagtig klemte om hendes Haandled.

Fru Simonin slog over i et lille Stykke af Haydn.

— Klingt doch lustig? was? sagde hun, da det var ude.

Ingen svarede, og hun spillede igen — en lille Ting af Scarlatti. Fra Etvøs saá ud, som saá hun et bibelsk Syn midt i sin Dagligstue.

Fru Simonin holdt op og slog kun endnu lidt i Tasterne:

— Singt denn hier Niemand? sagde hun i en Tone, saa hun kunde lige saa godt have spurgt om muligen ikke nogen af de Herskaber gik paa Hænderne.

— Jo — Hr. Etvøs sang ...

— Hr. Etvøs er Stedets Tenor, sagde Vicekonsulen, der læspede.

— Dann singen Sie doch etwas, sagde Fru Simonin og blev ved at slaa Knips til Tasterne.

Etvøs var bleven saa bleg som et Lagen:

— Det kunde der jo slet ikke være Tale om, sagde han, og førte de svedige Hænder hen over hinanden, at synge for hende (han kunde knap faa Ordene frem) — ja, hvis han havde no'et — om han blot havde no'et. —

— Men — og han gik nærmere til Klaveret — det var altsammen gammelt, hvad han havde ...

Selskabet nedlagde dæmpede Indsigelser. Fru Etvøs stod bag Ryggen af sin Mand og trippede ligesom han, mens hun bevægede Læberne.

— Om han ikke vil synge, sagde Fru von Linden mat og lagde Hænderne tungt i sit Skød.

— Og nu efter Maden, sagde Etvøs, i den tunge Luft .... Og hvem skulde akkompagnere?

— Ah — ich, sagde Fru Simonin, i den samme Tone som før.

— Syng *Alfredo,* sagde Fru Etvøs, der stadig stod lige bag sin Mand og næppe fik Ordene frem af Bevægelse.

— Ja, ja, sagde Etvøs, der ikke saà Noderne: men hvor er den?

Fru Etvøs var borte. Hun var efter Pastillerne og saa det lunkne Vand til at rense Munden med.

— Men denne Luft, sagde Etvøs, og nu er der til med lagt i ...

Han tænkte paa at aabne et Vindu i Spisestuen, og han løb ud i sin Forvirring, gennem alle Rum ind i Sovekamret:

— Hvem har dog ogsaa lagt i? raabte han, saa man kvæles derinde.

— Jeg, Fa'er.

— Naa — altid skal du gøre, hvad ingen be'er dig om.

Etvøs gik bort fra Spejlet, hvor han havde ordnet sig som en Aktør i en Foyer.

— Altid, sagde han igen og gik.

Emmeline havde ikke svaret. Langsomt begyndte det at svide i hendes Øjne; saa græd hun ganske stille, siddende i Krogen ved sin Sæng — hun havde gennemgaaet saa mange Sindsbevægelser.

Fru Etvøs kom med det lunkne Vand:

— Aa, Emmeline, sagde hun undskyldende, Fa'er skal jo synge.

Han var allerede begyndt og Fru Etvøs blev staaende. De lyttede begge to, Moder og Datter, med fremoverbøjede Hoveder, ubevægelige:

— Han er ved Stemme, hviskede Fru Etvøs med et Smil, og de lyttede igen.

Fylde, gjorde Etvøs' Tenor.

— Nu kommer det Sted, sagde Fru Etvøs og tog Emmeline om Armen. Det var en Passage, som det ikke faldt Jakob Etvøs saa let at komme over netop med Brysttone.

— Ja, han er ved Stemme gentog hun igen og smilte: Stedet var klaret.

Da Etvøs holdt op, klappede de alle, og Fru Etvøs slap Emmeline, dirrende af Bevægelse; som vilde hun hastigst ind i Støjen, aabnede hun Døren og gik ind i Lyset. Etvøs straalede og sagde:

— Ja — naar man bliver saaledes akkompagneret, og famlede om nye Noder.

— Er hat ja gelernt, sagde Violinisten, der gik frem mod Fru Etvøs.

— Ja — studeret har jo min Mand, sagde hun.

Kun Silfverhjelm sagde til Gerlachius:

— Ja — jeg er nu ikke musikalsk, og vendte tilbage til Spisestuen, hvor Emmeline var listet frem: hun vilde sé sin Fader.

Etvøs begyndte at synge igen — vendt imod Selskabet, purpurrød, gyngende med Kroppen, slyngende de slidte Toner ud, højere og højere, med straalende Ansigt, rent borte, mens Fru Simonin lidt efter lidt ligesom blev ganske Automat — med Hovedet paa Skæv — og kun lod Hænderne gaa op og ned, op og ned ad Tangenterne.

Tenoristen maatte i Skjul. Han søgte til Etvøs' Værelse, hvor der brændte en stille Lampe.

Men bag Døren stødte han paa Fru Etvøs, der sad gemt, stirrende gennem Sprækken, med rokkende Hoved, ind paa Manden, der sang.

Tenoristen blev forvirret og vilde sige noget — et Adjektiv om Sangeren, men fik ikke Tid, for Fru Etvøs stod pludselig op og fik ham med et ned paa en Stol og begyndte at tale — til ham, den vildfremmede, den ligegyldige om deres Liv, det trange Liv, deres Tilværelse, saa smaat, saa smaat, sagde hun.

— Og der er ingen Forandring, sagde hun, i de lange Aar, i de lange Aar. Hun gentog Ordene, som talte hun til sig selv, og hun saá atter paa ham, med Ansigtet ind i hans, vedblivende at tale, febrilsk og hastig fortællende om deres Ungdom, at hun havde rejst — »der ude, der ude«, sagde hun; om Etvøs, hvad han vilde, hvad han havde tænkt:

— At bryde ud — for der var Kræfter, sagde hun og førte de udspilede Hænder som to trætte Hamre op og ned mod sine Knæ.

— Og saa sidder man her, sagde hun og stirrede ham ind i Ansigtet med et Par Øjne, der intet saá: her ...

Hun skød Døren til — der inde blev Etvøs ved at synge, sang Arie paa Arie, alle Herrer var flyttede til Spisestuen nu — og hun blev ved at holde Tenoristen fast med samme Strøm af Ord, bøjende sig frem imod ham, holdende om hans Hænder:

— Saa blir det Længsel, forstaar De, den lange Længsel, forstaar De, mens man sidder her Aar efter Aar ...

Pludselig brød Taarerne ud af hendes Øjne, og hun græd, sagte og ustandseligt, bestandig med Ansigtet vendt imod ham.

Den lille Tenorist havde ikke rørt sig, han vidste ikke et Ord at sige, sagde kun og bukkede halvt:

— Ja, man forstaar jo, forstaar jo ... at her er indskrænket.

Ude i Stuen var Etvøs holdt op at synge, og alle Mennesker talte i Munden paa hinanden. Med ét slog Fru Etvøs Døren helt op igen:

— Nu er de nok færdige, sagde hun og søgte at betvinge sig, Tenoristen kun bukkede og gik uden Ord; Etvøs var gaaet ind i Spisestuen, hvor alle klappede; han ligesom førte Haanden hen over Lektor og Cerlachius:

— Nu har man for Resten først Røsten, sagde han og slog sig ind mod Struben.

Saa vendte han tilbage til Stuen, og Damerne samledes i en Kreds for at sige ham Behageligheder:

— Nej vist, sagde han, man har jo ikke glemt alt: det blusser op i de begejstrede Øjeblikke.

Men pludselig blev han distræt og stod og stirrede med et Par tomme Øjne, til han brød ud af Kredsen med et brat: »Undskyld«. Han havde faaet Øje paa Violinisten, der endnu ikke havde udtalt sig.

Han skød hen imod Violinspilleren med mange sære Kast med Hovedet, og han begyndte en Samtale om Kunstsang: han vidste ikke, hvordan de Folk ansatte Tonen.

Og midt i det sagde han med et kort lille Nik — halvhøjt, saadan som Kolleger imellem —:

— Naa — hvordan var'et saa?

Violinisten saá først lidt paa ham — han havde ikke mere Tanken ved de Etvøsske Ydelser — før han sagde:

— Jo, det er en overordentlig udholdende Stemme.

Der gik et Lys hen over Etvøs' Ansigt:

— Ikke sandt? sagde han og nikkede med et ubeskrivelig tilfredsstillet Tonefald:

— Man véd dog noget om Sang, sagde han og talte længe om, hvordan han ansatte Tonen.

Generalinden havde allerede faaet Overkastet om sig for at bryde op, og Fru Simonin kom op af Stolen, lidt vel hastigt:

— Ja — gehen wir, sagde hun og tog et langt Ryk i sine Handsker.

Der blev et stort Opbrud af alle Damer, mens Fru Etvøs kom ind fra Adjunktens Stue:

— Allerede, sagde hun, men skal det være allerede ...

— Saa brat det dog kom, sagde hun og tog Haand efter Haand.

— Naa, De maa saamæn være træt, sagde Fru von Linden og slog hende ned paa begge Skuldre.

— Aa, nej, aa, nej, sagde Fru Etvøs kun og rystede paa Hovedet, mens hun beholdt hver enkelt Haand, som vilde hun slet ikke slippe den:

— Men det er jo slet ikke saa silde, sagde hun til Lektorinden.

Døren til Gangen stod aaben, som gennem en Taage saá hun Damerne én efter én forsvinde ind i de store Kaaber ...

Men Herrerne var ikke saadan til straks at faa med, de drak endnu, de raabte ogsaa Hurra for hende, og hun drak med et Øjeblik — til ogsaa de var ude, og hun hørte dem bare tumle i den yderste Gang:

Det var Cerlachius' Stemme:

— Saa drak vi det festlige Bæger, sagde han.

Nu slog Gadedøren i.

Fru Etvøs hørte endnu Stemmerne langs ad Gaden. Saa blev ogsaa dér stille.

Længe gik hun om, som lyttede hun endnu efter den døde Støj — rundt om stod Fletstolene forladte, Bordet var fuldt af de halvtømte Glas.

Lysene i Stagerne slukkede hun, ét efter ét — af økonomisk Vane — saa kun Lampen brændte og der blev halvmørkt igen.

Men saa faldt hun pludselig sammen og hun græd igen, med Hovedet ned mod sit gamle Klaver.

Det var Silla, der vækkede hende. Madam Brofeld ventede paa at sige Farvel.

Fru Etvøs gik ud i Køkkenet, hvor Madam Brofeld sad meget tilknappet ved Vandspanden. Hun takkede saa mange, mange Gange, sagde hun med sin Stemme, der var usikker af Graaden endnu.

— Det var ogsaa den store Bryllupsanretning, sagde Madam Brofeld, der ikke bevægede sig.

— Men det har da ingen Hast, sagde Fru Etvøs, der satte sig paa Blokken og tog Kogekonens Hænder, hendes ogsaa: man kan vel tale lidt, sagde hun, det er da ikke saa silde ...

Men Madam Brofeld havde Hast: Det var ikke for sin Fornøjelse, hun kogte rundt om — med sin Sygdom. Men man havde Børn, syv Børn, og Brofeld, han var ikke paalidelig. Værst var'et de Dage, hun var ude.

Madam Brofeld sad og talte i én Tone med Øjnene ned i sit Skød.

Fru Etvøs hørte knap, hun sad kun, med Ansigtet ved Siden af Madammens og rystede paa Hovedet:

— Ja vel, ja vel, sagde hun ligesom et Omkvæd.

Men saa vaagnede hun og sagde: Men har De faaet no'et? ... De har jo ikke faaet no'et — med hjem. Der er da Munde nok, som maa smage ...

Og hun begyndte at pakke ind, Stykke paa Stykke, af Lævningerne, i en Kurv.

Saa gik Madam Brofeld, og ogsaa i Køkkenet var der tomt.

. . . . .

Gæsterne gik hjem ad Gaderne. Lektorinden tog lidt haardt om Armen af Lektor:

— Hun var dejlig Louise, sagde Lektor og standsede under en Lygte.

— Hun var nøgen, Kalle, svarte blot Lektorinden.

Lektor gik duknakket videre i Tavshed.

Da hun aabnede Gadedøren, sagde Lektorinden og drejede haardt i Laasen:

— Det er Cerlachius, der har betalt.

Spidsnæsen blev fulgt af den danske Vicekonsul, der nu paa Hjemvejen var fuld af franske Adjektiver:

— Det siger jeg, sagde Frøkenen: hun er ikke proper.

..... Generalinden var længst hjemvendt og tog Haarblomsterne af foran sit Spejl. Da hun løste den sidste Blomst, sagde hun og skød Skuldrene op, mens hun vendte sig om til Generalen:

— C'est bonnet blanc et blanc bonnet.

Fru Simonin hvilede, oppe i sin Stue, ud i en Slaabrok. Længe betragtede hun Spidsen af sine Tøfler: i Morgen var det hos Generalens, der skulde spises.

Saa slog hun Hælene sammen og sagde resigneret:

— Na — am End', sie haben ihr Geld bezahlt.

Etvøs havde fulgt Tenoristen, der helst vilde gaa til Hotellet. Han var endnu ved Kunstsangen og vidste ikke, hvordan de Folk behandlede deres Instrument.

Han standsede ved hvert tiende Skridt.

Da de endelig skiltes ved Hotelporten, sagde Etvøs hastigt og saá hen over Sangeren:

— Mon det var for silde at bryde ud?

Og da Tenoren øjensynlig ikke forstod, sagde han:

— Jeg mener at bygge paa denne her? og pegede hurtig paa sin Strube.

— Men hvorfor vel? sagde Tenoristen og blev blodrød.

Etvøs blev ved at gaa op og ned i Gaden, længe.

Da han endelig kom hjem, var han endnu stadig i Ekstase, men tilsidst kom dog alle i Sæng.

Faderen sov allerede, da Emmeline rejste sig halvt op i sin Sæng:

— Mo'er, hviskede hun.

— Ja.

— Jeg hørte Frøken von Zelchen sige noget.

— Hvad da, hviskede Moderen.

— At det jo var en udmærket Dag, sagde hun til sin Fa'er.

— Hvor hørte du det? hviskede Fru Etvøs tilbage.

— Jeg var listet mig ned i Porten, da de gik, sagde Emmeline.

Fru Etvøs laa og smilte:

— Godnat, Barn.

— Godnat.

. . . . .

Tredjedagen efter rejste Fru Simonin om Morgenen.

Fru Etvøs var paa Banen med et Par Roser i Staniol — saadan et Par fattigbladede, blege no'en, som kan halvt springe ud paa et Gravsted, ved Juletid.

Etvøs havde jo ikke Tid — han var paa Vejen til sin Skole.

Men i en af Gaderne, som Jærnbanen skar, stod en lang Figur og svingede med en Hat.

Det var Etvøs med to af de ni, der løb til Skole. Vinden tog i de lange Uldtørklæder som tre Faner.

Ende.

Herman Bang.

Et Par Notitser om Alteret i Vor Frelsers Kirke.

Efterfølgende Linjer give sig ikke ud for nogen Afhandling om det i Overskriften nævnte Alters Historie, fremtræde heller ikke som nogen kritisk Vurdering af dets — ganske vist temmelig ringe — Kunstværd, de vil ikke gælde for andet eller mere, end hvad de er: et Par Notitser, i et ledigt Øjeblik uddragne af min paa slige Optegnelser ikke fattige Portefeuille, og bragte paa Papiret i det Haab, at de just nu, da Vor Frelsers Kirke har undergaaet en højst nødvendig og vistnok længe paatænkt Restaurering, maaske kunde blive læste med Interesse af en og anden.

Frelsers Kirke er, som bekendt, bygget af Kristian V. i Aarene 1682—96, — Taarnet er af senere Oprindelse, — og i den allerførste Tid maa Kirkens Alter have været grumme tarveligt udstyret. Nogen fotografisk nøjagtig Skildring af Alterets og Kirkens indvendige Udseende i de Tider kan jeg imidlertid ikke give. Man kunde maaske nok skaffe en saadan til Veje, hvis man resolut vilde styrte sig hovedkulds i Arkivernes uudgrundelige Dyb og resignere sig til at blive der et Par Aar eller tre; men jeg erklærer aabent og ærligt, at jeg — gjort klog af Erfaring — ikke agter at udføre denne Idræt. Opfordrede nogen mig dertil, vilde jeg med Schillers »Taucher« svare:

Und wärfst Du die Krone selber hinein — o. s. v.,

og det, skøndt jeg med Tak og Erkendtlighed indrømmer, at det er umuligt at finde større Velvilje og Imødekommenhed nogensteds, end den, der vises Granskeren af Arkivernes Embedsmænd.

Nu vel, Frelsers Kirkes Alter var i Kristian V.s Tid meget tarveligt udstyret: Alterbord med Lysestager, Kors, Disk og Kalk og med en Retable med Stukglorie, Søjler o. lign., men uden Alterbillede eller Statuer. Der var ikke Overflødighed hverken paa

Malere eller Billedhuggere her hjemme i den nævnte Konges Dage, og store Mestere vare de, der fandtes her, just heller ikke, — men de vare dog maaske nok værd at mindes endnu, og jeg nævner derfor her, — hvor jeg dog kun vil have med Billedhuggere at gøre, — Mester Henrik Brockkam, Stenhugger — det og Billedhugger og Stukkatør og »Bildschnitzer« eller »Bildsnyder« og Gibsarbejder var alt til Hobe synonymt den Gang, — som i 1693 gjorde Portalen for Kirkens store Hovedindgangsdør, og Kristian Nerger, der har gjort Billedhuggerarbejdet paa Orgelet i nævnte Kirke, foruden meget andet, og Johannes Frank, som har forfærdiget »Postamentet« til »Hesten« paa Kongens Nytorv eller »Kongens Torv«, som det den Gang hed, Statuerne o. s. v. paa den forlængst nedrevne Nørreport, den monumentaleste af Københavns Porte, som maaske en Del af den nulevende Slægt endnu kan erindre, o. a. m. Der kunde maaske være flere endnu, der skulde nævnes, men lad os nøjes med de tre. Hvorfor jeg ikke nævner de andre, der muligvis endnu burde nævnes, spørger den venlige Læser. — Fordi Pladsen ikke tillader det. — Hvorfor jeg da her just nævner Brockkam, Nerger og Frank? — Fordi det er muligt, maaske endog højst rimeligt, at en af disse tre har gjort Alteret i Frelsers Kirke, saaledes som det oprindelig saa ud.

I 1707 blev det nævnte Alter, der altsaa hidtil havde staaet temmelig bart og nøgent, udstyret med Kunstværker. Kristian IV. havde to eller tre Menneskealdre før opført en anden — nu forlængst nedbrudt — Kirke paa Kristianshavn og denne Kirke var, uvist naar, bleven prydet med nogle Statuer. Hvor de var komne fra, og hvem der havde gjort dem, vides nu næppe med Vished. Men i 1707 udgik der fra Hove Ordre til hans Majestæts Materialforvalter Nikolaj Dajon, Bedstefaderen til den senere bekendte Billedhugger Dajon (død 1823) om at bringe »die grosze Bilder aus der Alten Christianshafener Kirche(n), nach der neue« (ɔ: Frelsers Kirke), og den 26de Februar s. A. udbetaltes der ham 5 Rdl. 2 Mark 2 Skilling herfor. Disse »grosze Bilder« vare fire i Tallet: tre store Marmorstatuer, eller rettere 2 Statuer og en Gruppe med 2 Figurer, og Engelen med Kalken, af Træ og meget slet Arbejde og allerede den Gang vistnok forfalden. Nu prangede altsaa Frelsers Kirkes Alter efter fattig Lejlighed med fire store Billedhuggerarbejder, deraf endog de tre af Marmor, og som fortalt var der desuden en Retable med Stukglorie, Skyer, Straaler, Keruber o. lign., om hvilket mere siden.

I henved en Snes Aar stod det nu hen, sikkert nok under stadig Lappen og Klinen og Udbedring af de uden Tvivl højst brøstfældige og faldefærdige Arbejder. Saa, ved det Lag 1725, truede det hele med at styrte sammen. Efter Ordre fra allerhøjeste Sted toge da Overlandbygmester Krieger og Billedhuggeren Heimbrod straks efter Nytaar 1725 Syn over Alteret i Frelsers Kirke og over de ved, paa og over det anbragte Billedhugger- og Stukkatør-arbejder, og det viste sig da, at alt var forfaldent, ynkeligt, styrtefærdigt i allerhøjeste Grad.

Men før jeg gaar videre, maa det være mig tilladt at omtale de to nys nævnte Mænd, Krieger og Heimbrod, med et Par Ord. Johan Kornelius Krieger begyndte som Gartner ved Rosenborg og endte som Justitsraad, en Titel, der den Gang havde mindst en halv Snes Gange mere at sige end nu om Stunder. Han var en udmærket flittig og duelig Mand, — om hans kunstneriske Virksomhed henvises til min Bog om Fredensborg, — og blev i sit Ægteskab med Anna Mathiesen, Datter af den navnkundigste af alle Klokkere, Regnebogsforfatteren Søren Mathiesen, Stamfader til den vidtudbredte Kriegerske Slægt, der har skænket Danmark adskillige udmærkede Mænd. Han døde den 21de Septbr. 1755. — Johan Kristofer Heimbrod var en meget maadelig Billedhugger — eller Stenhugger, Stukkatør, Gibsarbejder o. s. v., — hans Fødselsaar er ubekendt; han døde 1732 eller 1733. Det er ham, Holberg sigter til, naar han (1727) i »den danske Komedies Ligbegængelse«, fjærde Scene, siger om Montaigu, at han var »boendes hos en Bilthugger paa Kongens Nye-Torv«, daværende Matr. Nr. 60. Af Heimbrods Værker er der — uden for Frelserens Kirke — ikke meget bevaret; af dette lidet kan nævnes den store Florastatue af Bremersten, som staar i Marmorhaven paa Fredensborg.

Men *revenons à nos autels!* Da hele Alteret, som fortalt, truede med et ramle sammen kort før Nytaar 1725, blev det overdraget nys nævnte Krieger at udbedre eller lade alt udbedre grundigt, i fornødent Fald kassere, hvad kassabelt var, og erstatte det med nyt og om muligt bedre. Krieger traadte derpaa i Forbindelse med enkelte Haandværkere, der iblandt en Murmester, der for 352 Rdl. 8 Skilling forpligtede sig til at udføre det nødvendige Murerarbejde, samt med Billedhuggerne Gercken og Heimbrod, af hvilke den første skulde gøre Marmorbaser under Søjler og Pilastre, den sidste Resten. Ved Skrivelse af 19de Januar 1725 tilbød Heimbrod for 654 Rrl. 4 Mark at bringe hele det omkvæstionerede Alter, saavidt

Skulpturarbejdet angik, i forsvarlig Stand og fremsendte Model til Arbejdet, og den 3dje Marts s. A. afsluttede Krieger med de paagældende Haandværkere og Kunstnere Kontrakt, der dog for Heimbrods Vedkommende, som det senere hen vil ses, medførte ikke ganske ubetydelige Reduktioner i den af ham oprindelig forlangte Betaling for det Arbejde, han skulde levere.

Men her maa jeg atter for et Øjeblik afbryde min Beretning for at sige et Par Ord om den ene — eller, om man vil, den anden — af de nys nævnte Billedhuggere, Diderik Gercken. Han hørte til en ældgammel Bremensk Slægt, hvis Medlemmer i flere Generationer havde været »ehrsame Rathsmeister des löblichen Stein- und Bildhaueramtes« i den nævnte vidtberømte Hansestad. Om Gercken var født der eller i København, er det endnu ikke lykkedes at afgøre, men i Begyndelsen af forrige Aarhundrede kan han — og endnu et Dusin Aar længere tilbage hans Farbroder Andreas Gercken — paavises her i København, og i lang Tid udfoldede han her en meget betydelig Virksomhed. Han — og Farbroderen før ham — hørte til den tysk-reformerte Menigheds Kirkeældste, og han var en agtet og velstaaende Mand, der ejede sin egen Gaard i Store Kongensgade — eller Ny Kongensgade, som den den Gang hed, — daværende Matr. Nr. 141. Gercken har gjort Kong Frederik IV.s, Dronning Lovises og Dronning Anna Sofies prægtige Marmorsarkofager i Roskilde Domkirke, og dertil endnu to andre lignende Sarkofager, hvori tre af Frederik IV.s Børn hvile, sammesteds, foruden meget andet, og Thurah nævner ham som »een af vor største og erfarneste Bilthuggere«. Om Gerckens øvrige Arbejder maa jeg nøjes med at henvise til min Bog om Fredensborg og til min Monografi over ham i Brem. Jahrb. 12 Bd. 1883.

Nu, Diderik Gercken skulde altsaa gøre Marmorbaser under Søjler og Pilastre, for i alt 68 Rdl., og han gjorde dem, skriver han den 19de Februar 1725, »nach *Atti*scher *Manier* weilen selbe Arth in der Baukunst Jeder Zeit Vor die *Practicabels*te Gehalten, Auch dem Augen in der Gleichen werck Am Besten *Contentir*et«. Og af norsk blaat og hvidaaret Marmor skulde samme Baser være, »dan selber gegen den roht und weisz Ge Aderten wo-Von die Seulen Verfertiget, sehr woll *Paradir*en wird«. Og Heimbrod skulde saa, som sagt, gøre Resten. Men der var man kommen til den rette! Dog, lad os først se, hvorledes Alteret saa ud, da Heimbrod tog fat paa det.

Der var nu først de tre »grosze *Stadüen* von weiszen *Marmor* woran *Manquir*en Einige Finger«, skriver Heimbrod; Figurernes »Gewandten« vare itu, Plintherne, der vare ganske raa, maatte udarbejdes, Kødpartierne slibes og poleres o. s. v. o. s. v. Det vilde i alt koste 48. Rdl. Og det var virkelig ikke for dyrt.

Saa var der Gethsemane-Englen med Kalken, halvfjærde Alen »lang«, — det var ligesom den, der afløste den, en næsten horizontalt nedsvævende Figur af Træ, meget slet Arbejde, forfalden. Den maatte rent kasseres og en splinterny forfærdiges ligeledes af Træ, overtrukken »mit Ge Machten weiszen *Marmor*«. Det kunde han ikke gøre under 74 Rdl.

Kronen var sønderslaaet og maatte genfremstilles i hele sin Glans. Og for det maatte han beregne sig 60 Rdl.

Dernæst var der Glorien, med Skyer og Straaler; det var alt til Hobe sehr »*spolir*et«, tretten »Kinder« og fem Keruber manglede Hænder, Fødder og Vinger, seks vare næsten »ubrugelige«; de vare alle af Træ. At bringe alt dette »in *Perfection* und das Gewölcke und strahlens mit *Diverend*en Ge Machten *Marmor* zu Über Ziehen« o. a. m. samt gaa Figurernes Hoveder grundig efter, vilde løbe op til 180 Rdl.

Endelig maatte der gøres en Hovedgesims over »*Colonnaden*« ɔ: Altersøjlerne, overtrukket »mit *Coleur*ten Ge Machten *Marmor*« og prydet med Englehoveder o. a. m. Det vilde koste 80 Rdl.

Som man ser, var det ingenlunde urimelige Priser, Heimbrod forlangte for sit Arbejde, — skøndt dette ganske vist ikke var synderlig mere værd. Totalsummen af nys anførte Specialsummer, 492 Rdl., afviger, som tidligere antydet, ikke saa ganske lidt fra hans oprindelige Tilbud af 19 Januar 1725, — 654 Rdl. 4 Mark, — og han har saaledes maattet »slaa af«, som man siger, og det endda ikke saa ganske lidt.

Foruden nys anførte Arbejde gjorde Heimbrod i øvrigt ogsaa til titommældte Alter fire hele og to halve Kapitæler, — til hvert af de hele hørte der 16 Laurbær, Snirkler, Blomsterstængler, fire Blomster, alt halvt af Tin, halvt af Bly og forgyldt, hvert Kapitæl betaltes ham med 89 Rdl. 4 Mark, — og endvidere, i 1729, to Piedestaler eller Fodstykker, hvortil, vides ikke. »Die *Palustrade* auf dem Chor« forfærdigedes i 1731 af Snedker Christoph Zucht og betaltes ham den 25de Februar 1732 med 40 Rdl.

Langt om længe begyndte da endelig Heimbrod paa sit Arbejde. Men det varede syv lange og syv brede, inden det blev færdigt. Det er muligt, at Heimbrod har været doven, ligegyldig

og forsømmelig, det er ogsaa muligt, at der har været andre Grunde, til at Arbejdet trak ud i det uendelige. Arbejdskraft synes Heimbrod i det mindste ikke at have savnet, da han i 1728 holdt seks Svende. Rigtignok maatte han i 1726 gøre 37 Kaminer til Fredensborg, saa det og andet Arbejde har maaske optaget det meste af hans Tid og kun levnet ham Stunder til at arbejde paa Alteret i Ny og Næ. Men Krieger har sikkert mange Gange været nær ved at tabe Taalmodigheden over ham, og i en Skrivelse til højere Vedkommende udtaler han sig meget skarpt om Heimbrods Arbejde og Sendrægtighed, hvorimod han priser en anden samtidig Billedhugger, Ehbisch, for Flid og Duelighed.

Hofbilledhugger Johan Frederik Ehbisch var født i København 1668 og døde sammesteds den 6te Maj 1748. Han var en ikke uhabil Kunstner for sin Tid. Han har saaledes bl. m. a. gjort det skønne gamle Alter i Trinitatis Kirke og Prædikestolen i samme Kirke, og det herlige Stukkaturloft i Riddersalen paa Rosenborg er gjort af ham, hans Svende og Medarbejdere. Ehbisch synes ikke at have været synderlig overbærende stemt mod sin Medbroder i Kunsten, Heimbrod, hvad vi ret straks skal se Beviser paa, og en anden samtidig Billedhugger, Joh. Adam Sturmberg, ikke heller. Denne sidste, som i øvrigt ikke var større Kunstner end Heimbrod, var Broder til den i 1722 eller 1723 afdøde Billedhugger Johan Kristofer Sturmberg, af hvem adskillige store Værker, — som Kristian V. og hans Dronnings Monumenter i Roskilde, det uhyre Relief i Kancellibygningens Fronton o. a. m., — ere bevarede, og som i sin Tid nød et ikke ringe Ry, for derpaa at synke i en saa fuldstændig Glemsel, at man endnu for ti Aar siden ikke kendte et eneste af hans mange bevarede Værker, næppe en Gang hans Navn. Weilbachs Kunstnerleksikon, ved hverken ud eller ind om ham.

Da nu Heimbrod endelig langt om længe, — naar se vi os i Øjeblikket ikke i Stand til at sige, — mente at være færdig med sit Arbejde paa det titommældte Alter, til stor Glæde for Krieger, der var den ansvarshavende og vistnok ofte havde faaet knubbede Ord at høre for Heimbrods Smøleris Skyld, fik nys nævnte Billedhuggere Ehbisch og Adam Sturmberg fra højere Steder Ordre til at tage Heimbrods Arbejde i Øjesyn og erklære sig over det. Og saaledes skete det. Men sikkert nok er baade Heimbrod og Krieger bleven overmaade lange i Ansigtet, den første *qua* Billedhugger, den sidste *qua* Ansvarshavende, da Sturmberg og

Ehbisch udtalte en meget skarp Dom over det Arbejde, Heimbrod havde erklæret færdigt og fuldendt.

Saa kunde Heimbrod begynde forfra igen, og det gjorde han ogsaa.

Efter en rum Tids Forløb mældte han endelig, at nu var hans Arbejde paa Vor Frelsers Kirkes Alter fiks og færdigt, og nu skulde det nok staa for Kritiken, selv for hans meget ærede Kolleger Sturmberg og Ehbisch's. Disse to Kunstnere fik saa paany Ordre til at tage Heimbrods Arbejde i Øjesyn, og deres Dom over det var lige saa skarp og ugunstig som forrige Gang.

Der efter kunde Heimbrod tage fat igen for tredje Gang, hvor han slap, og det gjorde han da med.

Endelig i December 1728, mældte han Krieger, at nu var Arbejdet færdigt, og stod det nu ikke for Kritiken, saa...

Der udgik da for tredje Gang Ordre til Sturmberg og Ehbisch om at tage Arbejdet i Øjesyn, men et lignende Paalæg udgik derhos til den navnkundige Hurtigmaler Hinrich Krock, hans Majestæts Hofskildrer og Kancelliraad.

Den 21 December nævnte Aar afgav de tre Kunstnere deres Erklæringer om Heimbrods Arbejde. Krock maa have nægtet at underskrive de to Billedhuggeres Skøn og Ehbisch og Sturmberg at underskrive Krocks, ti der udstedtes to skriftlige Udtalelser, den ene af Krock, den anden af de to Billedhuggere. Krocks er saa lydende:

»Auf Jhro Konigl. Majestät Allergnädigster Befehl, haben wir Endesbenandte, das von *Iohann Christoff Heimbrod* nunmehro gantz verfertigte Altar auf *Christianshafn,* besigtiget, und also befunden wie folgt.

(1) Die *Polirung*, als auch der Glantz des Gibs-*Marmors* sehr gut, und einer *veritablen* *Marmor* gantz gleich.

(2) Die Figuren oder Bilder sind vollenkommen von so guter *Positur* oder *Proportiön* als die *Marmorne Statüe* an sich selbst ist.

(3) Das gantze Werck ist dem *Modell* auf all weise gleich und nichtes ausgelassen, ja an die *Architectur* ist mehr Arbeit gemacht als auf dem *Modell* sich befindet.

Es meldet zwar der zwischen den Ober-Land-Baumeister *Krieger* und *Johann Christoph Heimbrod* geschloszener(!) *Contract,* von eine (!) Krohne und zweyen Figuren, welches annoch über dasjenige so auf dem *Modell* sich befindet, solte gemachet werden; es berufet sich aber *Johann Christoff Heimbrod* auf eine Konigl.

allergnadigste *Resolution,* dass die Arbeit blos alleine nach dem *Modell* solle verfertiget werden, wiewol er solche allernädigste *Resolution* micht *produci*ren können.

Dass dieses alles in allen Stückken sich also verhalte, solches *attesti*ren mit eigenhändiger Unterschrift

Copenhagen d. 21 *Decembr.* *A°* 1728.

Hinrich Krock."

Som man ser, tager den indflydelsesrige Skildrer den stakkels Heimbrod under sine beskyttende Vinger. Sturmbergs og Ehbischs Erklæring, som er skreven af sidstnævntes Haand, — ti Sturmberg var lovlig undskyldt: hans Haandskrift var en Slags Hieroglyfer, som kunde bringe en Champollion til Vanvid, — lyder ganske anderledes:

»*Anno* 1728 den 18 *Decembr.* seindt wir Endes Unterschriebene be*ordr*et worden, das Altar auf *Christianshafn* zum drittenmahl zu besechtigen, und befunden, dass diese Arbeit nun zum letzten mahl gantz übergearbeitet und ziemlich verbessert worden, auch mit bessern Glantz sauber überzogen worden wie auch alle Kinder und *Cherubims* Köpfe, wie wier es nach dem *Modell* befunden haben, dass nichts daran *manqui*ret, ausbenommen den grossen Engel mit den (!) Kelch, der was schlecht ist. Wan aber diese Besichtigung nicht Vorgegangen wäre, so sollte fast Glauben, dass es noch in einen Jahr nicht wäre zum stande kommen und so gut worden, was aber die Beständigkeit der Arbeit angehet, als auch den glantz der *Materia,* wie lange es halten soll, da muss *Heimbrod* selber vor *repondi*ren, und haben wir dieses zur wahrer Zeugnis mit eigner handt unterschrieben.

Copenhagen d. 21. *Decembr.* *A°* 1728.

F. Ehbisch. *Johann Adam Sturmberg.*"

Vi, som leve nu, og se Heimbrods Gethsemaneengel for vore Øjne, maa vel nærmest være af Ehbisch og Sturmbergs Mening, men i 1728 prædominerede Krocks, og kort efter anviste Krieger Restbeløbet af Betalingen for Heimbrods Arbejde paa titommældte Alter, 140 Rdl. som og for Kapitælerne 280 Rdl., til Udbetaling, dog saaledes, at Heimbrod forpligtedes til paa egen Bekostning at præstere de Udbedringer, som efter de to Billedhuggeres Erklæring om Arbejdets *„manquements"* kunde indtræffe inden Aar og Dag.

Og saa blev da endelig ved Nytaarstid 1729, utvivlsomt til stor Glæde for Heimbrod, og vel ikke mindre for Krieger, de store Statuer opsatte og Stilladserne nedbrudte, og med lystig Opsang og drøje Vittigheder er det formodentlig gaaet, ti det var Matroserne af Holmens faste Stok, der opsatte Billedstøtterne og nedrev Stilladserne, ligesom de for tre Aar siden havde optømret dem, og i den Anledning meddeler jeg her følgende kuriøse Attest fra hans Majestæts Underskipper i Sø-Etaten, velagtbare Peder Fidie, efter Navnet at dømme fra Norge, boende i Balsamgade daværende Nr 351:

»Paa begiering af Bilthuger *Sr. Heimbrodt* giöresz det bekient at der ved *Christians Hafuns* Kirkesz Altar, har arbeydet, af hansz Kongl. *Maj. Matroser* fra holmen, til dend Stoere *Stelladtsz* at opreyse, betove, og forbinde, har derved arbeydet *Jn alles* = 16 underofr. 168 Mand, :| til de 4 Piller at opsette saa velsom de trj Stoere Billeder paa sin Sted at opsette derved har arbeydet 10 under ofr. og 74 Mand :| til Steladtszens nedtagelse, og *Materialierne*, at bortføere, derved har arbeydet, 5 ofr. (ɔ: uoffr., Underofficerer) 68 Mand:|

Khvfun. d. 12te *Janv.* 1729.

P. Fidie.«

En ret god kobberstukken Afbildning af titommældte Alter med Heimbrods Gethsemane-Engel kan ses hos Thurah i den danske Vitruv. Englen paa denne Afbildning er selvfølgelig kun lille, og man gør naturligvis bedre i at tage Originalen til den i Øjesyn ude i selve Kirken, hvor man da sikkert vil føle sig opfordret til at underskrive Sturmbergs og Ehbischs Dom, at »der grosze Engel mit den (!) Kelch was schlecht ist«, selv for den Tid.

F. J. Meier.

Nærværende Artikel har — til Redaktionens Beklagelse — maattet henligge i længere Tid af Mangel paa Plads og blev saaledes ikke, som det oprindelig var Hensigten, offentliggjort inden Indvieelsen af den restaurerede Kirke.

Red.

Fra det tyske Riges Tilblivelsestid.

London, Gastein und Sadowa. 1864—1866. Denkwürdigkeiten von Karl Friedrich Graf Vitzthum von Eckstädt. Stuttgart 1889.

Blandt den rige Literatur af politiske Memoirer, som især de senere Aar har fremkaldt, gribes altid ivrigst de Bøger, hvis Forfattere selv har spillet Førsterangsroller i den store Politik. Det er dog ikke altid, dette Læseverdenens Instinkt leder rigtigt. Altfor ofte er en toneangivende Statsmands Erindringer væsentlig et Forsvarsskrift for hans egen politiske Færd: til nogenlunde objektiv Betydning af hans Medagerendes Personligheder og Handlinger bliver der ikke Tid for alle de længst begravne Taler og Noter, som ved denne Lejlighed atter skal bringes det glemsomme Europa i Minde. Stundum hænder det, at man faar baade sandere og mere underholdende Besked hos Personligheder, der enten har taget en underordnet eller maaske slet ingen Del i Begivenhederne, men hvem Forholdene har stillet paa en Plads, der tillod dem at se ind bag det officielle Apparat og blive selve Virkeligheden var.

Et Eksempel herpaa er den sachsiske Diplomat, Grev Vitzthum v. Eckstädt's, Breve og Erindringer fra hans Ophold ved Hofferne i Berlin, Wien, St. Petersborg og London i Aarene fra 1845 til 1866. Forfatteren kunde som Repræsentant for en lille Stat, der ikke var i Stand til at føre nogen selvstændig Udenrigspolitik, kun indirekte og forbigaaende komme til at øve nogen Indflydelse paa den europæiske Politiks Gang, men des gunstigere var hans Stilling som Iagttager. Han sammenligner sig et Sted selv med en Teaterven, der ikke selv agerer paa Brædderne, men er glad ved sin »Prosceniumsloge« og den bekvemme Adgang, han har til mellem Akterne at kigge ind bag Kulisserne og faa Aktører

og Aktricer i Tale. Det synes ogsaa, som om han har haft gode personlige Betingelser for at finde Rede i Tidens filtrede, politiske Væv: han var velset i ret forskelligartede og indbyrdes modsatte Kredse — i England f. Eks. baade ved Hoffet og i Lady Palmerstons Salon —, og i Besiddelse af ikke ringe politisk Dannelse og Iagttagerinstinkt. For sin egen Person formaar han ikke at vække nogen synderlig Interesse og tilsigter det næppe heller: des mere Lys lader han falde over de Personer og Forhold, mellem hvilke han færdes.

Allerede Grev Vitzthums første Bidrag til den politiske Memoireliteratur, Bogen *Berlin und Wien,* der udkom 1886, vakte megen Opmærksomhed. Den var just ikke rig paa nye Oplysninger eller pikante Afsløringer, men den gav et friskt og personligt Billede af en betydningsfuld Periode i Tysklands nyeste Historie: Østerrigs Fald og Genoprejsning i Aarene 1848—52. Den pur unge sachsiske Diplomat giver i disse fortrolige Breve til nære Slægtninge en tro Genspejling af Synsmaader og Stemninger i Wiens aristokratiske Kredse. Først den blinde Rædsel over Revolutionen, Fornemmelsen af, at alt, hvad man havde stolet paa, styrtede sammen, og en tilsvarende Overvurdering af Folkebevægelsens Styrke. Saa under det »gemytlige Anarki« — hvor Aula'ens Studentermøder var det egentlige politiske Brændpunkt og hvor Literater og Studenter, hvis Navne ingen før havde hørt, ind- og afsatte Ministre — en voksende Fornemmelse af det radikale Partis Hulhed og Formaalsløshed og endelig, da den østerrigske Hær vandt sine første Sejre over Revolutionsbevægelsen, en absolut Foragt for denne, der steg til Had under Optrinene i Wien d. 6. Oktober, da Grev Latour myrdedes og Revolutionen for første Gang fik et virkelig skrækindjagende Præg. Fra nu af blev Udryddelseskrigen mod de »moderne Barbarer« Løsenet, og Forfatteren jubler af Fryd over Kløverbladet Radetzky—Windischgrätz—Jellachics Bedrifter. Han ser i den østerrigske Reaktion sit absolute politiske Ideal og bliver en af Fyrst Felix Schwarzenbergs mest troende Disciple. Den følgende Bog, *St. Petersburg und London*, viser os, hvorledes Forfatteren efterhaanden udvikler sig til en nøgtern og koldblodig Iagttager. De Erfaringer, han i Rusland fik Lejlighed til at gøre, og særlig det Førstehaands-Indtryk, han her modtog af selve den europæiske Reaktions Idol, Kejser Nikolaus, synes at have virket ret afkølende paa ham, og senere fuldendtes hans politiske Opdragelse gennem et mangeaarigt Ophold

i London. Han lovpriser dette »Europas højestliggende politiske Observatorium« for det frie og uhindrede Overblik, det tilsteder over den europæiske Politik, og han har øjensynlig ogsaa lært en Del ved Iagttagelse af Englands indre politiske Forhold. Om han end vedbliver at være en god Konservativ, ikke i engelsk men i tysk Forstand, ser han dog ikke længere paa Politik som et slet og ret Skakspil mellem Kabinetterne, men ved at tage fornødent Hensyn til Folkestemning og offentlig Mening.

Grev Vitzthums sidste Bog, den for et Par Maaneder siden udkomne *London, Gastein und Sadowa*, staar i Interesse ikke tilbage for de tidligere og er da ogsaa bleven livlig refereret og kommenteret i den europæiske Presse. Forfatteren har i de for hans Fædreland saa skæbnesvangre Aar, han skildrer, brugt sine Øjne godt og flittig udnyttet de mange Kilder til Orientering, som han direkte eller indirekte har kunnet øse af. Han stod som sachsisk Diplomat paa den tabende Side og havde den lidet taknemmelige Opgave at skulle forsvare det døende gamle mod det levedygtige ny. Det er langt fra, at han har set korrekt og uhildet paa Forholdene og erkendt, hvorhen Udviklingen bar, men indenfor sin begrænsede Synskreds skelner han klart, og Eftertiden maa i saare mange Tilfælde give ham Ret i den skarpe Kritik af Personer og Handlinger, som han saa uforbeholdent lader komme til Orde i de Meddelelser, han sender sin Regering. Alt i alt giver derfor hans Bog et værdifuldt Bidrag til Tidshistorien og supplerer navnlig paa en lærerig Maade Beusts og den sachsiske Finansminister R. v. Friesens Meddelelser fra samme Periode.

Faa Afsnit af Historien give saa grel en Illustration til Axel Oxenstjernas Ord, at Folk som de er flest, næppe aner, med hvor ringe Klogskab Verden regeres. Jo nærmere man gennem Øjenvidners og Medagerendes Beretninger kommer denne Periode paa Livet, jo stærkere stiger Forbavselsen over den utrolige Mangel paa Dygtighed, hvormed der i Aarene 1864—66 er opereret fra Frankrigs og Østerrigs Side. Den sachsiske Regering har endda været langt den klogeste blandt Preussens Modstandere, og havde Østerrig i Tide fulgt Beusts Raad: at opgive Forbindelsen med Preussen og resolut stille sig paa Forbundets Side i Spørgsmaalet om Elbhertugdømmerne og — fremfor alt — at vinde Italien og Frankrig ved frivillig at opgive det i Længden dog uholdbare Venetia, vilde Bismarck i hvert Fald have faaet en mange Gange vanskeligere Opgave at løse. Beust har i sine Erindringer ment,

at Bismarck sagtens kunde sejre, saa ypperligt et Forspand, han havde at køre: man kunde snarere fristes til at sige, at det ikke var nogen stor Kunst at besejre saa tarvelige Modstandere. Grev Vitzthum beretter da ogsaa det Ord af den preussiske Førsteminister fra Tiden lige efter Slaget ved Sadowa: at sejre over Østerrig var ingen Sag; det værste var »*meinen König über den Graben zu bringen*«.

Ikke mindst lærerigt er det Indblik, man gennem Grev Vitzthums Erindringer faar i det andet Kejserdømmes dybe Forfald. At Napoleon III allerede i 1866 var en ødelagt Mand, og at hans Politik i dette afgørende Aar ikke blot var uærlig, men ogsaa bygget paa urigtige Forudsætninger og fra først til sidst ganske uden Holdning og Konsekvens, er forlængst at betragte som en fastslaaet historisk Kendsgerning, men ikke des mindre har den sachsiske Diplomats Strejfslys dog formaaet at bidrage sit til en klarere Forstaaelse. Han var i Aarene 1864—66 flere Gange i Paris, og havde ved Omgang med Udenrigsministeren, Drouyn de Lhuys, og andre indviede Lejlighed til at hente sig Førstehaandskundskab om den kejserlige Politik og i det hele om Stemninger og Tilstande i de ledende Kredse.

Napoleons Plan var efter Grev Vitzthums Fremstilling den, at hidse Preussen og Østerrig mod hinanden og lade begge tro paa Muligheden af hans Bistand eller velvillige Neutralitet. Naar, som det var at forudse, Østerrig og de tyske Mellemstater stod paa den ene, Preussen paa den anden Side, følte Kejseren sig overbevist om de østerrigske Vaabens Sejer, og hans Mening var da ved en betimelig Indgriben uden Vaabenmagt at redde Preussen fra Undergang og til Gengæld at vinde en betydelig Udvidelse for Frankrig ved Rhinen. Samtidig haabede han at kunne benytte den kritiske Situation til at skaffe Kongeriget Italien Venetia imod at give Østerrig Kompensationer i Tyskland. Paa denne Maade vilde han kunne opfylde sit endnu uindløste Ord fra 1859: »Italien frit til Adriaterhavet« og derved gøre Kongeriget Italien fra en halvt uvillig Nabo til en paalidelig Ven og Forbundsfælle og — hvad der laa ham mest paa Hjærtet af alt — sikre sin Trone og neddæmpe den stigende oppositionelle Stemning i Frankrig ved at øge Frankrigs Landomraade og endnu en Gang faa det til at staa som Europas ledende Magt. Men ublodige maatte de nye Lavrbær være, ti, som det atter og atter blev sagt i Tuileriernes indviede Kredse: Kejseren følte sig for svag til endnu en Gang at »stige

til Hest« og udfordre Lykken paa Valpladsen, og desuden var det ikke skjult for ham, hvor svagt og uforberedt Frankrig i Virkeligheden var.

Napoleon III's legemlige og aandelige Svækkelse var allerede i disse Aar aabenbar for alle, der kom i nogen nærmere Berøring med ham, og den er vel den vigtigste af alle de Faktorer, der skabte Frankrigs Nederlag 1866. Under et Ophold i Paris i Januar 1865 fandt Grev Vitzthum Hofkredsene meget bestyrtede over en Begivenhed, som da lige var hændet Kejseren. Under et Ophold hos en bekendt Kurtisane, Marguerite Bellanger, var han falden i en langvarig Bevidstløshedstilstand, under hvilken han blev bragt til Tuilerierne. Efter flere Timers Forløb lykkedes det at kalde ham til Live igen, men han var i lang Tid derefter meget svag, og ved denne Lejlighed skal ogsaa de første Symptomer paa den Sygdom, af hvilken han flere Aar senere døde, have vist sig. Hans Helbred var ogsaa i den følgende Tid vaklende, og hans intellektuelle og moralske Ævner i kendelig Aftagen. Forskellige indbyrdes stridende Indflydelser fik nu en Magt over ham som ingensinde tidligere. Kejserinde Eugenie havde ved den omtalte Lejlighed vist sig som en ret tolerant Hustru: hun fik den kompromitterende Dame fjærnet, men i øvrigt skal det gode Forhold mellem hende og Kejseren ikke være bleven forstyrret; blot krævede hun i den følgende Tid mere direkte Indflydelse paa Regeringen, og hun skal ofte have overværet Statsraadsmøderne. En Indflydelse af stik modsat Art gjorde sig fra nu af ogsaa gældende: med Prins Jerôme Napoleon var det paa Grund af hans Optræden i Anledning af Begivenheden kommen til en Forsoning, og medens Kejserinden virkede i ultramontan og preusserfjendtlig Aand, forfulgte Prinsen helt modsatte Interesser og var en ivrig Ven af den italienske Udvidelsespolitik og af den preussisk-italienske Alliance. En lignende dobbelt Retning gjorde sig gældende i Ministeriet: Droyn de Lhuys var nærmest østerrigsk, Rouher nærmest preussisk sindet, og sandsynligvis maa Kejserens forunderlig slyngede Veje og tit indbyrdes modstridende Handlinger ikke blot forklares af hans dybt indgroede Tilbøjelighed for smaalig Snedighed og fordækt Intriguespil, men ogsaa af en svag Mands Eftergivenhed overfor modsatte Paavirkninger. Det er saaledes ret paafaldende at se ham i April 1866 godkende den preussisk-italienske Alliance og Maaneden efter — som rimeligt var, forgæves — bestræbe sig for at faa

Italien til at bryde sin indgaaede Forpligtelse. Det var ubetinget stridende mod hans Plan, i hvilken jo Preussens Nederlag var Hovedpunktet, at Italien vendte sine Vaaben mod Østerrig, men umuligt er det ikke, at han har set paa Alliancen som et Middel blandt mange til at gøre Preussen tryg og sikre Konfliktens Udbrud i Tyskland og at han har troet sig i Stand til senere at forhindre, at det blev til Alvor med Italiens Optræden. — Interessant er det ogsaa at se, hvordan han til Tider har villet vride sig ud af Dilemmaet ved Planer af helt anden Natur end dem, han til daglig forfulgte. Saaledes oplyser Grev Vitzthum — hvad der ogsaa bestyrkes ved Meddelelser fra andre Sider —, hvorledes han i Begyndelsen af 1865 følte sig for baade hos Bayern og Sachsen om en Alliance mellem Frankrig og de tyske Mellemstater. Han saa, at disse Stater ved Tidernes Ugunst nødtes til at gøre Front ikke blot mod Preussen, men halvvejs mod Østerrig ogsaa og mente, at Tiden var kommen til et nyt Rhinforbund. At den offentlige Mening i Tyskland ganske umuliggjorde en saadan Konstellation, selv om en og anden Regering havde haft Tilbøjeligheder i den Retning, maatte Napoleon baade nu og senere erfare.

Slaget ved Sadowa splittede med ét Slag den kejserlige Politiks kunstige Spind og satte ret ublidt dets Ophavsmand paa bar Bund. Nu var alle Rænker omsonst, og det gjaldt et klart og simpelt Valg: Alliance med Østerrig eller Neutralitet, og at Neutralitet betød intet mindre end Tysklands Opgaaen i Preussen og det europæiske Hegemonis Overgang fra Napoleon III's til Bismarcks Hænder, derom kunde der blandt indsigtsfulde Folk ingen Tvivl herske. At et sejerrigt Preussen uden Krig skulde lade sig true til at afstaa tysk Land til Frankrig, derpaa kan knap en Gang Napoleon selv for Alvor have troet, og hans senere Forsøg i denne Retning er næppe andet end den druknendes Griben om Halmstraaet. Spørgsmaalet blev da ogsaa klart stillet til den kejserlige Regering og fik et klart og utvetydigt Svar. Efter Sadowa var den franske Alliance i Virkeligheden Østerrigs eneste Redning, og Traktaten af 12. Juni 1866, hvori Østerrig havde overladt Frankrig Dispositionsretten over Venetia imod en passende Kompensation i Tyskland, og Frankrigs velvillige Neutralitet, betød, at Østerrig allerede før Krigen havde kastet sig i Napoleons Arme og gav det altsaa nu, da Ulykken var kommen, et moralsk Krav paa hans Bistand. Men da Beust umiddelbart efter Nederlaget kom til Paris, mødte Napoleon alle hans Forestillinger med sit: »*je ne*

suis pas prêt à la guerre«. Det var som en Dame af Kejserinde Eugenies intime Kreds sagde til Grev Vitzthum, da han faa Dage efter Katastrofen kom til Paris: »Ved De hvad Historien vil sige? Det er lidt vovet, men det er sandt. Nu skal jeg hviske det til Dem: da det dydsirede Østerrig endelig bestemte sig til at gøre Napoleon III lykkelig, fandt det en Abélard ... efter Operationen«.

Hvor sande disse Ord var, fik Grev Vitzthum dog først den fulde Forstaaelse af, da den daværende Udenrigsminister, Drouyn de Lhuys, nogen Tid efter gav ham et udførligt Referat af det afgørende Statsraadsmøde, d. 4. Juli, Dagen efter Slaget ved Sadowa. Efter Ministerens Mening vilde en fransk Arme paa 100,000 Mand, opstillet ved Grænsen og parat til i fornødent Fald at gribe ind i Kampen paa Østerrigs og Mellemstaternes Side, have været nok til at sætte Kejseren i Stand til at diktere Freden. Men med det Frankrig, som endnu vilde gælde for Europas ledende Magt, stod det den Gang saaledes til, at Krigsministeren maatte erklære, at 40,000 Mand var det højeste, han kunde sende til Rhinen. Udenrigsministeren foreslog da i det mindste at sammenkalde Kamrene og forlange en Kredit paa 500 Mill. Francs: han haabede herved overfor Preussen og Europa i det mindste at give det Udseende af, at Frankrig endnu var en Magt, der maatte regnes med. Dette vedtoges, og man enedes om, at Dekretet om Kamrenes Indkaldelse allerede den næste Morgen skulde staa i Moniteuren. Efter Statsraadsmødet lykkedes det imidlertid Prins Napoleon og Rouher at bevæge Kejseren til at gaa fra den en Gang tagne Beslutning. Da Udenrigsministeren den næste Morgen ikke saa Dekretet i Moniteuren, gik han straks til Kejseren og overrakte ham sin Afskedsbegæring; Napoleon paaberaabte sig sin Sygdom og bad indstændig Ministeren om at blive, og denne var svag nok til at give efter.

De Domme, der selv i Frankrigs officielle Kredse fældedes over Kejserens Politik i 1866, var yderlig skarpe: man har allerede adskillige Vidnesbyrd derom, og Grev Vitzthum forøger dem med flere. Marquis de Gallifet sagde ved en Diner hos Fyrst Metternich: »Det er os meget mere end Østerrig, som er bleven slaaede ved Sadowa«, og da Kejseren senere, efter at Krigen var sluttet og det var bleven klart, at man ikke behøvede at frygte Frankrigs Indgriben, gjorde sit bekendte ubehændige Forsøg paa at faa Preussen til godvillig at afstaa Saarlouis og Landau til Frankrig, karakteriserer den franske Gesandt i London, Fyrst La Tour

d'Auvergne, under en Samtale med Grev Vitzthum denne Handling i Ord, der fortjæne at erindres som et Vidnesbyrd om, hvor hvast og uforbeholdent man allerede nu i Regeringen nærstaaende Kredse bedømte Kejseren og hans Politik:

»Kejseren har d. 5. Juli begaaet en stor Fejl. Den Dag skulde han have sagt: »her er jeg; jeg har 700,000 Bajonetter og Frankrig bag mig. Jeg vil Freden, en retfærdig og varig Fred. Her er mine Betingelser, og den, som ikke gaar ind paa dem, faar med Frankrig at gøre«. Det har han nu ikke sagt. Han har foretrukket en Mægling saadan som en Konge af Bayern eller en Storhertug af Darmstadt kunde præstere den. Ham om det; hvad der er sket, er sket. Men havde han én Gang fordømt sig selv til at spille en saa underordnet Rolle, burde han i det mindste være bleven i den og have sagt til Preussen: »I udvider Eder, og jeg hindrer Eder ikke i det, men jeg siger Eder, at jeg sanktionerer intet; hvad I gør er kun noget foreløbigt, og Frankrig forbeholder sig sin Handlefrihed helt og ubegrænset«. Mente han derimod, at Øjeblikket var kommet til at tale, da burde han have sagt saadan: »I morer Eder med at danne et enigt Tyskland og sluger 20 Mill. Mennesker. Det passer mig ikke: jeg forlanger Kompensationer, der kan tilstede Frankrig at lade Eder gøre som I vil. Det er Rhinen, jeg vil have, og giver I mig den ikke med det gode, saa skal mine riflede Kanoner komme og kræve den ind«. Det havde været et Sprog, som Frankrig vilde have forstaaet! Men at forlange Saarlouis og Landau med 150,000 Indbyggere, det er ganske simpelt latterligt. En *grand Seigneur* tager ikke mod Smaaskillinger. De skal ogsaa nok se, hvad Virkning det vil gøre hjemme. Det er at gøre Nar af Frankrig, vil man sige. Lord Stanley har sagt mig, at Bismarck har sagt nej: det var det heldigste for os. — For Resten er alt dette jo kun noget foreløbigt, som ikke vil hindre os fra at opgøre vort Regnskab med d'Herrer Preussere om et Aar eller to. Kejseren er ikke Frankrig«.

Heller ikke af tyske og østerrigske Tilstande i Tiden omkring den store Katastrofe faar man det lysteligste Indtryk gennem Grev Vitzthums Bog. Af Mellemstaterne var kun Sachsen, der mest umiddelbart truedes af de preussiske Udvidelsesplaner, nogenlunde klar over, hvilken Politik det selv og Østerrig burde følge. Det var afgjort antipreussisk og undervurderede i høj Grad Bis-

marcks Styrke, men det forstod i det mindste at drage Konsekvenserne af sit eget Standpunkt. Baron Beust, den sachsiske Politiks Leder, var da ogsaa utvivlsomt næst Bismarck den mest klartskuende af Tysklands ledende Politikere paa denne Tid. De øvrige Mellemstater vaklede frem og tilbage og kunde ikke blive enige med sig selv om, hvad Parti de skulde tage, før det allerede var for sent. De forstod ikke den preussiske Politiks sande Hensigter og, idet de ganske overvurderede deres egen Betydning, drømte de om at føre en selvstændig Politik og vinde Fordele for sig selv ud af det almindelige Skibbrud. Den nødvendige Betingelse for at realisere noget saadant — et energisk Krigsberedskab — forsømte de ikke destomindre, og Katastrofen traf dem saa godt som uforberedte i militær Henseende.

Dette gjaldt fremfor alle om Bayern. Grev Vitzthum karakteriserer dets ledende Minister, Hr. v. der Pfordten, paa følgende Maade: »Hans Stilling som bayersk Førsteminister syntes at imponere ham selv svært. Denne forhenværende Leipziger Professor var ingen Verdensmand, talte hverken Fransk eller Engelsk og havde kun meget dunkle Begreber om europæiske Forhold, men gjorde sig til Gengæld højst overdrevne Forestillinger om Stormagten Bayerns Betydning. Han brugte de stærkeste Skældsord mod Preussen, men beklagede sig dog næsten endnu mere over Østerrig og over den kongelig-kejserlige Gesandt, Grev Blomes »hovmodige Væsen«. Hvad Gesandten havde gjort ham, husker jeg ikke mere; jeg véd kun, at al den Ravnekrogs-Sladder, som Pfordten opvartede mig med, bestyrkede mit Indtryk af, at denne Minister hverken var Verdensmand eller Statsmand«. — I lignende Retning gaar ogsaa hvad der af andre fortælles om ham. En vis Karrighed fra østerrigsk Side med Ordener og Høflighedsbeviser og mest af alt det, at Østerrig ved sin afvisende Holdning overfor det Kongresforslag, der fremkom umiddelbart før Krigen, hindrede Hr. Pfordten i at brillere som det tyske Forbunds Befuldmægtigede paa Kongressen, menes almindeligt at have bidraget mere end tilbørligt til at bestemme hans Holdning i 1866. Han omgikkes ogsaa lige til det sidste med Planer om en Tredeling af det tyske Hegemoni mellem Preussen, Østerrig og Bayern. Overfor Grev Vitzthum førte han under en Samtale i August 1866 i høj Grad det store Ord. Da den sachsiske Minister erindrede ham om sit Lands yderst udsatte Stilling, saa snart Krigen udbrød, og berørte Situationen i 1756, gav Pfordten ham det Svar, at Syvaarskrigens

Begivenheder aldrig vilde kunne gentage sig, ti for det første vilde det være ganske stridende mod den tyske Forbundsret, og for det andet vilde, »saa snart den første preussiske Soldat havde overskredet den sachsiske Grænse, 100,000 Bayere rykke ind fra den anden Side«. — Begivenhederne i 1866 gav ret slaaende Beviser paa, hvad baade Forbundsretten og »de 100,000 Bayere« var værd. Sachsen okkuperedes og Slaget ved Sadowa udkæmpedes, uden at saa meget som en eneste bayersk Soldat havde vist sig, hvor det gjaldt.

Paa Østerrig ser Forfatteren med meget sympatetiske Blikke: den gamle Kærlighed fra Fyrst Schwarzenbergs Dage var endnu langtfra rustet. Men alligevel bliver det Billede, man gennem de venlige og skaansomme Ord faar af hine Aars østerrigske Politik, saare mørkt. Det gældbetyngede, mer end halvt bankerotte habsburgske Monarki søndersledes ved de stridende Nationaliteters Kamp. Ungarerne i Østen og Italienerne mod Syd følte sig nu sikrere end nogensinde paa at skulle naa deres Maal og var beredte paa hensynsløst at benytte alle Rigets Vanskeligheder hertil. Under disse Forhold vilde næppe andet end en resolut Opgivelse af Venetia og en nøje Sammenslutning med de tyske Mellemstater have kunnet redde Østerrig ud af de Vanskeligheder, i hvilke den preussiske Alliance i 1864 havde indviklet det. Men til i Tide at træffe det afgørende Valg manglede man i Wien baade Ævnen og Modet. Trods det, at Konflikten med Preussen baade angaaende de erobrede Hertugdømmers Stilling og de tyske Anliggender i Almindelighed bestandig blev skarpere, forstod et indflydelsesrigt Parti ved Hoffet i Wien dog at bevæge Kejseren til at fastholde sin Stilling i Italien og Forbindelsen med Preussen. Man forestillede ham, at en Opgivelse af Venetia mod en Pengeerstatning — saaledes som General La Marmora foreslog i 1865 — vilde være uforenelig med det habsburgske Hus' Værdighed og desuden ensbetydende med en Prisgivelse af Paven, og hvad Stillingen i Tyskland angik, fremstillede man ham de tyske Mellemstater som mere eller mindre »demokratisk forgiftede«, medens det bismarckske Preussen stod som de konservative Principers fasteste Borg. Bismarck selv forstod med megen Dygtighed at benytte sin Kampstilling overfor den preussiske Liberalisme til at vinde en vis Grad af Sympati ved det østerrigske og andre tyske Hoffer, og han gjorde samtidig alt for at mistænkeliggøre den af Østerrig protegerede augustenborgske Prætendent som en

Liberal af reneste Vand, der kun tragtede efter at gøre Hertugdømmerne til en Tumleplads for alskens liberale Journalister og Politikere, — til »et andet Coburg« som Bismarck udtrykte sig.

Denne delvis preusservenlige Retning ved det østerrigske Hof repræsenteredes navnlig af Grev Moritz Esterhazy, »der heimliche Moritz«, som han sædvanlig kaldtes; denne Mand var, skøndt kun Minister uden Portefeuille, den østerrigske Udenrigspolitiks egentlige Leder, men skyede at træde frem og tage Ansvaret overfor Offentligheden. Udenrigsministeren, Grev Mensdorff, gav i Virkeligheden kun Navn til, og om han end oftere havde Fornemmelsen af, at den Politik, Grev Esterhazy anbefalede, kun kunde føre til Ulykke, savnede han dog den Energi og politiske Indsigt, som var fornøden til at sætte noget igennem. Da Grev Vitzthum flere Aar efter i en Samtale med Mensdorff kom tilbage til dette uheldige Forhold, fik han følgende Svar: »Ingen har følt det tungere end jeg; men hvad skulde jeg gøre? Jeg havde ikke ringeste Forstand paa Politik og havde ogsaa flere Gange sagt det til Kejseren. Men nu var jeg jo Kavallerigeneral, og min Krigsherre havde befalet mig at overtage Portefeuillen; saaledes maatte jeg altsaa, enten jeg holdt af det eller ikke, finde mig i, at en øvet Diplomat, der ikke havde Mod til selv at paatage sig det fulde Ansvar, blev stillet mig ved Siden«. Ikke uden Grund knytter Forfatteren hertil den Bemærkning, at »store Riger i vore Dage ikke mere lade sig regere paa den Maade«.

Det foreløbige Resultat blev saa, at man for den kære Freds Skyld gik ind paa Overenskomsten i Gastein af August 1865. Mellemstaternes Diplomati modvirkede forgæves denne Traktat, der gav Preussen saa gode Kort paa Haanden og i alle Maader stillede Østerrig saa ugunstigt, at Bismarck med Rette kunde triumfere over den som over en halvt vunden Sejer. Den østerrigske Gesandt, Blome, der sammen med ham undertegnede Konventionen, fortalte kort efter, at Bismarck, »før endnu Blækket var bleven tørt«, havde tilraabt ham: »Naa, det vilde jeg dog have forsvoret, at jeg skulde finde en østerrigsk Diplomat, som vilde skrive under paa det«.

Grev Vitzthum var i Wien i Dagene omkring Slaget ved Sadowa, og Skildringen af, hvad han her blev Vidne til, er et af de virkningsfuldeste Afsnit i hans Bog. Hans første Gang, da han d. 30 Juni kom til den østerrigske Hovedstad, var til Udenrigsministeren, Grev Mensdorff. »Hans Forværelse, som i Schwarzen-

bergs Dage altid vrimlede af Folk, — — var nu tomt. Tjæneren var formelig forundret over, at der var nogen, som vilde tale med Ministeren. Jeg fandt Mensdorff paa den samme Plads, hvor jeg havde set den gamle Fyrst Metternich og Fyrst Felix Schwarzenberg. Han var et Billede paa Fortvivlelsen. Det var hjærteskærende at se denne højhjærtede Fædrelandsven, sin Kejsers tro Tjæner, i en saadan Tilstand under Forudfølelsen af den Katastrofe, der nærmede sig«. De Efterretninger, Mensdorff kunde give sin Ven, gik da ogsaa kun ud paa Tab og Tilbagegang: overalt havde Preussernes Bagladegeværer gjort den samme forbløffende og demoraliserende Virkning paa de østerrigske Tropper.

Saa kommer Skildringen af den sachsiske Konges Modtagelse paa Banegaarden i Wien Natten efter Slaget: han vidste endnu intet om Nederlaget og hilste smilende paa Kejseren, som blev den, der gav ham den første Efterretning om den Ulykke, der havde ramt dem begge. — I de følgende Dage var Stemningen i Wien naturligvis stærkt bevæget, men det var Frygten for en fjendtlig Okkupation og Uviljen mod de Ledende, navnlig den tidligere saa populære Benedek, som var de fremherskende Følelser. Til patriotiske Lidenskaber mærkede man blandt Befolkningen intet, og der sporedes ingen Stemning for at fortsætte Modstanden. De fremmede Diplomater undredes over den Ligegyldighed, der vistes overalt i Landet: ingen Friskarer dannedes, intet Spor af selvstændigt Initiativ nogensteds. Forfatteren giver vistnok den rette Forklaring i de Ord, hvormed han slutter denne Del af sin Skildring: »Til selvstændig Tænken og Handlen havde Metternich jo ikke opdraget sin Kejsers Undersaatter; og en fælles-østerrigsk Nationalfølelse var ikke fremgaaet af 1848's Storme«.

Grev Vitzthums Virksomhed i selve England bragte i disse Aar kun et saare negativt Resultat. Han synes inden Krigen at have hengivet sig til Illusioner om Betydningen af de Sympatier for Østerrig og Mellemstaterne, han i Englands ledende Kredse mente at spore, men hvor lidet der var at bygge herpaa, viste sig tilstrækkeligt, saa snart Lykken begyndte at gaa Østerrig imod. Allerede det, at de preussiske Tropper uden Modstand kunde besætte Sachsen og Hannover, bragte de østerrigske Sympatier ned til Nulpunktet, og Afgørelsen ved Sadowa fremkaldte et fuldstændigt Omslag. Man havde i England, som de fleste andre

Steder, troet paa de østerrigske Vaabens Overlegenhed, og Preussens glimrende og overraskende Triumfer fremkaldte en Beundring for det, som var stærkt blandet med Sympati. Lord Russell sværmede, efter Forfatterens Fremstilling, endog rentud for Bismarck. Men det værste — fra den sachsiske Diplomats Standpunkt set — var den efter den danske Krig saa stærkt tiltagne Utilbøjelighed til overhovedet at tage Del i det europæiske Fastlands Stridigheder. Forgæves førte Grev Vitzthum Argumenter i Ilden, der endnu for ikke længe siden vilde have klinget for engelske Øren som uimodsigelige Sandheder: han mindede om, hvordan England ikke, uden ganske at udslette sig selv af de ledende Staters Tal, kunde finde sig i, at Systemet af 1815, for hvilket ogsaa det var gaaet i Borgen, omstyrtedes, og han forsøgte som yderste Middel til at bekæmpe de ledende Politikeres »Øbo-Lethargi« at fremmane Skræmmebilledet af den store europæiske Krig, der nødvendig maatte blive Følgen af hvad der nu skete i Tyskland: England og Frankrig tilsammen kunde endnu stoppe Preussen i Farten, sandsynligvis endog uden Anvendelse af Vaabenmagt, medens England ikke med sin bedste Vilje vilde kunne holde sig udenfor den fransk-tyske Krig, der vilde være uundgaaelig, hvis man lod Preussen løbe Linen ud.

Det kraftigste Svar paa sine Forestillinger fik Forfatteren af Benjamin Disraeli, der hørte til hans nærmere personlige Omgang og som netop den Gang, efter Ministeriet Russells Fald, var bleven Skatkammerkansler og Underhusets Leder. »Det engelske Folks Stemning er for ubetinget Ikke-Intervention«, sagde den engelske Toryleder bl. a., »og det nuværende Kabinet er nødt til at iagttage en langt mere reserveret Holdning end sine nærmeste Forgængere. Vi ved kun Besked med hvad der foregaar i Verden gennem Bladene. Os er der ingen, der spørger, og *Times* ved lige saa godt Besked om Fredspræliminærerne som Lord Derby (Førsteministeren). Men vi kan kun være glade over, at man lader os i Fred: vi tier stille og ser til. I Tyskere maa komme ud af det, som I nu kan, vi vasker vore Hænder. Østerrig har begaaet den Daarskab at tage Del i den danske Krig og nu at kaste sig i Armene paa Frankrig. Det kan have det saa godt! — Og skulde nu Kejser Napoleon erobre hele Tyskland, hvad kommer det saa os ved? Det er os usigelig ligegyldigt, hvad der bliver af Tyskland. Vore Hovedinteresser ligger i Asien og ikke mere i Europa. Antwerpen er maaske det eneste Punkt paa Fastlandet, vi bryder

os synderlig om. Kejser Napoleon ved det, og han er for klog til ikke at tage det med i sine Beregninger. Bliver det os for broget, saa aabner vi Sluserne i Orienten og slutter os i Konstantinopel sammen med Rusland mod Frankrig. De siger, at Ikke-Interventionsfeberen er en Sygdom. Maaske, men hvad skal vi gøre? Det er en Sygdom, vi maa gaa igennem ligesom Mæslingerne. Vi dør dog vist ikke af den: Søen er vort Værn, og mod Invasioner vil vore Panserskibe og vore frivillige vogte os.«

Om Hovedfiguren i det store Drama, der fylder Perioden, faar man direkte intet at høre i Grev Vitzthums Bog: Forfatteren har ikke personlig staaet i nogen Forbindelse med Grev Bismarck, og det, han paa Andenhaand erfarer om ham, har ikke Nyhedens Interesse. Og dog mærker man gennem den hele Fremstilling ham som den overalt ledende og virksomme Kraft. Han føltes som den tyske Politiks Centrum og som den, paa hvem Krig og Fred beroede, men endnu var hans Magt ikke rodfæstet, og de, der havde særlig Interesse af at undgaa, at det kom til det yderste og opretholde Freden i Europa, haabede endnu at kunne naa deres Maal ved hans Fjærnelse. Forfatteren oplyser, at Fyrst Gortschakoff forbandt den Hovedhensigt med Forslaget om en Kongres i Foraaret 1866, ved hvilken de svævende Spørgsmaal i Tyskland og Italien skulde finde deres Afgørelse, at fjærne Bismarck en Tid fra den preussiske Konges Nærhed, og den engelske Regering skal have været i fuldstændig Forstaaelse hermed. Meningen var, at saa snart Bismarck var rejst til Paris, for at repræsentere Preussen paa Kongressen, skulde Kejser Alexander sende en Adjutant til Berlin med en Haandskrivelse til Kongen, i hvilken han bønfaldt ham om at ofre sin Minister for at redde Freden. Samtidig skulde da den engelske Regering — væsentlig ved Hjælp af Kronprinsen og Kronprinsessen af Preussen, der hørte til Bismarcks ivrigste Modstandere — forsøge en lignende Pression. Planen var ikke ganske haabløs, ti Bismarck havde paa denne Tid, som Grev Vitzthum bemærker, saa at sige alt imod sig: »Kongen og Kronprinsen, den preussiske Landdag og det preussiske Landeværn, Tyskland og Europas neutrale Magter«.

Hvad der under disse Forhold forklarer hans Sejer var ikke blot hans uhyre personlige Overlegenhed over sine Modstandere, men maaske nok saa meget, at den tyske Enheds-Tanke, han nu aabenlyst stilede imod, besad et saadant Herredømme over Sindene, i den Grad laa i Tidens Luft, at den bar ham frem over meget,

der ellers vilde være blevet uoverstigelige Hindringer, selv for ham. Man kunde længe nok mistænkeliggøre ham — fra den ene Side som den reaktionære Junker, fra den anden som en fordækt Demagog, der gennem sin »demokratiske Cæsarisme« vilde føre Tyskland i Armene paa Republiken og »Pøbelherredømmet«, — mange var de, der hellere gik ind paa et forhadt Regeringssystem, end de opgav endelig en Gang, efter saa mange Aars forgæves Kampe, at se Tyskland som en samlet Magt overfor Europa. Denne Følelse fik et energisk, ja næsten lidenskabeligt Udtryk i nogle Ord, hvormed den preussiske Gesandt i London, Grev Bernstorff, Bismarcks umiddelbare Forgænger som preussisk Udenrigsminister og paa ingen Maade hans Ven og politiske Meningsfælle i snævrere Forstand, besvarede Grev Vitzthums Betænkeligheder over det Demokratiets Skraaplan, som Bismarck efter hans Skøn stod i Begreb med at føre Tyskland ind paa:

»Jeg tilstaar Dem aabent, at jeg er kommen saa vidt, at jeg underordner alt under den tyske Nationalfølelse, — alt! At høre til en Nation, som er om ikke ædlere og mægtigere end andre, saa dog ganske jævnbyrdig med enhver som helst anden i Verden, og saa alligevel bestandig at blive haanet af Udlandet, — det var ikke til at finde sig i. At maatte lade sig det sige lige op i Ansigtet — saadan som Lord Clarendon ofte har gjort overfor mig —, at den tyske Nation var politisk kastreret og saa ikke at kunne benægte det, — det var ikke længere til at holde ud, det maatte en Gang høre op. Og selv om der virkelig ikke var andet Middel til at skaffe den tyske Nation den Magtstilling, som tilkommer den i Verden, end Republiken, nu vel! jeg betænker mig slet ikke paa at sige, at saa er Republiken mig kærere end den forrige Elendighed!«

N. Neergaard.

Teatrene.

Anmælderen har at holde Ligtalen over seks Ugers afdøde Stykker. Opgaven er uinteressant og utaknemlig, fordi alt, hvad man har at tale om, er — efter Ugers Forløb — noget glemt.

Dagmarteatret har opført to Tragedier, hvoraf »Christian II« kun er mig kendt fra Læsning. Jeg bekender den Synd, at jeg aldrig fik sét det Frøken Blicherske Skuespil. Ved Læsning ligesom blader man forbi dets uendelige Ord. Paa Scenen bortskyllede disse Strømme af Imitation Publikums sidste Taalmodighed. Kong Christian gjorde det Kunststykke at dø paa selve anden Juledag — den velvilligste Teateraften udi Aaret.

Han fulgte »Klytemnestra« i Graven. Hr. Riis-Knudsen, der sikkert ødsler for meget paa sine Venner, havde begavet dette Hr. P. A. Rosenbergs Skuespil rigeligen med Dekorationer, Dragter, elektrisk Lys og meget Slags Udstyr. Alle disse Rigdomme hindrede ikke dets Fald.

Naar man af en Skuespildirektør faar Bestilling paa — Hr. Rosenberg har selv benyttet disse Ord — en Tragedie, bør man allenfals heller ikke skrive Hamlet efter Shakespeare — selv ikke da, naar man for at gøre det vækker alle Heltene hos Homér. Endogsaa de vil blive for smaa især, da jo ogsaa »Iliaden«, som bekendt, hører til de Værker, som er skrevne.

»Klytemnestra« faldt og fortjænte ikke bedre.

Spillet var saa som saa. Hr. Martinius Nielsen var hidkaldt fra Nationalteatret for at bære Orest' Klædebon. Han er særdeles stadselig af Krop og véd det. Det skønne Legeme bliver ham oftere Maal og ikke Midlet, og han hviler utilbørligt i møjsomt udtænkte Poser. Der var Øjeblikke, hvor hans Orest hensank i Gladiator-Stillinger, hvis unægtelige Skønhed var fra Manègen og ikke fra Tragedien.

Hr. Nielsen har Betingelser som faa. Alle Midler staar ham til Raadighed. Krop som Stemme lystrer ham gærne. Men saa benytte han da disse Midler til mér end at udstille dem. Lad ham betjæne sig af dem i Fremstillingens store Tjæneste.

»Klytemnestra« var et middelmaadigt Stykke Arbejde. Det var fuldt af Ord, der rumlede som tomme Tønder. Det var spækket med farefuld Overdrivelse, hvor Parodien lurede paa hvert Skridt.

Men midt under alt dette findes der Situationer, som dog maatte kunne gribe Skuespillerne saaledes, at de gjorde i Kød og Blod, ved Blik og Stemme Rede for den Række af Sindsbevægelser, som disse Situationer rummer.

Lad os tage ét Eksempel.

Orest er vendt hjem. Første Gang stedes han Ansigt til Ansigt med sin Moder. Han skal lyve for hende — han skal lyve sig selv død.

Nu staar han dér — foran den Kvinde, der har født ham, og som han nu er kommen for at dræbe, ti hun dræbte hans Ophav, hans Fader. Maa da ikke Gensynet og en pludselig Angest og selve Sønnekærligheden, der blusser op ved Nærheden, maa da ikke alt dét forvirre Løgnen paa Orest' Læber, bringe Skælven i hans Røst, Feber i hans Krop? ...

Og vi Tilskuere vi vil sé og høre al denne Forvirring, Angest, opblussende Kærlighed — sé det altsammen udtrykt i Fremstillerens Legeme og Røst.

Men Hr. Martinius Nielsen deklamerer kun de Ord, der staar. Altfor ofte bliver vore Skuespillere — som Hr. Nielsen her — hængende i de skrevne Enkeltords Fattigdom, i Stedet for kækt at lade sig bære og løfte af den hele Situation. Deres Indbildningskraft lader sig lamme af de ringe Ord, hvor den burde suge Næring af det stærke Optrins Hélhed. Det er Vilhelm Viehes Styrke, at han med fast og frejdig Haand fatter om det hele Optrin. Andre yngre burde lære af ham.

»Klytemnestra«s Scenearrangement var Anerkendelse værd.

Besynderligt bliver det dog, at samtlige vore Scenearrangører bevarer saa stor Forkærlighed før det flade Gulv. I det store Optog i »Klytemnestra« fandtes ganske vist en Mur og en Trappe, der mod Aktslutning tjænte Arrangementet. Men det var alt, altfor lidt. Det kuperede Terræn er sceniske Arrangementers store Hemmelighed. Theodor Andersen — ham de kyndige savner stærkere Dag for Dag — kendte og dyrkede denne Hemmelighed. Han vidste, hvad et Par Kasser bag et Sætstykke betød for Virkningen.

Men nu er Scenerne bleven flade — — som Kunsten, de giver Rum ....

»Klytemnestra« var Hr. P. A. Rosenbergs Virksomhed som Dagmarteatrets Husdigter. En polemisk Artikel i et Dagblad har vist ham som samme Teaters stridbare Forsvarer i Pressen.

Hr. Rosenberg optraadte paa sit Teaters Vegne — det kunde ikke opfattes anderledes — mod Pressens Dagmarteater-Kritik i Almindelighed og et enkelt Blads i Særdeleshed.

Hr. Rosenberg fandt Kritiken streng. Det er muligt, den én og anden Gang har været det. Men Hr. Rosenberg gør sikkert samme Kritik stor Uret ved Motiverne, som han tilskriver den. Var vi strenge, er det, fordi vi var kunstnerisk skuffede. Vi havde haabet og ønsket meget ikke af men for dette Teater. Og det gav os — bl. a. »Klytemnestra«.

Derfra Taarerne.

Hr. Riis-Knudsen har god Vilje og gode Penge. Men — har han mer? Har han Teaterlederens Haand og Blik? Har han det ikke, vil al hans gode Vilje kun føre til ét og dette: at han taber sine gode Penge.

Han traadte i Spidsen for et Teater, af hvilket han vilde skabe en literær Scene. Om sig samlede han en Trup, der rummede megen Dygtighed.

Dagmarteatrets Trup har nemlig dygtige Enkeltkræfter: Vilhelm Viehe, Jacques Viehe, Martinius Nielsen, Karl Mantzius, Sofus Neumann, Hunderup, Benjamin Petersen o. s. v. Damerne staar ikke tilbage: Frk. Lerche, Fru Gjørling, Fru Secher, Fru Krum, Fru Nielsen, Fru Mantzius o. s. v.

Man undres rent ud, naar man opskriver Navnene. Man forstaar ikke, at det har været muligt at faa saa lidt ud af saa meget. Og Ens Undren er Dommen over Dagmarteatrets Ledelse.

Den praktiske Mand vilde for at sikre sit Foretagendes vanskelige Begyndelse i det Øjeblik, han gik i Lag med Teaterstyrelsen, have taget meget Hensyn til de enkelte Skuespillere. Han vilde — til at begynde med — have bygget paa de populære Enkeltkræfter og have arrangeret sit ny og fornemmere Repertoire om de Skuespillere, der kan »bære«. Han havde skaffet Roller.

Roller til Hr. Sofus Neumann. Roller til Hr. Benjamin Petersen, Roller til Fru Secher, Roller til Hr. Mantzius.

Der var for Hr. Benjamin Petersen et Drama af Echegaray; der var for Fru Secher Emile Augiers: *Lionnes pauvres* (som maaske blev Danske smagligere i den Paul-Lindau-Udgave, der nylig har gjort saa megen Lykke i Berlin); der var for Hr. Sofus Neumann frigivne Arkivstykker nok.

Det var da gennem Storroller blevet Skuespillerne, som ved gammel Autoritet havde baaret det nye Teater og holdt Publikum til Huset.

Men denne Vej fra Rollerne til Stykkerne har ikke syntes Hr. Riis-Knudsen ideal nok.

Han stræbte mod et Niveau, hvor hver enkelt Kraft kun tjænte Repertoiret og opdroges, idet den tjænte det.

Repertoiret først og fremst skulde skabe det nye Teaters Autoritet.

Skulde det være saa, maatte dette Repertoire vælges klogt og sammensættes nænsomt. I Værkernes Værdi maatte Hovedstyrken bo.

Men da var »Tordenskjold«, »Frejas Alter«, »Klytemnestra«, »Kristian II« en slemme Vej at gaa: Den ganske Serie af Skuespil har kun Malm i Navnene.

Hr. Riis-Knudsen vil imidlertid svare mig, at han vil have Lov til at opmuntre Begyndere — derfor har han spillet »Kong Kristian« og »Klytemnestra«; at han vil have Lov til at bringe for Lyset Værker, der synes ham miskendte — derfor har han rystet Støvet af »Frejas Alter« og »Tordenskjold«.

Dertil er at svare, at Hr. Riis-Knudsen jo naturligvis tør have sine Passioner; og at disse Passioner sætter sig Spor i Repertoiret, er kun naturligt. Men vil Hr. Riis-Knudsen spille for andre end for sin egen Familje, da maa han tillige spille Dramer af mer almindelig Interesse.

Og dette burde kunne naaes, uden at Hr. Riis-Knudsen opgav altfor meget af Ofrene til sin Sær-Smag. Det kunde naaes ved øget Arbejdshast ved Teatret.

Der arbejdes i Virkeligheden urimelig langsomt ved Jærnbanegadens Teater. Det er en Trup af unge; der maa kunne præsteres meget mer. Saa meget lettere, som Teatret er hele tyve Forestillingsaftener bag sine Konkurrenter og altsaa maatte have været tyve af de værdifulde Aftenprøver rigere.

Kritiken vil imidlertid sige, at maaske gik Arbejdet langsomt. Resultatet var imidlertid — trods Langsomheden — saa sjudsket, at hurtigere Arbejdsgang vistnok havde været at fraraade.

Dette turde imidlertid komme af, at det ganske Repertoire har hvilet næsten udelukkende paa et Par Kunstnere. Den halve Sæson er gaaet, og man har næppe sét en Dame som Fru Krum paa Scenen. Bedre er det knap gaaet Hr. Benjamin Petersen. Dagmarteatret er de ubrugte Kræfters Skueplads.

Sendtes alle i Ilden, idet samtidig to à tre Forestillinger indstuderedes — af Iscenesættere er der sandelig nok — da skulde man vel faa at sé, at der med dette store Personale lod

sig opsætte en Forestilling om Ugen, og da kunde Hr. Riis-Knudsen have kunstnerisk Raad til at opmuntre Frk. Blicher og afstøve Øhlenschlägerske Altre.

Men til at lede et saadant Arbejde behøves mer end Vilje og Penge — nemlig Ævne.

De to andre Privatscener har slidt Kassestykker. »Gutter om Bord« naar frem til de hundrede Opførelser, mens »Det gamle Kongens København« mulig vil maatte nøjes med mindre.

For at noget skal kunne blive Kassestykke, fordres nu til Dags uvægerligt ét: at dette noget ikke maa have nogen som helst Lighed med et virkeligt Teaterstykke. Der maa hverken være Intrige eller Handling. Der tør hverken findes Karakterer eller deres Udvikling. Der bør ikke tilstræbes Stigning eller ikke en Gang nogen Spænding.

Den ganske Anretning tør kun være en Billedbog. Anskuelsesbilleder med lidt underlagt Tekst. Man ønsker i Teatret at sé Prospekter fra Land og Sø. Man vil have Oplysning om Liv til Søs eller Liv blandt vore Bedsteforældre.

Og Hr. Carl Lund giver denne Oplysning, og Forfatterne hjælper ham: Dekorationerne er Værket.

Saadan vil Moden det.

Eller vilde den det. Ti skal jeg dømme efter Publikums Holdning under Opførelsen af »Kongens København«, turde Moden være i Færd med at løbe ud.

Stemningen paa Tilskuerpladsen var den utilstaaede men aabenbare Kedsomheds. Man var uinteresseret og med bedste Grund. —

Men Tingen er den, at disse store Succes'er stables op, ved Reklamen, ved Kritiken og — Premièrens Publikum.

Det Publikum, der møder ved de første Forestillinger, er træt af Komedie. De har hundrede Gange sét de samme Intriger, og hundrede Gange har de hørt de samme Fruer og Frøkner sige de samme Ord. Kritiken gaar det ligedan. De vil begge have nyt. Og nyt er Dækket af en Orlogsmand og et Prospekt fra Island. Ny er Grise, Faar og Lam. Nyt er det ogsaa at se en dansk Majestæt sejle i en Rendesten, iført Admiralsuniform.

Altsaa charmeres Kritik og Første-Publikum og skaber i Forening Succes.

Alle vi andre bare følger efter.

Men det koster os ofte Kedsommelighedens bitreste Timer.

I hele »Kongens København« var der kun én eneste Scene, som virkelig fandt Bund hos Publikum. Det var den, hvor Datteren bringer den fængslede Fader et Stykke Sæbe. I denne ene Scene fandtes en Smule Sjæl — og den vækkede Publikum.

Ellers er der om Stykket intet specielt at sige. Naturligvis fattedes ikke Flaget. Jeg venter i vore Skuespilhuse hverken at finde Talent eller Opfindsomhed. Jeg sidder kun trofast og venter paa Dannebrog og skuffes — aldrig.

I denne Sammenhæng maa det være tilladt at gøre en Bemærkning. Den drejer sig om Scenens Brug af vore Konger. Forrige Aar saá vi Kong Fredrik VII til Hest lige foran Suflørkassen. Vi fejrede paa den Vis saa at sige et Slags Mindefest i Anledning af 25 Aaret for hans Død. I Aar er Turen kommen til Kong Fredrik VI. Han fejrer halvhundredaarig Mindefest foran Nørregades Bagtæppe med hele sin Familje.

Dette er en utænkelig Kutume og sikkert enestaaende i monarkiske Lande.

Lad os tænke os et Uheld indtraf. Der kan virkelig indtræffe Uheld, naar Heste opstilles paa et skraat Gulv og foran Rampe; ti Heste er ikke fødte til at hævde slig Position.

Sæt altsaa, at Hesten en Aften blev sky og satte over Rampen. Og man saà Hans Majestæts Forgænger paa Tronen sprælle midt i Orkestret mellem skræmte Violinspillere og knuste Nodestole.

Jeg tror — og dette er sagt i den fulde Alvor — unægtelig ikke, at et saadant Intermezzo vilde netop styrke den monarkiske Følelse. Maaske burde derfor Folkestykkers Forfattere omgaas noget varligere med de afdøde Majestæter.

Den nationale Scene har absolveret sin halvaarlige Tribut til Literaturen: man har opført et Skuespil af Hr. Ejnar Christiansen.

Denne Gang hed Stykket »Generationer«. Der er mange Konflikter og ingen virkelig Sjælsbrydning. Der er fiffig opsatte Teaterfigurer, næppe ét Menneske. Der er megen Tale om Idéer og der fattes helt en Idé.

Skuespillet er altsaa blevet opført.

Det er et lykkeligt Perspektiv ud over digteriske Ævner i den Stat Danmark — dette, som gives af: »Klytemnestra«, »Christian II«, »Kongens København«, »Generationer«, »Gutter om Bord«.

Søg ikke, stakkels Diogenes; her vil du ikke finde et Menneske.

15. 1. 90. HERMAN BANG.

Gensvar til Dr. Georg Brandes.

I.

Der er et forholdsvis stort Parti af Dr. Georg Brandes' Artikel i »Tilskuerens« Januarhæfte, som jeg kun ugærne svarer paa. Det er den almindelige Karakteristik af mig, han giver som Indledning. Jeg vil helst gøre, som naar jeg bliver fotograferet, nemlig overlade andre at dømme om Ligheden. Dr. Brandes beraaber sig paa, at jeg selv har tillagt ham en Ævne til »psykologisk Karakteristik«. Han har ikke lagt Mærke til mine Ord; jeg sagde med velberaad Hu »stemningsfuld Karakteristik«. Den Stemning, der præger hans Karakteristiker, stammer altfor ofte fra hans rent personlige, forud tilfældigt vakte Antipati eller Sympati overfor sin Genstand. Jeg anerkender i denne Henseende hans Karakteristik af mig som meget stemningsfuld. Men med Hensyn til vore Stridspunkter er det ligegyldigt, om han har Ret i denne Karakteristik eller ikke. Min Ringhed kunde være endnu ringere end den er, og dog kunde jeg have Ret i mit Angreb paa den »aristokratiske Radikalisme«. Blind Høne kan ogsaa finde et Korn. Men det er et Træk, der ikke er ukendt hos Dr. G. Brandes som Polemiker, at aflede Opmærksomheden fra Hovedsagen ved uvedkommende Bemærkninger, især af personlig Art. — Der er alligevel enkelte Punkter i denne Del af Artiklen i Januarhæftet, som jeg ikke kan forbigaa.

Der er vel næppe nogen Klasse af Mennesker, som Dr. G. Brandes mener at staa fjærnere, end Teologerne. Og dog har han i sin Maade at polemisere paa ikke lidet fælles med dem. Han véd i Regelen lige saa godt som saa mange Teologer særdeles god Besked med sine Modstanderes Motiver, og som saa mange

Teologer er han i Regelen ogsaa sikker paa, at det er mindre ædle Motiver, der leder dem. Det Angreb, jeg har rettet mod den aristokratiske Radikalisme, udleder han af, at jeg har »en Tilbøjelighed til at tage dygtig Afstand fra Personligheder, hvis Lod i Livet er bleven den, altid at maatte føre den upopulære Sag«. Den Insinuation, som heri ligger, afviser jeg som usømmelig og som usand. Jeg har selv gjort Rede for, hvad der bestemte mig til at skrive min Artikel »Demokratisk Radikalisme«, og jeg kan forlange at blive troet paa mit Ord. Uagtet jeg straks ved Læsningen af Artiklen »Aristokratisk Radikalisme« følte mig frastødt af det selvmodsigende og usunde i dens Tankegang, betænkte jeg mig dog længe paa at træde op med en offentlig Kritik, fordi jeg ikke vilde angribe en fortjænstfuld Mand, der har saa mange Angribere, med hvilke jeg ikke vilde sættes i Klasse, og af hvilke jeg ikke vilde tages til Indtægt. Grunden til, at jeg alligevel gjorde det, var ikke den, at Dr. G. Brandes er upopulær, men netop den, at han er populær. Det er noget, som han under sine hyppige Udeladelser om sin Forfølgelse og sin Upopularitet er tilbøjelig til at overse, at han har en stor Tilhængerkreds[1]), hvad der jo heller ikke kan undre, da han har den lykkelige Gave at kunne tale med Styrke og Begejstring om hvad han i Øjeblikket er optagen af, og derfor har saa let ved at skaffe Ørenlyd for hvad han vil have frem. Jeg mærkede da ogsaa, at hin Artikel havde øvet Indflydelse paa ikke faa. Derfor bestemte jeg mig til at skrive, medens jeg først havde tænkt at indskrænke mig til at behandle Spørgsmaalet i en Kreds af Studerende, der samles hos mig. Jeg vidste meget vel, at Dr. Brandes selv og hans Ildtilbedere vilde tage mig det ilde op, og at de nok skulde regne ud, at jeg havde gjort det af et eller andet mindre smukt Motiv. Men Spørgsmaalet var, om Dr. Brandes, fordi han har været Genstand for saa mange uretfærdige og fanatiske Angreb, derfor slet ikke skulde kunne kritiseres, selv hvor han gaar ind paa andre Omraader end hans eget. At sætte ham udenfor enhver Kritik vilde i mine Øjne

---

[1]) Hvilken Slags Mennesker denne Kreds bestaar af, eller rettere Dr Brandes maa ønske, at den skal bestaa af, kan maaske være noget vanskeligt at sige. Da han med en vis Haan overlader mig „Tidsalderens dannede Kredse", kan det ikke være dannede, hin Kreds bestaar af. Da det vel heller ikke kan være udannede, bliver der ikke andre end de overdannede tilbage. Mindre kan vel heller ikke gøre det.

være at gøre ham en meget daarlig Tjæneste. Er der noget, der har været til hans Skade, saa er det det, at han ikke i Tide har været underkastet tilstrækkelig skarp og tillige tilstrækkelig upartisk Kritik.

At Dr. Brandes ikke har Ret til at tillægge mig en Tilbøjelighed til at tage Afstand fra ham som upopulær, kan jeg godtgøre ved et bestemt Faktum. Jeg har aldrig omtalt Dr. Brandes hverken i mine Skrifter eller i mine Forelæsninger (uden enkelte Steder, hvor jeg benytter nogle af hans literaturhistoriske Skrifter). Kun én eneste Gang har jeg omtalt ham offentlig. For nogle faa Aar siden kom jeg til at fungere som officiel Opponent ved en literaturhistorisk Disputats. Jeg begyndte da mit Foredrag med at beklage, at det udmærkede Talent, som vort Land ejede paa den æstetiske Kritiks Omraade, ikke ved en Lejlighed som denne kunde føre Ordet paa Universitetets Vegne. Dette kan dog vel ikke kaldes at tage Afstand?

Jeg skal ikke nægte, at der siden den Tid har været adskilligt i Dr. Brandes' offentlige Udtalelser og Optræden, der saare lidet har tiltalt mig og har gjort, at jeg føler mig i Afstand fra ham. Naar jeg ikke er traadt op imod ham, er det dels af den ovenanførte Grund, dels fordi jeg i det hele helst vil høre til de stille i Landet og passe mine egne Sager.

I øvrigt forekommer det mig underligt, at Dr. Brandes i samme Øjeblik som han tillægger mig en Tilbøjelighed til at give »ædle Roller«, tilskriver sig selv »den Lod at føre den upopulære Sag«. Det er dog en ret ædel Rolle, han derved fremtræder i, medens han tillægger mig den mindre ædle at jage efter Popularitet. —

Dr. Brandes minder om, at han allerede for 24 Aar siden havde et Sammenstød med mig, og fremhæver, at jeg har forladt det Standpunkt, hvorpaa jeg den Gang stod. Heller ikke dette kommer den Sag ved, Striden gælder. Jeg kan have haft Uret for 24 Aar siden og dog have Ret nu. Men da der er mindet om min tidligere Anskuelse, vil jeg bemærke, at jeg selv stadig har en Følelse af, at der er en indre Sammenhæng mellem min nuværende Anskuelse og den, jeg i min første Ungdom sluttede mig til. Jeg har altid senere følt det som en Styrke, at jeg gav mig Tid til saa alvorligt og grundigt, som det var mig muligt, at gennemleve og gennemtænke det teologiske Stadium, med hvilket de fleste begynde deres aandelige Udvikling, hvor denne saa end

senere fører dem hen. Jeg klamrede mig saa fast til det, at jeg for ikke at komme til at opgive det, greb en, som jeg senere indsaa, umulig Udvej, Distinktionen mellem Tro og Viden, saaledes som den lærtes af S. Kierkegaard og R. Nielsen. Gennem den Tids indre Erfaringer og Kampe mener jeg at have vundet en Sans for Betydningen af personligt, inderligt Liv og en Forstaaelse af det religiøse Liv, som ingen Kritik og ingen videnskabelig Analyse senere har svækket, saa meget end min egen Tro har ændret sig. Dogmernes ubetingede Uholdbarhed blev for mig kun den ene Side af Sagen. Den Overbevisning har dannet sig hos mig, at det religiøse Problem først stiller sig i sin fulde Dybde, naar man gaar nærmere ind paa Betydningen af det menneskelige Følelsesliv, som har affødt Dogmerne, og som har haft sin Næring og sit Tilhold i dem. Den Forandring, Følelseslivet vil undergaa, naar dette dogmatiske Tilhold helt falder bort, kan man endnu næppe danne sig nogen Forestilling om. Baade fra konservativ og fra radikal Side er man dog, tror jeg, tilbøjelig til at overdrive Forandringerne, — hist, fordi man er vant til at knytte alle Livsværdier til de dogmatiske Forestillinger, — her, fordi den polemiske Holdning overfor Dogmerne let udvider sig til ogsaa at gælde Følelser, der en Stund fik Luft i Dogmerne, men i sig selv ville kunne faa Luft paa anden Vis. Særligt er der overordentlig meget af Kristendommens etiske Indhold, som kan beholde sin Værdi, selv om de dogmatiske Støtter, det hidtil hvilede paa, faldt bort. I den aandelige Udvikling virker Motivforskydningens Lov, i Følge hvilken Følelser og Institutioner, som Menneskeslægten er kommen til og har levet sig ind i under visse Motivers Indflydelse (her: under Indflydelse af Troen paa det overnaturlige), kunne bevare deres Liv og deres Betydning under Indflydelse af helt andre Motiver end de oprindelige (her: den rent humane Sympati og Indsigten i Betingelserne for Slægtens sunde, harmoniske Udvikling). Denne Lov er paa det etiske og sociale Omraade, hvad Loven om Energiens Bestaaen er paa det fysiske Omraade. Naturligvis gælder denne Parallel kun med den Forskel, som Forskellen mellem en etisk-social og en fysisk Lov medfører. Men saa meget staar fast: Menneskene have i deres religiøse Forestillinger udtrykt nogle af deres allerværsentligste Livserfaringer, som ikke behøve at gaa tabt, og som ikke bør gaa tabt for Slægtens fortsatte Liv, selv om deres hidtilværende Iklædning falder bort og maa falde bort. — Jeg lægger overalt

stor Vægt paa Kontinuiteten, som jo er en af den nyere Tænknings vigtigste Principer, og hvis Betydning paa det aandelige Omraade ikke er mindre end i den fysiske Natur, selv om den er vanskeligere at paavise og fastholde hist end her

Jeg er sikkert ved denne Overbevisning ikke kommen de ortodokse nærmere. Under en Diskussion om religiøse Spørgsmaal, der for nogle Aar siden holdtes i Studenterforeningen, mindede jeg paa given Anledning spøgende om, at jeg selv havde været Teolog og tilføjede, at hvis det endnu gjaldt, hvad man sagde i min Tid: pectus facit theologum (det er Hjærtet, der gør Teologen), vilde jeg for saa vidt gærne være det endnu. Det blev mig senere fortalt, at en ung Teolog blandt de tilstedeværende sagde til sin Kammerat: »Det skulde han dog helst have ladet være at minde om!«

Den Overbevisning, jeg saaledes mener at have vundet, gør, at jeg ikke med samme Glæde og Frejdighed som mange andre ser paa Nedrivelsens Værk. Jeg véd meget vel, at jeg ikke er nogen revolutionær Natur, og jeg vil heller ikke være det. (Det er aldeles uberettiget, naar Dr. Brandes faar ud af en af mine Ytringer, at jeg skulde have betegnet mig selv som hørende til de revolutionære Aander). Jeg er Evolutionist. Først da jeg lærte den moderne Udviklingslære at kende, følte jeg fast Grund under Fødderne. Lige saa vis, som jeg var bleven paa, at den gamle Tro ikke kunde hævdes, lige saa vis blev jeg nu paa, at den nye Tro maatte udvikle sig af Spirer, der allerede var til Stede, og at disse Spirer ikke kunde udfoldes uden gennem lige saa alvorlige og dybtgaaende Livserfaringer som de, gennem hvilke den gamle Tro var gaaet over i Slægtens Kød og Blod. Jeg maa tilstaa, at jeg ikke med særlig Tillid og Tryghed har fulgt den fritænkeriske Bevægelse her hjemme i de senere Aartier. Den har, forekommer det mig, haft for overfladisk en Karakter, har opereret altfor meget med færdige Resultater, med Meninger, der laa i Luften, og den har hos den enkelte ikke altid baaret Vidne om at være Frugten af personlig Erfaring og selvvirksom Tænkning. Ved Siden af negativ Kritik har en æstetiserende Tendens staaet i første Linje, og begge have ofte haft en vis Blaserthed med sig som naturlig Følgesvend.

Heldigvis kender jeg mange dygtige unge Mennesker, paa hvem denne Skildring ikke passer. Men den passer paa ikke faa, og jeg ser her en alvorlig Fare for den aandelige Udviklings

Sundhed. Jeg vil ingenlunde tilsløre den store Modsætning mellem den rent menneskelige Livsopfattelse og den positivt religiøse. Kun tror jeg, at mange have godt af at mindes Lessings Ord: »Ikke alle ere frie, som driver Spot med deres Lænker!« —

Jeg har altsaa intet imod at blive mindet om, at jeg for 24 Aar siden stod paa et andet Standpunkt end nu. Dr. Brandes synes rigtigt nok deraf at drage den Slutning, at da jeg har forladt hint tidligere Standpunkt, vil jeg ogsaa kunne forlade mit nuværende. Jeg indrømmer Muligheden, for saa vidt jeg haaber at lære saa længe jeg lever. Det almindelige Standpunkt, paa hvilket jeg nu staar, og fra hvilket jeg har forfattet mine vigtigste Skrifter, naaede jeg til for omtrent 16 Aar siden, da jeg havde fuldendt min Orientering paa det filosofiske Omraade. Skal jeg forlade det, haaber jeg, at det først vil ske, efterat jeg har uddybet det adskilligt mere end jeg endnu har formaaet.

Hvad Dr. Brandes angaar, er han nu naaet til et meget ophøjet Standpunkt. Han er (ganske vist i Skøderne paa Nietzsche) naaet til Overmennesket. Jeg svimler ved Tanken om, hvor højt han vil naa, naar han gør sin næste Svingning. For mit eget Vedkommende har jeg foreløbig nok at gøre med det menneskelige. Kun gennem Uddybelse og Udvidelse af det gaar den Vej fremad, som jeg kan faa Øje paa.

II.

Der er intet, Filosofien og særligt Etiken trænger mere til i vor Tid end en kritisk og alsidig Afvejen af Principernes Gyldighed og Rækkevidde, en Prøvelse af deres Anvendelighed paa saa mange forskellige Forhold som muligt. Den, hvem sligt ikke interesserer, viser, at han mangler filosofisk Interesse, men derfor kan han, som jeg har anerkendt for Nietzsches Vedkommende, meget godt være en fremragende Forfatter, naar man betragter ham fra andre Synspunkter. Af Aandrigheder, der blænde et Øjeblik, men briste som Sæbebobler ved nærmere Berøring, har Filosofien i en foregaaende Periode i Tyskland lidt mere end nok. De Nietzscheske Teorier, som Dr. G. Brandes paa en meget ukritisk Maade har gjort sig til Talsmand for, falde ganske ind under denne Rubrik.

Dr. Brandes siger, at mine Indvendinger mod Nietzsches Lære om de store Mænd »tage sig ud, som hørte man Moralisten

paa et borgerligt Skuespil, opfyldt af det til Borgerheld sigtende, rette sin Indsigelse mod en patetisk eller spottende Replik af en Prometheus, Hamlet eller Faust«. Denne Bemærkning har interesseret mig, fordi jeg selv oftere i Samtale om Nietzsche har gjort en lignende Betragtning gældende. Min Mening var: Nietzsches Tankegang kunde være af stor Interesse, og det kunde aldrig falde mig ind at rette nogen Kritik imod den, hvis den var kommen frem i Form af Replik eller Monolog i et Drama. Jeg vilde ikke en Gang have kritiseret ham, hvis han ikke i Artiklen »Aristokratisk Radikalisme« var bleven præsenteret som en stor Filosof. Hvis det, han giver, skal være Filosofi, er det meningsløst. Filosofien er nu én Gang mere prosaisk end Digtekunst og Retorik, og den har maaske næppe endnu lært at være saa prosaisk, som den bør være.

Jeg tror at kunne sige, at jeg ikke overvurderer Etikens Videnskabelighed. Der vil ikke kunne paavises nogen Fremstilling af Etiken, som er saa lidet dogmatisk, som min. Jeg har ladet mig det være særligt paaliggende at vise Grænserne for Begrundelse paa dette Omraade, baade hvad Opstillingen af Principerne, og hvad deres Anvendelse angaar. Og jeg har i Fortalen udtrykkelig udtalt Muligheden af, at jeg, trods min Bestræbelse, ikke overalt har naaet den fulde Begrundelse af mine Paastande. Jeg har altsaa selv advaret mine Læsere. Der er ingen, som har forlangt af Dr. Brandes, at han skulde lade sig imponere.

En underlig Udtalelse er denne: »Da jeg endnu har en lille Tvivl, om Moralen virkeligt er en Videnskab, saa betragter jeg de Principer, som nogle af de bedste Hoveder eller varmeste Hjærter i den nyere Tid have gjort gældende for den, som fortræffelige Regulativer, men ikke som mer«. (p. 20). Jeg gad vide, hvad Etik skulde være andet end netop en Lære om Regulativer, — en Lære om deres Udspring og Begrundelse og om de Konsekvenser, der ved omhyggelig Tænkning og ved Benyttelse af saa mange Fakta som muligt kunne udledes af dem. Dr. Brandes' Studium af Etiken synes i flere Henseender ikke at have været heldigt, siden han ikke en Gang har opdaget dette. Om Etiken end blev langt mere videnskabelig end den har Udsigt til at blive, saa vilde den dog aldrig blive andet end en saadan Lære om Regulativer.

Etiken er, tror jeg, i vore Dage kommen ind paa en sundere og frugtbarere Metode end den i den forudgaaende Periode anvendte; men det følger af sig selv, at paa dette Omraade ville stedse af-

gørende Modsætninger gøre sig gældende. Dr. Brandes gør dog disse Modsætninger større end de ere, idet han paa aldeles udvortes Vis river nogle Sætninger fra forskellige Forfattere ud af deres Sammenhæng og benytter den forskellige Ordlyd til at frembringe Skinnet af fundamental Uoverensstemmelse. Saaledes stiller han Steinthals Sætning: »Kulturen i og for sig er altid sædelig« op imod min Sætning: »Ikke al Kulturvirksomhed er etisk«. Men hvis Læseren vil efterse det af Dr. Brandes citerede Sted hos Steinthal (Allg. Etik p. 169) i dets hele Sammenhæng, vil han finde, at Steinthal ved »Kultur« tænker paa al saadan aandelig og materiel Virksomhed, ved hvilken »den sædelige Virksomhed fremmes«. Kulturen er efter Steinthal kun sædelig, fordi den fremmer sædelig Virksomhed. Jeg tager Ordet Kultur i videre Betydning end Steinthal, nemlig om al Bearbejdelse af det naturligt givne, om enhver Brug af Kræfterne, der fører ud over den Tillæmpelse, som allerede er vunden. Og derfor siger jeg: Kulturen er kun etisk, for saa vidt den udvikler de menneskelige Kræfter paa en sund og harmonisk Maade. Det er Kulturen (efter min Betydning af Ordet), der har hidført det sociale Spørgsmaal, hvis Forgreninger egentlig alle specielle etiske Spørgsmaal ere. Mit »for saa vidt« rimer sig fortræffelig med Steinthals »fordi«, naar man bemærker hele Sammenhængen. — Dr. Brandes siger fremdeles om Steinthal: »Som radikalere Tænker end Høffding anser han Ægteskabet, som vi kende det, for uetisk«. Hertil maa jeg bemærke, at hvad jeg har skildret i min Etik under Navn af »det frie Monogami« udtrykkelig er betegnet som et Ideal, skøndt ikke et Ideal, der svæver i Luften, da ethvert lykkeligt og alvorligt Ægteskab indeholder en Tilnærmelse dertil (Etik p. 182). Jeg har ikke lagt Skjul paa den bestaaende Ordnings Ulæmper, og jeg har fremhævet, at først ved fyldigere Udvikling af Kvindens aandelige og materielle Selvstændighed kan Tilnærmelsen til det angivne Ideal blive større (Etik p. 188 f. 195). I Virkeligheden er jeg paa dette Punkt ikke uenig med Steinthal. Jeg er heller ikke uenig med ham i hans Opfattelse af Socialismen. Paa ham tænkte jeg netop, da jeg skrev følgende Linjer: »Dersom Socialismen — i Betydning af Fælleseje og Fællesbrug af Arbejds- og Forbrugsmidler — udvikler sig som Frugt af fri Sammenslutning, og dersom den kan bestaa uden en stærk Centralmagt, saa behøves der intet nærmere Bevis for, at den forudsætter en anden Menneskenatur end den, vi kende, og den maa altsaa haabe, at der kan

foregaa en stor og gennemgribende Forandring af Menneskenaturen. Dette Haab kunne vi dele« (Etik p. 251). Jeg lægger kun større Vægt end Steinthal paa Vanskelighederne ved dette Haabs Virkeliggørelse og paa Nødvendigheden af at finde Udgangspunkter for Arbejde og Udvikling i den forønskede Retning. Vistnok vilde jeg, naar jeg nu skulde udarbejde min Etik, anlægge Fremstillingen saaledes, at jeg kom Socialismen en Streg nærmere end da jeg for snart syv Aar siden gjorde Udkast til Afsnittet om det sociale Spørgsmaal.

Hvad angaar Forholdet mellem Friederich Paulsens og min Etik, kan jeg anføre et Faktum, som ogsaa viser, at Uoverensstemmelserne mellem forskellige Etikere ikke have saa meget at sige, som Dr. Brandes paastaar. Jeg haaber ikke at begaa nogen Indiskretion ved at anføre en Udtalelse af Friederich Paulsen i et Brev til mig af 2. Juli 1887, efterat jeg havde sendt ham den danske Udgave af min Etik. Han skriver: »Deres Etik traf mig i Færd med at udarbejde min egen Etik til Offentliggørelse. Jeg skyndte mig at læse de Partier, med hvilke jeg netop var beskæftiget, dem, som behandle de sociale Problemer. Mit Haab om at møde Tanker, der bares af samme Grundanskuelser og i det væsentlige førte til samme Løsninger, blev ikke skuffet. Jeg har med stor Glæde og Tilslutning læst Deres Udviklinger angaaende disse Punkter. Semestrets Begyndelse afbrød mit Arbejde og min Lekture. Nu har jeg endelig læst de første Afsnit, som behandle Principerne. Overensstemmelsen mellem vor Maade at se og fremstille Tingene paa var mig ofte overraskende«. — Jeg kan hertil føje, at i de Samtaler, jeg tidligere havde haft med med Prof. Paulsen, vare de herhenhørende Spørgsmaal ikke komne frem. Vi vare altsaa uafhængigt af hinanden komne til aldeles lignende Opfattelser og Resultater. Jeg har saa meget des mere Grund til at mindes Prof. Paulsen, naar jeg slaar et Slag for min Etik, som det var ved hans velvillige Medvirken, at den tyske Udgave af denne Bog udkom (nogle Maaneder før hans egen).

Mange af de Uoverensstemmelser mellem moderne Etikere, Dr. Brandes mener at have fundet, ville saaledes ved opmærksom Opfattelse falde bort. Men, som sagt, forskellige og modsatte Retninger ville paa dette Omraade stedse gøre sig gældende. Den videnskabelige Karakter af den etiske Diskussion vil bero paa, i hvilken Grad de, der tage Del i den, støtte sig til bestemte Grunde og til Fakta. Derved udelukkes ikke »Stemningsrigdom«. Det

vilde endog være unaturligt at drøfte etiske Spørgsmaal, uden at det i Aand og Tone mærkedes, at det er store og afgørende Ting, det drejer sig om. Naar blot Stemningen følger Tanken, i Stedet for at lede den, er den ingen Hindring for den rationelle Begrundelse. Men jeg maa gentage min Paastand fra min første Artikel, at baade Nietzsche og Dr. G. Brandes forveksle en kraftig Stemningsudtalelse med begrundende Tænkning. Brandes citerer i sin anden Artikel et Brev fra Nietzsche, i hvilket denne erklærer, at han har »en Mistro til Dialektik, endog til Grunde«: Udtalelsen (hvis Interesse fra et rent psykologisk Synspunkt jeg ikke miskender) synes dog at være lidt underlig, naar den skal tjæne som Bevis for Mandens filosofiske Interesse. I Filosofien vil der stedse vedblive at være mange ubekræftede Paastande, mange Hypoteser. Men en Hypotese er ikke et Paafund, som et begavet Individ har Mod til at udtale. En Hypotese er en begrundet Formodning, en ved stræng Tænkning vunden Konsekvens, som kun endnu ikke har fundet, og maaske ikke kan finde sin Bekræftelse ved Erfaring. Der dukke saa mange Stemninger op, som kunne fortjæne at faa et klart og kraftigt Udtryk; men kun gennem alsidig Prøvelse kunne de give Stødet til at vinde Klarhed over Virkelighedens og Livets Forhold. Under en saadan Prøvelse faar man Brug for mange Sætninger, der fra et æstetisk Synspunkt kunne synes »trivielle« eller »næsten-trivielle«, især naar man river dem ud af deres Forbindelse. »Og« og »men« ere ogsaa trivielle, forslidte Ord, og dog nødvendige for at udtrykke en Sammenhæng. Det er lettere at naa en pointeret Form, naar man uden videre skyder alle Sagens forskellige Sider tilbage med Undtagelse af én eneste. Men den naaes da ogsaa paa Sandhedens Bekostning. »Fornemmere« (for at bruge et af den Nietzscheske Skoles Yndlingsudtryk) er det maaske. Men allerede Kant klagede i sin Tid over en vis »fornem Tone i Filosofien«, der viste sig i, at man ansaa det for at være under sin Værdighed at give den alsidige og besindige Begrundelse af sine Paastande. At denne Klage passer paa Nietzsche, er jeg ikke ene om at hævde. I en Anmældelse i »Deutsche Rundschau« (1887), som først nu kommer mig for Øje, skriver Georg v. Gizycki om et af Nietzsches Skrifter: »Bidrag til virkelig Videnskab har jeg ikke fundet i Bogen. Dette vil Forfatteren anse for en Kompliment; ti »»Was ist der wissenschaftliche Mensch?«« Nietzsche svarer: »»Zunächst eine unvornehme Art von Mensch««; og han elsker fremfor alt det fornemme«. —

Jeg tror derfor ikke, at jeg har gjort Nietzsche Uret. Dermod gør Dr. Brandes mig Uret, naar han anker over, at jeg i Slutningsbemærkningen af min Artikel »Demokratisk Radikalisme« har udtalt en Beklagelse over den Sygdom, der har rammet Nietzsche. Han mener, at denne Beklagelse ikke »klinger rigtig ægte«. Det kommer an paa Gehøret. Jeg har ikke sagt andet, end hvad jeg virkelig føler overfor en Mand, jeg selv har anerkendt som en fremragende Forfatter. Og min Bemærkning refererede sig til et Sted i Dr. Brandes' egen Artikel, hvor han omtaler Nietzsches Sindssygdom! Kun én Ting tog jeg ikke med fra dette Sted hos Dr. Brandes: nemlig hans Forklaring af Sindssygdommens Udspring af potenseret Selvfølelse. Om der i den offentlige Forkyndelse af denne Forklaring ligger nogen særlig Hensynsfuldhed fra Dr. Brandes' Side overfor den af ham højt beundrede Forfatter, til hvem han har staaet i et vist personligt Forhold, vil jeg lade staa hen. Hvor det gælder Takt, ere Meningerne jo meget forskellige.

— En ikke ringe Del af sit Svar anvender Dr. Brandes til et Forsøg paa at godtgøre, at jeg i forskellige Henseender har misforstaaet Nietzsche. Jeg skal gøre Rede for, hvorledes det dermed forholder sig.

1. Inden jeg i »Demokratisk Radikalisme« gik over til at belyse de enkelte Paastande i Dr. Brandes' første Artikel, havde jeg i Forbigaaende henvist til den ovenfor omtalte karakteristiske Overensstemmelse mellem Nietzsche og Brandes, at de ere tilbøjelige til at overse Forskellen mellem en Overbevisnings Styrke og dens Gyldighed. Jeg anførte et Par Steder af Nietzsches i filosofisk Henseende vigtigste Værk, i hvilket han taler imod den videnskabelige Nøjagtighed og Ængstelighed som Rest af Askesen og Dogmatismen. Dr. Brandes giver mig en hel Lektion i hele dette Afsnit hos Nietzsche, en Lektion, jeg aldeles ikke havde behøvet, da jeg har forstaaet det ganske paa den Maade, han udvikler. (Kun én Indrømmelse maa jeg gøre. Jeg har ikke gengivet Nietzsches Udtalelse ordret. Jeg har ladet ham sige: »Hvis nu intet var mere guddommeligt end Løgnen!« i Stedet for: »Hvis nu intet mere var guddommeligt, det skulle da være Løgnen!« Denne Forskel gør ikke stort til Sagen, skøndt Dr. Brandes gør et Nummer af den. Nietzsche udtrykker sig blot noget stærkere end i min Gengivelse). Den hele Tankegang hos Nietzsche er aldeles ikke ny. Den gaar i Korthed (for at benytte Dr. Brandes'

Resumé) ud paa, at »da i Livet baade Sandhed og Usandhed stadigt vise sig nyttige, kan den videnskabelige Overbevisning [om Sandhedens Vigtighed] ikke have sin Oprindelse i en Beregning af Nytten, men maa være opstaaet til Trods for, at Unytten og Faren ved at ville Sandhed for enhver Pris, stadigt læres af Livet.« Hvorfor ikke bedrage og lade sig bedrage? — Den Tankegang, som hermed er antydet, er under forskellige Former kommen frem i Sammenhæng med den kritiske Filosofi, Udviklingslæren og Velfærdsmoralen, sjældent dog i en saa forskruet Form som hos Nietzsche. Hans Fortjæneste er her kun at overdrive den og dernæst indklæde den i sin sædvanlige Profetstil. — Problemet er: hvorledes forholder Erkendelsesdriften sig til Kampen for Tilværelsen? Da det ofte er et Spørgsmaal paa Liv og Død, om der sanses og tænkes ret, vil det være let at forklare, hvorledes Erkendelsesdriften kunde vækkes under Kampen for at bestaa. De Racer, der aldeles ikke havde nogen Trang til Sansning og Tænkning, eller ikke tilstrækkelig Trang, vilde gaa under, da de vilde blive overfløjede og fortrængte af Racer med skarpe Sanser og energisk Tænkeævne. Ganske vist, dersom Nietzsche havde Ret i, at Usandhed spillede lige saa stor en Rolle i Tilværelseskampen som Sandhed, vilde Erkendelsesdriften være uforklarlig. Kun kunde man sige, at Ævnen til at lyve og bedrage forudsætter Ævne til at finde Sandheden; ti Bedrageren maa kende de virkelige Forhold for at kunne anvende sin List paa rette Maade. Det er nu en tydelig Overdrivelse, Nietzsche gør sig skyldig i, naar han antyder, at en Drift til Usandhed og Bedrag lige saa godt kunde have udviklet sig, som den modsatte Drift. Kampen for Tilværelsen nøder det menneskelige Samfund til at trænge Løgnen tilbage blandt dets Medlemmer indbyrdes. Gensidig Aabenhed og Sanddruhed er en Livsbetingelse, som kun til en vis Grad kan krænkes uden fuldstændig Opløsning af alle Samfundsforhold. Naar Driften til Erkendelse og Sandhed nu til en vis Grad begunstiges, og begunstiges mere end den modsatte Drift, saa vil ogsaa her Motivforskydningen gøre sig gældende: hvad der først øvedes som Middel i Kampen, vil øves for dets egen Skyld, med umiddelbart Velbehag ved selve Kræfternes Brug, afset fra det praktiske Udbytte. Der danner sig en ren intellektuel Drift, og den intellektuelle Glæde bliver mulig. Dette sker i Kraft af den almindelige psykologiske og fysiologiske Lov, at naar en Virksomhed først er bleven tilstrækkelig indøvet, vil den kunne foregaa

med Lethed og paa uvilkaarlig Vis, selv om den først krævede Anstrængelse og maatte udløses ved ydre Paavirkning. Saaledes opstaar den videnskabelige og den filosofiske Interesse, som forfølger sit Maal, selv om intet praktisk Udbytte er i Sigte, og selv om det viser sig haabløst at udtømme og omspænde Virkelighedens uendelige Indhold. En videre gaaende Betragtning vil dog vise, at alle videnskabelige Sandheder og alle filosofiske Ideer af Betydning ikke skyldes den blotte intellektuelle Interesse, men at Tænkningen, det være ad nok saa mange Omveje, tilsidst stedse godtgør sin Betydning for den praktiske Udvikling af Menneskelivet. Hvor Tænkningen er kommen for langt bort fra Livet, er den gærne i Færd med ogsaa at komme bort fra, hvad der tjæner dens egen Udvikling.

Jeg tror at kunne sige, at hvis Nietzsche havde set mere ædrueligt og alvorligt paa Tingene, vilde han ikke have spildt saa megen uægte Dybsindighed paa dette Punkt. Havde han haft mere virkelig filosofisk Interesse, vilde hans Stemningsleg paa Filosofiens Grænse ogsaa haft større Værdi.

2. Mod min Bemærkning om, at Nietzsche ikke har frigjort sig fra Schopenhauer, strider det ikke, at han forskellige Steder polemiserer mod denne. Som jeg har paavist, benytter han stærkt den Schopenhauerske Tohed: Væmmelse ved Livet — Medlidenhed med Livet. Men medens Schopenhauer stiller Medlidenheden i Modsætning til Væmmelsen og overvinder denne ved hin, bliver den Medlidenhed, der findes i Verden, for Nietzsche kun en saa meget des større Grund til at væmmes ved Verden. I denne Forstand kan man sige, at han stadigt bruger de Schopenhauerske Briller. Havde han været helt frigjort for Schopenhauer, havde hans Tanker modtaget kraftige Impulser fra helt andre Sider, saa vilde hele hans Opfattelse være kommen til at se anderledes ud. Gennem Schopenhauer hænger han tilbage sammen med Romantiken i Aarhundredets første Decennier.

3. Overfor min Paastand om, at Nietzsche forveksler Spørgsmaalet om Moralens historiske Oprindelse med Spørgsmaalet om dens Værdi, anfører Dr. Brandes flere Steder, hvor Nietzsche omtaler Forskellen mellem disse to Spørgsmaal. Saadanne Steder kendte jeg meget vel. Men det for mig afgørende var, at Nietzsche i det Skrift, i hvilket han har fremstillet sin i filosofisk Henseende betydningsfuldeste Teori, næmlig »Genealogie der Moral«, afgør Spørgsmaalet om Moralens Oprindelse som om Spørgsmaalet om

dens Værdi dermed ogsaa var afgjort. Han erklærer udtrykkeligt Behandlingen af det første Spørgsmaal for Middel til Afgørelsen af det andet (Genealogie der Moral, p. IX), og begge Dele slaa hele Bogen igennem over i hinanden. Af sin Teori om Moralens Oprindelse udleder han en Forkastelse af den hidtil udviklede Morals Værdi, og paa den anden Side er det tydeligt nok, at han har lagt sin egen sygelige Antipati mod Demokrati og Socialisme over i de gamle Slægters Tankegang, i hvis Foragt for de lavere staaende Stænder eller Racer han finder Moralens Udspring.

4. Hvad selve Nietzsches »Moralgenealogi« angaar, fandt jeg en Modsigelse i den, da han anser de reaktive Følelser, d. v. s. dem, der fremkaldes ved Trang til Modvirken overfor andre, for slettere end de aktive, som ikke i den Grad ere bestemte udefra. »Det aktive, angribende, overgribende Menneske«, siger Nietzsche (Geneal. der Moral p. 64), »staar bestandig Retfærdigheden hundrede Skridt nærmere end det reaktive; det er for ham aldeles ikke nødvendigt at vurdere sin Genstand paa falsk og forud indtagen Vis, saaledes som det reaktive Menneske gør og maa gøre«. Jeg bemærkede hertil, at Foragt lige saa vel er en reaktiv Følelse som Nag, og at jeg ikke kunde indse, hvorfor den forulæmpedes og nedtrampedes Hævnlyst skulde være lavere og uædlere end Selvfølelsen og Foragten hos den, der tramper paa ham. Foragt og Nag svare i psykologisk Henseende ganske til hinanden. Begge opstaa kun ved bestemt udprægede Modsætningsforhold og regnes derfor gærne af Psykologerne til hvad man paa Tysk kalder »Erwiederungsgefühle« (Smlgn. A. Horwicz: Psychologische Analysen. II, 2. p. 325 f.). I sin aristokratiske Iver har Nietzsche her gjort Vold paa Psykologien.

Dr. Brandes mener, at den aristokratiske Selvfølelse og Foragt overfor andre vel er en relativ Følelse, men ikke nogen reaktiv Følelse. Denne Distinktion kender Nietzsche ikke. Lige efter at han, som anført, har erklæret det »aktive« Menneske for bedre end det »reaktive«, bebrejder han den moderne Biologi, at den har borteskamoteret Begrebet om den egentlige Aktivitet. »Man stiller »»Tillæmpelsen«« i Forgrunden, det vil sige, en Aktivitet af anden Rang, en blot Reaktivitet« (Anf. Skr. p. 69). Altsaa han hævder udtrykkeligt, at der skal gives Følelser, som ikke bero paa Tillæmpelse, d. v. s., ikke ere bestemte ved Forhold til noget ydre, ikke ere relative, og at den aristokratiske Selvfølelse skal være af denne Art. Har jeg da ikke Ret i min Indvending, at

en saadan Selvfølelse ikke kan opstaa uden i Modsætning til og som aandelig Modvirken mod Svagheden og Usselheden, og at den altsaa lige saa vel er en »reaktiv« Følelse som Naget, der udspringer som Modvirken mod Forulæmpelse? — Dersom »reaktive« Følelser ere af lav Natur, saa passer det paa Foragten lige saa vel som paa Naget, og hans Teori om hins naturlige Ædelhed falder sammen. —

Ved sin Lovprisning af Foragten og ved sin Paastand om Naget og Misundelsen som herskende hos den store Masse viser Nietzsche sig besjælet af en af de værste af de Stemninger, som Militarismen har fremkaldt indenfor det tyske Folk i visse Kredse. Overmod og Ringeagt have udviklet sig hos de herskende Klasser, naturligvis med mange hæderlige Undtagelser. Selv ved de Statsforanstaltninger, man hidtil har sat i Værk for at lindre de sociale Ulæmper, ytrer der sig baade i Anlægget og Gennemførelsen en Mistanke mod enhver selvstændig Livsytring fra neden, enhver Fordring om Selvstyrelse. Man er tilbøjelig til at se den hele socialdemokratiske Bevægelse som udsprungen af Nag og Misundelse, hvad den dog sikkert ikke er i nogen højere Grad end en hvilken som helst anden Standsrejsning, om hvilken Historien bærer Vidnesbyrd. Noget af det, som er Nietzsche mest imod i Nutiden, er dens Utilbøjelighed til at lade sig regere, hvad han kalder dens »Misarchisme«. Det synes da, at den Selvraadighed, Dr. Brandes i Tilslutning til Nietzsche har anbefalet, i Følge Mesteren selv allerede praktiseres i fuldt Maal, — rigtignok af de mange, ikke af de udvalgte faa. Men hvorledes skal man drage Grænsen? Og var det i hvert Tilfælde ikke bedst ikke at tale for meget om den nye Lære, for at dens Praktisering kunde blive forbeholdt de udvalgte? —

Det vilde efter den literaturhistoriske Metode, som Dr. Brandes plejer at anvende (rigtignok sjældent paa Forfattere, han i Øjeblikket sympatiserer med), have ligget ham nær at betragte Nietzsche som Udtryk for visse Strømninger indenfor det moderne tyske Aandsliv. Baade paa Grund af Nietzsches Begavelse og paa Grund af hans Sygelighed faar saa meget i den almindelige Tilstand Luft gennem ham paa særlig intensiv Maade. I Lyset af sine Stemninger betragter han saa hele Verdenshistorien, især Moralens og Religionens Udvikling. Ikke som filosofisk Teori, men som Replik eller Monolog have hans Ord Interesse. —

Inden jeg forlader Nietzsche, vil jeg endnu slaa fast, at Dr. Brandes i sin anden Artikel aldeles ikke har svaret noget som helst paa selve Hovedpunkterne i min Kritik af Nietzsches Moralgenealogi (se min Artikel »Demokratisk Radikalisme«, »Tilskueren«. November-December Hæftet 1889, p. 869 f. og 871 f.), altsaa af det hos Nietzsche, hvorpaa den hele Teori om aristokratisk Radikalisme tilsidst grunder sig. — Dette vil vise sig at hænge sammen med den ejendommelige Beskaffenhed af Dr. Brandes' Svar i det hele.

III.

Det var to Hovedpunkter i Artiklen »Aristokratisk Radikalisme«, min Indsigelse drejede sig om: [1]) Teorien om de store Mennesker, og [2]) Velfærdsmoralens Gyldighed. Lad os se, hvorledes disse to Stridspunkter stille sig efter Dr. G. Brandes' sidste Udtalelse.

1. Hvad der gav Dr. Brandes' Artikel »Aristokratisk Radikalisme« dens Betydning og voldte dens store Virkning, var, at naar man holdt sig til den hele Stemning og Tankegang i den og særligt mærkede sig enkelte Kraftsteder, maatte man faa ud, at han (i Tilslutning til Nietzsche) proklamerede, at den historiske Udviklings Maal var naaet i de forholdsvis faa store Mennesker, i Forhold til hvilke alle andre kun vare Midler og Omveje, naar de da ikke vare Hindringer. Det er denne Sætning, som — hvis den virkelig ligger i Artiklen — giver denne dens Nyhed og berettiger den Opsigt, den har vakt. Det er denne Sætning, og kun den, jeg har angrebet. Men jeg tog straks et Forbehold, idet jeg ikke klart kunde se, om det virkelig var Meningen at opstille den nævnte Sætning, da andre Udtalelser tydede paa, at hine store Mennesker dog tillige skulde betragtes som Midler og Redskaber for Slægtens fortsatte Liv og Udvikling. Hvis dette er Meningen, sagde jeg, bortfalder al min Betænkelighed og hele min Kritik.

Dr. Brandes har nu selv erklæret, at dette sidste har været hans Mening, og Sagen er for saa vidt klar. Han maa jo selv bedst vide, hvad han har ment. Jeg vil kun sige, at han da har været meget uheldig med at udtrykke sig. Hans Erklæring vil sikkert vække Forbavselse hos Læserne af hans første Artikel, ikke mindst hos dem, der i god Tro have dateret en ny Æra fra de store Ord (ti andet var det altsaa ikke), den indeholdt.

Faktisk har Dr. Brandes ved sin Erklæring brækket Spidsen af de store Ord og de dristige Tanker i sin første Artikel. Det Hovedindtryk, jeg for mit Vedkommende har faaet af hans anden Artikel, har mindet mig om den brave Præst, der, da han saa Menigheden saa stærkt bevæget ved hans Præken, trøstede den med disse berømte Ord: »Græd ikke, lille Børn, det turde være Løgn alt sammen!«

— Dog giver denne anden Artikel mig, hvad Spørgsmaalet om Stormennesker angaar, Anledning til nogle Bemærkninger.

Der bebrejdes mig, at jeg gør en »plump, udialektisk Forskel mellem Maal og Middel«. Jeg føler mig ikke ramt herved. Jeg har benægtet, at de store Mennesker kun vare Maal, de andre kun Midler. Den Opfattelse, jeg i min Etik havde søgt at gennemføre, var netop den, at ethvert Væsen med Ævne til at føle Lyst og Smerte er at betragte paa én Gang som Maal og Middel. Dette Princip afgiver en Maalestok ved Undersøgelsen af de enkelte Livsforhold. Naturligvis vil Forholdet mellem Maal og Middel være højst forskelligt for de forskellige Væsner efter deres indre og ydre Vilkaar. Jeg ser Sagen paa den Maade, at ved Ordet Maal betegnes her særligt den passive Side, den Side, fra hvilken vi forholde os modtagende. Barnet er saaledes Maal for Moderens Omhu og Arbejde. Ved Ordet Middel betegnes derimod her den aktive Side, den Side, fra hvilken vi forholde os handlende. Derfor fandt jeg i min første Artikel det mest karakteristiske for de store Mennesker i, at de ere de store Midler, de store Tjænere. De have jo Ævne til ved deres Væren og Virken at blive Udgangspunkter for stærke og varige Strømninger, der bringe aandelige og fysiske Livsbetingelser og Livsspirer til Veje for store Kredse. Som Goethe har udtalt det: de store Geniers Produktivitet strækker sig ud over deres egen Person og Tid og virker maaske Aarhundreder igennem. Derfor kunde jeg ikke gaa ind paa den »simple Tro til, at Menneskehedens Maal ikke er et i det uendelige udskudt, men maa ligge i dens højeste Eksemplarer«. (Brandes: Aristokratisk Radikalisme. p. 575). Jeg vilde netop sige: den største er den, der sætter noget i Bevægelse, hvis Virkninger gaa i det uendelige, og som aldrig ophører at virke som Middel til Liv og Lykke for de mange. Ordet sidste Maal synes dog uheldigt valgt for det, hvis Betydning netop er at være Udgangspunkt. Kraften kende vi kun gennem dens Virkninger, og efter dens Virkninger maa vi vurdere den.

Jeg har ingenlunde lagt Vægten paa, hvor meget det store Menneske selv føler sig som Middel. Jeg har kun i Forbigaaende sagt, at de store Mennesker selv ganske sikkert vilde afvise den Nietzscheske Teori, fordi de hverken i deres Modtagen eller i deres Virken føle sig sondrede fra den øvrige Menneskehed, og fordi de ene i den Idé, i den Sag, de tjæne, ville finde Maalestokken for deres Værd. At Linen i dem skulde være løben ud, ville de ikke gaa ind paa. Jeg har udtrykkelig gjort opmærksom paa, at Stormennesket hverken behøver at tænke paa Menneskehedens Velfærd eller en Gang at have nogen klar Bevidsthed om sin Opgaves Betydning. Det største øves ofte uvilkaarligt, drømmende, instinktmæssigt. Det Motiv, af hvilket vi erklære et Menneske for stort, behøver ikke at være det, der har besjælet dette Menneske selv ved dets Handlen. Eller som jeg plejer at udtrykke det: Vurderingsmotiv og Handlingsmotiv behøve ikke at falde sammen. Og det kan ofte være heldigt, om de ikke gøre det. Naar en stor Mand falder i Vandet, vil det næppe være heldigt, om han vil give sig til at beregne, om det nu ogsaa for Menneskehedens Vel er nødvendigt, at han kommer op. Derimod vil det være heldigt, om hans Selvopholdelsesinstinkt er saa stærkt, at han uden videre arbejder sig op. Og saaledes forholder det sig ogsaa med al Virken i det store, ja i Grunden med al Virken. Det sidste Maal tjæner ved de enkelte Handlinger og Værker kun som en Maalestok, et Kriterium, der i Regelen kun højst indirekte og gennem mange Mellemled, som langvarig Refleksion maa udfinde, kan anvendes paa de særegne Tilfælde. Baade Tankeløshed og Hensynsløshed kunne derfor ofte være at anbefale.

Ogsaa jeg betragter det store Menneske som Kulturens Kilde. Det udtalte jeg i »Demokratisk Radikalisme« p. 855 f. 857 f., og det var allerede en Hovedtanke i min Etik, hvor den navnlig bliver af Betydning ved Spørgsmaalet om Statens Forhold til Kulturen. Jeg har dér hævdet, at Kulturen ikke er Statens Værk, ti »baade den materielle og den aandelige Kulturs Oprindelse fører os stedse tilbage til enkelte Individer, i hvis Bevidsthed de nye Tanker ere blevne til. Indenfor den enkeltes Bevidsthed have disse nye Tanker deres første Kamp for Tilværelsen at bestaa.... Hvad der saaledes har udviklet sig i det skjulte, kan senere komme Statslivet til Gode, men dette kan ikke selv fra først af udvikle det« (Etik p. 366).

Store Mennesker kunne altsaa aldrig undværes. Dr. Brandes mener nu, at jeg siger mig selv imod, naar jeg (overfor Overvurderingen og Forgudelsen af de store Mennesker) udtaler, at det dog ofte var bedst, om de havde kunnet undværes. Hvilken Selvmodsigelse ligger der heri? Det er jo dog en klar og simpel Tanke, at et stort Menneskes historiske Uundværlighed ofte kan bero paa, at Udviklingen har taget en ulykkelig Vending, at man er kørt fast, at Samfundet er ved at opløse sig. Livet er blevet tomt, betynget, delt. Da kommer den store som Frelseren. Men var det dog ikke bedre, om de mange havde kunnet rejse sig ved egen Hjælp? Det er jo dog det, Hjælperen vil: give dem Kraft til at hjælpe sig selv! Mig forekommer Selvmodsigelsen netop at være paa deres Side, der mene, at den store Hjælper er Formaalet, og at han fremfor alt maa komme til at anvende sin Ævne til at hjælpe, hvilket forudsætter, at man maa bringe Folk i Ulykke, for at denne Ævne ikke skal ligge ubrugt hen! Det skulde altsaa ikke have været heldigst for Frankrig, om det ikke havde behøvet Jeanne d'Arc til at hjælpe sig? Eller naar en genial Advokat ved sin glimrende Skarpsindighed og Veltalenhed frelser et Menneske, der var uskyldigt anklaget af lumske Fjender, saa skulde det ikke være bedre, om der ingen lumske Fjender og kortsynede eller partiske Dommere var? — Det forekommer mig at være Livets egen Ret, det her gælder, og det forekommer mig, at jeg med Grund har brugt Ordet Moloksdyrkelse om den Anskuelse, jeg her bekæmper.

Man kan sige: det er jo dog kun et fromt Ønske, at de store Mennesker skulde kunne undværes, naar de nu faktisk ikke kunne undværes. Jeg har heller ikke fremført det som andet. Men det tjæner dog til at belyse det hele Spørgsmaal. Større Vægt lægger jeg ikke paa denne Betragtning. Jeg forstaar ogsaa meget godt den Følelse, der i den gamle Kirke førte til Udraabet: felix culpa! d. v. s. »Godt, at vi have syndet, — ellers havde vi ikke faaet en saadan Frelser!« Det er den samme Tankegang, som gør, at Clärchen priser Kærlighedens Lykke, der bestaar baade i at sørge og juble. (Smlgn. »Demokratisk Radikalisme« p. 861 f.). I det virkelige Liv ere Sorg og Lyst, Nød og Hjælp, Opløsning og Udvikling, saa inderligt knyttede til hinanden, at vi ikke kunne tænke os, hvorledes de menneskelige Kræfter skulde kunne udvikles og anvendes uden netop gennem en saadan Bølgegang. Det bliver altid kunstigt, naar vi tænke det ene Modsæt-

ningsled bort. Men med mit Tankeeksperiment har jeg netop villet vise, hvor urimelig den modsatte Tanke er, der lader de store Mennesker være et og alt (eller tenderer dertil).

De to Opgaver: at stifte ny Kultur og at udbrede den vundne Kultur, behøve i Virkeligheden ikke at komme i Strid med hinanden. Der er da ingen Grund til at tage ensidigt Parti for nogen af dem, og det er unaturligt at stille dem i Modsætning til hinanden. Dertil kommer, at — som allerede bemærket — det store, det kulturstiftende oftest arbejder sig frem i de udvalgte Menneskers Indre paa en overvejende instinktmæssig Maade. Først naar det er kommet til en vis Udvikling ad denne uvilkaarlige Vej, kan det blive Genstand for besindig og vilkaarlig Bearbejdelse, Tilegnelse og Udbredelse. Derfor kunne ydre Anstrængelser, særlig Statsforanstaltninger gøre saa overordentligt lidt for at stifte nye Kulturstrømninger. De saakaldte »Kulturlande« kunne ofte være længst fra at stifte ny Kultur. Det mest storartede, som er kommet frem paa Aandslivets Omraade i den nyeste Tid, den moderne russiske Literatur, kom fra et Folk, man i Vesteuropa havde vænnet sig til at betragte som barbarisk. Ingen Statsforanstaltning vilde her kunne hjælpe.

Der findes i Dr. Brandes' anden Artikel en noget uklar Udtalelse. »I Reglen,« siger han (p. 24), »føles ikke Spaltningen mellem den demokratiske og den aristokratiske Betragtningsmaade, fordi man samtidigt i Staterne gør adskilligt for Massernes elementære Kultur og en lille Smule for de kulturbærende Elementers Vel.« Menes der med »kulturbærende« Elementer saadanne, som stifte ny Kultur, da staar Staten afmægtig overfor dem. Kun højst indirekte kunne Statsforanstaltninger hjælpe her. Ingen Statsmand kan frembringe »Kulturkilder.« De Lag, fra hvilke disse Kilder komme, ere endnu ikke opdagede. Netop fordi man ikke ved, hvor disse Lag ligge, er den rigtigste Vej at gaa den: at skaffe saa gunstige Livsbetingelser for saa mange som muligt. »Derved forøges,« som jeg har vist i »Demokratisk Radikalisme« (p. 854—858), »ikke blot Muligheden for, at der kan opstaa Stormennesker, men ogsaa for, at de kunne finde den Anerkendelse, Tilslutning og Modvægt, uden hvilke deres Virken ikke bliver frugtbar og gavnlig.« Skal man sætte en Opgave for Samfundet, kan der aabenbart kun sættes: at udbrede den Kultur, som er vunden, — naturligvis ikke blot den »elementære«, men

al hidtil vunden Kultur, — og ikke blot til én, men til alle Klasser i Folket, eller til saa mange Klasser som muligt. Derved vil Jordbunden beredes saaledes, at de Spirer, den maatte indeslutte, ville kunne udfolde sig. I min Etik (p. 367) har jeg set Statsmandens Genialitet og Betydning deri, at han formaar at »opdage de nye Livsspirer i Folket og — direkte eller indirekte — yde dem den Hjælp og Støtte, de behøve,« og »at han paa ejendommelig Maade fortætter aandelige Elementer og Kræfter, som i Forvejen røre sig.« Men Betingelsen er netop, at de i Forvejen røre sig.

Selve Udbredelsen af den vundne Kultur kan i øvrigt kræve Stormennesker, lige saa vel som Opdagelsen af de nye Kulturspirer. Endnu er det Spørgsmaal ikke løst, i hvilken Form og paa hvilken Maade Kulturindholdet bedst bibringes dem, der leve i de ringeste Kaar og have de tarveligste Forudsætninger. Meget taler for, at der maa finde en hel Omsmæltning, for saa vidt en Nydannelse Sted, før den folkelige Tilegnelse af Kulturindholdet kan finde Sted. Rousseau og Pestalozzi vare Stormennesker lige saa vel som mange, der nævnes højt i Videnskab, Kunst og Statsliv, og der er endnu Plads for megen Storhed paa den Vej, de have betraadt.

Der synes ikke at være nogen Grund til at klage over »Vulgariseringen«. Det virkeligt store vil nok kunne arbejde sig frem, selv om der anvendes endnu langt mere end hidtil paa »Massernes elementære Kultur.« Dersom »Vulgariseringen« skulde føre til, at det store ikke saa let trives og ikke saa let forstaas, saa er det et Tegn paa, ikke at vi have for megen »Vulgarisering«, men at den ikke drives paa den rette Maade, — at ingen Stormennesker have arbejdet i dens Tjæneste!

Naar det er umuligt at angive en Metode til ligefrem at skabe Stormennesker, saa er det ikke mindre umuligt at angive en aldeles sikker Ordning, der kan føre til, at Stormenneskene altid faa den Indflydelse i det menneskelige Samfund, som tilkommer dem. Og det af den Grund, at Striden i den menneskelige Verden paa alle Omraader netop staar om, hvad Storhed er, og hvem der er stor. At sige: Stormenneskene skulle regere! er et meget barnligt Program, som minder om den Konstitution, Sismondi udkastede som Dreng, og hvis første Bestemmelser vare disse: § 1. Tous les Français seront heureux. § 2. Tous les Français seront vertueux. At finde en saadan

Maalestok for Storheden, at den straks anerkendtes af alle og sattes paa Herskersædet, vilde være at finde de vises Sten. Den er hidtil kun funden i Drømmenes og Utopiernes Verden. I den virkelige Verden er den eneste mulige Fremgangsmaade den, at de store, i det hele de kyndige og erfarne, maa stræbe at overbevise de andre. Konger, Ministre, Folkemængder — alle Slags Magthavere høre til disse »andre«. Kun paa den Maade kan Sandhed og Ret blive forbundne med Magt.

Demokrati, siger Dr. Brandes, betyder Folkeherredømme og intet andet. Hertil er at sige, at intet fornuftigt Menneske nu til Dags ved Demokrati forstaar hele Folkets umiddelbare Herredømme. Herredømmet maa altid udøves af nogle faa. Spørgsmaalet er, hvorledes disse faa skulle udfindes; de skulde jo helst være saa store som muligt. Der synes kun at være tre Maader, paa hvilke faa kunne herske over mange. Det kan for det første ske ved fysisk Tvang og ved den Frygt, denne indgyder. Her forudsættes da, at de faa raade over Vaaben, der gøre dem det muligt at faa Bugt med de mange. Det kan for det andet ske ved uvilkaarlig, pietetsfuld eller beundrende Tilslutning og Efterligning fra de manges Side. Det er Autoritetsforholdet i dets ædleste Skikkelse. De mange optræde her mere aktivt, end hvor Tvang og Frygt ere det afgørende. Denne Aktivitet bliver endnu større, naar der fra begge Sider føles Trang til at konstatere i bestemt og udtrykkelig Form, hvor mange der ville give de ledende deres Tilslutning. Derved komme vi til den tredje Form, som nu er den almindelige i civiliserede Lande, og som bestaar i, at Folkets gennem Afstemning udtalte Vilje giver Ledelsen af de offentlige Anliggender den sidste Sanktion.

Dersom Dr. Brandes har udfundet en Maade, paa hvilken et Mindretal kan komme til at herske, og som er forskellig fra disse tre, burde han ikke for længe lade Menneskeheden i Uvidenhed om denne Opdagelse. Det kan dog ikke være hans Mening, at den skal være de lykkelige faas Særeje.

Det skyldes en fuldstændig Forvrængning af mine Udtalelser i min »Etik«, naar Dr. Brandes (p. 6 f.) lader mig lovprise Flertalsherredømmet i og for sig. Paa den Side i min Etik (p. 397), som han citerer, minder jeg udtrykkeligt paany om, at »alt stort og godt er udgaaet fra Enkeltmænd og har fundet sin første Pleje i mindre Kredse.« Men naar en Ide skal træde ud i

Virkeligheden, behøver den Tilslutning, maa vinde Stemningen for sig. Jo mere aandelig Udvikling og Selvstændighedsfølelse udbreder sig, des mindre bliver det muligt at gennemføre betydelige Foranstaltninger ved Tvang eller ved blot at støtte sig til den dunkle Følelse, en Autoritet kan sætte i Bevægelse. Der maa gøres en bestemt Prøve paa, om Flertallet er overbevist. Denne Prøve kan man en Tid lang unddrage sig, naar man raader over den fysiske Magt; men man vil da ogsaa blive afmægtig netop paa de væsentligste Omraader, — og i Længden vil Flertallets Sanktion vise sig uundværlig. Jeg har ikke sagt, at Flertallet altid har Ret. Men saa længe Flertallet ikke er overbevist, saa længe er Diskussionen om offentlige Afgørelser ikke sluttet. Hvis der nu maa træffes en Afgørelse, skøndt Spørgsmaalet endnu staar aabent, saa det ikke vides, om Flertal eller Mindretal har Ret, saa er det jeg siger, at det er rimeligere, at Flertallets Vilje staar ved Magt. Det er rimeligere allerede af den Grund, at Flertallet vil kunne sætte sin Vilje igennem med Magt (naar da Mindretallet ikke raader over særegne fysiske Magtmidler, der opveje Tallet). Ved ethvert Forsøg paa at indrette en Forfatning, vil det, om end ad nok saa mange Omveje, tilsidst være Flertallets Stemning, det kommer an paa. Jeg har ikke lagt Skjul paa, at der heraf kan udspringe tragiske Konflikter, idet Minoriteten lige saa vel kan have Retten paa sin Side. Under enhver Statsforfatning er der Mulighed for en Konflikt mellem den ideelle og den reelle Magt. Derfor har jeg sagt, at enhver Stat er en Nødstat. Jeg er ingen ubetinget Beundrer af Parlamentarismen, men har selv fremhævet, at den i Europa er en historisk betinget Statsform, der har sine store Ulæmper. (Smlgn. min Afhandling om Alexander Hamilton i »Tilskueren«s Septemberhæfte 1889). I Afsnittet om Staten i min Etik har jeg søgt at afveje Forholdenes og Retningernes forskellige Sider saa omhyggeligt, som det var mig muligt indenfor den Ramme, jeg havde sat mig. En af mine nærmeste Venner, der ikke er enig med mig i politisk Henseende, sagde, da han havde læst Bogen, at mine politiske Meningsfæller vist vilde blive skuffede ved den. Denne Ytring er mere berettiget end Dr. Brandes' forvrængende Spot. Ganske vist, overfor en Anskuelse som »aristokratisk Radikalisme« (der, i Forbigaaende sagt, hellere kunde kalde sig »radikal Aristokratisme«) vilde selv den største

Grad af Upartiskhed, jeg vilde kunne hæve mig til, ikke være nok til at afføde en anerkendende Dom.

Lige saa usandt som det er, naar det siges om mig, at »jeg godkender de bestaaende Institutioner«, lige saa lidet rammes jeg ved den Bemærkning, at jeg føler mig tilfreds i min Tidsalder. Tvært imod, jeg kunde ønske mig en langt lykkeligere Tid at leve i. Tiden er baade for gammel og for ung, for overmoden og for grøn. (De Fænomener, hvor det grønne og det overmodne mødes i skøn Endrægtighed, er mig især vederstyggelige). Der mangler Harmoni i Tro og i Liv. Overleveringen tynger, og dog er det ikke formet og fuldbaarent, som skal afløse den. Det gælder for Livet i den enkeltes Sind, og det gælder for det sociale Liv. Men naar der (som Tilfældet er i en Etik) er Tale om mulige Udgangspunkter for Viljen og Handlen, ser jeg ikke, der er Grund til udelukkende at dvæle ved den Art Betragtninger. Det gælder da at se til, hvad der kan faas ud af det givne Grundlag. — Enhver Tanke om Fremtiden og enhver Indgriben er til syvende og sidst et Spring i Mørket, da vi ikke kunne overse alle Forhold i deres Konsekvenser. Behageligere er det maaske, og fornemmere (og der er jo dem, der »fremfor alt elske det fornemme«), at stille sig udenfor Geled og lade Tankerne svæve og Viljen hvile i det ubestemte eller i det fantastiske. For dem, der (med Rette eller Urette) føle det som deres Pligt at klare deres Tanker om de Opgaver, der ere os stillede under de Forhold, som nu én Gang ere de, vort Liv er underlagt; for dem maa den Forvisning være ledende, at Fremtiden udvikler sig af, hvad der allerede nu er anlagt og til Stede som Mulighed, og ikke af det, en lunefuld Fantasi kan foregøgle. Fører hin Forvisning end ikke til at udtale glimrende og æstetisk pointerede Tanker (eller rettere Ord), saa fører den maaske ad sin jævne Vej til sundere og mere blivende Resultater.

2. Det er paa Tide at gaa over til det andet af de to Stridspunkter, som angaar Velfærdsmoralen.

Ligesom jeg i min første Artikel erklærede, at jeg ikke bestemt kunde afgøre, i hvilken Betydning Sætningen om de store Mennesker i Dr. Brandes' Artikel »Aristokratisk Radikalisme« skulde tages, saaledes erklærede jeg fremdeles, at jeg ikke ved de enkelte Udtalelser og Udviklinger bestemt kunde afgøre, om det var Fr. Nietzsche eller G. Brandes eller dem begge, jeg havde for mig. Dette faar særlig Anvendelse paa den Kritik af

Velfærdsmoralen, som fandtes i Dr. Brandes' Artikel, og som hørte til det i den, som overraskede mig mest. Jeg tog da det Parti at holde mig til Indvendingerne mod Velfærdsmoralen, som de forelaa, og omtalte deres Forfatter kun i ubestemte Udtryk (f. Eks. »den, der har opstillet denne Indvending«). Men jeg kunde ganske vist ikke faa andet ud, end at Dr. Brandes, om han end ikke selv havde fundet paa disse Indvendinger, saa dog gav dem sin fulde Tilslutning. Derom syntes hele Fremstillingens Art og Tone mig at vidne. Paa flere andre Punkter tog desuden Dr. Brandes bestemt Afstand fra Nietzsche, i det mindste ved smaa indskudte Vendinger, som det ogsaa her vilde have været ham en let Sag at anbringe. Men her er (man efterse »Tilskueren«s Augusthæfte, p. 584 f.) ikke en Stavelse, ikke en Betoning, som antyder nogen Afstand mellem Referent og Forfatter.

Og jeg skal sige Dr. Brandes endnu en Grund, hvorfor jeg antog, at han nu sluttede sig til Forkastelsen af Velfærdsmoralen, skøndt jeg vidste, at han tidligere selv har hyldet denne. Jeg forudsatte, at der dog var saa megen Konsekvens i hans Tankegang, at han ikke paa én Gang antog Nietzsches Hovedpaastande og Grundanskuelser og fastholdt Velfærdsmoralen[1]). Fra Nietzsches Standpunkt er det konsekvent at forkaste Velfærdsmoralen. Denne er jo kun det filosofisk afklarede og formulerede Udtryk for en Tendens, der (som jeg i min første Artikel p. 870 har omtalt) kan for-

---

[1]) Dette var ogsaa en af Grundene til, at jeg saa skarpt kriticerede Dr. Brandes' første Udtalelser om Stormennesker, skøndt deres Fortolkning var noget usikker. Ti den i Artiklen fremførte og uimodsagte Forkastelse af Velfærdsmoralen forekom mig at tyde paa, at Ordene om Stormenneskene som Historiens Maal maatte tages i deres strængeste Betydning. Kun ved den mildere Fortolkning, Dr. Brandes nu har givet, bliver det muligt at fastholde Velfærdsmoralen. Men saa maa man ogsaa erklære sig uenig med Nietzsche i alle Hovedpunkter. Dr. Brandes kan ikke slippe for den Modsigelse, jeg her finder hos ham, uden énten ved at overføre den paa Nietzsche selv (da den mildere Fortolkning af Ordéne om Stormenneskene er uforenelig med Velfærdsmoralens Forkastelse), eller ogsaa ved ganske at sige sig løs fra Nietzsches Lære (da den strængere Fortolkning af Ordene om Stormenneskene er uforenelig med Antagelsen af Velfærdsmoralen).

følges tilbage til den gammelindiske Husordning, en Tendens, der har udfoldet sig gennem græsk og kristelig Etik og ligger til Grund i den moderne Humanitetsfølelse. Med hele denne Udvikling bryder Nietzsche i sin »Moralgenealogi«, ja han bryder ganske Staven over den. Og i Nutiden ser han den største Fare i »de lidendes Sammensværgelse mod de sunde og sejerrige.« Hans Feltraab kan udtrykkes saaledes: Ve eder, I lidende! Fremad, I lykkelige! Derimod fastholder Velfærdsmoralen, hvad jeg har kaldt de lidendes Menneskerettigheder.

Derfor vilde jeg ikke tro mine egne Øjne, da jeg i Dr. Brandes' anden Artikel læste følgende: »Jeg havde sat mig til Opgave at fremstille Nietzsche, ikke at markere ethvert nok saa underordnet Punkt[1]), paa hvilket jeg var uenig med ham. Jeg vilde derved ikke have opnaaet andet end at slaa Skikkelsen i Stykker. Derfor gengav jeg hans Indvendinger mod Lykkemoralen uden Kommentar.« Et underordnet Punkt! Det er jo det, hvorpaa alt kommer an, saa sandt som det ved én etisk Anskuelse især kommer an paa, hvilket Vurderingsprincip man hylder. Skiller man sig fra Nietzsche paa dette Punkt, maa man væsentlig ændre sin Opfattelse af ham paa flere andre Punkter. Det stemmer meget vel med Velfærdsmoralen at tale imod slap Filantropi og sygelig Medlidenhedsfølelse; men det er uforeneligt med den at lovprise en Anskuelse som Nietzsches, der hævder en Dualisme mellem de store og de smaa, de stærke og de svage, de lykkelige og de ulykkelige, de sunde og de lidende. Nietzsche har selv følt, at jo stærkere denne Modsætning betones, des større bliver Konflikten med Velfærdsmoralen, og at der maa træffes et Valg mellem Fornemhedens Standpunkt og det Humanitetsstandpunkt, som Velfærdsmoralen betegner. Velfærdsprincipet fører til en stadig fortsat Stræben efter at udvide de lykkeliges Kreds; den Nietzscheske Grundtanke sætter en evig Kløft mellem de lykkelige og de ulykkelige.

En ung Forfatter, Hr. Arnold Rohde, har da ogsaa truffet sit Valg. Han har taget Dr. Brandes paa Ordet, proklameret Nietzsche som Tidens Frelser, Brandes som hans Profet og sig selv som en af de første Disciple. Han har med en vis Konsekvens forkyndt den nye Lære under Titelen: »Aristokratisk

---

[1]) Udhævet af mig.

Radikalisme **contra** Velfærdsmoral«[1]). Men han bliver udtrykkelig desavoueret af Dr. Brandes, overfor hvis ovenanførte Udtalelse dette »contra« optræder med en ubønhørlig Ironi.

---

[1]) Siden jeg er kommen til at omtale Hr. Rohdes lille livlige Skrift, vil jeg i stor Korthed gaa ind paa hans Kritik af min Etik, der danner Indledning til hans begejstrede Tilslutning til den aristokratiske Radikalisme, hvilken han som sagt opfatter mere konsekvent end Dr. Brandes. Hans Kritik misforstaar min Fremstilling i tre Hovedpunkter. 1) Imod min Bedømmelse af, hvad jeg har kaldet Øjeblikssta ndpunktet, indvender han, at man jo dog i det enkelte Øjeblik kan tage Hensyn til hele Livet, sætte det enkelte Øjeblik over alt andet, hvad der kan opleves. Han har ikke lagt Mærke til, at saaledes som Øjebliksstandpunktet er beskrevet, og saaledes som det forsøgtes gennemført af Aristippos, udelukker det netop et saadant Hensyn (hvad enten dette fremtræder i Erindringens, Forventningens eller Instinktets Form). Det Standpunkt, han forsvarer, er altsaa et andet end det, jeg har omtalt. 2) Jeg lærer i min Etik, at Velfærd bestaar i Virksomhed, altsaa i Kultur (hvorved jeg forstaar Bearbejdelsen af det naturligt givne). Hr. Rohde mener, at jeg derved opgiver Velfærdsprincipet. Og naar jeg saa føjer til, at al Kultur ikke uden videre er af etisk Værdi, fordi den kan komme i Strid med Velfærdsprincipet, saa mener han, at jeg „kører i Ring". Han har glemt den elementære logiske Regel, at fordi A er B, behøver B ikke altid at være A.: En Tænker er et Menneske, men ikke alle Mennesker ere Tænkere. De etisk-sociale Opgaver, hele det sociale Spørgsmaal, opstaa netop ved, at Kulturudviklingen og den Arbejdsordning, den medfører, kommer i Strid med Velfærdsprincipets Fordringer. Kulturudviklingen kan føre til, at der lægges for store Byrder paa enkelte Klasser og Individer, at enkelte Ævner begunstiges paa andres Bekostning, at Kræfterne splittes paa usund Maade. De specielle etiske Problemer opstaa, som jeg i en udførlig Fremstilling af alle Sider af den materielle og den ideelle Kultur har søgt at vise, netop ved, at skøndt Velfærd bestaar i Kulturvirksomhed, fører ikke al Kulturvirksomhed (i den Betydning, i hvilken jeg tager Ordet) til; sand Velfærd. 3) Naar jeg taler om Slægtens Velfærd som etisk Maalestok, tillader Hr. Rohde sig uden videre at indskyde (se p. 13 i hans Pjece) Ordet „nulevende", saa at han tillægger mig den Mening, at alt skal gaa ud paa at tilfredsstille den nulevende Slægts Krav! — Paa Grundlag af disse tre Misforstaaelser (foruden nogle mindre) er Hr. Rohde saa i en Avis bleven anerkendt som den, der har „paavist Principforvirringen" i „Universitetets Patentmoral"! Ak nej, der doceres ogsaa en helt anden Moral ved Universitetet, og vi have nu tillige set, at ogsaa Dr. Brandes fastholder et Patent paa den af Hr. Rohde angrebne Lære.

Naar jeg gør Regnskabet op med Dr. Brandes, faar jeg da følgende Resultat.

Hvad det ene af de to Stridspunkter angaar (om de store Mennesker som Historiens Maal), har han brækket Spidsen af de dristige Sætninger, der gav Artiklen »Aristokratisk Radikalisme« dens egentlige Betydning. Derved er dette Stridspunkt skaffet ud af Verden, og der er i Artiklen, hvad det egentlige Tankeindhold angaar, ikke sagt andet end hvad der ofte er sagt før. Hvad det andet Punkt angaar (om Velfærdsmoralen), har han hildet sig i en tydelig Selvmodsigelse og er havnet i et Standpunkt, som ikke blot hans Modstandere, men ogsaa hans Mester og hans Discipel erklære for uholdbart. — Mon jeg ikke skulde have brugt et »mildt« Udtryk, naar jeg har erklæret Artiklen om Nietzsche for ukritisk?

* *
*

Hermed kunde jeg — hvad Sagen angaar — slutte Polemiken med stor Sindsro. Men — med Fare for, at Dr. Brandes skal sige, at det ikke »klinger ægte«, kan jeg ikke lade være at udtale, at lige saa modstræbende som jeg er gaaet til denne Strid, lige saa ilde til Mode har jeg følt mig ved at se en af de betydeligste Mænd i vor Literatur optræde paa den Maade, det her er sket. Jeg vil ikke undersøge, om Dr. Brandes er en stor Mand, heller ikke, om det havde været bedre, om han havde kunnet undværes. Men jeg vil slaa fast, at han ikke kunde undværes her hjemme. Det skal aldrig glemmes ham, hvilket Liv og hvilken Bevægelse han har vakt, og hvor mange friske Strømninger han har ledet ind over vort Aandsliv. Han har Egenskaber, som jeg vilde misunde ham, hvis jeg ikke i saa høj Grad beundrede dem. (Hvem skulde vel mere kunne vurdere Betydningen af Ævnen til at vække og begejstre, end den, hvis Lærervirksomhed stadig bringer ham i Berøring med de unge, og som saa ofte maa sige sig selv, at om han ellers skulde have nogle Betingelser for sin Gerning, denne har han i hvert Tilfælde ikke?). Vort Land maa være meget rigt paa store Kræfter, siden det har haft Raad til ikke at tage denne betydelige Kraft i

sin Tjæneste. Der er gjort stor Uret mod Georg Brandes. Men det forekommer mig rigtignok, at i de senere Aar er der ingen, der øver større Uret mod ham end han selv. Maatte han dog ikke fortære sin Kraft i usammenhængende Journalistik og i løse Proklamationer af Fænomener, der især synes store, fordi de ere barokke og sygelige! Maatte han kunne samle sig til et saadant betydeligt Værk, som vi endnu have Ret til at vente det fra en Haand som hans!

HARALD HØFFDING.

Georg Jørgensens sidste Rejse-Æventyr.

VI.

Berthe og Georg Jørgensen sad alene foran Jeannes Sæng og Kattens Sygeleje i Kurven. Georg Jørgensen lo nok indvendig ad Situationen, men hvad Fanden skulde dette herre dog blive til? Han følte sig flov under den lange Pavse, som indtraadte efter Jeannes Bortgang.

Berthe havde lagt et nyt koldt Kompres paa Minettes Øje. Katten syntes at sove rolig.

Hun sad stadig bøjet over den lille Kurv. — Nej hvor var hun nydelig støbt! — En Statuette i Bronce. Hvor fristede de fra den smalle Midie fint ud ad løbende Linjer Georg Jørgensen til at lægge sin Arm om hende.... »Nej, lad mig dog ikke blive rent rundtosset!«

Hun blev ved at tie og se paa Katten, der i Søvne dovent strakte alle fire Ben langt ud; Madame Berthe blev ved at ruge over den med Øjnene, som om Georg Jørgensen ikke var til Stede.

»Mon det er lutter Koketteri af den lille Edderkop?«

Han syntes endelig, at han burde sige noget.

— Katten fejler ingen Ting. Det er lutter Skaberi.

— De har jo selv raadet til kolde Omslag.... Saaret over Øjet er jo tydeligt.... Der var jo Blod.... Men det kan være, at Jeanne har taget for galt paa Veje. Det kommer af hendes gode Hjærte, hun kan ikke taale at se nogen af Guds Skabninger lide. Jeg har heller ikke sendt Rigolo til Viroflay.

— At hun bliver ved at glo paa den Kat! At hun ikke kan se paa mig!

Georg Jørgensen sagde disse Ord højt paa Dansk.

— Jeg forstaar ikke Latin, sagde Berthe.

— Hm! — Hvorfor tager Jeanne sig af den Vipstjært, som hun kalder »professeur«?

— Af Kristenkærlighed. . . . Hun giver ham heller ingen falsk Titel. Han er ansat ved det katolske Collegium her i Byen og læser selv til Bachelier-Eksamen[1]). Men han er fattig, er et uægte Barn af Jeannes Kusine. Jeanne giver ham Frokost- og Middagsmad, Aftensmad faar han paa Kollegiet hos Præsterne. Det er paa Bekostning af sit gode Navn og Rygte, at Jeanne tager sig af ham, min Herre.

— Saa-aa? Er det saa sart, Jeannes gode Navn og Rygte?

— Hun har levet med i sine unge Dage; nu er hendes Liv ulasteligt. . . . De behøver ikke at le. Jeanne er kun 32 Aar. Der er mange i hendes Alder, som endnu ikke er naaede til Sans for Dyden. . . . Tror De virkelig, at den stakkels lille . . . Vipstjært . . . kalder De ham . . . tror De, at en ældre Kvinde kunde træde i nærmere Forbindelse med ham paa det Standpunkt, han nu er? Saa maa De være meget uerfaren. Men — det geraader Dem til Ære, min Herre.

— Det er dog nederdrægtigt, saa hendes Stemme klinger kønt. . . . Undskyld, min Frue, jeg taler tit Latin i Distraktion.

— Saa er det vist ikke pæne Ting, De siger. . . . Nej . . . blot Jeanne kunde indpode Léonce noget af sin Energi. . . Fyren er blodfattig. Om Aftenen læser han Græsk med Eleverne i det katolske Kollegium, om Formiddagen lærer han Urtekræmmeren Roussels og Slagteren Gontards Børn Ortografi, Skønskrivning og Bogholderi, alt for 35 Centimer Timen. De 50 Centimer om Dagen maa han bruge til en Vermouth en Cassis eller til Billard. Han leverer Jeanne alt, hvad han fortjæner. Hun køber Klæder til ham for Pengene, og som sagt føder ham næsten gratis. Saa har hun ogsaa lidt Selskab om Aftenen, har én til at følge sig, naar hun vil ud at more sig. . . . Nu vel, hvem ved? Han kan jo vokse sig større og stærkere, faa en bedre Stilling, saa er det dog altid gentilere for Jeanne at være gift med en Professor end gaa og vaske for Madame Lucas og bringe Tøj om i Byen til enlige Herrer. . . . Fattigdom er en slem Husfælle, min Herre, og en Kvinde uden Medgift kan kun undgaa den enten ved

[1]) Omtrent svarende til vor Studentereksamen.

Umoralitet eller ved Giftermaal. Derfor vil jeg ogsaa gifte mig, og Jeanne burde maaske gøre det samme og ikke vente paa Drengen. . . . Det er en Selvfølge, at et mere end trediveaarigt Kvindehjærte adskillige Gange har været underkastet Naturens Lov. . . . Men hun burde i sin Alder være fornuftig og ikke vente for længe.

Georg Jørgensen bed sig i Læben. Skøndt han troede, at han længst var ude over alle romantiske Illusioner og selv vilde have talt om Kærlighed, om nogen hjemme havde indladt sig i Samtale med ham derom, som en Urtekræmmer om Rosiner, ærgrede han sig over denne Snusfornuft, udtalt med denne klingende Røst, og den gamle Idealisme fra Studentertiden protesterede uvilkaarlig, naivt i hans Indre.

— Ægteskab er altsaa en Handelsaffære, hvori man sælger sig til den højstbydende?

For første Gang skraanede hendes kolde Øje op imod ham.

— Hvem siger det? . . . Tror De, jeg tog Murmester Danglemand trods hans 100,000 Franks fem Villaer og to Huse her i Byen? Nej, min Herre, hav dog ikke slige Tanker om mig. . . . Det er for Resten godt, at vi faar en Samtale under fire Øjne. Jeanne har jo talt til Dem om en mulig Ægteskabsforbindelse . . . blot gjort Dem et Forslag . . . jeg giver Dem mit Ord paa, at det hele er udgaaet fra hende. Den, paa hvis Vegne hun har talt, respekterer sig selv, men hun er ingen syttenaars Pige, der vugger sig i Ungdommens Drømme. — Altsaa: Skulde jeg gifte mig, hvad jeg meget gærne vil, saa er det fordi jeg vil op paa et højere socialt Stade. Dertil behøves Penge, og to kan tjæne flere Penge end én, naturligvis naar de begge er flittige og fornuftige. Den, jeg tager, maa være mig garanteret som en hæderlig Person; han maa have et nogenlunde tiltalende Ydre, maa være nogenlunde jævnaldrende med mig, for, ser De, saa er der Mulighed for, at der under Ægteskabet kan opstaa den Slags Kærlighed, som passer sig for Folk i modnere Alder. Flammen kan blive lige saa varm, som den der blusser i Ungdommens Vaar, men den brænder stille, kun i de fortroligste Øjeblikke røber den sin Magt. Den er bly og diskret overfor Verden. Jeg haaber, De forstaar mig, min Herre? Spørg mig kun ud; jeg skal svare Dem sandfærdig paa Deres Spørgsmaal; jeg skal til Gengæld ikke spørge Dem ud, ti jeg véd, at naar jeg vælger mig en Mand, vælger jeg mig et Overhoved, som jeg aldrig kan blive ligestillet med, og jeg hører ikke til de moderne Kvinder, som ikke agter Religionens Bud.

— De er altsaa meget troende?

— Det passer sig kun for en Mand at være Fritænker.

— Tror De paa alt, hvad Kirken lærer?

— Ja og nej. Spørger De mig her i min Stue, om jeg tror f. Eks. paa Himmelfarten, saa siger min Fornuft mig, at den er umulig. Men er jeg i Kirken, hører Sangen og Orgelet, indaander Røgelsen, saa tier den Fornuft og jeg tror paa alt, hvad jeg har lært i min Barndom.... Livet i Kirken under Gudstjænesten ... det er et dejligt Liv ... det gaar som en sagte glidende Baad paa en Flod. Livet udenfor i Verden, min Herre, ... det er en Sejlads paa det stormfulde Hav. Naar jeg knæler for Krucifikset, er jeg en anden, end naar jeg forlanger en Regning betalt af en Kunde. Da jeg aldrig har følt Kald til og aldrig har ejet Selvovervindelse nok til at blive Nonne, maa jeg som en almindelig Kvinde dele mit Liv i to Dele. Men jeg er lykkeligst i de faa Øjeblikke jeg kan leve Religionens Liv; det forsikrer jeg Dem.

— Gaar De til Skrifte?

— Naturligvis. At bekende sine Synder, det er som at gaa i Bad. Det styrker at rense sig.

— Har Præsterne i Skriftestolen aldrig gjort... saadan... saadan nogle Tilnærmelser...?

— Naa — Jo, flere Gange, men det beviser blot, at de kan glemme deres Pligt for deres Lidenskab. Jeg tilgiver let, at en Præst ikke kan udholde Kyskhedsløftet, naar han siden oprigtig angrer.... Det var nu det om Religionen. Har Jeanne ikke fortalt Dem, hvor hun og jeg er aldeles enige om den Sag. Vil de spørge mig ud om mit tidligere Liv? Det har jeg til Dels fortalt Dem i Aftes. De vil da vide, at jeg har giftet mig af Kærlighed, men at jeg blev ulykkelig. Vil De vide, om jeg kun har tilhørt én Mand, saa vil jeg svare Dem: Jeg har været Jomfru i et stort Magasin, været smuk ... og De kan slutte Dem til Resten og skaane mig for generende og ydmygende Tilstaaelser. Men jeg sværger Dem: Aldrig har jeg tilhørt flere Mænd paa samme Tid.

— Alt passer i hende som Delene i en Maskine, sagde Georg Jørgensen paa Dansk — slog straks over i Fransk og sagde:

— De er lykkelig organiseret.

Hun forstod ham ikke ret, eller misforstod ham. Hun svarede:

— Ja, mine to Barselsænge er forløbne meget regelmæssig, uden synderlig Vanskelighed.

— Ikke Spor af Frækhed, tænkte Georg Jørgensen. Hun vilde kunne tale om alt uden at rødme.

Berthe interesserede ham i allerhøjeste Grad. Det maatte han tilstaa for sig selv. Et helt nyt Fænomen! Det kunde være morsomt nok, dette ny Stykke Legetøj, som han fandt paa sin Vej. Kun maatte han, ligesom Børnene, sé, hvad der var inden i Legetøjet, selv om det skulde gaa i Stykker under Undersøgelsen. Altsaa: Han maatte spørge videre:

— Det er altsaa især for at tjæne Penge, at De vil gifte Dem?

— Ja, for saa behøver man ikke at blive saa gammel, før man trækker sig tilbage for at nyde Livet, at man ikke kan nyde det.

— Og hvad forstaar De ved at nyde Livet?

— Ikke alene at spise og drikke godt ... det er for mig noget underordnet. Heller ikke at pynte mig ... diskrete Farver og Stoffer klæder mig bedst; det siger alle, og jeg selv forstaar mig saa godt paa Damepynt, at jeg meget godt kan se det. Lidt finere sort Silkestof, nogle faa Smykker, det er alt, hvad jeg ønsker i den Retning. Men jeg vilde f. Eks. gærne have Raad til at gaa i de bedre Teatre, til at køre i Droske og ikke al Tid rumle i de Omnibusser i Paris. Mit højeste Ønske er selv at komme til at eje en køn lille Villa med en lille Have og have rigtig kønne Blomster. Jeg elsker Blomster og Dyr. Derfor vilde jeg gærne have to smukke Hunde og nogle Angorakatte, — og, lad mig se, en hvid Pappegøje vilde jeg ogsaa gærne have.

Hun saá op fra Katten hen i Luften, for første Gang opdagede Georg Jørgensen noget varmt henflydende i hendes Øje. Hun blev ved at stirre ud i Rummet, mens hun fortsatte:

— Og saa vilde jeg erhverve mig Dannelse ved Læsning, hvad jeg aldrig har haft Tid, heller ikke rigtig Lyst til. Men det er dog egentlig kun Dannelsen, der i vor Tid gør den egentlige Forskel mellem Folk. Og af Literatur kender jeg kun Dumas père, Xavier de Montepin og Ohnet. De to første skal være forældede, siger man, og jeg tror, man har Ret. Den sidste sværmer jeg lidt for, især for hans Doktor, som omvender sig til Religionen ved sin Datters Bryllup. For saadan er det ogsaa gaaet mig, da min lille Søn havde Difteritis. Det vil sige, jeg har aldrig som den Doktor været imod Religionen, men jeg havde aldrig før tænkt videre paa den. Men jeg lovede mig selv, at hvis Barnet kom sig, saa skulde jeg flittig gaa til Messe og Skrifte, faste paa de

Dage, som Kirken har paabudt det. Barnet blev rask, og jeg har holdt mit Løfte. . . . Men jeg kom bort fra min egen Uddannelse. . . . Noget har jeg jo læst ved mine Studier for at blive Fødselshjælperske, men det er ikke den Slags Viden, som bringer en op i de dannedes Kreds. Man maa studere noget om Tyskernes Historie og lære noget Geografi. . . . Ser De, naar man nu havde en god Mand, med en fem seks tusend Franks i aarlig Indkomst, som ikke havde for meget at bestille, saa vilde jeg kunne leve sammen med ham, og han vilde spare ved det, for en Kone er billigere end en Elskerinde, og Mand og Kone bruger ikke mere tilsammen end en flot Ungkarlemenage, det véd jeg af Erfaring. Jeg vilde saa i fem Aar lægge op, hvad jeg tjænte ved min Praksis . . . naturligvis vilde jeg selv betale, hvad de to Børn koster, det vilde blive godt og vel 10,000 Francs . . . det var mer end nok til at udbetale en Villa med Stue og første Sal. De har forbygget sig i disse Byer omkring Paris . . . man køber billigt, Renterne af Købesummen kan man omtrent faa ud ved Lejen af en af Etagerne.

Georg Jørgensen havde siddet og set ned i Gulvet. Kun en enkelt Gang havde han løftet Øjnene op mod Madame Berthe, der talte uafladelig i hurtigt Tempo, bestandig med Profilen vendt til ham. Nu sad hun foroverbøjet med det ene Knæ hvilende i de foldede Hænder. Hendes Fod var fin og smal som en virkelig Dames, hun vuggede den frem og tilbage. Støvlens lakerede Læderkantning skinnede som poleret Smedejærn under den ensformige Bevægelse, rhytmisk som Pendulens Gang paa et Taffelur. Lysreflekserne paa Kjolens sorte Silkestof havde ogsaa noget staalagtig koldt. Hendes korte Profil stod i Dagen som skaaren i Træ. . . . Georg Jørgensen sagde ved sig selv:

— Hun ligner en . . . ja, hvad er det for en Fugl, hun ligner med det Næb og de Øjne og den evig kvidrende Snak?

Madame Berthe slap Hænderne om sit Knæ og lagde sig let tilbage i Stolen, lod dog bestandig den smalle Fod titte frem og bevæge sig til begge Sider, mens hun støttede den anden mod Gulvet med den høje og spidse Støvlehæl. Hendes hele Stilling blev lidt mageligere, hun syntes let at give sig hen i Nydelsen af det Fremtidsbillede, hun havde tegnet, da hun sagde:

— Se saa kunde man tage en Baad paa Seinen paa Hverdagene, om Sommeraftnerne, naar det var meget, meget . . . saadan rigtig gennemsigtig klart . . . ikke en Sky paa Himlen . . . tage en

kold Kylling og en Flaske Bordeaux med og spise ganske alene paa en af de smaa Øer ... og om Vinteren ... saa en Gang om Maaneden paa Komedie ... Gymnase, Vaudeville, Variétés, Porte-Saint Martin ... en ganske enkelt Gang i Français og i Operaen ... man købte et Klaver, gjorde Bekendtskab med én, som kunde spille paa det ... og saa dansede man ... i sin egen Salon ... og først og fremmest: man maatte hjælpe den gode Jeanne til en Stilling, som satte hende i Stand til at komme i éns Hus uden Anstød.... For Jeanne, min Herre, Jeanne skylder jeg evigt Venskab, om end hun staar under os i Dannelse.

Hun drejede sig brat om og fæstede sine Øjne lige paa Georg Jørgensen. Var Øjnene varmere end ellers?... Vist er det, at der ligesom var en livligere Glans i dem og et stærkere Spil i de farvede Reflekser, der løb om Pupillerne.

Hendes Arme sank ned, og Hænderne hang løst over Hofterne; hun ligesom løsnede stramme Staalfjedre i sin Krop, idet hun gentog:

— Naar jeg tænker paa stakkels Jeanne, bliver mit Hjærte ømt, min Herre. Hun har Følelser, der hæver hende højt over hendes Stand, hun har kun én Fejl: hun mangler Ærgerrighed.... Ikke sandt? Vi skal være gode mod Jeanne.

Det var dog henrivende, som hendes Stemme lød, nu da den blev blødere og ømmere. Georg Jørgensen fandt hende ligefrem smuk.

Som forsøgsvis famlede han efter hendes højre Haand, hun hjalp ikke til, gjorde heller ingen Modstand. Han fandt den, tøvede lidt, inden han trykkede den; hun tav og gengældte Trykket, men havde vendt Hovedet paa Siden igen og saá ud i Luften som før. Georg Jørgensen trykkede, hun trykkede igen ... det blev til to, tre dobbelte Haandtryk, saa blev Georg Jørgensen flov, vidste ikke ret, hvad han skulde gøre. Al Tænkning standsede i ham; han følte noget ulme i sig, der kunde slaa ud i Flamme, hvis han turde lade det raade. Han kneb Tænderne sammen, lukkede Øjnene fast i.

Da han aabnede dem igen, fandt han hendes Ansigt nær ved sit. Hun havde drejet sig om, og alt i hendes Øjne lo tæt op mod hans.

Han greb hende om Livet, kyssede og kyssede hende. Hun gengældte hans Kys. Nu lukkede hun Øjnene, mens Georg Jørgensen slugte hendes Ansigt med sine.

Hvor hvilede dette lille fine, baade faste og bløde Legeme tæt i hans Favn. Han havde en smigrende Følelse af, hvor han magtede det, hvor han ævnede at holde det fast til evige Tider, om han vilde.

Hvad var det? Det var som en Fjer atter strammedes i hende.

Inden Georg Jørgensen vidste deraf, gjorde hun et skarpt, tørt Ryk i hans Favn, gled saa ud af den, smidig som en Slange... han stod der betuttet over ikke at have benyttet sin Kraft, han følte var saa vældig. . . . Madame Berthe var et godt Stykke fra ham.

Der stod hun dødt smilende, glattende paa Haar og Kjole.

Georg Jørgensen gjorde en Bevægelse hen mod hende. Bestandig smilende tog hun fat i Stoleryggen og holdt Stolen ud imellem dem. Nu var hendes Træk stramme som en Maskes; det døde Smil blev til en Grimace, mens hun nynnede med glasklokkeklingende Røst de to Linjer af en bekendt Vise fra Sangkaféerne:

Hvis min Mand det saá, hvis min Mand det saá,
som Tigeren han raste vildt.
De maa huske paa, De maa huske paa,
at jeg er baade gift og skilt.

Georg Jørgensen søgte at aabne en Kamp med hendes Øjne, at stirre imod hende. Han maatte dog være den stærkeste. Han var dog ellers ikke uerfaren.

Hun sænkede Stolen. Han gjorde et Skridt fremad. Hun løftede den atter. Deres Øjne forlod ikke hinanden.

Hendes Læbers Linje blev til en tynd, tynd rød Streg. Hun holdt Tænderne sammenpressede, syntes han. Hendes Næsetip blev hvid, den maatte være haard som et Næb; den maatte kunne »hugge«.

Silken laa blank og ubevægelig som et Staalharnisk over det høje Bryst og om den tynde Midje. Aandedrættet bevægede den ikke, Aandedrættet var som standset.

Mere og mere døde alt Liv, al Udsigt til Bevægelse ud i dette lille, strammede Legeme.

Se hvor Haanden krummede sig om Stoleryggen som en Klo!

Det blev uhyggeligt. Berthes Øjne, hele hendes Skikkelse, virkede paa Georg Jørgensen som en blank Metalplade paa en

Magnetisørs Medium. Det begyndte at flimre med sorte Prikker for hans Øjne og at trække i hans Haandled.

— For Djævlen! sagde han paa Dansk, og gjorde en skudrende Bevægelse med Skuldrene.

Hun blev staaende i en *garde*-Stilling.

Havde hun ikke besvaret hans Omfavnelse fast og hans Kys brændende men kort, som om glødende Metal havde rørt hans Læber i et Sekund.

Skulde han byde hende Penge? Han turde ikke. Han vilde tale. Hans Læber var knastørre og lammede som med begyndende Stivkrampe.

Nej, det var dog for galt!

Vindeltrapperne knagede derude, og Mennesketrin kom nærmere. Jeanne traadte ind.

Madame Berthe sang:

Hvis min Mand det saá, hvis min Mand det saá,
som Tigeren han raste vildt.
De maa huske paa, De maa huske paa,
at jeg er baade gift og skilt.

— Men Minette? sagde Jeanne. Hendes Øjne søgte Kurven.

— Er uden Fare . . . fejler ingen Ting, svarede Berthe. Herren har aldeles helbredet den. Kun stadig Ro og kolde Kompresser, Jeanne ... og lidt Vand i Mælken for Fordøjelsens Skyld, siger Hr. Dyrlægen.

Berthe stod endnu der med Stolen i Haanden.

— Oho! udbrød Jeanne med en pludselig Forstaaelses Himmelfryd, slog sine Hænder sammen og lettede med utrolig Spændkraft sin tykke Figur op i et perpendikulært Hop.

— Alt er altsaa lige ved at blive afgjort.

Hun tørrede sig med sit Forklæde om Munden og vilde til at kysse Berthe.

— Endnu ikke, ... aldeles ikke, min gode Jeanne, sagde den lille Dame med fornem Værdighed. Hvis den Herre tror, at jeg forinden vil være hans Elskerinde, fejler han storlig. Jeg elsker ham endnu slet ikke. Der maa ventes.

Jeannes Øjne søgte Georg Jørgensen.

— Ih, min Gud, Hr. Georges, De ser ud som et Glas meget fortyndet Absinth, vendte sig saa til Berthe og brød løs:

— Nej, hør véd De hvad Berthe, naar De er vis paa, at

De skal sammen op til Mairiet med det første, saa er der da virkelig ikke Grund til en saadan overdreven Haardhed, for Hr. Georges' hele Sygdom kunde tage en værre Vending, hvis han mødte lutter Ubarmhjærtigheder. ... Det var virkelig kedeligt, at jeg kom nu.

— Det var særdeles heldigt, sagde Berthe.

— Saa, var det det? sagde Jeanne, og blev vred. ... Saa—aa —? Nej, véd De hvad? Jeg har gjort mig al optænkelig Umage for at faa Herren herhen; for det med Minette vidste jeg godt ikke havde saa meget at betyde, og da De sendte Melanie, forstod jeg godt, at det var fordi. ... Jeg véd nok, hvorfor det var. Men De ødelægger Dem selv ved Deres Koketteri. De vil være klogere end alle os andre, ligesom De ikke var skabt akkurat ligesom os andre. Men De har altid villet ... saadan samle til Bunke til et rigtigt stort Kærlighedsøjeblik ... og hvad er det saa blevet til? Mandfolkene er blevne kede af alt det Vrøvl og er gaaede deres Vej, og De har faaet Lov at sidde ene og kvidre paa Deres Pind pip ... pip ... pip! og glo ud i Luften efter en ny én ... saadan en Prins Dejlig eller en Marquis af Carabas[1]) ... og kan ikke nøjes med en udmærket svensk Dyrlæge. ... Enten en Dronningetrone eller et Natskrin, det er Deres Princip, men en almindelig Armstol, den kan De ikke nøjes med.

Nu først sænkede Berthe Stolen for at sætte sig paa den, ti hun brød ud i en Latter, der skingrede som Glasstykker, der slaas mod hinanden. Den rystede hende som i Krampe og afbrødes af smaa Hvin. Jeanne blev en Stund ved at skænde, men da Berthes Latter tog til, sagde hun til Georg Jørgensen:

— De har gjort hende for ophidset, Hr. Georges. Bare hun ikke faar ondt. Hendes Mave er ikke stærk. ... De er jo Læge ... om det ogsaa kun er for saadan nogle som hende (hun pegede paa Katten) ... men lidt Orangeblomstlikør ... hvad?

— Ja, giv hende bare Orangeblomst, brummede Georg Jørgensen og lo, lettet, som om han var løst af en magnetisk Døs, tog sin Hat og ilede ned ad Trappen.

— Jeg skammer mig som en Hund, sagde han, mens han hurtig gik hjem. At man i min Alder, og efter hvad jeg har oplevet, kan bære sig ad som en Fjols af en Rus. Hvorfor

---

[1]) Hælte i franske Børneæventyr.

Fanden lod jeg hende slippe . . . eller hvorfor Fanden vilde jeg røre ved det hysteriske Skabedyr?

Frokosten satte ham i bedre Humør.

— Hvis man nu kunde eller gad skrive, tænkte han, mens han nippede til sin Kaffekognak under Kaféens Solsejl, saa kunde man lave en Feuilletonartikel og tjæne til en Operabillet.... Jeg tror for Resten alligevel, jeg vil dyrke dette Bekendtskab med Jordemoderaspiranten. Nu er hun s'gu ikke farlig.... Kritsch... Kratsch —! Hvor det knagede i hende, da jeg holdt hende om Livet... og hvor jeg kunde mærke Tænderne gennem hendes Kys!

VII.

Da Georg Jørgensen den næste Morgen sad i sin Stue foran det aabne Vindue, hvorigennem Vinden sagte og velgørende strøg over hans Kinder, med Kaffekoppen staaende paa Kaminen, Cigaretten i Munden og sin danske Avis i Haanden, som han lige havde læst, befandt han sig vel. Han havde med Interesse fulgt en Beretning om en Katastrofe, som var overgaaet et københavnsk Forlystelsesetablissement. Selve Katastrofen vakte egentlig ingen Følelser hos ham; nej han nød Mindet om nogle ret behagelige Aftener i samme Etablissement, han morede sig ved at lade hjemlige Fysiognomier passere forbi sig i Fantasien. Det var dog nogle gemytlige og pudsige Fyre, alligevel var han glad over, at han havde dem paa Afstand.

Det var en af hans Lediggængerfornøjelser i Erindringen at genleve, hvad der var mødt ham i Livet og at lade Billederne glide vekslende forbi sig. Nu kom Turen til Gaarsdagens Oplevelser.

De var egentlig ogsaa ret grinagtige. Men nu var den Pølse ude. Den skulde være ude. Han vilde forhøre sig hos sin Værtinde om en ny Vaskekone. Han gad ikke mere høre Jeannes Sludder. Han skulde nok sørge for at holde hendes Efterfølgerske adskillige Skridt længere borte fra Livet og undgaa alt Maskepi med hende.

Saa tænkte han: Ja, men det er dog Synd for den skikkelige Tøs. Hun, som giver sine fattige Skillinger til den Fyrs Studeringer! Har jeg nogensinde i mit Liv opofret mig for en anden?

Det var da ogsaa forbandet, at jeg just skulde komme til at tænke paa, hvor unyttigt et Menneske jeg har været i mit Liv! Nu sad jeg og havde det saa godt her.... Nu gider jeg ingen Ting. Hvad skal jeg faa Dagen til at gaa med?

Læse gad han ikke. Han tænkte med Lede paa at drive om paa Boulevarderne inde i Byen, paa at stille sig i Queue foran et Teaters Billetkontor, paa de mange fremmede Ansigter i Salen. Plakatsælgernes skarpe Brøl gjorde ondt i hans Øren.

Drive ud langs Floden! Uh, der var saa kedeligt! Altid den samme Tur.

— Alligevel maa jeg ud!

Saa! Nu stod han jo paa én Gang udenfor det Hus, hvor han i Gaar havde spillet Dosmerrollen.

Han var lige ved at stampe i Gulvet, da han saá denne lave Dør med et Trin nedad i Jorden og Begyndelsen af Vindeltrappen med den røde Snor til Rækværk. Han var sig dog bevidst, at han slet ikke havde tænkt paa at gaa herhen, at han ikke havde tænkt paa den Gedehams af et Fruentimmer i den sorte Silkekjole. Han hørte den sige: Kritsch-Kratsch! — Uh!

Han vilde vende om. En kommer lige ned ad Trappen. Det var Jeannes Plejesøn, »Professoren« i Græsk. Han bar et Par Bøger i Duodez under Armen.

Med Stræben efter flot Frejdighed hilste han Georg Jørgensen med et højt:

— God Dag, Hr. Doktor!

— God Dag, Hr. Professor, sagde Georg Jørgensen, og udtalte »professeur« med et lidt parodierende Eftertryk.

Den Lille lod til ikke at forstaa det eller ikke at ville forstaa det. Han standsede og sagde:

— Vilde De se til Minette? Hun er i udmærket Bedring. Mademoiselle Jeanne er ikke hjemme i Dag ... men hvis De vil, skal jeg lukke Dem op, for Minette er deroppe....

— Nej Tak.

— Jeg skal ud og give Timer ... det vil sige, jeg har endnu en Time fri; og Madame Berthe har indbudt mig til Frokost hos sig, fordi Mademoiselle Jeanne er forhindret i at modtage mig.

Skøndt Georg Jørgensen var gnaven, kunde han ikke modstaa Komiken i denne værdige Røst, som forceredes ned i en hæs Bas, og den værdige Langsomhed i Diktionen, som udgik fra denne »Skygge« af et Mandfolk.

— De bor hos Mademoiselle Jeanne, Hr. Professor? spurgte han.

— Paa fjærde Sal i samme Hus, svarede den tynde Fyr.... Jeg fører hendes Regnskab....

Jo — der var en Slags fjærde Sal. Georg Jørgensen opdagede to smaa Kvistvinduer oppe i Saddeltagets lodrette Parti mellem de ottekantede Skiferplader.

— Jeg vil ikke opholde Dem, naar De skal til Frokost.

— Turde jeg spørge Hr. Doktoren, hvad Klokken er. Jeg tror, jeg har glemt ... ja, jeg har virkelig glemt mit Ur.

Han rodede flygtig i sin Vestelomme, mens Georg Jørgensen trak sit Guldur op og lod Guldpladen over Skiven springe op. Den unge Fyr saá graadig ned paa det.

— Klokken er et Kvarter over ti.

— Ah — saa har jeg næsten to Timer.... Undskyld, jeg husker ikke Deres Navn ... jeg kan vel heller ikke lære at sige det, for jeg kender ikke de gotho-germaniske Sprog ... jeg kalder Dem da Hr. Doktor.... De er jo Veterinær?

— Nej, det er Snak.... Jeg er ikke mere Veterinær end De.

Georg Jørgensen fortrød straks, at han havde fordærvet en Spas ved dette Opspring af gammel dansk Studenterselvfølelse. Den Lille sagde:

— Aha ... maaske Zoolog.

— Ja, svarede Georg Jørgensen. Han gad ikke være over videre Forklaring, men sagde:

— Turde jeg saa byde Dem at drikke en Absinth i Café du Commerce?

— Men Deres Frokost hos Madame Berthe, Hr. Professor?

— Vi kan sende en Fyr fra Kaféen og afbestille den, sagde den Lille og knejsede som en kalkunsk Kylling.

— Tør De det?

— Om jeg tør? (Stemmen slog fra Bas over i Diskant). Jeg er en uafhængig ung Videnskabsdyrker. Det vil sige, jeg dyrker de klassiske Fag, og har, med Deres Tilladelse, ingen stor Respekt for de eksakte. Om Forladelse! For de Fag er positivistiske, og jeg er Idealist. Jeg har læst noget af Victor Cousin og af afdøde Caro.

— Jeg be'r. Jeg har ikke læst et Ord af de Herrer.

— Siden Racine er der ingen Poesi mere i Frankrig. Da Literaturen forlod den klassiske Bane, forvildede den sig.

— Kanske. Jeg forstaar mig ikke stort paa det.

Jeg forstaar mig ikke heller paa Naturvidenskaberne. Jeg er aldeles Klassiker.

De var komne udenfor Kaféen.

— To Absinther, bestilte den unge Fyr.

Opvarteren standsede ikke, gik forbi det Bord, de havde sat sig ved, som om han ikke havde hørt, hvad der blev bestilt! Den Lille tav med en halv arrig, halv resigneret Mine, raabte paa to Absinther, da Opvarteren anden Gang strøg forbi. Samme Resultat. Da raabte Georg Jørgensen paa to Absinther.

— Straks Herre, svarede Opvarteren.

— De har en meget stærk Stemme, min Herre, mumlede den Lille surt, tog en Portemonnæ frem, som Georg Jørgensen tydelig mindedes at have set i Jeannes Haand for lange Tider siden, og som nu saa meget havareret ud. Han ragede længe i den, som søgte han efter aftalte Penge. Foran ham stod længst Opvarteren, hvis brune Øjne hvilede paa ham, ironisk undersøgende. Endelig sagde Opvarteren:

— Jeg kan godt bytte, hvis Herren ikke har Smaamønt.

Den Lille rødmede og tog til Sidelommen i sin langskødede Frakke, rystede paa Hovedet og mumlede noget om, at han maatte have glemt sin Brevtaske. Opvarteren blev staaende ubarmhjærtig ubevægelig, stadig smilende, mens han klaskede let med Tungen, som en Kusk med sin Pisk, naar han vil opmuntre Hesten til at lade det gaa lidt rask. Georg Jørgensen var ondskabsfuld nok til at nyde den lille Fyrs Forlegenhed et Minuts Tid eller saa, inden han sagde:

— Jeg har Smaapenge — og kastede et Frankstykke hen ad Bordets Zinkplade.

— Undskyld ... jeg skal huske det til næste Gang, sagde den Lille stammende og satte for Værdighedens Skyld sin Stemme ned i Bas.

Derpaa sagde han til Opvarteren:

— Kan jeg faa et Bud hen til Madame Berthe i Kongresgaden Nr. 69 og faa sagt, at jeg ikke kommer til Frokost. Rask ... forstaar De? ...

Han tog Portemonnæen op og leverede et Sølvstykke paa 50 Centimer til Opvarteren.

— Resten er til Dem.

— Fortræffeligt, svarede Opvarteren og bukkede dybt. Skal øjeblikkelig blive besørget.

— Vil De spise Frokost med mig? spurgte Georg Jørgensen »Professoren«.

— Tak ... hvis det ikke generer.

Georg Jørgensen bestilte Beafsteak og Vin. Den Lille spiste hurtigt og graadigt, tav, mens han spiste, men saá mistænksomt op paa sin Vært, som en Kat, der ikke rigtig véd, om det er et retmæssigt eller uretmæssigt Maaltid, han spiser.

— Vil De have en Beafsteak til? spurgte Georg Jørgensen, da hans Gæst havde fortæret sin Portion.

— Er det Skik og Brug hos Dem i Sverig, at man spiser to Beafsteaks?

— I Danmark ... ja. For jeg er ikke Svensker; jeg er dansk.

— Fortræffeligt. Danmark ... Hovedstad København? Ikke.... Saa der spiser man to Beafsteaks i Træk. Det er interessant. Det interesserer mig meget at studere fremmede Nationers, især de primitive Folks Sæder og Skikke. De homeriske Helte spiste jo hele Dagen. Den anden Portion gled lige saa let ned som den første. Georg Jørgensen foreslog Kaffe med Kognak. Den Lille sagde:

— Jeg véd, at man drikker hellere Kirsch i Deres Land. Jeg retter mig efter Deres Sæder og Skikke.

Den Lille fik røde Pletter paa sine fremstaaende Kindben.

— De vil være Filolog? spurgte Georg Jørgensen.

— Ja ... ja ..., sagde den Lille og sugede lidt af sin Kirsch. Men.... Jeg skulde først være Bachelier ... saa skulde jeg se at blive fast ansat her ved Lyceet.

— De docerer Græsk?

— Ja, men hvor skal jeg faa Tid til at sætte mig ind i det svære Sprog? ... Ser De, Hr. ... Hr. ...

— Georges....

Den Lille rakte ham Haanden.

— Maa jeg kalde Dem saadan?

— Ja.

— Ser De, paa Kollegiet har Børnene, som jeg skal vejlede, kun hundrede Linjer om Dagen for af Xenofons Anabasis og tyve Linjer af Homers Odyssé 11te Sang, *νέκυια.* Dem kan jeg uden ad.... Det vil sige, jeg skal oversætte de Ting paa Fransk, og det gaar let nok. Men de gode Præster, som styrer Kollegiet, sætter megen Pris paa, at jeg hver Dag opdager nogle ny Vanskeligheder ... disse Dativendelser, forstaar De.... Men jeg vilde saa gærne trænge ind i Aanden, som Racine har gjort, og ... ja ... ham har Græsken dog hjulpet til at blive Verdens største Digter....

Jeg véd meget godt, at de i Deres Land sætte Shakespeare højere, men deri er jeg aldeles uenig.

-- Det er kedeligt nok for Shakespeare.

— De maa ikke være ironisk, naar jeg er bedrøvet. For jeg kan ingen Vegne komme.

Den Lille søgte at betvinge et Graadudbrud med sin Serviet.

— Naa, naa.... Jeg mente blot, at den ene kan være lige saa god som den anden, sagde Georg Jørgensen og klappede den Lille ned over hans udskaarne Pandehaar.

— Ja, sagde den Lille, for jeg mener, at Frankrig er vanslægtet.

— De er mod Republiken.

— Aldeles. Republiken vil modarbejde den klassiske, det vil sige, den græske og latinske Dannelse, og naar man har haft saa megen Umage som jeg med at erhverve en lille, bitte Smule af den, og bare stræber efter at faa Bachelier-Eksamen, saa kan man have Lov til at være forbitret paa disse Positivister og ... Naturalister ... og Comtister, og Zolaïster ... og ... De bliver vel ikke vred, for jeg ser nok, at De hører til det eksakte Fakultet....

Georg Jørgensen spurgte:

— Er Mademoiselle Jeanne paa den klassiske eller paa den eksakte Side?

Den Lille saá paa ham og spurgte:

— Gør De Nar ad mig?... Det taaler jeg nødig, men endnu mindre maa De vel gøre Nar ad Mademoiselle Jeanne, for hun er slet ikke klassisk, fordi hun ikke véd, hvad klassisk vil sige ... hun er da snarere eksakt, ... men Madame Berthe er romantisk ... og hun er ikke til at holde ud. Derfor kan jeg ikke fordrage Romantiken, og tog slet ikke til Paris, da Victor Hugo blev begravet ... for han er den franske Poesis Fordærvelse, og jeg vilde ikke deltage i at hædre den, skøndt Madame Berthe vilde betale Rejsen.

— Saa? Har De læst noget af ham?

— Ikke et Ord. Jeg vilde finde det vanærende for mig, hvis jeg læste noget af den Gadedreng. Jeg hader ham.

— Er De reaktionær i Politik?

— Jeg er Royalist ... det vil sige, ikke Orleanist. Jeg holder ikke paa *„le roi“*, men paa *„le Roy“*. De gode Fædre, som underviste mig forældreløse Barn, sagde altid, at Frankrigs egentlige Historie endte med Revolutionen; det Frankrig, som kom

efter, var ikke mere Frankrig. — Aa. — Frans den første, Henrik den fjærde, Ludvig den fjortende ... dem sværmer jeg for. —

— Ogsaa Ludvig den femtende?

— Ja, han maa dog have været en meget smuk Mand. For jeg har sét Portræter ... mange Portræter af ham i Versailles.... Des værre, han skal have misbrugt sin Stillings Rettigheder ... men han var dog salvet med Olien fra Rheims. — Saadan nogle Ting kan Mademoiselle Jeanne jo slet ikke forstaa ... det undskylder jeg paa Grund af hendes mangelfulde Kundskab, men at Madame Berthe vil forsvare Victor Hugo, som hun slet ikke har læst, det ærgrer mig, og ... jeg mistænker hende for at være Socialist.

— Fy. —

— Ja ... for det er væmmeligt, naar uvidende Personer i det hele vover at udtale nogen Mening. ... Ned med dem! De skal tro og lyde.

Den Lille skreg som en Krage, slog paa Bordets Zinkplade, saa begge Likørglassene ramlede om. Georg Jørgensen rejste dem og fyldte dem igen af Karaffen. Han mærkede, hvor den Lille blev meddelsom, og vilde gærne »pumpe« ham end mere.

— Enden bliver dog, at De, Hr. Professor, gifter Dem med Mademoiselle Jeanne, sagde han.

Den Lille saá paa ham med en Rest af Mistænksomhed, som dog straks blev overvunden af Meddelelseslysten.

— Jeg har savnet mandlig Omgang, sagde han ... man har miskendt mig, fordi jeg ikke har Omfang hverken i Længde eller Brede.... En ældre, videnskabelig dannet Mand vil bedre forstaa mig end selv de bedste ældre Kvinder. ... Naturligvis ... det bliver Enden paa det hele, at Mademoiselle Jeanne vil gifte sig med mig, naar jeg har opnaaet en passende Stilling. Nu vel. Hun er ældre og ... udvortes set jo betydeligere ... (han bevægede Armene for at betegne Jeannes overlegne Omfang) ... men ser De (han bøjede sig fortrolig over mod Georg Jørgensen, og hans store Øjne glimtede listigt) ... det er klogt, naar en Mand, der har rent aandelige Formaal, har en Hustru, som kan være hans Formynderske i alle positive Forhold, som han ved et fromt Bedrag kan indbilde, at hun er den herskende, fordi hun tilsyneladende ogsaa bringer ham til at lyde, medens han i højere Forstand svæver langt over hende.

— Men om De nu, sætter jeg, blev rigtig forelsket i en jævnaldrende.

— Hi, hi!... Det vilde Mademoiselle Jeanne godt forstaa og let tilgive. Hun respekterer altid Naturens Orden, endogsaa altfor meget, og vilde sige, hvis hun kunde Latin: *Naturalia non sunt turpia*.... Men jeg taler stygt.... Jeg elsker Jeanne. Hun har været min Moder, og hun skal blive..., hvad hun selv vil, for mig. Og naar De har ægtet Madame Berthe... De er større og stærkere end hun... De vil kunne betvinge hende rent materielt... saa vil vi fire danne en ... en Karré til Forsvar paa Liv og Død mod.... (Han truede ud i Luften).

— Mod hvad?

— Mod Tidens nedbrydende Tendenser ... mod ... ja, jeg véd ikke ... men jeg føler, at der er saa meget fjendtligt, der staar en i Vejen ... f. Eks. for at blive Bachelier.... Vil De ikke nok hjælpe mig paa Deres Vis, ligesom Madame Berthe og Mademoiselle Jeanne paa deres? For Eksempel ... blot lære mig saa meget Engelsk, at jeg kan opgive det som levende Sprog til Baccalaureatet?

Georg Jørgensen gad ikke tilstaa, at han ikke kunde Engelsk; han var bleven blød, men nu blev han overlegen af Ærgrelse over ikke at kunne Engelsk, og sagde:

— Men, min kære Herre, jeg tænker virkelig ikke paa at gifte mig med Madame Berthe.

— Hm, hm! Men jeg tror ikke, hun indlader sig med Dem paa andre Betingelser. Hun har svoret i Mademoiselle Jeannes og min Nærværelse paa, at hun aldrig mere indlader sig paa noget Kærlighedsforhold, før hun har ægtet Vedkommende, og hun har en meget, meget fast Karakter. I al Fortrolighed ... hun har afvist enhver Tilnærmelse fra min Side.... Hvad er det?... Hør!

Et ... to prikkende Slag som af en Dupsko, der tørner haardt mod Stenbroen.

Den Lille knappede sin Frakke, skottede op til Georg Jørgensen og forsøgte at se kæk ud.

Ovre paa det modsatte Fortov, fjærnet fra Kaféens Siddepladser ved Gadens meget brede Kørebane stod en lille Dame med grønt strikket Shawl over Hoved og Overkrop; den sorte Silkenederdel var Georg Jørgensen en god Bekendt. Damen slog myndig med sin Parasol mod Fortovsfliserne, men sagde blidt og klingende, som om hun lokkede for en Hund:

— Léonce!... Kom, Léonce!... Kom, min Lille!... Jeg venter.

Den Lilles Øjne gled fra Madame Berthe til den ny Ven, som han var stolt af at være bleven Kammerat med.

Georg Jørgensen var som mange svage Naturer og halvdannede eller halv strandede Mennesker drillevorn. Naar han havde bragt Genstanden for sit drengeagtige Drilleri ud af Koncepterne, følte han sig selv som den overlegne og stærke Karakter. Her var to Operationsgenstande: den lille Dame paa Fortovet og den sølle unge Knøs ved hans Side under Kaféens Fortovstelt.

— Lader De Dem saadan kommandere ligesom en Skoledreng? De, som selv er Lærer? hviskede han til »Professoren«.

Saa sendte han den lille shawlomhyllede sorte Silkedame Øjne og Miner som en Hund, man vil pudse paa et Menneske.

— Kommer De, Léonce? . . . Frokosten venter.

— Jeg har sendt Afbud, Frue, sagde den Lille med sin mest forcerede Bas.

— Det véd jeg. Men De véd, at Mademoiselle Jeanne ikke holder af, at De gaar paa Kafé, før De har besørget Deres Timer.

Den Lille var ved at rejse sig.

— Er De et voksent Mandfolk eller en Dreng? mumlede Georg Jørgensen.

— Begaar jeg ikke Synd mod Mademoiselle Jeanne? spurgte den Lille med sin naturlige Stemme og kastede et kort, underlig bønligt Blik paa sin ny Mentor.

Egentlig skar det Blik samme Mentor i Hjærtet, men hans Mandighedsideal stødte saa stærkt op i ham, at han følte Trang til at indpode det i den lille »Professor«. Han stødte til ham og sagde smaaleende:

— Hvad siger De om en Curaçao ovenpaa?

— Jeg siger . . . jeg siger . . . at jeg ikke kan taale den . . . at den er altfor stærk . . . at Mademoiselle Jeanne og at Madame Berthe vil blive meget vrede paa mig.

— Lad de to gamle Fruentimmer gaa ad Helvede til. . . . Opvarter! To smaa Glas Curaçao!

— Coco! Coco! Jeannes lille Coco, kom nu og vær god! lød det lokkende fra det andet Fortov.

— Hun lokker for Dem som for en Hund, min kære Herre, hviskede Georg Jørgensen. Vær Mand!

— Ja, jeg vil vise, jeg er Mand. . . . Madame. . . . Jeg er indbudt af den fremmede Herre, kan følgelig ikke komme, lød Bassen over til Madame Berthe.

Da den Lille havde vist sig som »Mand«, følte Georg Jørgensen sig som Mand i anden Potens.

Den lille Dame stod en Stund ubevægelig og stirrede over mod de to Mandfolk. Georg Jørgensen følte hendes Blik som en hvas Knivsod, der var rettet imod ham, følte ogsaa, at han ikke kunde møde det i ærlig Kamp med Udsigt til Sejer. Han tænkte paa Strindbergs »Hjærnernes Kamp« praktisk bange for en saadan, men flot protesterende i sit Indre mod Begrebets Realitet.

Damen forlod sit Stade, men sendte forinden de to et Øjekast — stort bebrejdende og dog med et Blink af saaret Ømhed. Hun gik uden at vende sig om og forsvandt om Hjørnet.

Den Lille tømte sit Curaçaoglas, fik to Cigarretter rodet frem af Brystlommen og bød Georg Jørgensen den ene. Saa spurgte han:

— Hvad er Klokken?

— Ja nu maa De vist til Deres Time.

— Ja, ja....

Han skyndte sig bort. Aldrig saa snart var han borte, før det gjorde Georg Jørgensen bitterlig ondt, at han havde gjort de to stakkels Fruentimmer Fortræd. Men det var en Æressag for ham at drille dem. Han havde i Dag taget Revanche for i Gaar og vundet Sejer i »Hjærnernes Kamp« ved at undgaa Madame Berthes blanke Øjne. Ved Tanken om den lille fine Skikkelse, der gik forladt og overvunden, alene og skuffet hen ad Fortovet, tog Medlidenheden Magten. Han mente nu at have Lov til at ynkes over hende som Alexander Magnus over Darejos Kodomannos.

Han udtalte indvendig det sidste Navn, som her skrevet staar; han reserverede sig selv en ironisk Udgang fra Scenen, gennem hvilken han kunde redde sig uden at blive latterlig i sine egne Øjne.

Hm! den Madame Berthe! Hun vilde ikke være nogens Elskerinde! Pyt! Saadant et erfarent, fransk Fruentimmer!... Ja, nu i Dag var hun naturligvis arrig. Men i Morgen.... Det var dog et Forsøg værd.... Hun er i hvert Fald ganske pikant.... Det var bedst at indstudere Rollen i Dag, at han i Morgen kunde træde op med Sikkerhed og som den situationsbehærskende og erfarne Mand ... nu havde han to Gange spillet Fjols. Det er dog en dum Race, disse Franskmænd. De pjapper ud med hele deres intime Liv — naturligvis fordi de intet virkeligt intimt har i deres Sind ... fordi de mangler den germaniske Inderlighed.

VIII.

Georg Jørgensen gik med raadvilde og forfængelige Naturers Fanden i Voldske Resoluthed til det lille Hus, hvor Jeanne boede. Han standsede i Dag ikke et Øjeblik paa Vejen, men gik fort, som om Skæbnen havde taget ham i Nakken og drev ham af Sted.

Han saá op og ned ad Huset, huskede, at Jeanne havde sagt, at Madame Berthe var hendes Naboerske. Umiddelbart ved Siden af var intet Hus, men en græsbevokset, tom Byggegrund med Stakit foran. Nogle Hunde boltrede sig i Græsset

— Det er vel Løgn som alt det andet. Hun bor vel slet ikke i Nabolavet, den Pi-pi-Faarekylling.

Hinsides Byggegrunden stod et lille Hus paa to Etager med fladt Tag. Det saa pavillonagtig-provisorisk ud, som om det var slaaet op i en Fart og kunde rives ned, naar det skulde være. I Stueetagen var der store butiksagtige Ruder, men de nederste af dem var dækkede til af malede Brædder. Etagen benyttedes altsaa ikke til Butik. Façaden havde kun tre Fag, hvoraf det ene i Stuen optoges af Indgangsdøren til Huset. Den fri Rest af Butiksruderne var indenfra helt overdækket af en Masse røde og violette Fuchsiaer i svulmende Flor.

Paa en lille Dør, som gik ud til den meget lille, med meget smaa lakerede ottekantede Fliser gulvlagte Entré, sad et Visitkort fæstet med Messingstifter. Derpaa læstes: »Berthe Blart, Modes«.

Aha — hun gav sig altsaa ogsaa af med Modepynt! Som saa mange Kokotter!

Georg Jørgensen bankede. Det franske »Kom ind« *(„Entrez“)* lød klingert og højt. Han kendte saa vel Røsten.

En lille Stue, duftende af god Parfume, med en lille bitte Kanapé, tre Stole af hvidmalet Træ med forgyldte Riller, med stribet Sirtses Overtræk over Betrækket af himmelblaat Reps, et lille bitte Bord som de paa Kaféen, en Himmelsæng med skinnende hvide Gardiner, en Kamin, hvis marmorerede Hylde bar det uundgaaelige Taffelur med Glaskuppel og var opfyldt af Nipsdukker, smaa Vaser med fint Græs og nysudsprungne Akaciegrene udgjorde Møblementet.

Mellem Kaminhylden og en Stoleryg laa et Strygebræt, bag det stod Jeanne og strøg »fint«. Hun havde taget sit røde Liv af, og hendes Buste bovnede ugenert under Chemisen ud over Korsettet.

Husets Værtinde sad i Kanapéen og overtrak Formen til en Hat med grønt Fløjl. Hun var iført en Art Figurslaabrok, dannet af et forhenværende »fransk« Shawl. Det brogede Mønsters Farver var let falmede. Foran paa Bordet laa nogle røde Fløjelsblomster og Besætningsbaand.

Jeanne skyndte sig med at slaa et Tørklæde om sine rebelske Yndigheder, og havde et saa pudserligt sædeligt Alvorsudtryk over sit ellers saa gemytlige Ansigt, at Georg Jørgensen maatte smile, da han opdagede det. Men ikke var der Spor af, at Smilet blev besvaret.

Madame Berthe kniksede højtideligt og pegede paa en af de smaa Stole.

Georg Jørgensen satte sig forsigtig. Ryggen paa dette Sprinkelværk kunde knække, hvis han lænede sig tilbage, og Benene kunde gøre det samme, hvis han overlod Sædet sin hele Vægt. Han følte ogsaa en Trang til at gøre sig lille paa alle Kanter, i den Smule Rum mellem Kamin og Bord, hvori den Smule Stol stod.

Han var kommen med den Beslutning at være umaadelig flot og ugenert, nu følte han sig indekneben fra hver en Side mellem de mange smaa Møbler, den store Sæng, den tykke Jeannes og den spinkle Madame Berthes skarpe Næser: Jeannes Ugle-Madame Berthes Høgenæb. De saa ud, som vilde de »hugge«.

Og Madame Berthe havde en saa sammentrængt, saa rustet Mine, som bar hun et Panser skjult under Slaabrok-Shawlet; hendes Øjne blinkede koldere og blankere end nogensinde.

Georg Jørgensen sænkede sine Øjne. Da mødte ham nede ved hver af Damernes Fødder et grøngult metallisk glinsende Øjenpar. Hver havde som Attribut sin Kat. Jeanne sin lille Minette, der var kommen heløjet og helskindet ud af Kærligheds-kampen, Berthe sin Rigolo, en vældig Hankat, der nu syntes at være lige saa stramt behærsket som sin Hærskerinde.

Ingen af Kattene rørte sig af Stedet, men gloede stift paa den fremmede Herre.

— De kommer for at tage Afsked, min Herre, sagde Berthe. Det sætter jeg Pris paa. Et Brud mellem Folk i vor Alder bør ske efter alle Høflighedens Former.

— Et Brud ...? hm, sagde Georg Jørgensen, vilde sige noget mere, men blev afbrudt, da han hørte en klukkende Lyd henne fra Jeanne. Han saá paa hende. Hun kunde ikke mere betvinge, hvad der først tilkendegav sig som Latter, men gik over

i en hulkende Graad, da hun mødte sin Kundes spørgende Øje. Paa et advarende Øjekast af sin Veninde betvang hun sin Hulken, men Taarerne vedblev at løbe ned ad hendes Kinder. Hun fejede dem væk ud i Luften med Fingrene og tørrede sit Ansigt med Fligene af Tørklædet, som hun havde lagt over sin Overkrop.

— De har villet bedrage mig, min Herre, begyndte Madame Berthe. Ikke?

— Ne—j.

— De udgav Dem for Veterinær, en Stilling, der passede nogenlunde for min sociale Stilling, mens De derimod har betroet den unge Hr. Léonce, at De var Videnskabsmand i noget langt højere, for om jeg end ikke forstod, hvad det var, og af Hensyn til min egen Værdighed ikke vilde røbe min Uvidenhed for Barnet, saa véd jeg meget vel, at hvad der ender paa »logi« hører de højere Videnskaber til.

Jeanne nikkede bifaldende til Madame Berthe og bebrejdende til Georg Jørgensen. Madame Berthe fortsatte, bestandig syende.

— Havde De endda sagt, at De ikke vilde ægte mig, men blot have mig til Elskerinde, saa havde jeg ganske vist svaret nej, dels for mine Børns Skyld, dels fordi jeg med Alderen er bleven mere idealistisk.

Madame Berthe udtalte det sidste Ord med en triumferende Dvælen; at hun kunde benytte et saadant Ord maatte dog overtyde den fremmede »Videnskabsmand« om, at hun ikke var helt udannet.

Jeanne forstod Tonen; hun sendte sin Kunde et Øjekast, der skulde sige:

— Kan De se? Hun er ikke én, som De kan byde alt.

— Men De burde have fulgt Sandheden, som jeg har gjort.... Dernæst har De gjort baade den stakkels Jeanne og mig en stor Fortræd ved at forføre det unge Barn, for hvem Jeanne nu er i Moders Sted, og som hun siden, naar han er helt udvokset, agter aandelig og legemlig, at gøre til sit Livs Ledsager, og som jeg altsaa, indtil den Tid kommer, er i Tantes Sted. Vi har opdraget ham i Lydighed, fordi han, trods sin Lærdom, er et Barn i det praktiske Liv. Nu sad han og drak Likør med Dem. Tror De, den stakkels Jeanne, som præsser Blodet ud af sit Bryst for at skaffe Midler til den unge Mands aandelige og legemlige Ernæring — tror De, hun kan skaffe ham Likør til Kaffen? De har lært ham en Luksus, som kan fordærve ham.

— Georg Jørgensen kunde ikke bare sig for at smile; hans Øje strejfede Jeannes Bryst, der just ikke saá udsuget ud. Jeanne forstod ham, hendes Latter brød snøftende frem, men da Berthe forbavset løftede sit Øje op paa hende, fik hun i en Fart Haanden for Øjnene, græd, eller lod, som hun græd.

— Altsaa ... De har forført et uskyldigt Barn til Udskejelser, som ligger ud over hans Alder. Den fattiges eneste Lam, min Herre!

— Affekterede Dyr! mumlede Georg Jørgensen paa Dansk. Da opdagede han for første Gang en stor Taare i hendes staalgraa, lidt udstaaende Øje, som Vanddraaben, der hang og dirrede i Støvdragerne paa den violette Fuchsia deroppe.

— De smiler, min Herre. Le kun højt ... men Léonce og Rigolo der og Minette der ... det er dem, hvortil vi fattige Folk er reducerede nu, da jeg ikke har mine Børn mere, og man maa have noget at udgyde sin Kærlighed over hver Dag, ellers visner éns Hjærte.

Nu græd Jeanne højt som en sjællandsk Bondekone over sin Yndlingspræsts Præken.

— De Kællinger er gale, tænkte Georg Jørgensen, men beholdt sin Tanke hos sig selv.

Madame Berthe tørrede sine Øjne paa et kniplingsrandet, men saare tyndslidt Lommetørklæde, tog saa fat igen:

— Altsaa ... den Drøm om et Liv i Arbejde, der om en halv Snes Aar kunde føre til et Liv, der var værdt at leve, den er nu for tredje eller fjærde Gang forsvunden. Havde De blot ikke sagt, at De var Dyrlæge, saa havde jeg ikke lidt den Skuffelse til i mit paa Skuffelser saa rige Liv. Léonce maa altsaa fortsætte sine Studier under lige saa sørgelige Vilkaar, for ham havde jeg ogsaa tænkt paa, da jeg fæstede mine Øjne paa Dem.

— Ja, men min gode Frue, saa var det hele jo kun en Spekulation.

— Men min Gud, min Herre! Lever De da, i Deres Alder, Livet tankeløst hen som et Barn, en Sommerfugl, en Blomst? Tror De, at en midaldrende Kvinde, som har maattet slaas med Livet, elsker som en Ingenue i en Komedie? Men var jeg først bleven gift med Dem, saa var jeg nok kommen til at elske Dem. Naar man bliver ældre, bliver man mere Herre over sine Passioner og kan lede dem hen i den Retning, som Religion og Samvittighed paabyder én.

Nu hørte Georg Jørgensen ikke paa de enkelte Ord i denne blidt rislende Talestrøm, men vuggede sig i dens Rhytme og betragtede den talende.

Egentlig var hun nydelig. Hvor klædte det hende kønt at tale, hvor bølgede Brystet prægtigt i hurtig Takt under det brogede Klædningsstykke! Var det hele Løgn og Affektation, eller var hendes Tale et oprigtigt Udtryk for en underlig Livsførelses Resultat i en oprindelig brav Tankegang?

Fordømt fremmed lød det. Hans Sympati afløstes af Mistænksomhed. Et drevent Fruentimmer! Et af de allerværste Eksemplarer af Arten! Der maatte gøres noget ... ellers blev han beruset af Stemmens Klang og det lille fine, bævende Legeme og det lille kønne Ansigt ... i Watteau-Stilen demokratiseret, men ... dog mere end godt nok til en strandet dansk Student.

Brat udbrød Jeanne, mens hun førte Strygejærnet i Jærnbanefart over et Stykke Tøj:

— Det er min Skyld det hele, Hr. Georges. Madame Berthe er slet ikke Jordemoder. Havde jeg ikke troet, at De var Dyrlæge, vilde jeg have taget helt anderledes fat paa Tingene, og saa kunde maaske Giftermaalet alligevel være blevet ordnet, og saa ... havde Léonce maaske faaet den Undervisning, han skulde have ... og saa ...

Hun saá op mod det lave Loft, op over sit Strygejærn, der sendte Damp op, fulgte med Øjet de sig spredende Dampe, som om hendes dristige Fremtidsdrømme spredte sig med dem.

Georg Jørgensen fandt, at han havde vrøvlet sig ind i noget, som han maatte brat bryde ud af. Han tog sin Hat, hilste og gik.

Han sagde til sig selv paa Hjemvejen:

— Maaske kunde jeg have gjort noget godt, maaske selv bleven lykkelig — bleven tvunget ind i nyttigt Arbejde.... Nej — min Hjærne kan ikke kæmpe mere ... den er blød. Den ligger under.... Fanden tage Strindberg! ... Nu vil jeg hjem, hjem til København! for jeg er en født Tørvetriller, der burde ende som ... som (Manden bliver arrig paa sig selv) som Embedsmand ved Renovationen med Fribolig paa Amager Fælled.

Georg Jørgensens Energi var opbrugt for nogle Dage. Den kom igen i Følge naturlig Reaktion. Den fik Udslag i, at han købte en »billet mixte« til København, der gjaldt for ti Dage.

IX.

Men han rejste ikke straks, han trak Tiden ud, var glad over, at Billetten gjaldt for de ti Dage. Og han fik Aarsag til at glæde sig derved, ti i Løbet af disse Dage modtog han Brev fra en fordums Ven og Skolekammerat, Søn af hans Faders afdøde Ven, Overretsassessoren, nylig fra Fuldmægtig i Kultusministeriet avanceret op til Assessor i samme Ret, hvor hans Fader havde beklædt samme Stilling. Han havde i nogle Aar besørget Georg Jørgensens Pengeaffærer hjemme.

Efter at have meddelt ham den glædelige Nyhed, at han ved en Aktiespekulation med Vennens Penge, hvortil denne havde givet ham Tilladelse, havde for ham tjænt en Sum af 20,000 Kroner, efter detaillerede Oplysninger om Georg Jørgensens pekuniære Status og gode Raad angaaende Anbringelsen af den forøgede Formue, sluttede det lange Brev saaledes:

... Men jeg anser det for i alle Maader passende og heldigt, om Du kom hjem. Du ejer nu nok, og er gammel nok til, at det vil kunne lykkes Dig uden Anstrængelse at komme ind i en anset Stilling i vort Samfund. Med Aarene trænger man dertil, og den Ironi, hvormed Du i sin Tid betragtede alt sligt, kan man ikke leve paa. Trangen til at hvile i noget positivt maa og vil mælde sig, ogsaa hos Dig. Da jeg for et Par Aar siden i et Brev havde raadet Dig — hellere end at drive om for Vind og Vove og lande i Uvirksomheds- og Unyttighedsfølelsens Hypokondri — at tage hjem og søge en nok saa beskeden Virkekreds, og i den Anledning tilføjede: »selv om det kun var et Rodemester-embede«, saa tog Du i Dit korte Gensvar det hele som ironisk ment, hvad det dog slet ikke var. Men som Sagerne nu staar, vilde det være urimeligt at anbefale Dig at aspirere til en saadan Post, ti at det vilde være en lignende Degradation for en klassisk dannet Mand at blive Rodemester som f. Eks. at blive Almue-skolelærer, viser sig jo fra Statens Side deri, at den, naar den vil hædre den Art Bestillingsmænd, finder det passende at udnævne dem til Dannebrogsmænd i Lighed med, hvad den byder Under-officerer og Sognefogder, medens f. Eks. en Adjunkt ved en lærd Skole i saa Fald benaades med Ridderkorset. Men der findes en anden kommunal Bestilling, hvortil der ikke kræves speciel Ud-dannelse, da den tit beklædes af helt ustuderede Personer, ej heller meget Arbejde, hvorimod man, da Posten er ulønnet, maa

forudsætte, at Indehaveren af den er i Besiddelse af en passende Formue, hvilken Bestilling vilde være i alle Maader passende for Dig. Indehaverne af den hædres gærne efter nogle Aars Tjæneste med Ridderkorset af Dannebrog, og faa derefter som oftest Titel af Justitsraad. Jeg mener Embedet som Raadmand under Københavns Magistrat. En saadan Post vil snart blive ledig, og jeg og min Omgangskreds er ved Slægt- og Svogerskab i saa nær Forbindelse med de i Magistrat- og Borgerrepræsentation raadende Kræfter, at man ikke vil nægte os at tage Hensyn til vor Anbefaling, som Din — om end ikke fuldførte — akademiske Dannelse end ydermere vil støtte. De Mænd, som beklæde denne Post, have jo Adgang til det bedste Selskab til alle officielle Festligheder o. dsl. Agrements, og da Du, hvis Du i Din nærværende Alder skulde ville stifte Familie, jo vil tage andre Hensyn end i de lyrisk-stormende Ungdomsaar, saa vil der jo ogsaa i saa Henseende let frembyde sig et passende Udvalg ... nu, jeg spøger naturligvis. Tænk nu vel, men ikke for længe herover, kom hjem og indtag en til Dine Ævner passende Stilling.

Din Ven og Skolekammerat osv.

Georg Jørgensen gav sig da til at tænke. Naa ja ... vi maa jo vel alle ende som Filistre, saa dog hellere Raadmand end Jordemodermand, og det endda en forloren! Endvidere var Udsigten til gode officielle og private Middage, bestaaende af lutter Mandfolk, heller ikke at foragte. Ved Kaffen kunde han af sit Rejseliv og sine Oplevelser vise sig som et af de interessanteste og mest oplivende Elementer. *Eh bien!*

Da han steg af paa Jærnbanestationen i sin Fødeby og saá de gamle Omgivelser, lo han stille, og Sjælens Slutningsord i Heibergs »En Sjæl efter Døden« randt ham i Hu:

»Hvor heldigt, at tilsidst jeg fandt min Plads«.

S. Schandorph.

Tre utrykte Breve fra Thorvaldsen.

De to hidtil utrykte, skøndt — som det senere vil ses — ikke aldeles upaaagtede, Breve fra Thorvaldsen, fra 1810 og 1811, som her meddeles først, ere mig overladte til Offentliggørelse af Assistent i Rigsarkivet, Hr. Cand. mag. Gerh. Hornemann. De tilhøre Hr. Postmester Kall. De ere skrevne til Etatsraad West, som den Gang opholdt sig i Paris, men kort forinden havde levet i længere Tid i Rom. West var en dannet Kunstelsker, som ved sin kort efter paafølgende Død efterlod sig en Samling gamle Malerier, fra hvilken den kgl. Malerisamling fik meget smukke og kostbare Forøgelser. Han havde i Rom gjort Bestilling hos Thorvaldsen paa den Marmorbuste af Thorvaldsen selv, i Hermeform og lidt over naturlig Størrelse, som senere kom i Kunstakademiets Eje og endnu findes paa Charlottenborg. Strængt taget ere Thorvaldsens Breve kun at betragte som egenhændige Tilføjelser af Kunstneren til Breve til West fra Maleren C. F. Høyer, der paa denne Tid boede i Rom i fortrolig Omgang med Thorvaldsen. Paa hvert af Arkene fylder Høyers Brev de tre første Sider, Thorvaldsens kun den sidste. Brevenes Dateringer hidrøre ligeledes fra Høyer og angaa hans Breve, ikke Thorvaldsens Tilføjelser, som først ere skrevne senere, maaske temmelig lang Tid bagefter.

I.

Rom d. 8de Decb. 1810.

Kiæreste Hr. Etatzraad! Jeg tilføyer nogle Linier i Hr. Høyers Brev — for at bevidne Dem min Agtelse, som jeg immer bærer

for en sand Patriot og for at lykønske Dem til Deres Forening med Deres agtværdige Ven — og da jeg er overbeviis om Deres utrættelige Iver for en hver god Sags Fremme, saa beder jeg Dem paa det venskabeligste her ved, at De paa det Kraftigste tager sig af Hr. Høyers Sag — De kiænder den til fulte jeg behøver ikke at sige — mere [1]). — Fra Baronesse Schubart [2]) har jeg faaet Brev hun tilmælder mig at hendes Mand har af Kongen faaet Tilladelse at rejse hjem til Foraaret — men fra ham selv har jeg ikke havt Brev og altsaa ikke endnu erholdet Bogen. Hvad mig selv angaar saa lever jeg ved det gamle og paa nogen forkiølelse nær befinder mig vel — Jeg har været inviteret at concurere til at giøre Dronningen af Prøysens Monument men da jeg ikke skytter om at concurere har jeg afslaaet Samme [3]) — De Commissioner De har beæret mig med skal jeg saa snar mulig med Fornøyelse forrette. Hr Etatzraaden kiænder mig at være en Hader af at skrive og en Elsker af at modtage Breve; jeg haaber der for og formeddelst Deres Godhed for mig at De undskylder mig mit Brevs Korthed og derhos at De fornøyer mig snar med gode Efterretninger fra Dem selv Deres Ven [4]) og hvad De veed der interesserer mig. Lev vel lev vel! med sand høyagtelse og Venskab Deres hengivnest

A. Thorvaldsen.

II.

Rom d. 13de Mrt. 1811.

Høytærede Hr. Etatzraad!

Deres kiære Brev har jeg med sand fornøyelse modtaget da jeg deraf seer at Deres befindende gode Hr. Etatzraad er merkkelig

---

[1]) I det Brev fra C. F. Høyer, som gaar forud for Thorvaldsens paa samme Ark Papir, anmoder Høyer West om at være hans Talsmand ved Akademiet i København, der med Hensyn til hans Hjemrejse stiller Fordringer, som H. finder urimelige.

[2]) Om den danske Ministerresident ved Pavehoffet Baron Schubarts og hans Hustrus venskabelige Forhold til Thorvaldsen indeholder som bekendt Thieles biografiske Værker rigelige Opiysninger.

[3]) Denne Sag omtales nærmere nedenfor.

[4]) Hvem denne agtværdige Ven har været, kan ikke oplyses.

bedre som altiid vel glæde mig usigelig at hiøre det gaaer Dem Vel. Ifølge Deres siste Brev erfarer jeg at De ønsker at see Tiiden an, før de beslutter: noget afsendt fra Rom — hvilket jeg finder meget rimelig — Jeg har saaledes i Betragtning af Tiider - og Omstændighederne solgt for billig Pris Figurrne som De veed jeg havde tilbudet Commissionen for Slots-Bygningen i Kjøbenhavn — og tilhører nu Prins Putbus [1]). Jeg har den senere Tiid havt den Fornøyelse at bidrage til Hr. Rauchs lykke., ved det at jeg i mit Brev til Kongen af Prøysen, angaaende Indbydelsen til Dronningens Monument, yttrede: at jeg fandt det var ubillig at paatage mig et Saadant Arbeide, da han selv havde egen Lands dugelige Kunstnere — Ifølge. heraf har Hr. Rauch faaet benævnte Arbejde [2]). Iøvrigt hvad mig angaaer saa lever jeg ved det gamle og moerer mig fornærværende Tiid med at modellere en Amor [3]). Jeg har vildet bragt den gode Hr. v. Smithen til Pre. Boniatofchy [4]) men han er endnu ikke kommen tilbage — Sigr Antonino og Palmaroli lever vel og lader Dem paa det forbindtligste helse — Efter seneste Efterretning fra Baron Schubart hedder det: at han den 15de Apl rejser til Dannemark; hans Secretaer Sigr Olento og den lille Frederico Zoëga rejser med — han agter i August at komme ingen [!] til Italien. Efter Deres sædvanlige Bestemthed og Mod varer det rimelig ikke længe før Hr. Etatzraaden begiver sig paa Hiemrejsen — og vel jeg da ønske at De ved Deres Ankomst til Fædrenelandet maa have lige saa meget Lykke som De immer har den Virksomhed, til at befordre Konstens Fremme — Jeg takker Dem mange Gange for Deres meget underholdende interessante Breve — Gid! De bestandig leve Vel ønsker Deres ganske hengivne

Albert Thorvaldsen.

---

[1]) Se Thiele, Thorvaldsen i Rom, I, P. 170.

[2]) Om denne Sag mere nedenfor.

[3]) Talen kan næppe være om andet end om den Statue af Amor, der holder Sommerfuglen med højre Haand og Pilen i den sænkede venstre, som er afbildet hos Thiele: *Den danske Billedhugger B. Thorvaldsen*, I. Tab. L. Af denne Figur findes intet Eksemplar i Musæet. Jfr. Thiele, Thorvaldsen i Rom, I. P. 135 og min Bog *Sergel og Thorvaldsen* P. 177.

[4]) Ikke at forveksle med den berømte Joseph Poniatowski, der faldt ved Leipzig, og hvis Monument Thorvaldsen senere udførte. Her menes formodentlig Fyrst Stanislaus Poniatowsky, som boede i Rom.

Som bekendt skal Thorvaldsen have sagt, at han hellere vilde hugge to Buster af Marmor end skrive ét Brev. For at forstaa Braadden i denne Ytring maa man erindre, at det netop var ham et vanskeligt og ængsteligt Arbejde at hugge Buster i Marmor: havde han villet betegne, hvad der faldt ham let og var ham kært, saa havde han nævnt at modellere, f. Eks. et lille Relief. Det er da heller intet Under, at den, som læser hans Breve, og endnu mere den, som udgiver og kommenterer dem, en Gang imellem udbryder: Aa gid det var et lille Relief i Stedet for et Brev! I sine plastiske Arbejder aabenbarer han sig fra den lyseste og skønneste Retside; i hans Breve lære vi ham vistnok aldrig at kende anderledes end paa Vrangen. Hans Orthografi vil jeg nu slet ikke tale om for ikke at lægge mere Ved til den orthografiske Fanatisme, hvis Larm i den sidste Tid har genlydt i vor Nation ligesom fordum de dogmatiske Stridigheder i Byzanz. Hans Orthografi er maaske endog bedre end sit Rygte. Det er overhovedet ikke imod Brevskrivningens Regler, at Thorvaldsen synder; tvært imod: han overholder dem altfor godt. De fleste af hans Breve — og det gælder ogsaa de her meddelte — bestaa for største Delen af epistolarisk Fyldekalk, den Slags banale Floskler, som anses for at »høre sig til«. Hvad der ellers kan gøre Læsningen af Breve interessant: en vis umiddelbar Friskhed, et personligt Liv i Udtryk og Meddelelse, mangler aldeles i Thorvaldsens; hans Brevstil er ikke mere personlig end en Lektie af Talemaader, bestemte for Børns elementære Opdragelse til Selskabslivet.

Thorvaldsen var i venskabelig Omgang ikke indesluttet eller ordknap; han har endog haft en vis Genialitet i Brugen af Ordet. Der faldt smaa Epigrammer ud fra hans Mund i lakonisk Stil og tillige krydrede med attisk Salt, Ytringer, som forenede Visdom og Naivetet ligesom fra en for-homerisk Tidsalder. Men naar han fik en Pen i Haanden, var der intet længer tilbage af den store og sjældne Mand: det faldt ham slet ikke ind, at man kunde skrive, som man talte. Dette har uden Tvivl staaet i Forbindelse med den Varsomhed og Mistænksomhed i allehaande verdslige Forhold, som tidlig fremtraadte hos ham. Han var lige saa forsigtig med det skrevne Ord som en Almuesmand, der vel vogter sig for at give noget skrevet fra sig, som han bagefter kan faa Fortræd af. Hans Ven Ludvig Bødtchers skælmske Vers:

Der er i Blæk en sælsom Magt,
Som gør selv Lucifer forsagt, —

synes at kunne gælde om ham. Hans kloge og lyse Aand har meget vel indset, at han paa dette Punkt var saa teknisk ubehjælpsom, at en Skoledreng kunde spille Mester imod ham; og han har da fundet det bedre rent at sige Pas — saa vidt som han da kunde faa Lov dertil af sin Samtid, der netop drev en uhyre Luksus med Brevskriveri.

Men det hjælper ikke: naar man er Thorvaldsen, maa ens Breve alligevel frem, endog trods Folks, som have langt mere Anlæg til at føre Pennen. Der findes altid et eller andet for Kunstens Historie i dem. Det vigtigste i de her aftrykte Breve er de Ytringer, som forekomme i dem begge, om Oprindelsen til et meget berømt Monument: *Rauchs liggende Marmorfigur af Dronning Louise af Preussen i Mausoleet i Charlottenburgs Park ved Berlin,* et Værk, som idelig ses og beundres af en Mængde rejsende ogsaa fra Norden, og som dyrkes som en Helligdom i den stormægtige Hohenzollernske Slægt. Noget hidtil ukendt Faktum om denne Sag lære Brevene os vel ikke; men de give nye Bidrag til Opfattelsen af Thorvaldsens Forhold til Sagen, der har en ikke ringe Interesse. Og det kan ikke nægtes, at hans Breve ogsaa her vende Vrangsiden af ham frem: de berøve ham som Menneske en Ros for opofrende Handlemaade i denne Sag, som han hidtil har nydt, saa vidt mig bekendt, ubestridt og som endog har genlydt i de seneste Aar. Ak havde det blot været to Relieffer, der vare fundne, i Stedet for to Breve! Dog maa det straks bemærkes, at der ikke oplyses noget, som egentlig kan lægges Mesteren til Last; det er blot en Legende om en ædel Daad, som vejres bort.

Sagen forholder sig saaledes:

Da den berømte Dronning Louise af Preussen var død i Juli Maaned 1810, lod Enkemanden, Kong Friedrich Wilhelm III Christian Rauch først udføre en Marmorbuste af Dronningen til hendes Monument. Rauch, som i sin Ungdom havde været Kammerlakai hos Dronning Louise, var nu en Mand paa 33 Aar og allerede en udviklet Kunstner; han levede i Rom i venskabelig og fortrolig Omgang med Thorvaldsen, som var 7 Aar ældre og langt mere navnkundig. Da Rauchs Buste var sendt til Berlin, fattede Kongen imidlertid en anden Beslutning om Monumentet: han vilde lade Dronningens Skikkelse udføre, liggende ovenpaa Sarkofagen, slumrende, i Overensstemmelse med den bekendte Tradition fra Middelalderen og Renaissancen. Men denne Opgave paatænkte han i Begyndelsen ikke at overdrage til Rauch; han

vilde have berømtere Kræfter dertil og befalede sin Minister Wilh. von Humboldt at indbyde Canova og Thorvaldsen til at deltage i en Concurrence om den. Thorvaldsen undslog sig imidlertid for at modtage denne Ære.

Man har endnu Koncepten til hans Svarskrivelse til Humboldt, dateret 12 November 1810 (Thiele, Thorvaldsen i Rom, I, P. 166 f.). Den er naturligvis affattet paa Tysk af en eller anden hjælpsom Haand, men udtrykker Kunstnerens Anskuelse om Sagen. Han giver her to Grunde for sit Afslag: for det første, at Kongen af Preussen selv har Kunstnere i sin Tjæneste, der ere denne Opgave voksne — han har herved maaske tænkt særlig paa Rauch, men nævner ham ikke —; for det andet, »at han (Thorvaldsen) aldrig har indladt sig paa at gøre Tegninger til et Arbejde, naar dette ikke allerede var bestilt og paabegyndt« — det vil altsaa sige, at han overhovedet ikke indlader sig paa at konkurrere. »Thi — fortsætter han — en én Gang indsendt og approberet Tegning vilde bestandig hindre mig i, ved Anlægget af Arbejdet i stor Maalestok, trods min bedre Overbevisning at foretrække noget skønnere og bedre for ej at komme i Strid med den godkendte Tegning«. Hvis ikke disse to Grunde havde været, vilde han naturligvis med Fornøjelse have modtaget Kongens saa ærefulde Opfordring og derved opfyldt Ministerens Ønske o. s. v., o. s. v.

I Modsætning til denne officielle Skrivelse er det kort efter følgende Brev til West af 8de December 1810 (se ovenfor) at betragte som en rent fortrolig og uforbeholden Meddelelse, saa meget mere som den Ven, han skriver til, aldeles intet har at gøre med Sagen og er langt borte baade fra Rom og Berlin. Her angiver han ingen anden Gund for sit Afslag end den, at han »ikke skøtter om at konkurrere«. Det kan ikke undgaa nogen agtpaagivende Læsers Opmærksomhed, at det næste Brev til West, af 13de Marts 1811, vel ikke strængt taget siger det tidligere imod, men at det dog vender en ganske anden Side af Sagen frem: han har haft den Fornøjelse at bidrage til Rauchs Lykke, idet han i sit Brev til Kongen (eller hans Minister) havde ytret, at han fandt det ubilligt at paatage sig et saadant Arbejde, da Kongen havde egenlands duelige Kunstnere. Og denne Side af Sagen synes unægtelig at være den eneste, som Rauch har faaet at se. Rauch skriver nemlig 6te April 1811 til J. L. Lund (den danske Maler): »aus Freundschaft und seltener Delikatesse schlug (Thorvaldsen) die ganze Sache

ab; allso rein rücksichtlich auf mich«. Det kan ikke nægtes, at denne meget idealistiske Anskuelse af Thorvaldsens Bevæggrunde ligefrem strider imod Thorvaldsens egen Udtalelse til West i hans første Brev. Men da hans Ord ikke have været tilstrækkelig kendte [1]), er denne Anskuelse blevet staaende ved Magt som gældende Sandhed og gentaget flere Steder i temmelig rørende Udtryk. Endnu i 1887 anfører L. v. Urlichs Thorvaldsens Færd ved denne Lejlighed som Bevis for, at han uden Misundelse ydede ogsaa selvstændige Kunstnere sin Bistand [2]).

Det er nu ikke vanskeligt at forstaa, at Kong Friedrich Wilhelms Opfordring til Konkurrence aldeles ikke har kunnet være tillokkende for Thorvaldsen. Man maa stille sig Situationen for Øje, som den faktisk var, og ikke betragte den i Belysning af Eftertiden. Han skulde konkurrere med Canova, som var 13 Aar ældre end han og langt tidligere udviklet som Kunstner, og som dog endnu stod i sin kraftigste Manddom. Og hvad var Thorvaldsen selv i Aaret 1810? — En Mand som havde udført nogle — ikke mange — skønne Værker, og af hvem mange ventede noget overordentligt, men endnu ikke en Kunstner af grundfæstet Verdens-Ry. Han havde den Gang hverken gjort sit Alexandertog eller sin Merkur. Derimod kan man vanskelig gøre sig for høje Forestillinger om Canovas Berømmelse og Autoritet paa denne Tid. Vi have let ved bagefter at foretrække Thorvaldsen; men vil man danne sig en Forestilling om Samtidens Dom, maa Canovas store Forspring i Væddeløbet tages i Betragtning. Han vilde uden Tvivl have samlet de fleste Stemmer: at lade ham besejres

---

[1]) Rent ukendte have de dog ikke været. Thiele (Thorv. i Rom, I, P. 175) meddeler et Brudstykke af en Koncept til det andet af de her meddelte Breve til West og tilføjer i en Note den Passus af det første Brev, som handler om denne Sag. Men besynderlig nok antager Thiele Koncepten til det første Brev for at være en anden — altsaa forkastet — Koncept til det andet Brev. For at forstaa Sagen rigtig er det netop af Betydning at lægge Mærke til Tidsafstanden mellem de to Udtalelser. I Henhold til Thieles anf. Bog P. 179 (slgn. Noterne P. 175) skulde man antage, at Thorvaldsen først ved Rauchs Brev fra Berlin af 12te Maj 1811 havde faaet Underretning om, at Friedrich Wilhelm III to Dage forinden havde bestemt sig for Rauchs Udkast. Men dette kan ikke forliges med Brevet til West, som er dateret (af Høyer) 13de Marts 1811, og maa være skrevet (af Thorvaldsen) før d. 15de April.

[2]) L. v. Urlichs, Thorvaldsen in Rom. Aus Wagners Papieren. Würzburg 1887.

i en Konkurrence, dertil hørte der en Art af ideelt Mod, som man allermindst kan vente fra et Hof, der bindes af tusende konventionelle Hensyn [1]).

Talen var desuden om at udføre en liggende, sovende Skikkelse i statuarisk Form, og det var en Opgave, som umulig kunde være Thorvaldsen tilpas. Man behøver kun at tænke sig en Figur af denne Art sat ind i hans Musæum for at faa en ganske tydelig Fornemmelse af, hvor lidet den vilde stemme med Karakteren af hans hele Produktion. Jeg skal tillade mig i denne Henseende at henvise til, hvad jeg i min Bog om *Sergel og Thorvaldsen* (S. 188 ff.) har udviklet om Betydningen af Ligevægten i Figuren som Hovedproblemet for Thorvaldsens plastiske Kunst, og hans deraf følgende meget kendelige Utilbøjelighed til at gøre liggende Figurer, især som Statuer.

Det er Grunde nok for, at han »ikke skøttede om at konkurrere«. Men der var en anden Ting, som han i Reglen heller ikke skøttede om, nemlig at give Opgaver fra sig, som kunde fremme hans Ære og Velfærd. En Mand, der kendte ham meget nøje, har udtrykt dette saaledes: Thorvaldsen hat den bösen Grundsatz alle nur möglichen Anträge anzunehmen« [2]).

Det kommer herved an paa, hvorledes man skal forstaa, og hvorledes han selv har forstaaet, hvad der var ham »muligt«; men for Resten véd jeg ikke, hvorfor Grundsætningen skal stemples som »bös«. Der er vist ingen moralsk eller social Lov, som byder, at en Kunstner skal afstaa de Opfordringer, der rettes til ham, til andre Kunstnere, naar han har en Følelse af, at han er dem voksen, og at de kunne fremme hans Udvikling. Den Slags Ædelmodighed har ingen Lov til at vente eller forlange; og ganske vist var denne Dyd — hvis det ellers er en Dyd — ikke Thorvaldsens. I det her omhandlede Tilfælde er det tydeligt nok, at han ikke har afstaaet andet end det, han alligevel ikke har villet modtage. Hvis man kan bebrejde ham noget i Sagen, saa er det alene det, at han har fundet sig i, at det fik Udseende af — eller muligvis selv en Smule har givet .det

---

[1]) Der er Ting, som tyde paa, at Kong Friedrich Wilhelm oprindelig kun har tænkt at lade Canova som Samtidens største Billedhugger udføre Monumentet; det turde da være Humboldt, som har draget Thorvaldsen ind med i Sagen og faaet Kongen til at arrangere en Konkurrence. Men herom kan jeg kun ytre Gisninger.

[2]) Urlichs, anf. Skrift S. 16. Af et Brev fra J. M. Wagner af 22 Febr. 1825.

Udseende af —, at han ved at henvise Kongen af Preussen til hans eget Lands Billedhuggere gjorde et Offer for Rauch og indlagde sig Fortjænesten af en højmodig Handling. Naa Herregud! Lad den, som aldrig har talt en anden efter Munden, kaste den første Sten! Det maa herved ogsaa erindres, at Thorvaldsen i Følge gældende Sømmelighedsregler aldeles ikke kunde svare Kongen eller Ministeren ligefrem, at han »ikke skøttede om at konkurrere«, men at han maatte svøbe sit Afslag ind i Motiver, som kunde være Kongen nogenlunde behagelige.

»Han siger sig selv imod fra den ene Dag til den anden, og staar ikke mere ved, hvad han kort i Forvejen har udtalt«, — saaledes tales der om Thorvaldsen allerede i denne Periode af den bajerske Billedhugger Martin Wagner (1773—1858), en djærv og solid Personlighed, der stod ham meget nær og hele Livet igennem saa med den højeste Beundring op til ham som Kunstner. Wagner kalder ham mistroisk, upaalidelig, tvetunget. Wagner har vistnok for det meste været skarpere i sin Dom end Rauch eller H. E. Freund; men da Freund, som af alle, der have kendt ham, roses som en ualmindelig ren Karakter, omtrent ved Nytaar 1828 forlod Rom efter mange Aars Samliv og Samarbejde med Thorvaldsen, var det med meget bitre Følelser mod Mesteren. Thorvaldsen havde grædt sine skyldige Taarer ved Afskeden; men det forhindrede ikke, at Freund gav sit Hjærte Luft i et Brev til Wagner, som maa have været meget lidt smigrende for Thorvaldsens Karakter. Man kender ikke direkte Freunds Brev; men man kan dømme om dets Indhold af Wagners Svar, der er aftrykt i V. Freunds Biografi af sin Fader [1]. »Hvad De siger om Hr. v. Thorvaldsen, er kun altfor sandt. Jeg ved det kun altfor godt; og, som De af tidligere Samtaler vel har kunnet mærke, gør jeg ikke først nu denne Erfaring. Han er uforbederlig; og hans Taarer ere, som De meget rigtig bemærker, kun Krokodilletaarer«. I samme Aand dømmer Marstrand om ham, da han nogle Aar senere gør hans personlige Bekendtskab i Rom. Alle finde de ham uforlignelig som Kunstner; og man kan heller ikke sige, at de hade ham som Menneske: De vilde saa inderlig gærne elske ham; men de kunne ikke lade være at finde ham noget for vanskelig at holde ud.

---

[1] Victor Freund: H. E. Freunds Levned, udgivet af H. R. Baumann, Kbhvn 1883, P. 290, jfr. P. 147.

Om der i de medfødte og nedarvede Karakterspirer hos Thorvaldsen har ligget nogen Disposition til de Egenskaber, som hans yngre Kunstfæller klage over, — hvem kan vide det? Men der hører i hvert Fald ikke megen Eftertanke til at indse, at der krævedes et meget stort Kvantum Kunstner-Egoisme for at hans medfødte kunstneriske Ævner kunde realiseres efter den storartede Maalestok, hvori det skete. Det menneskelige Samkvem har sine Naturlove, hvis Herredømme strækker sig dybt ind over den individuelle Karakter. Man faar intet for intet, alting koster noget. Og det Mirakel, at et Almuesbarn fra en ubetydelig lille Nation uden kunstnerisk Fortid vinder frem til den første Plads i Europa, hvor det gjaldt om at fremstille Menneskehedens Ideal, det koster grumme meget. Lige saa sikkert som et ualmindeligt Pragteksemplar i Planteverdenen vil suge Safterne til sig fra de omgivende Organismer og tage Lys og Sol fra dem, lige saa sikkert vil en ualmindelig mægtig individuel Udvikling paa Menneskelivets Omraade kræve sine Ofre fra Omgivelserne. De jamrende Stemmer, som vi hørte ovenfor, betyde ikke andet end dette: især var Freund paa mange Maader en virkelig Martyr for, hvad Thorvaldsens Overlegenhed krævede for sig. Og Freund var dog selv et meget betydeligt Kunstneranlæg.

Alt Thorvaldsens Vrøvleri, hans Ubestemthed, Uordholdenhed, endog Tvetungethed var ham, som jeg tidligere (Sergel og Thorvaldsen P. 81) har udtrykt det, som et blødt, tæt og sejt Hylster, hvori han instinktmæssig spandt sit egentlige Kunstnerliv og sin kostelige Produktivitet ind. Sligt maatte under hans Situation til, for at hans Produktion kunde gro og udfolde sig med dens uforlignelige Præg af uforstyrret Lyksalighed og Livsalighed. Han kunde ikke handle efter Kobbersmedemester Smidts Grundsætninger: »Mit Ord bryder jeg inte. Vil De bestille en Maskine hos mig til paa Fredag, saa siger jeg: Nej det kan jeg inte; men paa Søndag skal den være færdig. Og naar De saa kommer paa Søndag, saa staar Maskinen der fiks og færdig. Saadan har jeg gjort hele mit Liv, og saadan vil jeg blive ved«. Det er visselig gode Grundsætninger ikke alene for Filistre, men for alle Mennesker; men det er lettere at fyldestgøre dem som Kobbersmed i Kannikestræde end som dansk Billedhugger for hele Europa.

Det tredje Brev, aftrykt nedenfor, er mig overladt til Offentliggørelse af Ejeren, Hr. Boghandler O. Wroblewsky, som opbevarer det i sin Autografsamling. Det er stilet til H. E. Freund og bestaar, som man ser, af to Dele: den første og største er — naturligvis efter Thorvaldsens Opfordring — i hans Navn ført i Pennen af Ludvig Bødtcher, der under sit Ophold i Rom trolig hjalp Mesteren som en Slags frivillig Sekretær, og som bekendt indlagde sig den største Fortjæneste ved at bidrage til at sikre hans kunstneriske Efterladenskab for hans Fædreland. Kun den rent personlige Slutningshilsen til Freund er skrevet af Thorvaldsen selv. Om Thorvaldsens Forhold til Freund, som ovenfor er berørt, giver Thieles store biografiske Værk over Thorvaldsen mangehaande Oplysninger, naturligvis overvejende — skøndt ingenlunde ensidig — fra Thorvaldsens Synspunkt, medens Victor Freund i sin Faders Levnedsbeskrivelse betragter det fra den modsatte Side. Dette Forhold har stor kunsthistorisk og psykologisk Interesse og fortjænte egentlig en grundig monografisk Behandling.

III.

(Med Bödtchers Haandskrift:)

Rom d. 7de August 1834.

Kjære Hr. Freund!

Da det lader til at min Afreise til Danmark endnu drager sig længere ud, og der under disse Omstændigheder ere adskjellige Ting i Hjemmet, som jeg ønskede mig en nøjagtig Efterretning om, saa sender jeg Dem disse Linier med min hjerteligste Hilsen og med Bøn om at De i saa Henseende venskabeligt vil være mig behjelpelig. —

Jeg veed nemlig Ingen til hvem jeg kunde henvende mig bedre end til Dem for at modtage en omstændelig Beretning angaaende mine hjemsendte Arbeiders Skjæbne i Kjøbenhavn[1]), hvad der er udpakket og hvad endnu henstaar og hvor? hvad der har lidt ved Transporten — kort sagt: en detailleret Fortælling af det

---

[1]) Corvetten Galathea havde 1833 bragt en stor Ladning af Thorvaldsens Arbejder fra Livorno til Kjøbenhavn.

Hele, hvilken De som min Ven og som den, der kjender Forholdene bedst vilde være istand til at give mig.

Foruden dette Andragende beder jeg Dem at vise mig nok en Godhed. Min Datters Giftermaal [1]) har næmlig gjort mig det særdeles magtpaaliggende at indsætte saa hurtigt som muelig 20,000 Spec: i Nationalbanken. Jeg har i den Anledning ført Brevvexling med Hr. Conferentsraad Collin [2]) og Andre og opskrevet hvad mig tilkom i Hjemmet for leverede Arbeider, for saaledes af Regjeringen at faa denne Sum udredet, idet jeg tillige androg paa den Sikkerhed Regjeringen stedse vilde have i mine andre Arbeider, i Tilfælde at mit Tilgodehavende blev ringere end den omtalte Summa, der desuden forblev i Landet.

Jeg har imidlertid intet bestemt Svar modtaget, og da Tiden er mig om at gjøre, beder jeg Dem kjære Ven igjennem Vedkommende at erkyndige Dem om denne Sags Udfald: jeg ønsker kun et Ja eller Nej, forat jeg, i Tilfælde at Regjeringen nægter mig mit — jeg synes billige — Ønske, selv kan igjennem andre Veje faa denne Pengesag bragt i Rigtighed. —

Jeg veed kjære Hr. Freund at De ikke unddrager mig Deres gode Bistand i disse tvende Anliggender, og jeg ønsker mig en Lejlighed til at vise Dem hvor redebon jeg er til enhver Gjentjeneste. —

(Med Thorvaldsens egen Haandskrift:)

Hr. Bissen rejste fra Rom d. 2 Agust, han vil best kunde fortælle Dem hvorledes det gaaer til her i Rom. Jeg ønskede at vide hvorledes det gaaer Dem Gode Ven jeg har saa lang tiid ikke spørt noget fra Dem. Gud give det maatte gaae Dem saa Vel som det ønskes af Deres hengivne Ven

Thorvaldsen

(Med Bödtchers Haandskrift:)

S. T. Hr. Professor, Billedhugger H. Freund.

---

[1]) Juledag 1832 var Elisa Thorvaldsen i Laybach bleven viet til Oberstlieutenant Paulsen.

[2]) Jfr. Thorvaldsens Brev til Collin af 26 Oktober 1833 hos Thiele, Thorvaldsen i Rom, II. P. 497, desuden Collins Indberetning til Frederik VI, sammesteds P. 518; Thorvaldsens Brev til Collin af 16 April 1834, P. 525 o. s. v.

Jul. Lange.

Efterskrift. Det kan ikke undgaa nogens Opmærksomhed, hvor nøje det Tema, som ovenfor er afhandlet, berører den betydningsfulde og tidssvarende Debat mellem *G. Brandes* og *Høffding* om *aristokratisk Radikalisme.* Saa vidt jeg skønner, afgiver Thorvaldsens Historie et af mange Beviser for, at Aanden i den Brandes-Nietzsche'ske Teori ingenlunde var fremmed for vore Bedste- og Oldeforældres Slægtled, om de end ikke vilde have vedkendt sig den i den Nietzsche'ske Form eller accepteret de Konsekvenser, han udleder af den, og som vel heller ikke alle ere sande Konsekvenser. I hvert Fald forekommer det mig at være af højeste Vigtighed, at man fuldt ud vedkender sig, at Livet ikke var værdt at leve, hvis Maximum af de enkelte Menneskers aandelige Højdemaal aftog, alt som vi kom frem i Tiden. En Verden af lutter smaat lykkelige Smaamennesker, Menneskebillinger, udstykkede Mennesker paa udstykket Jord — nej maa vi være fri! Og jeg tror, at der er al Opfordring til at takke dem, som i vor Tid slaa til Lyd om, at der er Fare paa Færde med den Sag. Cavour skal allerede have sagt, at han indsaa nok, at Menneskeheden i mange Maader gik fremad — — men Mennesket??

Uden at jeg ellers kan føle Kald til at blande mig i en filosofisk Debat, der vilde ligge over mine Kræfter, vil jeg blot i Anledning af det kunsthistoriske Fænomen, jeg ovenfor har behandlet, tillade mig nogle Ord om Grundlaget for Betragtningen af et saadant Fænomen.

Det ligger nær at bruge Kunstnerpersonligheder som Eksempler paa Stormennesker i Forhold til deres Gerning: ti i Kunsten vidner Gerningen (Kunstværket) mest direkte og i psykologisk Henseende fyldigst om den producerende Personlighed, om hans Følelse, Fantasi, Intelligens, altsammen i ét. Ja allevegne, hvor Gerningen vidner saaledes om det handlende Subjekt, er der noget kunstnerisk i den. Den som studerer Goethes Lyrik, studerer med det samme ret egentlig Goethe; men den som studerer Gravitationsteorien, kan ikke siges paa samme Maade at studere Newton. Paa kunstnerisk Omraade gælde tydeligst Brandes's Ord om, at man »ikke kan skrælle Manden for hans Livsgerning, Stjærnen for dens Straaler«. Men det er maaske alligevel mindre overbevisende at tage sine Eksempler fra Kunstnernes Rækker, hvad Brandes i saa høj Grad gør, fordi i Kunsten ethvert Nyttehensyn

bortfalder, og fordi derfor mangen vil spørge, om Kunstneren da ikke til syvende og sidst vil kunne undværes.

Man kan tage andre Eksempler, som gaa Velfærdsmoralen langt nærmere paa Livet; jeg vil nævne en Nutidsstorhed som Pasteur. I hans Livs Virksomhed synes den drivende Kraft tydelig nok at være selve Velfærdsmoralens Grundsætning: den størst mulige Lykke for det størst mulige Antal. Er der noget nyttigt Menneske, saa er det ham. Med bevidst Vilje arbejder han paa at gavne sine Medmennesker i det videst mulige Omfang: Tusender af simple Arbejdere, der leve af Vinavl, eller hvem som helst der bides af gale Hunde, eller hvad det ellers kan være. Her giver Gerningens Resultater ingen umiddelbare Indblik i den Personlighed, som de skyldes. En stor Mængde Mennesker tage Gavn af dem, uden at de have Ævne til at gøre middelbare Slutninger om den sjældne personlige Kraft, som er Kilden til dem; og det er vel netop den store Mands Mening med dem. Men den mere indsigtsfulde véd og forstaar, at Resultatet — det, som redder Liv, Sundhed, Tryghed for saa mange — slet ikke vilde komme ud uden under Forudsætning af en saadan Forening i en enkelt Person af kolossal Kundskab, dyb og klar Forstand paa Virkeligheden og nobel og udholdende Vilje. Den mere indsigtsfulde har derfor den Pligt at vurdere og takke det store Menneske. Naar Talen er om Velfærdsmoral, er det jo ikke nok at fæste Blikket paa Formaalet og Resultatet: Velfærden; ti for saa vidt som denne kan naas ad upersonlig Vej, ved Held og Lykketræf, interesserer den ikke Moralen; det er Arbejdet paa Velfærden, altsaa et arbejdende Subjekt, som det kommer an paa. Og størst Ære er der for den, som arbejder størst og bedst, og som i sin Aand sammenfatter flest af Arbejdets Traade. En Mand som Pasteur synes i lige høj Grad at maatte være et Kælebarn for Velfærdsmoralen og for Teorien om det store Menneske; og egentlig gælder vel det samme om alle store Mennesker; det er kun tydeligst ved en Mand som ham. Og selv om man slet ikke vil indrømme noget til en æstetisk Beundring for den glimrende Ævne og for Arbejdets Triumfer, saa er der jo dog en anden moralsk Side ved det store Menneske: det store Eksempel til Efterfølgelse. Derfor er der ogsaa noget værdifuldt ved overordentlige Anstrængelser af tvivlsom Nytte, f. Eks. ved at foretage en Spaseretur tværs over Grønland.

Arbejdets Deling kan aldrig erstatte den store enkeltes langtrækkende Tanker og vidt omfattende Gerning. Siden Salomos Dage have Menneskene vel haft en udpræget Respekt for Myrerne, som ere flittige og i en sjælden Grad forstaa sig paa Arbejdets Deling. Men uden Forkleinelse for dem tør det maaske antages, at de ikke have nogen Sans for Storhed; og Følgen deraf er, at de aldrig komme videre: den ene Myretue er og forbliver ligesom den anden. Disse hædrede Myrer kunde jo en Gang til en Afveksling nedlade sig til at gaa til Mennesket og blive vise.

Men det synes mig tvivlsomt, om man med Rette kan tale om det som et »Maal« at »frembringe og opretholde de store enkelte«. Denne højst sjældent forekommende Art vil ikke lade sig kultivere. Og her komme vi til noget, som kan forarge og bringe Folk til at slaa Kors for sig, men som alligevel er sandt og maa siges, nemlig at det store Menneske altid mere eller mindre vil være henvist til Selvtægt. Man kan ikke lægge Verden til Rette for ham for at skaane ham for Vanskeligheder; han vil altid komme paa tværs af dens »programmmæssige« Forløb, fordi Initiativet beror hos ham. Dette fører paa ingen Maade til den flove og kvalme Forgudelse og Forkælelse af Geniet eller Villighed til at give det Fribrev i alle Retninger, som trivedes saa godt et Par Slægtled tilbage, og som udklækkede en saa urimelig Mængde smaa Storheder. Man kan overhovedet ikke faa Storheden ind under nogen Slags Program eller holde nogen Rubrik aaben for den; ti Storheden forbeholder sig selv at skrive Programmet og begynder med at vælte Rubriken overende for selv at indrette sig efter sit Formaal. Det store Menneske er den nye Begivenhed. Deraf vil uundgaaelig følge noget tragisk i dets Skæbne — mere eller mindre. Verden maa nemlig til enhver Tid indrette sig paa at undvære det store Menneske og leve efter et Program, der ikke regner med ham; derfor vil han ogsaa for det meste i Begyndelsen modtages som en Hund i et Spil Kegler, og man vil først ret takke ham bagefter. Det bestaaende, som han med en højere Ret ophæver for at erstatte det med noget bedre, vil altid udøve en vis — og hyppigst ingen ringe — Hævn over ham.

Med andre Ord: det store Menneske kan aldrig helt tæmmes. Dette stemmer med, at den individuelle Storhed faktisk trivedes bedst paa de Udviklingstrin af Samfundsordenen, da Mennesket havde noget mere af et vildt Dyr ved sig, og da Jordbunden var noget gødet med Blod. Det er f. Eks. ikke nogen Tilfældighed, at

den store kristelige Kunst voksede op i Religionskrigenes Periode. Vi bede — og med god Grund — Vorherre bevare os for Samfundsforhold som Italiens i Renaissancetiden; men paa samme Tid se vi — med ikke mindre Grund — med en god Del Misundelse tilbage til dem for deres Kulturfrugters Skyld. I Myretuen findes slige Modsigelser maaske ikke; men Menneskelivet kan ikke komme ud over dem. Det er paa én Gang Kval og Fryd, og det er »Uroen« i Udviklingen.

Og Storhedens Selvtægt undgaas heller ikke under mere regulerede Tilstande, naar Storheden da ikke helt er reguleret ud af dem. Det store Menneske er den, som gør det bedst i en eller anden Hovedretning — naturligvis under store Forhold, under omfattende Konkurrence. Om Gerningen end er aldrig saa samfundsgavnlig, vil der dog altid være dem, som jamre og klage over ham og raabe paa Forurettelse, nemlig de, som gøre det næstbedst. Den, som opfinder den rette Kur mod en ødelæggende Sygdom, vil — maaske — prises som en stor Velgører af alle dem, som lide af Sygdommen; men han kan i alt Fald være sikker paa, at de, som ellers gave sig af med at kurere den, ikke ville kalde ham en Velgører mod dem. Det eneste, man forud kan indrømme Menneskestorheden, er, at Terrænet holdes aabent for en virkelig fri Konkurrence. I den gennemført socialistiske Stat vil det store Menneske være umuligt.

Hvad Thorvaldsen angaar — for at vende tilbage til ham — saa var han af et stort Menneske at være et ganske ualmindelig lykkeligt Menneske. Ja var der noget, som gjorde hans Storhed Afbræk, saa var det maaske snarest, at Vejen efterhaanden blev ham altfor banet, idet alle vege til Side og gjorde Plads for ham. Men hvis han tilegnede sig Lodder i Lykken, som andre kunde have haft Krav paa, saa drog det dog ogsaa sin Hævn efter sig. Saa vist som det er en stor Lykke for et Menneske at have Venner, som slutte sig fuldt og oprigtig til ham, saa vist er det ogsaa et stort, om end maaske skjult, Skaar i Lykken, at to af de Venner og Fæller, som stode ham allernærmest, som Freund og Wagner, skrev saaledes til hinanden om ham, som de gjorde.

J. L.

Lidt Kritik.

Der er en Samtale fra Rom med en svensk Ven — en i Livets Skole uddannet Filosof og Civilingeniør —, som jeg jævnlig mindes. Vi var, hvad der let hænder i Rom, kommet til at tale om europæiske Folkeejendommeligheder, og min Ven, der havde tilbragt ti Aar af sit Liv med at anlægge Jærnbaner i Brasilien, og ved dette Arbejde haft med Repræsentanter for de fleste europæiske Folkeslag at gøre, ytrede da, at af alle ham bekendte Folkefærd var det danske det mest bagtaleriske. Han begrundede sin Mening bl. a. paa de Erfaringer, han havde gjort i sit Telt under Andesbjærgene.

Naar der dèr kom to Irlændere til ham, og den ene gik, sagde den, der blev tilbage, om Kammeraten, at det var et Menneske, man kunde stole paa; havde der været Italienere hos ham, og en af dem forlod Selskabet, var de tilbageblevne enige om, at den, som gik, ikke alene var en Hædermand, men et Geni; Franskmændene roste hinanden for videnskabelig Indsigt; Tyskerne holdt efter Landsdelene sammen som Ærtehalm og klagede over de andre Nationers slette Egenskaber; Englænderne forudsatte med Sindsro, at paa enhver Plads maatte selvfølgelig en Englænder være at foretrække; Belgierne vare ligefrem fanatiske i at vise Kulde mod andre og Trofasthed indbyrdes; havde han haft Besøg af to Nordmænd, var den, der blev tilbage, altid den stærkeste, den anden den næst stærkeste paa hele Linjen; Svenskerne vilde kun have med Svenskere at gøre — osv. Men forlod en dansk Mand ham, og der sad en anden dansk tilbage, sagde denne ufravigelig om den, der var gaaet: »Petersen er en

rar Fyr, og det er jo ikke hans Skyld, at han ikke har opfundet Krudtet«, eller: »Petersen er jo ikke med de værste ude i Terrænnet, naar han da har Folk nok, og han véd, hvad han skal gøre, men alting bliver alligevel til det bare Vrøvl med ham«. Og andet af den Slags. Danskerne var de eneste, der forraadte hinanden, og de gjorde det uafbrudt og til alle. De var derfor i Reglen til en Begyndelse vel lidte, men det tog af, naar de ogsaa havde talt ondt om de nye Venner.

Da jeg nu den Gang nødig, og navnlig ikke i samme Øjeblik som Beskyldningen rejstes, vilde vise mig som de andre danske, holdt jeg en lille Tale til min svenske Filosof om, at Ordet »bagtalerisk« her næppe var rigtig anvendt. Det var ikke Lyst til Bagtalelse, som pinte de danske, og heller ikke var de for Alvor slette Kammerater, om de end kunde bruge lidt slappere Tøjler i Venskabet end andre Nationer: deres Orm var Kritik, og deres Frygt var at blive anset for saa dumme, at de ikke mageligt kunde gennemskue Fænomenet Petersen.

Og jeg har senere mange Gange holdt den Tale om igen for mig selv. Der er i vort Land rig Anledning dertil. Der bliver mellem Aar og Dag hos os sagt meget af det, der i Teltet ved Andesbjærgene havde været den svenske Iagttager paafaldende.

Men jeg skal jo ikke nægte, at jeg efterhaanden mindre og mindre tror paa »den kritiske Sans«, der er Nationens Stolthed. Den har i Aarenes Løb vist sig saa lidet udviklingsdygtig. Hvis det nu var første Gang, jeg hørte en fremmed kalde mine Landsmænd bagtaleriske, vilde jeg vel ogsaa forsøge at forklare Tingen ved Hjælp af hin Sans, men jeg vilde ikke gøre det med den rette Tillid.

Man kan i vore Provinsbyer undertiden tro at have med en psykologisk Klarsynethed at gøre, der langt overgaar, hvad man er vant til i Hovedstaden. Bedømmelsen af Personerne er vittig og gaar i den Grad i det enkelte og det intime, at det er som læste man i en Roman, naar man hører de gode Hoveder der omtale hverandre og Byens øvrige Beboere. Intet synes at være undgaaet deres Opmærksomhed — undtagen ét. De kan opløse de Billeder af Menneskenes Børn, der stiller sig frem for deres indre Syn, men det er enestaaende Tilfælde at høre dem bruge Ord, som atter stykker disse Billeder sammen til de levende Helheder, man ser for sine Øjne. Man faar ganske vist at vide,

baade at Jeppe drikker, og hvorfor Jeppe drikker, Krabasken og Ridefogden og Nille og det blakkede Øg, altsammen er der, men Mandens sidste Hemmelighed, den Samling af Egenskaber, der i hans unge Dage gjorde ham til en flink Soldat, og som nu holder ham paa en dog nogenlunde gunstig økonomisk Fod, er det ikke Skik at klare. Den Side af Sagen undersøges ikke. Det hele blev kun til for Latters Skyld, og man har ene Hyppigheden i de personlige Berøringer, som de smaa Forhold skaber, at takke for, at Bedømmelsen bliver saa indgaaende og grundig. Og fremdeles, det, jeg erfarer i Provinsbyen, er at betragte som en Forestilling efter hundrede Prøver. Den ene Fortæller har Aar igennem hidset den anden op og skærpet hans Bemærkninger; det er den indbyrdes idelige Paavirkning, der gør hver enkelt Iagttagelse saa gennemtrængende og sikker i sin Form.

Hvad der gaar for sig i vore Smaabyer kan med ringe Forandring overføres paa det hele danske Land. Det, som vi er saa venlige at kalde vor kritiske Ævne, er i det væsentlige ikke andet end et bestemt aandeligt Gnidnings- og Slibningsforhold, der fremkommer ved hyppige ensartede Paavirkninger. Til syvende og sidst har det ikke mere med virkelig Kritik at gøre end de fleste andre smaa Kultursamfunds Ævne til at klare for sig og sætte Klik paa Næsten.

Den hele Sag var ikke Omtale værd, hvis det ikke var en længe næret og almindelig udbredt Tro blandt de dannede danske, at de udgjorde et ualmindeligt kritisk anlagt Folkefærd, medens Sandheden vistnok er den, at de som en ikke ubegavet og jævnt hen ørkesløs lille Gruppe af Mennesker har vænnet sig fra unge af til at glo hverandre igennem, befamle sig selv og væbne sig imod Overraskelser, hvilket altsammen i vore Fædres Dage gik ind under og vel næsten fyldte Begrebet Kritik. For Folk med en noget anden Udvikling end vor, tager, som fortalt, disse Vaner sig anderledes ud.

Jeg er kommen ind paa en fornyet Overvejelse af hele dette Forhold ved en Betragtning af det nys tilbagelagte Aars skønliterære Sager. Indenfor den egentlige Digtning er der af danske Ting vel næppe udkommet noget, der for Alvor har blivende Værd. Det skulde da være *Drachmanns* sidste Digtsamling, den jeg kun flygtig kender, og en lille Fortælling i »Illustreret Tidende«, ved Navn *Dianas Jagt*, af en Pseudonym. Hverken

Bangs paa en vis Maade glimrende *Tine*, *Stuckenbergs* fint følte, nervøse og dygtigt fortalte *Messias*, *Jørgensens* maleriske *Foraarssagn* eller *Edvard Brandes' En Politiker*, der synder mod de fleste af ham selv for gode ansete kunstneriske Love, eller *Bangs* sære og alvorlige *Digte* (af disse dog muligvis nogle) vil gaa ind som nødvendige Led i den Udviklingsrække, der betinger Kunstens Trivsel hos os. Hvad der derimod vil bestaa, er nogle Værker, der dels er rent kritiske, dels kan betragtes som en lykkelig Sammensmeltning af poetisk og kritisk Begavelse. Jeg sigter til *Georg Brandes* to Samlinger af *Essays*, til *Julius Langes Bastien Lepage og andre Afhandlinger* og til *En Rekrut fra fire og treds* samt til *Boganis' Jagtbreve*.

Der vil næppe af nogen kyndig blive gjort Indvending imod, at man af Aarets Afgrøde valgte disse sidste Værker, naar det gjaldt om at give en fremmed det gunstigst mulige Indtryk af vor seneste literære Udvikling. Digtekunsten i Norden varetages for Tiden af de norske paa langt betydeligere Maade, end det sker hos os. Det er en halv Menneskealder siden, at et dansk Digterværk gav Stødet til en ny Vending i Følelses- og Tankelivet i Norden, hvorimod der fra Nordmændene foreligger i de senere Aar adskillige saadanne Arbejder. Det er paa Kritikens Omraade, at vi fremdeles har Forrangen, samt hvor det gælder om at skrive en kunstnerisk formet Afhandling eller en Fremstilling af rent faktiske Forhold, Oplevelser eller sligt. Ligeledes sidder vi inde med Mesterskabet i Avisskriveriet — man tænke blot paa Navne som *Hørup*, *Edvard Brandes*, *Peter Nansen* osv. —, saa der for os ingen Grund er til netop at jamre eller til at forsøge at dække over Sagernes virkelige Sammenhæng.

Men naar saa er, har det dog maaske sin Rigtighed med denne fremragende kritiske Ævne hos den danske Nation. Jeg mener nej. Vi har kritiske Forfattere, men vort kritiske Publikum er selv efter vore Forhold altfor faatalligt, det vil sige: det m o d e r n e kritiske. Bevægelsen hos os har i denne Henseende været endog paafaldende langsom. Man sporer i Publikum kun en ringe Paavirkning af den Kritik, der nu er tyve Aar gammel hos os, og man finder den heller ikke stærkt udviklet hos vore daglige Kritikere af Faget. Man har ikke været synderlig kritisk overfor sin egen Kritik. Mand og Mand og Frue og Frøken imellem øves den som paa Baggesens, højt regnet Heibergs og Clemens Petersens Tider. Man kan være vittig og ondskabsfuld, skarpsindig,

om man vil, men koldblodig, forstaaende og modtagelig, jeg havde nær sagt blot stilfærdig og spørgende? Nej, det er man ikke. Man har sin Mening færdig, og plaprer den ud, ser man kun Tippen af en Kunstgenstand, aner man kun Begyndelsen til en Begivenhed.

Man har nu som før sine Rubriker og Numre og Regler til Rede for alt. Har Petersen ikke Ævne til at opfinde Krudtet, er han et »Fæ«, og det er han til Trods for, at Kategorier af denne Art blandt de tænkende forlængst har ophørt at gælde for andet end en uudviklet Dømmekrafts forgæves Forsøg paa at gennemskue og betegne psykologiske Vidder af uberegneligt Omfang. Da de gamle Grækere kom til »Herkules Støtter«, var Verdens Ende naaet, udenfor var kun »Havet«. Paa samme Maade gjorde vore Fædre omkring, naar de stod ved den saakaldte Dumheds Port: indenfor var der kun den forskelsløse Mangel paa Begriben; dèr satte intet fornuftigt Menneske sin Fod. At Dumhed og Dumhed er to Ting, ja et ubestemmeligt Antal Millioner af Ting, og at der i hver af disse Ting kan være baade gode og slette Livsværdier at finde, véd man vel, men denne Viden er saa gold som en moralsk Forskrift. Og paa samme Maade »véd« man det meste af, hvad den moderne Kritik siger. Man bruger det blot ikke. Staar man overfor det ny, binder man det med Sytraad, medens det sover, som Smaafolkene gjorde det i gamle Dage med Gulliver, og man regner sig det til uvisnelig Ære, naar hver Traads Spændkraft er beregnet rigtig. Eksempler ere overflødige.

Den Indvending imod dette, som vistnok vil ligge adskillige paa Tungen, at i Danmark forkætrer man forholdsvis mindre end i andre Lande, gælder ikke. Dels er den nemlig ikke rigtig, og dels er man af to Grunde forpligtet til her slet ikke at forkætre. Man vil jo være et kritisk Folkefærd, og Kritik vil i vore Dage sige: Modtagelighed. Fordum var Kritik Forsvar. Man havde sin Kunst, sin Moral, sine Love og sine daglige Vaner, der alt var som en Fæstning med vidtløftige Udenværker at skue. Kritikens Mandskab var den Hær, der holdt Fæstningen besat. Nærmede nogen sig ude fra, søgte man at skyde de nye Ideers Faner ned, som de førte med sig, og man gjorde Udfald for at hindre de forvovne fra at faa fast Fod noget Steds i Fæstningens Nærhed. Mældte derimod nye Folk sig inde i Fæstningen, gjorde Besætningen Gilde for dem. Vor Tids Kritik er i Modsætning

dertil som en Araber i sit Telt. Han byder den fremmede Salt og Brød og sætter sig venlig hos ham og spørger ham ud. Men hvor mange har smagt dette Salt og Brød i Danmark?

Og dernæst, vi har den nye Kritik indenfor vore Grænser i udmærket Skikkelse. Vi har de Folk, der øver aandeligt Gæstevenskab. Publikum har ikke her som saa mange andre Steder Lov til at anføre til Forklaring af sin Adfærd, at det ikke ved, hvordan den Ting, det vel har hørt omtale, men ikke set i Virksomhed, praktisk skal gribes an. Kritiken, den virkelige, den der for Tiden gaar i Spidsen, er fuldt udviklet i Danmark.

Georg Brandes begyndte. Han siger et Sted i en af sine tidligste Forelæsninger om Fru Staël Holstein, at hun ved sit Værk om Tyskland gjorde Frankrig relativt for sig selv (eller noget lignende; jeg anser det ikke for nødvendigt at oplede Citatet), og var end muligvis mange Læsere straks i Stand til at indvende, at Bemærkningen i det givne Tilfælde var for rummelig, burde Tanken i den have ramt dem som et elektrisk Stød, der helst maatte for en Tid have betaget dem Mælet. Man levede den Gang her under det Absolutes Herredømme. Ganske vist talte man da fortrinsvis om noget, der hed »det absolut uensartede«, men Vægten laa paa det Absolute. I det fandt man Hvilen, paa det troede man. Det var fordi Brandes behandlede det fede og smilende Absolute som en Læge behandler en Patient, at man fra først af blev saa vred paa ham. Man kunde ikke taale at se ham komme med sin Kniv og skære i disse kære bløde Masser. Men det, som Brandes sagde om Fru Staël Holstein, er i aller højeste Grad hans Værk her hjemme. Først satte Brandes den hele danske Literatur i Forhold til noget andet, og efter denne svære og berømmelige Gerning løste han de enkelte Kunstnere og de enkelte Individer ud fra den store Sammenkobling, som den Dag idag er den officielle Kulturs første og sidste Mening.

Gunnar Heiberg lader i *Kong Midas* et Par af sine Personer let henkastet tale om »den hellige Relativitet«. Var der ikke andet af første Rang i dette Stykkes Replikskifte end den lette Pyntelighed, hvormed de to samtalende Herrer falder paa at nævne disse Ord: den hellige Relativitet, var Stykket alene derved sikret imod den hurtig gnavende Tidens Tand. Dèr er Ordet! Det er det, Brandes før end nogen anden og mere end

nogen anden har gjort her hjemme: banet Vejen for den hellige Relativitet.

Sammen med ham, ved Siden af ham, snart foran ham, snart bagved ham, har *Julius Lange* paa de skabende Kunsters Omraade med mildere Røst, men med lignende Aandfuldhed indviet den samme Tingenes Tilstand. *Karl Madsen* har med mindre Lærdom, men med rig og straalende Kundskabsfylde nok til at tale ud af den store Myndighed haft vennesælere Ævne end nogen af de to til at byde det nyeste ny Saltet og Brødet i Relativitetens Helligdom. Og som en noget forbeholden Araber i Teltet staar *Edvard Brandes* og rækker Haanden ud imod de Skuespillere, der besøger ham.

Saaledes forholder det sig altsaa i Danmark. Man har her ikke Lov til at øve den Kritik, der for en fremmed tager sig ud som Bagtalelse, og gør man det, er det fordi man i Virkeligheden forlængst har ophørt med at være et kritisk Folk —, om man nogensinde har været det.

Jeg har nævnt *Boganis* og *En Rekrut fra fire og treds.* De to Forfattere har været Husvalelsen i den skønliterære Tørke, der fulgte med Aaret 1889. Og der er den gode Mening i at anføre dem sammen med den kritiske Literatur i Danmark, fremfor at jævnstille dem med et eller andet Hold af Ind- eller Udlandets Digtere, at de begge har som Udgangssted ikke en literær Skole, men hele den Forestillingskreds, der i udmærket Forstand kaldes dansk Dannelse. De er ikke Folk af Faget, ikke *professionals*, for at bruge et for Tiden yndet Udtryk, og den Udvikling, de har, peger umiddelbart ind i Læsernes Mængde, ikke i Forfatternes. Der er den særegne Glæde forbunden med at iagttage den enes Klarhed og Ro og den andens hurtige Ynde, at som de kunde mulig andre gentlemen-Skribenter pludselig en Dag optræde.

Det er paa Folk som *En Rekrut* og *Boganis*, at man kan maale den virkelige kritiske Kreds, der findes i Danmark. Ikke Georg Brandes, ikke Edvard Brandes, ikke Julius Lange eller Karl Madsen eller Emil Hannover kan sige mig, hvordan der dømmes i vort Land, for det er dem, der lærer de andre at dømme, og Spørgsmaalet er netop, om ogsaa Folk da har lært noget. Det er den kritiske Literatur, der er vor Pryd for Tiden, i den Henseende staar vi jævne det bedste i Europa, men den afgør intet om det almindelige kritiske Standpunkt i Landet, og her har man

som antydet Grund til at formode, at Jammeren er stor. Men har man saa læst Jagtbrevene af *Boganis* og Fortællingen om det unge Menneskes Deltagelse i Krigen 1864 af *En Rekrut*, har man faaet Trøst. Disse to betyder adskillige.

Men de siger jo ikke et kritisk Ord.

Nej heldigvis, ti i saa Fald vilde Trøsten, man kunde hente hos dem, være tvivlsom. Enten var det nemlig ikke nyt, hvad de sagde, eller var det nyt, stod de ene. Det er alt det, disse to Forfattere underforstaar, det, de ikke nævner, der indeholder Beviset for, at Kritiken trods alt ikke har ophørt at trives i Danmark.

E. Skram.

Af Empire-Stilens Forhistorie.

(I Anledning af Industriforeningens Udstilling af Minder fra Frederik VI's Tid).

Omkring det attende Aarhundredes Midte havde den franske Rococo-Kunst faaet fast Rod overalt i det civiliserede Europa. Rococoens Hofvæsen, dens dristige og dog sirlige Manerer, dens Fraser, dens Overfladiskhed, dens Lunerigdom kunde ikke andet end være velkomne ved det attende Aarhundreds nydelsessyge Hoffer. Og den blev yderligere velkommen, fordi der ingen Kunst gaves i Europa uden for Frankrigs Grænser. Kunsten var i det dybeste Forfald. I Italien var den udartet og uddød med *Carlo Maratti's* og *Bernini's* Elever. I Spanien var den knust og knækket af Despotismen. I Holland havde Handelsaanden faaet Overtag over Kunstneraanden, og Tyskland begravede 1714 sin største Kunstner, *Andreas Schlüter*.

Intet Under da, at den herskende Despotisme, som til sin egen Forherligelse og Forlystelse maatte have Kunst omkring sig, rettede Blikket mod Frankrig og lokkede dets Kunstnere til sig med Guldets Glans. Saa ser man da, at i Tiden omkring Aarhundredets Midte er saa godt som overalt Hofmalerne Franskmænd, Slotsbygmestrene Franskmænd, og Direktørerne for de nys oprettede mangfoldige Akademier efter fransk Mønster, — ogsaa de er Franskmænd. I Dresden er det *Silvestre* og *Hutin*, i Berlin *Lesueur* og *Pesne*, i Stuttgart *Guibal*, i Wien *van Schuppen,* i Madrid *Louis Michel Vanloo*, i St. Petersborg *Robert le Lorrain* og den ældre *Lagrenée*, i England *I. B. Vanloo*, i Kjøbenhavn *Saly*, — ja selv i det fjærne Kina virker i det attende Aarhundrede tvende franske Malere. Og de enkelte dygtige Kunstnere udenfor Frankrig er

fransk-sindede i deres Tilbøjeligheder; *Rode* og den ældre *Tischbein* er Vanloos Adepter; *Knobelsdorff*, Sanssoucis Bygmester, kjeder sig efter Noder, da han rejser i Italien, men begejstres over den franske Samtidskunst, da han fire Aar senere, 1740, opholder sig i Paris. Og i selve det tyske Kunstcentrum, Dresden, bygger den unægtelig geniale *Pöppelmann* »Zwinger«, — en Hymne fra en fransk-dannet Bygmester til en nydelsesgal Despot efter fransk Mønster.

Og gennem Ornamentik af *Oppenord* og *Meissonier*, gennem Gobeliner fra *Beauvais* og *Aubusson*, gennem Porcellæn fra *Sèvres* og paa hundrede andre Maader breder sig med rivende Hurtighed over hele Europa fransk Smag, — ikke mindst over Tyskland, hvor Frederik den store allerede som Kronprins paa Rheinsberg samler om sig en Skare af franske Skønaander og senere hidkalder *Voltaire*, samtidig med at han er døv for hver en tysk-national aandelig Rørelse og foragter sit eget Modersmaal.

Medens denne bedaarende Kunststil, Rococoen, udenfor Frankrig kun opstaar paa Herskerbud og næsten visner dér, hvor den er indført, lige saa hurtig som den blomstrer, kommer den i Frankrig op af Jorden af sig selv og trives og voxer i Boudoirernes lune Luft. Den sætter sit Præg paa alt; man finder dens Snirkler i et Stueur, men man finder dem aandelig talt lige saa fuldt i Tidens Væsen, i dens Romaner, paa dens Teater.

Rococo-Kunsten lever udelukkende oven over Bourgeoisiets Verden. Den lever i bogstavelig som i kunstnerisk Forstand af de aristokratiske Klasser, hvis Idealer er dens Æmner og hvis Formuer er dens Ernæring.

Saalænge det franske Samfund endnu er i Ro, saalænge Aristokratiet og Versailles ligger uantastelig og uafrystelig som en tyngende Mare over Borgerne og over Byen Paris, — saalænge tæller Rococo-Kunsten lutter gode Dage. Den bliver en Del af dette Liv i Nydelser, én af selve Nydelserne; den hører til Hoffets Luksus, den er en Mode. Den er saa uadskillelig fra hine Dages Liv som skønne Kvinder og gode Parfymer; der er ingen Fest og ingen Stemning uden den. Den bestyrker udi de smaa og blege Idealer, idet den skildrer dem; den forlokker til den store Livsglæde, idet den forherliger den. Den er helt og ganske et Barn af Aristokratiets Selvfortabelse i sanselig Nydelse.

Men i det Øjeblik, da Samfundet kommer i Uro, da Smædeviserne om *la Pompadour* kvædes i Paris, da Adelen lider Nederlaget ved·Rosbach, da Skamskrifter i Snesevis daglig maa undertrykkes, da Borgerne vækkes til Selvtillid, kaldes til Pligt og bringes paa Mode af Filosofien, da Monarkiet knager i alle Fuger. — i det Øjeblik, kort sagt, da den store Revolution indvarsles og forudsiges, først dunkelt af Fontenelle, saa tydelig og afgjort af Rousseau og Voltaire, da falder denne Kunst med den Samfundsklasse, der var dens Grundvold, dens Ophav, dens Æmne, dens Beskytter.

Da de første Stormklokkers Lyd omkring Aarhundredets Midte naaede Versailles fra Paris, ringedes ogsaa for Rococo-Kunsten det lystige Frikvarter ud.

* * *

NATUR, MORAL, ANTIK blev Løsenet.

Raabet paa Natur og Moral naaede Frankrig fra England, men det blev Frankrig, der kom til at fortolke den engelske Kunstanskuelse for den samlede Menneskehed. I snævrere Forstand var det Encyclopædisterne, i snævreste Forstand *Diderot*, der var Tolken. Lige som det er fra Englænderne *Locke* og *Shaftesbury,* Revolutionsideerne naaer de franske Forfattere, ligesom *Montesquieu* og *Voltaire* er i *Bolingbrokes* Gæld, saaledes stammer Diderots Kunstanskuelse i lige Linie ned fra det attende Aarhundreds engelske borgerlige Skuespil og den engelske moralske Familieroman. *Richardson* var i saa Henseende hans Ideal.

Kærnen i Diderots Forkyndelse var den, at Kunsten — inspireret af Naturen — skulde arbejde i Moralens Tjeneste, — altsaa er det en Opstand mod Rococo-Kunsten, der ene havde til Formaal at forsøde og forskønne Tilværelsen for de fornemme Klasser. Diderot fremkom første Gang med sin Teori i de dramaturgiske Indledninger til sine Skuespil, men han overførte den hurtig paa Billedkunsten. Han forlangte af denne, at den skulde vende sig fra Mythologien, Allegorien og Elskovslegene til Hverdagslivet og dets Konflikter, og at den skulde forherlige Dydens Sejr over Lasten. —

Samfundet var paa dette Tidspunkt ved at skifte Fysiognomi. Træt og mat af overdrevne Nydelser gik det aandelig talt i Kloster for at angre og sone. Dengang — som stedse i det

attende Aarhundred — var Kvinden forud, greben hysterisk af Rousseaus Naturevangelium. Pludselig bliver alle de Saloner, der havde været Skuepladsen for Nationens aandelige Liv, tomme, og Landlivet og Naturen prises som det eneste Paradis.

Atter denne Bevægelse naar Frankrig fra England og fortrænger hurtig det *Le Nôtreske* Princip, ifølge hvilket Haven var at opfatte og behandle som en Fortsættelse af den arkitektoniske Bygning, den omgav, hvorfor Træerne maatte klippes i allehaande geometriske Former. Ogsaa til England var denne Havestil naaet, men allerede tidlig mødte den Modstand hos de engelske Forfattere, hos *Addison* og *Pope* f. Eks., der begge anlagde sig Haver efter deres egen Smag, ifølge hvilken det gjaldt om at bevare eller rekonstruere Naturen i dens vilde Oprindelighed. Pope skrev:

To build, to plant, whatever you intend,
To rear the column or the arch to bend
To swell the terras or to sink the grot,
In all let nature never be forgot.

Kent førte Teorierne over i Praksis og skabte »den engelske Have«, hvis Princip var det at hævde Naturen ubeskaaren. Da senere *Chambers* opsigtsvækkende Skrift [1]) om de kinesiske Stemningshaver spredtes over Europa, var det letbevægelige Frankrig fuldkommen vunden for den nye Havestil. Det var den vilde, den til sig selv overladte Natur, man vilde genfremstille indenfor Havegitrene i Paris' umiddelbare Nærhed. Og for nøjagtig at hensætte Sjælene i den rette Stemning, nøjedes man ikke med Indskrifter, der paa Stene og Træer midt inde i Haven forkyndte, at hér burde man le og favne hinanden i ekstatisk Henrykkelte, dér fælde Taarer, over Forgængeligheden, hist resignere ved Tanken om Idealernes Uopnaaelighed, men man byggede Smaatempler og indviede dem til Venskabet, til Kærligheden, til Dyden, til Ensomheden, til Sorgen, til Gensynet osv. Og man anbragte Eremiter af Voks, forbrændte Straahytter, Eneboerboliger af flettede Rør, Pyramider, Obelisker, Hermer, Søjler, til hvilke der støttede sig Genier med sænkede Fakler, og man opstillede Dødsurner, halvskjulte under Grædespiles hængende Grene. —

Paa Livsglæden var fulgt Følsomheden, *la sensibilité.* Nu er det ikke længer Elegancen, der er Kvindens Ideal. Hun klæder

[1]) Designs of Chinese buildings. London 1857.

sig ikke længer i broget Silke, men i det hvide Lærred, drikker Valle og lader sig aarelade for at antage en passende Bleghed. Moden er ikke mere at le, men at græde. Pludselig vælder Taarerne frem, Eksaltationen kender ingen Grænser. Kun det taarevækkende vinder Behag. Man gaar i Teatret for at græde; Tilskuerpladsen er hvid af Lommetørklæder, da Diderots »Familiefaderen« opføres, og efter Opførelsen falder selv *Marmontel* Diderot grædende om Halsen. Besvimelser foranledigede af Sindsbevægelse er Toppunktet af Følsomhed, og det bliver en misundelsesværdig Lod at have Ævnen til at falde i Afmagt.

Medens Landskabet eller snarere »Landet« i Aarhundredets hidtidige Litteratur og Kunst er saa godt som uden for Betragtning, bliver det nu den eneste passende Baggrund for al Sjælekamp, og Rousseaus *Nouvelle Heloïse* (1761) gør i saa Henseende Epoke. Denne *sentiment du vert*, som den træffende er bleven kaldt af *Saint-Beuve,* sætter sit Præg paa alt, paa Livet som paa Kunsten. Ikke Paris, men Omegnens Landsbyer bliver fra da af Kunstens kæreste Æmner. Landsbyerne lovprises som Skønhedens, Dydens og Uskyldens Metropoler, *Florian* forherliger den huslige Idyl; Familielivet genfødes, Ægteskabet — det hidtil foragtede og Latter vækkende Ægteskab — respekteres paany. De samme, der forhen muntert sang:

Pourquoi nous marier,
Quand les femmes des autres.
Pour être aussi les nôtres,
Se font si peu prier!
Pourquoi nous marier?

priser nu Moderværdigheden, og det bliver skønt at have mange og sunde Børn og bære dem ved et stort og frugtbart Bryst.

Arnen, — det er Tidens Symbol.

Og saa lever man da i den Tro, at nu reformeres Samfundet, nu bliver man sund og frisk paa ny ved at leve paa Landet, nu elsker man Naturen og nu elsker man Dyden, nu føler man ikke slapt længere, men kraftigt og lidenskabeligt, nu gør man Bod og derfor er Bedringen sikker, nu har Pligtens Ædelhed sejret over Lystens Djævelskhed.

Det var i Virkeligheden kun en Illusion, understøttet af Kunsten, ikke mindst af Malerkunsten, af den bekendte *Greuze.*

Netop den Omstændighed, at det nye Samfund kaarer sig denne Maler til Yndling, viser, hvor lidet dyb den hele Bevægelse var. Havde denne Tilbøjelighed for Dyden og til at forkæle Borger- og Almuestanden været oprigtig, hvem vilde da mere have været Øjeblikkets Mand end den endnu levende gamle *Chardin.* Al den forherligede Dyd, al den lovpriste Renhed, al den besungne Borgerlighed, al den huslige Idyl lyste jo ud af disse smaa og ægte Interiører af denne fine og sjælfulde, forstaaende og skønhedselskende Kunstner, der sit Liv igennem var bleven Trediestand tro. Han havde ganske vist undgaaet at skildre Borgernes Arbejde og foretrukket at skildre deres Søndagsliv; han elskede oprigtig deres Fordringsløshed og simple Ynde paa en Tid, da Malerkunsten omkring ham var til Fals for Aristokratiet, hvis Lyster det var dens Stræben at smigre. Nu, da man skulde synes, hans Tid maatte være kommen, brød man sig ikke om hans hyggelige, stilfærdige Scener, og selv Diderot, der havde sværmet for Chardin, skrev i sine berømte Anmeldelser af »Salonerne«: *Chardin s'en va!*

Mod *Greuze* derimod vendte sig alle og fremfor alle Diderot, der i sine Salonkritiker stemplede den gamle Rococomaler *Boucher* som en Skændslens og Liderlighedens Profet. Det er i og for sig intet Under, at den klartseende og aandfulde Diderot kunde bedaares af Greuze, ti der skal ikke megen Skarpsindighed til for at opdage, at Greuzes Malerier er Diderots nøjagtige Parallel i Malerkunsten. Greuzes moralske Familiebilleder er Diderots dramaturgiske Teorier, sat i Scene.

Greuze vil være Moralist først og fremmest. Allertydeligst kommer maaske hans Hensigter frem i det skrevne Udkast til en moralsk Fortælling, man har fundet i hans efterladte Papirer. I 26 Kompositioner vilde han vise Indvirkningen af to forskellige Arter af Opdragelse paa tvende Drenge. Den ene forener 4 — man tænke sig fire — Aar gammel sine iøvrig kærlige Forældre, der i et Øjebliks Ubesindighed har været oppe at skændes, udfører den ene ædle Gærning efter den anden og belønnes sluttelig med en dejlig Brud. Den anden, et Barn af ligegyldige Forældre, plukker 6 Aar gammel Fjerene af en levende Fugl og indvarsler dermed en græsselig Fremtid! Han falder i Skøgers Hænder, begaar et Rovmord og falder for sin egen Haand i Kachotten, efter at hans Fader har holdt en Straffeprædiken — for sig selv.

I den groteske Form minder dette lidt om den store Bastian, men ogsaa lidt om den store Hogarths Fortællinger i Billeder.

Men medens Hogarth er en bred Satiriker, er Greuze intet andet end en tom og buldrende Melodramatiker. Tag selv det bedste af hans Billeder, det der bærer Titlen *accordée de village* (Louvre). Det skildrer den Scene, der gaar for sig i en Landsbystue, da et Brudepar tager Afsked med sin kærlige Familie. Man finder i dette Billede hele Melodramaets Apparat. Alle Aldre og alle Sjælsegenskaber er repræsenterede, — faderlig Godhed, moderlig Ømhed, sønlig Taknemlighed, kvindelig Bluførdighed, søsterlig Kærlighed og barnlig Sorgløshed. Og alle disse Egenskaber er understreget for Tydelighedens Skyld, for at Beskuerens Tanker intet Øjeblik skal fjærne sig fra Malerens Hensigter. Man synes at se en Tekst under hver af de talrige Figurer, og man kommer til at tænke paa Haverne med de mange Mottoer, hvis Opgave det var at tyrannisere den Spadserendes Stemning. Greuzes Billeder svarer til hine Haver. Ligesom hine Haver byggedes eller plantedes for en Slægt, hvis Følelser gav sig Luft ved den ringeste Anledning, saaledes er ogsaa Greuzes Billeder malede med en Succes for Øje, som garanteredes af Tidens smægtende Sentimentalitet. Foran de samme Billeder, over hvilke Taarerne har strømmet, staar vi Nutidsmennesker skeptiske, kolde og urørte.

* * *

Den tredie Del af Løsenet var, som allerede ovenfor sagt, ANTIKEN. Og jævnsides med den nylig skildrede Bevægelse løber en anden, som skulde faa en større Levedygtighed. Det er den Stilretning, man kalder Ny-Klassicismen, i sidste Fase Empiren.

Antiken lever evig; den glemmes aldrig. Er den til Tider ude af Kurs blandt de frie Kunstnere, — er der til Tider blandt disse et stort Fond af moderne Personlighed, som ikke bøjer sig for Antikens Guder, er der dog ét Sted, hvor disse lever evig, uantastede i deres Majestæt, — næmlig i Kunstakademierne. Og netop i det Tidsrum, der her beskæftiger os, stiftedes der rundt om i Europa Akademier i Mængde. De bidrog utvivlsomt til at nære Sansen for Antiken, da den først én Gang var vakt.

Det lader sig vanskelig sige, hvor og af hvem denne Sans for Antiken første Gang vaktes. Sikkert er det dog, det ikke var af *Winckelmann,* og *Schelling* tager afgjort fejl, naar han om denne

siger, »at intet Svar, ingen Livsytring, intet Pulsslag i Videnskabens store Rige kom hans Stræben i Møde«.

Snarest er det maaske *Caylus*, hvem Aarhundredet skyldte det første Spadestik i den klassiske Jordbund. Han berejser i Aarene 1714—16 ikke alene Italien men ogsaa Lilleasien og Grækenland, hvorhen Winckelmann aldrig naaede. Caylus' *recueil d'antiquités* udkom 1752, tre Aar før Winckelmanns første Arbejde om Antiken, og Caylus viser i sit Forord tydelig nok, at hans Publikation ikke mindst tager Sigte paa de samtidige Kunstnere. Han skriver næmlig deri: »Omendskøndt man hidtil kun i ringe Grad har skrevet om Antikerne paa denne Maade, tror jeg den dog nyttig. Den er i hvert Fald vel egnet til at give Kunstnerne en Smule Forestilling om de smukke Former og til at faa dem til at føle Nødvendigheden af en kraftig Stil, fra hvilken Øjeblikkets foregivne Smag og Penselens falskelige Glimmer kun altfor ofte fjærner dem« ..... og videre: »Kunstneren vil udvikle sit Talent ved en stærkere Tilnærmelse til den ædle og simple Antik«.

Det er som sagt i Aaret 1752, Caylus skriver dette, — d. v. s. i det Aar, da Rococo-Stilen i Frankrig har naaet sit sidste Udviklingstrin og er begyndt at karikere sig selv. Caylus var dog næppe den Autoritet, heller næppe den polemiske Natur, der kunde diktere nye Love for Skønhed og Smag. Men netop i samme Aar kommer en skarpsindig og talentfuld Forfatter Caylus til Undsætning, — en Jesuit, ved Navn *Laugier*. Han vil, at Kunsten skal søge Naturen, men med paaholden Haand af Antiken, d. v. s. han siger til Kunstnerne: Tag Antiken ved Haanden og søg ved dens Hjælp Naturen. Det er nøjagtig det Løsen, der senere blev Winckelmanns.

Det er til Simpelhed, denne Jesuit maner, og det er af aabenbar Betydning, at han er en Jesuit. Han finder enhver Udsmykning unødvendig og forkastelig, fordi Naturen er simpel, og det er Naturens Princip, han vil have indført i Kunsten. Derfor maa ingen Søjle svulme opefter, ti Træernes Stammer bliver tværtom tyndere i Højden. Af lignende Grunde maa Søjlerne ikke staa paa Postamenter. Han vil den yderste Renhed i Formen, forkaster mangt og meget i den romerske Bygningsmaade og taler om dens Gæld til Grækenland. Han aner saaledes Parthenons Skønhed uden at kende blot et Glimt af dets Former, men han har Sporsans nok til at gisne sig dem til.

Den Bog, der indeholder dette, *Essai sur l'architecture*, gør Revolution i Æstetikernes Række, understøttet kraftig af en Begivenhed, der nogle Aar forud var sket, og som med ét Slag rettede hele det civiliserede Europas Opmærksomhed hen paa Oldtidens Kunst: Fundet af Herculanum og Pompeji.

Atter da var Frankrig i Spidsen. En Franskmand, *Cochin*, udgav det første Skrift om de fundne Antikviteter og opkastede sig i lidenskabelig Begejstring for dem til Rococoens hadefulde Modstander. Cochin bliver den lige Linies, Rococoens Antipodes, Ridder. I hæftige Udtryk angriber han Rococo-Ornamentisten *Meissonier*, og retter 1754 et Bønskrift til Guldsmedene, i hvilket han beder dem betænke deres Genstands praktiske Bestemmelse. »En Lysestage«, siger han, »har Krav paa at staa opret, og det vilde ikke være ubilligt at forlange, at man skal kunne tage paa sin Kniv og Gaffel uden at stikke sig i Haanden«. Her er i Tilgift til Begejstringen for Antikens Simpelhed en Protest mod det meget i Rocòcostilen, der stred mod sund Menneskeforstand.

Saa samler sig da Omstændighederne til i Frankrig at ende Rococoens Dage. Fra en Side tilraabes det Kunstnerne: inspirerer Eder gennem Naturen til at arbejde for Moralen! Og fra en anden: inspirerer Eder gennem Antiken til at søge Naturen. Og samtidig bortrives efterhaanden Rococoens sociale Grundvold, Oplysningen vinder Sejr, det gamle Regimente med dets store Festapparat, hvoraf Kunsten var en Del, gaar sin Undergang imøde.

I disse Bevægelser mod den gamle Stil og for en Genfødelse af Kunsten følger de andre europæiske Lande godt med, men Forholdene stiller sig der noget anderledes end i Frankrig.

I Tyskland t. Eks. optraadte der talrige Modstandere af Rococoen, men de sociale og politiske Forhold undergik kun langsomt en Forandring svarende til den franske. Derfor holdt Rococoen sig længere i Tyskland end man skulde troet, — at dømme efter de kraftige Røster, der rejste sig mod den.

Første Gang hørtes de i det tyske Kunstcentrum, i Dresden, fra *Krubsacius*, paa hvem uden Tvivl Pöppelmanns geniale »Zwinger« havde en afskrækkende Virkning. Allerede fra 1745 optræder han

som Rococoens Modstander og viser tilbage til Antiken. Men hans Ord finder ringe Genklang, og Rococoen blomstrer dem tiltrods frodig i Tyskland, i Dresden, i Berlin, i München og fremfor alt i Renaissancens gamle By, — i Augsburg.

Efter Krubsacius følger ingen ringere end den store *Winckelmann*. Hans første Skrift — om Efterligning af de Gamle — er skrevet 1755, inspireret af Antiksamlingen i Dresden. Men heller ikke Winckelmanns mægtig manende Ord fik synderlig heldig Indflydelse paa Kunsten. *Raphael Mengs,* en Eklektiker uden Aand og Sjæl, en mat og tonløs Efterklang af de italienske Akademikere er Winckelmanns Teori omsat i Praksis. »Den eneste Vej for os«, siger Winckelmann, »til at blive store, om mulig endog uforlignelige, er at efterligne de Gamle«. Han ærer Raphael Mengs som selve Raphaels Overlegne, som en Kunstner, hvis Lige Verden aldrig mere vil faa at se. Da han lærte ham personlig at kende, var han allerede den europæiske Berømthed, der, medens han malede, i guddommelig Ekstase dikterede sine »Tanker« om Kunst for en Kreds af andægtig lyttende Tilhørere. Disse Mengske »Tanker« indfører i Tyskland den skematiske, systematiske Ordning af Kunstværdier, indfører et Alenmaal, med hvilket alt blev maalt og alt slaaet fordærvet, — en gold Æstetiseren, som dræber Nationalitet og kvæler Individualitet. Raphael Mengs kunstneriske Troesbekendelse, der til vore Dage har gjort Proselyter i Tyskland er denne: med Raphael, Correggio og Tizian »opstaar Smagen i Kunsten«. Men da Kunsten er en Efterligning af h e l e Naturen, og da denne i Omfang overgaar vor Forstands Rækkevidde, indrettede Forsynet det saa viselig, at hver af disse tre Kunstnere kom til at bearbejde sin særlige Del af Naturen. Raphael fik Udtrykket, Correggio fik Grazien, Tizian Koloriten. Ifølge Mengs Teori er Udtrykket det fornemste og Raphael derfor den ypperste af disse Kunstnere, Grazien det næstfornemste og derfor Corregio Nr. 2, og endelig Tizian Nr. 3; m e n s t ø r s t a f a l l e K u n s t n e r e e r d o g G r æ k e r n e, fordi de i deres Kompositioner har forenet alle mulige Fuldkommenheder og naaet det skønne Ideal, der er Kunstens Maal. I saadanne tomme og taabelige Betragtninger forsumper i Tyskland efter Aarhundredets Midte al Kunst, og det er først, da *Carstens'* aandelig stærke og stolte Person fremstaar, at Tyskland — eller er det maaske Danmark? — faar en i Sandhed kunstnerisk Repræsentant for de ny-klassiske Ideer, der bevægede Tiden.

Ogsaa her til Danmark naaede disse Ideer, endog forholdsvis tidlig, hjemførte af Billedhuggeren *Wiedewelt*, Winckelmanns Ven. Wiedewelt har i sit lille Skrift, Tanker om Smagen udi Konsterne i Almindelighed, der udkom 1762, aflagt en kunstnerisk Trosbekendelse, der falder sammen med den Winckelmannske. Han skriver saaledes: »Naturens største Fuldkommenheder kan snarere opdages af de udvalgte grækiske Statuer, end udi Naturen alleene, idet at udi de første ere de ikke saa forstrøede, men mere udi eet foreenede, end i den sidste. At studere efter Naturen alleene bliver altsaa en længere og møysommere Vey til at kiende det fuldkomne, end ved Hjelp af at studere det Antique«. Det er — med andre Ord — det Laugiersk-Winckelmannske Løsen: »Tag Antiken ved Haanden og søg ved dens Hjælp Naturen«. Men ikke engang Wiedewelt selv formaaede at frigøre sig for de Lærdomme, han i sin Ungdom havde modtaget hos Rococo-Billedhuggeren *Coustou* i Paris, og Rococoen havde endnu et langt Liv for sig her i Danmark.

* * *

I Frankrig derimod synes den allerede Aaret efter, at Wiedewelts Skrift udkom i København, at være ganske fortrængt af Græcomanien. I sin berømte Korrespondance skriver *Grimm* 1763 efter at have omtalt den bizarre Smag i Ornamentiken, *alias* Rococoen: »I de sidste Aar har man begyndt at opsøge antike Ornamenter og Former. Smagen har kun vundet derved; Forkærligheden derfor er bleven saa stor, at alt nu gøres *à la grecque*. Den indre og ydre Udsmykning af Huse, Møbler, Klædningsstoffer, Guldsmedarbejder — alt bærer græsk Præg. Fra Arkitekturen finder Stilen Vej til Modehandlerne; vore Damer ere friserede *à la grecque*, vore fine Herrer vilde anse sig for kompromitterede, hvis de ikke bar en Snustobaksdaase *à la grecque* i Haanden.

Idet Grimm skriver saaledes, tænker han, der var *à jour* med alle Nyheder paa aandelige Omraader, maaske paa en Ornamentist som *Neufforge*. Da næmlig første Bind af dennes *recueil élementaire d'architecture* udkom 1757, bar det en *à la grecque*-Bort rundt om Titelbladet, og Indholdet fornægtede ikke Titelbladets Antydning. Det gav Billeder af en moderne Salon, i hvilken den lige Linie og Cirkellinien var absolut eneraadende

og i hvilken allehaande (rigtignok romersk-) antike Reminiscenser var til Stede i Overflod.

Men af denne lærde og kølige Rhetorik udviklede der sig efterhaanden en Stil, i hvilken man finder forenet Resultater af det nye Samfunds Ideer og Idealer, — en Stil, som endnu en Gang beviser os, hvilken Grøde, der er i det franske Aandslivs Jordbund, der her for anden Gang i Løbet af et Aarhundred frembringer en ornamental-arkitektonisk Form for Ideer, som ogsaa kendtes og anerkendtes udenfor Frankrig, men som udenfor Frankrigs Grænser alene formaaede at forkvakle Kunsten.

Denne Stil er den saakaldte *style Louis* XVI. Den bærer dette Navn uden anden Grund end den, at den naaer sin Blomstring under den ulykkelige Ludvig XVI's Regeringstid. Som Stil betragtet er den unægtelig fornem i sit Væsen, men den er alligevel udsprungen af Rørelser, der ikke udgik fra Hoffet, men fra de Samfundsreformatorer, der til syvende og sidst var det franske Monarkis argeste Fjender.

Denne Stils fremherskende Elementer er den lige Linie og Blomsterne. Den lige Linie, — den er en Følge af Nyklassikernes mangeaarige Formaninger mod Rococoens Snirkler; Blomsterne, — de er en Følge af Filosofernes Forkyndelse af Naturens Evangelium. Og dannet i denne Stil frembringes der da en Række mesterlige Genstande, som i Henseende til Ynde og Sarthed er enestaaende i Kunsthaandværkets Historie.

Tager man til Eksempel en Ornamentist som *Ranson,* slaar der fra hans Blade En en Friskhed, en Finhed i Møde, som tyder paa en Sjælerenhed, man skulde tro umulig i det attende Aarhundreds Slutning. Man kan se hans Ornamentstik i Berlins Museum for Kunsthaandværk og man kan se hans egenhændige Akvareller i Paris' *musée des arts décoratifs.* Omkring et spinkelt, ligelinet Gitterværk vikler han Guirlander af Blomster, af røde, hvide og gule svulmende Roser og blodig røde Tulipaner. Man kan se paa hans Studieblade i Paris, hvorledes han har studeret Blomsterne paa rent naturalistisk Vis, med en Botanikers Nøjagtighed, og skrevet deres latinske Navne ved Siden med en Lærds hele Omhu. Han har ved saadanne Studier tilført den enerverede og slappede Ornamentik den Holdning, den Friskhed og den Sundhed, til hvilken den trængte saa haardt. Han gaar ikke af Vejen for noget i Naturen, adler med en let Stilisering den simpleste Plante og den almindeligste Genstand, indfører Kaalhoveder

og Trillebøre i sin Ornamentik, uden at den nogensinde taber sin Fornemhed, sin Glans, sin Ynde, sin sarte Kolorit og foraarsagtige Stemning.

Og i de ti Aar, der gaar forud for den store Revolution, fremvokser der i en uendelig Rigdom paa den Jordbund, Æstetiken og Filosofien havde gjort frugtbar, en Skare af Tegnere og Kunsthaandværkere, hvis blotte Navne det vilde være for vidtløftigt her at nævne. Jeg vil foretrække at skitsere de Omgivelser, hvori en af Tidens mærkeligste og smagfuldeste Kvinder levede, for at det kan ses, hvilket Højdepunkt Kunsthaandværket den Gang havde naaet, understøttet med kongelige Midler og af en skønhedselskende Kvindes Luner.

Den Kvinde, jeg mener, er *Marie-Antoinette*, og hendes Residens er »det lille Trianon«, i Versailles' umiddelbare Nærhed.

Det smukke lille Slot med de ligelinede Vinduer, med den lave Række Balustrer, der kranser Taget, og med de fire slanke joniske Søjler paa Facadens Midte blev udkastet 1762 af Architekten *Gabriel*, — en af Cochins Tilhængere, — en fintdannet Ny-Klassiker, *garde-meubles* og Militærskolens Bygmester. I Aaret 1768 stod det lille Palais færdig og Ludvig XV's Elskerinde, Me *du Barry* blev dets Herskerinde. Det var dér, Ludvig XV en Dag efter en munter Nat blev dødelig syg, og da han var død og Me du Barry havde trukket sig tilbage til Louveciennes, skænkede Ludvig XVI det til sin Dronning, den unge Marie-Antoinette. Det var i et af deres Ægteskabs første Aar, og Dronningen var henrykt over Gaven, henrykt over at kunne kalde dette lille Hus sit, hvor hun kunde leve borte fra Hoffet og fra dets Intriger. Hun foretager ved Bygmesteren *Miques* Hjælp vidtgaaende Forandringer i Slottets Indre, anlægger en engelsk Have og en kunstig Landsby, Magen til den, hun havde set hos Prinsen af Condé, paa Chantilly.

En skønne Dag laa saa det lille Trianon færdig.

Man drejer Dørens ciselerede Greb omkring, og foran En ligger den rummelige Trappe af hvide Sten og med et Gelænder af kostelig smedet Jærn, i hvilket man læser Dronningens Navnechiffer. Fra Loftet hænger en herlig ciseleret Lanterne, i hvis Midte en Gruppe af smaa Satyrer holder en Buket af tolv Lys. Har man passeret Vestibulen, kommer man til Spisesalen, som rummede en Gang det berømte Bord, der kom fuldt dækket op af Gulvet. Spisesalen har Panelfyldinger med træskaarne Pilekoggere og Kranse af Roser og tunge Guirlander.

Den lille Salon ved Siden af — under Ludvig XVI optaget af et Billard — er rig paa Vinens, Glædens og Komediens Sindbilleder. Man har samlet her nogle Møbler fra Marie-Antoinettes Tid, — en Guéridon med ciselerede Bronzeblomster og i en Form, man kan finde tilsvarende i Pompejis Fresker, — endvidere Dronningens Juvelskab, et Arbejde af *Schwerdfeger*, udført i antik Stil, med Fasces-Motiver i de otte slanke Ben, der er forbundne med Blomsterguirlander i Bronze, endvidere med malede Arabesker under Glas, med smaa Grisaille-Malerier med mythologiske og erotiske Motiver, endelig med fine pragtfulde Karyatider i ciseleret Bronze. Derfra kommer man til den store Salon. I Panelfyldingerne fletter Markens beskedneste Blomster sig i Kranse, der brydes hist og her af de kongelige Lilier. I denne Salon sad Marie Antoinette foran sit Clavecin og spillede Gluck og Grétry.

Igennem den næste Dør føres man ind i tre smaa og lavloftede Værelser: Dronningens Boudoir, Toilette- og Sove-Værelse. Atter det sidste er rigt paa Sindbilleder: paa Valmuer, Duer, Pile, Lyrer isprængte Dronningens Chiffre, men fremfor alt paa Roser, Jasminer og Amaryllis. Dette Soveværelse, hvor Kongen aldrig har sovet, har kun faa af sine oprindelige Møbler tilbage, — en Kommode med Bronzeciselurer, nogle Stole med Chiffrene M. A.; af Sengen er kun Tæppet authentisk.

I Trianons faa og smaa Værelser havde Marie-Antoinette sat alle Samtidskunstens ypperste Mænd Stævne. Her var det *Gouthière*, den største Bronzekunstner Verden har set, overrakte Dronningen den berømte Rose, han havde forarbejdet, og som hun vejede op med Guld. Herhen i disse Værelser bragte *Riesener* sine Skrivepulte og sine Smaaborde med de spidst tilløbende, kannellerede Ben og de smaa kransende Gallerier af Bronze. I disse Værelser stod Side om Side Møbler af *Benemann, Carlin, Saunier, Weisweiler* og *David Roentgen*, hvilken sidste den sparsommelige Konge en Dag maatte betale den uhyre Sum af 150,000 Francs for en Secretair med Træindlæg og Bronze.

Men over alle disse Genstande, ligemeget om det er en Marmor af *Houdon* eller en Statuette af *Clodion,* ligemeget om det er et Stykke Porcellæn fra Sèvres eller et Broderi fra Lyon, — over det alt hviler ét Præg, et Præg af den dybe Indvirkning, den mangesidige Reaktion mod den gamle Kunststil havde øvet i Praksis. Der er i alle disse Genstande fra Marie-Antoinettes Tid og Omgivelser ligesom en Afglans af hendes Ungdom, hendes

Skønhed og hendes Ynde. Det er, som havde Kunsten faaet et Foryngelsens og Naturens Bad i Omgang med denne letsindige og sorgløse Dronning, der malkede sine Køer »Brunette« og »Blanchette« i Potter af Porcellæn, og som fodrede sine Høns og kurrede efter sine Duer og gennemstrejfede sin Have, hvor hun havde samlet fra Alverdens eksotiske Lande allehaande Træer i deres hele Oprindelighed. —

Om Eftermiddagen, d. 5 Oktober 1789 er Marie-Antoinette gaaet til Fods fra Versailles til Trianon, ledsaget af en Tjener. Hun har besøgt den lille kunstige Landsby i Trianons Have, hvor hun og Hoffet havde sat Florian og Berquin i Scene, hun har vandet sine Yndlingsplanter, malket en Ko og givet Gartneren Ordrer for Vinteren. Saa har hun sat sig paa en mosgroet Sten og tænkt paa de seneste Tiders Tilskikkelser, paa den døde Dauphin, paa den nye Dauphins Skæbne, paa Folkets Rejsning, paa den stormede Bastille, og over hendes Hoved hænger, trist som hendes Sind, en kold og mørkegraa Himmel. Det begynder at regne, hun ser op, og hendes Blik møder en Page, der kommer ilende med et Brev. »Der gaar det Rygte«, skriver Saint-Priest til hende, »at Kongen skal føres til Paris mellem to Rækker Spyd, og at Oprørernes Skarer er under Vejs til Versailles.«

Marie-Antoinette havde set Trianon for sidste Gang. Revolutionen mærkede det lille Slot med et »Ejendom til Salg«. Og dér, hvor hver Plet bar Præget af hendes Aandsadel, hendes Hang til Luksus og kunstnerisk Skønhed, — dér skulde der inden ret lang Tid hos en Værtshusholder ryges Pibe og spilles Kort og drikkes og danses, af Folket, medens Bygmesteren *Mique*, der havde hjulpet Dronningen med at fremtrylle hendes Slot, maatte bestige Skafattet som hendes Medskyldige i den Synd: at have elsket med det attende Aarhundreds Kærlighed Skønheden, Rigdommen, Elegancen, Kunsten.

* * *

Da Marie-Antoinette forsvinder fra Trianon, er det, som om Kunstens Muse, der værner om dens Hellighed og er øm om dens Fornemhed, har forladt Paris, — skræmmet af Revolutionens Brutalitet.

Revolutionen, der maalte sin Lidenskab for Fremskridtet med sit Had til det Overleverede, — Revolutionen, der ikke

kunde taale at spille Kort med de Konge- og Knægt-benævnede Blade, — Revolutionen, som ikke vilde færdes paa Gader og Torve, der bar Hofmænds og Kongers Navne, — Revolutionen, som afsatte Vorherre og vilde demolere den gotiske Katedral i Reims, — Revolutionen sønderslog i afsindigt Raseri Rococo-Kunstens Mindesmærker, undertrykkede Akademiet, satte Dæmninger for Traditionerne og kappede Hovedet af deres Repræsentanter, saa ofte den fandt det for godt.

Kun en eneste Tradition i Kunsten lod Revolutionen leve, — ikke af Pietetsfølelse, men for at smykke sig med den.

Det var Ny-Klassicismen. Revolutionen lod den ikke blot leve, men satte den i Højsædet, rigtignok paa Betingelse af, at den vilde anlægge nogle af Revolutionens Fjeder og forresten besmykke dens Gærninger og være en Slave af dens Luner.

Ti Revolutionen stillede sig mere tyrannisk og mere doktrinært til Kunsten end noget Akademi, nogen Konge eller nogen Maitresse havde gjort det. Den indskrænkede sig ikke til — som Akademierne — at foreskrive en Behandling af Æmnerne, ikke heller til — som Kongerne og Maitresserne — at fordre Protektoratet over Kunsten. Revolutionen gav Kunsten et Program, der var det snævrest mulige og anerkendte ingen Kunstydelse, der ikke var i Overensstemmelse med dette Program. Aldrig løftede Teorien sin Stemme højere end i hine Dage, og aldrig bøjede Kunsten sig lydigere under dens Aag end den Gang, da man dekreterede alle Aag ud af Verden.

Revolutionen gjorde Kunsten til sin ydmyge Tjener, gjorde dens Udøvere til *citoyens* først og fremmest og fordrede af dem, at de skulde arbejde med paa Menneskehedens Genfødelse ved ideale Fremstillinger af revolutionære Bedrifter. I et af det nydannede Kunstnersamfunds Møder i Aaret 1793 udtaler Jaques Lebrun: »Et folkeligt og republikansk Selskab for Kunst maa intet foretage sig, der ikke kan være nyttigt for Folket og dets Genfødelse. Hvad formaar en Blomst eller et Landskab at indvirke paa Sæderne«.

Det daglige Liv saa lidt som noget af alt det, der var hændt før Revolutionen, var værdigt til kunstnerisk Fremstilling. Skildringen af selve Omvæltningen anerkendtes, men bifaldtes dog langt fra saa meget som Fremstillinger af saadanne Oldtidsbegivenheder, med hvis heroisk-republikanske Karakter, Revolutionen følte sine egne Mord beslægtede.

De Prisopgaver, der paa Konventets Befaling i Aaret 1793 blev givet Kunstnerne, viser tydelig de kunstneriske Kravs Art. Malerne skulde fremstille den ældre Brutus, hvis Lig bliver bragt fra Kamppladsen tilbage til Rom. Billedhuggerne skulde give en Skildring af Faleriis forræderiske Skolemester. Opgavernes tendentiøse Mening kan ikke misforstaas, og Kendelsernes Ordlyd oplyser om de Anskuelser, der raadede hos den 50 Mand stærke Jury. Man enedes om at belønne en Fremstilling af Brutus, malet af Harriet, med en anden Pris; ikke fordi det var det bedste Billed, — det siges udtrykkelig — men fordi Harriet bedst havde forstaaet at give en Fremstilling af en fri Mand, der dør for sit Fædreland. Derimod kendtes af Billedhuggerarbejderne intet værdigt til Belønning, fordi de manglede revolutionære og patriotiske Følelser.

Fuldt og fast overbevist om at have skaffet tilveje de græsk-romerske Republikers sociale og politiske Grundlag tvivlede Revotionens Mænd ikke et Øjeblik om, at ogsaa Kunsten nu maatte genfødes i Oldtidskunstens Billed. Skrift efter Skrift udkom om de Betingelser, der havde frembragt den græske Kunsts Blomstring, og man efterslog de gamle Forfattere, for at komme paa det rene med saa ligegyldige Ting som, hvorledes hine Republiker havde lønnet kunstnerisk Gærning. »Nationen behøver kun at ønske det, og de samme Vidundere, der have prydet Grækenlands skønneste Sekler vil gaa igen i vor Midte«, — skrev man, »men for at det skal ske maa vi bl. a. afføre os vor elendige Klædedragt og blive sande Grækere.« »Det nuværende franske Kostyme frembyder intet for Fantasien, for Kunstnerens Pensel eller for hans Mejsel. Derfor er det ogsaa, at naar vore store Mestre har hengivet sig til store Kompositioner og have villet glimre med deres Talent, have de henlagt Scenen til og valgt deres Figurer fra Sparta, Athen, Rom og de østerlandske Folk.«

Mere og mere voksede Mængdens Hang til ydre Tegn paa det republikanske Sindelag, og stadig var det af Oldtidsminder, man øste disse Tegn. Man pyntede sine Værelser med Lycurgs og Brutus' Portræter, og selv de forstandigste Folk forlode deres Familjenavne for at ombytte dem med Navne som Brutus, Scævola, Cassius, Decius, Aristides, Themistocles, Epaminondas.

Les Grecs ont pour nous tant d'attraits,
Que de nos jours, pour bien entendre
Et bien comprendre le français
C'est le grec qu'il faudrait apprendre.

Og selvfølgelig kunde Bærerne af disse stolte Navne ikke gaa klædt som Franskmænd. Allerede i Voltaires »Brutus«, som opførtes 1782, optraadte den berømte Talma for første Gang i en romersk Toga i Proculus' Rolle. Det fortælles, hvorledes en af Skuespillerinderne kom til at sige ham en Kompliment, idet hun udbrød: »Hvor han er væmmelig! Han ligner en af de gamle Statuer«. Ti det var netop disse, Talma havde ønsket at ligne. Men trods idelige Forhandlinger til Fordel for det antike Kostyme som daglig Klædedragt, vandt det ingen synderlig Udbredelse mellem Mændene, og selv en Model, der paa Velfærdskomiteens Opfordring blev tegnet af Maleren David, blev kun baaret af nogle af hans Elever, der havde det Uheld at blive til Nar, da de viste sig paa Gaden.

Kvinderne derimod, som allerede i de sidste Aar før Revolutionen havde været klædt *à la grecque* benyttede sig af Øjeblikkets Strømninger og gik saa vidt i deres Græcomani, at de viste sig næsten nøgne paa Gaden, — iklædte Kjoler af ganske tyndt og gennemsigtigt Flor i et eneste Stykke, uden Skørt, ja i en Uge — længere varede Moden ikke — endog uden Særk. Under Knæerne bar de gyldne Baand, Fødderne bar Sandaler, Tæerne bar Ringe. Derimod vogte man sig for at tilskrive Græcomanien den korte Taille. Den blev indført fra England, hvor den skyldte sin Oprindelse et rent Tilfælde; Hertuginden af York befandt sig nemlig i velsignede Omstændigheder, og alle Damer ansaa det da for loyalt at efterligne hendes Klædning.

Men det var ikke alene i Kostymet, man skulde erkende Revolutionens frie Folk. Hver Genstand skulde raabe højt og tydelig om den nye Æra, der var oprunden for Menneskeheden og prise de Mænd og den Vilje, der havde rystet Aartusinders Aag og Fordom af sig. Selv Børnene og de uvidende, der ikke forstod at læse, skulde kende Betydningen af Revolutionens Handlinger, og Læremidlet blev en vidtdreven Symbolik. Ankret betød Haab, Vægten betød Retfærdighed, Hanen Aarvaagenhed, Løven Kraft, Spejlet Sandhed, Slangen Kløgt etc. Og Symboler som disse blev anbragt paa alt: paa Bygninger, paa Møbler, paa Porcellæn, paa Smykker, Vifter, Urskiver, Seddelpenge, Kobberstik og Billeder.

Iførte Revolutionens Kostymer, omgivne af dens Symboler, som de selv maatte tegne, levede Kunstnerne med i Revolutionen, og dens Aand dalede ned i deres Arbejder. Aanden var ikke

gavnlig for Kunsten. Revolutionen krævede Brud med hver Tradition, lammede Kunstnerens Fantasi, forlangte Moral af Kunsten paa Følelsens Plads og nøjedes med Symboler i de ædlere Udtryksformers Sted. Og først og sidst hævdede Revolutionen, at Kunsten var til for hele Nationen og maatte tale et Sprog, som alle forstod.

Fortolkeren af de antike — symbolske — revolutionære Ideer var i første Række David. Det var ham, der havde givet Talma Modellen til hans romerske Toga; det var ham, der tegnede de antike Dekorationer til Voltaires Tragedier; det var ham, der blev raadspurgt, da Revolutionens Mænd vilde anlægge en uniform Klædedragt. Det var ham, der gav Tegning til *Jacobs* antike Møbler og til Triumfvognene i de Optog, hvormed Revolutionen forlystede Folket. Og foran hans Billeder af »Horatiernes Ed«, af »Socrates Død«, af »Brutus«, af »Sabinerinderne« og af »Leonidas« indsugede Mængden en stedse voksende Begejstring for Oldtidens Liv og de formentlige Oldtids-Former. I Massevis spredtes Litografier og Enkeltheder af disse Billeder ud over Paris. Hænder, Fødder, Hoveder, Hjælme, Sandaler, Bælter og Møbler vandrede fra Litografierne over i Modejournalerne, og fornemme Damer forlangte hos Frisørerinderne at koifferes som Horatiernes Søstre eller som Brutus' Døtre.

* * *

Da omsider Revolutionen er endt, Republikens Dage talte, og Bonapartes Jærnhaand griber det franske Riges Tømmer, møder Ny-Klassicismen endnu en Gang sociale og politiske Forhold, der er den gunstig. Ti Napoleon den Store, hvis Cæsarismes Forbilled var den romerske Kejserstat, vilde skabe sig Omgivelser, der kunde fremmane for hans Fantasi det gamle Rom. Nu kunde Ligheden med Oldtidsmindesmærkerne ikke mere være stræng nok. Man rensede Formerne (i alt Fald efter egen Formening), gjorde dem stramme, alvorlige, ranke, værdige og pillede de revolutionære Fjeder af dem, og den Stil, der da fremstod, — det er Empiren, benævnet efter Frankrigs første Kejserdømme.

Man plejer at fremstille Empirestilen som Blomsten af hele den Bevægelse, hele den Reaktion mod Rococoen, der ovenfor er skildret, og man er vant til at kalde Ludvig XVI's Stil en Over-

gangsform til Kejserstilen. Men det forekommer mig at være en Uretfærdighed mod Ludvig XVI's Stil. Den repræsenterer efter min Opfattelse den rigeste, den skønneste og den ædleste Form for Ny-Klassicismen, medens Empirestilen forekommer mig at være en Dekadence, — som Barokken er et Forfald af Renaissancen. Kun er der den Forskel, at medens Barokkens Sygdom bestaar i Overmættelse, i Formernes unaturlige Svulmen og opdyngede Masser, der giver et Vrængebilled af Renaissancens Sundhed og Renhed, bestaar Empirens Sygdom i en overvættes Magerhed og Skarphed, og den er som et Alderdomsbilled af den unge og skønne *style Louis XVI.* Empirens Sprog er en kold og tør Rhetorik. Den sætter Geometrien højere end Lunet og den skabende Kunstneraand, følger de snorlige Landeveje, snubler derfor sjældent, men kommer heller aldrig paa de Bjærge, hvorfra der er det vide Syn. Empirekunsten kan være skøn, hvor den direkte efterligner sine skønne Forbilleder, men den er tung og plump til at opfinde. Medens den bliver kluntet, naar den forsøger at anvende de ægyptiske Former, der var naaet til Frankrig efter Bonapartes Tog til Ægypten, har den efter et halvt Hundredaars forberedende Øvelser faaet et vist Greb paa at benytte Elementer af den romerske Kejserstil.

Paa fransk Grund finder den i *Percier* og *Fontaine* sine smagfuldeste og lærdeste Repræsentanter. De tegner for Kejseren Omgivelser, der passer til hans klassisk formede Hoved; de tegner for Fyrster Slotte, for Kapitalister Hoteller, og de bevarer under Verdensbyens store Forhold et stort Snit i deres Udkast, en Gennemførthed i Stilen, som maa beundres, og til hvis stolte dekorative Karakter man intet Sidestykke kan finde uden for Frankrigs Grænser.

Overhovedet er Ny-Klassicismens rette Hjemsted Frankrig. Alene dér lever den et naturligt Liv, fødes, modnes, døer paa en historisk Baggrund. Og det forekommer mig da ogsaa, at der i ingen Ny-Klassicisme i Europa findes saa megen sand Stil, som netop i den franske. Man forstaar ved Stil et Kunstværks nøje og stramme Overensstemmelse med dets Undfangelses, dets Fødsels og dets Samtids Forhold, og ingen Steder er Empirestilen bedre i Overensstemmelse med disse Forhold end i Frankrig. Intet andet Sted bygger den saa solidt paa de sociale og politiske Forhold; intet andet Sted fremstaar den som saa absolut en

Konsekvens af Tiden; intet andet Sted hviler den saa støt paa faktiske Begivenheder, der bærer den oppe og gør den regerende.

Ude omkring i Europa vinder Empire-Stilen en Udbredelse som én Gang Rococoen, og længe efter at den i Frankrig er falden med den store Kejser, lever den udenfor Frankrig i de Lande, hvor Rococoen omsider forsvandt for den almindelig europæiske Modstand.

Men selvfølgelig mistede Empirestilen uden for Frankrig det Præg af en Cæsar-Stil, den havde haft i sit Hjemland, og den blev i det Tyskland, der havde ligget under ved Austerlitz og Jena, en Nøjsomhedens, en Fattigdommens og en Borgerlighedens Stil.

Ogsaa her i Danmark, der i *Harsdorff*, i *Abildgaard* og *Thorvaldsen* har ejet nogle af Ny-Klassicismens bedste Repræsentanter, former Empirestilen sig under Frederik VI's sparsommelige Regimente til en Borgerstil. Tager man hin Tids danske Kunsthaandværk for sig, maa man indrømme det en Arbejdets Fuldkommenhed, som er beundrings- og efterlignelsesværdig, og man maa tillige indrømme, at det som oftest er frit for Uskønheder, udadleligt i de tørre og glatte Omrids. Dog vinder det i vore Dage kun vort Bifald, fordi der er saa mange Rædsler i de Genstande, hvormed vi maa omgive os, at vore Øjne taknemlig modtager noget, der giver dem Fred. Men lad os ikke forveksle den Fred, vore Øjne finder i Empirestilens Genstande, med den Nydelse, den Rus, den salige Henrykkelse, den Kunst kan skaffe os, i hvilken der lever en stor og rig Kunstnersjæl.

I sin seneste Udvikling var Empirestilen en Ideernes, en Fantasiens og en Poesiens Kirkegaard. Nuvel! en Kirkegaard kan være smuk, og en Vandring over den kan skaffe sørgende og forpinte Sjæle Fred. Men det er ikke dér de nye Tanker fødes og faaer nye Former.

Emil Hannover.

Den dansk-amerikanske Voldgiftssag og en international Voldgiftsret.

Efter Solens Nedgang den 21de December 1854 satte den amerikanske Damper »Benjamin Franklin« ud af Havnen ved St. Thomas, Hovedstaden i de dansk-vestindiske Besiddelser, de vestindiske Dampskibslinjers Knudepunkt. Paa Dækket stod en Klynge Passagerer, af hvilke de fleste var Damer.

Da »Benjamin Franklin« var naaet ud for Prins Frederiks Batteri, blev det herfra prajet. Men da Damperen ikke brød sig om det, sendte Batteriet den et Kanonskud løst Krudt. Da Skibet vedblev at gaa fremad — om end muligvis Maskinen har været standset —, fik det endnu et Skud af samme Slags, — og endelig to skarpe Skud, af hvilke det første gik igennem en af Passagerkahytterne, noget under den omtalte Gruppe Mennesker paa Dækket, heldigvis uden at ramme nogen. Først efter det fjærde Kanonskud saa man Damperen vende.

Hvad var dog Grunden til denne mærkelige Begivenhed, hvis Følger endelig fandt sin Afslutning ved Voldgiftsdommen af 22de Januar 1890?

Ja, for at forstaa det, maa man være lidt inde i Øjeblikkets udenrigspolitiske Situation, — det vil sige for over 35 Aar siden.

Det var midt under Krimkrigen. Den 20de December 1853 havde de tre nordiske Riger, efter indbyrdes Aftale, udstedt enslydende Erklæringer om, at de vilde holde sig neutrale[1]). Det gjaldt derfor for Danmark at bevare den strængeste Neutralitet. Der næredes med Grund Frygt for, at russiske Skibsrhedere vilde

[1]) Jfr. „Nordiske Neutralitetsforbund" (Studentersamfundets Smaaskrifter Nr. 13—14) Side 40.

udstede Kaperbreve for at faa opbragt franske og engelske Handelsskibe, som fandtes i de vestindiske Farvande. Sligt maatte Danmark undgaa endog Skinnet af at støtte.

I den nærmeste sydamerikanske Stat Venezuela havde der længe været Borgerkrig. Nu var Ro og Orden foreløbig genoprettet. General Paëz, den fra Columbia 1829 løsrevne Stats første Præsident (indtil 1835 og senere 1839—42), havde maattet flygte til Nordamerikas Forenede Stater. Disse ansaas for at understøtte ham. Fra Venezuelas Regering, med hvilken den danske stod paa en fredelig og venskabelig Fod, var der til St. Thomas indløbet Underretning om, at Skibe, som Paëz skulde have udrustet i Nordamerika, under Vejs vilde søge ind til St. Thomas Havn. Dette maatte den danske Regering ikke gærne tillade, dersom Danmark vilde være sikker paa at bevare sin neutrale Stilling under disse amerikanske Forviklinger. Ikke længe efter viste der sig ogsaa to nordfra kommende Skibe af et mistænkeligt Ydre: Dampskibet »Benjamin Franklin« og Barkskibet »Cathrine Augusta«, begge byggede som Krigsskibe. Den danske Guvernør i Vestindien vilde nødig lade dem løbe ind i St. Thomas Havn, men tillod det omsider, fordi Barken var i Nød paa Grund af betydeligt Haveri. Det indrømmedes dog kun betingelsesvis. Skibene maatte losse Ladningerne; og om Bord paa »Catherine Augusta« fandtes 18 Kanoner, 600,000 skarpe Patroner, 5000 Pd. Krudt, 5000 Geværer og anden Krigskontrebande. De maatte ogsaa stille en større Pengesum som Sikkerhed for, at de ikke i nogen slet Hensigt vilde sejle til Venezuela. I Løbet af de følgende Maaneder hændte det, at det engelske Postdampskib fra Southhampton kom for sent til St. Thomas for dèr at naa Forbindelse med de Skibe, som skulde føre Posten videre, og at derfor den engelske Agent lejede »Benjamin Franklin« til at føre Posten til Barbados. Med den vilde Damperen nu sejle om Natten den 21de December 1854. Men den blev stoppet, som ovenfor omtalt.

Der kan næppe være nogen Tvivl om, at den Underofficer, som i det afgørende Øjeblik førte Kommandoen paa Prins Frederiks Batteri, kun paa det strængeste gjorde sin Pligt, naar han lod fyre paa Damperen, der ikke vilde svare, da den blev prajet. Siden den 30de December 1774 gjaldt den af daværende Guvernør, General Clausen givne Instruktion, at intet Skib, selv om det havde toldklareret, maatte sejle ud af Havnen efter Solnedgang, med mindre det ved en særlig Tilladelse var forsynet med et

s. k. Natpas. Var et saadant tilvejebragt, skulde det frit kunne passere Fortet, naar det under Forbifarten opgav sit Navn; og selvfølgelig var Fortet i Forvejen underrettet om, hvor vidt et saadant Skib kunde ventes. »Benjamin Franklin« havde intet Natpas. Da dets Fører ikke svarede, uagtet det blev prajet, gjorde Batteriet kun sin Pligt ved at advare Damperen med et løst Skud for og agter. Naar Damperen desuagtet ikke vendte, fulgte den kommanderende Underofficer ogsaa kun strængt sin Forskrift, naar han derefter skød skarpt, men holdt inde med Skydningen, saa snart Skibet vendte, hvilket det — efter tyve samstemmende Vidners Udsagn[1]) — først gjorde efter det fjærde Skud, det andet skarpe. Forinden kunde man ikke fra Batteriet se det vende.

Ej heller kan der være nogen Tvivl om, at Føreren for »Benjamin Franklin« jo maatte kende denne gamle Forskrift, hvorom ingen, som havde ligget i St. Thomas Havn, kunde være uvidende. Vel var Reglen ikke anvendelig paa Krigsskibe, men »Benjamin Franklin« ønskede jo mindst af alt at anses for Krigsskib. Ved kgl. Resolution af 11te September 1840 var der vel indrømmet en Undtagelse fra Reglen af 1774, idet Skibe, som tilhørte »Royal British Mail Steam Ship Company«, skulde nyde samme Undtagelse som Krigsskibe. Men »Benjamin Franklin« var kun midlertidig fragtet af det nævnte Selskab for at føre Posten videre; Damperen tilhørte det ikke. Anderledes kunde i alt Fald de danske Myndigheder ikke fortolke Resolutionen af 1840. Havde Damperens Fører i Forvejen henvendt sig til Kommandanten i St. Thomas, vilde Spørgsmaalet sikkert været løst i Mindelighed. Denne Sikkerhedsforanstaltning blev forsømt. Da oven i Købet Føreren maatte vide, at Damperen mistænktes for at ville lade sig bruge imod Regeringen i Venezuela, kunde han ikke vente anden Medfart end den, han fik, da han uden Natpas forsøgte at løbe ud med Damperen Kl. 8 om Aftenen den 21de December 1854.

Den Skade, Kanonskuddet havde voldt, var ikke større, end at »Benjamin Franklin« allerede næste Dag kunde afgaa til Barbados. Skibet kom faa Dage senere tilbage, lod Skaden udbedre og endelig taksere; den ansloges til imellem 150 og 800 Dollars.

---

[1]) Correspondance diplomatique relative à la réclamation dite „Butterfield". Copenhague 1886 pg. 3—4. Anføres i det følgende saaledes forkortet: „Corr. dipl.".

Skadeserstatning blev krævet baade for Kanonskuddet, for Tab ved Skibenes flere Maaneders Forsinkelse, for Æresfornærmelse mod det amerikanske Flag o. s. v.[1]. I denne Anledning opstod der nu en livlig Noteveksling imellem vedkommende amerikanske og danske Myndigheder. Den var — mest paa de underordnede Trin — ikke sjælden af heftig Natur, men hendøde dog omsider, i alt Fald tilsyneladende, med en Note af 2den Maj 1856 fra den gamle, nordamerikanske Udenrigsminister W. L. Marcy til den danske Chargé d'affaires i Washington, Torben Bille.

Den 30te Juni 1860 sendte det nordamerikanske Sendebud i København James M. Buchanan, en Note til Udenrigsminister Hall. Imidlertid havde nemlig det Firma, som ejede eller havde ejet Skibene, Carlos Butterfield & Co. af New York, henvendt sig til den nordamerikanske Regering, for at den skulde faa den danske Regering til at yde Skadeserstatning. Skibenes senere Skæbne paa Grund af den Miskendelse, hvorfor de mentes at have været udsatte, men hvorom det vilde blive for vidtløftigt at give en udførlig Fremstilling her, havde nemlig i høj Grad forringet deres Salgsværdi, efter hvad Firmaet Butterfield paastod. Buchanan sluttede med den Paastand, at ogsaa det nordamerikanske Flag var blevet fornærmet hin mindeværdige Decemberaften. Hall henviste ham i sit Svar af 10de August til, hvad der fem Aar tidligere var oplyst for Marcy, og fastholdt, at Danmark mente at være i sin gode Ret, naar det ingen Skadeserstatning ydede.

Først den 20de August 1866 blev Sagen genoptagen ved en Note fra Geo. H. Yeaman, der da var nordamerikansk Minister i København, til Udenrigsminister, Grev Frijs. Her lægges Eftertrykket paa det Tab, som antoges foraarsaget ved Skibenes Forsinkelse paa Grund af den imod dem rettede Mistanke, og Skadeserstatningen, som krævedes, var nu beregnet til $ 301,804,08 (Corr. dipl. 34).

Den 23de Juni 1869 dukker Sagen atter op. Den nordamerikanske Udenrigsminister Hamilton Fish foreslaar, gennem den danske Minister i Washington F. E. Bille, den danske Regering at lade Sagen afgøre ved Voldgift, efter som den to — egentlig tre — Gange forgæves har været forhandlet imellem Staterne, uden at Overenskomst var opnaaet. Bille sendte Forslaget videre. Men, da de Forenede Stater efter 5 (fem) Aars forgæves Venten,

---

[1]) Efterhaanden stiger Erstatningskravet. Jfr. Corr. dipl. S. 43.

intet Svar havde modtaget fra Danmark, fornyede Nordamerika sit Forslag om Voldgift ved en Skrivelse fra sin Minister i København W. J. Cramer, den 29de April 1874, til Udenrigsminister, Baron Rosenørn-Lehn. Denne svarede den 8de Juni, at han haabede, de Forenede Staters Regering vilde tage sit Forslag om Voldgift tilbage, naar dens Udenrigsminister havde forhandlet med den danske Chargé d'affaires i Washington Joh. Hegermann-Lindencrone. Efter en Samtale, som denne havde med Hamilton Fish, sendte han ham derefter den 14de Juli en skriftlig Forestilling. I denne undrer den danske Regering sig over, at den nordamerikanske ikke vil lade Sagen falde, efter at den har set, hvorledes det s. k. Alabamaspørgsmaal blev løst; Voldgiftsdommen var jo nemlig gaaet England imod, medens Danmark i den her omhandlede Sag »havde handlet imod Republiken Venezuela i fuld Overensstemmelse med de Grundsætninger, som England, efter de Forenede Staters Mening, havde krænket ved sin Færd lige overfor Sydstaterne, der havde rejst sig imod Unionens Regering« (Corr. dipl. 43—44). Flere Grunde gives, hvorfor den danske maa fraraade en Afgørelse ved Voldgift. Som Bilag til Forestillingen fulgte flere Aktstykker[1]).

Da Hamilton Fish en fjorten Dages Tid havde overvejet Sagen, meddelte han, den 29de Juli, Hegermann-Lindencrone, at han havde sendt den danske Regering en Modforestilling. Dette »Memorandum« blev den 15de August af Cramer i København tilsendt Rosenørn-Lehn. Det søgte at gendrive dennes Grunde til at modsætte sig Voldgift, — en Afgørelsesmaade, som fremdeles fastholdtes. Den danske Udenrigsminister bevarede derefter Tavsheden i tolv Aar.

Den 18de Februar 1886 skrev den nordamerikanske Minister i København R. B. Anderson til den danske Udenrigsminister, at hans Regering havde anmodet ham om at minde den danske om den længe gemte, men aldrig glemte Butterfieldske Sag. De

---

[1]) Blandt disse findes en Skrivelse fra den danske Generalkonsul Styrup i Caracas (Venezuela) og fra Venezuelas Konsul, C. Hurtzig, paa St. Thomas, gennem hvem Republikens Regering advarer den danske Guvernør i Vestindien imod de Skibe, som da allerede (den 29de og 30te September 1854) var løbne ind i St. Thomas Havn. Har Venezuelas Regering ikke tidligere (i September) sendt Guvernøren Underretning, kan det næppe være rigtigt, at Skibene først derefter ankom, hvad Udenrigsminister Rosenørn-Lehn sagde i Folketinget den 6te Marts 1889 (Sp. 4811).

Forenede Staters Præsident kunde ikke lade den bero ved, at den danske Regering hverken vilde betale Skadeserstatning eller underkaste sig en upartisk Voldgift.

Endelig maatte da Baron Rosenørn-Lehn give efter og gaa ind paa Forslaget om Voldgift. Dette skete dog først efter mange Forhandlinger i Ministeriet og Statsraadet. I den Grad sneglede Sagen sig frem, at det først den 6te December 1888 lykkedes at faa underskrevet en foreløbig Konvention, i Følge hvilken Sagen skulde henvises til Afgørelse af den engelske Minister i Athen Sir Edmund Monson (og ikke, som tyve Aar tidligere af Nordamerika foreslaaet, af den engelske eller russiske Minister i Washington).

Uagtet Danmarks Rigsdag da var samlet, fik den intet at vide om Konventionen, som den 6te December 1888 var bleven underskrevet i København. Denne blev sendt til den nordamerikanske Regering, forelagt Senatet i Washington og vedtaget af dette (Repræsentanthusets Samtykke kræver Forfatningen nemlig ikke til slige Sager). Naar Senatet var færdigt med Sagen, er ikke oplyst for Rigsdagen. Dennes Samtykke æskedes ikke, før dens Slutningshastighed nærmede sig med stærke Skridt.

Den 4de Marts 1889 lod Udenrigsministeren anmælde i Folketinget og den 5te i Landstinget et Forslag til Rigsdagsbeslutning, ifølge hvilken Rigsdagen skulde meddele sit Samtykke til Konventionen af 6te December 1888 om, »at de s. k. Butterfieldske Erstatningskrav underkastes Voldgift«.

Almindelig Overraskelse! Hvad var »Butterfield« for noget eller nogen? I et Samraad med Finansudvalget skal Udenrigsministeren have gjort en fortrolig Meddelelse herom. Men udenfor »de 15 indviedes« Kreds tør man vædde 10 mod 1, at ikke 1 af 20 Medlemmer anede, hvad den Sag gjaldt, som allerede den 5te Marts, da Folketingets Møde sluttedes omtr. Kl. 5 Eftermiddag, blev sat paa Dagsordenen til 1ste Behandling den 6te Marts Kl. 1. Var det hidtil gaaet langsomt, skulde det nu gaa i Galop.

Med Forslaget til Rigsdagsbeslutning — kun halvtredje Linje langt — fulgte ikke den ringeste Oplysning. Først senere blev, paa et særligt løst Blad, omdelt et Aftryk af Konventionen (paa Dansk og Engelsk). Af dennes Indledning fik man kun følgende at vide om de Butterfieldske Krav. De gjaldt »en Skadesløsholdelse for Dampskibet »Benjamin Franklin« og Barkskibet »Cathrine Augustas« Beslaglæggelse og Tilbageholdelse ved Øvrighederne

paa Øen St. Thomas, en af de dansk-vestindiske Øer« [denne geografiske Oplysning var alt, hvad man vidste i Forvejen]« i Aarene 1854 og 1855; for Nægtelsen af den almindelige Ret til at landsætte Ladning i det Øjemed at foretage Reparationer; for de Beskadigelser, der vare en Følge af et Skud affyret mod et af Skibene; og for andre Forurettelser« .... Umaadelig spændende! Især den Omstændighed, at dette Skud var faldet for mere end et tredjedel Hundredaar siden, bredte et romantisk Skær over denne endnu for de fleste saa gaadefulde Begivenhed.

Da Udenrigsminister Rosenørn-Lehn, denne sjældne Gæst i Folketinget, den 6te Marts Kl. 1 begyndte sin udførlige Redegørelse for Sagens historiske Udvikling, lyttede man i saa aandeløs Spænding, at man kunde have hørt en Staalpen falde, dersom der ikke havde været Tæppe paa Gulvet. Dog vilde de fjærnere snarere have hørt Staalpennen end Ministeren, — med en saa hemmelighedsfuld Hvisken betroede han kun sine nærmeststaaende, hvad man paa de fyldte Tilhørerpladser — i Tillid til Grundlovens § 65 om Mødernes Offentlighed — havde glædet sig til at høre. Og havde man trøstet sig med, at man vel senere fik et tro, stenografisk Referat at læse, blev man ogsaa skuffet; ti Stenograferne, som heller ikke kunde høre tydelig, tog fejl, og lod f. Eks. begge Skibene sejle ud af St. Thomas Havn. Men snart blev dog de to til et. Som trykt staar (Spalte 4812): »De sejlede altsaa, og da Solen var gaaet ned, var det jo ligefrem Regeringens Pligt at gøre noget for at møde dette Overgreb, dette Brud paa Bestemmelserne. Man prajede da først Skibene, men det var uden Virkning, de sejlede videre, derpaa skød man med løst Krudt, og da det saa heller ikke hjalp, skød man nogle skarpe Skud, hvoraf det andet ramte Skibet »[ikke længer: Skibene]« bagi. Derpaa vendte det om« o. s. v. Muligvis kan her dog foreligge en Fortalelse fra Ministerens Side. I saa Fald er Stenograferne uden Skyld.

Ministeren sluttede med at antyde, at man helst maatte tie stille nu. I et Udvalg vilde han give Medlemmerne Lejlighed til at »danne sig en begrundet Mening om, hvorledes Sagen staar.«

Til Ministeren sluttede sig straks det mægtige Finansudvalgs Formand, idet han tilraadede, at »fortsat Forhandling om denne Sag« udsattes til Finansudvalget, hvor den allerede havde været under »foreløbig Drøftelse«.

Ja, hvor kunde man forhandle om en Sag, som man endnu næsten ikke kendte! Ud af Konventionen kunde man egentlig intet læse om den, og af Ministerens Udtalelse havde kun de, som havde trængt sig ind paa Livet af ham, hørt videre om den! Man følte sig om Munden som Storken, der var buden til Gæst hos Ræven.

Den Fordom, at udenrigske Sager ikke taaler de parlamentariske Forhandlingers fulde Dagslys, lagde et yderligere Tryk paa den Taler, som derefter vovede at tage Ordet. Med en stærk Overbevisning om, at denne Fordom bør bekæmpes ved enhver Lejlighed, begærtes Ordet alligevel af den, som nu skriftlig giver sit Hjærte Luft. Efter en Tale, som nogle Blade næste Dag refererede med de tre Ord »en kort Bemærkning«, andre med de tre: »en længere Udtalelse« og et enkelt med: »et akademisk Foredrag«, gav Udenrigsministeren et kort, oplysende Gensvar: Sir Edm. Monson havde foreløbig allerede modtaget Hvervet som Voldgiftsmand, ja endog erhvervet sin Regerings Samtykke.

Finansudvalgets Formand foreslog Sagen henvist til Finansudvalget. Vedtaget uden Forhandling og Afstemning!

Den fremmede, der ikke vidste, at Finansudvalget er meget mere, end hvad Navnet siger, maatte tro, at Hovedspørgsmaalet var, om det mulige Erstatningskrav kunde antages at overstige Danmarks Udgifter i en Butterfieldsk Krig. Det vilde været en stor Misforstaaelse. Vel vilde Erstatningskravet blive en uhyre Sum, dersom det skulde gaa saa strængt til, som der en Gang var krævet: »335,000 Dollars tillige med Rente af 8 à 12 pCt., indtil Betaling fandt Sted«, havde Ministeren sagt i Folketinget[1]). Men der var naturligvis ikke Spor af finansielt i Finansudvalgets sytten Dage senere, den 23de Marts, afgivne Betænkning, næppe ti Linjer lang.

Samme Dag, en Lørdag, da Sagens 2den og sidste Behandling i Folketinget blev sat paa Dagsordenen, som første Sag, til Mandag den 25de Marts, var ikke længe forinden omdelt til Rigsdagens Medlemmer en Graabog: »Correspondance diplomatique relative à

---

[1]) I Løbet af 35 Aar vilde ovennævnte Sum, i Tilfælde af
8 % Rente blive til omtrent 4,951,500 Dollars eller $18^1/_2$ Millioner Kroner,
12 % — — — 17,690,000 — — $66^1/_3$ — —.
Men heldigvis skal Kravet nok regnes med ovennævnte Sum først fra Aaret 1866, og bliver da, efter 23 Aars Forløb, nu henholdsvis $7^3/_8$ og $17^1/_{10}$ Mill. Kroner, — hver Dag dog mere!

la réclamation dite Butterfield«, indeholdende 52 Kvartsider Aktstykker paa Engelsk, Fransk og Spansk. Det virkede paa de fleste Medlemmer som den hebraiske Bibel, der af Præsten i Hostrups »Under Snefog« anvendes overfor Lægprædikanter. Selv de, som kunde alle disse Sprog, og ikke gyste tilbage for det Schultziske Trykkeris Trykfejlsvrimmel [1]), havde efter Ugens overanstrængende Arbejde næppe tilstrækkelig mange stille Søndagstimer til at øse Kundskab om den indviklede Sag inden Mandag Kl. 1. Naar to Gange seks Timer til Nattesøvn fraregnedes, var der ikke levnet Folketingsmændene saa mange Timer til at overveje denne Sag, som Regeringerne havde brugt Aar.

Uagtet Sagen kun havde foreligget saa kort siden Betænkningens Afgivelse, at den maatte opføres »eventuelt«, og altsaa godt 1/4 af Tingets Medlemmer kunde have hindret dens Foretagelse, gav man dog uden Afstemning sit Samtykke til denne.

Ordføreren, Grev Holstein-Ledreborg, anbefalede med faa Ord Beslutningens Vedtagelse, idet han hovedsagelig henviste til Betænkningen. Det kan være Tvivl underkastet, om Udvalget ikke burde have undladt at udtale »Tvivl om, hvorvidt det har været nødvendigt fra dansk Side at gøre den Indrømmelse, som ligger i Regeringens Forslag om Sagens Henvisning til Afgørelse ved Voldgift«, og om det ikke snarere burde have beklaget, at de Forenede Staters Voldgiftsforslag ikke blev modtaget allerede for tyve Aar siden, da det første Gang blev fremsat (1869). Sagen var jo nemlig den Gang den samme som nu: hver af Parterne holdt paa sin Ret uden at ville give noget efter. Nu var Sagen kun bleven saa meget vanskeligere at paadømme, fordi den var bleven ældre, Vidnerne for en stor Del bortdøde, og ny Beviser vanskeligere at tilvejebringe. Var Udvalget overhoved imod Afgørelse ved Voldgift, var det næppe nogen Grund for det at tilraade Tinget at vedtage Regeringsbeslutningen, »efter at dette imidlertid er sket« — som det hedder i Betænkningen — d. v. s.: siden Regeringen nu har gjort det. Paa en saadan Grund kunde et fremtidigt Finansudvalg jo en Gang i Tiden komme til at tilraade Tinget at bevilge Vedligeholdelsesudgifter til Københavns Befæstning, »efter som den nu en Gang er bygget«. Meget maa det derimod paaskønnes, at Ordføreren nærmere mundtlig forklarede

[1]) Den slette Korrektur kunde ikke undskyldes med Hastværk; ti Bogen havde været trykt siden 1886. Den kunde været omdelt for længe siden.

Folketinget Betænkningens Udtryk om »den betryggende Maade, hvorpaa selve Voldgiftsspørgsmaalet er ordnet«, — nemlig saaledes, at det ene og alene havde Hensyn til den valgte Voldgiftsmands Personlighed; ti en Ret, der i en saa stor, vanskelig og vigtig Sag skal dømme maaske om mange Millioners Værdier, men kun bestaar af et eneste Menneske, kan næppe kaldes ordnet paa saa betryggende en Maade som, dersom den bestod af flere. Endelig var det mindre klart, hvad Ordføreren mente med »at reservere Tingets Stilling i Sagen ...... med Hensyn til hvad der maatte blive Resultatet af denne Sag«. Tænkte han sig det værste Tilfælde, nemlig at Danmark blev dømt til at udrede mange Millioner Kroner i Erstatning, da kunde Rigsdagen jo ikke være bekendt at nægte Bevillingen dertil, naar det nu gav sit Samtykke til en Traktat, i hvis Artikel IV Parterne udtrykkelig forpligter sig til »at modtage Voldgiftsmandens Kendelse som endelig og afgørende samt at blive staaende ved og udføre den i god Tro og uden unødvendigt Ophold«. Vel tilføjede Ordføreren, da han forbeholdt Tingets Stilling til Resultatet af Sagen: »paa hvis Ledelse og Gang Tinget jo kke har haft nogen Indflydelse«. Men deri er Tinget jo selv Skyld, eftersom det endnu er hildet i den Fordom, at udenrigske Forhold — som dog har den allerstørste Indflydelse paa en lille Stats indre Politik — kun *pro forma* maa behandles i offentlige Møder, men egentlig ikke komme udenfor det hemmelige Udvalgs snævre Kreds, ja helst overlades til Udenrigsministeren alene. Det var jo Tingets egen Skyld, naar ej en Gang 17 af dets tilstedeværende 65 Medlemmer havde benyttet sin Ret til at faa Sagen udsat for at faa den nødvendige Tid til at sætte sig ind i den. I saa Fald vilde den uden Tvivl først være bleven færdig fra Rigsdagen i Begyndelsen af Samlingen 1889—90, men »havde det varet saa længe, kunde det vare Dyrehavstiden med«. I saa Fald vilde man sikkert ikke have undladt at bebrejde vort Udenrigsministerium, at det ikke allerede 1869 gik ind paa Voldgiftsforslaget, medens man nu — paa Grund af Hastværket — snarere gjorde det modsatte.

Fordommen lammede imidlertid Tingets Tunge. Efter en Udtalelse af Udenrigsministeren om hans store Tilfredsstillelse og hans fulde Overbevisning om, at det var »aldeles umuligt at undgaa at komme ind paa Voldgift« — hvad den danske Regering des værre ikke havde indset en Snes Aar tidligere —, vedtoges Rigsdagsbeslutningen enstemmig af Folketinget, og gik til Landstinget.

Her kom den allerede Dagen efter, Tirsdag den 26de Marts, til 1ste Behandling. Hastværket var saa stærkt, at Nr. 1 paa Dagsordenen var Afgørelse af Formandens Forslag om Behandlingsmaaden, og umiddelbart derefter gav Tinget sit Samtykke til, at 1ste Behandling straks begyndte.

Udenrigsministeren var eneste Taler. Han sagde omtrent det samme som i Folketinget den 6te Marts; men det er alligevel oplysende at sammenligne de to Taler. I Landstinget nævnede han »Slutningen af September« som det Tidspunkt (1854), da de meget omtalte Skibe var ankomne til St. Thomas. I Folketinget derimod nævnede han intet bestemt Tidspunkt for Ankomsten, men omtalte den Advarsel, man havde faaet »gennem den danske Konsul i Caracas og den venezuelanske Konsul i St. Thomas«, og fortsatte: »det varede heller ikke længe, førend der indfandt sig to Skibe«. Advarslerne var imidlertid af 8de og 14de Oktober, — hvilket Rigsdagen kunde have set af den omdelte »Correspondance diplomatique« (s. 46—47), om Tiden havde tilladt at læse den. Følgelig kunde Skibene ikke være komne tidligere end i sidste Halvdel af Oktober. De var imidlertid virkelig komne den 29de og 30te September[1]. Maaske kan Gaaden løses paa den Maade, at Guvernøren i St. Thomas tidligere — hvad Ministeren sagde i Landstinget — »havde faaet en direkte Henvendelse fra den venezuelanske Regering«. Men i saa Fald er der et beklageligt Hul i den omdelte Graabog. Hvad denne nemlig meddeler (s. 44), er ingen direkte Henvendelse, men den ovennævnte indirekte gennem Konsulerne. Sagen havde staaet sikrere overfor Voldgiftsdommen, dersom Rigsdagen ved en grundigere Behandling havde kunnet give Ministeren Lejlighed til at stoppe dette Hul, hvad han ventelig kunde. Rigsdagens Forhandlinger hører jo nemlig til Sagens Akter, som uden Tvivl er blevne brugte af Voldgiftsdommeren. Jo mer oplyst Sagen kunde foreligge for denne, des bedre. Og det er jo netop Formaalet med parlamentariske Forhandlinger at sprede saa alsidigt Lys som muligt over en Sag.

I begge Tingene udtalte Ministeren, at i Aaret 1869, da den nordamerikanske Regering første Gang foreslog Voldgift, fandt den danske Regering ikke, at der var tilstrækkelig Grund dertil. Men i Folketinget siger han kort derefter — hvad han ikke gentog i Landstinget —, at »vi allerede i 1869 erklærede, at vi ikke

---

[1]) Se „Mémoire présenté par le gouvernement danois à Sir Edm. Monson", November 1889, S. 1.

vilde have noget imod det, naar alt Haab var udslukket om at overbevise den om, at vi havde Retten paa vor Side«, og — tilføjede han — »saaledes udtalte vi ogsaa i 1874, at man vilde være enig i Principet i, at man søgte Sagen ordnet paa den Maade«, eller — som han udtrykte sig i Landstinget — at man da (1874) »i Principet ikke havde noget imod en Voldgiftsret«. Dette Udsagn stemmer des værre ikke med, hvad Graabogens Aktstykker viser eller undlader at vise. Den indeholder intet Dokument fra 1869, hvoraf dette kan ses. Derimod fremgaar det klart af Cramers Note af 29de August 1874, at den nordamerikanske Regering i fem Aar forgæves ventede paa den danskes Svar paa Voldgiftsforslaget af 1869 (Corr. dipl. s. 39). Og at den nuværende danske Udenrigsminister ogsaa 1874 modsatte sig det fornyede Voldgiftsforslag, er klart af det almindelige Udtryk om »direkte Forhandlinger«, at de »altid udgør det ønskeligste og naturligste Middel til at afvikle Tvistemaal imellem to venskabelige Regeringer«, — dette i Modsætning til en Tredjemands Indblanding *(„l'intervention d'un tiers"*, se Corr. dipl. s. 44—45). Det er den vægtigste Bebrejdelse, som kan rettes imod den danske Regerings Ledelse af denne Sag, at dens mislykkede Forsøg paa at tie den ihjel, er endt med en Indrømmelse, som burde være gjort for tyve Aar siden, fordi Erstatningskravet — dersom det imod Forventning var blevet paalagt Danmark — derved var forøget med mange Millioner Kroner. Ordsproget siger, at »Tale er Sølv, men Tavshed Guld«. Dette kan man her give den usædvanlige Anvendelse, at den danske Regerings Tavshed lige overfor den nordamerikanske kunde have kostet Danmark adskillige Millioner i Guld.

Ogsaa i Landstinget udtaler Udenrigsministeren, »at denne Sag egner sig ikke til Forhandling her i Tinget«. Til et Udvalg paa fem Medlemmer henvistes den. enstemmig uden Forhandling. Udvalget, som valgtes den 27de Marts, kunde allerede den 28de afgive sin Betænkning. Denne er nemlig et Aftryk af Folketingets Finansudvalgs paa lidt nær. Landstingsudvalget fremsatte ingen Tvivl om Nødvendigheden af Afgørelse ved Voldgift, men finder det tvært imod »aldeles rigtigt, at den danske Regering er gaaet ind paa dette Tilbud«. Udvalget finder derhos »Voldgiftsspørgsmaalet ordnet paa fuldt betryggende Maade« (Ordet »fuldt« stod ikke i Folketingsbetænkningen).

Ordføreren (G o o s) udtalte den 30te Marts ved Sagens 2den og sidste Behandling i Landstinget, at man maatte »opfatte dette

Tilbud om Voldgift væsentlig som en Indrømmelse fra amerikansk Side«, — en Opfattelse, der staar stik imod Ordførerens i Folketinget (Holstein-Ledreborg), der i Betænkningen kalder det samme en Indrømmelse fra dansk Side. Goos, som véd, at Voldgiftsforslaget er udgaaet fra den amerikanske, begrunder sin Opfattelse saaledes: »det at lade et omtvistet Spørgsmaal afgøre ved Voldgift, er under alle Omstændigheder den mest imødekommende Maade at afgøre det paa«. Hvilken anden Afgørelsesmaade gives der da? Ved Krig (ti Mægling er ingen endelig Afgørelsesmaade). Om Danmark eller Nordamerika herefter har været mest imødekommende, maa vel afhænge af, hvilken Stat der er den stærkeste Krigsmagt. Det er Nordamerika. »Formodningen er for, at den Nation, der frygter en Afgørelse ved Voldgift, røber Svaghed«, sagde Dommeren Peabody paa et stort Fredsmøde i Philadelphia den 19de Februar 1889. Her tales vel om moralsk Svaghed. Men den danske Regering har fra 1869 til 1886 modsat sig Voldgift, uagtet den ikke tvivlede om sin gode Ret. Heri ligger Selvmodsigelsen.

Dog: heller sent end aldrig! Udenrigsministeren kunde endelig ogsaa være tilfreds, da Landstinget nu enstemmig — altsaa hele Rigsdagen — vedtog Beslutningen om Sagens Afgørelse ved Voldgift i Henhold til Konventionen af 6te December 1888. Dog sagde Ministeren et lille Ord for meget, da han. umiddelbart inden den endelige Afstemning, udtalte sin store Tilfredshed over den Erkendelse, hvortil man i Rigsdagen var kommen: »at det hele Voldgiftsspørgsmaal er ordnet paa en betryggende og tilfredsstillende Maade«. Ordet »hele« er heldigvis ikke brugt af nogen af Rigsdagens Afdelinger.

I November 1889 var den danske Regerings Indlæg i Sagen færdigt. Det var en »Mémoire«, affattet paa Fransk (32 store tættrykte Sider). Den sendtes til Sir Edm. Monson, som ligeledes fra Washington modtog Indlæg i modsat Retning.

Voldgiftsmandens Kendelse faldt den 22de Januar 1890. Den blev af ham afsendt saaledes, at dens Kundgørelse kunde finde Sted samtidig i København og i Washington.

Ved en Skrivelse af 4de Februar meddelte Udenrigsministeren Rigsdagen, at den afsagte Kendelse gik ud paa, at der ikke paahvilede Danmark noget som helst Erstatningsansvar i den paagældende Sag.

Et Aftryk af Kendelsens fulde Tekst — paa Engelsk med dansk Oversættelse — blev den 14de Februar omdelt i Rigsdagen.

Den nordamerikanske Regering havde ment, at Kravet paa Skadesløsholdelse maatte erkendes at hvile uanfægtet; — hvorimod den danske Regering havde paastaaet, at der »i det længere Tidsrum, som forløb, inden Kravet fremsattes første Gang, og i den afbrudte Maade, hvorpaa det senere blev gjort gældende«, maatte ligge »en afgørende Indvending imod Kravets Gyldighed«.

Heri kan Voldgiftsdommeren ikke give den danske Regering Ret. Han betænker sig ikke paa at erklære, at Sagens Forhaling ikke kan afskære fra at faa Erstatning, for saa vidt Kravet overhovedet maatte vise sig berettiget.

Sagens Afgørelse beror saaledes herpaa. Men Voldgiftsmanden skønner, at de danske Myndigheder paa St. Thomas havde gyldig Grund til Mistanke imod de oftnævnte Skibe, og derfor var berettigede til at træffe Forsigtighedsforanstaltninger for at forebygge, at Havnens Neutralitet blev krænket. Han mener ogsaa, at de trufne Forholdsregler var rimelige, i ingen Henseende trykkende, og at de ikke kunde anses for at være blevne paatvungne. Ej heller mener han, at de blev fastholdte længer end nødvendigt.

Han kommer derfor til den Slutning, at ethvert Krav paa Erstatning bør afvises i ovennævnte Henseende. Og med Hensyn til Skydningen paa »Benjamin Franklin« mener Voldgiftsmanden, at Skibets midlertidige Leje til at føre Post for Royal Mail Steam Ship Company ikke berettigede det til at nyde godt af de Forrettigheder, som den danske Regering havde tilstaaet Kompagniets regulære Postskibe (at løbe ud uden Natpas). Kaptajnen havde forsømt at iagttage de fornødne Formaliteter, og følgelig kunde den danske Regering ikke gøres ansvarlig for, hvad der ulykkeligvis paafulgte.

Altsaa erklærer Voldgiftsmanden, at hverken i Henseende til Skydningen paa det ene Skib eller til Behandlingen af begge Skibene paahviler der Danmark noget Erstatningsansvar.

Hvor tilfredsstillende dette Udfald af Sagen end er for Danmark, kan man dog paa den anden Side ikke være blind for, hvor lidet betryggende — aldeles bortset fra Dommerens almenagtede Person — hele dette Voldgiftsspørgsmaal var ordnet. Dette

indses lettest ved at maale Afstanden herfra til den internationale Voldgiftsret, som bør være Idealet.

Denne Ret vil ikke bestaa af ikkun en eneste Person; ti der er større Sandsynlighed for, at en kan tage fejl, end for, at Flertallet af en talrigere Domstols Medlemmer vil gøre det. Dertil kommer — for at tage endog den værste Mulighed med — at en enkelt er lettere at bestikke end flere, og det allerede af den Grund, at den Hemmeligholdelse, som maa være uadskillelig fra Bestikkelse, vanskeliggøres i samme Forhold, som Domstolen er talrig. Denne Bemærkning som aldeles upersonlig!

En international Voldgiftsret, til Afgørelse af Retstvister imellem alle eller de fleste civiliserede Stater, er et saa meget fjærnere Maal, som Folkeretten endnu hviler paa gyngende Grund med Hensyn til de fleste af de Spørgsmaal, der vil rejse sig under enhver Sag af større Omfang; og den Butterfieldske hørte næppe til de mindst indviklede. Om end den danske og nordamerikanske Lovgivning stemmer overens, for saa vidt det paabydes at beslaglægge Skibe, som maa mistænkes for at ville føre Krigskontrebande til Fjender af venligsindede Stater (Corr. dipl. s. 44 og 46), saa er derved dog endnu ikke enhver Tvivl løst om Fortolkningen af Udtryk som »Fjender«, »fjendtlig«, »Fjendtligheder«, i det enhver af Staterne kan fortolke dem paa sin Maade i Belysning af andre Bestemmelser, som ikke er fælles for de to Lovgivninger (Corr. dipl. s. 50—51). Der kræves derfor en international Lovbog, fælles for alle de Stater, der vil lade Retstvister paadømme af en fælles Voldgiftsret. En saadan Lovbog er en Betingelse for en saadan vedvarende international Voldgiftsret.

Forarbejder dertil findes. Fortjænester i den Henseende har »Institut de droit international« (August 1875), og særlig har to af dette folkeretskyndige Samfunds Medlemmer udmærket sig ved selvstændige Værker om dette Æmne: Amerikaneren Dudley Field og Franskmanden Charles Lucas. Af den førstes »Draft outlines of an international Code« og af den sidstes Afhandling om den internationale Konference i Bryssel 1874 havde den internationale Freds- og Friheds-Liga fortrinsvis øst, da den i August 1888 lod udgaa en ny Udgave af sit Forslag om en »Formel til en vedvarende Voldgiftstraktat mellem Nationer«. Denne Formel har intet utopisk Præg, da den kun er bestemt for to hvilke som helst Stater, og da vedvarende Voldgiftsbestemmelser — til Dels Voldgiftstraktater — findes siden 1848[1]), om ikke før.

[1]) Se mit Skrift „Om Krigs Forebyggelse ved Voldgift" (Kbh. 1886) s. 14—15.

Virksomheden for at indføre vedvarende Voldgiftstraktater imellem flere og flere Stater har været stigende i de senere Aar, især blandt de engelske, nordamerikanske og franske Parlamentsmedlemmer. Disses indbyrdes Forhandlinger fortsattes paa den internationale parlamentariske Konference, som fandt Sted i Paris den 29de—30te Juni, og hvortil Medlemmer af flere lovgivende Forsamlinger mødte som indbudne. Den næste interparlamentariske Konference skal holdes i London den 25de—30te Juli 1890.

Lykkes det at afslutte flere og flere saadanne Traktater, og prøves disses Bestemmelser efterhaanden i Praksis, vil der lidt efter lidt danne sig et naturligt Grundlag for den internationale Lovbog, idet denne vil blive en Kodifikation af de Traktatbestemmelser, hvis Rigtighed Erfaringen har godtgjort.

Det er et videnskabeligt Samfund som »Institut de droit international«, bestaaende af de mest fremragende folkeretskyndige i den gamle og ny Verden, der maa synes naturligst kaldet til baade at foretage denne Kodifikation og at danne et Slags vedvarende international Højesteret, blandt hvilke — foruden blandt andre — Voldgiftsdommere kan tages i de enkelte Tilfælde. Hvorledes Udnævnelsen eller Valget skulde foregaa, er et altfor omfattende Spørgsmaal til at behandles nærmere her. Under Titlen »Fantasier och utkast i en framtidsfråga« (af Hug. Skott) er nogle Antydninger i den Henseende gjorte i Tidsskriftet »Sanningsökaren« (Göteborg 1888 s. 269—274 og 289—294). Et andet Forslag, vil denne Afhandlings Forfatter sende — dog ej endnu til Forhandling — til den interparlamentariske Konference i London 1890 (se mit netop udgivne Skrift om »Interparlamentariske Konferencer« s. 15—16).

Fremtidsspørgsmaalet bliver for hver Dag, Krigskunsten gaar fremad, mer og mer paatrængende. Det er »ingen tom Idé« — for at gentage Kants Slutningsord i hans »Evige Fred« —, »men en Opgave, som løst lidt efter lidt altid kommer sit Maal nærmere, fordi de Tider, hvori lige store Fremskridt sker, forhaabentlig altid bliver kortere«. Netop Maalets Fjærnhed bør være os en Tilskyndelse. Jo før vi for Alvor begynder, og jo flittigere vi arbejder paa den store, vigtige Opgaves Løsning, des tidligere vil vi ogsaa naa Maalet: en international Voldgiftsret.

FREDRIK BAJER.

Teatrene.

Der blev spillet to Helaftens-Nyheder, og de blev begge Kassestykker. Og især den ene Sukces kom alle Teater-Routiniers paa Tværs. De tænkte, at efter at Dagmarteatret saa længe og saa grundigt havde skræmt Folk fra Huse, vilde det næsten umuligt paa en Studs kunne trække Folk til sig igen. Og under ingen Omstændigheder vilde det da kunne ske ved Hjælp af et fransk Drama, ovenikøbet et modernt Drama ...

Nej, — ti det er endnu slet ikke gaaet op for Routinens Mænd, hvad Magt noget virkelig modernt har over Publikum!

Forresten satte de saamænd heller ingen overvættes stor Fidus til »Kong Midas«. Nogle Afteners Nysgærrigheds-Staahej maaske, paa Grund af Polemiken mod Bjørnson; men ellers kunde »dèt Stykke« jo aldrig i Verden »spænde«. Det stemte da ogsaa saa urimelig slet med den hellige dramatiske Vedtægt, — De véd: at et Dramas Indhold er »en Handling«, som »udfolder sig med logisk Nødvendighed«. Vore Forfædre har overleveret os Dogmet om, at Skuespil-Digten er til en vis Grad enstydig med logisk Deduceren. Efter at i 1ste Akt Forhold og Karakterer er stillet op mod hverandre, skal man ligesom kunne regne sig til, hvilke Begivenheder der maa følge. Men Indholdet i »Kong Midas« er ingen Begivenheds-Række: det er en Række Sindstilstande hos et enkelt Menneske. Dersom Stykket var blevet holdt over Daaben af en af hine Ædlinge, som i idylliske Tider fandt paa saa skønne Skuespil-Titler som »Naar Hjærtet vaagner«, saa vilde det være blevet døbt med Navnet: »Naar en Tro styrter sammen«. Naar en Tro, en dyrebar Overbevisning vakler og falder inden i En, — hvordan man saa er til Mode, hvordan dèt paavirker Ens Syn paa Livet og Menneskene og Ens Livslyst og

Virkelyst: derom »handler« Gunnar Heibergs Drama! Og hvor gør det sig iøvrigt ikke Svinke-Ærinder rundtenom; hvor lidt synes end ikke det lidt, der sker, at hænge sammen! Skelettèr Akterne, og De skal se! 1ste Akt: Præsentation af og Satire over Mennesker og Forhold, hvoraf en Broderpart med det samme synes at gaa ud af Spillet. 2det Akt: To Mænd frier til en ung Kone og faar begge Nej. 3dje Akt: Satire over politisk Førerskab og Hørighed. Den ene af de to Mænd truer forgæves den anden til at lade være at røbe for den unge Kone en pinlig Sandhed om en afdød. 4de Akt: Den unge Kone er sindssyg. Lutter spredte Træk, lutter sideløbende Begivenheder, ikke Spor af Handlingens faste lige Linje, af »den sig med logisk Nødvendighed udfoldende«! Et saadant Stykkes Sukces maatte virkelig komme de rettroende overraskende. De kan da ogsaa endnu »oprigtig talt egentlig ikke forstaa det«.

Men det er, fordi det slet ikke er gaaet op for dem, hvor forskellig fra vore Forfædres den moderne Aandsform er.

En Aandsform, et Kulturtrin har der været, hvor den strængt logiske Slutnings-Række var Idealet ogsaa for den dramatiske Bygmester. Han bar sig ad som Videnskabsmanden, der ufravigeligt deducerede og deducerede og deducerede ud af en given Læresætning. Karrikaturen paa alle de aandelige Bestræbelser var den Gang Markeds-Gøgleren, som bliver ved og bliver ved at trække det røde Bændel ud af sin Mund. Men Videnskabsmændene har fuldstændig skiftet Metode (og en forandret videnskabelig Metode er jo altid et Udslag, en Virkning af en ny Aandsform!). Nu samler og samler og samler de Iagttagelser fra alle Kanter paa hvert et Omraade; og alle disse Iagttagelser sammentrænger de tilsidst i en Slags Total-Iagttagelse, en saakaldet »Lov«. En noget tilsvarende Fremgangsmaade er allerede næsten blevet »de rigueur« hos Romanforfattere, som respekterer deres Kunst, og den bryder raskt frem i Dramaet. Varsomt sanker Dramatikeren Træk til Belysning af Samfundslivet, af de enkelte Menneskers Tænke- og Følelsesliv, af et videre og snævrere »Milieu« kort sagt: og han viser saa deres samlede Virkning paa et enkelt eller flere Mennesker. Digtningen er naturligvis ikke »et psykologisk Eksperiment« (som Zola fejlagtigt udtrykte det), men den bygges som et saadant. Kun hvor det gælder om at fremstille det endelige Resultat, griber Dramatikeren — Massernes Digter, som han er! — endnu bestandig gærne til »Logikens« Effekt

istedetfor til Psykologiens, der er saa uanselig. Saaledes i »Rosmersholm«: det unaturlige Dobbelt-Spring ud i Mølleaaen; saaledes i »Kong Midas«: det unaturlige Vanvid; saaledes i »Kampen for Tilværelsen«: det unaturlige Pistolskud osv. osv.

Meningen er nu ikke, at den mere moderne Komposition i »Kong Midas« (og delvis ogsaa i Daudets Stykke) har bidraget til den Lykke, Stykket har gjort. Ti det gamle Krav om logisk og derfor »spændende« Handling er jo ikke helt død ud endnu, det synes kun paa Veje til at uddø. Og Heiberg har da ogsaa gjort det en Del Avancer. Nej, Meningen var kun at forklare, hvorfor »Kong Midas« (og, delvis, Daudets Stykke) kunde gøre Lykke, uagtet det er komponeret i Strid med en Recept, som mange endnu antager for ene saliggørende. Hvad der har skabt begge de nye Skuespils Sukces, er selvfølgelig mere almengyldige moderne Aktiver. Alle véd jo, f. Eks. fra »Revuerne«, hvor det er Folk til Oplivelse, om de møder i Teatret deres Yndlings-Organers (og dermed deres egen) Hakken paa Dit og Henførelse over Dat, om de hører fra Scenen deres eget daglige, skæmtende og patetiske Tale-Sæt, Dagens Melodier, Dagens Brandere, Dagens Fraser, Dagens Jargon. Af dette Oplivelses-Middel har baade Heiberg og Daudet gjort saa megen Brug, som deres Æmner tillod dem. Men fremfor alt fængsles dog et Publikum, hvis det i et Stykkes Grundstemning, i dets Figurers Væsen og Væren genfinder Tendenser, som det enten — mer og mindre tillidsfuldt — giver Vind i Sejlene hos sig selv, eller som det — mer og mindre bevidst — søger at bekæmpe og tvinge tilbage. Og just i den Henseende yder begge Stykker meget, noget nyt, som ikke tidligere Skuespil har bragt. Deri bestaar deres Modernisme.

Om Heibergs Stykke kunde man sige: det er skrevet ud af den Stemning, hvori dets Fru Hjelm befinder sig, efter at hendes sidste, dyre Tro, Troen paa den aristokratiske Radikaler (den aristokratiske Radikalisme?) er styrtet sammen. Træt og slap er den, spodsk og vantro og arrig ved de store Paastande, ængsteligt uvillig overfor heftige Følelser! Bliv os fra Livet, ethvert »for meget«! de er Narre, eller de bliver forrykte som vil, at alt skal være Guld! Kong Midas-Titlen refererer sig til selve Stykkets Udsprings-Stemning ... Og saa lurer der dog endnu bag Skepticismen en Slags ærgerlig Respekt for de voldsomme Krav. Og skøndt Følelsen kender sig angst for, det vil sige: udygtig til, de store Paroksysmer og følgelig fordømmer dem, pirres den dog

flygtigt op af Attraa efter Nydelse ud over alle Grænser .... Men er denne brudte Stemning — eller Elementer af den — ikke manges i vore Dage? Maa den ikke, idet den slaar Publikum i Møde, fremkalde hos adskillige den behagelige Fornemmelse, som det er, naar man i en omdisputabel Sag (som »Livsanskuelser« jo er) træffer en, med hvem man »i alt væsentligt er enig«?

Og tag saa Stykkets Hovedfigurer! Det vil sige, — Maleren, Gerhard Hjelm, kan man gerne lade gaa, som det Talerør, han er. Han er bare Digterens spodske og ufrivilligt halvt respektfulde Skepsis sat paa to Ben! Og ogsaa Sandhedens Stabstrompeter, den evig selvglade Hr. Ramseth, har forholdsvis ringe Interesse. Ingen miskender vel, hvor ypperligt moderne Træk der er samlet under hans Navn: Uopdragenheden og Selvtilliden, som imponerer; Ord-Flommen, som hypnotiserer ham selv; den brutale Egoisme, der (efter Fru Hjelms glimrende Reminiscens fra Bibelhistorien) ligervis som Kong Davids vil varme det gamle Sind og de kolde Lemmer ved en ung Pige; og meget, meget andet. Men Trækkene er ikke vokset organisk sammen, Figuren »lever« ikke. Ens første og sidste Spørgsmaal overfor Ramseth er: tror han, at den grimme Sandhed om Fru Hjelms Mand skal blive hende til Gavn? Men for at han skulde kunne tro det, maatte han mindst, som sit delvise Forbilled, »Vildandens« Gregers Werle, være en Eneboer, en grublende Fantast, en, der ikke (saaledes som Ramseth) var oppe i det offentlige Liv, omgikkes mange Mennesker og havde et skarpt Blik for deres Svagheder og Krumspring, selv hvor disse kun røber sig i et Blik! ... Eller tror han ikke, at Sandheden vil gavne Fru Hjelm? Men i saa Fald maatte han, naar han skulde stilles i ond Belysning, vises som den dobbeltbundede eller mangebundede Tartuffe, hvormed vor Tids Digtning afmægtigt herser; man maatte forstaa, at Drifter løb af med ham, og at han havde i det mindste en Følelse deraf (ti vi har det alle paa Følelsen, naar sligt sker!); og han kunde umuligt have faaet Lov til at slutte Stykket med sit i helt ud god Tro fremjamrede: »Men det var jo Sandhed!« Ramseth-Figuren har en Slags Tartuffes Kløgt og en Gregers Werles Handlinger. Den handler ikke, som den maa efter sine Ævner, men som den skal efter Digterens Vilje. Den er en ypperligt udstyret Marionet i Gunnar Heibergs Haand.

Derimod er Fru Hjelm af ét Stykke (om end hendes Fortvivlen, af Hensyn til Slutnings-Effekten, er sat op med for tyk

en Farve). Og hun er et nyt Temperament. Sammenlign hende i Tankerne med det lidt ældre Repertoires »Heltinder«! Hun har intet af deres bløde, hengivelses-trængende, ubevidste Sanselighed; hun er som »tør Varme«, selvsikker, et hurtigt og klart Hoved. Derfor synes hun for Mænd lige straks let à prendre — og naar saa Hannerne stimer frem, løber de Panden som mod et blankt Spejlglas; derfor er hun ikke »snerpet« i sin Tale, kjender ikke til Blyhed, som jo kun er en Form af Svaghed; og naar Kærligheds-Erklæringerne kommer, faar de hende ikke et Sekund til at slaa Øjnene ned. Først smiler hun af dem; saa taler hun kammeratligt om Tingene, giver Grunde for sit Nej; og tilsidst klapper hun den afviste Bejler paa Haaret, som man trøster et Barn. I sit gode Lune er hun overhovedet tilbøjelig til den Art Mildhed, der er Overbærenhed. Men hun er opfarende, ustyrlig, som Glød under Aske. Hendes fremfusende Naturel har en Længsel efter — enten Virksomhed for andre, det vil sige rent abstrakt: for »Udviklingen«, for »Fremskridtet« — eller ogsaa stærke Sensationer, »i Glans, med Hester«. Den Mand, som skal vinde hende helt, maa da ogsaa være fornem, behersket, aristokratisk, radikal Aristokrat: atter en Slags Glød bag Aske! Og til ham vil hun se op i frydefuld Stolthed over, at hun har kunnet vinde og bevare ham.

Kun naar Digterens og Tidens Syn paa en scenisk Hovedfigur falder sammen, vil Figuren gøre Lykke. Har Tiden et andet Syn paa den, saa enten ændrer Skuespilleren Figuren (som det f. Eks. efterhaanden er sket med Molières Alceste, hvem det komiske helt er blevet strøget af), eller ogsaa gør Stykket Fiasko.... Det er afgjort nok, at paa vort kgl. Teater fik Fru Hjelm-Figuren ligesom lidt blødere Konturer, den blev en Smule mere gammeldags »kvindelig«, end den er tænkt. Men ialfald Hovedtrækkene i dens Fysiognomi saas dog endnu, ... og man véd, at de frastødte ikke. Med andre Ord: Figuren tør, til en vis Grad, betragtes som repræsentativ, i det mindste for Tendenser hos store Dele af Publikum!

Endnu interessantere er forøvrig dens mandlige Pendant, Finn Hals. Maaske for første Gang kommer her en Mand, som skal have og har Publikums Sympati, og erklærer i fuldt Alvor, at det er — modbydeligt at være forelsket! Uroen, Uvisheden, den fornuftløse Søgen og Haaben og Spejden, som følger med Forelskelse, følte man vel ogsaa tidligere som en Kval; men Nerverne

var ikke saa ømtaalige da, ikke for alt i Verden vilde man have været sin Kval foruden, man kaldte den altid »den søde Kval«. For denne yngre samtidige er den imidlertid som sagt blot »skrækkelig«. Han er den rolige, skeptiske, ret ligegyldige Egoist, kan ikke lide store Ord, holder sig til »den hellige(!) Relativitet«, bryder sig saare lidt om »de andre«, om Næstens Ve og Vel; vil egentlig bare »Lykken« for sig selv, et nydelsesrigt Liv. »L'homme positif«, som det kaldes. Han kan dog som sagt blive forelsket (hans Forelskelse begynder, lader det til, i Don Juan-Lyster), og han kan ogsaa føle hjærtelig Medlidenhed med den, han holder af; men han er ikke langt fra at være flov over begge Dele. Meget tydeligt røber Arten af hans Følelsesliv sig i et enkelt Optrin. Finn Hals ved, at han vinder aldrig Fru Hjelm saadan, som man ønsker at vinde en Kvinde; han ved fremdeles, at Ramseth er hans Rival; og saa gaar han op til Ramseth for at formaa ham til at tilbagekalde den slemme »Sandhed«. Ti kun hvis det sker, kan Fru Hjelm reddes. Hvad gør saa Finn Hals, da Ramseth siger Nej? Længe er han rolig, ganske rolig; saa bliver han hidsig, ser rødt for Øjnene, vil »kværke«; men ikke et Øjeblik falder det ham ind at sige til Rivalen: »jeg, som dog er Anledning til det altsammen, skal gaa, rejse (jeg har jo desuden intet Haab), — vil De saa lade Fru Hjelm slippe?« Til at resignere, til at opofre sig kender han intet, — og er allerede derved et artigt Stykke fjernet fra det ældre Repertoires forelskede.

Men er der et lille Svælg mellem de sympatetiske Figurers Temperament her i »Kong Midas« og i det tidligere Slægtleds Skuespil, saa er der igen et Svælg mellem Finn Hals samt Fru Hjelm og de Temperamenter, som Daudet fremfører under Titlen »den unge Slægt, de kommende Dages Mennesker«. Skjøndt ... der synes endda at være et Slags Sammenhæng! Man synes at forstaa, at efter Finn Hals'er og Fru Hjelm'er maatte der følge Paul Astier'er og Esther de Seleny'er. Netop det gør de to Stykkers samtidige Sukces saa interessant.

Daudet har med Godtkøbs-Ærbødighed gjort Honnør for »le grand Darwin« — og har saa stukket Darwin en Lære i Lommen, som ikke er hans. Darwin har ikke lært en saa sneversynet, en saa brøks-agtig Sandhed som den, at overalt »æder den (brutalt) stærke den svagere«. Han har lært, at den lever, som passer bedst til de givne Forhold; Eftertrykket ligger paa Forholdene. Var Livs-Vilkaarene et Steds saa simple, saa ensformige,

at alt afhang af den raa Kraft, ja saa vilde selvfølgelig kun den stærke leve. Men hvor Livs-Vilkaarene er blevet flere og flere og tilmed ideligt krydsende hinanden, dèr spiller jo de hundrede Egenskaber en Rolle foruden »Styrken«; ja Styrken kan blive ganske værdiløs: der er f. Eks. nutildags Kredse, hvor næsten den brutalt »svage« har størst Udsigt til at leve. Det er det ene! Og det andet er, at selvfølgelig lader det darwinske Udtryk »Kampen for Tilværelsen« det ganske ubestemt, hvad der skal forstaas, hvad man vil lægge ind i Begrebet »Tilværelsen«. Enhver Art, ethvert Slægtled kan fortolke det efter sit Behov, — selv rummer det alle Fortolkninger. De saakaldte Natur-Love har det tilfælles med vore menneskelige Love, at de specificerer ikke. Naar vi erklærer: »Injurier er strafbare«, saa remser vi ikke samtidig op: det og det er en Injurie! Hvad der skal opfattes som en Injurie overlades til hver Tids Skøn.

Naar altsaa Daudets unge Slægt sætter Livet, Tilværelsen som enstydig med Magt, med Magt-Brynde, med Nydelsen ved at have og udøve Magt, — saa gør de det for egen Regning. De har ikke Anskuelser fælles med Darwin (hvis Aspirationer var helt andre), — men de staar derfor ikke alene i Tiden med deres Anskuelser.

Den nye Mands-Type præsenteres af Daudet i tre Varieteter: to unge Eksemplarer og et yngste. Men de er kun lidt forskellige Udviklings-Trin af det ene og det samme, og man kan karakterisere dem under et. Denne Figur er da ikke ærgerlig over at være forelsket og ikke flov over sin Medlidenhed; ti den kender ikke til Kærlighed og føler ingen Medlidenhed. Kvinder bruger den »som Sten i sin Slynge«, som Middel til at skaffe sig Magt eller Nydelse. Den baade begynder og ender i Don Juan-Lysten: betvinge, nyde, udbytte — og saa væk dermed, saa ligegyldigt, som man kaster Skallen bort af en Appelsin, man har suget. Medens Paul Astier bringer et stakkels Pigebarn bort, som har villet tage Gift for hans Skyld, tænker han blot hele Tiden: »Du har stort Middagsselskab hjemme!« Han er stærk, fordi han er kold, »kold med hede Øjne«, som det hedder om ham. En intelligent, beleven, yderst »korrekt« Egoist; praktisk paa en Hals, derfor ogsaa en dygtig Skuespiller, hvor det behøves; uden saa meget som Gnist af Interesse for andre, fri for alt, hvad der kunde ligne Hengivenhed, Taknemlighed, Deltagelse; sikker paa, at Overmagten tilhører den hensynsløse, den dristige, fordi han

selv er hensynsløs og dristig, og fordi han vil erobre sig en Overmagt. Ret og Uret eksisterer ikke for ham, undtagen som »Fordomme«, der stikker Tosserne i Blodet. Spørger man ham om hans Filosofi, saa svarer han leende (og dette er nok et Hug fra Daudet til den yngste franske poetiske Skole, Symbolisterne!), at han holder paa den Lære, hvorefter Verden er bare et Skyggespil: »saa tør man tillade sig alt, der ligger ingen Vægt paa noget som helst«.

Daudet siger i en Fortale, at han har skildret denne Type efter »adskillige unge Æventyrere, som han kjender«. Han blev første Gang opmærksom paa den, da et Par af samme Race myrdede en stakkels gammel Kone i Paris; og den Digtning, han da fik Ideen til, traf han i en vis Forstand allerede skreven, da han siden hen kom til at læse »Raskolnikov«. Disse Beviser for, at Typen findes ret smukt udfoldet allerede i det virkelige Liv, og det ogsaa uden for Frankrig, lod sig maaske forøge. Dens »Teorier« møder man ialfald overalt. »Der kan ikke være Tale om Uretfærdighed, begaaet af Herrernes (Overmenneskenes) Kaste. Ti der gives ikke Ret og Uret. Tilføjelse af Skade, Overvælden, Udnytten, Tilintetgøren kan ikke være Uret. Den egentlige Livsattraa har til Maal: »Magt« osv. osv. Nietzsche's Livsfilosofi maa være Udtryk for et Temperament, der staar hine Daudet'ske Tilværelses-Kæmperes ikke saa overvættes fjærnt. Kun har de sidste sat deres Appetit til brutale og konkrete Værdier, Filosofen sin til ædle og abstrakte.

Side om Side med den nye Mands-Type, som dens Komplement, har endelig Daudet stillet en 20aarig Dame. Paafaldende nok (især da Digteren er Franskmand) har han gjort hende til Jødinde. Og hvordan er saa denne Esther de Seleny? Klog, hurtig, heftig, selvraadig; med Attraa efter Pragt og Fart (»det er dejligt, Flirtation til Hest!«); udholdende og — ubarmhjærtig. Paa det erotiske Omraade er hun bevidst. Og hun vil aldrig bøje sig for nogen anden Mand end den, der er paa én Gang »korrekt« og uforfærdet, magtsyg og dog bestandig koldblodig, altid Herre over sig selv. Hun forlanger en, der helt ud kan være hendes »Herre og Mester«; men ham vil hun saa ogsaa være stolt af at eje og af at stræbe sammen med. »Jeg rig og skøn, Du hensynsløst stærk og dristig — tilsammen skal vi lægge Verden for vore Fødder — den store, dejlige Verden!«

I det Øjeblik Paul Astier og Esther lige har naaet hinanden over alle Hindringer og har forenet deres Stemmer i denne Erobrer-Duet, skyder saa Daudet Hr. Paul en Pistolkugle for Panden. Digteren tilstaar, at det er en Smule à la d'Ennery, à la Melodramafabrikanterne. »Men jeg hader hint infame Dyr, saa jeg godt selv kunde have skudt ham ned«, udbryder han. Og han føler sig som en »brav Mand« paa Konto af Skuddet.

Det er nu sikkert nok, at hvis der ikke hos selve Daudet havde været Spirer — maaske kun bitte smaa Tendenser — til dette Paul Astier'ske, saa havde han ikke kunnet skildre en saadan Figur. En Digters »Iagttagelser« tjæner nemlig kun til Kostume for hans Drifter; de yder Svøbet til Børnene, som han bringer til Verden, og som er Kød og Blod af hans eget Kød og Blod ... Det er fremdeles sikkert nok, at et Publikum, der slet ingen Berøringspunkter havde med en scenisk Figur, vilde forholde sig fuldstændig ligegyldig til den. Pistolskuddet mod Paul Astier og den Sympati, der følger det fra Tilskuerne, er da Maalestok for, hvor stærkt Digteren og Publikum ønsker slige Anlæg trængt tilbage hos sig. Men Maalestokken kunde man forøvrig ret vel have undværet, — hvad det kommer an paa er, at et Skuespil bringer os til, bevidst eller ubevidst, at tage Parti for og imod det, som rører sig i os. Deri bestaar Digtningens moralske Indflydelse, det er den »Lutring«, som den skal forhjælpe os til.

Om Spillet i de to Stykker er der ikke Grund til at tale meget, — og at sige lidt, at hilse med et Buk til denne og med en Grimasse til hin, synes lidet nyttigt. Det vil formentlig være klogere at samle af og til Indtryk fra en Skuespillers Udførelse af flere Roller til en Belysning af, hvordan det har sig nu med den paagældendes gamle Kunst. Gamle og gængse Domme trænger jo til at tages frem en Gang imellem til Eftersyn, om de ogsaa vedblivende »passer«.

Vilhelm Møller.

Duplik.

Auf die mittelalterliche oder Ritterzeit ist die neuere oder Professorenzeit gefolgt; jetzt wird die neueste oder Menschenzeit kommen.
Anonymus.

Professor Høffdings velskrevne og vidtløftige Artikel i det sidste Hæfte af »Tilskueren« udøvede ved Gennemlæsningen en Virkning paa mig, som den sikkert ikke har fremkaldt hos nogen af dens andre Læsere. Den rykkede mig paa en forunderlig Maade bort fra Omverdenen; den bedøvede mig og gjorde mig synsk. Midti som jeg læste — jeg ved ikke hvorledes det gik til — følte jeg mig hensat andensteds til anden Tid ....

Morgensolen skinnede ind ad Ruderne i et hyggeligt Værelse, og dens Straaler belyste en Vugge, hvor i Svøbet laa et nydeligt Barn, et Barn med gode, klare og milde Øjne, med en Tænkers Pande og et alvorligt Udtryk, ret et overordentligt Barn. Ved Væggen stod et Bord og paa Bordet laa en frisk Berlingske Tidende med Aarstallet 1843. Jeg undredes let derved: Herregud, tænkte jeg, skriver vi nu 1843? Da opdagede jeg, at om Vuggen stode Feer i lange hvide Klæder. Man ventede paa Gratierne. Indbudne vare foruden dem de tre gode Feer Esterelle, Abunde og Melusine. Jeg kendte dem straks.

Den høje lyse Esterelle bøjede sig over Vuggen og sagde: Jeg giver dig Retsindighedens gode Gave. — Den elskværdige, overdaadige Abunde tilføjede: Jeg lægger Tænksomhedens ypperlige Gave til. — Den skælmske, brunette Melusine sluttede: Og jeg skænker dig en Skæppe af Viddets Salt.

Dog i det samme saa jeg den onde Fe Karabossa i sin

folderige sorte Dragt, besat med Stjærner — hun var ikke indbudt, men i Harme derover uformodet traadt ind — og jeg hørte hende hviske ned til Barnet: »Jeg kan ikke tage mine Søstres Gaver tilbage; men i din Retsindighed skal altid være blandet en Kende Snæversind og Rethaveri; i din Tænksomhed skal der altid rummes en Dosis Spisfindighed, og i Melusines Skæppe, hvor fuld den end bliver, skal der altid mangle et Gran af Salt, et eneste, men det som udfordres til at forstaa *cum grano salis*.

Det kloge Barn, som næsten syntes at begribe disse Ord, gav sig i det samme, paa spæde Børns Vis, til at græde højt, ja udstødte en saa skingrende Klage, at Gratierne, som var ved at træde ind af Døren, lysende af ungdomsfrisk Dejlighed og hjertesmeltende Ynde, forskrækkedes og holdt sig lidt tilbage.

Hurtigt greb Karabossa en lille Flaske, som hun bar skjult i Folderne paa sit sorte Klædebon, og rystede nogle Draaber af den ud i Luften omkring Vuggen. »Jeg har endnu«, sagde hun, »min egen Vuggegave at give«; det er denne Eliksir. Ikke blot en Tænker skal du vorde, men en ægte Professor, og en svagere eller stærkere, men altid ægte *Parfum de professeur* skal staa om alt, hvad du skriver, som nu omkring din Vugge. Den Odeur kan Gratierne ikke taale, det ved jeg.«

Hun vendte sig triumferende omkring, men de var allerede forsvundne, saa snart de havde sporet Duften fra den lille Flaske.

Saaledes gik det til, at de ikke kom til at staa ved Barnets Vugge.

Die Gratien sind leider weggeflogen citerede Karabossa, ikke uden Ondskab, men med en skærende Vemod i Stemmen. . . . . .

Ordene vedblev at runge i mine Øren; da jeg i det samme aabnede Øjnene og med Forundring saa mig om. Det hele havde været en Drøm, jeg sad tilbagelænet i min Stol med Prof. Høffdings Artikel i Haanden.

I.

Aarvaagen gav jeg mig til at læse videre i den og saa snart, at den betegner et stort Fremskridt fremfor den første. I denne var Nietzsches konsonantrige Navn ikke en eneste Gang stavet rigtigt, i Gensvaret er det ikke en eneste Gang stavet forkert. Prof. Høffding lærer øjensynligt den fremmede Forfatter

bedre og bedre at kende. Naar han alligevel ikke lader ham vederfares Retfærdighed, beror det ikke paa manglende god Vilje, men paa en Egenskab, der ligger dybere end Viljen hos danske Universitetslærde. Selv de bedste iblandt dem føle sig efter faa Aars Forløb i den Grad som Videnskabens regulære Tropper, at de se ned paa de genialeste, helt uafhængige og derfor intet Hensyn tagende Forskere som paa Baschi-Bozuker.

Saaledes sluttede Brøchner sin Bog om »Filosofiens Historie i den nyere Tid« med to Anmærkninger, af hvilke den første indeholder en anerkendende Henvisning til Prof. Høffdings »klare og grundige Skrift« om Filosofien i Tyskland efter Hegel, medens den anden forklarer Forfatterens fuldstændige Forbigaaen af Schopenhauer med de Ord, at han i dennes Filosofi kun har kunnet se „en inkohærent og dilettantmæssig opstillet Teori, der paa alle afgørende Punkter hjælper sig med blotte Postulater, i sit hele Anlæg er modsigende, og som kun ved tilfældige Forhold forbigaaende har kunnet opnaa at blive en Modesag.«

Selv den, der som jeg af Hjærtet under Professor Høffding enhver fortjænt Anerkendelse, vil for hans egen Skyld beklage at de to Anmærkninger saaledes ere komne til at staa under hinanden paa samme Side. Nu virker den Høffdingske Genius's Klarhed og Grundighed ikke som den burde, saaledes sammenstillet med det usammenhængende og dilettantiske i Schopenhauers Aand, hvis Dyrkelse her endda gøres til en rent forbigaaende Modesag. Ti det herskende Omdømme er, selv i Danmark, ikke at tale om Europa, som bekendt tilbøjeligt til at give den sidstnævnte Filosof Forrangen og betragte ham som det mindst forbigaaende Fænomen af de to.

Det kan nu ikke andet end slaa en Lægmand, der ikke udgiver sig for »Tænker«, hvor stor Lighed der er mellem Brøchners Affærdigelse af Schopenhauer og Høffdings af Nietzsche. Hos begge finder man Skolefilosofens Holdning overfor den uskolede filosofiske Ævne, der dog muligvis, endog naar den giver sig Blottelser, skuer videre og tænker ejendommeligere end den regulære Videnskabelighed.

Men Brøchners Uvilje mod Schopenhauer var hos denne dybtfrisindede Mand en Undtagelse, en Fordom, der udsprang af hans Ungdomskærlighed til den Hegelske Aandsretning. Høffdings Antipati mod Nietzsche er noget anderledes artet. Det fortælles om afdøde Professor Hermansen, at han i sin Tid skal have sagt: »Det er bevist at Hegels Filosofi er *fæjl.*« Saaledes

beviser Prof. Høffding, at Nietzsches Filosofi er fejl. Naar Professor Høffding faar en Bog i Haanden, er hans første Tanke den, om det der staar i den er rigtigt eller fejl. Jeg tilstaar, at min første Tanke er en anden. Jeg gaar straks tværs igennem Bogen til Mennesket bagved. Og mit første Spørgsmaal er det: Er dette Menneske værdifuldt, interessant eller ikke? Er han det, saa er hans Bøger upaatvivleligt værd at kende. Spørgsmaalene om rigtigt eller fejl lade sig paa de højeste aandelige Omraader sjældent anbringe og deres Besvarelse betyder ikke sjældent forholdsvis lidt. De første Linjer, jeg skrev om Nietzsche, lød derfor paa at han fortjænte at studeres og *bekæmpes.* Den Varme, med hvilken jeg skrev om ham, skyldtes ingen Overbevisning om at alt, hvad der findes i hans Skrifter, skulde være rigtigt. Jeg glædede mig over ham, som jeg glæder mig over enhver kraftig og ualmindelig Individualitet. Jeg har altid haft min Glæde af saadanne, ikke blot naar jeg, som her, i mange Maader maatte give den Personlighed, jeg skildrede, Ret, men endog hvor jeg ikke havde en eneste Mening tilfælles med den. Jeg nærer et gammelt Sværmeri for Joseph de Maistre, Aarhundredeskiftets største Reaktionær, og har allerede tidligt lagt det for Dagen (Se Den romantiske Skole i Tyskland 1873 S. 17 ff og 362 ff). Professor Høffding derimod mangler Organet for de store Særlinge. Han tror at have afvist deres Ideer, naar han har betegnet dem som uvidenskabelige Aandrigheder.

Til min store Beklagelse er Professoren bleven saa irriteret over den Karakteristik, jeg nylig skitserede af hans literære Personlighed, at han anslaar en Tone, der gør mig det vanskeligt at vedligeholde den urbanere Samtaleform, uden hvilken en Polemik udarter til et Skænderi. Han læser mig i sin Vrede unøjagtigt, indigneres over hvad han selv lægger ind i min Tekst, slaar af og til et Slag paa Moralens Tromme, taler patetisk, harmfuldt, bittertspydigt, falder hvert Øjeblik bagover af Forbavselse over min Mangel paa Begreb og Konsekvens, udvikler under disse Attituder, som man med et fremmed Udtryk maaske kunde betegne som *de mauvais goût,* snart Sandheder, jeg aldrig har benægtet, snart Overbevisninger, som han anser for selvfølgelige, men som ganske sikkert bygge paa en ufuldkommen Psykologi, indtil han endelig til Læserens Overraskelse ender med at udtrykke en Beundring for visse Ævner hos mig, som jeg ikke havde Ret til at vente af ham, og hvis Ægthed jeg ingenlunde vil drage i

Tvivl, men som netop naar den er saa ægte, som Professoren forsikrer, forekommer mig at burde have haft en Smule tilbagevirkende Indflydelse paa Forfatterens tidligere Holdning og Tone. Jeg fortjæner i Virkeligheden

ni cet excès d'honneur, ni cette indignité.

Jeg havde brugt det Udtryk om Prof. Høffding, at han er den fødte Advokat for den i Tidsalderens dannede Kredse anerkendt gode, altsaa forsaavidt populære Sag. Det er sandt, og der er intet fornærmeligt deri. Jeg havde fortsat: »Deraf en vis Tilbøjelighed til at tage dygtig Afstand fra Personligheder som mig, hvis Lod i Livet er blevet den, altid at maatte føre den upopulære Sag.« Dette er ikke mindre sandt og der er heller ikke heri nogen Fornærmelse. Meningen er for enhver, der forstaar at læse nøjagtigt: Af dette Naturel følger den Tilbøjelighed, som Prof. H. først i sin tidlige Ungdom, saa efter 24 Aars Forløb nu paany har lagt for Dagen til Angreb paa en Personlighed som mig, der den Gang stod næsten ene med en da højst upopulær fritænkersk Overbevisning, nu paa andre Omraader (som i Kønsspørgsmaalet og paa det politiske Omraade) har vedkendt sig Meninger, som yderst faa Personer offentligt vedkende sig dels fordi Samfundet ikke vil se sin Moral angrebet, dels fordi de politiske Partier ikke ynde den, der ikke fuldt kan slutte sig til noget af dem.

Prof. Høffding refererer denne Tankegang saaledes: »Det Angreb jeg har rettet paa Aristokratisk Radikalisme udleder han af, at jeg har »en Tilbøjelighed til at tage dygtig Afstand fra Personligheder, hvis Lod i Livet er blevet den, altid at maatte føre den upopulære Sag.« Den Insinuation, som heri ligger, afviser jeg som usømmelig og usand.«

Professoren kan spare sig Ulejligheden; ti der ligger ikke nogen som helst Insinuation deri, kun Konstatering af en Kendsgerning, af de Angreb paa mig, som Professoren har ført paa to Tidspunkter af mit Liv, hvor jeg har ytret noget særligt upopulært. Imellem dem har der været et Tidsrum, hvor Uviljen imod mig var noget mindsket, dels fordi jeg levede i Udlandet, dels fordi jeg ikke i min Produktion henvendte mig direkte til danske, og i dette Tidsrum var Forholdet mellem Professor Høffding og mig det bedste. Muligheden for at tale om Insinuation, Usømmelighed og Usandhed opstaar kun ved Prof. Høffdings ufine Maade at

citere paa, nemlig ved at holde sig til Generalisationen *Personligheder* og udelade de forklarende Ord *som mig*.

Hvad mig personligt angaar, forklarer Professoren, at han vel baade som ung og nu i flere Aar har *følt sig* i Afstand fra mig, men han har ikke *taget* Afstand fra mig — en ret subtil Distinktion. Han godtgør det — lidt besynderligt — ved at han aldrig har omtalt mig hverken i sine Skrifter eller paa sine Forelæsninger, dernæst ved at han en Gang ved en Doktordisputats har kaldt mig *et udmærket Talent*. Jeg var ikke til Stede, næppe heller i Landet, saa Faktum var forblevet mig ubekendt. Jeg kvitterer med Tak for Modtagelsen af Komplimenten, som skøndt udtalt i hin Mellemperiode, da Prof. Høffding var mig god, først kommer til min Adresse nu, da han er mig gram. Straalerne fra hin fjærne Stjærne naa mig des værre ikke før den Flamme, der udsendte dem, næsten er slukt. Prof. Høffding forklarer, at havde han fulgt sin Tilbøjelighed, saa havde han aldrig skrevet imod mig. Naar han trods sin Ulyst til at angribe mig — det er altid et Offer, mine ærede Modstandere bringe — dog har gjort det, saa er Grunden »ikke den, at Dr. G. Brandes er upopulær, men netop at han er populær.«

Ja naturligvis! Det forstaar jeg meget godt. Naar en har forfægtet et vist System af fra først af helt upopulære Anskuelser i en fem og tyve Aar, saa længe til hans Sag i visse Maader er bleven *causa victrix*, saa opnaar han efter Menneskelivets Love i adskillige Kredse en Smule Popularitet. Naar han saa ikke, som Skik og Brug er her til Lands, for hver Dag, som gaar, bliver et stedse artigere Barn, men jævnlig paany af sit indre Liv drives til Udtalelse af Meninger, der ikke nyde nogen Yndest, saa er det, at der hos de veltænkende opstaar en dobbelt Irritation, den over de fordærvelige Meninger og den over at de have en trods alt dog saapas anset Talsmand, og disse to Momenter i Forening ægge til Modsigelse.

Prof. Høffding gør mig da Uret, naar han skriver om mig: »Det er noget, som han under sine hyppige Udeladelser om sin Forfølgelse og sin Upopularitet er tilbøjelig til at overse, at han har en stor Tilhængerkreds« og saa derefter giver denne Kreds et lidet smigrende Skudsmaal. Legenden om mine hyppige Udeladelser om *Forfølgelse* er det ikke mere værd at spilde Ord paa. Jeg gendrev den allerede 1872 (i Begyndelsen af »Forklaring og Forsvar«) og den er ikke bleven sandere siden da. Jeg har end

ikke talt om min Upopularitet, men om visse Anskuelsers, jeg har forfægtet. Jeg véd ret vel, at jeg langsomt har samlet mig en sympatetisk Læserkreds, ingen stor her til Lands, en større andensteds; jeg nærer den Taknemmelighed imod den, som jeg i fuldt Maal skylder den; der findes i den saa mange Mænd og Kvinder med den høje aandelige Udvikling, som udelukker Troen paa filosofiske Formler, og med det virkelige Frisind, der gør Modtageligheden stor og Viljen enkelt, at Prof. Høffding højligt fejler, naar han mener at kunne betegne deres Væsen med Stikordet Overkultur.

Han forstaar ufint, naar han tror, jeg har tillagt ham den Rolle »at jage efter Popularitet«; han jager ikke efter den, han har i Kraft af sit Naturel de Meninger, der indbringe den. Han angriber ufint, naar han siger, jeg har tillagt mig selv en ædel Rolle ved de Ord, at det er faldet i min Lod bestandig at maatte føre den upopulære Sag. Talen er her ikke om en Rolle men om en Realitet. De jævnaldrende, samtidigt med hvem jeg begyndte mine Studier, og mangfoldige, der have betraadt Rendebanen længe efter mig, have opnaaet Æresposter, Udmærkelser, Embeder, Titler, indflydelsesrige Stillinger. Prof. Høffding véd saa godt som nogen anden, at jeg ikke har modtaget noget som helst af den Art. Han véd ogsaa Grunden. I den fine Populaces Omdømme er jeg forbleven en Nedriver, en Nedbryder af det hellige, det værdifulde. Selv Prof. Høffding forklarer, at han ikke »med samme Glæde og Frejdighed som mange andre ser paa Nedrivelsens Værk.« Nedrivelsens Værk! her til Lands! hvor man end ikke kan faa revet et Ministerium ned; hvor det er umuligt at faa blot saa meget Murværk revet ned, at der kan blive indlagt et Par Ventiler i et Universitet, i hvilket man kvæles; og hvor der ikke i stor Stil bygges andet end Forter og Kirker!

I sin første Artikel havde Prof. Høffding givet en utvivlsom Antydning af, at han efter sin egen Opfattelse hørte til de radikale Aander — Overskriften sagde det — og en ikke mindre utvivlsom Antydning af, at han regnede sig til de revolutionære.

Han skrev nemlig: »Dr. B. skelner mellem to Klasser af revolutionære Aander, af hvilke den ene føler sig tiltrukken af Cæsar, den anden af Brutus. Skulde der ikke kunne gives en *tredje* Klasse, der hverken i Usurpatoren eller i den sidste Repræsentant for Roms udartede Aristokrati finder den højeste Storhed, og

som netop finder hin Tid saa ulykkelig, fordi man kun havde Valget mellem disse to?«

Da Professor Høffding tillægger denne tredje Klasse sin egen Anskuelse, havde han ved sin Skrivemaade tvunget sine Læsere til at henregne ham til den. Ikke des mindre kalder han nu den Udtalelse af mig »aldeles uberettiget«, at han har givet en Antydning i denne Retning.

Jeg kan ikke gøre for, at Professoren skriver dunkelt. Han er, siger han, Evolutionist: det nye skal følge af det gamle osv. Er der nogen som i vore Dage ikke véd det? Og er der nogen, hvem det i afgørende Spørgsmaal af praktisk Natur viser Vej? Der er Evolutionister, som ville, vi skal vente til vi have omvendt den sidste Spidsborger. Andre have Hast. Undertiden synes Evolutionen at gaa for sig i Spring med Syvmilestøvler, undertiden synes den at trippe som en Morlille. Selv de skete Revolutioner høre jo med under Evolutionen. En Revolution vilde jo været umulig, i Fald Betingelserne for den ikke forelaa. Prof. Høffding har glemt at protestere mod, at jeg — ligeledes efter hans eget Vink — kaldte ham formentlig radikal; men revolutionære Aander er slet ikke andet end evolutionistiske Radikalere. Han behøvede derfor ikke at sky den ene Betegnelse stærkere end den anden. Men det skal indrømmes, at ingen af dem passer paa ham.

Prof. Høffding har, til Trods for at han er Angriberen, sat sig fast i den Forestilling, at jeg vil ham til Livs, og dette gør ham, som af Naturen er saa human og velmenende, bitter og spids. Han skriver f. Eks.: »Hvad Dr. B. angaar, saa er han nu naaet til et meget ophøjet Standpunkt. Han er (ganske vist i Skøderne paa Nietzsche) naaet til Overmennesket. Jeg svimler ved Tanken om hvor højt han vil naa, naar han gør sin næste Svingning«. Alt, hvad jeg om *Overmennesket* har sagt, er at Nietzsche af Renans halvt skæmtefulde, halvt skeptisk udtalte Drømmerier om en ny Asgaard har formet en for fuldt Alvor udtalt Fremtidsfantasi. Det er ikke fin Læsning at faa en Hængen i Skøderne paa Nietzsche ud deraf. Jeg overser ikke, at Prof. Høffding, som i Grunden er en finere Mand, har læst saa ufint for at faa en Vittighed frem. Men naar saa blot selve Vittigheden var en Smule mere fin!

Professoren lader her forstaa, at Læsning af Nietzsche har frembragt en *Svingning* i min Grundopfattelse. Han tager fejl deri. Den Grundsynsmaade, som er fremsat i disse sidste Artikler,

fandtes hos mig længe før jeg kendte et eneste Skrift af den tyske Forfatter. At jeg har kunnet vurdere ham, beroede paa, at jeg havde adskillige af hans Anskuelser forud. Jeg har en Gang ved en offentlig Lejlighed lagt dem for Dagen. Da jeg ved Grundlovsfesten 1884 om Aftenen blev opfordret til at tale, gjorde jeg det med de i Avisartikler titnok citerede, forvrængede og angrebne Ord: »Jeg for min Del er ikke Demokrat. Jeg vil ikke *tjæne* Demokratiet. Kunde jeg, vilde jeg *bruge* det — til at tjæne Folket« Ord, der afstedkom et langvarigt Spektakel, Deklamationer og Demonstrationer, og som jeg forklarede med den Vending, at jeg vel var overbevist om Venstres forfatningsmæssige Ret, men ikke delte dets Tro paa Flertallet.

Mod Nietzsche er Prof. Høffding paa en Maade grovere end mod mig, men underligt nok, han er det betingelsesvist. N. er, siger Professoren »bleven præsenteret som en stor Filosof« — jeg har aldrig brugt disse Ord. Som Monologer af en tragisk Figur var hans Værker gode nok. Men, hedder det: »Hvis det, han giver, skal være Filosofi, er det meningsløst.« Ak ja, de Rubriker! Hvis det, betragtet som menneskelig Ytring, ikke er meningsløst — hvis det tilmed er tankevækkende, ejendommeligt, tit dybsindigt, hvis det aabner Horizonter, hvis det afslører Afgrunde — hvad vil det da sige, at det ikke er Filosofi!

Det er denne Skolemestertone, som ikke klæder Prof. Høffding, saa lidt som den Maade klædte ham, hvorpaa han talende »med Vemod« om Nietzsches Sygdom samtidigt betegnede ham som *en sprukken Klokke*. Professoren forklarer, at han kun kender denne Sygdom gennem mig og gennem de Symptomer paa dens Komme, jeg har paavist i N.s sidste Skrifter. Ingen, der vil genlæse de Ord, jeg den Gang brugte, kan drage den virkelige Vemod og virkelige Smerte i Tvivl, med hvilke de ere skrevne, nænsomt som de er valgt. Talrige Personer som have læst Stedet hos Prof. Høffding, har følt sig saarede af den i *saadanne* Udtryk udtalte Beklagelse over at den af ham *in absurdum* reducerede Tænker nu ogsaa faktisk var udslettet af de sunde og fornuftigt tænkende Væseners Tal. Jeg vilde dog ikke have nævnt dette enkelte Eksempel paa hvorledes Prof. H. føler overfor den irregulære Storhed, hvis ikke det samme typiske Træk var kommet frem i Tyskland. Ogsaa der blev Nietzsches Sindssyge betragtet som det sidste, afgørende Bevis paa det barokke og sygelige i hans Lære. Som den unge Forfatter Leo Berg netop i den Anledning med

virkeligt Vemod skrev det: Spidsborgerne havde forsaavidt de kendte ham, bestandig betragtet ham som gal. Saa blev han sindssyg, og Spidsborgerligheden fik, som altid Ret.[1])

II.

Hvad der gør det mest besværligt at værge sig imod Angreb af en Mand som Prof. Høffding er ikke saa meget Mandens uomtvistelige Dygtighed som den Omstændighed, at han skal og maa have Ret. En *Franctireur* som jeg kan have taget fejl og bliver ligefuldt den samme. Anderledes en Mand, hvis Fag det er, Aaret rundt at høre andre Mennesker i sine Meninger, ja at prøve Folk i dem til en Eksamen. Hans Autoritet taaler ikke, at han har haft Uret. Deraf et ret pinagtigt Rethaveri. Jeg nødes til at anføre nogle Eksempler derpaa:

I Anledning af min Ytring, at jeg betragter de i de moderne Etiker hævdede Principer som Regulativer, men ikke som mere, skriver Professoren: »Jeg gad vide hvad Etiken skulde være andet end netop en Lære om Regulativer« og bemærker med en hos ham ikke ualmindelig Overlegenhed at mit Studium af Etiken i flere Henseender ikke synes at have været heldigt, siden jeg ikke engang har opdaget dette. »Ikke engang« er virkningsfuldt.

Kant, som dog altid er værd at regne med, naar man taler om Etik, og hans talrige Tilhængere og Efterfølgere, opfattede som bekendt Etiken saaledes, at den gav Menneskeheden ikke et Regulativ men et *Imperativ*, et ubetinget Bud. — Herbart ombyttede det ubetingede Bud med den praktiske Fornufts ubetingede Bifald eller Mishag ved Viljen. Med andre Ord, der gives Filosofer nok, der tale ikke om Moralregulativer, men om Moralloven og om denne Lov som om et Indbegreb af ubetingede Normer. Saaledes hævder blandt de moderne f. Eks. Steinthal, at Etiken giver os ikke Regulativer, men en Maalestok til Bedømmelsen af Handlinger, Maalestokken for Ros og Dadel. Han afviser som principløs enhver Lykkelære (Eudaimonisme) og enhver Nyttelære (Utilitarisme); ti, siger han, Etiken søger det for alle Tider gyldige, det for alle Mennesker nødvendige.

---

[1]) Genug, der Philister behielt wieder einmal Recht. Das Schicksal war wider Nietzsche. Aber das Schicksal ist am Ende gegen alles Grosse. Nur dass es nie ein Beweis wider das Grosse ist. Leo Berg i »Deutschland« for 1889. S. 169.

Den Mand, som først sagde: *Fiat justitia, pereat mundus,* troede paa en etisk Lov. Men som jeg udtrykte det, for mig giver den moderne Etik kun Regulativer — med et ædlere Udtryk: regulerende Idealer, med et stærkere: regulerende Illusioner — og herpaa beror det, at den i alle vanskeligere og lidt mere indviklede Tilfælde lader èn i Stikken.

Velfærdsmoralen lærer mig f. Eks. at Sanddruhed, Redelighed, Paalidelighed, Hjælpsomhed i Almindelighed have en Tilbøjelighed til at fremme menneskelig Velfærd — hvad man ikke behøvede en Aand fra Graven til at sige èn, end ikke en Aand fra Universitetet — men den kan i vanskelige Tilfælde aldrig lære mig om en enkelt bestemt Handling vil have heldbringende eller dog overvejende heldbringende Virkninger for Menneskehedens Vel eller endog blot for et enkelt Folks Lykke. Man tænke paa Charlotte Corday's Stilling til Marat. De Mænd, der majestætsforbryderisk afsatte Gustav IV Adolf vare overbeviste om, at Afsættelsen var en for Sverig og Civilisationen nødvendig Daad. Alexander den Andens Drabsmænd var overbeviste om at Czarmordet var en for Rusland og Civilisationen gavnlig Handling. Dette er ikke nok til at gøre Handlingen etisk; ti her spørges ikke om Overbevisningen alene; men det er Moralfilosofen umuligt at udlede en saadan Handlings Værd eller Uværd af dens Forhold til det højeste Formaal, Menneskehedens Velfærd. Regningen lader sig aldrig udføre.

Med Rette hævder derfor Friedrich Paulsen, at den almindelige Moralprædiken (som han mærkeligt nok synes at tillægge nogen Betydning) ganske maa indskrænke sig til Indprægen af saadanne almindelige Forskrifter som: ikke lyve, ikke bedrage, ikke skade o. s. v., men han tilstaar samtidigt, at Moralfilosofen ikke kan vægre sig ved den Indrømmelse, at der kan forekomme Tilfælde, hvor en Gennembryden af disse Regler er tilladt eller endog nødvendig.

»Den, der vil gaa sikkert, siger han, maa holde sig indenfor den sædelige Lov [ɔ: det sædelige Regulativ]; ti hvem der bryder den, handler altid paa egen Risiko«. »Rigtignok«, fortsætter han med anerkendelsesværdig Ærlighed, »er det ikke de stærke Naturer, der skatte Sikkerhed mest. De Mænd ved hvem store Vendinger er blevne hidførte i det historiske Liv, have hyppigst paa den ene eller den anden Maade forladt Moralens og Rettens sikre Vej«. (Etik 184—87).

Regulativet orienterer altsaa teoretisk, men i Praksis er det i Tvivlstilfælde uanvendeligt, dels fordi jeg ikke kender Menneskehedens Vel nøjagtigt, dels fordi det historisk har vist sig, at de rent elementære Regler næsten altid have maattet overtrædes af dem, der vilde udrette noget stort, med andre Ord: Reglernes ubetingede Overholdelse synes vanskeligt forenelig med Storhed.

Mit næste Eksempel paa Professorens uheldige Rethaveri er dette: Han havde forløbet sig slemt ved hint Citat af Nietzsche angaaende Løgnens Guddommelighed, der skulde og maatte gøre det Indtryk paa Læseren at denne Forfatter var halvt forrykt, og som gjorde det umuligt at finde ud af hvad han virkelig havde sagt, forvrænget som det var til det taabelige, ja til det flade. Prof. H. lod her tilmed Nietzsche angribe Videnskabsmændene med disse fyndige Ord: »De hylde endnu ikke den Maksime« »Intet er sandt, alt er tilladt«. En skikkelig Læser *kunde* slet ikke faa andet ud deraf end at efter det gale Menneskes Mening var Løgn en fortræffelig Ting og Livets Hemmelighed den: Jo galere, jo bedre! Nu hævder Professoren at hans hele Forseelse er den ikke at have gengivet Nietzsches Udtalelse ordret, N. udtrykker sig noget *stærkere* end i hans Gengivelse, og jeg »gør et Nummer« ud deraf.

Professor H. havde misforstaaet Tysken, det var et Uheld, dog af mindre Vægt. Men hans Iver for at give en ufordelagtig Mening om den fremmede Forfatter, der ved Sygdom er forhindret fra at forsvare sig, tvinger mig til endnu en Gang at eftervise, paa hvilken Maade han er bleven citeret:

Nietzsche havde sagt: »Da de kristne Korsfarere stødte paa hin uovervindelige Assassiner-Orden, hin Orden af frie Aander fremfor nogen, hvis lavere Grader levede i en Lydighed, som ingen Munkeorden har naaet, da fik de ad en eller anden Vej ogsaa et Vink om hint Symbol og Karvestok-Ord, der var forbeholdt de øverste Grader alene som deres Hemmelighed: Intet er sandt, alt er tilladt«. Han priser den Aandsfrihed, som røber sig i dette Symbol, og siger: »Har mon nogensinde en europæisk, en kristelig Fritænker forvildet sig ind i denne Sætning og dens labyrintiske Følgesætninger. Kender han denne Hules Minotaurus af Erfaring? Jeg tvivler derpaa«.

Dette er da ikke en flad Anbefaling af den almindelige Opløsning; denne Sætning aabner Nietzsche ikke en Havn, men en *Labyrint,* der fører ind til en Hule, og denne Hule har sin *Minotaurus.* — Og nu citeres hos Prof. H. videre paa denne Maade:

Først anføres halvfjærde Linje af Nietzsches *Genealogie* S. 168, hvilke ere skrevne til Ære for Filosoferne, men hvor *verehrungswürdige* (ærværdige) er oversat *agtværdige*, saa det hele kan synes let ironisk ment, derpaa følger efter et Par Prikker fem Linjer af S. 166, altsaa et langt tidligere Sted, hvis Mening er, at Filosoferne anse sig for Modstandere af det asketiske Ideal, men inderst inde ikke er det — Linjer, der saaledes løsrevne af deres Sammenhæng kun udtale en Mistro mod alle Slags troende, og saa følger efter et Par Prikker en enkelt Linje fra S. 169 nederst, den misforstaaede om Vilfarelsens, Løgnens og Blindhedens Guddommelighed. Saaledes citeret maa selv en Engel af Klarhed synes konfus.

Og saaledes har Prof. H. bestandig citeret Nietzsche. Paa samme Side (Demokratisk Radikalisme S. 851) hed det f. Eks.: »Men naar den Tankens Stoicisme, der veier sit Nej lige saa vel som sit Ja forkastes«. Nietzsche taler selvfølgelig ikke imod at nogen *vejer* sit Nej saa vel som sit Ja, men mod den Stoicisme, der *forbyder sig* Nej saa strengt som Ja, det vil sige: staar stille overfor saakaldte Kendsgerninger og giver Afkald paa enhver Fortolkning af dem, fordi der i al Fortolkning, da den tilretteskyder, udelader, forkorter o. s. v., er en Art Forvanskning — om denne Stoicisme er det, han siger, at den ligesaavel udtrykker en Askese som hvilken som helst Fornegten af Sanselighed. Man tænke sig, at Prof. Høffding i denne Anledning holdt en Forelæsning for Nietzsche af det Indhold, at naar den Tankens Stoicisme forkastes, der vejer sit Nej lige saa vel som sit Ja, saa bortdrages Grundlaget for al Videnskab; det maa nemlig vel mærkes, at et Ja i én Retning ikke nødvendigvis medfører et Nej i en vis bestemt anden Retning; det kommer an paa, om de to Retninger udelukke eller ophæve hinanden og dette maa nøje overvejes .... og saa fremdeles i denne *Common-sense*-Stil.

Jeg har oprigtig Medfølelse med Prof. Høffding. Han kan som Professor i Filosofi ikke overfor sine Russer være bekendt at have haft Uret, da han viste en anden, endda en Ikke-Fagmand som mig, til Rette. Men det vilde have gavnet hans hele Stilling overfor Publikum og end ikke have skadet hans Ufejlbarhed som Selvhersker over alle Russer synderligt, om han havde indrømmet et eller andet Fejlgreb paa mere underordnede Punkter.

Han har ikke villet det. Han paastaar saaledes endnu en Gang, at Nietzsche forveksler Spørgsmaalet om Moralens historiske Oprindelse med Spørgsmaalet om dens Værdi, skøndt jeg

har anført Steder, hvor N. direkte udtaler sig mod en saadan Forveksling.

Hvor findes da Forvekslingen? Jo Prof. H. meddeler, at Nietzsche udtrykkeligt i »Genealogie der Moral« S. IX erklærer Behandlingen af det første Spørgsmaal for Middel til Afgørelse af det andet. Denne Udtalelse er vildledende. Nietzsche siger her sandt og simpelt: »I Grunden laa der mig den Gang noget langt vigtigere paa Hjærte end egne eller fremmede Hypoteser om Moralens *Oprindelse* (eller nøjagtigere: disse kun for et Formaals Skyld, til hvilket de er et blandt mange Midler): det gjaldt for mig om Moralens *Værdi*.«

Altsaa: At behandle Spørgsmaalet om Moralens Oprindelse som ganske og aldeles underordnet det om dens Værdi, og at kalde en Hypotese om Moralens Oprindelse for et blandt de mange Midler, gennem hvilke man kan naa til en Bestemmelse af Værdien — det er at forveksle Oprindelse og Værdi. — Bedste Hr. Professor! Dette er ikke at læse med den gode Læsers Øje.

Nej Nietzsche forveksler ingenlunde de to Spørgsmaal, som han saa vel har forstaaet at holde ud fra hinanden paa selve det Sted, Professoren alene har anført imod ham. Men selvfølgelig behandler han ikke de to Problemer som var de hinanden uvedkommende. Højst naturligt ser han i Besvarelsen af det ene Spørgsmaal et blandt mange andre Midler til at naa til Besvarelse af det andet. Da Lassalle i sin Tid godtgjorde, at hos Romerne, det Folk, der først udviklede den europæiske Arveret, var Arvingen oprindeligt Viljesarving, ikke Formuesarving af den Døde, og da han ifølge disse sine Studier betegnede det som de nyere Juristers store Vildfarelse, at de ansaa Testamentet for naturretligt — saa beviste han ganske vist ikke derved, at Testamentet ikke i vore Dage kunde bestaa som noget helt forskelligt fra hvad det i sin Oprindelse var. Men han tog noget af Grundlaget bort under den moderne Opfattelse af Begreberne Ejendom og Arv. Han godtgjorde, at i Principet var de nugældende Arvesystemer ensbetydende med Statens Regulering af Formuesefterladenskaberne. Han forvekslede altsaa ikke Spørgsmaalet om Arverettens Oprindelse med Spørgsmaalet om dens Karakter og Værdi nu til Dags. Men idet han opstillede og med Held forfægtede en genial Hypotese om Oprindelsen, unddrog han den nu bestaaende Arveret en af dens Sanktioner.

Saaledes forveksler ikke heller den Spørgsmaalet om Kristendommens Værd med det om dens Oprindelse, der som

Renan skriver en »Histoire des origines du Christianisme«. Men enhver forstaar, at der er en Sammenhæng imellem de to Spørgsmaal, og at den, der interesserer sig levende for det første, drives til at sysle med det andet.

I sin Iver for at gøre Nietzsche tankeløs havde Prof. H. dernæst i sin første Artikel forklaret, at N. var stedt i en Selvmodsigelse, naar han roste de aktive Følelser paa Tilbageslagsfølelsernes Bekostning; ogsaa det primitive Aristokratis Selvfølelse var en Tilbageslagsfølelse. Jeg svarte hertil, at denne Følelse for N. vel var relativ, men ikke reaktiv.

Dette maatte modsiges. Professoren skriver: »Denne Distink- »tion kender Nietzsche ikke. Lige efter at han som anført har »erklæret det *aktive* Menneske for bedre end det reaktive, bebrejder »han den moderne Biologi, at den har borteskamoteret Begrebet »om den egentlige Aktivitet. »Man stiller *Tillæmpelsen* i Forgrunden, »det vil sige, en Aktivitet af anden Rang, en blot Reaktivitet«. »Altsaa han hævder udtrykkeligt, at der skal gives Følelser som »ikke bero paa Tillæmpelse d. v. s. ikke er bestemte ved Forhold »til noget ydre, ikke er relative, og at den aristokratiske Selvfølelse »skal være af denne Art ... «

Da jeg læste dette, maatte jeg tænke paa min Drøm om det Gran af Salt der altid skulde mangle i Melusines Skæppe, det Gran af Salt, hvormed det gælder om at forstaa. Ti ikke med en Stavelse taler Nietzsche her om Følelser, ikke et Øjeblik sigter han til den aristokratiske Selvfølelse. Hvad han sigter til er noget ganske forskelligt, og hvad han siger, er sandt og dybt. Hans Mening er at den moderne Darwin-Spencerske Grundopfattelse hos adskillige, der i den se en Løsning af Livets Gaade, har ført til en Forglemmen, en Overspringen af selve den hemmelighedsfulde *nisus* (jeg har intet dansk Ord derfor), som Livet i sit inderste Væsen er, og som visselig ikke er forklaret ved at man stiller et Ord som *Tillæmpelse* i Forgrunden. Han angriber den Spencerske Definition af Livet som: en bestandig mere hensigtssvarende indre Tilpasning efter ydre Omstændigheder. Han finder deri Livets Væsen miskendt, den af en indre Kilde strømmende Virksomhed, som Sibbern kaldte det, der for ham er Attraa efter Magt. »Dermed«, siger han, »er overhovedet den principielle Forrang overset, som tilkommer de spontane, formende Kræfter, paa hvis Virkning først Tillæmpelsen følger, og i Organismen selv det Herredømme fornægtet, som tilkommer de Funktioner, i hvilke

Livsattraaen fremtræder aktiv og formgivende.« Heller ikke her er da Nietzsche selvmodsigende eller tankeløs.

Prof. Høffding slaar med spærret Skrift fast, at jeg intet har svaret paa Hovedpunkterne i hans Kritik af N.s Moralgenealogi. Hvorfor skulde jeg svare derpaa? For det første havde jeg selv eftervist, at hvad N. forebringer om forskellige Oldtidsfolks Klassifikation af Menneskene, i Virkeligheden ikke stammer fra ham men fra Paul Rée. N. havde selv ikke givet sin Lære ud for andet og mere end en Hypotese, og denne er i mangt og meget plausibel. Til Menneskeaandens evige Inventarium hører uden Tvivl aldeles ikke Vurderingen af Velvilje og Fordømmelsen af Grusomhed. Der eksisterer endnu den Dag i Dag mangesteds paa lavere Kulturtrin, hos Indianerne i Nordamerika, hos nord- og østafrikanske Stammer o. fl., en Moral, ifølge hvilken det meste, vi kalde Last, anses for Dyd, og ifølge hvilken man erhverver sig Ære ved Rov og Drab. Det meste af den Moral, der kom til Orde som rent arisk Moral i det gamle Indien, i det gamle Grækenland og paa det gamle Island, svarer nøje til hvad N. kalder *Herremoral.* Jeg har selv udtalt, at han med sit Forsøg paa at tilbageføre den historiske Kristendom til det, han kalder *Slavemoral,* har leveret en Karikatur i det 18de Aarhundredes Aand og Stil. Hvad ligner det da at lade som om Angreb paa dette Forsøg var Angreb, jeg er forpligtet til at afvise!

Prof. Høffdings synes mig i øvrigt ikke frygtelige. Han finder Spirer til moderne Humanitet i en indisk Sætning, som han anfører efter et tysk Værk, jeg ikke kender, dernæst i et Sted af Odysseen og i en Sætning af Plato. Hvad Inderne angaar var deres hele Moral som bekendt Kastemoral og Nietzsche har en hel Række Uddrag i Herremoralens Aand af Manu's Lov, der blev sanktioneret som Samfundslovbog[1]). De homeriske Digte som Helhed er affattede i »Herremoralens« Aand. Hvad Platon angaar, har N. med yderste Energi lagt sin Uvilje for Dagen imod ham som et i dybere Forstand ugræsk Fænomen. Han mener dermed omtrent hvad jeg mente, da jeg for mange Aar siden (i min Bog om Søren Kierkegaard) betegnede Sokrates som »den helleniske Aands Selvopløsning«. For Prof. H. er Platon i dette Forhold kun »den store græske Tænker og den rige atheniensiske Adels-

[1]) Benyttede af Strindberg i Slutningen af hans »Tschandala«. I denne Digter slog Nietzsche, saa snart han var bleven gjort opmærksom paa ham, meget stærkt ned. Men før han kendte ham, havde han allerede beslægtede Anskuelser og havde skrevet Fortællingen »De smaa« i samme Aand.

mand«. Han maa imidlertid forsøge paa at sætte sig ind i Nietzsches Synsmaade med Hensyn til Platon. N. skriver: »Min Mistro mod Platon gaar i Dybden: jeg finder ham saa vildfarende fra alle Hellenernes Grundinstinkter, saa *formoraliseret*, saa præeksistent-kristelig — han har allerede Begrebet *god* som øverste Begreb — saa jeg om det hele Fænomen Platon hellere brugte Ordet »højere Svindel« eller hvis man foretrækker det *Idealisme* end noget andet Ord. Man har maattet bøde dyrt for at denne Athenienser gik i Skole hos Ægypterne eller hos Jøderne i Ægypten«. (Nietzsche: Götzendämmerung 53, 182).

Som man ser, er Nietzsche ikke uden Blik for den Kontrast, hvori Platon staar til Hellenismen, som han opfatter den. Men her som bestandig fremhæver Prof. Høffding triumferende mod ham, hvad han selv har sagt i Skrifter, Professoren ikke kender, kalder saa dette Kritik af Nietzsche og spørger mig udæskende, hvorfor jeg ikke gendriver den. I Tilfælde som dette gendriver jeg den ikke, fordi den kom gendrevet til Verden; i et Par andre tier jeg, fordi jeg hverken har Tid eller Lyst til yderligere at fordybe mig i Æmnet, og fordi jeg er min egen Vogter, ikke Nietzsches.

Den 'lidenskabelige og krænkede Tone, hvori nu alle disse Indsigelser ere forebragte, røber, hvor ubehageligt Professoren har følt sig berørt af mit dog yderst høviske Svar paa hans første Artikel. Medens Professor Høffdings Angreb nærmest sætte mig i godt Humør, har mit Forsvar bragt ham ud af Humøret. Det forklares sikkert ved, at jeg er ganske anderledes vant til at møde Modstand end han. Jeg er i Literaturen ikke bleven forkælet. Jeg har maattet slaa mig igennem i Kamp med alle Slags Fjender, og jeg har lært af alle disse Fejder, selv af det Jubelhyl, der har fulgt hver simpel Blottelse, jeg gav mig, var det end kun en Hukommelsesfejl. Prof. Høffding har aldrig offentligt hørt andet end Ros, aldrig mødt andet end kollegial eller discipelunderdanig Agtelse. Lad ham nu lære af denne første Tilbagevisning, han har mødt.

En glødende Tilhænger af min ærede Modstander, der staar ham nær og paa hans Vegne straks efter mit første Svar tog til Orde mod mig, røbede, at det, som gik Prof. Høffding saa nær i den flygtige Karakteristik, jeg har givet af ham, var den fordringsløse Sammenstilling mellem hans Etik og Professor P. Hansens Danske Literaturhistorie. Om ingen af disse Bøger var der i denne Sammenstilling udtalt et eneste ondt Ord; om ingen af Forfatterne

heller. At det imidlertid er netop Professor P. Hansen, der er faldet Prof. H. Høffding og hans Venner saa tungt for Brystet, har ogsaa senere røbet sig i forskelligartede Protester fra Prof. H. H.'s Beundrere, som rundt om i Bladene have staaet at læse. Der er én Mand i København, for hvem det maa have været underligt at læse alle disse mere eller mindre harmfulde Indsigelser. Det er Professor P. Hansen. Han har uden Tvivl, ligesom jeg, troet at han var en langt højere skattet Mand. Jeg finder, at man har handlet hensynsløst imod ham. Det er jo muligt, at jeg for min Del overvurderer Professor P. Hansen. Men det er ogsaa muligt, at mine Angribere overvurdere Professor Høffding og undervurdere ham. Eller ligger det krænkende ved Sammenstillingen i at Prof. H. H. er Universitetsprofessor, men Prof. P. H. kun titulær? Han ligner i ethvert Tilfælde, som jeg fremhævede, Prof. Høffding saa vel i noget vist korrekt og upersonligt i sin hele videnskabelige Holdning som i sit Hang til at frembringe store, alt omspændende Værker.

Prof. H. opfordrer mig til at skrive ikke Artikler men et sammenhængende Værk. Det er ikke ret længe siden jeg paa én Gang udgav to ret store sammenhængende Bøger, og jeg skal snart udgive en paany, naar man blot ikke forstyrrer mig ved unødig Polemik.

Der har blandt Prof. Høffdings Beundrere især været èn, hin Yndlingsdiscipel, som har ligget ved Mesterens Bryst, hvem Prof.'s Angreb paa mig og mit Svar derpaa, atter og atter har trykket Pennen i Haanden. Han har afvekslende været spotsk, bitter, overlegen, vittig overfor mig, altid stor paa det. Alle hans Indlæg har jeg ikke læst, men de, jeg læste, have stadigt paany kaldt den samme Tanke frem i mit Sind, en Tanke, der allerede var berørt i min første Artikel, hvor det ønskelige fremhæves i at Morallærerne hellere end at opdrage paa hele Menneskeslægten gjorde som Pædagogerne i tidligere Aarhundreder, samlede al deres Kraft paa Opdragelsen af et enkelt Menneske, medens man nu har det triste Syn, at deres egne Børn og Elever sjældent hæve sig over den moralske Middelmaadighed. Prof. Høffding udtaler i sit sidste Indlæg det Ønske, at jeg ikke vilde sprede men samle mig. Stadigt paany har jeg under Læsningen af hine Artikler maatte sige til mig selv: Hvad om Professor Høffding istedenfor at sprede sine Kræfter paa et helt Publikums moralske Opdragelse havde samlet sig til et saadant enkelt, betydeligt

Værk som man havde haft Ret til at vente af hans Haand, idet han f. Eks. havde udviklet Hr. Knud Ipsen til et Ideal af Velopdragenhed, Beskedenhed, sædelig Ynde o. s. v., til en Art *Musterknabe* for den danske studerende Ungdom — med hvor meget større Fornøjelse endnu vilde man ikke da læse dennes, i Forvejen allerede saa lærerige Artikler!

III.

Saa er jeg da endelig paany naaet igennem til det eneste Spørgsmaal, der i Grunden har interesseret mig i denne Debat, det om Det store Menneske. Jeg kan ikke, for at over alt, hvad Professor H. har skrevet derom, staar der for mig en svag, men ægte Duft fra Karabossas Flaske. Da en Professor ikke kan være bekendt at have haft Uret, forsøger han at komme fra hvad han har sagt. Hans Ord lød: *At de store Mennesker ere store ved at være de store Midler* ses ogsaa deraf, at det meget ofte var heldigst, om de ikke havde været nødvendige«. Da jeg i min forrige Artikel protesterede mod denne Opfattelse, siger han nu: »Jeg har benægtet, at de store Mennesker *kun* vare Maal.« Professoren gaar her saa vel fra Ordlyden af sine Ord som fra deres Mening.

Andensteds tager han igen om Ordene med en Haandfasthed, der er mit Temperament ganske fremmed. Det er mig umuligt at tage massivt som han paa Ordene: Menneskehedens, Historiens Formaal. I Virkeligheden er jo Udtryk som disse Approksimationer, Indrømmelser til gammeldags Sprogbrug; i Grunden er de som saa mange lignende Udtryk ren Mytologi. Vi kende ikke Finalaarsager, vide intet som helst om Historiens eller Menneskehedens Formaal, end ikke om der er et. Det vil sige: vi vide ikke, mod hvilket Endemaal Tiderne arbejde hen, eller om de overhovedet arbejde hen mod et Endemaal.

Naar Renan — vel tidligst af nulevende — lod en Person i en af sine Dialoger sige: »I en Sum er Menneskehedens Formaal det at frembringe store Mennesker .... Frelsen vil komme fra store Mennesker«, saa mente han med Formaal øjensynligt kun det ønskværdige, det attraaværdige. Allerede Tilføjelsen »Frelsen vil komme o. s. v.« viser, at disse store Mennesker efter hans Forestilling som efter min ikke leve blot for deres egen Skyld, om de end med Rette kaldes Maalet.

For Eduard von Hartmann er Historiens Formaal en Realitet, en Begivenhed, en Katastrofe — nemlig en af de bedst udrustede Mennesker frivilligt hidført Verdensundergang. Dette Maal naas altsaa selvfølgeligt ikke under Menneskehedens Liv, men først ved alle Tiders Ende. Derfor kaldte jeg dette Maal »et i det uendelige udskudt«. Og jeg fandt det langt simplere, mere ædru og rationelt — end dette at se det ønskværdige i Altets Undergang eller i en Dommedag eller i et tusendaarigt Rige, hvad altsammen først skal indtræffe til Slutningen — at sige: det virkeligt attraaværdige, ønskværdige, »Maalet« er *store Mennesker*, ti de er Tilværelsens Blomst og uden dem opnaa vi andre intet Gode, som tilfredsstiller vor højeste Attraa.

Nu forklarer Prof. Høffding mig, at Maalet, netop naar man fremhæver de store Menneskers højeste Ønskværdighed, *bliver* skudt ud i det uendelige, ti, siger han, »som Goethe har udtalt det, de store Geniers Produktivitet strækker sig ud over deres egen Person og Tid og virker maaske Aarhundreder igennem.« Vi behøvede vist ikke Goethe til at sige os dette; ti al Produktion, enhver som helst Handling selv af et daarligt Menneske har en Virkning, som atter har en Virkning, hvis Rækkevidde gaar i det uendelige og undertiden kan spores i Aarhundreder.

Jeg havde til Professoren rettet Spørgsmaalet: Kan den Velfærd, der er Maalet, naas *udenom* de store Mennesker? og berørt, at han paa en Gang herpaa svarede Ja og Nej, idet han ét Sted erklærer at store Mennesker »aldrig ville kunne undværes«, et andet Sted at det »meget ofte var heldigst, om de ikke havde været nødvendige.« Selvfølgeligt sige de to Udtalelser ikke i rent bogstavelig Forstand hinanden imod, men der findes den dybere Modsigelse imellem dem, at der, naar Spørgsmaalet rettes, om det var bedst, vi kunde være de store Mennesker foruden, svares snart Ja, snart Nej, og Talen er vel at mærke om dem, som Professoren selv kalder store.

Det ønskelige var for ham, at vi *ikke* behøvede dem, at de Omvæltninger, de Katastrofer, de Sindsbevægelser, der ofte alene synes at muliggøre dem, kunde undgaas og de med dem, saa Livet gled stilfærdigt af Sted som en douce Strøm med en lille fredelig Gennemsnitslykke for Hvermand. Men samtidigt erklærer han, at for ham som for mig er de store Mennesker Kulturens Kilder. Modsigelsen ligger i paa én Gang om de store Mennesker at sige med et Hjærtesuk: De er des værre tit nødvendige — paa

én Gang at nære hvad Professoren kalder »det fromme Ønske« at man ikke behøvede dem, og saa samtidigt betragte dem som en Kulmination af alt jordisk.

Prof. Høffding spørger (med en maaske en Smule naiv Overbevisning om at alle maa give ham Ret): »Det skulde altsaa ikke have været heldigst for Frankrig om det ikke havde behøvet Jeanne d'Arc til at hjælpe sig?«

Jeg véd ikke noget Udbrud der i den Grad som dette fortjæner den københavnske Æresbetegnelse: et borgerligt Ord.

Mit Svar er: Skulde en Skikkelse som Jeanne d'Arc's for Alvor være for dyrt betalt med en nu halvfemtehundrede Aar gammel Invasion af engelske Tropper? De Onder, som hin Invasion førte med sig, er længst udviskede, som havde de aldrig været til, men Bondepigen fra Domremy staar endnu bestandig lige lysende igennem Tiderne i fransk og ikke-fransk Fantasi. Ikke at slippe Dyrkelsen af denne Skikkelse vil endnu længe være et folkeligt Eksistensspørgsmaal for Frankrig.

Der gives, tror jeg, tre Hovedklasser af store Skikkelser: 1) De som udelukkende frembringe uomtvistelige Værdier: En Astronom som Kepler, en Digter som Shakespeare, en Opfinder som Stephenson, en Kunstner som Michel Angelo, en Komponist som Mozart. Intet fornuftigt Menneske vil sige, at de bedre kunde undværes. 2) De som frelse deres Landsmænd eller Medmennesker overhovedet fra en eller anden Ulykke, som Jeanne d'Arc, naar hun renser sit Land for Fjender, eller Pasteur, naar han helbreder for Hundegalskab. Hvis èn siger, det var bedre, man ikke havde behøvet dem, kan han dermed kun mene, at havde man været fri for Ulykken, hvorpaa de raade Bod, saa havde de været overflødige; men dette vil jo blot sige, at Ulykke er et Onde. Da Jordelivet efter sit Væsen er rigt paa Ulykke af enhver Art, forringer dette hverken den store Skikkelses Værdi for et Folk eller for Menneskeheden. 3) Saa er der endnu en tredje Klasse af store historiske Individualiteter, saadanne, der ikke blot som Jeanne d'Arc have afværget et Onde fra deres Kreds eller Land, men ogsaa selv, som Julius Cæsar eller Frederik den Anden, maattet tilføje deres egne Landsmænd ondt. I talrige Tilfælde lader den moraliserende Opfattelse af saadanne Personligheder som blotte store Symptomer paa ulykkelige Tilstande eller som store Farer, store Svøber sig kun fastholde fra et kortsynet Nyttestandpunkt. Men til denne Klasse maa endnu henføres saadanne

Mænd, der som den store Napoleon tilsyneladende have gjort mere Skade end Gavn, været Skyld i utallige Menneskers Lidelser, ja i utalliges voldsomme Død. Om slige Personligheder anser Prof. Høffding det for givet, at det var bedre om Forholdene ikke havde muliggjort eller nødvendiggjort dem. Han føler sig sikker paa, at de ikke have bidraget til at fremme Maalet, Menneskeslægtens Velfærd.

Men dette er et Spørgsmaal, som det er saare vanskeligt at besvare og saare letsindigt saaledes at afgøre forud med et Nej.

Da Renan i sin »Israels Historie« har behandlet Kong Salomons Regering, kommer han til det Resultat, at denne i sin Helhed set var Vildfarelse, men fremhæver tillige hvilket Indtryk den gjorde paa Fantasien, saa dette Tidsrum i Aartusender derefter kom til at staa for det israelitiske Folks Bevidsthed som en virkelig Glanstid. Han viser, at saaledes kunne selv store Fejltagelser i Tidernes Løb blive til stor Lykke for et Folk. Han nævner eksempelvis blandt andre store Fænomener Napoleon I, der vel har bragt Frankrig til Undergangens Rand, men dog *maa regnes til Frankrigs mest uomtvistelige Nationalformue*, fordi Menneskene under deres daglige Livs Graat i Graat have en Trang til at dvæle ved saadanne store Fænomener i Fortiden, der have udbredt et glimrende Lysskær til alle Sider.

Det forekommer mig, at der er mere Aand i denne Betragtning end i den, som Prof. Høffding har gjort sig til Talsmand for. Napoleons Skikkelse og den Fart, han gav vor Klodes Historie, har faaet Millioner af franske og fremmede Hjærter til at svulme. Endog Shelley brugte efter hans Død det Udtryk, at Moder Jord havde varmet sine gamle Fingre over Gløderne af hin ildfulde Aand. Der lader sig sikkert nok aldrig føre noget Bevis for at den Nytte, Napoleon har gjort Frankrig og Menneskeheden, vejer tungere end den Skade, han har tilføjet. Men kun en plat Moral, der har vingestækket Fantasien, kan anse det for *godtgjort*, at det var bedre for Frankrig og Jorden, om Historien havde været denne Skikkelse foruden.

Med Skikkelser af denne Type, hvis Værd for Menneskeheden kan omstrides, har jeg imidlertid i mine Artikler slet ikke indladt mig, fordi jeg vilde gaa sikkert, have Tilfældet rent.

Hvad jeg har villet indprænte paany, var først og fremmest kun dette: Det gælder om stor Personlighed. Naar man hertil har svaret: »Nej, det gælder om Lykke, den højeste Lykke for

Slægten« — saa er denne Indvending i mine Øjne, kun et Bevis paa, hvor slet man har forstaaet mig. Goethe vilde have forstaaet min Mening, han, som har skrevet Versene:

Volk und Knecht und Ueberwinder,
Sie gestehn zu jeder Zeit
Höchstes Glück der Erdenkinder
Sei nur die Persönlichkeit.

Uden om de store Personligheder kan den sande, menneskeværdige Lykke slet ikke naas. At den store Personlighed er Maalet, og at den højeste Lykke er Maalet er da to Sætninger, som intet udestaaende have med hinanden, og Prof. Høffdings Forudsætning »at der dog var saa megen Konsekvens« i min Tankegang, at jeg ikke paa én Gang fastholdt hin og antog denne, er derfor af gode Grunde bleven beskæmmet. At jeg ved min anden Artikel skulde »have brækket Spidsen af de store Ord og de dristige Tanker i den første« er en ren Indbildning af Prof. Høffding. Ærgerlig over min Benægtelse af at de Vejrmøller, mod hvilke han fra først af fældede sin Lanse, var vandrende Riddere, som han har nedlagt, paadutter han mig, at jeg oprindeligt har kaldt Vejrmøllerne for Riddere og bagefter — ligesom hin nu vel hyppigt citerede svenske Præst — har betegnet mine egne tidligere Udtalelser som »Løgn altsammen«. Prof. Høffding skal og maa være Sejerherre; om over Vejrmøller eller Riddere, tyske Filosofer eller svenske Præster, gør mindre til Sagen. Blot han kan trykke Kransen om sin Isse.

Han har »ikke villet tro sine egne Øjne«, da han i min forrige Artikel om Nietzsches Forhold til Lykkemoralen læste de Ord: »Jeg havde sat mig den Opgave at fremstille Nietzsche, ikke at markere ethvert nok saa underordnet Punkt, paa hvilket jeg var uenig med ham. Jeg vilde derved ikke have opnaaet andet end at slaa Skikkelsen i Stykker«. Et underordnet Punkt! udraaber Professoren: Det er jo det hvorpaa alt kommer an!

For ham ganske vist, men ikke for mig. For ham, i hvis Øjne Lykkemoralen konstituerer en Art ny Dogmatik, og som tror i den at have den Støttestav, der aldrig knækker, den Regel, som aldrig svigter, den Vægt, som aldrig viser falsk, det Orakel, som altid giver Svar. Ingenlunde for mig. Mon man hos andre Mennesker end Professorer finder en saadan Tyrketro paa en Formel? Jeg tror det ikke, en Formel er for en ægte Professor hvad Religionen er for en ærlig Præst.

Han vil ikke fatte at for et skeptisk Verdensbarn som mig er Lykkemoralens Princip kun et Orienteringsprincip, ikke mere. Formlen: den højest mulige Lykke for det størst mulige Antal lader jo det Spørgsmaal ganske aabent, hvor stor en Sum af Lykke der kan falde i hver enkelts Lod. Og naar man saa tilmed, som jeg, ikke betragter det blot elementære Velvære, der kun er opnaaeligt, hvor de højere Fordringer til Livet ikke kendes eller ere bragte til Tavshed, som nogen sand, nogen ægte Lykke, saa maa nødvendigvis al virkelig, al sædelig Stræben gaa ud paa at fremme Udviklingen af stor Personlighed; stor Personlighed alene kan føle den højeste Lykke. Da med andre Ord den højeste Lykke, den højeste Kultur, den store Personlighed for mig er forskellige Udtryk for ganske nær beslægtede Begreber, saa vil det let forstaas, at det for mig kun havde en ganske underordnet Interesse at markere min Afvigelse fra Nietzsche i Spørgsmaalet om Lykkemoralen.

En ung Forfatter, Hr. Arnold Rohde, som Prof. Høffding er meget vred paa, og hvem han endog, uden Skygge af Grund, betegner som min Discipel, har, skøndt han indtager et andet Standpunkt til Velfærdsmoralen end jeg, meget rigtigt set og hævdet, at der ikke findes nogen som helst Selvmodsigelse i min Holdning men at jeg »gennemfører mit Standpunkt konsekvent«.

Jeg havde brugt det Udtryk at man i Staterne gærne samtidigt gør adskilligt for Massernes elementære Kultur og en lille Smule for de kulturbærende Elementers Vel. I den — i øvrigt ganske urigtige — Forudsætning at jeg med kulturbærende Elementer mener dem »som stifte ny Kultur« forsøger Prof. Høffding nu at vise Statens fuldstændige Afmagt til at fremme ny Kultur. Med spærret Skrift forsikrer han: »Ingen Statsmand kan frembringe Kulturkilder«.

Det er unødigt at raabe det saa højt; for der er ingen, som paastaar det modsatte. Men denne Sætning udtømmer ligefuldt paa ingen Maade Staternes Forhold til de store Personligheder, end mindre Folkenes Forhold til dem.

Vi kan selvfølgelig ikke fremtrylle den store Personlighed; der gives ingen Metoder til at avle Genialiteten. Men vi kan lade være med at kvæle den, det er ét; vi kan give den Betingelser for dens Udvikling, det er et andet.

Vi kan lade være med at kvæle Genialiteten. Det vil sige: Man skal ikke behandle Genierne som England behandlede Shelley,

som Tyskland behandlede Hölderlin eller Heinrich v. Kleist, som Danmark behandlede P. A. Heiberg. Det gælder ganske vist om at optugte Masserne til at forstaa, at de har Pligter mod de ualmindelige Mennesker, at de bør holde deres Dom tilbage, hvor de ikke kan overskue eller forstaa, men denne Fremgangsmaade er saare langsom; det gælder derfor først og fremmest om at gøre de saakaldt højest Dannede, de magthavende Personligheder det begribeligt, at de ikke er til for at spærre eller plumre Kulturkilderne men for at vogte over dem. »Ingen Statsmand kan frembringe Kulturkilder« — det er vist; heller intet andet Menneske kan det. Men det geniale Menneske finder dem; han har i sig en Affinitet med andre geniale Personligheder, der gør, at han opdager og forstaar dem, længe før de opdages og begribes af andre. Der findes maaske altid Spirer nok til Genialitet — blot der er Udviklingsmuligheder. At Beethoven, hvis han som Barn var bleven hensat blandt de Vilde paa Sydhavsøerne, ikke var bleven Beethoven, det er vel klart. En Schopenhauer, født i Danmark, vilde utvivlsomt være gaaet til Grunde. Aldrig havde han faaet et Værk som »Die Welt als Wille und Vorstellung« trykt paa dansk Grund. Sætte vi det umulige, at det var sket, saa havde man indespærret Forfatteren; man havde sikkert ikke nøjedes med at landsforvise ham. En Nietzsche, født i Danmark, vilde hurtigt have forarget saaledes, at han ikke havde kunnet faa sine Bøger forlagte. At han her var bleven Universitetslærer, er utænkeligt; Professor Høffding var bleven hans lykkelige Konkurrent.

Kan man altsaa for det første lade være med at kvæle Genialiteten, saa kan man for det andet give den Betingelser for dens Udvikling. Det er det, som Fyrstemagt, Kongemagt, Pavemagt en Gang betragtede som et af deres Hovedformaal. Selvfølgeligt har aldrig nogen Fyrste eller Pave kunnet frembringe et stort Menneske. Men han har kunnet skabe den Tilstand, der gjorde dets fulde Udvikling mulig. Ogsaa uden Julius den Anden vilde visselig Michel Angelo være et epokegørende Geni. Men uden ham vilde han ikke have dekoreret det sixtinske Kapel, maaske aldrig have udført Freskomalerier. Og hvor langt ringere vilde Michel Angelo ikke staa for os uden det Kapel!

Vi have haft Konger, faderlige Konger, som drev de betydeligste Mænd, der fandtes i Danmark, ud af Landet. Man

sammenligne hermed hine Paver, der gav de store Kunstnere Opgaver, som gjorde dem dobbelt store.

Storhertugdømmet Weimar betød i det attende Aarhundrede, før Karl August besteg dets Trone, aandeligt ikke stort mere end i vore Dage Aarhus. Men dette Weimar gav Datidens største Genier og Talenter Eksistensbetingelser og fremmede deres Befrugten af hverandre[1]). Medens fire Mænd som Wieland og Herder, Goethe og Schiller endnu var samlede indenfor dette lille Lands snævre Grænser, gav Danmark Slip paa sine fire betydeligste Mænd, paa Carstens, paa Malte-Brun, paa P. A. Heiberg, paa Steffens, udstødte de to og forviste de to andre, i Steden for at gøre deres Ævner saa frugtbare som muligt for Landets Kultur.

Prof. Høffding skriver de vise Ord: »Naar det er umuligt at angive en Metode til ligefrem at skabe Stormennesker [hvilket stygt Ord!] saa er det ikke mindre umuligt at angive en aldeles sikker Ordning, der kan føre til, at Stormenneskene altid faa den Indflydelse, som tilkommer dem.« Aldeles sikre Midler til at store Mennesker altid komme til deres Ret, lade sig selvfølgelig ikke angive. Men til en Begyndelse kunde man maaske blive enig om, at de Midler, som Christian IV anvendte overfor Tycho Brahe, Christian V overfor Griffenfeldt, Christian VI overfor Holberg, Frederik VI overfor Steffens, og som Danmark senere bragte i Anvendelse overfor Moltke, Norge overfor Abel, ikke føre til Maalet. Og det var allerede saa meget vundet.

Professoren forklarer, at Striden i den menneskelige Verden netop staar om, hvem der er stor, og fortsætter: »At sige: Stormenneskene skulle regere er et meget barnligt Program« og for at give en slaaende Forestilling om min Barnlighed minder han træffende om »den Konstitution, Sismondi udkastede som Dreng, og hvis første Bestemmelser vare disse: § 1 Tous les Français seront heureux. § 2 Tous les Français seront vertueux.« Citatet er, som i Almindelighed Citaterne hos Prof. Høffding, lidt ukorrekt. § 1 indeholdt i Sismondis Udkast, at Franskmændene skulde være dydige, og først § 2, at de skulde være lykkelige. Jeg haaber Professoren trods Sismondis Barnlighed paaskønner dette Træk hos ham, at han, saa ung og uerfaren han var, sagde: Først Dyden, saa Lykken! Enhver Etiker siger som han.

---

[1]) Goethe udtaler etsteds, at var han ikke bleven omplantet fra Frankfurt til Weimar, havde det været ude med ham: unter solchen fortwährenden Umständen würde ich gewiss zu Grunde gegangen sein".

»At finde en saadan Maalestok for Storheden, at den straks anerkendtes af alle og sattes paa Herskersædet, vilde være at finde de vises Sten«.

Jeg har ikke udgivet mig for at have fundet den. Men jeg bliver ikke derfor Demokrat. Prof. H. opfatter Ordet *Demokrati* som et blot politisk Begreb. Jeg har taget det i langt videre Mening. Han mener, at »i den virkelige Verden er den eneste mulige Fremgangsmaade den, at de store, i det hele de kyndige og erfarne, maa stræbe at overbevise de andre«. Han undersøger hvor mange Maader der er »paa hvilke faa kunne herske over mange«, tager atter her Ordet *herske* rent politisk og kommer saa til det Resultat, at den ypperste Form er Afstemning, Valg. I sin forrige Artikel fremsatte han jo ogsaa den Paastand, at hvad Demokratiet vil er et virkeligt Aandsaristokrati.

Det rene demokratiske Princip er imidlertid ikke det at indsætte et Aandsaristokrati, men dette, at Flertallet afgør. Det ægte Aristokratis Princip er, at enhver paa sin Plads skal gælde saa meget som han er og underordne sig under den højerestaaende.

De bedre, de bedste — hvordan skal de findes? De kunne dog vel findes anderledes end ved at de faa Flertal ved et almindeligt Valg. Faa tvivle paa, at Hartmann og Gade er de ypperste danske Musikere — de er dog ikke valgte dertil. Selvfølgeligt maa de bedste overbevise de andre om deres Betydning, men de behøve ikke at overbevise dem ved Ord. At Tordenskjold i sin Tid var den ypperste danske Søhelt, at Thorvaldsen i sin Tid var den første danske Billedhugger, det godtgjorde deres Gerninger for enhver, der forstod at bedømme dem. Men naar Prof. Høffding om hine andre, der maa overbevises, siger: »Konger, Ministre, Folkemængder — alle Slags Magthavere høre til disse andre«, saa er her demokratiske og aristokratiske Former blandede mellem hverandre. Bismarck behøvede, som den preussiske Forfatning for en Menneskealder siden var, kun at overbevise en eneste Mand, Kong Wilhelm, for at naa frem til den højeste Magt. Havde han skullet vælges til den af mere end en, var han rimeligvis aldrig kommen til Magten, og i en Republik som den nuværende franske var han rimeligvis bleven styrtet et Aar derefter.

Det at skænke den store Personlighed de Udviklingsmuligheder og den Indflydelse, der tilkommer den, er det, hvorom det gælder. Om dette politisk bedst naas under et gennemført Demokrati eller under saadanne aristokratiske Republiker som Venedig

var i det 15de Aarhundrede eller England (om end ikke af Navn en Republik) var senere hen, er i det mindste et aabent Spørgsmaal. At gøre denne Gavn paa det aandelige Omraade som paa det politiske, det var Kongedømmets, som al Fyrstemagts, Idé fortræffeligt udviklet i Lorenz von Steins Værker. Det var den geniale Mening med det, som nu altfor mange Steder er gaaet tabt — en Idé, for hvilken Menneskeheden endnu ikke har fundet fuld Erstatning.

Jo utvivlsommere det er, at Demokratiets Strøm er i bestandig Stigen, des nødvendigere er det, saa indtrængende som muligt hos Befolkningerne at vække Opmærksomheden for hvad Schiller har udtrykt i dette Epigram:

Millionen sorgen dafür, dass die Gattung bestehe,
Aber durch wenige nur pflanzet die Menschheit sich fort.

og Hebbel i disse Linjer:

Nimmer in tausenden Köpfen, der Genius wohnt nur in Einem,
Und die unendliche Welt wurzelt zuletzt doch im Punkt.

I sin Bog *Popular government* hengiver Henry Maine sig til de tungsindigste Befrygtninger for Europas Fremtid paa Grund af Demokratiets Fremtrængen paa alle Omraader. Det forekommer ham, at de fladeste og mest hverdagslige Anskuelser vinde stedse mere Jordsmon. Han mener, at Følgen til sidst bliver den, at Fremskridt, Forbedring af menneskelige Tilstande, der altid er udgaaet fra fremragende Enkelte, aldrig fra demokratiske Flertal, ophører og ender i Stillestaaen. — Det rent Politiske interesserer mig mindre, især fordi her til Lands det herskende Mindretal er en endnu langt idéløsere Gruppe end det Flertal, som arbejder sig frem. Men ogsaa paa de fleste andre Omraader ser jeg Farer som ingen hos os har stillet sig det til Opgave at imødegaa, stedse voksende Farer for Udviklingen af de fremragende Enkelte, de store Personligheder.

Det er da den store Enkelte, hvis Værd, hvis Selvherlighed det gælder om paany at betone i en Tidsalder, hvor al Fremskridtsbegejstring har Ordet *Omnibus* (for alle!) til Løsen og hvis Fremskridtsmænds rette Emblem Omnibus'en er. Jeg véd, at jeg ikke miskender det store og gode i hint Løsen; men jeg tror, at jeg har en særlig skarp Sans for Farerne derved. Ikke blot Jærnbanetoget er jo en Omnibus, men Avisen er en Omnibus, Skolen er en Omnibus, Universitetet er en Omnibus, Kunstakademiet

er en Omnibus, Dannelsen er en Omnibus. Militæret uniformerer, Gejstligheden uniformerer, Juristeriet uniformerer, Partipolitiken uniformerer.

Da Italien i det 15de og 16de Aarhundrede frembragte Verdens ypperste Kunst, sendte Fædrene deres Sønner i Guldsmedelære eller i Malerlære, den enkelte Dreng til en enkelt fortrinlig Mester i Faget. Og Drengene gik ud af Læren som Mestere i deres Kunst, som store særegne Personligheder. Nu, da Italien ingen Kunst har og ingen faar, men har faaet preussisk uniformeret Hærvæsen og Skolevæsen, nu sender det sine unge Mænd til Sverig at gaa i Sløjdsskole, hvor Undervisningen er ens for alle, og hvor den endnu aldrig har fostret nogen personlig Originalitet.

Er det gaaet saadan i det rige Italien, saa er det intet Under at det skorter paa stor Individualitet hos os. Vi maa naa til igen at taale Individualitet hos hverandre. Det er det første Skridt. Saa maa vi naa til at fordre Individualitet af hverandre. Det er det næste Skridt.

Jeg tror egentlig ikke, at Prof. Høffding er synderligt uenig med mig heri. Han har kun et helt forskelligt Temperament.

Det har været mig en Fornøjelse at udfægte denne lille Dyst med ham. Altfor tit er det faldet i min Lod at blive angrebet af Personer, jeg ikke kunde være bekendt at svare eller for hvem jeg kun vilde gøre den forønskede Reklame ved at svare. Man vil da forstaa, hvor kært det har været mig, for en Gangs Skyld at have til Modstander en Hædersmand som ham. Jeg har aldrig angrebet ham; jeg har tidligt sat Pris paa ham og holder i Grunden mere af ham end han af mig. Kritisk Virksomhed gør smidig, og jeg er mere vant end han til at finde mig i et fra mit eget helt forskelligt Naturel. Det har moret mig at drille ham en Smule, da han var saa overlegen; men jeg har gjort det *sine ira et studio.* Jeg føler overfor ham hverken Vrede eller Nag. En Strid som denne sluttes bedst ved. at man rækker hinanden Haand.

Naar Einheriarne havde hugget hinanden sønder og sammen, rejste de sig ganske hele op og gik fredeligt Side om Side tilbage til Valhal.

Georg Brandes.

„Skyldfri“.

Skuespil i en Akt.

Personerne:

Erik.
Marie.

Scenen: Eriks Værelse. Erik sidder og læser. Det banker. Marie kommer.

Erik (springer op).

Marie!

Marie.

Vær rolig, Erik; jeg kommer hverken med Klager eller Bebrejdelser — jeg vil blot tale med dig.

Erik

(fører hende ved Haanden til en Stol ved Skrivebordet og sætter sig lige overfor).

Hvad vil du saa sige mig, Marie?

Marie.

Det var det Brev, du skrev til mig for en Maaned siden — — mener du endnu det, du skrev?

Erik (lukker Øjnene træt).

Det er saa længe siden — hvad skrev jeg?

Marie.

At du holdt meget — nej, du skrev, du holdt usigelig meget af mig, men at jeg maatte forlade dig for en Tid. Der er gaaet en Tid nu — holder du af mig endnu?

Erik (nikker).

Marie.

Men ikke som før?

Erik (langsomt).

Nej!

Marie (lidt efter).

Hvorfor skrev du da, du troede, et Ægteskab kunde frelse os?

Erik.

Det var dog altid en Forandring!

Marie.

Du var træt af Forholdet?

Erik.

Maaske!

Marie.

Ja, det kunde jo ikke blive saadan ved — disse stadige Brud fra din Side, og det, at jeg altid tog imod dig, naar du kom tilbage, det gjorde mig til din Slave, og du mistede Interessen for mig. Jo mere overbærende jeg var, des hensynsløsere blev du. Jeg skulde have spillet den Komedie, som Mænd vil have — vist Ligegyldighed i Stedet for Hengivenhed; men jeg syntes, vi var begge for gode til den Slags Lefleri. — Men, Erik — jeg vilde foreslaa dig noget, derfor kom jeg i Dag; jeg mener, vi skulde være lidt i Ro hver for sig — en Tid — et halvt Aar — og naar vi saa følte, vi stadig holdt af hinanden — saa kunde vi jo gifte os.

Erik.

Det mente jeg netop, da jeg skrev til dig, men — nu — — jeg tror ikke, det kommer igen, du — det er vist forbi.

Marie.

Det har du sagt før ogsaa, og du er dog vendt tilbage.

Erik.

Ja, men én Gang bliver den sidste. (Lille Pavse.)

Marie.

Og nu mener du, det er sidste Gang? (Erik nikker.) Gør det slet ikke ondt i dig, naar du tænker paa, at alt det er forbi, at du aldrig skal leve det om igen?

Erik.

Jeg tænker ikke tilbage, du — jeg har ikke Tid til det — jeg tænker blot frem — frem.

Marie.

Ja, nu skriver du — og du mener, det kan helt udfylde dit Liv og tilfredsstille dig, saa du aldrig vil savne det andet.

Erik.

Jeg har tit savnet det.

Marie.

Men ikke længtes efter det — — ellers var du kommen til mig.

Erik.

Det maatte have været dig, der skulde gjort et eller andet — jeg syntes ikke, jeg havde nogen Ret til vedblivende at fordre af dig, naar jeg selv gav saa lidt; og du tav saa længe, saa troede jeg, vi var enige.

Marie.

Ja, enige i at skilles for en lille Tid — men jeg véd, du, at skøndt jeg nu ikke kunde give eller modtage Kærtegn, fordi jeg er saa forpint og træt — saa kan det vaagne op altsammen, naar din Ømhed kalder paa mig.

Erik.

Men jeg tror ikke mere paa det, du — jeg kan ikke mere. — — Jeg vil skrive nu, bare skrive — alt andet er mig intet — og jeg maa have Ro, ofre mig helt for det, ellers bliver det ikke til noget.

Marie.

Din første Bog skrev du dog, mens Lykken jublede i dig.

Erik.

Derfor duede den heller ikke.

Marie.

Hele Kritiken fandt den god, og du selv var glad for den.

Erik.

Ja og nej — den lykkedes nogenlunde, men den var bleven meget bedre, hvis — — — man maa kun have det ene i Tankerne.

Marie.

Og derfor kaster du nu mig helt til Side, mig, til hvem du en Gang sagde, at hvis du nogensinde blev Digter, var det ved mig og for mig.

Erik (stille).

Det kan jo ikke nytte at bebrejde mig noget.

Marie.

Jeg bebrejder dig intet, Erik — — de haarde Ord, her kunde siges, vil du nok sige dig selv en Gang.

Erik.

Jeg føler ingen Skyld hos mig, Marie, lige saa lidt som jeg vilde finde det hos dig, hvis det var dig, der først var bleven træt. Du har jo selv i vort Forholds Begyndelse sagt, at naar én af os mærkede Forandringen i vore Følelser, maatte man sige det — og skilles.

Marie.

Ja vist, det er ogsaa rigtigt, men det er altid Manden, som gaar først, det vidste jeg ikke bestemt den Gang. Aa, det er saa let for ham at slippe, naar han er mæt, han forstaar ikke, hvad en Kvinde føler ved at skulle betragte den Mand, i hvis Arme hun har hvilet, som fremmed — — fremmed, du, i Blik og Ord — fremmed i alt det, som før var hendes. Naar Kærligheden er borte, er Hengivelsens Minde en Kval, og hun skammer sig over det, hun før kun rødmede over. Men det forstaar I ikke — naar det ene er forbi, begynder I paa det andet, og I kalder os for æreløse, naar vor Trofasthed naa'r lidt ud over Rusen. Jeg siger dig, Erik, jeg bebrejder dig intet — man maa jo være som man er — men jeg lider saa grænseløst, og jeg ser med Rædsel paa Dagene, jeg skal leve.

Erik.

Du har dog haft mig, Marie, som ingen Kvinde før — du har dog levet —

Marie.

Ja, for at lide tusend Gange mere nu.

Erik.

Tror du ikke, det gør mig ondt at se dig bedrøvet — men vi véd jo dog begge to, at intet varer — heller ikke Sorgen.

Marie.

Aa, skyd det ikke fra dig med den Formodning, at jeg skulde glemme dig — det véd du, Erik, jeg ikke kan.

Erik.

Jeg vil ikke skyde noget fra mig — vi har aldrig narret hinanden, vil du nu, jeg skulde gøre det af Medlidenhed — dertil er du for god? Og kan vi ikke være Venner alligevel? Vi skal ikke skilles — Forholdet maa blot forandres.

Marie.

Det er saa let at sige, og saa let for dig; men for mig, som føler hele min gamle Ømhed leve op, blot jeg taler med dig — jeg kan ikke. — Og du selv — tror du, du kan glemme alle de Timer, du har siddet hos mig, naar du var trist og træt — da du mente kun at finde Fred hos mig?

Erik (stille).

Det er allerede glemt.

Marie (falder sammen i Hulken).

Erik!

Erik (stryger hende over Haaret).

Du maa være rolig, Marie.

Marie.

Aa — det var det værste, du har gjort mig! — Glemt — al min Kamp — min Hengivelse, min Ømhed — glemt — strøget ud af dit Liv!

Erik.

Jeg véd ikke, om det er glemt, men jeg tænker ikke mere paa det; jeg kan ikke mere det, med dig — jeg vil være noget mere.

Marie (bitter).

Og du kan intet blive med mig?

Erik.

Jeg tror det ikke — nej!

Marie (dirrende).

Kan du ikke høre, hvor hjærteløst du taler?

Erik.

Man maa se til at kvæle hvad der hedder Følelse — ellers bliver man staaende stille.

Marie.

Du taler raat, men du tænker ikke saadan, med mindre du vil haane det bort, der generer dig nu; véd du ikke, hvorledes det, du foragteligt kalder »Følelse«, har virket paa dig og mig? Véd du ikke, det var den, som bragte mig til at behandle min gode, gamle Moder med Kulde og Ligegyldighed — jeg havde ikke Plads for andre end dig — til at udsætte mit Rygte — — — ja, du har altid smilet ad »Rygtet«; naar jeg bad dig være forsigtig og ikke trodse for meget, saa rystede du medlidende paa Hovedet,

sagde, at alle Kvinder dog var ens, deres Rygte var dem vigtigere end deres Elsker. Du spurgte, om det ikke var nok, jeg havde dig, og mente, de andres Dom burde jeg være intelligent nok til at hæve mig over. — Ja — saa længe jeg havde dig — men nu? Nu staar jeg alene blandt alle dem, som har været enige om at fordømme mig. Din overlegne Foragt for Rygtet opretter det ikke, og din Kærlighed giver mig ikke mere Oprejsning. Jeg staar alene nu med alt det, som ikke rører ved dig — — men du — — — den Følelse, du nu haaner, har hjulpet dig frem — du har lært at arbejde — har sluppet dit syge, hensigtsløse Drømmeri — ved mig — det har du selv saa ofte sagt, at uden mig var du aldrig kommen videre end til Fantasien. Du har udnyttet mig, du har erhvervet det, du manglede — — — saa kan jeg gaa.

Erik.

Det viser jo kun, at jeg er den stærkeste, jeg har forstaaet at lære af Samlivet med dig, tilegne mig det, jeg havde Brug for, og saa at gaa videre alene. Du har intet lært, du mente, du kunde nok, og saa blev du staaende ved Følelsen. — Derfor er du den svageste nu, — al den Følelse er blot ødelæggende.

Marie.

Ja, den, der giver mest, bliver den svageste — og dog har du ofte sagt, at i vort Forhold var jeg den stærke — du det syge, viljeløse Barn.

Erik.

Ja, du — det var saaledes, og det foruroligede mig; jeg forstod da at standse i rette Tid, ellers kunde det let baaret derhen, hvor jeg ikke vilde. Jeg mærkede, du vilde have mig netop som dit syge Barn, stadig ledende din Vilje over i mig, — jeg følte Taget i Nakken, Tøffelspiren i mig — du vilde kue min Personlighed — — men jeg vilde noget mere end at være din Mand.

Marie (sørgmodig).

Erik, Erik — det siger du til mig! Hvis jeg havde villet det, tror du saa, jeg havde sat hele mit Liv ind paa at vække Manden i dig? Dag og Dag glemte jeg alt mit og mine for at være hos dig, berolige dit Sind, fremspore Energien og tilskynde dig til Arbejde! Du gik omkring træt og forpint, kunde ikke begynde, tvivlede om dine Ævner, ja vovede knap et Forsøg. — Jeg kunde jo saa let have slappet dig endnu mere, støttet dine Tvivl og beholdt »Barnet«, om jeg havde villet. — — Gjorde jeg det?

Erik.

Nej, men dine Bevæggrunde var ikke saa uegennyttige, som du vil bilde dig selv og mig ind, det morede dig at føle den Magt og Indflydelse, du havde paa mig — og saaledes nød du selv, medens du kun troede at gøre godt mod mig.

Marie.

Hvorfor gør du dig saa haard og ond? Hvorfor misforstaar du med Vilje det gode, jeg har gjort dig? Du behøver ikke at gøre mig slet i din Bevidsthed for at jage mig ud af den. Du skal ikke nedsætte mig for lettere at blive af med mig, jeg skal nok gaa alligevel.

Erik (mildt).

Nej, Marie, du skal ikke gaa, jeg vil slet ikke være dig kvit. — Jeg skylder dig meget, men hvor rent meningsløst er det ikke derfor at fortsætte et erotisk Forhold? Jeg sætter megen Pris paa dig og vil daarlig kunne undvære dig — — men som Ven, Kammerat — kan vi ikke være Venner, tror du?

Marie (pludselig).

Er der en anden?

Erik.

Nej — jeg kender jo ingen anden.

Marie.

Ja saa — — saa kan vi maaske blive Venner — en Gang — vi kan jo prøve (rækker ham Haanden). Men saa maa du sende Bud efter mig, naar du vil se mig.

Erik.

Du kan godt komme, naar du vil — nu er du altid velkommen.

Marie (smiler svagt).

Siden jeg ingen Fordring mere har paa dig?

Erik.

Ja — underligt nok! Det irriterede mig tit, at du havde Fordring paa mig og min Fortrolighed — for jeg følte, du havde Ret til den.

Marie.

Jeg har da aldrig forlangt den; det var altid dig, der satte dig stille hen til mig, lukkede Øjnene — — og saa vidste jeg, der var noget, du vilde sige.

Erik.

Ja, det var der ogsaa — jeg mente, der maatte være fuld Tillid, ellers blev et Forhold kun halvt; men naar jeg puttede alting i dig, blev der ingenting til Papiret — og det — — det er mig det vigtigste nu.

Marie.

Nu — men ikke før.

Erik.

Jeg véd ikke, men da det gik op for mig, at jeg ikke kunde bruge det bagefter, saa —

Marie.

Saa ofrede du mig.

Erik.

Tys — lad os ikke komme ind paa det igen — det skal jo være glemt.

Marie.

Skal være? Ja, det maa du være ene om; jeg kan ikke glemme. Husk paa, Erik — det er ikke blot Ord, der er faldet mellem os — der er levet et Liv — det kan gaa til Grunde, men det kan aldrig glemmes. Der er Mærker af det i alle vore Tanker og Handlinger, Mærker, som du ikke kan slide ud, med mindre din Kjærlighed har været saa pjaltet, at jeg maa skamme mig over at have været Genstand for den.

Erik.

Marie — du har ikke Lov at tale saadan.

Marie (knuger Hænderne mod Tindingen).

Aa nej, nej, jeg véd det — du har givet, hvad du kunde give; at jeg har givet mere, er jo ikke din Fejl — — men det er saa ulideligt, dette, at jeg skal være ene om at mindes — jeg holder saa grænseløst af dig — saa meget du, at det eneste, der afholdt mig fra dette (hun løfter en Revolver, der ligger paa Bordet) var det, at jeg ikke vilde gøre dig ondt ved at dø — jeg vilde ikke lægge det paa din Samvittighed; med min Død i Tankerne kunde du ikke leve videre og blive til noget.

Erik (stille).

Jeg vilde ingen Bebrejdelser have gjort mig — jeg har ingen Følelse af Skyld, ti jeg har handlet som jeg maatte handle, uden andet Hensyn end det at være sand.

Marie
(holdende Revolveren, rejser sig i Fortvivlelse).

Ikke engang det — — Erik, Erik — saa er det forbi med mig. Mit Liv er dig ikke mere til Glæde, min Død ikke til Sorg — der er kun Ligegyldighed tilbage — Venskabet var en Barmhjærtighedsgerning — tak, Erik — nu er der kun det igen — (hæver Revolveren).

Erik
(springer til og vil gribe hende om Armen — hun gaar afværgende nogle Skridt tilbage).

Marie — læg den Tingest bort — den er ladt — tag dig sammen og vær rolig — naar der er gaaet en Tid, saa har du glemt — du vil snart komme over det —

Marie (lidenskabeligt).

Nej du, saa ussel vil jeg ikke være, at jeg skulde gaa og vente paa det — leve Dagene igennem for at trampe paa min Kærlighed, indtil den var slidt op. — — (Roligere) Jeg vil kun dø, fordi jeg ikke mere kan give dig noget — — lad mig nu gøre som jeg vil, du har jo handlet som du maatte — jeg bebrejder dig intet — du har intet forbrudt — jeg elsker dig blot —

Erik (urolig og bevæget).

Tænk paa Fremtiden, Marie, vi véd jo ikke, hvad den kan bringe — maaske jeg tager fejl af mig selv.

Marie (stærkt).

Lyv ikke, Erik — du véd, hvor urokkeligt jeg tror paa dig. — — (Bøjet frem mod ham, tonløst) Der er intet mere hos dig — vær nu sand — intet for mig?

Erik
(staar med Haanden over Panden i stærk indre Kamp. Han ryster paa Hovedet og svarer næppe hørligt)

Jeg tror det ikke!

Marie
(har stirret paa ham i Dødsspænding; da hun hører hans Svar, udstøder hun et svagt, fortvivlet Skrig og vil løfte Revolveren mod sig, men Haanden ryster og Armen falder ned).

Jeg kan ikke — jeg kan ikke — gør du det, Erik (rækker Revolveren mod ham, han tager den) — gør du det — du kan — aa, det vil være saa let for dig — din Haand ryster ikke — alting er stille i dig — gør det — gør det — — aa, Herregud — det Øjeblik — et lille Tryk — og saa — saa er du fri for mig for bestandig —

Erik (tager hendes Haand).

Marie — man har ikke Lov til at bede et andet Menneske om det, lige saa lidt som jeg har Ret til at hindre dig, hvis du mener, du maa gøre det — — men — — endnu en Gang — vi véd jo ikke, hvad Tiden kan bringe — Marie, har du Mod — saa vent en Tid endnu — langt borte fra mig — holder du af mig, som du siger, — saa vent — jeg tror ikke, det kommer tilbage mer, jeg synes, det er forbi nu. men jeg véd det ikke — — jeg har jo aldrig vidst det —

Marie.

Kunde du leve paa saa lille et Haab?

Erik.

Jeg har aldrig kunnet elske som du — men hvis jeg kunde det — ja — saa tror jeg, jeg maatte leve — maatte leve saa længe, du levede — jeg vilde udholde alle Dagenes Pinsler og Haabløshed, saa længe jeg blot havde Ævne til at tænke paa dig —

Marie (aandeløs).

Det kunde du? Og du tror paa en saadan Kærlighed?

Erik.

Ja — hos dig!

Marie (rækker ham begge Hænder).

Jeg venter, Erik — for nu tror jeg, du kommer tilbage! (Erik ryster paa Hovedet). Jeg tror det alligevel.

(Tæppe.)

Nathalia Larsen.

Det kongelige Teaters Operasæson.

(September 89—Februar 90.)

Det synes at skulle blive fast Skik at hellige September Maaneds Operarepertoire til fremmede Sangeres Gæsteoptræden. I Fjor viste Frk. Oselio sig i *Carmens* Rolle og i Aar havde man Fornøjelsen af at stifte Bekendtskab med Frk. Sigrid Wolffs Udførelse af samme Parti. Det var virkelig en Fornøjelse, forsaavidt som Frk. Wolffs *Carmen* var en dygtig og navnlig i vokal Henseende særdeles tilfredsstillende Præstation; men det dybe Indtryk, som Frk. Oselio efterlod i Fjor, modtog man ikke denne Gang. Frk. Wolffs livfulde, kokette, men altfor dameagtige Cigaretarbejderske var ikke storladen, lidenskabelig og fræk energisk som Frk. Oselios. —

Uagtet Sæsonen saaledes begyndte som en tro Kopi af den sidst afsluttede Sæson, kunde man dog ikke et Øjeblik være i Tvivl om, at den ret snart maatte faa et ganske andet Præg. Sæsonen 1888—89 havde jo været, hvad man med et efterhaanden gængse Udtryk benævnede en »Stjærne«sæson; mere end i nogen foregaaende Sæson havde Repertoiret i Fjor været bygget paa de to Stjærner, Frk. Dons og Hr. Ødmann, og Kulminationen af Sæsonen havde, som man husker, »Operaen« *Konge for en Dag* været.

Da Sæsonen i Aar begyndte, var jo imidlertid begge disse »Stjærner« forsvundne fra Horizonten; Hr. Ødmann sagtens for bestandig, idet han havde foretrukket at søge tilbage til sin Hjemstavns Operascene og Frk. Dons i hvert Fald for nogle Maaneder, for hvilke Teatret havde givet hende Permission til fornyede Studier i Udlandet. — Uden disse sine to Støtter var Teatret ikke i Stand til at fortsætte med det Repertoire, som man dyrkede

i Fjor. Ikke fordi Publikum var bleven ked deraf — tvært imod, jeg skulde gærne tro, at dersom man havde kunnet begynde forfra i Aar igen med *Konge for en Dag*, saa vilde Folk have fyldt Teateret en anselig Række Aftener endnu — men fordi man aldeles ikke havde været betænkt paa at have nogen Reserve, der kunde rykke ind i de Partier, som Frk. Dons og Hr. Ødmann i et Par Sæsoner havde behersket med suveræn Uangribelighed. Publikum, der havde vænnet sig til at møde i Teateret for at beklappe disse to Kunstnere, vilde næppe heller finde sig i at se deres Partier i nogen anden Sangers Hænder. Og desuden, hvorfra skaffe denne anden Sanger? Under det hidtil herskende System havde jo hele det øvrige Sangerkorps været skudt til Side og kun været brugt som Staffage og Baggrund for »Stjærnernes« Udfoldelse af deres (virkelig eller tilsyneladende) glimrende Egenskaber. De Sangere og Sangerinder, som fra tidligere Tid var kendte og skattede og som heldigvis en Gang imellem fik Lov til at vise, at deres Kunst trods alt stod saa højt og sikkert som nogentid, de var alle som én efter Ævner og Uddannelse anviste paa et større og bedre Repertoire end opera-comiquens, og de unges Muligheder havde man kun sjælden Lejlighed til at dømme om.

Det var ikke ueffent, at et af de større Dagblade valgte Øjeblikket, da Sagerne stod saaledes, til paany at rejse Operaspørgsmaalet. Det drøftedes i en Række ledende Artikler, der fra en ret spagfærdig Begyndelse efterhaanden tiltog i skarp Kritik af Teatrets øverste Ledelse. Det viste sig ogsaa, at Jordbunden var godt forberedt for denne Sag, ti snart kastede flere og flere af Hovedstadens Blade sig over Spørgsmaalet, og samtidig fremkom der halvt eller helt officielle Meddelelser om, hvor meget der for Tiden arbejdedes ved Operaen, der nævnedes snart *Drot og Marsk* snart *Fidelio, Walküre* og a. m.

Inden denne Aviskrig, der havde taget sit Udgangspunkt fra Operaen, men som for øvrigt snart kom til at omhandle alle mulige Teaterforhold, hvor det paa nogen Maade lod sig gøre at rette Angreb paa Teatrets Chef, — inden denne Krig afsluttedes, havde Teatret allerede bragt til Opførelse *Ifigenia i Aulis* og *Drot og Marsk* ligesom *Romeo og Julie* var genoptaget med Frk. Rothe i Frk. Dons' Rolle og Hr. Nordal Brun i Ødmanns. — Det kunde saaledes ved første Øjekast se ud, som om man virkelig var bleven paavirket af disse forskellige Bladartikler og det i dobbelt Henseende, dels saaledes at man søgte hen til et værdigere

Repertoire, dels saaledes at man nu ikke veg tilbage for at overgive de hidtil priviligerede Stjærnepartier i yngre Kunstneres Hænder. Saa gærne man, særlig naar man som »Tilskuerens« Musikmedarbejder, har været med til blandt de første at rejse en Opinion imod det hidtil herskende Operasystem, nu end vilde tro, at Teatret virkelig tilsidst havde indset det berettigede i al denne Kritik og nu agtede at skifte Signaler, saa kan det dog ikke nytte at skjule for sig selv, at det næppe er Tilfældet saaledes. —

For det første vilde Teatret ikke være den kongelige og statslige Anstalt, som det er, om det ikke paa ægte Autoritets-Vis befandtes at tage saa lidt Hensyn som paa nogen Maade mulig, til hvad Pressen og Publikum mener og udtaler om at et eller andet kunde være bedre eller anderledes ved denne Anstalt. Det kan ganske vist en Gang imellem tage sig ud, som om Teatrets høje Chef var en Smule ømskindet for disse Spydigheder og Angreb; men i Virkeligheden er han det næppe, man har vistnok Lov at betragte de Artikler i »Berlingske Tidende«, i hvilke han fra Tid til anden beskæftiger sig lidt nærmere med, hvad han selv kalder »Teatersporten«, som en behagelig Adspredelse for Teaterchefen; ogsaa for ham er det en Slags Sport — i Mindelsen om gamle Krigerdage — med overlegen Elegance at kaste en af de Angribere, der uforsigtig har givet sig større Blottelser, til Jorden med et — Pennestød. Det synes saaledes, som om Teaterbestyrelsen snarere er haardhudet end lydhør.

For det andet skal det imidlertid straks indrømmes, at de Angreb, Bladene (og da særlig det Blad, der aabnede Kampen denne Gang) rettede mod Teatret, hverken var særlig skrækindjagende eller egentlig opfordrende til Reformationer. I det hele taget rettedes ikke Slag mod Teatret for konkrete Synder (i alt Fald ikke fra Begyndelsen af), der stilledes ikke absolute Krav med Hensyn til Ordningen af Operaforholdene, og endelig mærkedes der ikke bag Talen en varm, kunstnerisk Overbevisning eller levende Indignation, tvært imod der snakkedes frem og tilbage om at nøjes med, hvad man havde, om hvorvidt Skylden for Operamisèren laa hos Chef eller Kapelmester eller maaske deri, at der kun kunde overlades Operaen 2 Aftner om Ugen og lign., og det var senere hen ikke frit for, at Angrebene havde en stærk personlig Bismag. Da saa flere og flere Blade kom til og hvert havde sin Mening om, hvorledes Forholdene skulde ordnes og navnlig om, hvorpaa Repertoiret skulde grundes — det ene Blad sagde, at der var gjort mer

end nok for Wagner, nu var Frelsen at søge i *Johan fra Paris* og *Villars Dragoner*, det andet vilde just have Wagner dyrket osv. — ja, saa var vi ikke ret langt borte fra det velsignede danske »Vrøvl«, der som et slimet Overtræk lægger sig om enhver Tanke om Fremskridt eller Forbedring og kvæler den.

Det kan ikke undre, om Publikum er blevet forvirret og siden sløvet ved disse Bladartikler og om Teaterbestyrelsen kun er bleven saare lidt afficeret af dem. —

* * *

Hvis man nu vil spørge om, hvad Betydning der da laa i, at Teatret, der i flere Sæsoner saa at sige ikke havde haft noget klassisk eller dansk Arbejde paa Repertoiret, nu mødte op med Glucks *Ifigenia* og Hejses *Drot og Marsk*, saa vil jeg svare: I Grunden har det ingen Betydning udover den, at disse Toner endelig en Gang hørtes et Par Aftner i det kongelige Teater. Det er jo nemlig omtalt, at Teatret i det Øjeblik kun havde Sangere til Disposition, der egnede sig til den store Opera; skulde Operaen altsaa ikke ligge helt brak i det mindste til Frk. Dons' Hjemkomst, saa maatte man vende sig til et noget andet Repertoire end de foregaaende Sæsoner, og da dette havde været saa slet som nogenlunde tænkeligt ogsaa til et bedre Repertoire. Med et Greb halvvejs i Blinde blandt de Operaer, som for ikke altfor længe siden havde været indøvede og som særlig var bleven nævnt i Operadiskussionen, trak man saa *Ifigenia* og *Drot og Marsk* frem. Med den sidste var man heldig, Publikum viste sig lige saa gunstig stemt mod denne Opera, som da den sidste Gang opførtes; med *Ifigenia* trak man derimod en Nitte; ganske vist, Indsatsen syntes, efter den Præsentation Operaen fik, ikke at have været særlig stor; men saa snart man fik Syn for, at der ikke kunde være Tale om Gevinst, saa trak man ogsaa (efter 4—5 Opførelser) *Ifigenia* tilbage igen. — Altsaa, der var ikke Tale om gennem et Fundament af en lille Kreds af de ypperste klassiske Operaer at højne hele Repertoiret, der sporedes denne Gang saa lidt som før en Plan i Operaledelsen.

Saa snart Frk. Dons vendte tilbage, midt i November Maaned, traadte det gamle System i Kraft igen. Efterat være begyndt med *Faust*, i hvilken Opera Frk. Dons for øvrig har et af sine mindst klædelige Partier, hvorfor hendes første Optræden ogsaa fandt Sted under den mindst mulige Deltagelse fra Publikums Side,

er man nu kommen tilbage til *la Traviata* og — et Skridt lavere ned, end det er budt os i nogen tidligere Sæson — til Offenbachs Operette: *Hoffmanns Æventyr.* For yderligere at kunne holde dette fransk-italienske Repertoire gaaende, har Teatret saa anskaffet sig en norsk Tenorsanger, Hr. Bratbost, idet ingen af de to hjemlige Tenorister, Brødrene Brun, menes at kunne gøre Fyldest i dette Repertoire, skøndt de dog begge i væsentlige Henseender rager et Stykke op over Hr. Bratbost. Denne ungdommelige Sanger er bleven modtagen af Publikum og særlig af Pressen med mere end sædvanlig Kulde, og det er da heller ikke let muligt hos ham at opdage nogen som helst lovende Muligheder — nogen Ødmann bliver han saa vist aldrig —, og alligevel holder Teatret sin beskyttende Haand over ham og slipper ham kun med et: Paa Gensyn til næste Aar — det er et ikke lidet betegnende Træk. —

Der synes mig ikke at være nogen synderlig Grund til at beskæftige sig nærmere med en Bedømmelse af Offenbachs Musik til *Hoffmanns Æventyr.* For en skarp Kritik kan den sikkerlig ikke holde Stand, men den opfordrer i og for sig heller ikke til Kritik. — Man har fra Tid til anden hørt og læst Beretninger om, hvorlunde Offenhach paa sine ældre Dage fortrød sin Ungdoms Syndighed, beklagede de musikalske Skumperler, hans Talent hidtil havde frembragt, og kun begærede at sætte sig et Monument af lødigt Erts. Den Slags Fortællinger, der i Reglen efterlader den samme vamle Smag som Elise Polkos sentimentale Noveller, har næppe andet paa sig end, at det kunde gaa Offenbach som saa mangen anden, der har Anlæg for at beruse sig i Champagne — efter Rusen følger Reaktionen; men Selvbebrejdelserne, Løfterne om at blive et nyt og bedre Menneske betyder kun sjældent, at man fra nu af forandrer sine Livsvaner, end mindre gør en Revolution med Hensyn til sit hele Naturel. — I saadanne Ruelsens Øjeblikke (hvis da Sagnene fortælle ret) har Offenbach komponeret en komisk og en romantisk Opera, af hvilke ingen formaaede at slaa an, og endelig *Contes d'Hoffmann,* der efter forskellige Omarbejdelser vandt Indgang, om den end næppe har gjort nogen glimrende Karriere i Paris. I denne Opera mærker man nu imidlertid — Gud ske Lov — saa lidt til nogen Offenbachs Stræben efter at sige musikalsk pikante eller aandrige Ting eller til at præstere fint udførte Menneskeskildringer; det hele han har gjort er at klæde sin kaade Muse i Operacomiquens noget mere kyske og sirlige Dragt. Til den Ende har han lagt Vægt paa at give sin

Melodi en noblere Karakter og anvendt flere moderne Klangvirkninger. I den første Henseende har han vist megen Opfindsomhed, og ofte støder man paa en smuk og yndefuld Melodi, men heller ikke sjælden paa Mindelserne fra »les follies Parisiennes«, der forgæves er søgt undgaaede; i den anden Henseende præsterer Offenbach kun lidet originalt. Alt i alt: der gives en Mængde værdifuldere Værker i opera-comique-Genren, ældre og yngre, og Offenbach selv er langt større i de Værker, han selv skal have foragtet; i dem vil man til alle Tider kunne finde ham som den han er: Parisergaminen med det straalende Humør og de geniale Indfald, i Tredserne Verdensstadens kaarne Yndling, forgudet af alle fra det frivole Kejserhof ned til den fattigste Student og hans Kæreste. —

* * *

Nogen som helst rationel Grund kan der saaledes ikke findes til, at man har taget dette Musikværk op paa vor Scene. Man har Lov til at tro, at det væsentlig er sket for at lade Frk. Dons brillere i de tre kvindelige Roller (tre, ti *Hoffmanns Æventyr* bestaar egentlig af 3 Operaer, men Teksten er for øvrigt et saa sindsforvirret og til Dels kedsommelig Sammensurium, som ønskes kan). Frk. Dons har navnlig gjort Lykke som Automaten i første Akt. Jeg vil ubetinget foretrække hendes Præstation i sidste Akt som den unge, brystsyge Sangerinde. Til at give en Dukke, der skriger, naar den trykkes paa Skulderen og tripper hæsblæsende omkring, naar den trykkes paa Maven, hører der mere Klownrutine end Skuespilkunst, og skulde Figuren faa lidt Interesse, maatte det være ved Fremstillerindens Ynde og Charme, men Frk. Dons chargerer tvært imod det kantede og grimme. Derimod giver hun et sympatetisk Billed af den unge Pige og virker, med rigtig Forstaaelse af at det her drejer sig om et Æventyr, kun ved simple, ikke grelle, Midler, skøndt der kunde være en Fristelse til at gentage den hysteriske Traviata-Figur. —

Jeg skulde ikke dvæle videre ved Frk. Dons' Ydelser, om ikke en Dagblads-Artikel under Operadiskussionen efter mit Skøn havde givet hende en vel haard Medfart. Det forekommer mig, at selv om man — hvad jeg har haft Lejlighed til nærmere at begrunde i en tidligere Operaartikel — langt fra kan tilkende Frøkenen en Primadonnas Egenskaber, saa er det dog uretfærdigt at reducere hendes Ævner og Betydning til Nul, og saaledes insinuere, at hendes Stilling ved Teatret ene skulde skyldes personlige Hensyn. Der kan ikke

være Spørgsmaal om, at Frk. Dons har oprindelige sceniske Ævner; lige dybt gaar hun vel ikke altid, men hun véd dog at give sine Figurer en vis Fernis, der tager sig ud, og i en enkelt Rolle, der særlig falder sammen med hendes Temperament, har hun ydet noget virkelig godt. — Hendes Sangpræstationer skal jeg heller ikke paany diskutere: hendes store Mangler er efterhaanden gaaet op for de fleste; trist er det at høre, hvorledes hendes naturlige musikalske Sans kæmper med det sønderslidte, ødelagte fysiske Apparat og i Reglen ligger under i Kampen. Men derfor behøver man jo ikke ganske at lukke Øjet for, at hendes Sang dog har en Façon, som giver den et vist personligt Præg, et Præg af Energi og kunstnerisk Intelligens. — Frk. Dons bør af mange Grunde indtage en fremskudt Plads ved Operaen, men blot ikke den første, og navnlig ikke være den, der bestemmer Repertoiret.

* * *

Hoffmanns Æventyr synes trods Frk. Dons og Hr. Langes (i usædvanlig Grad fremragende) Ydelser ikke at skulle holde sig ret længe paa Repertoiret. — Inden Operetten imidlertid var udspillet, mødte Teatret igen op med en Kvasi-Nyhed, Genoptagelsen af Beethovens *Fidelio*, der havde hvilet i henmod 20 Aar.

Teatret var den Aften — en Søndag — det berømte Værk første Gang blev opført næsten fyldt af et øjensynlig kunstbegejstret og usædvanlig animeret Publikum, der saa ofte der var Anledning gav sin Stemning Luft i spredte Klapsalver, som endelig samlede sig til en næsten imponerende Bifaldsstorm efter Ouverturen Leonore Nr. 3, der opføres i Mellemakten, en jublende Hyldest til den store, dybe og varmhjærtede Mester, for hvis Skyld man var mødt i Teatret denne Aften. — Det kunde nu herefter se ud, som om *Fidelio* denne Gang skulde have en længere og smukkere Bane for sig, end den har plejet at have det paa den danske Scene; særlig da ogsaa Dagspressen tog sig ivrig af Operaen og kun let berørte Manglerne ved Opførelsen. Etsteds husker jeg endog at have læst, at Teatret ved paany at tage *Fidelio* frem havde udslettet hele (eller dog maaske kun en Del af) sit Synderegister! Jeg skulde med største Glæde være med til at slette ud paa dette lange Register, dersom jeg blot ævnede at se, at der laa Krav paa Syndsforladelse i blot dette, at opføre en klassisk Opera uden Hensyn til, hvorledes det gøres. Opførelsen af *Fidelio* var imidlertid i mine Øjne saa mangelfuld, jeg fristes til at sige saa maadelig, at jeg

fik det øjensynligste Indtryk af, at her var ikke arbejdet med kunstnerisk Iver og Interesse, her var man ikke med Ærbødighed og anspændt Opmærksomhed gaaet til at fremføre et af den klassiske Tonekunsts berømmeligste Værker, men man havde jaget denne Opførelse sammen sanseløst, aandløst, uden Blik for hvad det musikalsk og aandelig set betyder. Langt fra at bruge *Fidelio* til at slette Synderegistret, vilde jeg foreslaa at føre den op med en tyk Streg under paa dette samme Register. — Dog ikke paa Teaterchefens. Det bliver blandt Kapelmesterens Synder, *Fidelios* Opførelse bør skrives ind. —

Hvilke Hensyn der har bestemt Teaterchefen til at genoptage *Fidelio*, om det har været kunstneriske eller mere personlige, det vedkommer jo ikke synderlig Offentligheden. Faktum er at Kapelmester Svendsen, efter at have plaget sig med *Hoffmanns Æventyr* og *Traviata*, faar leveret til Indstudering denne Opera, som i musikalsk Henseende er saa skøn, rig og mangfoldig som nogen. Skulde man nu ikke vente, at Kapelmesteren med Begejstring kastede sig over dette Værk, at han fordybede sig i dets Enkeltheder, trængte ind i dets Aand, stræbte af al Magt at lade det blive en Gengivelse til Del, der saa nær som mulig virkeliggjorde de Indtryk, han var beriget med efter at have fordybet sig i denne Toneskakt af tysk »Gemyt«. — Opførelsen af *Fidelio* lod ikke ane noget saadant Arbejde fra Kapelmesterens Side. Tomt, stilløst førte han Operaen frem, der sporedes ingen Forstaaelse af Beethovens Musik, ingen Kærlighed til den. Selv ved den allerførste Betingelse for en heldig Opførelse, ved Rollebesætningen, har Kapelmesteren ligesom gaaet i Blinde. Man tænke sig, at *Fidelio* opføres med lutter Barytonister. Den Basklang, der skal bære de skønne kombinerede Numre, savnes overalt; det klinger som svævede de i Luften. Dernæst: hvor kan man besætte to saa betydningsfulde Roller som *Roccos* og *Guvernørens* med Folk, der som Hr. Foss og Brandt har et Minimum af Skuespillerblod i Aarerne og savner al Rutine og scenisk Autoritet. Fuldt ud paa deres Plads er egentlig kun Fru Keller som *Leonore*, en noget lidenskabsløs og selvbevidst Fremstilling, men i vokal Henseende overordentlig værdifuld og Hr. Nordal Brun som *Florestan*, i hvilket vanskelige Parti den unge Sanger, der synes at staa i højere Gunst hos Publikum end hos Teaterchefen, præsterede noget af det bedste jeg har hørt af ham. — Dog Rollebesætningen kunde jo til Nød skifte, hvad der derimod under Kapelmester Svendsens

Ledelse umistelig er flygtet bort, det er Aanden i denne Musik, Stilen, der bestemmes ved den duftende, bølgende Lyrik, Musiken rummer, den der skal bringe én til at glemme Operaens Mangel paa dramatisk Slagfærdighed. At fange denne Aand og give Opførelsen Stil, det er ikke gjort med korrekt taktfast Gengiven af Partiturets Noder — tvært imod, ej heller med stærke Accenter og haandgribelige Nuanceringer osv. Nej, det beror paa, om Dirigenten i sit Indre har Strænge, der dirre sympatetisk sammen med dem, Tonemesteren slaar an, eller om han har en saa smidig Aand, at han, ved mer eller mindre Flid og Anstrængelse, formaar at trænge ind til Kærnen af den Musik, han skal føre frem.

Mangen en Operaopførelse i de sidste to Aar har ladet en i alvorlig Tvivl, om Kapelmester Svendsen ejede disse nødvendige Egenskaber. Under det tidligere tarvelige Operarepertoire er Manglerne dog ingensinde traadte saa stærkt frem som paa disse *Fidelio*-Aftener.

Det er ganske vist, at Beethovens Opera aldrig har formaaet at holde sig ret længe paa vort Repertoire; men det er lige saa vist, at denne Gang er det Teaterchef og Kapelmester, der trolig har staaet hinanden bi med at tage Livet af *Fidelio,* hvilket allerede synes at være lykkedes dem med en 3—4 Opførelser. Den Maade, hvorpaa Operaen føres frem, er, som jeg foran har antydet det, saa lidt som mulig egnet til at vække Publikums Interesse og Kærlighed til den. Og karakteristisk nok, det er ikke alene de Numre, der uomtvistelig nu er gnavede af Tidens Tand, saaledes navnlig de Mozartske og Cherubiniske Duetter, Terzetter og Kvartetter i første Akt, der ved denne Opførelse gør et mat og afbleget Indtryk, men selv saadanne herlige Ting som Finalen af første Akt med det berømte *Fangekor* eller *Fængselskvartetten* i anden Akt formaar denne Rollebesætning og denne Indstudering at tage Livet af. Der er ingen Stemning over disse Scener; man mærker ikke i Finalen denne Blanding af Fangernes Fryd over at turde drage Aande i Guds fri Natur og af Sky for at give denne Fryd sit fulde Udtryk; og over Fængselsscenen ruger der ikke denne dumpe, uhyggelige Tordenlufts-Stemning, igennem hvilken Trompetfanfaren, der bebuder Guvernørens Komme, skal bryde som det blanke, befriende Lynglimt. — Megen Skyld for, at disse og andre, fra Beethovens Haand fortræffelig anlagte, Scener bliver saa stemningsforladte, har vistnok

ogsaa Scenearrangementet. Der synes i denne Henseende ingen Omtanke at have været anvendt, kun det nødtørftigste er præsteret. — I det hele taget er det vanskeligt at forstaa Hensigten med Genoptagelsen af *Fidelio.* Alt: fra Rollebesætning, Arrangement osv. lige til den Omstændighed, at Teatret har fundet det passende at lade Operaen hvile en fjorten Dages Tid efter den første usædvanlig animerede Opførelse og saa igen at lade den hvile for endelig sidste Gang at sætte den paa »rød Plakat« i Stedet for *Traviata!* — alt dette viser, at Teatret i Virkeligheden har haft lige lidt Interesse for og Tiltro til det Beethovenske Mesterværk. — —

* * *

Nogle *Carmen*-Aftener, en enkelt *Don-Juan*-Opførelse (en smuk Festaften, paa hvilken Hr. Schram tog Afsked som *Leporello*), en Række Opførelser af *Drot og Marsk, Hoffmanns Æventyr* og *la Traviata* samt nogle spredte Opførelser af *Faust, Romeo og Julie, Ifigenia i Aulis, Regimentets Datter* og *Mantillen* (en Operette af Hr. Kalhauge af ringe Værdi) og saa endelig Genoptagelsen af *Fidelio:* det er, hvad det kongelige Teater hidtil har præsteret i denne Sæson paa Operaens Omraade. Som man ser, er det ikke saa ganske lidt, navnlig naar Sammenligning gøres med de nærmest foregaaende Sæsoner, i hvilke der i Virkeligheden næsten intet arbejdedes eller udrettedes. Resultatet i Aar ser da ogsaa ret broget ud. I mine Tanker altfor broget. Det vil nemlig ikke være noget Menneske muligt at paapege, hvilket Princip der har været det ledende ved Valget af dette Repertoire. Det synes, som om disse Operaer er tagne frem mellem hinanden som Brikker af en Gnavpose; saa helt tilfældigt har Valget nu vel ikke altid været, der gør sig sagtens snart det ene, snart det andet Hensyn gældende. Men nogen velovervejet, kunstnerisk Plan er det ikke muligt at finde i den nuværende Operaledelse; det er den gamle, vægtige Anke imod den, og den synes mig i dette Øjeblik lige saa berettiget som nogensinde. — Hvor lidt Teaterchefen blot skøtter om at forme et saadant planlagt og kunstnerisk tilfredsstillende Repertoire, det kan til Evidens ses af den Artikel i *„Berl. Tid.“* for 8. November f. A., i hvilken han giver Svar paa de forskellige Angreb i Dagbladene. Det

hedder her bl. a.: »Med Operaens sagkyndige hersker der fuldstændig Enighed om, at de to sidste Aars Repertoire maatte baseres paa Sangeren, Hr. Ødman, hvem Teatret kontraktmæssig var forpligtet til at lade optræde 7 Gange om Maaneden«. — Altsaa, Teaterchefen tager ikke i Betænkning at binde sig overfor en Sanger, der i særlig høj Grad er henvist til at virke paa et begrænset Felt, saaledes at han kan fordre at optræde mindst de 7 Aftner af de 8—9, der hver Maaned kan paaregnes til Operaopførelser paa vor Scene. Følgen af denne Kontrakt blev da, at af forrige Sæsons 73 Opera-Aftner maatte de 63 gives hen til mer eller mindre værdi- eller interesseløse italienske og franske Operaer og Syngestykker! Man forbavses over, at denne Erklæring, der paa »de sagkyndiges« Vegne blev tiltraadt af Kapelmester Svendsen, saa vidt vides, er gaaet ganske upaatalt hen, uden i hvert Fald at vække den Forargelse, den burde, hos vort Musik-Publikum, og man bøjer Hovedet i stille Resignation, uden Haab om, at det nogensinde vil lykkes blandt dette Publikum at rejse en kraftig, bevidst Opinion, der sætter sig kunstneriske Maal, som skal og maa naas, og hvis Opnaaelse da ogsaa nok skulde kunne sættes igennem. —

Man bør ikke vente sig mere af denne Operasæson. Maaske vil Teatret af den ene eller anden Grund endnu gøre et Par Greb i Gnavposen og friske en henlagt Opera eller to op igen, maaske vil man med store Anstrængelser og ved velvillg Imødekommenhed fra de ikke højstprivilegerede Sangere, der nu i et Par Vintre har vænnet sig til at føle sig ude af Spillet og fri for Arbejde, naa til at gennemføre en Nyopførelse, nemlig Goetz's *Der widerspenstigen Zähmung*. Men saa bliver det ogsaa det hele. Ethvert Haab om foreløbig at kunne sætte Opførelsen af *Mestersangerne* eller *Walküre*, om hvilke Operaer der nu har været snakket et Par Sæsoner igennem, har Teatret vistnok allerede forlængst opgivet. — Men hvor staar dog ikke Operaledelsen sig selv i Lyset, naar den ikke dristig kaster alle Hensyn til Side, Hensynet til Personer, Penge, Presse, til alt, for at bringe blot en af disse Operaer frem! Hvor maa man ikke være blind, om man ikke kan se, at disse Operaer — og mest sagtens *Walküre* — vilde kunne frelse ud af denne døde Tid, vilde bringe nyt Blod i det gamle, udtørrede Operalegeme og vække nyt Liv og Interesse paa Scenen, i Orkesteret

og paa Tilskuerpladsen. — Der er sikkerlig i dette Øjeblik én Mand ved Teatret, der er klartsynet nok til at se dette, og som intet mere brændende Ønske har, end at vor Opera skulde give sig i Kast med disse ny og store Opgaver; men denne Mand har des værre ikke nogen afgørende Stemme med Hensyn til Operaledelsen, han hører jo ikke engang til de i strængeste Forstand »sagkyndige«.

Den 11te Marts 1890.

WILL. BEHREND.

Tre Digte.

DRØM.

En besynderlig Drøm
har jeg haft.

Ørkenen jeg saá —
de lange stille Bølger
af Sand og Sand
og intet uden Sand.

Og over den
en Himmel laa,
saa livløs graa,
som stirred Død paa Død
og Lig et Lig
i Øjet saá.
En Himmel uden Sol
kun gul og tom.
En Himmel uden Gud,
— som er dens Sjæl —
der som en Mare kun
tung over Ørknen laa.

Da kom,
i Flok,
med de blodige Gab,
opspiled' mod Ørkenens
blegtunge Luft
de store Rovdyr —

røde og gule
og sorte.
Pantre der var,
hvis Kys er Blod;
og Løver
med hvide Tænder.
Bagest Hyænerne gik,
hvis syge Attraa
er Aadsler.

Menneskets Drifter
det var,
som afsøgte Ørknen.

Men Drømmen skifted:
jeg en Slette saá —
som Ørknen var den øde
og saa grænseløs
den trøstløs strakte sig,
som var den Jorden selv.

Et Kors den ene bar.
Et Kors, hvis Arme
raktes frem i Natten
langt og højt,
som ville Jord og Himmel
de tilsammen favne.

Mens om Kæmpekorsets
store Stamme
stille Mørket flød —
som en Sørgekaabes
lange Flige.

Saa tyst der var.
Jeg hørte ingen Lyd.
Kun nu og da
en Draabe faldt

til Jorden ned,
som pibled langsomt der
fra Korset Blod.

Saa atter tyst det blev —
til næste Draabe faldt.

Dit Blod det var,
korsfæstede Menneskehed.

(Februar 90).

DUERNE LIG —

Duerne lig,
der flyer fra det brændende Hus,
saa flygter fra mit Hjærte i Brand
alle mine Tanker i Angst.

Men dog var dem Hjemmet
— mit Hjærte —
aldrig saa kært
som nu, det i Luer staar.
Sé dem: en Fuglestime,
samlet i Flok og Følge,
de hvide Vinger spredte,
alle, selv den sidste,
ned mod Baalet slaar
og søger Døden.

Saadan døer i Hjærtets Brand
hver min Tanke — gerne.

(86.)

EN STILLE MAND.

En stille Mand
ved Fødslen modta'er os.
Ved Vuggen ventende
han dyster staar.
Det Døden er,
som kraftig ta'er vor Haand,
for altid ta'er vor Haand
og fører os
til Graven frem —
Graven, som Tiden,
hans rastløse Tjæner
graver os hver Time.

Vor højre Døden har.
Vor venstre Haand er fri.
Det hænder da,
Den lykkeligste hænder det:
at En, der elsker,
ta'er den frie Haand.
Og to bli'er En
og Arm i Arm
de gaar mod Mørket frem.

Det hænder — ja,
Den lykkeligste hænder det.
De andre dog,
de har kun Dødens Selskab,
ret et stille Selskab —
og de kender Vejen.

(Marts 90.)

Herman Bang.

De sidste Valg i Nordslesvig.

I.

Dagbladenes Meddelelser om disse Valg har været sparsomme og spredte[1]), og man vil næppe heraf have kunnet bevare noget tydeligt Indtryk af, hvordan Stillingen er i Nordslesvig. Man vil have en ubestemt Forestilling om, at det gik galt for Danskerne i Flensborg, og at ogsaa de nordlige Købstæder gav tysk Flertal, medens paa den anden Side Landdistrikterne i Nordslesvig som Helhed gav et stort Overtal af danske Stemmer. Men mere end dette vage Billede af Valgresultatet har man ikke kunnet faa ved at læse vore egne Blade.

Det har imidlertid stor Interesse at betragte Valgtallene nøjere og stille dem i Belysning ikke blot af det nærmest foregaaende Valg, men af flere tidligere Afstemninger, og da navnlig den allerførste, som Nordslesvig deltog i efter Indlemmelsen i Preussen. Det bliver da muligt ikke blot at se, i hvilket Omfang Danskheden holder Stillingen, men ogsaa — og det bliver ikke det mindst interessante — nogenlunde at maale, hvor store Erobringer Tyskheden har gjort i Befolkningen i de 23 Aar, som ligger imellem det første Valg til den nordtyske Rigsdag den 12 Februar 1867 og Valget den 20 Februar 1890. Tallene er ikke saa tørre endda.

Som bekendt er det ikke blot i det egentlige Nordslesvig, at det danske Sindelag har Tilhængere, men ogsaa i nogle Dele af Mellemslesvig. Disse to Benævnelser — Nordslesvig og Mellemslesvig — bruger jeg her i en aldeles bestemt Betydning. Til

[1]) Herfra maa jeg dog undtage en Artikel i „Morgenbladet“ af Hr. Asger Højmark.

Nordslesvig regner jeg Haderslev Amt, Aabenraa Amt og Sønderborg Amt samt den nordlige Halvdel af Tønder Amt, saaledes at Grænsen for Nordslesvig gaar nord om Tønder, syd om Møgeltønder og nord om Højer[1]). Det omfatter paa det allernærmeste de Egne, hvor Folkesproget overalt er dansk, og er nøjagtig den Del af Slesvig, hvor Kirke- og Skolesproget altid har været dansk lige indtil 1864. Kun i Købstæderne havde Tysk trængt sig ind i Skolen og Kirken, et Forhold hvis Følger det er let at paavise den Dag i Dag; men disse smaa Byer har haft for ringe Betydning til at øve nogen særlig Indflydelse paa hele Landsdelen, og de regnes i denne Oversigt med til de Egne, de ligger i.

Saa snart vi kommer syd for denne Linje, er Forholdet et andet. Ganske vist er Folkesproget endnu dansk i en Strimmel af en Milsvejs Bredde langs hele Grænselinjen, og i en betydelig større Strækning er Dansk endnu i Overvægt overfor det indtrængende Plattysk. Men Danskheden kæmper under ulige Vilkaar hernede, hvor Tysk var eneherskende baade i Kirken og Skolen indtil Begyndelsen af Halvtredserne og blev eneherskende igen i 1864. Kun i det Dusin Aar, da Tillisch's Sprogordning gjaldt, har Befolkningen hernede haft Undervisning paa Dansk; baade før og senere var Skolen tysk, og Mellemslesvigs Indbyggere har saaledes — selv hvor Folkesproget endnu er dansk — været afskaarne fra al Forbindelse med vor Kultur udenfor en ganske kort Aarrække. I Mellemslesvigs Hovedstad Flensborg, hvor ikke blot Undervisningssprog, men ogsaa Folkesprog var og er tysk, træder Modsætningen til Nordslesvig stærkest frem. Det er klart, at Kampvilkaarene for Danskheden er helt forskellige, hvor Befolkningen baade taler Dansk og indtil i Fjor til Dels blev undervist paa Dansk, og hvor den, som i Flensborg, baade er tysktalende og tyskdannet. Det behøver derfor ikke nogen yderligere Forklaring, at jeg her omtaler Nordslesvig for sig og Danskhedens Udenværker i Mellemslesvig for sig.

II.

Nordslesvig, hvorved altsaa forstaas hele Landet fra Kongeaaen til Flensborg Fjord, har ved Valget 1890 i det væsentligste kun delt sine Stemmer mellem Gustav Johannsen og tyske

---

[1]) Amtsgrænserne er afsatte paa Hr. cand. mag. Clausens Sprogkaart (udkommet hos N. C. Rom).

Regeringskandidater. Socialdemokraterne har kun faaet nogle faa Hundrede Stemmer; disse er i det følgende hverken regnede til dansk eller tysk Side af selvindlysende Grunde; for øvrigt vil Socialismens Rolle i Sønderjylland blive omtalt senere. Derimod er de Stemmer, som de tysk-frisindede Kandidater har faaet i Aabenraa og Tønder Amter, regnede med til de tyske. Det samlede Resultat er følgende: Nordslesvig gav

1867: 22,957 danske mod 4702 tyske St.
1890: 12,496 — - 5685 —

Det mest iøjnefaldende ved denne Sammenstilling er den uhyre Nedgang i det danske Tal: over 10,000. Ved Siden heraf undres man over, at Tyskerne kun har haft en Fremgang af knap 1000.

Aarsagerne til det voldsomme Svind i de danske Stemmer er tilstrækkelig bekendte. Det er dels den stærke Udvandring til Kongeriget og til Nordamerika, dels det mærkelige Forhold, som har udviklet sig i Nordslesvig, at en stor Del af Landets indfødte Børn, som har Bolig i deres Hjemstavn, savner alle politiske Rettigheder, fordi de er »danske Undersaatter«. I mere end en halv Menneskealder efter Wienerfreden valgte næsten alle unge dansksindede Nordslesvigere at benytte den Ret, adskillige Traktater og Aftaler gav dem, til at forene Bosættelsen i Nordslesvig med dansk Undersaatsforhold. Alle ansaa jo den Dag for at være nær, da Nordslesvig i Kraft af § 5 vilde komme tilbage til Danmark, og ingen vilde for den korte Adskillelses Skyld underkaste sig de Byrder, det ny paatvungne Fædreland paalægger sine Børn. Den uundgaaelige Følge heraf var, at de danske Vælgeres Tal sank med rivende Hast, og det især i de nordligste Egne, hvor Sindelaget var mest udpræget dansk. De gamle døde, ingen ny Vælgere kom til; for hvert Valg mønstrede Danskerne et Par Tusend Stemmer mindre. Nedgangen var saa stor, at man til Slutning næsten allevegne var kommen under Halvdelen af de Stemmer, man havde haft i Februar 1867, ja i de allernordligste Sogne gik Tallet endog ned til Tredjedelen af det oprindelige. Medens Aabenraa Amt sank fra 3915 til 1829 og Als-Sundeved fra 6003 til 3015, gik Haderslev-Amt fra 9741 til 4795 og Haderslev By endog fra 918 i 1867 til 309 i 1886. I 19 Aar havde altsaa Danskerne i Haderslev tabt to Tredjedele af deres Styrke!

Man kan med rette stille det Spørgsmaal, om denne store Nedgang virkelig ogsaa havde sin Hovedgrund i, at de, som skulde have været det danske Partis Erstatningsmandskab, slet ikke kom paa Vælgerlisterne, fordi de var danske Undersaatter. Det var jo muligt, at Nedgangen ogsaa var en Følge af Frafald og Overgang til Tyskerne. Hvis den Grund, her er anført, var den afgørende, maatte det jo vise sig, at det samlede Vælgertal var taget af med omtrent samme Tal som de danske Stemmer.

Dette er imidlertid netop Tilfældet. I Haderslev Amt var Danskernes Nedgang omtrent 5000 Stemmer; hertil svarer det aldeles, at Antallet af Vælgere i dette Amt sank fra henved 14000 til knap 9000. I Haderslev By var det danske Stemmetal aftaget med c. 600; samtidig svandt Vælgertallet henved 700. I hele Nordslesvig var der 1867 henved 34,000 Vælgere; i dette Øjeblik er der omkring 24,000; de 10,000 som det har færre nu, svarer fuldstændig til det Tal, Danskerne har tabt i Mellemtiden.

Kunde nu end Tabet af danske Stemmer forklares paa denne naturlige Maade, var det ikke desmindre betænkeligt nok. Paa de Steder, hvor Tyskerne allerede 1867 havde haft et stort Mindretal, var de ved denne Udvikling blevne Flertal; det gjaldt ikke blot Købstæderne, men ogsaa enkelte Landsogne. Havde Tyskerne haft en Fremgang svarende til det danske Stemmetab, saa vilde de i dette Øjeblik være Flertal næsten overalt i Nordslesvig. En saadan Fremgang havde de vel ikke, men en lille Tilvækst kunde de dog notere ved hvert Valg i de sidste 10—12 Aar, og de mest sangvinske blandt dem drømte allerede om den Dag, da den langsomme men sikre Udvikling, de saa fuldbyrde sig for deres Øjne, vilde gøre dem til Herrer selv i de mest danske Egne.

Men saa standsede de danske Stemmers Tilbagegang — ja, de begyndte endog at gaa opad igen.

Dette Omslag kom i Løbet af Firserne. Grundene hertil var mange og af forskellig Natur, men den vigtigste var uden Tvivl den, at man fik Øje for, at Adskillelsen fra Danmark kunde blive langvarig, og hvis man vilde føre Kampen for sin Nationalitet i Længden, maatte man ruste sig dertil. Derfor blev det mere og mere almindeligt, at de unge Mænd underkastede sig den preussiske Værnepligt for at bevare Retten til at bo uanfægtet i deres Hjemland og at tale med om dets Skæbne. Efterhaanden voksede saaledes nye Vælgere op; den aarlige Afgang af gamle

blev erstattet ved Tilgang af unge, ja der kom hist og her endog en lille Forøgelse af Styrken, saa at det danske Stemmetal begyndte at stige, og det ikke helt ubetydeligt, om end selvfølgelig Stigningen ikke kom med nær saa stærk Fart som tidligere Nedgangen. Først kom Omslaget i de sydligste Egne — i Aabenraa Amt var Lavpunktet naaet 1881 — og senest i de mest udprægede Distrikter. Bevægelsen i det danske Stemmetal fremgaar af nedenstaaende Tabel, hvor første Talrække viser Afstemningen 1867, anden Række det laveste Tal i vedkommende Amt med Angivelse af, i hvilket Aar Lavpunktet naaedes, tredje Række Resultatet af Afstemningen i Februar dette Aar.

	1867:	Lavtallet:	1890:
Haderslev Amt	**9741**	**4795** (1886)	**5293**
(Heri Haderslev By . . .	918	309	408)
Als-Sundeved	**6093**	**3015** (1886)	**3413**
(Sønderborg	510	216	250)
Aabenraa Amt	**3915**	**1829** (1881)	**2110**
(Aabenraa	516	206	225)
Tønder Nørreamt	**3298**	**1246** (1884)	**1680**[1])

Denne Forøgelse af de danske Vælgeres Styrke gaar ifølge Sagens Natur langsomt, men den har nu gentagne Gange vist sig sikker. Man maa ikke gøre sig store Forventninger om nogen hurtig Opgang; men ét kan man rolig sige: at enten der bliver stor eller lille Vækst i Stemmetallet, saa er den mistrøstende, regelmæssige Nedgang absolut forbi Allevegne er Lavpunktet passeret; Tallet vil ikke mere synke ned under det. Selv om der pletvis skulde vise sig en Tilbagegang fra det nærmestliggende Valg, indeholder dette ikke noget ængstende, naar Bevægelsen i Nordslesvig som Helhed saa tydeligt viser sin Retning. I Aabenraa Amt var Danskerne ved Valget 1887 omtrent 140 Stemmer højere

[1]) For det Tilfælde, at nogen skulde støde paa lidt andre Tal i ældre Piecer eller Avisopgørelser, bemærker jeg, at Rømø, som nu er lagt til Tønder Amt, i 1867 stemte sammen med Haderslev Amt, hvorefter det officielle Tal for dette Amt i 1867 var 9905, medens Tønder Amts Tal var lige saa meget lavere. Noget tilsvarende gælder for enkelte Landsbyer andensteds i Nordslesvig. For det samlede Resultat har disse Smaating selvfølgelig ingen Betydning. Stemmetallet for Tønder Amt er efter de nordslesvigske Blades Optælling; det officielle Resultat afviger et Par Stemmer derfra, men i det enkelte kender jeg det ikke.

oppe end denne Gang, og dog er Tallet ogsaa i Aar et godt Stykke over Lavpunktet. Enten er de tabte Stemmer gaaet til Socialisterne — de fik i Aabenraa Amt 2—300 Stemmer -- eller ogsaa har Agitationen for Valget været lidt mindre kraftig end sidst. Gustav Johannsen, som denne Gang mest anvendte sine Kræfter paa Agitationen i Tønder Amt, havde af denne Grund ikke Lejlighed til at holde mere end to rent lokale Møder i Aabenraa og Graasten. I hvert Tilfælde er det ikke det tyske Parti der har vundet disse 140 Stemmer.

Det er i sig selv ganske mærkeligt, at der overhovedet kan blive Tale om Fremgang, fordi man nu begynder at faa unge Vælgere i de gamles Sted. For hver ny Aargang unge dør jo et tilsvarende Tal af de gamle; i et Land som Nordslesvig, hvor Folkemængden tager saa smaat af, vilde det være store Ting, om Tilgangen dækkede Afgangen. I Ny og Næ kan der komme en Forøgelse ved, at en af »de danske Undersaatter« slumper til at faa preussisk Borgerret; men den Tilvækst, som kommer ad denne Vej, forklarer ikke de mange Hundrede Stemmer, som er vundne i de sidste Aar. Sagen maa være den, at ikke blot er der mellem de unge Vælgere lige saa mange Procent dansksindede, som mellem de gamle, men disse unge Mænd har tilført Danskheden mere Energi og Kamplyst. Stillingen var jo den, at de danske Vælgere alle var aldrende Folk; de Aldersklasser, som ellers er de ivrigste og de bærende i en politisk Kamp, havde ingen Valgret og maatte omhyggelig vogte sig for alt, der i fjærneste Maade lignede politisk Virksomhed, for ikke at blive udviste. Nordslesvig savnede de mest handledygtige blandt sine Mænd. Saa kommer de unge; gennem tyske Skoler og tyske Kaserner naar de frem til Valgurnen med en dansk Stemmeseddel i Haanden, og med de 25 Aars Iver og Virketrang sætter de ny Fart i Arbejdet for deres Folks Sag.

En stor Fremgang i Stemmetal kan der imidlertid som sagt ikke komme paa den Maade. Noget helt andet var det derimod, om hele den Befolkning, der nu er politisk umyndig, fik Valgret — med andre Ord, om »de danske Undersaatter« fik fri Adgang til at blive preussiske Statsborgere. Det er en Urimelighed, at et stort Tal Indbyggere i et Land er stillet under saadanne Undtagelsesvilkaar som Optanterne i Nordslesvig, og det lader virkelig til, at Regeringen i den senere Tid er bleven villigere til at ændre dette Forhold. Man gør sig i Reglen ingen Forestilling om, hvor

stor en Del af den nordslesvigske Befolkning der er stillet paa denne Maade. Hr. H. P. Hanssen-Nørremølle har i en fortrinlig Artikel herom[1]) vist, at i de sundevedske Sogne er over 26 p. C. af de bosatte Mænd danske Undersaatter, og i adskillige Landsbyer er Forholdet endnu mere abnormt; enkelte Steder er endog 40 p. C. af de bosatte Mænd paa denne Maade berøvede alle politiske Rettigheder. Dette Tab af Vælgere rammer næsten udelukkende det danske Parti; man kan let sige sig selv, hvad det vilde betyde ved alle Afstemninger, om disse »danske Undersaatter« fik Lov at stemme med og at tage Del i den politiske Kamp. I Haderslev Amt fik Danskerne sidst 5300 Stemmer; men i Amtet bor 2700 Optanter i Valgretsalderen, og vil man have et virkeligt Skøn over det danske Sindelags Styrke der i Amtet, maa disse to Tal lægges sammen: facit 8000. Saa mange Stemmer vilde altsaa Danskerne kunne mønstre der, hvis det nuværende abnorme Forhold hævedes. Men hermed var dog ikke Tallet fra 1867 naaet (9700). Dette kan have sin Forklaring i tre Omstændigheder. For det første var Danskernes Deltagelse i Valget 1867 noget livligere end denne Gang, dog ikke meget; for det andet er Befolkningen taget af, og for det tredje er Tyskernes Tal taget til med 4—500 Stemmer. Af disse tre Grunde er det aabenbart navnlig den mellemste: Befolkningens Aftagen, som har haft til Følge, at Tallet paa dansksindede 25aarige Mænd er noget mindre end 1867; Tyskernes Tilvækst er for lille til, at den kan forklare det. Tænker man sig et Valg foretaget under de samme Vilkaar som den Gang, saa at alle 25aarige Mænd har Stemmeret, og saaledes, at alle deltager i Valget under den Forudsætning, at det vil have en Grænseflytning til Følge — ti det troede man almindelig i 1867 —, saa vil Danskerne i Haderslev Amt møde med de omtalte 5300 + 2700 + et ubestemmeligt Tal af dem, der nu holder sig tilbage eller nødtvungne følger Tyskerne. Man kan altsaa uden Overdrivelse sige, at Tallet paa den danske Befolkning i Haderslev Amt i dette Øjeblik naar stærkt op imod, hvad det var for 23 Aar siden.

For hele Nordslesvigs Vedkommende har man des værre ingen fuldstændig Opgørelse af, hvor mange danske Undersaatter i Valgretsalderen der findes. De anslaas efter Skøn til 6000, og det skal nok passe paa det nærmeste. De afgivne danske

[1]) I „Sønderjyske Aarbøger“ I Halvbind 1889 S. 137.

Stemmer + disse 6000 vilde altsaa blive 18—19000. Den virkelige Nedgang for Danskerne blev herefter 4000, hvorimod Tyskerne kun stiller en Tilvækst af 1000, medens Resten af Tabet skyldes dels Befolkningens Aftagen, dels en ringere Deltagelse i Valget. Et Valg hele Nordslesvig over under samme Vilkaar som 1867 vilde da i det væsentlige give samme Resultat som det, vi fandt for Haderslev Amt: Danskerne vilde ikke fuldt naa det Tal, de havde for 23 Aar siden, men de vilde komme nær op til det.

III.

Medens saaledes det danske Stemmetal i tyve Aar gik nedad med rivende Fart for saa at standse og derpaa langsomt arbejde sig opad igen, er det anderledes med det tyske, der i Forhold til 1867 viser en lille Fremgang. Om end Tiden ogsaa har haft Indflydelse paa det, saaledes at det ved et Par døde Valg i Halvfjærdserne, hvor Deltagelsen fra tysk Side var ringe, endog gik ned under Tallet fra 1867, medens »Angstvalget« i 1887 paa nogle Steder bragte det op over, hvad det har naaet i Aar, saa er der dog en stadig Fremgang at spore gennem disse Svingninger. Det er egentlig denne Tyskernes Fremgang som er den mest interessante Side af Valget i Nordslesvig, og en Undersøgelse af denne Fremgangs Omfang og Art vil bedst af alt sætte os i Stand til at bedømme, hvor meget den preussiske Regering i Virkeligheden har naaet gennem de 23 Aars Fortyskningsarbejde. Ti om det danske Stemmetal kan der disputeres. Det er uomtvisteligt, at det ikke viser Tallet paa hele den dansksindede Befolkning; men hvor meget der skal lægges til, for at finde det virkelige Tal paa de dansksindede Mænd paa 25 Aar og derover i Nordslesvig, er ikke saa let at sige med Bestemthed. De tyske Stemmers Tilvækst er derimod en paalidelig Maalestok, for de tyske Stemmer er alle førte til Bogs, for saa vidt ikke Sygdom eller lignende tvingende Grunde har holdt dem borte. Det er denne Tilvækst, vi vil dvæle lidt ved.

Straks efter Erobringen 1864 skabtes der et tysk Parti i Landet, det vil sige et tysksindet. Folk her hjemme gør sig ofte skyldige i en Misforstaaelse, naar de hører om »Tyskere« i Nordslesvig, idet de tror, det betyder Folk, som baade i Sprog og Dannelse er tyske. Men dette er en Fejltagelse; for saa vidt der ikke tales om indvandrede Folk eller om ganske enkelte Familjer

i Købstæderne, er »Tyskere« i Nordslesvig ikke Tyskere i national Forstand — de kan i Reglen ikke tale Tysk og taler det aldrig til daglig —, men det er saadanne, som af en eller anden Grund slutter sig til den nye Ordning. Nogle er tysksindede, fordi de fra gammel Tid har troet paa »Schleswig-Holsteins verbriefte Rechte«, paa Ribetraktaten 1460, paa Augustenborgernes Arveret o. s. v.; andre er det paa Grund af Afhængighed af Autoriteterne eller Lyst til at tækkes de store; nogle er der vel ogsaa, som ledes af virkelig Sympati for den preussiske Aand og den preussiske Kultur, som vel er dem fremmed, men som imponerer dem ved sin Kraft. De fleste af disse Grunde gjorde sig gældende straks efter Erobringen. Til det tyske Mindretal hørte straks alle de nyindvandrede Embedsmænd, alle de gamle Slesvigholstenere, de mange, som ved at have en lønnet Bestilling maatte sørge for at staa sig godt med Myndighederne, og endelig de Elementer i Befolkningen, der gaar som Vinden blæser. Saaledes lykkedes det i dette rent dansktalende Land i første Omgang at rejse 4702 tyske Stemmer.

Siden da har Preussen haft 23 Aar til at forøge dette Tal. Den opvoksende Slægt har i Skolen hørt baade om Tysklands Storhed og Danmarks Lidenhed, om Tysklands Ret og Danmarks Uret, om det tyske Sprogs Verdensstilling og det danske Sprogs Betydningsløshed. I Kasernerne i Berlin, Posen, Strassborg og allevegne, hvor de nordslesvigske Soldater er førte hen, har den ikke blot hørt om Tysklands Storhed, men ogsaa haft den for Øje — kort sagt, intet er forsømt for at vinde den. Udvandringen har aabnet Plads for tyske Tjænestekarle og Arbejdere; adskillige Landejendomme, især de større, er gaaede over paa tyske Hænder; Befolkningens velgrundede Haab om Opfyldelsen af § 5 er afløst af et mere ubestemt Haab til Fremtiden — Tyskerne har haft alle Trumfer paa Haanden. Det var da at vente, at det tyske Stemmetal i disse 23 Aar var vokset noget klækkeligt. Er dette nu sket?

I Aaret 1867 mønstrede Tyskerne 4702 Stemmer, 1890 stillede de 5685. Tilvækst 983.

Disse 983 Stemmer er altsaa, hvad Tyskheden har vundet i 23 Aar. Resultatet er overraskende; ingen vilde i 1867 have troet, at det 23 Aar efter vilde være saa tarveligt.

I det enkelte ser det saaledes ud.

De tyske Stemmer:	1867:	1890:	Tilvækst.
Haderslev Amt	**1675**	**2156**	**481**
(Haderslev By	645	730	85)
Aabenraa Amt	**1351**	**1511**	**160**
(Aabenraa By	471	505	34)
Als-Sundeved	**916**	**1070**	**154**
(Sønderborg	265	295	30)
Tønder Nørreamt . . .	**760**	**948**	**188**
	4702	5685	983

Det fremgaar af, hvad der er sagt ovenfor, at ikke engang alle disse 983 Stemmer er Erobring fra den egentlige Befolkning, idet en Del skyldes Indvandring, en Del Forøgelse af Embedsmændenes Tal. Hvor meget der falder paa Indvandringens Konto, har jeg ikke Materiale til at oplyse; derimod er det paa adskillige Steder let at paavise, hvad Indflydelse en forøget Embedsstand har haft. Klarest ses dette i Egnene mellem Tønder og Ribe, hvor den tyske Tilvækst skriver sig fra de allersidste Aar. Her fandtes for nogle Aar siden kun meget faa tysksindede; denne Gang møder Tyskerne derimod pletvis med et anstændigt Stemmetal. Saaledes er de i Brede stegne fra 7 til 53, i Visby fra 0 til 21, i Hvidding med Omegn fra 17 til 51. Det er den nye Vestbane, som har bragt Tyskerne disse Stemmer; i disse Byer er der nemlig i de sidste Aar kommet Jærnbanestationer med det store uniformerede og afhængige Personale, som i Tyskland hører til en saadan Anstalt. Denne Tilvækst skyldes altsaa ikke noget Omslag i Befolkningens Sindelag, men Indførelsen af en Del Dragere, Pakhuskarle, Gendarmer, Telegrafister osv. En lignende Fremgang har de tyske Stemmer haft i Tinglev, Vojens og Sommersted, hvor Jærnbanestationerne nu er langt større og betydeligere, end i 1867, da Østbanen var i sin allerførste Begyndelse, og Sidebanerne knap færdige.

Det er imidlertid ikke overalt, at denne ringe Forøgelse af det tyske Tal har sin Grund i, at der er kommet flere Embeds- og Bestillingsmænd. Paa visse Steder er det virkelig den egentlige Befolkning, der er gjort Indhug i. I Holebøl og Rinkenæs Sogne ved Flensborg Fjord var der 1867 et stort dansk Flertal; nu er de stærkt delte, og de tyske Stemmer i disse to Sogne er i de 23 Aar voksede fra 62 til 162. Ti her har, samtidig med at adskillige af de fremragende Folk paa dansk Side er døde eller ud-

vandrede, to tyske Godsejere nedsat sig, som har forstaaet at faa megen Indflydelse ikke blot blandt deres egne Arbejdere, men ogsaa paa en Del af de uafhængige Gaardmænd. I enkelte Sogne, navnlig Højst i Tønder Amt og Havnbjærg paa Als, har stedlige tysksindede Føreres Virksomhed i Aarenes Løb sat sig Spor i det voksende tyske Stemmetal; men mod den Forøgelse, som Tyskerne paa denne Maade har faaet i selve Befolkningen, staar paa den anden Side en ikke ubetydelig Nedgang hist og her. Ensted-Felsted Sogne (Aabenraa Amt), som i 1867 gav 83 Stemmer til den tyske Kandidat, har i Aar kun givet 30; her fandtes en mægtig tysksindet Storbondeslægt, som nu er uddød — og med den det meste af Tyskeriet i Egnen.

Det er ganske vist forbavsende, at Tyskeriet paa sine Steder kan svinde saaledes ind efter 23 Aars Arbejde, men ikke des mindre er dette Tilfældet i saa mange Byer, at den Tilvækst, det hist og her har faaet i selve den uafhængige Befolkning, vistnok opvejes af det Tab, som det har lidt andensteds. En udtømmende Statistik over dette Forhold er det ifølge Sagens Natur umuligt at skaffe til Veje, men tilnærmelsesvis kan det dog oplyses. Af de 481 Stemmer, det tyske Parti har vundet i Haderslev Amt, falder de 351 paa Embedsbyerne, altsaa foruden Haderslev og de store Jærnbanestationer væsentlig paa Toftlund og Rødding. De øvrige 130 Stemmer, som er spredte over hele det vidtstrakte Amt, repræsenterer for det første den Tilvækst, Tyskheden dér har faaet gennem indvandrede Tjænestefolk og Arbejdere, og dernæst Embedsmændenes Tal, som ogsaa der er forøget — en Institution som »Kommuneforstanderne« kendtes endnu ikke i 1867, og af dem er der nu 142 i Haderslev Amt. Saa kan enhver selv skønne over, hvor store Fremskridt Tyskheden dér har gjort i Befolkningen i de 23 Aar. Det er i Sandhed overraskende Ting, man faar at se ved at gaa Stemmetallene igennem Sogn for Sogn: gennem de ved første Øjekast forvirrede Tal, der synes at unddrage sig enhver Regel, faar man efterhaanden det ubestridelige Faktum ud, at i selve Befolkningen er Forholdet mellem dansksindede og tysksindede i det hele og store ganske det samme som for 23 Aar siden. Tyskhedens — i sig selv ringe — Tilvækst skyldes Embedsmænd og indvandrede Folk samt dem, hvis Stemmeafgivning er umiddelbart afhængig af Embedsmændene; den Fremgang, som er Følge af enkelte indflydelsesrige stedlige tyske Føreres Virksomhed, opvejes omtrent af Tabet paa andre Steder. I det

hele er Stillingen den, at Tyskheden ikke har vundet nogen nævneværdig Indgang i Befolkningen, som den ikke havde allerede for 23 Aar siden. Hvad Landets ny Herrer overhovedet kunde faa, det fik de **straks**, og saa ikke mere.

Dette er i Sandhed beundringsværdigt. Det er altsaa en afgjort Sag, at den Del af den indfødte Befolkning — og det var det aldeles overvejende Flertal —, som blev tro mod Danmark efter vort Nederlag, den er paalidelig, og den har fostret en Ungdom, der er lige saa god. Naar de 983 er Tyskeriets hele Erobring gennem 23 Aar — trods Indvandring, trods Embedsmænd, trods Skole, trods Hær — ja saa er Stillingen god for os i Nordslesvig, og vi kan se Fremtiden trøstig i Møde.

Jeg sagde ovenfor, at hvad Tyskerne har i Nordslesvig i Dag, er i det væsentlige det, som de fik straks. Men disse 4702 Stemmer, de fik ved det første Valg i dette rent danske Land — var det ikke i sig selv meget? — Nej, det var ikke. Naar man mindes, at der fra gammel Tid var adskillige Slesvigholstenere mellem den indfødte Befolkning, og at nu en helt ny Embedsstand kom ind, at de danske Godsejere næsten alle skyndte sig bort fra Nordslesvig og solgte deres Ejendomme til Tyskere — saa vil man forstaa, at der ikke bliver ret mange til Rest, som løb over.

Embedsstanden tæller ganske anderledes i Preussen end her hjemme. I den lille Købstad Sønderborg blev denne Gang afgivet 290 tyske Stemmer mod 250 danske. Nu findes der i Byen 118 Embeds- og Bestillingsmænd, som er selvskrevne tyske Vælgere — 118 Embedsmænd i en By af Korsørs Størrelse! Paa den lille Ø Aarø, som i alt tæller 54 Vælgere, kommer 9 Embedsmænd; naar man saa husker, at Tjænestekarle og Daglejere har Valgret, og at de daarligt kan stemme imod dem, de har Brødet hos, saa kan man forstaa, at Aarø, som er lige saa dansk som Samsø, kunde stille 13 tyske Stemmer. »Modersmaalet« i Haderslev har opstillet en meget nøjagtig Statistik over de tyske Stemmer i Haderslev Amt. For hvert af de firsindstyve Valgdistrikter, hvori dette Amt er delt, gøres nøjagtigt Rede for, hvor mange Embedsmænd der findes, og hvor mange Vælgere der er direkte afhængige af dem. Hertil regnes Tjænestekarle, der tjæner hos Tyskere, Daglejere, som arbejde hos dem, Arbejdsfolk, som arbejder i Statsskovene eller ved de offentlige Veje. I Amtets Landdistrikter findes 609 Embeds- og Bestillingsmænd, og 238 Vælgere er

umiddelbart afhængige af dem. Tilbage bliver 538 Vælgere, som har stemt tysk uden at være absolut nødte til det. I disse 538 Vælgere, der er fordelte over Landdistrikter med en Befolkning af 50,000 Mennesker, maa man altsaa se Udtrykket for den Styrke, Tyskheden raader over i den indfødte, faste Befolkning. Disse 538 omfatter ikke blot Haderslev Amts virkelig tysksindede Folk, men ogsaa Vejrhanerne og Overløberne. Der kan da ikke være ret mange af nogen af disse Klasser.

Vil man nu udvide denne Beregning, som kun omfatter Haderslev Amt, til hele Nordslesvig, da viser et omtrentligt Overslag, at der er paa det nærmeste 2000 Embeds- og Bestillingsmænd i Nordslesvig. Altsaa mere end hver tredje tysk Stemme kommer fra Mænd, som er Regeringens Talerør; det er Stemmer, Regeringen giver sig selv. Hvor mange af de 3—4000, som desuden stemmer tysk, der er umiddelbart afhængige af Embedsmænd, hvor mange der er politiske Vejrhaner, og hvor mange der er Tyskere af Overbevisning, er det selvfølgelig ikke muligt at sige med nogen Bestemthed. Men det er let at se, at de virkelig tysksindede Mænds Tal er overordentlig ringe i Sammenligning med den dansksindede Befolkning. Og vilde man gøre et Tankeeksperiment: i Stedet for tyske Embedsmænd: danske (dog forhaabentlig langt færre!), i Stedet for tysk Tryk paa Afstemningen: frit Valg — saa vilde det tyske Mindretal svinde ind fra nogle Tusende til nogle Hundrede.

IV.

Men — saadan en Afstemning staar jo ikke for, og der er heller ikke megen Rimelighed for, at den kommer i en nær Fremtid. Det kan med en vis Ret siges, at Beregningen af det Forhold mellem danske og tyske Stemmer, som vilde vise sig ved en Grænseflytning, hører hjemme i Fantasiens Verden og ingen Betydning har overfor den Opgave, som Nutiden stiller. Efter alle Solemærker staar Nordslesvig jo overfor en Nationalitetskamp, hvis Varighed i Aar ingen kan nævne Tal paa. Her vil der ikke blive spurgt om Afstemninger; om saa det danske Vælgertal steg med 50 p. C., vilde Regeringen i Berlin ikke af den Grund blive en Smule lemfældigere i sit Germaniseringsværk. Afstemninger og overhovedet alle de Livsytringer af Befolkningen, som ligger indenfor Statslivets Omraade, vil faa saa grumme lidt at sige for

dens Nationalitetskamp; alt vil bero paa, hvor megen Kraft Nordslesvig lægger i det Arbejde, som gaar for sig udenom Statens Organisation: Arbejdet for at følge Moderlandets Kulturudvikling baade materielt og aandeligt, for Modersmaalets Pleje, for Oplysning i Folkets eget Sprog, — er det da Umagen værd at lægge saa nøje Mærke til Valgresultaterne? Et Sogn kan jo være meget levende dansk, selv om det møder smaat ved Valget. Ja, ganske vist kan det være det; men der er 10 mod 1 for, at det ikke er det. Hvor det danske Folkeliv rører sig kraftigt, vil der føles Trang til at lægge det for Dagen ved Rigsdagsvalgene, ikke fordi man venter umiddelbart at naa noget derved, men fordi det er den eneste Lejlighed, man har til at slaa det fast i alles Bevidsthed, at der endnu er et dansk Nordslesvig til, som paa ingen Maade er gaaet op i det tyske Folk. Paa mange andre Omraader er Befolkningen igennem de konstitutionelle Statsformer sat udenfor; ved Rigsdagsvalgene kan den ikke lukkes ude. Se blot paa Amtsraadene (»Kredsdagene«): alle Amtsraad lige til Kongeaaen har man forstaaet at skaffe et tysk Flertal ved Anvendelse af en stærkt aristokratisk Valgmaade[1]); kun Rigsdagsvalgene, hvor den almindelige Valgret er Eneherre, giver Mulighed for, at Befolkningens virkelige Sindelag kan komme for Dagen. Det viser sig ogsaa, at Deltagelsen i Valget er temmelig stor; stærkest er den i de mest dansksindede Egne, ringest i de halvt fortyskede — noget, som ikke er saa sært, da »Tyskhed« i Nordslesvig i Reglen betyder det samme, som naar man paa almindelig Dansk siger om en Egns Befolkning, at den er død. Men derfor er Valget ogsaa en god Maalestok for, hvor megen Energi man kan vente der vil blive sat ind paa det egentlige Arbejde for Nationaliteten.

---

[1]) Fordelingen af Pladserne mellem „de store“ og „de smaa“ minder mærkværdig meget om de Principer, som her i Landet gælder ved Landstingsvalgene. I Haderslev Amt er Forholdet dette. Nogle faa Medlemmer vælges af Haderslev By; under de nuværende Forhold bliver det Tyskere. Af Resten vælges Halvdelen af de almindelige Vælgere — det bliver Danskere — og Halvdelen af de 29 største Grundejere; da de 18 eller 19 af dem er Tyskere, bliver hele denne Halvdel af Kredsdagen tysk. Altsaa har Tyskerne Flertallet sikret. Jævnfør hermed, at til vort Landsting vælger 1000 Godsejere lige saa mange Repræsentanter, som hele den almindelige Vælgerklasse paa Landet; 1000 Godsejere paa en Befolkning af 2 Millioner er omtrent samme Forhold som i Haderslev Amt 29 paa en Befolkning af 57,000.

Hvor Tyskerne er Flertal, betyder det jo kun, at Folk overfor Germaniseringen lægger Hænderne i Skødet eller maaske endog er villige til at fremme den, men det betyder ingenlunde, at de er Tyskere i national Forstand — for i den Henseende er de alle Jyder baade overfor Vorherre og andre Mennesker. Derfor er Tyskeriet ingenlunde lige farligt for vor Nationalitet alle Vegne. Naar nogle faa spredte Landsbyer i Haderslev Amt giver tysk Flertal, kan det være ærgerligt nok; men det er endelig en temmelig farefri Sport, de hjemmetyske Gaardmænd deroppe driver. Det vil ikke blot være umuligt for dem at ændre det ringeste ved den Kendsgerning, at Omegnens Sprog er Dansk, men de vil ikke en Gang kunne gøre Tysk til deres egne Familjers Sprog, for det første fordi de ikke selv kan tale ordentlig Tysk — og det er dog egentlig Grund nok — og for det andet, fordi selv i de indvandrede Tyskeres Hjem siver Dansken ind ad Døre og Vinduer, gennem Tyendet, Børnenes Legefæller, Nabokoner og Kaffesøstre, saa at Dansken endog bliver de indvandredes Sprog i Løbet af kort Tid. En saadan lille tysksindet Plet i de rent danske Omgivelser er ingen Fare for vort Modersmaal.

Men en virkelig Fare vilde der være, hvor tvivlsomtsindede Egne stod i umiddelbar Berøring med tysktalende. Endnu er dette ikke Tilfældet nogensteds i det egentlige Nordslesvig; men hvor længe vil det vare, inden det tyske Folkesprog har skudt sig op til Nordslesvigs Grænse?

Kampen mellem tysk og dansk Sprog føres sydligere end mellem tysk og dansk Sindelag; det lader til, at det fremmede Sprog ikke kan finde Fodfæste, før Befolkningen frivillig opgiver sin Danskhed; hidtil i alt Fald har Befolkningen kun opgivet sit Modersmaal i de Strøg, hvor den danske Folkevækkelse, som begyndte for 50 Aar siden, aldrig er naaet hen. Man kan altsaa ikke fra den Fart, Plattysken har skudt i tysksindede eller ligegyldige Egne, slutte noget om, at den vil skyde samme Fart, naar den træffer paa en vaagen dansk Befolkning. Men i Mellemslesvig mellem Dannevirke og Flensborg, hvor den ikke har stødt paa nogen anden Hindring, end den rent passive, som ligger i et Sprogs Sejlivethed, medens den til Gengæld mange Steder i Angel er bleven fremmet med Fanatisme, der kan man maale Hurtigheden af dens Udbredelse med næsten matematisk Nøjagtighed. Ikke blot er det vitterligt, at det akkurat har taget den 100 Aar

at naa fra Slien til Flensborg Fjord, men man kan endogsaa se, hvor stort et Stykke den avancerer i en Menneskealder.

Der foreligger nu et paalideligt og nøjagtigt Sprogkaart over Sønderjylland i vor Tid i det Kaart af Hr. Cand. mag. H. V. Clausen, som sidste Sommer fulgte som Tillægsnummer med adskillige Blade, navnlig Politiken og Vort Forsvar, og som er udkommet gennem Hr. N. C. Roms Boghandel (Pris 10 Øre). Fra Frederik 7's Tid har man ikke et saa tydeligt Sprogkaart; Biernatzkis, som er vedføjet det omtalte Clausenske Kaart, er noget for partisk for Tysken, og Allens Kaart[1]) er ikke tydeligt i de finere Nuanceringer. Hr. Clausen har imidlertid stillet til min Raadighed et Sprogkaart over Sønderjylland 1856, som ikke er udkommet. Det er udarbejdet paa Grundlag af absolut troværdige og meget detaillerede Oplysninger fra Datiden, og Grænselinjerne i Mellemslesvig er dragne efter de samme Principer som paa Kaartet fra 1889. En Sammenligning af disse to Kaart, der altsaa afbilder Stillingen paa to Tidspunkter, som er skilte ved et Mellemrum af 33 Aar, viser følgende. Paa nogle faa Landsbyer nær falder Grænselinjerne i det blandede Distrikt sammen paa de to Kaart, men saaledes, at hvad der 1889 er betegnet som »dansk døende«, har 1856 Betegnelsen »dansk underlegent« (men endnu levende); hvor vi 1889 har »dansk underlegent«, træffer vi 1856 »dansk truet«, men endnu i Overvægt; det Omraade endelig, som 1889 er svagt rødt (»dansk truet«), er 1856 rent dansktalende.

Hver Menneskealder er altsaa det tyske Sprog gaaet et saadant Stykke Land frem; det er aabenbart, at vore Sprogreskripter ikke har sinket Plattysken en halv Time paa dens Vej mod Nord. Vi kan sige os selv, at hvor Dansk 1889 er »truet«, vil det efter al Rimelighed ved Aar 1920 være »underlegent«. Spørgsmaalet er nu, om Tysken til den Tid atter har indvundet et Stykke af det nu rent danske Sprogomraade, som den saa begynder at bearbejde, saaledes som den 1856 havde begyndt i Oversø og 1889 i Nørre Haksted. Som Sagerne staar, er det umuligt andet; i de nærmeste Sogne i Midten af Landet, Medelby og Ladelund, som ikke har nogen paalidelig dansksindet Befolkning, synes det danske Folkesprog at være uundgaaelig prisgivet Plattysken.

Kan den da standses her?

---

[1]) I „Det danske Sprogs Historie i Slesvig".

Her naar Plattysken det egentlige Nordslesvigs Grænse, de milevide Hedestrækninger langs Sønderaa og Hvidaa, hvor ingen Forbindelsesveje gaar i Retningen Syd til Nord; ad den Vej kommer den ikke frem. Men der findes to Porte, den kan slippe igennem: ved Tønder og Flensborg. Ved Tønder er Faren mindst; Byen selv er trods sit udpræget tyske Sindelag endnu dansktalende, og det samme gælder Marsksognene sydvest derfor. Men ved Flensborg staar det anderledes. Her kan den store Bys Eksempel smitte, tysk af Sprog som den er. Her er stærkt befærdede Landeveje, livligt Samkvem ad Jærnbanen, talrige Dampskibe paa Fjorden, som hver Dag bringer Tysken ind ad Døren til Folk. Her er Faren størst, og her maa man tage mod Angrebet, hvis der skal være noget Haab om at afslaa det.

Det forekommer mig, at Sagen ikke er saa haabløs endda. Midt i Landet, hvor Samfærdselen er saa ringe, har Plattysken fra 1856 til 1869 skudt sig flere Mile frem: i Bov og Hanved Sogne, hvor man bor klods op ad den store tysktalende By, er den i samme Tid kun naaet en Fjærdingvej eller en halv Mil længere end den var. Jeg kan ikke opdage nogen anden Grund til dette mærkelige Resultat end den, at medens Tysken ude paa Heden traf en Befolkning, som enten var ligegyldig eller bevidst tysksindet, saa stødte den her lige udenfor Flensborgs Porte paa en vaagen og værgedygtig dansksindet Befolkning, der i betydelige Mænd af dens egen Kreds fandt sine naturlige Førere. En af disse Mænd er bleven kendt i videre Kredse, det Folkedigteren Karsten Thomsen i Frøslev, som døde i denne Vinter; af denne Befolkning fremgik en af »Skolelærerliteraturens« friskeste Begavelser, den for tidlig afdøde Bendix Hansen. Overfor den Race var Plattyskens Fremskridt kun smaa. Og saa længe Bønderne i de nordlige Dele af Bor og Hanved Sogne holder Passet bevogtet saa godt som hidtil, saa kan Plattysken ikke bryde igennem. Disse faa Landsbyer har ved deres Beliggenhed den allerstørste Betydning for Nordslesvig; og hidtil har de holdt Stillingen godt.

Det er saa meget vigtigere, at dette Pas bliver ved at være spærret, som de nærmest liggende Dele af Aabenraa Amt og hele den sydøstlige Del af Tønder Nørreamt fra Sindelagets Side er de slappeste i Nordslesvig. Sogne som Rinkenæs og Holebøll vilde i dette Øjeblik kun vise ringe sproglig Modstandskraft, hvis de blev satte alvorlig paa Prøve, og rykker Plattysken dem om en

Snes Aar for Alvor ind paa Livet, kan Stillingen her blive meget farlig for Dansken, hvis den hidtilværende Tilbagegang i det danske Sindelag bliver ved. I Øjeblikket er denne Fare dog ikke overhængende; det danske Parti i Rinkenæs og Holebøl er vel taget af i Tal, og Tyskerne er bleven forstærkede af et Par rige og erobringslystne indvandrede Godsejere, men Stillingen kan meget godt tages igen. Gaar vi mod Vest ind i Tønder Amt, træffer vi derimod ikke et enkelt Sogn, som er blevet tvivlsomt gennem de 26 Aars Udvikling, men en sammenhængende Strækning paa 6—8 □ Mile, som altid har været den daarligste i Nordslesvig lige fra Fyrrerne til Nutiden. Det er Trekanten Tinglev-Tønder-Løgumkloster, hvor det danske Stemmetal allerede 1867 kun var 64 p. C., og hvor det efter den store Nedgang, som skyldes Udvandring af de bedste blandt Ungdommen, Indvandring af Jærnbanebetjænte — og almindelig Slaphed, kun er 45 p. C. Paa Grund af sin Beliggenhed er denne Trekant endnu ikke farlig i sproglig Henseende; her har Dansken altsaa Tid til at ruste sig, det gælder nu, om denne Tid bliver benyttet. For det kan ikke nægtes, at ingensteds har Tilbagegangen i Mod og Kamplyst været saa stor som her. Det er for en stor Del rent ydre Grunde, som har bidraget hertil. Tønder Nørreamt blev 1867 lagt til 4de Valgkreds sammen med hele Frisland og Ejdersted, saa at Danskerne var i fuldstændig haabløst Mindretal. Det gjorde al Agitation ved Rigsdagsvalg meget besværlig og alle Magelighedens og Frygtagtighedens Indvendinger mere vægtige. Saa længe Kryger levede, gik det endda nogenlunde; hans Navn var Fane for Danskerne i alle tre Valgkredse; men da han var død, blev Arbejdet halvvejs lagt ned herude. De to andre Kredse søgte hver sin Kandidat til Valget 1881, da ingen Mand i Nordslesvig endnu havde Autoritet nok til at samle alle om sig, — og i fjærde Kreds opstilledes slet ingen. Ved næste Valg — 1884 — stillede den sin egen Kandidat op, men drev det kun til 1200 Stemmer, som ovenikøbet for den allerstørste Del kom fra de udpræget danske Sogne lige nord for Tønder; fra vor famøse Trekant kom der saare faa, — ja hist og her stemte man slet ikke, fordi man i Tidens Løb havde vænnet sig til at lade Tyskerne være Eneherrer. I Aaret 1887 var man mat igen og opstillede slet ingen dansk Mand i fjærde Kreds. Kunde dette end gaa uden synderlig Skade i de »gode« Egne mod Vest, i saa slappe Sogne som ved Løgumkloster og i Slogs Herred gik det

ikke af uden Skade. Tyskerne følte sig som eneraadende herude; Danskerne tav stille og bed Ærgrelsen i sig; de savnede det æggende og styrkende, som ligger i at prøve Kræfter en Gang imellem. Daarligt saa det ud.

Men ogsaa Løgumkloster og Slogs Herred kom ud af Slappelsen igen. I Vinteren 1888 til 1889 fuldendtes Dannelsen af den første politiske Organisation for hele Nordslesvig, som har eksisteret: Vælgerforeningen. Den rettede straks sin Opmærksomhed mod de daarlige Egne, og da navnlig mod vor Trekant. Man tog fat med Dygtighed, og dog kunde det være blevet et sent og trælsomt Arbejde at faa Liv i Danskerne derude — hvis ikke Tyskerne i deres Overmod selv havde hjulpet Vælgerforeningen til at faa Folk vakte. Man husker sikkert *Løgumklostermøderne* sidste Efteraar. Først skulde Redaktør Jessen holde Foredrag; Mødet havde kun samlet 20—30 af Talerens Meningsfæller, saa at det var en let Sag for de stedlige tyske Embedsmænd med deres faste Stab at forstyrre det. Mødet blev hævet af Politiet, uden at Hr. Jessen fik sin Tale holdt. Men Tyskernes taktløse Adfærd vakte Danskerne til Live; Vælgerforeningen fastsatte et nyt Møde med Hr. H. P. Hanssen som Taler. Her mødte over 200 Danskere — for at blive holdte for Nar en Gang til; Politiet forbød ogsaa dette Møde under et intetsigende Paaskud, som for øvrigt siden er bleven underkendt af Landraaden. Tyskerne hoverede igen, og Danskerne maatte tie. Men alle gode Gange er tre; Vælgerforeningen indvarsler atter til Møde, og denne Gang mødte der 500. Nu fik de endelig Lov at holde deres Møde i Ro, og Gustav Johannsen, P. Skau og H. P. Hanssen talte under stormende Tilslutning for en Forsamling, som de forudgaaende Drillerier havde gjort dobbelt modtagelig. Under Valgkampen i Januar og Februar fortsattes Virksomheden for at vække vor Trekant, og i Forhold til tidligere Aar har den ogsaa oppet sig svært. Selv Ravsted Sogn, som 1867 var det eneste i Nordslesvig, der gav tysk Flertal, har vist, hvor solid Danskheden er endog der, hvor den i tyve Aar har ligget i Hi og er under et tysksindet Flertals Herredømme; 1867 gav det 52 danske mod 73 tyske Stemmer, i Aar 50 mod 76. Det viser sig, at Danskheden ingenlunde er uddød i Slogs Herred, men at den kun trænger til at vækkes og skoles til Arbejde for at staa lige saa kraftigt der som i det øvrige Nordslesvig. Hvis den Energi, hvormed Sagen nu er taget op, ikke slipper, saa kan ogsaa denne Egn gøres uindtagelig i national Henseende, inden

Fortyskningen for Alvor naar den. Ti det gælder om Slogs Herred som om de fleste andre Egne, at der ikke er nogen videre Fremgang for Tyskeriet, og at den, der er, skyldes ydre Grunde. De tyske Stemmer i det gamle Løgumkloster Amt og Slogs Herred er fra 1867 til 1890 kun voksede fra 676 til 715, og det eneste Distrikt, som viser nogen væsentlig Fremgang for dem, er Tinglev med sin store Jærnbanestation; de fleste andre Steder har de kun holdt deres Stemmetal, i Byldrup er de endog gaaet stærkt tilbage.

En Strækning som Tønder-Løgumkloster-Tinglev, der i sig selv kun er svagt befolket, vilde ikke fortjæne, at man dvælede saa omhyggelig ved den, hvis den ikke i Forening med de svage Punkter i Aabenraa Amt havde saa uheldig en Beliggenhed. Hvis nemlig Tyskeriet faar Kraft til at æde sig herop, da er dermed det danske Nordslesvig sprængt i usammenhængende Dele. Man behøver ikke at være nogen stor Spaamand for at forudsige, at Als-Sundved vil holde sig ublandet dansk, saa langt ud i Fremtiden man end vil tænke sig. Men Faren er den, at Tysken ved at arbejde sig frem kan rive dette Hjørne løs fra Landsmændene mod Nord og Vest, hvis det nemlig lykkes dem at sætte sig fast i Firkanten: Rinkenæs-Tønder-Løgumkloster-Aabenraa. Det er denne Firkant, som først og fremmest maa gøres til en national Fæstning; her maa al mulig Kraft sættes ind paa at bevare Færdigheden i at bruge Modersmaalet i Skrift og Tale og paa at sætte Ungdommen i nær og levende Forbindelse med dansk Kultur; baade vort Landbrug og vor Bogavl, baade vort religiøse og vort politiske Arbejde maa de bringes saa nær, at de lærer at forstaa det. Ti forstaar de det først, saa kommer Kærligheden til det af sig selv.

Her er Faren. Men den er ikke overhængende; der er Tid til at ruste sig. Endnu skyller den tyske Sprogbølge ikke med sin fulde Kraft op mod Nordslesvigs Grænsekyst; endnu har vi en Dæmning syd derfor. Der er Tid endnu. Maatte den blive benyttet.

V.

Medens Nordslesvig frembyder Billedet af en Fæstning, der trods et stærkt Mandefald som Helhed holder sig fortræffeligt og giver Haab om, at den ogsaa i Fremtiden skal holde sig, saa ser det ikke saa trøsteligt ud, naar vi kommer til Danskhedens

Udenværker i Mellemslesvig. Det gælder først og fremmest Flensborg.

Fra den nationalliberale Tid er vi vante til at regne Flensborg for en sikker dansk By. Skøndt dens Sprog var Tysk og havde været Tysk i umindelige Tider, var der ingen By i Sønderjylland, som saa tidligt og saa inderligt sluttede sig til den danske Sag imod Slesvigholstenerne. Afstemningerne efter 1864 bestyrkede os i denne Tro. Hvor mange Embedsmænd og Soldater Preusserne end sende ind, og hvor mange danske Familjer der end forlode Byen, viste Hovedmassen af den egentlige Borgerstand og næsten alle Arbejderne urokkelig Troskab mod Danmark. Paa Valgdagene gik Arbejderne og Søfolkene fra alle de smaa karakteristiske Stræder i »Norden« — Fiskergade, Herrenstall, Olaf Samsonsgang o. s. v. — lige saa vel som i St. Jørgensgaarde paa Anglersiden, Mand af Huse for at stemme paa Kryger. Skøndt deres Sprog var Plattysk, og skøndt de sjælden læste et dansk Blad, sad det dybt i dem, at det ny Regimente vilde de intet have at gøre med. Men de sidste Aar har bragt en stor Forandring. Byen er vokset stærkt, og det mest ved Indvandring Syd fra; den gamle Slægts Rækker er tyndede — og de danske Stemmer i Flensborg er svundne ind til et lille Mindretal. Det er ikke Preusserne der har faaet dem; den Tilvækst, de har vundet, svarer knap til Byens Udvidelse. Det er den tyske Socialisme, som har taget vore Stemmer

Er det at undres over? Nej, det forunderlige er tvært imod at disse flensborgske Arbejdere, som hverken talte Dansk til daglig eller læste Dansk, som intet havde at gøre med vor Literatur eller vor folkelige Udvikling, saa længe vedblev at hænge ved deres gamle Fædreland. At den blotte Troskabsfølelse, som ikke støttedes ved noget nationalt Baand, havde en saadan Styrke, fortjæner i højeste Grad vor Paaskønnelse. Først den stærke socialistiske Bevægelse i 80'erne rev dem bort fra den nationale Oppositions Stade. Ved dette Omslag er Socialisterne blevne det stærkeste Parti i Flensborg — og det danske det svageste; Resultatet af dette Aars Valg var 2543 Socialister, 2449 Tyskere og — 590 Danskere. De socialistiske Stemmer er ikke alle vor gamle Ejendom; mange af dem skriver sig fra indvandrede Arbejdere, men Broderparten af dem er gamle danske Stemmer. Nu kunde ganske vist Sammenhængen godt være den, at Arbejderne i Flensborg ikke mente at protestere en Smule mindre stærkt mod

Indlemmelsen i Preussen, fordi de samtidig vilde rejse en Protest mod det moderne Samfunds økonomiske Orden (eller Uorden), — og mange, som kender noget til flensborgske Forhold, paastaar, at de virkelig tænker saaledes. Jeg kan dog ikke tro, at dette er Tilfældet; det maatte da være, fordi den Danskhed, som træder dem i Møde i Flensborg, tiltalte dem ved sit større Frisind og større Agtelse for Arbejderens Ret. Men jeg tilstaar, jeg ser ikke, hvorledes de skulde faa dette Indtryk af Danskheden. Byens danske Blad, som ellers har saa mange gode Egenskaber — energisk og velskrevet som det er — har i flere Aar ikke en eneste Gang talt Arbejdernes Sag, men derimod hævdet en Opfattelse af, hvad dansk er, som absolut maa støde socialdemokratiske Arbejdere bort. Hvis Byen havde haft et dansk Organ, som Arbejderne med Fortrøstning kunde se hen til som deres Ven, da stod det maaske i dette Øjeblik noget bedre til i Flensborg. Maaske — men ogsaa kun det. Ti jeg tror ikke, at det danske Sindelag under de nuværende Forhold kan forplantes fra Slægt til Slægt der, hvor det stærkeste af alle Baand fattes: Modersmaalet. Hvor det er glemt, der rives med Tiden de andre Traade over, som binder adskilte Landsmænd sammen, — og de kan ikke knyttes igen. Hvor det derimod lever, kan ethvert bristet Baand heles paany. Jeg tror derfor, at Flensborg er og bliver tabt for Danskheden. Noget helt andet er det, at i en By, som ved sin Beliggenhed lige saa fuldt er Nordslesvigs som Sydslesvigs Hovedstad, vil der altid findes et stærkt dansk Element, som paa mange Omraader har den Opgave at tage første Tørn med Tyskheden. Dette danske Elements Kamp fortjæner i høj Grad vor Opmærksomhed og Sympati; det er Danskhedens sydligste Forpost.

I Nørre-Angel, hvor der før har været et betydeligt dansk Mindretal, er dette nu omtrent forsvundet. Og Forklaringen er her den samme: Modersmaalet er dødt. Selv om Forældrene er trofast dansksindede, kan ikke Børnene blive det; de er afskaarne fra den aandelige Forbindelse med Danmark for stedse.

Men i de rent dansktalende Egne af Flensborg Amt staar det endnu godt. De »gode« Byer i Bov og Hanved Sogne er ogsaa ved dette Valg gode. Ja selv Socialismen har ikke berørt dem i synderlig Grad; et større Tal Stemmer har denne Retning kun faaet fra Harreslevvejen og fra Kobbermøllen — to Arbeiderkolonier, som faktisk er Udløbere fra Flensborg, og som ikke staar i videre Forbindelse med Landsbyerne der omkring.

Endnu har Socialismen kun fast Fod paa tysktalende Punkter. Men der er Tegn til, at den nu vil naa til danske Egne. Baade fra de rent danske Byer nær ved Flensborg og fra flere Steder i Nordslesvig er der denne Gang kommet nogle socialistiske Stemmer. Det er umuligt andet, end at denne Bevægelse vil skride frem. I en Nationalitetskamp, som skal føres maaske i flere Slægtled, lader det sig ikke gøre at tvinge alle andre menneskelige Interesser tilbage for det blot nationale; Arbejderne vil ogsaa i Nordslesvig blive grebne af de økonomiske Reformtanker. Heri ligger ikke med Nødvendighed nogen Fare for Danskheden, men der ligger heri en politisk Opgave for Nordslesvigs Førere. Hvis de, samtidig med at de er Ordførere for Befolkningens nationale Ret, modigt gør sig til Talsmænd for social Retfærdighed, da kan den kommende Arbejderrejsning blive til Styrkelse for den danske Sag. Der er jo slet ingen Nødvendighed for, at Bevægelserne for et Folks aandelige — nationale — Ret og for dets økonomiske Frigørelse skal bekæmpe hinanden. De er begge fødte af de undertryktes Krav om Menneskeret og Menneskeværdighed; de er fra Naturens Haand bestemte til Kampfæller; hvorfor skulde de da være Fjender?

Johan Ottosen.

Teatrene.

19. April 1890.

Det har været triste halvanden Maaned for vor nationale Scene. Den sad som en stakkels Askepot og havde knap dèt, hvormed den kunde skjule sin Blusel. Langt om længe kastede man hen over den et Par tarvelige, lidet omfattende Ny-Indstuderinger: dèr, tag dem og se at dække din Nøgenhed! Ellers var alt, hvad den havde at hylle sig i, hin »fadenscheinige« Første-Forestilling, som bestod af Mange Aar efter og De Forelskede. Ikke en Stump værdifuld Digtning, ikke en Stump værdifuld Skuespilkunst! Intet, der kunde give blot den svageste ny Impuls til aandeligt Liv hos Publikum!

Nej, for Personalet — dette Kunstner-Samfund paa 80 Sjæle, som er sat til at hæge og klæde National-Teatret! — det var optaget andensteds. Det havde travlt med at være veldædigt. Dets Medlemmer førte an i den Kehraus af velgørende Forlystelsessyge, hvormed Hovedstaden sluttede sin Vintersæson. Overalt skulde de spille Komedje og synge og danse og deklamere og fotografere, Byen igennem, fra Vodroflund i Vest til Koncertpalæet og Kasino i Øst. Naturligvis kunde de saa umuligt passe med fuld Kraft deres Teatertjæneste. Intet Menneske kan lære udenad og indstudere og prøve to nye Roller lige saa hurtigt som én. Nuvel, Privat-Forestillingen, hvor man skulde medvirke, stod først for Døren, — saa fik Rolle og Prøver og Første-Forestilling paa den nationale Scene at vente!

Det er ganske let at forstaa. Men ikke vanskeligere forstaaeligt synes det at være, at den Dvaletilstand, der saaledes atter og atter paatvinges Teatret, maa efterhaanden gøre det til en Fabel for baade By og Land. Selv Venerationen for, hvad det har virket, vil efterhaanden blive afmægtig, naar ikke Respekten

for, hvad det virker nu, opflammer stadig dets Tilhængere og afvæbner dets Angribere. Et statsunderstøttet Teater skal jo dog ikke være som en stor Fold, hvor taalsomme Abonnenter sidder og tygger Drøv paa et Par Forestillinger, som de har vendt og vendt igen i Munden. Det skal vide at tvinge sig frem og bestandig frem i Forgrunden af Folks Interesse, som en skøn Kirke, en fornøjelig Skole for deres Følelser og Tanker.

Nationalscenens Venner burde samle sig og drage til Kapitolium og bede vor lette Jupiter af en Kultusminister: Excellence, Teatrets Overhoved, moderèr Deres Flothed med at give Tilladelse til Udenoms-Optræden, tilegn Dem Deres Forgængeres mere spartanske Sæder! ... Landets »liberale« Kultusministre holdt ret strengt over, at det kgl. Teaterpersonale fik ikke Lov at agere andensteds, — og Teater-Tjænesten trivedes vel derved. Den »konservative« Hr. Scavenius har brudt med Traditionen, — og Teater-Tjænesten aabenbart vantrives. Først naar Personalet forhindres fra at gøre vel over en lav Sko med sine Ævner imod Alverdens uvedkommende, vil den eneste rette vedkommende, nemlig Teatret, kunne udnytte disse Ævner til egen og til Personalets største Ære og Fordel.

Og først da, tilføjer nogle, vil saamænd ogsaa Personalets Helbred bedres.

Den grasserende Sygemældelses-Epidemi er jo tilstrækkelig kendt. Alle véd, at det nuværende kgl. Teaterpersonale har drevet Specialiteten »at være upasselig« til en forhen absolut uanet Fuldkommenhed. I den sidste halvanden Maaned holdt Personalet sig paa Højden af sit syge Ry. Og selvfølgelig blev derved alle Prøver yderligere sinkede eller standsede, al Indstudering lammet, alle Ny-Opførelser skudt ud. Dèt er Trivialiteter, som man næsten undser sig ved at nævne. Men nu er det, nogle tror at have opdaget, at der bestaar et hemmelighedsfuldt Aarsagsforhold mellem de mange Sygemældelser og den megen Udenoms-Optræden. Jo mer af det sidste, des fler af de første! siger de, og beraaber sig paa baade Historiens og den daglige Erfarings Vidnesbyrd. Tidligere, da Personalet ikke fik Lov at gøre saa ofte vel omkring i Byens andre Teater- og Koncertlokaler, var det selv ganske anderledes vel ved Magt. Og man ser da virkelig ogsaa ret hyppigt, hvorledes dets godhedsfulde Assisteren hist eller her følges af en Sygemælding til Teatret Dagen eller Andendagen derpaa. Der lader til at være nogen Fare ved alt Gæstespil, noget vist ener-

verende ved den Virak, det fremavler. Gæstererer en Skuespiller udenlands, saa — dèt véd jo enhver, undtagen Fru Hennings, naar hun optræder som en altfor naiv Avisskriverske i »National-tidende«! — saa udmarves let hans Kunst, til Virtuosmageri og Maniererthed. Men gæstererer han indenbys, saa synes til Gengæld let han selv at udmarves en Smule.

Lidt større kultusministeriel Tilbageholdenhed vilde altsaa muligt virke overraskende. Og for den Skrøbelighed, der endda blev tilbage, fandt sagtens Teaterchefen paa Raad, naar han fik tilbørlig Støtte baade fra oven og fra Pressen. Man siger nok, at Chefen sværmer for at tage med Fløjelshandsker; men inde bag Handsken skjuler sig dog en ret smidig og fast Haand. Formodentlig vilde den ikke gribe efter dette Doublerings-System, som Folk med passende Mellemrum er saa ivrige i at anbefale. Det stemmer næppe med de lokale Forhold: det kræver et større »Fag«-Repertoire, end Danmarks yngre Skuespilkræfter sidder inde med, det forudsætter, at »Spidserne« af Personalet har Orlov paa forskellig Tid i Sæsonen, hvor Doublanterne saa kan fare løs i deres Roller, og meget, meget mere. Nej men maaske Chefen udpønsede en anden pæn lille Dobbelagtighed. Han kunde jo f. Eks. lade altid indstudere to Nyheder paa en Gang af to forskellige Hold af Personalet. Afsender man to Ekspeditioner ad hver sin Vej, er Chancerne for, at i det mindste én naar frem, da altid større, end naar man kun afsender en enkelt. Og regner man med alle de mer og mindre nette Stemninger, som sammenfattes i det nette Ord Kappelyst, bliver Chancerne maaske tilmed størst for, at de begge naar frem i en Fart. I al Fald vilde paa den Maade mangen uretfærdig tilsidesat kunne faa Oprejsning, og de yngre vilde blive sysselsatte. Der er vist netop nu Trang til en i god Forstand ung Skuespilkunst. Man begynder, synes det, at blive lidt træt af den Kunstskole, hvis Ideal er, hvad de franske kalder »un diseur«: en Kunstskole, som lægger al Vægten paa virtuosmæssig, saakaldet naturlig Replikbehandling, og som for øvrigt tillader den spillende at være i enhver Rolle bestandig og kun — sig selv. I Stedet for vil man have Forvandlings-Ævne, et nyt Ansigt, ny Figur, ny Stemmeføring, ny Replikbehandling, ny Gang, ny Gestus for hver ny Rolle. Man længes kort sagt efter Fantasi, denne Kærne i al hel og stor Skuespilkunst. Og Fantasifuldhed er netop den talentfulde Ungdoms Styrke, — foruden naturligvis

Geniernes, hvoraf Nationalscenen dog kun har Lykke til at eje et eller to.

For saadanne Dobbelt-Indstuderinger vilde der blot være èn Hindring, nemlig Forfatterne. Forfatterne har jo Ret til at bestemme Rollebesætningen: og de foretrækker gærne at sejre i Kraft af en to, tre bestemte Skuespilleres Autoritet over Publikum fremfor at vove noget paa deres eget og paa nogle mindre i Skuddet værende spillendes Talent. Men i det mindste yngre Skribenter, som vil noget ud over Øjeblikkets kortvarige Succes, kunde passende erindres om, at næppe et eneste »Navn« som dramatisk Forfatter er blevet skabt af Samtidens avtoritære sceniske Kunstnere. Bestandig har det været opdukkende unge, som løftede Forfatter-Ryet frem. Ungdommen har nu en Gang saa raske Skuldre; den, der bæres paa dem, bæres længst. Og ud af hvilken militær Erfaring kunde ikke just den nuværende Teaterchef indprente Digterne, at vil man vinde de store, varige Slag, saa maa man knytte sin Skæbne — ikke til Solen, som allerede har overskredet Zenith, men til den opgaaende Sol!

* * *

Men Teatrets ensomme Førsteforestilling gaar os nok rent af Glemme! ... Undskyldningen er, at kun saa lidt af den fortjæner at huskes.

Man vil maaske, fra Mange Aar efter, mindes en Stund Fru Phisters ugifte gamle Madam, der med Sindsro lod sig kalde Jomfru. Anstrengt rastløs humpede hun om ved sin Stok i den bepakkede Stue. Mod Verden var hun bred og prompt og suffisant, »tørende af« al Næstens Skaberi og Selvtillid med nærgaaende Haardhændethed. Kun overfor de umælende og overfor sig selv havde hun en vis kølig Sentimentalitet til Rede. Naar hun blev blid eller tung om Hjærtet, saa kunde hun sætte sig til at nynne for sin Kanariefugl. Men de sitrende og sprukne Toner lignede Tonerne fra et hengemt Klavecin: hver Gang man spiller paa det, gør det Indtryk af ikke at have været aabnet i lange Tider.

Figuren stod bred og djærv, som Fru Phister har for Vane at henstille sine sceniske Skikkelser. Og alligevel — tilfredsstillede den ikke. Man havde hele Tiden paa Følelsen, at det var dog slet ikke dét, Forfatteren havde »tænkt sig«. Alverden gav saa den fortræffelige Skuespillerinde Skylden. Hun spillede imidlertid,

hvad Stykkets Forfatter havde skrevet. Ulykken kom alene af, at Forfatteren ikke havde ævnet at sige, hvad han mente, ja at han endog i det afgørende Optrin var kommen for Skade at sige netop det modsatte af sin Mening.

Det er nogle underlige Volter, som yngre Poeter slaar nu til Dags. De taler saa meget om »Kunst«; men sjældent har man ligesom med beraad Hu været længere borte fra at være Kunstner end nu. Ti hvori bestaar en Digters Kunst? Aabenbart alene i dét: at kunne »digte«, at kunne fortætte og sammentrænge, at eje det mærkelige Haandelag, der tillader En at putte en Verden i en Nøddeskal. Og Dramatikerens Verden er — for det første naturligvis de optrædendes Karakterer; dernæst deres skiftende Stemninger; endelig de levende og døde Omgivelser, for saa vidt som de fremkalder eller farver disse Stemninger. Alt dèt, lige indtil det nødvendige Sceneri, skal Teaterdigteren have presset sammen i sin Nøddeskal, i Dialogens Indhold og Replikernes Form. Hvis man vil tage de gamle Mestre, saa skal man se, at de har ogsaa faaet det med. Læs f. Eks. den vidunderlige Introduktion til »Hamlet«, der kunde og kan spilles paa en Scene saa tarvelig som Shakespeares: ægte Kunst, som den er, »bringer den alt med sig i sig selv.« Men vor Tids yngre Poeter ikke en Gang beflitter sig paa sligt. De læsser store Partier af deres kunstneriske Opgave frejdigt over nu paa Skuespillernes private Personlighed, nu paa Sceneinstruktøren eller Dekorationsmaleren. Fra Aar til Aar bovner derfor de ukunstneriske Scene-Anvisninger op: at saadan og saadan skal Figurernes Ydre, deres Blik, deres Tale være, og saadan og saadan en Stemning skal der være over det døde Milieu. Men i Herrens Navn, Poeter! hvis I vil kaldes Digtere og Kunstnere, saa skal vi jo kunne se, saa skal vi kunne høre alt dèt ud af Eders Repliker! ... Ak, det nytter ikke at raabe! de fleste nymodens Poeter vender det døve Øre til! De er optagne af at glitte og baldyre Sproget. Deres »Kunst« bestaar i at frembringe en sart og stadig Rytme, som lig en blank Fernis kan brede sig over Arbejdet fra Begyndelsen til Enden, afdæmpende Udtrykkene for de skiftende Sjælsrørelser og utydeliggørende saa vel hvem der taler og hvem der tales med som i hvad for Omgivelser der tales. Et aandløst Sprogkunstleri er traadt i Stedet for den store Kunst, og bringer saa mange af den moderne Poesis Figurer til at ligne hine fine Folks Børn, hvorom en Moralist sagde, at de

var »smaa Mumier indpakkede i Silkehylstre og som bildte sig ind at være smaa Guder«.

Til denne yngre Poet-Skole hører Forfatteren af Mange Aar efter. Han har villet skildre en Kvinde, altfor uanselig i alle Maader, til at blanke Ord som Tapperhed, Livsglæde, Kærlighedsfuldhed kan passe paa hende, og dog en tapper, livsglad, kærlighedsfuld Natur, med saa meget Guld i Hjærtet, saa det baade lyser af hendes Øjne og klinger af hendes Mund selv i mørke Timer. Fremfor alt: en af de sjældne Fugle, der tør synge endog under Uvejr. Dèt er, hvad Forfatteren har tænkt sig. Og saa har han da vel lagt Figuren glade Vendinger let paa Tungen og givet hende et Tonefald, der er paa en Gang stærkt og blidt? Ti det hedder jo: tal, for at jeg kan se dig! Nej, Ordvalget er stadseligt og preciøst; dette resolute gamle Fruentimmer kan saamænd ikke en Gang faa Lov at give sin Kanariefugl dens vante Æde og Drikke, uden at det maa ske i en Omstændelighed, med en Række Forklaringer og Begrundelser, som om det var første Gang i sit Liv hun fodrede Dyret. Og Rytmen, hvori hendes Repliker er holdt, er pertentlig og slikket og afmaalt, mindende om den Sirlighed, hvormed Damer i gamle Dage pibede deres Kappestrimmel. Derimod har Forfatteren befalet Sceneinstruktøren: lav en gammeldags, tarveligt solid Stue, og skik mig saa en Portion lyst Solskin ind i den! Man forstaar: denne varme, glade Sol i det bepakkede Rum er Sindbilledet paa, hvordan gamle Jomfru Næve er tænkt; det sceniske Billede skal erstatte den manglende digteriske Karakteristik! Der har man et Eksempel paa, hvor Poeterne nu til Dags smøger deres Pligt af sig. Det er denne evindelige Glippen af kunstnerisk Ævne, denne stadige Hjælpen sig med scenisk Allegori i Stedet for med digterisk Karakteristik, som har nødvendiggjort vor Tids minutiøse Iscenesættelse, og som kræver af Sceneinstruktøren nu, at han paa sin Side skal være halvt om halvt en Digter .... Men Forf. til Mange Aar efter driver det yderligere. Langt om længe faar han bragt sin gamle Jomfru Næve i dramatisk Position, det vil sige: i Berøring, i Sammenstød med et andet menneskeligt Væsen. Det er et stakkels forfusket og forspildt Fruentimmer, en, med hvis Kæreste Jomfru Næve i sin Tid løb af, og som siden — bag en religiøs Maske — har skændet og begrædt Verdens formentlige Nedrighed, uden at ofre en Tanke paa, om nu ikke ogsaa noget hos hende selv kan have forskyldt Livets Skuffelse og Forlis. Hun tirrer

og saarer Jfr. Næve, det er sandt. Men hvad gør Jfr. Næve, hun, der er tænkt som den flinke Sangfugl under Stormen? Jfr. Næve slaar sig for Brystet og lovpriser paa den bibelske Tolders Vis sig selv: jeg er Gudskelov ikke ond, siger hun, men De er ond! Og da hendes fordums Rival grædende beder om Forladelse, svarer hun Dommer-myndigt: Ja se den Graad kunde De have trængt til for længe siden; nu kan vi se, om Ruelsen holder sig, i saa Fald skal jeg tilgive! ... Folk med et godt og glad Sind plejer at føre et andet Sprog. Ogsaa de kan fare op og blive vrede; men de lader ikke Solen i Hjærtet gaa ned over Vreden, allermindst overfor en, hvis Liv jo dog er forspildt og glædeløst.

Det var dette, der sigtedes til med Ordene om, at Forfatteren havde sagt det modsatte af hvad han mente. Skulde det Billede af Jfr. Næve komme frem paa Scenen, som han havde »tænkt sig«, saa maatte hans Fejltagelse have været dækket og ligesom borteskamoteret af den spillendes Personlighed. Fru Phister derimod kom unægtelig til at fremhæve den, baade ved Arten af sit Blik, der jo er lidt skarpt, og ved Klangen af sin Stemme, der jo er lidt spodsk, og allermest ved sin Prestige hos Publikum, der er vant til at se hende i spodsk affejende Roller, og som derfor har let til at søge og finde netop den Nuance, saa ofte som det ser hende.

Men skulde da et saa vanskabt Stykke overhovedet aldrig have været opført? — Man skal aldrig sige aldrig i dramaturgisk Kritik. De »Regler«, som visse Teaterkritikere har ophøjet til Dogmer, er bare en Slags Routinens Leveregler, som endda langsomt forældes og taber deres Værd. Alt kan spilles og gøre Lykke, forudsat at man til alt har just de Kræfter, som kan spille det lykkeligt. Teatret har atter og atter været Opamnings-Anstalt for svagelige poetiske Fostre; det kan lige saa godt være orthopædisk Institut for vantrevne. Havde man (hvad København næppe har efter Fru Sødrings Bortgang) haft en Skuespillerinde, hvis Personlighed faldt sammen med det tænkte Billede, med Idealet for Jfr. Næve, — en Skuespillerinde, der selv naar hun talte stolte og haarde Ord syntes os Tilskuere mild og uden Selvretfærdighed, — ja saa skulde man have antaget Stykket. Hvis ikke — ikke! Og ved den Beslutning burde intet Hensyn have kunnet rokke. Ti en Opførelse som den, det lille Stykke

nu fik, var ikke Forfatteren til Nytte, ikke Publikum til Glæde, ikke Teatret til Ære, men kun til Tidsspilde.

* * *

Underligt nok syndede Teatret i anden Del af sin Førsteforestilling paa selv samme Punkt, hvor det havde syndet i den første. Det opførte i De Forelskede igen et Stykke, som, det kunde sige sig selv, at det i Øjeblikket ikke kunde opføre godt.

Der er et Par komiske Figurer, som ikke kommer Sagen videre ved: en gammel Tjæner, som blot er en stereotyp Talemaade, og en gammel Onkel, som er pudsigt Vigtigmageri og Pengegridskhed og lurvet honnet Ambition. Hr. Schram og Hr. Olaf Poulsen spillede Rollerne — den ene med hel, den anden med delvis Berettigelse — som Maske-Figurer. Og de var meget morsomme. Kun gjorde de Ensemblet noget stilløst. Ved »Stil« forstaar man: indre Sammenhørighed, Harmoni. Nu afpasser, vèd man, Medlemmer af en Husstand, der lever længe sammen, sig til en vis Grad efter hinanden; som Herren er, saa følger ham jo Svende. Men det var umuligt at tænke sig, at denne Onkel og denne Tjæner kunde have omgaaedes Dag ud, Dag ind de to moderne fikse og nydelige unge Niecer, som vi saa'. For skrigende Modsætninger var her stillet sammen. Og en saadan Sammenføren af stærke Kontraster volder den finere Smag et let Ubehag. Paa den anden Side kildrer ganske vist først den de mindre kræsne Ganer rigtigt. Intet tiltaler det store Publikum mer end netop Stilløshed, baade i Alvor og i Løjer.

Resten af Stykket er én eneste erotisk Skænde-Duet. Tre Akter igennem farer to forelskede Menneskebørn op i skinsygt Raseri, truer, skælder, bryder, surmuler, græder, forsones, er henrykte — og begynder saa det næste Minut forfra. En moderne Digter vilde have gjort den Elskovs-Spas lidt kortere. Goldoni (som hans Næsten-Samtidige Holberg) stod imidlertid en Tid saa nær, hvor det remseagtige, de svagt varierede Gentagelser af Ord eller Situationer, var Tilhøreres og Tilskueres højeste Lyst. Nu til Dags, da de fleste forstaar endog en halvkvædet Vise, vil det i Reglen vise sig »praktisk« at beskære slig Overflod. Men forresten lader De Forelskede sig ogsaa uforkortet spille den Dag i Dag til stor Henrykkelse, — det beror mest paa de spillendes Personlighed.

Hr. Zangenberg og Fru Hennings agerede Rollerne med overordentlig Dygtighed. Og dog gjorde de Stykket ret interesseløst. Det var ikke, fordi den ene lige straks tog voldsomt paa Vej og gjorde sig ethvert crescendo umuligt, ikke heller fordi den anden i sin Surmulen blev en Smule uklædeligt københavnsk vrippen. Det kom ikke en Gang af, at de begge i deres Stemme mangler den rette overbevisende Accent for erotisk Passionerthed. Nej men rent ud sagt var de lidt for gamle, for udvoksede, i en vis Forstand for stive. Der er megen Ungdommelighed, som vist kun kan fremstilles godt, og megen, som kan fremstilles fortræffeligt, af modne sceniske Kunstnere. Man kan jo være en glimrende Holbergsk Henrik, en bedaarende Molièresk Celimene, om saa baade en og halvanden Menneskealder er gaaet hen over ens Hoved. Men som i det virkelige Liv er der saa igen paa Scenen Tilfælde, hvor ene Naturens muntre Barn er Lykken næst. For at et Par evigt toppende og næbbende Elskende skal synes os kønne, maa de stemme os saadan, saa vi — halvt leende og halvt rørte — tænker eller siger: »Aah I to store Børn!« Vi Mennesker tilgiver nu en Gang ikke hjærteligt Kærligheden dens Blindhed, dens Dumhed, dens Tummelumskhed, undtagen naar den gaar Haand i Haand med hin Hovedets og Hjærtets Uerfarenhed, Forlegenhed og Forvirring overfor Livet, som røber sig i Legemernes Uudviklethed, i Tonefaldenes Ubeherskethed, i Bevægelsernes Usikkerhed. Og netop dette komisk-rørende ufærdige — i Skikkelse, Gang, Blik, Stemme, Gestus, — synes selv de kunstfærdigste voksne aldrig at kunne efterligne skuffende. Lad Kunst i meget kunne erstatte eller illudere som Natur. Men i alt Fald Barndommens og Ungdommens »skønne Kejtethed« hører vist alene Barnet og den unge til, — hos ældre bliver den nemt en Grimasse ....

Det er blevet sagt i Bladene, og ikke blevet modsagt, at Fru Hennings vilde have De Forelskede frem. Hun vilde spille denne pur unge Elskov, der er som et Barn og véd ej, hvad den vil. — — Lige straks maatte man studse over saa uklogt et Misgreb. Men ved nærmere Eftertanke lod det sig nok forlige med en Forandring, som Fru Hennings' Spillemaade har undergaaet i de sidste Aar. Æmnet er imidlertid lidt kildent at røre ved. Til allersidst maa man nøjes med at spørge i Stedet for at kunne forsikre.

Der er Mennesker — ogsaa fint dannede og kritiske, — som aldrig kan holde deres private Sympatier og Antipatier ude af deres Kunstdomme. De kan ikke se Fejl hos den Kunstner, de personlig holder af; eller de hidser sig op til ikke at ville se Fejlene, hvis de, af en eller anden Grund, nærer i Øjeblikket Uvilje mod nogen eller noget, som formentlig staar i et Slags Modsætningsforhold til den paagældende Kunstner. De, som paa denne Maade foreløbig er Fru Hennings' »Ildtilbedere«, lades ude af Betragtning. Men ellers tør det vist siges: at det meste af, hvad der er i København af indsigtsfuld og levende Interesse for Skuespilkunst, har set med delte Følelser paa den seneste Udviklings-Fase af hendes Talent. Hendes Tekniks Fuldkommenhed snarere voksede end aftog. Nu som før havde hun ikke sin Lige her hjemme i at artikulere skarpt og tydeligt, i at beregne og gennemføre en Pause, i at gøre sig sit Blik og hele sit Legeme underdanigt. Hun vidste, hvad hun vilde, og hun kunde hvad hun vilde. Og den Energi, den heftige Kasten sig ud i heftige Situationer, som fra først af vandt hende saa mangt et Hjærte (dobbelt fordi den er saa sjælden, saa enestaaende her hjemme), den genfandt man, beundrende, uformindsket. Derimod var man ikke sikker paa, om hendes Karakteristik af Figurerne var saa fin og mangesidig just som tidligere; og man var sikker paa, at den ikke var saa naturlig. Navnlig hendes Diktion blev fra Tid til anden saa forceret yndefuld. Under Opførelserne af »Kong Midas« har selv tunghøre kunnet høre det. Der var en paafaldende Dvælen paa Vokaler, kælne Konsonant-Fordoblinger (»Goddag, Finn Halsss«), vilkaarlig Springen fra Stemmens mørke til dens lyse Tone, ja stundum førtes i ligegyldige Sætninger Stemmen næsten skala-mæssigt op mod en syngende Diskant. »Kommer ikke snart Gerhard med Vognen?« blev der sagt (det stærkt spatierede Ord maa mere synges end siges). Og gik man saa den næste Aften hen og saa' hende i f. Eks. »Fruentimmerskolen«, saa syntes man, at hendes gamle Glansroller havde faaet en tilsvarende Retouche. Jo bedre man lærer Molière at kende, desto mindre troende bliver man vel paa, at Fru Hennings' Agnès nogensinde har været netop hans Agnès: Der har sikkert alle Dage været for meget af en lille Pensionatsfrøken, af en fin og sød Baby i den. Men nu er den bleven til en Baby, der synes at være sig sin søde Baby-agtighed bevidst! Hvor dog dette lille Guds Ord fra Landet forstaar at lade Blikket »straale«! hvor det véd lige

som at smelde sig elegant og spændstigt op paa Taaspidserne! og hvor det giver sig af med at indtage Stillinger! Se Agnès komme ind! Hun syr, og ved hvert Sting, hun tager, fører hun Haanden med Naalen højt op i Luften, for at faa Traaden trukket helt igennem; men Bevægelserne bliver ikke lavere, skøndt Traaden jo dog efterhaanden maa blive kortere, ikke heller følger Blikket — som det gjorde før — naivt og rigtigt Haandens Gang for at se, om Traaden ogsaa gaar igennem. Hele dette stumme Spil er nu *une pose* og intet mer. Eller se Agnès, hvor hendes forelskede gamle Opdrætter gør Mine til at ville slaa! Fru Hennings bliver staaende ydmygt bøjet, med Haanden løftet til Dækning, ubevægelig — et Øjeblik — nok et Øjeblik — og nok et — — i Tableau! Overalt Fremhæven af noget formentlig indtagende, en mærkbar Chargeren af det yndefulde, en (ja man maa ikke lægge mer i Ordene, end de siger) en Slags dvælende Spejlensig i Publikums Øjne.

Hvad er det, Fru Hennings vil se i sit Publikums Øjne? Ja, hvorom plejer Damer at spørge et Spejl. I den fejre Ungdom: »Lille Spejl paa Væggen Du, hvem er skønnest i Riget nu?« Og oppe i Trediverne maaske: »Lille Spejl paa Væggen Du, finder man mig ung i Riget endnu?« ... Er det det, der ligger bagved den forandrede Spillemaade? Og er Spørgsmaalet saa blevet ligesom mere direkte fremsat (og samtidig sat paa Spidsen) i Eksperimentet med at spille hin Goldoniske Figur, der ikke betyder andet og ikke kan spilles paa andet end paa den pure Ungdom?

I Stedet for Svar kan der henstilles en almindelig Betragtning. Der gælder for Scenen, hvad der gælder for Livet, som Scenen skal afbilde. Og i det virkelige Liv, véd vi jo alle, gaar Dage og gaar Aar egenlig umærkeligt hen over deres Hoveder, som vi holder af og beundrer og ser fra Dag til Dag. Hemmeligheden er, at deres Ungdommelighed ligesom bestandig forpupper sig, den omsættes i nye Former. Og det vil aldrig falde os ind at tænke over, at specielt deres Tyveaars-Ungdom er svunden, saa længe de ikke selv, ængsteligt eller dristigt, minder os derom.

* * *

Saa endnu blot nogle faa Linjer om Folketeatret! Ti i den halvanden Maaned, hvortil Artiklen holder sig, har ellers kun Kasino spillet noget nyt, nemlig Jorden rundt, — og dér var nærmest Dekorationerne det Ny, i alt Fald var de det nævneværdige ny.

Man maa lade Folketeatrets Direktør, at han vælger sit Repertoire med Forstand. Omtrent en Gang hvert Aar kan man ganske vist se ham, med et iltert Blink i Øjet, forfølge kurtiserende Udstyrsstykkets udmajede Muse. Men naar hun vender sig ved det skarpe Hjørne — den 30te, 40de Opførelse, — opdager han med et mat Blik, at det giver ikke Guld alt, hvad der skinner. Og han vender tilbage til hin Folkeskuespillets blonde Musa, der dækker hans Bord med saadanne jævnt borgerlige Retter som Kamp og Sejer, Don Juan, Redaktionssekretæren og Svigermama.

Ja det er sandt, nogle stærke Aander mente nok, at et Stykke, der behandler Afstanden mellem Adel og borgerlige, var nu aldeles forældet. Ære være de, for hvem der ingen Afstand er, og for hvem det er den ligegyldigste Sag af Verden, enten de har at gøre med Grev A. eller Skrædder B., med Komtesse von — eller med Frk. —sen fra Admiralgade! Men Publikum bestaar endnu ikke af lutter kraftige Hjærner. Mindst 50 % af de teaterbesøgende unge Damer og Herrer nærer maaske i deres Barm en haabløs Drøm om et adeligt Gifte; og mindst 90% af de mere bedagede teaterbesøgende føler sig stadig ret opløftede, hvis det har dryppet paa dem af en Barons eller Greves Elskværdighed. Desuden har Kamp og Sejer et Tag i Folk, som de ikke saa snart løber fra, med sin romanagtige Forherligelse af den simple, den udannede Moders Hjærtens-Finhed og Godhed. Bliver Stykket spillet godt, vil det gøre Lykke mindst vort Aarhundrede ud. Ja selv i den Opførelse, det fik nu — en Opførelse, hvor ingen af de spillende gavnede, men hvor flere skadede det! — selv dér aftvang det Publikum disse fremfusende Tilslutninger, disse brasende Bifaldsraab, som man smiler lidt af, og som det dog gør godt at høre. Ti det er den Art Bravoer, som fortæller, at et Folketeater holder ret Kurs og gør den Nytte, det skal.

Don Juan var lige saa fortræffeligt valgt. Af alle Moliéres Stykker greb maaske det Folk sikrest i det 18de Aarhundrede; og nu, hvor Vinden atter synes at blæse op imod »Rationalismen«, maa der være noget af den samme Sympati for det. Men dèt blev fuldstændig spillet ihjel; de to Hoved-Aktører kvalte det under deres Ubevægelighed. Hr. Zinck manglede hver Døjt af den fornødne Olaf Poulsenske Adræthed, og han manglede hvert Glimt af en Olaf Poulsensk Fantasi. Den berømte store Replik f. Eks., hvor Tjeneren i sin Befippethed ævler og vrævler sig, gennem de

mest forfjamskede Associationer, fra det ene Mundhæld over i det andet, den remsede han op som en udenad lært Lektie! Og saa Hr. Reumert som Don Juan! Hr. Reumert havde lige forinden, som en komisk Figur i Kamp og Sejer, været ganske dillettantmæssig; nu lod han til yderligere at ville, med altfor stor Selvopofrelse, trøste Folketeatrets Publikum over, at det skal af med ham. Han ikke stort mer end udstillede, i lad Værdighed, sin kønne og kønt paaklædte Person. Hans Don Juaneri syntes i kort Begreb at være dette: »Se paa mig, Pigebørn, og daan saa ind til mit Bryst og vær væk!« En haansk Overlegenhed var al den Karakteristik, han gav. Ganske vist er Figuren ikke nem at faa fat i. Som saa ofte i de Skikkelser, Moliére gav hen til Tilskuernes Fordømmelse, er der her adskilligt, som man mærker, at Molière personligt satte højt. Men hvad om en, der skulde spille denne Rolle, tænkte lidt paa Portrætet af den virkelige Don Juan, som det ses i Sevilla? »Han er klædt i sort, spansk Dragt, med stiv, hvid Halskrave og bærer Calatravaordenens røde Kors; han har et blegt Ansigt, kortklippet Haar, studset Skæg, og ser paa en Gang lidenskabelig og dog sørgmodig ud«. Det er ikke sagt, man kan nøjes med at kopiere dette Portræt for at spille Molières Ugudelige. Men Portrætet kan give, hvad Hr. Reumert manglede, en Idé om, hvordan Rollen kan spilles.

Heldigvis tog Hr. R. Oprejsning i »Svigermama«, og mest i Stykkets første, bedste, vittigt lystspilsagtige Akt. Her brillerede hans lette, naturlige Konversations-Tone, og ogsaa den Form af Overlegenhed, som klæder ham kønnest: en vis tilbageholden, svagt smilende Undren sig over, hvad dog Mennesker kan finde paa! .. Siden hen, hvor Stykket truer med at svinge fra vild Farce over i et lidt meningsløst Alvor, tog Hr. Dorph-Petersen Affære. Ganske »stilløst« præsenterede han en fin og flot ung Verdensmand, der har forkølet sig, som en forsoldet og idiotiseret Sjofelist, der har ligget Natten ude i Regnvejr. Men han udtrykte den idiotiske Aandsfraværenhed morsomt; og naturligvis jublede Folk over den skrattende Kontrast ... Derimod var Fru Kruse nær ved at tage Vejret af Forestillingen. Hun er en underlig Skuespillerinde. Hun opfatter saa forstandigt, siger sine Repliker ædrueligt, fører sig sikkert, ser godt ud; man ønsker intet heller end at kunne komme til at klappe af hende. Og saa taler hun alligevel altid saa douce, ler saa retiré, bevæger sig saa smaat, spiller kort sagt stadig kun med halv Stemme og med halv Kraft,

saa det ikke med den bedste Vilje er En muligt at komme i Aande. Hun minder om en Slags Mennesker, som man tidligere traf ret jævnligt i borgerlige Huse, og som af lutter Omhu for at synes nette og korrekte knap turde røre sig. Naar den Slags Mennesker var gaaet, sagde de ældre borgerlige Smagsdommere om dem: »Det er virkelig et pænt Menneske, rigtig saa »dan'et«!« Og efter en kort Betænkning lagde de til: »Men saadan egentlig morsom — dét kan man jo ikke sige!« ... Fru Kruse burde prøve en Gang at tale fra Leveren og at le af fuld Hals. Paa andre Vilkaar sejrer hun næppe, — hvis hun kan sejre.

Sit allerbedste Komedjespil præsenterede Folketeatret i Redaktionssekretæren. Fru Maria Müller var ikke blot indtagende, men ogsaa illuderende som forklædt Journalist; navnlig gengav hun nydelig diskret Ængstelsen og Væmmelsen overfor den spyttende og spruttende Galmands-Figur. Og Hr. Kolling udfoldede i sine Forvandlings-Roller det fornøjeligste Lune og en sikkert skabende Ævne. Hans demimondaine smægtende Lydia Badutzki var, i sin Genre, et lille Mesterværk. Naar han dog blot vilde haft god Smag nok, til ikke til allersidst, ganske ude af Rollen, at lade Figuren stille sig op og plire sig en ny Klapsalve til. De mimiske Oversættelser af det gamle »*Plaudite, cives*« er altid stødende. Men de støder ikke mindst, naar de synes betænkeligt i Familje med et saa vulgært Udtryk som »Hæng nu i, Københavnere!«

Vilhelm Møller.

Epilog.

Skøndt Dr. G. Brandes ved sin Vuggehistorie vel snarest har villet more Parterret, paa hvilket i det hele saa stor en Del af hans Optræden i vor Strid har været anlagt, saa har den ogsaa moret mig. Jeg kender tilstrækkeligt min egen Begrænsning til, at jeg kan have mig selv til Bedste. Men Historien trænger til et Supplement. Langt flere Gaver end de, den nævner, ere blevne mig negtede. Jeg mangler en saadan Behændighedens Kunst, som min Modstander i denne Strid har lagt for Dagen. Da jeg havde rettet min Kritik mod hans Artikel »Aristokratisk Radikalisme«, brækkede han resolut Spidsen af de store Ord og kraftige Talemaaler, hvoraf denne Artikel vrimlede, og søgte i en senere Artikel (»Det store Menneske, Kulturens Kilde«) at fremstille sin Opfattelse som den simpleste, uskyldigste Ting af Verden, medens han samtidigt med utilbørlige og uretfærdige Angreb og Insinuationer gik løs paa mig personligt. I sin tredje Artikel (»Duplik«) har han til Dels villet bortforklare de Personligheder, hvoraf den anden Artikel vrimlede; men denne Bortforklaring er saa sindrigt indrettet, at den selv igen kan bortforklares. — En saadan Kunst er mig negtet.

Skøndt Læserne sandsynligvis ere kede af den hele Strid, der i Virkeligheden var udfægtet med de to første Artikler fra hver Side, nødes jeg dog til i stor Korthed endnu en Gang at belyse enkelte af Stridspunkterne, især for at faa Lejlighed til at slaa fast, hvad det egentligt er, Striden har drejet sig om. Ti desangaaende synes der selv hos velmenende og tænksomme Læsere at være nogen Uklarhed. Jeg ønsker, at det skal staa klart, hvad det i Virkeligheden er, jeg har villet til Livs.

Den rent personlige Side af Striden skal jeg ikke komme nærmere ind paa. Kun en uhistorisk Paastand maa jeg

berigtige. Dr. Brandes skriver, at de to Tidspunkter af hans Liv, i hvilke jeg har været i Strid med ham, have været de, i hvilke han havde ytret noget særligt upopulært. Her tager han storligt Fejl. Under hans Strid mod den Kierkegaard-Nielsenske Lære om Tro og Viden i Tredserne var han ikke upopulær, men blev tvært imod støttet fra indflydelsesrige Sider; han havde i det hele Pressen for sig, og selv Teologerne saa med Sympati paa hans Optræden. Man maa nemlig vel erindre, at den omtalte Lære om Tro og Viden først og fremmest var rettet polemisk mod Teologien, var et Forsøg paa at omstøde Teologien og dog hævde den positivt religiøse Tro. I Halvfjærdserne førte Georg Brandes sin egentlige, betydningsfulde Kamp, og i den havde han i det hele min Sympati; jeg skrev i hans Tidsskrift og blev vist endog anset for at staa ham nærmere end jeg i Virkeligheden gjorde. Den Brandes, jeg nu er optraadt imod, er ikke denne Halvfjærdsernes, men er Brandes fra Slutningen af Firserne.

Der synes at være en vis Rytme over mit Forhold til Brandes efter de forskellige Decennier: i Tredsernes Modsætning, i Halvfjærdsene Sympati, i Firserne atter Modsætning. Kan man stole paa Rytmens Lov, er der jo gode Udsigter for Halvfemserne. Og disse Udsigter vilde være endnu lysere, hvis han ikke havde givet vor Strid en unødvendig personlig Karakter.

Kun ganske kort skal jeg komme ind paa de Steder af Nietzsche, om hvis Fortolkning min Modstander og jeg ere uenige. — Jeg har paany gennemlæst Stedet i »Genealogie der Moral« p. 166—169 og maa — om jeg saa nok saa meget bliver beskyldt for Rethaveri — fastholde min Opfattelse. Enkelte Udtalelser af dette Stykke havde jeg i »Demokratisk Radikalisme« anført for at vise, at Nietzsche var tilbøjelig til at mene, at den strenge Prøvelse af Grundene for og imod en Sag, og den Tro paa Sandheden, som ligger bag ved denne Strenghed, var en Rest af Askese og Teologi. Den utrolige Dybsindighed, Dr. Brandes finder i den tyske Forfatters Ord, er det mig umuligt at opdage. Maaske mangler jeg Organet. De Læsere, som maatte interessere sig for dette Spørgsmaal, maa selv efterlæse Stedet og overveje det; men de maa paa Forhaand vide, at hvis de ikke komme til samme Resultat som Dr. Brandes, ville de blive erklærede for

mere eller mindre bornerede. Om man anerkender Nietzsche eller ikke, synes at skulle gøres til en Prøvesten for Aanderne ved denne fin du siècle. —

I sin Iver for at forsvare Nietzsche mod enhver Kritik er Dr. Brandes kommen til at frakende ham Sammenhæng i Opfattelsen paa et Punkt, hvor den virkeligt findes hos ham. I mit Gensvar havde jeg sagt, at N. hævder, at der gives Følelser, som ere bestemte blot ved Aktivitet, ikke ved noget Forhold til ydre Betingelser, og som Bevis herfor havde jeg henvist til hans Polemik mod den moderne Biologi, hvor han hævder »Livsviljens« eller »Magtviljens« primære Karakter, »de spontane, angribende, overgribende Kræfters« Uafhængighed af den Tillæmpelse, paa hvilken Udviklingslæren lægger saa stor Vægt. (Geneal. der Moral. p. 70). Hertil bemærker Dr. Brandes: »Ikke med en Stavelse taler Nietzsche her om Følelser, ikke et Øjeblik sigter han til den aristokratiske Selvfølelse«. Dr. Brandes, som særligt paa dette Punkt finder Beviset for, at jeg mangler »det Gran af Salt, hvormed det gælder at forstaa«, har her vistnok selv haft et eller andet Gran i Øjet, der har hindret ham i at se, hvad jeg ogsaa havde bemærket, at den hele lille Exkurs om den moderne Biologi ikke er uden Sammenhæng med den nærmest foregaaende Omtale af aktive og reaktive Følelser. Nietzsche vil forsvare Begrebet Aktivitet (saaledes som han forstaar det) i Biologien, ligesom han har hævdet det i Følelsens Psykologi, og Udtrykkene pege derfor uafladeligt tilbage til det foregaaende Afsnit. (Smlgn. f. Eks. »die spontanen, angreifenden, übergreifenden Kräfte« p. 70 med »der aktive, angreifende, übergreifende Mensch« p. 64). Deri har N. ogsaa Ret, at naar der maatte anerkendes en »Aktivitet« i biologisk Henseende, saa maatte der sikkert dertil svare en vis Følelse, ligesom til Reaktiviteten. Naar Dr. Brandes oversætter »Lebenswille« ved »Livsattraa«, bliver dette saa meget des klarere. — Med fuld Ret har jeg da kunnet benytte N.s Biologi til at fortolke hans Psykologi.

Der er en tydelig Bestræbelse hos Dr. Brandes for at tillægge mig saa bornerede Opfattelser som muligt. Saaledes mener han, at naar jeg har sagt, at Nietzsche er Poet eller Retor, ikke Filosof, gaar jeg ud fra udvortes, døde Rubriker, og at jeg har

en saa filistrøs Opfattelse af Filosofien, at jeg kun kender Synspunkterne: rigtigt-galt, og ikke har Blik for den Betydning, en Tankegang kan have, naar den kommer fra en ejendommelig Personlighed, selv om den ikke er »rigtig«. Intet strider mere mod min hele Opfattelse af Filosofien og dens Historie end den Opfattelse, som her tillægges mig. Det er min Overbevisning, at i Filosofien, som hvad saa mange af dens Problemer angaar bevæger sig paa den menneskelige Erkendelses Grænseomraader, maa nødvendigvis Forskerens Personlighed komme til at træde mere frem end i andre Videnskaber. Erfaring viser da ogsaa, at naar man indlader sig paa en Debat om filosofiske Æmner, maa man give sin Personlighed til Pris, især naar man har en Modstander, i hvis Kram det særligt passer at drage Striden ind paa det personlige Omraade, maaske for derved at aflede Opmærksomheden fra andre Sider. Jeg opfatter Filosofiens Historie som en stor, fremskridende Dialog, i hvilken de forskellige Tankebevægelser, som Livets og Erfaringens Problemer vække, udfolde sig under indbyrdes Kamp. Interessen ved de forskellige filosofiske Fænomener beror paa den Energi og Konsekvens, med hvilken Tankerne opstilles og gennemføres, og Interessen ved Filosofiens Historie paa den Udviklingsproces, Tankerne maa gennemgaa for at blive lutrede og prøvede. Der er Tanker og Problemløsninger, hvis Tid synes at være omme, og som næppe en Gang ville kunne hævde deres Plads i Mulighedernes Verden. Der er andre Tanker, som synes at kunne udformes til at blive faststaaende Sandheder. Der finder stadige Strømninger Sted mellem Mulighedernes, Virkelighedens og Umulighedens Verden, og der er en egen Interesse ved at følge deres Løb.

Men ligesom den enkelte Tanke maa undergaa en Lutring og en Prøvelse, saaledes maa ogsaa den tænkende Personlighed det. Ogsaa her er der en Vekselvirkning. Den filosofiske Tænkning er ikke blot Udslag for en personlig Trang; den stiller ogsaa sine bestemte Fordringer til den filosoferende Personlighed. Den kræver Underkastelse og Resignation under Tænkningens Love, Mod til »at forbyde sig sit Nej lige saa strængt som sit Ja«, Ævne til at tilbagetrænge Stemninger, som ville hindre Tankens faste Gang. En Forfatter kan være af fremragende Betydning ved sin Ævne til at udtale stærke Stemninger, uden at besidde denne Tankefasthed. Her tror jeg der savnes overordentligt meget hos Nietzsche, og jeg har derfor bebrejdet Dr. Brandes, at han har

indført ham som en stor Filosof og gentaget hans haanende Omtale af redelige og energiske Forskere, hvis Skobaand Nietzsche (naar han skal betragtes som Filosof) ikke er værdig at løse. Min Optræden var ikke mindst dikteret af Pietet overfor Tænkere, som vi alle skylde meget, og hvis Betydning ikke gendrives ved romantiske Rodomontader. Jeg har ikke villet gøre mig selv stor, men jeg har villet værge om det virkeligt store og sande.

Det er Mangelen af klar og virkelig Begrundelse af Paastandene hos Nietzsche, som gør det saa vanskeligt at diskutere om ham. Paa de mest afgørende Punkter findes der Modsigelser hos ham. Hvis man nærmest opfatter ham som Digter, gør dette intet, ti Digteren personificerer saa at sige sine Stemninger og stiller dem mod hverandre som Personer i et Drama. Men af en Tænker fordrer man dog i det mindste en Ledetraad til at forlige Modsætningerne. — Dr. Brandes har paavist Steder, hvor N. omtaler Forskellen mellem Moralens historiske Opstaaen og dens Gyldighed. Men alligevel behandler N. faktisk sin Teori om den efter hans Mening herskende Morals Opstaaen som en tilstrækkelig Kritik af denne Moral, og han meddeler ikke, hvilken Maalestok han selv anvender ved sin Forkastelse af alle Værdier (Entwerthung aller Werthe). Man kan ikke forkaste Værdi uden i Kraft af andre Værdier; men hvorledes disses Gyldighed begrundes, faa vi intet at vide om; vi afspises med historisk-profetiske Udtalelser. Velfærdsprincipet forkaster N.; men hvorledes han vil bære sig ad med at ræsonnere om Værdier (ɔ: Goder) uden at antage det i en eller anden Form, med en eller anden Modifikation, er ikke let at se, skøndt det er konsekvent af ham at forkaste det, naar han gaar ud fra den Anskuelse, han har udviklet i »Genealogie der Moral« — men som rigtigt nok, som vi skulle se, aldeles strider mod den, han i et andet Skrift lejlighedsvis udtaler.

Overfor den engelske Biologi og dens strengt videnskabelige Lære om Udviklingen af Livsformerne under Vekselvirkningen med Omverdenen tager N. sin Tilflugt til det gamle mystiske Begreb om en formende Drift, et Begreb, som aldeles intet forklarer, ikke mere end om man vilde udlede Livet af en særegen »Livskraft«. Det er atter Romantik. Og det er tillige Uretfærdighed mod den moderne Biologi, som ikke negter, at al Udvikling paa ethvert Punkt forudsætter noget, som kan udvikles, en given Natur, der kan udfoldes videre gennem Vekselvirkning med Om-

verdenen. Særligt har Darwin stedse med klare Ord hævdet, at den naturlige Udvælgelse kun kan øve sit Værk, naar der paa en eller anden Maade er fremkommet Variationer. Hvorledes disse Variationer opstaa, deri saa Darwin en stor Gaade og en foreløbig Grænse for Forskningen; men han vilde sikkert ikke have følt sig hjulpen ved Appellen til en formende Kraft, der kun er en mystisk Tyskers Forsøg paa at restaurere den romantiske Naturfilosofi. Vi have dog nu lært at skelne mellem hvad vi forstaa, og hvad vi ikke forstaa, og ikke tage klingende Ord for Forklaringer af det uforstaaede.

Endnu et Eksempel til Karakteristik af Nietzsche som Tænker. I hans filosofiske Hovedskrift er det en Hovedtanke, som atter og atter varieres, at der er stor Fare for, at de syge skulle smitte de sunde og berøve dem deres Kraft og deres Lykke ved at berøve dem Livsmodet. Han hævder Sygeligheden som det normale og fordrer de faa sunde og lykkelige isolerede, for at de ikke ogsaa skulle gaa til Grunde. (Geneal. der Moral, p. 132 ff.). Derimod i et andet Skrift, som vel er nogle Aar ældre, men optryktes paany i samme Aar som hint udkom, finder han det netop karakteristisk for vore Dage, at de fleste af os ikke kende Nød og Lidelse, hverken aandelig eller legemlig. Heraf (»aus der allgemeinen Ungeübtheit in Schmerz beiderlei Gestalt und einer gewissen Seltenheit des Anblicks eines Leidenden«) udleder han et forøget Had til Smerten og Mangelen paa Ævne til endog at udholde Tanken om Smerte. (Die fröhliche Wissenschaft. Neue Ausgabe. p. 74 ff.). Hvad der her erklæres for et sjældent Syn, er hist saa hyppigt, at det gør Europa til et Hospital og medfører en social Fare. Det er aabenbart modsatte Stemninger, der her besjæle ham, og hver Stemning udarbejdes til en Teori. Kun én af disse Teorier kan dog være sand, selv om hver af de to Stemninger have deres Berettigelse. Begge Stemninger ere interessante, og deres Modsætning udelukker langtfra, at N. er en fremragende Forfatter. Men til Fordel for hans Filosofi taler denne Modstrid ikke. —

Dog — Uenighed om Nietzsches Betydning har ikke været Stridens egentlige Aarsag.

Heller ikke de store Menneskers Betydning har egentligt været Stridens Aarsag. Jeg kan efter min Synsmaade

give dem alt hvad der kan fordres for dem, og jeg lægger den aller største Vægt paa deres Uundværlighed. Ligesom det er en Grundtanke i min Etik (se særligt Afsnittene om Kulturen og om Staten), at alt nyt og værdifuldt har sit Udspring i et enkelt Menneskes Sind, ud fra hvilket det træder frem for at kæmpe sin Kamp for at bestaa og herske i Verden, saaledes havde jeg allerede i et ældre Skrift (Om Grundlaget for den humane Etik. 1876. p. 81 f.) udtalt: »Historiens store Skikkelser, i hvilke de menneskelige Opgaver og Formaal fremtræde ligesom personificerede, staa som Forbilleder, som Typer for, hvad det menneskelige Liv kan være«, og jeg havde anført Longfellows smukke Linjer (af hans Psalm of Life):

Lives of great men all remind us,
We can make our lives sublime.

Der vil heller ikke kunne paavises noget i mine seneste Udtalelser, af hvilket der skulde kunne udledes hvad Dr. Brandes skriver om mig i sin Duplik: »Det ønskelige var for ham, at ... Livet gled stilfærdigt af Sted som en douce Strøm med en lille fredelig Gennemsnitslykke for Hvermand«. Dette følger ingenlunde af min Ytring om, at det ofte var ønskeligt, om de store Mennesker havde kunnet undværes. Jeg tænkte derved særligt paa de ulykkelige Tider, Opløsningens Tider (som i Følge Nietzsche især ere dem, i hvilke de store og fornemme blive til). Naar man kalder de store Mennesker Historiens Maal, saa maa dog vel deri ligge, at det altid er ønskeligt at skaffe dem Betingelserne for at optræde. Men hvem vilde styrte et Folk i Ulykke, for at en stor Mand kunde faa Lejlighed til at virke? Et helt andet er det, hvad man bag efter kan sige. Naturligvis har Jeanne d'Arc's Skikkelse været og er stadigt et stort Gode for Frankrig. Jeg har selv gjort opmærksom paa, hvorledes Modsætningerne: Fald og Storhed i Virkeligheden ere sammenkedede. — Jeg kunde dog godt ogsaa udstrække Betragtningen til andre Tilfælde. Dersom vi kunde gøre Livet i alle saa kraftigt, rigt og ophøjet, at de enkelte særligt saa kaldte store ikke vare nødvendige som Hjælpere eller Forbilleder, skulde det saa ikke være det bedste? Og er dette i en vis Forstand ikke det egentlige Maal, som leder os i vor Vurdering og Stræben i de enkelte Tilfælde?

Alle Mennesker ere baade Maal og Midler, og ingen af disse to Synspunkter kan nogensinde falde helt bort, eller: Idealet,

hvorefter vi etisk set stræbe, er det, at de to Synspunkter ingensinde blive skilte ad. Den Fortolkning, jeg har givet af Velfærdsprincipet, gaar netop ud herpaa. (Se min Etik. p. 31. 217 f. o. fl. St.). — Om de store Mennesker har jeg saa i mine Artikler sagt, at de ere store ved at være de store Midler, d. v. s. ved at der fra dem udgaar betydningsfulde Virkninger, som højne det menneskelige Liv og føre det fremad. Kun fordi de ere de store Midler, blive de ogsaa store Formaal, idet det paa Grund af det store Bidrag, hvormed de forøge Slægtens Kapital, bliver af afgørende Betydning for det menneskelige Liv, at saadanne Mennesker opstaa. Men deres Opstaaen skjuler sig des værre i det dunkle, og Vægten maa derfor lægges paa at tilvejebringe Betingelser for, at de kunne blive anerkendte og komme til at virke. Dette sker nu netop ved, at den hidtil vundne Kultur udbredes til saa mange som muligt. Jo større Udsæd, des større Mulighed for særligt heldige Frembringelser, og des større Mulighed for Forstaaelse af det fremragende. Maalestokken for den elementære Kulturs Dygtighed sætter jeg netop deri, om den frembringer en voksende Ævne til at anerkende det store, hvor det virkeligt findes. Forholdet mellem den højere og den elementære Kultur bør være som mellem Digteren og Kritikeren, mellem de produktive og de receptive Talenter. Ævnen til Forstaaelse kan stedse vokse hos de mange, selv om Ævnen til at frembringe stedse vil være indskrænket til faa (som dog stedse opstaa rundt om i Kredsen af de mange). Der kan være et aandeligt Fællesskab til Stede, selv om Ævnerne ere forskellige, og det er den vigtigste Opgave at udvikle dette Fællesskab videre. Ti et saadant Fællesskab kan med Rette siges at være Maalet.

Velfærdsmoralen er for mig ikke en dogmatisk Formel, men en Hypotese, med hvilken jeg arbejder, fordi jeg ingen bedre kender, og fordi enhver anden, jeg kender, indirekte forudsætter den. Den stiller i Virkeligheden ethvert etisk Problem, saaledes ogsaa Problemet om de store Mænds Betydning. Jeg er ikke blind for, at de demokratiske Ideer i Teori og Praksis kunne misforstaas, og ofte misforstaas, som om det nu var ligegyldigt, om der opstod store, fremragende Aander eller ikke. Jeg har selv haft Lejlighed til at udtale i et Foredrag, at Demokratiet vilde misforstaa sig selv, hvis det vilde mene, at det ikke behøvede Mænd, der vare et Hoved højere end andre Mænd. Og for længe siden har Stuart Mill set Problemet og behandlet det i

sin udødelige Bog »Om Friheden« med den store, sandhedskærlige Tænkers hele, virkelige Overlegenhed. Han var ikke af dem, der ikke kunde betone en for Tiden gavnlig Sandhed, uden at bruge saa store Ord, at alle andre Sandheder stødtes til Side. Faren er der, og hvis det blot havde drejet sig om »zeitgemässe Betrachtungen«, om at indskærpe noget, der nu til Dags ikke sjældent blev overset, vilde det have haft min fulde Sympati. Men ingen skal faa mig til at tro, at Udtalelser af den Art, som Artiklen »Aristokratisk Radikalisme« vrimlede af, vare nødvendige dertil, eller egnede sig dertil.

Den Fare, som er til Stede, kan, efter min Overbevisning, kun besværges ved ærligt og udholdende Arbejde indenfor Demokratiet selv. Jeg har den faste Tro, som ikke er ubegrundet ved Erfaring (ti jeg er ikke den Stuelærde, Dr. Brandes har villet gøre mig til, skøndt mine Salonerfaringer ganske vist ere tarvelige), — at der er meget at udrette, dersom vi kunne faa Mennesker med Ævne og Vilje til at arbejde for »Massen«. Det vil vise sig, at denne i Virkeligheden bestaar af enkelte. Konsekvensen af Principet om »den enkelte« er ikke den at skille sig fra Massen paa fornem Vis; den eneste Maade, paa hvilken man kan faa Bugt med Massen, er at opløse den i enkelte; vil man øve Tryk imod den ovenfra, vil man blot gøre den saa meget mere kompakt. Et Aristokrati vil aldrig faa Bugt med Massen, men netop styrke den. — Alle virkeligt etiske Kulturopgaver og Reformideer hvile paa en Tankegang som denne.

Nietzsche er endnu langt fjærnere fra denne Tankegang end man faar Indtrykket af gennem Fremstillingen i »Aristokratisk Radikalisme«. Han fordømmer baade Protestantismen og den franske Revolution, fordi de vare Opstande mod en fornem, fint dannet og mistænksom Menneskehed og førte til Sejer for det samme Princip, som forhen havde givet Kristendommen Sejer over den klassiske Oldtid. Reformationen var efter hans Opfattelse en aandelig Bondeopstand, en Pøbelbevægelse, og Luther en Bondelømmel, som ærgrede sig over Romerkirkens Fornemhed og aabnede det Allerhelligste for alle! (Die fröhliche Wissenschaft. p. 274. 292. Geneal. der Moral. p. 36. 162). — Den virkelige aristokratiske Radikalisme maa drage saadanne Konsekvenser. Den demokratiske Radikalisme frygter derimod ikke for at aabne det Allerhelligste for de mange. Den véd, at man ikke behøver at holde de ikke virkeligt indviede borte fra det hellige; de

kunne slet ikke faa Adgang til det, selv om den »aabnes«. Men den véd tillige, at det som først hvidskes i Ørerne, senere skal forkyndes paa Tagene, for at Slægten kan leve paa det, indtil atter nye Helligdomme stiftes i de enkeltes Sind, hos hvem de nye livsbærende Tanker fødes. Her er et stadigt Kredsløb.

Naar Nietzsche beundrer Napoleon, da er det ikke paa Carlyles og Brandes' æstetiserende Maade. Han priser Napoleon, fordi man kan takke ham for, »at der nu formodentligt vil følge et Par krigerske Aarhundreder efter hinanden, som ikke have deres Lige i Historien, kort sagt, at vi ere indtraadte i Krigenes klassiske Tidsalder«, og fordi han »i de moderne Ideer og i hele Civilisationen saa ligesom en personlig Fjende og ved dette Fjendskab viste sig som en af de største Fortsættelser af Renaissancen«. (Die fröhliche Wissenschaft. p. 301 f.). Man ser her tydeligt den Sammenhæng med den tyske Militarisme, som jeg allerede i mit Gensvar (p. 139) pegede hen paa til Forstaaelse af Nietzsche. Man maa lade denne, at han gør Alvor af det »fornemme« Ideal og tramper talløse Skarer ned, for at en enkelt kan komme til at vise sig som en »Mand«. Han er derfor konsekvent, naar han afviser Velfærdsprincipet. Men hvorledes man kan hylde hans Grundtanker og dog fastholde Velfærdsprincipet, det er mig endnu uforstaaeligt. Og om dette Punkt yder ikke heller Dr. Brandes' Duplik nogen Oplysning.

Naar det hverken var om Nietzsche eller om Betimeligheden af at hævde de store Mænds Betydning, at Striden opstod, hvad var da dens Æmne?

En Mand, som kun havde læst Dr. Brandes' anden Artikel og mit »Gensvar«, ikke vore første Artikler, kunde ikke begribe, hvad vi egentligt vare uenige om. Dette forstod jeg meget vel. Ti det, som enhver maa gøre for at danne sig en rigtig Forestilling om Stridens Aarsag og for at fælde en rigtig Dom om min Optræden i denne Sag, maa være at sammenligne Dr. Brandes' første Artikel (»Aristokr. Radikalisme«) med hans anden Artikel (»Det store Menneske, Kulturens Kilde«), som han skrev efter mit Angreb.

Dersom Dr. Brandes fra først af havde udtalt sig om de store Mennesker, som han har gjort i sin anden

Artikel og i sin Duplik, vilde jeg ikke have angrebet ham. Men som han i den første Artikel udtalte sig gennem Aand og Tone, saa vel som gennem flere enkelte Udtryk, kunde jeg ikke forstaa hans Opfattelse anderledes end som en absurd Forgudelse af enkelte »store« paa Bekostning af det, der er Historiens og særligt den nyere Tids Ære: Udvidelsen af Menneskelighedsfølelsen til i Principet at omfatte alle. Det var denne Art Paastande, som jeg mente, behøvede en bestemt og alvorlig Indsigelse og Kritik. Den, som nu for Alvor vil dømme Dr. Brandes og mig imellem, maa undersøge, om det ikke forholder sig, som jeg har sagt, nemlig, at hans anden Artikel betegner et afgjort, et tydeligt Tilbagetog i Forhold til den første.

I mit Gensvar (p. 140 f. og 148—152) havde jeg søgt at vise, at der havde fundet et saadant Tilbagetog Sted, og at Dr. Brandes ikke uden Selvmodsigelse kunde fastholde sin Tilslutning til Nietzsche og dog være uenig med denne i hans Forkastelse af Velfærdsmoralen. Paa disse Punkter maa jeg bede enhver fæste sin Opmærksomhed, hvis han vil have en Mening om vor Strid.

Jeg havde ventet, at Dr. Brandes i sin Duplik var gaaet nærmere ind paa disse Punkter og vilde have søgt at værge sig over for de nævnte i mit Gensvar opstillede Paastande. Det har han ikke gjort, skøndt det havde været rimeligere at anvende Pladsen dertil end til at sige mig Ubehageligheder og give sin Vittighed Luft om den mærkelige Ting, at jeg er Professor. (Herre Gud, vi kunne jo ikke alle være Profeter). Naar han intet har haft at sige om hine Punkter i sin Duplik, har jeg i min Epilog naturligvis heller ikke Grund til at sige noget derom.

Dr. Brandes siger, at jeg har kæmpet mod Vejrmøller. Jeg kan godt gaa ind herpaa, kun at jeg ikke tog disse Vejrmøller for Riddere, men netop tog dem for hvad de vare. Artiklen om »Aristokratisk Radikalisme« var fuld af klaprende Vejrmøller, og der blev tillige i den gjort en saadan Blæst, at der opstod en Susen, som nok kunde forvirre svage Hjærner og faa dem til at tro, at en ny Æra var i Anmarsch. Hvad jeg vilde, var blot at faa disse Vejrmøller jævnede med Jorden, for at de ikke længere skulde vække Ørhed og Forvirrelse. Og jeg kan ikke se andet, end at jeg har opnaaet hvad jeg vilde.

Harald Høffding.

Blod.

Personerne:

Fader.
Søn.

Scenen: En lille Stue i en Proprietærgaard. Lavt Loft. Til højre et Vindu; rødt Bomulds Kappegardin over; nedrullet blaat Rullegardin. I Baggrunden et lavt Chatol; ovenpaa det en Tobakskasse; ovenover en lille Boghylde; ved Siden af det en Tapetdør; over Døren en Hestesko. Til venstre en lille Sofa med Hestehaars Betræk; foran et Fyrretræs Bord, hvorpaa en tændt Lampe, en Avis af lille Format og nogle Æbler.

Faderen

(i graat Tøj, vide Benklæder, vid Jakke; ryger stærkt af en kort Pibe med Porcellænshoved.

Nej, nu gik den! (sætter Piben hen; raaber) Erik!

Sønnen

(fra Tapetdøren i Baggrunden; i lyst Sommertøj; med Pibe i Haanden).

Kaldte du?

Faderen.

Er du syg?

Sønnen.

Jeg? — næh!

Faderen.

Det er jo flere Timer siden du var her inde at stoppe Pibe sidst.

Sønnen (stammende).

Ja, jeg — tænkte netop ogsaa paa, at jeg vilde —

Faderen.

Min gik ud nu! og saa slaar det s'gu paa én Gang ned i mig: hvad i al Verden gaar der af Studenten? for du plejer da ellers at ryge fem, mens jeg ryger en.

Sønnen.

Ja, du siger jo, at jeg damper noget meget.

Faderen.

Som om det var dit Levebrød! — naa, stop saa!

Sønnen.

Tak, jeg — tror alligevel ikke, at jeg vil ryge nu.

Faderen.

Tag et Sommeræble da! (tager selv et Æble, tager sin Lommekniv op og giver sig til at skrælle).

Sønnen.

Tak, jeg skal ikke ha'e.

Faderen.

Saa gaa din Vej igen, du Tørvetriller!

Sønnen (bliver staaende).

Faderen.

Naa, det vil du heller ikke? (ser lidt paa ham; sætter sig ind i Sofaen). Det skal nok ikke være Pjank, dette her! vi skal nok ha'e os en rigtig Samtale, hvad?

Sønnen.

Der — var ganske vist noget, som —

Faderen.

Maaske var det derfor, du ikke kom herind og stoppede Pibe?

Sønnen.

Hvorfor?

Faderen.

Det er jo det, jeg spørger om. Var du ikke rigtig hyggelig ved at skulle ind til mig?

Sønnen.

Jeg betænkte mig maaske lidt.

Faderen.

Tag nu et Æble at begynde med!

Sønnen.

Tak, jeg skal virkelig ikke ha'e.

Faderen.

Saa spiser jeg et for dig ogsaa da. (spiser). De er søde.

Sønnen.

Du — Fa'er!

Faderen.

Naa?

Sønnen.

Nu er jeg jo Student.

Faderen.

Det er du jo.

Sønnen.

Men — derfor er det jo ikke — derfor behøver det jo ikke at være sikkert — ikke absolut sikkert, at jeg — studerer videre.

Faderen.

Næh saamænd!

Sønnen.

Du var jo ogsaa Student.

Faderen.

Men jeg blev Landmand, mener du? — ja, det havde nu jeg Lyst til.

Sønnen.

Maaske bryder du dig heller ikke om — ikke særlig om — at jeg skal — studere — videre?

Faderen.

Jeg kan ikke sige, at det er mig magtpaaliggende.

Sønnen.

Ja, for det var det, jeg var bange for.

Faderen.

Saa er du vel ovenpaa nu?

Sønnen (nikker).

Maa jeg ta'e et Æble?

Faderen.

To!

Sønnen (spiser).

De er søde.

Faderen.

Meget søde.

Sønnen.

Nej, jeg synes nu ogsaa nok, at naar man ikke har særlig Lyst til Studierne, saa nytter det ikke stort at blive ved.

Faderen.

Har man ligefrem Ulyst, vilde det være dumt.

Sønnen.

Ikke sandt? — Man slæber sig vel nok langt om længe frem til en eller anden Embedseksamen, men faar sagtens kun anden Karakter.

Faderen.

Maaske trędje.

Sønnen.

Og kan ikke en Gang saa meget, som Karakteren er til; for hvor flittig man ogsaa er, saa tilegner man sig jo ingen Ting ordentligt, naar man ikke læser med Lyst. Paa den Maade fik man altsaa ingen gedigne Kundskaber; man blev ikke andet end saadan en halvstuderet en.

Faderen.

En Røver.

Sønnen (leende).

En rigtig Røver! — Naa, maaske kunde det saa være, at man med Tiden opnaaede at faa et Embede — det faar man vist altid, naar man er taalmodig — men jo kun et ganske lille et.

Faderen.

Synderlig fedt blev det sagtens ikke.

Sønnen.

Nej, og man kunde vel ikke en Gang forvalte det.

Faderen.

Ikke en Gang forvalte det?

Sønnen.

Ja, det vil sige, man kunde jo maaske nok — naar man var samvittighedsfuld — lære sig til at passe det, saa det lige akkurat kunde slæbe af — uden at man fik Reprimander fra Ministeriet — men udmærke sig i det, det kunde der jo slet ikke blive Tale om, naar man ikke var mere, end — end —

Faderen.

— end man var.

Sønnen.

Avancement kunde man naturligvis en Gang for alle skyde en hvid Pind efter.

Faderen.

Hør, véd du hvad, Erik? det var s'gu en sørgelig Fremtid.

Sønnen (nikker).

Du kan nok mærke, at jeg har tænkt alvorligt over det. — Maa jeg stoppe min Pibe?

Faderen.

Stop væk!

Sønnen
(stopper Piben og tænder).

Jeg har tænkt Sagen til Bunds, kan jeg nok sige. Men det er jo da ogsaa hele ens lange Fremtid, det gælder (sætter sig og damper stærkt af Piben). Det er dog Lysten, der driver Værket — det, som det kommer an paa, er dog, at man bliver til noget helt i det, som man — som man bliver til. Al Halvhed — tak! det er dog det væmmeligste, der er til. Bare man har rigtig Lyst til det, man vælger — bare man føler det som sit Kald — saa kan det jo i Grunden være ligegyldigt, hvad det er for Resten, enten det saa er Præst eller Klokker eller Landmand eller Doktor eller — eller hvad det nu kan være? Synes du ikke?

Faderen.

Hvad er det, du har Lyst til at være?

Sønnen.

Jeg har tænkt grumme meget over det; rigtig alvorligt har jeg tænkt over det —

Faderen.

Hvad er det?

Sønnen.

Jeg vilde ikke snakke om det, før jeg var aldeles sikker paa, at det var det eneste paa Jorden, der kunde være Tale om.

Faderen.

Hvad er det?

Sønnen.

Officer!

Faderen.

Av for Satan!

Sønnen (springer op).

Men — Fa'er!

Faderen
(holder højre Haand om venstre).

Det var dog nederdrægtigt, saa jeg skar mig.

Sønnen.

Skar du dig? — Hvordan gik det dog til?

Faderen.

Ja, kan du forstaa det? Man sidder her fredsommelig og leger med sin Lommekniv, og saa gi'er det paa én Gang et Sæt i Fingeren, der holder Kniven, og Kniven hugger til. — Nej, man skal ikke lege med andet end Legetøj, du! skarpe Instrumenter skal man s'gu ta'e varligt paa.

Sønnen.

Skal — jeg ikke kalde paa Mo'er?

Faderen.

Jo, gør endelig det! og lad os faa et Par Damer fra det røde Kors og en Barber og en Ambulancevogn.

Sønnen.

Men bløder det da ikke?

Faderen.

Lad os se paa det! (rækker Haanden frem) Nej, det gør saamænd ikke! i det mindste er det meget fint. Det var ellers en ganske rask Flænge ned i de tørre Sener mellem Tommelen og Pegefingeren.

Sønnen.

Gør det meget ondt?

Faderen.

Det svier noget — paa en egen nedrig Maade. Jeg vilde for den Sags Skyld hellere ha'e haft et lille Dask ned i en Aare, saa det kunde ha'e sprøjtet en Smule op af den; for et blødt, vaadt Saar véd man da, hvad er; det bløde Kød lukker sig pænt sammen, saa Blodet lige kan piple ud af Flængen Men dette her' tørre ser i Grunden noget giftigt ud. Se en Gang! de to sejge Stykker Brusk sidder og gaber helt ondskabsfuldt til hinanden.

Sønnen.

Skal jeg dog ikke hente noget at forbinde med?

Faderen.

Aah jo! og et Glas Portvin, for at jeg ikke skal besvime. (strækker Haanden hen til Sønnen) Nej, men kan du for Resten se, hvor det ligner en Ræddike, der er brækket over?

Sønnen.

Det — det maa svie forfærdeligt.

Faderen.

Forfærdeligt? — pyt! det er til at holde ud. (Ser op paa ham) Men hvad er der i Vejen med dig? er du ikke rask?

Sønnen (hurtig).

Jo—o!

Faderen.

Du er jo helt kalket i Ansigtet. (Ser en Stund nøje paa ham og ryster paa Hovedet.) Jeg er s'gu alvorlig bekymret for, at du gaar og ryger for megen Tobak, Erik! (tager sit Lommetørklæde op og vikler det om Haanden). Se saa! nu la'er vi Kammeraten i Fred; saa finder han nok paa at blive sig selv igen, naar han faar sundet sig paa det nogle Dage. (lidt efter) Men hvad var det, vi kom fra før? — hvad Fanden var det nu?

Sønnen.

Det var vist — næh — jo, var det ikke —? — næh — aah, det har vist ikke været noget af Vigtighed.

Faderen.

Jo, Død og Pine! nu har jeg det! det var jo Fremtiden, saa det var da saa vigtigt, som det vel kunde være. Var det ikke Officer, du havde Lyst til at være?

Sønnen.

Har du noget imod det?

Faderen.

Ikke det mindste! du skal naturligvis ha'e din fri Vilje til at blive, hvad du vil. Faar et Menneske ikke det, saa bli'er han slet ikke til noget. Og det, som det gælder om, er jo, at man føler det som sit Kald — var det ikke ogsaa saadan, du selv sagde før?

Sønnen.

Jo—o! (forpustet) Det er jo Lysten, der driver Værket — man kommer ingen Vej, naar man har Klods om Benet — den gode Vilje er jo den halve Ævne —

Faderen (afbrydende).

Og hvad man saadan kan sige — ja, det har du Ret i! især det, du sagde om den gode Vilje. Naa, du er altsaa saa opsat paa at komme til at slaas?

Sønnen (hurtig).

Nej, nej! du maa endelig ikke misforstaa mig.

Faderen.

Men du ønsker dog vel, at der kommer Krig, skulde jeg tro?

Sønnen.

Man bør naturligvis aldrig ønske Krig.

Faderen.

Du heller ikke? — men hvis du nu blev Officer, og der saa blev ved at være Fred og ingen Fare hele din Levetid? — det vilde dog blive en fæl Skuffelse, hvad?

Sønnen.

Aah — ja—a — næh — ja, det vil sige, det er og bliver dog umoralsk at ønske Krig — man bør naturligvis ligefrem haabe, at der aldrig bliver Ufred — for Krig er jo en forfærdelig Ulykke — al den Sorg, som den fører med sig — der bliver saa mange sørgeklædte — mange Enker — mange gamle Koner, som mister deres Sønner —

Faderen.

Og saa bli'er der saa mange Krøblinge.

Sønnen (studsende).

Ja—a! ja, ogsaa det.

Faderen.

Vil du ha'e Ild paa Piben? den er nok gaaet ud.

Sønnen.

Tak, jeg vil ikke ryge, tror jeg.

Faderen.

Saa skal vi vel ind til din Moder nu? det kan snart blive Sængetid.

Sønnen
(nikker; bliver siddende; lidt efter)

Sig mig, Fa'er! du var jo med som frivillig, ikke?

Faderen.

Jo, jeg var.

Sønnen.

Du havde altsaa Lyst?

Faderen.

Aah! — Krigen var der nu en Gang — jeg havde ikke bedt den om at komme — jeg kan ikke sige, jeg havde savnet den — men nu var den dér. Og saa sang man saa mange Sange

i de Tider, skal jeg sige dig — og drak saa megen Punsch — altid Punsch om Aftenen — hver eneste Aften — stærk Punsch — og man var saa begejstrede — det vil sige om Aftenen — og saa tunge i Hovederne om Morgenen. Saa var det saadan bleven til, at man vilde ha'e skammet sig, hvis man ikke gik med.

Sønnen.

Du fortrød det vel heller ikke?

Faderen.

Næh — jeg fortrød det ikke.

Sønnen.

For det maa jo ha'e været en hel Del at opleve.

Faderen.

Ja, det var det — en hel Portion at opleve.

Sønnen.

Du har aldrig fortalt mig noget om det — og du maa dog kunne mange morsomme Historier fra den Tid. Der har naturligvis været meget muntert Kammeratskab.

Faderen.

Kan nok være.

Sønnen.

Og mange store Øjeblikke med Begejstring?

Faderen.

Uden Tvivl!

Sønnen.

Og med Jubel?

Faderen.

Det har der vel nok.

Sønnen.

Ja, har der ikke?

Faderen.

Jo—o, det er vist meget rigtigt.

Sønnen.

Du siger det, som om du ikke kan huske det.

Faderen.

Det kan jeg heller ikke.

Sønnen.

Det var da underligt. — Jeg synes, at alt det maa høre til ens stolteste Minder — de maa være uforglemmelige.

Faderen.

Aah, der er i Grunden ikke saa meget her i Livet, som er uforglemmeligt. Man kan svede en hel Del ud mellem Aar og Dag — især den kolde Sved er lumsk — den kan gærne gi'e de stolteste Minder Ben at gaa paa. Nej, skal jeg sige dig Sandheden ganske alvorligt, min Dreng, saa husker jeg kun en eneste Ting fra hele Krigen — den ene eneste Ting har faaet mig til at glemme alt det andet.

Sønnen.

Er det noget fra et af de store Slag?

Faderen.

Nej, det var saamænd et ganske lille bitte Slag — det var saa lille, at det ikke en Gang blev nævnt i Aviserne. Men det var blodigt. Tag mig Tobakskassen der henne!

Sønnen
(henter Tobakskassen).

Faderen
(stiller den midt paa Bordet).

Det er et Hus, dette her — ligger lidt højt — et pænt lille Hus — to Etager — fyldt med Tyskere — nej, det er sandt! fyldt var det ikke, for der var ikke saa farlig mange af dem, men der var da ikke andre i Huset end tyske Soldater, det er Meningen af det. Saa er der Vinduer i Huset, naturligvis — og Soldaterne ved Vinduerne med deres Bøsser — Bøsser af sidste Model, du! — Der er helt bart omkring Huset. Der har maaske været Træer her, men de er væk — og der har vist været Hegn dér, men det er væk — og der laa maaske en Gang et Udhus her paa denne Side, men det er ogsaa væk. (peger længere hen paa Bordet) Her er vi — — de Danske — med Kokarderne paa.

Sønnen.

Er I flest?

Faderen.

Jeg véd det saamænd ikke. Vi er ikke mange, men vi skal da se at faa det gjort af med den lille Trop oppe i Huset.

Sønnen.

Og saa stormer I?

Faderen.

Næh, vi gør ikke. Vi ligger og gemmer os bag et Gærde, der gaar saadan (slaar med Fingeren en Streg over Bordet).

Sønnen.

Men I skal da storme frem?

Faderen.

Det skulde vi naturligvis — men vi vil ikke.

Sønnen.

Er I —? Er I —?

Faderen.

Bange, mener du? Ja, vi er. Vi er ikke til at drive frem. Det er væmmeligt, ikke sandt? Men jeg skal sige dig: vi har set, hvad det ædle Mod fører til, og vi ynder ikke Maaden. Der er nemlig — eller hvad jeg vilde sige, der har været et Par af os, som ikke var Kujoner. Først har der været en, som løb frem fra Gærdet — lad ham være kommen en halv eller en hel Snes Skridt frem — saa er han væk.

Sønnen.

En Kugle?

Faderen.

Hvad ellers? — gav et Sæt op i Vejret og faldt ned som en Klump.

Sønnen.

Men hvorfor kunde I da ikke pille de andre væk, dem deroppe ved Vinduerne?

Faderen.

Det er ikke altid, at frem og tilbage er lige langt. Der er noget, som hedder at række, du! Tyskernes Bøsser kunde række ned til os, men vores kunde ikke række op til Tyskerne. Naa, vi blev skammede ud, og vi blev snakket godt for, og vi blev bandede. Saa var der igen en, der skammede sig og løb frem. Pillet væk! snublede lige forover og blev liggende. Vi andre blev naturligvis ogsaa liggende, hvor vi laa. — Men saa var der da igen en, der gav sig til at løbe frem — og saa hjalp det. For han døde ikke, men han laa derude og vred sig som en Orm og skreg og væltede sig omkring og stønnede og hylede. Han var vores Kæledægge, for han var ellers saa gemytlig, sang saa brillant og kom altid med Vittigheder.

Sønnen.

Stormede I saa?

Faderen.

Saa stormede vi.

Sønnen.

Blev der pillet mange væk?

Faderen.

Ikke saa mange endda! — de andre hørte op at skyde.

Sønnen.

De var maaske bleven bange, da de saa' jer komme?

Faderen.

Det var de maaske. Det kan jo være, at vi — ja, jeg skal sige dig, vi var bleven lidt underlige, tror jeg nok. Vi — vi brølte, mens vi løb.

Sønnen (rejser sig).

Faderen.

Hvor vil du hen? Nej, nu skal du høre det til Ende; naar jeg først har begyndt paa den Historie, maa jeg fortælle den færdig — du kender nok, hvordan det er, naar man drømmer tungt og alligevel ikke kan overvinde sig selv til at vaagne? — Naa, saa brød vi da ind i Huset. De smed Vaabnene og raabte Pardon. Men vi — vi pillede dem væk — ja, jeg husker nu ikke saa nøje Enkelthederne — naar jeg tænker paa det, synes jeg, at der ligesom var Damp af varmt Vand inde i Stuerne. Jeg tror nok, at der var en, som var krøbet ind under et Bord, og at der blev stukket med Bajonet ind under Bordet — og jeg tror ogsaa nok, at der var en, som havde gemt sig i en Sæng under Madratsen, og at der blev stukket med Sabler ned igennem Madratsen — ja, jeg husker som sagt ikke alle Enkelthederne saadan paa en Prik. Men — tilsidst var der da ikke flere at stikke efter. Og saa — saa saa' vi paa hinanden. Det husker jeg.

(Pavse.)

Faderen.

Nu kan du gærne sætte Huset hen igen — eller Tobakskassen, vilde jeg sige.

Sønnen
(tager Kassen og sætter den hen).

Faderen.

Skal du ikke ha'e et Æble til?

Sønnen.
(ryster paa Hovedet).

Faderen (lidt efter).

Mærkeligt nok at tænke sig, hvad man dog kan opleve. Han, Jessen, du véd nok, han var ogsaa med den Dag. Han og jeg havde gaaet i Skole sammen, var Studenter sammen, Soldater sammen, vi havde været Venner i tykt og tyndt og set hinanden hver eneste Dag i den sidste halve Snes Aar. Men siden den Gang har vi ikke set til hinanden, naar vi ikke var nødt til det. Jeg saa' hans Øjne — lige efter at vi var færdige. — Han havde ellers saadanne rare Øjne — hm! hm! — saadanne kønne, milde Øjne.

Sønnen
(rejser sig igen).

Faderen.

Hvor vil du hen, Erik?

Sønnen.

Jeg — jeg tror, at jeg vil ud i — i Haven et Øjeblik.

Faderen.

Vent lidt! (rejser sig og gaar hen til ham; sagte) Tal ikke til din Mo'er om det, jeg her har fortalt dig! Hun kender ikke Historien, og — du véd nok, at hun har saa let til ikke at kunne falde i Søvn om Natten.

Sønnen
(nikker og gaar til Døren).

Faderen.

Nej, holdt! der er lidt endnu! — ja, hvad var det nu? — naa ja! det var blot dette med at tænke en Sag til Bunds, du! — véd du hvad? i de fleste Sager er der et og andet paa Bunden, som man ikke kan tænke sig til.

Sønnen
(nikker og vil gaa).

Faderen.

Du er saa rask paa det til at ville ud — jeg synes, der var mere endnu! — aah nej, det kan gærne være, der ikke var mere. Nu vil jeg ind og ha'e Haanden i Vand, for det svier alligevel mere i den, end man skulde tro. — Ja, lad os saa gaa, min Dreng!

(De gaa ud af Stuen.)

Axel Steenbuch.

Evsebiusfejden[1].

I Christen Thaarups efterladte Arbejde om Peter Andr. Heiberg, der tidligst fremkom i Hist. Tidsskr. f. 1860, omtales denne Forfatters første Polemik ganske kort og løseligt. Vistnok spiller den ingen afgørende Rolle i Heibergs literære Liv og havde heller ingen særlige Følger for hans Udvikling; men denne Evsebiusfejde, som vi her ville kalde den, er dog ingenlunde umærkelig: dels føres den mellem to yngre Mænd, der begge snart skulde blive toneangivende i deres Lands Literatur, dels karakteriserer den dem begge paa en ret ejendommelig Maade. —

1787 udkom i Kbhvn. paa Boghdlr. Sønnichsens Forlag en Bog i lille 8vo. paa 190 S. med Titelen »Evsebius, eller hvad Frugt man høster af Dyden i vore Tider, oversat af det franske«. Oversætteren var anonym; men i Hovedstadens dannede Læseverden blev det snart bekendt, at det var cand. philol. P. A. Heiberg, der her efter otte urolige Ungdomsaar atter optraadte i Literaturen. Heibergs første Arbejde havde været en Oversættelse efter Moses Mendelsohn; »Evsebius«forfatteren er en ubekendt Mand i Literaturen. Og man gør sig heller ingen Umage for at oplede hans Navn; ti Bogen er ikke noget betydeligt. Den har blot Interesse som en af de mange Efterligninger, der paa den Tid udkom, af Voltaires Candide, hvortil ogsaa Danmark (f. Eks. ved Prams Fortællinger Jørgen, en Dosmers Levnedsbeskrivelse, og Hans Kruskop) gav sit Bidrag. — Voltaires Candide er som

[1]) Jeg beder denne Skitse betragtet som et af Forarbejderne til et Skrift om Peter Andr. Heiberg, hvormed jeg i denne Tid er beskæftiget, og som jeg haaber at kunne fuldende i Løbet af dette Aar.

bekendt en filosofisk Digters Protest mod den Paastand, at »vor Verden er den bedst mulige«; men efter sin Form turde den være en Affødning af hine saakaldte »Skalkeromaner«, der i Tiden efter Filip II saa Lyset i Spanien, og som i Frankrig fik deres Fortsættelse i Lesages Gil Blas. Hovedpersonen i den spanske Skalkeroman er en ligefrem Gavtyv, der tumler gennem Verden i et broget Æventyrliv, og hvis moralske Ufærd tilgives ham af Læseren, fordi den skaffer denne en livlig Underholdning, og desuden finder sin Undskyldning i, at de Mennesker, Skælmen spiller sine Puds, rigtignok udvortes, men ingenlunde indvortes, ere stort bedre end han selv. Og hertil kommer, at de Bifigurer, som Hovedpersonen paa sin Livsbane passerer, tilsammen danne et stort Sædernes Rundmaleri. Efter Filip II.s strænge, bigotte Enevoldsregimente i Spanien kom Afslappelsens Tid under hans Søn Filip III og dennes slette Yndling, Hertugen af Lerma; samtidig med at Riget sank i politisk Anseelse, forfaldt og demoraliseredes Folket. Der var da Anledning nok til at skildre Daarskaber og Laster. Man vil erindre, at lignende Forhold indtraadte hundrede Aar senere i Frankrig under Ludvig XV, da dennes berømte Oldefader var død; og nu fremkom Romanen Gil Blas, hvis Scene vel er henlagt til Spanien; men hvis Skildring af Personligheder og Forhold ganske tilhører Frankrig. Dog Hovedpersonen i Lesages Skalkeroman er et bedre Menneske end sine literære Forfædre: Gil Blas' Samvittighed er vel ingen Helgens, men han er dog en ganske brav Fyr, der ikke saa sjælden bliver bragt i Forlegenhed, fordi han handler forstandigere og hæderligere end sine Omgivelser. — I Voltaires Candide se vi den oprindelige spanske Skælm helt forandret: han er bleven et højst elskværdigt Menneske, der vel jages bort fra sin adelige Plejefaders Slot, fordi han og den naadige Frøken have forglemt sig selv i hinandens Selskab; men som ellers ikke tænker ondt om nogen Sjæl og føler sig fast overbevist om, at alle Mennesker i Grunden vil det gode, og at Jorden er den bedste af alle Kloder. For denne Anskuelse bliver han imidlertid grundig kureret og gennem mangfoldige Genvordigheder, hvorunder Menneskene vise sig at være ikke saa gode som de burde, og Verden i Grunden temmelig miserabel. »Candide« er den Tids filosofiske Pessimisme i Romanform, en Slags »Anti-Leibnitz«. Men Voltaires Disciple og Efterlignere brugte den givne Form til at skrive moralske Pamfleter over deres Samtid, og en saadan er »Evsebius«.

Bogen aabnes med en Fortale: »Man tilraaber uden Ophør Menneskene: værer dydige! ... O I slette Mennesker! hvor megen Stads gøre I da, naar det kommer til Stykket, af denne Dyd, og af den, som øver den? Er han ikke i Eders Øjne den laveste af alle Skabninger, dersom han ikke enten besidder Guld, har Soldater eller Magt? Hvor er det Land i Verden, hvor man ikke foretrækker Guld for Visdom, Adelsdiplomer for Intelligens og forfængelig Glimmer for virkelig Fortjæneste? Tag det bedste Menneske af Verden, men lad ham være fattig, og send ham saa paa Lykke og Fromme ud i Livet; hvis han har en ædel, ophøjet Sjæl, saa skal I sé, hvorledes det vil gaa ham. Tag det dummeste og sletteste Menneske, gør ham rig, giv ham adelige Forfædre, lad ham staa i Spidsen for en Hær og udrust ham med dette Ødelæggelsens Raseri, som kaldes Mod; straks kaster hele Verden sig i Støvet for ham. Tag den gemeneste af alle Slyngler, brodér en Guldstjærne paa hans Bryst, hæng ham tre Alen Baand over Skuldren og sæt ham saa til at udsuge et Folk, og snart skal I se, hvor alle disse Dumrianer ligge paa Maven for dette Uhyre. Er det i det hele taget ikke Underfundighed, Lavhed, skammelig Smiger, skændige Laster eller hovmodig Egensind, der efter Lune og Indfald anviser Menneskene deres Plads paa Lykkens Hjul? Er det ikke Nævemagten, der regerer Verden? Er den ikke stærk nok til at gøre Dyden til sit Legetøj? Lægger den ikke Fornuften i Lænker? Har den ikke bygget en Kobbermur op foran Sandhedens Tempel? — — O Mennesker! Skifter Grundsætninger eller Opførsel. Ønske I, at man skal være dydig, saa hold Dyden i Ære« o. s. v.[1]). — Dette Forord illustreres nu gennem den paafølgende Fortælling: En ung Mand ved Navn Evsebius er af sin Fader, en fattig, men brav Landsbydoktor bleven oplært i nyttige Kundskaber og indpræntet de smukkeste Leveregler. Faderens Død gør ham ene i Verden og lærer ham Livets Bitterhed at kende. Han elsker en ung Pige, Ursula; men hendes Moder beder Evsebius indtrængende, at han vil hæve Forlovelsen med hendes Datter. »Ti,« siger hun, »naar man ikke har Penge, noget som Menneskene have skabt, saa maa man kvæle sin Kærlighed, som Naturen har skabt.« Evsebius søger da sin Lykke i

[1]) Jeg har tilladt mig at modernisere det 100 Aar gl. Sprog noget. Da det her gælder om at gøre opmærksom paa Indholdet, er den sproglige Form en Bisag.

Landets Hovedstad, der bærer det ret betegnende Navn Frivolipolis; ti han har hørt, at Kongen her skal være sit Folks Fader. Da han paa Gaden ser Kongen komme kørende og stige ud af sin Karet, tror Evsebius, at han vil tale med sit Folk. Han nærmer sig derfor til ham; men Livgardisterne støde ham for Brystet med Geværkolberne: Kongen vilde slet ikke tale med sit Folk; han vilde bare knikse og bøje sig for et Stykke Brød, en Præst havde drevet noget Gøgleri med. Evsebius rejser sig af Skarnet, hvori han var stødt omkuld, og véd nu ikke, hvorhen han skal vende sig i sin Nød. Han bliver attrapperet som en Landstryger, kastet i Fængsel og dernæst, syg af Sorg og Hunger, bragt til et Hospital. Her erfarer han Arten af »den menneskelige Velgørenhed«. Han vaagner op og befinder sig selvsjette i en Sæng. Luften er fuld af Stank og Kvalm. Hans Sygdom forværres, og han bliver befængt med et ulægeligt Onde. En Kapuciner, Fader Claudius, frelser ham ud af denne Pesthule, men blot for at han skal hjælpe ham at bære Tiggerposen. Guardianen i Françiskanerklostret, en sjælden brav Gejstlig, faar dog Interesse for det stakkels unge Menneske, og da han mærker, at Evsebius ikke er ukyndig i Naturvidenskaberne, vejleder han ham videre heri, eftersom han selv dyrker dem med Lyst. Men Fader Claudius, som er en ortodoks Fanatiker, er rasende paa Guardianen, fordi han ikke har tilstrækkelig Respekt for den eneste saliggørende Videnskab, Teologien, og vil bevæge Evsebius til at ombringe hans Velgører. Da Evsebius afviser hans Forslag med Afsky, udfører Pater Claudius selv Udaaden, og mager det saa, at Evsebius faar Skylden derfor. Evsebius bliver nu fængslet og dømt til Døden; men Slutterens Kone, som er bleven forelsket i ham, lover at løse hans Lænker og give ham rigelige Midler til Flugt, hvis han vil skænke hende sin Kærlighed. Han havde rigtig nok lovet »evig« at blive sin Ursula tro, til han atter kunde forenes med hende; men Udsigten til Befrielse for Fængsel og Død bringer ham til at bryde det dyre Løfte. Han synder med Slutterkonen, flygter, og da han kommer udenfor Landets Grænser, køber han sig for Resten af den ubetydelige Pengesum, han har erholdt, en smuk Klædning og en god Hest. For første Gang har han svigtet Dydens Grundsætninger, og for første Gang føler han sig fuldkommen lykkelig. Den moralske Reaktion indtræder imidlertid hos ham; og han føler Samvittighedsnag. Han skrifter for en Præst; men denne tillister sig hans Ejendom

og slaar derpaa Døren i for Næsen af ham. Det kommer der ud af at følge Samvittighedens Røst! — Evsebius bliver nu Huslærer hos en adelig Herre; men da han ikke vil rose dennes dybsindige Afhandling om, hvorledes man bedst fodrer Kalkuner, bliver han jaget paa Porten. Imidlertid er han atter truffet sammen med Fader Claudius, som har forladt Klosteret, og nu lever højt paa sine Slyngelstreger. Denne værdige Mand forsikrer Evsebius i en Samtale under fire Øjne, »at der er tusend Udveje i Verden for den uforskammede, som ingen Ære har at tabe; men der er slet ingen for det brave, ulykkelige Menneske«. Dog Evsebius lukker endnu Øret for slige fristende Ord. Da hans Kundskaber ingen Vegne bringer ham, beslutter han at ernære sig af sine Hænders Gerning. Han bliver Skomager og tilfredsstiller fuldkommen sine Kunder. Han føler sig glad i sin beskedne Stilling. Men da han ikke har betalt sin Lavsafgift og ikke taget Borgerskab, bliver han overfaldet af sine Værkfæller og berøvet Værktøj og Arbejdsæmne; desuden dømmes han i en høj Bøde, for hvilken man tager hans Smule Møbler, da han ikke kan betale. »Det faldt Evsebius vanskeligt at forstaa, at man maatte have Penge for at faa Tilladelse til at ernære sig ved sit Arbejde«. — Atter vandrer han ud i den vide Verden. Han kommer gennem en Skov, hvor han overfaldes af Røvere; dog da disse erfare hans Vanskæbne, faa de Medlidenhed med ham og skænke ham to Rigsdaler. Saaledes erfo'r Evsebius, at »der var Forskel paa de Røvere, der synde med, og dem, der synde mod Loven«. Han kommer til et andet Land, hvor al Lavstvang og alle byrdefulde Lavsydelser ere afskaffede. Hans Glæde er stor; men den varer ikke længe. Skattekræveren indfinder sig og fordrer Kopskat af ham, der ikke ejer mere end en Halmsæk til at ligge paa, og Forbrugsskat, skøndt han næppe har det tørre Brød; Værten fordrer paa Grund af Bygningsafgiften, en ublu Husleje af ham, skøndt han kun bebor et usselt Loft. Evsebius er nærved at fortvivle; men en af hans Lavsbrødre forestiller ham, at han ogsaa er godt gal, fordi han ikke har handlet som han, og giftet sig med en høj Gejstligs Frille, saa kunde han i hvert Tilfælde være vis paa en mægtig og indflydelsesrig Herres Beskyttelse. Evsebius vil dog ikke indlade sig paa slige Gemenheder, og vender hellere tilbage til sit Skomagerloft. Men da han er lige ved at segne under Skatternes Byrde, og man ikke vil tillade ham at forhøje Prisen paa sit Skomagerarbejde, gør Fortvivlelse og Lejlighed ham til

Tyv. Han bliver en rig Mand, giver Greven, faar Venner og Beundrere i Hundredevis o. s. v., o. s. v. Hans Samvittighed vaagner imidlertid atter, og han giver det stjaalne Gods tilbage. I Haab om at finde bedre Mennesker mellem de ufordærvede Nordlændere, drager han til Hunnernes Land. Men her bliver han presset til Soldat, og da han protesterer, maa han løbe Spidsrod. Han føler sig grænseløs ulykkelig ved Tanken om, at han skal slaa Folk ihjel, der aldrig har tilføjet ham noget ondt, og beslutter at tage sig selv af Dage. Først er han dog saa uforsigtig at spørge en Præst: »Sig mig, min Fader! er det mere ondt at dræbe sig selv, end at myrde 200 Mennesker?« »Mit Barn!« svarer Præsten, »det er visselig ondt at dræbe sine Lige; men Kongerne ere satte over os af Fredens og Barmhjærtighedens Gud, og omendskøndt Fredens og Barmhjærtighedens Gud forbyder Mord, saa bifalder han det imidlertid dog, naar det bliver befalet af Kongerne; ti Kongerne ere stærkest, og Gud holder altid med det stærkeste Parti. ... Hvad Selvmord angaar, mit Barn, da er det i Sandhed den allerstørste Forbrydelse, I kan begaa; ti I ser jo vel, at Eders Legeme ikke tilhører Eder selv, men Regenten; ved at dræbe Jer selv, begaar I et virkeligt Tyveri mod ham. Kan I ikke nok indsé, at dersom alle de Mennesker, som man plager her paa Jorden, vilde dræbe sig selv, saa vilee Regenterne snart ikke have flere Undersaatter, Herrerne ingen Slaver, Skriftefædrene ingen Skriftebørn, vor hellige Fader Paven ingen Faar mere, og tilvisse det vilde være stor Skade!« — Altsaa beslutter Evsebius at underkaste sig Soldaterlivets Ubehageligheder, saa meget mere som der ingen Udsigt er til Krig for Hunnernes Konge. Men hvad skér: Hunnernes Dronning aflægger et Besøg hos en Nabofyrstinde, en Prinsesse i Stærrenes Rige. En Page spilder Chokolade paa hendes kostbare Pynt; hun bliver rasende og fordrer at han skal piskes. Men Stærrenes Prinsesse »er altfor forelsket i sin Pages smukke, røde, runde Kinder« til, at hun kan bære dette over sit Hjærte. Hunnernes Dronning sværger at hævne sig. Hun befaler Landets Førsteminister at skaffe en Aarsag til Krig. Denne befaler igen Rigsarkivaren at strænge sig an i saa Henseende. Rigsarkivaren dukker ned i Arkivernes Støv og er endelig saa heldig at finde et hullet og laset Stykke Papir, hvoraf det fremgaar (efterat dets Indhold først er bleven underkastet de tilbørlige Fortolkninger) at Hunnernes Konge besidder en æld-gammel Ret til en stakkels Landsby, bestaaende af tolv

usle Hytter i Stærrenes Rige. I Krigen, som nu for denne Aarsags Skyld udbryder mellem de to Folk, mister Evsebius sin Næse og sin højre Arm. Hans Oberst gratulerer ham rigtignok i Anledning af »det hæderfulde Saar« og stiller ham en smuk Tapperhedsbelønning i Udsigt; men det ender med, at man skænker den stakkels Evsebius en gammel halvslidt Uniform; »man var endog saa ædelmodig, at man ikke skar det højre Ærme af den, hvilket man dog med god Grund kunde have sparet, siden det var overflødigt for en Mand, der havde mistet sin højre Arm«. Evsebius synes ikke om denne Maade at belønne Tapperhed paa, og begiver sig lemlæstet, som han er, atter ud i den vide Verden. Her møder han ikke langt fra et prægtigt Herregaardsslot sin Ungdomselskede Ursula. Hun er nu bleven et frækt Fruentimmer, der har sin gamle Bejler til Bedste i hans Ulykke. Men af hendes Fortælling fremgaar det klart, at jo dybere hun moralsk er sunken, desto større Lykke har hun gjort. — Evsebius kommer nu til »Filosofernes Land«. Han søger Beskyttelse hos en høj Herre, der bærer det smukke Navn »Menneskevennen«. Da han har mistet den højre Haand, lærer han at skrive med den venstre, og saaledes forfatter han en Afhandling om, at man kun bør tilbede én Gud. Men »Menneskevennen« bliver i høj Grad forarget herover, da han ikke vil taale, at man tilbeder eller beundrer andet end hans egen lille kære Person. Derpaa skriver Evsebius om de Uordener, der afstedkommes i Samfundet ved løsagtige Kvinder; men da »Menneskevennen« ingen Hader er af Smaapiger, finder han Evsebius' Skrift i høj Grad taktløs. Og da Evsebius endelig udgiver en Moral, erklærer »Menneskevennen« at en Skildring af Dyden er en Satire over dem, som ingen har, og man bør ikke skrive Satirer om nogen eller noget. Nu blev det endelig Evsebius klart, hvad der yderlig bekræftedes ved flere Nederdrægtigheder, »Menneskevennen« havde begaaet mod sine undergivne, at denne vel vilde have et skønt Navn; men i Grunden var en af de største Skurke, Solen havde skinnet paa. Imidlertid var Evsebius bleven saa mishandlet for sin Dyds Skyld, at han endelig besluttede ikke mere at skrive Sandhed, men Løgn. »Han roste »Menneskevennen« for de slette Bøger, han udgav, og som han lod skrive af Pedanter, der vare lige saa store Dosmere som han selv, samt for de tarvelige Almisser, han uddelte med saa stort Spektakkel, for at have den Fornøjelse at blive udbasunet i Aviserne som en velgørende Mand. Men han

skjulte med Omhyggelighed hans Laster, hans Drukkenskab, hans Haardhed mod sine Bønder og hans Uforskammethed mod hele Verden. »Menneskevennens« Ærgerrighed gav han Navn af ædel Tænkemaade, hans barbariske Sprog kaldte han sand Veltalenhed, hans Hovmod majestætisk Alvor. Da imidlertid ingen vilde købe denne Lovtale, sendte han »Menneskevennen« et smukt Eksemplar, indbundet i Guldpapir og bad ham købe det halve Oplag, for at forhindre, at det skulde blive solgt som Makulatur. »Menneskevennen« købte det hele Oplag af sin egen Lovtale, lod deraf uddele et Antal blandt sine Bønder, der ikke kunde læse, og lod de øvrige klistre op i Værelserne paa Herregaarden. Dog Menneskevennen lod det ikke blive derved; han blev saa indtaget af Evsebius' Opførsel, at han lod ham komme til sig, tiltalte ham med Godhed; og »Menneskevennen«, som lod sine Bønder kaste i Hullet, naar de skyldte ham 5 Rdr., gav Evsebius 100 for en ussel Lovtale. — »Paa min Ære«, sagde Evsebius, da han havde faaet disse Penge, »den ærværdige Fader Claudius havde Ret. For at kunne subsistere, maa man lyve og rose mægtige Narre. Jeg har ærlig og redelig syet Sko, og ikke erfaret andet end Kanaillerier; jeg har skrevet, hvad der var sandt, og er blot bleven forfulgt. To Sider Berømmelse til Ære for en Dosmer giver mere af sig i ren Fordel, end 200 velsyte Sko, en god Lærebog i Moralen eller en fornuftig Kritik over Pedanter og løsagtige Kvinder. — Nu vel, godt Folk, I skal blive roste!« Og nu skrev Evsebius ikke andet end Lovtaler over de mægtige; og det betalte sig udmærket. — Derefter køber Evsebius sig Hus og Jord, gifter sig og faar Børn. Da disse begynde at kunne skønne, lader han lave en stor hul Dukke, som han efter sit Øjemed ifører alle mulige Kostymer. Som oftest lod han den forestille en Statsminister med stor Paryk, Stjærne paa Brystet og det blaa Baand. Han stillede den da op paa en Forhøjning, lod den knejse med Hovedet og kaldte saa paa sin Søn. Denne maatte lægge sig plat ned paa Jorden og krybende nærme sig den prægtig, klædte Dukke. Saa snart han nærmede sig den, lod Evsebius ham gentage alle de dumme Formularer, »som de store tager for Kendetegn paa Ærbødighed, men som i Virkeligheden tit er det modsatte af hvad den Audienssøgende mener«. Evsebius stod bagved Dukken og lod den bruge den fornærmeligste og groveste Tiltale; men Sønnen lærte han at bukke ydmyg ved hver Fornærmelse og kysse Fligen af hs. Ekscellences Klædning. Til andre

Tider lod han Dukken sige bæstiske Dumheder, der skulde gælde for Vittigheder og vænte derpaa Drengen til at skraale op ved hver Dumhed og lé, saa han var ved at revne: »aldrig havde han hørt noget saa vittigt«. Undertiden, naar Drengen havde talt en Stund roligt med Dukken, lod Evsebius den løfte Armen og give ham en dygtig Kindhest. Straks maatte Drengen tvinge et behageligt Smil frem paa sit Ansigt, gøre en dyb Kompliment og takke hans Ekscellence, mens han artig tilbød den anden Kind. Eller Evsebius lod Dukken dreje Drengen rask omkring og give ham et dygtigt Fodspark paa Agterkastellet, saa han faldt og slog Næse og Mund til Blods. Derpaa fik han ham til skyndsomst at aftørre Blodet, rejse sig og ærbødig vende sig om til hans Ekscellence og lade som ingenting. — Hans Datters Øvelser vare af anden Art. Naar hun kom ind i Værelset med Hovedet koket paa den ene Side, Brystet blottet og nynnende paa den nyeste Komediearie, nærmede hun sig hs. Ekscellence med et Par Balletpas og saa skælmsk til ham. Derpaa lod hun, som om han ikke var i Stuen. Dukken gjorde Tegn til hende, at hun skulde komme nærmere; men hun vendte Hovedet bort; Dukken gjorde atter Tegn, endnu vægrede den lille Jomfru sig. Til sidst gjorde Dukken truende Bevægelser med Hovedet. Nu kom hun smilende hen til ham, tog hs. Ekscellences Haand, klappede ham paa Kinden, satte hans Paryk skævt, lo og fniste og lod sig endelig kramme og favne af hs. Ekscellence. — Og paa den Vís fortsættes Opdragelsen. Men da Evsebius' Børn vokse til, gør de efterhaanden begge deres Lykke: Sønnen som en fornem Herres slyngelagtige Lakej; Datteren som fræk Bolerske hos den høje Adel. — »Evsebius havde set Velsignelsen paa sine gamle Dage strømme ind over sit Hus. Følte han nogle legemlige Skrøbeligheder, stammede de fra hans tidligere dydige Liv. — — — Da hans Endeligt nærmede sig, kaldte han sine Børn til sit Leje og sagde: »Kære Børn! Jeg har gjort alt, hvad der stod i min Magt, for at gøre Eder saa lykkelige som det var muligt i denne Verden! Maaske skulde jeg have opdraget Eder i Dydens strænge Grundsætninger, ligesom min Fader har gjort ved mig; men ak! hvortil har vel denne Dyd nyttet mig. Den har været Aarsag i, at jeg er bleven forjaget, forfulgt, sat i Fængsel, bestjaalet og lemlæstet. Menneskene have ved deres Adfærd mod min Vilje drevet mig ind paa den onde Vej, de selv have banet. Jeg har elsket Eder altfor højt til at udsætte Eder for den Skæbne, som

jeg selv har været underkastet i min Ungdom. Maaske havde det været bedre, om jeg havde kvalt Jer i Vuggen. Har jeg fejlet, haaber jeg, Himlen vil tilgive mig, siden den taaler det onde System, som Menneskene have indrettet. Det er min Ømhed for Eder, der har ledet mig ind paa denne Afvej: Menneskene have tvunget Dyden selv til at søle sig i deres Laster. Alle mine Forfædre have været gode og brave Mennesker, men derfor ogsaa ulykkelige og fattige. Med mig begynder en ny Slægt. Lader os forglemme vore Forfædre; de vil være os til Vanære; vi have forladt deres Grundsætninger. En ny Vej aabner sig for Eder; I behøver ny Titler og Adkomster«. Derpaa overrakte han dem Adelsbreve, han havde vidst at forskaffe sig, og sagde derpaa: »Med disse Pergamentsbreve og deres Vokssegl, kunne I gøre Fordring paa de mest ansete Embeder og Værdigheder i Staten, ja hele Provinsers og Staters Vel kan blive overgivet i Eders Hænder. Fortjænester og Dyd skulde aldrig kunnet bragt Eder saa vidt«. Derpaa kyssede Evsebius sine Børn med Ømhed og døde rolig, idet han kastede Ansvaret paa Samfundet for den Forbrydelse at have lagt Grunden til en fordærvet Slægt. — —

I en Anmærkning til »Evsebius« S. 165 skriver Oversætteren, at »han tror sig forbunden til at underrette sine Læsere om, at Autor virkelig gør en himmelvid Forskel paa Lærde og Literater, og at han til denne sidste Klasse regner Recensenterne. Hvis ikke dette forholdt sig saaledes, havde han glemt et meget væsenligt Hovedstykke i sin Undervisning, hvorledes nemlig en Skribent skal bære sig ad for at blive rost i »de lærde Tidender«[1]) Man maa søge at skaffe sig Bekendtskaber blandt Recensenterne, rose deres Person, deres Skrifter og deres Upartiskhed, nedtrykke de dumdristige Mennesker, der vove at tænke anderledes end de; spasere med dem og holde dem fri paa alle Traktérhuse. Selv maa man søge at blive Medlem af Recensentselskabet, hvis egne Skrifter man først og fremmest maa gøre til Genstand for Bedømmelse; men for alting maa man ikke skrive en eneste Linje i saa Henseende, uden at indhente Autors egen Betænkning derover, samt modtage hans Rettelser og Forbedringer deri. Forsømmer man alt dette, og man endnu ikke er saa lykkelig at have en høj Herres Protektion, hvis Navn kan binde Munden paa en fattig Recensent, da er man ret vel deran. Er mit Skrift

[1]) Et paa den Tid i Kbhvn. udkommende literær-kritisk Ugeskrift.

originalt, da maa jeg vente, at det bliver paa Pasquini Støtte[1]) karakteriseret som aldeles manglende Plan, Orden og Tydelighed, at det bliver sat i Klasse med Sigvard Lyches Satirer[2]) og Reisers Skrifter[3]), og at jeg selv paa den højtideligste Maade bliver erklæret for en Dumrian. Og med alt dette er man dog saa hensynsfuld lige overfor Læseren, at man for ikke at falde ham kedsommelig, enten ingen Beviser anfører for denne Paastand, eller og paa den jammerligste Maade river et Par Udtalelser ud af deres Sammenhæng, hvorved de ofte faar en aldeles fejlagtig Mening. — Er mit Arbejde en Oversættelse, som f. Eks. denne; da har den følgende Skæbne: man siger, at Oversætteren hverken forstaar sit Modersmaal eller det Sprog, hvorfra han oversætter, og dette siger man rask væk, uden en Gang at have Originalen ved Haanden. Man udarbejder en anden Oversættelse af samme Skrift, som roses i »de lærde Tidender«; naturligvis siden den er gjort af en flagellum generis eruditi[4]), og ofte tjæner den dog ikke til andet end at vise, hvor lidt en Recensent duer til, naar han faar Foden udenfor Bagtalelsens Skole. — Nu har jeg víst de tilkommende Skribenter, sikkert paa min egen Bekostning, to forskellige Veje: vé den, der ikke følger den rette!«

I Henhold til denne Anmærkning dedicerer P. A. Heiberg »ydmygst« sin Bog »vedædle Hr. Knud Lynow Rahbek, Candidat i Philologien og Skuespilvidenskaben, en af Danmarks Yndlingsdigtere og Bog-Censorer, Medudgiver af Maanedskriftet »Minerva«, Autor til »Skuespillerbrevene«, »Prosaiske Forsøg« etc. etc.; og han fingerer, at han nys har forladt Mesterlektien i Horsens Latinskole. (Heiberg var jo som Oversætter af den omhandlede Bog anonym). Derpaa lod han (atter i Henhold til en Anmærkning i »Evsebius«) Rahbek tilstille et Mæcenateksemplar, nitid indbundet, og (efter Rahbeks Opfattelse) ziret med en forgyldt Harlekin, der holdt en Dolk; efter Heibergs Paastand med Billedet af en romersk Gladiator (en Hentydning til »Rahbeks filologiske Viden«). — Da Rahbek efter Hjemkomsten fra en landlig Udflugt fandt denne »Gave« paa sit Bord, sendte han Heiberg den tilbage

---

[1]) Fandtes i Rom: For et Par Aarhundreder siden plejede man at opslaa al Slags ondskabsfuld Spot der.

[2]) En talentløs Smædeskriver, død 1789 som vestindisk Soldat.

[3]) Barbér i Kbhvn.; som Skribent maa han nærmest regnes til de ufrivillig komiske.

[4]) En Svøbe for den lærde Slægt.

gennem »Evsebius«' Forlægger med følgende Paategning: »Det er mig ikke ubekendt, at Regenter undertiden helligholde deres Regerings Tiltrædelse ved at forære deres Yndlinge Souvenirs, prydede med deres Portræter. For at følge disses Eksempel er det uden Tvivl, at De ved Deres Indtrædelse paa Parnasset, som Oversætter, uddeler samme Slags Foræringer. Men De maa tillade mig, at sende Dem denne tilbage, hvormed De har behaget at beære mig, da jeg ikke véd, hvorved jeg har forskyldt den. Vær vis paa, at min Erkendtlighed herved ikke forringes, og at jeg inderlig ønskede mig den Glæde at kende Dem, for at give Dem Prøver derpaa. Imidlertid tilstaar jeg, at jeg ikke gør mig Haab om denne Lykke, da De udøver Deres ædle Handlinger i Løndom, af Frygt (og det ikke ugrundet Frygt) for, at Taksigelserne skulde falde Deres Øren besværlige«.

Rahbek burde nu have ladet det være nok med dette korte, ironiske Svar; ti en tilsigtet Fornærmelse, af hvilken man ikke føler sig truffen, bør man enten møde med haanlig Tavshed eller højst skænke et Smil; men han kunde ikke bare sig for at anmælde »Evsebius« i »de lærde Efterretninger«. Her protesterer han først mod den Maade, hvorpaa Bogen slutter; »ti det er en Umulighed, at Evsebius, der ikke alene har følt den Belønning, der er uadskillelig fra Dyden, men endog Lasternes Nag, skulde kunne ansé den lastefuldes Lykke for Lykke«. Dernæst erklærer han, at Oversættelsen, uagtet den synes udført af en sprogkyndig Mand, dog alligevel vrimler af Sprogfejl (!), og Eksempler paa saadanne anføres. — Hans Antagonist blev ham imidlertid ikke Svar skyldig; ja det lader til, at Heiberg ligefrem havde ventet og haabet, at Rahbek skulde svare. Hos den nylig etablerede Bogtrykker Morthorst lod han trykke et »Bevis for at Hr. K. L. Rahbek ikke besidder de fornødne Egenskaber enten til at være Recensent eller Oversætter i Anledning af hans Recension over Evsebius m. m., samt hans Oversættelse af Figaros Giftermaal m. m.« Her citerer Heiberg først efter den gamle Upartiskheds Regel »et avdiatur altera pars« Rahbeks Recension in extenso for dem, der ikke kendte den, og dernæst gaar han den efter. Det viser sig da, at Rahbek for Størstedelen har været uheldig med sine Rettelser og ikke taget Hensyn til den bag i Bogen anførte Trykfejlsliste. Derpaa tager Heiberg fat paa Rahbeks egen Oversættelse af »Figaros Bryllup« og viser, at »Vrimlen af Sprogfejl« er en Betegnelse, der snarere

tør finde Anvendelse paa dette Opus: lige fra den første Replik, hvor Figaro maaler sit og Susannes Brudekammer[1]) begynder Fejlenes Mængde. Naar Rahbek altsaa har kaldt den Oversættelse, som tidligere er udkommen paa Sønnichsens Forlag for »en Skifting i Stedet for Beaumarchais' skønne Datter« og søgt at skræmme Folk fra at købe den, saa skulde Rahbek først feje for sin egen Dør. Dog det er ikke første Gang han har kaglet over sine egne Æg og rost eller ladet sine egne Frembringelser rose paa andres Bekostning. En Recensent, som anmælder under Mærke, burde stadig bevare dette; men Rahbek har snart skjult sig under et K....k, snart under et K. R., snart under et græsk λ og snart under ingenting. Lige overfor Fjender overspænder han sin Dadel, lige overfor Venner ødsler han med Ros: saaledes har han f. Eks. ved sin dramaturgiske Kritik fremhævet som Fortrin hos Skuespiller Ibsen, hvad denne netop mangler, og derimod søgt at kvæle Frydendahls naturlige Geni[2]). — Efter at have udtalt sig om sin ringe Tiltro til Rahbeks Sprogkundskaber og truet med særlig at prøve hans Dygtighed i Latinen ved hans eventuelle Doktordisputats, slutter Heiberg: »Man kan tilgive en Mand, at han er en maadelig Forfatter, eller en slet Oversætter; men naar den samme Mand opkaster sig til Kritikus og hudfletter andre for saadanne Fejl, som han selv har begaaet i større Overflødighed og grovere, da er han, ifald han ellers har noget Navn i den lærde Verden, i Stand til at gøre Literaturen og den gode Smag i det Land, hvor man tror ham, ubodelig Skade, især naar det træffer sig, som her er vist med Hr. R., at hans Domme endog ere skæve og urigtige; og da tror jeg, at det vilde være ham og det almindelige særdeles gavnligt, om nogen vil paatage sig med Eftertryk at prædike det gyldne nosce te ipsum[3]) for ham. Dette har jeg herved stræbt at gøre, og jeg gør mig en Ære af min Hensigt, i det Haab, at Hr. R. herefter vil blive forsigtigere i sine Domme, og beskednere i sin Dadel. Befriet fra Fordomme, vil han ikke miskende min Hensigt og lettelig ved at tænke paa sine egne Stridsskrifter undskylde, om noget menneskeligt har blandet sig i dette nærværende, især da han dog heraf kan

[1]) „Figaro: 19 Fod langt, og 26 Fod bredt“. R. oversætter derimod: „19 Fod fra 26“ (!) etc.

[2]) Man erindrer, at F. senere blev en af vor Nationalscenes Store. Ibsen var ikke uden Anlæg, men aldeles uden Energi.

[3]) „Kend Dig selv“.

lære min Afsky for alle de Grovheder og Uartigheder, der har Personer, ikke Ting til Formaal, og hvormed Hr. R. ikke sjælden, til min og alle brave Folks Fortrydelse er bleven angreben«.

Men det gik her som i saa mange Polemiker: man vilde ikke tillade sin Modstander at beholde det sidste Ord; herved forøgedes Hidsigheden paa begge Sider.

Rahbek svarede paa dette »første literære Produkt fra Morthorst's Presse« i en Piece, hvis Tryk er lige saa gnidret som hans egen vanlige Skrift. — Han erklærer, at han ikke vilde sætte Pen til Papiret i denne Sag, hvis ikke hans Venner havde forestillet ham, at hans Redelighed og Ære her vare dragne i Tvivl, og at han kunde beskyldes for Ringeagt for »Publikums ærværdige Domstol«, dersom han ikke fralagde sig saadanne Beskyldninger. Han vil da gøre det, skøndt rigtignok den Tanke falder ham tung, at hans Agtelse hos Publikum skal staa paa saa svage Fødder, at han har nødig at støtte den for hvert Pust af løgnagtig Bagvaskelse, der udsendes imod ham. »Hans Flid og Retsindighed vare de tvende Egenskaber, han har vovet at tiltro sig selv, og hvorpaa han har grundet sit Haab om sine Medborgeres Agtelse og Yndest. Naar begge disse drages i Tvivl, eller nægtes, da har han hidindtil arbejdet forgæves og har kun lidet Haab eller Opmuntring for Fremtiden«. — Med Attester fra »de lærde Efterretningers« Redaktør, den da bekendte Riber, beviser han nu, at Heibergs Beskyldning for »at han skulde have kaglet over egne Æg« er uretfærdig, ja løgnagtig. Men da han skal imødegaa Heibergs Dadel for Mangel paa Kompetence til at kritisere andres Oversætterarbejde, klarer han sig mindre heldig: han (Rahbek) har ikke alene oversat, men ogsaa indrettet Beaumarchais »Figaro« til den danske Skuepladses Brug; ved denne Oplysning, mener han, maa Heibergs »vittige Bemærkning« om, at Rahbek kalder sit Arbejde »i Dedikationen en Omarbejdelse, paa Titelbladet en Oversættelse, og i Fortalen begge Dele«, fuldstændig falde til Jorden. »Til at oversætte et Skuespil godt« — siger Lessing — »hører noget mere end bogstavelig Troskab, ja endog noget ganske andet. Hvis Heiberg tror, at han (Rahbek) ikke kan besvare hans Anmærkninger mod Figarooversættelsen, da er han villig til paa Forlangende at tilstille ham skriftlig sine Svar, som han da gærne maa lade trykke. Men videre, maa han forlade ham, indlader han sig ikke med ham, inden han paa lovlig Maade har fralagt sig, hvad der

ovenfor er blevet ham sagt. — Rahbeks Motiv, til at tage til Genmæle mod Heiberg, er begrundet i, at denne ved »Grovheder, Pøbelagtigheder og Nederdrægtigheder« har prøvet paa at skræmme ham bort fra hans Arbejde som literær Kritiker; men dette har haft den modsatte Virkning. Rahbeks gamle Valgsprog: Tu ne cede malis, sed contra audentior ito[1]) har gjort ham det til Lov med al mulig Frimodighed og uden Skaansel at udtale sin Mening om enhver Forfatter; og det hjælper ikke, at man vil tilskælde sig en gunstig Bedømmelse: en Forfatters Uartighed skal ikke være hans Fribrev. Hele Recensentkorpset er jo blevet angrebet i »Evsebius«, og den Pligt at tilrettevise denne Bogs Oversætter burde han (Rahbek) ikke vise fra sig til en anden. Dette er hans Grund, og kun dette; ti alt forlængst »ere de søde Drømme om Gavnlighed forsvundne, som fristede ham til at paatage sig en Kritikers virkelig tunge Arbejde; de ere forsvundne som de øvrige Skygger, der lokkede ham ud paa Literaturens slibrige Bane«.

Heibergs Duplik: »Ultimatum til Hr. K. L. Rahbek fra Oversætteren af »Evsebius« har et Motto af Helvaderus[2]): »Om Gud haffver begaffuet nogen met høyere forstand end andre, da skal han icke strax prale, braske, rose oc berømme sig deraff, formeenendis, at han haffuer Salomons vijsdom eller Sybillernes klogskab, fortale, skamfutte, foracte og forhaane en anden, oc holde hannem for en Mickel, Cuculoris[3]) eller Grydehund[4])«. — »Det er besynderligt med Hr. R.,« siger Heiberg, »saa ofte som han fremkommer i Publikum med noget, som han nærer en hemmelig Frygt for, er en Sottise, eller naar han vil forsvare en begangen Sottise med en do., at han da idelig skyder Skylden paa sine Venner, som de, der forfører ham til saadanne Skridt, ret som om han var et Barn, der gik i Ledebaand, og ikke en Mand, der kunde handle selv efter eget Overlæg; en Omstændighed, som hans Venner ikke maa være ham megen Tak skyldig for, da det har al Anseelse af, at han paa en fin Maade vil afvælte alle sine literære Forseelser paa dem«. — Til Ribers Attester nærer

---

[1]) Dette bekendte latinske Heksametervers kan maaske frit oversættes saaledes:

Ingen Tid for det onde give Du efter!
Staa det imod med alle Ævner og Kræfter.

[2]) En bekendt Præst og Astrolog paa Kristian IV.s Tid.

[3]) Cuculus bet. Gjøg, overf. Bet. Dagdriver.

[4]) Slikvorn Hund.

Heiberg Mistvivl: Sligt kunde man jo nok gøre for sine Venner, naar man ikke skulde bekræfte sin Forsikring med Ed (!). Desuden er Riber ikke uvillig Dommer i denne Sag, da hele Recensentkorpset efter Rahbeks Mening maa føle sig fornærmet af Heibergs Anmærkning i »Evsebius«, og Riber saaledes selv er Part. For i øvrigt har Heiberg slet ikke sigtet til den eller den Kritiker, ja ikke en Gang til hele det danske literær-kritiske Samfund. Satiren over Recensentsamfundet gaar langt ud over Landets Grænser. Det har været Heibergs Hensigt i ét Knudepunkt at samle alle Recensenteksistensens Skavanker, ikke at stikle paa en enkelt: »Nok, naar der hos én Recensent findes ét af disse Træk, et andet Lineament i den andens Ansigt o. s. v., hvilket jeg dog formoder. Lad kun Hr. R. ja hele det nuværende københavnske Recensentselskab være ædle og stolte nok til ikke at lade sig forlede til Partiskhed ved et Traktement eller andre lige saa lumpne Bestikkelsesmaader! det er ikke Spørgsmaalet; men om det aldrig er sket? om det aldrig kan ske? Alle Ting virker ikke ens paa alle; og mon der ikke gives det, der virker lige saa stærkt paa Hr. R. og hans Fæller som en Bolle Punsch eller en Bouteille Vin paa mit Ideal? — Hvad mener De Hr. Rahbek!« — Til sit Angreb paa Anmældelsen af »Evsebius« finder Heiberg for de Læsere, der ville gøre sig bekendt med Bogen selv, intet at tilføje. Blot ét Sted »hvor R. tydelig ses at behøve Oplysning, vil han berøre. R. mener at H. har begaaet en Oversættelsesfejl ved at bruge Ordet »Bæk«, hvor der skulde have staaet »Siv«; hvor »kan en Bæk«, siger Rahbek, »vise sig midt i en Strøm? Hvor kan den opsluges af Bølgerne? — Om et Siv derimod kan begge Dele siges«. — »Falskt! m. H. aldeles falskt! Ved De ikke, at alle Bække løbe til Søen og Strømmene? At de, naar de løber med nogenlunde Styrke, kan ses endog et godt Stykke ude i den Strøm, hvori de falder, indtil de endelig opsluges af den? Dog det er ikke at forlange, at De skulde vide det: De har set saa meget paa den blanke Maane i Deres Dage, at man ikke maa fordre, at De skulde kende, hvad der sker paa Jorden lige for Deres Fødder«. — M. H. t. Rahbeks Oversættelse af »Figaros Bryllup«, da har H. ikke dadlet, hvad der var Omarbejdelse i den, men blot de Steder, hvor man tydelig ser, at det har været R.s Mening at oversætte; og her paastaar han at R. tit ganske har forfejlet Beaumarchais Mening og tillagt ham Dumheder, som han aldrig har været i Stand til at sige og i det hele taget behandlet

ham »og det danske Publikum, hvis »ærværdige Domstol« R. altid er dristig nok til at indskyde sig under, paa en uforsvarlig Maade«. Og naar han siger, at Menneskeforstand er lige saa nødvendig til en Oversættelse som en Ordbog, saa forekommer det H., at R. i dette Tilfælde ikke har brugt nogen af Delene. — Kun i ét maa H. give sin Antagonist Ret: dennes Svar paa Tilsendelsen af »Evsebius« var virkelig som R. citerer; og naar han ved denne Lejlighed ytrer, at hans Tak for denne Gave »mulig kunde falde H.s Øren besværlige«, saa er det ogsaa fuldkommen rigtigt; ti R.s Stemme vil genere ethvert Menneske, der har en Smule Gehør[1]). Dertil kommer det uhyre Antal af søgte Pointer og Bonmots, hvormed R. udspækker sin daglige Tale, og som i høj Grad ville saare H.s Øren. »Skulde R. ellers have ment noget andet med de nævnte Ord, da vil han blot lægge ham paa Sinde, hvad den Mand, af hvem han har laant sit Motto, nemlig, Helvaderus siger et Sted, og R. vil da maaske behage at anvende det paa sig selv: »Han skal vocte og vare sig, at jo aldrig nogen, enten af hans Venner eller Uvenner skulle nogen tid faa at høre oc spørge, at den ledige[2]) Dieffuel skulde faa saa meget og stor Indgang met ham, at han skulde gøre det saa grofft, at man skulde foraarsages til, at sla paa Mundfeyle met Næffuepust[3]) eller klaa hands Ryg, Arme oc Lænder met Hesselkæp og ubrendt Aske. Icke heller lade sig finde paa Vesselbencken, som man forvesler Hug for Skændsord[4]) ty hans vinding bliffuer i saa maade liden oc ringe, og staar intet at fortjæne met saadan Købmandskab, uden skam oc blusel, til met en blaa oc klappet Bag«. —

Naar Thaarup i sit biografiske Udkast siger, at skøndt de stridende i denne Heibergs første literære Fejde ikke »lod det mangle paa Sarkasmer, saa maa det dog tilstaas, at de i det hele holdt sig indenfor Velanstændighedens Grænser«, saa turde hans Kendskab til denne Sag være noget flygtig. Ti man kan dog vel næppe kalde det »velanstændigt«, naar i en Polemik de polemiserende ende med at byde hinanden tørre Prygl?

---

[1]) Rahbeks Røst var ubehagelig pibende.

[2]) Lede.

[3]) Slaa med knyttet Næve paa hans trættekære Mund.

[4]) Vessel — forvesler, bet. her Veksel — veksler.

Hvilket Indtryk faar man nu af denne literære Fejde? — »Det var en egen Begyndelse til fortroligt Venskab«, siger den fortræffelige N. M. Petersen; og P. H. Boye, der tilhørte den bekendte literære Slægt, og selv har efterladt sig et vakkert Arbejde (»K. M. Rahbek og hendes Korrespondenter«) forsikrede mig i en Samtale kort før sin Død, at det hele var et Vidnesbyrd om P. A. Heibergs Malice. — Jeg tror, at, hvis man gaar Tingen efter, vil man faa et noget andet Syn paa Sagen. Evsebiusfejden (som jeg her tillader mig at navnfæste, fordi den forekommer mig lige saa vigtig, ja maaske nok saa vigtig som de fleste benævnede Polemiker fra den Tid) er, literærhistorisk set, en interessant Begyndelse, der ved Forholdenes Magt ikke bliver til noget. Tager man Tingen ligefrem som den foreligger i den paagældende Bog og de tre Flyveskrifter, ja saa vil man let komme til som P. H. Boye, at reducere det hele til en stor Ondskabsfuldhed fra Heibergs Side; og man vil uvilkaarligt udbryde: »hvad skal dette glubske Overfald til — Rahbek er jo uskyldig som et Lam etc.« Men søger man fastere Grunde for literære Fænomener, som ikke straks lader sig forklare, vil man snart komme til et andet Resultat. — Da P. A. Heiberg, udmærket forberedt, i Febr. 1877 gik op til den af Guldberg nylig anordnede store filologiske Eksamen, gav ogsaa Rahbek efter for sin Families indtrængende Opfordring til at indstille sig. Men med Heiberg kunde han ikke hamle op, og hvis man tør dømme efter Rahbeks egne Ord i »Erindringer«, kneb det for ham at slippe helskindet fra dette Vovestykke. Heiberg derimod bestod med Glans. Det var deres første Møde paa Aandens Arena. Det er ikke rimeligt, at Heiberg herfra har medtaget nogen synderlig Respekt for Rahbek. — Saa skiltes deres Veje. Heiberg begyndte som den fattige Rektorenkes Søn en haard Kamp for Udkommet; men han maatte forlade København, og flakkede under temmelig ulykkelige Vilkaar et Par Aar om i Sverig, til han endelig rejste derfra og havnede i Bergen. — Imedens havde Rahbek som den velhavende Embedsmands Søn god Tid til at æstetisere, besøge literære Kaffehuse og gaa i Teatret; kort, føre dette ørkesløse Aandsliv, der er saa behageligt i hin Alder. Han skulde studere Teologi; men det blev han efter et Aars Tid ked af; derpaa skulde han være Jurist; men Juraen lagde han ogsaa snart paa Hylden. Han blev agerende Medlem af et dramatisk Selskab, optraadte selv som Dramaturg og som Forfatter af sentimentale Dramaer i den daværende tyske

Smag. Faderen satte ham i Stand til at foretage en Udenlandsrejse, da han rimeligvis paa den Maade mente at kunne fjærne ham fra tidsspildende Bekendtskaber, og bringe nogen Fasthed i hans æstetiske Flagreliv. Men Rahbek overflyttede blot sine dramatiske Interesser paa fremmed Grund; ti Teatre, Skuespil og Skuespillere og da først og fremmest tyske (Frankrig tangerede han kun) vedblev at være ham det første og sidste. Paa denne Tid var det, at de lessingske Ideer gjorde sig stærkt gældende i den opvaagnende tyske Skuespilkunst. Vel gjorde Lessing først og fremmest Front mod det franske Teater og den franske Tragedies Almægtighed (dette var vel navnlig hans Grund til at fremdrage Shakespare) men ét modtog han fra Frankrig, nemlig Sansen for det borgerlige Skuespil, der var vakt ved Diderot. Ogsaa Lessing ønskede at se de borgerlige Dyder fremstillede paa Scenen; men hertil kom for Tysklands Vedkommende et nyt Moment, Følelseslivet, der havde taget stærk Vækst gennem Pietismen og erholdt sin stille Trivsel under det smaalige Fyrstedespoti. Grunden til at den lærde Lessing sætter Plautus »Captivi« saa højt er uden Tvivl, at han i dette Oldtidsstykke i særdeles Grad finder sine dramatiske Sympatier udtrykte; ti Stykket fortjæner ikke hans Lovtaler. — En moralsk Tænkemaade, et dydigt Liv, et følelsesfuldt Hjærte blev nu den første Fordring til Kunstneren. »Studér flittig Moral«, skriver Lessing, til sin Broder, og forbedre din egen Karakter, om du vil kunne præstere noget som dramatisk Digter. Conrad Eckhoff var for Lessing Idealet af en Skuespiller, fordi denne Kunstner ikke alene paa enhver Maade søgte at udarbejde sin moralske Personlighed, men ogsaa stræbte at hæve sin Stand baade sædeligt og aandeligt, for at den paa en værdig Maade kunde udøve sit Kald; et Kald, der for Eckhoff stod som et guddommeligt. — Disse Anskuelser, som delvis turde have deres Berettigelse, fandt en altfor modtagelig Jordbund i Rahbeks Sind, og han drev dem ud i deres Yderlighed. Evald havde tidlig været hans Yndling: 20 Aar gammel, overværer Rahbek Opførelsen af »Fiskerne«, og skriver derefter en Hilsen til Digteren, der findes i »Alm. dansk Bibliotek« for 1780: »Hvad Guddom lærte dig de høje Toner; hvo gør din Sang saa umodstaaelig; en Timon du med Mennesker forsoner ...? Ej Polyhymnia ... ej Melpomene ... nej Dyden ene ... som Dyden mægtig er din Harpes Klang«, og nu gentages Ordet Dyd, Dyden, Dyder ikke mindre end seks Gange i den

næste halve Snes Linjer. To Aar efter udgiver Rahbek sine bekendte Skuespillerbreve: ogsaa her lyder den gamle Kunstners Formaning til sin Søn som et praeterea censeo: »Elsk Dyden!« Den ældre forfarne Dramaturg Rosenstand-Goiske kaldte dette i »Efterretn. om den danske Skueplads« for »æstetisk Bigotteri« og fremhævede lige overfor Rahbeks Forkærlighed for det »rørende Skuespil« den danske Komedies Fader, der var Genstand for hans Miskendelse. Men Rahbek besad paa den Tid intet i sit Sind, der kunde slaas an ved den Tiltale. Hans Tysklandsrejse bidrog yderligere til at fæstne hos ham de en Gang antagne æstetiske Principer. Mellem hans platoniske Sværmerier var den tyske Skuespillerinde Caroline Beck, hans Vens, den bekendte Skuespillers Hustru. I »Prosaiske Forsøg« I, fejrer han hendes Minde: »I den fromme, lidende Dyds Roller var hendes Spil kvindelig sandt, kvindelig fint og kvindelig skønt«. Hjemkommen, drejer Rahbek stadig og altid Dydens Lire. I Schwarzs »Lommebog for Skuespilyndere« 1786, besynger han den afg. Skuespiller Hortulan: »I Vellysts Skød en Hær af Barder glemmer, at Sang er skabt til at udbrede Dyd; ej Dydens Ros forkynde deres Stemmer; de synge Bacchos' og Cotyttos' Fryd. Vel at de tie ham! — ej bør de nævne vor Hortulan — var han ej Dydens Ven? Men Verden Dyd og ham paa dem skal hævne; de tav dens Ros; de ties skal igen«. I »Minerva 1786« V, hævder Rahbek overfor en fremsat Indvending, at »Skuepladsens moralske Nytte er lige saa stor som Prækestolens«, og kan Skuepladsen ikke gavne moralsk, »kan det ikke stemme med Regeringens Pligt og Grundsætninger at anvende saa betydelig en aarlig Sum paa dens Understøttelse«. Det skønne i og for sig, Sædernes Skildring, Karakterernes Udfoldelse er ham aabenbart af ringe Betydning: »man maa kunne uddrage Moral af ethvert Stykke ... al vor Nydelse ved de skønne Kunster og Videnskaber ere grundede i deres moralske Virkning og i de Sindsbevægelser, de vække«. Ti Føleriet og Følsomheden, kan man vide, blomstrede ogsaa frodigt i den rahbekske Dramaturgi: »Hjærtet er den rørende Skuespillers Geni«, siger han lejlighedsvis. Her fik Rahbek og hans medfølende Sjæle imidlertid ikke Lov til at dø i Synden. Skalken Tode revser denne Tidens Modetilbøjelighed i sit med Bifald atter og atter opførte »Søofficererne«, hvor Stykkets Tartuffe Sir Arthur, Spytslikker hos Højadelen, gør Profession af Føleriet. Paa en Maskerade optræder han som Følsomhedens Personifikation »i hvid Fruentimmerdragt overalt

bemalet med Hjærter; under Armen har han et lille Orgelværk og i Haanden en Taareurne. Han gaar op og ned, viser sig fra alle Sider og spiller paa Orgelet. Greven: »Men hvilken ypperlig Idé har de ikke haft, Sir Arthur! De er jo den levende Følsomhed. Overalt Hjærter og et Orgelværk, som frembringer Følsomhedens søde Manotoni. Og dette er uden Tvivl én af de smaa Urner, hvori de gamle Romere lod de Taarer falde, som de græd over en kær Vens Aske?« Sir Arthur: »Ganske rigtig Mylord! De har en Penetration uden Lige. Ja, jeg har besluttet at forestille den yndigste af alle Dyder: Følsomheden! ...«

Her have vi de aandshistoriske Betingelser for Overførelsen af en Bog, som »Evsebius« paa Dansk. —

P. A. Heibergs Ophold i Bergen havde kun varet i tre Aar. Grunden til hans Bortrejse fra en By, der dog i saa mange Henseender var bleven ham kær, var, at han ikke vilde deltage i sin Principals Lumpenheder. Skøndt han var ansat paa en af de rigeste Købmænds Kontor i Bergen, og havde Udsigt til Giftermaal med hans eneste vakre Datter, havde han dog tidlig fattet Afsky for alle de Kneb, som saa ofte klæber ved Forretningslivet. En Gang, da der var Tale om Forfalskning af Auktionsdokumenter, var det blevet den ærekære og retsindige unge Mand for galt, og han havde givet sin Indignation Luft i et Brev til sin Broder i København. Dette Brev faldt før Afsendelsen i hans Principals Hænder, og han blev straks opsagt sin Tjæneste.

Lykkens Port der et Øjeblik havde været aabnet paa vid Gab for Heiberg var atter pludselig slaaet i for ham. I Bergen kunde han ikke blive: hvem brød sig om, hvad den unge fattige Kandidat paastod, naar den rige Storhandler paastod det modsatte? — Han rejste altsaa tilbage til København, fattig som han drog bort, men rig paa en Gil Blas' bitre Livserfaringer. Faa var nærmere til at oversætte en Bog som »Evsebius« end han. — I København havde netop paa den Tid Rahbek og Pram paabegyndt Tidsskriftet »Minerva«. Dets literære Domme opnaaede snart adskillig Anseelse; men mange havde navnlig Rahbek mistænkt for at han var sine Venners Talerør, naar han anmældte deres Skrifter. Derom var Rahbek vidende; ti i Anmældelsen af Prams »Stærkodder« omtaler han det selv med lidt haanlig Flothed. Et ret kuriøst Vidnesbyrd om det samme kan ses i P. Hansens »Illustrerede danske Literaturhistorie« II, hvor et Kobber fra den Tid fremstiller »Knud og Stærkodder« eller vore Dages Recensions-

maade«. »Minervas« Redaktionskontor præsenteres, og man ser Rahbek sidde ved en Pult ivrig beskæftiget med at skrive en Anmældelse, medens Pram staar bag hans Stol og synes at diktere ham i Pennen, hvad han skal skrive. Paa Væggen ses allegoriske Billeder: det ene forestiller to Heste, der gnubber sig op ad hinanden; det andet en gesslersk Hat (Kritikens), som en Forfatter passerer med ærbødig Hilsen. — Den altid slagfærdige Heiberg har da ikke kunnet dy sig: uvilkaarlig har han anstillet en Sammenligning mellem den Rahbek, der i Tide og Utide altid førte Dyden i Munden, men glemte, hvad han skyldte den og Ærligheden, naar det gjaldt det gode Kompagniskabs eller hans egen Sag. At Rygtet talte Sandhed, naar det mældte om Rahbeks lidet »dydige« Partiskhed, følte Heiberg sig overbevist om, dertil havde han set altfor meget af den skrigende Forskel mellem de høje Ord og de lave Handlinger, som man saa ofte træffer paa her i Verden. Han stilede da sin ironiske Dedikation af en Bog, der handlede om »Dydens Løn« til den, som syntes selvskreven til at modtage den.

Dette er da intet maleciøst Overfald, men et motiveret literært Angreb.

At der undertiden blandede sig Taktløsheder og ubeføjede Sigtelser ind i den mistænksomme Heibergs paafølgende Polemik skal ikke nægtes.

Men, som forhen bemærket: Evsebiusfejden kan ogsaa betragtes som Begyndelsen til noget mere, som Forholdenes Magt kvæler i Fødslen. Den var i Grunden Signalet for den intelligente Ungdom her hjemme til at samle sig i to Lejre, der skulde fortsætte Ewaldianernes og den norske Skoles Kamp. Heiberg var netop en ypperlig Tidens Repræsentant for den sidste Retning, og Rahbek var ved hele sit Naturel prædestineret til at være Følelsespoesiens Forfægter. Heibergs literære Opdragelse var som hine Normænds først og fremmest fransk, Rahbeks moderne tysk, og Ewald var mellem danske Digtere hans Afgud. — Men, som sagt: Bevægelsen standser i sin Begyndelse; ti den franske Revolutions Efterdønninger, der ogsaa mærkedes i vor fredelige patriarkalske Tilværelse, overdøvede alle literære Røster, og frembragte en ny Partigruppering ikke efter æstetiske, men efter politiske Sympatier. Gamle literære Venner blev ny politiske Venner, og gamle literære Fjender igen ny politiske Fjender: saaledes Heiberg og Johan

Nordahl Bruun, og Heiberg og Rahbek. Rahbek blev da Heibergs oprigtige Ven, idet han uvilkaarlig søgte sin Plads under den Fane, hvis kraftigste Bærer Heiberg blev her hjemme. — Og dette Venskab varede trods et Par smaa Rivninger til Rahbeks Død. Derom vidner en Pakke Breve, jeg har liggende for mig, skreven med Rahbeks ilfærdige, gnidrede Skrift; men mægter man at tyde disse Krageтæer, føler man, hvor trofast den Haand er, som her har ført Pennen.

H. Schwanenflügel.

Fra »den Collinske Brevsamling«.

I min Faders Bog »H. C. Andersen og det Collinske Hus« meddeles der under Afsnittet »Forholdet til Thorvaldsen og hans Museum« (S. 578) et Uddrag af nogle autobiografiske Noter, som min Bedstefader, Geheimekonferentsraad Jonas Collin havde efterladt sig, og hvori det hedder: »I Aaret 1833 begyndte min Forbindelse med Thorvaldsen og min Virksomhed for at bevare hans Kunstskatte for Danmark. Ludv. Bødtcher tilskrev mig fra Rom 14 Sept. 1833 og androg om min Medvirkning til, at Thorvaldsens Testamente, hvorved han skænker sin Fødeby København sine Kunstskatte (for at forebygge, at de skulde falde i hans Svigersøns Oberst Paulsens Hænder), maatte udfærdiges i behørig Form, og han (Bødtcher) antog, at naar jeg, som uopfordret af ham eller nogen, henvendte mig derom til Thorvaldsen, vilde denne gaa ind paa Sagen. Med Glæde modtog jeg denne Opfordring, og efter at jeg angaaende Formerne havde raadspurgt A. S. Ørsted, skrev jeg til Bødtcher et ostensibelt Brev, som han forelæste for Thorvaldsen«. — Dette Brev til Bødtcher er aftrykt i min Faders Bog, men da det næppe er uden Interesse at faa denne Sag yderligere oplyst, meddeles her saa vel det Brev, der gav Anledning til, at min Bedstefader tog Sagen i sin Haand, som Bødtchers Svar paa det ovennævnte »ostensible« Brev.[1])

I.

Rom d. 14 Septbr. 1833.

Høivelbaarne Hr. Conferentsraad!

De tilgive at jeg, skjøndt ukjendt, tager mig den ærbødige Frihed at tilskrive Dem om en Gjenstand, som allerede i nogen

---

[1]) Retskrivning og Interpunktion ere i nøje Overensstemmelse med de originale Breve. J. C.

Tid har ligget mig paa Hjertet, og som Omstændighederne nu gjøre mig det til en Pligt ikke længere at unddrage Hr. Conferentsraadens kraftige Indvirkning, nemlig: det af Hr. Etatsraad Thorvaldsen her i Rom forfattede Testamente. Det er Deres Høivelbaarenhed bekjendt at Hr. Thorvaldsen deri indsætter Danmark som Arving til hans herlige Konstsamling, en Skat, som Thorvaldsen daglig forøger, og som er samlet i en Række af Aar med al den dybe Konstsands, som er ham egen. Saa høilig som denne Beslutning af Thorvaldsen maa glæde alle Danske, saa sørgelig vilde det være, om hans i denne Anledning opsatte Testament, af Mangel paa en nøje Iagttagelse af Alt hvad Loven i saa Henseende byder, i Tiden skulde kunde rykkes eller gjøres tvivlsomt af de herværende Jurister, der vistnok efter hans Død, paa højere Befaling ikke ville undlade at lede efter ethvert ubestemt Ord eller forsømt Form. Desværre behøve de ikke at søge længe, dersom Testamentet beholder sin nuværende Skikkelse. — Thorvaldsens Beslutning at gjøre sit Testamente modnedes egentlig ved hans Datters Forlovelse med Oberstlieutenant Paulsen, hvis Hensigter han altid har holdt for at være egennyttige og han vilde (saaledes sagde han til mig) sætte disse en Bom. Han bad mig derfor at opsætte ham de vigtigste Punkter af hans sidste Villie, som jeg med Nød og Neppe bevægede ham til at faa bekræftet af Notarius publicus og i Vidners Overværelse, men, som han siden fortalte mig, ikke blev paatrykt med hans Segl — (han ejer intet Signet); ogsaa var Datum udeladt og stemplet Papir ansaa han for ufornødent m. m. og det Hele som dansk naturligviis Vedkommende aldeles uforstaaeligt. Da han imidlertid forsikkrede mig om, at dette Testament blot skulde være øjeblikkeligt, og at han senere vilde opsætte et nøjagtigere og i det italienske Sprog, hvoraf en Gjenpart skulde hjemsendes til Danmark, beroligede jeg mig, men da Tiden gik hen uden at Thorvaldsen yttrede det Mindste, begyndte jeg igjen, ihvor ubehagelig det end var mig, at berøre dette kildne Punkt; uheldigviis var det kort før Julen og i de Dage, meente Thorvaldsen, maatte man ikke give sig af med alvorlige Tanker. Da han omsider mærkede at jeg aldeles ikke slog Sagen i Glemmebogen, anmodede han mig tilsidst om at opsætte ham det Hele paa italiensk, som jeg øjeblikkelig gjorde, men tog tillige Løfte af Hr. Thorvaldsen at min Opsats paa ingen Maade ordret maatte følges, men blot tjene til en Slags Rettesnoer for en dygtig Jurist, som jeg bad ham efter bedste Skjønnende at vælge.

Saaledes stod Sagen, og saaledes staar den desværre endnu. Saa ofte som det vel lod sig gjøre har jeg senere spurgt Thorvaldsen om Testamentets Fremgang, men han siger mig, at han endnu ikke er paa det Rene med sig selv i adskillige Smaapunkter, som angaa Gaver til hans Arbeidsfolk. Imidlertid gaar Tiden og dobbelt sørgelig vilde Thorvaldsens Død blive for enhver Dansk, dersom den nu uventet indtraf. Hans Bestemmelse strax efter Skibets Afgang at reise hjem, uddrager sig ogsaa, Gud veed hvor længe, og saaledes formindskes det Haab jeg havde: at denne Sag snart i hans Nærværelse vilde blive drøftet hjemme. —

Det er under disse Omstændigheder at jeg søger min Trøst i Deres Høivelbaarenheds Kraft og Klogskab, med Bøn om at De, som Thorvaldsens Ven, og som Danmarks Ven, vilde treffe Forholdsregler der kunde forebygge et muligt Uheld, — maaske ved skriftligen at yttre Dem desangaaende til Hr. Thorvaldsen eller paa anden Maade, dog vilde det være mig ukjert dersom Thorvaldsen erfarede noget om min Skrivelse. Maaske ængster jeg mig formeget, og har utidigen besværet Hr. Conferentsraaden med mit Brev, men jeg er sikker paa at Sagens Natur vil for Dem være min Undskyldning og at De tilgiver den Frihed jeg har taget mig. — Thorvaldsen er for Øjeblikket beskjeftiget med at modelere Hesten til Erkehertug Maximilians Ridderstatue, bestilt af Kongen af Bajern og bestemt for München. Thorvaldsen har gjort en fortreffelig Skizze dertil og har nu begyndt det store Arbeide med en usædvanlig Iver og Kjerlighed. Ogsaa har Anakreon givet ham Stof til en Mængde høist yndige Smaa-Basrelievs, hvoriblandt især: Amor, bundet af Gratierne, udmærker sig. Hans Basrelievs Hylas, som røves af Nymferne, og Ulysses, som tilkjendes Achilles's Vaaben høre ogsaa til hans senere Arbeider, og man kan vel sige — til det Skjønneste fra hans Haand: men hvad der især vækker udeelt Beundring er hans allersidste Basreliev: Parcerne, der ved dets Tydelighed, Ynde og poetiske Behandling er saa mesterligt, at den paa Selvroes ellers yderst ordknappe Thorvaldsen ved denne Leilighed med elskværdig Frimodigbed tilstaar sin egen store Tilfredshed med sit Arbeide. — Bissen har for Hr. Etatsraad Donner modeleret sin Statue Ceres, som er en ædel Figur, riigt og skjønt draperet, der har vundet Thorvaldsens og Alles udmærkede Bifald, og, som vistnok ikke vilde staa tilskamme, selv om den blev hensat midt iblandt Thorvaldsens Værker. — Blunch arbeider paa et af ham selv opfundet sindrigt Sujet nemlig Hygæa, der foreskriver Amor

og Bacchus Love. — Küchler, hvis vakkre Malerie Joseph afgik med det kongelige Skib, er beskjeftiget med i et mindre Arbeide at fremstille Corregios Død. — Christensen, hvis Talent her er almeen erkjendt, udarbeider for Øjeblikket sin Medaille med Thaers Portrait; Sygdom har desværre hidtil hindret noget hans Virksomhed. — Pezholtt har ved en stor og skjøn Composition vakt megen Opmærksomhed: han er efter et kort Ophold i Rom atter reist ud i Bjergene for ganske at hellige sig til dette Arbeide, der synes langt at ville overgaa hvad han hidtil har malet. — Mejer opholder sig ligeledes paa Landet beskjeftiget med Arbeide for Hr. Etatsraad Donner. — Sonne har malet tvende smukke Genrestykker: et Skib, som trækkes af Bøffler hen ad Tiberen, — og en italiensk Bondefamilie. — Koop har efter Afsendelsen af sin gode Tizianske Copie begyndt en anden i Vatikanet nemlig Raphaels Madonna. -- Fearnlei er i Neapel. — Islænderen Sæmundsen er kommet tilbage fra sin Reise i Grækenland og Tyrchiet; fra Architekt Hansen i Grækenland hører vi endnu intet. —

Jeg beder Hr. Conferentsraaden at tage til takke med disse smaa overfladiske Beretninger, hvis hele Værd bestaa i at de komme fra Rom. — Jeg henlever med sand Høiagtelse Der. Hbhds

L. A. Bødtcher.

II.

Høitagtede Hr. Conferentsraad!

At jeg først nu besvarer Deres mig saa kjære og hædrende Brev, grunder sig paa Umuligheden for mig, i tidligere at have kunnet meddeelt noget Tilfredsstillende i den omhandlede Sag. Etatsraad Thorvaldsens hele Væsen har nemlig i den senere Tid været saa aldeles sydselsat med det ham fra Bajern overdragede Arbeide: Maximilians Ridderstatue, at jeg ansaa det for urigtigt, ikke at afvente roligere Dage. Det er først nu, efterat Hesten til det omtalte Værk er fuldført, at Thorvaldsen atter er modtagelig for andre Ting, og saaledes kunde jeg, efter en liden forudskikket Indledning, bede ham om, hjemme hos mig, og uforstyrret af de idelige Besøg, som finde Sted i hans Huus, at skjænke mig Opmærksomhed.

Jeg oplæste Deres Høivelbaarenheds Brev heelt og holdent, og — takket være den fortreffelige Aand deri — det gjorde sin gode og fulde Virkning. Hr. Conferentsraad Ørsteds vægtige Bemærkninger udsatte jeg gjentagne Gange klart for Thorvaldsen,

og heraf fremgik, at det af mig omtalte tidligere Testamente (meget rigtig forsynet med syv Vidners Underskrift) ikke just er saa vaklende, som jeg befrygtede, men at dog meget maa forandres ved Affattelsen af en ny, og efter Thorvaldsens senere Beslutning mere udvidet testamentarisk Disposition. Det er rimeligt, at Thorvaldsen vil blive at ansee som domicileret i Rom, paa Grund af at han, som en af Directørerne ved Academiet St. Lucca, fungerer som pavelig Embedsmand. Han vil derfor i sit nye Testamente aldeles ikke omtale sin Datter, der desuden, saavidt jeg mærker, paa de i Nationalbanken i Kjøbenhavn indsatte 20,000 Spec. nær, ikke vil komme til at arve mere efter ham. Formedelst Thorvaldsens bestandig fortsatte betydelige Indkjøb af Kunstsager, og hans daglige store Udgivter, troer han, at hans Pengeefterladenskab ikke vil blive betydeligt, og hans Beslutning er, at Renterne af hans engang efterladte Formue, skal anvendes til, hos danske Kunstnere at kjøbe Kunstværker til en bestandig Forøgelse af det af ham oprettede Musæum. Dette Musæum, hans Testaments egentlige Hovedpunkt, ligger ham naturligviis mest paa Hjertet, og han ængster sig med Tanken om, at det, trods hans Villie, engang i Tiden vil blive adsplitted, og at man efter hans Død vil oversee den af ham gjorte Betingelse: at anviise samme et særskilt og passende Locale. Han vil derfor i sit forandrede Testamente udtrykkelig nævne dette, som en conditio, sine qua non, — og i modsat Fald indsætte en Anden, jeg troer Kongen af Bajern, til sin Arving. Formodentlig vil denne besynderlige Tvivl bortfalde ved hans Ophold i Kjøbenhavn, naar De Hr. Conferentsraad, og andre Hædersmænd vise ham Sagen fra en mere beroligende Side; dette kunde atter have til Følge, at Thorvaldsen ikke tog i Betænkning, at lade alle sine Kunstskatte afhænte til Hjemmet, og var først dette Skridt gjort, da forlod han neppe Danmark mere, det skulde da være for, (som han i Samtalens Gang spøgende yttrede) »ved en lille let Tuur ned til Italien engang imellem at varme sig lidt«. — Bemærkningen om Decimations-Afgiften, hvilken virkelig existerer, gjorde Thorvaldsen ikke lidet betænksom, og vil sikkert blive en stor Aarsag mere til at forandre hans Interims-Reise til Danmark til en alvorlig Hjemreise. Med Fuldførelsen af Maximilians Ridderstatue forsikkrede han at vilde slutte sin større Virksomhed i Rom; ikke heller vil han modtage flere Bestillinger; sluttelig bad han mig at sende Deres Høivelbaarenhed og Hr. Conferentsraad Ørsted sin varmeste Tak og

venligste Hilsen, med Forsikkring om, at Deres Venneord ikke skal være hentalte i Luften; og jeg glæder mig ved allerede at see een Virkning deraf, nemlig den Iver hvormed Thorvaldsen i disse Dage har begyndt at lade sin betydelige Kobbersamling ordne og optegne. —

Selv veed jeg ikke bedre at takke Deres Høivelbaarenhed for den Udvej, Deres sindrige Brev aabner mig til jevnligen at paaskynde Sagens Fremme, end ved at love Dem, ikke at lade nogen Leilighed hengaa ubenyttet. —

Deres Søn, Hr. Sekretair E. Collin, hvem jeg beder hilset paa det forbindtligste, har i et Brev til Andersen ønsket af mig en Beretning om det danske Bibliotheks Status i Rom: jeg har troet ved medfølgende Afskrivt af Bibliothekets Love bedst at opfylde Hr. Sekretairens Begjering, idet jeg tillige herved i alle Landsmændenes Navn takker Dem Hr. Conferentsraad og Deres Søn, der, som Bibliothekets egentlige Stiftere, har aabnet de Danske i Udlandet denne nye og herlige Kilde til Glæde. —

De ublidere Vinterdage have nu forenet os alle i Rom, paa Tre nær, nemlig Meyer, som med sit noget tungsindige Gemyt endnu finder det ensomme Arbeidsophold imellem Bjergene behageligt; Thørning, der udfører nogle Bestillinger i Neapel, og Hansen, som lever lykkelig i Athen og, efter Sigende har fundet Beskjeftigelse der for sin Kunst. — Petzholt har bragt rige Studier med fra Landet, og fuldfører nu sit store Malerie; han har imidlertid componeret et andet Landskab af samme Omfang, og, som det synes, af samme Skjønhed. — Küchler har fuldendt et lidet nydeligt Arbeide, som forestiller et stille husligt Optrin af det italienske Landliv. Hans Fremstilling af Corregio's Død, som han i Raadvildhed lod henstaa, har han nu besluttet at fuldføre. — Det har undret os Alle, at hans større hjemsendte Malerie: »Joseph« er bleven modtaget, som det lader, med nogen Kulde fra Akademiets Side: her vakte det almindelig Interesse og et udeelt Bifald hos Thorvaldsen, der yttrede Küchler sin Lyst til engang i Tiden at eje det, eller noget lignende fra hans Haand. — Christensen er i uafbrudt Virksomhed, for om muligen ret betids at kunde hjemsende den hos ham bestilte Medaille i Anledning af H. M. Kongens gjenvundne Helbred. Hans Composition af Staden Kjøbenhavns Offring til Hygæa, er vistnok et særdeles vellykket Arbeide, og Thorvaldsen har aldeles Intet havt at udsætte derpaa: Kongens Portrait vil overgaa det af ham tidligere forfærdigede. — Blunch

ender i disse Dage sit Malerie: »Amor og Bacchus«, — og Sonne, som fra sit Ophold i Bjergstæderne har medbragt endeel interessante Studier, har begyndt paa et temmeligt stort Arbeide, nemlig: Fremstillingen af en Tyrehedsning eller den her saakaldte giostra. — Koop er flittigen beskjeftiget med at copiere i Vatikanet, — og venter længselsfuld paa gode Efterretninger fra Hjemmet. — Blomstermaler Jensen befinder sig med sin Kone saare vel her i Rom, og har allerede prydet Væggene i sit Logie med mange fortreffelige Studier og Smaa-Arbeider: han har Bestillinger fra Thorvaldsen, og udfører i denne Tid et Blomsterstykke af betydeligt Omfang med Landskab i Baggrunden. Det vil vel blive færdigt til den sædvanlige romerske Kunstudstillingstid i Februar Maaned, og vi glæde os Alle til dets Virkning. —

Bissens skjønne Statue, Ceres (bestilt af Hr. Etatsraad Donner i Altona) vikler sig daglig meer og meer ud af et herligt Stykke cararisk Marmor. Han er desuden fuldtop sydselsat med det Gutenbergske Monument, som af Staden Maynz er bestilt hos Thorvaldsen, men hvis Udførelse vor Kunstner af Mangel paa Tid har overdraget til Bissen, efter selv at have udkastet Skizzen.

Monumentet vil, foruden Gutenbergs staaende Figur, indeholde trende Basreliefs, anbragte paa tre Sider af Statuens Piedestal, nemlig: 1) Gutenberg, som viser den forbausede Faust sin Opfindelse af Typerne: 2) Gutenberg beskjeftiget med at trykke den første Bog, (Biblen?): og endelig 3) Uddelingen af Bøgerne iblandt Folket. Det første Basrelief er næsten aldeles færdigt fra Bissens Haand, og svarer i Udførelse til den herlige Composition: med de tvende Sidste er Thorvaldsen endnu ikke selv paa det Rene. Det Hele vil blive støbt i Bronze og føre Thorvaldsens Navn. —

Digteren Andersen er bleven os kjer ved sit godmodige Lune, og agtværdig ved sit vistnok ualmindelige Talent. Han har forelæst os Digtet Agnete fra Holmegaard, som paa mange Steder, især i dets anden Afdeling viser hans levende Indbildningskraft og dybe Følelse. Opholdet i Rom troer jeg vil i mange Henseender være ham nyttigt. Ogsaa lever han i meget venskabeligt Forhold til Digteren Hertz, og det synes, at Roms Storhed slaar en bred Streg over enkelte bittre Erindringer. — De danske Officierer Dinesen og Neergaard ere afreiste til Neapel, for derfra at fortsætte Reisen til Africa. — Magister Zeuthen vil endnu opholde sig tvende Maaneder i Rom, i hvis Kunstskatte og Oldtidsrester, han mere og mere fordyber sig. —

Alle ere vi iøvrigt ikke lidet sydselsatte med Tanken om, at den muntre Juletid nu nærmer sig med Raskhed, og da de herværende Svenske og Norske ønske at indlemmes i den danske Julestue, maa nok Samme for denne Gang udvides til en betydelig Sahl. —

Formodentlig vil mit Brev, for hvis trætende Længde jeg haaber Overbærelse, ikke komme betimelig nok med Ønsket om en glædelig Juul, men dog, som jeg venter, ikke for sildigt til at bringe Deres Høivelbaarenhed alle romerske Danskes varme og hjertelige Ønske om det glædeligste Nytaar for Dem og Deres Familie.

Tillad at jeg beder Dem at hilse paa det venligste Hr. Justitsraad Olsen fra

Høitagtede Hr. Conferentsraad:

Deres ærbødigste

Rom d. 6 December 1833. L. A. Bødtcher.

Høivelbaarne Hr. Conferentsraad Collin,
Commandeur af Dannebroge, Deputeret i Finantserne etc. etc. etc.

Jonas Collin.

Fællessproget.

(Nogle Bemærkninger om Danmark-Norge.)

Den Danske tænker sig Norge som endnu sit halve Hjem. Der er han endnu ikke fremmed. Har vi ikke det samme Sprog? Læste vi ikke som Børn Danmarks og Norges Historie som én og som vor? Stod ikke i Gymnasiasternes Antologier Holberg og Wessel og Wergeland og Welhaven ved Siden af Evald og Oehlenschläger og Paludan Müller? Vi véd det; der blev jo af Danmark og Norge to Riger. Men dybt sidder hos alle Danske Forestillingen, at der forblev et Folk og et Sprog.

Og den Danske, der kommer til Norge, vil først finde sin Forestilling bekræftet. Ti saa at sige hele Façaden er endnu dansk-norsk. Det officielle Sprog er »Fællessproget«. Offentligligheden fører det endnu i sin Mund. Det læses paa Skilterne. Det staves bogstavret i Bekendtgørelserne. Aviserne skriver det.

Det omgiver os, kort sagt, officielt, og vi kan i det første Øjeblik ogsaa i Norge selv — ligesom i Danmark og i Udlandet — bevare den Vildfarelse, at Norsk er dansk Dialekt, eller i alle Fald, at et fast Skriftsprog bygger den sikre Bro mellem to Folk og to Lande.

I Danmark og Udlandet vil man endnu en Stund bevare Vildfarelsen ubeskaaren. Ti Norges repræsentative Udtryksmiddel vil endnu et Par Aartier forblive et — kun mer og mer læmpet — dansk Skriftsprog. Den Danske, der bor i Norge, vil meget snart lade den falde.

Dansk er i Norge et døende Maal, og vort stakkels Sprog har mer end ét Slesvig.

Det er den Sandhed, med hvilken vi maa gøre os fortrolige.

Det er ikke Maalmændene — disse vældige Kæmpere for Herren — som bibringer »Fællessproget« Saarene, hvoraf det forbløder og daglig umærkelig dør. Dansk-Norsk vilde have mindre at frygte af disse Partifolk, som trænger frem fra Landets Indre og vil kaste Fællessproget ud i Vandet.

Dansk vil aldrig af denne Partibevægelse blive trængt ud i Havet. Men det vil dø ud midt i Landet selv. Ja — jeg vover at sige det: det er døet ud og ligger nu bare paa *lit de parade.*

I Virkeligheden skriver i dette Øjeblik udi Norges Land kun Departementerne og Skiltemalerne Fællessprog. Og ogsaa de vil vel snart ophøre dermed.

Bladene er trods Skinnet af det modsatte paa god Vej dertil.

De vil jo skrive Fællessprog. Og jeg tror endogsaa, at Redaktionerne sætter meget ind derpaa, og at Redaktionssekretærerne har megen og strid Møje: de maa sikkert stryge og ændre mangt og meget i de unge og yngste Medarbejderes Sætninger, før de naar at give det Hele Bladets Sprogstil.

Og alligevel — alt kan de ikke sé. Der løber Nyvendinger med og Ord fra Gaden — de nye Ord, som stikker af mod den gamle Stil.

Jo længere Bladets Tendens gaar mod Venstre, desto lemfældigere bliver Redaktionen overfor Nyformerne. I »Verdens Gang« trives de alt rigeligen. De vil om et Decennium bryde frem fra Krogene selv i »Morgenbladet«. Hvordan skulde det ogsaa være anderledes? Det Sprog, som Øret altid hører, bliver jo dog tilsidst ogsaa det, som Øjet helst vil læse.

Talesproget er jo Skriftsprogets evige Fornyer — naturlige Fornyer. Og de Sprogvendinger, som et Aarti giver Hævd i Talen, de glider og maa glide over i Skriften.

Saaledes gaar det i alle Tungemaal.

Og i Norge tager Talesproget af mange Grunde særdeles rapidt Magten over Skriftsproget.

Talens Maal maa jo have den store Magt, der ligger i, at det er rundet umiddelbart af Landet selv. Derfor har det Folkekarakterens Vendinger og Folketemperamentets Tonefald, mens Skriftsproget, der halvt er et indført Maal, synes abstrakt og stift.

Dette er naturligt.

Og mangfoldige Nordmænd fører i en halvt ubevidst Selv-

stændighedstrang selv vovede Talesprogs-Udtryk — Udtryk fra deres Maal — over i Fællessprogets Skrift.

De unge Forfattere er i denne Bevægelse forrest. Bøger som Gabriel Finnes og Niels Collett Vogts Romaner, der udkom i Løbet af det sidste Aarstid, viser os, hvor norsk de tyveaarige allerede skriver. Et eneste eller et Par Steder, grebet paa Maa og Faa ud af Gabriel Finnes talentfulde og stærke Bog, vil være nok til at sige enhver, hvorvidt de yngste er naaede.

Petra sidder og luger Ærtebedet. Saa fortælles:

»Hun så lange sorte troppekolonner og mindre afdelinger trække over eksercerpladsen derhenne, og over elven, hvor alle tamburne hadde samlet sig indunder oldrene bag depotet for at øve i skyggen, derfra lød en uafladelig rummel af trommerne, en forfærdelig hyggelig rummel, som fyldte hele bygden. Hun hadde fundet det nokså forunderligt isted, hun sad ved gulerodsengen, at en engelsk turist, der karjolerte forbi nedenunder gjærdet, da trommingen begyndte, at han pludselig smeldte på hesten og jog afsted, så veistøvet løfted sig i fede solgyldne småskyer.»

Eller følgende:

»Tilsidst var det røde troldet blit til en liden-grå maur indunder leiren. Da satte gutten i sprang bort til orrekrattet, fik dugdråber drysset ind på sin varme hals, tumled nedover brinken og stod i skygge ved elvebredden. Over i sollyset på den anden side lå Hansemand i bagskotten af båden og fisked efter småørret. Udover kanten lå han som sædvanligt og keg ned i vandet. Ti hans snøre var en uldtrå og hans angel en bøiet knappenål med mak på. Han måtte være geschwintere end en smed, om han med de greier skulde få fisk.«

Hver Dansk vil undres over dette Sprog. Og forbavset over en saa pludselig frembrudt Sprogændring vil han næsten spørge, om da alle disse »Besynderligheder« i dette Sprog er stampede paa én Gang op af selve Jorden.

Sikkert er det nu, at de yngste Forfattere sproglig gaar meget hurtig tilværks. De næsten iler forud for selve Talesproget, og i Konstruktioner, Stavemaade, Ordvalg forvirre de selv Nordmænd. Hans Jægers sidste »Noveller« — hvoraf et Par er geniale ved Følelsens fortvivlede Inderlighed — kan sikkert kun Kristianiamanden læse uden Vanskelighed. Hver anden Norsk vil med Besvær gætte sig frem gennem denne ultraradikale Stavemanér, som efterstræber Lydtroskab mod alle Gadens Ord.

Hans Jæger gaar naturligvis yderligst. Men ikke alene hans nærmeste Svende følger rask med i Bevægelsen, alle de unge er med paa Vejen.

De ledes her vistnok ubevidst af en ejendommelig Følelse.

De unge Normænd trykkes helt naturlig i usædvanlig Grad af de store Mestre, som er deres Forgængere. De tre store Digtere er omtrent deres tresindstyve Aar, men helt op i Manddommens sidste Tid udsender de Værker, som forbavser og bestandig lader deres tætte og stærke Skikkelser fylde Rummet.

Der synes ingen Plads ved Siden af saadan Storhed. Og der er ikke Lyd for andet, saa længe de store Klokker kalder Mængden sammen.

De unge søger da at skaffe sig Øre ved særlige Midler. De bliver lettelig kunstig-radikale og doktrinært-opponerende.

Fremfor alt vil de undgaa Navnet Epigoner. Man sér det i det unge Norge for Øjeblikket overalt, og det ytrer sig ogsaa i Sproget.

Ogsaa ved Sprog-Radikalismen vil de hævde sig som de selvstændige, som de unge nye, som den nye Generation. De lægger selve Sproget som en Kløft og som et Bevis paa Selvstændighed mellem sig og de trende Digtermestre.

Allerede dette virker.

Dog er der naturligvis ogsaa en dybere Grund til deres radikale Sprogændringer. Sjældent var vel den sjælelige Kløft og Aandsforskellen mellem to Slægtled dybere end mellem de nu kæmpende Generationer i Norge.

Det er ikke alene et andet Sprog, det, som findes f. Eks. i Gabriel Finnes og Collett Vogts Bøger, det er ogsaa — andre Mennesker. Danske møder disse Personer med Studsen. De er os mer fremmede end Germanerne, mer end Russerne. De virker paa os, disse Romaners Mennesker som Stene, der hugger imod hinanden.

Og med uforstaaende Forbavselse vil Danske spørge: kan da saa at sige et nyt »Folk« fødes i Løbet af tyve Aar? Maaske i dette Tilfælde: Ja.

Tingen er, at Henrik Ibsen, Lie, Bjørnstjerne Bjørnson skrev, selv under literær dansk Paavirkning, endnu om en Slægt, hvis Livsformer, hvis Idéer, hvis ganske Kultur og Følelsessæt var paavirket af Dansk.

Det mildner deres Skikkelser og bringer os dem nærmere.

De synes endnu Sletteboernes Halvbrødre, og de er i alt Fald med os sammenbragte Børn, som langt Liv i samme Hus har givet beslægtet Syn, og hos hvem gammelt Samvær har sammenspillet Røsternes Fald.

Men de tyveaarige i Norge?

De skriver om et Slægtled, der synes mig at have afkastet alle danske Paavirkningers Aag. Strømmen fra Danmark var vedligeholdt i Hundreder af Aar. Der blandedes Blod som Skik. Danmark var det herskende Land desuden — og der er altid dem, der efterligner de herskende og Hoffet, selv et Hof, de aldrig sér. Nu er Dansk-Strømmen allerede afbrudt for fem og halvfjærdsinstyve Aar siden, og selv dens Eftervirkninger synes at dø hen:

Norge bliver helt sig selv.

Og i den nye Literatur sér vi eller vil faa at sé Fjeldfolket i sin hele Oprindelighed.

Dette vil gaa saa meget hurtigere som de unge Digtere heller ikke mere staar under nogen stærk literær Paavirkning fra Danmark.

Der er i de sidste tyve Aar kun faa Danske, som har haft nævneværdig Indflydelse paa norsk Ungdom. Er Georg Brandes og J. P. Jacobsen sagte, er vel de nævnte, som her nævnes kunde.

De, som har paavirket »de unge« i Norge hedder Garborg, Kjelland, Lie — han fremfor nogen — Bjørnson, Ibsen: deres egne.

Saaledes har baade Skildrerne og de skildrede sagt sig løs fra den danske Paavirkning, som endnu for et Slægtled siden kunde fornemmes hos begge Parter — og Svælget mellem de ældre Bøger og de ganske nye bliver for danske Øjne et uhyre.

Det er os fremmede Mennesker.

Vi forbavses, og vi tror ikke. Vi desorienteres, og vi interesserer os ikke.

Det fremmede Sprog fjærner os yderligere, og vor Forstemthed øges.

Det fremmede Sprog — vi er atter ved det hastigt ændrede Sprog. Og vi forstaar nu — eller burde i alle Fald gøre det — bedre den dybeste Grund til, at det saa hurtig ændres.

Det er kun naturligt, at de unge helt norske Forfattere, naar de begynder at skrive om de helt norske Mennesker, kom-

mer til at bruge, ganske uvilkaarlig kommer til at bruge en Masse Ord, norske Ord, som virkelig synes at skyde op af Jorden.

Vendinger, Gloser, Tonefald fødes uden at Forfatterne selv ved det, simpelt hen — fordi de passer for og om Tankerne og Menneskene . . . . .

Et nyt Sprog fødes, fordi det kan rumme det ny. Det gamle Sprog dør, fordi det ikke kan det.

Men alt det forstaar man kun føje i Danmark.

Der sidder Kritiken og er krænket over de unge Normænds »slette Sprog«. Og Publikum læser sparsomt nynorsk Literatur.

De unge norske Forfattere forstaar paa deres Side slet ikke dette. De finder Kritikens og Publikums Kølighed lige ufortjænt — ja uretfærdig.

Ti de tror virkelig endnu, at de skriver Fællessprog. De gør sig endogsaa den vældigste Umage — ogsaa af Hensyn til deres danske Forlæggere — for at skrive det »saa rent« som muligt. Det bedste Bevis paa, at Fællessproget ligger i Dødskamp — og at det simpelt hen er paa Veje til at glemmes. De unge tror at skrive det. Og i Virkeligheden har de glemt det. De kan slet ikke skrive det mere. Følgerne vil ikke udeblive. De vil tvært imod vise sig meget hurtigt.

Fra dansk Side vil man vedblive at skære Grimasser ad de unge Normænds »slette Sprog« ɔ: det nye, det norske Sprog. Og Kritikens Dadel vil holde Publikum fra nynorsk Bogkøb.

Man kan ikke sige noget dertil — desværre.

Ti vi Danske kunde jo altid give os til at lære ét Sprog. Det overkom man. Man vilde finde, at det lønnede Umagen.

Men i den nuværende Veernes og Gæringens Tilstand er norsk Sprog ikke én Ting men ti Ting. Der er lige saa mange Sprog som der findes skrivende.

Og det er haardt.

Man lærer sig Bjørnstjerne Bjørnsons Sprog. En Bog som »Paa Guds Veje« tvinger én dertil. Men selv om man ogsaa kan Bjørnstjerne Bjørnsons Sprog, saa er man overfor Hr. Jægers Tungemaal ganske lige nær. Og kommer man til Gabriel Finne, er det næppe bedre fat.

Det er det, som er det fatale ved Sagen. Det er det, som forvirrer baade dansk Kritik og dansk Publikum.

Normændene vil imidlertid ikke derfor ophøre med at skrive det eneste Sprog, de kan skrive, nemlig deres eget. Derimod vil

de tilsidst blive kede af den danske Kritiks Holdning, og de vil — og de maa ville — forlægge Tyngdepunktet for deres Bogmarked til Kristiania.

Bøgerne maa udkomme der, hvor man kan læse og dømme dem.

Saaledes staar Tingene og herhen gaar Udviklingen.

Og inden en ny Menneskealder er forløben, vil selve Skinnet af et Fællessprog være slukket. Den sidste Krise vil blive vanskelig og smertefuld, men den kan ikke udeblive.

Ogsaa paa Teatret føles i dette Øjeblik Gæringen og Fællessprogets Hendøen.

Kristiania Scene er sprogligt den rene Noah Ark, der af Dialekter taaler de rene som de urene.

Før var det anderledes. Man vilde i sin Tid have »norsk Scene for de Norske«. Men den norske Scenes Talesprog vedblev dog hos en hel Slægt af Kunstnere at være det saakaldte »afslebne Bergenske« — et Maal, der kom »Fællessproget« saare nær. Scenesproget laa et Par Trappetrin over Livets Sprog og havde stærk dansk Paavirkning.

Men den Slægt af Kunstnere, der, baarne af danske Traditioner, betjænte sig af dette Sprog som Middel, er nu bleven gammel og vil snart forsvinde. Og Efterfølgerne taler ikke som de.

De stævner til Scenen ikke fra Bergen alene men fra alle Kanter af Landet, og hver bringer med sig sit Maal og sit Tonefald.

Nye Vendinger og nye Accenter bryder ind paa Teatret ad alle Sprækker.

Og de kan ikke holdes ude — for de bryder ind fra Livet.....

Hvert nyt Stykke, som én af de unge skriver og faar opført, vil i det næste Tiaar tilføje det »afslebne Bergenske«, det tillavede Scenesprog, sine Saar. Ti hvert nyt Stykke vil bringe med sig sine Gloser, som før paa Scenen ikke taaltes, sine norske Vendinger, som man før undgik.

Og Skuespillerne vil modtage det ny med deres Glæde, som endelig faar Lov til i Kunsten at bruge Livets egne Ord.

Saaledes vil »afslebet Bergensisk« forsvinde fra Scenen — en Mindelse var det om Dansk: paa Scenen den sidste.

Men hvilken Dialekt vil saa blive Scenesprog?

Ja — hvem véd?

Vil det dog mon ikke snarest blive Hovedstadens Maal?

Det synes mig, der er Tegn til, at Kristiania-Skuespillenes

Tid er nær. Er det saa, vil de naturligt føre med sig det dannede Kristianias Dialekt.

Det er desuden i denne By, Teatret ligger og Skuespillerne lever. Det syngende Kristiania-Maal vil derfor en smuk Dag — afgæret og lutret — beherske Scenen.

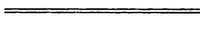
— — —

Det danske Norsk er en smuk Drøm — som flygter bort.

Fællessprog dør ud i Norge som i Finland Svensk. Og det norske Sprog tager Magten med det Finskes Ret: Det er rundet i Landet selv.

Vi Danske kan føle Smerte, men vi kan intet ændre. Og vi bør kunne forstaa. Zacharias Topelius, Svenskeren, hilste med Glæde det finske Sprogs Morgenrøde, hvori Landets egne Børn skulde tale. Vi bør uden Smaalighed gøre som han.

HERMAN BANG.

Visnepolitik.

Vi Danske har kun sjældent haft Held med os som Politikere. Den Gang vi endnu var med i den europæiske Storpolitik, greb vore ledende Mænd temmelig regelmæssigt til den forkerte Side, og Resultaterne lod da heller ikke vente paa sig: de gentagne Ydmygelser og Lemlæstelser vort Land i de sidste Aarhundreder har maattet lide, giver Beviser, hvis Gyldighed næppe nogen nu vil falde paa at benægte. Indadtil er det i Regelen gaaet os paa lignende Maade: kun har Resultaterne efter Forholdenes Natur her været mere omdisputable, og det har været lettere for de skyldige at snakke sig fra det hele og lade alt forsvinde i Vrøvlets plumrede Vande.

Der er galante Folk, som har forstaaet at vende Historiens lidet smigrende Kendsgerninger til idel Ros og Berømmelse for os:

»O Danmark, paa Rænker du aldrig dig forstod:
Det har du tit betalt med dit dyre Hjærteblod«,

saadan hedder det jo i en af vore Nationalsange. Der kan være noget i det, men hvorfor klæde det i Komplimentens Form. Der er i Virkeligheden ikke noget at rose sig af. Folk, der vil lede et Lands Politik, skal netop »forstaa sig paa Rænker«, ja mer end det: saadan som Verden nu en Gang er, har de under deres politiske Gerning selv meget mere Brug for Slangernes Snildhed end for Duernes Enfold.

Men Forklaringen er heller ikke udtømmende nok. Der har været meget mere i Vejen med os, end at vi ikke tilstrækkelig har forstaaet at vurdere de andres Snedigheder. Vi har gennemgaaende lidt af den værste Skavank, man politisk set kan have: den at give Følelsen og Fantasien for meget Raaderum paa

Forstandens Bekostning. Ævnen til at bedømme politiske Magtforhold, til koldblodigt at maale sin Ævne med Opgavens Vanskeligheder, til at slaa sine Brød op nogenlunde i den Størrelse, at man kan magte at bage dem: det er, hvad vi saa saare sjældent har forstaaet. Og det triste for os er, at netop dette er i Politik det ene fornødne. Kan man blot det, saa naar man altid et Stykke hen ad sin Vei. Kan man det ikke, nytter det èn kun lidet, at man holder de kønneste Taler, skriver de vittigste Avisartikler og kan finde paa de mest dundrende Slagord.

Skavanken er gammel i Gaarde her hjemme, men dukker atter og atter op under nye Former. Den Gang vi endnu havde en Udenrigspolitik, fra 48 til 64, anvistes der os af vore politiske Ordførere tre Hovedretninger: Helstaten, Slesvigs Deling efter Nationaliteterne og Danmark til Ejderen. Ingen af disse Veje var sikker eller let at træde, men de to første var det dog — i alt Fald til visse Tider — muligt at komme frem ad, den sidste var til enhver Tid og under alle Forhold umulig, og den blotte Stræben i den Retning udsatte vor nationale Tilværelse for den mest overhængende Fare. Som vel bekendt, var det jo netop denne, der vandt Folkets og de fleste ledende Politikeres Hjærter. Den tiltalte Følelsen og Fantasien mest, og Ordførerne for de to andre Retninger blev ikke blot overstemte, men endog — hvis de da ikke lod sig skræmme til Tavshed eller Frafald — under »den offentlige Menings« højlyde Bifald hensat i den store nationale Skammekrog.

Det forekommer mig umuligt at overse det nære og inderlige Slægtskab mellem den nationalliberale Ejderpolitik og Visnepolitiken. De er saa vist rundne af samme Rod, og netop fordi de bares frem af saa forskelligartede Ordførere og af helt modsatte Samfundslag, bliver det, at vi hos dem begge dybest nede træffe de samme bestemmende Karaktertræk, netop det bedste Bevis for, i hvor høj en Grad disse Træk høre med til vort Folks Ejendommelighed. Saaledes den ubøjelige Tro paa Paragrafers og Retsstandpunkters Betydning. Ligesom vi i Ejderdanismens Tid, straalende af Selvtillid og Sejerstryghed demonstrerede vor historiske og juridiske Ret for Europa, visse paa, at en Ret, for hvilken saa mange og saa gode statsretlige Grunde lod sig anføre, dog tilsidst maatte bære Sejeren hjem, saaledes slog under Visnepolitiken de fleste sig til Ro med »vor grundlovmæssige Ret« og Forvisningen om, at denne Ret nok til sin Tid vilde gaa lige

klart op for Højre som for Venstre og sluttelig sejre over »den raa Magt«. — Et andet Yndlingspunkt var Æren: var det danske Mænd værdigt at sælge deres nationale Førstefødselsret for en Ret Lindser? kunde vi uden Skam og Skændsel opgive den mindste Fodsbred af Slesvigs dyrekøbte Jord, — eller: fordrede vi maaske andet end vor utvivlsomme grundlovmæssige Ret, og kunde vi bortgive det mindste af den uden Vanære? kunde Demokratiet overhovedet med Ære fortsætte Forhandlingen med et saa frihedsfjendsk Ministerium? — Og endelig: ligesom man i den nationalliberale Periode ansaa det for Højdemaalet af Statsmandsvisdom efterhaanden at føre et Erfaringsbevis for Helstatens Umulighed, for saa endelig gennem en blodig Krise at naa til Ejderstaten, saaledes vilde man ved Visnepolitiken gøre det klart for enhver, at der ikke kunde regeres med det nuværende Ministerium, at det enten maatte vige eller gaa udenfor Forfatningen. Man havde i intet af Tilfældene Øjet ret aabent for, at vi havde med en Modstander at gøre, der havde mindre Grund end vi til at frygte den Krise, vor Politik stilede hen imod, ti det, som var Hovedsagen, Afvejningen af Modstanderens og vor egen Magt, naar det en Gang kom til Stykket, det havde man aldrig ret haft Stunder til. Det er ren Opdigtelse, naar man har sagt, at Venstre i 1885 havde bragt Højre til Desperation, og at dette derfor maatte gribe til Provisorismen som Nødværge. Intet havde jo nemlig været lettere end paa lovlig Vis at skaffe Fred, men Demokratiet havde i den indre, som tidligere vor Regering i den ydre Politik, en opmærksom og forsigtig Medspiller, der nøje regnede ud, naar Stemningen ved vore Fejlgreb var naaet til et saadant Højdepunkt, at der med Sikkerhed om et heldigt Udfald kunde gaas over til aaben Krig.

For Regeringen kom den kraftige Gennemførelse af Visnepolitiken fra Folketingets Side i Samlingerne 1882—85 i mer end én Henseende belejlig. Dens Stilling var alt andet end stærk: Forhandlingspolitiken i Aarene efter det første Provisorium havde til Dels virket svækkende paa Regeringspartiets Sammenhold, forskellige Fejlgreb, navnlig fra en enkelt Ministers Side, havde vakt en vis Oppositionsaand indenfor Regeringens hidtil saa lydige Klientel: Københavns og de større Provinsbyers Borgerskab, og blandt Arbejderne rørte der sig paany en kraftigere Bevægelse. Alt dette øvede sin Virkning, og Majforliget 1882 — Ministeriet Estrups eneste virkelige politiske Nederlag — viste for Alverden,

at Vognen hældede. Havde Oppositionen den Gang forfulgt sin Sejer gennem en energisk ført Forhandlingspolitik, der ogsaa havde taget Sigte paa Byernes næringsdrivende Klasser og Arbejderne, vilde meget have kunnet være opnaaet, baade sagligt og politisk. I Stedet slog man over i Visnepolitiken og irriterede derved særlig de nye Lag, det den Gang gjaldt at vinde, samtidig med at man lettede det for Regeringen at faa Samling paa sit halvt opløste Parti og føre det frem paany. Man tog Valgsejeren i 1884 som et fuldgyldigt Bevis for Visnepolitikens Fortræffelighed og Oppositionens stigende Magt, medens Sandheden var den, at Fremgangen allerede var ved at standse, og at der i Virkeligheden ikke havde fundet nogen betydeligere Forskydning af Magtforholdet Sted, idet de socialt og økonomisk mest betydende Klasser af Befolkningen i det hele var forblevne Regeringen tro.

Regeringen lod sig da heller ikke forbløffe af Valgene, men anvendte dem tvært imod med Held, som et yderligere Opstramningsmiddel for sit Parti. Paa samme Maade virkede Befæstningssagen, der netop ved denne Tid kom til at spille en Hovedrolle i Højres Agitation. En af Befæstningsagitationens ivrigste Støtter, Lieutenant A. Fränkel, har for faa Maaneder siden mindet om den Kølighed, hvormed adskillige fremragende Højremænd oprindelig tog paa Livssagen; først da det stundede mod Konflikten, begyndte Temperaturen at stige og naaede da ogsaa forholdsvis hurtigt Kogepunktet. Dette havde sine Grunde, ti Forsvarsagitationen viste sig meget snart som Regeringspartiets bedste Allierede, og de Venstremænd, der betragtede denne Bevægelse som et væsentlig komisk og i hvert Fald rent forbigaaende Fænomen, fik Uret. Det er netop dybt karakteristisk, at der som det virksomste Vaaben mod Oppositionens Visnepolitik rejstes en Bevægelse, der vel, som Kampmiddel betragtet, var meget bedre beregnet, men som dog hvad dens indre Natur angik havde ikke lidt tilfælles med den. Den appellerede delvis til de samme svage Sider i vor Folkekarakter som den. I endnu højere Grad end Visnepolitiken beroede den paa en Miskendelse af de faktiske Magtforhold, ogsaa den appellerede til vor Tilbøjelighed for tapre Attituder og drabelige Fraser, foruden at den ligesom dens Modstykke ogsaa satte i og for sig noble og alvorlige Følelser i Bevægelse. Til en vis Grad florerer den jo endnu, længe efter at Forgyldningen er gaaet af dens Modstander. Det har sine Grunde, blandt andet den, at

Befæstningssagen efter sin Natur kan løbe længere, inden den støder mod den Virkelighedens Mur, der er al fantastisk Politiks Maal og Grænse.

Det har ikke været Hensigten med disse Bemærkninger at rippe op i Striden om, »hvis Skylden var« og end mindre at skyde bestemte Mænd indenfor Oppositionen Visnepolitiken i Skoene. Man har hidtil været tilbøjelig til at tillægge Hr. Berg Paterniteten, men i sin sidste politiske Kronik vil Rustam hævde Broderparten af den for Hr. Hørup. Om *Æren* er det vistnok ikke værdt at strides, og *Ansvaret* bærer ingen enkelt Mand indenfor Oppositionen; det maa alle de, der i Visnepolitikens Aar havde med Venstrepolitik at gøre, dele som de er Venner til. De Rigsdagsmænd, der i denne Sag lod sig overstemme og slæbe med af et tvivlsomt Flertal indenfor Partiet, de Talere og Journalister, der, døvende deres personlige Tvivl, dog holdt Trop og enten forsvarede Visnepolitiken eller i hvert Fald undlod at angribe den — alle var de efter Ævne med, og den ene har ikke stort at lade den anden høre. Hvad det nu gælder om, er derfor heller ikke at kævles om Fortiden, men at lære af den.

Skulde det da endnu være nødvendigt at diskutere Visnepolitikens Brugbarhed som politisk Kampmiddel? Sjældent har vel Resultaterne dømt saa ubønhørligt som her, og Resultatet, det praktiske Udbytte er og bliver dog den eneste solide Maalestok for en Politiks Godhed. Alligevel nytter det ikke at nægte, at Spørgsmaalet i den sidste Tid paany har faaet Aktualitet. Valgene i Januar styrkede Venstres Selvtillid, og omtrent samtidig vandt det uforsonlige Højre en af sine smukkeste Sejre: Middelgrundsprovisoriet. Kraftigere kunde man fra den Side ikke udtrykke sin Uvilje mod forfatningsmæssige Tilstande og sit Ønske om at spænde Ben for Forhandlingspolitiken. Den Del af Regeringspartiet, hvis Betydning og Indflydelse beror paa Konfliktens Skarphed og som selv føler, at den under nogenlunde rolige Forhold, hvor det forstandige Overlæg til en vis Grad kan faa Lov at raade, kun vil komme til at spille en beskeden Rolle, har været i Tvivl om, at en sindig og moderat Forhandlingspolitik fra Venstres Side omsider vilde gøre Ende paa den rabaldrende, uvederhæftige Politik, der er Livsens Brød for den. Kunde man derfor faa den virkelige Forhandlingspolitik

af Vejen eller — hvad der var omtrent lige saa godt — faa den gjort til et tomt Skin, til fordækt Visnepolitik, saa var Spillet vundet. Forhandlingspolitiken har ingen glimrende Resultater bragt, men dog har den formaaet at dæmpe Fanatismen og til en vis Grad gøre Sindene modtagelige for Fornuft. Ingen, der kan skimte en Smule af hvad der bevæger sig under Overfladen, kan være blind for, at Sammenholdet i Højre langtfra er saa godt som tidligere, og at Ønsket om en Afslutning af Konflikten hos Partiets Menige er meget stærkere end for faa Aar siden. Vel staar de intransigente Elementer endnu for Styret, men hvorlænge vil det vare? Disse Overvejelser har paa ingen Maade været fremmede for dem, der ønske Konfliktens Fortsættelse, og netop derfor har det været en Livssag for dem at trumfe det sidste store Militærprovisorium igennem. Derved sikredes de provisoriske Tilstande for mindst 3 Aar, og man haabede da paa, at de mørke Udsigter skulde gøre det forhandlende Venstre træt eller maaske delvis desperat, og saaledes paany give Visnepolitiken Vind i Sejlene.

Helt forkert har disse gode Mænd ikke regnet. De gamle Røster har virkelig ladet sig høre paany, og man forstaar godt, at det maatte komme saaledes. Det er for den umiddelbare Følelse en næsten ulidelig Ting at skulle staa paa Forhandlingsfod med en Regering, der Gang paa Gang blæser al Forhandling et Stykke og baade paa civile og militære Omraader gør hvad der passer den, uden at agte paa Folketingets Nej; dobbelt utaaleligt bliver det, naar det end ikke længere er muligt at tro paa en nær Udgang af Konflikten. Det ligger da nærmest for mange at sige: vi bryder os ikke om at sidde her og give de Smaalove, som vi kan faa under denne Regering; lad os bringe de store Love i den Skikkelse, vi selv anser for bedst, uden utidige Indrømmelser og Afslag, og saa for Resten lade Forhandling være Forhandling og stole paa Fremtiden, paa den næste Generation.

En stor Fristelse er det jo ogsaa, at Visnepolitiken eller en Politik, der nærmer sig den, utvivlsomt er og altid har været populær i vide Kredse her i Landet. Hr. Bergs relative Valgsejer i Januar viser det tydeligt, og desuden: vi skal gennem meget endnu, inden vi bliver kurerede for vort Hang til Følelses- og Fantasipolitik, — om vi ellers nogensinde bliver det. I bedste Sammenhæng hermed staar ogsaa Tilbøjeligheden for hvad der lyder tappert og resolut. Vi, der har saa grumme svært ved

energisk og gennemgribende Handling, og der i det daglige Liv i Reglen undgaar Yderligheder, har i Politik altid haft en ulykkelig Kærlighed til de hele Standpunkter, til det ubøjelige og »radikale«. Baade under vore ydre og indre Konflikter har derfor ogsaa de store Ord og de umulige Fordringer været i afgjort Favør, og de, der har været taprest i Munden, har som Regel været de populæreste og haft alle de Fordele, som deraf flyde.

For en nøgtern Betragtning maa det dog trods alt være en Anbefaling for Forhandlingspolitiken, at Modstanderne viser sig saa ivrige for at blive af med den. Og desuden: er den mere anstødelig for den umiddelbare Følelse nu, end den Gang den — med Tilslutning fra alle Oppositionens ledende Mænd — traadte ud i Livet. Sikkert ikke. Den var jo netop saa sjælden en Fugl i dansk Politik, fordi den udelukkende støttedes med Forstandsgrunde og aldrig har opereret med store Løfter og begejstrende Fraser. Derfor er den rigtignok heller aldrig bleven i egentlig Forstand populær, men det maa dog regnes den til gode, at den ikke har lovet mere end den har holdt og at alle de Grunde, hvormed den forsvaredes 1887, gælder lige saa fuldt endnu. Det er aldrig bleven lovet os, at den i Løbet af faa Aar skulde skaffe Ministeriet Estrup og det provisoriske System af Vejen, ikke heller, at vi ad den Vej skulde kunne gennemføre store demokratiske Reformer. Der stilledes i Udsigt, at vi gennem Forhandlingspolitiken kunde i Landets Interesse læmpe og bøde paa adskilligt, der har lidt under den lange Stilstand i Lovgivningsvirksomheden, og at vi ved den kunde lede adskillige Millioner fra Militærpolitikens over til de økonomiske Reformers mere fredelige Omraade. Ingen vil heller kunne nægte, at dette til en vis Grad er sket, og at adskillige af de Love, der skyldes den sidste Rigsdags Virksomhed, paa væsentlige Punkter bærer Folketingets Stempel. Ogsaa har det holdt Stik, at Sammenholdet i Regeringspartiet er blevet svækket, og at Regeringens Stilling som Følge deraf er bleven mindre tryg end forhen. Forhandlingspolitikens Fordele er ofte bleven fremhævede, og det er ikke Meningen her at repetere dem en Gang endnu; enhver, der har fulgt med vor Politik, kan gøre det selv, og han vil da finde, at Oppositionen nøjagtig lige saa godt vil kunne udnytte disse Fordele efter som før Middelgrundsfortet og Frilageret.

Nu skulde det vel ogsaa gaa underligt til, om vi igen skulde opleve et Omslag til Visnepolitiken i dens gamle Form med »ikke

en Øre til Ministeriet Estrup« og hele den øvrige tyrkiske Musik. Hvad der kan befrygtes er snarere, at der, medens Forhandlingspolitiken officielt opretholdes, skal komme en Stemningsretning henimod Visnepolitiken, saaledes at man bliver mindre tilbøjelig end før til at bringe de nødvendige Ofre for at naa praktiske Resultater. Der kommer under saa godt som enhver Lovs Behandling et Tidspunkt, hvor selv et tilsyneladende uskyldigt og rimeligt Ændringsforslag er i Stand til at give en Lov Gift, hvis det stivsindet fastholdes til det sidste. Og da der altid, hvor et Ting udgaaet af almindelig Valgret staar overfor et, der særlig repræsenterer Formuen, vil være meget, som det første fra sit Standpunkt med al Ret og Billighed kan kræve, men som det sidste ikke paa nogen Maade vil gaa ind paa, ligger Fristelsen saare nær. Hvor mange Gange har vi ikke hørt Formlen: selv en saa rimelig demokratisk Fordring vil N. N. ikke være med til at stille, ergo er N. N. en daarlig Demokrat og i det hele en upaalidelig Person. Maaske vil N. N. saa forsvare sig med, at han, ved at gøre den ene Indrømmelse, kunde opnaa adskilligt af reel Betydning for de Smaafolk, i hvis Navn han angribes. Men det vil som oftest ikke hjælpe ham: den, der uden Afslag holder fast paa de udødelige Principer, er nu én Gang paa den sikre Side, — saa faar det gaa med de praktiske Resultater som det kan.

Men skulde det reelle Udbytte af Rigsdagens Virksomhed svinde ind til lidet eller intet i de kommende Samlinger, vilde det være stor Skade, og det ikke mindst for Folketinget. Regering og Landsting vil vide at trøste sig, ti hvad der ligger dem og deres politiske Venner paa Hjærte tager de efter venlig Overenskomst provisorisk, og jo mindre Folketinget har sat sine Fingre derpaa, jo snarere kan de faa det rent og purt efter deres Ønske. At Harmen mod Forfatningsbrudet skulde stige, jo flere Omraader den provisoriske Lovgivning kommer til at omfatte, er kun en Illusion. Det har tvært imod for Oppositionen været en Fordel, at Regeringen hidtil i det væsentlige har indskrænket sig til saadanne provisoriske Foranstaltninger, som store Kredse af Befolkningen ogsaa i Realiteten har misbilliget. Komme vi nu ind paa Provisorier, mod hvis Indhold der ikke kan indvendes synderligt, bliver Stillingen en Del vanskeligere. Folketinget bør derfor under ingen Omstændigheder lade sig lokke ud fra den Politik, det én Gang har proklameret og ogsaa i de fleste Tilfælde virkelig gennemført: at bevilge med rund Haand alt, hvad der kan fremme Landets

Udvikling i økonomisk og intellektuel Henseende. Regeringen er mer end én Gang bleven sat i nogen Forlegenhed ved Folketingets Redebonhed paa disse Omraader, medens en delvis genoptagen Visnepolitik vilde tillade den i adskillige Tilfælde at skyde Skylden for ikke gennemførte økonomiske Reformer over paa Folketinget og gemme sine Penge til Hr. Krupp.

Regeringen har gjort hvad den kunde for at sætte Folketinget ud af Spillet, og dette har gennem Visnepolitiken ufrivilligt hjulpet med dertil. Det kunde ikke være lykkedes saa godt som det er, hvis ikke Folketingets Anseelse i Forvejen havde været rystet. Skyldes dette nu end nok saa meget Modstandernes systematiske og hensynsløst nedsættende Agitation som Oppositionens egne Fejlgreb, saa bliver det dog ikke desto mindre en Opgave af den største Betydning at vinde mere Respekt for Folketinget og dets ledende Mænd, ogsaa udenfor de egentlige Venstrekredse; men en saadan Respekt vindes og vedligeholdes kun gennem ihærdigt og dygtigt Arbejde. De store Ord er der slet ingen længere, der tror paa, hverken Modstandere eller Venner, men hver Gang Folketinget i et sagligt Spørgsmaal tager en forstandig Position og forsvarer den dygtigt, vil dets Ord blive hørt og øve sin Virkning. At appellere til »det slumrende Grundlovssind« hos de Folk, der har fulgt Ministeriet Estrup fra Provisorie til Provisorie, kan man godt spare sig, men ad Interessepolitikens Vej kan en Del af dem endnu vindes. Jo mere Folketinget viser sig som alle sunde og berettigede Interessers Støtte, jo færre vil de blive, som ønsker at spærre det ude fra dets grundlovmæssige Ret.

Det falder ingen ind at paastaa, at Forhandlingspolitiken, som den hidtil er ført, har været fejlfri. Dens Lyder har endog været ganske væsentlige. Først og fremmest har der langtfra været Plan nok i Arbejdet. Havde der været mere Ledelse og Sammenhæng deri, vilde man ikke have behøvet at være saa eftergivende paa nogle Punkter, saa unødvendig stivsindet paa andre. Det hele har været vel afhængigt af personlige Indflydelser og Tilfældigheder. En anden Fejl har været Mangelen af tilstrækkelig kraftigt Initiativ fra Folketingets Side. Det private Initiativ er altfor meget blevet benyttet til at lade enkelte Medlemmer ride deres private Kæpheste og for lidt til at fremføre større, vel forberedte Forslag af virkelig politisk Betydning. Det har ogsaa været lidet stemmende med Forhandlingspolitikens Væsen, at Finansloven som Regel er

kommen saa sent til Landstinget, at en virkelig Forhandling mellem Tingene derved er bleven meget vanskeliggjort og en unødig Irritation opvakt. Alt dette bør dog fornuftigvis ikke bringe Forhandlingspolitiken som saadan i Miskredit, men kun skærpe Blikket for hvad der kan gøres for i Fremtiden at føre den paa mere virksom Maade.

Paa en dygtigt og konsekvent ledet Forhandlingspolitik beror alt det Haab om bedre Tider, som det overhovedet endnu er muligt at nære. En Svingning tilbage ad Visnepolitiken til, vil derimod kun bringe os nye Skuffelser og Ydmygelser og først og sidst vil den øge den Træthed og Lede ved det offentlige Liv, som allerede har grebet mere om sig end ønskeligt er.

Spectator.

Teatrene.

Det ny System paa det kgl. Teater blev intet Nederlag og ingen Sejer. Dets burleske Scener morede, dets melodramatiske Optrin rev med. Men det egentlige Stykke i Stykket, det, der har ligget Bjørnson paa Hjærte, Brydningen mellem nyt og gammelt og Kampen for det ny, det gled blegt forbi. Det tændte hos ingen, det optog ingen. Alle skulde vi været sendt bort fra Forestillingen med den Følelse, at hvad man saa end vil dømme om en Proces, som kan kaldes aandelig eller moralsk Udluftning, — interessant er den i alt Fald. Og saa mærkede vel knap en eneste, at Luften blev fornyet!

Grunden var ikke, at Stykket er ældet. Knap det usleste literære Fabrikgods ældes paa 10, 11 Aar. Og en Digtning som Bjørnsons, hvori der — man sige den saa paa, hvad man vil! — er noget af »det store Aandepust«, af Vejr som fra brede Lunger, den, skal man faa at se, holder Livet længer end vi. Nej, men hvor kan et Stykkes Patos gribe, naar han, som skal føre den frem, synker sammen? Med Hovedfiguren, Hans Kampe, staar eller falder Det ny System. Eftersom den Skikkelse forstaas og spilles, skifter de omgivende Figurer, skifter hele Stykket Karakter og Værd.

Og nu kan man, med rette, sige om Hr. Axel Madsen, som paa vor Scene spillede Rollen, alt det venlige, man ønsker: at han var køn og rar og frejdig og flink. Man kan blot ikke med rette paastaa, at han fremstillede det, han skulde fremstille: en Samfundsreformator, et Høvdingeæmne, et Modsigelsens Tegn til Uvilje og Beundring og Had og Hengivenhed og Trods og Underkastelse. Hr. Madsen var trohjærtet og godlidende. Han gav Figuren et Par skikkelige Øjne og et fredeligt lyst Fuldskæg og store, runde, godmodige Gestus. Dens Vrede udtrykte han i en Slags forknyt opfarende Skændetone, dens Glæde som en næsten barnlig fornøjet Taknemlighed. Han var den ideale danske »Forvalter«, en Pendant til vor ideale Amagerpige Lisbeth... Men

danske Forvaltere har endnu aldrig afstedkommet Reformationer; og hvor forskelligt end Reformatorer har set ud, — danske Forvaltere lignede de aldrig!

Husk en Gang, hvem Hans Kampe er. Fra Drengeaarene én, som »ubarmhjærtig slaar Hindringer ned«. Ikke overhændig besværet af Pietet, Finfølelse, Taknemlighed eller hvad man vil kalde det; hvor noget saadant truer med at hæmme ham paa hans Vej, finder han Paaskud til at skille sig af med det. Hans første Stormløb maa f. Eks. i første Linje ramme en Familje, hos hvem han er kommen fra Barnsben, hvor Fruen siger »Du« til ham, hvor Datteren er ham halvvejs kær, og hvor Sønnen har været hans bedste Ven. Hele dette Forhold har ikke hindret ham i at faa Ideen til og i at forberede sit Angreb. Han synes blot at betænke sig en Smule paa at udføre det. Men saa tror han at opdage, at hverken hans Barndomsveninde eller hans Barndomsven er nær saa brave Mennesker, som han mente: og straks føler han sig fri for hvert et Hensyn, nu standser intet ham længer i at bevise deres Fader over, at han er en Bedrager. Saadan er han som Ven. Som Elsker hører han til de Mænd, der ikke bejler, men lader sig bejle til: først i det Øjeblik en Kvinde falder ham til Fode, først da bliver hun hans Øjnes Lyst og hans Hjærtes Attraa. Ja selv som Søn er der noget selvraadigt, noget haardhændet over ham; ogsaa dèr møder han som det, han kalder sig: Politiet. Og man lade sig ikke skuffe ved, at han tager saa blidt og bøjet den pinlige Selskabsscene, da Faderen har drukket sig fuld. Lige forinden har han jo oplevet en Lykke og modtaget en Irettesættelse, som sagtens kan faa Børsterne til at lægge sig endog paa en kraftig Politisjæl.

Hvordan man nu vil anskueliggøre paa Scenen saadant et Temperament, dèrom maa den paagældende Skuespillers Erindringer, hans »Fantasi«, som man kalder det. Men et er afgjort: Opgaven er ikke at faa Hans Kampe til at synes rar, men at lade ham synes betydelig. I det gammeldags Teatersprog vilde man have sagt, at Rollen er ikke en Elskerrolle, men en Karakterrolle. Ligegyldigt altsaa, om Damerne nede i Salen slet ikke finder ham sød, og en Del af baade Damerne og Herrerne maaske ikke engang finder ham sympatetisk. Men hvis ikke alle Tilskuerne ser og hører paa Hans Kampe, at han er en aandelig Energi, en Magt, der foser til Side og rejser Fjender og betvinger, ja hypnotiserer ved sin Styrke, saa bliver der egentlig

intet Drama af. Saa fængsler ikke Handlingen, saa forstaas ikke en Del af, hvad der sker. Hele Omslaget hos Karen bliver f. Eks. i saa Fald det rene Galimathias.

Ja der hænder endog det besynderlige, at en anden Rolle, som er ypperligt forstaaet og spillet, kommer til at tage sig ud som urigtigt opfattet... Det er ganske lærerigt at se, hvorledes virkelig et Misgreb fra én Skuespiller kan komme til at skade en helt anden.

Hr. Olaf Poulsen spillede den gamle halvfordrukne Fader som en snusket, noget duknakket, tvær Fyr i en tyk graa Sækfrakke, med et uredt, kort, rødligt Skæg, med et ærgerligt Udtryk i Ansigtet og med et løjerligt, halvt polisk og halvt vrantent Blik. Der var noget af en Brumbjørn over Figuren, noget af en skabet Lænkebjørn, som muligt endnu kunde blive yr og glubsk. Og Folk studsede ved at træffe denne butte og plumpe Skikkelse Side om Side med den oljetryksagtigt nette Hans. De indrømmede Hr. Poulsen, at han spillede med stor Kraft, i Hovedoptrinet — Drukkenskabsscenen — tillige med fint Maadehold; men hvorfor i Alverden havde han dog valgt sig en saa simpel Maske? Overalt hørte man den Indvending, at Hr. Poulsen gjorde Figuren lidt for »simpel«... Prøv imidlertid nu en Gang at tænke unge Hans Kampe barsk og hensynsløs og hvas, som han skal være, naar han røgter sin Politidont, og man vil se, at der bliver Sammenhæng mellem ham og hans Fader. Der er Bjørnenatur i dem bægge, hos den unge fri og kæk, hos den gamle bastet og modløs. Saa Hr. Poulsen havde grebet rigtigt nok, og det, der fik hans Gamling til at synes simpel, var ene og alene den overvættes Tamhed og Pænhed hos Hr. Madsens Hans.

Overfor Karen Riis var Forholdet et noget andet. Den uintelligente Opfattelse af Hovedfiguren ikke just umiddelbart diskrediterede Karen hos Publikum; men den tog ligesom Jorden bort under hende, den berøvede hende hendes *raison d'être.* Man husker, hvordan Karens moralske Trang har slaaet sig paa Literatur i Stedet for paa Liv; og hvordan hun saa tilfældig skræmmes op ved et Menneskes Livsfare. I dette Øjeblik skammer Hans Kampe (hvem hun sværmer for) hende ud, med et Blik, der skærer til Marv og Ben. Og som naar man jager en Stang ned i Havbunden, og der bobler og hvirvler og myldrer op meget, som laa stængt og gemt og glemt der nede, saadan jager hint skaanselløse Blik op fra hendes Hjærtedyb Minder og Overvejelser

og Tanker, som anklager og dømmer og fortumler hende og ikke levner hende Rist eller Ro. Bjørnson har overdrevet Varigheden af hendes Lidelse, det er sandt; eller om man vil, han har glemt at begrunde dens Langvarighed. Men paa Scenen, hvor Akt følger rask paa Akt, og hvor man ikke (som ved Læsningen) tænker paa de mellemliggende mange Dage, har Fejlen mindre at betyde. Dèr vil Karens Sindslidelse forstaas, naar man blot straks har forstaaet hendes frygtelige Blusel over sig selv. Men hvem vilde tro om den aabne, godlidende Hans Kampe, som Hr. Madsen fremviste, at hans Blik kunde skamme Snerpethed ud, saa det sved? Dertil maa der nu en Gang anderledes Mænd, Mænd, som, naar de er oppe i deres Sag, er overlegent ubarmhjærtige og hensynsløse. Paa det kgl. Teater kom Karens Forpinthed til at svæve i Luften; den blev et løjerligt Paahit af Digteren, en Gaade... Og som Paahit og Gaade tog ogsaa Frederik Riis' Omvendelse sig ud, og Kanalinspektørens offentlige Skriftemaal. Er ikke Hans Kampe en, der skræmmer og vinder og betvinger ved sin Personlighed, sit Temperament, sin Karakter, — saa synker Det ny System ned til at blive et tomt Intrigestykke, saa langt mindre fængslende end de fleste Intrigestykker, som al Spændingen her beror paa en Bog, der siges udgivet, og en Bladartikel, der loves skrevet.

Det var for øvrigt paafaldende, saa valent Fru Hennings havde behandlet sin Karen Riis. Entreen var kæk og kraftig; men straks i den næste Scenė (hvor de unge Piger ser ud efter den druknede) klikkede det, Pigebarnets fortærende, selvanklagende Uro kom ikke skuffende frem; og siden hen skrumpede Figuren ind til lutter stille Træthed. Den kunde have været spillet med større Virkning som den overtrætte, den hvileløse. Mange, der har kendt til at være aandeligt og legemligt overanstrængte, har vist erfaret det besynderlige, at saa finder man kun Lise i at være bestandig i Bevægelse. Man er saa kraftesløs, saa man knap synes at kunne slæbe sig af Sted; og alligevel maa man gaa, blive ved at gaa, rask, op og ned, op og ned, som vilde Dyr undertiden gaar i deres Bure, — og denne meningsløse Gaaen gør én godt. Indtil pludselig ens Tanker eller ens Legeme ligesom støder imod et fast Punkt, et Støttepunkt, og man synker hen uden ret at vide det, og sover i næste Nu. Rimeligvis befinder Karen Riis sig netop i saadan en Tilstand. Og hvis den var bleven efterlignet godt paa Scenen, vilde for det første hendes

hysteriske Latterudbrud i fjærde Akt næppe være kommet saa aldeles bag paa Publikum, som det kom. Og for det andet vilde hendes lynsnare Falden til Hvile hos Hans Kampe have gjort større Effekt. Det er jo nemlig ikke alle Effekter, som bør flyes; de virkelighedstro, de naturlige er det tvært imod Skuespillerens Pligt at opsøge, for at kunne gribe og ryste Tilskueren desto stærkere.

Fru Hennings anvendte imidlertid et andet Effekt-Middel. Da Karen kort efter sit Krampeudbrud søger hen til Hans Kampe, giver Bjørnson følgende Scene-Anvisning: hun kommer »uden Hat og ellers, som hun kan have rejst sig fra Sængen eller Sofaen efter det Anfald, hun havde«. Man ser, at det er Digteren om at gøre at faa det uoverlagte frem, den hurtige, instinktmæssige Drift ... Fru Hennings kom gaaende meget langsomt; om Skuldrene havde hun lagt, saare smukt, et blændende hvidt Shavl; og frem paa Brystet hang en lang, tyk Haarfletning (i Parentes: med mere Haar i tilsyneladende, end hun i de forrige Scener, da hun gik med Haaret sat op, havde paa hele Hovedet!). Ja, dèt er kun en Bagatel, vil man sige. Men »Bagatellen« forvanskede ikke desto mindre Digterens Mening; med sin arrangerede Yndefuldhed forstyrrede den Billedet af Karens Sindsforfatning. Det er netop dette arrangeret yndefulde, hvorom man maaske nu skal til at strides her hjemme. En stor Del af Publikum vil foreløbig støtte dem, som sværmer for Glansbilled-Kunsten. Men lidt efter lidt vil vel nok en Kunstsmag sejre, som frem for det skønnest emaillerede Ansigt foretrækker endog en ikke-ideal naturlig Teint, fordi alene den røber Sjælsbevægelserne tydeligt.

* * *

Foruden Det ny System har Teatrene spillet en hel Hoben i dét Tidsafsnit, som omtales her. Men de andre Forestillinger gav én just ikke overvættes mange Tanker.

Om Folketeatrets I Skovridergaarden f. Eks. er alt sagt, baade godt og ondt, naar man siger: at Indtrykket var som af en jævnt hyggelig Passiar om Vind og Vejr og ingenting. Saa var den paany indstuderede Svage Side altid morsommere for en Teatergænger. Farcen er vel knap en Menneskealder gammel: og hvor har dog ikke »Stilen« i Farcespil forandret sig paa den korte Tid! De to Elskere i denne Komedie diverterer Publikum ved

lutter Klovn-Streger. Snart vandrer de med martialske Skridt Scenen igennem i hele dens Dybde og veksler, idet de krydses, sindssvage Haandtag; snart spankulerer de, nede i Forgrunden, frem imod hinanden og smækker op med hver sit Ben og viser Fodsaaler ad hinanden; snart igen springer de til Vejrs eller sparker ud eller rækker og strækker sig eller danser. Det er en uafbrudt Række Bryder- og Jonglør-Attituder, udført af et Par skikkelige Fyre, som intet har med Brydere eller Jonglører at skaffe, og fuldstændig paa Trods af Situationerne, som de befinder sig i. Nu til Dags vilde man vanskeligt falde paa at sætte en Farce saaledes i Scene; man vilde vist mangle Mod til at stole paa netop det komplette Nonsens' Magt over Publikum. Selv Farcespillet holder sig nu ganske anderledes ængsteligt indenfor det motiverede, det er paa en Maade blevet mere dagligdags og naturligt.

Paa Dagmarteatret gik det — Fald i Fald! — med store Nyheder. Othello, maaske den vanskeligst spillelige af alle Shakespeares store Karaktertragedier; Daarlig Race, et med en darwinistisk Frase præluderet og oppyntet Intrigestykke i Scribesk Manèr, hvis spanske Ambition, patriarkalske Myndighed og sydlandsk hidsige Æresbegreb harmonerede kun daarligt med dansk Skik og Tankegang; et mat Jubilæumsoffer til Hauchs *manes*; og endelig et af Grillparzers efterladte Arbejder, Jødinden fra Toledo. Formedelst ingen andens Havelse har Wienerne søgt at slaa Grillparzer op til stor østerrigsk Tragiker, ganske som de har villet paanøde Verden den tarvelige Bauernfeld som fremragende østerrigsk Lystspildigter. Men »Østerrigs Shakespeare« er og bliver ligesaa »frostig« i sin Poesi, som han var som Menneske. Der er hos ham en fantastisk Higen mod det teatralsk uhyggelige eller voldsomme eller rørende, og saa en ret tindrende, men lidt gold eller triviel Rhetorik. Literaturdramaer kort sagt, Frugter af »Læsning af de bedste Forfattere«, mer end Livsbilleder, hvori et følsomt Hjærte har nedlagt heftige Oplevelser og fine Iagttagelser! Det Stykke, hvormed han for første Gang præsenteredes for et dansk Publikum, røber endda maaske allerstærkest hin Hjærtets Kølighed, som var ham egen, og som han forgæves søgte at elektrisere varmere gjennem Fantasterier. Efter en gammel Komedje af Lope de Vega skildrer Grillparzer her en gift Konges hovedløse Forelskelse i en Jødepige. For at føre Kongen tilbage til den rette Vej lod Lope de Vega en Engel vise sig og løse Fortryllelsen

og omvende Majestæten. Grillparzer derimod lader den forelskede Konge se Liget af Jødepigen (som hendes Fjender har dræbt) og lader ham væmmes ved Synet af den døde. »Betrachtet hab' ich mir's und hab' verglichen«. Dermed er den Elskov ude af Verden, — et virkelig talende Vidnesbyrd om, hvor dybe Rødder Følelserne for andre havde hos Grillparzer, og hvad han ansaa for stærke og interessante Følelser!

Man turde maaske have kunnet forudse, at intet af disse Arbejder vilde formaa ved egen Kraft at fængsle det i Øjeblikket eksisterende danske Teater-Publikum. Der var ingen hemmelig Korrespondance mellem dem og det; Folk kunde ikke i hine Stykker genfinde deres egne — eller Formen for deres egne — Sindsbevægelser, Hovedfigurerne repræsenterede ikke netop det, som vor Tid længes stærkest imod, o. s. v. o. s. v. Alt beroede da paa, om man raadede over den Art store Skuespillerbegavelser, som kan faa det fjærne til at synes nært og det fremmede til at synes hjemligt. Men hvor villigt man end bør anerkende Dagmar-Personalets Flid, — til at binde an med de vanskeligste Opgaver skorter det dog for stærkt hos det paa baade Intelligens og Teknik og ofte ogsaa paa fysiske Forudsætninger. Allerede med Stemmeuddannelsen lader det til at faa vel meget Lov til at gaa, som det kan. Den ene Aften har Hovedrollens Fremstiller talt alt Vejret af sig, før han er naaet blot til Midten af Stykket; den næste Aften synes en anden i en stærkt patetisk Slutningsscene at have Munden fuld af Spyt, saa Lydene sprutter utydeligt ud imod en. Og bestandig dyrkes med Forkærlighed en to, tre Toner, som saa anvendes til at udtrykke snart sagt alle mulige Ting, f. Eks. en og samme Klangfarve til baade Haan og Sværmeri. Man glemmer overhovedet maaske vel meget en ganske god gammel Lære. Da en Debutant spurgte en af det 18de Aarhundredes store Kunstnerinder, hvad der udkrævedes til at blive en stor Skuespiller, svarede den kloge Dame: »De maa uddanne Deres Stemme, — Resten (og hun prikkede ham paa Panden) maa De have der!«

Nok er det, at kun Fru Edgrens lille Farceubetydelighed Den Kærlighed fik Tag i Folk. Den harcellerede Emancipations-Doktriner, som Folk glæder sig over at høre harcellerede, og den blev spillet flinkt af to lovende, Hr. J. Wiehe og Frk. Hornemann.

Vilhelm Møller.

Henrik Ibsen og hans Skole i Tyskland.

Det nye tyske Rige gav i de første 10—15 Aar efter sin Oprettelse ikke mange Livstegn fra sig, som tydede paa, at der til den store Omvæltning i de politiske Forhold vilde komme til at svare et nyt aandeligt Liv.

Freiliggrath sang før 1848: Tyskland er Hamlet. Han mente: ubesluttet, uden Handlekraft, levende i stadig Tankefrembringen og stadig Melankoli. Tyskland er i vore Dage blevet sammenlignet med hin Fortinbras, der afslutter Shakespeares Tragedie, Manden med den stærke Arm, sikker, besluttet, fremtrædende med drønende Trin. Man havde i patriotiske Kredse efter 1870 ventet et overordentligt Opsving paa det literære og kunstneriske Omraade. Man betænkte ikke, hvor mange Kræfter Hæren, Diplomatiet, Embedsstanden slugte. Opsvinget udeblev. Man maatte længe nøjes med de gamle Storheder, som gjorde deres bedste, men ikke havde nye Muligheder nok i sig til at foretage en Nybegyndelse. Og en Tid lang bevarede saaledes den skønne Literatur sit gamle Præg.

Nye Begyndelser ere fremtraadte i de senere Aar. En aandelig Paavirkning har fundet Sted fra tre Sider: fra Frankrig, fra Rusland og fra Norden, hvad man redebon anerkender. Man har følt sig overfløjet, og man har gaaet i Skole hos de fremmede. Den skandinaviske Indflydelse interesserer naturligvis os Nordboer mest. Den er udgaaet paa en Gang fra forskellige Personligheder i nordisk Literatur; men én Mands Indflydelse er her overskyggende, Henrik Ibsens. Han sysselsætter levende en stor Kreds af det tyske Publikum, han har efterhaanden vundet Adgang til et stort Antal tyske Scener, ja spiller nu en Hovedrolle paa de

Teatre, hvor Kotzebues Aand i Mosers, Schönthans, Bürgers og Lindaus Skikkelse længe har været eneraadende. Og mærkværdigt er det, at Ibsen, hvem Tyskerne var saa længe om at opdage — han blev ikke forstaaet før han var nær de 60 — for Tiden maaske endog sætter de frembringendes Sind i stærkere Gæring end Zola eller nogen anden nulevende Forfatter. Det opblomstrende tyske Skuespil er i Øjeblikket tydeligt paavirket af ham.

Hvorpaa beror det? Man kommer for let til Svaret, hvis man simpelthen beraaber sig paa Ibsens Talent, paa hans tekniske Mesterskab i Skuespillets Bygning.

Der skal mere til end Talentets Styrke for at trænge igennem udenfor sit Land. Søren Kierkegaard var et af sin Tidsalders Genier og var visselig en langt iderigere Aand end Ibsen; hans Indflydelse strakte sig i hans levende Live dog ikke stort ud over Sjælland og Skaane. Der maa foruden Talentet findes Modtagelighed derfor. I sit eget Samfund skaber den fremragende Aand enten selv langsomt denne Modtagelighed, eller den forudføler nervøst og benytter de Strømninger i Sindene, der findes eller umiddelbart ville komme. Men Ibsen har ikke kunnet skabe denne Modtagelighed indenfor en fremmed Sprogkreds, der intet vidste om ham, og selv hvor han kan synes at have forudanet noget kommende, slog han tidligere ikke an. Var der *nu* »Kulturkamp« i Tyskland og udgav han *nu*, anset som han er, »Kejser og Galilæer«, vilde Katolikerne maaske rive den Bog bort i halvhundredtusend Eksemplarer. Men den var udgivet før Kulturkampen, og da den blev oversat, gjorde den slet ingen Opsigt.

Forklaringen er heller ikke den simple, at nogle unge Mænd, den danske Lærde Julius Hoffory, Tyskerne Otto Brahm og Paul Schlenther, som fra forskellige Udgangspunkter have udviklet sig til udprægede Beundrere af Ibsen, have gjort hans Navn bekendt i Tyskland ved en med ualmindelig Haardnakkethed planmæssig ført Kampagne. Dette Felttog har i høj Grad fremskyndet den nærværende Tilstand, har kvantitativt udrettet meget, men ikke kvalitativt gjort Udslaget.

Naar Ibsen for store Kredse i Tyskland nu er rykket op i de ufejlbare Literaturpavers Klasse, saa beror det paa, at hans Væsen nøjagtigt svarer til den fremmelige moderne Bevidsthed i det store Rige.

I.

I dette Land, hvor Uniformen hersker, ja triumferer, ligger der ikke desmindre Individualisme i Luften. Den tyske Bevidsthed har bag sig den voldsomme Udfoldelse af Individualiteterne, som fandt Sted i Sturm-und-Drang-Perioden hos den unge Goethe, hos Lenz og Klinger, afklaredes i Klassicismen, men anden Gang brød frem i Romantikens Dage hos Jean Paul, hos Tieck, hos Fr. Schlegel, senere hos Hoffmann, endelig tredje Gang tog Tilløb paany i det unge Tysklands Stormløb mod alle Autoriteter og hos enkelte af de betydeligste Mænd fra 1848. Denne Strømning er da ét Element i Tysklands moderne Bevidsthed.

Og overhovedet: efter gammel, i vore Dage paany opfrisket Tradition er Individualismen den drivende Grundkraft i al Tyskhed. Det er da fra Individualismen, at efter manges Opfattelse Frelsen for Tyskland skal komme. En ualmindeligt selvstændig tysk Skribent Paul de Lagarde har i vore Dage skrevet disse Ord: »Humanitet, Nationalitet, Stamme-Ejendommelighed, Familiekarakter, Individualitet danne en Pyramide, hvis Spids er Himlen nærmere, end dens Grundvold er«. Det vil sige: Individualitet er mere end Humanitet og indbefatter den. Ved Individualitet forstaas her ikke personlig Vilkaarlighed, men Personligheden saaledes udviklet, at den bliver Lovgiver for sig selv og derved som Forbillede Lovgiver ogsaa for andre. (Smlgn. Skriftet *Rembrandt als Erzieher*.)

Man har med andre Ord følt Nødvendigheden af at give det tyske Folk nye Indskydelser, nye Tilskyndelser til at dyrke Selvstændighed og Aandsfrihed. Man har altsaa Brug for Henrik Ibsen.

Det første Skridt til Frihed og Storhed er det at have Person. Den, der har lidet Person, er kun en Brøkdel af et Menneske; den der slet ikke har nogen, er et Nul. Men kun Nullerne er ens. Man har i vore Dage i Tyskland paany sandet Leonardo da Vinci's Ord: »Alle Verdens Nuller er, hvad deres Indhold og Værdi angaar, lig et eneste Nul«. Her alene er Lighedsidealet naaet. Og man tror ikke paa Lighedsidealet i de tænkende Kredse i Tyskland. Henrik Ibsen tror heller ikke derpaa. Mange mene i Tyskland, at efter Flertalstroens Tid vil Mindretalstroens komme, og Ibsen er Mindretalstroens Mand. Mange hævde endelig, at Vejen til Fremskridt gaar gennem Isolering af de enkelte. Henrik Ibsen slaar ind i denne Tankegang.

Den anden store Strømning igennem de tyske Sind er Socialismen, som i Befolkningens lavere Lag har antaget Karakter af en Religion, og som sysselsætter ogsaa Samfundets Spidser. Den dukkede i Tyskland op i 1847 hos Karl Marx og Friedrich Engels, fik et Udslag i de tyske Hovedstadsrevolutioner, stærkt blandet med Liberalisme, sank saa ved Kontrarevolutionens Sejer i Jorden, men vældede atter frem først som en sparsom Kilde, efterhaanden som en stadigt mægtigere Elv, under Ferdinand Lassalles storladne, men kortvarige Agitation, der kun omspænder to Aar (1862—64), men er bleven afgørende for hele den sociale Tilstand siden da, idet den har affødt og organiseret det uhyre tyske Arbejderparti, dernæst har skaffet det nordtyske Forbund og senere Riget den almindelige, direkte Valgret, og sent men sikkert har fremkaldt Bismarks i 1881 indvarslede Statssocialisme, der nu synes at skulle fortsættes med et nyt Udtræk ved Wilhelm II's videre gaaende Statssocialisme fra 1890.

Individualisme og Socialisme det er de to store modsatte Strømninger i vor Tid. Men i det enkelte og hos de enkelte se vi Individualisme og Socialisme sammenblandes. I tysk Skønliteratur er for Eksempel Heine Individualismens maaske mest udprægede Figur, men næppe ankommen til Paris antager han Saint-Simonismens hele Idé-Indhold, bliver altsaa ren Socialist i Datidens Forstand. Og som han er senere en Mængde af Frihedsmændene fra 1848 mere eller mindre udprægede Socialister. Omvendt er Lassalle, den tyske Socialismes Indfører i Virkeligheden, Typen paa en aristokratisk Individualist, en Cæsarisk Skikkelse, der kun af forskrækkede Borgermænd kunde forveksles med en Catilina. Dette tyder paa, at en Sammenfatning af Socialisme og Individualisme i Fremtiden under en eller anden Form vil vise sig mulig.

En af Ibsens tyske Beundrere, Hermann Bahr, har meget træffende paavist, at den tyske Bevidsthed nuomstunder er sammensat af tre Elementer: den indeholder alle de Følelser og Tankerækker, der er udviklede af Individualismen, alle dem, der ere udfoldede af Socialismen, og alle dem, der gaa ud paa en Forbindelse af begge.

Det individualistiske Element i denne Bevidsthed ligger i Strid med Samfundet som vi kende det, fordi dette Samfund gør Vold paa Personlighederne. Det socialistiske Element deri ligger i Strid med det bestaaende Samfund som kapitalistisk, som antisocialt. For saa vidt er den moderne Bevidsthed rent negativ. Men

positiv er den i sin Fordring paa en Forening af de to stridende Elementer, i sit Haab om en Udvikling af de virkelige Forhold i Stuart Millsk Aand paa én Gang i Retning af Frihed for de enkelte og i Retning af Velvære for de mange, i sin Tro paa at kunne finde en stigende Tilnærmelse til sit Ideal i Virkeligheden.

Det positive Element — det lever som en Længsel efter bedre Tilstande, som en Fremtidstro, en naiv og optimistisk i manges Øjne, Troen paa at dette gamle Samfund, der holdes oppe af Løgn og Hykleri, vil afløses af et nyt, hvor der raader Frihed og Glæde. Men at dette *kun* er Ønske og Længsel, kun Fremtidstro, det er den store Sorg i Tidsalderen, det udgør tillige dens Pessimisme.

Henrik Ibsens Magt over tyske Sind beror paa, at han har givet næsten alle disse Elementer i dette Lands moderne Bevidsthed digterisk Udtryk.

Han er først og fremmest i høj Grad Individualist — lige fra Catilinas Trods mod det romerske Samfund til Noras »Jeg maa først og fremmest undersøge, hvem der har Ret, Samfundet eller jeg« eller Dr. Stockmanns Udfald mod den forbandede, kompakte osv. Man mindes ogsaa et Par private Udtalelser, jeg med Ibsens Tilladelse har offentliggjort, som »Minoriteten har altid Ret« eller det spøgende, men afgørende: »Jeg har intet Talent til Statsborger«.

Men hvis man vil se denne Individualisme efter i Sømmene, saa vil man finde en skjult Socialisme i den, der er at spore allerede i »Samfundets Støtter«, og som kom til Udbrud i Ibsens begejstrede Svartale til Arbejderne i Trondhjem under hans sidste Besøg i Norden: »Den Omformning af Samfundsforholdene, som nu forberedes ude i Europa, den beskæftiger sig væsentlig med Arbejdernes og med Kvindens fremtidige Stilling. Den er det, jeg haaber paa og venter paa, og den vil jeg virke for og skal jeg virke for hele mit Liv, alt hvad jeg kan«.

Han er, som jeg for længere Tid siden alt har udviklet det, ingenlunde principiel Pessimist. Indignationspessimist har jeg kaldt ham. Hans Personer er ikke i den Forstand ensomme Naturer, at de intet Naboskab taale, saaledes som den Byronske Aandsretnings Typer. Nej, de ere ofte stille og jævne Mennesker, stundum større eller stort anlagte Mennesker, men som attraa en simpel, stille Lykke. Som den ovennævnte Skribent, Hermann Bahr, rigtigt har følt og udtalt det: Det er dette, at selve denne ringe Ret bliver dem nægtet, dette, at Samfundet i sin Stræben

efter at holde alt i Tugt udbreder Ulykke; ved sine Love, sine Regler, sin Moral og sin Sladder umuliggør Lykke, det er det, som hos Ibsens Mennesker fremkalder Oprøret, og som vækker den lidenskabelige Kritik af det bestaaende Samfund.

Men heri kan Socialismen istemme. Det kunne selv socialistiske Gennemsnitsmennesker forstaa. Ogsaa Socialismens Talsmænd have prøvet Samfundets Institutioner: Kirke og Kongedømme, Ægteskab og Ejendom, og have som Fru Alving fundet, at det var Maskinsyning altsammen.

Ja det er vel endda nærmest hos de socialistisk paavirkede, at den revolutionære Patos i Ibsens Værker har fundet Sangbund.

Hans Individualisme er ikke som en Byronsk Manfreds, der tyr op i Alpe-Ensomheden, eller som en Nietzsches, der afskyr de store Byer og tyr til Zarathustras Hule. Nej, han længtes tidligt efter »Livets Sommerriger«.

Han tvivler aldrig paa Lykkens Mulighed, borgerlig som han i Grunden er.

I »Samfundets Støtter« og i »Folkefjenden« er det til Amerika der henvises som til Livsglædens og Frihedens Land, i »Gengangere« til Paris. I »Samfundets Støtter« nævnes i Almindelighed de store Samfund som dem, der har Plads for store Gerninger — altid tales der om Muligheden af et Samfund, hvor der er fuldt op af Sol, hvor der er Raaderum og Tilfredshed.

Hans Individualisme kæmper altsaa ikke mod ethvert Samfund, nej omvendt, i Følelsen af Individets gennemgaaende naturnødvendige Afhængighed af Samfundet — stærkest udtrykt i »Gengangere« — kæmpes der for Samfundets Revolutionering, til det omformes saaledes, at der bliver Mulighed til Lykke for alle. Hvorledes denne Lykke saa paany skal fordeles, hvorledes den skal forenes med Frihed og Storhed, det Spørgsmaal lades aabent af ham som af andre.

Men ved denne Forbindelse af Individualisme og Socialisme er det, at Ibsens Værker have gjort Indtryk i Tyskland. I Stockholm sagde han 1887: »Jeg er Pessimist, for saa vidt som jeg ikke tror paa de menneskelige Idealers Evighed. Men jeg er ogsaa Optimist, for saa vidt som jeg fuldt og trygt tror paa Idealernes Forplantningsævne og paa deres Udviklingsdygtighed. Navnlig og nærmere bestemt tror jeg, at vor Tids Idealer, idet de gaa tilgrunde, tendere imod det, jeg i mit Drama »Kejser og Galilæer« har antydet ved Betegnelsen det tredje Rige«.

Det tredje Rige det er ikke blot bevidst for Ibsen Sammensmeltningen af Hedensk og Kristeligt, af Hellas og Palæstina, nej, det er ubevidst ogsaa Foreningen af Individualisme og Socialisme.

II.

Det afgørende Tegn paa at en frembringende Aand er trængt igennem i et Samfund er det, at den paavirker andre frembringende Aander. Indflydelsen paa Læseverdenen kan være stor, uden at denne Indflydelse derfor strækker sig til Forfatterne i Landet. Men naaer Paavirkningen ogsaa til dem, saa er Prøven gjort paa Indtrykkets Styrke.

Og Henrik Ibsens Indflydelse paa det nye Tysklands dramatiske Forfattere er i Øjeblikket utvivlsom; undertiden lader den sig aldeles haandgribeligt eftervise.

En af de yngre tyske Digtere, som tidligst blev stærkt paavirket af Ibsen, er *Richard Voss* (født i Pommern 1851), Forfatter af Noveller og en lang Række Dramer. Jeg tror at kunne datere Tidspunktet for Ibsens overvejende Indflydelse paa ham. Da jeg i 1883 til Tak for en af hans Bøger sendte ham et Essay om Ibsen, modtog jeg et Svar, som forundrede mig; i saa stærke Udtryk udtalte han sig deri om »de nordiske Aandsheltes« Overlegenhed; han saa' ikke mere nogen Frelse i den tyske Literatur, *Kraften* kom fra Norden. Den repræsenteredes for ham af Turgeniev og Ibsen; i Sammenligning med dem var de samtidige Tyske »Epigoner og Pygmæer«; han fraskrev i Vemod sig selv Digternavnet. Det var nødvendigt at vække hans Livsmod paany.

Siden da har han ikke sjældent haft stort Held med sig paa Scenen. Det Studium, han foretog af Ibsen, har sat Frugt; ingensteds vistnok tydeligere end i hans Drama *Alexandra* (1886), en Art Dramatisering af hans Fortælling *Bergasyl* fra 1882. Denne Tragedie blev spillet i Meiningen sammen med Ibsens »Gengangere« ved den Forestillingsserie, hvortil begge Digtere vare indbudte.

Ved første Blik paa dette Drama ser man, at det hos Voss som hos saa mange andre yngre tyske Digtere er den Ibsenske Uhyggesstemning, der først og fremmest er slaaet ned.

Æmnet i »Alexandra« er dette. En ung fornem Mand, Erwin von Eberti, har i sit toogtyvende Aar haft en Kærligheds-forbindelse med en ung dejlig Pige af simpel Stand, den faderløse

Datter af en Gøglerske. Han har været opdraget i stræng Ærbarhed men med altfor blød Ømhed af en udmærket, retsindig, noget fordringsfuld Moder, har udviklet sig til en sart, nervøs Yngling, som en kort Tid kan fortumles af Lidenskaben, men i Grunden frygter den som en Fjende. Han har brudt med Pigebarnet dels af Svaghed, dels af Hensynsløshed, dels for at genvinde sig selv. Han sendte hende i sin Tid en Pengesum, som hun kastede fra sig med Foragt. Aar efter Aar er gaaede hen, i hvilke han intet har hørt fra eller om hende, men har levet ensomt og stilfærdigt paa sin Moders Slot, angerfuld, saa snart han tænkte paa hint gamle Forhold.

Nu, da Stykket begynder, otte Aar efter Adskillelsen, har han faaet en Billet fra hende, der sætter ham Stævne i et Hotel i en Storstad. Da han genser hende med hendes pragtfulde røde Haar, blegere end nogensinde, modnet, alvorlig, tragisk af Mine og Blik, føler han sig underkastet den gamle Trolddom; hun er for ham uimodstaaelig. Hun hykler ingen blidere Følelser for ham, men fordrer Oprejsning for hvad hun har lidt. Han har, uden at vide det, forladt hende svanger. Hun har i Ensomhed og Skam født et Barn; dette Barn er i Mellemtiden dødt; hun har døjet usigeligt ondt; hun fordrer overfor hans Udbrud af Medfølelse og Anger, at han skal indføre hende i sin Moders Hus. Modstræbende giver han sit Samtykke.

Han aner imidlertid ikke Alexandras Skæbne i dens hele Omfang. Forladt som hun var, har hun i sin Tid af fortvivlet Moderkærlighed besluttet at myrde sit Barn. Da det fandtes dødt ved hendes Side og Skinnet var imod hende, tilstod hun, der betragtede sig som skyldig paa Grund af den blotte Hensigt, den Gerning hun i Virkeligheden ikke havde begaaet, og dømtes til syvaarigt Tugthusfængsel. Hun har udstaaet Straffen og vender nu tilbage til Livet for at hævne sig paa sin Forfører, idet hun lader som nærede hun Interesse for ham endnu — dog en kølig Interesse; ti hun optræder med en Stolthed og Fasthed, der er uden Glimt af Erotik. Hun følger ham til hans Moders Slot for at bringe ham til Fortvivlelse ved Haardhed og Kulde.

Hun vinder langsomt den gamle, strængt retsindige Moder for sig. Men dennes Godhed smelter tilsidst hendes eget Væsens Forhærdelse. Hun har ved Stykkets Slutning opgivet sin Hævnplan og indvilliget i at række den dødeligt forelskede Erwin sin Haand. Da røbes hendes Tugthusfortid for Moderen; en Samtale

viser desuden Alexandra, at Erwin saa lidt som den gamle Dame kan tænke sig Muligheden af et Ægteskab mellem ham og en tidligere Tugthusfange, og hun dør for sin egen Haand.

Det er da et Drama om Kval og Jammer, der ender med Selvmord, men det har energisk formede Karakterer (ogsaa i Bipersonerne, som jeg har forbigaaet) og der gaar et stort Pust derigennem.

Det Ibsenske deri er Uhyggen, som stiger til Rædsel, Kvindeskikkelsens Storhed og den stærke Betoning af Samfunds-Uretten. Det er et Skuespil, i hvilket Manden er uden Kraft, ret god, men nervøs, forkælet og tankeløs, Kvinden er stærk og ofres, Samfundet er følelsesløst, dumt og forhyklet. Den stærke Kvinde øver Kritiken over Samfundet som i »Gengangere« Fru Alving. Hun har staaet i Begreb med at gøre hvad Fru Alving maaske gør, maaske ikke: villet dræbe sit Barn af Moderømhed, og hun har, ganske anderledes endnu end Ibsens Heltinde, bødet for den Samfundsorden, der bestaar. I Stykkets oprindelige Form, den, i hvilken det blev opført paa Hertugen af Meiningens Theater, har Alexandra endda virkelig dræbt sit Barn, tilstaar det til Erwin og skyder sig for hans Øjne. Digteren har øjensynligt kun af ydre Grunde underkastet det en Omarbejdelse.

Dette Drama har en ikke ringe Interesse ved den imod tysk Vane knappe, kortfattede Dialog, til hvilken Forfatteren ikke er naaet uden den norske Paavirkning; men saa knap den end er, saa er den dog sjældent ædru, tvært imod hyppigt efter tysk Vis drevet ud i det yderste af Lidenskab. Alt er spændt indtil Overspænding. Det, at den unge Mand ingen Besked véd om hvad han i Virkeligheden har forbrudt, forringer ogsaa den kunstneriske Virkning, selv om Nerverystelsen rimeligvis for Flertallet af Tilskuerne er stor. Alt i alt er her i tysk dramatisk Kunst vovet et Forsøg, som ikke bør agtes ringe.

III.

Paavirket af Ibsen, fra først af svagere, senere næsten altfor stærkt er dernæst den unge Forfatter og Poet *Hermann Bahr* (født i Linz i Østerrig 1863). Bahr har tidligt taget Del i det offentlige Liv, studerede Statsøkonomi, udviklede sig under Studiet af Rodbertus og Marx til overbevist Socialist, optraadte med Bøger og Artikler i socialdemokratisk Retning og besvarede i 1885 den aldrende Schäffle's Skrift »Die Aussichtslosigkeit der Socialdemo-

kratie« med den vittige og velskrevne Brochure »Die Einsichtslosigkeit des Herrn Schäffle«.

Selvstændig som Aand, sært begavet, men ufuldkommen indtil det umulige i den dramatiske Formgivning, saadan viste han sig i sit første Drama *Die neuen Menschen*, der ikke synes at være blevet til uden et Forhold til »Gengangere«, men som i øvrigt i lige Grad er et Udtryk for socialistiske Forestillinger om en Verdensgenfødelse og for individualistiske om Følelsens Eneret overfor alle Institutioner.

Dramets Indhold er dette: En ung fremragende Mand, en Politiker og Socialagitator, der gaar op i Tanken om Arbejdet for Slægtens Fremskridt, lever sammen med en højtdannet og udviklet Kvinde, der i et og alt deler hans Ideer, ja med endnu større Iver end han arbejder for deres Virkeliggørelse. De er ikke gifte med hinanden, da begge anse Ægteskabet for en forældet Tvangsform og begge ere ude over alle Fordomme. Dog har Anna i sin Tid ikke fulgt Georg ind i dette nye Liv uden et smerteligt Brud. For sin Faders Skyld ønskede hun Giftermaal; da Georg ikke vilde høre Tale derom, tog den gamle Mand sin Død af Sorg derover.

Naar Tæppet ruller op, se vi en smuk ung Pige, Hedvig, som bor hos Georg og Anna, i Færd med at pynte og tænde et Juletræ for at glæde sig selv og sine to Værtsfolk. Det forekommer hende altfor trist, at Julen skal gaa hen uden Fest, skøndt de andre er Hedninger og hun selv ikke mere kristelig end de. Men Anna, som træder ind, dadler med kvindelig Fanatisme hendes Hængen ved denne det gamle Samfunds konventionelle Festglæde, med Lidenskab hendes aandløse Barnagtighed. Hedvig hævder at Træet vil fornøje Georg, og hun faar Ret. Da han kommer hjem, virker Træet paa ham som et Drømmebilled fra hans Barndom, og han takker med Ømhed den unge Pige derfor.

Af den Dialog, som Annas vilde og i sit Udtryk utækkelige Skinsyge nu fremkalder, lære vi, at Hedvig er et ungt Pigebarn, hvem Georg en Aften har taget hjem med, da hun som sædvanligt drev om paa Gaden efter Mænd. Han reddede hende da fra et Overfald, hvorfor hun var Genstand fra nogle Drukkenboltes Side, og siden da har hans og Husets Indflydelse forvandlet hende, gjort hende ærbar og brav, men hun har til Gengæld vist sig helt betagen af en Taknemmelighed mod Georg, der i sit Væsen er lidenskabelig Elskov. Da Anna ender med at fordre Hedvig fjærnet paa Stedet, lykkes det kun med Møje Georg foreløbigt at berolige

hende. Snart stiller Annas Harme og Hedvigs Stormløb paa hans Hjærte ham kun Valget imellem dem. Anna er den mangeaarige, aandeligt jævnbyrdige Veninde; men han har aldrig elsket hende anderledes end som Kammerat. Han har det Indtryk, at hun med sin stærke, tilsyneladende rationelle Karakter bedre vil kunne taale at miste ham end Hedvig, og da Anna i sin hidsige Skinsyge, der bestandig taler paa Ideens Vegne i Navnet af hans Pligter mod Menneskeheden, viser sig afskrækkende raa, ja endog foretager et Drabsforsøg paa Hedvig, forlader han Huset med den, til hvem en uovervindelig Lidenskab drager ham, og overlader Anna det fælles Hjem.

De to udvandrede rejse sammen til Gardasøen. Men under deres Ophold her, hvor Georg har opgivet sit Arbejd »i Menneskeslægtens Tjæneste« for ene at leve for sin Kærlighed og Hedvigs Lykke, kommer der et Tidspunkt, hvor han faar Indtrykket af selv at staa denne Lykke i Vejen. En Art Nemesis er kommen over ham. Han staar nu i Begreb med at blive den forsmaaede som Anna var det tidligere. Hedvigs ungdommelige, flygtige Naturel, der modstandsløst hengiver sig i det øjeblikkelige Indtryk, er bleven fængslet af en ung flink Tysker, som Parret har truffet dernede; med ham sejler hun saa hyppigt hun kan paa Gardasøen. Begge i Forening have viet Georg en Art Dyrkelse, men denne føler, at Ynglingen i Grunden allerede er bleven Hedvig alt, hvad han en Gang var, om de end ikke endnu er sig deres Følelser bevidste. For at skaane de to unge for Skamfølelse, Anger eller Forsagelse, søger han efter en Samtale med Anna (som Jacques i George Sands Roman af samme Navn) frivilligt Døden paa en saadan Maade, at han kan synes omkommen ved en Tilfældighed.

Der er, som man ser, al Slags Revolteren af den almindelige Samfundsopfattelse heri: Forsøget paa at leve rent hedensk og Forsøget paa i Samfundets højere Sfære at leve som Kammerater uden Ægteskab; dernæst Adskillelsen, saa snart den ene Parts Følelser forandres; endelig det andet frie Forbund mellem en højerestillet Mand og en prostitueret Kvinde.

Alle disse Eksperimenter mislykkes, fordi disse *nye Mennesker* ikke ere virkeligt nye. Det vil, som det i Stykket bliver sagt, aldrig lykkes at bringe den gamle Tids Mennesker i nye Forhold, naar man ikke først har frembragt nye Mennesker under de gamle Forhold. Men det lader sig efter Dramets mistrøstige

Lære ikke gøre. Menneskene stikke for dybt i alt det gamle, de kunne ikke hæve sig helt ud deraf, og jo stoltere de en kort Tid løfte sig op derover, des haardere er da deres Fald. De er enten ubevidst bundne ved Følemaader, de bevidst har forladt, som Georg og Anna, eller de er som Hedvig uhelbredeligt fordærvede ved deres Opvækst i det gamle Samfunds Morads. Georg er ikke virkeligt greben af sin Ide, siden han saa let kan ofre den for et Hang til erotisk Lykke. Anna er ikke virkeligt frigjort for de ægteskabelige Baand, hun ringeagter, siden hun vil hævde sin Ret til Georg endog med Revolveren i Haand. Hun tilstaar ogsaa selv i sin sidste Samtale med den Elskede, at hun som forladt af ham til sin Skræk indsaa, at Ideen, hun altid havde talt om, nu var bleven hende ganske ligegyldig, og at Kærligheden, hun altid havde agtet ringe, i Virkeligheden var hende som Fortidens Kvinder Alt. Efterveerne af Ægteskabet og Prostitutionen, de to hinanden fuldstændiggørende Institutioner fra det gamle Samfund, ødelægge de nye Menneskers Lykke.

Stykkets Plan staar højt over Planens Udførelse. Her er ingen anden Indsigt i dramatisk Teknik end den, at de afgørende Scener, som Æmnet frembyder, altid er skrevne. Men her er Repliker, som er formelige Foredrag, deriblandt én paa fulde otte tættrykte Sider, og her er slet ingen Ævne til gennem Repliken at individualisere. Pigebarnet fra Gaden filosoferer over »Verdens« Eksistens eller Ikke-Eksistens, opsøger i Italien de Steder, hvor den unge Goethe har dvælet osv. Og her er nu og da Svulst i Udtrykket som naar Georg siger: »Og om Solsystemet trængte sig imellem os, vor Elskov vil knuse det for at skaffe sig Plads«. Alligevel gør dette Drama Indtryk af at være en betydelig og selvstændig Ynglings Værk, meget lovende i Betragtning af Forfatterens Ungdom. Jeg gav ham i sin Tid i en Brevveksling derom det Raad at studere Henrik Ibsen nøjere, særligt dennes Teknik. Bahr vægrede sig i sit Svar ved i Ibsen at se hvad jeg saa i ham. Til Ibsens Mangler hørte den at lægge store Ideer ind i smaa Menneskers Sind fra norske Kystbyer, og Bahr skrev ikke længe derefter en Afhandling om Ibsen for at godtgøre disse Mangler samtidigt med at han slog hans Fortrin fast.

Men kun to Aar derefter udgav han *Die grosse Sünde,* tilegnet Henrik Ibsen »med ærefrygtsfuld Kærlighed« som »det moderne Dramas Stormester«, og dette Arbejde, som ikke staar højere i dramatisk Teknik, (ti det indeholder et Flertal af Scener

med næsten lutter *Tutti*-Repliker, hvor en halv Snes Personer tale i Munden paa hverandre) er helt igennem direkte paavirket af et enkelt Ibsensk Skuespil: *En Folkefjende*.

Vi se her en ung højtbegavet Mand ved Navn Heyden, der længe har levet for sin egen Dannelse og Udvikling, indfanges af et politisk Oppositionsparti, naiv og lidt kejtet som han fra først af er. Vi se ham blive Fyr og Flamme for alle hin politiske Oppositions saakaldte store Formaal, overtage Ledelsen af Partiet, af dets Organer, af dets hele Politik, og mene alt saa alvorligt, rigtignok tillige gribe alt saa upraktisk an, at han paa et stort offentligt Møde forkynder Revolution som den eneste logiske Udvej. Alle lade ham i Stikken Saa fortsætter han sin Tale mod Regeringen som Tale mod Oppositionen, en paa Reminiscenser fra Dr. Stockmann opbygget Forkyndelse af, at Oppositionen og dens Førere er tusend Gange værre, falskere, farligere end selve den brutale Regering, og da endelig én tilraaber ham, at han haaner Folket, det suveræne Folk, kalder han i Raseri Folket for en Bande nederdrægtigt Pak, hvis Fejghed er lige saa stor som de bestukne Føreres — det suveræne Folk en Horde larmende Gadedrenge, der render i Hælene paa enhver, der blot bruger stor Mund, men tyr ind i alle Smuthuller, saasnart én svinger Riset.

Han føres bort i Fængsel. I fjærde Akt vender han hjem fra Fængslet i Fangejakke med kortklippet Haar. (Der kommer i disse tyske Skuespil altid et Tidspunkt, hvor Tugthusfangen, den uskyldigt indespærrede, kommer tilbage bleg, i falmede Klæder med den slette Behandlings Spor i alle Miner.) Han vender hjem til sin Hustru Elsa, der har elsket ham hedt som han elsker hende. Men da han kommer, har Familien overtalt hende til ikke at fortsætte Samlivet med en Forbryder, en Straffefange.

Han omfavner hende, beder hende om Mad og Vin, forstaar ikke hendes besynderlige, tilbageholdende Væsen. Da hun endelig meddeler ham sit Forsæt at forlade ham: hun kan dog ikke leve sammen med et straffet Menneske — synker han først sammen, saa viser han hende i Forbitrelse Døren. Men da hun tigger ham om et godt Ord, tilsidst bønfalder ham om at maatte blive hos ham denne sidste Nat, ja i sit Hysteri kaster sig ned for ham og kysser hans Sko, støder han hende for Brystet, saa hun falder, og da hun, pludseligt ædru, rejser sig, tager sin Kaabe paa, sætter sin Hat foran Spejlet og med tør Forretningsstemme spørger, hvor meget han har tænkt at overlade hende som Udkomme efter Skils-

missen — da det jo ikke vil være let for hende at blive hurtigt gift paany — saa kaster han hende om og kvæler hende med sine Hænder.

I femte Akt fejre netop Partifællerne et stort Orgie med et meget blandet Selskab af Damer, da Heyden, undsluppen fra Sindssygeanstalten, endnu iklædt Spændetrøje (!), viser sig i Døren og tiltaler hver enkelt. Han bekender sin Synd: Han har ofte, har stadigt syndet mod Løgnen, den ene store Samfundsløgn. Den store Synd, efter hvilken Dramaet har sit Navn, er den at ville være sand.

Man ser, hvor overmægtigt Paavirkningen fra Ibsen her gør sig gældende. Den har bragt Socialdemokraten til at erklære Oppositionen og Flertallet Krig. Men man vil ogsaa iagttage, hvorledes alt, hvad der hos Ibsen endnu var skæmtende holdt er blevet til den bare Alvor, hvorledes det Ibsenske Lune, den fine eller djærve Satire, drukner i denne vilde tyske Patos.

Endnu i 1885 aandede Hermann Bahrs Skrift mod Schäffle den mest ungdommelige Tillid til Socialdemokratiets ubetingede Ret og snarlige Sejer. Meget maa han have gennemlevet for fire Aar derefter at udgive et Drama, der røber, at saa mange Illusioner om Partier og Mennesker er bristede for ham. I tyske Anmeldelser er dette Skuespil blevet sat i Rang med de Ibsenske Stykker, særligt med det, der har tjænt som dets Forbillede. Som Kunstværk er det overordentligt svagt.

IV.

Wolfgang Kirchbach (født i London 1857 af tyske Forældre) en mangesidigt begavet ung Digter, har syslet med poetiske Forsøg og musikalske Studier og har, efter nogen Tids Ophold ved Universitetet i Leipzig, fra 1879 af indtil Slutningen af Firserne været bosat i München, Henrik Ibsens seneste Opholdssted. Han udgav i Aaret 1886 et Drama *Waiblinger*, der forekommer mig at røbe Paavirkning af Ibsen, og som trods store Mangler længe af den nye Skole selv blev regnet for et af dens ypperste Arbejder. Kirchbach blev tidligt ved en Oversættelse af Romanen »Salvator Rosa« indført i den danske Literatur. Han har bl. A. udgivet en stor Novellecyclus »Kinder des Reichs« og en større Digtsamling. Hans stadigt tilbagevendende Hang til fantastisk Symbolik skulde synes at maatte holde ham tilbage fra at indlade sig med den

dramatiske Form. Dette Hang spores imidlertid næsten ikke i Tragedien »Waiblinger«. Naar denne Tragedie ligefuldt efter min Opfattelse er et af de mindst vellykkede blandt hans Arbejder, saa beror det paa, at Kirchbach her, idet han har forsét sig paa det store Individs Ret og tragiske Stilling, er sunket ned i en Prosa, over hvilken hans Ævner ellers pleje at løfte ham højt.

Waiblinger, en tysk Ingeniør og Opdager, er vendt tilbage fra en Forskerrejse i Afrika, under hvilken han har udstaaet de bitreste Savn og Lidelser i sit Fædrelands og Menneskehedens Tjæneste for at finde Landstrækninger, som tyske Udvandrere en Gang med Fordel kunne tage i Eje. Han er bleven saa længe borte, at man har antaget ham for død, og hans Forlovede Adeline von Zedwitz har trolovet sig med en anden Mand, Kurt von Erhardt. Waiblinger er naaet til Tyrol og har i sin Armod givet sig i Pension hos en rig Bonde ved Navn Obdacher, hos hvem han nu lever i stadig Fortvivlelse over at have sat alt, hvad han ejede, til paa sine Rejser, saa han i Virkeligheden er ude af Stand til at betale sit daglige Ophold. I denne Egn møder ved et Tilfælde hans Elskede ham, og hun føler hele sin gamle Kærlighed vaagne paany. Bonden, som er kommen under Vejr med Waiblingers slette økonomiske Tilstand, fordrer nu Betaling af ham for Kost og Husly, og den store Forsker søger forgæves at røre hans Hjærte og bevæge ham til et Laan. Waiblinger faar kun Lov til at blive Natten over. Den Kontrast, som skal gribe Tilhørerne, er den mellem det uegennyttige Menneskes dybe Elendighed og Pengebondens Forhærdethed, mellem det store Menneskes Værd og den ubeskrivelige Foragt, som de almindelige platte Mennesker nære for den, som slet intet ejer.

I anden Akts Begyndelse allerede indløber til Waiblinger et vigtigt Brev, der indeholder Tilsagn om en fordelagtig Ansættelse ved et Jærnbaneselskab. Det kommer ham imidlertid ikke lige straks i Hænde, og denne Omstændighed giver Anledning til Dramaets Katastrofe. Det bliver en Uvejrsnat. Under den ankommer hans fordums Elskede med hendes Forlovede til Bondegaarden for at søge Ly. Waiblinger erfarer Forlovelsen. Han er for passiv og knækket til at ville kappes med sin Medbejler, for nedslaaet til endog blot at spørge efter Brev. Han fører en hel Del Hamletskvanvittig Tale og vender stadigt tilbage til Mordtanker mod Bonden, som har forhaanet ham, men som dog i Grunden kun har vist sig ganske ude af Stand til at begribe et Ord af alle de højttravende

Henvendelser, hans Lejer har rettet til ham. Waiblinger er da paa sin Fortvivlelses Højde. Og da Bonden henad Natten vender hjem, staar paa sin Fordring om Betaling og truer med at jage Waiblinger paa Porten ved Midnat, kaster denne sig over ham, griber ham i Struben, og myrder ham med et Knivstik af hans egen Kniv. Denne sidste Omstændighed foranlediger i første Øjeblik Troen paa et Selvmord.

Afklæder man nu Situationen den Pomp, som alle de store Ord, der bruges, forlene den med, saa er den i sin Magerhed unægteligt ret flov. Denne Hr. Waiblinger er en hastig Herre. Moralen af hans Handlemaade synes nærmest at være den: Gør, hvad du kan for i rette Tid at betale dine Hotelregninger; men formaar du det ikke, saa lad, selv om du er et Geni, i ethvert Tilfælde være at ekspedere din Vært ud af denne Verden!

Husets Besætning samler sig klagende om Liget. Waiblinger, der imens paa sit Værelse har fundet Brevet, vender tilbage i en eksalteret Henrykkelsestilstand over det storartede Bygningsarbejde, der er ham overdraget, Anlægget af en Bjærgbane; men glemmer under sine Jubeludbrud dog ikke med fuldendt Hykleri at anraabe Omgivelserne om at holde Morderen fast, heller ikke at udspørge dem om hvem der har begaaet Udaaden.

Adeline siger sig løs fra Erhart. Hun vil gifte sig med sin første Kærlighed. Men fra nu af begynder Nemesis at virke. Ti hvad er denne Erhart? Hvad andet end en Politimand, en Undersøgelsesdommer! Han tror ikke paa Selvmordet, skimter en Forbrydelse, aner hvem Forbryderen er. Imidlertid gaar han mærkeligt idealistisk tilværks. Efter længe at have udfrittet Waiblinger, om denne tror det muligt, at i vore Dage et dannet Menneske indlader sig paa Mord, opgiver han at forfølge Sagen videre, da Waiblinger paa Spørgsmaalet, om han føler sig i Stand til nu at ægte Adeline, giver et bejaende Svar. Kan han det, slutter Erhart naivt, saa er han ikke Morderen Ellers maatte han være »en Djævel, intet Menneske«.

I fjærde Akt er der stor Festlighed i Egnen. Hovedtunnelen er paa Nippet til at gennembores, alle Arbejdere og Honoratiores er samlede i Festdragt; Waiblinger er Festtaleren og skal efter Festen holde sit Bryllup. Men hans Tale er besynderlig, mangetydig, overspændt, kredser om Døds- og Drabstanker, og da Adeline kommer i Brudedragten, meddeler han hende rent ud, at han er Bondens Morder. Denne Meddelelse gør hende paa Stedet van-

vittig. I sidste Akt endelig lader Erhart i Kraft af et opsnappet Brev Waiblinger arrestere, og denne styrter sig, da han skal føres bort, efter en patetisk Monolog ned i en Afgrund.

Dette synes ment som den store Individualitets Tragedie i et smaaborgerligt Samfund. Skade kun, at Resultatet er blevet halvvejs grotesk formedelst Beskaffenheden af det Kanevas, over hvilket der er arbejdet. Karaktertegningen er for flere af Personernes Vedkommende overmaade vellykket, Storbonden virker naturligt, hans Datter Monica, der nærer et Sværmeri for Waiblinger, er en nydelig og rørende Skikkelse, Haandværkeren Piening en fintholdt, paa en Gang stupid og humoristisk Figur. Der er ogsaa Partier af Waiblingers Repliker, som er skrevne med Talent; men alt er strandet paa Umuligheden af at interessere sig for en Hovedperson som denne og et Drabsmotiv som hans.

V.

Et udpræget dramatisk Talent, stærkt paavirket af Ibsens, har først *Gerhart Hauptmann* lagt for Dagen ved sit i Fjor udgivne og opførte Drama *Vor Sonnenaufgang.*

Hauptmann, der er født i Salzbrunn 1862, debuterede i 1885 med en stor abstrakt og idealistisk Digtning *Promethidenloos,* forfattet i Ottaverim og saare vanskelig at læse. Den er ikke meget forskellig fra den Hærskare af saadanne abstrakte Epopéer, med hvilke unge tyske Digtere endnu i vore Dage ret hyppigt debutere. Men da Skuespillet »Før Solopgang« i 1889 blev opført paa »Freie Bühne« i Berlin, gjorde de rent urimelige Skandaler, hvortil Opførelsen gav Anledning, og det stormende Bifald, Stykket i visse Kredse vakte, Forfatterens Navn med ét Slag bekendt. Siden da er han af Redaktionen for Tidsskriftet »Freie Bühne« gennem energisk Agitation bleven udpeget som den unge Skoles bedste Mand.

Atter i »Før Solopgang« er det »Gengangere«s Uhyggeligheder, som gaa igen. Da »Gengangere« udkom, kunde man her i Norden af og til høre udtalt en Frygt for, at vi nu hertillands og i Norge vilde faa en Skare af Stykker at se, fulde af smaa, renligt sammenskrabede Bunker af Rædsler. Det er ikke slaaet ind. Forfatterinderne i Sverig og Norge have varieret Nora-Klagerne over Mændenes raa Hensynsløshed indtil det trættende. Den eneste danske Dramatiker, der har lært af Ibsen, har aldrig

indladt sig med de grovere Gyseligheder, men har nøjedes med en Belysning af Borgerskabets Mangel paa virkelig Kultur, dets Uvidenhed, dets Frygtsomhed overfor en offentlig Mening uden Værd, dets stille Hykleri og dets Fordømmelsessyge. Hans Kunst er diskret.

Tyskerne derimod, der af Naturel sjældent er diskrete, bringe os, en efter en, ind i de frygteligste Interiører.

Frygtelig er den Bondegaard, hvori vi i »Før Solopgang« føres ind. Og først langsomt — som hos Ibsen — gaa Forholdene op for os i hele deres Gru. Her lever en ung veludviklet Bondepige Helene i sine Forældres Hus. Faderen er professionel Dranker; Moderen, en gammel frygtelig Megære uden Glimt af Kultur, lever sammen med sin Neveu, hvem hun har paatvunget Datteren som forlovet Brudgom. I Huset opholder sig desuden til Stadighed en dannet ung Mand, den ækle Slyngel Ingeniøren Hoffmann, der har ægtet den ældste Datter Martha for Pengenes Skyld, og der nu, som det eneste Menneske, Helene kan henvende sig til og har at tale med, efterstræber hende med en lavere Erotik for at faa hende i sin Magt. Martha, der ikke optræder paa Scenen, har arvet Drikkesygen fra sin Fader, saa hun er aldeles forfalden, giver ogsaa sine spæde Børn Brændevin at drikke. De Børn, hun føder, dø da kort efter Fødselen.

I denne Rede indfinder Loth sig, Hoffmanns gamle Studenterven, nu begejstret Socialist, for at studere Fabrikforholdene der i Egnen, hvor — hvad han ikke aner — Hoffmann udsuger Arbejderne af al sin Ævne. Loth modtages først godt af sin gamle Kammerat, der snart forsøger at faa ham bort fra hans upraktiske Idéer. Men Loth er haardnakket; han har faa Fordringer for sin egen Person, har siddet i Fængsel og været landflygtig for sine Idéers Skyld, vil leve sit Liv for dem, og har privat kun det ene Ønske at finde en brav og sund Kvinde, han kan knytte sig til. Han fordrer af den, han skal kunne leve sit Liv sammen med, i Grunden kun Sundhed, aandelig og legemlig, da han betragter det som Forbrydelse at give sine Børn Sygdomme i Arv.

Han lærer Helene at kende. Hendes elskværdige Naturlighed vinder ham, hendes rene, begejstrede Sind betager ham, og hun træffer i ham det første ærlige og kloge og uegennyttige og kundskabsrige Menneske, hun overhovedet har mødt. De to finde hinanden i gensidig Kærlighed. Men netop som Loth i sin Egenskab af socialistisk Agitator skal til at kastes paa Døren af Hoff-

mann, erfarer han, at hans Elskede er en Drankers Datter, at hendes Søster er angreben af Drikkesygen og dennes Børn elendige fra Fødselen af, og han fjærner sig i Smerte, men uden noget Farvel til den fortvivlende Helene. Da denne tilsidst forstaar, hvad der er sket, griber hun som vanvittig Svogerens Jagtkniv og dræber sig, medens den dyriske Faders drukne Sange udenfor Huset akkompagnere det stumme Spil.

Stykket er fortræffeligt ved Dialogens Sandhed og de gennemførte Karakterer — et virkeligt Kunstværk. Den principielle Naturalisme har imidlertid ledet til et vanskeligt forstaaeligt Dialektsprog, til Replikernes stadige Sønderhakning og til et Utal af vidtløftige Angivelser for Skuespillerne.

Man ser, at i Stedet for den nedarvede Kønssygdom hos Ibsen er her traadt den nedarvede Drikkevane, og i Stedet for Fru Alvings Individualisme Loths Socialisme, medens Grundstemningen her som hist er kraftig og desperat.

Dette Drama var tilegnet »Bjarne P. Holmsen, den konsekventeste Realist, Forfatteren til *Papa-Hamlet*«, det vil i Virkeligheden sige de to unge Forfattere Arno Holz og Johannes Schlaf, der, betegnende nok for den Plads, nordisk Literatur indtager i tysk Bevidsthed, havde valgt sig dette norske Pseudonym til deres første Optræden i Fællesskab.

Paa »Vor Sonnenaufgang« har Hauptmann saa i Aar ladet følge *Das Friedensfest, eine Familienkatastrophe,* atter et med afgjort dramatisk Talent tegnet frygteligt Familie-Interiør — et Hus af de højere Stænder i fuld Opløsning. Ibsensk er Tekniken især for saa vidt som en Hemmelighed her er begravet, der sent opklares for Tilskuerne. Faderen, en Læge, er dreven ud af Huset, vi véd ej hvordan, har været borte i Aaringer, vender hjem, forfalden til Drik, fortvivlet. Han kan ikke døje sin Hustru, en skikkelig, plat Kone, der ikke forstaar ham, ligesom han ikke hende.

Han har en Gang i taabelig Raahed beskyldt sin Hustru for at staa i Forhold til en ung Ven af Sønnerne, og Sønnen Wilhelm har i Raseri derover slaaet sin Fader. Nu er denne Søn forlovet, og med en god, elskværdig ung Pige. Hun og hendes fine, sjælfulde Moder, der ere komne i Besøg der i Huset til Jul, gør et Forsøg paa at forsone Lidenskaberne i denne vilde, ulykkeligt oprevne Familie. Den tyveaarige Ida vil fejre Julen med Juletræ og Julesalme — et Træk, vi før har mødt — den ældre Søn Roberts taktløse Ironi dræber Stemningen. Alt brister. De lige forsonede

Sønner rejse sig mod hinanden i Had, Faderen bliver tilsidst vanvittig under et Frygtanfald for, at Sønnen vil slaa ham paany, og dør snart efter.

Atter her er det, som om en Familieforbandelse raader. Kun Idas Kærlighed til Wilhelm overlever Katastrofen og viser sig som den stærke Grund, hvorpaa en bedre Fremtid kan bygges.

I dette Skuespil er især det Træk slaaende, som ogsaa møder én andensteds i de Unges Arbejder, at nemlig alle i Grunden er ret brave Mennesker, men da de ikke passe sammen, ikke forstaa hinanden, saa gør Familiesamlivet med de ulyksalige Forhold, det afføder, dem grusomme og slette.

I endnu højere Grad end »Før Solopgang« er dette Drama vansiret ved overhakkede, afstumpede Ord, Prikker, der antyde kortere eller længere Pauser i Talen, og Angivelser for Skuespillerne, af hvilke der undertiden gaa et Dusin tættrykte Petitlinjer paa en Replik, der bestaar af tre Ord.

VI.

I høj Grad beslægtet med »Das Friedensfest« er det meget talentfulde, men endnu sørgeligere og altfor monotone Skuespil *Die Selicke* af *Arno Holz* og *Johannes Schlaf*, som for et Par Maaneder siden opførtes paa »Freie Bühne« i Berlin.

Faa Stykker gøre et saa dødeligt sørgmodigt Indtryk, hvad i øvrigt ikke skal være sagt som nogen Anke mod Kunsten deri, der ingenlunde er ringe. Virkelighedstroskaben i Dialogen overgaar selv de videstgaaende Forsøg paa Naturefterligning, man i Norden har set i dramatisk Form. Ved Opførelsen gjorde dette Skuespils Begivenhedsløshed imidlertid, at det aldeles ikke tog sig ud.

Atter her en gammel, fortvivlet Fader, der er forfalden til Drik af Sorg over Samlivet med sin Hustru, der skøndt i og for sig ret skikkelig ærgrer og piner ham ved at binde hans Frihed. Vi befinde os i social Henseende paa et lavere Trin end i de tidligere Stykker. Vi er blandt Smaaborgere; Selicke er Bogholder. Hele Stykket er holdt i Berliner-Dialekt, der i Ordenes Skrivemaade er gennemført med strængeste Konsekvens. Næppe en eneste Vending har sin almindelige Retskrivning. Kun Datteren, den to og tyveaarige Toni og hendes Beundrer, en ung brav teologisk Kandidat ved Navn Wendt, tale almindeligt Højtysk.

Hele Stykket foregaar i Familiens tarvelige Dagligstue, i hvilket den yngste lille Datter, et otteaarigt Barn, ligger syg. Stykkets Stemning er den, som udbreder sig fra dette sygnende Barn, der tæres hen og dør af Mangel paa tilstrækkelig og tilstrækkeligt forstandig Pleje. I Hjemmet raader den dybeste Fattigdom. Den unge Datter syr for Brødet og slæber endog den Aften, paa hvilken Stykket foregaar, atter en Juleaften, en hel Pakke Syarbejde med hjem. Man venter denne Aften Faderen med dobbelt Utaalmodighed i Haab om, at han skal bringe nogle Julegaver med til Familiens Smaa. Da han endelig langt ud paa Natten kommer hjem med Juletræet under Armen, er han drukken, og svarer haanligt paa Udbrud af Ringeagt fra Konen, hvem han afskyr, og hvis Person det er, som fordriver ham af Huset. Efterhaanden stiger hans Drukkenskab; han vil vække Børnene for at give dem Foræringer, endog den lille dødssyge Lina, hvis Sygdoms Karakter han ikke forstaar. Ja han er endog tilsidst i overstadig Drukkenskab nær ved at forgribe sig paa sin egen voksne Datter.

Den unge Pige forsmægter i denne Sump. Hun lever for den klynkende Moder, for den fortvivlede Fader, for den syge lille Søster, for den tolvaarige Broder, og føler sig i dette huslige Helvede saa uundværlig, at hun lader den unge Kandidat, der elsker hende og hvem hun elsker, rejse bort for at tiltræde sit Embede uden at turde eller ville følge ham. Hun er en Engel af Godhed og Ynde, udført i en ganske realistisk Stil.

Stykket ender gribende med det lille Barns Død. Et Drama er det ikke. Det maatte nødvendigvis falde igennem paa en Scene, men det er et mærkeligt ægte Arbejde, stilfærdigt og fornemt i Stil og Tone, saa trist og dagligdags end Indholdet er.

Af de to unge, omtrent jævnaldrende Forfattere, der nu i Fællesskab have udgivet et Bind Noveller og et Skuespil, og som efter deres egen Paastand ikke blot ere forbundne ved et flereaarigt Venskab, men ved næsten »kongruente« (ɔ: ensdannede) kunstneriske Individualiteter, har Arno Holz — født 1863 i Rastenburg — før sin realistiske Periode haft en rent lyrisk. I 1886 udgav han den ungdommeligt friske Digtsamling »Das Buch der Zeit, Lieder eines Modernen«, Digte, i hvilke der lufter et lignende Frihedspust som i *Karl Henckells* to dristige, stormende Digtsamlinger »Amselrufe« og »Diorama«, der begge ere blevne forbudne i Tyskland.

VII.

I Begyndelsen af 1890 udkom endelig det sidste Ibsen tilegnede Drama: *Gerechte Menschen* af *Hans von Basedow* (født i Dessau 1857) Forfatter af talrige naturvidenskabelige, filosofiske og dramaturgiske Skrifter, desuden af en Række Noveller og Skuespil.

»Retfærdige Mennesker« er en Art Efterligning af *Vildanden*, kun at Indholdet er endnu forfærdeligere. Hvad den dramatiske Diktion angaar, tilhører denne Forfatter ikke den yderligtgaaende naturalistiske Retning. Han tilstræber fremfor alt den dramatiske Tydelighed. Hans Ærgerrighed er at skrive »en god dramatisk Prosa«, hvormed han mener et Sprog, der ved Ordvalg og Sætningsbygning tillader Skuespilleren at virke retorisk uden at blive unaturlig.

Stykkets Lære er den, at »retfærdige Mennesker« i den stærkere og mere omfattende Betydning, hvori Ordet i dette Skuespil tages, maa gaa ynkeligt til Grunde i Samfundet, som det er; der er ingen Frelse uden i »Livsløgnen« — det véd en af Stykkets Hovedpersoner allerede af »Vildanden«, som hun i en trøstesløs Time har læst. *Moderen* i Stykket — hun nævnes ikke anderledes — er bleven ramt af frygtelige Skæbnens Slag. Hun venter netop sin eneste Søn, sin Fritz, tilbage fra Tugthuset, hvor han har tilbragt fulde fire Aar. Han blev i sin Tid idømt denne Straf, fordi han forsvarede sin Elskede Rosa mod den rige Købmand Prötzner, der havde overfaldet hende og vilde skænde hende. Dette blev kaldt og straffet som Rovmordsforsøg. Selv i Danmark, hvor Retfærdigheden ikke altid blomstrer lige frodigt, vilde det vanskeligt være stemplet saadan.

Efter Moderens Opfattelse er Loven Skyld i det skete; »Loven, som indespærrer den fattige, naar den rige har været gemen«. Selve Sagen holdes i Stykket i en vis Dunkelhed; ti Fritz har angrebet Købmanden paa Gaden, hvor et Voldtægtsforsøg dog ikke ret vel kan tænkes gjort. Efter den almindelige Opfattelse i den lille By er Fritz nu blot Straffefangen, med hvem ingen kan omgaas. For Moderen er han en Martyr, »der har lidt uskyldig som Kristus paa Korset«.

Medens Fritz var i Tugthuset, har Rosa ægtet selve den Købmand, som er Skyld i hendes Forlovedes Fængsling. Derover

er Fritz's Søster Bertha blevet vanvittig; hun fører i Stykkets første Akt bestandig afsindig Tale, der drejer sig om Tabet af hendes Broder.

Nu kommer Prötzner til Moderen for at tilkøbe sig Fred fra den tilbagevendende Søns Side, men bliver afvist; saa indfinder hans Hustru Rosa sig, modtages med Foragt, men forklarer da Moderen sin Handlemaade: Det er af Moderkærlighed til Fritz's senere fødte Barn, hvormed hun da var svanger, at hun har indladt sig paa det oprørende Giftermaal. Hun vilde give sit Barn en Fader, for at dette ikke i Samfundet skulde stemples som det uægte Barn af en Straffefange og en Tøjte. Moderen opfordrer hende da til at vende tilbage til Fritz, hvem hun endnu elsker og ene har elsket. Men Rosa vil og tør det paa ingen Maade; en Plet vilde da bestandig hæfte ved Barnet, om Faderen end har været nok saa uskyldig.

Saa snart Moderen er alene, aabner Fritz Husets Dør. Han træder ind »bleg, udtæret og sky«, som den tilbagevendende Tugthusfange ser ud i alle disse Stykker, føler sig undgaaet af alle og finder nu, da han stunder til Mødet med de faa, efter hvem han i de fire lange Aar saa bittert har længtes, sin Søster vanvittig, sin Elskede gift med hans Dødsfjende.

Dog som Savnet af Broderen har berøvet Bertha hendes Forstand, saaledes faar hun den igen, saa snart hun har ham paany. Og da Fritz erfarer Grunden, hvorfor Rosa har ægtet Prötzner, en unægtelig højst subtil Grund, som det ikke var at vente, han eller nogen anden vilde falde paa af sig selv, saa vil han bortføre den Elskede og begynde et nyt Liv. Men Rosa sætter sig derimod; Barnet, deres eget Barn, som Prötzner anser for sit, staar dem imellem. Dette Barn kan dets Moder hverken forlade eller medtage. Da beslutter Bertha i sit stille Sind at rydde Hindringen for de to's Forening af Vejen, idet hun ofrer sig for deres Vel. Vi erfare ikke straks hvorledes.

En Nabo, der kommer i Besøg, og i Stykket skal forestille, hvad han deri bliver kaldt »et Billede paa Menneskeheden«, giver med sin spidsborgerlige Grundopfattelse den gamle Moder Anledning til en Del Repliker, i hvilke Stykkets Moral faar et kraftigt Udtryk: Som den store Hob hænger denne Nabo Kappen efter Vinden. For at smigre de andre rammer han de retfærdige Mennesker dødeligt, krænker deres Ære, ødelægger deres Lykke, bryder Staven over dem, naar de er uskyldigst. »Det hele Liv er

en Løgn — en vældig Løgn«. Ogsaa Rosa har voldet Ulykken for »Livsløgnens«, for »de andre Menneskers« Skyld.

Ved sidste Akts Begyndelse har Fritz faaet det fulde Indtryk af, hvorledes alle sky ham og væmmes ved ham som ved en Pestbefængt. Hvor han gaar og staar, hører han Ordet »Tugthusfangen!«. Enkelte af hans Ytringer minde stærkt om Ibsenske Repliker: »Et føler jeg! Det sandrueste, reneste, retfærdigste Menneske er det, der ikke har nogen Ven. Jo flere Fjender du har, et des friere og sandere Menneske er du«. Han og Rosa indsé modstræbende, at deres Barn kun kan blive lykkeligt i en Løgn; det maa vedblive at gælde for Købmandens Barn, og de Elskende maa give Afkald paa hinanden. De have netop taget Afsked, og Rosa har til sin Rædsel indset, at Fritz, som ikke kan leve uden hende, vil gaa bort for at søge Døden, da Bertha udfører sin fattede Beslutning. En Sax, hun tager fra Bordet, jager hun i det lille Barns Bryst; det synker sammen — og hun gribes af Vanvid paany. Nu er de Elskende hinandens for bestandig. Og Stykket ender med Moderens Velsignelse, der ledsages af Berthas afsindige Sang.

Det hele løber altsaa ud i en Protest mod Samfundets Retfærdighedsbegreb, en Protest, der vilde virke med større Kraft, i Fald de Forudsætninger, paa hvilke Stykket opbygges, ikke var saa højst usandsynlige. Det forekommer lidet rimeligt, at nogen Domstol i Tyskland skulde idømme fire Aars Tugthus for det mest berettigede Nødværge, især hvor det politiske som her slet ikke spiller ind, og det forekommer ikke mindre usandsynligt, at en elskende Kvinde, som under sit Hjærte bærer et Barn af en Mand, der ene for hendes Skyld udstaar en uretfærdig Straf, i bedste Hensigt skulde falde paa at række selve den Kæltring sin Haand, der har forsøgt det lumpne Overfald paa hendes Person, som hendes Elskede har afværget med Fare for sin Frihed.

I »Moderne Dichtung« skrev Franz Wichmann om Stykket: »Der lader sig visselig drage mangen Parallel mellem »Vildanden« og »Retfærdige Mennesker«; vi indrømme ogsaa at dette og andre Dramaer i Tyskland ikke var opstaaede uden Ibsen som Forbillede; men dog have vi her at gøre med en ægte tysk Digtning. Og vi tilstaa, den synes os at have Forrangen for Ibsens ..... Hvad Ibsen forsøgte at skrive med Forstanden, det har Basedow skrevet med Hjærtet, og efter vort Skøn tilkommer Prisen ham«.

VIII.

Imidlertid man sporer i alle disse Skuespil en fælles Strømning, en grundmelankolsk. Med haardnakket Tungsind skildres Livet som elendigt, Samfundet som uretfærdigt, usselt indrettet, ulykkeligt, dumt eller lumpent. Digterne drage Samfundsopinionen, Politiken, Justitsen osv. ind for deres Forum og paavise Egennyttens eller Lavhedens Triumf næsten overalt; kort sagt, man synes — efter disse Skuespil at dømme — at befinde sig overmaade ilde i det store tyske Samfund. Forfattere, fødte paa de forskelligste Punkter i dette store opblomstrende Rige, have øjensynligt et Indtryk deraf.

Grunden til denne stærke Nedstemthed i hele denne Gruppe af moderne Skuespil er ikke let at angive. Den eneste, tilsyneladende faste, Lov for den literære Smags og Modes Omvekslinger er vistnok den, at den yngre Generation altid vil gøre noget andet, helst det modsatte af det, den ældre Generation har gjort. Et vist Kvantum Pessimisme i vore Dages Digtning beror vel simpelthen paa en tidligere Digtnings lysere Karakter.

Dog skifter end Smagen fra Tidsrum til Tidsrum, saa ligger dog Grunden til de dyberegaaende Omskiftelser i kunstnerisk Retning og Smag hyppigst i Forhold, der falde udenfor Kunsten, særligt i Samtidens økonomiske Vilkaar og den i Samtiden foregaaende økonomiske Proces. Saa længe en fast Overlevering herskede i Kirke og Stat, saa længe var en saadan ogsaa herskende i Kunsten. Med alle økonomiske Kræfters Løsladelse ved Revolutionen fulgte Brud paa Aarhundreders kunstneriske og literære Tradition. At den nye tyske Skuespil-Literatur paa en saa krampagtig Maade giver sin Utilfredshed med de bestaaende Samfundsforhold Luft, det røber, saa vidt man kan skønne, at i vore Dages Tyskland det gamle Samfund har en afgørende Kamp at bestaa og er truet fra mange Sider paa én Gang. Hvad vi se Symptomer paa, er maaske Begyndelsen til Enden.

Det, som har draget denne unge Literaturs Repræsentanter til Ibsen, er da ikke blot hans høje Rang som Poet og Tekniker, men Uhyggesstemningen, hvoraf de have gjort en stadig Rædselsstemning, Forestillingen om en Samfunds-Uret og en Samfunds-Løgn, som de have optaget og stundum til det yderste overspændt, Troen paa Nødvendigheden af en Sindenes Revoltering, som hos dem er bleven til et indre Oprør mod bestaaende Fordomme, der

undertiden er nær ved at slaa over i det parodiske, endelig den Blanding af individualistiske og socialistiske Sympatier og Tendenser, som findes hos ham, ogsaa gennemgaaende forekommer hos dem og hvoraf de ikke sjældent have brygget en Mikstur. mod hvilken den Drik, som Ibsen byder, er Sødmælk.

Den Ibsen, disse unge Tyskere dyrke, er ikke ganske vor Ibsen. Han ligner ham omtrent som den tysk-indianske Medicinmand med uhyre strittende Haar og Skæg, en Münchener Maler har udført, ligner den nordiske Ibsens kendte Skikkelse.

Paafaldende er det, at Ibsen, som trods sin høje Anseelse og betydelige aandelige Indflydelse i Norden, ikke kan siges her at have dannet Skole, i Tyskland er bleven en Art Fører paa det dramatiske og almindeligt literære Omraade. Man opfatter ham der som *Realisten*; man har gjort hans Navn til et Banner, og en hel Ungdom flokkes nu under dette Banner i Tidsskrifter som »Freie Bühne«, »Moderne Dichtung« og andre. Atter og atter nævnes Navnet Ibsen som det Tegn, i hvilket man vil sejre.

Underligt er det især af den Grund, at Ibsen i en vis Forstand synes saa lidet egnet til en saadan Stilling. Aldrig ytrer han offentligt i tyske Blade et Ord om sine kunstneriske Principer eller om sin Trosbekendelse paa andre Omraader; aldrig sender han de Tidsskrifter, i hvilke man en Gang hver fjortende Dag eller hver Maaned dør for ham, en eneste Linje. Denne Tavshed har imidlertid rimeligvis for Tyskerne, som ikke ere vante til den, noget særlig majestætisk. Hertil kommer, at saa lukket det Fysiognomi er, som Ibsen vender ud imod Offentligheden, saa aabent og talende er i Reglen det, han vender ud imod de Skribenter og Digtere, der søge ham som Privatmand. Talrige af de unge, som Brahm, Schlenther, Bahr, Basedow have nydt hans Omgang, og at det Indtryk, de have modtaget, har været det gunstigste, derom have flere af dem givet Vidnesbyrd for Offentligheden. Man véd desuden, at Ibsen ikke er sparsom med privat Anerkendelse af de Arbejder, som blive ham tilsendte af Beundrere; undertiden hænder det jo, at de paagældende udbede sig Tilladelse til at offentliggøre den i et Privatbrev modtagne smigrende Dom fra Mesteren. Almenheden i Norden erfor jo ad denne Vej, at Henrik Ibsen f. Eks. har betegnet Digterværker af Hr. R. Schmidt og Fru L. Kieler som staaende paa Literaturens højeste Højder. Der gives slette Mennesker, som tro, at Ibsen nøjes med i Brevene let at variere en én Gang for alle trykt, begejstret Formular, som

allerede skal have skaffet ham mange Venner og Veninder. Gode Mennesker tro ikke sligt.

IX.

I de senere Aar er *det* hændt Ibsen, som er hændt adskillige andre stærkt fremragende Kunstnere og Digtere paa Alderdommens Grænse, og som er hændt *den* franske Digter, der frembyder nogle Paralleler med ham, den yngre Dumas, nemlig at han fra Virkelighedsgengiver er bleven Symboliker. »Rosmersholm« og »Fruen fra Havet« svare i Ibsens Digtning til hvad »L'Etrangère« og »La femme de Claude« er i Dumas' Produktion. I Grunden er alt i disse Stykker Symbolik, siger et og mener et andet, mere omfattende.

Montégut har et Sted skrevet, at Shakespeare, da han nærmede sig de halvthundrede Aar, i Dramaet »Stormen«, hvor alt er symbolsk, gav sin Digtergenius Afsked, idet han lod Prospero give Ariel den. »Det gik Shakespeare«, siger han, »som det er gaaet Michel Angelo, Goethe og Beethoven: altsom han blev ældre, blev hverken det almindelige Syn paa Naturen eller Hjærtets almindelige Følelser ham nok. Han gav Verden sine Drømmes Farve. Hans Opfattelse blev mere sindrig, mere subtil og fin, men det stoflige og faste i Skikkelserne stod i Fare for at gaa tabt; han fortabte sig i Abstraktioner. Et Skridt endnu, og han var udenfor Naturen.«

Saaledes er det gaaet Dumas. Hans fremmede Kvinde er Zigøjnerkvindeligheden, Gérard den ideale Elskov, berettiget blot som saadan, Hertugen af Septmonts Fordærvetheden paa Grund af Udsvævelser, Césarine Kejserdømmet, Claude den franske Genius, Cantagnac Preussen. Saaledes er det ogsaa gaaet Ibsen: Rosmersholm, hvor Børnene ikke skrige, naar de er smaa, og ikke le, naar de blive voksne; det er intet almindeligt Hjem, men det symbolske Udtryk for et Sted, hvor Livsytringerne i deres Uforbeholdenhed kvæles som i Norge. Karudsedammen lige ved Havet, men hvortil Verdenshavets Strøm ikke naaer, det er mere end en almindelig Dam; Nordens Beboere kunne næsten alle spejle sig i den. Og saaledes er den fremmede Mand i »Fruen fra Havet« Udveens, de dristige Længslers Genstand.

Naar hos Dumas Rebekka og hendes Fader Daniel vil drage ud i den vide Verden for at finde Israels tabte Stammer og gøre deres Landsmænd til et Folk, saa ligger heri en Idealisme, med

hvilken vi er udenfor Virkeligheden. Naar hos Ibsen tilsidst Forestillingen om »Frihed, Frihed under Ansvar« er bleven til en Art Trylleformel, som henrykker, selv om alt ellers bliver, som det var: saa er atter heri en Spiritualisme, der ikke har stort med Virkeligheden at gøre. Ti om en Kvinde elsker eller ikke elsker sin Mand, det beror paa Naturmagter, som aldeles ikke anfægtes af Spørgsmaalet om Ansvar eller Ikke-Ansvar, end ikke af Spørgsmaalet om Frihed.

Saaledes sporer man i Ibsens seneste Værker ikke faa Træk, der skulde gøre det vanskeligt netop nu i hans Navn at se et Realismens eller Naturalismens Løsen. Og dog er det nu, at han, opfattet som typisk Realist, virker videst omkring.

Ikke noget ganske ringe Antal af nordiske Videnskabsmænd har som bekendt grebet ind i Verdensudviklingen. Langt færre nordiske Forfattere, der tilhøre den skønne Literatur, have udøvet nogen nævneværdig Indflydelse udenfor de skandinaviske Lande, selv om de have gjort deres Navne kendte videnom. Siden Holbergs Tid har næppe mere end én nordisk Forfatter udenfor Norden udøvet Indflydelse i større Stil, og denne ene er Ibsen. Han har virket dels ved sin Kunst, som almindeligt beundres, dels ved sin relativt store Fordomsfrihed, som ikke lader sig skille fra hans Kunst, men som ikke er bleven paaskønnet i samme Udstrækning.

Han har fortjænt den ualmindelige Medgang, der efter en vanskelig Ungdom nu i hans ældre Alder er bleven hans Lod.

Georg Brandes.

En Barnefader.

Der var Forhør, Krigsforhør, som det hedder. Inde i den øde Retssal med sin Skranke og de blanke, oljemalede, rødblaa Vægge stod Auditøren og de tre Officerer ved det grønne Bord. Kaptajnen havde straks spurgt Auditøren om »det blev langt?« og denne havde hos Sekondløjtnanten vakt Interesse for Sagen ved at svare: »Haaber det ikke, kun en Alimentationssag.« »Ak ja!« sukkede Kaptajnen og satte sig for Enden af Bordet, idet han lagde Huen foran sig og gav sig til at gnide paa sit Sabelhæfte med Handsken. Men Sekondløjtnanten, som ikke ofte havde været Bisidder ved de mange og lange kedsommelige Forhør, var fuld af Nysgerrighed lige overfor den forestaaende Sag, som lød saa pikant, og han var fuld af Iver, da han skulde hente »Komparenten« ind.

»97, Lars Larsen,« raabte han ude i Forstuen.

Lars Larsen havde nu været Rekrut i to Maaneder, og han var begyndt at vænne sig til det militære Liv. Landsbyen der hjemme stod for ham, som var den Tusender af Mile borte, og Vinterens Slid, ja selv Foraarspløjningens Stampen om i den fugtige Muld laa som Aar tilbage i hans Bevidsthed. Livet der hjemme: fra Loen og Marken til Madfadet, og fra Madfadet til Loen og Marken, og saa endelig den mugne Karlekammer-Sæng om Aftenen efter et Par Timers Dvasken med en stumpet og sur Pibe, samt, naar det kom højt, en Smule Jav med Pigerne, der lugtede af Kostalden, var bleven byttet om med det propre, maskinmæssige Liv med alle de forbløffende Varianter af nye Ting, nye Lærdomme, nye Geværgreb og Skydning og Smaamarscher og Smaaløb og Pudsning og Vagttjæneste og — puh!

han fik aldrig Tid til at kede sig. Lidt efter lidt var han vaagnet op i en hel ny Verden. Han havde ganske vist gaaet en Del igennem i Begyndelsen, men den krogede Ryg var mere ret, den ludende Nakke knejste højere end forhen, og i hans træge Hjærne fimrede mange nye Lærdomme om, vakt til Live ved Befalingsmændenes Foredrag og ved Omgangen med de mange Kammerater. Det havde kostet meget at naa saa vidt. »Skuldergrebet« havde været værst. Han havde slaaet i Geværet uden Hensyn til de revnede Hænder. »Ret de Fingre ud!« havde Sergenten raabt og brølt, indtil Taalmodigheden havde bristet ud i et Fyrværkeri af Paakaldelser af alle onde og uhyggelige Magter, der vakte Løjtnantens Opmærksomhed. Og Sergenten havde forklaret Løjtnanten, at 97 ikke vilde strække de Fingre ud. Og 97 havde rakt sin krummede Arbejdsnæve frem og sagt: »de Fingre retter sig aldrig, Hr. Løjtnant, de har maattet ta'e i med fra Dreng.« Men fra den Dag blev det ikke forlangt, at han skulde strække Fingrene, der vare trukne sammen af den gule, tykke Hud inde i den haarde Haand.

Den lille Kulsvier »passede sig selv« og syntes godt om at være Soldat; han havde hverken Fa'er eller Mo'er eller Hjemstand at længes efter. Det kneb svært med at komme ud af det med Lønningen, men skulde det saa være, havde han jo altid noget af sin Vinterløn i Behold; ja havde det ikke været fordi han altid havde haft svært ved »at lære«, var han ikke bange for Underkorporalskolen, men det var kun smaat med hans Læsning og Skrivning — og regne! Nej, nej, det var nok ikke for ham at tænke paa. Lars Larsens aandelige Ævner stod ikke i Forhold til hans svære Arme og de brede Skulderblade, som syntes udenpaa Uniformsfrakken.

»Er det Rekrut Nr. 97, Lars Larsen?« spurgte Auditøren.

»Javel.«

Hans Stam- og Straffeliste blev oplæst. Paa Forespørgsel om han havde været tiltalt eller straffet, før han kom i Tjænesten, svarede han nej. Om han havde været Vidne? Nej. Om han havde faaet Fattigunderstøttelse? Nej.

»Naa,« sagde Auditøren, der er kommen et Brev fra Herredsfogden om, at Pigen Kirstine Marie Jensen har udlagt Dem som Fader til et Barn, som hun har født den 26de Marts

dette Aar, og Forespørgsel om, hvorvidt De vil finde Dem i at betale til dette Barn?«

Lars Larsen svarede ikke.

»Altsaa, min gode Mand, hvor meget kan De betale til Barnet? Skal vi sige 7 Daler om Maaneden? — Naa ikke det, men 6 da, hvad?«

»Fem.«

»Naa, altsaa De mener ikke at kunne paatage Dem at betale mere end 5 Daler. Vel. Ja saa kan vi jo skrive det tilbage.«

Auditøren dyppede Pennen for at føre det til Protokols, Sekondlieutnanten saa' skuffet ud over, at Sagen gik saa tørt og glat, Kaptajnen polerede sit Sabelhæfte, og den tredje Officer mønstrede med et Kenderblik Nr. 97's Paaklædning og Pudsning.

»Altsaa,« sagde Auditøren og mumlede videre, medens han skrev: »fremstod Komparenten — — — erklærede — osv. osv.«, indtil han med højere og vægtigere Stemme læste — »og vedgik at være Fader til det af Pigen Kirstine ....,« men blev her afbrudt af Nr. 97 med et højt og bestemt »Næj!«

Auditøren vendte sig om imod ham og tog Næsebrillerne af: »Men for Pokker, De indrømmede jo, at De var Barnefaderen?«

»Næj, jæ sa'e, a' jæ var villig at betale,« — tilføjede han efter en lille Pavse — »for dæ' ka' jo itt' hjælp' andet, naar hun har lagt mæ ud.«

»Men hvem er da Fa'r til Barnet, min gode Mand? Hvem har hun staaet i Forhold til foruden Dem?«

»Der æ' Ole Jensen «

»Fra samme By ?«

»Ja vel, vi tjænt' sammen i hanses Fa'ers Goer mæ' Pigen, — og nu i Vinters har han købt en Goer i Vestersognet.«

»Kan De bevise det, De der siger? Jeg mener, kan De føre Vidner paa det?«

»Næj, men jæ' tror 'et bestemt.«

»Ja det er jo godt nok, at De tror det bestemt, men det kan jo ikke hjælpe. — — Jeg indser ikke, at der er noget at gøre ved den Ting. — Har De mere at anmærke?«

»Næj.«

»Naa, saa skriver vi: — — indvilliger i at betale maanedlig 5 Rigsdaler.« Auditøren skrev videre, og da han var færdig,

oplæste han Protokollen. Da Lars Larsen ikke havde videre at anføre, skrev Bisidderne under, og Forhøret sluttedes.

Lars Larsen var ikke i godt Humør, da han gik fra Forhøret. Længe havde han gaaet og ventet, at der vilde komme noget ud af den Historie med Stine. Hun havde et Par Gange slaaet paa, at hun vilde mælde ham, naar Tiden kom, men han havde vist hende af med et Par spøgende Ord, for hun vidste jo godt, at det ikke var ham, men Ole. Det havde hun jo selv sagt en anden Dag. Ole havde jo ogsaa bedre Raad end som han. Ole var Gaardmand, saa hun stod sig jo ogsaa bedre ved Ole. Men straks, da han nu var bleven tilsagt til Forhøret, havde han tænkt sig, at der var Ugler i Mosen, og da han nu stod overfor den nøgne Virkelighed, var han fuld af Harme og Græmmelse, og han indsaa, at der var Filureri med i Spillet. Hun var en skidt Tøs, var Stine, og Ole kunde finde paa alting for at slippe. — Lars Larsen var ikke Karl for at tænke længe eller meget over Livets Tildragelser, det laa ikke for ham at grunde og granske, han plejede at handle straks, han var beslutsom af sig — men her havde han straks sét, at han var afmægtig: man havde overlistet ham, og det var hans Overbevisning, at Ole Jensen maatte have givet Stine Penge for at blive fri. Lars var i daarligt Humør, — men der var jo ikke noget at gøre ved den Ting, tænkte han med et Suk, og Barnefaderen imod sin Overbevisning passede herefter igen sin Tjæneste saa godt som før, bidrog sit til med ihærdig Iver at slide paa Fælledens tynde Græs i Forsommerens Hede og satte sin Kraft ind paa »at komme helt over Sadlen« inde i det dunkle Gymnastikhus.

En seks Ugers Tid efter fik han Brev fra Stine. Hun laa paa Hospitalet og var meget syg, hun vilde gærne tale med ham og havde derfor faaet én til at skrive efter ham.

Lars Larsen ventede, til det blev Lørdag, og fik saa Orlov af Kaptajnen fra Eftermiddagen til Søndag Aften. Det kunde jo dog være, tænkte han, at Samvittigheden havde slaaet Stine, og at hun nu, da hun var saa meget syg, vilde sige ham Sandheden. Hel let i Sind kørte han af Sted med Toget. Han havde ikke været hjemme, siden han var kommen i Trøjen, men han glædede sig dog ikke saa meget som de andre Karle, der havde Orlov; ti han havde jo ikke Slægtninge at ty til og vise sig for i Uni-

formen. Om Natten kunde han vel nok være hos gamle Anders Husmand eller en anden god Ven, for hjem paa Gaarden hos Ole Jensen vilde han ikke gaa. Han vilde ikke have noget med de Rævepelse at gøre, nej, — kunde han bare faa Stine til at bekende Sandheden i Vidners Nærværelse, saa skulde han nok bagefter gaa op og snakke med Manden, om han end var nok saa »semper« [1]) og storsnudet.

Han stod af ved Hillerød Station og gik uden om Byen ind over Markerne. Han havde en halvanden Mil til Sygehuset. Det var en stille, kølig Sommereftermiddag. Han snusede med Velbehag den fugtige, krydrede Lugt fra Græsmarkerne til sig, og den kvalme Dunst fra Kasernen, som endnu hang ham i Klæderne, veg lidt efter lidt for Friskheden og Sundheden herude i den hjemlige Jordbunds frugtbare Uddunstninger. Han kendte sig igen i disse Omgivelser, og dog syntes alt ham saa nyt og kønt. Det var svært, saa Rugen var høj, det blev vist tidlig Høst. Ovre paa Enghavegaarden pløjede de nu den store Brakmark, han kunde se, der var fire Par Heste i Gang, nej fem min Sandten! dèr kom jo et til op bag Bakken, — mon Hytte-Jens var kommen i Tjæneste derovre? Men han skulde til højre over Aaen, der var ikke Tid at tøve. Og dog kunde han ikke lade være at se sig omkring og staa stille og nyde den hjemlige Egn. Han undredes over, at alt var saa vidt fremme og var næsten forbavset over, at Naturen og Menneskene havde fortsat deres Værk, uden at han havde været med: »Næj se, Ævlerne knyttes allerede, det var da mærkeligt!« — han havde jo ikke set dem i Blomster i Aar. Saa gik han et godt Stykke langs med Skoven, men Markerne havde mest hans Interesse, og han vandrede snart over Aaen vesterpaa ad en lille Sti. Nu kendte han hver Plet, hver Sten, hvert Straa, syntes han. Ovre bag Bakken saa' han Poplerne i Ole Jensens Have kigge op. Dèr var Hylden, den gamle Hyld, mangen Gang havde han ligget paa Maven langs ud ad den tykke Stamme, som hældede ud over Aaen, og fisket efter Karudser. Det var den Gang, han var Vogterdreng paa Gaarden og foruden Køerne ogsaa havde den lille Nikoline at have Opsigt med; ja, nu var hun vel snart en voksen Tøs. — Herregud, tænkte han, her gaar jeg som et fremmed Menneske i min egen Fødeegn. Slid og Slæb har jeg haft her hjemme alle

[1]) fornem, fin.

mine Dage og kun Sulteføde mangen Gang. Der er nok ikke mange, der bryder sig om dig alligevel. Du har ikke megen Velkommen at vente lille La's andet end bar' Vrøvl og Sluder i denne Verden. Han gik op paa en Høj og saa' ud over de flade Marker, der med frodig, lysegrøn Grøde i regelmæssige Skifter strakte sig over mod Gribskov og tabte sig nordpaa op imod Banken og Alsynderup Kirke, Engene laa mørkere med deres stride Græs og mange gule Blomster. De var begyndt at slaa Græs dernede, han kunde ingen Mennesker se, men hørte Lyden af en hvæssende Le synge gennem Luften. Saa gik han ned til den gamle Husmand, som stod og huggede Ved.

»Go'dav Anders!«

»Dæ æ dov aldrig La's?«

»Vel æ dæ dæ.«

»Nu har jæ Satan riv' mæ aldrig set saa galt!«

»Er Do ene hjemm'?«

»Ja, de andre æ nøre aa pladdre Tørre. Maren var her ve' ha'lgaaen Midde, — ska' Do itt' ha' nouet aa spis aa en bitte Dram?«

»Tak for dæ, Anders, men jæ' ka' itt' bie« — og han fortalte sit Ærinde: han vilde over paa Sygehuset samme Aften og tale med Stine.

»Ja dæ' æ' nok skidt mæ Stin', hun vil ikke arte[1]) sig, siden hun barsled'.«

Den Gamle lovede ham Nattelogis og fortalte ham nyt fra Egnen og om sig selv. Han havde solgt den ene Ko, nu havde han kun den røddragede og saa det gamle Fitte-Øg; han havde igen i Aar pløjet sin Lod op nede ved Havrestykket, men det »æ' Satan riv' mæ bar' edelig Sand æ'et, — jou Maren var ellers svær rask, men bløv nouet tykøret[2]) med Aarene« — og han blev ved at snakke, uden at Lars hørte efter, han tænkte kun paa at komme af Sted.

Sygehuset var en stor, rød Bygning, som nylig var taget i Brug — der laa endnu Stabler af Sten og overkalkede Brædder omkring den, og Haven var ikke rigtig anlagt endnu.

---

[1]) bedre sig. [2]) døv.

Lars traf straks Inspektøren, som han ikke kendte. Han lignede en Skolelærer og stod udenfor Huset i Morgensko og røg af en lang Pibe.

»Go'dav!« sagde Lars og tog til Huen.

»Goddag, goddag.«

»Jæ vilde saa mæjet gerne se at komm' te' aa tale mæ en Pi'e, som æ' her paa Hospitalet.«

»Hvad er det for en lille Pige?«

»Dæ' æ' Stine Jensen fra Tuelstrup.«

»Hm! — Er det din Kærest'?« spurgte Inspektøren og saa' stift paa ham.

»Næj.«

»Er det din Familje?«

»Næj.«

»Ja, for hun er død i Gaar, min gode Ven.«

»Dæ æ dov vel aldrig sandt?« sagde Lars forskrækket. Men det var sandt. — Han forhørte sig om de nærmere Omstændigheder og kom ogsaa til at tale med Gangkonen. Det var hende, som havde sendt ham Brevet, og han spurgte hende nu, om Stine ikke havde sagt nogen videre Besked til hende.

»Næj, næj, næj,« svarede den lille lavbenede Kone, der medens hun talte hvilede Strikketøjet paa sin tykke, runde Mave og lo ligesom en Hest, der griner: Nej, der var saamænd ingen Besked. Stine havde »immer væ't saa svingel og hovedtumlet« og havde ikke Sans for nogen Ting, og med det stive Grin i sit brune Ansigt gav hun Lars Pigens hele Sygehistorie, lige fra hun var blevet lagt ind, og til hun var »død og borte«.

Da han vilde gaa, kom han først i Tanker om Barnet. »Naa, saa Du er Fa'er til Barnet,« sagde Konen, »jeg troede saamænd, det var unge Ole Jensen. Ja, ja, hun vidste det vel bedst selv.« Hun fortalte, at Barnet var nede paa Fattiggaarden i Tuelstrup og sagde tilsidst: »Ja, nu er Du jo ene om'et, det kan jo blive tungholdendes nok for Dig, men Du kan jo gaa nør og sige fra, saa beholder de det vel nok paa »Gaarden«, mens Du ligger inde i Tjænesten.«

Saa gik han, men han havde en Følelse af, at hun stod og lo efter ham.

Det var en stor Skuffelse for Lars Larsen. Han havde saa vist haabet at faa Klarhed i Tingene. Nu maatte han opgive det Haab at faa Barnets rette Fader frem. Havde Stine

faaet Penge af Gaardmanden, saa havde Konen vel nok vidst at redde dem: »Hvad Fa'en grinte hun a', den Stumpegumpe!«

Det ringede til Solnedgang, da han kom hjem til Anders Husmand, og han sad længe og talte med de gamle, døve Folk. Men Maren vilde ikke have Unger i Huset til Paatynge, og Anders vilde ikke gaa i Løfte for ham paa Fattiggaarden, saa længe han var Soldat; — naar han kom hjem og fik Løn, var det en anden Sag, saa kunde de tales ved: »Men Do sku' go' op til Ole Jensen, lille La's, aa snakk' gammelt mæ' Manden!« »Næj,« svor Lars, »jæ vil itt' komm' som en Stakkel aa spille Fjols som deropp' po Haaspitalet!«

Næste Dag før Kirketid gik Lars til Fattiggaarden. Han mødte mange bekendte, som skulde til Kirke, og han kom i Snak med dem om almindelige Ting. »Se ind til os!« var der flere, der sagde; ti paa Landet vil man gærne have fat i Soldaterne for at høre nyt fra Byen, naar de kommer hjem. Oppe ved Kirkestien mødte han Konfirmanderne, dem gik han rask forbi med et: Godav! men imellem dem syntes han at kende Gaardmandens Nikoline. »Det var jo La's,« hørte han dem sige bagved sig. En af de kækkeste raabte: La's! men han gik hurtigere til. Det var dog vel næppe Nikoline, som havde raabt efter ham!

Fattighusbestyreren var en falleret Gaardmand fra Omegnen, som havde meget at sige i Sogneraadet, og han og Lars var gode Bekendte.

Samtalen begyndte ogsaa i al Fredsommelighed. Forstanderen vilde jo nok beholde Barnet »et Ryk« endnu, men om Betalingen kunde de ikke blive enige. Sognet kunde ikke tage det for Alimentationsbidraget alene; nu da Stine var død, maatte Lars betale for hende med. »Men dæ' æ' dov tilstaaeligt[1]) Mand,« sagde Forstanderen, »aa vi faa aller i Evighed Has po den Tvistion![2]) — dæ' æ' dov bedder om[3]) a' sætt' Ungen i Plæje for en fire-fem Daler aa faa'en spolert.«

»Jæ ve' nok gi'e dine Ord Magt, Jens Petersen,« svarede Lars betænksomt, »hvis der var Redning for mæ, menne — —«

Men Jens Petersen blev tilsidst ked af al den Snak.

---

[1]) rimeligt. [2]) Disput. [3]) end.

»Jæ undres paa, Lars Larsen, a' vi itt' ka' enes om den Ting. Du plæjer van a' være en fremflugtig [1]) Karl, men Du æ' jo saa not [2]), at dæ' itt' æ' ligt noget. Man ska' itt' sitte Laaret a' sin Ven, si'er jæ, men Sognerodet gi'er Døden aa Dævlen i Dæj aa din Unge, som jo dov æ' dit Kød aa Blod, som hele Sognet ka' sie fra om, — Fattighjælp ka' Du faa, aa saa æ' den Histaarie forbi!«

Men nu blev Lars vred for Alvor, han slog i Bordet og svor, at de var nogle Tyvetampe alle til Hobe: »Ska' jæ' la' mæ' kue ka'ske? Jæ ejer [3]) itt' én en rød Skilling, aa saa ska' jæ' ta' Fattighjælp! Næj,« bandte han, »æ' jæ' prakket Ungen paa Halsen, ska' jæ' Fanden hugge mæ' nok overfare [4]) at holde Livet i hender!«

»Saa ta' Tøsen aa skrup a' mæ' Dæj!«

»Kom mæ' hender!« raabte Lars og gik ud af Døren ned i Porten; men Jens Petersen blev staaende i den aabne Dør: »Kesten,« raabte han, »la' Lars Larsen faa Stines Tøs paa en straks! — Vil Du betale Lars, eller vil Du kræves?«

Lars gik ind igen, da han var bleven mere rolig, tog Pungen frem og talte de Penge op, som der skyldtes for Barnets Ophold. Han talte dem to Gange, saa sagde han: »Der ska' itt' fejle for en Hægte!« og dermed forlod han Stuen uden at sige Farvel.

I Porten stod en gammel, rynken Morlille med Barnet.

»Ska' Do ha' Tøsen mæ' Dæ'?« spurgte hun forbavset.

»Ka' Do laane mæ et Tørklæ'e, jæ ska' skikke Dæj 'et igen?«

Jøsses jov, dæ ka' jæ vel nok,« sagde hun og saa' til Pungen, som han endnu havde i Haanden. »Ork saadan et naadigt [5]) Barn hun æ', dæ' ka' Do aldrig tro, — ka' Du se, hvor hun milder [6]) a' Dæj, aldrig æ' hun overstyrlig [7]) eller vræssen [8]) — —«

Men uden at se paa det, svøbte Lars Barnet ind i det gamle graa Klæde, gav Konen en Drikkeskilling og vilde gaa uden at svare et Ord.

»Bi et lille Gran,« mimrede den gamle, »ta' Do Flasken mæ, om Do hàr langt a' go.«

---

[1]) ferm. [2]) nøjeregnende. [3]) skylder. [4]) sørge for. [5]) godt, stille, [6]) smiler. [7]) ustyrlig. [8]) vrissen, gnaven.

Lars tog Patteflasken og gik ud ad Porten. Det var det eneste, Stine havde efterladt sit Barn.

Da hans Vrede havde sat sig, følte han sig forknyt og ensom ligesom Dagen før. Han stod et Øjeblik raadvild stille og følte sig lige saa hjælpeløs som Barnet, han bar i Armen. Hvor skulde han dog gaa hen? De samme fortvivlede Følelser, som saa hyppigt fremkalder Forbrydelser hos stakkels Mødre imod deres uægte Børn, sivede langsomt gennem hans Sjæl. Ja, nu kunde han bedre forstaa, at de havde fundet et Barnelig under Isen i Mergelgraven i Vinters, og han tænkte paa den svenske Malkepige fra Bendstrup, som havde født i Dølgsmaal. — Han tørrede Sveden af Panden. Hvor skulde han dog gaa hen? Til gamle Anders Husmand? Nej, det kunde ikke hjælpe. Til Tuelstrup? Nej, Stine havde ingen Forældre eller Slægt dèr, saavidt han vidste; men han kunde da ikke slæbe Ungen hjem med til Byen! — han stoppede straks ved den Tanke, og uden at dvæle længere tog han med lange Skridt Vejen til Hillerød Station: han vilde se at faa Tøsen anbragt hos sin Vaskekone hjemme i Garnisonen, til han fandt et bedre Sted. Nu gjaldt det blot om at komme af Sted snarest muligt og ikke at træffe Folk fra Egnen eller Kammerater med Orlov. Han havde ikke Lyst til at blive til Grin, og han følte stærkt det latterlige ved Situationen.

Barnet, som havde haft Øjnene aabne, da han tog det, var straks faldet i Søvn igen, og han skridtede godt ud.

Det siges ofte, at Soldater har Anlæg til at være Goldammer, men disse Anlæg har de som oftest erhvervet sig i Hjemmet, og Lars Larsen var heller ikke ukendt med at være Barnepige. Fra den Tid han var Vogterdreng, havde han samtidig maattet røgte Familjens smaa Børn, og han havde tit haft baade den smaa Nikoline og den lille Patteunge i den lave Trævogn ude med sig i Marken. Det var ham derfor ikke saa uvant at gaa med Barnet i Favnen, han bar det med øvede Arme og behandlede det med Rutine, medens det stadigvæk sov.

Da han havde taget sin Beslutning, og da han næsten ikke mødte Folk, som nu efter Kirketid var hjemme at spise, blev hans Stemning lettere, og han var hel frejdig, da han ved Middagstid naaede Stationen.

Han slap ind i en Kupé, uden at nogen lagde Mærke til, at den graa Bylt var et Barn, men Hjærtet havde banket i Livet

paa ham af Angest for at det skulde vaagne og skrige i Ventesalen. Han var helt svedt, da han satte sig hen i et Hjørne af Baasen. Der var varmt derinde og lugtede af gammel Tobak og af Bænkenes Fernis, men der var ingen Folk, kun omme bag Skilderrummet hørte han muntre Stemmer, og da Barnet vaagnede ved den forandrede Bevægelse, stak han behændig Flaskens Gummitud ind i dets lille, aabne Gab. Det drak, og saa sov det igen. Den gamle havde Ret: det var et fælt, naadigt Barn. Men Lars Larsen havde ikke nogen Fornemmelse af Glæde og Ro over dets Medgørlighed: — det var jo ikke hans. Det var jo dog ligegodt altfor tosset, at han skulde have alt det Mas med et fremmed Barn — med Gaardmandens Unge! Han tænkte kun paa, hvorledes han skulde hævne sig paa den fordømte Karl og faa Ram paa ham, fordi han havde taget ham ved Næsen.

Da han kom til den lille Garnisonsby, laa Gaderne solbeskinnede og folketomme, og det lykkedes ham uden Vanskelighed at komme ubemærket hen i det lille Stræde, hvor Vaskekonen boede. — Der er en stor Mængde Smaafamiljer, som i Garnisonerne have deres Udkomme ved Soldaterne, især lever mangen fattig Kone af at vaske for dem. Hver Lørdag bringer de hende deres lille Byldt, og desuden staar hun dem bi paa mange Maader, gemmer deres civile Klæder, deres Penge, deres Fødevarer for dem og giver dem tit Ophold i sin Stue i ledige Timer. Men Lars Larsens ellers saa skikkelige, gamle Vaskekone slog de udblødte Hænder sammen af Forfærdelse, da han kom med Barnet. Sligt var dog endnu aldrig bleven budt hende! Beholde det, kunde der ikke være Tale om, det erklærede hun straks, da hun havde hørt Historien, men hun var villig til at huse det Natten over.

Om Aftenen vidste Lars Larsens Kompagnikammerater allerede Besked med, at 97 havde bragt et Barn hjem med sig, om Morgenen fik Underkorporalerne det at vide, fra dem gik det til Underofficererne, og da Kaptajnen kom ud paa Eksercerpladsen om Formiddagen, mældte Premierløjtnanten ham det.

Den lille Mand kløede sig bag Øret, han interesserede sig meget for sine Folk, han holdt af at kende hver enkelt Mand, nøje at sætte sig ind i deres private Forhold og at hjælpe dem i alle Tilfælde — men dette var dog noget højst besynderligt

noget. Medens han talte med Premierløjtnanten, stod han og stirrede ud for sig, og hans Blik fløj hen over Kompagniet, som i smaa Troppe holdt Øvelser omkring ham. Skulde han mælde Sagen ind, tænkte han, og lade den gaa sin officielle Gang? Der maatte vel skrives om den Slags Ting! Men kunde 97 staa sig ved, at man greb ind i dette Forhold? Hvad kom det i Grunden andre ved?

Pludselig standsede hans Øje ved gamle Sergent Schlösser, som paa sit holstenske Maal tumlede med sin Halvdeling, og han fik en Idé. Nr. 97 blev raabt frem til Kaptajnen og maatte aflægge Beretning om Sagen. Hidtil havde Lars Larsen vidst at afværge alle næsvise Spørgsmaal, men Kaptajnen maatte han give fuld Besked. Saa kaldte denne paa Sergent Schlösser; ti ikke uden Grund mente Kaptajnen, at den gamle Holstener maatte være en erfaren Mand i alt, hvad der angik Smaabørn. Han havde nemlig en fem, seks Døtre, som straks, naar de blev voksne, kom ud at tjæne, men ni Maaneder efter vendte de regelmæssig tilbage til den faderlige Arne i velsignede Omstændigheder, og gamle Schlösser havde derfor altid Huset fuldt af illegitime Børnebørn. Han havde netop for et Par Dage siden fortalt Kaptajnen om Malvinia, som han havde sendt over til Bedstemoderen i Rendsburg, for at det ikke ogsaa skulde gaa hende galt, men saa havde der været en tysk »Musikker«, som ikke vilde gifte hende, men var rendt sin Vej til Preussen. Men Malvinia havde skrevet til Kønigsberg og faaet ham dømt til at betale — 30 Thaler: »10 for Barnen, 10 til Unterholning og 10 for Skammen,« sagde gamle Schlösser, — jo han havde Erfaring i de Dele, og i Løbet af Dagen skaffede han da ogsaa et Sted, hvor Barnet kunde være.

Henne hos Madam Nielsen, i et lille bitte Hus med to Vinduer og en smal Dør, med et Stykke Gaard foran, der var krydset af Rendestene og indhegnet af raadne Plankeværker, havde Barnet faaet Ophold. Hver Eftermiddag gik Lars Larsen derhen. Betalte han, vilde han ogsaa have for Pengene, hvad der tilkom ham, og han saa Madam Nielsen paa Fingrene. Efterhaanden fandt han sig med Ro i at maatte af med Pengene, men det havde knebet haardt for ham, hvis den lille Kaptajn ikke havde stukket lidt til ham. Lidt efter lidt blegnede hans Harme, hans Nag og Bitterhed afdæmpedes og ligesom faldt hen i Dvale,

ja han følte ligesom Fornøjelse, naar han kom om Aftenen og tog Barnet paa sine Arme og saa efter, om det trivedes. Han morede sig mere og mere ved at sidde med det og var glad, naar det laa paa hans Skød med det lille, melede Ansigt og lod de mudrede graablaa Øjne uden Blik rulle rundt i Hovedet. Naar det saa græd, stak han en af de krumme Arbejdsfingre ind imellem de smaa, valne Læber, og saa faldt det til Ro. I mange Timer kunde han saaledes sidde med Barnet paa en gammel, forsavet Huggeblok i Gaarden mellem gamle Bøtter og Baller og andet Skraml, og det Aften efter Aften. Naar han om Dagen under Tjænesten tænkte paa det, blev han blød om Hjærtet og fornøjet; ja, tilsidst skyndte han sig om Eftermiddagen med at blive færdig med at pudse for at komme derhen. Han gav Madam Nielsen alt, hvad han kunde undvære ud over Akkorden. Al sin Fritid, hele Søndagen, tilbragte han i den lille, stinkende Gaard med Barnet i Favnen eller i Skødet eller vuggende det i en gammel Vugge, optaget af at det fik Mad og Mælk i rette Tid, naar det vaagnede, glad naar det smilte og forknyt, naar det skreg.

En Morgen tidlig, da Kompagniet skulde stille til Gymnastik, saa han en af Madam Nielsens smaa Drenge staa forpustet med Tøflerne i Haanden ovre i en Krog af Kasernegaarden. — Han skulde sige Lars Larsen, at »Tøsen« var syg, og spørge om han ikke kunde komme — der var sendt Bud efter Doktoren. Lars blev ude af sig selv. Med skælvende Læber bad han sig fri hos Sergenten, Benene rystede under ham, da han i Hast klædte sig om, og saa fløj han af Sted, saa hurtig han kunde.

Da han løftede Klinken paa Døren og kom ind i Gaarden, stod Madam Nielsen og hang Tøj til Tørring. »Krampen har ta'et hender,« sagde hun og fortalte ham i faa Træk om Barnet: — »det varede kun en lille Kende, saa tog hun det sidste Pust, det lille Skidt.« —

Lars gik ind i Kamret, hvor Barnet laa paa Sængen. Det lille Ansigt var ganske hvidt med et stærkt blaabrunt Skær om de indsunkne Øjne. Taarerne piblede ham ned over Næsen, uden at han mærkede det, og han stod længe og græd over Gaardmandens Barn. —

FORF. TIL »EN REKRUT FRA 64.«

Social Pessimisme.

Ferdinand Tönnies: Gemeinschaft und Gesellschaft. Leipzig 1887.

I.

Naar en optimistisk og en pessimistisk Anskuelse staa overfor hinanden, er det vel i Regelen Stemninger, som ere det bestemmende, Stemninger, der enten have deres Oprindelse fra Individernes Temperament eller fra de begrænsede og tilfældige Erfaringer, de have gjort eller mene at have gjort. Dog vil der undertiden kunne være Tale om mere end blot Stemning. Det er saaledes klart, at Processerne i et organisk Legeme kunne tage et Forløb, der gør det muligt for den kyndige at forudsige en Opløsning af Livet. Og Fysikere have søgt at vise, at den Tid vil komme, da alt Liv og al Bevægelse i vort Solsystem vil ophøre, idet der vil indtræde en ligelig Fordeling af Varmen, og ingen Omsætning af Varme til Bevægelse længere vil finde Sted. De udlede dette af, at medens al Bevægelse kan omsættes til Varme, kan ikke al Varme igen omsættes til Bevægelse, men en Del af den vil udbrede sig til Omgivelserne. Tænker man sig denne Proces fuldført, faa vi Stilstanden. Skulde det nu ikke paa lignende Maade være muligt at afgøre, om der paa det menneskelige Samfundslivs Omraade finder en Opløsning og en Tilbagegang eller en Fremgang Sted?

Man kunde mene, at Sagen maatte være klar i deres Øjne, som hylde Udviklingshypotesen. Men man vilde da forveksle Udvikling og Fremskridt. Udvikling er en Tillæmpelsesproces, ved hvilken Individer og Arter antage saadanne Former og blive i Stand til at udøve saadanne Virksomheder, som Livsforholdene, de ydre Omstændigheder kræve. Men en saadan Tillæmpelse kan under visse Betingelser føre til, at Former og Ævner formindskes

og forringes i Stedet for at udfolde sig rigere og mangfoldigere. Hos Snyltedyr findes saaledes Spor af en afgjort Tilbagegang, idet Organer, der hos beslægtede Dyrearter fremtræde med en rig Bygning, ere indskrumpede til svage Antydninger, og de tilsvarende Ævner ligeledes ere forsvundne. Ogsaa Mennesker kunne tillæmpe sig efter saa ringe og simple Forhold, at de miste de højere Ævner, som vare anlagte hos dem. Det er dog ikke blot ved Overgang fra mangfoldigere og større Forhold til snævrere og ringere, at en saadan Tilbagegang kan ske. Ved Overgang fra simple og jævne, men let overskuelige Forhold til mere sammensatte og omfattende, men tillige ogsaa mere kunstige Forhold kunne Ævner af stor Værdi ogsaa gaa tabte. Der kan gaas frem i Mangfoldighed, og dog finde et væsentligt Tilbageskridt Sted i Koncentration, i indre Sammenhæng og Kraft. Dette sker saaledes let, naar det begrænsede, men sikre og trygge Instinkt afløses af den mere omfattende, men ofte tvivlende og fejlende Fornuft. Hos Mennesket blive derfor Udskejelser og Unaturligheder mulige, som det af Instinktet ledede Dyr ikke kender. Efter Darwin's Opfattelse er der sket et Tilbageskridt kort efter »det meget tidlige Tidspunkt, da Mennesket lige var blevet Menneske«, og da Fornuften paa saa mange Punkter skulde til at afløse Instinktet.[1]) Den menneskelige Udvikling, baade hos det enkelte Individ og hos hele Folkeslag, viser ofte den Tilbagegang, der — i hvert Tilfælde paa visse Punkter — kan være forbunden med en Overgang fra simple og begrænsede til sammensatte og mangfoldige Livsbetingelser. De Indsigelser mod Kulturens Værdi, som under Tiden fremkomme med stort Eftertryk, have deres relative Berettigelse ved denne Omstændighed.

De senere Aars Undersøgelser af Samfundsforholdenes og Retsforestillingernes Udvikling hos de indoeuropæiske Folkeslag have nu endog ført til Opstillingen af en hel social Patologi. Man har søgt at begrunde den Paastand, at hele den moderne Kulturudvikling i Virkeligheden er en stor Opløsningsproces, der skrider stille og umærkeligt frem, kun aabenbarende sig for den sammenlignende og konsekvente Forsker. Det ovenanførte Skrift af Fer-

[1]) Se „Menneskets Afstamning og Parringsvalget". Dansk Overs. II p. 364, 379, 400. — Der kan i denne Sammenhæng mindes om Kants og Schillers Fortolkning af Myten om Syndefaldet som Udtryk for Overgangen fra Instinkt til Fornuft.

dinand Tönnies (fra Husum, Docent i Kiel) er et interessant og, som det forekommer mig, meget lærerigt Indlæg i denne Retning. Forfatteren. der tidligere har gjort sig bekendt ved sine Studier over Hobbes og Spinoza, Arbejder, der høre til det fortrinligste, som er ydet paa Filosofiens Histories Omraade, har den samme objective Ro og Uforstyrrethed i Betragtningen af det menneskelige Livs Fænomener, som udmærker hine ældre Tænkere, han har beskæftiget sig saa meget med. Man mærker ikke hos ham en Rousseaus eller en Schopenhauers Lidenskabelighed. Han undersøger og konstaterer paa rent teoretisk Vis, og fordrer at imødegaas paa samme Vis. Han forbinder paa en ejendommelig Maade Sociologi og Psykologi, idet han viser, hvorledes den sociale Udvikling nødvendigvis hænger sammen med og har sit Sidestykke i en tilsvarende Udvikling af de menneskelige Aandsævner. Det rige Stof, han bygger paa i sin Undersøgelse, har han saaledes gjort til sin Ejendom, at han har omsat det til en Kreds af Tanker, der udvikles ofte i meget abstrakt Form og med Benyttelse af nydannede Begreber og Udtryk, men stedse saaledes, at man mærker fast Grund under Fødderne. Skøndt Bogen kræver indtrængende Studium for at forstaas, lønner den det Arbejde, som anvendes paa den. Meget, som hidtil var kendt, kommer til at staa i ny Belysning, og adskillige nye Synspunkter fremføres. Den, der for Alvor vil forstaa sin Tid og dens Tendenser, bør ikke sky det Arbejde at prøve en Dyst med denne Forfatter. Jeg vil her indlade mig paa en saadan Dyst, idet jeg vil gøre Rede for hans Standpunkt og dernæst undersøge, hvad der kan gøres gældende imod det.

II.

De europæiske Folkeslags nuværende moralske og sociale Forhold have i Følge de nyere Undersøgelser udviklet sig af en tidligere Tingenes Orden, i hvilken den skarpt udprægede Retsorden med bestemt Fastsættelse af enhver Persons Krav og Pligt ikke eksisterede, lige saa lidt som den store Interessekamp fandt Sted, under hvilken hver enkelts Vinding eller Tab bestemmes ved Forholdet mellem Tilbud og Efterspørgsel. Der eksisterede hverken den juridiske eller den økonomiske Sondring mellem Individerne, som har udviklet sig hos de indoeuropæiske Folkeslag, der fra deres Hjem i det fjærne Østen efterhaanden bosatte sig i de

vestlige Egne. Levninger af den gamle Samfundsorden findes nu til Dags paa Landet mere end i Byerne, hos Almuen mere end hos de saakaldte dannede, i de østlige Lande mere end i de vestlige. I Indien bestaar saaledes endnu den gamle, paa Familje- og Naboforholdet grundede Landsbyordning. Det var Blodets og den rumlige Nærheds Baand, som forenede Menneskene. Umiddelbar Sympati og Forstaaelse, personligt Kendskab og en ved Samliv styrket Samvirken vare de Kræfter, der bar Samfundet. Det var et naturligt, selvfølgeligt, uvilkaarligt Samliv, ikke indgaaet med klar Bevidsthed og i Haab om bestemte individuelle Fordele. De enkelte Individer følte sig umiddelbart som Dele af et Hele og tillagde sig ingen Eksistens udenfor dette. Reglerne for deres Færd vare givne i urgamle Skikke, Anordninger og Overleveringer, der ikke drøftedes, men fulgtes som en Naturorden og betragtedes med Ærefrygt. Ogsaa det større Verdensløb, af hvilket Familjens og Stammens Skæbne var afhængigt, opfattedes og vurderedes ikke med prøvende Forsken og Beskuen, men med levende Indbildningskraft, Følelse og Tro. Ogsaa her saa man en Tingenes Orden, der traadte de enkelte Individer i Møde, paa én Gang som noget nært og hjemligt, og dog som noget ærværdigt og raadende.

Kulturens Gang har nu — som Tönnies viser — mere og mere ført ud over denne Tilstand. Der er foregaaet en fremskridende Emancipation. Individet har faaet en selvstændig Ret, afset fra det snævre, naturlige Samfund, det hører til. Der er sat bestemte Grænser mellem de enkelte Individers Raaderum. De ere revne ud af deres umiddelbare Sammenhæng, ere blevne Centra hvert for sig i Stedet for at have et fælles Centrum. Der finder vel Samkvem og Forbindelse Sted imellem dem, men Samkvem og Forbindelse bestemmes nu mere og mere ved hvad den enkelte mener at kunne opnaa af de andre. Selskabet (Gesellschaft) træder mere og mere i Stedet for Fællesskabet (Gemeinschaft). I Stedet for Instinktet og den ved Tradition, Autoritet og Broderskab umiddelbart bestemte Følelse træder nu det forstandige, beregnende Overlæg. Ydre Interesser forbinde Menneskene, uden at de derfor staa i nogen væsentlig indre Forbindelse. Den ene vil med det mindst mulige Offer fra sin Side opnaa det mest mulige af det for ham attraaværdige, som den anden besidder. Handelsforholdet er det mest fremtrædende Eksempel paa Selskabet i Modsætning til Fællesskabet, og Handelen er tillige det vigtigste Middel til, at

Selskabet afløser Fællesskabet.[1]) Ved »Selskabet« ses der bort fra alle oprindelige eller naturlige Forhold mellem Menneskene indbyrdes. Et Selskab forudsætter kun en Flerhed af nøgne Personer, der ere i Stand til at yde, følgeligt ogsaa til at love. Mod selv at faa Midler til sine Formaal yder den ene den anden Midler til hans Formaal. Ved Overgangen fra Fællesskab til Selskab nærme vi os en Tilstand, hvor enhver er Købmand.

I Fællesskabet, i det gamle Samfund, var Forbindelsen mellem Individerne given, før de gensidigt kunde yde hverandre Tjænester, og før de kunde gøre Regning paa saadanne gensidige Ydelser. I Selskabet derimod faa Individerne for det meste kun med hverandre at gøre, naar deres Interesser mødes paa harmonisk eller disharmonisk Maade. En kunstig, mekanisk Sammenhæng træder i Stedet for den indre. Aktieselskabet er den karakteristiske Type for Selskabet, ligesom Familjen for Fællesskabet. I Stedet for Agerbrug, Haandværk og Kunst træder Industri og Handel. I Stedet for det personlige Forhold mellem Haandværkeren og hans Kunde træder det upersonlige Forhold mellem Masseproducenten og hans tilfældige, ubekendte Købere. Storstaden med sit brogede, internationale Liv træder i Stedet for Huset, Familjen

---

[1]) Ogsaa i Følge Leist (Alt-arisches Jus Gentium. Leipzig 1889 p. 523—525) er den gammelariske Husordning gaaet til Grunde ved Handelen og Pengevæsenets Opsving, der havde den skarpe Udvikling af det rent privatlige Ejendomsbegreb til Følge. Det er „den dæmoniske Kapitalmagt“, der omdanner Forholdene. I Stedet for Husfællesskabet og den til det knyttede Erhversvirksomhed trænger nu Egeninteressen sig frem, som er fjendtlig mod ethvert varigt Fællesskab. Leist gør træffende opmærksom paa, hvor forstaaelig og historisk betydningsfuld i denne Sammenhæng Aristoteles's Polemik (i hans Statslære) mod enhver Stræben efter Erhverv, der gaar ud over det for Husstanden nødvendige, kommer til at staa for os. Det var dog en reaktionær Tankegang, der ikke formaaede at stanse Udviklingen. — Paa lignende Maade har Handelen virket ved Overgangen til den nyere Tid. Det var de forandrede Afsætningsforhold, Dannelsen af et Verdensmarked i Stedet for de tidligere begrænsede Afsætningsforhold, der førte til Bruddet med den gamle Lavsorden, til Haandværkets Afløsning ved Storindustrien, til Opfindelsen af Maskiner og til hele den moderne Konkurrence. Smlgn. L. Brentano: Über die Ursachen der heutigen socialen Noth. Leipzig 1889 p. 16. Brentano bebrejder Marx (hvem Tönnies paa dette Punkt følger vel meget), at han vender Forholdet om, idet han lader den store Industri udvikle sig af sig selv og derpaa frembringe Verdensmarkedet, ligesom Marx idet hele i sine Teorier overser Efterspørgselens Betydning.

og Landsbyen. Selskabet tilspidser sig tilsidst i Forholdet mellem Kapitalist og Arbejder som et rent Købs- og Kontraktforhold. For at bruge Sir Henry Maine's Udtryk: den naturlige, overleverede Tilstand (status) afløses mere og mere af den vilkaarligt, med bevidst Overlæg tilvejebragte (contractus).

Der foregaar her, i Følge Tönnies, en patologisk Udviklingsproces, som vel kan ændres, men ikke hindres af Filantroper og Lovgivere. Om hin »dualistiske Konstruktion af Selskabet«, der viser sig i Modsætningen mellem Kapitalister og Arbejdere, er den eneste mulige, — hvad der vil ske, naar Linen er løben ud, og alle Forhold ere blevne Kontraktforhold, — det er Spørgsmaal, som Forfatteren erklærer for at være ham uvedkommende.

At det er en patologisk Udvikling, der her er beskreven, ses især, naar vi betragte den psykologiske Side af Udviklingen, ikke blot den sociale. Som Selskabet forholder sig til Fællesskabet, saaledes forholder den vilkaarlige Villen sig til Væsensviljen. Ved Væsensvilje forstaar Tönnies Instinkt, umiddelbar Tilskyndelse, der med indre Nødvendighed gaar imod sit Maal. Den virker overvejende ubevidst, efter Naturanlæg og Vane eller bestemt ved Efterligning og umiddelbar Sympati. Ved vilkaarlig Villen skelnes derimod bestemt mellem Formaal og Middel, og det bliver Genstand for Overvejelse, hvor meget det er værdt at ofre paa Midlerne for at opnaa Formaalet. Enhver vilkaarlig Villen er et Køb, ofrer noget for at at vinde noget. Det ejendommelige ved den vilkaarlige Villen træder tydelig frem, naar Midlet ene og alene villes for Formaalets Skyld. Der er derfor ved den vilkaarlige Villen noget unaturligt, en vis Selvtvang, en Falskhed. Naar man gør sig klart Rede for hvad man ofrer, og hvad man derved vil opnaa, vil tillige Egoismen ligge nær og vil fortrænge den umiddelbare Hengivelse. Det er ved Vilkaarligheden ikke Godheden, men kun Klogskaben og Konsekvensen, som er at beundre. Livet staar ikke længere som et Kald, i hvilket der skal arbejdes, men som en Forretning, der skal gøres.

Selskabets Udvikling begunstiger Tendensen til vilkaarlig og egoistisk Villen paa Bekostning af Væsensviljen og Hengivelsen. Under den stadige Kappestrid bliver Vilkaarlighedens hensynsløse Brug en Betingelse for Individets Bestaaen. Den klare Forstand træder i hele det aandelige Liv i Stedet for den umiddelbare Følelse, Fantasi og Tro. Der finder en fremskridende Intellektualisme Sted; den videnskabelige Refleksion træder mere og

mere i Stedet for den barnlige Tro. Det religiøse og det sociale Problem ere saaledes Grene af et og samme store Problem, som Tönnies behandler dels fra den sociologiske dels fra den psykologiske Side.

III.

Ingen vil kunne nægte, at der foregaar en saadan sociologisk og psykologisk Udvikling, som Tönnies skildrer. Kulturen trænger ind, hvor der før kun var Natur; Livsformerne blive stedse mere sammensatte og i højere Grad Frugten af vilkaarlig Ordning; der stilles stedse større Fordringer til Kløgt og Beregning. Vi synes for saa vidt stedse mere at fjærne os fra det primitive, naturlige og uvilkaarlige. Vil Linen da ikke løbe ud, saa det menneskelige Liv forstenes eller opløses, ligesom det efter en fysisk Teori vil gaa med Jordklodens og vort Solsystems Liv og Bevægelse i det hele? Eller skulde den af Tönnies skildrede Udvikling blot være én Side af Sagen, idet der for det opmærksomme Blik vil fremtræde andre Udviklingstendenser, som kunne holde dem Stangen, saa at den ikke kommer til at løbe Linen ud?

Lad os i Korthed se, hvilke Erfaringer og Betragtninger der kunne føre til at afvinde Sagen en lysere Side. —

Pessimismen er her som saa ofte beslægtet med Romantiken. Den ser Fortiden i et straalende Lys, medens Nutiden synes kold, tom og mørk. De gamle Samfundsforhold forud for den store Emancipationsproces, der udfylder saa stor en Del af Historien, vare dog ingenlunde ideale. De fremtræde for os med Enhedens og Sluttethedens Karakter og tillige med et vist idyllisk Præg. Menneskelivet og de menneskelige Følelser fremtræde i simple, intensive og elementære Former, der ere velgørende for det af Nutidens brogede, delte og stridende Liv trættede Øje. Hos Tönnies forekommer det mig særligt, at man mærker den pietetsfulde Vedhængen ved Livet som det former sig paa Landet og i de smaa Flækker; han skildrer det og dets Former med en Varme, som denne klare Tænker ikke formaar at vedligeholde, hvor det gælder Forstaaelsen af Storstadens og det sammensatte Kulturlivs Forhold, og som ganske sikkert ogsaa er vanskeligere at bevare dér. Men Idyllen er ofte kun et Skin — i den menneskelige Verden som i den øvrige Natur. Der kunde f. Eks. ved det gamle patriarkalske System gaa megen Grusomhed og Undertrykkelse i Svang. Husfaderen herskede uden Kontrol, kun

underkastet Gudernes Straf; men de lod ikke altid høre fra sig. Om det værste tier endda maaske Historien, ti de aldeles retsløse faa ingen Historie. Det var i Virkeligheden intet Fald, da det gammelariske, til Dels paa præstelig Tradition og Præsteherredømme byggede Famljesystem afløstes af det klart udviklede græsk-romerske Borgersystem, indenfor hvilket Privatretten undergik sin grundlæggende Udviklingsproces. Det var ikke blot Egoisme og selvisk Erhvervsinteresse, som sprængte den gammelariske Husorden og i en senere Tid den middelalderlige Lavsorden. Det var ikke mindst en — ved de forandrede økonomiske Forhold vakt og næret — udtrykkeligere Anerkendelse af den enkelte Personligheds Værd og Ævne.

Tönnies gør vistnok med fuld Ret opmærksom paa den store Forskel mellem Trællene indenfor den gammelariske Familje og senere Tiders Slaver. Trællens (der Knecht) Stilling nærmede sig ofte til Sønnens eller Vennens; han var et Medlem af Husstanden saa vel som Hustru og Børn. »Idet han deler Familjens Glæde og Sorg, yder sin Herre en voksen Søns Ærefrygt og nyder en Hjælpers eller endog en Raadgivers betroede Stilling, er han efter sin hele Beskaffenhed et frit Menneske«. Kun undtagelsesvis trykkes han ved Mishandling ned til en virkelig slavisk Stilling. Senere har Leist fremhævet, at Trællevæsenet i Oldtiden, endnu hos Grækerne, hverken maa betragtes og bedømmes fra et rent privatretligt Synspunkt eller fra den offentlige Rets Synspunkt. »I Husordningen have vi et arisk Urretsinstitut for os, som er ældre end Sondringen mellem privat og offentlig Ret. Den er den juridiske Mikrokosme, af hvilken Privatretten og den offentlige Ret først efterhaanden have udviklet sig«. Ligesom ved Erhvervsvirksomheden saaledes forstaa vi ogsaa her Aristoteles's Standpunkt (særligt hans bekendte Forsvar for Trælleinstitutionen) som et Forsøg paa at fastholde den gamle Husordning overfor den fremskridende Individualisme.

Dette er en vigtig Betragtning, hvorved meget i Historien bliver bedømt paa en retfærdigere Maade end en abstrakt filantropisk og naturretlig Anskuelse er i Stand til. Men netop naar Trællens Stilling ofte og maaske i lange Tider har været forholdsvis god og betrygget ved patriarkalsk Omsorg, vil det være aldeles uforstaaeligt, hvorledes der kunde opstaa Ønsker om at forlade denne Stilling hvis der ikke fandt Misbrug og Undertrykkelse Sted. Det er formodentligt gaaet her som ved Udviklingen af

den frie Arbejderstand ved Middelalderens Slutning, som blev fremkaldt ved den Egoisme, hvormed Lavsmestrene søgte at holde deres Fordele og Rettigheder indskrænkede til saa lille en Kreds som muligt, samtidigt med, at (som allerede berørt i en anden Sammenhæng) Markedet udvidedes og stedse flere Arbejdskræfter maatte tages i Beslag.[1])

Det gamle System var ikke blot et patriarkalsk Hussystem; det var tillige et Tvangssystem, eller det havde i hvert Tilfælde hvert Øjeblik Muligheden for at gaa over til et Tvangssystem. Men hvad enten det virkede ved omsorgsfuld Mildhed eller ved Tvang, én Ting var det ikke egnet til: at udvikle Selvstændighed i Ævne og Drift og den dertil knyttede Selvfølelse hos de enkelte Individer. Disse stode — med Undtagelse af dem, der var Autoriteter (Fædre, Præster, Fyrster, Profeter osv.) — som mere eller mindre selvløse Dele af det hele. Men de vare ikke hver for sig smaa Helheder. Overgangen til den mere individualistiske Ordning (fra Fællesskabet til Selskabet), hvad enten den nu mest er fremkaldt ved de autoritære Magthaveres Egoisme eller ved de formedelst ydre Forhold ændrede økonomiske Betingelser, har da i hvert Tilfælde bevirket det gode, at der blev Mulighed for og vaktes Drift til Udfoldelsen af Ævner og Kræfter, som hidtil laa slumrende hos de enkelte. Derved muliggjordes ganske vist ogsaa Isolation og Udvorteshed i Forholdet mellem Individerne. Men der stilledes dog den store Opgave for hver enkelt at blive til en selvstændig og ejendommelig Personlighed; der blev anlagt en Mængde selvstændige Udgangspunkter for Slægtens Liv. En større Inderlighed i det menneskelige Liv, helt nye Erfarings-

---

[1]) L. Brentano skildrer (i sit Værk: Die Arbeitergilden I p. 59) denne Sag saaledes: „Industriens Opblomstring og den større Anvendelse af Kapital i den, hvilke gensidigt fremkaldte og betingede hinanden, trak nødvendigvis de Livegne i Mængde til Byen. Derved sørgedes der vel paa den ene Side for det større Antal Arbejdskræfter, som Industriens Fremskridt fordrede, men paa den anden Side opstod der i enhver ny Arbejder en mulig fremtidig Konkurrent. Udbyttet af Kapitalanlæggelse i Industrien truedes altsaa; Bekymringen herfor vakte Haandværkernes Monopolaand, og der opstod en Mængde Bestemmelser, der indskrænkede hine ny fremtrædende Familjers Konkurrence. Betalingen for Indtrædelse i Lavet forhøjedes; paa Fastlandet opstod den Skik, at der af enhver, der vilde drive selvstændigt Haandværk, forlangtes et for det meste kostbart Mesterstykke, hvorimod Sønner og Svigersønner saa vel som de, der ægtede en Enke, som hørte til Lavet, nød Lettelser“.

omraader af stor Værdi banedes der derved Vej til. Selv om Individernes Virken ikke gaar saa let og instinkmæssigt for sig som i det gamle Samfund, saa er der dog opnaaet et stort Gode. Under Udviklingens Gang tabes der uundgaaeligt noget, hver Gang der vindes noget. Det er nu én Gang saa. Men det er uberettiget blot at se paa hvad der tabes. Det højeste vilde ganske vist være at forene det værdifulde fra de tidligere Udviklingstrin med det værdifulde fra de følgende Trin. Men det er et Ideal, som ikke fuldt kan naas, skøndt det har sin store Betydning at holde sig det klart for Øje. Den pessimistiske Anskuelses Mission os er at hindre i at glemme det.

Ikke blot en større Selvstændighed og Inderlighed bliver mulig, men ogsaa et større Samfund. Staten og Menneskeheden, det er Begreber, der først kunne udvikles, naar den patriarkalske Ordning løslader de enkelte Individer og tillader dem at føle sig i menneskelige Forhold, selv om de skilles fra det oprindelige Hjemsted. Ogsaa denne Side af Udviklingen frembyder sine Farer; de snævrere Kredse, med deres umiddelbare eg derfor hjærteligere Berøringer, skydes let til Side for de større, men mere abstrakte Forhold, og Livet kan derved lide i Kraft og Varme. Men i sig selv var det dog en stor og betydningsfuld Udvidelse af Menneskelighedsfølelsen, der fandt Sted, da Stat og Menneskehed bleve ledende Ideer i det menneskelige Liv. Skranker nedbrødes, som paa mange Maader medførte Hæmmelse og Strid.[1]) —

---

[1]) I „Dansk Bondeliv, saaledes som det i Mands Minde førtes, navnlig i Vestjylland« (København 1889) har Pastor H. F. Feilberg givet en interessant Skildring af Livet, ogsaa Samfundslivet i Landsbyen, saaledes som det førtes, før de moderne Reformer, de udvidede Færselsmidler, Oplysningen og den politiske Bevægelse bragte nye Forhold og en ny Aand til Veje. Jo større den Kærlighed og Forstaaelse er, med hvilke Forfatteren dvæler ved den gamle Tingenes Orden, des interessantere er det at høre hans Dom om den Forandring, der er i Færd med at foregaa og til Dels allerede er foregaaet. Han fremhæver, hvilket snævert Syn og hvilke Standsfordomme der maatte opstaa under den Isolation og Begrænsning, under hvilken Livet førtes. Man saa kun „til sin egen Marks Grænse, eller naar det kommer højt til Sognets Skel; underligen vilde det have været, og hartad ubegribeligt, om man havde truffet Folk med Syn for det store Samfund, Land og Folk". Der er nu som Følge af de nævnte Aarsager, ikke mindst af den politiske Bevægelse selv i de usleste Hjem kommet „noget af en Fællesskabsfølelse, som vist aldrig har været der før". Arbejderen og Husmanden

Vanskeligheden ved at forene de tidligere Udviklingstrins Goder med de seneres lettes nu for en stor Del ved, at Slægten i en vis Forstand stedse begynder forfra. Det gaar her som i Naturen, hvor vi mere og mere have lært, at de Kræfter, der have virket i tidligere Jordperioder, ikke ere væsensforskellige fra dem, der den Dag i Dag ere i Virksomhed rundt om os. Ogsaa paa det menneskelige og sociale Omraade gælder Aktualitetsprincipet. Al mulig Emancipation og Individualisme kan ikke ophæve de simple Grundforhold, som stedse paany sætte Fællesskabet i Selskabets Sted. Familjen maa stedse vedblive at være et Fællesskab. Forholdet mellem Forældre og Børn og mellem Mand og Hustru lægge Grunden til de stærkeste og varigste Følelser, som Menneskelivet kender. Indenfor det Samfund, som bestemmes ved disse Følelser, begynder ethvert Menneske sit Liv. Her finder et Samliv Sted, som er Medfølelsens og Menneskelighedsfølelsens stadige Hjemsted. Fra det udgaar stedse paany de Kræfter, der holde Menneskelivet sammen. Her bøjes og læmpes Egoismen; her undergaar Brutaliteten en stille Ændring. Ingen Retsmekanik, selv den kløgtigst udtænkte, og ingen Oplysning, selv den mest grundige, kan erstatte det Væld, som her har sit Udspring. Og denne inderliggørende, mildnende og sammenholdende Magt er ikke svækket, fordi Livets ydre Orden er bleven en anden end den var, da man ikke kendte andre Samfundsformer end dem, der grundedes paa Blod og Naboskab. Familjen kommer netop først til sin Ret, naar den ikke længere er det eneste, eller saa godt som det eneste Samfund. Magtforholdet træder da tilbage; de Elementer udskilles, som i den gamle Familje altfor meget mindede om et Forhold mellem Hersker og Beherskede.[1]) Den almindelige

---

have lært, at „de høre et Folk til, at de har fælles Interesser med deres Folk, at de har en Ret og et Ansvar“ (p. 130, 137). — Hvis Forfatteren har Ret heri, se vi, hvorledes Opløsningen af de gamle Bykommuner med deres Fællesskab og deres paa Naboforholdet hvilende humane og sociale Forbindelser kan være en Overgang til en større og mere omfattende Fællesfølelse og til en Bevidsthed om større Opgaver og Synspunkter, end den gamle Ordnings begrænsede Horizonter gjorde mulige.

[1]) Den russiske Dramatiker Ostrovsky har skildret Familjelivet, saaledes som det var for 40 Aar siden i Byerne i det indre Rusland. Man ser her, i hvilken Grad selv Familjen under den gamle Tingenes Orden var et Tvangssystem. Hans „Oeuvres dramatiques“ have derfor ikke blot en overordentlig stor poetisk, men ogsaa en meget stor kulturhistorisk og etisk Interesse.

Frigørelsesproces er ogsaa kommen Familjen til Gode; dens egentlige Væsen har først kunnet udfolde sig, efter at det gamle, patriarkalsk ledede Fællesskab var ophørt. Ikke blot virke altsaa endnu de samme Kræfter i det menneskelige Liv, som for Aartusender siden; men der er endog Grund til at tro, at de virke under heldigere Vilkaar! —

Og selv om Individerne udenfor Familjen ere komne til at staa mere i Kontraktforhold end i naturligt Sammenhøringsforhold til hverandre, — selv om contractus breder sig paa Bekostning af status, — saa føre dog atter disse forandrede Forhold til nye Former for Fællesskab gennem fri Association. Ikke alle Associationer have nemlig Aktieselskabets løse og selviske Karakter. Hvor der ikke blot er fælles Formaal, men hvor der arbejdes og stræbes, lides og taales i Fællesskab, vil der efterhaanden udvikle sig en Fællesskabsfølelse, et Kammeratskab, som kan faa et større Sving og besidde en større Styrke, end den rent egoistiske Forventning om bestemte ydre Formaals Opnaaelse kan forklare. Selv om Associationen fra først af indgaas fra de enkeltes Side af overvejende egoistiske Grunde, saa vil der under Samlivet og Samvirksomheden foregaa en Forskydning af Motiverne, saaledes at det oprindelige Formaal træder tilbage for Følelsen af Fællesskab. Ad denne Vej bliver den enkelte delagtig i Slægtens fælles Liv; naar han lægger sit lille Lod i Vægtskaalen, er det ikke i Tanken om hvad han selv vil opnaa derved, men det er den fælles Skæbne, han derved vil gøre sit til at bøje i den Retning, han anser for gavnligst for den Helhed, til hvilken han hører. Det bedste og mest kendte Eksempel herpaa frembyder Arbejderfagforeningernes Historie. Hvad vi kunne lære af denne, har jeg et andet Sted (Etik p. 244) udtrykt saaledes: »Den kameratlige Følelse, Sympatien med andre vokser. Den enkelte ser, at hans Adfærd under og udenfor Arbejdet, hans Dygtighed, Flid, Selvbeherskelse og Sparsommelighed blive af Betydning for langt flere end ham selv. Der dannes saa at sige en etisk Sfære omkring ham, en stor Familje, af hvilken han føler sig som Led. Han lærer Broderskabet at kende, som før næsten glemtes for Frihed og Lighed. Han lærer at underordne sine egne Interesser under de fælles. Og han faar gennem de fælles Erfaringer og det Overblik over Handels- og Fabrikforholdene, der bestemmer Fagforeningernes Politik, en klarere Opfattelse af Arbejdernes Stilling til de andre Samfundsklasser, lærer baade sine Rettigheder og Pligter som Led

af Slægten bedre at kende. Det er kort sagt en hel Opdragelse fra Egoisme til Sympati, fra blind Raahed til klart seende Kraft, fra Kamp til fredelig Forhandling, som her foregaar. Og alt dette sker ad Frihedens Vej. Der gives intet bedre Svar til dem, der betragte vor Tid som en blot Opløsningens Tid, end at henvise dem til den Samfundsdannelse og den etiske Udvikling, som her er gaaet for sig.« —

Kun med nogle faa Ord kan jeg her omtale den psykologiske Udvikling, som i Følge Tönnies gaar parallelt med og tillige staar i real Sammenhæng med den sociale. Ogsaa den var jo af patologisk Beskaffenhed; Forstand og Refleksion afløse Indbildningskraft og Tro; i Stedet for Følelsens umiddelbare Varme træder Tænkningens kølige Klarhed; det aandelige Liv bevæger sig ikke længere efter naturlige Tilskyndelser, men efter kloge Beregninger. Men ogsaa her gælder det, at nye naturlige og umiddelbare Tilstande og Motiver kunne danne sig, efter at man har løsrevet sig fra det instinktmæssige og overleverede. Hvad vi først kun omfatte med Erkendelsen, kan tilsidst igen sætte Følelsen og Fantasien i Bevægelse. Jo mere vi leve os ind i den vundne Erkendelse, des mere vil ogsaa den kunne blive en Ramme eller et Grundlag for et nyt umiddelbart aandeligt Liv. Den moderne Verdensopfattelse har sin Storhed og Ophøjethed, som — naar den forberedende Forsken og Kritik, der foreløbigt lægger Beslag paa de bedste Kræfter, har gjort sit Værk — vil kalde Fantasien og Følelsen til Virksomhed. Naar vi betænke, hvor kort den videnskabelige Erkendelse har virket, og hvor snævre Kredse den endnu er indskrænket til, er det med fuld Ret, vi antage, at vi leve i en Overgangstid. Strid mellem Viden og Tro er karakteristisk for en saadan Overgangstid. Men der er ingen Grund til at antage, at denne Strid — i sin nuværende Form — skal vare bestandigt. Den Harmoni, som nu den enkelte møjsommeligt tilstræber i sin Livsanskuelse, naar Bruddet med Traditionen er sket, vil til sin Tid træde ud i fælles Symboler, i Tanker, om hvilke store Kredse kunne samle sig. Vi leve i en »kritisk« Periode; men den vil — det er en ikke ubegrundet Tro — blive afløst af en »organisk« Periode. —

Ville nu alle disse Betragtninger gøre noget Indtryk paa den sociale Pessimist?

Som i Begyndelsen omtalt, ligger der bag Striden mellem Optimisme og Pessimisme to forskellige Grundstemninger. Det

gælder selv her, hvor vi staa overfor en klar og energisk Tænker, der raader over et rigt Materiale af Kendsgerninger og øver Analysen med stor Indsigt. Bag de Grunde, der lade sig formulere, skjule sig dog stedse Stemningsgrunde, der ikke lade sig formulere. Hvad et enkelt Punkt angaar (en vis romantisk Forkærlighed for de primitive, naturlige, begrænsede Livsformer), er der henpeget derpaa i det foregaaende.

Desuden ere de Forhold, det her gælder om, saa indviklede, at ingen kan overskue eller beregne de forskellige samvirkende og modvirkende Tendensers Magt. Hverken Sociologien eller Psykologien vil her kunne opstille nogen aldeles sikker Deduktion, der kunde afgøre Striden.

Vor Modstander vil svare os: »Selv om alt hvad her er fremført er rigtigt, selv om der f. Eks. stadig sker Nydannelser i Retning af umiddelbart socialt og aandeligt Liv, — den modsatte Tendens, der gaar i Retning af Mekanisering, Isolation og Intellektualisering virker i stedse større Omfang; maa den da ikke tilsidst løbe Linen ud, saa at Livet opløses?«

Nu ja, det gælder en Prøve. Ingen alvorligt tænkende kan være blind for Faren. Livet er en stadig Kamp, og dennes Resultat kunne vi ikke paa Forhaand kende. Pessimismen har den store Fortjæneste at indkærpe, at vi ikke over en Fremgang paa Overfladen glemme og miste det, der dog tilsidst er Livets Kærne og Kraft. Deri har Tönnies Ret, at hvis »Væsensvillen» og alt »Fællesskab« opløstes, vilde Livet med det samme blive et Skinliv, en tom Form. Den udtrykkelige Bevidsthed om hvad det gælder, vil kunne skærpe Sansen for de virkelige Værdier og Viljen til at bevare dem. Tilbage kunne vi ikke komme, og staa stille kunne vi heller ikke; vi maa fremad og ville fremad, men en af de vigtigste Betingelser for den virkelige Fremgang er, at vi ikke miste hvad der én Gang er naat, og hvad der er en stadig Fornødenhed for et sundt Liv.

Harald Høffding.

Et literært Rundskue.

Herman Bang berømmer i en Slags Fortale til sin sidste Bog, *Under Aaget*, Jonas Lie som den, der »i et afsides Land« har naaet til at skabe Fremskridt i Romanens Form. Han fremhæver som det nye hos Lie, at han ikke fortæller noget om noget, men viser os alt. Lie, siger han, henstiller det i Digterhjærnen sete »umiddelbart som det staar og gaar, og det bevæges for vort Syn, saa vi hører det, ser det, fornemmer det, i sin Bevægelighed, i sit Liv«.

Og dette er sandt. Lie har, adskillige Aar før man nu og med ringere Ævne i Frankrig er begyndt dermed (t. Eks. Edouard Dujardin), og før Bang selv fik Mod til det, gjort Forsøget paa at omdanne Romanens Skildringer, Fortælling, Redegørelser og meddelende Beskrivelser til en Række sammenhørende Øjebliksfremstillinger. Men underligt nok nævner Bang ikke den af Lies Bøger, der i denne Henseende er den mest udprægede (som den ogsaa var den første): *En Malstrøm;* han anfører særlig *Maisa Jòns* der ganske vist hører til Arten, men er mindre ubetinget og ikke saa forvoven i sin nye Form.

For øvrigt er det naturligt, at Bangs Opmærksomhed nøje er knyttet til Fortællingen om den tarvelige Sypige. Han sysselsætter sig selv fortrinsvis med Æmner fra Livet i Skyggen og under Aaget — hans sidste Bog handler saaledes udelukkende om Tildragelser blandt skuffede, forladte og trængende —, og mere og mere slaar han sig saa kunstnerisk til Ro med den »levende« Fremstillingsform, som det er Lies Fortjæneste først at have gjort til Kunst, men som Bang tidlig nok har antydet i sine nervøst urolige Bøger, til nu at kunne bruge uden at blive kaldet en Efter-

ligner. Rent teknisk set er Bangs Pen vel saa snar i Vendingen som Lies, kun at den er spidsere, og sjældnere bliver til en Pensel. Hans Streger tager hver for sig mindre med af det bevægede Liv end Lies, og i endnu højere Grad føler man hos ham Fremgangsmaadens Utilstrækkelighed end hos Mesteren.

Det ligger nær at jævnføre denne literære Hurtighedskunst, — ved hvilken Betegnelse ikke er sagt noget om, at den er hurtigere eller lettere end anden Kunst — med Malernes Impressionisme, og det kunde da være værd at udhæve, at ligesom vi i Virkeligheden ser mere, end vore Øjne er i Stand til at sanse, forstaar vi mere, end hvad vi netop har Ævne til at opfatte. Vor Hjærne er nemlig ved Øvelse bleven et drevent Redskab. Den skelner med Lethed Farver og Stoffer i sort Skygge eller under en skinnende Blankhed, og Fylde i Silhouetter, hvilket for Øjet er umuligt, og af en Tildragelse modtager den mangfoldige Indtryk, uden at der kan iagttages tilsvarende Ytringsformer i det skete. Den Kunst, der ikke vil være Medvider i denne Hemmelighed ved vort Liv i Naturen og blandt Menneskene, vil derfor have ondt ved at tilfredsstille os. Den vil forekomme os at give Skin for Væsen. Nu kan Skinnet være saa glimrende, at vi foreløbig slaar os til Taals, men i Længden vil vi næppe have nok i en Malerkunst, der med velberaad Hu kun fremstiller de blotte fysiske Skranker for Malerens Synsævne, eller i en Digtning, der alene søger at eftergøre, hvad der i det enkelte Øjeblik umiddelbart foregaar. Det er nemlig ikke tilstrækkeligt til at fremkalde i os hele den Følelse af Liv, som vi kender fra vore Synsindtryk og fra vor aandelige Leven. Og det er netop af Styrken eller Svagheden i denne Helhedsfølelse, at vort Kunstbehags Stigen eller Dalen afhænger.

Naar Bang som en ny Heraklit kun vil opfatte Tilværelsen som det evigt strømmende, og i sin Kunst aldrig vil gøre den Dvælen og de Overvejelser efter, som nu for saa mange er Hovedsagen, naar han med andre Ord ikke vil give fuld og rund Besked, men bestandig er optagen af at se og se paa »Bevægelsens« mangehaande Faser, vil han, hvor frisk og slaaende end hans Fremstillinger stundum kan virke, tilsidst blive forkastet, som den Impressionisme vil blive det, der aldrig indlader sig paa at gøre rede for, om den malte Virkning i Naturen hidrører fra et menneskeligt Ansigt, et Svinetrug eller Bagdelen af en badende Nymfe. Og hvis Bang vil undersøge, hvorledes den af ham med saa megen

Ret beundrede Lie bærer sig ad, skal han finde, at Lie ikke lader sig nøje med at fremstille Livet i sin Bevægelse. Efter *En Malstrøm* skrev han *Kommandørens Døtre* og *Et Samliv,* og i begge disse Bøger er der taget rundeligt Hensyn til den Vane, der efterhaanden har indsneget sig i de menneskelige Hjærner at ville drive det til en Art positiv Begriben af Livsvilkaarene.

Bangs Fortælling om den overanstrængte og forfjamskede lille Adjunktfrue i Helsingfors, hans Beretning om den afgaaede Figurantinde, der opretter Kursus i Holdning, Dans og Bevægelse omkring i Landsbyerne, og hans Skildring af Frøken Caja i Pensionatet danner tilsammen et Hæfte, der er i høj Grad Opmærksomhed værd paa Grund af sin Livfuldhed og for den Alvors Skyld, som følger med, tung og smærtende sød, som Krusemyntes og Heliodropers Duft kan være det. Men særlig i den sidste Fortælling sporer man, hvorledes Formen næsten med Nødvendighed peger ud over sine egne Grænser. Hvad der burde være fortalt, kan denne stakaandede Stil ikke meddele.

Herman Bangs Bog danner en mærkelig Modsætning til Arne Garborgs Roman *Hos Mama.* Disse to i høj Grad forskellige Kunstnere, der begge for Øjeblikket har arbejdet sig ind i en Fortællemaade, der næppe vil blive den endelige hos dem, kunde have Udbytte af at studere hinanden. Ikke netop fordi det er rimeligt, at de umiddelbart skulde kunne lære hinanden noget, men fordi de ved gensidig Iagttagelse af det ufyldestgørende ved den andens Fremgangsmaade mulig kunde lokkes til at prøve paa at gøre Tingen bedre. Tog Garborg fat paa at forbedre Bangs Metode, og vilde Bang forsøge at udfylde, hvad der denne Gang mangler i Garborgs Form, skulde man med nogenlunde Sikkerhed kunne forudsige, at man vilde faa en Kunst at se, som kunde tilfredsstille selv de meget store Fordringer.

Garborg har valgt at fortælle og fortælle ustandseligt. Han skildrer næsten ikke.

Det er, som om der var faret en Hovmods Djævel i denne stærke Skildrer for Herren, som om han i Tillid til sin sjældne sproglige Ævne har ladet haant om de Midler, andre Kunstnere er nødt til at ty til, og som han selv i *Mannfolk* har benyttet med det allerstørste Udbytte. Det ser ud, som om han har sat sig til Opgave at ville bringe os Læsere til med sig at foragte al Livets Udvorteshed og til kun at have vor virkelige Opmærksomhed henvendt paa det i Bogen behandlede Æmnes indre Historie, paa den

vedkommende Livsførelses psykologiske Forløb. Alt det, Bang svælger i, smiler Garborg ad, han viser os det mindst mulige.

Der er for mig ikke Tvivl om, at Garborg har begaaet en Fejl. Kunsten har først og fremmest med de fem Sansers umiddelbare Verden at gøre. Men paa den anden Side er Garborg en saa virkelig overlegen Kunstner, at hvilke Veje han end vælger, vil han vanskelig kunne undgaa at naa sit Maal. Og han har løst den Opgave at binde vor Opmærksomhed udelukkende til det svulmende Referat, han giver. Vi er tvungen til at kalde Bogen god, fordi den forekommer os rig, indgaaende og klog. Den Følelse, vi faar af, at der er Mangler ved den, lister sig bag paa os. Foran vort Øje har vi en ung Piges Historie, der synes ikke at lade noget uoplyst, og som anslaar alle vor Medfølelses Strænge. Ved dette mærkelig klare, bidende, alvorlige og drillende milde Foredrag, som Garborg har skrevet sig til i Norges lyse Nætter, daarer og smærter og dulmer han os til at tro, at vi om denne unge Pige virkelig véd alt, hvad vides skal. Først naar vi ved Garborgs Kunst er kommen langt hen i den Stemning, han vil kalde til Live i os, opdager vi, at den unge Pige, der tales om, dog trods alt er holdt forunderlig paa Afstand. Hun er hans Foredrags lunefulde Skabning, dristig og samtidig ængstelig for alt, hvad der af Naturens Mod rører sig i hende — hun er jo primsignet og kristnet i Norge —, Øjnene retter hun spørgende mod os, men Garborg slipper hende ikke. Han svøber sine Ords blottende Klædebon om hende, tager hende ved Haanden og gaar bort med hende, netop som Morgenens graakolde Lys falder paa hendes Skikkelse, og vi skulde kunne se hende klart.

Naar Garborg kun i ringe Grad dvæler ved de enkelte Begivenheder i Romanen, og t. E. ikke lader sig forlede hverken af Systuen i Kristiania eller af Høloftet, hvor Smaapigerne samles, eller af Fannys Hjem, af Søsterens Hus, af Livet i Bageriet eller paa Opbyggelserne o. s. v. til at danne Billeder, men overalt haster efter at vise os Sagens Indhold og, som antydet, fra første Færd sætter næsten hele sin Rigdom af dyre Betegnelser ind paa Romanens Psykologi, hidrører dette rimeligvis fra, at han er kommen til sit Stof paa en noget anden Maade, end det før er sket med ham. Han synes ved denne Lejlighed at have haft et Helhedsindtryk som Udgangspunkt og først bagefter at have dannet sig en levende Forestilling om den Række af store og smaa Begivenheder, der er gaaet med til at forme denne Helhed, medens han tidligere

omvendt aabenbart har maattet vandre længe ad Kendsgerningernes krumbugtede Sti, inden han naaede det Sted, hvorfra der var Oversigt. Med andre Ord, Garborg har før selv været med til i Virkeligheden at bygge paa de Tuer, han har skildret for os, og af den Grund været opfyldt af hver enkelt Tildragelses større eller mindre Vigtighed og mærkelige Udfald. Nu kommer han som en fremmed Myre til en ny Bunke Grannaale i Skoven og skal gøre rede for den. Der har da sneget sig en Tone ind i Foredraget, der modarbejder Virkningen af den Varme, han selv føler for sit Æmne. Aldrig faar vi nemlig Indtrykket af, at nu gælder det: her, paa dette Sted gik Afgørelsen for sig, her, paa denne Maade afsluttedes et Drama og begyndte et nyt. Nej, Forfatteren iler videre fra Kammer til Kammer i Tuen, fra det ene hemmelige Rum til det andet, alt er lige vigtigt, bestandig er han lige greben af sin Opgave. Men han er ligesom ikke klar over, hvor Sjælen er at finde i det Værk, han viser os og kender saa nøje.

Klangen Sjælen er i Lyrens Stræng,
Sjælen i en Kriger det er Modet,
Sjælen i en Tænker staar paa Ho'det,
Sjælen hos en Elsker er i Blodet,
Naar hans Fod bestiger Brudens Sæng,

men hvor Sjælen hos en ung Pige er at finde —, ja det leder man sig næppe til.

Der er for megen dulgt Undersøgelse i denne Bog, for liden Anskuelighed.

Der findes kun ét Optrin, som Garborg har skrevet helt ud, men det er til Gengæld ogsaa prægtigt. Det er det gensidige Børnefrieri mellem William og Fanny.

Paa sin Vis har Garborg stræbt efter det samme som Herman Bang. Ogsaa Garborg hører til den joniske Skole i Poesien. Han tror ikke paa, at Livet standser noget Sted, og hans Overbevisning i denne Henseende skinner saa tydelig igennem, at vi end ikke paa Bogens sidste Side har Indtryk af at staa ved en Afslutning. Medens Moderen løber til Byen efter den forelskede Tolder, sker der ganske bestemt noget, der redder Fanny fra den forhadte Forbindelse med ham, eller sker det ikke da, kommer det senere. Hendes Saga er ikke sluttet med den første Rynke, hun opdager i sit forpinte unge Ansigt.

Hos Mama har, tilmed i en tarvelig Oversættelse, gjort stærkt Indtryk i det nye literære Tyskland, og det er klart, at den maatte det, den rummer af klog Følelse, Styrke og Stilfuldhed et rigere Maal, end der plejer at komme paa Germanernes Bord, og det er en Bog, hvori Fremtidens Forestillingsliv spirer paa velryddet Grund. Den være de kraftige blandt vore unge Damer anbefalet.

Bang og Garborg er Fornyere af den gamle Novelle og Roman. Knut Hamsun har med *Sult* brudt Fortællekunsten i Norden en fuldstændig ny Bane. Hans Bog er enestaaende alene af den Grund, at ingen Forfatter før ham nogensinde har vovet at behandle et enkelt, rent elementært Forhold med en blot tilnærmelsesvis saa stor Udførlighed. Det behandlede Forhold er hvad Navnet angiver: Sult.

Sult i strængeste Forstand, ikke en sjælden Gang men ofte, Sult i Dage, som Lov, som Skæbne, Sult som rasende Hunger og som langsomt tærende Sot.

Det er en ung Literat i Kristiania, der sulter saaledes, en kunstbetagen Yngling, der i Dødssult foretrækker at vove sin Kredit paa et Lys for at kunne skrive om Natten, fremfor at faa et Brød, et Menneske, der ikke kan falde ind i Dusinskribenternes Trav, men som sætter al den Nervekraft, han ejer, i hver Sætning han former, i hvert Ord, der gaar ham i Pennen. Hamsun giver ham intet Navn, han lader ham optræde som den »jeg« i Bogen, der fortæller.

Sult er 333 Sider stor; hver Side er en Nydelse — og en Lidelse. Hamsuns Redegørelse for Sultens Pine er hundredtunget. Man mærker ikke Stoffets Ensformighed. Forfatteren har afluret Sulten alle dens Egenskaber. Han kender dens knugende Magt, dens Sting, dens ædende Riven i Brystet, dens Smærte over Skuldrene, dens døvende Ævne, dens Vanvid, dens Fred, dens stolte Trods, dens knyttede Haand mod Himlen, dens Hymner, dens forsmædelige Jammer, dens Farer, dens Nedværdigelse, tilsidst dens svimlende Tilintetgørelse. Der findes næppe det Tryk af Sultens onde Negl, som Hamsun ikke har følt og kan huske.

Han er en Kunstner af høj Rang. Hans Stil minder nu og da, særlig i Begyndelsen, overfladisk om Mark Twains. Ellers er dens Præg en særegen blond og mager Styrke, der elsker Lys,

en fantasirig, behersket Hast, en anspændt Ro i hvert enkelt Nu, en Sikkerhed, som ikke forfejler sit Maal. Hvis man om Sommeren løb paa Ski i Norge, og der iblandt disse Skiløbere var en, der paa sin Fart ned ad de grønklædte Fjældsider havde set hver flyvende Fugls Bevægelser og Farver, hver død Larve og al Blankheden paa Bladene og Haren, der i Forskrækkelse var bleven liggende i Lejet, og han kunde fortælle derom, saa det gnistrede for vore Øjne, og vi hørte Suset og Stilheden, saa maatte denne Mand være Hamsun. Han er ny og overraskende, og af Skabning dansk-norsk af den Kielland-Garborgske Type. Han har intet med Bjørnson at gøre, intet med de nynorske Sprogreformatorer.

Hans Bog maa læses. Dens Art og Værdi kan kun sammenlignes med Russernes. Den vover det i vor spage Literatur ukendte. Hans Jægers Beretninger er blege Studenteroplevelser mod disse. Men videst og bredest mærker man i Bogen en Stemning, som stod man under aaben Himmel og hørte en Præst med lappet Kjortel præke Mildhed.

Mildhed mellem Menneskene, ikke Mildhed mod Gud. Som Nordmand kæmper Hamsun endnu med »Gud«.

Vil man høre, hvorledes?

Han er paa Sultens umættelige Standpunkt, han vil have Mad. Ved List faar han et Kødbén med en Smule raat Kød af en Slagter, og han lister sig hen i en Smøge for at gnave af Benet:

»Det smagte ingenting; en ram Lugt af Blod stod op fra Benet, og jeg maatte ganske straks begynde at kaste op. Jeg forsøgte igen; hvis jeg bare fik beholde det, vilde det nok gøre sin Virkning; det gjaldt at faa det til at bero dernede. Men jeg kasted atter op. Jeg blev vred, bed heftigt i Kødet, sled af en liten Smule og svælged det ned med Vold. Og det nytted alligevel ikke; saasnart de smaa Kødsmuler var blevne varme i Maven, kom de desværre atter op. Jeg knytted vanvittigt Hænderne, stak i at græde af Hjælpeløshed og gnaved som en besat; jeg græd, saa Benet blev vaadt og skiddent af Taarer, kasted op, banded og gnaved igen, græd som Hjærtet skulde briste og kasted atter op. Og jeg svor med høj Røst alle Verdens Magter ned i Pinen.

Stille. Ikke et Menneske omkring, intet Lys, ingen Støj. Jeg er i det voldsomste Sindsoprør, jeg puster tungt og højlydt og græder tænderskærende for hver Gang jeg maa levere disse Kødsmuler, som kanske kunde mætte mig lidt. Da det slet ikke hjælper noget, hvormeget jeg end forsøger, slynger jeg Benet mod

Porten fuld af det afmægtigste Had, henrykt af Raseri, raaber og truer voldsomt op mod Himlen, skriger Guds Navn hæst og indædt og krummer mine Fingre som Klør .... Jeg siger dig, du Himlens hellige Ba'al, du er ikke til, men hvis du var til, saa skulde jeg bande dig slig, at din Himmel skulde dirre af Helvedes Ild. Jeg siger dig, jeg har budt dig min Tjeneste, og du har afvist den, jeg siger dig, du har stødt mig bort, og jeg vender dig Ryggen, fordi du ikke kendte din Besøgelsestid. Jeg siger dig, jeg véd, at jeg skal dø, og jeg haaner dig dog, du Himlens Gud og Apis, med Døden lige for Tænderne. Jeg siger dig, jeg vil heller være Lakej i Helvede end Fri i dine Boliger; jeg siger dig, jeg er fuld af livsalig Foragt for din himmelske Usselhed, og jeg vælger mig Afgrunden til evigt Tilhold, hvor Djævelen, Judas og Farao er stødt ned. Jeg siger dig, din Himmel er fuld af Jorderigets mest raahovedede Idioter og fattige i Aanden, jeg siger dig, du har fyldt din Himmel med de fede, salige Horer hernede fra, som ynkeligen har bøjet Knæ for dig i sin Dødsstund. Jeg siger dig, du har brugt Magt mod mig, og du véd ikke, du alvidende Nul, at jeg aldrig bøjer mig i Modgang. Jeg siger dig, hele mit Liv, hver Celle i min Krop, hver Evne i min Sjæl gisper efter at haane dig, du maadeholdne Afskum i det høje. Jeg siger dig, jeg vilde, om jeg kunde, raabe dette højlydt ind i din Himmel og hen over den hele Jord, jeg vilde, om jeg kunde, sende det ind i hver ufødt Menneskesjæl, som engang kommer paa Jorden, hver Blomst, hvert Blad, hver Draabe i Havet. Jeg siger dig, jeg vil spotte dig ud paa Dommens Dag og bande dig Tænderne ud af min Mund for din Guddoms endeløse Ynkelighed. Jeg siger dig, jeg vil fra denne Stund forsage alle dine Gærninger og alt dit Væsen, jeg vil forbande min Tanke, om den tænker paa dig igen, og rive mine Læber af, om de atter nævner dit Navn. Jeg siger dig, hvis du er til, det sidste Ord i Livet og i Døden, jeg siger dig Farvel for evigt og altid, jeg siger dig Farvel med Hjærte og Nyrer, jeg siger dig det sidste uigenkaldelige Farvel, og jeg tier og vender dig Ryggen og gaar min Vej ...«

Men dette Udbrud staar alene, og Vreden rettes aldrig skadelig mod nogen. Bogens Finhed er den overudsultede unge Mands Slid og Stræb med de literære Opgaver, han har for, hans absolut uforbitrede Ensomhedsfølelse. Han, der har Gnisten, gaar stille om og forlanger intet, han er stolt indtil oversyg Beskedenhed og gemmer sig og gaar til Grunde af Sult. Og saa hans

Kærlighedsæventyr! Det er som et blomstrende Rosenbed i Vinterslud, saa yndefuldt og fint og forsigtigt — fra hans Side. Det brydes brat, og Hamsun stryger det da ud af Bogen med Ord, der som en Frosttykning gaar over de smukke Blade.

Rigest i Bogen er dog det allersidste Kapitel, Opholdet i Logishuset. Det rammer dybest og foruroliger mest. Og det bebuder de Ting, der fra Forfatterens Side er i Vente. Skildringer af en saadan Kraft gaar ikke ene ud i Verden.

Ved et Tilfælde kom jeg til at se det Brevkort, en af vore unge Forfattere sendte Hamsun umiddelbart efter Læsningen af *Sult*. Der stod omtrent følgende: »Jeg har læst Deres Bog. Død og Pine! Det vil vare længe, inden jeg faar Mod til at tage fat paa mit Hækletøj igen.«

Men det var ogsaa en af vore finest mærkende unge Forfattere.

For øvrigt, den Virkning, Bogen vil have hos os, kan næppe være tvivlsom. Ganske vist er der i Øjeblikket en vis officiel Utilbøjelighed til at indrømme, at den danske Literatur for Tiden arbejder om ikke just i Hækletøj, saa i fint Broderi, men det virkelige Publikum er ganske godt paa det rene med, hvordan Tingen forholder sig, og det søger med rigtig Sporsans derhen, hvor de store Væve gaar. Hamsuns *Sult* er da at ligne med et Tæppe, hvorpaa Tusender af Fødder kan træde i mange Aar, før Traadene er slidt over og Farverne borte.

Man træde altsaa dristig til. Kun være man saa venlig ikke netop at komme støvet og snavset fra Gaden. Hvorfor ikke forsøge en Gang at være pyntelig overfor et fint Arbejde, selv om det er stærkt?

Der er en Bog fra i Aar, som man efter min Erfaring ikke har sat Pris nok paa. Det er Peter Nansens *Korte Veje.*

Hækletøj!?

Nej.

Det er et lille fyldt Medaljonskrin, og blandt Medaljonerne er der en Gemme af det skønneste Arbejde. Den bærer Navnet: *Af en Forelskets Dagbog. Kærlighedsvers i Prosa.* Et af Versene lyder saaledes:

»Du piner mig mer, end Du ønsker, selv naar Du vil mig »ondt. Du er en evig Skiften, og jeg vil en evig Ro. Du hud-

»fletter mine Nerver med din Uro. Og din Stemme, der skifter »som et Bygevejr, piner min Hjærne.

»Hvorfor kan Du ikke tale som Kilden, ens og sagtmodig? »Jeg er angst for hvert Ord, Du taler; jeg er aldrig sikker.

»Du er som Svalen, der flyver ud og ind, men aldrig finder »Ro i sin Rede.«

I et andet Vers staar denne Linje:

»Du er min dybe Bedrøvelse«.

Det hele Digt er som disse Linjer: Et ungt Mandsansigt med sænkede Bryn under en ren Pande, Næsen lidt spæd, Mund og Hage bløde. Sammen med dette Mandshoved er skaaret i Stenen en Mænade med ophæftet Haar. Hun raser dog ikke, hun smiler. Hun er ung endnu.

Det er et Digt i Prosa til at blive berømt paa. Var det skrevet i et Verdenssprog, og knyttede det sig til et Navn, der ledte Opmærksomheden hen paa det, vilde det være læst og husket af Tusender. Det rummer i et stille Sprog, med en svagt sanglig Lyd i sig, en Fortvivlelsens Harmoni, der er ægte som Guldregnsblomsters Visnen i blød Juniluft. Det er en Elskovslidelse i de unge Aar, den sande og dybe Sorg, Skuffelsens mandlige Form, der her har faaet Ord af fuldkommen Renhed. Men det hele kan skjules i den hule Haand. Det har den danske Literaturs Skødesynd for Tiden. Den vil ikke udover de smaa Ting — eller de ulæselige Vidtløftigheder, Sængetæpper at skue.

Hvad Skrinet ellers gemmer, er prydefulde Sager, der dog ikke netop er egnede til at huskes længe.

En Bog derimod, som bider sig fast i Hukommelsen, er Gabriel Finnes *Doktor Vangs Børn*. Den er yderst talentfuld, og skrevet med en Lidenskab, der er alvorlig som et Grantræ. Jeg har tilfældigvis læst den lige efter Zolas *La bête humaine,* og skal jeg være ærlig, foretrækker jeg rent umiddelbart den unge Nordmands lille Skrift for den franske Storfortællers vidtløftige og tungt glimrende Arbejde. Det kan nemlig ikke nytte at nægte det: Zola binder os noget paa Ærmet. Han har sat sig hen og har gjort sig til en Naturalismens Akademiker. Hans Opfattelse er lavet efter et Princip, og hans Skildringer er skaarne som en Jærnbanelinje tværs gennem Livets baade aabne og spærrede Land. Det keder mig, og det hører efterhaanden op at imponere mig; der er saa overvættes meget i dette, som kan læres. Og om den i Bogen behandlede Mordmani, om den erotiske som om anden, har jeg

læst bedre Ting, end der synes at være faldet i Zolas Lod. Han forekommer mig endog jævnlig at give Manien et falsk psykologisk Grundlag.

I Finnes Bog støder jeg ikke paa forudfattede Meninger. Han fortæller, hvad hans Øjne har set og hans Øren har hørt, og han giver ublandet, hvad hans Hjærte har følt. Der er stor Energi i dette og megen modig Kunst.

Men der er raat fundne Ord, ikke megen Vragen. Hvad er et »uendelig« hvidt og skarpt Ansigt for noget? Og saadanne Vendinger som: En Krop, »som hadde gjort Slangebugtninger«, »hun hadde et fornærmet Gjæp med Underlæben ud, det var Meningen det skulde osv.,« »Ukrudtet, der lugedes Gang paa Gang, men skød op igen, fordi det var livskraftigere end Køkkenplanterne, fordi det osv.,« og adskillig andet af den Slags gør hist og her, i Forbindelse med Udtryk som, at en flink ung Pige »kaster paa Enden« og »glor« ud af Vinduet, dette særegne ubarberte Indtryk, der ikke støder den unge norske Skole, men som man i Danmark absolut ikke synes om. De fleste af de i danske Øren plumpe Gloser, som Finne bruger, bør dog ikke lægges ham til Last, de har ikke paa norsk samme ufine Klang som paa dansk, t. E. at harke (hoste), skvatte (falde), slænge (smide, kaste), Torsk, Kjæft, Kælling osv.

Men dette er Smaating. Fortællingen bæres af en naturlig Veltalenhed, der er frisk som Fjældvind. Optrin som Jensines mærkelige Møde med den filosofiske Huslærer, de unge Menneskers Vandring efter Spillemanden, da Petra læser sit Digt højt for Kristian, Petras Besøg hos den gifte Søster osv. har mere Friluft og Liv i sig og derfor større kunstnerisk Værdi end noget af de stiliserede Møder mellem Severine og Jacques i *La bête humaine.* Og den korte Vadmelstragedie mellem Hansemand og Kari, hvor den »sinte« Per optræder og sparker den tykke Søsters hidtil velsete Elsker ned ad Trappen, gør i mine Øjne den hele Historie med Philomène og Pecqueux traditionel og uægte.

Og saa den samlede Fortællings Maal og Mêd! Skildringen af en Sorg, et Tryk, en Ophobning af utaalelig Ungdomslidelse i det Liv, der skal leves! Vogts Fortælling *Familjens Sorg* anslaar nogle af de Strænge, som klinger i Finnes Bog, men Virkningen hos Vogt er i Forhold til, hvad man støder paa i *Doktor Vangs Børn,* for et raskt Uvejr i en vel gemt By at regne imod en mange Dages Snestorm over det aabne Land. Der er hyggeligt i hver en

sørgelig dansk Fortælling imod dette skurende og rivende Gnav af Fortvivlelse hos Gabriel Finne. Vi kender i det hele i vor af nykærnet Smør duftende Literatur intet til den ramme Surmælkssorg, der kan samle sig bag Fjældene i Norge.

Er det vort Lands Skyld eller vore Forfatteres?

Det faar staa hen. Et synes dog at være klart, at der er en større aandelig Urelendighed i Norge end i Danmark. Har Bestialiteten hos os fire Kanter, har den kun tre i Norge, og med denne raa Kileform gør den større Skade.

Men udenfor Dumhedens mægtige Omraade og de himmelraabende Misbrugstilstande har der i Norge stillet sig en stadig voksende Skare af Forfattere, der af deres Lidelser, deres Sorg, deres Vrede og Spot har hentet en kunstnerisk Kraft, som har Overmaal nok til ikke blot at virke i Hjemlandet, men gaa over Kattegat og gøre Gavn i Danmark og en stor Del af Europa.

Vi sidder imidlertid som de kloge Nisser ved Smørhullerne og nyder med Kunstforstand af vor egen og de andres Grød.

Foruden Stuckenberg og Jørgensen var der hos os blandt de unge forgangent Aar et Navn, man lagde Mærke til: Axel E. Betzonich. Han skrev en Bog, der hed *Skibbrudne Folk*. Det var ikke nogen god Bog, men den indeholdt Løfter. Finne er ham foreløbig langt overlegen. Men skulde der være nogen af den ny Stab her hjemme, paa hvis Pande man kunde læse saadan noget som: Vrede, og hvis Talent tydede paa, at han med Held kunde give sig i Lag med de mere eller mindre elementære Opgaver, der hos os ligger brak, maatte det være Betzonich. Kan ikke Bøger som *Doktor Vangs Børn* og *Filosofen* af samme Forfatter, *Bondestudenter, Sjur Gabriel, „To Venner“, Albertine, Mannfolk, Hos Mama, Fra Kristiania-Bohêmen, Sult* drive ham eller en anden endnu ukendt ung Mand frem af sit Skjul?

Af de unge uartige Mennesker i *København,* hvoraf flere er Stilister om en Hals, nytter det vel ikke at forlange anden literær Gavn end den, de gør ved daglig at kvidre udenfor vore Vinduer. Det er for saa vidt Skade, som det efter vore Forhold er vel flot at holde Bogfinker som Graaspurve, men er de glade ved deres Kald, vilde det være dumt at fortrædige dem, og det er jo altid en Oplivelse, at de er der.

Fra Sverige har man hentet en Forfatter hjem og gjort en Del Væsen af ham: Verner von Heidenstam. Hans Roman *Endy-*

mion er bleven oversat af Fru Erna Juel-Hansen, og Georg Brandes har skrevet et »Forord« til Bogen. Det hører til de Gaader, jeg lader ligge som uløselige, at denne Mands Prosa har kunnet finde gode Navnes Anbefaling hos os, hvor dog af hundrede Mennesker de ti kan skrive, saa at man gider læse det. Henrik, der tidligere sendte Rejsebreve til *Politiken*, var langt at foretrække, skøndt han undertiden »bar« sig slemt nok. Men han kunde dog holde en Skildring fast, saa at den ikke virrede for vore Øjne som et Lærredslandskab paa Teatret; det kan Heidenstam ikke. Der er to eller tre Optrin i *Endymion*, som duer, Resten, det vil sige hele »Romanen« staar kunstnerisk paa Højde med Fortællingerne i *Gartenlaube*. Saa er der da betydelig mere Mening i, som sket er, at oversætte Ola Hansson. Han er en Prosaist af Rang, og Gustaf af Geijerstam skulde man have givet Husly i Danmark, ikke skænket ham til Norge. Hans *Fattigt Folk* er en muskuløs og i mange Henseender skøn Bog. Fortællingen om *Peter med ögat* gør Maupassant ikke bedre.

Der er en Forfatter, som jeg har gemt til sidst, fordi han af dem, der i Foraaret har udgivet Bøger, forekommer mig mest at svare til Begrebet: moderne dansk Skribent. Det er Henrik Pontoppidan. Paa hans *Skyer, Skildringer fra Provisoriernes Dage* vil man nogenlunde nøjagtig kunne aflæse den literære Ævnes Højde for Øjeblikket i Danmark.

Stille, ikke overdreven fast, smagfuld, haanlig, syslende med smaa Opgaver, klar og lind som en Indsøs Skvulp er da i 1890 den danske Literatur.

Den brødføder ikke Landet, men den giver os en Maalestok i Hænde, der kan bruges over hele den civiliserede Verden.

Vi er et lille Folk, men vi er pæne Mennesker. Sender vi for Øjeblikket en af vore til et hvilket som helst europæisk Stævne, maa det indrømmes, at han ikke har en eneste ny Idé i Panden, men han vil ikke blive forbløffet over, hvad han faar at høre og se. Gaar Folk paa den Kongres, hvorhen han kommer, med Støvlerne i Vestelommen, vil han ganske vist skemtende sige, at sligt var han ikke forberedt paa. Men han vil ikke skrige op og stille Forslag om, at Støvlerne skal trækkes paa Fødderne igen, for det bruger man i Danmark. Han vil efterhaanden vænne sig til at gaa paa Strømpefødder, og saa putter han maaske Støvlerne i

Baglommerne for at vise, at han baade er en praktisk og original Mand.

Der er dog en Kreds af Mennesker her hjemme, der ikke har det saa stille som vore Forfattere. Det er Malerne. Blandt dem sporer man en tydelig og absolut Bevægelse frem efter. Det har varet længe med dem. Der var en Tid, hvor de var et godt Stykke bag efter dem, der skrev. Nu er de foran, og en Nation kan lige saa godt male sig frem, som den kan skrive sig frem; det gælder blot om at faa Befolkningen uddannet til at se, som det før drejede sig om, at den skulde forstaa.

Bedst var det naturligvis, om man i Danmark baade kunde lære at se og forstaa. Men kan kun den ene Ting drives ad Gangen, maa man give Fred.

Heldigt er det jo, at her ikke overhoved er Stilstand.

E. Skram.

En gammel Skibslæges Erindringer[1].

Fregatten Bellona,

der var bestemt til at skulle foretage et Togt til Middelhavet og indtage en Del af Thorvaldsens Arbejder, der skulde afhentes i Livorno, laa omtrent færdig til Afsejling i April 1835, da jeg aldeles uventet modtog Ordre til at forrette Tjæneste som anden Læge i Fregatten. Jeg var lige ved Afslutningen af mit Eksamensstudium, hvorfor denne Udkommando kom mig i høj Grad ubelejlig og overraskende. Lægetjænesten i Fregatten havde nemlig allerede i længere Tid været besat med en meget flink Kandidat, Weiss (senere Stiftsfysikus), som imidlertid paa Grund af en opstaaet Uenighed med Overlægen, den samme jeg havde vikarieret for i Briggen St. Jan i Vestindien, i den ellevte Time havde opgivet sin Tjæneste; tvinge ham kunde man ikke, da han ikke tidligere havde staaet i Marinens Tjæneste, hvorimod jeg stod paa Vartpenge og derfor var forpligtet til at tage imod Udkommando. Jeg maatte altsaa paa dette sene Stadium afbryde min Eksamenslæsning og gaa om Bord i Fregatten. Det blev den besværligste Rejse, jeg har foretaget.

Skibet havde 44 Kanoner, 320 Mands Besætning og kommanderedes af Kommandørkaptajn de Coninck.

Chefen var en ældre Mand, meget godmodig, meget human, bekendt i Selskabsverdenen mere end i Marinen, havde i lange Tider ikke været til Søs og havde aldrig haft noget Navn som Sømand. Næstkommanderende: Kaptajnløjtnant F. Paludan var derimod en anerkendt dygtig Skibsfører, der havde faret i mange Aar til Koffardis; han var derfor mere anset som praktisk Sømand end som Søofficer, og var den egentlig styrende om Bord. Den yngre Officersbesætning bestod af særdeles flinke og elskværdige

---

[1]) Se Tilskueren 1888, S. 446 ff.

yngre Mænd, hvor iblandt jeg skal nævne Otto Lütken (Søn af Næstkommanderende paa Linjeskibet Dronning Marie), der senere blev Marineminister, Marstrand (Broder til Maleren) og Lehmann (Broder til Orla L.). Jeg nævner disse, fordi de vare dem, jeg nærmest sluttede mig til og som senere bleve mine Omgangsvenner.

Som Passagerer havde vi om Bord, foruden en teologisk Kandidat Schack, der havde faaet Chefens Tilladelse til at gaa med Skibet til Italien, Professor Høyen, der skulde landsættes i England. H. var en overordentlig underholdende og elskværdig Passager, om hvem vi alle flokkedes efter Middagsbordet, da vi gærne samledes paa Batteriet i et Røgelukaf, hvor han halvt samtalende, halvt foredragende med den for ham ejendommelige, ildfulde Veltalenhed, underholdt og med Anekdoter fra sine mange Rejser eller med interessante Æmner af Kunsthistorien. Vi følte det som et stort Savn, da han forlod Skibet i en Lodsbaad, da vi passerede Dover.

Der forløb ikke mange Dage efter vor Afrejse, førend vi bemærkede en Sygelighed blandt Mandskabet, der udbredte sig mere og mere, og hvis Aarsag var os en Gaade. Den bestod i en Slags Mavekatarrh med stor Mathedsfølelse, men uden at være ledsaget af Feber. Jeg selv blev snart angreben af den samme Sygdom, og da den hos mig var ledsaget af stærke Kongestioner til Hovedet og mit Lukaf var nede paa Bannierne og lidet luftigt, blev der indrettet et Lukaf til mig paa Batteriet, lige overfor Kahytstrappen. Hvad jeg før savnede fik jeg nu for meget af; ti naar Vinden stod paa om Styrbord (jeg laa om Bagbord, lige foran Chefens Kahyt), blæste det lige ind i min Køje, og da jeg stadig laa med vaade og kolde Omslag paa Hovedet, paadrog jeg mig en Betændelse af mit højre Øje (iritis), der var saa alvorlig, at den nær havde kostet mig Synet paa dette Øje.

Ved en heldig Omstændighed slap jeg hurtigere over den oprindelige Sygdom, end de fleste af mine Lidelsesfæller. Fra min Barndom af har jeg været vant til at drikke Vand og drak sjældent andet om Bord, hvor Øl, blandt Officererne er den almindelige Drik. Under min Sygdom, hvor jeg led af Tørst, forekom det mig, at Vandet havde en ejendommelig Afsmag, hvorfor jeg blandede det med Sukker og nød det som Sukkervand.

Førend jeg endnu var kommen op af Køjen og medens jeg endnu laa og led af heftige Smerter og utaalelig Lyssky i mit

betændte Øje, bragte Overlægen mig det Jobsbudskab, at en af Folkene var bleven angreben af Kopper (det var tiende Dag efter at vi havde forladt København). Det var et saa alvorligt Tilfælde, at det nogle Dage efter endte med Døden, og man kan forestille sig, hvilket Indtryk dette Dødsfald gjorde.

Jeg tror det var samme Dag, jeg fik dette Budskab, at et andet bragte os Oplysning om Aarsagen til min og Mandskabets Sygdom. Vandet fra Jærnkasserne nede i Lasten bliver gennem Læderslanger, der forbindes ved Metalbøsninger, pumpet op paa Dækket i et stort Vand(Rations)fad til Brug for Mandskabet. Det var bleven bemærket, at Oppumpningen var bleven mere og mere besværlig, og man havde da undersøgt Ledningerne og fundet Metalbøsningerne indvendig fyldte med Spanskgrønt. Oljen eller Smørelsen i Skruegangene var bleven harsk, havde forandret sig til Fedtsyre og angrebet Metallet, og Sygdommen var altsaa en Kobberforgiftning. Grunden, hvorfor jeg var kommen mig hurtigere, var hermed ogsaa forklaret, ti Sukker er Modgift mod Kobbersalte.

Efter vor første Koppepatient bredte Koppesygdommen sig som en Løbeild til saa godt som hele Besætningen, og der var en Tid, hvor det kun var med Nød og næppe, at der var Mandskab nok til at maniere Skibet, og de lettere angrebne og Rekonvalescenterne kunde ikke forskaanes for Tjænesten. Paa Bannierne laa de syge stuvede sammen saa tæt, som Sildene i en Tønde, og Overlægen og jeg havde den største Møje med at trænge os frem imellem Køjerne. Naar man véd, hvilken ubehagelig Uddunstning der kan udgaa fra alene én koppesyg, kan man gøre sig et svagt Begreb om, hvilken Stank og hvilken Atmosfære denne Sammenstuvning maatte frembringe, hvortil endnu maa føjes, at alle disse syge Mennesker maatte forhjælpes med deres Fornødenheder i det samme forpestede Rum.

Min Kollega og jeg var i den Tid næsten ikke ude af Klæderne, og skiftedes til af og til at faa et Par Timers Søvn.

Vi kom endelig ind i Middelhavet og søgte det nærmeste Karantæne-Etablissement: Port Mahon paa Majorca, men bleve uden videre afviste, hvor efter vi satte Kursen til vort Bestemmelsessted: Livorno.

Efter at vi vare ankomne dertil, blev der ligeledes rejst Vanskeligheder, som dog endte med, at vi skulde overføre alle vore syge til Karantæne-Etablissementet og der selv sørge for

Lægehjælp; derefter i tre Døgn rense og desinficere Skibet, og, naar ingen flere Sygdomstilfælde indtraf, efter endnu ti Dages Forløb have Haab om at faa »Practica« (frit Samkvem med Land). Samme Dag gik jeg i Land med de syge med Ordre til i alle Henseender at bære Omsorg for dem.

Karantæne-Etablissementet dannede et meget omfangsrigt Bygningskompleks, der meget lignede den Del af Christiansborg Slot, der dannes af Buegangene og omslutter Ridebanen, og var i det mindste lige saa udstrakt. Jeg fik indrømmet to store Sale til de syge og fik til mig selv anvist et meget rummeligt og meget ordentlig møbleret Værelse. Paa den store Midterplads var ved nedrammede Pæle og dertil fæstede Snore afgrænset et Rum, indenfor hvilket vi skulde holde os, og ved et Opslag i mit Værelse, affattet paa tre Sprog, blev det tilkendegivet, at enhver, der overskred denne Grænse, øjeblikkelig blev nedskudt af de vagthavende Kustoder, der bar skarpladte Geværer.

Der laa mange i Karantæne, og Pladsen frembød et broget Skue af Repræsentanter for de mest forskellige Racer og Nationaliteter: Tyrker, Grækere, Italienere, Spaniere, Arabere, Negre o. s. v., alle afgrænsede paa samme Maade som vi, og der hørtes stadigt den mest brogede Sprogforvirring.

Mit Værelse havde Vinduer til to modsatte Sider, hvoraf det ene vendte ud til Midterpladsen, det andet til en meget stor Grønning, der i Midten gennemskares af en meget bred og dyb Grøft. Hinsides Grøften laa store Træmmeværksbygninger, der optog de mistænkelige Handelsvarer: Huder, Skind, Uld, Bomuld o. s. v., der bleve gennemluftede, udbankede, rensede og desinficerede af Folk, jeg stadig saa beskæftiget med dette Arbejde. En Port, jeg saa af og til at staa aaben, førte ud til Grønningen denne Side Grøften og fandtes i den Del af Buegangen, der laa indenfor det os anviste Grænseskel.

Min Opgave var jo ikke alene at behandle de syge som Læge, men ogsaa at sørge for deres andre Fornødenheder, og da først og fremmest for Spise og Drikke, som skulde bestemmes af mig og være afpasset efter de syges Helbredstilstand. Jeg kunde ikke et Kvæk Italiensk, og Overkustoden, den eneste jeg stod i Forbindelse med, og som modtog mine skriftlige Ordinationer gennem en lang Tang, han stak hen mod mig, forstod kun Italiensk. Jeg havde fra Borde faaet med mig det eneste Hjælpemiddel i Italiensk, der fandtes: en tysk-italiensk Parleur, og denne

gennempløjede jeg da med den yderligste Grundighed. Jeg affattede herefter min første Spiseseddel, men var dog saa forsynlig at forlange en rigelig Mængde af Brød, Mælk og Frugter, jeg straks fandt Navnene paa i Parleuren, og som jeg mente at burde have i Baghaanden, dersom mit første Forsøg i Madlavning paa Italiensk skulde mislykkes.

Da Maden var bragt over paa Sygestuerne, gik jeg straks derover for at sé, hvad Held jeg havde haft. Jeg havde ordineret noget, som efter min Mening maatte blive til sød Suppe. Mit første Blik faldt paa en stor Terrin med Laag paa, men udenfor Laaget, klemt af dette, var Terrinen garneret med grønne Salatblade, og da jeg tog Laaget af, opdagede jeg vel noget flydende, men de kogte Salatblade havde det utvivlsomste Overtag. Min anden Ret burde efter min Opskrift have været Frikasé, men hvad den italienske Ret, der skulde repræsentere denne, bestod af, var umuligt at afgøre; begge Retter vare umulige. Med min egen Bespisning gik det ikke et Haarsbred bedre; vi maatte foreløbig lade os nøje med Brød, Frugt og Mælk, deraf kunde vi faa saa meget vi vilde og af bedste Beskaffenhed; Nød led vi altsaa ikke.

Saaledes gik det omtrènt en Ugestid. Saa kom en Dag den danske Konsul og forlangte at tale med mig i Parloiret. Han meddelte mig, at der vilde blive indlagt en Patient fra Fregatten, et Sygdomstilfælde, der var kommet meget ubelejligt, da Karantænen, dersom det viste sig at være Kopper, vilde blive yderligere forlænget. men dersom det skulde være af anden mistænkelig Natur, Kolera eller Pest, som herskede i Levanten, vilde det have Fregattens Afvisning til Følge. Derefter spurgte han, om der var noget, han kunde være mig til Tjæneste med. Jeg klagede da min Nød med Hensyn til Maden, og han gav mig det Raad, for de syges Vedkommende, at forlange dem bespist efter Reglementet for bedste Pleje paa Livornos Hospital, og for mit eget Vedkommende at forlange seks Retter Mad, hvoriblandt der dog rimeligvis vilde findes én spiselig; han selv skulde for øvrigt besørge det fornødne, han haabede til min Tilfredshed.

Den næste Dag var jeg meget spændt paa Udfaldet; ti vi trængte alle til en solidere Kost.

Min Overraskelse blev stor. De syge, hvoraf de fleste nu vare i god Bedring eller Rekonvalescenter, fik to Retter kraftig, velsmagende Mad, en Fiskeret og en Kødret, tillavede paa en

anden Maade end efter vor danske Kogebog, men meget appetitlig, og for mig blev serveret en Menu, som en Gourmand vilde have været tilfreds med. Jeg indskrænkede mig for Fremtiden til tre Retter, og hverken de syge eller jeg havde senere Grund til Klage.

Den omtalte syge blev samme Dag indlagt i Lazaretet under den besynderlige Diagnose: morbus lunaris (Maanesyge). Han var meget omtaaget, kunde vanskelig gøre rede for, hvad han fejlede og havde ingen Feber. Kopper var det altsaa ikke; men trods al min Umage med Undersøgelsen var jeg ikke i Stand til at stille nogen bestemt Diagnose, og maatte da foreløbig lade det bero ved Maanesygen, som jeg ikke havde nogen som helst Kundskab til. To Dage efter Indlæggelsen døde Patienten. Efter at Dødsfaldet var indberettet, blev der stor Uro i Lejren, da man havde Mistanke om, at det kunde være af orientalsk Pest, der herskede i Ægypten (derfra det store Antal karantænepligtige i Lazaretet). Jeg fik samme Dag en Skrivelse fra vor Konsul, indeholdende en Ordre fra Sundhedskommissionen om den følgende Dag Kl. 12 Middag, i Kommissionens Overværelse, at foretage Obduktion af Liget under aaben Himmel og paa et nærmere opgivet Sted paa den omtalte Grønning dennesides Grøften.

Den næste Dag, til den fastsatte Tid, bragtes Liget, baaret og fulgt af alle mine Rekonvalescenter og under stor Deltagelse af Lazaretbefolkningen, der saa til med blottet Hoved, til det anviste Sted, en aaben Grav, hvis Bund var fyldt med ulæsket Melkalk, hvoraf desuden laa en Bunke ved Siden af Graven, og Spader til Brug ved Begravelsen; ved Graven fandt vi et improviseret Bord af sammentømrede Brædder, hvorpaa Liget blev lagt. Paa den anden Side af den dybe Grøft, i en Afstand fra os af 2—300 Alen, fandtes Sundhedskommissionens Medlemmer, fem Mand høj, opstillede. Da jeg vidste, hvorom det gjaldt, lod jeg Liget tage fra Bordet og viste først dets hele Forflade, derefter straktes Armene helt op over Hovedet for at vise Akselhulerne, hvorefter det atter blev henlagt paa Bordet og Sektionen foretaget. Bryst og Underliv bleve aabnede og hvert Organ udtaget og fremvist. Jeg tror nok, at Himlens Fugle, der svævede over vore Hoveder, vare lige saa kloge paa, hvad der fandtes i disse Organer, som den flere hundrede Alen fjærnt staaende Sundhedskommission. Efter at dette Arbejde var endt, gjorde jeg Forberedelse til at aabne Kraniet, men Kommissionen gjorde nu Tegn til, at den var til-

fredsstillet, hvilket var mig meget kærkomment, da den brændende Middagssol stod mig lige over Hovedet. Liget blev nu lagt i Graven, som omgaves af Følget, der stod med blottede Hoveder, medens jeg foretog Jordpaakastelsen og bad et Fadervor. Derefter blev det overdækket med Kalk og Graven tilkastet. Sundhedskommissionen fjærnede sig ikke, førend Ceremonien, under hvilken den ogsaa stod med blottet Hoved og gjorde Korsets Tegn, var til Ende.

Nogen Oplysning om Dødsaarsagen fik jeg ikke gennem Obduktionen, da alle de undersøgte Organer befandtes at være sunde; rimeligvis vilde jeg have fundet den i Hjærnen, men Kraniet blev, som anført, ikke aabnet. Overlægen fortalte mig senere, at hans Diagnose var en Slags Vits, han havde betjænt sig af, da han var i Forlegenhed med til Sundhedsautoriteterne i Livorno at skulle opgive en Diagnose, førend det tillodes den syge at blive bragt fra Borde.

Jeg gjorde den Erfaring i Karantænelazaretet, at trods den meget strænge Disciplin, som fandt Sted her, kunde det dog ikke forebygges, at Reglementet blev overtraadt. Det var strængt forbudt Kustoderne at have noget Samkvem med eller modtage noget som helst af de karantænepligtige, uden de foreskrevne Formers nøjagtige Iagttagelse. Jeg lagde imidlertid Mærke til, at den Cigarstump, jeg bortkastede efter at have røget min Cigar, meget hurtig forsvandt, og opdagede, at den blev optagen af Kustoden. Jeg lod nu, som af Vanvare, en hel Cigar falde, og Kustoden bed straks paa Krogen; saa snart jeg havde vendt ham Ryggen, var Cigaren forsvunden.

Hvad jeg mest af alt nu, da min Sult var tilfredsstillet, trængte til, var Bevægelse i fri Luft, som jeg ikke kunde faa i det lille Rum, der var os tildelt, og som dertil var optaget af Rekonvalescenterne. Jeg havde, som anført, været inde paa den grønne Plads ved Obduktionen, og havde jeg været der én Gang, sluttede jeg, kunde jeg jo komme der oftere. Jeg benyttede mig da af mine Cigarer (Tobak er, som bekendt, monopoliseret i Italien og meget dyr) til at gøre mig gode Venner med Kustoden ved Tid efter anden at lade en falde, der altid blev optagen. En Dag, da Porten til Grønningen stod paa Klem, gjorde jeg Pantomimer til Kustoden om at maatte gaa igennem, som blev besvaret med et Nik, og jeg var da ikke sén med at benytte mig af Tilladelsen. Hver Dag senere, til et bestemt Klokkeslet, stod Porten

paa Klem, og jeg fik mig en god Motion inde paa Grønningen; Entréen kostede en Cigar.

Der er stor Forskel paa, hvad Almuen af de forskellige Nationer morer sig med. Jeg havde paa Lazaretet Lejlighed til at anstille Iagttagelser i denne Retning.

Italienerne var de livligste og de mest støjende. Der var en Skrigen og Skraalen af dem hele Dagen. Deres Morskab bestod i, at to og to afvekslende og hurtigst mulig rakte et vist Antal Fingre i Vejret, og Kunsten bestod i i samme Nu at bestemme Antallet, hvilket da blev skreget op saa stærkt som muligt.

Spanierne legede ikke, men spillede Tærninger hele Dagen. Tyrkerne legede slet ikke, men sad med Benene korslagte, i uforstyrrelig Ro, som kontemplative Tilskuere, røgende af smaa Pibehoveder med lange, stive Rør, som man kunde faa til Købs hos Kustoderne. Vore egne Folk morede ikke alene sig selv, men ogsaa vore tilgrænsende Naboer, og særlig Kustoderne, med en Leg, som gik under Navnet Katten og Rotten. To udvalgte bleve bundne for Øjnene, den ene, Katten, fik en Tamp, den anden, Rotten, to Pinde; der dannedes en Kreds af alle tilstedeværende, og inde i denne sattes, fjærnt fra hinanden, de to agerende, der kun havde Lov til at bevæge sig paa alle fire. Rotten begyndte med at skrabe med Pindene mod hinanden og derefter øjeblikkelig at forlade Stedet; Katten bevægede sig straks efter Lyden og søgte at ramme Rotten med Tampen. Man kan forestille sig, at dette ofte gav Anledning til de pudsigste Scener, især naar det hændte, at de begge uforvarende kom til at løbe Panderne mod hinanden. Legen var grovkornet; men det var Sømænd, der udførte den, og de morede sig som Børn.

Efter at have været omtrent 14 Dage i Karantæne, blev det mig meddelt af Konsulen, at der herskede en Koppeepidemi i Livorno. Jeg tog deraf Anledning til at indgive et Andragende til Sundhedskommissionen om at maatte blive udløst af Karantænen, da jeg fandt det modsigende at holde mig i Karantæne for en Sygdom, der herskede i Byen og blev behandlet af mine Kolleger uden nogen Indskrænkning af deres fri Samkvem med de sunde. Efter nogle Dages Forløb blev Tilladelsen mig given, selvfølgelig med den Forpligtelse fremdeles at bære Omsorg for mine syge, der for øvrigt nu alle vare Rekonvalescenter. Jeg var saa heldig ikke at have mistet nogen af mine koppesyge, hvoraf

flere havde konfluerende Kopper; kun én maatte bøde med Synet paa det ene Øje.

Jeg blev saaledes udløst af Fængslet, indlogeret paa et af de bedste Hoteller i Byen, og da Lazaretet laa i en betydelig Afstand fra denne, fik jeg Disposition over Hest og Vogn. Jeg levede nu som Matador, besøgte Livornos smukke Omegn og udstrakte mine Ekskursioner endog til Pisa med dens Domkirke, Campo santo og skæve Klokketaarn. Det eneste, der forstyrrede mig i min Nydelse, var mit lyssky Øje, som jeg bestandig maatte have bedækket af en Klap, hvorfor jeg ogsaa saa vel paa Lazaretet som i Hotellet gik under Benævnelsen: den enøjede Doktor (il dottore monoculo).

Fregatten havde endelig, efter 5—6 Ugers Forløb, indtaget sin Ladning (Thorvaldsens Arbejder) og laa sejlklar, hvorfor jeg og mine helbredede syge kunde tages om Bord.

Om Bord traf jeg, foruden den gamle Besætning, fire ny ankomne, der som Passagerer skulde gøre Rejsen med hjem, og blandt disse, hvad der er en Sjældenhed i en Orlogsmand, en Dame, Frøken Henriette, eller, som hun til daglig kaldtes, Jette Wulff, Datter af Admiral P. Wulff og bekendt fra H. C. Andersens Levnet som Skønaand og hans tidlige Protektrice. Den interessanteste af de fire Passagerer var Digteren Ludvig Bødtcher, som efter et 11aarigt Ophold i Rom nu vendte hjem. B. var en højst elskværdig Personlighed, som vi paa en temmelig lang Hjemrejse havde megen Glæde af. Foruden hans Fortællinger om Thorvaldsen, hvis daglige Omgangsven B. havde været, og hans Skildringer og Anekdoter om en stor Del baade af vore egne og fremmede Kunstnere, underholdt han os, sædvanlig efter Middagsbordet, i det tidligere omtalte Røgelukaf med at synge populære italienske Sange ledsagede af Guitar, og han foredrog disse med et Lune og en ungdommelig Friskhed, der altid bragte ham en enstemmig Klapsalve og en stadig Opfordring om Gentagelse.

Den Maade, hvorpaa B. var kommen til Rom, er saa karakteristisk, at den fortjæner at omtales. B. var, i Anledning af nogle Kunstneres Afrejse til Italien, samlet til et Afskedsgilde for disse hos Konditor Mini. Han var da 31 Aar gammel. Henimod Slutningen af Gildet, ved Midnat, henvendte en af de bortrejsende sig til B. med det Spørgsmaal: Hvorfor kan du, der dog saa længe har talt om at ville til Italien, ikke snøre din

Randsel og rejse med? Dagen efter var B. rejsefærdig og blev, som anført, elleve Aar borte.

Iblandt de yngre Officerer var der især én, jeg havde sluttet mig nøje til og som fortjæner en nærmere Omtale; det var Løjtnant Marstrand (Broder til Maleren). Han var en ualmindelig smuk ung Mand. Mørkebrune, noget drømmende Øjne, høj, bred Pande, fyldigt, mørkebrunt, krøllet Haar, lige-Næse, fyldige Læber, bleg, lidt brunlig (varm) Teint, oval Ansigtsform med et særdeles intelligent, maaske noget nervøst og ligesom fraværende Udtryk. Han var noget over Middelhøjde, slank og i høj Grad velskabt (et legemsstort Portræt, malet af Broderen og i sin Tid udstillet, vil kunne vidne om, at min Beskrivelse er korrekt). Han var den første Søofficer, der havde gennemgaaet den militære Højskole, og blev derfor af de ældre Søofficerer sèt paa med mistænksomme Øjne som »lærd«.

En lille Episode vil kunne give en Karakteristik af M. Min Plads ved Messebordet var imellem M. og Løjtnant Lehmann, ligeledes en intelligent og flink ung Officer, men af et roligere Temperament og mere kritisk anlagt end M. En Dag ved Middagsbordet kom vi til at tale om Shakespeare, der var M.s Orakel; Samtalen blev mere og mere ivrig og højrøstet, da baade L. og jeg fandt, at han meget overdrev Shakespeares universelle Betydning. Paa én Gang udbryder M. saa højt, at det rungede over hele Messebordet: Jeg paastaar, at S. har haft større Indflydelse paa Dannelse og Civilisation, end alle Præster tilsammen! Der blev efter dette Udbrud en øjeblikkelig, almindelig Tavshed ved Bordet; men derefter lød det i Kor fra alle Sider: Marstrand er gal! Ekscentrisk var han, ikke sjældent indesluttet og hypokonder; altid interessant og livlig, men ikke sjældent paradoks i sine Meninger og Udtalelser.

Som bekendt fik M. et meget tragisk Endeligt, da han som Tredjekommanderende paa Linjeskibet Kristian den 8de delte Skæbne med de mange, der mistede Livet ved den ulykkelige Katastrofe i Eckernførde Fjord. Det blev sagt, at man førend Katastrofen, og efter at Skibet var blevet overgivet, havde søgt efter M., men ikke kunnet finde ham. Det var et ikke lidet udbredt Rygte, at M. efter Overgivelsen, og i Forvisning om at være alene tilbage, havde sprængt Skibet i Luften. En saadan Handling laa ikke fjærn fra M.s ekscentriske Tænkemaade.

Hjemrejsen var, skøndt ikke særlig hurtig, saa dog i det hele taget behagelig og uden noget Uheld. I Begyndelsen af September ankrede vi paa Københavns Red.

Efter at Skibet var ankret, kom en Del af Officerernes beslægtede om Bord og deriblandt Orla Lehmann, for at hilse paa sin Broder, som jeg tidligere har nævnt. At jeg omtaler dette Møde, beror paa den Besynderlighed, som den Gang var mig paafaldende og blev det endnu mere ved de senere Begivenheder i Orla L.s Liv, at Brødrene indbyrdes talte Tysk, der var Omgangssproget i Hjemmet. Danskhedens og det danske Sprogs ivrigste Forkæmper brugte Tysk som Modersmaal og blandt lutter danske!

En animeret Middag, hvortil Bødtcher havde forfattet en Sang, der er optaget i hans samlede Digte, fandt Sted paa Bellevue, hvor Bellonas Officerer og Passagerer sidste Gang samledes og toge Afsked med hinanden.

Linjeskibet Skjold.

Efter i Foraaret 1836 at have taget kirurgisk Eksamen, blev jeg udkommanderet som 2den Læge med Linjeskibet Skjold, et Skib af samme Størrelse og Konstruktion som Linjeskibet Dronning Marie. Togtets Bestemmelse var, som det blev sagt om Bord, at sejle Vandet tyndt i Nordsøen, officielt at prøve Skibets Sødygtighed og tjæne til Øvelse for Officerer og Mandskab; Togtets Varighed seks Uger (det var i Frederik den 6tes sparsommelige Tidsalder.)

Vi maatte for Modvind opholde os en hel Uge paa Helsingørs Red, fik der Ordre til at gaa gennem Sundet Syd paa, anløbe Kiel og gennem Bæltet løbe ud i Nordsøen.

Ved Indsejlingen til Kielerfjord havde vi Modvind, men Skibet havde vist sig at være saa manøvredygtigt, at Chefen vovede at krydse med det gennem Fjorden, og det var en Fornøjelse at sé, hvorledes det store Skib, i det forholdsvis snævre Farvand, lystrede Roret, som om det kunde have været en Sejlbaad. Under Indsejlingen indtraf det Uheld, at en Mand faldt over Bord fra Krydsraaen og i Faldet tørnede mod en Jærnbom til Laaringsfartøjet og slog sig ihjel paa Stedet. Jeg stod ikke en Alen fra det Sted, hvor han tørnede med Hovedet mod Jærnbommen.

Vi ankrede udenfor Dysternbrook.

Vort Skib gjorde megen Opsigt; Folk, høje som lave, strømmede i store Skarer om Bord, og Lejligheden til at kunne faa

et Linjeskib at sé, benyttedes ikke alene af Kielerne, men ogsaa af Landbefolkningen og tilrejsende fra fjærn og nær. Studenterne fra Kiels Universitet vare især begejstrede ved alt, hvad de saa, og Udraabet: famos! hørtes overalt i Skibet.

Kielerne indbøde alle Officererne til et Bal paa Wilhelminehøhe, hvor det gik meget flot og gemytligt til, og hvor der blev danset til den lyse Morgen. Studenterne arrangerede senere et Sold for os paa Dysternbrook, hvor der blev holdt Taler til Ære for den danske Marine og drukket tæt. En stor Del af Studenterne var Sønner af den holstenske Adel. Henimod Slutningen af Gildet, da Vinen havde gjort sin Virkning, havde vi Lejlighed til at lære at kende en Ejendómmelighed ved det tyske Studenterliv. I en Disput mellem to Studenter, de vare begge adelige, sagde den ene: »Du bist ein Kamel«! hvorpaa den anden straks svarede: »Du bist gefordert«! Dagen efter duellerede de, og den ene fik en alvorlig Skramme over Ansigtet.

Flertallet af vore Officerer ekscellerede ikke i at kunne Tysk, og det gav jævnlig Lejlighed til Misforstaaelser. En af de morsomste, jeg var Vidne til, hændte Næstkommanderende. Han viste nogle meget fine og elegante Damer omkring i Skibet; da de kom ned paa Batteriet, hvor alle Kanonportene stode aabne, var der en stærk Gennemtræk, og da han saa, at Damerne svøbte Shavlerne tættere om sig, udbrød han: Ja, hier ist so viel Dreck auf die Batterien, hvorefter de forskrækkede saa sig om; men da de opdagede, at alt var rent og i den bedste Orden, blev de højrøde i Ansigtet af tilbageholdt Latter.

Skøndt vi i det hele taget blev feterede, følte vi tydeligt, at det alene var Marinen, som Tyskerne altid havde haft Respekt for, at denne Hyldest gjaldt, men at der paa Bunden gik en Understrøm, der var ringeagtende, for ikke at sige noget værre, overfor det danske Folk, og at Slesvigholsteinismen allerede den Gang var populær og havde slaaet dybe Rødder.

Efter omtrent en Uges Ophold ved Kiel sejlede vi, uden at finde nogen ukendt Sten, gennem Bæltet og Kattegattet ud i Nordsøen.

Naar det ikke blæste en Storm eller var en Søndag, ekserceredes eller manøvreredes der hele Dagen, hvilket for udenforstaaende frembød meget liden Interesse; og da vi intet Maal havde for vor Rejse, var Vind og Vejr, der under andre Omstændigheder baade følges med Interesse og er en stadig Genstand for Samtale, os ganske ligegyldige.

Da der imidlertid var et særdeles godt Forhold imellem Chef og Officerer og Officererne indbyrdes, gik den Maaned, vi tilbragte i Nordsøen, temmelig hurtig, og den fastsatte Dag ankrede vi paa Københavns Red.

Der var fire ældre Officerer om Bord saa forskellige indbyrdes og saa individuelt ejendommelige og afgivende Typer for den Tids Søofficerer, at de fortjæne at omtales.

Chefen, Kommandør Antonius Krieger, var Type paa en gammel Søhane; alle Former og Bevægelser runde, Fødderne altid i første Position, vejrslagen og ordknap. Han blandede sig aldrig i Tjænestens Enkeltheder, som han overlod til Næstkommanderende (en ikke almindelig Egenskab hos Chefer), og var meget baade agtet og afholdt om Bord. Den eneste Ulæmpe, vi havde af ham, bestod i hans besynderlige Maade at tage sig Motion paa, naar han opholdt sig paa Dækket. Naar Chefen er paa Dækket (Skansen), staar eller gaar han, naar Skibet er til Ankers eller under Sejl med Vinden ret agter ind, om Styrbord, ellers til Luvart, og det er kun den vagthavende Officer, der er paa samme Side som Chefen; alle andre gaa eller opholde sig paa den modsatte Side, og det vilde røbe en høj Grad af Malkonduite ikke at iagttage denne Formalitet. Men han havde den Vane at krydse fra den ene Side til den anden, hvilket nødte os andre til ogsaa at krydse for ikke at komme ham i Vejen, hvilket tog sig meget pudsigt ud. De yngre Officerer sagde om ham, at han gik i engelske Anlæg.

Jeg har omtalt, at han vovede at krydse med Linjeskibet igennem Kielerfjord. Med et Sejlskib er det ingenlunde let til en bestemt Tid at være paa et bestemt Sted. Han havde Ordre at være paa Københavns Red paa en bestemt Dag. De fleste, man tør maaske sige alle, Chefer løb saa betimeligt ind i Sundet, og opholdt sig der færre eller flere Dage, for at de med Sikkerhed kunde efterkomme Ordren.

Han opholdt sig med Skibet i flere Etmaal stadigt krydsende i det i høj Grad »urene« Farvand i den sydligste Del af Kattegatet og den nordligste Del af Sundet, imellem Kullen og Anholt, hvilket Skibe med et saa betydeligt Dybgaaende som Linjeskibet skyndte sig med at passere saa hurtigt som muligt. Officererne holdt ikke meget af denne Sejlads, da der hørte den største Agtpaagivenhed til, især om Natten, ikke at komme for nær til Grundene og at undgaa de mange Sejlere, der stadigt

passere dette Farvand baade for Nord- og Sydgaaende. Men paa den anden Side kunde de ikke undlade at beundre Chefen for hans Mod og Sømandsdygtighed, der ikke frygtede for at paatage sig Ansvaret for denne farlige Sejlads.

Var Chefen faamælt, saa var Næstkommanderende talende; Munden stod aldrig stille paa ham, og han var idel Virksomhed, uafbrudt i Bevægelse; hans Rastløshed grænsede til Stundesløshed. Ved Togtets Begyndelse kom han til at lide af Mundsyge (stomatitis), og en af de yngre Officerer spurgte mig i den Anledning, om jeg ikke troede, han havde slidt Munden op. Det var ham, der 1849, som Armeens søkyndige og øverst kommanderende Søofficer, gav den skæbnesvangre Ordre, der var kontramanderet af den kommanderende General, at foretage Diversionen i Eckernførde Fjord, der endte med Tabet af Linjeskibet Kristian d. 8de og Fregatten Gefion.

Tredjekommanderende var, hvad der er en Sjældenhed i Marinen, adelig og Kammerjunker. Stiv som en Stok og pedantisk som en Magister var han Skive for de yngre Officerers Lystighed. Naar han sidst havde været til Søs, var der ingen der vidste. Han var Chef for øverste Batteri og gik stadig og puslede dernede. Skildvagten, der har Post udenfor Chefens Kahyt, havde han forsynet med Hellebard, og han havde travlt med at indeksercere Soldaterne, der skiftedes til at forrette denne Tjæneste, i de forskellige Hellebardgreb, en Kundskab han rimeligvis havde arvet fra sine Forfædre. En Løjtnant fik ét, en Kaptajnløjtnant to og Chefen tre Stød med Hellebarden i Dækket med tilhørende mindre eller mere udstrakt Arm. Han endte, hvor han utvivlsomt bedre hørte hjemme, som Kæmner ved Øresunds Toldkammer, en af de meget attraaede og meget indbringende Sinecurer, og med Titel af Kammerherre.

Fjærdekommanderende var en Type for de Officerer, der havde faaet deres Opdragelse af Admiral Sneedorff, i sin Tid Chef for Søkadet-Akademiet.

Han var høj, stærkt bygget, sorte Haar og Øjenbryn, brede, grove Ansigtstræk, med et godmodigt og dog djærvt Udtryk, mørk Hudfarve, levende, mørke Øjne, store, brede Bevægelser, kraftig, sonor Stemme og store, glatte Guldringe i Ørerne. Ingen kunde tage fejl af, at han var Sømand. Han var i høj Grad godmodig, djærv og frimodig i sine Ytringer, og dansk i Sind og Skind. Hans Lekture bestod udelukkende af Holberg og

33*

Baggesen. Holberg kunde han udenad paa sine Fingre, og naar han havde overværet Opførelsen af en eller anden af H.s Komedier, kunde han sige den vedkommende Skuespiller enhver Fejl han havde begaaet i sine Repliker. Hvor som helst man vilde slaa op i Peder Paars og give ham den første Strofe, kunde han fortsætte saa længe det skulde være. Ved Messebordet, til Frokost og Aften, havde han en Damejean med dansk Brændevin staaende paa Dækket ved Siden af sig; det vidste han, hvad var. Han havde som ung Officer været lidenskabelig Spiller, og en af hans nærmeste Kammerater, der havde været sammen med ham i Vestindien, fortalte mig, at han i St. Thomas, hvor en Spanier, Borello, holdt Spillebank, havde sprængt denne Bank og var kommen om Bord med Lommerne og et stort Silkelommetørklæde fyldt med Dubloner (en spansk Guldmønt af omtrent 60 Kr. Værdi). Han var et af de Mennesker, som alle holdt af og som vist aldrig havde haft nogen Uven.

Korvetten Galathea.

1837, om Foraaret, fik jeg Ordre til gøre Tjæneste som Overskibslæge i det nævnte Skib under Kaptajn Magnus Lütkens Kommando. Korvetten var en Mellemting af en Fregat og en Korvet; den havde nemlig et lukket Batteri, men paa Dækket kun nogle ganske faa Kanoner, hvorfor det ogsaa var et meget rummeligt og bekvemt Søskib, der paa Grund af disse Egenskaber senere blev benyttet til Jordomsejling.

Togtet var bestemt til et Kryds i Nordsøen og senere i Østersøen og Finske Bugt, hvor vi skulde anløbe Kronstadt. Kadetkorvetten Najaden, der var en forholdsvis daarlig Sejler, skulde følge os, hvilket ingenlunde var morsomt, da vi stadig maatte gaa med smaa Sejl, undertiden endog med et eller andet bak Sejl, for ikke at se den forsvinde i Horisonten.

Vi gik først Norden om Sjælland og ankrede for Vindstille op ved Sjællands Odde.

Da det rygtedes i Kallundborg, at to danske Orlogsmænd laa til Ankers i Nærheden af Byen, kom der fra dennes Honoratiores en Indbydelse til Officererne til et Bal i Klubben om Aftenen, hvortil Cheferne gav deres Tilladelse. Ordfører for den Deputation, der bragte Indbydelsen, var en ældre Søofficer, der nu var Postmester, og i sin Tid bekendt for sit gode Hoved, sine gale Streger og sin Ævne til at kunne drikke som den bedste.

Vi blev landsatte ude paa Odden, hvor Vogne ventede paa os; men Mage til Kørsel, som den til og fra Kallundborg, har jeg ikke oplevet. Kusken paa den Vogn, jeg var paa, blev straks afsat, og en af de yngste Officerer indtog hans Plads. Vej var der ikke noget af, men den ene Rullesten større end den anden, og alt efter som vi havde været nede i en Dal mellem to Stene og skulde op paa den næste, raabte den improviserede Kusk: klar ved R..knas! og saa hoppede vi en halv Alen op fra Sædet og ned igen, og det gentog sig, stadigt kørende i skarpt Trav Odden igennem, indtil vi naaede den banede Vej til Kallundborg.

At vi morede os paa Ballet, at de kallundborgske Skønheder bleve kurtiserede, og at der konsumeredes en Masse Drikkevarer, er selvfølgeligt.

Vi toge fra Ballet om Morgenen Kl. 3—4 og kørte, flere Vogne i Række, fyldte med unge og lystige Søofficerer tilbage til Odden. Kusken paa den Vogn, jeg var paa, var den omtalte Postmester, og ædru var han ikke. Skøndt vi kørte i skarp Trav, var der en stadig Vekslen af Passagerer paa Vognene; ti Vognstangen af den bageste Vogn blev kørt tæt hen til den, der kørte foran, og saa var der en stadig Entren paa Stangen imellem Hestene fra den ene Vogn og til den næste.

Hvad der var at vente af en drukken Kusk og en saadan Kørsel, skete da ogsaa; ved en kort Omdrejning af Vejen væltede vi. Jeg blev kastet med Hovedet mod et Stengærde, men var saa heldig at beholde min stive, trekantede Hat paa Hovedet og slippe med en forsvarlig stor Bule i Hovedet og nogle Hudafskrabninger i Ansigtet; de andre vare ogsaa, paa nogle mindre betydelige Kontusioner nær, hele og holdne og alle paa Benene igen, da jeg, noget fortumlet af Slaget, fik mig rejst. Den eneste, der blev liggende, var vor Kusk. Jeg begav mig straks hen til ham og spurgte, om han var kommen til Skade, men fik intet Svar. Han laa og fumlede med den ene Haand under sin Kappe, og rakte mig endelig en Flaske, hvorefter den samme Manøvre under Kappen gentog sig, der endte med, at jeg ogsaa fik en Proptrækker, og da disse Rekvisiter lykkelig var bragte i Sikkerhed, rejste han sig, saa sig om til alle Sider, og efter at have forvisset sig om, at vi alle vare paa Benene, udbrød han: Nu skal vi s'gu ha et godt Glas gammel Portvin oven paa den Forskrækkelse! hvorpaa Flasken blev trukken op, et Bæger halet op af Kappelommen og Flasken tømt.

Medens dette passerede, var Vognen bleven rejst; hverken denne eller Hestene, der heldigvis var bleven staaende, havde lidt nogen videre Skade, og Kørslen blev atter fortsat i samme Tempo, men heldigvis ad en bedre Vej over Odden, end den vi var kommen ad til Kallundborg.

Efter at være kommen om Bord, lettede vi, sejlede igennem Kattegatet, Nordsøen, Norden om Skotland, Vesten om Irland ned til Højden af Cap Finisterræ, vendte her, stode ind i den engelske Kanal, langs med Kysten af Island Wight, forbi det berømte Eddistone Fyr og ankrede i Plymouths Havn. Hvad der mest forbavsede mig her, var Forskellen i Vandstanden ved Ebbe og Flod. Officererne var bleven indbudne til at bese Orlogsværftet, der laa saaledes, at vi maatte ned ad en vel omtrent 50—60 Trin høj Stentrappe for at komme i Baaden, der førte os over til Værftet. Da vi skulde tilbage, kunde jeg aldeles ikke orientere mig, ti den høje Stentrappe var forsvunden; vi kom ad nogle faa Trin op paa det samme Sted, hvorfra vi var gaaede ned. Forskellen bestod i, at der nu var seks og tyve Fod højere Vandstand i Havnen, end da vi gik ned af Trappen. Jeg fik Lejlighed til at besè Lord Edgmonds for sin skønne Beliggenhed og vidunderlig dejlige Park berømte Herresæde og deltage i en Ekspedition op ad Tamerfloden til et Tin- og Manganbjærgværk. Floden var her ledet igennem en Tunnel af betydelig Længde, som vi passerede i Baade af Jærn; det var den første Tunnel, jeg havde sét, og ligeledes første Gang jeg havde sét Jærn flyde paa Vand.

Efter nogle Dages Ophold gik vi igen under Sejl og styrede hjem efter, for at proviantere til den sidste Del af Togtet i Østersøen.

Vort Skib, der var en lige saa fortrinlig Sejler, som godt Søskib, blev mønsterværdig holdt, Tonen i Messen var god, Officererne enedes godt, Mandskabet blev humant behandlet, og vi havde en dygtig Chef, for hvem alle havde Respekt. Vort Ophold paa Københavns Rhed var kun kort, og med god Vind løb vi ud i Østersøen.

Da vi kom ind i Finske Bugt, traf vi en talrig russisk Orlogsflaade, bestaaende af en Mængde Linjeskibe og Fregatter, der laa og manøvrerede. Vor Chef, der var stolt af sit ny, velsejlende, fortrinligt manøvrerede og manierede Skib, sendte en Officer om Bord i det russiske Admiralskib for at komplimentere

og tillige at udbede sig Admiralens Samtykke til en Sejlprøve imellem vort og et med dette nogenlunde tilsvarende russisk Skib.

Sejlprøven kom ogsaa i Stand, men den svarede ikke ganske til Chefens Forventning; ti skøndt der gjordes alt tænkeligt om Bord hos os ved Udførelsen af de forskellige Manøvrer med Hensyn til Hurtighed og Præcision, var vor Overlegenhed meget ringe, og i en enkelt Sejlads laa vi endog under i Hurtighed. I den Tid, vi opholdt os ved Flaaden, fik vi Indtrykket af, at der var en Præcision og en Dygtighed i alt hvad der blev foretaget, der langt overgik Chefens og ligeledes de fleste af Officerernes Forventning. Men det var da ogsaa Kejser Nicolaus den 1ste, der den Gang med Jærnhaand styrede Rusland.

Paa Cronstadts Rhed traf vi, foruden en nylig ankommen stor amerikansk Fregat: Independence, der havde overført den nordamerikanske Ambassadør, en stor Del russiske Orlogsmænd af alle Størrelser, samt et kejserligt russisk, stærkt forgyldt Hjuldampskib.

Ligesom vi havde faaet Ankret i Bund og Sejlene beslaaede, saa vi et stort russisk Fartøj, fyldt med uniformerede, mest ældre russiske Honoratiores, sætte fra Borde fra Amerikaneren og lægge Kursen over til os. Der var otte Sluproere i Baaden, og i Hækken stod en høj, statelig Kvartermester, eller hvad han var, og styrede. Vi fik travlt om Bord med at faa Soldatesken paa Dækket og træde i Gevær, og de nødvendige Forberedelser trufne til Modtagelsen af de høje Herrer, hvoriblandt befandt sig: Udenrigsministeren, Grev Nesselrode, en Storfyrste, Marineministeren, flere Admiraler o. s. v. Efter at have opholdt sig nogen Tid paa Dækket og være bleven komplimenteret af Chefen, gik de ned for at besé Skibet, og blev derefter indbudte i Chefens Kahyt for at indtage nogle Forfriskninger. Kvartermesteren paa det russiske Fartøj kom derefter op ad Faldrebstrappen uden at faa Faldreb; ti han havde ingen Officersdistinktioner og ingen Dekorationer, men kun en tæt tilknappet Uniformsfrakke og en rund, flad Uniformshue paa Hovedet. Han gik omkring paa Dækket og iagttog alt meget nøje, og hvad der især tiltrak sig hans Opmærksomhed, var den paa Dækket opstillede Soldateske, som han inspicerede baade for og bag. Han var en høj, rank, fortrinligt proportioneret Mand, blond, med en græsk Profil og en imponerende Holdning. Da der tilfældigvis ingen Officer fandtes paa Dækket, de vare nede om Læ for at vise de fremmede omkring

eller inde hos Chefen, gik jeg hen og spurgte paa Tysk, om han ikke ønskede at besé Skibet, saa skulde jeg følge ham ned paa Batteriet og søge den vagthavende Officer. Da vi kom ned paa Batteriet, vare alle de fremmede forsamlede i Chefens Kahyt, og jeg spurgte ham, om han ikke vilde gaa derind for at indtage en Forfriskning, hvilket han afslog. Derefter traf jeg den vagthavende Officer, til hvem jeg overgav ham. Førend de fremmede gik fra Borde, kom han atter op paa Dækket, og gik, uden at faa Faldreb, ned i Fartøjet, hvor han indtog sin Plads i Hækken og stod med Haanden til Huen, medens de høje Herrer indtoge deres Pladser.

Det var Kejser Nicolaus i incognito, og den der vovede at bryde dette, der varede saa længe, han havde den flade Hue paa Hovedet, blev, efter Omstændighederne, straffet med Degradation eller Fængsel.

Fartøjet gik fra os over til det kejserlige Dampskib, der laa os ganske nær. Der saa vi vor Kvartermester blive forvandlet til Kejser. Han gik straks op paa Kommandobroen, en Officer bragte ham en trekantet Hat og modtog Huen. I samme Nu han satte Hatten paa Hovedet, blev det kejserlige Flag hejst, og nu tordnede Kejsersaluten fra hver en Orlogsmand, der laa paa Reden og fra Fæstningerne i Land.

Hvilket Indtryk Kejseren havde faaet af vort Skib, fik vi senere at vide, og det havde ikke været det bedste; han havde ikke fundet det i Orden, og fra et kejserligt russisk Synspunkt, kunde det synes begrundet. Han kom om Bord hos os lige fra den luksuriøst udstyrede amerikanske Fregat, hvor alting skinnede af poleret Messing og Mahogni, hvor hele Besætningen var uniformeret og det hele anlagt i storartet Stil (Fregatten var et raseret Linjeskib og, som anført, Overbringer af en Ambassadør). Vort Skib var overfor alt, hvad der kan gaa ind under Begrebet Luksus, tarveligt udstyret (det var i Frederik den 6tes tarvelige Tid); Mandskabet var i dets daglige Arbejdsdragt, og den var i høj Grad broget. Uniform bares kun af Marinens faste Mandskab, end ikke Officianterne (Lægen og Proviantforvalteren) havde nogen reglementeret Uniform, men de anskaffede sig i Reglen en improviseret; Soldatesken saa kummerlig ud, ti ogsaa den var i sin daglige Dragt (gammel rød Trøje, lyseblaa, slemt medtagne Bukser med fæle »Knær«), som maa have skaaret slemt i de kejserlige Øjne, der kun var vant til at sé sine egne Soldater og Matroser stramt uniformerede og efter Kejserens Ordre snørede

ind om Livet, saa de fik Lighed med Hvepser. Alt dette var dog kun det ydre, Skallen (vi fik senere Lejlighed til at erfare, hvilken Pris der sættes paa denne i Rusland), der den Gang blev sat meget liden Pris paa i den danske Marine. Kærnen var sund og god. Vort Skib kunde i alt væsentligt baade som Sejl- og Kampskib maale sig med et hvilket som helst andet af samme Størrelse, blev udmærket holdt med Hensyn til Renlighed og Orden og fortrinligt manieret, manøvreret og navigeret; men Stads var der hverken inden- eller udenbords.

Hvad det rent ydre havde at betyde i Kejserens Øjne fik vi at vide af en russisk (finsk) Officer, der fortalte, at en Skibschef, der var hjemkommen fra en langvarig oversøisk Rejse og ikke havde ladet Skibsskroget male udenbords, førend han ankrede paa Cronstadts Rhed, af denne Grund blev degraderet.

Hvorledes det i øvrigt hængte sammen med denne Pyntelighed, fik vi adskillige Beviser paa under vort Ophold ved Cronstadt. Da Vejret stadigt var varmt og tørt, laa alle Orlogsmændene med aabne Finkenetter[1]). Som en Gentleman sætter Pris paa at have pletfrit Linned, viser en Orlogsmand gennem sine rene og hvide Køjer, at han sætter Pris paa Renlighed. Det var i høj Grad paafaldende at sé Russernes skinnende hvide Køjer, der overstraalede baade Amerikanerens og vore egne, og vi vare nysgerrige efter at faa at vide, hvorledes det egentlig hængte sammen, da Russerne, som bekendt, ansés for ikke at have Renlighed til deres Hoveddyd.

Af den Officer, der gik om Bord i Russeren for at komplimentere, blev Gaaden løst. Det var nemlig ikke Køjen, man saa, men et Overtræk, og indenfor dette fandtes den skidne Køje.

Ved mit Besøg paa det militære Hospital i Cronstadt blev jeg overrasket ved at finde en Renlighed, en Orden og jeg kan sige en Pyntelighed, som ligefrem gik over Grænsen af, hvad det er muligt at gennemføre og vedligeholde, naar det ikke skal gaa ud over de syge. Da jeg til Overlægen gjorde en Bemærkning herom, svarede han, at Kejseren var i Cronstadt, og man var intet Øjeblik sikker paa hans Besøg; fandt han ikke alt, indtil

---

[1]) Finkenettet er det Rum, der findes i Skibets Ræling, der forløber langs med hele Skibet, og hvor Mandskabets Køjer, surrede paa en bestemt Maade, have Plads, naar de ikke benyttes. Under Sejl og i regnfuldt Vejr dækkes de af Finkenetklædet.

den mindste Enkelthed, saaledes som han ønskede og antog for rigtigt, var man sikker paa hans Unaade og dens Følger.

Dagen efter Kejserens Besøg om Bord modtog alle Officererne Indbydelse til at overvære en Forestilling af et italiensk Operaselskab paa det kejserlige Teater i Peterhof, hvor Hoffet opholdt sig, og Chefen en Indbydelse til Middag.

Førend jeg gaar videre i min Beretning om denne lille Episode, skal jeg give en skitseret Karakteristik af vor Chef, hvis Originalitet kulminerede ved hin Lejlighed.

Jeg har allerede omtalt, at han var en meget dygtig Søofficer og paa den Tid vistnok en af Marinens mest erfarne og praktiske Officerer, og hans Ydre svarede ganske hertil. Foruden at være Sømand med Liv og Sjæl, var han dansk lige til Fingerspidserne og havde en ophøjet Ringeagt for alt, hvad der var russisk. Hans Danskhed ytrede sig ikke alene i Ord, men gik saa vidt, at hans Klædedragt fra Top til Taa udelukkende bestod af danske Fabrikata, ja endog Knapperne i hans Uniform vare af dansk Fabrik, ikke Metalknapper, men saakaldte Skalknapper, Knapformer af Træ, der vare omgivne af en Skal af Messingblik, hvori var presset et Anker uden Krone. Retterne paa hans Bord vare danske, og man drak dertil en fortrinlig Stikkelsbær- og Ribsvin, der var tilvirket paa hans Landejendom, i Nærheden af Brøndshøj.

Til Dinéren hos Kejseren mødte han selvfølgelig i Uniform, men med Voksdugs trekantet Hat, Dolk, blaaspraglede Strømper og Sko, og med Uniformskjolen, hvorunder en blaa Vest, aaben. Med sit vejrslagne, stærkt rynkede, djærve Sømandsansigt, sin undersætsige, bredskuldrede Figur, sin Selvsikkerhed og uforstyrrelige Ro i sin Optræden og sin Bevidsthed om egen Overlegenhed, kan man forestille sig, hvilket Indtryk han har gjort ved Kejser Nicolaus' Hof.

Til denne Karakteristik kan jeg endnu føje, at han var en, for den Tid, meget frisindet Mand, som var iblandt dem, der fik den bekendte Næse af Fredrik den 6te: »Vi alene vide« o. s. v.

(Sluttes.)

A. G. Drachmann.

Politik og Økonomi i Grosserersocietetets Handelsberetning.

Handelsberetning for Aaret 1889. Udgiven af Grosserersocietetets Komite. København 1890.

Den Toldbetænkning, Grosserersocietetets Komite midt under sidste Valgbevægelse udsendte, fandt ikke megen Paaskønnelse udenfor de i snævrere Forstand »Interesseredes« Kreds. Nogle fandt, at den vel meget gik et enkelt politisk Partis Ærinde, og andre, især Købmænd, for hvem det politiske ikke stod i første Række, ærgrede sig over Betænkningens udpræget protektionistiske Tendens, der efter deres Mening var stridende mod Handelsstandens virkelige Interesser. Det Værk, Komiteen denne Gang har udsendt, Handelsberetningen for 1889, vil derimod sikkert blive modtaget med Velvilje fra alle Sider. Politikerne — i alt Fald de af dem, der endnu ikke ganske har opgivet Haabet om fornuftige Resultater af Lovgivningsmagtens Arbejde — vil glæde sig over det ret betydelige Bidrag til Kundskab om Landets økonomiske Forhold, som Beretningen giver, og Købmændene kan denne Gang alle være med til at takke deres Repræsentation, fordi den i en letlæselig og til Dels endog tiltrækkende Form har givet dem en Mængde nyttige Oplysninger, og vel især fordi den — ganske mod Skik og Brug her til Lands — har meddelt disse Oplysninger saa betids, at de endnu kan yde dem praktisk Nytte. Des værre har Beretningens Forfattere kun i ringe Grad kunnet støtte sig til den officielle Statistik, men dette har Komiteen med paaskønnelsesværdig Energi søgt at raade Bod paa ad andre Veje. Det er derfor paa de allerfleste Omraader lykkedes at give et nogenlunde paalideligt Billede af Bevægelsesretningerne i det forløbne Aars økonomiske Udvikling, og der er nu en Gang blandt praktiske Folk mere Glæde over en omtrentlig rigtig Besked

i rette Tid end over minutiøst korrekte Tal, der kommer saa sent, at kun Historikere og Nationaløkonomer har Brug for dem.

Beretningen skildrer Aaret 1889 som et for Produktion og Omsætning i det hele gunstigt. Omsætningen i alle de store Verdensartikler har i det taget et mægtigt Opsving, og Priserne har som Følge deraf i det hele været højere. Fragternes Stigning, der altid er et af de solideste Symptomer paa Bedring i den økonomiske Tilstand, har tilført ogsaa vort Land betydelig forøget Indtægt, idet baade vore Rederier og vore Skibsbyggerier i det hele har haft stadig og vellønnet Beskæftigelse. Ogsaa flere vigtige Landbrugsprodukter har naaet forholdsvis høje Priser, men i øvrigt har Aaret paa ingen Maade været saa godt for Landbruget som for Handelen, Skibsfarten og Industrien. Den daarlige Høst mere end opvejede de Fordele ogsaa Landbruget havde af det almindelige Opsving, og den bidrog væsentligt til at give den anden Halvdel af Aaret et tristere og slappere Præg. Vi leve og dø med vort Jordbrug her til Lands, endnu langt mere end andensteds, og det kunde derfor ikke undgaas, at den slette Høst maatte virke i høj Grad hæmmende ogsaa paa vore øvrige Virksomheder.

Overfor Naturforholdene og Verdensøkonomiens Strømninger spiller Statsforanstaltninger, af hvad Navn nævnes kan, kun en forholdsvis ringe Rolle, og det gælder da især et lille Land som vort. Men uden Betydning er de naturligvis langtfra: de kan godt betyde et anseligt Plus eller Minus i den Andel, det enkelte Land faar af Fordelene eller Kalamiteterne. Ganske naturligt ofrer da ogsaa Handelsberetningen denne Side af Sagen stor Opmærksomhed. — Ingen Reform vilde blot tilnærmelsesvis faa den Betydning for vor Omsætning og vort økonomiske Liv i det hele som en Toldreform, og Beretningen nægter sig da heller ikke det Suk over Menneskenes Ufordragelighed, som snart er et obligat Tilbehør til enhver offentlig Omtale af denne Sag. Kun fordeler Grosserersocietetet — af et upolitisk Samfund at være — sin Beklagelse og Dadel mærkværdig uligeligt. Regeringens Bestræbelser finde helt igennem Billigelse eller i alt Fald ikke Modsigelse, medens al Syndernes Mangfoldighed læsses paa Folketingets brede Ryg. Udsigterne til en Gennemførelse af Toldsagen er, siges det i Beretningen, »svundne ind til intet efter den af Folketinget indtagne Holdning overfor Regeringens i nøje Sammenhæng med Toldloven staaende Skattereform. Saa længe Folketingets Flertal med samme Haardnakkethed fastholder sit Standpunkt om at

benytte Toldreformen dels til Gennemførelsen af vidtgaaende Skattelettelser, dels som en Tilnærmelse til ideale Teoriers Virkeliggørelse ..., maa overhovedet ethvert Haab om en snarlig Løsning af dette Spørgsmaal vistnok opgives.« Det er haarde Ord, men Folketinget faar trøste sig med, at Beskyldningens indre Gehalt kun lidet svarer til den Myndighed, hvormed den udslynges. Hvis Komiteen ved denne Lejlighed havde villet anvende til eget Brug noget af den »Nøgternhed«, den med saa megen Styrke kræver af andre, vilde den ikke have udsat sig for at give denne Del af sin smukke og fortjænstfulde Beretning saa megen Lighed med et partipolitisk Indlæg. Folketingets Standpunkt har jo altid været gennem Toldrevisionen at opnaa en betydelig Skattelettelse og en Nedsættelse af Toldunderstøttelsen til vor hjemlige Industri, og Regeringen har herimod sat Kravet om fuld Kompensation og om Beskyttelsens Bibeholdelse i væsentlig samme Omfang som nu. Naar nu Regeringen, ved at kræve en betydelig Forøgelse af den indirekte Beskatning og en Række helt nye Beskyttelsessatser, paa begge de afgørende Punkter har fjærnet sig ret betydeligt fra den Faktor i Lovgivningsmagten, med hvilken det var Opgaven at komme overens, kan man dog vel næppe frakende den sin Del af Skylden for, at der intet Resultat er naaet.

Naar Folketinget beskyldes for at stræbe efter »ideale Teorier« og »højt flyvende Planer«, fordi det har udtalt sig for en moderat Nedsættelse af Beskyttelsen, samtidig med at det vil gøre Raastoffer og en stor Del Hjælpestoffer toldfrie, tager man næppe fejl i, at Komiteens toldpolitiske Ideal gaar i Retning af en forøget Beskyttelse. Dette fremgaar ogsaa af, at Beretningen, samtidig med at henpege paa, hvorledes »Udlandet Aar for Aar højner sine Toldmure baade af finansielle og toldpolitiske Grunde«, fremhæver det som et af Hovedprinciperne for en fornuftig Toldrevision »at bringe vore Toldsatser i mere Overensstemmelse med, hvad hele den nuværende Verdenssituation fordrer«. Det falder i øvrigt lidt besynderligt saa ofte at se Kravene paa Formindskelse af Toldunderstøttelsen og Lettelse af den internationale Omsætning betegnede som luftige Teorier, medens de modsatte Bestræbelser ene skal være byggede paa solid praktisk Erfaring. Naar alt kommer til alt, er der vel Praksis for det ene saa vel som for det andet, og Spørgsmaalet bliver kun, hvad der er mest tillokkende, Eksemplet fra England eller fra Tyskland, fra Ny Syd Wales eller fra Victoria. Det er jo ogsaa overflødigt at bemærke, at de,

der ønske Toldnedsættelser, fuldt saa vel som Protektionisterne har Bevisgrunde fra det praktiske Liv at støtte sig paa, og kuriøst nok giver Beretningen selv gode Bidrag til at paavise, hvordan det under visse Omstændigheder kan være højst praktisk for et lille Land at holde sine Toldsatser lave, naar dets Naboer drive deres i Vejret paa usund Maade. Under Omtalen af den svenske Protektionisme, som Beretningen med fuld Føje beklager, fordi den har berøvet os et Marked for forskellige af vore Artikler, fremhæves det, hvorledes Sveriges ny Toldsatser paa Korn og Foderstoffer i mangfoldige Retninger vil skade dets egen Udvikling, hæmme det i Konkurrencen paa Verdensmarkedet — navnlig hvad Kød, Fedevarer og Smør angaar — og saaledes sluttelig blive til Gavn for dets Hovedkonkurrent, Danmark, saafremt dette da ikke lader sig narre til at følge Eksemplet. Det synes saaledes, som om Grosserersocitetets Komite meget vel kan se det forkastelige ved at følge det protektionistiske Udlands Eksempel hvad agrariske Toldsatser angaar; maaske vil det da være at haabe, at man ad Aare vil naa til at udvide de samme Betragtninger ogsaa til andre Omraader og saaledes heller ikke blive slet saa rask til at anbefale os at følge Strømmen med Hensyn til Industritolden. Meget af denne, navnlig den af Regeringen foreslaaede Told paa Bygningsmaterialier, vil jo bl. a. netop virke til at gøre vort Landbrug mindre konkurrencedygtigt paa det fremmede Marked.

Beretningen følger med særlig Interesse Udviklingen af vort Forhold til Sverige, men atter her glider der nu og da lidt Fantasi ind i den saglige Nøgternhed. Mod Sveriges toldpolitiske Udæskninger har vi, siges der, vist en »endog temmelig vidtstrakt« Taalmodighed, ja Gang paa Gang forsøgt Tilnærmelser, men den utaknemmelige Nabo har »med Sejghed fastholdt sin afvisende Holdning i fornem Tavshed og officiel Uvidenhed om, hvad der rørte sig i Danmark«. Omsider fik dog vor Taalmodighed Ende, og da »ethvert Haab om at komme til en nærmere toldpolitisk Forstaaelse med Sverige maatte siges at være endelig og uigenkaldelig bristet«, besluttede Regeringen sig i 1889 til »paany at genoptage Toldreform-Arbejdet« og forelagde et Forslag, der stilede hen til at »skaffe Danmark Kort paa Haanden til Indledelsen af gunstige Traktatforhandlinger med Udlandet, navnlig Frankrig, Spanien og Sverige«. Dog, siges der udtrykkelig, »vil man forgæves søge egentlige Kamptoldsatser overfor Sverige, — kun en *modificeret*

Gennemførelse af de almindelige Principer om Toldlettelsernes Udstrækning«.

Man læser ikke uden en vis Undren denne Fremstilling. De fleste har rimeligvis ikke ganske paa rede Haand, hvori den store Imødekommenhed fra dansk Side har ligget, og maaske vil ogsaa en og anden finde, at den Langmodighed, der, naar Naboen i 1888 har indført Toldsatser, der er os ubehagelige, allerede Aaret efter slaar igen ved at sætte noget lignende i Gang overfor ham, dog ikke just hører til de englelige. De imødekommende Skridt, Danmark har gjort overfor Sverige indskrænke sig i Følge Beretningen til Diskussionen om en nordisk Toldunion ved den nationaløkonomiske Kongres 1888 og Handelsmødets Opfordring samme Aar til Regeringen om at udsætte Toldreformen, indtil det endelig havde vist sig, om der var Mulighed for at opnaa en traktatmæssig Forbindelse mellem de nordiske Riger i toldpolitisk Henseende. Det forekommer en at være noget lidt i Forhold til de store Ord. Debatten om Toldunionen blev paa det nationaløkonomiske Møde, som bekendt, rejst af en Svensk, Docent Fahlbäck fra Lund, og Tanken fandt i øvrigt Støtte saa vel hos svenske som hos danske Talere, saa deri laa ingen fra svensk Side ubesvaret dansk Tilnærmelse, og Handelsmødets Beslutning kan, selv om man ikke vil lægge Vægt paa den overmaade ringe Varme for en dansk Toldreform, som Diskussionen fra flere af de ledende Mænds Side bar Vidne om, dog i hvert Fald ikke regnes for mere end et ganske forberedende Skridt. Men, saa vidt vides, har Fortsættelsen bestandig ladet vente paa sig. Offentligheden véd intet om, at der fra dansk Side er gjort noget som helst Skridt til virkelig at erfare den svenske Regerings Stemning overfor Tanken om en Handelstraktat eller lignende, og det bliver da en Gaade, hvorledes man kan tale om danske Tilnærmelser og om en saadan Afvisning fra svensk Side, at ethvert Haab om en Forstaaelse kunde siges at være »endelig og uigenkaldelig bristet«. Det er ogsaa noget nyt at se Stillingen overfor Sverige betegnet som Hovedmotivet til Regeringens sidste Toldlovforslag, og ny er ligeledes den uforbeholdne Indrømmelse af, at adskillige af de foreslaaede Satser var beregnede paa Traktatforhandlinger eller med andre Ord *Kamptoldsatser*. Rigtignok afvises denne Betegnelse med en vis Indignation, men naar det udtrykkelig siges, at Regeringen, bl. a. med det for Øje at faa de for os anstødeligste svenske Toldsatser ændrede i vor Favør, har foreslaaet »en Mængde Toldsatser dels forhøjede, dels

bevarede, skøndt der i og for sig kunde være Grund til Nedsættelse«, saa er Grænsen mellem noget saadant og hvad man ellers kalder Kamptold visselig meget fin.

Medens Grundstemningen i Beretningens redaktionelle Del nærmest er protektionistisk, er derimod Afsnittene om de enkelte Varegrupper paa ingen Maade baarne af samme økonomiske Opfattelse. Saaledes er, for at nævne et Eksempel, Artiklerne *„Papir“* og *„Damekonfektion“* stærkt protektionistiske, medens Forfatteren af Artiklen *„Korn“* nærmest er Frihandelsmand. Denne sidste Forfatter gaar endog saa vidt, at han — hvad der i denne Handelsberetning er ganske enestaaende — retter et Angreb paa et af Regeringens Forslag, det om *Majstolden.* Forfatteren bemærker, at det i Motiverne til Forslaget »utilsløret« fremhævedes, »at denne Beskatning ønskedes indført som en Hjælp og Beskyttelse for det danske Agerbrug«, og han paaviser paa en særdeles slaaende Maade, i hvilken Grad det modsatte vilde være opnaaet, hvis Forslaget var blevet Lov. Det kan, siger han, »allerede nu med temmelig Sikkerhed skønnes, at Danmarks Indførsel af Majs i Kalenderaaret 1890 alene til Anvendelse i Landbruget vil beløbe sig til $^3/_4$ à 1 Mill. Tønder. — — Man tænke sig den foreslaaede Majstold af 1 Krone pr. Centner traadt i Kraft f. Eks. d. 1ste Januar 1889 og undersøge da dens Virkning i Praksis. En stor Mængde, især mindre Agerbrugere, der aarlig bruge langt mere Foderkorn, end de selv producere, vilde trods Tolden dog købe Majs, ti leveret paa nærmeste Station er Værdien af almindelig god Havre c. 650 Øre pr. Centner, af godt dansk Byg c. 625 Øre og af fremmed Foderbyg c. 550 Øre, medens Majs, selv inkl. 100 Øre Told, vil kunne leveres til c. 585 Øre pr. Centner. For alle disse vilde altsaa Tolden, i Stedet for at være til Fordel, blive et dem alene rammende Tab. En stor Klasse Landbrugere, særlig mange af Landets største og bedst drevne Gaarde, der producere fint Maltbyg, finde det fordelagtigt — ganske paa samme Maade, som disse Producenter sælge alt deres fine Smør og til Gaardens Forbrug benytte Kunstsmør — at sælge deres hele Avl af Byg og til Dels Havre til de gældende Priser for ekstra god Kvalitet 675 à 700 Øre pr. Ctnr. og i Stedet for købe i alt Fald til Dels Majs; for disse vilde Tolden altsaa ogsaa kun virke til Skade ved enten helt at umuliggøre denne Ombytning eller dog i hvert Fald bevirke, at Landmanden selv alene maatte bære hele Byrden af Majstolden«.

Ogsaa Illusionen om, at det skulde lykkes gennem Tolden at tvinge Brænderierne til at købe danske Kornsorter i Stedet for Majs nedslaar den ubarmhjærtige Forfatter. Han oplyser nemlig, at et Centner Majs til Brænderibrug har omtrent samme Værdi som $1^1/_4$ Centner Rug eller Byg, »og i Forhold til de forskellige Kornsorters nuværende Værdi vilde der nødvendiggøres et Indførselsforbud eller dog mindst en Told af 3 à 4 Kroner pr. Centner Majs, forinden Agrarerne her i Landet kunde afsætte deres mindre gode Kvaliteter til Brænderierne«. Selv om man nu vilde gaa saa vidt og saaledes tvinge Brænderierne til at bruge Rug, vilde der ikke deraf følge højere Priser paa denne Artikel, da den allerede er Genstand for Indførsel, og hvad Byg angaar, vilde det i det væsentlige være »udenlandske billige Sorter«, man maatte forsyne sig med.

Saa snart vi komme udenfor det toldpolitiske Omraade, bliver Handelsberetningens Kurs betydelig støttere, og man følger den med meget større Tryghed for, at ikke forskellige Sagen selv mere eller mindre uvedkommende Hensyn skal gøre sig gældende. Navnlig fortjæner vistnok Beretningens Advarsel mod vedblivende at bygge vor Økonomi paa saa »smal en Basis« som »et enkelt Markeds Ævne og Lyst til Forbruget af dansk Smør og Flæsk« i høj Grad at paaagtes. Det fremhæves, at »Nedgangen i Udførselsoverskudet for de allerfleste Landbrugsprodukters Vedkommende, i Forbindelse med den stærkt stigende Indførsel af Kraftfoder paa den anden Side« allerede i Fjor maatte vække Betænkelighed, men at der saa paa den anden Side laa en Trøst i den stærkt tiltagende Udførsel af Smør og Flæsk. I Aar synes denne Fremgang imidlertid at være paa Veje til at standse, ti medens den fra 1887 til 1888 var c. 12 Mill. ℔ Smør og c. $26^1/_2$ Mill. ℔ Flæsk, var den fra 1888 til 1889 kun henholdsvis $4^1/_2$ og $1^1/_2$ Mill. ℔. Komiteen ser i vor betydelig stigende Udførsel af Havesager i det sidste Aar et Fingerpeg i Retning af, at vi med Iver bør søge at oparbejde nye Udførselsvirksomheder i Stedet for »ensidig og udelukkende at sætte hele Landets Agrikulturkraft ind paa Mejerivæsenet«.

Handelsberetningen yder i sin specielle Del mangt et godt Bidrag til yderligere at indskærpe denne Tanke. I Artiklen »Smør« siges det, at vor Stilling paa det engelske Marked vel fremdeles er ledende, og at vi alene dækker over en Tredjedel af Englands samlede Smørindførsel, men det fremhæves paa den anden Side

stærkt, at Stillingen »ogsaa kun er hævdet, ikke yderligere forbedret, knap nok mere befæstet«. Frankrig, som er vor Hovedkonkurrent, er derimod avanceret meget betydeligt, og desuden har de oversøiske Landes Konkurrence i stigende Grad gjort sig gældende. »Det er særlig fra Ny Zeland Faren truer, fordi der derfra netop i *vor Vintertid* kan leveres Græssmør, som endog under Hensyn til Afstanden er mærkværdig holdbart og frisksmagende, og som altsaa netop kommer paa Markedet i den Tid, hvor de danske Landmænd gennem højere Priser skulle have deres Penge ind for Kraftfoderet«. Ogsaa Prisernes Lavhed giver nogen Anledning til Bekymring. Paa Grund af forskellige Omstændigheder har Afsætningsforholdene i 1889 været særlig gunstige, og dog har Gennemsnittet af Topnoteringen for første Klasses Smør kun været 96 Kr. pr. 100 ℔. Desuden er »Prisdifferencen mellem dansk Smør paa den ene Side og andre Landes Smør paa den anden i i 1889 svunden ind paa en foruroligende Maade«. Som en stærkt medvirkende Aarsag til dette Forhold nævnes den uheldige Gænge, Handelen med dansk Smør i England er kommen ind i, og Beretningen giver herom meget interessante Oplysninger: »Netop fordi dansk Smør har været saa meget søgt i de senere Aar paa Grund af dets anerkendt gode Kvalitet, have de engelske Detaillister lagt sig efter at føre Artiklen for overhovedet at trække Kunder til deres Butiker og derved faa Afsætning paa deres øvrige Varer. Som en Følge heraf har Forholdet med Salg af dansk Smør udviklet sig paa en lignende Maade som med Salget af Sukker hos de københavnske Urtekræmmere, idet man nemlig bruger det danske Smør som Lokkemiddel og derfor efterhaanden finder sig i, at Fortjænesten paa denne Artikel reduceres til et forsvindende Minimum«. Da der nu »stadig fra andre Markeder fremkommer billigere Smør, paa hvilket der kan haves større Fortjæneste, bliver Følgen, at der efterhaanden oparbejder sig en Misstemning blandt de Handlende overfor dansk Smør. Selve dets Fortrin, der jo har været den oprindelige Aarsag til denne Udvikling, vender sig saaledes mod det selv«.

En anden Side af Sagen, der fremhæves forskellige Steder i Handelsberetningen, er Landbrugets stærkt stigende Udgifter ved Produktionen af Smør og Fedevarer. Danmarks Stilling paa Verdensmarkedet som Opkøber af Foderstoffer er efterhaanden bleven en langt betydeligere end vistnok de fleste aner. Danmark er nu det vigtigste Importland for Foder-

stoffer i hele Verden, og som Følge deraf er Begæret herfra og den Maade, hvorpaa de danske Indkøb dirigeres, af væsentlig Betydning for Prisbevægelsen paa Verdensmarkedet. Yderligere vil dette Forhold springe i Øjnene, naar man erfarer, at Danmark i de 3 første Kvartaler af 1889 alene af Hvedeklid har indført 150 Mill. ℔ mod 128 Mill i den tilsvarende Del af 1888. Ogsaa vort Forbrug af Oljekager er overordentlig betydeligt; vi tog saaledes i 1889 næsten Halvdelen af St. Petersborgs store Eksport af denne Artikel. Naar dermed sammenholdes den Million Tdr. Majs, vi i Aar indfører væsentlig til Foderbrug, saa vil man forstaa, at det ikke er Smaating, det drejer sig om. Sikkert nok vidne Tal som disse gunstigt om danske Landmænds Driftighed og om vort Landbrugs Intensitet, men de maa tillige bidrage til at rejse det Spørgsmaal, om nu ogsaa disse store Udgifter svarer Regning, og de enten aftagende eller i alt Fald kun svagt stigende Tal, som Udførselen af forædlede danske Landbrugsprodukter i 1889 har at opvise, synes at give et benægtende Svar.

De Artikler, Handelsberetningen især henleder Opmærksomheden paa som egnede til at bringe vor Landbrugsudførsel i Vejret, er Æg og Havesager. De kan langtfra, som vore store Udførselsartikler, siges at have kulmineret endnu, og gennem dem kan særlig det ganske lille Landbrug paa sund og god Maade bringes med i Eksportbevægelsen. Beretningens Artikel »Æg« og Konsulatsberetningernes Omtale af denne Vare lader nu i øvrigt ikke Danmark staa i et ubetinget flatterende Lys. Udførselens Værdi var vel i 1889 c. halvfemte Mill. Kr., men der har i de sidste Aar ikke været synderlig Fremgang at spore, og det kommer ikke blot af det stærkt forøgede Hjemmeforbrug, men ogsaa af, at der fra Danmark er fremkommet altfor mange hengemte Æg, medens vor Fordel fremfor Konkurrenterne netop kunde være den at præstere den fineste og friskeste Vare. Vor Hønseavl drives desuden endnu med for liden Omsigt, og Beretningen klager over det lille Hønsehold, den langsomme Skiften af Hønsebestanden, de svinske Hønsehuse, m. m. Blev alt det rettet, menes det imidlertid med Sikkerhed, at Danmark kunde forøge sin Æggeudførsel endog meget betydeligt og opnaa endnu højere Priser for den end nu. — Havesagerne giver end lysere Udsigter. Takket være den fyenske Husmand, Mads Johansen fra Sødinge, der i denne Sag har gjort vor Storkøbmands-Stand slemt til Skamme, er Danmark jo i Aar virkelig bleven et Eksportland af nogen

Betydning for Havesager, især Tomater og Æbler. De engelske Konsuler er enstemmige i deres Lovprisning af de danske Æbler, hvis hurtigt erhvervede gode Renommé det nu blot gælder at vedligeholde. Ogsaa Tomaterne har haft god Afsætning, men der raades til en skønsommere Afplukning og Pakning.

Af Indtægtskilder udenfor Landbruget vil vist ingen kunne faa større Betydning for os end Mellemhandelen, og ganske naturligt ofrer Handelsberetningen den megen Opmærksomhed. De direkte Dampskibslinjers og de billige Havnes Betydning i denne Henseende indskærpes paa en kraftig og overbevisende Maade. Særlig Stykket om det brændende Spørgsmaal: Københavns Havn fortjæner at kendes og overvejes af alle. »At gøre Københavns Havn til den billigste i Norden«, siges der, »er det Skridt, der først og fremmest ligger for, og hvorom man skulde synes, at alle Partiers Anskuelser og Interesser kunne samle sig«. Hvad Betydning dette vil kunne faa oplyses ved et Eksempel fra sidste Aar. Der har i det været en ikke ringe Trafik med Majs fra København til svenske og tyske Østersøhavne, og med endnu lavere Priser vil denne Trafik kunne faa meget betydelige Dimensioner. Majs kan nemlig kun indføres billigt i store direkte Damperladninger, og saadanne kan af Østersøhavnene kun København og Stettin modtage, den sidste endda kun meget vanskeligere og bekosteligere end den første. Hamborg og Bremen er allerede vore Konkurrenter til en saadan Omladnings- og Genudførselsvirksomhed og vil naturligvis blive det i end højere Grad, naar den holstenske Kanal bliver aabnet, men vi vilde dog kunne besejre denne Konkurrence, naar blot vor Havn var billigere og Skibsafgiften for indgaaende i udenlandsk Fart blev hævet. Som det er nu, er København imidlertid «nærved at være en afskyet Havn«. »Naar et Dampskib tilbydes for en Rejse fra Amerika til Vest-Europa, spørges der ikke i første Række som afgørende Faktor for Fragt-Ratens Fastsættelse, om Rejsen er et Etmaal længere eller kortere — Fragten til Hamborg er ikke dyrere end f. Eks. til Havre eller Bordeaux —, men om Bestemmelseshavnen er billig eller dyr, og Returfragt til at erholde. København er desto værre indregisteret blandt de dyreste Havne, og Følgen deraf er da ogsaa den, at ethvert Skib kun yderst nødig tager en Fragt til vor By, og i hvert Fald kun imod en ret betydelig Overbetaling. Det er sørgeligt for den københavnske Købmand at maatte saa hyppig, som nu er Tilfældet, tage i sin Haand Certepartier, de saakaldte

»General-Charters«, hvori findes Option af alle mulige baade Nordsø- og Østersøhavne, »men Limfjorden, Hobro og København udelukket««. At Komiteen under disse Forhold med Glæde hilser Regeringsforslaget om Ophævelsen af Havneafgiften i Københavns Havn og om Anlæg af en Frihavn, er let forstaaeligt. Kun undres man over, at den sagkyndige Repræsentation ikke har benyttet Lejligheden til en Kritik af Enkelthederne ved det sidst nævnte Anlæg og navnlig over, at den ikke har sagt sin Mening om Konsejlspræsidentens mærkelige Projekt om Mellemtolden ved Industrihavnen. Komiteen maa dog utvivlsomt være en Modstander af denne Tanke, og en Udtalelse af den vilde her rimeligvis kunne faa praktisk Betydning.

Ogsaa for vor Industri peger Handelsberetningen paa nye Afsætningsveje. Saa mange af dem, der staa som Industriens fødte Forkæmpere her hjemme, vil jo kun tildele den den mere end beskedne Rolle at ernære sig tarveligt ved Toldunderstøttelse fra andre Erhverv, men Beretningen anviser den dog glimtvis lysere Fremtidsudsigter. Der gøres saaledes opmærksom paa, at en Udførsel af Bygningssnedkerarbejde, navnlig til Holsten og Hamborg, »er i Færd med at arbejde sig op«, — at der ligeledes i den senere Tid er eksporteret en Del Trykpapir til England, rigtignok næppe med synderlig Avance, og at Forsøg, der er gjorte paa at udføre danske Bomulds- og Linnedvarer til Sverige og Finland, »synes at pege hen paa Muligheden af, at Handelen kan finde et Marked for vor Industri udenfor Landets Grænser, dersom den Skat, der nu tynger paa Industrien i Form af Told paa Raastoffer og Hjælpestoffer, kan hæves ved en eventuel ny Toldlov«. I disse Ord, der skyldes en af de ikke-protektionistiske Medarbejdere fra Beretningens specielle Del, ligger vistnok det bedste og fornuftigste Fremtidsprogram for vor Industri.

Den store Andelsbevægelse, der i saa væsentlig en Grad har præget de senere Aars Udvikling her hjemme, finder ingen selvstændig Omtale i Handelsberetningen. Maaske er Grunden den ret naturlige, at netop Grosserersocietetet ikke kan se saa særdeles mildt til denne Storhandelens virksomste og farligste Konkurrent og derfor nødig indregistrerer den blandt de økonomiske Fænomener af blivende Betydning. Indirekte ligger der dog en saadan Anerkendelse i de skarpe Angreb, der lejlighedsvis — i Artiklerne om Varehandelens enkelte Grene — rettes imod den. Der tillægges saaledes den meget omtalte Smøreksportforening

en yderst uheldig Indflydelse paa Smørhandelen i England, navnlig derigennem, at den har overfyldt det engelske Marked med Smør, konsigneret i England, der, for at blive afsat, har maattet udbydes ikke lidt lavere end den københavnske Notering. Derved er, siger Beretningen, den danske Smørhandel bleven »desorganiseret« og »Grundlaget for den danske Notering svækket«. — Ogsaa Andelsslagterierne rettes der stærke Angreb paa. De er, siges der, »skudte frem som Paddehatte«, og Mængden af dem har medført en »højst unaturlig Konkurrence«, idet Slagterierne, for at skaffe Forsyning, »har maattet hente deres Materiale rundt omkring i Landet fra de mest fjærnt liggende Steder, til Trods for ofte betydelige Udgifter til Fragt, Svind og Opkøbsprovision, Udgifter, der hverken ere komne Producenterne eller Slagterierne til Gode«.

Man har her til Lands i de sidste Aar talt mange og smukke Ord om *økonomisk Politik,* men alligevel nytter det ikke at nægte, at den virkelige Interesse for økonomiske Anliggender endnu er saare langt nede. Politisk interesserede Folk læser i Reglen hellere om al anden Slags Politik end om den, og selv praktiske Forretningsfolk interesserer sig ikke sjældent mere for den nyeste Teaterbegivenhed og den næst nyeste Skandale end for Told- og Eksportforhold. Var det anderledes, vilde Grosserersocietets Handelsberetning blive en af Aarets mest læste Bøger; som det er, faar den nøjes med det Lov, at den fortjænte at være det.

N. Neergaard.

Efter Operasæsonens Slutning.

For hvert Aar, der gaar hen under den nuværende Teaterstyrelse, vænnes man mer og mer af med at vente sig noget betydningsfuldt eller opsigtsvækkende paa Operaens Omraade. Mer og mer synes Teateret at resignere paa at komme i noget inderligt Forhold til den kunstneriske Side af sin Opgave. Det, det drejer sig om, er kun det rent praktiske, at Operaen faar sine ugentlige Aftener, at det kan hedde sig, at der stadig arbejdes ogsaa paa dette Felt, og at der kan bringes det mest mulige pekuniære Udbytte ud af disse Forestillinger. I sidst nævnte Henseende har Teateret det grumme nemt. Det har, som tidligere paavist her i »Tilskueren«, i flere Sæsoner selv prædiket den Persondyrkelse, som Publikum — ifølge sine mindre gode Instinkter — med stor Beredvillighed er gaaet med til. De faa Begivenheder i Sæsonens Slutning har da ogsaa først og fremmest været Frk. Nordgreens Optræden i *Aida* og Fru Lütkens Gæstespil i *Mignon.* Naar *Aida* eller *Mignon* opførtes, var der i Reglen fuldt Hus, Jubel, Blomster og Fremkaldelser; men at det ikke var Kunstinteresse, men ene og alene Deltagelse for de to nævnte Sangerinder, der lokkede Folk i Teateret, er saa meget klarere, som *Aida* aldrig tilforn har kunnet slaa an hos vort Publikum og *Mignon* musikalsk set er et saa tarveligt Produkt, at det i og for sig ikke kan vække Interesse hos nogen Moders Sjæl. — En virkelig »Begivenhed« var derimod Opførelsen af den unge tidlig bortrevne Herman Goetzs saakaldte komiske Opera: *Trold kan tæmmes.* Det lykkedes nemlig at stille denne Opera paa Benene inden Sæsonens Slutning; idet Kammersanger Simonsen viste Teateret og Publikum den elskværdige Imødekommenhed at afslutte sine, efter Sigende ret langvarige, Studier af det ene

Hovedparti (Petruchios) i Operaen. Overfor saa megen Elskværdighed bliver man blød om Hjærte og véd næppe, om man er berettiget til at bemærke, at det vilde have været til Operaens og Hr. Simonsens eget bedste, om han ikke havde nøjedes med at erklære sig parat til at synge Partiet, men ogsaa havde taget sig for at benytte den lange Studietid til virkelig at lære det; Hr. Simonsen har dog sikkert ligesom vi andre en Følelse af, at det for en stor Del ligger i hans og nogle faa andre fremragende Sangeres og Sangerinders Haand, hvad der udrettes ved Operaen og hvorledes der arbejdes ved den. Gløder nu Hr. Simonsen — og det er man vel berettiget til at gaa ud fra — gløder han af Kærlighed til den Operascene, hvor han uden anden sær egen Fortjæneste end sin herlige Stemme er bleven til hvad han er, forgudet af Publikum — særlig den kvindelige Del deraf —, smykket med social Hæder, saa har man vel Grund til at antage, at han selv er fuld af Fortrydelse over, at han ikke satte alle Hensyn til Side for af al Magt at skaffe den eneste større Nyhed, Teateret har bragt i Aar, en saa glimrende Succes som mulig. — Sagtens søger Hr. Simonsen nu at glemme, hvad han har forskyldt ved sin Mangel paa Ilfærdighed og Grundighed i Indstuderingen af dette Parti ved allerede at sidde dybt begravet i Studiet af de mange og store Opgaver, som den kommende Sæson sandsynligvis vil stille ham. Det vilde i alt Fald være godt, om han gjorde det, ti Hr. Simonsens »Arbejdsmetode« synes at kræve, at han tager fat i Tide. — *Trold kan tæmmes* blev saaledes ikke just fremført i nogen særlig eftergaaet Skikkelse og dette i Forbindelse med Musikens og Stoffets hele Karakter gjorde, at den ikke naaede en saa stor Succes hos Publikum, at der er synderligt Haab om, at Operaen med Held kan genoptages til næste Sæson. — Det er for øvrig løjerligt at sé, hvorledes Teateret handler med de enkelte betydeligere Opgaver, som det en Gang imellem sætter sig, og som man skulde tro laa dets Hjærte særlig nær. Det er ikke formeget sagt, at det, sagtens ganske ubevidst, har gjort hvad det formaaede for at tage Livet af saadanne Værker som Hornemanns *Aladdin* og Beethovens *Fidelio*. Den første, en af de overordentlig faa store og gode danske Operaer, har sandsynligvis draget sit sidste Aandedrag, og Gud véd om der er meget Liv tilbage i Beethovens Opera? Hvis nu ogsaa *Trold kan tæmmes* til næste Sæson viser sig at have mistet al Tiltrækningskraft, da kan Teateret igen takke sig selv derfor. Er der nogen Mening i

at fremføre et Arbejde, paa hvilket der efter Sigende er anvendt megen Tid og Kraft og som man gærne ønskede en særlig Succes, henimod den sidste Halvdel af Sæsonens sidste Maaned, paa en Tid hvor Teaterinteressen allerede er sløvet og den lokkende og berusende varme Foraarsluft drager Tankerne langt bort fra den støvede Teatersal? Og saa tilmed at opføre Operaen, forinden det ene af de meget fremherskende Partier i den er færdig lært, og forinden alle de optrædende er bleven saaledes hjemme i deres Partier, at det er muligt at skaffe de absolute Betingelser for en komisk Operas Virkning og særlig denne Operas Virkning tilveje: Frihed, Lethed og Overlegenhed i Spil og Sang og Sikkerhed i Sammenspillet. Endelig paa et tredje Punkt havde Teateret her som i Fidelio grebet saaledes fejl, at det maaske ogsaa er blevet skæbnesvangert for »*Troldens*« Fremtid; nemlig med Hensyn til Rollebesætningen. *Baptistas* Rolle hører til disse mindre, let komiske Partier, der under en triviel og tør Behandling visner hen og bliver uden Betydning i Ensemblet, medens de under en genial, lunerig Fremstillers Hænder viser sig at indeholde frodige Spirer, der kan dyrkes saaledes, at netop denne Figur bliver i Stand til at bære Operaen langt ind i Tilskuerens Interesse. Selvfølgelig burde Kammersanger Schram have overtaget denne Rolle, som Hr. Brandt nu havde faaet Lov til Akt for Akt at gøre kedeligere og kedeligere. Udenforstaaende begriber ikke, hvorfor det i Operaledelsen vrimler af den Slags Fejlgreb. Man skulde dog tro, at de Folk, hvis Opgave det er ene at beskæftige sig med disse Ting, maatte kunne se fuldt saa klart som den jævne Tilskuer. Naar de nu ikke gør det, er det da virkelig, fordi de i deres Afgørelse mener at burde tage mange forskellige personlige Hensyn? Er det virkelig nødvendigt at tilraabe dem, at de kunstneriske Krav taaler intet Hensyn til Personer?

Ved den første Opførelse af »*Trold kan tæmmes*« var Teateret omtrent fyldt og Bifald fulgte alle de større Scener og Nummere. Den anden (og sidste) Gang Operaen gik, var der kun svagt Besøg og ringere Deltagelse for den, skøndt den fremtraadte i noget mere afrundet Skikkelse end første Gang. Det var da antagelig de særlig musikelskende og musikkyndige, der var mødt den første Aften, og der var dem trods alt en ikke saa ringe Nydelse beredt.

Der er da vel saaledes nogen Grund til at dvæle et Øieblik ved dette Musikværk, skøndt dets unge Mester forlængst er død og

hans Værk næppe vil faa et langt Liv paa vor Scene. Hvad jeg har at meddele, er imidlertid kun flygtige Indtryk af de to Opførelser, jeg har overværet, ikke nogen indgaaende Kritik af Enkeltheder.

Jeg mindes ikke længe at have hørt et Musikværk, der tydeligere end *Trold kan tæmmes* gav et Billed af sin Frembringer. Denne Musik vandt ikke ens Deltagelse i nogen usædvanlig Grad, men man kom til at kende og holde af den, der har skrevet den. Man lærte at kende en Kunstner med et sart, elskeligt og nobelt Gemyt, fuld af Aand og rig paa Tanker. En Yngling, der har drømt mere, end han har levet. Ti det gælder om denne Opera, hvad en fremragende tysk Klavervirtuos nylig i en Samtale sagde om Brahms senere Værker: Es ist kein Leben darin! Og naar denne unge Komponist tager som Stof for sin Opera: Kærligheden, saa kan man lige som føle, at han selv ikke har kendt Kærligheden som den Sjæl og Sans betagende Lidenskab. Han har sværmet, læst og fantaseret om den; maaske har han Arm i Arm med en ligesindet Ven vandret om, reflekterende over Kærlighedens Væsen, indtil han bestemte sig til at give dens Psykologi i et scenisk Værk. Og da har han kastet sig over sin Opgave med den brystsyges febrilske Iver, har arbejdet urolig higende, ligesom anende, at Døden stod bag ham og kun lurede paa at rive ham Pennen ud af Haanden. Det lykkedes ham at faa *Trold kan tæmmes* færdig (i 1874), men to Aar efter kaldtes han bort fra det ufuldendte Partitur til hans anden Opera *»Francesca di Rimini«*.

Naar denne unge Komponist nu giver sig i Lag med at komponere til et Stof, der er hentet fra Shakespeares *Taming of the shrew*, saa vil man let se, at han mangler flere Betingelser for at frembringe noget fuldendt; paa mange og væsentlige Punkter vil han lide Skibbrud. Man kan sagtens gaa ud fra, at Shakespeare har omdigtet Fortællingen om »den arrige Kvinde, der bliver tam«, i et kaadt Lune; det er sikkert nærmest en Komedie for Galleriet, han har villet skrive, hos det brede Publikum skulde disse skældende Ord og Haandgribeligheder vinde Bifald (jfr. ogsaa den Ramme han har givet Stykket). Skulde Stoffet da behandles som Opera, maatte der i Musiken være det samme friske Pust af overgiven Lystighed og Kaadhed, men det ævnede ingen Tysker endsige en syg, reflekteret Mand at give. Han valgte da den anden Vej: at lægge Vægten paa det psykologiske i Stoffet. Hans

Opera skulde vise, hvorledes hos *Catharine* trods hendes Stolthed og Trods Kærligheden brød igennem, næret ved Beundring for den selvsikre, mandigstolte Bejler. Det er da ogsaa denne Side af Goetz's Værk man altid hører berømme. Men er det virkelig et saa dybsindig psykologisk Værk? Kan man overhovedet gennem Musiken give en psykologisk Udvikling? Jeg tror det ikke. Tonekunsten kan kun give den enkelte Sjælestemning; der er selvfølgelig noget psykologisk heri, og paa den større og mindre Sandhed, hvormed Stemningen finder Udtryk i Toner, beror den Virkning, det gør paa os, den Tro, vi faa til Skildringen. Men Overgangen fra den ene til den anden Stemning, den synes kun at kunne illustreres rent udvortes af Musiken, ikke i dybere Forstand at kunne fortolkes af den. Goetz maa ogsaa selv have følt dette, ti allerede i de første Scener mellem *Catharine* og hendes haardhændede Bejler lader han hende — ganske ushakespearisk — blive betaget af ham og usikker overfor sig selv. Det sjælelige Billed af *Catharine* bliver da Operaen igennem denne Vekslen mellem Trods og Betagethed, indtil den sidste vinder Overhaand — hvilket i øvrigt ikke nærmere motiveres eller kan motiveres — og *Catharine* ender i ydmyg beundrende Kærlighed til *Petruchio.* Disse Sjælestemninger giver Goetz i Reglen et fint og skønt Udtryk, blot maa man ikke tro, at det er eller skal være psykologiske Dybsindigheder. *Catharines* Trods er mindst betydelig skildret, derimod bryder hendes begyndende Uro og Hengivelse meget ofte ud i aldeles dejlige Strofer, saaledes den, der begynder: Jeg kunde hans Hjærte i smaa Stykker rive. Derimod synes det mig ikke, at den tilsidst frembrydende, almægtige Kærlighedsfølelse har faaet et ægte, glansfuldt og levende Udtryk; men Goetz mægtede næppe heller at give den det.

Personerne i *Trold kan tæmmes* er ganske vist ikke blot sceniske Figurer, anlagte paa det effektfulde, men de er heller ikke levende Mennesker; de er snarest Abstraktioner uden Kød og Blod, Symboler konstruerede i den tankerige Komponists Hjærne. Mest levende staar for Erindringen *Catharines* Søster og hendes unge Bejler *Lucentio.* Der er en ung, erotisk bevæget Piges Længsel og Nyfigenhed over hendes Sang fra Balkonen i 1 Akt (der har en mærkelig Lighed med Lange-Müllers Musik) og der er en skælmsk indtagende Ynde over Scenen, hvor de to elskende, der nu har fundet og vundet hinanden, læser Virgil sammen. De øvrige Figurer frembyder ingen særlig Interesse og

da Stoffet i sig har saa liden Bevægelighed, er der flere Scener, som sikkert altid vil falde langtrukne og tomme.

Som Komponist har Goetz arbejdet ganske moderne. Naturligvis har man i Skrift og Tale holdt Wagners Manes frem overfor hans Værk, saaledes som uvidende og kortsynede Dommere gør det hver Gang en Opera ikke følger den gamle overleverede Façon med skarpt afgrænsede No. og et ganske underordnet Orkesterparti. Der er i Virkeligheden her intet andet af Wagner end hans moderne Aand, hverken Spor af Mesterens Kompositions- eller Instrumentationsteknik; langt snarere er Goetz paavirket af Schumann, man mindes under Opførelsen af *Trold kan tæmmes* ved Helheden mere end ved Enkelthederne om *Genoveva*, kun at denne Opera behandler et mere farverigt Stof og er skrevet af en Komponist med et rigere, frodigere Talent end Goetzs. Naar *Trold kan tæmmes* ikke har nogen videre scenisk Effekt, da er Grunden — bortset fra selve Stoffet — vistnok den, at Komponisten, som nævnt, har arbejdet i feberagtig Hast. Der er en stadig gærende Uro i denne Musik, det virker ensformig og trættende, man længes efter Hvilepunkter og man føres ikke med Magt hen til Kulminationssteder, store vægtige Motiver, som man kun daarlig kan undvære i denne Opera, der ingenlunde er »komisk« i den franske Opfattelse af opera-comique. Som Begynderfejl føler man det ogsaa, at Orkestrationen mangler Glans og Klarhed og at Komponisten ikke altid har mægtet at tøjle det store Apparat; ofte tager det sig i alt Fald ud, som Orkesteret ganske rolig arbejdede med et symfonisk Motiv i ret alvorlig Stil, medens der paa Scenen konverseres i jævn eller endog humoristisk Tone. Den Maade, hvorpaa Komponisten har truffet denne Konversationstone, er for øvrig den eneste — og heldige — Paavirkning fra fransk opera-comique.

Trods sine Mangler bærer denne Opera da de tydeligste Vidnesbyrd om sin Komponists Talent og ejendommelige, tiltalende Naturel; da Goetz nu tilmed døde i en saa ung Alder, kan man forstaa, at hans Værk er bleven omfattet med særlig Kærlighed og Pietet af hans Landsmænd. Et Spørgsmaal er det dog, om det ogsaa er berettiget at føre det frem her hjemme, hvor vi endnu ikke har løst langt betydningsfuldere Opgaver, der ligger for. Naar Operaen ret skulde faa Tag i det store Publikum, maatte vi i alt Fald have en Sangerinde, der (som Pauline Lucca) kunde forme *Catharines* Rolle stort og genialt, men det har vi i

Øjeblikket ikke. — Frk. Dons synger Partiet særdeles net, overalt intelligent, hist og her med mere Følelse, end hun plejer at raade over; men hun formaar ikke ved sit Spil at gøre Rollen til det, den kunde og skulde være. *Catharine* skal være stor i sin Trods, hun skal være en af disse Kvinder, der foragter eller tror at foragte Manden, der med koldt Sind og hjærteløst Lune sparker til eller leger med den, der ligger tilbedende for hendes Fod. Hun skal være stor i sin Heftighed og i sin selvsikre Stolthed, en Skræk for alle Bejlere som for sin Fader og sit Tyende. Og saa skulde hun være stor i sin Lidenskab, saaledes at man kan tro paa, at den kan slaa over i den ydmygste, trofasteste Hengivenhed. Den Slags Kvinde skulde hun være. Men naar Frk. Dons tripper rundt i sin Stue, naar hun rynker paa Næsen, vrippent og uskønt stamper med Foden eller puffer til de Møbler, der staar hende i Vejen, saa synes hun kun at være en ganske almindelig lille Jomfru, som er arrig fordi Verden er gaaet hende imod og som ingen Mand vilde værdige at ofre saa megen Anstrængelse for at kue, som *Petruchio* gør — fordi Lønnen ikke vilde svare til Umagen. — Om Hr. Simonsens Udførelse af *Petruchios* Rolle er der ikke meget at sige. Saa længe han ikke er helt hjemme i sit Parti, kan han selvfølgelig ikke faa noget ud af Figuren. Foreløbig syntes det dog, som om han havde taget vel groft paa den. Hans Færd overfor *Catharine* skal dog ikke blot gaa ud paa selve dette at tvinge hende til Underkastelse, saaledes som man brutalt kuer en Hund til blind Lydighed. Skal Figuren nærmes til og gøres sympatetisk for en Nutidsfølelse, maa der kastes et Skær af Lystighed og Lune over *Petruchios* Raahed og man maa ane, at der er noget i *Catharines* Trods, der ægger og indtager ham og noget hos hende, han tror at kunne bygge paa.

* * *

Er nu, som fremhævet, Personerne i *Trold kan tæmmes* temmelig blodløse Abstraktioner, formede i en aandfuld, elskværdig Musikers Hjærne, saa er Personerne i *Aida* rene Teaterfigurer, af en dreven Komponist anlagte paa den størst mulige sceniske Effekt. Kærlighed og Had, Skinsyge og andre stærke Lidenskaber er der nok af, men de faar sjældent et kraftigt, sundt Udtryk. Snart dirrer disse Toner af Hysteri, snart ækles man ved deres Sentimentalitet eller deres Plathed. Man mindes stedse om denne

Operas Ophav. Som bekendt blev den skrevet i 1872 i Anledning af Suez-Kanalens Aabning. Det stærkeste og bedste Indtryk af *Aida* er da Feststemningen og den dekorative orientalske Kolorit, der hviler over den. I disse to Henseender indeholder den lige saa meget fortrinligt, som den i højere Grad end Verdis tidligere Operaer er tom paa dyb og sjælfuld Menneskeskildring. Naar *Aida* nu atter blev draget frem, var det for at give Frk. Nordgreen Lejlighed til at vise sig som *Amneris*. Frk. Nordgreen gjorde Lykke i denne Rolle; om Teateret alligevel kan staa sig ved at knytte hende fast til Operaen, er et Spørgsmaal. Frk. Nordgreen har et godt Teaterydre: en høj, kraftig, maaske lidt udfordrende Skikkelse, Ansigtstræk, der er for storladne til at være skønne, men som tager sig ud paa Scenen, da der ikke er ringe Liv og Spil i Øjet og omkring Munden. Hendes Spil i *Aida* var ganske traditionelt, helt lagt an paa det udadtil teatralske og plastiske, dog Rollen opfordrer visselig til saadant Spil, og Frk. Nordgreens dramatiske Ævner kan ikke bedømmes efter denne Prøve. — Fra Naturens Haand er Frk. Nordgreens Stemme god, af en Mezzosoprans Omfang, kraftig og fyldig men ikke just særlig klangskøn. Sangerinden har imidlertid endnu ikke gjort hvad hun kunde og burde for at uddanne denne Stemme, paa de dybere Toner er al Vægten lagt, de højere synes forsømte og Foredraget savner derfor Egalitet; grelle vokale Modsætninger fremkommer og Stemmelejet bliver vaklende, hvoraf atter følger, at Intonationen ofte er mangelfuld. Endelig har Frk. Nordgreen en uheldig Tendens til at »hule« Stemmen, til forceret at give den en større Styrke, end den naturligt har. Selv om hun derved i Øjeblikket kan dupere, vil denne Sangmaade hævne sig og hurtig ødelægge hendes Røst ved Organernes altfor store Anspændelse. Det synes saaledes, som Frk. Nordgreen hverken er en fuldtuddannet Sangerinde, ikke heller en Sangerinde, paa hvis Ævner til at virke i lang Tid i anstrængende Partier man kan stole. Selvfølgelig bør et Teater, der som vort altid lader sig det være magtpaaliggende at løse alle de Opgaver, som Kunstens Udvikling fører med sig, være betænkt paa til enhver Tid at have Kunstnere i Beredskab, der kan bidrage til at løse disse Opgaver, selv om de skal hente dem nok saa langvejs fra; men fremmede Sangkræfter synes alligevel kun da at burde foretrækkes for vore egne, naar det kan antages, at de er i Stand til fuldt ud at

løse deres Opgaver, og vi ikke selv har nogen, der kan gøre det lige saa godt.

* * *

Teateret har endelig i Sæsonens sidste Halvdel plaget os med at genoptage *Fra Diavolo* og *Mignon.* Her har vi ikke en Gang med effektfulde Teaterfigurer at gøre, men kun med Marionetdukker eller rene Karrikaturer. Det var rigtignok, da *Fra Diavolo* blev spillet paany, at der af Kritiken blev udtalt Glæde over denne Reprise og Haab om, at Teateret ret vilde dyrke denne Genre, der sagdes særlig at ligge for dets Ævner. Jeg kan med min bedste Vilje ikke se, at det vilde være en værdig eller fornøjelig Opgave for vor Opera at dyrke den stakkels forældede opera-comique. Jeg kan heller ikke tro, at Publikum (udover de gamle forhærdede Abonnenter, der jo rigtignok er Teaterets Tyranner) lider af nogen ulykkelig Kærlighed til disse støvede, vaudevilleagtige Viser, disse »kavallerimæssige« Melodier og disse kombinerede Nummere, der jævnlig er fikse og pikante, mindre dog i melodisk og harmonisk end i rytmisk Henseende, men som ret uhjemlet har faaet Hævd paa særlig at kaldes »spirituelle«. — Alligevel bør Teateret naturligvis fra Tid til anden ogsaa fremføre Eksempler paa denne Genre, men at det just i dette Øjeblik staar saa fortrinlig rustet til at give sig i Lag med den, er ikke rigtigt. I *Mignon* og *Fra Diavolo* var der, bortset fra »Gæsten« Fru Lütken, næppe andre end Kammersanger Schram, der gjorde fuldt ud Fyldest, og denne Sangers Alder tillader jo ikke at bygge et Repertoire paa ham. Alle de andre strandede snart paa de vokale Skær (som Hr. Jerndorff og til Dels Frk. Schrøder) snart paa de dramatiske (som Hr. Nordal Brun) og Ulykken er, at ingen af Delene kan undværes i opera-comiquen. Helt uheldige var derfor saadanne Kunstnere som Fru Hilmer, Hr. Lindstrøm og til Dels Hr. Christoffersen: ti deres Spil mangler (om end i forskellig Grad) frodigt Lune, Opfindsomhed og Elegance, og om deres vokale Ydelser er det bedst ikke at tale for højt. — *Mignon* er forhaabentlig kun bleven genoptaget for at give Fru Lütken Lejlighed til at synge *Philines* Parti. Nu, da Fruen har faaet at mærke, at hun staar saa højt i Publikums Gunst som nogensinde og vi andre har faaet at høre, at hun endnu synger bedaarende og uden at trættes, nu kan man maaske haabe, at *Mignon*, hvis Kedsommelighed, særlig i sidste Akt (i hvilken *Philine* ikke viser

sig) raaber til Himlen, maa blive lagt hen og større, værdigere Opgaver stillet vor ypperste Sangerinde. — Det forlyder nemlig allerede, at Teateret vil søge under en eller anden Form at sikkre sig Fru Lütkens Assistance til næste Sæson. Der kan ikke heller være nogen Tvivl om, at det er dets Pligt at gøre det. Ti ganske vist staar Fru Lütken næppe saa usaarlig for Kritik, som man i Almindelighed tror; der er et og andet i hendes Sang, der smager af Dillettantisme, hendes Foredrag er ikke just præget af nogen høj musikalsk Intelligens eller Akcentuering og naar hun lader sin legende, lette Stemme klinge, kan det undertiden mere være en Ørenslyst end en Talen til Hjærtet. Heller ikke har Fru Lütken faaet store dramatiske Ævner i Vuggegave. Og dog bør hendes Plads ved Teateret være hende sikker. Ti saa rigt naturbegavet med Stemmemidler, saa født til at bruge dem er ingen af vore andre Sangerinder. I saadanne Parti, hvor der kræves en glansfuld, fuldtonende, indsmigrende Stemme og en livsglad, smilende Personlighed, vil Fru Lütken staa uden Konkurrence. Der gives et saadant Repertoire for hende, (den gammel-italienske Opera og opera-comiquen) i hvilket hun vil fryde og daare; men man maa advare Teateret imod af Hensyn til Fru Lütkens Primadonna-Egenskaber at gøre dette Repertoire til det herskende til næste Sæson.

Saaledes endte da denne stilfærdige Sæson. Mon de, der leder vor Opera, har kunnet slutte den uden »Samvittighedsbid«? For os andre tager Sæsonen sig ud som en Dag uden Daad, en tabt Tid, i hvilken Kræfterne saa at sige ikke er prøvede, Ævnerne ikke anspændte og udviklede, Synsgrænsen ikke udvidet. En Stilstandens Tid — og i Kunst mere end nogen Steds gælder det, at Stilstand er Tilbagegang. — Nu har man vel Lov at haabe paa det kommende Aar — Teateret har jo alt begyndt at indsende Sommerløfterne —, men det vilde være uklogt at knytte for store Forhaabninger til denne Styrelse og til disse Arbejdere i Kunstens Vingaard.

Juni 90.

Will. Behrend.

Ottavia Bonicelli.

Fortælling fra Italien.

Firenze 7 Marts 1890.

I.

Piero Vannini, Sindaco eller Sognefoged i Kommunen Pietrabuja, gik en Eftermiddag ned ad den Skraaning, som førte til hans Hus i den nederste Del af Landsbyen.

Det var i Midten af Februar. Det var hundekoldt nu i den sene Eftermiddag. Piero Vannini var vred. Han slog med sin tykskaftede Pigkæp mod Isflagerne, der laa hen over Græsset nedenfor de lave Mure, der begrænsede den stenede Vej. Samme Isflager knasede som Glas under hans Slag. Han snakkede med sig selv ganske højt, alt mens hans af Vin opvarmede Aande slog Kolbøtter i Luften foran hans Mund.

— Nu har jeg været tyve Aar Sindaco i denne djævleblændte Kommune, og jeg kan aldrig huske, at Raadet har været saa forbandet vidtløftigt at forhandle med, som siden den liderlige Dreng Gianbattista Libri arvede sin Faders Hus og Vinmark. Puh.. Han har været Underofficer i Ingeniørerne, han skriver bedre end Præsten og forstaar Loven bedre end Notaren, den Ræveunge! Han hitter paa alt det ny, der tænkes kan. Og jeg kan dog huske, at min Bedstefader og min Fader, som begge var Sindaci før mig, altid har fundet deres Stilling let, og at alting gik som Fod i Hose. ... Det var dog nok rent galt, at de jog Storhertugerne bort fra Toscana. Garibaldi var dog vist en rigtig Flab. Og ham har jeg været med til at raabe Hurra for paa *Piazza dell' Unità italiana* i Firenze, da han stod paa Balkonen og snakkede godt for os. Hvad kan det hjælpe, at vi faar 10 Lire for et Fad Vin, som min Fader fik 20 Paoli for, naar Skatterne stiger... Hej, der kommer en Slyngel ridende og skræver over et Æsel... I gamle Dage gik man op ad Bjærget... Nu skal

enhver Pjalt ride, naar han kan betale en Skindlap i Bagdelen af sine Bukser ... Nej ... ved alle Verdens Svin ... det er Hr. Sognepræsten. Nu kommer jeg, saa sandt Madonna lever, til at fortælle ham, hvad der er foregaaet i Raadet i Dag, og saa skælder han endnu værre ud paa de ny Tider end jeg, og det ender med, at han skælder mig ud ... Hvem skulde han ellers skælde ud? Jeg skælder jo Garibaldi ud, naar jeg bliver rigtig rasende.

En bredskygget Hat viste sig over et lille Æsels lange virrende Øren. Et Par brede Sko med Spænder over et Par sorte Hoser, fyldte af tykke Lægge viste sig under dets Bug. Mellempartiet kunde Piero Vannini ikke se andet af end en uformelig sort Masse, der bredte sig for og bag ud. Jo, saa saa' han noget hvidt og sluttede, at det var Breviaret, som Rytteren holdt foran sig, og han hørte en Mumlen som af halvhøj Læsning.

— Ja, de, der kan Latin, de kan sagtens, tænkte eller sagde Piero Vannini. De tjæner deres Føde ved at brumme Bønner, og det gaar lige saa let for dem som for en gammel Oldenborre.

Piero Vannini vilde helst undgaa Mødet og klemte sig op i et Hjørne i Muren, som fulgte Bjærgstiens bratte Krumninger. Men han beregnede ikke, at den blege Sol i Vesten netop røbede ham. Drengen, der gik ved Siden af det ludende Æsel og raabte: Ih, ih! pligtmæssig i regelret Takt, tog sin Faldhat af og sagde:

— God Aften, Hr. Sindaco!

For sent tænkte Piero Vannini paa at smide sin multumsforede brune Slængkappe op, saa den dækkede hans Hage og Mund. Præsten Don Agostino havde allerede opdaget ham. Et bredt og fedt gult Ansigt med en rød Klumpnæse og med blaa Bund paa Hage, Kinder og Overlæbe bøjede sig til den Side, hvor han stod, og et Par matte sorte Pupiller, der sammen med deres hvidblaa Grund væltede frem som Øjnene paa en gammel Okse, gik samme Vej som den øvrige Del af Hovedet. Piero Vannini vidste forud, hvad Don Agostino vilde spørge om og famlede efter Svaret, før Præsten havde fremsat Spørgsmaalet:

— I kommer fra Kommunalraadets Samling, Piero?

— Jo, Hr. Sognepræst!

— Det var om Skolen?

— Jo, Hr. Sognepræst!

— Og han ... Slireslæberen, Gianbattista, skraalte de gamle erfarne Mænds Stemmer over? Hvad?

— Jo, Hr. Sognepræst. Han kender alle de nye Love, det Flødeskæg!

— Vi skal altsaa have en Lærerinde ved Børneskolen i Stedet for min Søstersøn?

— Ifølge Lov af .... en fra 1881.

— Tror I ikke, jeg kender Loven lige saa godt som det Mulæselsføl? ... Hvad griner I ad, Piero?

— Jo ... for det er han, lige det, som Hr. Sognepræsten sagde. For hans Moder var vidtløftig, og Hr. Sognepræstens Formand . . han var meget medlidende mod saadanne nogle, som ham.

— Ti stille .. ti stille! Man skal ikke sige, hvad man ikke kan bevise.

— Men jeg har heller ikke sagt noget.

— Men I var lige ved det, Piero.

— Nær ved skyder ingen Hare.

— Naa naa. Men vi skal have en Lærerinde.

— Ja jeg viste jo Hr. Sognepræsten Brevet fra Provinssogneraadet ... Tilsidst maa vi jo lystre. For en Sindaco i vor Tid har jo ikke den Magt som i min Bedstefaders Pieros og i min Faders Francescos Dage.

— Nej ... Men saa ... Ja ... I kan jo gaa med ned i Præstegaarden nu, Piero.

— Skulde Hr. Sognepræsten ikke op i den høje By?

— Jo ... jo. Men det er ingen Nytte til, Piero. Ser I, det er Niccolò Bracioli, der vil dø og vil have Sakramentet ... Men det er nu anden Gang ... Tror I, han virkelig vil dø, Piero?

— I ti Aar har han jo slaaedes med den daarlige Mave, men naar det har varet saa længe, saa varer det vel en Stund endnu, inden Vejret gaar helt fra ham.

— Ja jeg vil ikke forsømme min Pligt, Piero. ... Jeg vil dog sé derop, for den gode Gud kan komme bag paa en, naar man mindst venter det. Jeg skal være færdig i en Fart. I kan gaa hjem til mig og snakke lidt med Rosina; sige, hun skal give Jer et Glas Vin, saa er jeg der straks. Paa Gensyn.

— Ih — ih! sagde Drengen og slog Æslet med sin Kæp over det ene Baglaar.

I bleg Sol under klar Himmel, hvorpaa Maanen alt stod tændt med hvidgul Flamme, hvorpaa Stjærner pippede frem hist og her, red Præsten videre mellem de over Muren ragende graa

Oliventræer, der hist og her afbrødes af en højt knejsende Cypresses sortegrønne, blikstille Pyramidekrone.

Piero Vannini skyndte sig ikke nedad. Han syntes, at han havde noget at gøre med hver Sten, der skurede under hans sømbesatte Sko, at det var hans Pligt at være gal i Hovedet paa alle de Sten. Derfor sparkede han først stærkt og arrigt til dem. Men saa tænkte han paa, at det altid var forkert at blive hidsig. Og i sin Egenskab af Kommunens Øvrighedsperson turde han heller ikke gøre Vejen endnu daarligere, end den var i Forvejen. Naar altsaa Piero Vannini havde udgydt sin Hidsighed i et Spark til Stenene, bukkede han sukkende sin krumme, arbejdstrætte Ryg, pillede Stenene op og lagde dem tæt op ad Muren.

Kommunen Pietrabuja bestod af tre Dele, det vil sige tre Klumper Huse, ordnede i tre Partier op ad en af Appenninernes Forhøje. .Forhøjen dannede en Skraaning mod Nord. Sammen med de fra Syd skraanende Høje, som løb i en Krumning mod Vest og saa brat bøjede mod Syd, dannede de en Bjærgknude. Det var en ufrugtbar Skraaning, Pietrabujas mod Nord, beskygget af de langt højere Klipper mod Syd. Der voksede kun sur Vin, som solgtes for 10 Lire Fadet til Vinhandlerne. De brugte den til at forskære Chiantivin med. Den var saa »neutral«, sagde Vinhandlerne om Vinen fra Pietrabuja. Den lille Kommune var godt gemt og aflukket, i lange Tider glemt af Autoriteterne. Der var Folk, som i Slutningen af Halvfjærdserne endnu troede, at Storhertugen residerede i Firenze og endnu var deres Fyrste, og at Pave Pio Nono endnu svang Frihedsfanen over Italien, Folk, som ikke en Gang havde været i Firenze.

De fik at føle, at Italiens Enhed var en dyr Historie. Forhøjede Skatter, trykkende Værnepligt, Krav paa Orden i kommunale Sager, som de i gamle Dage havde overladt til vor Herre lige saa ugenert, som de overlod ham Røgten af deres Vin og Oliven, havde bragt de ældre Folk i Pietrabuja fra dens øverste til dens nederste Klump Huse til at velsigne Storhertugernes Tid og bande disse piemontesiske Djævle, som dog til syvende og sidst egentlig var Franskmænd, slet ikke Italienere. Piero Vanninis Fader, der ogsaa var Sindaco — ti Embedet var gaaet i Arv fra Fader til Søn i fem Slægtled — havde en Gang fortalt, at han havde i 1860 talt med en piemontesisk General i Firenze, men: »Saa sandt jeg haaber en Gang at komme i Himmerig, . . jeg forstod

ham ikke ... og naar han sagde noget, saa fik jeg Spyt i Ansigtet ... py ... py ... py![1])

Men de Masser af Love og Forordninger, som den ny Regering lod flyde ud over hele Landet, gjorde Piero Vannini til en besindig Fremskridtsmand, ikke i Hjærtet, men i Hovedet. Han lyttede til, hvad de yngre Medlemmer i Kommunalraadet sagde, raadførte sig med sin Faders gamle Ven, Sognepræsten Don Agostino og med hans Søstersøn, Skolelæreren Attilio Ranucci, mæglede, vrøvlede, trak Sagerne ud i Vrøvl, brugte den gamle Notar Lorenzo Melini til Hjælp, naar han ikke forstod Tingene, og Notaren vidste at omgive enhver Sag med saadan en Bunke Vrøvl, at Sagerne blev liggende i Provinsialraadet, gik saa opad gennem alle Instanser og formodentlig døde af Tæring paa Vejen.

Men nu havde den forbandede Underofficer Gianbattista Libri, hans Nabos Søn, arvet Hus og Vinmark. Han prøvede ny Dyrkningsmaader af Oliven, af Vin og Havesager. Han havde tvunget sig ind i Kommuneraadet, han kendte alle Love, han snakkede Fanden et Øre af. Han havde nu i det sidste Mødé citeret Love, hvoraf det fremgik, at Kommunen var bedst tjænt med at have en Lærerinde i sin Skole i Stedet for Præstens Søstersøn, som ikke lærte Børnene noget, altid kom for sent i Skole og kun interesserede sig for de kvindelige Elever, naar de, 14 Aar gamle, gik ud af Skolen.

Paa den anden Side var Piero Vannini noget bange for Don Agostino. Han kunde dog maaske skade de Folk, der stillede sig imod ham, om ikke i denne Verden, saa dog i den tilkommende. Piero Vannini havde jo ganske vist mærket, at Præsterne ikke havde det at sige, som de havde i hans Faders og Storhertugernes Tid. Men hvem havde Brev paa, hvor længe det kunde vare med den nærværende Regering. Han vidste, at hans Fader, at Bedstefader og Oldefader havde tjænt baade Storhertuger, franske og østerrigske Kejsere, som han nu tjænte Kongen af Italien. Det var dog usikkert, alt paa denne syndige Jord, men Præsterne — de var dog de sikkert bestaaende. Gik det end op og ned med dem, de gik dog aldrig helt neden om og hjem. Trykkede man dem ned paa den ene Kant, saa sprang de op paa den anden

---

[1]) Y-Lyden i adskillige norditalienske Dialekter kan Mellem- og Syditalienerne ikke udtale.

Det var for Piero Vannini et Bevis paa, at den anden Verden, som de tjænte, var mere solid end denne herre.

Mens han æltede og masede med slige Betragtninger, var han naaet ned forbi sit Hus i den midterste Klump Landsby ned til den lavest liggende Klump, var kommen til det skarpe Hjørne, som de to Mure slog, og ud paa det lille Torv. Han saa Solen fra Vest kaste sine Straaler hen ad Façaden paa den lille Kirke, den hvidtede og malede Façade, som forestillede en Portal med to doriske Søjler paa hver Side bærende en Gavl, alt med gule og brune Linjer, for at Øjet kunde finde Rede i den forlorne Arkitekturs Led. Næsten skurende op mod Muren stod de to gamle Cypresser som to meget lange Grenaderer. Gud véd, i hvor mange Herrens Aar de trofast havde holdt Vagt over Helligdommen. Højt over det fladt spændte nu helt sorte Teglstenstag med de cylinderformede Sten knejste Klokketaarnet slankt, farvet gulrødt af Solen, gennembrudt af to smalle Buer, adskilte ved en Pille. Under hver Bue hang en lille Klokke, og Luften stod saa kold, saa klar, saa blaa, saa uforstyrret hinsides disse Bueaabninger, som om den sov de retfærdiges glade uforstyrrede Søvn. Ikke var der en Sky at se. Det var saa stille, saa stille i Februarskumringen. Man kunde af og til høre Vindfløjens rustne Jærn pibe over Klokketaarnet. Hvad der muligvis havde været af Mennesker i Dørene paa de faa Huse, i Laagerne i Murene, som vendte ud til Kirkepladsen, havde trukket sig tilbage.

Piero Vannini tænkte, at muligvis Spækhøkeren Turchini kunde have forsinket sig paa sin Tærskel med sin Pibe i Forventning om at træffe en, han kunde slaa en Sludder af med. Saa havde Piero Vannini kunnet meddele ham saa meget, som han fandt tjænligt for Øjeblikket, af sine kommunale Bekymringer angaaende dette Skolevæsen, og muligvis under Tankemeddelelsen faa Ideer til at holde det Angreb ud, som han ventede sig fra Præstens Side. Men Haabet skuffedes. Fa'er Turchinis Bod var lukket; der var ikke Lys at se i Huset. I Bodens Vinduer var Skodderne satte paa forneden; oven over Skodderne skimtede han de hængende Salame-Pølsers og røgede Skinkers uformelige Masser paa Rad, trinde, krogede, fedtsvulmende under Skindets stramme Bughud.

Han gik som en Vetturinhest regelmæssig sin Gang, drejede langs Kirkens søndre Side, hvorimod Præsteboligen laa, tæt klinet

der op imod som en Svalerede med sine tre Etager, med Vinduer hist og her, et oppe, et nede, et midt paa, et Par hist og her paa Siderne. Husdøren laa under en lav Rundbue, et godt Stykke over det Vindueskaos. Den var forsynet med et gammelt rustent Ringeapparat, hvis Greb var smudsigt af fastklæbet Vejstøv. En firkantet Sten med Mærket *A* ☧ *Ω* laa foran Døren i Jævnmaal med Vejen, saa gik der to Trappetrin ned. Murens okkergule Puds fik endnu en Smule varmt Lys af skraa Straaler fra den dalende Sol.

Piero Vannini greb med sin store, tørre, sortegraa Haand i Klokkens Haandtag, sukkede en to tre Gange, før han ringede. Saa trak han løs med en vældig Energi. Et Ansigt, omhyllet af et hvidt Tørklæde, kom frem i et af de over Døren skævt siddende Vinduer.

— Hvem er det?

Venner, svarede Piero Vannini. God Aften, Signora Rosina... Præsten har sagt, at ...

— Naa det er vor Sindaco ... Nu skal jeg komme.

En indvendig Slaa blev drejet fra. Piero Vannini steg op ad en smal Stentrappe ad fugtige Trin op til, hvad vi vilde kalde anden Sal.

En lille bitte lukket Dør laa ud for en Trappeafsats. Ovenover den kom i et Slags lavt Vindue et Ansigt til Syne. En lille kroget Næse banede sig Vej mellem to svulmende Kinder. Over den sad et Par lystige sorte Øjne med kulsorte svære Bryn over. De var endnu kønne de Øjne, og Øjenhulerne var smukt og aflangt skaarne. Ejeren af disse Herligheder maatte have holdt et Lys i Haanden, ti Hovedet med Haarene stod brandgult flammende paa sodbrun Grund. Det nikkede, det glade Hoved, nikkede gentagne Gange.

— Aa, Herre Gud, det gamle Liv! tænkte Pietrabujas Sindaco, hun vilde vist gærne have en Mand ... og naar man ikke var Familjefader ... for jeg er heller ikke endnu bleven af Stok og Sten. ... Men ... nej — nej — nej!

— Præsten har bestilt mig herhen, gentog Piero Vannini og drev sit Ansigt ind i ret galante Folder.

— Kom ind og vent hos mig, Sindaco, ... vi er jo ikke Aarsunger, nogen af os ... og jeg er heller ikke ene. Attilio Ranucci har siddet og underholdt mig med at spille paa Piccolo-fløjte, mens jeg har formanet ham til at føre et dydigere Levnet.

Hele Ansigtet strammede sig og brast saa ud i en Latter, der bredte sig baade paa langs og paa tværs af det, mens hun fremtvang Ordene:

— Aa den Attilio . . . det er en uforbederlig Gavtyv. Nu lukker jeg op, Sindaco.

Piero Vannini kløede sig i Nakken under sin ludende Filthatteskygge. Han var ingen Hund efter at se Attilio Ranucci; han bar jo hans Afsættelsesdekret i sin Lomme:

— Nej, jeg vil hellere vente udenfor Hr. Sognepræstens Dør, brummede han.

— Nej vent lidt, vent lidt, Hr. Piero ... Nu skal De se! Lyset forsvandt med Husholderskens glade Ansigt, og kort efter kom det atter frem, men foran det holdt hun en Fiascone i Kurvefletning.

Vino santo[1]), Hr. Piero!

— Det var som Dævelen, mumlede Piero Vannini ... Ja saa ... gaar jeg ind ... men ...

Inden han havde motiveret de flygtig opdukkende Betænkeligheder, knækkede det i Laasen, og Døren sprang op til det lille celleagtige Kammer med hvidtede Vægge, brun Sokkel, et Loft af tætsiddende ogsaa hvidtede Bjælker.

En Kommode, to Stole med Straasæder, grønne, gule og rødstribede, en stum Tjæner af Jærn, hvorpaa der hang alle Slags Klædningsstykker, fra de intimeste til de anstændigste, og en Jærnsæng med et blakket-gult uldent Tæppe, udgjorde Møblementet. Paa Sængen laa Præstens Søstersøn, Skolelæreren Attilio Ranucci og røg Cigaret med et fuldt Vinglas støttet op ad Hovedpuden.

Han slog Benene i Vejret og de med Jærnsøm tæt besatte Støvlehæle sammen, saa de klirrede. Saa løftede han Glasset og raabte:

— Leve vor skarpsindige, vor kloge første Municipalembedsmand i dette ærværdige gamle Rottehul, Pietrabuja! ... Skænk ham sød Vin, min søde Skat, min Flamme, min svulmende Rosina! ... Drik, Sindaco, af den hellige Vin!

Piero Vannini stirrede op i den henslængte Lømmels sorte Overskæg.

— Hvorfor Dævlen drikker I paa min Sundhed? spurgte han.

---

[1]) En sød toskansk Klostervin.

— Fordi I besørger mig min Afsked som Skolelærer, gamle, lovtro Embedsmand, lød Svaret.

— Hva! hva! hva?

— I duer ikke til at spille Komedie, Piero? Tror I, at jeg aldrig kommer paa Kroen dernede?

Han pegede ud over Sængens Hovedgærde.

— Jo det ikke alene tror jeg, det véd jeg med Sikkerhed, sagde Piero Vannini.

— Naa. ... I er ikke dygtig til at læse Skrift, min gode Piero, mindst den moderne Rundskrift.

— Han skulde lære Børnene Rundskrift, den Overæsel, raabte Signora Rosina ... han, som er glad over at miste sin Næringsvej.

— Kan jeg leve for 670 Lire om Aaret med mine Fornødenheder? raabte Attilio Ranucci. Enden paa min Løbebane som Skolelærer her var bleven en skandaløs Gæld. Naar min værdige Morbroder Don Agostino en Gang — det ske sent — kommer til at staa bag sin Navne og Ordensbroder den hellige Agostino under en Baldakin i Paradiset, hvor Madonna og Barnet troner højt, saa er det hele klaret, men hvad Fanden nytter det saa mig? Vekslerne bliver paa Jorden.

— O fem Gange nederdrægtige Mulæselshingst, udbrød Signora Rosina ... Piero Vannini ... har I kendt det Uhyres Lige?

— Ne—e—ej, sagde Piero Vannini, jeg ved bedre end nogen, hvilke Synder, Hr. Attilio har paa sin Samvittighed.

Attilio slog med Haanden og talte videre:

— Jeg ved meget godt, at det er mod Loven, at jeg har været Skolelærer her. ... Der skal udnævnes en Lærerinde. ... Bravo! saa faar man dog et voksent ungt Fruentimmer at se paa udenfor Bondestanden. ... Hvem ved?

— O femdobbelte Æsel! udbrød Signora Rosina med Latter og sank om paa Sængen foran Attilio Ranuccis sømbeslaaede Støvlesaaler. Hun raabte straks:

— Store Asen! Lad være med at knibe mig i Nakken. ... Men kære Sindaco, Attilio har nu en Gang faaet Uimodstaaelighedens Gave. Og mange andre Gaver, Piero Vannini ... mange andre. Men dem benytter han ikke, den Vildorne! Kender I hans Digte? ... Vil I høre et?

Piero Vannini havde ikke den mindste Lyst til det; han mumlede noget i Skægget, der baade kunde betyde Ja og Nej.

— I gider ikke deklamere det, Attilio men saa gør jeg det, raabte Husholdersken.

— Gør som I vil, henrivende Rosina, sagde Attilio. Min Poesi vil kun blive forskønnet, naar den kommer igennem Jeres svulmende Læber.

Signora Rosina sparkede op efter ham, saa hendes Tøffel fór hen i en Krog. Hun famlede efter Tøffelen med sin hvidstrømpede Fod, men naaede den ikke, før hun havde taget Piero Vanninis Kæp. Med den ragede hun Tøffelen hen til sin Fod.

— Jeg bliver her i Nat, Rosina, sagde Attilio smægtende og strøg sit Overskæg ... her ved Jeres Fod; Onkel er Dottore Bartolo, jeg er baade Grev Almaviva og Barberen Figaro.

— Nu faar I Tærsk, Attilio, raabte hun. Han sang med alle behørige Tremulanter:

La donna è mobile,
Piu del mal vento.
Muta l'accento,
Ed il pensier.

— Der er Hr. Sognepræsten! raabte Rosina. Der bliver ikke noget af Deklamation i Aften. Jeg kan kende ham paa, at Æselets Hove slaar mod Gruset ... Gud, at han er saa snart færdig! ... At han i den Alder kan besørge ethvert Sakrament i en saadan Fart. Og denne Gang var det dog den sidste Olje!

— Det er en Naadegave, sagde Attilio, slog Hælene sammen og sang i høj Tenor ... De profundis.

— Hold dog Mund, raabte Rosina. Skynd Jer at komme ud ... hvad maa Hr. Sognepræsten tænke, naar han ser mig sammen med to fuldvoksne Mandfolk?

— Vi er jo altid sammen, min henrivende, sagde Attilio og rejste sig fra sit Leje, efter at have gabet og strakt sig ... men Deres Rygte er mig langt helligere end mit eget ... Kom, Sindaco!

Piero og Attilio var komne op ad Trappen, da Don Agostino hørtes at blæse og pruste nedenfor.

— Lys, Rosina! raabte han.

— Jeg kommer, Hr. Sognepræst.

Man saa ved det skarpe Skær af Rosinas Lys Don Agostino arbejde sig op ad den smalle Stentrappe. Hans sorte, gejstlige Skrud skurede mod de kalkede Vægge paa Siderne; foran løftede han Kjortelen op som en Dame i Regnvejr og blottede sine sorte Hoser med de svulmende Lægge og de svære Knæskaller.

Attilio, hans Søstersøn, havde stillet sig ved den ene Side af Døren og præsenterede med en lang Olivengren, som var det en Hellebard.

— Store Bæst! sagde Præsten og gav ham en let Ørefigen med sin kødfulde Haandflade ... Du er afsat ... hvordan vil du for Fremtiden tjæne det Brød, din Dagdriver? God Aften, Sindaco, det er nogle nætte Historier, I laver, I Kommuneraadsmedlemmer...

— Loven, Hr. Sognepræst, mumlede Piero og foldede Hænderne over Brystet.

— Kom ind, Piero, sagde Sognepræsten ... Lad mig først komme ind og befri mine stakkels Nyrer ... Han gik ind i Rosinas Kammer, raabte saa: Rosina, bring Lampen — og saa den stegte Kylling ... Naa skynd Jer, om I ikke vil have, at jeg skal blive syg ... Godt ... jeg lugter den ... Herre Gud jeg er kold af Luften og hed af Ridtet! ... Og saa siger de liberale, at Præsterne ikke bestiller noget ... Gaa ind Piero ...! Der er Rosina med Laagfadet, og der kommer Giannina med Lampen.

Donna Rosina gik forrest, efter hende en halvvoksen, barbenet Pige med Lampen. Attilio satte sin Støvlesaal sagte paa hendes nøgne Fod; hun slog til ham, fnisende.

Præsten trak paa Skuldrene, gnaven, men resigneret overfor sin Søstersøns Uvorenhed. — Kom kun ind med, dit Bakkussvin, sagde han til ham og vær Vidne til din egen Skam. Men hold Mund begge to, mens jeg spiser. Madro er dog det mindste, en stakkels forfulgt Præst i disse ugudelige Tider kan forlange paa sine ældre Dage.

I den høje, bjælkeloftede, hvidkalkede Stue satte Præsten sig i en gammel læderbetrukken Lænestol med stejl Ryg for Enden af et Bord under et Krucifiks. Korsets Arme endte i nogle Snærkler som bar Spor af Forgyldning. Fra Figurens Hænder og Fødder randt lodrette, indbyrdes parallele Blodstrimer ned.

Præsten gav sig god Tid til at tranchere sin Kylling med en Kniv og til at flænge den fra hinanden med Hænder og Tænder, til at drikke et Par meget store Glas Vin. Han afbrød dog Maaltidet med nogle mumlende Bønner, nogle halvkvalte Suk, som ogsaa kunde tages for Opstød.

Inden han var færdig, efter at den første Sult var stillet, begyndte han at tale:

— Ja ... Piero Vannini ... jeg har talt med Notaren Melini. I har Ret ifølge Loven. Men det er en gammel Lov, omtrent lige saa gammel som Piemontesernes Regimente.

— Leve det enige Italien! raabte Attilio.

— Aa, dit Overasen! sagde Don Agostino ... men det er Ironi, Piero Vannini. For han mister sin Stilling, den Døgenigt, og det er en Udgift for mig akkurat lige saa stor som hans Gage, og den hjalp dog lidt til at betale hans Dumheder med. Han taler med Fortvivlelsens Lystighed, den dumme Dreng ... som Forbryderen, før han skal hænges.

— Ja, men Onkel ... jeg har dog et stort Talent til at lære Børnene Katekismus. Og jeg faar alle Pigerne til at græde, naar jeg fortæller dem om San Lorenzos Stegning og Santa Caterinas Stejling, om Santa Agatas mishandlede Yndigheder.

— Ja, des værre ... dit Talent er bedre end dit Hjærte.

Rigtig, Onkel. Derfor vil jeg gaa til Rom og tilbyde den hellige Fader mit Talent til Brug ved Missionen blandt Halenegere og Zulukaffere.

— Ja du havde ikke fortjænt bedre, om de Halenegere stegte dig lige saa sort, som de selv er, og aad dig ... Du vil gaa til Paven! ... Tror du, at den stakkels Fange i Vatikanet har Raad til at føde saadan en Æde-Ulv, som du er? —

Aa, den hellige Fader mangler vist ikke Kalkunsteg og god Vin ... Pier Vannini ... vilde I ikke gærne være Fange under saadanne Vilkaar? Tænk, om I fik Chianti i Stedet for det sure Pøjt, som vokser her?

— Ja for en Bondemand vilde det jo være gode Vilkaar, sagde Piero Vannini betænksomt.

— Naa — Sludder har vi nok af, sagde Præsten og skænkede sig en Taar af sin Fiasco. Jeg bøjer mig for Loven, appelerer i min Sjæl til en Øvrighed, som staar højere end Kejser og Konger ... jeg tier og lider — jeg skal ifølge Loven undervise Børnene i Religion, behandle Lærerinden pænt, skøndt hun naturligvis er en Hedning, som ikke respekterer Sankt Pauli Bud: *Mulier taceat in eclesia* ... hun skal, hvis hun vil, faa Kammeret her i Præstegaarden her ovenover for en meget billig Penge.

— Er hun mon køn, Piero? spurgte Attilio.

— Hold Mund, sagde Præsten. Hvis du vover ... det ... du ved nok, saa smider jeg dig eller ... hende ud straks.

— Aa — aa — sagde Attilio og tændte sig en Cigaret.

Piero Vannini tog Afsked angestfuld over, hvad de kommende Dage vilde bringe.

II.

Fjorten Dage efter denne Samtale kørte Kommuneraadsmedlemmet, den forhenværende Underofficer ved Ingeniørerne Gianbattista Libri med et lille Køretøj, hvis Agestol var saa bred, at den havde Plads til tre, og som var forspændt med en lille Hest og et stort Muldyr, den ene foran den anden — Hesten forrest — begge med Bjælder paa Seletøjet. De sad og ringede inde i et underligt vædderhornformet Futteral og dinglede som løse Ærter i en Bælg. Det gik ned ad den stenede Kørevej til den lille Jærnbanestation paa Bologna-Firenzebanen.

Gianbattista Libri var i sin bedste Pynt. Han bar en sort, rundpullet, stiv Filthat, var i mørkegraat ensfarvet Tøj. Smaa opstaaende Flipper struttede op over Slipset. Hans brunblonde, ikke meget kraftige Overskæg var vikset med Kvædesaft og stod sylspidst ud til begge Sider. Paa den højre Haands Lillefinger bar han en stor Ring med mælkefarvet Plade; den venstre var prydet med en lidt medtagen mørkegul Glacéhandske. Dens Fælle holdt han i samme Haand tilligemed Tømmen. En Blanding af kavallermæssig Flothed og municipalt Alvor var sikkert hans tilstræbte Ideal, mens Vognen rullede, Gruset knagede, Stenene gnistrede, Hesten og Muldyret løb alt, hvad de kunde under Snøften, Vrinsken, Skryden, Bjældeklang, Knagen af Seletøjet ned ad den snoede Vej mellem Mure og Klippevægge. Luften var endnu kold, saa klar som Krystal, alle Lyde klang ud i den, Farver og Omrids stod saa tydelige, saa urørlige, saa stive, saa skarpe, uden mildnende Dis, uden Svømmen i Linjerne. Det var maaske den hemmelige Grund til, at Gianbattista Libri følte sig saa triumferende ved at hans Køretøj var det eneste, der frembragte Bevægelse og Lyd i denne store, klare Stilhed. Ja, det forstaar sig, han havde ogsaa Følelsen af, at det var ham, der havde repræsenteret det moderne Italien og sejret over Resterne af klerikal Surdej i Pietrabuja ved at faa fremtvunget Udnævnelsen af den Lærerinde, Ottavia Bonicelli, som han nu vilde hente paa Stationen.

Ti han havde lugtet, at der blev intrigeret for en anden Lærerinde, men Gianbattista havde faaet Valget afgjort efter Ansøgerindernes Antal af Points til Eksamen. Saadan gik det til ved alle Embedsudnævnelser, havde han sagt ... og det i hele Europa, navnlig i Mønsterstaten Preussen under den »store Bismarco«.

— Ih — ah — raabte han stolt til sit Muldyr og sin Hest. Køretøjet var lige ved at stryge op mod et brat fremspringende Murhjørne, men Kusk og Trækdyr klarede sig. De var vante til Turen.

I rivende Fart som en Fjældstrøm gik det et langt Stykke brat ned.

Saa fladede Vejen sig ud, saa steg den opad. Lige paa Toppen af den lille Bakkeknold løb Vejen atter i en skarp Vinkel for at bøje nedad. Der knejste i Hjørnet af Muren et brunt Teglstenstag over et Kapel, i hvis Konka stod et Madonnabillede af Gibs. Det var meget helligt, samme Billede. Om Halsen af Statuen hang en hel Del ranglende Metal, og midt om dens Mave med Klædebonnets itubrudte Foldekast, der var gjort, som om Vinden suste i det og vred sig om Benene, var der bundet Snore. I dem hang hele Ben og Fødder i Voks, ti denne Madonna havde især Ry for at helbrede ondartede Ligtorne, Knyster og Skrabsaar, hvilke Onder de slemme, bratte, stenede Veje bragte Befolkningen i rigeligt Maal.

Som Gianbattista Libri beredte sig til det bratte Sving om Murhjørnet og Kapellet, sprang en sortskægget Fyr frem og tog den lille Hest ved Manken.

— Er det dig, din lede Slyngel! raabte Gianbattista og hævede Pisken til Slag.

— God Aften Hr. Oberst! lød en høj Røst. To Rækker hvide Tænder grinede under en kulsort Knevelsbart ... Du kører efter den skønne som skal arve mine stakkels 670 Lire. Lad mig køre med og lære Resignation af hendes skønne Aasyn.

— Slip Hovedtøjet, din nedrige Døgenigt! raabte Gianbattista, eller du faar Snærten tværs over din sværtede Knevelsbart.

— Den er dog kønnere end mange Militæres, lo Attilio og greb efter et langt Spring med resolut Tag om den tøvende Snært... Lad mig hellere køre med, Gianbattista, saa skal jeg lære dig at faa dit Overskæg til at gro som højsalig Vittorio Emmanueles.

Den forhenværende Underofficer kendte fra Barndommen af, hvor stærk og hensynsløs en Slagsbroder Attilio var. Han saa sig et Øjeblik om og følte Vejens Mure klemme om sig og sit Køretøj som en Skruestik. — Der var intet at se, intet at høre.

— Sid op bag i Vognen, dit Asen! mumlede han.

Han piskede paa sine Trækdyr, og i en allerhelvedes Fart kørte Vognen under Slingren og Skratten nedad og nedad.

Den lille Hest og det store Mulæsel dampede som Vaskekedler, da de holdt foran den lave skidengule Stationsbygning. Attilio havde sunget op under Farten, som vilde han vække døde af Gravene.

— Ho, ho, Korporal! ... God Aften, Gianbattista!

Saa raabtes der af en Karl med en sølvstribet mørkeblaa Hue. Han stod og fyldte Aabningen, i den eneste Dør som var aaben paa Stationsbygningens Bagside.

— Toget fra Bologna? raabte Gianbettista myndig. Karlen, der bredte sig, havde tjænt under ham som Menig.

— Er kommet for 10 Minutter siden — Der er en ung Dame, som venter paa Jer, Korporal.

Gianbattista vendte sig om mod Attilio, der laa bag i Vognen og slog Triller.

— Det er din Skyld, din Bandit, sagde han, at jeg er kommen for sent.

— Gianbattista, gamle Ven, lad os se paa Tøjet, før vi bliver Uvenner, sagde den afskedigede Skolelærer.

Nu følte Gianbattista sig tryg. Stationsdrageren, hans forhenværende Underordnede, maatte holde med ham. Han var saa arrig paa Attilio, som havde tvunget sig op i hans Vogn, at han undte ham alt muligt ondt.

— Carlo ... synes du ikke, at Attilio skulde have Prygl? spurgte han og indtog sin Underofficersholdning overfor Carlo, den forhenværende Menige.

— Jo, Korporal. Er I med, skal jeg ogsaa være med til at prygle ham af Hjærtens Lyst. Det er en Djævel fra Helvede ... han har forført min stakkels Søster ... og jeg forsikrer ved den helligste Kristus, at, hvis den forbandede Forfører ikke var kommen, vilde intet Mandfolk med en Ildtang have rørt den lille Gris, som Vorherre har mærket med en halt Fod og to skelende Øjne. Ikke en Gang med en Ildskuffe, Korporal. Jeg har en Olivenkæp ... og I har en Pisk. Han skal have Prygl, den Præstedreng.

Attilio var sprungen ned af Vognen. Som en Kat var han klavret op paa Mønningen af en Mur, der skilte den lille Stationsholdeplads fra en skraat opstigende Olivenmark, hvis Træer stod saa dvask op i den blege Luft med deres graagrønne Blade, som om de ikke gad tage noget som helst Parti i denne lumpne Verdens Stridigheder.

Attilio var kravlet langt op ad Skraaningen og havde, resolut, som han var, taget Gianbattistas Pisk med. Nu stod han højt oppe mellem to Oliventræer, lo og knaldede med den stjaalne Pisk, rakte Tunge og lang Næse ad Gianbattista og Jærnbanedrageren som den argeste Gadedreng. Da det var besørget, slog han Kappen om sin Skulder, indtog en cæsarisk Holdning, snoede sit Overskæg og raabte — Hvad vil I nu, I Plebejere?

Stationsdrageren greb Gianbattista i Armen. — Korporal — vi naar ikke det Svin! Han klavrer som en Gedebuk ... og der staar Frøkenen, tror jeg — hun, som I skulde hente.

Gianbattista mindedes sin kommunale Pligt ...

I Døren stod en velvoksen, men meget tynd Dame, indsvøbt i en sort Kaabe, med en lille sort peluchekantet Hue paa Hovedet. Under den stak en skarp, spids Næse frem, et lille magert Ansigt anedes. Et Par blonde Haartjavser løsnede sig flagrende og flimrende under Huen. Et Par store kolde mørkeblaa eller mørkegraa Øjne spejdede frem for sig.

— Jeg skulde til Pietrabuja, lød en klinger stilfærdig Røst, men med ret myndigt Tonefald.

Gianbattista slog Hælene militært sammen. Stationsdrageren eftergjorde uvilkaarlig hans Gestus, kun mere mat, mere dæmpet.

— Jeg er vedkommende Kommuneraadsmedlem, sagde Gianbattista. Men det er umuligt at beregne Togenes Ankomst saa præcis. —

— Gør ingen Ting, sagde Damen, tog mod Stationskarlens Haand i sin Fod og svang sig op i Køretøjet.

Nu skulde det gaa opad, bestandig opad. Altsaa maatte der køres langsomt. Gianbattista Libri syntes, at han skulde have sagt saa meget til den ny Lærerinde, syntes, at han havde Tusender af gode Raad at meddele hende ... men han kunde ikke faa det Asen, Attillio Ranucci ud af Tankerne. Han havde forstyrret ham det hele. Og den Dame, som sad ved hans Side, saa' saa indpakket, saa sammenkrøben, saa tankefuld ud, at den forhenværende Underofficér i Ingeniørkorpset ikke fik sagt noget, skøndt han flere Gange havde rømmet sig og havde været ved at begynde.

Mørket faldt paa, brat og tungt, næsten uden Overgang. Hvor skar Hjulene i Gruset, hvor sukkede Vejens Sten, hvor forsvandt Cypresser og Oliventræer bag Murene, hvor blev Murene borte i Mulmet!

Gianbattista Libri nærmede sig ængsteligt den sorte Skikkelse, der delte Agestolens Sæde med ham. Trykkede hun sig tættere op til den anden Side? Eller var det Indbildning. Gianbattista Libri blev arrig, raabte og skreg til sit Mulæsel og sin Hest, dem, han ikke kunde se, mens Køretøjet langsomt krøb opad, til det holdt foran Piero Vanninis, Sindaco'ens Hus, hvor Gianbattista ifølge Loven skulde aflevere Kommunen Pietrabujas ny Lærerinde.

I Mørket lød en spottende Røst:

— Tak for Laan af Pisken, Gianbattista!

Det var Attilio, der rakte den ud imod ham. Den forhenværende Skolelærer var naaet til Pietrabuja før Køretøjet.

Kommunalraadsmedlemmet turde eller vilde ikke gøre Skandale lige overfor Frøkenen. Han bandte indvendig, mens han rolig tog Pisken ud af Attilios Haand, som om der intet var i Vejen. Han var endog for forfjamsket til at forhindre, at den Lømmel hjalp Lærerinden ned ad Vognen paa samme ridderlige Vis, som Stationsdrageren havde hjulpet hende op.

Gianbattista dundrede med Hammeren paa Sindacos Dør lidt stærkere og heftigere, end hans daglige Disciplinfølelse overfor hans Overordnede ellers tillod og svarede myndigere end ellers paa Spørgsmaalet i den aabne Gang over Døren: Hvem der?

— Venner! Venner!

Slaaen blev skudt tilbage. Sindaco kom ned i egen høje Person med en lille Lampe. Oppe paa Trappen stod en køn høj Pige, svær og mørk, skyggende med Haanden for sit Øje for at samle Lyset.

Den ny Lærerinde ... Signora Ottavia — eh, sagde Gianbattista med et Tonefald, som gjorde han sin Kaptajn en Mælding.

— Bonicelli, fortsatte den magre Dame i en Tone, som om det militært opdragne Kommunalraadsmedlem havde tvunget hendes Stemme ind i samme Mældingsdur.

— Ja Signora skulde jo egentlig have et Kammer i Præstegaarden, hvor der er Plads nok, men — sagde Sindaco.

— Det gaar aldeles ikke an, tilføjede den kønne svære Pige der oppe paa Afsatsen. Hvad har jeg sagt, Fader ... Signora ligger foreløbig i Jærnsængen i mit Kammer, for Rosina der ovre i Præstegaarden er ikke at stole paa lige overfor Attilio. Vi maa se Tiden an. Kom Signora!

Hun greb med sin store brune Haand Ottavia Bonicellis sortbehandskede, trak hende op og trykkede sine svære, kønne,

kirsebærsvulmende Læber mod Lærerindens smalle, der højst havde Farve som de blegeste neapolitanske Koraller.

Gianbattista slog Hælene sammen til en Afskedshilsen midt paa Trappen, gik ned til sit Køretøj, misfornøjet med sig selv, med Signora Bonicelli, med Hadet flammende i sig mod Attilio. Nu havde han sin Pisk. Kunde han blot møde ham nu! Saa skulde han faa sin Ryg varmet, saa han skulde huske det nogle Dage.

Men Attilio var længst skærmet bag Præstegaardens solide Mure, i Signora Rosinas Jomfrubur og spiste Resten af sin Onkels stegte Kylling til Aften, siddende paa Husholderskens jomfruelige Sæng.

III.

Skolen skulde begynde næste Dags Morgen Klokken otte.

Erminia, Piero Vanninis Datter, havde vækket Ottavia Bonicelli med et Kys. De svulmende Læber mødte de tynde, Erminias svære Bryst hang ud over Særken ned paa Ottavias lange Hals.

— Jeg følger Jer paa Skolen, Signora Ottavia, for jeg véd, at de uartige Drenge vil pibe, og at Slyngelen Attilio hidser dem op. ... De bliver foreløbig her, Signorina.

— Det vil jeg helst. I hvert Fald vil jeg ikke bo i Præstegaarden. Men jeg skal nok holde Styr baade paa Piger og Drenge.

De maatte op ad en kort, men stejl Skraaning til Skolelokalet. Det var i et Hus, klistret op ad Præstegaarden, paa første Sal, hvortil en udvendig Trappe førte. Neden for Huset og op ad Trinene stod en Hob Børn af begge Køn. Paa Svalegangen, hvortil Trappen førte op, stod alt Sindaco Piero Vannini og Kommunalraadets specielle Skolekommissær, Gianbattista Libri.

— Ih — ih ... ud med Jer! lød en Røst fra den bælgmørke, vinduesløse Stueetage.

En Hob højbenede, magre, sortplettede Grise fór ud ad en bred Dør og væltede sig om Børnenes Ben, ud mod de to Kvinder. Erminia sparkede til dem, raabte ind ad Døren i det mørke Rum:

— Attilio Ranucci ... ellers er i Abekat, nu agerer I Orne! Det ene Bæst er lige saa godt som det andet. Se at blive Lusegeneral en af Dagene, saa finder i Skabninger, som lystrer Jer.

En lang barbenet Dreng peb i Fingrene. Erminia langede ham en Ørefigen.

— Du kan vente længe, førend du faar et Brød og en Skaal Suppe i vort Hus, din Bengel Achille.

Drengen var falden bag over. Erminia sparkede stadig til Grisene, mens hun lod sine sorte Øjne lyne ud over Børneflokken.

Ottavia havde staaet stille med et lille Smil om Læberne, til Grisene var borte.

Da kom Gianbattista Libri ned. Med værdig Myndighed delte han Børnenes Flok, saa den kom til at danne to Rækker. Dødninge-alvorlig bød han Ottavia Armen, lettede paa Hatten for Erminia, idet han sagde:

— Tak, Signorina ... nu er Sindaco og jeg de eneste, der har Embedspligter.

Han fulgte Ottavia op ad Trappen ind i det lange smalle Rum med Borde og Bænke baade paa tværs og ned ad Langvæggene. Lyset faldt stærkt og skærende gennem de højt liggende Vinduer til begge Sider ind over Salens øverste Tredjedel, nede om Bænkene rugede Dæmring. Oppe mod den smalle Væg længst fra Døren knejsede et højt, smalt Kateder, bag ved det hang paa Væggen en Trætavle og et Italiens Kort. Alt i en imponerende Højde over Klasserummet.

Piero Vannini steg op paa Katedret og sagde nogle Ord, som ingen kunde høre. Men Gianbattista, som afløste ham, talte saa meget desto tydeligere:

— Den Dame, som nu skal undervise Jer, repræsenterer det enige Italien med dets Disciplin og dets Civilisation. Deraf følger, at hvis nogen af Jer Børn viser Dovenskab eller Ulydighed, saa vil i faa at bestille med mig, som her staar, og som I véd forstaar at behandle Rekruter.

I den aabne Dør lige ud for saa han et Par sorte Moustacher rage over Børneflokken, saa' et bredt Grin blotte store, hvide Tænder. Han strakte Haanden ud i Retning af Fænomenet og raabte:

— Her er ingen Adgang for uvedkommende. Træd af, Attilio Ranucci eller ... (han saa' ned mod Piero Vannini) Sindaco bruger sin Myndighed.

Han saa den forhenværende Skolelærer bukke dybt, men med et saa uforskammet Grin, at han nær havde tabt sin embedsmæssige Ro. Da faldt der ham et imponerende Middel ind. Han sagde:

— I Børn, som har lært at synge Fædrelandssange ... Træd an! Ret.

En halv Snes Drenge og Piger marscherede ud af Rækkerne og gjorde Front.

Gianbattista Libri slog op med Haanden: Garibaldimarschen! kommanderede han. Han slog Takt og sang for. Et Kor, tostemmigt, Alt og Sopran stemmede i med italiensk Sikkerked, trods de skingrende Barnerøster:

Si scopron le Tombe, si levan i morti,
I martiri nostri son tutti risorti. o. s. v.[1])

De sang sig op til en Slags Fanatisme; flere Børn af dem, som stod paa Siderne, stemte i med. Gianbattista mærkede, at jo længere Garibaldimarschen skred frem, desto mere voksede hans Magt. Da alle Stroferne var sungne, blev der pludselig stille.

Da steg den forhenværende Underofficer ned ad Katedret, tog Lærerindens Haand, førte hende op ad Trappen, som han i Firenze paa Teatret en Gang havde set en mandlig Virtuos gøre ved en kvindelig, bukkede for Frøkenen, forsvandt ned ad Trappen. Paa et Vink af ham opløste den stramme Front af Sangere sig i to Geledder, der gik til hver sin Side for at danne en Art Haie foran de andre Børn, en Æresgarde, gennem hvilken Sindaco Piero Vannini og Skolekommissæren Gianbattista Libri højtidelig passerede som Kardinaler i en kirkelig Procession.

Piero Vannini holdt Ørene stive, indtil han kom udenfor paa den lille Plads:

— Gianbattista ... hvad er jeg ... og hvad er du? ... sagde han med dirrende Stemme.

— I er Sindaco, Piero ... men jeg er Skolekommissær.

— Ja vel ... du er et ...

— Et ... et? ...

— En oprørsk Hankat. — Men det er nu det samme. ... God Morgen, Gianbattista!

— God Morgen Piero Vannini! Paa Gensyn!

De gik hver til sin Side. Da Piéro Vannini havde forsikret sig om, at den forhenværende Ingeniørunderofficer var forsvunden bag sin Husdør, gik han op igen ad Skraaningen mod Præstegaarden. Han mumlede:

---

[1]) Se Gravene aabnes, nu opstaa de døde
og vore Martyrer i Hobetal møde. o. s. v.

— Lad Garibaldi være Garibaldi! ... Men synge Garibaldimarschen som en Salme i en Bondeskole. Jeg maa tale med Don Agostino.

Han saa sig om. Der var ingen paa Pladsen. Han styrede op mod Præsteboligen og bad om at tale med Sognepræsten.

Don Agostino sad i sin gamle Lænestol med Breviariet foran sig. Piero Vannini fortalte ham, hvad han havde hørt og set. Præsten smilede og sagde:

— Efter Lovens Bud læser jeg Katekismus med Børnene. Forstaar I, Piero? Dette varer, saa længe som det kan. Forstaar I Piero? ... Hvem tror I er den stærkeste, Piero? ... Vor Herre Jesus Kristus eller Giuseppe Garibaldi? ... Eller Gud Fader mod Kongen af Italien, Piemonteseren? Hvem vinder i Kampen? Hvad Piero? ... Gud signe Jer og Jert Hus, Piero Vannini!

Præsten gjorde et Kors i Luften med Pegefingeren. Piero Vannini gik. Da han kom ud, maalte han med Øjnene Præsteboligen og Skolebygningen, gjorde nogle pegende Tegn i Luften og mumlede:

— Vorherre og Kongen ... Kristus og Garibaldi ... jeg og Gianbattista Libri ...... Ja bliver han ved, som han har begyndt, denne Gianbattista, saa holder jeg med ... Præsten og Paven ... og Vorherre og hans Søn.

Straks da de to Magistratspersoner havde forladt Skolestuen, havde Ottavia sat sig paa Katedret. Ungerne filtrede sig atter sammen som speget Garn og en Hylen og Brummen begyndte truende. Men Erminia Vannini var bleven i Lokalet. I den aabne Dør i Baggrunden viste pludselig hendes imponerende Skikkelse sig i al sin Bredde og Brysthøjde. Hendes store brune Haand tog en Dreng i Nakken og rystede ham, saa han følte alle sine Indvolde danse.

Da saa' Erminia op mod Katedret. Der sad denne spinkle Pige aldeles ubevægelig og stram. Halsen knejste som en ung Naaletræsstamme. De tørre, hvide Fingre laa fast ud over Katedrets Rand, krummede som Kløer; som om deres Negle borede sig ind i Træet. Hun sendte Erminia et flygtigt Nik, som vilde hun sige: Tak! Nu skal jeg nok klare Sagerne selv.

Børnenes Skare begyndte igen at larme. Ottavia lo ud imod dem. Børnene havde ventet Vrede. Der var ikke Spor af Vrede at se paa hendes Ansigt. Smilet i det stod som støbt i Metal. Erminia kom til at tænke paa smaa Broncestatuetter fra

Samlingen i Palazzo Bargello i Firenze, Skizzerne til de store Monumenter i Loggia dei Lanzi paa Piazza Signoria og de andre offentlige Pladser. Om Ottavia pludselig var vokset op fra disse smaa Statuetters til de store Statuers Maal, var Erminia maaske ikke bleven helt forbavset.

Erminia gik ud af Døren, men skottede over dens Karm. Hvad skulde dette blive til?

Hun saa' Ottavia bøje sig ned og tage en lille Kasse frem. Hun huskede, at hun havde sét Ottavia bære den op, da de fulgtes ad, men den Gang havde hun ikke tænkt derover.

Lærerinden bøjede sig mod Kassens Laag, lod Ungerne larme der nede, som var det en hende aldeles uvedkommende Sag. Hun masede lidt med Laaget, kort og energisk, tog saa en Ting ud deraf og satte den paa Katedrets øverste Fladning.

Uh ... uh ... lød det. Det var et Rædselsskrig nede fra Børneflokken. Nogle sorte Hoveder dukkede sig dybt ned, saa de kunde være fri for at se det Udyr, der viste sig truende ud over det lange Rum med Lys foroven og Mulm forneden.

Det var en Benrad — lav, lang med en lang Hale. Og Halen var lige saa afskrællet som den lange, lange Krop. Og saa grinte elfenbenshvide smaa Tænder ud gennem Kæverne paa Hovedet. ...

Rædsel ... Rædsel! ... Uh ... uh ...! Døden! Djævelen! Lad os løbe!

Saa lød det nede mellem de sortkrusede Hoveder med sjældne blonde Pletter imellem.

Oppe fra Katedret lød Lærerindens Røst, skarp og blid, ledsaget af en Latter som Forspil:

— Kom Børn og se! det er Benraden af en Kat. ... Saadan eller omtrent saadan kommer vi alle til at se ud. Hvem, der har Lyst at se, han kommer herop ad Trappen ... hvem, der er bange, kan gaa.

Mange sorte og graa Øjne vekslede tavse Spørgsmaal. — Tør vi? ... tør vi ikke? Hvem er bange? ... Er du bange? ... Jeg er ikke bange.

Ottavia nikkede mildt indbydende fra sit høje Stade. Lyset flammede gennem de højtliggende Vinduer. Hun sad med sit Hoved svømmende i et Lysbad.

Det klaprede med Hæle, det plaskede med nøgne Fodsaaler mod Gulvets kolde rektangulære, røde Mursten. Det blev til Kaprend, om hvem der kunde komme først.

Et Par smaa Niaars-Piger naaede først op: en lille rødhaaret og en lille sorthaaret Unge. De havde det til fælles, at der strittede Kruser ud fra Haarmassens Purrekrat, og at Lyset fra oven tændte Flammer i de oprørske, udhigende enkelte Kruser.

Ottavia strakte sin tynde Haand og sine tynde Arme ud imod dem, favnede dem med den højre Arm og spurgte:

— I hedder?

— Jeg hedder Clelia ... og hun hedder Giannina, svarede den rødhaarede, som var den største.

— Clelia — sagde Lærerinden. Kald dem alle ... baade Piger og Drenge op ...

Clelia blev meget vigtig og raabte ned i Skaren:

— Kom, kom kom! Den ny Lærerinde er sød. Hun vil ikke gøre Jer Fortræd.

Der blev en Kravlen op ad de tre Trin under Katedret. Børnene stod andægtige som Tilskuere i et gammelt Amfiteater.

Ottavia forklarede Hovedets Bygning. Til stor Forbavselse aabnede hun Kæverne paa Kattekraniet, viste Kattens Tænder, beskrev de forskellige Arter af Tænder. Hun beviste, hvorfor Katten netop maatte have Tænder af den Art og i den Orden, aabnede saa Munden paa den lille Clelia og viste, hvorledes Clelia og andre Mennesker havde Tænder saa helt forskellige fra Kattens, og hvorfor de maatte have dem.

Da hun mærkede, hvor opmærksomt hendes Auditorium blev, trak hun Tiden længe ud.

Ottavia lavede saa med Kridt paa Tavlen en Tegning, der skulde vise, hvorledes Blodet løb rundt i Legemet, hvorledes det teede sig i Forkammer og Hjærtekammer, i Lunge og Aarenet. Ungerne begreb kun halvt, huskede vel ikke stort. Men det var svært morsomt, saa længe det varede.

IV.

Ottavia Bonicelli blev meget populær. Hendes Folkegunsts Regn skaffede rigelig Dryp paa Gianbattista Libri, for ham var det jo, der havde bragt den mangeaarige Lov, som Pietrabuja ikke havde kendt, og for hvis Anvendelse samme Kommune havde været fritagen i en Aarrække, til Opfyldelse.

— De bliver lige saa kloge som Professorer og Doktorer, sagde Luisa Nobolo, en aldrende Kromands unge og svære Kone. Og hun tilføjede:

— I det andet Liv kan de gamle Helgene og Apostle jo lære dem Katekismus; i dette Liv behøves der noget helt andet. Det lærer Erfaringen.

Lærerindens tilbageholdende Venlighed satte hende i Respekt. Hun havde altid en høflig Hilsen og et Par milde Ord tilovers for alle, Mænd og Kvinder, unge og gamle, som mødte hende paa hendes Vandring til og fra Skole og paa de faa Spadsereture, hun gjorde med Erminia Vannini.

Erminia betragtede hende en Tid som et kostbart Legetøj, som hun knap turde røre, som om hun frygtede, at det fine Legeme skulde gaa itu mellem hendes store Fingre. Naar Ottavia klædte sig af og paa, stod Erminia med bare Fødder paa det lille Tæppe foran sin Sæng paa Stengulvet, rystende paa Hovedet af Beundring, snart over Ottavias hvide Hud, snart over hendes askeblonde, glatte, noget tynde Haar, snart over hendes smaabitte Hænder og Fødder, som hun halvt sukkende, halvt leende sammenlignede med sine egne tilsvarende solide Ekstremiteter, mumlende:

— Hvor er hun sød, hvor er hun kær, hvor er hun fin! Lutter Alabast!

Og naar Ottavia opmuntrede hende med et Nik eller et Smil, brød hun ud i en høj Latter, der smeltede hen i Taarer. Naar Erminia tørrede dem af Øjne, Kinder, Hals og Bryst, vidste hun selv ikke rigtig, om hun græd af Rørelse eller lo af Henrykkelse.

En Morgen bad Erminia Lærerinden, om hun maatte gaa med hende i Skole.

— For jeg er dummere end vort ældste Æsel. Og I ved jo Besked om alt indvendigt baade i Mennesker og Bæster. Og det er det, Menneskene trænger til at vide noget om. For det ydre er Skin og Bedrag. Der er f. Eks. Jeres Formand i Embedet, Præstens Søstersøn Attilio Ranucci, det er en smuk ung Mand at se til, men han er i Hjærtet saa forræderisk som en Slange og saa ond som en Skorpion.

Sindaco Piero Vannini blev straks vred over, at Erminia vilde gaa i Skole i Stedet for at blive hjemme og bestille noget. Men da han ved nogen Eftertanke kom til det Resultat, at hans Datter aldrig gad bestille noget i Hjemmet, mente han, at saa kunde hun lige saa godt sidde i Skolen og glo som glo ud ad Vinduet over eller op ad alle Bjærge.

Da tog Erminia sit Sytøj med i Skolen. Hun gjorde til Dels samme Tjæneste som en »Pion« i de franske lærde Skoler. Intet Barn vovede at kny eller gøre Uorden, naar Erminia rettede sine sorte flammende Øjne mod dets svagt fremspirende udisciplinerede Skud. Børnene vidste af Erfaring, hvorledes Erminia, naar hun traf dem i en eller anden Uartighed paa Veje og Stier, ikke var bange for, at lægge dem over sit Knæ og foretage en Afstraffelse, hvis Hurtighed Børnenes Mangel paa Underklæder begunstigede.

De gamle Kællinger kaldte hende ogsaa Byens Karabiniere. De rigtige ridende Politibetjænte af den Art viste sig kun sjælden paa det afsides Sted.

Da den milde Aarstid lokkede Firben ud af Murenes Sprækker og Insekter frem under Buske og Stene, og Blomster op ad Muldpletterne paa Bjærgene, fangede og samlede Erminia Stoffet til Lærerindens naturhistoriske Undersøgelser. Det var især med dem, at Ottavia morede Børnene, Erminia og sig selv. Jo — saa var der den store Fornøjelse at lære dem lidt Geografi efter et Europaskort og lade dem foretage indbildte Rejser lige fra Cap Matapan til Nordpolen og lade dem besøge alle mulige Havnestæder og gøre Afstikkere op ad alle større Floder. De to første Morgentimer svedte Børnene under Undervisning i Skrivning, Læsning og Regning. Saa jublede de Geografien og Naturhistorien i Møde, som om det gik til Leg. Og Erminia vaktes fra sin Halvsøvn og gjorde med Tungen ud af den ene Mundvig alle Rejserne med paa Kortet og alle Indblik i Dyrenes og Blomsternes Indre.

Mest henrykt blev hun en Dag, da Ottavia talte om vort Planetsystems Tilblivelse, om de glødende og svirrende Kugler, der rev sig løs fra Solen og saa fulgte deres egne Baner og levede deres eget Liv; hvorledes Jorden havde sydet og glødet, flydt i Vand, frembragt underlige Planter og forfærdelige levende Uhyrer, som Lærerinden søgte at give en Forestilling om ved Kridttegninger paa Tavlen.

Erminia tænkte: At Ottavia saadan kan faa smidt Jorden og Maanen og alle Stjærnerne ud i Luften og ... hutsch! faa dem til at danse.

— Aa de Planeter, de Planeter! jublede hun, da hun gik hjem. ... Nej ... nej ... hvem der havde set den gamle Slyngel der oppe (hun pegede paa den dunstomslørede Sol over et af

Bjærgene) saadan skille sig af med, hvad den havde for meget af! Hu ... hej ... Søde Ottavia, lad os danse som de gamle Planeter.

— I er gal, Erminia ... Nej ... nej ...

Erminia sang en Valsstrofe:

Il bacio sulle labbie[1])

og svirrede den lille Lærerinde rundt som en Top, men efter et meget alvorligt: Erminia! holdt hun op, saa' ynkeligt op mod Ottavia som en Hund, der vil bede sin Herre om Forladelse for en Pligtovertrædelse, dog med Visheden om Tilgivelsen smilende ud gennem de store, trofaste Øjne.

Hun blev ved at kæle for Ottavias Arm, mens de gik hjem til Piero Vanninis Hus. Hendes vakte gode Humør maatte have et Begejstringsudbrud. Det kom i Form af et vældigt Dask paa Krydset af Gianbattista Libris store gamle Mulæsel, der, klædt i et skarlagenrødt Dækken stod forspændt for en Kærre ved Indkørselen til sin Herres Hus.

Mulæslet gav en Tone fra sig. Erminia efterlignede den i en højere Tonart; hendes Præstation lignede en virkelig Æselshoppes erotiske Skryden i Elskovsperioden.

Midt paa Stentrappens Sneglelinje standsede Erminia, betænkelig:

— Ottavia — —, sagde hun, men saa har jo Gud været meget længere end seks Dage om at skabe Verden ... — eller hvor var han henne, mens alt dette Fut, al denne Brand, alt dette Kogeri gik for sig?

Ottavia trak paa Skuldrene:

— Hvad véd jeg? Spørg Præsten.

— Men ... Ottavia ... —

— Spørg Præsten, hvis I vil tale saadan. Jeg taler, som jeg har Forstand til; han, som han har Forstand til. Saa faar I vælge, Erminia.

Ottavias Replik lød med en Myndighed, som bragte Bondepigen til Tavshed. Da de kom op i Kammeret, sad hun en Stund og grundede med Hænderne foldede over sit Knæ. Virrede saa med Hovedet og sagde:

— Naar alt kommer til alt, saa rager det ikke mig. Men det, I siger, er morsommere end det, der staar i Katekismus.

---

[1]) Kysset paa Læberne, bekendt Valsarie.

Sognepræsten Don Agostino havde forholdt sig meget diplomatisk. Ottavia Bonicelli havde aflagt ham en Visit. Den varede meget kort og udfyldtes af Buk, Nejninger og ligegyldige Ord. Præsten havde blot sagt:

— Ja. De er jo overordentlig dygtig. Dog det, det kommer an paa, min kære Frøken, det er den faste, urokkelige Tro.

— Deri giver jeg Hr. Sognepræsten aldeles Ret, havde Ottavia sagt.

— Hm ... saa siger jeg Bravo Signora, sagde Præsten, rakte hende en løst hængende Haands Pege- og Langfinger, som Lærerinden besvarede med en Berøring af de tilsvarende, med de i en sort Handske stramt indesluttede Fingre. Præsten havde fulgt hende til Døren og bukket, Ottavia Bonicelli havde nejet.

Donna Rosina havde spurgt ham, mens han samme Aften med en noget nervøs Lidenskabelighed rev Laaret fra Skroget paa en stegt And:

— Er der noget i Vejen med Anden, Velærværdige?

Da havde Don Agostino vendt sig om, set op og ned ad sin Husholderske og sagt:

— I forstaar Jer kun paa Madsorger. De aandelige Anfægtelser har I ingen Sans for. Jer er det ligegyldigt, om Kætteriet borer sig ind i vor stakkels Bjærgkløft.

— Bevares! er her Kætteri i Pietrabuja?

— Vrøvl! Det kan ikke nytte, jeg forklarer Jer, hvad jeg mener. Ti I bare stille og bevar Jeres Tro.

— Hm ... hm! Hr. Attilio har virkelig begyndt at føre underlig Tale, men jeg troede, det var hans sædvanlige Spas.

— Attilio — den Køter! Er han nu paa Spil med ... med ... med ...?

— Nej ikke med den ny Lærerinde. Det var det, som jeg var saa bange for.

— Hvad kom det Jer ved ... gamle Taabe!

— Han er Hr. Sognepræstens Slægtning, og alt, der hører Hr. Sognepræsten til, vedkommer mig.

— He ... Hvor véd I ellers, at ... at ... Attilio ... ikke ...? Naa ... kan I ikke fortsætte? I har jo selv begyndt med den Sludder. ...

— Naa—aa—h? At han ikke bryder sig om den ny Lærerinde? ... Jo han har sagt: Hende maa Gianbattista gærne

have for mig; jeg holder ikke af at gnave Ben paa magert Fjerkræ. Ha, ha, ha! Hr. Attilio er saa vittig.

— Han er en Flab. Og I i Jeres Alder skulde skamme Jer ved at tage hans Gadedrengeflovser i Jer Mund ... Gaa og hold Jer Tunge i Ave.

Don Agostino vidste meget vel, hvorledes det gik til i Skolen, fra Skoflikkerens Kone Sabina. Hun havde en tolvaarig Datter i Skolen, som var kommen til Verden et Par Maaneder efter Moderens Giftermaal med Skoflikkeren. Don Agostino holdt meget ad den lille Giacinta. Ved Religionsundervisningen foreholdt han hende som Mønster i Kundskab og Fromhed for de andre Børn. Hun kom stundum med ved Præstens Maaltider; han lod hende smage paa sin Vin og forærede hende af og til en Bid af sin Svinemørbrad eller et Stykke Bryst af et Fjerkræ og gav hende hele Resten af sin Salat. En Gang, da Attilio var tilstede og havde faaet en drøj Irettesættelse af sin Onkel, fordi han den Dag var bleven opdaget i at knibe Rosina i hendes bløde, pudeagtige Nakke, havde Bængelen sagt: Saa kysser jeg det uskyldige Barn, min lille Kusine Giacinta. Da var Onkelen bleven aldeles rasende, havde rykket Oljeflasken ud fra Plat de Menagens Stativ og kylet Flaske og Olje i Hovedet paa sin Søstersøn.

Moderen Sabina sagde en Dag til Præsten:

— Er Jorden ikke skabt i seks Dage, Velærværdige?

— Naturligvis.

— Lærerinden ... hende den ny — tørre — hende den Bonicelli hun siger, at Vorherre har behøvet længere Tid til at skabe Verden end min stakkels Mand Corrado vilde bruge til at flikke 1000 Par Sko.

— Sludder ... Det er en Misforstaaelse.

— De kan spørge Giacinta ad, Ærværdige.

— Hm ... Sagen skal blive undersøgt ... Gaa Sabina! Folk snakker ondt nok i Forvejen ... og det begynder at mørkne... Aa de Tunger, de onde Tunger, der er i denne By. Hugormgift, mit Barn! Lykkelig Nat ... hils den lille Giacinta! ... Her er en Femlireseddel til hende ... Aa — og ... hør ... ingen Bagtalelse. Saa ..... Han vinkede af med sin Haand.

Da han gik op ad Trappen til sin Stue, mumlede han:

— Geologi, Zoologi for de Bondeunger! ... Der gaar mange Vanvittigheder for sig i dette velsignede ny Kongerige Italien ....

men den gode Pige gør os ingen Skade. ... Menigheden vil dog komme til at længes efter Attilio, den Ærkeslubbert.

Don Agostino roste bestandig Lærerinden, naar Talen faldt paa hende mellem ham og hans Sognebørn.

— Udmærket dygtig ... Konsekvent ... Ser I, det er det, jeg sætter Pris paa.

En Aften saa' han Piero Vannini sidde ved et Bord udenfor Kroen lige overfor den lille Kirke med den flade Façade. Lyset legede gennem det ret kønne, slanke Klokketaarns aabne Spidsbuer, stille, fredsommelig smilende. De to høje Cypresser paa hver Side Døren drak en glødende Afskedsvin i Solens Strømme, der varmende laa over Toppene, mens den nederste Halvdel af Kronerne og Stammerne laa sortebrune.

— Vil Hr. Sognepræsten tage et Glas med to gamle Bønder? spurgte Byens Sindaco.

— Ja et Glas Vand med en Tanke af Vermouth. Ah God Aften, gamle Paolo Moroni! ... Er I ogsaa kommen ud af Jeres Hule? Ja Varmen lokker os gamle Stakler ud ligesom Skarnbasser og Frøer af Jorden. Gud være med Jer, gamle Paolo!

— Tak Velærværdige!

Den Tiltalte var en gammel, gammel Bonde. Hans spidse Næse og Hage var lige ved at kunne naa hinanden. Hans Skæg var halvt udvokset, holdt mere under Saks end under Kniv. Stumperne stod op som Stubbe paa en mejet Ager. Hist og her havde et Par Gran Snustobak forvildet sig mellem de struttende Haar, der stod stive som overklippet Staaltraad og glitrede i Lyset.

Præsten satte sig ned.

— Det er en Fornøjelse at se, hvor godt I holder Jer, Paolo Moroni.

— Ja, ja ... Det gør bare ondt i Lænderne ... Men det er underligt, at Gud ikke straffer en haardere, sagde den gamle.

— Ja, ja ... Guds Langmodighed er uden Ende, sagde Præsten og løftede Øjnene lidt paa skraa mod Himlen.

— Ja, den er aldeles vidunderlig, Hr. Sognepræst.

— Ja vel ... ja vel ... det siger jeg ikke noget imod ... men hvorfor ser I saa fortabt ud, Paolo? ... Og I er heller ikke glad, Piero Vannini.

— Man har mange Genvordigheder, Velærværdige.

— Ja, ja, ja. Det er sandt! Men vi er jo Syndere og kan

ikke forlange at vandre altid ad blomsterstrøede Stier ... Men ... hvad er der i Vejen, Godtfolk?

Den gamle Paolo rystede paa Hovedet og sukkede dybt.

— Jeg tror, at Kristendommen snart bliver udryddet af Verden, brummede han.

— Umuligt, Paolo. Den staar fastere end den Klippegrund, hvorpaa vore Huse staar. Hvad siger I, Piero Vannini?

— Hm ... Ja, men hvor fast staar Apenninerne, Hr. Sognepræst? Ingen Ting staar fast nu om Stunder.

— Saamænd, Piero Vannini. Men forklar Jer nøjere.

— Jeg vil hellere have, at Paolo skal gøre det, mumlede Pietrabujas Sindaco, ... han er stærkere i Troen. Tal, Paolo!

Den gamle Bondes Hænder rystede, skøndt han støttede dem mod Bordpladen. De trommede derimod. Hans Øjne randt, hans Læber dirrede og savlede. Efter at have harket og spyttet nogle Gange sagde han med dirrende Røst:

— Mit Barnebarn tvinges til at gaa i Skole — min lille stakkels Lucia, som Vorherre endda har straffet ved at give hende et skelende Øje. Og der lærer hun at foragte, hvad Kirken lærer, hun lærer, som han, Piero siger, at der ingen Ting staar fast, men at Jorden farer af Sted som en Kærre med hundebidte Æsler for ... at Bjærgene har været noget Pløre som Vinbærme paa Bunden af et Fad og har kogt som Risotto i en Gryde ... Som om den gode Gud var lige saa stort et Bæst som vi andre Bønder og skulde mase og rakke med al Ting, før han kunde faa det færdigt. Da jeg vaagnede i Morges, var jeg saa arrig ved at tænke derpaa, at jeg, saa sandt jeg ønsker en salig Død, ikke har kunnet sove for de Tanker i en tre fire Nætter.

Sindacoen opdagede den gamle Fyrs Alogisme, gned sig lidt i Hænderne og mumlede i Øret paa Præsten:

— Paolo Moroni bliver gammel og tænker ikke over, hvad han siger.

— Hm, sagde Præsten .... kunde I Godtfolk en Smule Latin, saa vilde jeg sige: *Festina lente.*

— Ja, Hr. Sognepræst, sagde Paolo, det kan jo nok trøste Dem, men hvad skal vi sige ... Jeg véd ikke, hvad de laver der nede i Firenze (hans Haand knyttede sig i Retning af Byen), for jeg har ikke været der i tyve Aar, men naar Gianbattista fortæller, at de laver Æresstøtter i Rom for Kættere og fordømt Pak, saa er det ikke saa underligt, at vi faar at høre her i Pietrabuja, at

Gud har ligget og kludret med Verden i flere Aar ... Og du Piero ... din Datter Erminia har jo sagt til min Svigerdatter, at de lærde Folk for længe siden havde drejet Halsen om paa Djævelen. Naar kommer saa Turen til Gud, maa jeg spørge? For den ene kan ikke undvære den anden.

— Saa, saa, saa, Paolo! sagde Præsten. Jeres Iver bringer jer til at sige Dumheder, for ikke at sige Blasfemier.

Paolo vendte sin Vrede mod Sindaco og raabte:

— Og det kan I være vis paa, Piero Vannini, at hvis den Lærerinde skal blive her, saa siger jeg min Prioritet op i Jeres Ejendom, som din Fader har arvet efter sin Fader og du efter dem ... og ... Ja, jeg er en gammel stakkels Mand ... jeg har kun min Tro paa den hellige Kirke at trøste mig ved i de faa Dage, jeg kan naa over Støvets Aar ... og saa min lille Lucia har jeg jo ogsaa til at trøste mig ved, men naar hun bliver Hedning eller Jøde ... ja, hvordan er det, at I ender Fastepræknerne ... for saa siger jeg ligesom Præsterne *Pax rabiscum.* —

— *Vobiscum*, rettede Præsten ... men I vrøvler, Paolo.

— Godt saa vrøvler jeg i Herrens Navn — — og naar I synes, at jeg vrøvler paa Latin, saa siger jeg: God Nat og gaar hjem.

Den gamle Paolo gik i Vrede. Hans sømbeslaaede Hæle og hans Pigkæp slog haardt mod Vejens Stene.

— Der maa gøres noget, Piero Vannini, sagde Præsten brat efter en lang Pavse.

— Det maa der vist, Hr. Sognepræst, mumlede Sindacoen meget ydmygt.

De skiltes ad med et let Haandtryk og gik hver til sin Side.

— Der maa gøres noget, mumlede Piero Vannini, mens han gik hjem. Men foreløbig gjorde han ingen Ting.

(Sluttes).

S. Schandorph.

Et Brev fra B. S. Ingemann

til Theodor Schorn.

Sorø, d. 7de Jan. 1856.

Kjære gamle Ven!

Du har da venligt tænkt paa os baade ved Udgangen af det gamle Aar og ved Begyndelsen af det nye! Dit Brev har ligget hos Dig i 2 forskjellige Aar og Dit trofaste Venskab seer tilbage til vort første Bekjendtskab — det er nu over hvad man kalder en Menneskealder gammelt — og hele den Tid er jo dog kun et Moment af uberegnelig Lidenhed i det store Liv, der ligger for os. Da vi saaes i Foraaret, fik jeg ikke ret talt med Dig, og det fortrød mig saare, at jeg ikke kom ud til Dig. Næste Gang maae vi aftale en bestemt Tid, hvori vi uforstyrret kan være nogle Timer sammen. Din forværrede Sundhedstilstand bekymrer os. Kan Du ikke til Sommeren gjøre en Baderejse, kan Du da ikke (maaskee forinden) holde en ordentlig Cuur paa Hospitalet? eller hvad maaske var bedre — holde Hjemmecuur paa et andet Sted, end Nørrebro, hvor maaskee baade Luften og Vandet hindre Din Helbredelse. Dette er Lucies Mening og hun har maaskee Ret, i det som i saa Meget. Kunde Du ikke boe nærved Langebro eller ved Rosenborg[1]) og der bruge enten Søbade eller mineralske, efter hvad Din Læge foreskriver?

Det glæder os, at det gaaer Dine Sønner godt; tak dem og Jomfr. Hofmann for de venlige Nytaarshilsener og bring dem de bedste Ønsker fra os!

Vi har det, Gud skee Lov, ret godt i vor rolige Vinterstue! Smaaforkjølelser af og til fraregnet, ere vi glade ved den Helbred, vi har. Lucie vedbliver at male Altarbilleder og hun har Glæde af den Modtagelse, de finde hos Præster og Menigheder. Min sidste Udflugt paa Hippogriffen var i Hades. Den Udflugt seer

---

[1]) kun langt fra Nørrebro og helst, hvor der er en lille Have — siger Lucie.

jeg rigtignok Du ikke har fulgt; men den Tid kommer maaskee nok, da Du med heel aandelig Tilstedeværelse kan gjøre den Tour med mig, og naar det er skeet, vil vi først tale derom. For mig har ingen Reise været betydningsfuldere. I Virkeligheden skal den jo gjøres om nogle faae Aar — eller Minuter, hvad omtrent kommer ud paa Eet — om ikke just i min »Afdødes« Spor — saa dog gjennem det store Mellemrige, hvoraf Paradiset selv kun er en Provinds. Dog Stop! — derom vilde jeg jo ikke tale.

Hvad »Hjortens Flugt« angaaer, saa har den let og yndigt faret mig forbi. Sporene, den efterlod, ere rigtignok ogsaa lette. Det er upaatvivlelig det Betydeligste, C. Winther har skrevet; Naturbeskrivelserne ere særdeles yndige. Skjaldens raae Libertinage synes dog ikke fornøden og Knudens løse Traade (et falsk uprøvet Rygte og en rød Haarlok) synes mig ikke holdbare. Dog der er megen Poesie i Udførelsen og det maa tiltale den danske æsthetiske Sands.

Tak for Din Oversættelse af Thomander! Den gamle Oversættelse af »Scarffenstein« har vi nylig gjenlæst med Fornøielse; men nu skriver Du rigtignok et ganske andet Dansk[1]). Der var dog megen Poesie i hin saakaldte »æsthetiske Tid«, som man nu saa haanlig kimser af, men ikke har kjendt. Da vakte en Seir eller en Debat i Literaturen mere Opmærksomhed, end en Seir over Tyrkerne eller en Debat i noget Parlament, da henviste man æsthetisk fornemt Philisterne til — Avislæsning. Hvor dog Vinden har vendt sig! Dog Livet, om det ogsaa er ærkeprosaisk, skal have sin Ret! Nutiden har upaatvivlelig ogsaa sin Livspoesie; men i Politik og Statsoeconomie kan jeg dog endnu ikke see den. Efter 34 Fredsaar i »Skoveensomheden« her hører jeg nu alt Prøvelocomotivets Pibe, som bebuder os Civilisationens susende og brusende Verdensstrøm. Det er i sin Orden! Tidsaanden maa og vil frem. Jeg har ogsaa nu tilbagekaldt mine Ordrer til de Underjordiske, som hidtil ved Ringsted og Vaarby-Bro har forpurret Jernbane-Arbeidet. Til Foraaret farer jeg nok selv lige herfra med Damp til Intelligentsens Sæde med et: vivat vapor!

Skal vi nu ellers til Foraaret have det store Slagterie paa Krim flyttet over til Kronstad, bliver det et blodigt Laurbærblad,

[1]) Jeg sigter kun til de enkelte Germanismer — forresten falder det let.

vi sagtens ogsaa komme til at gribe efter i Civilisationens europæiske Seierskrands. — Jo selv 19de Aarhundredes Christendom har rigtignok bragt os vidt i Humanitet! See hele vor Verdenshistorie fra de Dødes Rige — og — — dog nei, derom vilde jeg jo ikke tale!

Jeg har nylig med megen Interesse læst nogle Eventyr og Fortællinger, hvis Forfatter kalder sig »Noli me tangere«. Læs dog deri Eventyret »Elfride« og Fortællingen »Guido«; jeg finder deri noget ligesaa Eiendommeligt som Storartet.

Læs ogsaa Martensens lille Skrift »til Mynsters Erindring«, det kaster et Lys paa hans indre Livs-Udvikling, som jeg har savnet (paa et enkelt Punkt nær) i hans Selvbiographie.

Kierkegaardsskandalerne har indigneret mig. Deres Følger ere uberegnelige. En Søndersplittelse af den lutherske og calvinske Kirke i lutter Sectcapeller — Catholicismens Tilbagevendelse her i Norden mellem Mormongalskab og alle mulige Bizarrerier — see alt det maa komme. Vanvid eller Fortvivlelse er det kierkegaardsk-kirkelige »Enten-Eller«. »Saa elskede Gud Verden« etc. blev under hans Prædiken til »saa hadede Gud Verden« — Christendommens Velsignelse til nødvendig Forbandelse — Livet til evig Død. Han kom ganske consequent til at anprise Coelibatet, som Efterslægtens Frelse ved Ikke-Tilblivelse — havde han levet længer, maatte hans næste consequente Skridt været at blive til en — Varulv, der opslugte de Frugtsommelige. Ogsaa denne hele Retning har jeg villet modvirke i mit Hadesdigt — dog derom vilde jeg jo ikke tale!

Du seer nok, det gaaer mig som ham, der i »Abracadabra« altid kommer tilbage til det Spørgsmaal: »Har Herren virkelig ikke rørt ved Laasen?«

Hvad nu forresten Verden angaaer og de Ting, som ere i den — saa ønsker jeg dig saa Meget af dens gode Ting, som Du kan taale og behøve og fremfor Alting et frisk og freidigt Sind i Fastholden ved det Uforgjængelige. Gud velsigne Dig!

Din hengivne

B. S. Ingemann.

De hjerteligste Hilsener til Dig og Dine fra Lucie!
Hils Bøtcher ret venligt, naar Du seer ham!

En gammel Skibslæges Erindringer.

(Sluttet).

Ved vor Ankomst til Peterhof ad Søvejen traf vi sammen med Officererne fra Amerikaneren, og ogsaa overfor dem stode vi tilbage i Luksus. Jeg har altid syntes, at vore Søofficerers Uniformer var en klædelig Dragt (Uniformsfrakke var paa den Tid ukendt, ligesom Hue og Brandebourgs), men Amerikanernes overtraf dem unægtelig i Elegance og Smagfuldhed. Mørkeblaa Kjole med én Rad Knapper, hvidt Silkefoder, hvid Kashimirs Vest og hvide Kashimirs Benklæder. At denne Uniform var Galla- og ikke Skibsdragt, er en Selvfølge.

Ved Landgangstrappen fandt vi kejserlige Vogne, der kørte os omkring i den meget vidtløftige Park, hvis Træbestand væsentlig var Naaletræer; nogen Smag eller Plan i Anlæget fandt jeg ikke. Kunstige Springvand syntes at være en Specialitet; ti dem traf vi overalt og i de mest forskellige Skikkelser. Det største var et kolossalt Marmorbassin, der blev fyldt med Vand, som strømmede ud igennem Delfiners og andre imiterede Sødyrs Gab. Man sagde os, at det var Peter den Stores Svømmebasin.

Naar jeg undtager Slottets lueforgyldte Tag, kan jeg ikke sige, at Slottet selv imponerede mig. Hverken dets Arkitektur eller dets Størrelse svarede til de Forestillinger, jeg havde gjort mig om det berømte Peterhof.

Hvad der forundrede mig i Modsætning til al den Luksus, man saa i dette Slot, var det kejserlige Tjænerskabs Livré, der gennemgaaende var luvslidt og ingenlunde pynteligt, som vi er vant til at sé det ved vort hjemlige Hof.

Efter at have overværet Forestillingen i Teatret, hvor den hele kejserlige Familje var til Stede, kom vi sent om Aftenen om Bord, sultne og tørstige, da vi hverken havde faaet vaadt eller

tørt siden vi havde forladt Skibet tidligt paa Eftermiddagen; Kejser Nicolaus' Gæstfrihed havde vi saaledes ingen Grund til at rose, hvis ikke, hvad der blev ansèt for muligt, Soupéens Beløb var gaaet i en eller anden Hofembedsmands Lomme.

Et Par Dage efter besøgte jeg, sammen med Kaptajnløjtnant Irminger, St. Petersborg.

Det er et mægtigt Indtryk man modtager af denne storslaaede By, der allerede i det fjærne imponerer ved sine mægtige Kupler, hvoraf en enkelt blaa emailleret, og lueforgyldte Spir.

Det er især de overvættes store Dimensioner af Gader, monumentale Bygninger og Monumenter, der er saa slaaende og enestaaende og blandt hvilke Alexander Newsky Perspektivet, Kasans- Isaaks- og Alexander Newsky-Kirken, Admiralitets- og Generalitets-Bygningerne, Vinterpaladset og de to mægtige Monolither: Fodstykket til Peter den Stores Rytterstatue og Alexandersøjlen af sleben Granit og af Rundetaarns Højde ere de mest iøjnefaldende.

Jeg skal ikke indlade mig paa nogen Beskrivelse af St. Petersborgs Séværdigheder; de ere bekendte nok, men to Genstande af meget forskellig Art, der have præget sig fast i min Hukommelse, skal jeg dog ikke undlade at omtale: Fæstningskirken og Bjærgværksmusæet.

Fæstningskirken (Ruslands Roskilde Domkirke) med sit høje, slanke, lueforgyldte Spir, ligger paa en Ø i Newaen. Kirken selv er hverken meget stor, eller, i Lighed med de andre af Stadens Kirker, luksuriøst udstyret, tvært imod i høj Grad tarvelig og dens hvælvede Loft bemalet med meget primitive Kalkmalerier. Men den indeslutter Genstande, der af enhver Russer betragtes med den største Ærefrygt: Ruslands Sejerstrofæer fra dets mange Krige, hvoraf de tyrkiske Halvmaaner og Hestehaler udgøre Flertallet, men kejserlig franske Ørne og Faner ikke savnes (paa en af disse Duge, der var slemt medtaget, saas ganske tydeligt endnu Aftrykket af en blodig Haand paa den hvide Del af Fanedugen), og de kejserlige Begravelser, der optage den ene Ende af Kirken. De bestaa af ganske simple, firkantede, temmelig store Kister med ganske fladt Laag, overtrukne med sort Fløjl, hvorpaa er indvirket med Guldtraad Begyndelsesbogstavet af Navnet og Tallet for Rækkefølgen af den i Kisten hvilende Kejser. Jeg maa tilstaa, at denne Simpelhed, der danner saa stærk en

Modsætning til al den ydre Glimmer, man ellers sér i Rusland, gjorde et stærkt Indtryk paa mig og fremkaldte en Sammenligning med, hvad man føler overfor de pragtfulde Sarkofager og Epitaphier, der indeslutte vore oldenborgske Konger i Roskilde Domkirke.

Det var ganske tilfældigt, jeg kom til at gøre Bekendtskab med Bjærgværksmusæet, hvis Indhold ligger temmelig fjærnt fra de Æmner, jeg plejer at beskæftige mig med.

Bjærgværksmusæets Bygning ligger med Façaden vendt mod Newaen; en smuk og storartet Stentrappe af Granit, der paa hver Side har en Platfond, hvorpaa hviler to kolossale Sfinxer, leder op til Bygningen, der, som flere af St. Petersborgs store offentlige Bygninger, er opført i græsk Stil, der daarligt passer til det barske og strænge Klima og det overalt flade Jordsmon. Det var da heller ikke Bygningens Ydre, der interesserede mig, men dens Indhold. Der findes her en Samling af alle Ruslands Mineralier, deriblandt en Klump gedigent Guld, fundet som saadant, af omtrent et Barnehoveds Størrelse; desuden en stor Mængde enkelte Knogler af Mammuthsdyret, et fuldstændigt Skelet af samme og til Sammenligning, ved Siden af, Skelettet af en Elefant, der tager sig ud som en Kalv ved Siden af en Ko.

Foruden en Samling Modeller af alle de Maskiner, Redskaber og Brugsgenstande der anvendes ved Bjærgværksdriften og Guldvadskerierne, fandtes i Musæet, hvad jeg ansaa for det interessanteste, Skaktbygninger af alle mulige Konstruktioner, og i hver Skakt Ærts- eller Metalaarene, saaledes som de findes indlejrede og forløbe i Minegangenes Vægge i Bjærgværkerne. Denne hele Konstruktion er anbragt under Bygningen; man kommer ad en Stige ned i den første Skakt med sit Lys i Haanden og gaar saa igennem Løbegange fra Skakt til Skakt. Jeg kan ikke tænke mig en mere praktisk og instruktiv Undervisningsmetode for Elever, der studere Bjærgværksdrift.

Det er bekendt, at Russerne ere stærke Thedrikkere, og at man i Rusland kan faa bedre The, end andensteds i Europa, og især er jo den saakaldte Karavanthe berømt. Vi traf paa vor Vej et meget luksuriøst udstyret kinesisk Thehus, hvor kun den fineste kinesiske The serveredes paa kinesisk, uden Fløde og Sukker. Jeg maa tilstaa ikke, hverken før eller senere, at have nydt en saa velsmagende, fin, aromatisk duftende The.

Det var i Midten af August, vi var i St. Petersborg, og Varmen var saa trykkende, at jeg ikke mindes, end ikke i Vestindien, at have været afficeret af Varmen som her, og dog saa man Mændene gaa med Kappe og Damerne med Kaabe, rigtignok i deres Ansigts Sved. Vi fik imidlertid snart Forklaring paa dette Fænomen. Efter at have spist til Middag Kl. 2—3 og røget vor Cigar (det var den Gang forbudt at røge paa Gaden), gik vi fuldstændig sommerklædte ud at spadsere. Kl. var vel omtrent imellem 5 og 6, da det begyndte at blive taaget og, faa Minutter efter, en saadan Kulde, at vi tænderklaprende i største Hast ilede til vort Hôtel og trak det varmeste Tøj paa, vi havde med os. St. Petersborgs Klima fortjæner sit Vanry.

Efter Kaptajnløjtnant Irmingers Forslag besøgte vi den danske Gesandt, af hvem vi fik at vide, at Kejseren ikke havde syntes, hverken om Korvetten eller dens Chef.

Efter omtrent en Uges Ophold paa Cronstadts Red lettede vi og stod hjem efter.

Paa Hjemrejsen forefaldt en lille Begivenhed, som yderligere karakteriserer Chefen, hvorfor den fortjæner at omtales.

Han fik et heftigt Anfald af Podagra, som han tidligere flere Gange havde lidt af, men havde kureret ved forcerede Spadsereture paa flere Mil. Jeg saa ham i flere Dage uafbrudt stampe fra For til Agter og fra Agter til For paa Dækket, uden at vide, hvad der kunde foranledige ham til at foretage disse Kraftøvelser. Endelig lod han mig kalde og viste mig sin skinnende røde og stærkt svulne Fod. Jeg raadede ham at holde sig i Ro og indsvøbte Foden i Uld og Vokstaft. Da jeg den næste Morgen kom ned i Kahytten, saa jeg hans blottede podagristiske Fod stikke ud af hans Hængekøje (Standkøje havde han ikke). Jeg foreholdt ham den Fare, han udsatte sig for ved en saa uforsigtig Fremgangsmaade, men fik til Svar, at han som Chef ikke kunde ligge i Køjen, og at han vilde af med sin Podagra. Dette lykkedes ham da ogsaa, ti om Aftenen, da jeg tilsaa ham, var baade Svulst og Rødme næsten helt forsvunden. Om Natten blev jeg imidlertid purret ud og kaldt op til Chefen. Jeg fandt ham lidende af en voldsom Halsbetændelse, der var nær ved at kvæle ham; han var nu bleven myg og medgørlig. Halsbetændelsen fik jeg Bugt med, førend vi naaede hjem, og det var os alle en Glæde atter at se ham der, hvor han hørte hjemme, paa Skansen af det Orlogsskib, han kommanderede.

Kaptajnløjtnant Irminger var den Officer, jeg nærmest sluttede mig til om Bord. Det forekommer mig, at I., der senere kom til at indtage saa betydningsfulde Stillinger som General-Adjudant i Marinen saa vel under Fredrik den 7de som under vor nuværende Konge og en kortere Tid var Marineminister, fortjæner en nærmere Omtale end den kursoriske, som Dagbladene har givet efter hans for nogle Maaneder siden indtrufne Død. Mit Bekendtskab til I. begyndte i Aaret 1834, og jeg har været hans Huslæge og Husven i nogle og fyrretyve Aar, har altsaa haft rig Lejlighed til at lære ham at kende.

I. var ikke nogen særlig begavet Natur; hans aandelige Synskreds var ikke meget vid, men han var Gentleman fra Issen til Fodsaalen, det var hans Karaktermærke. Han var en sjælden smuk Personlighed og forenede en Sømands Ligefremhed med en Hofmands Anstand og Belevenhed. I. blev, som bekendt, som ganske ung Officer knyttet til Fredrik den 7de, medens denne Konge endnu var Prins og ganske ung, først som hans Lærer i Sømandsskab, senere som hans Kavaller, og han har været hans Ledsager paa alle hans mange Rejser saa vel til Lands som til Søs. Der er næppe nogen, der som I. har kendt Fredrik den 7de ud og ind; af alle dennes nærmeste Omgivelser var I. den eneste, der fra Kongens yngre Dage fulgte ham indtil hans Død. Dette skyldtes Egenskaber hos I., der kom ham i høj Grad til Gode i hans vanskelige Stilling under Grevinde Danners og Kammerherre Berlings Regimente ved Hoffet. Han besad nemlig en sjælden Takt og Selvbeherskelse overfor disse Forhold, var en grundhæderlig, sandhedskærlig Karakter og indlod sig aldrig i det Intrigespil, der paa den Tid florerede ved Hoffet. I. led usigeligt i hele denne lange Tid og var undertiden Fortvivlelsen nær. Betænker man, at I., skøndt ingenlunde blind for Fredrik d. 7des Fejl, var ham i høj Grad personlig hengiven, og med dyb Smerte saa ham at være falden i Hænderne paa og behersket af to Personer, for hvilke han nærede den højeste Grad af Ringeagt, vil man kunne forstaa, baade hvad I. har lidt og hvor vanskelig hans Stilling har været. Trods gentagne Opfordringer af Kongen, var I. ikke at bevæge til at lade sin Hustru præsentere ved Hoffet. Et Træk, der karakteriserer I., skal jeg ved denne Lejlighed anføre. Som bekendt havde Fr. d. 7de den Vane at sige Du, ikke alene til sin nærmeste Omgivelse, men ogsaa til meget højt stillede Embedsmænd og andre, der ikke stode ham nær, men som han kom i

tilfældig Berøring med. Kongen havde altid sagt De til I., men en Dag faldt det ham ind at sige, at han for Fremtiden vilde sige Du til ham; I. satte et forbavset Ansigt op og svarede, at det aldrig kunde falde ham ind at sige Du til Hans Majestæt, og dermed forblev det ved det gamle. Ved Kristian den 9des Hof var I. persona grata og i høj Grad afholdt af den hele kongelige Familje, og Kongen nærede en høj Grad af personlig Tillid til ham. Efter at være afgaaet som Generaladjudant (denne Charge blev inddraget), efter at være udtraadt af Tjænesten paa Grund af Alder, og lige indtil hans sidste Sygdom bandt ham til Sygelejet, vedblev han endnu som 85aarig Olding at referere Marineministeriets Indstillinger til Kongen. Den smerteligste Begivenhed i I.s offentlige Liv var, efter hans eget Udsagn, da han til Berlin overbragte Notifikationen om Kristian den 9des Tronbestigelse, og blev afvist; en af de glædeligste, da han overførte Prinsesse Dagmar, for hvem han nærede et rørende Gammelmands-Sværmeri, til St. Petersborg som fremtidig Kejserinde.

De Memoirer, Irminger har efterladt sig, og som efter hans Bestemmelse først skulle offentliggøres 30 Aar efter hans Død, ville give værdifulde Bidrag til Personalhistorien under Fredrik den 7des Regering; de ere forfattede af en Mand, hvis Sandhedskærlighed var en af hans mest fremtrædende Karaktermærker, og som stod helt udenfor de politiske Partier.

Henimod Foraaret 1838 maatte jeg atter tænke paa at komme til Søs; jeg vilde nødig opgive min Anciennitet i Marinen, da jeg attraaede en fast Ansættelse ved Sø-Etatens Hospital, men ogsaa nødig begive mig paa en Vestindierejse paa 1—2 Aar, der vilde afbryde mine Studier til den kombinerede Lægeeksamen, der netop var bleven indført, og som jeg agtede at underkaste mig det næste Foraar. Det traf sig da saa heldigt, at der blev en Plads ledig som Læge med

Vagtskibet i Sundet,

som jeg søgte og fik. Fra Begyndelsen af April til ind i December laa dette Skib, en af vore smukke 20 Kanons Korvetter, til Ankers paa Helsingørs Rhed. Dets Bestemmelse var, foruden at vise Flaget og vort Supremati over Farvandet, at forrette Polititjæneste paa Rheden og i Helsingørs Havn, til hvilken Tjæneste i Land Skibet afgav en Officer til den saakaldte Brovagtstjæneste. Da der, som en Følge af det store Antal Skibsbaade fra de mest

forskellige Nationers Skibe, der til Tider laa sammenpakkede i den den Gang meget lille Havn, jævnlig forefaldt Stridigheder, der udartede til Voldsomheder imellem de forskellige Baadsbesætninger, hyppigst mellem Englændere og Amerikanere, der næsten aldrig kunde forliges, var det anset for nødvendigt at have en Autoritet, for hvem de vedkommende havde Respekt, der var vant til at kommandere og kunde gøre sig forstaaelig.

Chefsposten paa Vagtskibet var en af Officererne meget attraaet Post, som tilfaldt den ældste Kaptajn. Den var nemlig meget indbringende, da Chefen oppebar en Rigsort (24 Skilling) af ethvert Skib, der passerede Sundet; og da der paa den Tid passerede mellem 16—20,000 Skibe aarlig, var det jo en ret smuk Ekstrafortjæneste. Kaptajn Zahrtmann, en af Marinens mest ansete og intelligenteste Officerer, var dette Aar Chef.

Skulde vi have tilbragt vort Liv udelukkende om Bord, vilde det have været en meget kedelig Tilværelse, men det var ikke Tilfældet.

Helsingør var den Gang en meget livlig og meget gæstfri By, hvor der tjæntes mange Penge og gaves mange Penge ud. Øresundstolden og de Forhold denne medførte var det Kildevæld, hvoraf alle øste; uden den var Byen intet, da den hverken havde Opland eller Købmænd og af egentlig Industri kun et lille Skibsværft, nærmere bestemt til Reparationer af Havarister end til Skibsbyggeri. Havnen var snarere en Baade- end en Skibshavn, med et meget snævert og under visse Omstændigheder farefuldt Indløb.

Byens Honoratiores bestod af den talrige Embedsstand, og da særlig Toldkammerets, der var uforholdsmæssig godt aflagt, da det ikke var Staten, men Skibene. der betalte. Direktøren (den Gang Konferensraad Holten) havde 1 Rdlr., Kæmmerererne hver 4 Mark, Krydstoldinspektøren 3 Mark o. s. f. af hvert Skib. Da der til disse Embeder ikke fordredes nogen som helst særlig Kvalifikation, vare de nærmest at betragte som Sinecurer, der bleve givne til Personer af god Familje, med gode Konnektioner eller i Stillinger, hvor de havde vist sig ubrugelige, og man derfor gærne vilde være af med dem.

Den næste Klasse i Helsingørs sociale Rangforordning indtoges af de mange Konsuler, hvoraf enhver søfarende Nation havde én, og Skibsklarererne, en for den Tid og for Helsingør særlig ejendommelig Klasse Forretningsmænd.

Disses Virksomhed bestod i at betale Tolden og de forskellige andre Afgifter af Varer og Skibe for de respektive Skibsrhedere eller Handelshuse, hvis Skibe eller Varer passerede Sundet, for at forebygge Skibenes Ophold paa Helsingørs Rhed, hvilket vilde finde Sted, naar Skibsføreren personlig skulde besørge Toldklareringen.

Det var et ejendommeligt Skuespil at sé en Skibsfører komme i Land paa H.s Skibsbro og straks blive omringet af en talrig Flok af saakaldte Brokapere, Skibsklarerernes Udsendinge til at oppasse og bemægtige sig Skibsførerne. Var en af disse saa uheldig ikke at være henvist til nogen bestemt navngiven Skibsklarerer, saa man ham blive ledsaget og bearbejdet af en Brokaper under hver Arm og i det mindste én i hvert Frakkeskød og fulgt af en lang Hale efter sig, hvortil endnu sluttede sig en lige saa talrig Skare af Provianterings-Forretningernes Brokapere.

Jeg sagde, at H. var en meget gæstfri og meget livlig By. Skibsførerne, der modtoges som Gæster, skulde baade leve og mores. Der var derfor aabent Bord hos Skibsklarererne og Proviantleverandørerne paa enhver Tid af Dagen, og da en Køretur i Helsingørs smukke Omegn hørte med til Gæstfriheden, som Desserten til et Middagsmaaltid, var der en stadig Færden af Køretøjer af al Slags, men især Giger, paa Gader og Landeveje. Da der til Tider kunde ligge flere hundrede Skibe paa H.s Rhed og Flertallet af disses Førere havde enten nødvendige eller unødvendige Forretninger at besørge i Land, kan man forestille sig, hvilket Liv og Røre dette frembragte i Havnen og i Byen.

Med Øresundstoldens Ophør var H.s Livsnerve overskaaren, og den blev, hvad den endnu er, en død By. Det beklageligste var, at den tidligere glimrende Periode saa godt som intet Spor af Formueforøgelse eller Velstand havde efterladt hos Byens Borgere eller Forretningsmænd; kun ganske enkelte af disse trak sig tilbage med nogen Formue, det store Flertal havde levet fra Haanden og i Munden.

Der var en skarp Grænse mellem de forskellige Stænder i det selskabelige Liv; her, som overalt i den Tid, dannede Embedsstanden Eliten og den egentlige Societé.

Iblandt de Huse, der førte det mest selskabelige Liv og hvor Byens Honoratiores samledes, var Krydstoldinspektørens, Kaptajn Sneedorfs, det første.

Krydstoldinspektør-Embedet var, som jeg har anført, et for den Tid meget vel aflagt Embede. Hvori dette Embedes Virksomhed eller Nytte egentlig bestod, er bestandig forbleven mig en Gaade. Til Embedet hørte en Robaad, en Sejlbaad (Kragjolle), en Kvartermester og to Sluproere. Hver Morgen Kl. 9 gik Toldinspektøren, efter Vejrligets Beskaffenhed, enten i Ro- eller Sejlbaad ud paa Rheden, og efter at have enten roet eller sejlet 1—2 Timer, gik han igen i Land, og dermed var hans Tjæneste endt for den Dag. Jeg saa ham aldrig borde eller have Samkvem med noget Skib.

Det være nu med Embedet som det vil, og der var vist flere af samme Slags ved Øresunds Toldkammer, saa var Manden, der sad i Embedet, en fuldendt Gentleman og en gæstfri og elskværdig Vært, og da hans Hustru, Søster til den bekendte Skuespiller, Professor og Instruktør Nielsen, var en lige saa gæstfri Værtinde og dertil havde et ualmindeligt Konversationstalent, var det intet Under, at det Sneedorfske Hus blev besøgt og en Indbydelse dertil altid modtagen med Glæde.

Da vor Chef, Kaptajn Zahrtmann, var en jævnaldrende Kammerat og god Ven af S., var ikke alene han, men ogsaa Officerspersonalet fra Korvetten jævnlig indbudne og til enhver Tid velkomne Gæster i det S.ske Hus. Nogle af de behageligste Timer i mit Liv har jeg tilbragt i dette Hus, hvor jeg i de to Aar, jeg var Læge paa Vagtskibet, blev betragtet næsten som Lem af Familjen; senere blev jeg, i min Virksomhed som Læge i København, Huslæge hos næsten alle Forgreninger af denne elskværdige Familje.

Det har forundret mig ikke at træffe Chefens, Kaptajn Zahrtmanns Navn, i vort Nordiske Konversations Leksikon. Han var en Mand af saa fremragende Egenskaber og kom til at indtage en saa fremskudt og betydningsfuld Stilling som Marineminister i vor første slesvigske Krig, at det kun kan skyldes Uagtsomhed, at han er bleven udeladt i Leksikonet.

Da jeg baade om Bord og ogsaa senere kom til at staa i et nærmere Forhold til Z., vil maaske de følgende Notitser kunne have nogen Interesse.

Z.s Personlighed var fremragende. Noget over Middelhøjde, nogen Embonpoint, meget bevægelig, blond, fuldstændig skaldet, undtagen Baghovedet, men med et usædvanligt smukt formet Kranium, hvorfor Skaldetheden ikke misklædte ham, mørkeblaa

Øjne med et ganske overordentlig stærkt gennemtrængende Blik, lige, smukt formet Næse, veldannet Mund og Hage og et vellydende sonort, noget skarpt Taleorgan. Hans Tale var altid kort og bestemt, og han talte ikke meget. Han besad en høj Grad af Skarpsindighed, en usædvanlig hurtig Opfattelsesævne og en overordentlig god Hukommelse, Egenskaber, som de, der senere kom til at arbejde sammen med ham, da han var bleven Minister, ikke noksom kunde fremhæve.

Allerede som ung Officer betroedes der Z. det hæderfulde Hverv at assistere den berømte Astronom Schumacher ved den Grademaaling, som den danske Regering lod foretage og som omfattede Parallelen fra København til Vestkysten af Jylland og Meridianen fra Lauenburg til Skagen. Han var en Mand, der var født til at indtage en fremragende Stilling, men som under Absolutismen ikke kunde drive det videre end til en underordnet Stilling som Adjudant hos Christian den 8de, og først efter dennes Død, 1848, kom til at indtage den Plads, hvortil han var selvskreven, som Danmarks første og utvivlsomt dygtigste Marineminister.

Z. var gift med den rige Bankier Donners Datter, persona grata ved Chr. d. 8des Hof og bekendt for sine smagfulde Toiletter; deres tre Døttre bleve alle gifte med Grever, en portugisisk (Roboredo) og to danske (Holstein Holsteinborg og Danneskjold Samsøe).

Om Bord i et Vagtskib, der ligger til Ankers, forefalder ikke mange Begivenheder, der er Omtale værd; et Par skal jeg dog nævne, der kan have nogen Interesse.

Jeg har sagt, at Officererne nøde megen Gæstfrihed hos de helsingøranske Familjer; for at vise disse nogen Erkendtlighed, blev der arrangeret et Bal om Bord, hvortil disse Familjer og da særlig den kvindelige Ungdom blev indbuden. Dette Bal var en Begivenhed baade i Byen og om Bord. I flere Dage, baade førend og efter Ballet, var dette det almindelige Samtaleæmne baade i og udenfor de Kredse, der vare indbudne. Om Bord havde man i flere Dage ingen anden Tanke, end at indrette og ordne alt, saa festligt og smagfuldt som muligt. Dækket skulde forandres til Dansesal, Kahyt og Officerslukafer til Opholds- og Toiletværelser for Damerne. Solsejl, saa vel foroven som til Siderne, indvendig beklædte med Nations- og Signalflag i alle Farver, forvandlede Skansedækket, hvis Kanoner vare flyttede for efter, til en lukket Sal af imponerende Størrelse og ejendommelig Udsmyk-

ning. Lysekroner (Tøndebaand omviklede med Grønt og besatte med Lampetter) i et rigeligt Antal hængte i kulørte Baand under Solsejlet og frembragte et udmærket Lys, der stærkt fremhævede de mange brogede Farver paa Loft og Vægge. Garnisonens Musikkorps skulde udføre Musiken. At Officererne og hele Besætningen var galaklædt, er en Selvfølge. Saaledes rustet var der kun én Tanke, der beskæftigede alle, saa vel om Bord som i Land, og den drejede sig om Vejret; blev det Regn- eller Blæsevejr, gik hele Herligheden i Vasken, ti Korvetten laa en god halv Fjærdingvej fra Land, og Solsejlet vilde ikke kunne holde tæt under en vedvarende Regn. Heldigvis var Vejret upaaklageligt, netop saa megen »Sø«, at Damerne kunde rose sig af ikke at være bleven søsyge under Vejs, og dog saa lidt, at Korvetten laa saa støt som et Hus i Land. Roturen til og fra Skibet i Chalupper med 6—8 hvidklædte »Sluproere« og uniformeret Kvartermester i Hækken var tilligemed den orlogsmæssige Komplimenteren med Faldreb ved Ankomsten til og Afgangen fra Skibet, en af de smaa Begivenheder, Damerne ikke satte mindst Pris paa, og sikkert er det, at jeg aldrig har sét fornøjeligere og mere glædestraalende Ansigter end de, hvormed Damerne traadte over Faldrebet og med Undren betragtede den festlig smykkede Sal. At Værterne gjorde sig al Umage for at more deres Gæster, at dette lykkedes saa godt, at det var et Spørgsmaal, hvem af Parterne, der morede sig bedst, og at Damerne, og da særlig Husmødrene, ikke kunde undre sig nok over, at »Mandfolk«, uden nogen kvindelig Hjælp kunde indrette, ordne og besørge alting saa godt og hyggeligt, bør ikke lades uomtalt.

Naar man fra Begyndelsen af April og til ind i December Maaned ligger paa Helsingørs aabne Rhed, har man Lejlighed til, som det hedder i Sømandssproget, at »ride« adskillige Storme af. To af disse ere ikke gaaede mig af Minde; den ene var en Nordvest- den anden en Sydveststorm, begge i November Maaned.

N. V. Stormen begyndte en Søndag Morgen tidlig med klar Luft. Helsingørs Færgelaug havde en Takst efter Kulingsgraden, der blev bestemt og betegnet ved et Signal paa en Flagstang, ved Hejsningen af 1, 2 eller 3 Kugler, der betegnede en- to- eller trerebet Mersejls Kuling. Oversteg Kulingsgraden denne sidste — var det altsaa en orkanagtig Storm — hejstes et rødtmalet Sejldugs Flag, og Takstbestemmelserne vare hævede tilligemed Laugets Eneret; enhver kunde paatage sig Færgningen og bestemme Prisen.

Samme Søndag Morgen var Flaget hejst. Vi saa en Brig komme lændsende ind Nord fra med klodsrebede Merssejl; da den var kommen omtrent i Højde med Helsingborg, fløj Sejlene ud af Liene (Sejlets Ramme), og kun disse blev tilbage.

Chefen var, mod Sædvane, bleven i Land om Natten hos sin Familje, der opholdt sig i Helsingør. Til Vagtskibet hørte en Kragjolle (stor Sejlbaad), som blev ført af en Kvartermester, en ganske udmærket Baadfører, der hørte ind under Helsingørs Færgelaug, men gjorde Tjæneste ved Vagtskibet, medens det laa ved Helsingør; den havde Station i Land tilligemed to Mand af Korvettens Besætning. Vi blev meget forundrede ved at sé Kragjollen komme ud af Havnen og sætte Kurs mod Korvetten i det Vejr, og antog, at der maatte være noget særdeles paa Færde. Kragjollen kunde ikke lægge til Siden af Skibet, men maatte fortøjes agten for Agterskibet (»Spejlet«) og bragte et Brev fra Chefen til Næstkommanderende med en Anmodning til mig om at tilsé hans ældste Datter, der havde faaet en heftig Halsbetændelse (jeg var Familjens Læge under dens Ophold i Helsingør), men med den udtrykkelige Betingelse, at det gjordes afhængigt af mig, saaledes som Vejret var, om jeg vilde komme eller blive, indtil Vejret havde bedaget sig. Kragjollen, der var kommen ud med god Vind og med tæt rebet Sejl, firet saa langt ned som muligt, maatte krydse, naar den skulde ind efter. Efter at have raadført mig med Kvartermesteren, der mente, at Vejret endnu ikke var fuldstændig usejlbart, og efter at have iført mig mine Søklæder, fik jeg en Ende om Livet og blev fra Hækken firet ned i Kragjollen. Jeg har senere i tretten Aar været Karantænelæge og har som saadan haft mangen drøj Dravat, men Mage til Sejltur har jeg ikke oplevet. Der var ingen »Sø«, ti Stormen piskede Søerne til Støv, det røg os om Øren og Øjne som Aske; Sandsække, der var medtagne som bevægelig Ballast, og to Kanoner, som Baaden førte, maatte under hver Vending bakses op til Luvart, alle fire satte vi os op paa den luv Ræling, hvor vi omtrent sad lodrette, næsten hvert Minut nødtes vi til at løbe op i Vinden, og af og til maatte Storskøde slippes, naar den læ Ræling laa omtrent en Fod under Vandet og dette styrtede ind i Strømme. Endelig kom vi saa langt ind, at vi fik nogen Læ af Kronborg, og naaede omsider Havnen. Havnemolen var fuld af Folk, der havde været Tilskuere ved vor, jeg tør vel sige, dristige Sejlads, og vor Kvartermester modtog af sine Kammerater de

mest velbehagelige Nik med et eller andet Tilføjende om, hvor de syntes, det havde knebet mest.

Stormene mellem S. S. V. og S. S. O. er for Skibe, der ligge til Ankers paa Helsingørs Rhed, de værste, fordi Vind og Strøm bære »over et« langs Farvandet, og derfor sætte den sværeste Sø; naar dertil kommer, at Holdebunden ikke er den bedste, er det forklarligt, at ikke faa Skibe lide Skibbrud, Havari eller miste deres Ankre under disse Forhold.

Vagtskibet laa derfor stærkt fortøjet. Et Sværanker i Øst og et lignende i Vest vare ved Jærnkættinger af 100 Favnes Længde forenede i en mægtig Jærnring; fra denne udgik en lige saa lang Kætting, der førte ind gennem Skibets Klyds, omgav den med tykke Jærnplader forsynede Bedding i flere Omgange, forløb derefter langs Dækket indtil foran Stormasten, gik her igennem en svær Jærncylinder (»Brønden«) ned i Lasten og endte, fæstet til en mægtig Jærnring, der omgav Stormasten. Hvor Kæden forlader Brønden, gribes den af en næsten armtyk Jærnklo (»Hex«), der er boltet fast til en af Dækkets Tværbjælker af Egetræ. Denne Mekanisme tjæner dels til yderligere at befæste Kæden og dels, da Kloen kan drejes om den Bolt, hvortil den er fæstet, og altsaa kan aabnes og lukkes, til at bestemme Længden af den Del af Kæden, der gaar fra Brønden til Beddingen og forebygge, at der ikke løber en større Del af Kæden ud, end den man bestemmer.

Vi havde en Novemberdag en forrygende Storm af S. S. V., Bramræerne vare nedtagne, Bramstængerne strøgne, Merse- og Underræerne brasede langskibs, for at have saa lidt Vindfang som muligt, og vi havde 50 Favne Kæde til Bedding. Korvetten laa og red i den svære Sø og satte af og til Forskibet under Vand, saa Søerne skyllede fra for til agter. Stormen tiltog endnu hen imod Aften, og vi saa det ene Skib efter det andet drive med deres Ankre; et Barkskib blev sat op paa Kronborgpynten og forliste. Paa Førstevagten havde vi en Bark om bagbords og en Brig om styrbords Side med deres Ankre hængende i vor Fortøjning. Igennem Raaber blev der befalet dem at stikke deres Ankre fra dem, men de vendte det døve Øre til og mente formodentlig, at vilde vi have dem til at slippe deres Ankre, maatte vi selv paatage os Ulejligheden, hvad de meget vel vidste der ikke kunde være Tale om i det Vejr. Kl. omtrent 4 paa Førstevagten vækkedes jeg af min Søvn ved et saa vældigt Stød af

Skibet, at det rystede; efter Stødet fulgte en voldsom og næsten ubeskrivelig Larm. Jeg for ud af min Køje og aabnede Døren fra mit Lukaf, der førte ud paa Bannierne. En Ildsøjle bestaaende af Millioner af Gnister stod ud af »Brønden", Kæden rutschede i flyvende Fart igennem Brønden og standsede først, da den, som det hedder i Sømandssproget, var løben ud til Tamp og da med et vældigt Drøn i Skibet. »Hexen« tilligemed Bolten var reven ud af Dæksbjælken, og Kæden havde taget »Surr«. Kraften af den mægtige »Sø«, der havde frembragt dette Resultat, var saa betydelig, at den havde formaaet at bringe den flere Gange om Beddingen og dennes Pullert i et Slags Ottetal befæstede svære Kæde til at løbe rundt, og tillige overvinde den Modstand »Hexen« foraarsagede. Man maa beundre Sammenholdskraften af det Jærn hvoraf Kæden var smeddet; ti Kæden holdt baade os og de to Skibe, hvis Ankre var inde i vor Fortøjning.

Efter at have taget den forenede Lægeeksamen om Foraaret 1839 og dette Aar endnu gjort Lægetjæneste paa Vagtskibet i Sundet, blev jeg fast ansat som Læge ved Sø-Etatens Hospital.

Krigen 1848 forandrede atter min Stilling.

Da Krigen udbrød, sagde jeg mig selv, at jeg aldrig havde sét et Skudsaar; Teori havde jeg nok af; dog Teori er ét men Erfaring et ganske andet. For at bøde paa denne Mangel søgte og fik jeg Tilladelse af min forhenværende Chef, daværende Marineminister Zahrtmann, at gaa over til Armeen, for at erfare og lære.

Den 28de Maj 1848 kom jeg til Sønderborg, netop tilpas til at kunne følge de saarede, der kom fra Sundeved, hvor vore Tropper havde haft et alvorligt Sammenstød med Hannoveranere og Preussere, til Augustenborg Slot, der var Lazaret i første Linje. Jeg fik saaledes straks Lejlighed til at øve mig i Krigskirurgi.

Den 5te Juni vilde Wrangel tage Dybbel og Als ved et coup de main, men blev saa eftertrykkelig tilbagevist, at Forsøget ikke senere blev gentaget.

Det er en ganske ejendommelig Følelse man har ved i det fjærne at høre Kanontordenen og Bataljonssalverne og vide, at det ikke er nogen Fredsmanøvre, men at ethvert Skud, man hører, har sit Maal: enten at saare eller dræbe en Modstander. Slaget var begyndt om Formiddagen, men først hen ad Eftermiddagen

begyndte de saarede at ankomme til Augustenborg, men saa fortsattes Transporten hele Natten; Vognrummelen hørte man uafbrudt.

Naar man er Kirurg og i Krigstid vil have noget ordentligt at bestille og Udbytte af sin Virksomhed, saa skal man søge sin Plads paa et Lazaret i første Linje. Paa Slagmarken og ved Ambulancerne foretages selvfølgelig kun det øjeblikkeligt nødvendige, hvorefter de saarede hurtigst muligt sendes til Lazaretet i første Linje, der maa findes nogenlunde i Nærheden af Krigsskuepladsen.

Da det kan have nogen Interesse at faa et Billede af et saadant Lazarets Indretning og Interiør paa en Slagdag, skal jeg her give en Skitse.

Saa betimeligt som muligt underretter Generalkommandoen Overlægen om, at et Slag er forestaaende, og det omtrentlige Antal saarede Lazaretet maa være forberedt paa at modtage, hvilket beregnes efter den Styrke, der formodes at komme i Ilden. Her frembyder sig straks den første Vanskelighed: Evakuationen. Enhver saaret paa Lazaretet, der uden Risiko kan taale at transporteres, maa overflyttes til et Lazaret i anden Linje, som ikke sjældent ligger temmelig fjærnt, i dette Tilfælde f. Eks. Faaborg. Man vil kunne indsé, at denne Opgave ikke er ganske let at løse paa en samvittighedsfuld Maade, og ikke sjældent yderligere vanskeliggøres ved de saaredes paatrængende Ønske om at forskaanes for Transporten og ved Mangelen paa Transportmidler, der ikke altid straks ere for Haanden. Enhver Forbinding af de saarede, der skulle transporteres, maa eftersés og anlægges saaledes, at Transporten uden Fare for den saarede kan foretages, hvilket, i Forbindelse med de Forberedelser, der maa træffes til Modtagelsen af de forventede saarede, giver enhver Haand, der er til Tjæneste i Lazaretet, fuldt op at varetage.

De saarede ankomme i Reglen udmattede af Marschen, af Strabadsen, af Kampen, af Saaret og Blodtabet, af Transporten og ofte ikke mindst af Sult og Tørst. Vi havde paa Augustenborg, hvad der var et stort Gode, Hertugens fyldte Vin- og Iskælder at ty til, og saa var der sørget for en god, kraftig Bouillon; Næringsmidler af alle Slags havde vi nok af. Det var en Glæde at se, hvorledes de saarede nøde og oplivedes ved disse Midler, og ofte glemte baade deres Saar og deres Smerter under Nydelsen. Og saa begyndte det egentlige Arbejde for Kirurgerne.

Først og fremmest gjaldt det om at sortere de saarede: haardtsaarede, saarede og letsaarede, hvilket ingenlunde var nogen let Opgave, da en tilsyneladende mindre, ydre Læsion ikke sjældent kunde vise sig at skjule en meget betydelig indre. Paa den hurtigst mulige Meddelelse til Generalkommandoen om det fundne Resultat og selvfølgelig ledsaget af de nødvendige Oplysninger om de saaredes Navn, Stilling o. s. v. sattes der megen Pris, for at Offentliggørelsen kunde ske snarest mulig og den saaredes Slægt og Venner modtage de ængsteligt ventede Oplysninger.

Betydelige Blødninger maatte selvfølgelig for i første Række, og derefter kom de saarede, hvis Læsion krævede en uopsættelig større Operation: Amputation af et eller andet større Lem, Trepanation, Udskæring af Kugler o. s. v.

Midt under alt det Arbejde og den Travlhed, der betinges af denne Gerning, der altid maa udføres med Ro og Koldblodighed, var det en Uhygge Natten igennem at høre den uafbrudte dumpe Lyd af Vognrumlen, der bestandigt tilkendegav Ankomsten af flere saarede, til hvilke det var tvivlsomt, baade om der kunde skaffes Plads og betimelig Hjælp. Ved en foretagen Optælling viste det sig, at Lazaretet var fyldt, men at der desuagtet maatte skaffes Plads, da mange saarede endnu var under Vejs. Saa maatte den anden Revision foretages.

Alle ny ankomne letsaarede evakueredes straks, alle saarede, der uden Fare kunde transporteres videre, bleve, efter at deres Forbindinger endnu en Gang vare eftersete eller fornyede og andre Fornødenheder tilfredsstillede, ligeledes hensendte til Lazareter, hvor der var Plads.

At alle Hænder paa en saadan Tid ere optagne, at man kunde ønske dem mangfoldiggjorte og sig selv delt og nærværende paa mange Steder og paa samme Tid, vil være indlysende.

Lægebesætningen paa Augustenborg bestod af to Overlæger, hvoraf den ene var »Mediciner« og udelukkende beskæftiget med de indvortes syge, to Underlæger og to Studenter. Naar man betænker, hvor meget en haardt kvæstet kan give en Kirurg at bestille, vil man kunne forestille sig, hvilket Arbejde og hvilket Ansvar en Overlæge, der selv maa foretage alle større Operationer og alle tvivlsomme Tilfældes Undersøgelse, er bebyrdet med, naar flere hundrede saarede i Løbet af et halvt Døgn fylder Lazaretet.

At den uventede Hjælp, jeg under saadanne Omstændigheder bragte Lazaretet, blev modtagen med Glæde, er let at indsé.

Jeg forblev paa Lazaretet saa længe der var noget at bestille, og paa min Hjemrejse besøgte jeg de forskellige Feltlazareter paa Taasinge og Fyen.

For min Tjæneste paa Augustenborg fik jeg Ridderkorset.

Kort Tid efter at være kommen hjem blev jeg anmodet af min yngre Kollega, Wilken Hornemann, om at overtage Overskibslægeposten paa Fregatten »Havfruen«, hvortil han havde modtaget Udkommando, men som han, da hans Hustru med hver Dag ventede sin første Nedkomst, gærne vilde fritages for. Han tilbød som Vederlag at modtage den Kommando, der senere vilde træffe mig. Da mine hjemmeværende Kolleger under min tidligere Fraværelse havde besørget min Praksis, som jeg endnu ikke selv havde overtaget, og jeg til enhver Tid kunde vente at blive udkommanderet, havde jeg ingen Grund til at nægte min Kollega den Tjæneste, som han satte Pris paa, og modtog derfor Udkommandoen med Fregatten »Havfruen«, der under Kaptajn Christmas' Kommando var bestemt til at blokere de tyske Nordsøhavne: Hamborg og Bremen.

At jeg, ved et rent Tilfælde, paatog mig den nævnte Tjæneste, skylder jeg utvivlsomt, at jeg ikke kom til at dele Skæbne med mine to Kolleger, der mistede Livet ved Katastrofen med Linjeskibet Christian den 8de i Eckernførde Fjord.

Jeg vilde nemlig være bleven udkommanderet med dette Skib, naar jeg ikke havde modtaget Kommandoen med Fregatten, da jeg stod for Tur om Foraaret, og Udkommandoen skete efter Anciennitet. At Overlægen paa Chr. d. 8de ikke gik med i Luften, skyldtes det mærkværdige Held, at han omtrent et Minut førend Katastrofen kom op paa Dækket, hvor han saa en mægtig Ildsøjle slaa op af Forlugen, resolut sprang over Bord og blev optagen af en Baad, der befandt sig i Nærheden.

Førend Fregatten Havfruen begav sig til dens Station i Nordsøen, skulde den, medens Fregatten Freja laa under Ekvipering, blokere Swinemünde og tilgrænsende Havnesteder. Efter omtrent en Uges Forløb blev Havfruen afløst af Freja, og jeg tillige med mine to underordnede Læger beordret til at gaa om Bord i denne Fregat og afløse den der værende Overskibslæge.

Blokadetjænesten kan passende betegnes med et Udtryk fra Soldaterlivet: Marsch paa Stedet, en bestandig Sejlads frem og

tilbage uden at komme videre, og i dette Tilfælde langs ad en Kyst, der ikke frembyder den mindste Afveksling og er flad som Amager.

Heldigvis var det indre Liv i Skibet det allerbedste, hvilket for en stor Del skyldtes dets elskværdige og i højeste Grad humane Næstkommanderende, Kaptajnløjtnant Ipsen. Der blev, i de to Maaneder vi vare ude, ikke uddelt en eneste Lussing, da han var en Modstander af korporlig Revselse, og desuagtet var Disciplinen og Ordenen om Bord mønsterværdig.

Da Vaabenstilstanden var afsluttet, kom vi hjem. Efter den ulykkelige Katastrofe ved Eckernførde blev der straks givet Ordre til at udruste

Linjeskibet Skjold,

hvis Ekvipering blev fuldendt i en forholdsvis meget kort Tid, saa at det fuldt udrustet kunde afsejle den 4de Maj 1849. Foruden Chefen, Kommandør Thomsen, havde det 7 Officerer, hvoriblandt 2 svenske. Jeg var bleven udkommanderet som Overskibslæge. Skibets Opgave var at blokere Kielerfjord, hvor der fandtes en Del fjendtlige Kanonbaade og to Dampskibe.

Mandskabet, omtrent halvsyvende hundrede Mand, var for allerstørste Delen uøvet i Orlogstjæneste, og hvad der især var en følelig Mangel, var Savnet af Underofficerer, hvorfor den første Opgave maatte være at faa et vel indøvet Mandskab, og af de dertil egnede Elementer at danne de manglende Underofficerer. Vi holdt os derfor i længere Tid fjærnet fra vor egentlige Station og nærmere Langeland end Kielerfjord. Der blev tidlig og sent ekserseret med Kanoner og Haandvaaben, og Chefen var idelig i Virksomhed, næsten altid paa Dækket og forundte hverken sig selv eller Mandskabet nogen Ro, end ikke til dets Spisetider (Skafning), som ellers altid, naar ikke ganske særlige Tilfælde forbyde det, strængt overholdes.

Ved denne forcerede Fremgangsmaade lykkedes det i en uforholdsmæssig kort Tid at faa et godt indøvet Mandskab og et virkelig kampdygtigt Skib, og de svenske Officerer, deriblandt en ældre, anerkendt dygtig og erfaren Officer (Kaptajnløjtnant Adlersparre) udtalte aabent, at han ikke troede det muligt under lignende Omstændigheder og i en saa kort Tid at opnaa det samme Resultat med en svensk Besætning, og han vilde endog ansé det

for uforsvarligt i Krigstid at gaa til Søs med et saa uøvet svensk Mandskab, som vort danske.

Da der senere indtraf en Begivenhed, der havde Chefen til nærmeste Genstand, og som vist er enestaaende i den danske Marine, skal jeg paa dette Sted give hans Karakteristik.

Han var i Marinen ansét som en Mand med Kundskaber, især sproglige, og som Officer mere Teoretiker end Praktiker; af Chefsposter havde han kun haft faa, og han havde længe ikke været til Søs. I København var han paa Grund af sine Bizarrerier, sin uudtømmelige Snakkesalighed, sin Interesse for chronique scandaleuse og dens Udbredelse, en vel kendt Personlighed, som enhver, der enten ikke delte hans Interesse eller havde bedre Anvendelse for sin Tid, gik af Vejen for. Hans Kritik drejede sig altid om Personen, aldrig om Sagen, og hans Bedømmelse af Forhold og Begivenheder var ikke alene bizar, men stundum ligefrem forvirret. Som Supplement kan endnu anføres den Ejendommelighed, at han næsten aldrig havde Cigaren, han tyggede som Skraa, ude af Munden, og han drak et urimeligt Antal Kopper Kaffe i Døgnet.

I ydre Henseende var han en ret statelig Skikkelse, høj og rank, mørkt Haar og Teint, brune, levende Øjne, men med et uroligt, undertiden forvirret Blik.

Nogle Dage efter at være kommen paa vor Station, og da vi nærmede os Kielerfjord, saa vi Dampskibsrøg inde i Fjorden, og kort efter to Dampskibe med flere Kanonbaade paa Slæb at sætte Kursen ud imod os. Chefen befalede at vende og styre Øster efter, altsaa at flygte, hvilket vakte et almindeligt Misnøje blandt Officererne. Chefens Uro og Stundesløshed tiltog, og vi vare næsten aldrig paa vor Station, men opholdt os for det meste i Langelandsbæltet, hvorfor han fra Marineministeriet modtog Ordre at holde sig i Nærheden af Kielerfjord.

Den samme Scene, som før nævnt, gentog sig endnu en Gang, og man fortalte mig, at man i Kikkert havde set Folkene i et af de fjendtlige Dampskibe ved utvetydige og ikke ganske anstændige Tegn, at have givet deres Ringeagt tilkende.

Chefens Uro var bestandig i Stigen, han var paa Dækket baade Dag og Nat, sov næsten slet ikke, røg og drak Kaffe til enhver Tid. Hans Ansigtsudtryk bar kendelige Spor af hans Uro og Nattevaagen, og Øjnene vare helt underløbne med Blod.

En tidlig Morgen i dejligt Solskinsvejr, med en laber Brise af Vest, der senere gik til N. V. med friskere Vind, havde vi nærmet os Eckernførde Fjord og nogen Tid efter sét Dampskibsrøg i Kielerfjord, hvilket altid var Tegn paa, at den fjendtlige Flotille vilde angribe os.

Klokken var vel imellem 4 og 5, og der blev slaaet (trommet) til »Klart Skib«, d. v. s. at hver Mand i Skibet skulde hurtigst muligt møde paa den ham anviste Plads, Kanonerne befris for deres Surringer, Krudtmagasinerne aabnes, Haandvaabnene fordeles, kort sagt, alt gøres beredt til Kamp.

Kort efter at jeg var kommen ud af Køjen, kom de fire Vagtchefer: Næst-, Tredje-, Fjærde- og Femtekommanderende ind i mit Lukaf og meddelte mig, at Flagets Ære ikke tillod dem at lystre Chefens Ordre, dersom den lød paa at flygte, men at de havde besluttet at attakere Fjenden, hvad saa end Udfaldet vilde blive. De vilde dog først spørge mig, som den lægekyndige Autoritet om Bord, hvad min Mening var om Chefens mentale Tilstand.

Jeg svarede, at jeg allerede i længere Tid havde næret Tvivl om, at den var normal, og at jeg paa Grund heraf ikke betænkte mig paa at dele Ansvaret og bære Følgerne af et Foretagende, hvis store Betydning jeg fuldt ud indsaa.

Efter at have forvisset mig om, at alt var i Orden nede i Lazaretet, gik jeg op paa Dækket, og jeg kan med Sandhed sige, som det hedder, at Hjærtet sad i min Hals. Chefen var paa Dækket, som sædvanlig fuld af Uro og Excitation, stærkt kongestioneret og med et ligesom forvildet Blik.

Situationen var saaledes: Vi stode ind mod Land, men med ikke fuldt skærpede Rær, skulde vi attakere maatte Ordren lyde: skærp overalt, klos til Vinden! Skulde vi flygte: vende! og da enten op eller ned med Roret, efter som der skulde »ko- eller stagvendes«!

Under en Bataille er Chefens Plads i et Sejlskib paa Skansen, og Næstkommanderende, med Raaberen i Haanden, i hans Nærhed for at modtage Chefens Ordre og igennem Raaberen at lade dem gaa videre.

Flotillen var nu kommen udenfor Fjorden og stod lige op imod os.

Saa kommanderede Chefen til Næstkommanderende: vende, op med Roret! Næstkommanderende satte Raaberen for Munden

og kommanderede: skærp overalt, tæt til Vinden! I samme Nu fôr Chefen ned i Kahytten, og jeg tvivlede intet Øjeblik om, at han i næste Minut vilde komme farende op med Pistolen i Haanden og uden Betænkning skyde Næstkommanderende ned, hvortil han havde fuldstændig Ret; og derefter vilde Mytteriet være i fuld Gang. Men han blev nede i Kahytten.

Vi stod ned imod de fjendtlige Kanonbaade, der havde dannet Slagorden og begyndte at beskyde os paa lang Afstand. Efter at have nærmet os til Skudvidde, drejede vi Bredsiden til og gav dem et Lag, hvorefter de øjeblikkelig fik travlt med at fortøje til Dampskibene, der med fuld Kraft bugserede dem ind ad Kielerfjord. Da vi maatte ligge tæt til Vinden, og de havde et betydeligt Forspring, lykkedes det os ikke at afskære dem, men vi forfulgte dem lige ind under Labø's Kanoner, hvor vi vendte og stod ud efter.

Under denne hele Affære havde vi ikke sét noget til Chefen; men saa snart Skydningen var ophørt, og efter at vi havde vendt, kom han med et meget fornøjet Ansigt paa Dækket og bød alle Officererne ned i Kahytten til et Glas Vin.

Efter denne Begivenhed kom han ikke oftere i Nærheden af Kielerfjord, men holdt Skibet stadigt krydsende i Langelandsbæltet, indtil han en Ugestid efter blev afløst af Kommandør Aschehoug, jeg tør sige til alles Tilfredshed.

Chefens Uro og Stundesløshed havde bredt sig over hele Skibstjænesten, Mandskabet havde aldrig Ro, den ene Ordre og den ene Tjæneste afløste den anden uden Orden eller System. Officerernes Misstemning mod Chefen forøgedes Dag for Dag, og efter den sidste Tildragelse ansaa man ham for umulig.

Med Kommandør Aschehoug fik vi den rette Mand til Chef Han var bekendt som en dygtig, praktisk Officer, bestemt i sin Optræden og dertil human og omgængelig, og det varede derfor ikke længe, førend Skibet blev til et Mønsterskib. Vi begav os straks paa vor Station i Kielerbugt og forblev der indtil vi blev hjemkaldt.

Med den ny Chef var der ogsaa kommen en ny og hensigtssvarende Bestemmelse: at et Dampskib, enten Hekla eller Ejderen, skulde ligge paa Station sammen med os for at kunne være os til Hjælp, naar vi blev angrebne i Vindstille. Kun faa Dage efter at være kommen paa vor Station, fik vi Brug for denne Hjælp. I fuldstændig Vindstille blev vi nemlig igen angrebne af Kanon-

flotillen. »Ejderen« blev surret fast paa vor Styrbordsside, og vi holdt os paa vor Plads, indtil Kanonbaadene havde lagt sig i Slagorden. Derpaa styrede vi ind paa dem, men med en Kurs, der søgte at afskære dem fra deres Retrætelinje. Saa snart de opdagede vor Hensigt, opgave de Kampen, bleve tagne paa Slæb af Dampskibene og slap ind i Fjorden. Havde vi i Stedet for »Ejderen« haft det kraftige Skib »Hekla« til at slæbe os, havde vi kunnet afskære og tage deres Kanonbaade. Det var sidste Gang vi bleve angrebne.

Efter at være hjemkommen, blev jeg opfordret til at afgive mit Skøn om Kommandør Thomsens mentale Tilstand til en Kommission, der var bleven nedsat for at undersøge hans Forhold om Bord i Linjeskibet.

Spørgsmaalet stillede sig for mig saaledes: er han en Kujon, eller er der ved hans hele Adfærd, som jeg havde haft tilstrækkelig Lejlighed til at iagttage og som jeg til Dels har skildret, Momenter, der kunde tyde paa en abnorm Sindstilstand, der vilde kunne gøre ham mere eller mindre utilregnelig?

Der var i Virkeligheden ikke lidt, der talte for den første Anskuelse, og det var ogsaa den, der først paatrængte sig mig. At beskylde en Officer for Fejghed, er den mest graverende, og, dersom den kan bevises, i sine Følger alvorligste Beskyldning, der kan overgaa ham. Det følger heraf, at ethvert Moment, enhver Omstændighed, der kunde tale for en anden Opfattelse af de foreliggende Kendsgerninger, nøje burde undersøges og samvittighedsfuldt fremdrages, førend den nævnte Beskyldning blev udtalt.

Der kom herved i Betragtning en Mislighed, der klæber ved den danske og sikkerlig heller ikke er fremmed i enhver anden Mindrestats-Marine. Chefsposterne ere i det hele kun faa og naas først i en mere fremrykket Alder, og hvad der er værre, der hengaar i Reglen flere, undertiden en Række af Aar imellem enhver saadan Kommando. Den lange Mellemtid, der ikke optages af nogen nævneværdig praktisk Virksomhed, har hos Flertallet af Officerer en højst uheldig Virkning, som al Lediggang, og gør disse i Reglen mere eller mindre uskikkede til den ansvarsfulde Stilling som Chefer og særlig da for et Skib til en Værdi af flere Millioner og en Besætning af 6—700 Mand. At bringe Skibet hjem i uskadt Stand, om muligt at undgaa enhver Fare og ikke løbe nogen som helst Risiko, der kunde kompromittere deres Renommé, bliver i Reglen Højdepunktet af det Maal, der tilsigtes

af de fleste af disse Chefer. Med Alderen vokser baade Følelsen af Ansvar og Forsigtigheden og gaar hos mindre stærke og energiske Karakterer over til Ængstelse, Uro og Ubestemthed i deres Optræden, og naar Omstændighederne endelig tvinge dem til resolut Handling, vælges den Vej, der frembyder mindst Risiko.

Det var denne Betragtning, jeg lagde til Grund for min Bedømmelse af Thomsen.

Mod den kunde indvendes, at der egentlig ikke kunde være nogen Risiko forbunden med at attakere en fire, fem Kanonbaade, der overfor et Linjeskib med 84 Kanoner kunde betragtes som Mus overfor en Elefant. Denne Betragtningsmaade er ikke rigtig; ti Erfaringen fra vor Krig i Aarene mellem 1807 og 1814, der var Thomsen vel bekendt, havde lært de engelske Orlogsmænd baade at kende og frygte, hvilken farlig Fjende vore Kanonbaade under stille Vejr kunde være. Det var desuden utvivlsomt en Fejl, der først efter Th.s Afgang blev rettet, at der ikke var medgivet Linjeskibet et Dampskib.

Naar jeg anvender det her fremsatte som Præmisser til min Bedømmelse af Th.s mentale Tilstand, bør endnu tilføjes, at Th. overtog Kommandoen umiddelbart efter, at to af Marinens bedste og kraftigste Skibe vare blevne ødelagte, noget, der bestandig optog hans Tanke, og at han i lang Tid næsten uafbrudt var søvnløs og idelig paa Færde baade Dag og Nat. At alle disse samvirkende Aarsager nok kunde bringe en Hjærne, der i Forvejen var skør, ud over Grænsen af det normale, turde være en berettiget Slutning.

Min Erklæring gik i denne Retning og havde til Følge, at ingen Krigsret blev nedsat, og at Th. simpelt hen blev afskediget.

Jeg har i min mangeaarige Tjæneste som Skibslæge ikke haft Lejlighed til at prøve mig selv som Kirurg under en alvorlig Bataille; de smaa Skærmydsler, vi havde med Kanonbaadene, efterlod ingen saarede. At Lægens Stilling under en Bataille ikke er af de behageligste og udfordrer Egenskaber, der ikke ere givne enhver, kan jeg anføre et Eksempel paa, der ogsaa i andre Henseender fortjæner at omtales.

Bataille-Lazaretet om Bord i et større Skib, Fregat eller Linjeskib, er et højt regnet 30—40 Kvadratalen stort, firkantet, bælgmørkt Rum i den nederste Del af Skibet, under dets Vandlinje og umiddelbart foran det agterste Krudtmagazin. Det belyses med almindelige Skibslanterner, aabent Lys er strængt

forbudt. I dette Rum er anbragt et Operationsbord og nogle Jærnsænge med Madrats til de saarede, som dog i Reglen, straks efter at være forbundne eller opererede, bringes bort fra det indskrænkede Rum og anbringes paa Bannierne. Foruden én à to Underlæger, respektive paa Fregat eller Linjeskib, har Overlægen kun Assistance af to eller tre »Krankevægtere«, hvortil i Reglen bleve udtagne de mest ubrugelige Individer iblandt de »usøvante«, fuldstændigt raa og ukyndige i den Tjæneste, de skulle udføre. Min ovennævnte Kollega, Wilken Hornemann, var Overlæge paa Fregatten »Gefion« under dens Kamp i Eckernfördefjord, en Kamp, der udspandt sig til et fuldstændigt Slagteri om Bord. Han var i den mange Timer fortsatte Kamp uafbrudt i Virksomhed med det bestandigt voksende Antal saarede, hvoraf Størstedelen vare haardtsaarede med Knusninger og Afrivninger af Lemmer, der gjorde uopsættelig Amputation eller andre betydelige Operationer nødvendige. Lazaretets Dæk, hvorpaa han stod, var bedækket med et flere Tommer tykt Lag af levret Blod, og skøndt Lazaretet skulde være skudsikkert, slog Stumper af Granater, der sprang i Lugerne paa Batteriet eller Bannierne, Skottet ind til Lazaretet i Stykker.

Det Spørgsmaal ligger nær: hvorledes var denne Gerning under disse Forhold udført?

I Aaret 1852, altsaa tre Aar efter, besøgte jeg den berømte Kirurg og Operatør Professor Langenbecks Klinik i Berlin. L. havde været den slesvig-holstenske Armes Stabslæge og modtaget i Eckernførde de saarede fra »Gefion«. Da L. af min Anbefalingsskrivelse saa, at jeg var dansk Marinelæge, spurgte han, om jeg kendte W. Hornemann; paa mit Svar, at det var en af mine nærmeste Kolleger, bad han mig at bringe ham hans Hilsen og fortalte derpaa, »at de opererede og saarede, han havde modtaget fra Gefion, var saa korrekt behandlede og forbundne, som om det kunde være sket paa et vel indrettet Hospital, og at han i høj Grad forundrede sig over, at dette havde været muligt under de stedfundne Forhold.

Jeg kan ikke slutte mine Erindringer om mit Søliv, uden at omtale den menige Mand og den underordnede Kommando: Underofficersklassen, saaledes som den var den Gang. Mandskabet bestod og bestaar vel endnu af to forskellige Elementer: det faste og det søværnepligtige. Det faste var inddelt i to Korps: Matros- og Artillerikorpset. Det rekruteredes næsten udelukkende af Sønnerne

af disse Korps, der fra deres skolepligtige Alder bleve underviste i Sø-Etatens Drengeskole, fik Klæder og Kost in natura (Rugdrenge[1]) af Marinen, mod Forpligtelse at tjæne et vist Antal Aar (paa Kapitulation) i Marinen. Disse Korps var tillige Underofficersskoler, hvori de vedkommende optoges som Lærlinge, der forfremmedes henholdsvis til halv- eller helbefaren Matros eller Konstabel, Kvartermester, Baadsmandsmath, Baadsmand og Højbaadsmand, eller Underkanoner, Kanoner og Overkanoner[2]). Det var gennemgaaende flinke Folk, og Topsgasterne var, under almindelige Forhold, næsten altid af den faste Stok. I Underofficersklassen havde Marinen et stort Fortrin for Armeen, hvor denne Klasse (naar undtages i Artilleriet og Ingeniørkorpset) i Reglen rekruteredes af raa og daarlige Elementer. Marinens Underofficerer havde som oftest en vis Grad af Dannelse, vare gennemgaaende humane og forstode deres Ting. Forholdet imellem Officerer og Underofficerer var det bedste, og skøndt Subordinationen om Bord var stræng i Principet, mærkedes den aldrig som Hovmod fra den ene Side og Kryberi fra den anden, snarere som simpel Høflighed mellem overordnet og underordnet.

Ligeledes var Forholdet imellem Mandskab og Underofficerer gennemgaaende godt. Der kunde jo findes en enkelt Krakiler iblandt de sidste, men han havde intet Medhold blandt sine Kammerater, og dersom Næstkommanderende, hvilket i Reglen var Tilfældet, var en human Mand, blev han stærkt begrænset i den Skade han kunde gøre.

Den bekendte Matroshumor havde hjemme i den faste Stok, hvor Typen for den egentlige »Ulk« udelukkende fandtes. Der var ingen Rivning eller Jalousi imellem de to Korps om Bord, men i Land havde Konstablen og Artilleri-Underofficeren en strammere Holdning, og civilklædt var han den fine Mand og ikke sjældent »Dandy«.

En Gang i en Samtale med en ældre og tænksom Officer kom jeg til at omtale det dygtige Underofficerspersonale, som Marinen var saa heldig at have; han indrømmede Rigtigheden, men ytrede Tvivl om, at det vilde vedblive i Fremtiden. Sin

---

[1]) Benævnelsen skyldtes, at de som deres Andel af Kosten modtoge et vist Kvantum Rug.

[2]) Toppen af Underofficersklassen fik, dog kun undtagelsesvis, Karakter af henholdsvis Skipper eller Tøjhusløjtnant.

Tvivl grundede han paa, at Underofficererne i Reglen giftede sig uheldig, Bekendtskabet stiftedes som oftest i Dansesalonerne med mere eller mindre enerverede og i fysisk Henseende svækkede Fruentimmer, der frembragte et svagt og daarligt Afkom. Hvorvidt hans Frygt har været begrundet, kan jeg ikke afgøre; de nuværende Søkrigsmaskiner stille ganske andre Opgaver til deres Betjæning, end hin Tids prægtige og majestætiske Orlogsskibe, hvori Sømandsdygtigheden spillede den overvejende Rolle. Jeg har blandt de ældre Underofficerer truffet fuldstændige Typer paa de af Marryat beskrevne. Jeg mindes saaledes en Højbaadsmand Christian Sørensen, som et Eksemplar, der i alle Henseender kunde maale sig med det af M. i Midsh'man Easy saa fortrinligt skildrede. Han var over Middelhøjde, kraftig bygget, runde Bevægelser, sort som en Ravn, to Rækker skinnende hvide Tænder og et Par Øjne, han havde Ævne til at spile op til den næsten dobbelte Størrelse, uudtømmeligt Humor og for Resten det godmodigste Menneske under Solen. Naar en Mand skulde have en alvorligere Røffel, begyndte han med at sé paa ham med de opspilede Øjne, og han lignede da en Djævel mere end et Menneske, og den ulykkelige Synder ventede hvert Øjeblik at blive slaaet i Kvas; derpaa begyndte en Forelæsning om, hvad han havde forbrudt, og hvad det kunde føre til, hvilket blev skildret med de mørkeste Farver, og saa kom Konklusionen, der lød: hvorledes Synderens Tarme, Lever og Lunge skulde mases og brases, Hjærneskal, Arme og Ben skulde flækkes og brækkes — naar han næste Gang bar sig ad som et Hestehoved og en Landsoldat.

Den Mening, jeg i mine Erindringer fra min første Sørejse til Vestindien har ytret om det menige Mandskab, har jeg ikke efter mine mange senere Sørejser haft Anledning til at forandre; den gælder fuldtud for vort søværnepligtige Mandskab.

Det er kun smaa alvorlige Affærer, jeg har oplevet om Bord, men det har været mig en sand Fornøjelse at iagttage Mandskabet i Aktion. Jeg tror sandelig ikke det gaar med større Oprømthed og Glæde til Dans eller anden Lystighed, end til Kanonerne, naar det gælder om at slaas; Øjnene gnistre ordentlig af Begærlighed efter at være med. De to Gange vi vare i Affære med Linjeskibet Skjold skete det begge Gange, at mine Sygevogtere, der skulde være til Tjæneste i Lazaretet, vare forsvundne og fandtes i fuldt Arbejde med Kanonerne. Efter at Affæren var forbi, vakte det den største Fortrydelse hos Officerer og Mandskab,

at vi ingen saarede havde faaet, og, oprigtig talt, syntes vi Kirurger ogsaa, det kunde være ret interessant at have faaet lidt Afveksling i vor fredelige, dagligdags Virksomhed.

Det Slægtled af Søofficerer, der havde faaet deres Uddannelse i den Sneedorfske Skole, og som paa den Tid, her er under Omtale, rekruterede Marinens Chefsposter, var gennemgaaende et djærvt, fysisk stærkt udviklet Personale, med en i Reglen udpræget Følelse af Selvbevidsthed og Selvsikkerhed. Den S.'ske Opdragelsesmetode havde udviklet disse Egenskaber. Foruden Vaabenbrug dreves Legemsøvelser, Gymnastik og især Svømning, næsten til Yderlighed. Denne sidste Idræt belønnedes for overordentlige Præstationer med et Kys af en af Admiral S.s smukke Døtre, og hvilken Søkadet vilde ikke sætte Livet til for en saadan Pris. Der er bleven fortalt mig, at Svømmeren undertiden halvdød af Udmattelse kom op af Vandet for at tildeles denne Belønning. Ogsaa Legene vare af en voldsom Beskaffenhed, især var Gaaen paa Stylter og Kamp imellem Styltegængerne en yndet Idræt; med et Arm- eller Benbrud ved denne Lejlighed toges det ikke saa nøje. Sømandsdygtigheden stod øverst paa Listen, den stramme militære Uddannelse passede ikke ind i dette Program.

At kunne manøvrere, maniere og navigere et Skib til Fuldkommenhed, og holde det saa rent og pynteligt som en Dames Boudoir, blev betragtet som Toppunktet af, hvad der skulde naas, og føjedes hertil Mandskabets fornødne Indøvelse i Kanoneksercits, der af Chefer af den rigtig gamle Skole kun blev udført, fordi den stod i Reglementet, vare hermed Fordringerne til en Skibschef opfyldte. En Søofficer udgaaet af denne Skole ansaa sig for at staa højt over alle andre Klasser af Samfundet, og en Skibschef, indenfor sit Omraade, for at være baade almægtig og alvidende. Jeg mindes flere Gange at have haft heftige Disputer med de subalterne Officerer om Begrænsningen af Chefens Myndighed, saaledes naar de f. Eks. paastode, at dersom Chefen befalede mig at gaa op og klare Vimplen, skulde jeg adlyde.

Saa godt som alle disse ældre Officerer havde en udpræget Antipati mod Landofficerer og Jøder.

Iblandt hele denne Stok af ældre Officerer var der kun ganske faa med en højere Intelligens og en mere alsidig Dannelse; der næredes en vis Frygt for, at denne ikke lod sig forene med virkelig, praktisk Sømandsskab, og Betegnelsen »lærd« anbefalede ikke den Officer, der bar den.

Dette har selvfølgeligt forandret sig; de Krav, Nutiden stiller til en Søofficer, ere vidt forskellige fra hin Tids og gaa i helt forskellige Retninger. Et vil jeg dog ønske altid maa blive staaende: den gamle Marines Esprit de corps. Den fælles Opdragelse paa Akademiet, Samværet om Bord, Afsluttetheden som selvstændig Stand, Marinens udelukkende Danskhed og dens hæderlige Krigshistorie havde rodfæstet denne.

Skøndt Kritiken indbyrdes kunde være baade skarp og hensynsløs, og Koterier ogsaa fandtes, ophørte Kammeratskabet aldrig, og mod fremmed Kritik rejste Standen sig som én Mand.

A. G. Drachmann.

Ophavs-Tavler.

Selv hedder jeg N. N., og jeg har en Række Omgangsfæller, der bære Navnene: Bech, Buch, Brandt, Bruus, Jensen, Jonsen o. s. v.

Naar jeg fortæller en af disse Venner, f. Eks. Hr. Bech, at nu kender jeg omtrent 1000 af mine Forfædre, bliver jeg gærne betragtet med et vantro, noget sky Sideblik, og det er et rent Held, om jeg i den Anledning undgaar det aandrige Spørgsmaal, om jeg virkelig kan følge Slægten N. N. saa langt tilbage. Min Meddelelse taber betydelig i Interesse, naar jeg forklarer, at det er mine Forfædre baade paa Mands- og Spindesiden, hvorom Talen er; de sidste er Hr. Bech ikke rigtig tilbøjelig til at regne med til mine Forfædre, hvilket jeg kan skønne deraf, at han bliver synlig overrasket, naar jeg mener ham berettiget til at have f. Eks. 8 Oldeforældre; han har aldrig i sine Dage skænket andre end Oldefader Bech og Hustru en Tanke. Vi faa imidlertid let dette klaret, at han nødvendigvis maa have 8 Oldeforældre, med mindre hans Forældre ere Søskendebørn.

Naar jeg dernæst urgerer, at hans Oldeforældre — under samme Forudsætning for deres Vedkommende — har hver 8 Oldeforældre, og at der altsaa for et Par Hundrede Aar siden levede 64 Individer, hvem han skylder sin Tilværelse, i den Forstand, at hvis et eneste af disse 64 Mennesker f. Eks. var druknet i sin Barndom, saa havde jeg ikke haft den Fornøjelse at kalde Hr. Bech med Vennenavn — ja saa bliver han paany urolig og mener at kunne slaa min Paastand af Marken med den Betragtning, at havde hans Oldemoders Oldefader ikke faaet den Kone,

han fik, saa havde han vel nok faaet en anden Kone, og hvad skulde der saa have været i Vejen for, at deres Søn kunde være bleven Hr. Bechs Oldemoders Bedstefader! — Hr. Bech er imidlertid en intelligent Mand, og han indrømmer derfor snart det fuldkommen uholdbare i denne Hypotese. Han tager Konsekvenserne af sin Indrømmelse og gaar ind paa, at der paa salig Erik Ejegods Tid maa have levet $2^{24} = 16,777,216$ Individer, af hvilke hvert eneste har været en conditio, sine qua non, for hans Tilværelse — forudsat, at hans Forfædre ikke have været letsindige nok til at indgaa konsangvine Ægteskaber, hvilket for øvrigt turde være ret sandsynligt, alene af den Grund, at Menneskene ere nogle ret letsindige Væsener, selv de besindigste af dem.

Hr. Buch er Filosof. Da jeg har givet ham Lejlighed til at blade i mine Ophavstavler, spørger han med overlegen Medlidenhed, hvad Betydning jeg tillægger en Omstændighed, som han finder noteret i Optegnelserne, nemlig at Povl Jensen og Johanne Pedersdatter, der levede paa Reformationstiden, havde 12 Børn, og om jeg vilde være tilbøjelig til at sætte noget ind paa den Sag, om han nu paastod, at de kun havde 11 Børn. Jeg forklarer ham, at hele min Eksistens netop er knyttet til dette fortræffelige Ægtepars 12te og sidste Barn, og at Spørgsmaalet derfor har en absolut Interesse for mig. — Han indvender med en vis Berettigelse, at jeg jo dog ikke er i Stand til at hindre Povl Jensen i at have faaet 12 Børn, og at jeg i det hele taget ikke kan gøre ugjort en eneste af de Handlinger, som alle disse mine Forfædre have udført; han synes derfor, at jeg lige saa godt kunde lade dem hvile i Fred i deres Grave, i Stedet for at gøre deres Liv til Genstand for nærgaaende Undersøgelser. Hvorfor vil jeg dog notere saadanne Fakta, som at min Oldemoder døde som sindssyg, at min Morfader led af Stendannelser i Galden, at min Farfaders Dødsaarsag var phthisis pulmonum, at en af mine Forfædre var en ødsel Mand, der satte en stor Medgift overstyr og døde forgældet, eller at en anden var noget hastig af Karakter, en tredje noget paaholdende, at en fjærde havde Svaghed for løse seksuelle Forbindelser, at en femte havde misdannede Tommelfingre og en sjette mangelfuldt udviklede Øreflige eller et betydeligt Hareskaar. Sæt en Gang, at en af mine Forfædre var rendt med en Kasse betroede Penge, mon jeg saa ogsaa vilde notere dette?

Jeg indrømmer Hr. Bech, at det vilde være med en vis Overvindelse, at jeg vilde notere en saadan Kendsgerning, og

det i jo højere Grad, jo færre Slægtled der var mellem mig og den langfingrede, uagtet jeg vilde være lige uskyldig i Svigen i alle Tilfælde. Filosofen Buch faar mere Interesse for mine Ophavstavler, da han erfarer, at jeg derved kun søger at skaffe mig Midler i Hænde til at stille mit eget og mine eventuelle Børns Horoskop og til at erkende, hvorfor enhver af mine Forfædre har maattet gaa Tilværelsen igennem med de Egenskaber, som han eller hun notorisk har haft, med andre Ord, at det er Arvelighedsteorien, som jeg søger at faa konstateret gennem mit eget Ophav.

Genealogiske Interesser ere slet ikke saa fremmede for Folk i Almindelighed. Hvad enten de hedde Brandt eller Bruus, ja selv om de kun hedde Jonsen eller Jensen, kommer der gærne paa et eller andet Tidspunkt af deres Liv en forunderlig Lyst over dem til at faa opklaret, »hvor egentlig Familjen Brandt, Bruus, Jensen eller Jonsen stammer fra«. Især mælder denne Lyst sig, naar Hr. Brandt, Bruus o. s. v. er under tilfredsstillende økonomiske Omstændigheder, og der er et Par Mennesker af samme Navn, som indtager en lige saa høj eller helst endnu højere Plads i Samfundet. Hr. Brandt foranlediger altsaa, at en Fagmand samler og befordrer i Trykken udgiven en Stamtavle over »Familjen Brandt«, eller naar det gaar højt: »Brandt-Ættens Historie«. Deri omhandles saa paa det omhyggeligste alle de mandlige Individers Liv fra Vugge til Grav — Kvinderne omtales, og for at man kan vide, hvor de blive af, noteres ogsaa deres Ægteskaber; men deres Børn finde ikke Plads i »Brandt-Ættens Historie«, end mindre deres Børnebørn o. s. v. Dette er selvfølgeligt. Hr. Brandt, og hans Fagmand med, antager nemlig, at alt, hvad der hedder Brandt og som har den samme Hr. Brandt til Oldefader, har mere tilfælles end Navnet, og Sandsynligheden er ogsaa derfor; men han tror aabenbart ikke, at flere eller maaske endog de fleste af disse Brandter kunne have meget mere tilfælles med Bruuserne eller andet godt Folk, med hvem der er Slægtskab paa Spindesiden. Han slipper Kvinderne Brandt, saa snart de vel ere indløbne i Ægteskabets Havn, fordi han mener, at de Brandtske Ejendommeligheder forsvinde ved Navnbytningen. Han er ikke klogere end Hr. Bech, som aldrig har tænkt over, at han har 8 Oldeforældre, hvis Ejendommeligheder ere nedarvede paa ham, uden at det paa Forhaand kan afgøres, hvem af disse 8, der kraftigst har været i Stand til at forplante sin Ejendommelighed.

Hr. Brandt tror sig med langt fastere Baand knyttet til Oldefader Brandt end til sine andre tre Oldefædre, og af hvad Beskaffenhed hans fire Oldemødre var, er ham den ligegyldigste Ting af Verden; han er ikke langt fra at forsværge, at han er i Familje med dem, skøndt det maaske netop er en af dem, der har givet ham Særpræget, som er alt andet end Brandtsk.

Jeg omtaler dette saa udførlig, fordi jeg ikke kan dele Hr. Brandts Interesse for Familjen Brandt ɔ: for Mændene Brandt — og jeg har ikke en Smule mere tilovers for Familjen N. N.; jeg anser denne Maade at dyrke Genealogi paa for fuldkommen barbarisk, idet den i Virkeligheden tror Kvinderne udelukkede fra at øve nogen kendelig Indflydelse paa Slægtens Beskaffenhed. Jeg anser Metoden for fuldkommen uvidenskabelig og af yderst begrænset Interesse, da den kun fragmentarisk giver nexus mellem Generationerne. »Brandt-Ættens Historie«, serveret paa denne Vis, er kun en Række Biografier af Mænd, der ikke behøve at have andet til fælles end Navnet Brandt. I Modsætning dertil vilde jeg finde Hr. Brandts Ophavstavle, en Samling af de fyldigst mulige Meddelelser om de Personer, han skylder sin Tilværelse, af ulige større Betydning og Interesse, især hvis jeg kom i det Tilfælde, at enten jeg bejlede til hans Datter eller han til min.

For mangt et Individ vil hans eller hendes Ophavstavle, naar den er blot nogenlunde fuldstændig, nøjagtig og detailleret ført, være saa udpræget, at man uden Spaadomsævne vil kunne stille Individets Prognose; den vil prædestinere det til at gaa ad undas eller reusere, til at nyde Sundhed eller plages af bestemte Sygdomme, til en større eller mindre Begavelse, en mildere eller mere udpræget Form af Sindssygdom, en jævn Trivsel af eller en Hensygnen af Slægten eller muligvis en frodig Opblussen af den.

Man vil være i Stand til at fælde en langt retfærdigere Dom over en Person, naar man kender hans Ophavstavle, end hvis man kun kender Personen selv; til mange af hans Handlinger vil man finde Nøglen i Ophavstavlen og kun der. En Historikers Dom over en Mand bliver derfor ogsaa først da paalidelig, naar han dokumenterer den med sin Helts Ophavstavle — ogsaa hans Efterkommeres Skæbne kan i den Henseende være oplysende — ja end ikke en juridisk Dommer kan i alle Tilfælde fælde en retfærdig Dom uden Kendskab til Delinkventens Ophavstavle.

Hvis jeg indgaar Ægteskab uden først at have raadført mig med Ophavstavlen for det Individ, hvis Skæbne jeg vil knytte til min, og med hvem jeg vil avle Børn, da handler jeg meget letsindigt. At tage til Ægtefælle en, der har samme Blod som jeg selv, eller en, der tilhører en brystsvag, sindssyg eller af andre indgribende Svagheder hjemsøgt Slægt, det er det samme som at dømme en eller flere af sine Efterkommere til Død i Utide eller Vanskæbne.

Men hvorfor det højtidelige Navn Ophavstavler? Er det da ikke nok, naar man kender vedkommendes Forældre, gennem hvem tidligere Slægtleds Ejendommeligheder maa nedarves til ham? Langt fra. Det vil indrømmes, at man kun er slet hjulpen, naar man til Forklaring af f. Eks. Luthers højst ejendommelige stærke Personlighed faar at vide, at han var Søn af et Par fattige, men fromme Bjærgfolk. Nu er det jo nok muligt, at denne Karakteristik af Forældrene ikke er udtømmende; men vist er det, at Naturen ofte synes at være lunefuld deri, at den lader Ejendommeligheder overspringe et eller flere Slægtled for at lade dem fremtræde i en potenseret Form i et eller flere af de derpaa følgende Led.

Gennem hvilket Antal Slægtled man vil kunne genfinde en Slægt-Ejendommelighed, er det ikke muligt at sige i Almindelighed. Ofte ser det ud, som om den kan følges gennem 5—6 Slægtled; men det beror selvfølgelig paa, hvor udpræget denne Ejendommelighed er, og hvilke Hindringer, der lægges Naturen for at fortsætte den abnorme Udvikling, altsaa hvilket Blod der tilføres Slægten, og hvilke Livsbetingelser dens Individer komme under.

Tit synes det, som om en udpræget Ejendommelighed optræder spontant, den kommer og gaar med et enkelt Individ. Men Aarsagen til, at Tilfældet ser saa isoleret ud, vil ved nærmere Undersøgelse vise sig enten at være den, at Kilden til Abnormiteten ligger saa mange Slægtled tilbage, at man har glemt dens Tilstedeværelse, eller at Ejendommeligheden har skiftet Form, idet f. Eks. stor Begavelse har avlet Sindssygdom, denne dernæst har frembragt Idioti eller Epilepsi, muligvis med indskudte Slægtled af temmelig normal Karakter.

— Men jeg glemmer min Ven Bruus; han er Mathematiker og Regnemester paa en Hals. Han finder i den Anledning kun én Ting ved min Ophavstavle, som han kan skænke sin Opmærksomhed, og det er den Omstændighed, at man der ved et Tal,

med et andet Tal som Index, finder angivet paa en aldeles utvetydig Maade, hvilket Slægtskabsforhold der er mellem mig og ethvert af Ophavstavlens Individer. Han morer sig med at udfinde i den kortest mulige Tid, at f. Eks. Nr. $481,_{9}$ er min Mormoders Mormoders Farfaders Farfaders Fader, og at det passende kan gengives ved Signaturen — — — — 11111 medens $481,_{11}$ staar i samme Slægtskabsforhold til min Farfader eller er min 11 — — — — 11111.

Til Oplysning om, hvorledes Hr. Bruus kommer til disse Resultater, hidsætter jeg eksempelvis i skematisk Form et Stykke af en Ophavstavle for en Dame, som har levet, nemlig Jytte Krag:

Jytte Krag	1.1 Mogens Krag	Niels Krag 1.2	1.3 Mogens Krag	1.4 Niels Krag	Erik Krag 1.5
					Karen Kalv 2.5
				2.4 Else Stampe	Mogens Stampe 3.5
					Maren Sefeld 4.5
			2.3 Sofie Juel	3.4 Niels Juel	Enevold Juel 5.5
					Inger Flemming 6.5
				4.4 Kristence L.	Ove Lunge 7.5
					Anna Friis 8.5
		Jytte Høeg 2.2	3.3 Stygge Høeg	5.4 Just Høeg	Jakob Høeg 9.5
					Johanne Krumpen 10.5
				6.4 Sidsel Bille	Klavs Bille 11.5
					Elsebeth Ulfstand 12.5
			4.3 Anna Ulfstand	7.4 Greger Ulfstand	Holger Ulfstand 13.5
					Anna Podebusk 14.5
				8.4 Anna Lange	Erik Lange 15.5
					Begge Rosenkr. 16.5
	2.1 Dorte Rosenkrands	Jørgen R. 3.2	5.3 Holger Rosenkr.	9.4 Jørg. Rosenkr.	Otto Rosenkrands 17.5
					Margrethe Gantz 18.5
				10.4 Dorthe Lange	Gunde Lange 19.5
					Karen Brejde 20.5
			6.3 Sofie Brahe	11.4 Axel Brahe	Otto Brahe 21.5
					Beate Bilde 22.5
				12.4 Mette Gøye	Falk Gøye 23.5
					Ide Ulfstand 24.5
		Kristense J. 4.2	7.3 Jens Juel	13.4 Herman Juel	Niels Juel 25.5
					Kristence Lunge 26.5
				14.4 Maren Juel	Jens Juel 27.5
					Anne Skram 28.5
			8.3 Ide Lange	15.4 Hans Lange	Gunde Lange 29.5
					Karen Brejde 30.5
				16.4 Johanne Skram	Peder Skram 31.5
					Elsebe Krabbe 32.5

Som det ses, er der anført Navnet paa Faderen og Moderen til hvert enkelt Individ indtil 5. Led, og Faderen er stillet øverst. For hvert Slægtled er der derefter givet hver Person et Tal fra

1 til 2x fra oven nedad, og dette Tal har x som Index ved Foden til Angivelse af Generationen. Et Par Ægtefolk, Mand og Kone, er altsaa angivet henholdsvis ved et ulige Tal og det derpaa følgende lige Tal; halverer man det sidste, faar man Numeret paa det betragtede Ægtepars Kontingent til næste Slægtled. Nr. $11,_{5}$ er altsaa Fader til $6,_{4}$, der er Moder til $3,_{3}$, som atter er Fader til $2,_{2}$, Moder til $1,_{1}$ ɔ: Nr. $11,_{5}$ er Jytte Krags 1—1—1, og Nr. $29,_{7}$ er hendes 1 — — — 11. En saadan systematisk Numering medfører den Fordel, at man kan indrette sin Ophavstavle i Bogform, kan anføre saa meget man vil om hver enkelt Person og opføre dem i en hvilken som helst Orden, naar man kun giver hver af dem det rette Numer med den rigtige Generationsindex.

Min Ven Jensen er digterisk anlagt. Han ynder at læse Historie, dog ikke detaillerede Undersøgelser, men helst et rigtig tragisk Stof, fremstillet i et klangfuldt Sprog, i store raske Træk og med en Islæt af ægte Poesi — han foragter Personalhistorikernes sædvanlige gudsjammerlige Bedemandsstil. Hvilken Henrykkelse betog ham ikke forleden, da han ved at blade i et personalhistorisk Værk, som han fandt liggende paa mit Bord, aldeles uventet fandt en hel Side gedigen Poesi, ja den strakte sig endog om paa den næste Side.

Det var i Billeættens 1. Del Side 149, at Hr. Jensen opdagede et Stykke første Klasses Historieskrivning, og jeg maatte indrømme ham, at det var et ualmindelig tiltalende Sprog.

Det var da naturligt, at vi diskuterede Indholdet af disse gyldne Ord, og særlig standsede vi ved et saaledes formuleret Spørgsmaal: »Hvor ligger Grunden til den sørgelige Skæbne, der rammer saa mange af Middelalderens berømte Slægter i det 15de Aarhundrede? I dette eller i Begyndelsen af det følgende Aarhundrede uddø Skarholmsslægten, Basser, Lunger, Limbækker Friller, Brokker, Høeger, Hvider og endnu flere Slægter«. Det er helt trist at høre, at Slægterne ofte »hensygne midt i deres kraftigste Blomstring«. Da Forfatteren — efter med kraftig Haand at have afvist ydre Betingelser som lige saa lidt medvirkende til denne de gamle Slægters Uddøen som Giftermaal mellem nærbeslægtede — mælder sig renonce og udtaler: »Vi staa her lige over for et fysiologisk Spørgsmaal, som først talrige og nøjagtige Undersøgelser af de til Slægternes aftagende Livskraft, Levedygtighed og Forplantningsævne knyttede Ejendommeligheder kunne besvare« — saa kommer Hr. Jensens Fantasi i den heftigste

Bevægelse, han kimser ad alle fysiologiske Forklaringer og tror ubetinget paa en ·rædsom Forbandelse, der er kommen til at hvile paa disse ulykkelige Slægter, en Gudernes Hævn, som rammer de uskyldige i 3dje og 4de Led.

Jeg tillader mig at dæmpe hans Ekstase med følgende Spørgsmaal: Dersom en Mand har 10 Børn og saaledes har bevist sin Forplantningsævne; hvis Eksistensen gennemføres f. Eks. for de 8's vedkommende, og de 6 af dem faar Børn, lad os sige gennemsnitlig 5 hver, kan man da bebrejde denne Slægt Mangel paa Livskraft, Levedygtighed eller dog Forplantningsævne?

Hr. Jensen mener ubetinget nej.

Uden andre Forudsætninger, end de givne, er det sandsynligst, at de nævnte 6 Børn i andet Slægtled ere fordelte med 3 af Mandkøn og 3 af Kvindekøn; men det kunde dog hændes, at de alle 6 var af Hunkøn, uden at Forplantningsævnen derved kan siges at være kompromitteret. Men i saa Tilfælde er Manden med de 10 Børn vidunderlig nok bleven ramt af den »sørgelige« Skæbne, at hans Slægt uddør med ham, uagtet han har 30 Børnebørn, som godt kan være af Mandkøn alle sammen, og maaske 150 Børnebørns Børn, de prægtigste Unger alle til Hobe. Stakkels gamle Mand!

Mændene ere altsaa at anse ikke alene som Repræsentanter for Slægten, men som ene udgørende Slægten! Hvilken Plads mon der saa lævnes Kvinderne, ikke nogen meget højere end Kvæg og Bohave, uagtet det meget ofte just er en Kvinde, der bringer Styrke, Begavelse eller værdifulde Egenskaber ind i en Slægt, eller som i sig samler Slægts-Ejendommelighederne, medens de Mænd, der repræsentere eller udgøre Slægten, kun eje det jammerligste Lavmaal af vital Kraft.

Hvordan forholder det sig altsaa med den sørgelige Skæbne, der rammer den oven omtalte Mand? Den bestaar aabenbart ikke i, at han og hans Børn savne Livskraft, Levedygtighed og Forplantningsævne; baade han selv og hans Descendenter kunne være særdeles levedygtige, energiske Individer. Det er saa langt fra, at den Omstændighed, at en Mands Børn udelukkende eller for Størsteparten henhøre til Kvindekønnet, vidner ugunstig om hans Livskraft; det turde endog være en ret velkonstateret Kendsgerning, at jo yngre og kraftigere Manden er, desto større er Sandsynligheden for, at han avler Pigebørn, medens gamle Mænd, der gifte sig med unge, stærke Kvinder, med temmelig Sikkerhed

kan gøre Regning paa at faa mandlige Livsarvinger. — Den sørgelige Skæbne, der ramte Basser og Lunger, Friller og Brokker o. s. v. i det 15de Aarhundrede, er vist nok af samme Slags som den, Manden med de 10 Børn blev et Offer for, og reducerer sig til, at Navnet ikke er gaaet i Arv efter den i dette Samfund nu herskende Regel; den Gang var denne Regel jo for øvrigt i den Grad lidt almindelig, at det var meget faa Slægter, der havde et fælles Familjenavn, ja selv en af de ulykkelige nævnte Slægter, den saakaldte Skarsholmsslægt, havde ikke noget saadant, og af Lungerne var det kun Olufferne, som førte dette Navn. Grædepilene, som ere etablerede over disse Slægter, burde maaske erstattes af mægtige Ege, saasom disse Slægters Dygtighed gennem Kvinder utvivlsomt er taget i Arv af talrige Individer og gennem mange Generationer, hvis man da ikke vil nøjes med at henfalde i tragikomisk Rørelse over, at mer eller mindre tilfældige Omstændigheder have udvisket det skønne Navn og kun lævnet en Mand forplantningsdygtige Skud af Hunkøn i en enkelt Generation.

Hr. Jensen og jeg bleve altsaa enige om, at der ikke er den mindste Smule mere Stads ved Mand efter Mand end ved Mand efter Kvinde, at min Sønnesøn kan være et stort Afskum, der hverken ligner mig eller min Kone, medens min Dattersøn er vort udtrykte Billede, altsaa en Engel.

Vi bleve endvidere enige om, at hvis Paastanden om en samtidig Uddøen af en Række Stormandsslægter er ensbetydende med, at samme Generation i dem alle ikke frembragte Mand efter Mand, saa vilde denne Omstændighed, skøndt den i Betragtning af Rækkens Lidenhed er stærkt præget af Tilfældighed, maaske have en vis ringe Grad af Interesse; men denne reduceres til Nul, naar Samtidigheden maa udstrækkes til mer end et Aarhundrede ɔ: til 3—4 Generationer. Vi fandt, at det vilde være af ulige større Interesse, om det kunde paavises, at en Række fremragende Individers nærmeste Efterkommere kun fik et Lavmaal af Livskraft, paaviseligt gennem deres Mangel paa Ævne til at finde sig til rette i Samfundet og hævde sig en Plads deri eller gennem Mangel paa Ævne til at forplante sig, være sig gennem mandligt eller kvindeligt Afkom.

Vi gav ikke efter for den Fristelse, som frembød sig, til at undersøge, med hvilken Ret den lærde Forfatter af Billeættens 1ste Del udelukker ydre Aarsager til Mændenes Faatallighed i de nævnte »hensygnende« Stormands-Slægter; selv nævner han ingen

andre end Krig, Farsot, slette materielle Livsvilkaar og en ringe politisk Indflydelse. Men der er dog ganske sikkert andre end disse, som oven i Købet anderledes let kunne sættes i Forbindelse med den Omstændighed, at nogle Stormands-Slægter, hver til sin Tid, kun have Pigebørn, der opnaa Betingelserne for at forplante sig, eller at andre muligvis kun faar faa eller slet ingen Børn. Dette sidste behøver ikke at have Sterilitet eller Slægtdekadence til Grund; det er f. Eks. ikke noget ualmindeligt, at en af de første Fødsler gør en Kvinde uskikket til at føde flere Børn, uden at hun derfor maa stemples som et degenereret Individ.

Dersom de ofte nævnte Slægter virkelig ere degenererede, og der er en fælles Grund dertil, da er det naturligt først og fremmest at søge denne i hyppige Ægteskaber mellem beslægtede Individer; men det turde ikke være rigtigt ved en saadan Undersøgelse at akkviescere ved, at Giftermaal mellem nærbeslægtede var strængt forbudt. Man kan nemlig ganske trøstig gaa ud fra, at de faa virkelige Magnatslægter, der den Gang fandtes her i vort lille Land, saa snart som muligt giftede sig ind i hverandre paa ny, da det jo gjaldt for dem at holde Godserne samlede; men ingen kan paa Undersøgelsernes nuværende Standpunkt sige, hvor skadelig for Efterslægten Ægteskaber mellem fjærnere beslægtede kan være.

Min Ven Bruus ryster paa Hovedet ved denne Bemærkning og ytrer Tvivl om, at Blod er saa fint mærkende, at en Række Søskende gennemgaaende skulde være skadelig paavirkede af den Omstændighed, at de have f. Eks. en og samme Mand til $3,_4$ og til $25,_5$ eller samme Kvinde til $20,_5$ og til $30,_5$ (se Jytte Krags Ophavs-Tavle). Jeg indrømmer ham, at Sandsynligheden derfor er ringe, ihvorvel Muligheden er tilstede. Men Forholdet bliver et noget andet, naar et Individ nedstammer ad 10 Linjer fra én Mand, ad 15 fra én bestemt Kvinde, ad 20 fra et tredje Individ som Ophav o. s. v. — Nu lade vi ganske vist nok være med at paavise, at noget saadant fandt Sted for de sidste Mænds vedkommende af Navnet Basse, Lunge, Brok, Høeg o. s. v.; men mon dog ikke Sandsynligheden er for, at det har været Tilfældet?

Jeg vil blot indskyde den Bemærkning, at vi ej heller vide, fra hvilket Tidspunkt Kirkens Forbud mod Giftermaal mellem nærbeslægtede blev strængt overholdt. Hvad der er lævnet os af Kendskab til Skjalm Hvides nærmeste Efterkommere kunde tyde paa, at man i Valdemarernes Dage ikke tog det saa nøje i den Henseende.

Derimod var Reglen saa fortrinlig fæstnet paa Reformationstiden, at den holdt sig længe derefter. Tage vi saaledes det oven anførte, ganske vilkaarlig valgte Individ, Jytte Krag, der levede i den sidste Halvdel af det 17de Aarhundrede, og om hvis mulig degenererede Habitus vi ikke vide andet, end at hun tog til Mand en tysk Æventyrer — en Zerbster, Andreas Borneche, som fra Lejeknægt havde svunget sig op til Major — da se vi af hendes Ophavs-Tavle, at hun ganske vist ikke er et Produkt af nærbeslægtedes Ægteskaber. Men gennemfører man, saa vidt muligt, Tavlen det dobbelte Antal Slægtled igennem, vil man finde, at hun f. Eks. mindst ad 11 Linjer nedstammer fra Rigsraaden Hr. Niels Jensen til Tange, som er hendes $77,_{9}$, $121,_{9}$, $95,_{10}$, $217,_{10}$, $257,_{10}$, $293,_{10}$, $453,_{10}$, $1009,_{10}$, $665,_{11}$, $713,_{11}$ og $799,_{11}$. Til den ældste kendte Oluf Lunge som Ophav kan hun ad 15 Veje føres op; til Marsken Erik Nielsen (Banner) ad mindst 14 Linjer o. s. f. At Jytte Krag saaledes er et Produkt af mange konsangvine Giftermaal, lader sig ikke nægte, og dette turde saa langt fra være noget specielt for hende, at de fleste andre af hendes samtidige, særlig til Højadelen hørende Personer ere det i mindst lige saa høj Grad. Det synes utvivlsomt, at dette i alt Fald under uheldige Omstændigheder har maattet have Betydning for de i det 17de Aarhundrede virkelig hensygnende Slægters Mangel paa Livskraft; og de i Massevis stedfundne Ægteskaber mellem fjærnere beslægtede, der er ensbetydende med, at den danske Adel ikke søgte en virkelig Blodfornyelse, men nøjedes med en tilsyneladende, have maaske mere Skyld i, at de mange Stormands-Slægter i det 17de Aarhundrede gik ud, end den Omstændighed, at adskillige af deres unge Mænd fik Bekomst i Krig, og at deres økonomiske Vilkaar forringedes; dette sidste kan være en Følge af Slægt-Degenerationen, men hvordan den skulde kunne fremkalde en saadan, er uforstaaeligt.

Hvis nu virkelig det Faktum, at en Række Stormands-Slægter i det 15de Aarhundrede uddøde, ikke skyldes Tilfældigheder, men er ensbetydende med Slægternes Degeneration, og hvis denne hverken skyldes, at de paagældende Individer have ført et vildt Liv, eller at deres Forfædre have giftet sig med nære Slægtninge, saa kunde det nok være, at Degenerationen kunde have sin Grund i en Akkumulation af konsangvine Ægteskaber mellem fjærnere beslægtede og derigennem en mangelfuld Blodfornyelse.

Det er gennem min Ophavs-Tavle, at jeg er kommen til denne Antagelse, om hvis Rigtighed der selvfølgelig kan disputeres.

Det er i det hele taget mange Ting, man kan lære af en Ophavs-Tavle, hvorfor jeg ogsaa kun kan sympatisere med den Skik, som den priviligerede Stand i fordums Dage havde, nemlig at udfærdige saadanne Tavler for hvert eneste af dens Individer. Nutidens demokratiske Tendens har bragt Adelens Anherre-Tavler i Vanry, saaledes at selv meget besindige Mennesker trække paa Skuldrene af dem som Udtryk alene for det paagældende Individs Forfængelighed og Glæde over at have smukke Navne blandt sine Forfædre. Hvor latterligt, sige de, at en Mand kan føle sig stolt af, at hans Tipoldefader vandt Slaget i Køge Bugt; det kan han dog umulig have nogen Fortjæneste af. — Dum Pral har sikkert ofte været den kraftigste Bevæggrund for Datidens Adel til at udfærdige Anherre-Tavler og stille dem i Spidsen for panegyriske Ligtaler, som de lod trykke. Men det er ganske irrelevant, hvilken Bevæggrund der har været; Tavlerne beholde lige fuldt deres Interesse, al den Stund ethvert Menneske er solidarisk forbunden med sit Ophav og nødes til at dele med det om ikke Ansvaret for, saa dog Følgerne af dets Fejl eller gode Gerninger, dets Jammerlighed eller dets Bedrifter.

Jeg er derfor af den Mening, at denne en svunden Slægts Skik burde vi paany optage, helst efter en saadan Udstrækning, at der for hvert eneste Individ straks efter dets Fødsel blev udfærdiget en Ophavstavle for det, til senere Supplering efterhaanden. Den vilde f. Eks. være af uvurderlig Nytte for Læger og Forhørsdommere.

Men hvem skulde man faa til at udfærdige saadanne Tavler for hvert mandligt og hvert kvindeligt Individ i Landet, naar de ikke skulle indskrænke sig til Navne og Data? Det skal indrømmes, at det er et vanskeligt Spørgsmaal at faa klaret. De, som vilde være selvskrevne dertil, vilde være Præsterne, som jo dog skulle kende hver Sjæl, hver i sit lille Rige. Men dette gøre de vistnok ikke. Dermed være det ikke sagt, at Præsten ikke véd, hvem Jeppe er, og han véd sandsynligvis ogsaa, at Jeppe drikker, men han véd i de fleste Tilfælde ikke, hvorfor Jeppe drikker. Jeppes egen Grund dertil, at han har en Nille derhjemme, duer slet ikke; ti det er der saa mange andre, der har, og som dog ikke drikker. Nej, Grunden er den, at Jeppe er et degenereret Individ; men hvordan han er bleven det, derom vil meget ofte hans Ophavs-Tavle give Oplysning.

Emil Flindt.

Det juridiske Studium ved Københavns Universitet.

Det er ikke Meningen med nedenstaaende Bemærkninger at drøfte nogen som helst af selve de juridiske Læresætninger, der doceres ved Universitetet, endnu mindre at rette noget Angreb mod det juridiske Fakultet. Bemærkningerne gælde kun Undervisningsmetoden, og Meningen er kun, at forsøge at give et positivt Bidrag til Afgørelsen af det aktuelle Spørgsmaal, om der ikke kunde tænkes en Læremetode, der var mere hensigtssvarende end den, der nu gennem Tiderne har vundet Hævd.

De berettigede Anker mod den nuværende Metode og dens Resultater kunne maaske samles i dette ene:

Uddannelsen bestaar i en mere eller mindre overfladisk Udenadslæren af et overvældende Stof, medens den burde bestaa i en Bibringelse af netop de Kundskaber og en Udvikling af de Ævner, som den praktiske Jurist har Brug for.

Netop den praktiske Jurist; ti det aldeles overvejende Antal af dem, der tage juridisk Eksamen, skulle jo senere benytte deres Uddannelse i det praktiske Livs Tjæneste, og selv de enkelte, der senere komme til at beskæftige sig med Undervisning og teoretiske Undersøgelser, behøve jo selvfølgelig først og fremmest Kendskab til den praktiske Ret, om der skal komme noget godt ud af Teorien. Er der nu imidlertid denne Forskel mellem det for Tiden opnaaede Resultat og det attraaværdige, bliver Spørgsmaalet altsaa, i hvad Retning Reformen bør gaa. Formentlig bør den tage Sigte paa tre Punkter:

Stoffet maa begrænses, et andet Princip maa lægges til Grund for Affattelsen af de til Studiet benyttede Skrifter, og Eksamensfordringerne maa til Dels være af en anden Art, end Tilfældet nu er.

Om det første, Nødvendigheden af **Stoffets Begrænsning**, synes der at være Enighed selv mellem Opfattelser, der i øvrigt i høj Grad divergere. Jo mere kvantitativt uoverkommelige Krav

der stilles, jo mere trættende, uinteressant og overfladisk vil Studiet nødvendigvis blive. Spørgsmaalet bliver saaledes nærmest blot dette: hvorledes denne Begrænsning skal iværksættes. Lægger man imidlertid til Grund den ganske naturlige Sondring mellem, hvad der kan undværes, og hvad der ikke kan undværes, ville — hvad der senere nærmere skal omtales — Kravene vistnok komme til at gaa ud paa: Bortfjærnelse af Romerretten som selvstændigt Fag, Begrænsning af Retshistorien til et Minimum og radikal Bortskæren af samtlige de Undersøgelser, rundt om i Systemet, der vedrøre afskaffede Love, forlængst opgivne Meninger eller Retsforhold, der ere saa godt som uden praktisk Betydning; saadant repræsenterer nemlig for Tiden en temmelig betydelig Del af Stoffet. Ved Siden deraf er der naturligvis en hel Del mere specielle Fag-Afsnit, hvis Behandling med god Grund kunde ønskes begrænset eller helt fjærnet, og paa d. a. S. en Del andre, der kunde ønskes inddraget, men herpaa skal der ikke her gaas nærmere ind.

Hvad dernæst **Lærebøgerne** angaar, da er det oftere fremhævet, at de juridiske Professorer staa overfor den yderst vanskelige Opgave paa en Gang at skulle give Lærebøger, videnskabelige Bearbejdelser af uopdyrket Retsstof og Haandbøger. Naturligvis ere de til Studiet for Tiden benyttede Skrifter af meget forskellig Karakter, men fremfor at forsøge en Kritik af de enkelte, vil jeg tillade mig at nævne de Egenskaber, der efter min Formening burde kræves af de Bøger, der skulle indvie den med Jura fuldstændig ukendte i Rettens Væsen og Virken og føre frem til en Eksamen, der er bestemt til at danne Hovedgrundlaget for fremtidig Virken i det praktiske Liv.

For at begynde med — hvad der kan synes ganske underordnet, men i Virkeligheden er af stor praktisk Betydning — nemlig *det ydre Udstyr*, skal nævnes, at Bøgerne altid burde være trykt med saa bred Marginal, med saa lang Afstand mellem Linjerne og paa saa tæt Papir, at skrevne Tilføjelser saa vel som Understregninger blive mulige.

At dernæst *Formen* bør lægge an paa den størst mulige Gennemsigtighed og Anskuelighed og undgaa alle de Ord og Vendinger, der friste Folk til at lære dem udenad som Fraser i Stedet for at tilegne sig dem som Tanker, giver sig af sig selv.

Hvad endelig det vigtigste: *Indholdet* angaar, da kunde man maaske opstille følgende Krav til en juridisk Lærebog: For de positive Lovreglers Vedkommende bør den fremstille:

hvilke Impulser fra Samfundslivet, der have fremkaldt Loven,
hvorledes Loven i sine Hovedtræk skal fortolkes,
hvorledes den faktisk virker eller har virket, samt endelig,
hvilket Værd, der kan tillægges den, dette sidste efter Omstændighederne belyst ved Oplysninger om tilsvarende Forhold i Udlandet.

Og hvad dernæst angaar det store Retsstof, der ikke findes lovmæssig behandlet, men maa behandles gennem Analogier eller naturlig, fornuftmæssig Ret, burde Lærebogen indskrænke sig til saadanne Spørgsmaal, der ere af almindeligere, praktisk Interesse. Hvert af disse Punkter skal jeg forsøge at gennemgaa for sig.

Det første Moment, hvorledes Samfundslivet afføder Loven, hvorfor Loven faktisk er given, er noget, der i det nuværende System skænkes yderlig ringe Interesse. Det er kun rent slumpvis, at Oplysninger af denne Art komme med ind i Fremstillingen. Lovene tages som fra Himlen faldne Dogmer, der udelukkende vedkomme Juristen som Fortolkningsobjekter. Den juridiske Student vænnes derfor meget hurtig af med at interessere sig for Lovgrunde, han véd, det hører ikke med. Ved saaledes at tage Fornuften fra Loven, tager man imidlertid let hele Interessen bort med det samme, og i Stedet for at skærpe Blikket for Sammenhængen mellem Samfundslivet og Retten, sløver man det. Vel er der en stor Mængde Love, der saa temmelig forklare sig selv, men ved Siden af disse er der da ogsaa en Mængde Love, hvis Grunde ikke let findes uden Vejledning. Det kan ikke indvendes, at man derved føres ind paa en yderligere Overbebyrdelse af de Studerende. Ti for det første ville Lovgrundene vistnok ofte vise sig temmelig usammensatte, saa at en værdifuld Forklaring kan gives med et Par Ord eller et Par Linjer, men dernæst er det naturligvis slet ikke Tanken, at dette skulde være Stof til Udenadslæren og Eksamensafhøring, men kun, at det skulde staa der, for at forklare, belyse og derigennem ogsaa vække Interesse for Loven.

Ganske tilsvarende Bemærkninger gælde om det som Nr. 3 fremdragne Moment: hvilken Indvirken paa Samfundsforholdene den vedkommende Lov faktisk øver eller har øvet. Dette er jo det andet Led i Vekselvirkningen mellem Samfundslivet og Retten, og nok saa juridisk interessant som det før nævnte. En Række i sine Hovedtræk sam-

mendragne sociologiske og statistiske Oplysninger om de Forhold, paa hvilke Lovgivningen særlig søger at indvirke, eller gennem hvilke den virker (saaledes korte Oplysninger om Hyppigheden af de forskellige Forbrydelser, om Skatteforholdene, om Antallet af Skilsmisser og Ægtepagter, om Skøde- og Panteprotokollernes Indretning, om Vekslernes Betydning for Handelsforholdene, om de forskellige Fredningsbestemmelsers Betydning for Samfundsformuens Bevarelse, om Landbolovgivningens Indvirken paa Ejendomsforholdene, lejlighedsvis Fremstilling af de vigtigste Pengeinstituter og Forsikringsanstalter saa vel som af forskellige Statsforvaltningsforhold o. s. v., o. s. v.) vilde kaste en Virkelighedens Glans over det hele og fange Interessen. For Øjeblikket er imidlertid alt sligt saa godt som helt banlyst fra de juridiske Fremstillinger. Disse kunne derfor for den uddannede Jurist, der søger Oplysning om den juridisk korrekte Løsning af et eller andet Problem, hvis praktiske Betydning og praktiske Fremtrædelsesform han i Forvejen kender, være gode at faa Forstand af, men for den Studerende fremtræde de hvert Øjeblik som en hul Abstrakthed, der er svær at manøvrere med og vanskelig at huske, og som ofte forekommer ham grumme kedsommelig. Det kan ikke indvendes, at de nævnte Ting høre under Historien, Nationaløkonomien, Handelsvidenskaben o. s. v., ti saadan nøjagtig Afgrænsning er dog kun paa sin Plads i teoretiske Skrifter, beregnede paa et forud uddannet Publikum, men ikke i Lærebøger. Disses Indhold maa jo udelukkende bestemmes efter det praktiske Formaal, de stile imod, og de maa derfor andensteds fra i sig optage Oplysninger om saadanne Samfundsforhold, som maa kendes, for virkelig med Forstaaelse at kunne tilegne sig Love, som ikke kunne antages paa Forhaand bekendte, og hvorom Kundskab enten slet ikke eller i alt Fald kun med Besvær af den Studerende kan erhverves andensteds fra.

Er nu Hensynet til disse to Ting: Lovens Begrundelse og Lovens praktiske Virken i høj Grad tilsidesatte i de gængse juridiske Bøger, spiller til Gengæld det som Nr. 2 fremhævede Moment: Lovens Fortolkning en saa meget større Rolle. Naar man ofte hører det fremsat som en halvt spottende Anke over de juridiske Fortolkninger, at de bevæge sig frem fra Opfattelse til Opfattelse med 3 Argumenter for, 4 imod o. s. v., er der sikkert lige saa lidt Mening i saadanne Udtalelser som i dem, der gaa ud paa overhovedet at fordømme al Fortolkning. Selvfølgelig maa

enhver Lov fortolkes, det gælder blot at fortolke den rigtig, og selvfølgelig maa Fortolkningen bevæge sig frem gennem Argumenter og Mod-Argumenter, ligesom en hvilken som helst anden Fornuftslutning paa hvilket som helst Omraade. Men hvad der derimod er uheldigt, er dette, at der til Studiet benyttes Bøger, hvori der er optaget en saa overvældende Mængde tit tunge og indviklede Fortolkninger, ofte uden at Spørgsmaalets praktiske Betydning sættes klart frem, ofte ogsaa uden at Spørgsmaalet har nogen direkte praktisk Betydning, der er værd at tale om. Men navnlig synes det uheldigt, at hele dette overvældende Stof forlanges udenadlært. Naturligvis stilles der ikke umenneskelige Fordringer. De Fordringer, der stilles, kan i Virkeligheden ethvert nogenlunde godt Lærehoved med et passende Kvantum Flid honorere indenfor rimelige Tidsgrænser. Men Tilegnelsen bliver som oftest, for ikke at sige altid, derefter. Det bliver Ord i Stedet for Tanker, ufordøjet eller halvfordøjet Stof i Stedet for Kød og Blod. Naturligvis er det af Vigtighed, at Juristen lærer at fortolke en Lov paa fornuftig Maade, og Tanken i den gængse Metode maa vel være den, at man gennem Mængden af udenadlærte Fortolkninger vil udvikle det juridiske Fortolkningsinstinkt, paa lignende Maade maaske som man gennem Udenadslæren skærper Øret for et fremmed Sprog. Men Formaalstjænligheden af at anvende denne Metode paa dette Omraade er dog vistnok i høj Grad tvivlsom. Den virker snarere fordummende end skærpende. Den juridiske Student lærer nemlig hurtig at dele Lovene i to Grupper: de, der i de vedkommende Skrifter ere fremdragne, refererede og fortolkede, hvilke vedkomme ham, og saa de mange andre, uomtalte, hvilke aldeles ikke vedkomme ham. Og hvad saa denne første Del angaar, er han saa besværet med Udenadslæren af Fortolkninger, at Lyst, Tid og Kraft til Forsøg paa at se med egne Øjne paa Forhaand ødelægges, hvilket vil sige det samme som, at det personlige Forhold mellem Studenten og hans Studium kvæles i Fødslen. Noget ganske lignende gælder om de mangfoldige juridiske Fornuftslutninger, der til Supplering af Lovgivningens Ufuldkommenhed udgør en saa betydningsfuld Del af Juraen og følgelig ogsaa af de Skrifter, der benyttes til Studiet. Hvor rigtige og skarpsindige de i disse Skrifter optagne Undersøgelser af denne Art end ofte kunne være, saa virke de dog ved deres overvældende Mængde, ved deres abstrakte Form og navnlig fordi de forlanges udenadlærte, tankekvælende.

Hvor meget bedre vilde det ikke være, om disse Skrifter i deres Egenskab af Lærebøger indskrænkede sig til det mest fundamentale og det praktisk vigtigste — ti naturligvis vil der her som ved al Fagdannelse være et ikke ubetydeligt Stof, der som uundværligt Grundlag maa forlanges ligefrem skolemæssig lært — samtidig med at de søgte at vække Opmærksomheden og Interessen for de mangfoldige mere specielle Problemer og Spørgsmaal, der vokse frem af det almindeligere Grundlag. Den Besvarelse af den Slags mere specielle Ting, som den juridiske Forfatter selv kunde ønske at give, burde derfor henvises dels til Noter, dels til mere specifike Fagskrifter. Og samtidig burde den Studerendes Ævne til selvstændig at behandle disse Fortolkningen, Analogien og Naturretten vedkommende Spørgsmaal søges uddannet gennem Spørgsmaal og Opgaver til selvstændig mundtlig eller skriftlig Besvarelse. Uddannelsen af denne Ævne kan selvfølgelig aldrig erstattes af Lærebogskundskab, ti, hvor omfattende og mangfoldige de der optagne Undersøgelser end kunne være, blive de jo dog altid fragmentariske overfor Livets Uudtømmelighed, selv om man kan huske dem.

Megen Beskæftigelse med konkrete Retsspørgsmaal, hentede allesteds fra, opgivne til Drøftelse og Løsning paa samme Maade som man fremstiller matematiske Problemer og lign. vilde ligeledes udvikle og vække Tanker, interessere og føre hen imod en grundigere og sikrere Forstaaelse og Tilegnelse af lærte Lovregler og Almensætninger.

Ved den her antydede Metode vilde man endvidere være i Stand til at tage et vist Hensyn til, hvad der dog vel maa anses for fundamentale, pædagogiske Regler: at gaa fra det simple til det kombinerede, fra det konkrete til det abstrakte, fra det klare Spørgsmaal til det klare Svar. Som Bøger og Studiemetode nu er, bliver det saa godt som uundgaaeligt, at den yngste juridiske Student føres hovedkuls ind i ofte vanskelige, indviklede og yderst specielle Undersøgelser. Der præsenteres ham Regler, abstraherede fra Samfundsinteresser og praktiske Forhold, som han næppe har det fjærneste Begreb om. Og han vil hvert Øjeblik befinde sig midt inde i en vidtløftig Argumentation overfor et Spørgsmaal, hvis virkelige Natur og Betydning aldeles ikke er ham klar.

Endnu er ovenfor fremhævet som et Moment af Vigtighed i en juridisk Lærebog: Belysning af Lovens Værd.

For Øjeblikket fremstilles alle Love, gamle og unge, onde og gode, forstandige og urimelige næsten altid som noget en Gang givet, noget urokkelig fast: Har en Lov en Gang ordnet et Æmne, er den Sag dermed i Orden, og Tanken bragt til Tavshed. Selvfølgelig er dette ingenlunde Forfatternes personlige Mening, men det er det Indtryk, som den brugte Fremstillingsmetode nødvendig maa fremkalde hos den Studerende: En Lov er en Lov, om den duer noget, vedkommer ham aldeles ikke. Sikkert vilde der bringes et gavnligt og oplivende Moment ind i Studiet, om Lovens Værdi blev belyst i højere Grad end nu, — selvfølgelig langtfra altid, men overalt hvor der er særlig Opfordring til Ros eller Dadel, og hvor Dommen ikke blot kan bygges paa rent personlige Formodninger og Tilbøjeligheder, men paa Kendsgerninger eller en bestemt Opfattelse hos Fagmænd. Interessant og lærerig vilde i saa Henseende en Sammenligning i korte Træk med fremmed Ret være, navnlig paa de Omraader, hvor et eller andet Kulturlands Lovgivning aabenbart har naaet et klarere, bedre, mere fremskredet Standpunkt end vor. — En saadan Vurderen af Loven staar selvfølgelig i nær Forbindelse med de før omtalte Momenter: Fremstillingen af, hvordan Loven faktisk ved sin Fremkomst er bleven begrundet, og af, hvorledes den faktisk har virket. Hvis dette medtoges sammen med Lovens Refereren og dens Fortolkning, vilde denne Vurdering og Belysning i Forhold til fremmed Ret vel næsten komme af sig selv. Herved vilde paa den anden Side de speciellere Dele af Retsfilosofien saa vel som Romerretten kunne spares.

Retsfilosofien — eller, som den kaldes, »den almindelige Retslære« — kunde da indskrænkes til en almindelig Fremstilling af Retsideen og Retssystemet i Forbindelse med en Fremstilling af de mere fundamentale juridiske Begreber (Retshandel, Retsbrud etc.) saa vel som af Læren om Retskilder og Fortolkning, hvortil maaske passende kunde slutte sig en i de allergroveste Træk given Fremstilling af vort eget og de store Kulturlandes nuværende Retsstilstande og Retsfundamenter til ligefrem Udenadslæren. Denne sidste vilde kunne bruges som en god Indledning til Studiet.

Og hvad Romerretten angaar, da kunde den som sagt vistnok helt stryges. Oplysninger om, i hvor vidunderlig stort et Omfang al moderne Formueret er baseret paa de romerske Juristers Arbejde, kunde gives med faa, energiske Ord i Fremstillingen af den danske Formueret. Vil man imidlertid medtage forskelligt af

Romerrettens Detailler, synes Meningen dermed ikke at kunne være anden end den, at underkaste den nugældende danske Lovgivnings Regler en delvis Ildprøve gennem Sammenligning med den berømmelige romerske Ret og samtidig vise, hvorledes de forskellige Kulturtrin og forskellige Samfundsforhold afsætte deres tydelige Spor i forskelligartede Retsregler. Noget saadant kunde tænkes at skærpe Blikket for den danske Rets Ejendommeligheder, dens Fortrin og Mangler saa vel som for Sammenhængen mellem Kultur, Moral, Forfatningsforhold o. s. v. paa den ene Side og Retten paa den anden. Med saadant Formaal for Øje maatte man da i Romerrets-Fremstillingen tage til Udgangspunkt de Æmner, hvor saa vel Reglerne selv som deres Forstaaelse, Begrundelse og Sammenhæng med kendte romerske Samfundsforhold laa klarest. Imidlertid er det saa langt fra, at dette Synspunkt er lagt til Grund for den ved Universitetet benyttede romerretlige Fremstilling, at denne tvært imod væsentlig lægger an paa, gennem en Række ofte meget usikre Slutninger fra de romerske Retskilder at søge Bekræftelse paa en hel Del Doktriner, som den nyere Retsvidenskab paa Formuerettens Omraade har opstillet. De bestemte, positive romerske Regler, der i Forhold til disse Doktriner have Vilkaarlighedens Præg, eller ligge helt udenfor dem, blive enten slet ikke omtalte eller i alt Fald kun nævnte i Forbigaaende uden noget Forsøg paa historisk Forklaring. Det synes uforstaaeligt, hvilken juridisk opdragende og juridisk udviklende Betydning Undersøgelser af nævnte Art skulle kunne have, og det var dog derpaa, det i denne Sammenhæng kom an.

Hvis de her fremsatte Krav til en Lærebog ere berettigede, saa er det ogsaa givet, at de for Tiden brugte Fremstillinger gennemgaaende ikke ere skrevne som Lærebøger. De ere ifølge Traditionens Magt og Forfatternes Tilbøjeligheder skrevne dels som filosofisk-videnskabelige Afhandlinger, dels som Haandbøger, og deres Form og Indhold er saaledes, at de som før nævnt nærmest kun kunne læses med fuldt Udbytte af ældre juridiske Kandidater, der kunne bygge paa en alt erhvervet almindelig juridisk Uddannelse i Forbindelse med praktisk Kendskab til det vedkommende Æmne. At enkelte, særlig juridisk begavede Studenter manøvrere i dem med nogenlunde Lethed, skal naturligvis ikke benægtes, men for den store Almenhed af Studerende ere de skrevne som i et fremmed og vanskeligt Sprog om meget

fremmede og vanskelige Ting. Og Ikke-Jurister vover saa godt som aldrig at læse dem.

Bliver Spørgsmaalet da, hvorledes en juridisk Bog, foruden at være en Lærebog med de antydede Egenskaber, tillige skal kunne give nogenlunde fyldige teoretiske Udviklinger angaaende mere specielle Æmner og dertil kunne bruges som Haandbog, er der vist intet bedre Raad end en udstrakt Anvendelse af Noter under Linjen (tydelig trykte Noter). Naturligvis vil det altid koste en Forfatter Overvindelse saaledes at partere sine Udviklinger, Harmonien lider, men Resultatet vilde vist blive praktisk gavnligt. Selve Teksten vilde da rumme den samlede og væsentligste Del af Æmnet, udelukkende lagt til Rette med den Studerende for Øje, medens Noterne først og fremmest burde indeholde en nøjagtig Angivelse af samtlige de Steder, hvorfra Bidrag til det paagældende Spørgsmaals Besvarelse kan hentes — noget, der nu for Tiden snart omhyggelig iagttages, snart ganske negligeres — og for Resten Special-Undersøgelser dels til Vejledning for den Studerende, hvis Interesse for Spørgsmaalet mulig paa anden Maade var vakt, dels til Oplysning for Ikke-Studerende. Disse sidste vilde ordentligvis ønske at benytte Skriftet som Haandbog deres Krav ville derfor kunne fyldestgøres gennem et praktisk og udførligt Register, ti om de saa derfra henvises til Tekst eller til Note, vil aabenbart være dem ligegyldigt.

I det før omtalte ligger endvidere, at der formentlig vilde være god Brug for to boglige Hjælpemidler ved Siden af de almindelige Lærebøger. For det første, Samlinger af juridiske Opgaver, Problemer og navnlig af tvivlsomme eller kombinerede Retstilfælde. Til Udarbejdelse af saadanne vil selvfølgelig danske og fremmede Domssamlinger saa vel som corpus juris frembyde et rigt, mangfoldigt og interessant Materiale. Og dernæst en kortfattet Samling af de danske Domme, der ere af særlig Interesse for Kendskab til det vigtigste af den danske Retspraksis eller give særlig gode Illustrationer til de i Systemet givne Udviklinger, omskrevne og sammendragne i en for de Studerende let tilgængelig Form. De nuværende Domssamlinger ere for kostbare, vidtløftige og uhaandterlige. Og navnlig vil, saa længe man ligesom synes at ville give Dommene større Højtidelighed ved at affatte dem i saa lange og indviklede Sætninger som nu, den Studerende ofte ikke kunne tilegne sig dem i deres oprindelige Form uden et Tankearbejde og et Offer af Tid, som det er umuligt at kræve.

Forholdet er derfor ogsaa nu for Tiden det, at denne vigtige Faktor i alt Retsstudium ganske maa tilsidesættes.

Der staar endnu tilbage at gøre nogle Bemærkninger om Karakteren af de Krav, der stilles ved den juridiske **Eksamen**. Dette er selvfølgelig et Moment af den yderste Vigtighed. Ti det ligger i denne Eksamens praktiske Betydningsfuldhed for Studenten, at de Krav, der stilles ved den, blive saa godt som enebestemmende for den Maade, hvorpaa Studiet drives.

Saa længe Eksamens Tyngdepunkt ligger i Besvarelsen af en Række Opgaver, der stilles med det Formaal og bedømmes efter den Maalestok, at der skal gives den nøjagtigst mulige Refereren af de Sider i de til Studiet benyttede Skrifter, hvor disse Spørgsmaal drøftes — saa længe kan man hverken bebrejde Studenterne den Maade, hvorpaa de læse, Professorerne den Maade, hvorpaa de holde Forelæsninger, eller Manuduktørerne den Maade, hvorpaa de manuducere. Skulde paa den anden Side Studiemetoden ændres i den overfor angivne Retning, maatte efter min Formening Eksamens-Fordringerne ændres derhen, at der ved Siden af de nødvendige Referat-Opgaver f. Eks. blev opgivet (eventuelt med fornødne Henvisninger) en i de gængse Fremstillinger ikke omtalt Lovregel til selvstændig Fortolkning, blev opstillet et ikke officielt drøftet juridisk Problem til selvstændig Belysning, blev forelagt konkrete Retstilfælde til Analyse og Besvarelse, blev forelagt en tvivlsom Dom til kritisk Bedømmelse og andet lignende.

Hvis Eksamenskravene bleve stillede saaledes, vilde det bedste Resultat ikke som nu naas af den, der har læst mest og husker bedst, men af den, der har tilegnet sig det læste inderligst og selv har tænkt mest. Og, hvis den her antydede Studiemetode blev gennemført, vilde Juraen næppe som nu regelmæssig staa for en juridisk Eksamens-Bevidsthed som et svævende Skylag, vel adskilt fra Virkeligheden, men der vilde gennem Læsningen være naaet Kendskab til, hvorledes Retten i det hele og store og vigtigste virker paa og i Livet, samtidigt med at der var Mulighed for, at den juridiske Tænkeævne var udviklet til at tage det op med de praktiske Problemer.

Og i saa Fald vilde vistnok den Tillid til juridiske Kandidaters Brugbarhed i mange forskellige Retninger, som der synes at herske, blive mere begrundet, end den maaske for Øjeblikket er.

Erland Tybjerg.

Ottavia Bonicelli.

(Sluttet).

V.

April var kommen med Sol, med Glæde, med Blomster. Det var et solstraalende Foraar.

Erminia og Ottavia stod tæt omslyngende hinanden paa et lille trekantet Stykke Jord, hvorfra man saa' ud over en Bjærgskraaning ned i Dalen.

Muntert knyttede Syrenerne deres bløde lillarøde, bløde Hænder ud, som en ung Pige, der for Spøg truer ad sin Elsker. Blomster vrimlede og kravlede ... hej hvem kommer først, sagde den lyseblaa Neofyl med de gennemsigtige Kronblade til den røde Nasturtium og til den brandgule Lilje. Nogle Roser stod i højrøde Knopper endnu i lidt Strid med de omsluttende Bægerblade. Stedmoderblomster og Violer stod fornemt dulgte med deres dunkelviolette og mellemblaa Kroner, kikkede kun op, naar de maatte eller naar de havde Lyst dertil. Valmuen svang i Vinden de røde Faner og satte dem tit til. Og saa en Masse andre Blomster i alle mulige Farver ... Erminia vidste langtfra, hvad alle de Fyre hed, som Ottavia plukkede.

De løftede Klæderne op ... De gik ned ad Skrænten, Ottavia forsigtig samlende Skørter og Kjolenederdel om sine Ben, der var tynde som en Geds, Erminia løftende sine Skørter op mod Hofterne, som om hun vilde lade sine svulmende Muskler træde ud i Væddekamp med al den lystige og livskaade Pragt i Planteverdenen, under det tindrende Sollys. Hun stak sine store brune Hænder, sine svære Arme op i Solen, de blev fra gulrøde til gulbrune, og alle de smaa Haar tindrede hvert for sig, som om hvert for sig havde noget, det skulde have sagt med i Foraarskoncertens mangestemmige Kor. Hun sang op med svære Altbrysttoner, den

tykke Pige, og hun krystede Ottavia i sin Favn, naar de begge havde rejst sig efter at have plukket Blomster.

— Du kvæler mig, Erminia!

— Aa, jeg har Lyst til at æde dig, svarede Erminia og sugede med sit Kys Ottavias Hals, saa det gjorde ondt.

— Du taber dine Strømper, Erminia, sagde Ottavia.

Den tykke Piges Strømper hang i Aal om hendes Lægge helt ned mod de Lærreds Ankelsko.

Hu hej — saa meget desto bedre, sang Erminia op mod Solen, smøgede Sko og Strømper af, løftede sine nøgne Fødder næsten i Højde med Ottavias Ansigt. De var smidige som Kattepoter, var ikke misdannede af snævert, moderne Fodtøj. Hver Taa med sin tilhørende Negl var et selvstændigt Væsen, der kunde røre sig og spjætte til Siden, som den havde Lyst til.

Ottavia havde Favnen fuld af Blomster og Planter.

Erminia tog hende om Livet og rev hende om, saa hendes Ben med de blaa og rødstribede Strømper spjættede i Vejret, tynde som Stilke.

— Det er dog noget yndigt Dukketøj, sagde Erminia ... eller sang Ordene, for hun satte dem paa en bekendt Melodi ... favnede sin Venindes Smalben og kyssede den høje Vrist paa Gedeskindsstøvlen.

— Ødelæg ikke mine Planter, sagde Ottavia venlig ... Vær nu ikke saa gal, lille Erminia! ... Jeg skal bruge alle de Planter og Blomster paa Skolen.

— Brava, Brava! Kan du ogsaa lære os saadanne morsomme Ting af Blomsterne som dem, du har lært os af Planeter og Sole, Kometer og Drabanter. Jeg véd du har sagt til Sabina, at naar Blomsterne rigtig kom, saa vilde du fortælle Børnene morsomme Ting.

— Ja ... og noget, der ligger Menneskelivet nærmere, svarede Ottavia med lidt pedantisk Selvbevidsthed ... Hele Forplantningshistorien.

— Pyh — Naa? Hvem skulde have troet det om dig, at Du vidste Besked med den Slags? ... Ja lær du kun Børnene det, saa tager de sig bedre i Agt, naar de bliver voksne, end vi gjorde det i sin Tid.

— Erminia dog! Hvad er det du siger? Hvad? — Har du ..... faaet et .... Barn?

Til Svar gav Erminia sig til at skryde som et Æsel, smed sig igen ned mellem de høje Planter paa Bjærgengen og rullede sig rundt, og saa sang hun op:

Før vil jeg dø i min Ungdomsvaar
end jeg med Underbenklæder gaar.

— Fy Erminia. Du ligger jo og vælter dig som en Gris.

— Jeg er en Gris ... jeg vil vælte mig, vælte mig i Sol, i Jord, i Græs ... Uh, kom og vælt dig med!

— Nej, nej ... du er kaad, du er vild. Tag dit Fodtøj paa. Klokken otte skal Skolen begynde.

— Uh, hvor jeg glæder mig til at være Skoletøs i Dag. Aa ... min lille Alabasterpige, min Krystalvase ... lad mig kysse dig ...! Saa — tak! Nu skal jeg være en artig Pige og studere Naturens Hemmeligheder under min Professor Ottavia.

Erminia løftede eller bar Ottavia op ad den stejle Skraaning, fejede Sveden af Pande, Kinder og Hals, saa den faldt klaskende til Jorden.

— Du kan være ganske rolig, min Engel, stønnede hun, idet hun satte hende ned paa Jorden, paa et Sted, hvor en Mur skærmede for al Udsigt.

— Børnene skal ikke se, at vi leger lige saa fjollet som de. Lad mig bare tørre mig, saa gaar vi Haand i Haand til Skolen. Lad os bare faa Blomsterne samlet op. Gør det noget, at de er noget forkrammede? ... Naa ikke? ... Skal vi smide nogle af dem bort?

— Ja alle de lyserøde Pæoner, som du har bragt med fra Jeres egen og fra andre Bondehaver — ... og alle de gule Roser ... og de Syrener ...

— Men det er jo de allerkønneste.

— Men vi skal bruge de allersimpleste Blomster ... de gule Smørblomster ... ja ogsaa Gaaseurterne ... nej det er sandt ... Tulipanerne, som du tog inde i Gianbattistas Have ... det er de allerbedste ... Men vent nu, til jeg har lært Børnene at læse og skrive og vist dem Kort ... saa Klokken ti ... saa kan du komme og hjælpe mig med at bringe de Blomster, som jeg skal bruge, op til mig.

Ottavia syntes, at Børnene var underlig tvære og langsomme i Fatteævne den Morgen, at de hverken gad skrive, læse, regne eller se paa Kortet.

En tolvaars Dreng blev ved at se op paa hende med stramme Blikke. Han stak Tungen ud mellem sine Læber hvert Øjeblik.

— Hvad er der i Vejen med dig, Corrado? spurgte Lærerinden.

— Ingen Ting Frøken, mumlede Drengen og stak Tungespidsen til venstre hen mod Pigernes Bænk.

Ottavia fulgte hans pegende Forsøg og saa' midt paa den anden Pigebænk den lille Giacinta med Næsen trykket mod Bordpladen.

— Græder du, lille Giacinta? spurgte Lærerinden, steg ned fra Kathedret og lagde den lille Piges Hoved op mod sit Bryst.

— Ja jeg gør Frøken! ... For Don Agostino har sagt, at jeg bliver ugudelig ... Og min Moder siger, at det vi lærer her, ikke er det, vi skal lære.

Børnene vare sprungne op paa Bænkene. De store tyssede højt. Saa hørtes enkelte høje Stemmer:

— Giacinta ... Gud hjælpe dig, hvis du taler.

Ottavia Bonicellis Røst skar som en Tenortrompet gennem den begyndende Mumlen:

— Stille ..., eller I faar Tampen at smage. Skal jeg sende Bud efter Skolekommissæren Hr. Libri.

En dump Mumlen gik gennem Børnenes Række. Ottavia syntes, at hun kunde skelne sagte Myndigheder, der bragte Ro til Veje.

Hvad var der paa Færde?

Resten af de to første Timer gik saa ret roligt med Skrivning og Læsning. Men Ottavia maatte have Øjnene paa Vagt som Gendarmer. Hvert Øjeblik opdagede hun, at de større Drenge paa de forreste Bænke til højre, og at de større Piger paa de forreste Bænke til venstre vilde tale til hverandre, og at de, efter at hun havde hindret det, vekslede Blikke.

Saa viste Erminias svære og kønne Skikkelse sig i Døren Klokken ti. Hun aabnede den paa vid Gab, saa Solen kom strømmende ind, som om den var i Følge med hendes brede og flotte Indtræden. Men hun saa' vred ud og truede med sin store brune Haand baade til Drengenes og Pigernes Side.

Og de krøb sammen som Siv, naar Stormen mælder sig ved et Par vilde Kast uden fast Retning, Kast, som tvinger dem snart hid, snart did.

— Bliv ved, Ottavia, sagde Erminia op mod Lærerinden. Bliv paa din Plads! Vi skal nok faa Magten.

Ottavia saa' spørgende ned paa hende. Erminia rystede paa Hovedet og sagde:

— Blomsterne! Blomsterne! Nu skal jeg komme.

Erminia gik gennem Midtergangen, der adskilte Pige- og Drengeafdelingen i den lange Sal, lod sine store, mørkebrune Øjenkugler rulle, rettede sine Hænder mod begge Sider.

Der var stille som i en Kirke i den lange, lange, smalle hvide Skolesal, mens Erminia skred igennem den, tog et stort Bundt Blomster frem af en opdynget Masse bag Kathedret og bredte dem ud paa Kathedrets Bordplade.

Ottavia saa' atter hen til sin Veninde, var egentlig ikke glad ved, at hun tog Kommandoen, men hun vinkede Børnene op til Kathedret, som hun plejede, naar hun vilde tegne for dem paa Tavlen, vise dem Skeletter eller Tegninger.

Skaren kom ogsaa, men de store Drenge og Piger med en stiv underlig Holdning, de smaa fjollet trippende og skottende op mod de store.

Ottavia bøjede sig ned mod den store Blomsterbunke, et helt Læs. Hun udsøgte langsomt et Bundt af gule Ranunkler og nogle enkeltbladede Tulipanblomster. Hendes Røst dirrede let, da hun begyndte at tale, men efterhaanden vandt den sin sikre, faste Rhythmus, og Klangen blev som sædvanlig mild og kølig.

— Saaledes foregaar Planternes Befrugtning ... Saa kommer der Knopper, Blomster, Frø og Frugt ... I disse Blomster, som jeg nu viser jer, er der baade Han og Hun. Kun naar de to blander sig, kan der komme ny Planter ... Se her ... her har I Støvdragerne, her sidder deres Støvsække, og i dem sidder Støvkornene. Her skal I se.

Hun sprættede med sin Kniv Støvdragerne i en Tulipanblomst op.

— Ser I den store Støvvej her. Det er Hunnen. Der oppe sidder noget; det ligner et Ar. Hen paa det føres Støvkornene ... kan I føle, hvor det Ar kan klistre dem fast? Det er klæbrigt som Lim. ... Saa nu rev du det itu, din lille Klodsfinger ... vi tager en ny Blomst ... Naar Støvkornet rører ved det klæbrige der, kommer der Liv i det ... saa gaar det ned i det Rør der ... Kan I se, der er det ...

Hun sprættede Støvvejen op med sin Pennekniv, tog et nyt Eksemplar og talte videre:

— Saa vokser Røret, bliver tykt og svuldent, suger Saft, Livssaft ud ad de Celler, som ligger her ... Dem kan I nu ikke se ... saa gaar det livsfyldte Støvkorn helt her ned gennem den der, som kaldes Griffelen ... og saa

— Ha, ha, ha, ha, lød en høj og forfærdelig raa Latter.

Ottavia rejste sig paa Kathedret og saa om i den tætte Skare, som kransede dets Fod og stod op ad dets tre Trin. Hun saa' Latterens Fortsættelse i et bredt Grin paa en stor tolvaarig Drengs Mund. Hun saa' fast paa ham. Drengen sænkede sit udhængende uforskammede brune Øje, drejede Hovedet og raabte over til et langt Pigebarn: Det er lærerigt. — Kan du se Antonietta ... mit søde Hjærte ... Kys mig!

Nu brød igen et Kor ud i raa Latter.

I en Fart var Erminia nede fra det øverste Trin og drev Drengen en Ørefigen. Han gav et vildt Brøl fra sig.

Og et endnu vildere Brøl lød igennem den aabne Dør ved Enden af den lange Skolestue.

En Hob Fruentimmer og nogle Mænd brød ind, vrælende og hylende. Gennem Larmen kunde nogle Ord skelnes: Skældsord af den sjofleste Art, rettede til Lærerinden, Fraser som: Ugudelighed lærer hun vore Børn ... Svineri ... Utugt ... Liderlighed!

Der var sagtens ikke saa mange Kvinder, men de havde forfærdelig stærke Lunger. Gennem dem alle lød en skrigende, vild Røst:

— Madonna forbande dig, du Hedningekvinde!

Stemmen tilhørte Skoflikkerens Kone Sabina, hun vilde værge for sit Barn, som Sognepræsten Don Agostino interesserede sig saa stærkt for.

— Kom Ottavia, sagde Erminia og rakte Lærerinden sin Haand.

Ottavia havde siddet ganske stille der oppe. Hun var maaske bleven en lille Smule blegere end ellers. Men ikke en Muskel havde fortrukket sig i det lille skarpe Ansigt. Hun knejste og saa' ud over den brølende Hob, lagde Armene foran sig paa Kathedrets Bordplade; Fingrene pillede lidt ved de ituskaarne Blomster.

Skaren af de voksne gennembrød efterhaanden Børnenes, saa den kom helt op mod Kathedret. Sabina knyttede sin Haand

op mod Ottavias Ansigt. Lærerinden lo den knyttede Haand i Møde. Den faldt ned.

Erminia Vannini raabte, saa det rungede ud i Larmen:

— Gaa til din Præst, Sabina og faa Forladelse for din Synd.

Nu steg Erminias Aktier. Det viste sig i Form af en ny raa Skoggerlatter, som gik ud over Sabina. Erminia trak i Lærerinden, ti hun havde Følelsen af, at hendes sidste Replik havde skaffet hende tilstrækkelig Myndighed til at kløve for sig og for sin Veninde en Vej gennem Skaren. Men Ottavia stod imod, rystede paa Hovedet og smilede.

— Jeg sidder her paa min Plads, er i min Ret. Jeg lader mig ikke jage bort.

Brølet rejste sig igen. Ingen vidste dog mod hvem det rettede sig; Stemningen syntes at dele sig. Nogle skreg: Ned med Præsterne, leve Italien! — Andre: Ned med Kætterne, ned med Skøgen Ottavia! Nogle raabte: Op med den tykke Erminia!

Sabina var forsvunden. Nogle havde set hende, da hun var kommen til den nederste Ende af Salen, hvor nu Børnene stod, og vinke nogle af dem ud.

— Hun skal snart blive hjulpen ned fra sin høje Stol, skulde Sabina endvidere have sagt.

En Del store Drenge og Piger havde saa fulgt hende ud. Nogle havde set en Skygge af en Bulehat med Pandehaar nedenunder rejse sig over et Stykke Mur og nikke mod Sabina. Kort efter saas Attilio Ranucci gaaende om blandt Børnene tilsyneladende tyssende paa dem og beroligende dem. Saa borede Sabina sig igen op igennem Skolestuen.

— Hvor er Sindaco? ... Hvor er Skolekommissæren Gianbattista Libri? spurgte Ottavia sin Veninde, som nu stod med den venstre Albue støttet mod Kathedret, mens hun holdt den højre Haand knyttet ud mod de nærmeste.

Min Fader ... ja han er kørt bort, det sagde han i Gaar, at han vilde ... men hvor er Gianbattista? Svar du Tøs der (hun henvendte Ordet til en af de store Piger); I er jo hans Naboer.

— Han er taget til Firenze.

Alt dette blev sagt under almindelig Larm. Pludselig lød Hvin ... rent dyriske Hvin skar nu igennem. Ottavia strammede sig end mere og smilede foragtelig ud mod Hoben.

Klask! ...

Rudeglas faldt splintrede ned. Stene fløj ind gennem de aabne Huller, Vinden strøg susende igennem.

— Kom, kom dog, raabte Erminia og lagde sin Haand paa Lærerindens Overarm.

— Nej just nu vil jeg blive, sagde hun, bøjede sin Overkrop frem, støttede sit Hoved i sine Hænder, sine Albuer paa Kathederbordet. Hendes Øjenbryn dirrede let.

Solglans vældede ind gennem Vinduesaabningerne, der nu hverken havde Ruder eller Sprosser. Fra Døren lige ud for pressede nu flere og flere Mennesker sig ind. Stene fløj op gennem Salen, men faldt endnu i temmelig Afstand fra Kathedret.

— Hun lærer vore Børn at foragte Gud . . . lærer dem Hor ... gør vore smaa Piger til L....., hvinede Sabina, favnede sin lille Giacinta med den venstre Arm, kyssede hende, gjorde Korsets Tegn paa Barnets Pande med den højre Haands Pegefinger, bukkede sig saa ned, tog en af de Sten, som var naaet nærmest til Kathedret, op fra Gulvet og slyngede den mod Ottavia Bonicellis Hoved.

Den ramte hende lige over Øjenbrynet. En Blodstrime løb ned over Øjenlaaget og langs Kinden.

Ved Synet af Blodet gav voksne og Børn sig til at juble. Paa mange brede, mørke Fjæs aabnede Mundene sig og mange Rækker Rovdyrstænder skinnede ud som Perler.

Ottavia blev ramt af flere Stene. Forgæves trak Erminia i hende.

— Jeg bliver, saa længe de stener mig. Det er en Glæde for mig.

— Det maa være en Glæde som Djævlenes i Helvede, sagde Erminia.

Sabina var nu naaet helt tæt op mod Kathedret.

— Det er dig din Præstetæve, der har lavet det hele, raabte Erminia, og med al den Kraft, hun havde sparet sammen i sin knyttede Højre drev hun sine Knoer i Næse og Mund paa den tykke Kone. Sabina brølede som en saaret Bøffelko og sank afmægtig om.

Atter delte Stemmerne sig.

— Godt ramt, Erminia Vannini! lød nogle mandlige Stemmer. Og hun er det, du sagde, hun var.

— Jeg skal ramme bedre endnu, raabte Erminia. ... Var dig, Ottavia!

Men Ottavia rørte sig ikke.

— Tør dog Blodet af dig! ... Her er mit Halstørklæde.

— Nej.

— Saa var dig ... for nu river jeg Tavlen ned.

— Gør, hvad du vil, jeg bliver paa min Plads.

— Men du er jo gal.

— Maaske.

— Ja saa....

Replikerne faldt i voldsom Fart. Med et Ryk rev Erminia ud af et Par Ringe en Jærnstang, hvorpaa Tavlens nederste Rand hvilede. Den brede Planke faldt ned med Brag, skiltes ad i to Stykker. Det ene faldt ned paa Ryggen af Ottavia. Hun ænsede det ikke.

Nu svang Erminia den store Jærnstang i Luften. Det var et Slags blankt Vaaben.

Børnene hvinede, Koner og Knøse trak sig tilbage.

Kommer der en eneste Sten endnu, slaar jeg den ihjel, som staar mig nærmest, raabte Erminia og hendes Øjne tindrede, som var der tændt Lys bag de mørkebrune Halvkugler. Noget hvidt viftede nede i Døraabningen.

— Tys ... pst ..... Stille! Her er Don Agostino, Sognepræsten ... Plads! Plads, Plads!

Rækkerne delte sig. Don Agostino mødte i en blank, rundpullet, bredskygget Hat med et Baand med ny Fløjelskvaster i Stedet for den gamle ræverøde, som var saa kendt baade af voksne og Børn i Pietrabuja. Et Silkestykke hang som en let Kappe over en ny Samaria — ikke den gamle, vel kendte, som paa Forstykket var fuld af Mærker fra hans Vinglas og Snustobaksdaase.

Sognepræsten standsede midt i Rækken.

— Hvad har I gjort her, kære Børn? Hvorfor har I ikke æsket Eders gamle Præsts Raad? ... Hvorfor har I ikke klaget til Øvrigheden?

— Det har vi, sagde en Kone, men Piero Vannini og Gianbattista ... Libri ... de

— Stille, stille Mo'r Perpetua ... naar jeg taler! ... Naar jeg vil tale Evangeliets og Fredens Ord! Har I Lov til at tage Jer selv til Rette, I uvidende Bønder! ... Ve den, fra hvem Forargelsen kommer ... men ve ogsaa den, som forøger Forargelsen ... Gaa ... spred Jer ... gaa hjem til Jer Dont, alle som en,

en som alle ... jeg skal tale med Jer ... i Skriftestolen ... Rejs dig Sabina ... hvordan er det, du ligger der og søler?

— Hun ... Erminia har slaaet mig og Giacinta blodige.

— Hvad siger du ...? ... Du lyver jo. Den Lille er jo bare svinet til af dit Blod ... Op med Jer begge to ... Hvad vil I med den Jærnstang, Erminia Vannini?

— Slaa Jeres Søstersøn for Panden med den, svarede Erminia og rettede sine vrede Øjne op mod Præsten.

— Hører Dommen Jer til, Erminia Vannini? Vil I slaa, saa slaa først mig.

Han tog sin Hat af og bød sin kronragede Isse frem:

— Slaa mit Barn! Slaa den gamle Præst!

Et dundrende Bravo brød ud, ledsaget af Haandklap som efter en Bravourarie i et Teater.

— Leve Don Agostino! Bravo, Bravo — glimrende gjort!

— Gaa — saa! Gaa saa ... og ... indtil videre *Pax vobiscum!* ...

Mængden trængte sig ud gennem Døren. Ottavia, som blev siddende paa sin Plads, med Blodstrimer ned ad sit Ansigt, lignede en Martyrinde paa et gammelt florentinsk Alterbillede, hvis byzantinske — magre Skikkelser hun nok kunde minde om. Hun blev ene med Erminia, der stadig stod med løftet Jærnstang, og med Præsten.

— De, som i Følge Loven skulde være her til Stede, er her ikke, sagde Præsten blidt. Men jeg er her som Barmhjærtighedens og Kærlighedens Tjæner ..., jeg tjæner en mildere og mægtigere Herre end Sindaco og Skolekommissæren — som jeg i øvrig agter og ærer.

Ottavia syntes at blive bevæget ved den gamle Mands Ord, lagde sin Haand i hans fremstrakte rynkede og haarde Haand og steg ned. Erminia hviskede tæt bag hendes Nakke:

— Den gamle Slyngel! Den Gedebuk!

De vandrede gennem Salen ud paa den lille Plads, Præsten og Ottavia Haand i Haand, Erminia bag efter med knyttede Næver, mumlende Eder og Forbandelser.

Pladsen var kun besat af nogle smaa Piger. De stod i to korte Rækker og gav sig til at neje, da de saa Don Agostino Haand i Haand med Ottavia. Over Rækken til venstre rejste sig Attilios knebelsbartede og pandelokkede Ansigt. Præstens Søstersøn gav et Vink.

En lille Pige traadte ud af Geledet, bøjede det venstre Knæ, rakte en lille Buket af gule Rosenknopper og halv udsprungne Liljekonvaller ud mod Ottavia, mens hun mumlede:

— Tak Signorina ... Tak ... Lev vel for evig!

Hele Geledet nejede. Præsten gjorde et velsignende Tegn langs de smaa Hoveders Række. Ottavias Taarer blandede sig med Bloddraaberne, som løb ned ad hendes Kinder. De to gik videre.

Erminia blev lidt tilbage. Hun ventede til Børnene havde spredt sig. Attilio Ranucci vilde til at følge sin Onkel og Ottavia.

Erminia stillede sig foran ham. Han lo, trak paa Skuldrene og sagde:

— Den kønne Slutning paa det hele var jeg Skyld i. Det var for din Skyld, min Skat, for vor afdøde lille Søns Skyld. — Du var jo denne lille Bonicellis bedste Veninde.

Erminia blev gulgrøn i Huden. Skum piblede over hendes Læber. I en ubeskrivelig Fart fôr hendes rullende Øjne op og ned ad Attilio, op og rundt og ned i Rummet, som søgte de noget. De fandt kun paa Jorden en Dynge Hestegødning. Hun bøjede sig ned — alt gik i forfærdelig Fart ... hun tværede Skarnet ud i Vejdyndet med sin Haand, greb Attilio i Struben, masede Smudset blandet med skarpt Grus ud i hans Ansigt.

Han kæmpede med hende og skreg. De brødes. Han var den stærkeste. Han fik Erminia kastet om paa Jorden, men i en Fart var hun oppe igen, og da han nærmede sig, gav hun ham med sin brede, stærke Fod et Spark i Hjærtekulen, saa han halvt daanende sank tilbage. Saa slog hun et Hyl op som en Mulæselsdriver, satte i Løb, og naaede Præsten og Ottavia lige udenfor Døren til sin Faders Hus.

— Har I talt med min Søstersøn, Erminia, spurgte Præsten og maalte hende.

— I kan tro det, Ærværdige, svarede hun forpustet. ... Saa Tak, Hr. Sognepræst. Nu maa jeg bringe Ottavia i Sæng. Lykkelig Nat!

VI.

Ottavia sank om i sin Venindes Arme. Erminia havde klædt hende af som et Barn. Først havde hun slikket Blodet af hendes Ansigt og hendes Hals, inden hun lagde Arnika-Kompresset paa. I det store halvmørke Kammer havde hun tændt Lys. Og

da hun hørte, at Ottavia sov trygt, løftede hun Tæppet paa den gamle, brede Sæng, trak sin Venindes ene magre, kridhvide Fod frem, kyssede den store Taa og mumlede, mens Taarerne randt ned ad hendes runde Kinder:

— Det er en Helgeninde! Det er en af dem, som den gode Frelser personlig vil lægge i Patriarken Abrahams Skød ... men gid det maa vare længe, inden det sker.

Saa dækkede hun til og fór ud i Byen. Hun holdt bestandig i Haanden den Jærnstang, hun havde revet ud fra Skoletavlen. Hun fortrød, at hun ikke havde knust Attilio Ranuccis Hjærneskal med den dejlige Jærnstang ... Det Bæst! Han havde haft at gøre med saa mange Piger i Byen ... Hun havde elsket ham for ti Aar siden. Da hun havde født et dødt Barn, havde hendes Fader forbandet hende, men da Barnet var begravet, havde han bedet hende om Forladelse og velsignet hende.

Hun svang sin Jærnstang ud over Bjærg og Dal, som for at gøre et Modstykke til Præstens Velsignelse. Forbandelse skulde det ikke være, men en Tilkendegivelse af dyb Foragt.

Hun gik straks til Kroen. Ude fra Pladsen saa hun i det af Tobaksrøg fyldte Rum Attilio staa paa en Straastol og holde Tale. Udenfor sad nogle Mænd, Koner og Smaabørn.

Erminia pegede ind mod Lokalet og Taleren. De voksne rystede paa Hovedet, men mente, at nu havde Don Agostino og hans Hus Magten. Kristus var dog mægtigere end Garibaldi, mente en halvhundredaarig Bonde.

Erminia fik at vide dels af de Folk, der sad udenfor Kroen, dels af de Fruentimmer, som sad i de aabne Døre og flettede Straa, at Lærerinden havde baaret sig forfærdelig ad. Hun havde svaret den gamle Paolo, da han havde standset hende paa Vejen til Skolen og sagt, at det var nok ikke gode Ting, hun lærte Børnene:

— Jeg lærer dem det værste der er til ... det er hvad der er sandt. Jeres Præster har proppet dem med Løgne. Jeg lærer dem, hvad sandt er.

Og Paolo havde været hos Præsten, og Præsten havde bedet ham hente Sindacoen og Skolekommissæren, og alle tre havde de spist Duer med Salat til hos Præsten ... Rosina havde fortalt det, saa det maatte være sikkert. Selv Skolekommissæren Gianbattista havde indrømmet, at det var for galt, at Ottavia Bonicelli havde svaret Attilio Ranucci en Dag, da han mødte

hende og spurgte, hvad hun nu vilde lære Børnene: Planternes Befrugtning. Det var sørgeligt, mente Rosina, at Verden nu en Gang var saadan, at voksne Mennesker var saadan nogle Svin, at Mand og Kvinde ikke kunde blive fra hinanden, men at lære uskyldige Børn før Tiden, at Planterne heller ikke var, som de burde være, det var dog for galt.

Rosina havde hørt, at Gianbattista og Præsten havde skændtes meget, men naturligvis kunde den selvkloge Gianbattista ikke staa sig, da Don Agostino begyndte at tale Latin. Sindacoen og Skolekommissæren var blevne enige om at tage til Firenze og tale med Skoleinspektøren, men det skulde ske i stor Stilhed. Rosina kunde sværge ved Treenigheden og alle Helgener, at hvis ikke den Himmelslyngel Attilio, som hørte saa udmærket, havde hørt al Ting gennem Nøglehullet og sagt det til hende, saa var det hele blevet en evig Hemmelighed mellem Don Agostino, Piero Vannini og Gianbattista Libri.

Men Attilio havde jo ikke svoret paa at holde noget hemmeligt, og hun, Rosina, havde da endnu mindre Forpligtelse til det end han. Saa havde hun fortalt det straks samme Aften til Sabina, og hun, Sabina, havde grædt af Frygt for, at den lille Giacinta i sine Barndomsaar skulde lære saadant noget, og Attilio Ranucci havde været ude og oplyst Menigheden om, hvad Fare der truede alle Byens og Omegnens stakkels Smaapiger ... Ja Rosina maatte indrømme, at Attilio Ranucci ikke havde været, som han burde mod de Piger, der havde forladt Skolen, og at han havde haft rigtig godt af den Æggekage, som Erminia Vannini, en af hans ældste Elever, havde maset ham ud i Ansigtet. Det kunde lære ham at behandle ældre Personer, som han skyldte en hel Del, paa en pænere Maade. ... Men Herre Gud ... det var nu gaaet i saa mange Aar ... og det var naturligt ... og det var jo voksne Piger, der kom galt af Sted, naar de var saa tossede at indlade sig med Attilio ... naa han var for Resten uimodstaaelig, naar han talte med en ... men smaa Børn ... Lære dem saadant noget i Skolen.

De snakkede saa meget, alle de Kællinger, at Ordenes Masse overvejede Grundenes Svaghed. Erminia, som ellers baade havde Ord og Grunde nok ved Haanden, bøjede sit Hoved og tænkte, at Byen Pietrabujas Moral dog maaske var den rigtige.... Det kan ikke nytte at stride imod. For man kan synes, at man tænker fornuftigt, men de Præster ... de Præster ... de har lært

meget ... og, hvor arrig jeg end kan være paa dem .... de kan dog med Argumenter slaa baade min Fader ... naa det er jo let gjort, for det har jeg saa mange Gange gjort ... men Gianbattista, som dog har staaet ved Ingeniørerne! ... Naa, nu sover vel den stakkels Ottavia! Tænk, hvor Blodet rendte ned ad hendes Kinder! ... Gud og Kristus! Sikken en ren Samvittighed ... hun alligevel har! og nu hørte jeg jo ude i Byen, at baade Attilio, det Bæst, og Gianbattista havde budt Lærerinden det samme, som Attilio for 10 Aar siden bød mig, men Ottavia kunde bevise dem, at de vare nogle Svin ... Hun maa dog være en Slags Helgeninde ... eller er det, fordi hun har saa lidt Kød og saa lidt Blod ... og *Madonna mia!* ... nu har hun maattet give saa meget Blod fra sig ... Aa, min egen søde, lille Ottavia.

Hun brast i en saa vældig Graad, at hun maatte samle Taarerne i sin hule Haand. Hun smed dem ned paa Vejen og fejede samtidig Sveden af sin Pande ned ... to lige rigelige Libationer til Moder Jord ..!

— *Dio mio!* Der er hun jo ... der sidder hun midt i det dejligste Maaneskin ... Aa, jeg som ... der rent har glemt, hvor dejligt Maanen skinner! ...

Erminia faldt paa Knæ. Højt oppe i Kvistvinduet, svagt belyst inde fra Kammerets Baggrund, saa' hun sin Veninde Ottavia. Kun et Par Gange i sit Liv havde Erminia været i Firenze, i Klostret San Marco, set paa Fra Angelicos Billeder. Nu saa' hun saadant et Billede oppe i Kvistvinduets sorte Ramme.

Randt Blodstrimer endnu ned af det? Hun syntes, det var saa. Blodstraaler i Maaneglans over de magre Kinder, over den skarpe Næse! ....

Blomster stod og spættede Bjærgskraaningen der ud for Rækværket... Aa, hvor lidt havde det mindsket paa dem, at hun og Veninden i Morges tidlig havde fyldt deres Favn med Blomster! De mylrede jo de gule og de blaa ... kun mere svage i Farven i Maaneskinnet ned ad den lange, lange Skrænt! Og det var disse stakkels Blomster, som havde gjort hele Ulykken!

Erminia mumlede en Velsignelse for Ottavia.

Hun løb op ad Trappen. I Mørket tænkte hun: — Gud, min Gud! Hun er staaet op af Sængen. Hun maa dø ... Ja, om hun døde, saa vilde det være, fordi hun er for god for denne Verden. ... Havde jeg tre Læs Hestepærer ved Haanden og femten Favne Grus, ... jeg vilde mase dem ud i Attilio Ranuccis Overskæg.

Ottavia mærkede ikke, at Erminia kom ind i Kammeret. Hun blev staaende i sit Vindue med det hvide Bind om Hovedet. Erminia standsede, holdt sig stille og lyttede. Det syntes hende, at Ottavia sang ud i den milde, den lyse Nat ... sang sagte ...

En Stund endnu, og Dagen skal gry,
og hele Verden skal fødes paany.
De Stjærner der oppe paa Himmelens Blaa
vil synge med Jordens Blomster de smaa,
og Mennesker skal stemme med deri,
— den store Forløsnings Sejerssymfoni.

Ottavia vendte sig om, saa' hen mod Erminia. Hvis Erminia ikke havde holdt saa meget af Ottavias mørkegraa Øjne, vilde hun i Aften af deres sære Glans sluttet, at hun ikke var rigtig vel forvaret.

Hun havde Hovedet endnu svøbt i det Bind, Erminia havde lagt om det. Hun smilede til Veninden, som da hun smilede ud over Pøbelskaren, mens Stenene røg.

— Kender du Giordano Bruno? spurgte Ottavia.

Erminia ledte i en Fart om mellem sine Erindringer og sagde:

— Giordano ... hvem? — Jo ... jo. ... Nej ... nej ... jeg tror ikke, at jeg nogensinde har set ham. Han er nok ikke her fra Byen.

Ottavia rystede paa Hovedet.

— Han blev brændt for mere end halvtredje hundrede Aar siden i Rom.

— Herre Gud! sagde Erminia medlidende, men dog lidt trøstet over, at den Mand ikke kunde gøre stor Fortræd mere.

— Det var en af Sandhedens og Frihedens store Martyrer, Erminia. Og nu har de rejst hans Billedstøtte paa Campo dei fiori i Rom under alle Frihedsvenners Jubel og under Raseri og hundske Hyl fra Præsterne i hele Verden.

— Saa kan jeg godt lide ham, raabte Erminia og klappede i Hænderne.

— Det er svært at forstaa, hvad han har skrevet — jeg forstaar ham ikke.

— Herre Gud, hvem forstaar ham saa? — Men maa jeg ikke sé til Bindet om dit Hoved?

Ottavia gav ingen Agt paa det. Hun stod der med den hvide Natkjole tæt om det magre Legeme. Kjolen havde kun faa og lige Folder. Det lille Ansigt blev saa smalt, saa smalt under

Hovedbindet ... kun de graa Øjne lyste saa ekstatisk ud i det halvmørke Kammer, under de nedludende hvide Loftsbjælker. Hun havde foldet Hænderne under sit magre Bryst, de lange hvide Fingre skilte sig kun utydelig fra det hvide, ubevægelige Linned. Med sin blide, spinkelt fuglekvidrende Røst talte hun videre:

— Erminia, jeg har trængt saa meget til Kærlighed. Jeg blev saa let forelsket i smukke og stærke Mænd ... først i mine Lærere i Prato, saa i Skoleinspektøren i Firenze, og jeg bør tilstaa det, at den Attilio behagede mig, dà jeg saa' ham ... han er saa smuk.

— Det Bæst ... det tror jeg nok, mumlede Erminia ... men Gud ske Lov, at jeg sagde dig, hvad han var for en.

— Men jeg er jo saa grim. Naturen har gjort saa lidet for mig. Hver Gang jeg har grædt og været fortvivlet over aldrig at kunne vinde en Mands Hjærte, har jeg kastet mig i den store Naturs evig aabne Favn. Saa meget forstod jeg af Giordano Bruno, at han priste den store Natur, som lever i os alle, som banker i vore Hjærter, som løber gennem Planternes Safter, som nærmer Mand og Kvinde til hinanden, som skaber alle store Tanker i de bedste og største Menneskers Hjærner, som giver Lyset dets Glans og Tonerne deres Klang, hver Blomst dens Duft og Farve. Og skøndt jeg syntes, den store Moder havde været saa karrig mod mig og ikke havde undet mig Skønhedens og Styrkens Gave, hun havde dog kaldt mig til Live og givet mig Hjærne til at forstaa, Øjne til at se og Øren til at høre Alverdens Dejlighed. Da jeg nu ikke kunde lønne den store Moder med at føde sunde Børn og ikke kunde vinde nogen Mands Elskov, saa besluttede jeg at tilbede hende i hendes Værker, at lægge mig efter at forstaa de store Love, hun har givet. Og det vilde jeg lære de kommende Slægter. Men jeg var ikke dygtig nok til det. Jeg har ikke lært nok selv. Jeg har mangen Nat vaagnet og været angest for, at jeg havde lært Børnene noget, som var galt, fordi jeg selv ikke havde forstaaet det, jeg vilde lære dem. Jeg har lidt meget, du har ikke hørt, hvor jeg har grædt; for du sov saa trygt. Og jeg har været misundelig paa dig, fordi du var saa smuk og saa stærk, saa modig og saa glad ... Mangen Gang har jeg sagt til mig selv: Maaske har Naturen kun skabt dig til at lide, og saa har jeg bedet til den store Moder, om hun vilde lade mig lide som Martyr for Sandheden, for hende; ti hun og Sandheden er et, mener Giordano Brnno. Kun en ringe Lidelse, fordi jeg selv er saa ringe,

jeg kunde kun forlange, at nogle Gnister af Martyrernes Baal gav mig Saar paa Kinder og Hænder ... i Dag har jeg været glad over hver Blodsdraabe, der er runden fra mit Hoved, — og jeg har syntes, at ét lille Glimt fra den store Giordano Brunos Martyrkrone har skinnet ned paa mig Stakkel.

Erminia havde knælet, saa hendes Knæskal slog haardt mod Stengulvet. Hun blussede af Graad og af Henrykkelse. Da Ottavia tav, sagde hun hulkende:

— Aa, du er dejlig ... du er stor ... Og at du siger saadanne dejlige Ord til en stakkels Bondetøs, som ikke forstaar ret meget af dem! Men jeg kan høre paa din Stemme, at det er noget udmærket noget ... og nu er jeg sikker paa, at Præsten er en dum Æsel, for saadant noget havde han aldrig i sit Liv kunnet finde paa, selv om han lod Attilio skrive det op for ham forinden.

Hun rejste sig og krystede Ottavia i sine Arme. Da hun slap hende, udbrød hun:

— Men Barn, du staar jo med bare Fødder paa Stengulvet ... staa dog paa Tæppet.

Hun tvang Ottavia hen paa et lille Tæppe, som laa foran Sængen. Ottavia tog en lille Mappe ned fra Hylden paa Væggen over Natbordet og ud af den et gammelt, gulnet Kobberstik, trykkede det mod sit Hjærte som en Relikvie, rakte Erminia Billedet, pegede paa det og sagde:

— Der sér du Giordano Bruno!

Daarlig saa's ved den blege Lysflamme det lille Billede. Der stod den gamle Tænker med en Baret over den lave Pande, de store, langt skaarne Øjne, den lille Uglenæse, det pageagtige lille Overskæg.

Erminia mumlede:

— Saadan saa' det Bæst, Attilio Ranucci ud, da han var 22 Aar. Men han har aldrig gidet bestille andet end at forføre de stakkels Smaapiger, som han ikke lærte at læse og at skrive. ... Saa sov nu Ottavia. Jeg skal lægge Billedet ind paa dit lille, søde uskyldige Bryst, min Ottavia.

Ottavia sov alt dybt, træt og svært aandende, da Erminia listede det lille Kobberstik ind under hendes Natkjole, det Stykke Tøj, hun havde beundret fra første Nat, de sov sammen. Ti Erminia sov splitternøgen.

Men denne Nat blev hun oppe. Hun vaagede over sin

Veninde, bad til Naturen . . . for Ottavia havde omvendt hende fra Troen paa *„La Vergine“* til Troen paa *„La Natura“* . . . takkede *„La Natura“* fordi den havde frelst Ottavia og nu i Nat undte hende en saa god Søvn.

Dagslyset brød tidlig igennem de smaa paa Klem løftede grønne Persienner.

En Vogn rumlede udenfor Huset og skurede skrigende mod Stenene.

Hun hørte sin Faders og Gianbattistas Stemmer.

— Det har vi for vor Frisindethed, Gianbattista, sagde Piero Vannini.

— Ja . . . ja . . . Men hun var jo ikke moderat, den Lærerinde. Og véd I hvad, Piero, man maa ikke være Republikaner, endnu mindre Ateist i vor Tid . . . man skal holde paa det konstitutionelle Kongedømme og paa den fri Kirke i den fri Stat, som Cavour sagde.

— Vi havde det lige saa godt i Storhertugernes Tid, sagde Piero Vannini, for Skatterne bliver større og større.

— Det er for at erobre Afrika og det uigenløste Italien . . . og det mener I dog med, Piero, at det maa vi gøre.

— Jeg blæser ad det hele, raabte Piero og knaldede med sin Pisk. Jeg er en gammel Mand og vil have Fred. Jeg vil holde mig til Don Agostino. Man véd, hvad man har, det er galt nok det, men, per Bacco . . . hvad faar vi? . . .

Erminia havde forstaaet, hvad hun skulde og vilde forstaa.

Hun sagde:

— Jeg skal vise de to Slyngler, at jeg ogsaa kan være Martyr. Jeg gifter mig med den skeløjede Spækhøker Carlo Giglio i Via de' Cerchi i Firenze, som har friet otte Gange til mig.

VII.

— Jeg gaar paa min Skole som sædvanlig, sagde Ottavia Bonicelli den næste Morgen. Jo flere Stenkast, jeg faar i Hovedet, desto lykkeligere er jeg.

Erminia sagde ikke noget. Da hun havde klædt sin Veninde paa, fornyede hun Bindet om hendes saarede Hoved, tog hende ved Haanden og borede sig ned sammen med hende ad den sorte Trappe.

I den store Forstue stod Piero Vannini med et gammelt

Skærf om Livet, Tegn paa hans Værdighed som Øvrighedsperson. Gianbattista Libri stod ved Siden af ham med et Papir i Haanden.

— Signora Ottavia Bonicelli, sagde den forhenværende Underofficer ... jeg bringer dem her en foreløbig Suspension fra Skoleinspektøren i Firenze. De maa ikke møde paa Skolen, før den Sag med Forplantningshistorien er nøje undersøgt. ... Bekræft min Besked, Sindaco.

— Bekræftet, sagde Piero Vannini.

Den forhenværende Underofficer faldt ned fra sin Højtidelighed og sagde:

— Ja, min kære Frøken ... man maa være umaadelig moderat og ... og navnlig ikke lære Børn, at der er Køns ... organer ... eller saadant noget til ... Ja, I griner, Erminia.

— Kan vi faa Jer Vogn, Gianbattista, og kan Jeres Dreng Giacomo køre os til Stationen? Ottavia viger straks ... jeg med.

— Hvad for noget Sludder, Tøs? raabte Piero Vannini. ...

— Jeg tager til Firenze og gifter mig med Spækhøkeren Carlo Giglio.

— Gud være lovet, at du kom til Fornuft, raabte hendes Fader og foldede Hænderne op mod Loftet.

— Tror I det er for Jeres Skyld, for hans Penges Skyld, for min Skyld, I ... to ... I Fæhoved, Gianbattista? ... Nej ... det er for min lille Ottavias Skyld. Hun skal lære mere, meget mere, for hun har sagt, at det maa hun, naar hun skal slaa et Slag, der kan mase alle Løgnhalse her ned i Skidtet ... forstaar I ... Og jeg véd, at der i Carlo Giglios Bagstue kommer mange Kunstnere ... og lærde Folk fra alle Lande i hele Verden for at spise Salame-Pølse og drikke Chiantivin ... og Carlo Giglio han vil falde paa Knæ for mig ... hvad I ikke vilde, Gianbattista, fordi Attilio havde bedaaret mig ... og det kan gærne være, at I har været modig i Krigen ... men i Fredstid er I som en slatten Karklud.

Erminia ledsagede sine Ord ved at lade sine Hænder hænge slapt ned langs sine Hofter og sin udrakte Tunge dingle endnu slappere ned ad den ene Mundvig. Hun vedblev:

— Carlo Giglio vil regne det for en Ære sammen med mig at hjælpe Ottavia videre, om vi saa skal føde hende i et halvt Aarhundrede ... Og vil han ikke ... saa ... skal jeg faa ham til at ville.

Hun nærmede sin knyttede Haand mod Skolekommissærens Næse. Han trak den tilbage i en Fart.

— Kan vi saa faa Jer Vogn, Gianbattista?

— Jo, svarede Skolekommissæren.

— Gamle Papa, sagde Erminia, du har nødig villet give mig en Soldo, naar jeg bad dig om det ...

Sindaco slog sin Stav mod Stengulvet og sagde:

— Tror du ikke, jeg har mærket, at du selv har stukket baade Sølvstykker og Sedler paa fem Lire til dig, naar du solgte Vin?

— I er dog klogere, end jeg troede, Papa. Ja det har jeg ...

— Naa ... ja, jeg tilgiver dig og giver dig min Velsignelse med paa Vejen, mit eneste Barn!

Han græd og snød sin Næse, den gamle Øvrighedsperson. Saa tørrede han sig med Skærfet og kyssede sin Datter. Den forhenværende Underofficer slog Hælene sammen til en Afskedshilsen paa militær Vis, mens han sendte et civilt Suk ud i Luften.

Snart efter kørte de to unge Kvinder ad Stationen til paa Linjen Bologna—Firenze.

Ned ad glimtede hvide Villaer, smaa Cypresgrupper, mange Haver i Solen. Pietrabuja var forsvundet, skjult i Bjærgknuden.

Da de sad i Koupéen, sagde Erminia:

— Ottavia ... Nu gaar j e g til m i t Martyrium. Bliv ved med at holde af mig, saa skal jeg le himmelhøjt over det ... hver eneste Dag — og drille Spækhøkeren — det stakkels dvaske Skind — saa han skal sprutte som en Svinekotelet paa Risten. Men D u b l i v e r h o s m i g.

S. Schandorph.

Bibelgranskning.

A. C. Larsen: De fem Mosebøger. En Vejledning til historisk-kritisk Bibellæsning. København 1890.

Det er den bekendte frireligiøse Forfatter Theodorus, som efter at han under sit borgerlige Navn har skrevet om Fremtidens Religion, nu — ligeledes uden Maske — har givet sig i Lag med Fortidens Religion og til syvende og sidst vel i begge Tilfælde egentlig har tænkt paa at gribe ind i Nutidens Religion. En gammel Modstander af ham, Pastor Frederik Jungersen, har i »Danskeren« for Maj 1890 straks raabt Vagt i Gevær paa Menighedens Vegne. »Det er en Indbildning,« siger han, »at man kan gaa fordomsfrit til Skriftens Læsning .. Enten kommer man igennem Menigheden ɔ: med en Fordom for denne, eller udenom Menigheden ɔ: med en Fordom imod den .. Menighedens Fordom hedder Tro, Kritikens Vantro .. Al Kritik er selvfølgelig ikke vantro, og muligt er det, at ogsaa den vantro Kritik kan skaffe et og andet frem, som Menigheden kan have Brug for; men den Kritik, som her er Tale om, røber tydelig nok sit Udspring, og af det Træ skal Menigheden ikke vente sig gode Frugter.« Det staar noget dunkelt hen, hvorfor netop det A. C. Larsenske Træ bærer saa giftige Frugter. Den ene Side, hvortil Pastor Jungersens »foreløbige Bemærkninger« indskrænker sig, indeholder ingen Antydninger deraf. Indtil videre er det da vistnok det rigtigste at slaa sig til Ro ved den Indrømmelse, at ogsaa den »vantro« Kritik muligvis kan være Menigheden til nogen Gavn (ikke at tale om de mange, der staa udenfor Menighedens Tankegang) og ved Haabet om, at Pastor Jungersens korte Bulle maa være Forløber for en Forhandling, der gør Hr. A. C. Larsens Spaadom til Skamme, naar han i Indledningen til sin Bog siger: »Om den danske Kirkes

teologiske Professorer og gejstlige véd vi jo alle af Erfaring, at de ikke ville forhandle med anderledes tænkende, og man maa indrømme dem, at de vistnok ikke kunne indlade sig derpaa, efterdi de ved deres Embedstiltrædelse have aflagt et Løfte, som forpligter dem til at forsage fordomsfri Overvejelser og til uden Knurren at fastholde de Synsmaader, som de fik i Arv fra deres Forgængere.«

I.

I øvrigt er det en Misforstaaelse, at Skriftet særlig skulde være en Opgørelse af Mellemværendet mellem Tro og Vantro. Det er et Forsøg paa at vise, hvad kritisk Metode og metodisk Kritik vil sige paa et historisk Omraade. Det er for saa vidt kun et Skridt fremad paa den Vej, som den danske Historiegranskning allerede har slaaet ind paa i Hans Grams Dage. Blandt Nutidshistorikere har A. C. Larsen bl. a. saadanne Forgængere som C. Paludan-Müller og Joh. Steenstrup i deres kritiske Undersøgelser af Saxo. Hvad her er gjort for den danske Historieskrivnings Vedkommende, er i »De fem Mosebøger« forsøgt overfor den jødiske. Særlig danner Paludan-Müllers skarpsindige Kunst, idet han tegner et Billede af den Tilblivelseshistorie, Saxos store Værk sandsynligvis har haft, et slaaende Sidestykke til den Fremgangsmaade, der har ledet til Hypotesen om de bibelske Skrifters Rækkefølge og indbyrdes Forhold. Forskellen er blot, at Hypotesen om Saxo er undfangen i Paludan-Müllers egen Hjærne, medens A. C. Larsen bygger paa udenlandske Videnskabsmænds, særlig Tyskeren Wellhausens, Opfattelse. Er allerede Wellhausens Fremstilling i en for hans Landsmænd sjælden Grad klar og anskuelig, saa har hans danske Efterfølger endnu yderligere lagt Æmnet til rette for den store Læsekreds, de Lægfolk, der overhovedet har boglige og aandelige Interesser. Hans Bog kræver hos sin Læser ingen som helst lærde Forudsætninger, men kun det Taalmod, der ikke giver fortabt, fordi Vejen gaar gennem en Rigdom af Enkeltheder, der maa fastholdes og sammenstilles, for at Resultater kan naas og et Overblik vindes. »De fem Mosebøger« fortsætter da en hjemmefødt videnskabelig Tradition — den, om hvis Banebryder Gram Paludan-Müller siger: »Han har alene været bevæget af det Spørgsmaal: Hvad er Sandhed i Fortidens Overlevering? hvorledes og hvor finder jeg den? Dette har ført ham til en Kritik af Historiens Kilder, en Kritik, der utvivlsomt er det eneste faste

Fundament for historiske Fremstillinger. Dette er Mandens udødelige Fortjæneste.« Men samtidig lukker Larsen i sin Bog op for Æmner, det arbejdende Europa allerede mange Menneskealdre igennem har prøvet sine Kræfter paa, men som vi danske hidtil næsten helt har ladet ligge, hvor mange Betingelser vi end gennem vor Historiegransknings Fortid har haft for at tage dem op.

Fremgangsmaaden, den historiske Kritiker anvender, svarer til Naturvidenskabsmandens, som for hvert Skridt han gaar, støtter sig til grundig Iagttagelse. Han lægger det historiske Dokument for sig og afviser foreløbig alt andet. Saa samler han sin Opmærksomhed om Læsningen, søger at lade hver Tanke og hvert Udtryk præge sig i hans Bevidsthed saa at sige med fotografisk Tydelighed og sammenholder saa sine Iagttagelser af Enkeltheder og Egenheder for at finde den indre Sammenhæng, der forbinder dem til en Enhed, eller de Uoverensstemmelser, der stille dem i Modsætning til hverandre. Finder han Forskelle og Modsigelser, skiller han dem, der kan have deres Oprindelse i et enkelt Menneskes Fejlsyn, fra dem, der med Nødvendighed pege paa forskellige Kildespring, og forfølger saa disses Løb gennem Skriftet. Vises han derved ud over dettes egne Grænser, søger han i samtidige eller ældre Kilder efter Sporene af de Strømninger, han har fundet, og naar da omsider — eller naar ikke — til at forstaa, hvorledes det kritiske Dokument, han undersøger, har faaet sit brogede Udseende.

Saaledes sidder Paludan-Müller med Saxo foran sig, og for hans kritiske Sporsans er det paafaldende, at den gamle Historiefortællers Fremstilling samler sig — for en stor Del i højst livlige Enkeltskildringer uden indre Sammenhæng eller Fællesplan — om Absalon som Kriger og Statsmand og Kong Valdemars Ven fra det Øjeblik, han er bleven Roskildebisp, til han vies som Ærkebiskop i Lund. Mangen Gang er Fortællingen her saa omstændelig, som om den ikke blot hidrørte fra et Øjenvidne, men endogsaa var nedskreven under det endnu friske Indtryk af det oplevede; af og til er en Scene flydt med ind, som slet ikke kan forsvare sin Plads ved sin historiske Betydning. Hvorledes lader dette sig forklare? Og saa dukker den Gisning op i Paludan-Müller, at Saxo oprindelig har forfattet dette Afsnit af sit Skrift som et Slags Dagbog, han har ført, da han som Absalons Klerk kom til at følge ham paa hans Rejser og Krigstog og den unge Skriver, varmhjærtet og skrivelysten og færdig i Latinen som han

var, straks efter en heltemodig eller sejerrig Kamp følte sig kaldet til at føre den i Pennen for at bevare Mindet om den. Idet disse Optegnelser har udvidet sig sammen med Begivenhederne og er komne Absalon for Øje, er ganske naturligt Tanken om at gøre en Helhed ud af dem opstaaet, støttet i sin Gennemførelse ved mundtlige Oplysninger fra Absalon og andre. Taler ikke alle Symptomer for, at »Absalonspartiet« i Saxos 14de Bog er blevet til paa denne Maade, før der endnu forelaa nogen som helst Plan om en fuldstændig Danmarkshistorie? Og yderligere sammenstiller Paludan-Müller sine Iagttagelser: den større Ro og Ligelighed i 15. og 16. Bog stemmer med, at Saxo her har kunnet fortsætte Fortællingen om sin Samtid med mere sammenhængende historisk Fremstilling til Formaal fra Begyndelsen af; Svend Aagesen, Saxos samtidige, meddeler, at Saxo agter at skrive Svend Estridsøns og hans Sønners Historie (d. v. s. Saxos 11., 12. og 13. Bog), det maa da være gjort efter det Tidspunkt, hvor Svend Aagesens Skrift, ligesom Saxos, slutter af, 1187; endelig stadfæste Saxos Ytringer i hans Værks Fortale, at det er Oldtiden, dens Sagn og dens Sange, han senest har beskæftiget sig med; og saa afgjort som det er, at Indtrykket af hans 1. Bog ikke mælder om en begyndende Forfatters sproglige Usikkerhed, men — ligesom af de sidste — om en Mesters modne Stilkunst, saa sikkert er det, at 9. og 10. Bog, hvori han fylder Rummet mellem Sagntiden og den historiske Tid, bære Vidne om en Oldings trætte og svækkede Kræfter.

Det ser saaledes ud, som om de enkelte Bøgers Rækkefølge, ordnet efter Tiden for deres Affattelse, vilde være en ganske anden end den, de har faaet i det færdige Værk. Saa længe alle Kendemærker, indre og ydre, pege i den Retning og ingen i modsat, vil sikkert denne Hypotese, der forklarer saa meget hidtil uforklaret og ikke medfører nye Gaader, blive staaende som den Løsning, al Sandsynlighed anbefaler som den rette.

II.

Granskningen af de fem Mosebøger er gaaet en ganske tilsvarende Vej. Den samvittighedsfulde Læsning, for hvilken selv den ringeste Enkelthed ikke er uden Betydning, har efterhaanden opdaget saa det ene, saa det andet Tegn paa, at man ikke her stod overfor et oprindeligt og helstøbt Værk, udmejslet af en enkelt Haand fra Begyndelsen til Enden, med Præget af én Tanke-

gangs allestedsnærværende Herredømme, men snarere overfor en Række Arbejder, blandt hvilke de sidste muligvis var de første og de første de sidste, naar alle Mærker nøje iagttoges, og hvis Modsigelser og Forskelligheder blive forklarlige, naar man gaar ud fra, at forskellige Sagn og Beretninger ere optagne deri Side om Side, mangen Gang næsten som et Slags sammenstykket Mosaik, hvis enkelte Dele igen kan pilles fra hinanden.

Saaledes er det f. Eks. paafaldende, at der allerede om Menneskets Skabelse findes to forskellige Beretninger i 1ste Mosebogs 1ste og 2det Kapitel. Paa første Sted slutter det storladne Billede af Jordens Tilblivelseshistorie med Menneskets Tilblivelse paa den sjette Dag, efter at Lyset er skilt fra Mørket, Himlen hvælvet over Jorden, Landet dukket frem af Havet og Planter groede op, Dag skilt fra Nat, Havdyr og Fugle, vilde Dyr, Kvæg og Kryb mylret frem: »Og Elohim saa, at det var godt. Og Elohim sagde: Lader os gøre et Menneske i vort Billede, efter vor Lignelse. Og Elohim skabte Mennesket i sit Billede..; Mand og Kvinde skabte han dem. Og Elohim velsignede dem, og Elohim sagde til dem: Vorder frugtbare og mangfoldige og opfylder Jorden og gører eder den underdanig.« Saa hvilede Elohim den syvende Dag paa sin fuldbyrdede Gerning. »Dette er Himlens og Jordens Historie, da de skabtes.«

Men i 2det Kapitel tages Æmnet saa op paany. Jorden er til, men der vokser endnu ingen Urter og Buske paa den, fordi der ikke er faldet Regn, og der findes endnu ingen Mennesker. Saa stiger en Damp op af Jorden og falder ned som Regn, »og Elohim Jahve dannede Mennesket af Støv af Jorden og blæste Livets Aande i hans Næse.. Og Elohim Jahve plantede en Have udi Eden mod Østen og satte der Mennesket, hvilket han havde gjort.« Saa lod han Træer vokse op af Jorden, og i Bevidstheden om, at det ikke er godt for Mennesket at være ene, frembragte han derefter de vilde Dyr og Fuglene under Himlen (det er en fejl Oversættelse, naar den autoriserede danske Bibel siger, at han »havde gjort« dem, der staar: »gjorde« dem); men i dem fandt Mennesket ingen Hjælp, som kunde være hos det. »Da lod Elohim Jahve falde en dyb Søvn paa Adam og han sov; og han tog et af hans Ribben og lukkede med Kød i Stedet derfor. Og Elohim Jahve byggede af det Ribben, som han havde taget af Mennesket, en Mandinde og ledte hende til Adam. Da sagde

Adam: Denne Gang er det Ben af mine Ben og Kød af mit Kød; denne skal kaldes Mandinde, ti denne er tagen af Manden.«

At de to Fortællinger ere rundne af forskellige Kilder, kan der ikke være Tvivl om. Ikke blot kaldes Gud ikke med samme Navn i dem begge, men Rækkefølgen i Skabelseshistorien er jo forskellig, og efter en og samme Tradition vilde Kønnene ikke kunne være skabte baade samtidig og efter hinanden, ikke kunne have faaet det Hverv at opfylde Jorden baade som en Velsignelse paa Livets første Dag og som en Forbandelse efter Udjagelsen af Edens Have.

III.

Ere Beretningerne her givne hver for sig, den ene efter den anden, saa ere til andre Tider Traditionerne saaledes sammenarbejdede, at de møjsommelig maa skilles ud fra hinanden næsten Sætning for Sætning, et Arbejde, som saa dog ogsaa lønner sig, for saa vidt som der af en Fortælling, fuld af modsigende Enkeltheder, dem, der fra først af har vakt Kritiken, fremkommer Fortællinger, som hver for sig er afsluttet og sammenhængende. Dette gælder saaledes Syndflodsfortællingen. Efter at Kritiken har gjort sin Gerning, har Sagnet delt sig i to, af hvilke hvert meddeler Begivenheden paa sin Maade. I det første forkynder Elohim Noah, at alt levendes Undergang er besluttet af ham, fordi Jorden er bleven fuld af Uret. Noah selv byder han gøre sig en Ark af Fyrretræ, inddelt i Rum og beget uden og indentil, 300 Alen lang, 50 Alen bred og 30 Alen høj, med en Lysaabning for oven af en Alens Vidde og en Dør paa Siden og med et nederste, et mellemste og et øverste Dæk. Naar han fører Vandfloden over Jorden, skal Noah efter den Pagt, Elohim har oprettet med ham, gaa ind i Arken med sine Sønner, sin Hustru, sine Sønners Hustruer og af alt levende et Par, Han og Hun, af hver Art. Og da Noah var 600 Aar gammel, kom Flodens Vande over Jorden. Paa den 17de Dag i den anden Maaned brast alle det store Urhavs Kildeaabninger, og Himlens Sluser aabnedes. Netop paa denne Dag gik Noah ind i Arken. Og Vandet tog til og steg højt paa Jorden, og Arken flød paa Vandets Overflade. Da døde alt hvad der rører sig paa Jorden, Fugle og tamme Dyr og vilde Dyr og al Jordens vrimlende Kryb og alle Mennesker. Og Vandet voksede over Jorden 150 Dage. Og Elohim kom Noah i Hu og lod en Vind fare hen over Jorden, og Vandene faldt, og Urhavets Kilde-

aabninger stoppedes og Himlens Sluser. Og Vandet formindskedes efter 150 Dages Forløb. Og paa den 17de Dag i den 7de Maaned standsede Arken paa Ararats Bjærge. Og Vandet tog gradvis af; paa den 1ste Dag i den 10de Maaned saa man Bjærgenes Toppe. I Noahs 601ste Aar, paa den 1ste Dag i den 1ste Maaned, var Vandet tørret bort fra Jorden. Og paa den 27de Dag i den 2den Maaned var Jorden bleven tør. Og Elohim talede til Noah og bød ham gaa ud af Arken med sin Hustru, sine Sønner og sine Sønners Hustruer og alt, hvad der var hos ham i Arken af Fugle og af firføddede Dyr og af Kryb, »og de skal vrimle paa Jorden og være frugtbare og mangfoldige paa Jorden«. Da gik Noah ud, og Elohim velsignede Noah og hans Sønner og sagde til dem: »Vorder frugtbare og mangfoldige og opfylder Jorden« Denne Beretning er dannet af 1. Mosebog 6. Kap., 6.—13. V.; 7. Kap. 6. V., 11. V., 13.—16. V., 18.—21. V. og 24. V.; 8. Kap. 1.—2. V. første Halvdel, 3. V. anden Halvdel—5. V., 13. V. første Halvdel, 14.—19. V. og 9. Kap. 1. Vers.

Ind og ud imellem disse Vers slynger saa den anden Beretning sig saalunde: Jahve sagde til Noah: Gaa du og dit ele Hus ind i Arken, ti hvad dig angaar, saa har jeg set, at du er retfærdig for mig i denne Slægt. Af alt rent Kvæg skal du tage dig 7 Par, Han og Hun, men af det, som er urent, 1 Par, Han og Hun. Ti om endnu 7 Dage vil jeg lade det regne paa Jorden 40 Dage og 40 Nætter og udslette af Jorden ethvert Væsen, som jeg har skabt. Og efter 7 Dage kom Flodens Vande over Jorden. Og der var Regn paa Jorden 40 Dage og 40 Nætter. Og Jahve lukkede til efter Noah, og Vandet steg og løftede Arken, mens alt, i hvis Næse der var Livsaande, døde Jorden over. Og efter 40 Dages Forløb aabnede Noah Vinduet paa Arken og sendte Ravnen ud, der fløj hid og did, indtil Vandet var tørret bort fra Jorden. Da sendte han Duen ud for at se, om Vandet var faldet. Men Duen vendte tilbage til ham i Arken, ti Vandet stod endnu over hele Jorden. Og han ventede 7 Dage endnu, saa udsendte han atter Duen. Og den kom tilbage til ham ved Aftenstid og havde et friskt Olivenblad i sit Næb. Og han ventede 7 Dage endnu og sendte saa atter Duen ud, men da vendte den ikke tilbage til ham. Saa tog Noah Dækket af Arken og saa, at Jordens Overflade var bleven tør. Han byggede Jahve et Alter og ofrede af alle rene Dyr og Fugle et Brændoffer paa Alteret. Og Jahve lugtede den behagelige Lugt og Jahve sagde i sit Hjærte:

Jeg vil for Fremtiden ikke mere forbande Jorden for Menneskets Skyld, ti Menneskets Hjærtes Tanke er ond fra Ungdommen af, og jeg vil ikke mere ihjelslaa alt levende, saaledes som jeg har gjort. Fra nu af skal, saa længe Jorden staar, Sæd og Høst, Kulde og Hede, Sommer og Vinter, Dag og Nat aldrig aflade. (7. Kap. 1.—5. V., 7.—10. V., 12. V., 16. V. sidste Halvdel — 17. V., 22.—23. V.; 8. Kap. 3. V. første Halvdel, 6.—12. V., 13. V. sidste Halvdel, 20.—22. Vers.)

Naar det ogsaa her er lykkedes at fremdrage, som to Helheder, de Sagnformer, i hvilke Fortællingens uopløselige Modsigelser forvandles til naturlige, i Sagnets dobbelte Vækst grundede Forskelligheder og dens besynderlige Gentagelser blive til Vidnesbyrd om, at de to Traditioner mere ere indflettede i hinanden paa udvortes Maade end organisk sammenarbejdede, saa er det for det første, som i Skabelseshistorien, det skiftende Navn paa Gud, der har vist Vej og Fortællingen igennem skilt »Elohistens« Beretning ud fra »Jahvistens«, eller »Præstekrønnikens« fra »Folkekrønnikens«, som A. C. Larsen kalder dem. Hertil knytter sig saa en forskellig Sprogbrug ogsaa paa andre Omraader som i de hebraiske Udtryk for Han og Hun eller for Arkens Vindue. Men det mest iøjnefaldende Skel drage de reelle Modsigelser: Elohim befaler Noah at tage 1 Par med sig i Arken af alt levende, Jahve befaler ham at dele Dyrene efter de »rene« og de »urene« og tage 1 Par af de sidste, men 7 af de første; »af Fuglene 1 Par,« siger Elohim, »af Himlens Fugle 7 Par,« siger Jahve. Hos Elohisten bryder Uvejret løs samme Dag, Noah er gaaet ind i Arken, hos Jahvisten varer det endnu 7 Dage derefter, inden Flodens Vande komme. Hos Elohisten stiger Vandet i 150 Dage, hos Jahvisten i 40 Dage, før det igen falder. Endnu ved Fortællingens Afslutning lægger den forskellige Opfattelse sig for Dagen: Elohisten slutter med Regnbuen som et Pagtens Tegn mellem Elohim og alt levende paa Jorden; Jahvisten med Noahs Brændoffer til Jahve af alle rene Dyr og Fugle. Og idet Udskillelsen har fundet Sted, viser det sig, at de livlige, novellistiske Træk, f. Eks. Udsendelsen af Ravn og Due, høre hjemme hos Jahvisten, i »Folkekrønniken«, ligesom i Skabelseshistorien Fortællingerne om Edens Have og om Kain og Abel, medens Elohisten, »Præstekrønniken«, mere samler sig om skematiske Inddelinger, Tids- og Talbestemmelser.

IV.

Hvis klare Resultater ere et Bevis for Rigtigheden af den Fremgangsmaade, hvorved de ere udvundne, saa vil det være paa sin Plads endnu at anføre et Par Eksempler paa, hvorledes Bibelkritiken efter de samme Principer — forenet Hensyn til Fremstillingens Form og Indhold, Sammenstilling af sproglige Egenheder, af meddelte Kendsgerninger og af bærende Grundtanker — har skilt sammenførte Strømme ud fra hverandre og paavist hvers oprindelige Løb.

1ste Mosebogs Fortælling om Patriarken Jakobs Flugt fra hans Barndomshjem lider af en underlig uklar Dobbelthed; snart er det Moderen, der sender ham bort, snart Faderen, snart sker det af religiøse Hensyn, snart af Frygt for hans Liv. Hvor naturligt og klart bliver derimod ikke det hele, naar Fortællingen deles i følgende to:

1) Esau var 40 Aar gammel, og han tog til Hustru Judith, en Datter af Hetiten Beeri, og Basmath, en Datter af Hetiten Elon, og de gjorde baade Isak og Rebekka Hjærtesorg. Saa sagde Rebekka til Isak: „Jeg er ked af mit Liv for disse Hets Døtres Skyld! Tog Jakob sig ogsaa en Hustru af Hets Døtre, hvad var da Livet for mig!“ Saa kaldte Isak paa Jakob, velsignede ham og gav ham den Befaling: „Du maa ikke tage en Hustru af Kanaans Døtre! Gør dig færdig, drag til Mesopotamien til din Morfader Bethuels Hus og tag dig derfra en Hustru af din Morbroder Labans Døtre..“ Saa sendte Isak Jakob bort, og han drog til Mesopotamien til Syreren Laban, Bethuels Søn. (26. Kap. 34. V.; 27 K. 46. V.—28 K. 5. V.)
2) Esau hadede Jakob for den Velsignelse, hans Fader havde lyst over ham, og han sagde i sit Hjærte: „Den Tid kommer snart, at vi skal sørge over min Fader, og saa vil jeg slaa min Broder Jakob ihjel!“ Rebekka spurgte disse Ord af hendes ældste Søn Esau, og hun sendte Bud og kaldte sin yngste Søn Jakob til sig og sagde til ham: „Se, din Broder Esau vil hævne sig paa dig ved at slaa dig ihjel; men hør nu efter mit Ord, min Søn, staa op, flygt til min Broder Laban til Haran, og du skal blive nogen Tid hos ham, indtil din Broders Hæftighed lægger sig og han faar glemt, hvad du har gjort imod ham; saa vil jeg sende Bud og hente dig derfra.“ Saa udvandrede Jakob fra Beersaba og drog til Haran. (27. K. 41—45 V.; 28. K. 10 V.)

Ogsaa her er Stilen med til at drage de skillende Linjer, særlig det hebraiske Navn Paddan Aram for Mesopotamien og de Formler, i hvilke Isak velsigner sin Søn ved Afskeden.

Med lignende Sikkerhed er man i Stand til at opløse Beretningen om Overgangen over det røde Hav i dens to i Aand og Opfattelse noget forskellige Grundbestanddele. Den ene Fortælling

giver et Billede af den gudbeaandede Folkeførers overnaturlige Herredømme over Naturkræfterne; den lyder saaledes:

1) Ægypterne forfulgte Israels Børn og naaede dem, da de havde lejret sig ved Havet, alle Faraos Vognheste og hans Ryttere og hans Hær. Og Israels Børn raabte til Jahve. Og Jahve sagde til Mose: „Hvi vil du raabe til mig? Sig til Israels Børn, at de skulle drage frem. Og opløft du din Stav og udræk din Haand over Havet og skil det ad, og Israels Børn skulle gaa midt igennem Havet paa det tørre. Og jeg, se, jeg vil forhærde Ægypternes Hjærte, at de skulle forfølge eder; saa vil jeg forherlige mig paa Farao, paa hans Vogne og paa hans Ryttere. Og Ægypterne skulle fornemme, at jeg er Jahve..“ Og Mose udrakte sin Haand over Havet, og Vandene skiltes ad. Og Israels Børn gik midt igennem Havet paa det tørre, og Vandet var dem en Mur paa deres højre og paa deres venstre Side. Og Ægypterne forfulgte dem og droge efter dem, alle Faraos Heste, hans Vogne og hans Ryttere, til midt i Havet. Da sagde Jahve til Mose: „Udræk din Haand over Havet, og Vandene skulle falde tilbage over Ægypterne, over deres Vogne og deres Ryttere.“ Saa rakte Mose sin Haand over Havet, og Vandet kom igen og skjulte i hele Faraos Hær Vogne og Ryttere, som vare komne efter dem i Havet; der blev end ikke én tilovers af dem. Men Israels Børn vare gangne paa det tørre midt igennem Havet, og Vandet havde været dem en Mur paa deres højre og paa deres venstre Side. (2. Mosebog 14. K. 8.—9. V., 10. V. anden Halvdel, 15.—18. V., 21.—23. V., 26.—27. V. første Halvdel, 28.—29. V.)

Den anden Fortælling lægger en Hovedvægt paa Begivenhedens naturlige Aarsager og lyder saaledes:

2) Og det blev Kongen af Ægypten tilkendegivet, at Folket flyede. Saa lod han spænde for sin Vogn og tog sit Folk med sig. Og han tog seks Hundrede udvalgte Vogne og alle Vogne i Ægypten og Høvedsmændene over dem alle. Og Farao nærmede sig; og Israels Børn opløftede deres Øjne og se, Ægypterne droge efter dem; da frygtede de saare. Og de sagde til Mose: „Mon der ikke var Grave i Ægypten, siden du tog os ud til at dø i Ørken? Hvi gjorde du os dette, at du førte os ud af Ægypten? Er det ej det Ord, som vi talede til dig i Ægypten, sigende: Lad af fra os, vi ville tjæne Ægypterne; ti det er bedre at tjæne Ægypterne end at dø i Ørken?“ Da sagde Mose til Folket: „Frygter ikke, bliver staaende og ser Jahves Frelse, som han skal vise eder i Dag; ti disse Ægyptere, som I se i Dag, dem skulle I ikke i al Evighed se mere herefter. Jahve skal stride for eder, og I skulle tie.“ Da drog den Guds Engel, som gik foran Israels Hær, af Sted og drog bag dem, og Skystøtten drog fra deres Ansigt og stod bag dem. Og den kom imellem Ægypternes Hær og Israels Hær, og den var Sky og Mørke [for hine], men oplyste Natten [for disse]; og den ene kom ikke til den anden den ganske Nat. Og Jahve lod Havet fare bort ved et stærkt Østenvejr den ganske Nat og gjorde Havet som det tørre. Og det skete, der Morgenvagten kom, da saa Jahve i Ildens og Skyens Støtte til Ægypternes Hær og forfærdede Ægypternes Hær. Og han stødte Hjulene af deres Vogne

og lod dem rykke frem med Besvær; da sagde Ægypterne: „Jeg maa fly for Israel; ti Jahve strider for dem imod Ægypterne.“ Og Havet kom igen mod Morgenen, i sit sædvanlige Leje, og Ægypterne flyede imod det; saa styrtede Jahve Ægypterne midt i Havet. Saa frelste Jahve Israel den samme Dag af Ægypternes Haand, og Israel saa Ægypterne ligge døde ved Havets Bred. (2. Moseb. 14. K. 5.—7. V., 10 V. første Halvdel, 11.—14. V., 19.—20. V., 24.—25. V., 27. V. anden Halvdel, 30. V.)

V.

Endnu staar Bibelgranskningen foran halvgjort Gerning; men saa meget er allerede naaet, at Kritikens Berettigelse og Nødvendighed ikke længer kan afvises. Det mystiske Skær, der tidligere har dækket Mosebøgernes Tilblivelse, har maattet vige for en Forklaring, efter hvilken de vise sig at være blevne til paa ganske samme Maade som andre historiske Oversigtsværker, kun med Egenskaber, der tyde paa, at Historieskrivningen endnu var i sin Barndom, da der lagdes sidste Haand paa Værket for at gøre det til en Helhed. I vore Dage vilde man drage Skel mellem sine Kilder efter Alderen og — saaledes som Madvig overfor Klassikerhaandskrifterne — søge gennem kritisk Sammenligning at faa tegnet deres Stamtræ. Idet man saa' bort fra de yngre, der i lige Linje nedstammede fra forhaandenværende ældre og derfor ikke frembød nogen selvstændig Værdi, vilde man dernæst sammenstille de ældre og oprindeligere Kilder og veje deres Troværdighed, for saa vidt der fandtes uforenelige Modsætninger mellem dem. Kunde ingen Sandsynlighedsberegning afgøre Sagen, vilde man endelig meddele de forskellige Beretninger uden Tilsløring af Forskellen og saa vidt muligt paavise, hvad Kredse og Tider de skrev sig fra og hvad Farve der derved naturlig maatte være paatrykt dem. Men det er ikke den Fremgangsmaade, de endelige Redaktører af Mosebøgerne har brugt.

Hvad de har haft liggende for sig af historisk Materiale, har de ikke sorteret efter Alder og historisk Værdi, men vævet sammen, snart paa rent mekanisk og tilfældig Maade, snart ledede af en bestemt Tendens. Ældgamle Dokumenter ere komne til at gaa i ét med Aarhundreder yngre Beretninger, modstridende Sagndannelser, samtidig fastholdte, slaa Krøller og Knuder paa Fortællingens Traad, folkelige og præstelige Synspunkter løbe forstyrrende imellem hverandre, den skrivendes Stade lægger hans egen Tids Konturer og Kolorit hen over Billedet af længst

forsvundne Dage: paa utallige Steder brister og rævner Fremstillingens Enhed og historiske Grund. Men ligesom det har været muligt ved mangen Enkeltfortælling at grave dens forskelligartede Bestanddele ud hver for sig og derved faa den indre Modsigelse hævet, har det ogsaa vist sig muligt at levendegøre de vekslende Standpunkter og Samfundstilstande, der komme til Orde i Mosebøgernes forskellige Afsnit, og derved nærmere at bestemme disses historiske Plads.

Saaledes skriver Forfatteren af 5te Mosebog ud fra en Tid med jævne Forhold, med et religiøst Folkeliv, hvor Festerne foruden den ugentlige Sabbat er tre om Aaret: Paaske, Pinse og Løvsalsfest, der alle tre fejres i taknemmelig Glæde, den første over et historisk Minde: Udgangen af Ægypten, de to sidste over Høsten, der er bragt i Hus. Det er en Festglæde, der skal omfatte alle, Husets Herre, hans Søn og hans Datter, men ogsaa hans Tjæner og hans Tjænestepige og hvem der som Gæst er indenfor hans Døre: Leviten, den fremmede, Enken og den faderløse; alle skal de være glade, »kun være glade«, i Følelsen af, at Jahve fremdeles vil velsigne dem og deres Hænders Gerning. Ingen maa møde tomhændet til Festen, men frivilligt skal hver ofre som han har Ævne til. Præsterne — Leviterne — leve spredt om i Befolkningen, de stilles i Klasse med Enker og faderløse, leve af en fattig Part i Ofrene: Boven, Kæberne og Kallunet af det ofrede Dyr, en Kurvfuld af Jordens Førstegrøde, og henvises derfor til hver Mands Omsorg: »Leviten, som er indenfor dine Porte, maa du ikke forlade, ti han har ikke Lod eller Arv med dig«; ved Festen skal man lade ham »komme, spise og blive mæt«. Der er endnu ingen gejstlig Magtfylde, ingen Ypperstepræst, intet prægtigt Tabernakel, men der tales om Profeter af Folkets Midte, i hvis Mund Jahve har lagt sine Ord og som derfor optræde i hans Navn med Krav paa at høres og lydes. Et verdsligt Kongedømme staar som en godkendt Fremtidsmulighed, blot at Kongen skal vælges blandt selve Folket og tarvelig i Sæder ikke maa holde mange Heste eller have mange Koner eller mange Rigdomme.

Helt andre Forhold danne Baggrunden for de foregaaende Mosebøger. 3dje Mosebog kender foruden de nævnte Fester tillige Forsoningsfesten, Festernes Fest, der skal staa som »en evig Lov« — saa betydningsfuld, at enhver, der ikke fejrer den paa rette Maade, skal »udryddes af sit Folk«. 4de Mosebog paabyder et dagligt Brændoffer, Morgen og Aften. Og Ofrene paa Festdagene

ere her ikke længer glade Sjæles frivillige Gaver efter hvers Ævne, men Son- og Skyldofre, der ere satte i System og nøje fastslaaede i alle deres Enkeltheder: to unge Okser, én Vædder og syv Vædderlam, dertil tre Tiendedele af et Maal Hvedemel sprængt med Olje og et halvt Maal Vin til hver Okse, to Tiendedele og en Tredjedel til hver Vædder, en Tiendedel og en Fjærdedel til hvert Lam; ved Løvsalsfesten endog Brændofre 8 Dage i Træk (af 13 + 12 + 11 + 10 + 9 + 8 + 7 + 1 Okse; 2 Væddere daglig de 7 Dage, 1 den 8nde; 14 Vædderlam daglig de 7 Dage, 7 den 8nde, alt med tilhørende Mad- og Drikoffer). »I skal passe paa at bringe mig min Offergave, som er mit Brød til mine Ildofre, til en velbehagelig Lugt for mig paa de bestemte Tider,« siger Jahve gennem Mose til Israels Børn. Der findes en Præstestand med uhyre Indtægter: det førstefødte af alt, Mennesker og Kvæg, hører Præsterne til, dog at Menneskers førstefødte løskøbes for en bestemt Sum; Tiende af »Jordens Sæd og Træers Frugt, stort Kvæg og smaat Kvæg« har Leviterne Krav paa — det er for hver fem Gange saa meget som en almindelig Lægmand havde at leve af; 48 Stæder skulle gives dem i Eje, med et Overdrev omkring hver paa 2000 Alen fra Byens fire Hjørner, til Græsning for deres Hjorder. Der er en højhellig Stand af egentlige Præster, Aarons Efterkommere; de øvrige Leviter gaa kun disse til Haande og maa end ikke røre Pagtens Ark, hvis de ikke vil dø. I Spidsen for Præsterne staar en Ypperstepræst, den eneste, der — én Gang om Aaret, paa Forsoningsdagen — maa gaa ind i det allerhelligste for at »gøre Forligelse for sig og sit Hus og for hele Israels Menighed«. Hans prægtige Dragt er hans Magts og hans Værdigheds Sindbillede; den straaler af Farver: Guld, blaa Uld, Purpur, Skarlagen og hvid Bomuld kunstig vævet i hinanden, omslynget af Guldkæder og Guldringe, Guldbjælder og Granatæbler, foran paa Brystet Karneol, Topas og Smaragd, Karfunkel, Safir og Diamant, Opal, Agat og Ametyst, Turkis, Sardonyx og Jaspis, 3 og 3 i Rad, i Guldindfatning med de tolv Stammers Navne indgravede. Og i samme Pragt skildrer 2den Mosebog Tabernaklet — Helligdommen, i hvilken Jahve vil bo blandt Israels Børn —, ogsaa det rejses af hvid Bomuld, blaa Uld, Purpur og Skarlagen med udskaaret Arbejde i Guld, Sølv og Kobber, vingebrede Keruber i drevet Guld, Skaale og Fade og Kander — et Centner purt Guld blot til den seksarmede Lysestage og dens Tilbehør. Alt har fast Form og bestemt Maal, er planlagt og paabudt ved

Befaling fra oven, men savner det friske Præg af Vækst i Bunden, som 5te Mosebog frembyder. Festerne og Præsterne, Ypperstepræsten og Tabernaklet, det er alt et Billede af gennemført Organisation, anerkendt Magt og rodfæstet Rigdom, af saadanne Tilstande, hvori en Udvikling afsluttes og stivner.

VI.

Der synes da ikke at kunne være Tvivl om, at Kærnen i 5te Mosebog maa være bleven til længe forud for de andre Mosebøger. Kan den nu skrive sig fra Mose, kan den være forfattet, inden Israeliterne havde fæstet Bo i Kanaan?

Det hedder blandt de Krigslove, der forkyndes i 20. Kap.: »Hver Mand, som har bygget et nyt Hus og ikke indviet det, maa gaa tilbage til sit Hus, for at han ikke skal falde i Slaget og en anden Mand indvie det; hver Mand, som har plantet en Vingaard og ikke nydt de første Frugter af den, maa gaa tilbage til sit Hus, for at han ikke skal falde i Slaget og en anden Mand nyde dens første Frugter; og hver Mand, som har trolovet sig en Hustru, men endnu ikke taget hende, maa gaa tilbage til sit Hus, for at han ikke skal falde i Slaget og en anden Mand tage hende.« Men disse Bestemmelser passe ikke paa et Folk, der endnu er paa Vandring og først skal til at erobre det Land, hvor Husene skal bygges og Vingaardene plantes; de tale om Tider, da alt forlængst er kommet til Ro i faste Tilstande. Og maa det ikke være Tider, hvor i det mindste de ti Stammer af Folket allerede ere bortførte i Landflygtighed, for at det — som i 29. Kap. — kan siges: »Derfor er Jahves Vrede optændt imod dette Land, saa at han har ført al den Forbandelse over det, som er skreven i denne Bog, og Jahve har oprykket dem af deres Land i Vrede og i Hastighed og i stor Fortørnelse og bortkastet dem til et andet Land, som det ses paa denne Dag.« Som i et langt Perspektiv kastes Blikket tilbage til Moses Dage, naar det ved Skriftets Slutning lyder: »Men der opstod ikke mere en Profet i Israel som Mose, hvem Jahve havde kendt Ansigt til Ansigt.« Mose er, da 5te Mosebog skrives, vokset op til saa overnaturlig en Skikkelse, at han, idet han forkynder Pagten med Jahve, kan sige: »I staa i Dag alle for Jahves, eders Guds, Ansigt: eders Stamfyrster, eders Ældste, eders Øverster, hver Menigmand i Israel, eders Smaabørn, eders Hustruer, den fremmede, som er midt i din

Lejr, dine Brændehuggere og Vanddragere.« Kun en Fantasi, der arbejder i Sagnets Fjærnhed fra Virkeligheden og higer efter i det Billede, den udkaster, at se et stort religiøst Sindbillede, kan forestille sig en enkelt Mand, selv nok saa vældig en Profet, talende paa én Gang til et helt Folk.

Men skulde man ikke kunne komme Skriftets Historie paa endnu nærmere Hold?

Aar 621 i Kong Josias' 18de Aar skete i Følge 2den Kongernes Bog 22. Kap. den mærkelige Begivenhed, at Ypperstepræsten Hilkia fandt en Bog, »Lovens Bog« eller »Pagtens Bog«, i det jerusalemske Tempel. Den blev læst for Kongen, der blev saa betaget deraf, at han sønderrev sine Klæder, samlede alle de ældste i Riget om sig, drog op i Templet med dem og dér læste den fundne Bog højt for Folket. Derpaa lod han alle de Billeder og Redskaber, der hørte Baal, Astarte og hele Himlens Hær til, føre ud af Templet og opbrænde udenfor Byen; Afgudsstøtterne paa Højene rundt om i Landet væltede han og nedbrød Altrene, omhuggede Offerlundene og slagtede deres Præster eller flyttede dem til Jerusalem, udryddede Spaakvinder og Tegnsudlæggere, tilintetgjorde Husguder og Afgudsbilleder og holdt saa med det hele Folk en Paaske i Jerusalem, som den var foreskreven i Bogen og som den ikke var fejret siden Dommernes Dage. — Nu er det, Bibelkritikerne mene, at Bogen, som ved den Lejlighed kom frem og som gav Stødet til et saa kraftigt Forsøg paa en Reform af Gudsdyrkelsen, netop i det væsentlige var den, vi nu kalde 5te Mosebog. Denne er ikke større end at den paa én Gang kunde læses op fra Ende til anden, som det siges, at Kongen gjorde, hvilket vilde været umuligt, hvis det fundne Skrift havde omfattet alle 5 Mosebøger. Og Kongens Handlinger efter Læsningen stemme netop med og begrænse sig til Befalinger, 5te Mosebogs Kærneafsnit udstede. »I skulle ødelægge alle de Steder, hvor Hedningerne have tjænt deres Guder, paa de høje Bjærge og paa Højene og under alle grønne Træer, og I skulle nedbryde deres Altre og sønderslaa deres Støtter og opbrænde deres Astartebilleder med Ild og omhugge deres Guders udskaarne Billeder og udrydde deres Navn«, hedder det i 12. Kap. »Der maa ikke findes nogen hos dig, som giver sig af med Spaavæsen, med at øve Trolddom, at mane, være Sandsiger og gøre Spørgsmaal til afdøde«, siger 18. Kap. Præsternes Overflytning til Jerusalem og Paaskens Festligholdelse dér svarer til Befalingen: »Paa det Sted, som

Jahve udvælger i en af dine Stammer, dér skal du ofre dit Brændoffer og dér skal du gøre alt, hvad jeg byder dig«, og endelig giver 5te Mosebogs 16. Kap. en udførlig Redegørelse for, hvorledes Paasken skal fejres »paa det Sted, Jahve, din Gud, vil udvælge til der at lade sit Navn bo«.

Ere nu disse Gisninger rigtige, saa er der altsaa Dele af Skriftet, som ikke kan være blevne til før Israels Riges Undergang i Aaret 722, andre Dele, som ikke kan være blevne senere til end Aar 621. Og skulde det være saa, at den Velsignelse, der i 33. Kap. lyses over Juda: »Hør, Jahve, Judas Røst, og lad ham komme til sit Folk, med sine Hænder strider han for det!« er møntet paa Tider, da Juda Riges Befolkning delvis var ført til fremmed Land af sine Fjender, saa passer det kun paa Tidsrummet mellem 599 og 588, i hvilket saa dette Tillæg til 5te Mosebog maatte være forfattet.

VII.

Der findes blandt danske Skolebøger en mærkelig lille Bog: »Tillæg til de bibelhistoriske Lærebøger. Til Bibelkundskabs Fremme. Ved H. V. Bohr, Præst til Olsker og Allinge. København 1862.« Det mærkelige ved den er, at den historisk-kritiske Granskning af de bibelske Skrifter i den findes godkendt og Resultater af den forelagt for Skoledisciple af en Præst i Folkekirken. »Det er klart,« staar der i den om Mosebøgerne, »at dette Værk ikke er af én Støbning, men sammenføjet af tidligere Skrifter, som ere gengivne med saa stor Troskab, at ikke blot den disse Skrifter særegne Opfattelsesmaade af Begivenhederne, men ogsaa de dem ejendommelige Udtryk ere at genkende. Det er først ved Antagelse af saadanne tidligere til Grund liggende Skrifter, at vi ere i Stand til at forklare os, hvorledes der om nogle Begivenheder kan findes en dobbelt Beretning, der indeholder Gentagelser eller endog Modsigelser, der staa uopløste ved Siden af hinanden. Vi have altsaa her sammenslyngede i hinanden flere Skrifter, rimeligvis fra forskellige Tider, men om Tiden for Affattelsen af disse Skrifter er det naturligvis endnu vanskeligere at have nogen Mening end om den sidste Bearbejdelse; dog synes der alle Vegne at fremtræde Kendskab til sildigere Tider, saa at vel vanskeligt noget af Værkerne er affattet før Samuels og Sauls Tid. Der er altsaa i Følge denne Antagelse hengaaet et Tidsrum af flere Hundrede Aar imellem Begivenhederne selv og deres Optegnelse i disse til Grund liggende Skrifter.«

Forfatterens Formaal med den lille Bog var at lære Skolens Disciple at finde sig til rette i den bibelske Histories Kilder og gennem en Betragtning af de historiske Bøgers Tilblivelse mulig »klare og fjærne nogle af de Tvivl om Fortællingernes Paalidelighed, som saa ofte opstaa hos den ældre Discipel«. I »Fædrelandet« anbefaledes den af den senere Forstander for Jonstrup Seminarium, V. Driebein, som imod den gammeldags Ortodoksi og Inspirationslære betonede, »at det ikke er nogen ret Maade at ære Gud paa ved enhver Lejlighed at fremdrage Skriftens Guddommelighed som et *Asylum ignorantiæ*«; men i »Evangelisk Ugeskrift« gik en anonym gejstlig Kritiker alvorlig løs paa Bibelkritiken med den for Lægmandstænkere selvmodsigende Paastand: »Den har udviklet et betydningsfuldt Fremskridt i videnskabelig Forskning, men dette har været forbundet med et umaadeligt Tilbageskridt i religiøs og historisk Sandhed.« Særlig anker han over, at Bibelkritikens formentlige Resultater ere optagne i en Skolebog, og giver desaarsag sin Kritik Overskriften: »Et pædagogisk Misgreb.« »I Steden for at vove den Risiko, som er forbunden med at sætte nye Lapper paa et gammelt Klædebon«, siger han, »maa det for Skolen være nok i de herhen hørende Spørgsmaal ganske simpelt at holde sig til den kirkelige Tradition, som fra Tid til Tid viser sig paany at være ganske rigtig og i Stand til at udholde Kritikens Storme.« Bogens Forfatter kæmper som en Mand for sin Mening. »Jeg er aldeles forvisset om«, svarer han, »at det intet Misgreb er, naar jeg har fremstillet mine Anskuelser om det sagnagtige i mange Beretninger, navnlig fra den ældste Tid, og i Forbindelse dermed om Kildernes sildige Affattelse; jeg vilde ikke have kunnet foredrage den bibelske Historie, hvis jeg havde ladet saadanne Spørgsmaal uberørte. Det er netop saaledes, at Tvivlene begynde at finde Indgang i Disciplenes Sind; en eller anden vidunderlig Begivenhed vækker deres Forbavselse og fremkalder Ønsket om en Forklaring, og indlader man sig ikke paa deres Spørgsmaal, men lader deres Tvivl raade sig selv, saa ville disse let vende sig mod hele den bibelske Historie, og den hellige Skrift bliver dem maaske tilsidst en Æventyrets og Løgnens Bog i Steden for Livets og Sandhedens.. Jeg véd ikke, om en Lærer af de reneste ortodokse Anskuelser indlader sig med Disciplene om saadanne Spørgsmaal, om han har Mod til at gøre sin naive Opfattelse gældende og bogstavelig binder Samsons Styrke til hans Haar, lader Bileams Æsel have Aabenbaringer, giver Slangen i Paradiset Fødder og Mæle og

docerer en Kosmogoni efter første Mosebog, idet han i det hele taget opstiller en særegen Lov for Bevarelsen af den hellige Historie; men saa meget tør jeg sige, at han saaledes ikke vil virke til synderlig Velsignelse paa dette Sted, og at faa Skolebestyrere ville finde sig i, at man benytter sin Stilling som Religionslærer til at mistænkeliggøre og muligt nedbryde, hvad der for øvrigt i Skolen læres om Naturen og Historien.« — »Dristige Ord«, udbryder hans Modstander, »der indeholde en mærkelig Forudsætning om Skolebestyrerne, en Tanke, der ikke vilde være disse i Almindelighed baade lærde og praktiske og meget dannede Mænd værdig. Skulde disse Mænd, hvis Opgave det er at forestaa de lærde Skoler med et upartisk Overblik, ikke forstaa, at ethvert Undervisningsfag maa følge sin egen Natur?« — Lad gaa, svarer Forfatteren, men saa glemmer De jo besynderligt nok, »at det netop maa betragtes som et Overgreb, naar Religionslæren ikke indskrænker sig til Trosspørgsmaal og Salighedsanliggender, men vil ved den hellige Skrift afpæle Vejen for al anden Kundskab.« Saadanne Brydninger kunde der for 27 Aar siden finde Sted mellem Præster i Folkekirken. Paa ét Punkt understreger den gejstlige Anonym Sagens Rækkevidde stærkere end hans Modstander, idet han spørger: »Skal Biblens utvetydige Beretninger om Aabenbaringsundere forsvinde ved Undervisningen for den dannede Ungdom af Hensyn til hvad der i de lærde Skoler læres om Naturen og Historien, imedens dog ingen endnu har været betænkt paa at lade den forsvinde i Almueskolen?« Blot at en senere Tid sikkert vil drage den Konsekvens, for hvis Skyld han mener, man heller ikke bør gøre det første Skridt.

VIII.

Den lille Bog blev som en Svale, der ikke gjorde Sommer og snart igen fløj ud af Skolestuen. Men jo mere det historiske Synspunkt for Biblens Tilblivelse gennemføres, des mere vil Spørgsmaalet ogsaa blive en Sag, der ikke kan holdes ude fra Skolen. Ogsaa A. C. Larsen minder derom i Indledningen til sit Skrift. Fordi »Israels Historie« hos os anvendes til Sjæleføde for alle Landets Børn under deres Opvækst som det Grundlag, hvorpaa deres religiøse og moralske Anskuelse opføres, saa henvender han sin Bog særlig til Lærerstanden; det er ham »utænkeligt andet end at der i denne Stand findes Mennesker, hos hvem af og til en

Følelse af uløselige Modsigelser er brudt frem, saa at det vil være dem kært at hengive sig til en uforbeholden Drøftelse, der kaster Lys over, hvad de lærte i Seminarierne«. Der mærkes ganske vist paa Overfladen ikke meget til en saadan Bevægelse i Lærerstanden, men dog kunde for nylig en ung modig Lærer paa et stort offentligt Skolemøde aabent udtale som sit Indtryk af Tilstandene, at Lærerne i Danmark vel var »religiøse, men ikke konfessionelle«. Og en tilstedeværende Præst, som overrasket erklærede, at han ikke før havde hørt den Paastand fremsætte, indrømmede, at han maatte lade staa hen, om den ikke dog var sand.

Den endelige Løsning for Skolens Vedkommende vil ikke være den at udelukke det rige Stof, de bibelske Fortællinger indeholde, fra Undervisningen, men at lade dem virke i Kraft af deres naturlige Indhold paa samme Maade som andre historiske og digteriske Livsbilleder og Sagn; Sandheden i dem forringes næppe i sin Virkning ved at drages ned paa Jorden og ind under det store Slægtskab, hvori alle menneskelige Forhold ere knyttede til hinanden.

Juni 1890.

H. Trier.

Danmark-Norge.

(Fortsatte Bemærkninger).

»Den danske Misstemning« har i det sidste Aar ofte været Samtaleæmne i Norge. Og Normændene har beklaget den formodede Antipati saa meget mer som de ikke fattede gribelig Grund til Forstemning. Den danske har i sin store Almindelighed med Rette kunnet betegne Normænds Tanker om en dansk Misstemning som Vildfarelse. Danskerne betragter tvært imod i Dag som i Gaar de norske som det kødelige Broderfolk, ja, næsten — og denne store Overdrivelse kan for Forholdet mellem begge Lande blive farlig — som det samme Folk.

Med Rette har den danske Gæst i Norge kunnet fremstille den store danske Flerheds Forhold til Broderlandet saaledes. Og naar Idèen om en Misstemning dog er kommen op, skyldes det kun nogle faa i Danmark.

Disse faa tilhører, tror jeg, alle et Par eksklusivt københavnske Kredse.

Rundtom »Hesten« har i Virkeligheden i de sidste Par Aar med længere eller kortere — og helst de korteste — Mellemrum københavnske *raisonneurs* behaget sig i et vist Raillerie over Norskhed. Denne Norge-Raillering vilde forblevet ligegyldig Privatadspredelse — ogsaa paa Grund af de ræsonnerendes højst paatagelige Ignorants i Æmnet — hvis ikke netop en Del af Pressens unge Mænd havde været at finde i Cirklerne, hvorom det drejer sig. Nu er de det, og en særdeles privat *rancune* fandt derfor lange Spalter til at øve et noget ondartet Vid.

Følgen blev saa den, at man i Norge — hvad der ej tør undre — tog for Landets Følelser det, som, ret besét, kun var en Stemning hos nogle meget enkelte.

Man har gjort dette bl. a. fordi disse jævnlig gentagne Udfald aldrig fra dansk Side blev imødegaaede. Sandsynligvis var det ogsaa Uret ej at imødegaa. Ti vistnok tør man antage, at alle disse forudgaaede Skoser har bidraget til at skærpe Tonen i det samlede Frontangreb, som nu ved Kejserbesøget blev Københavns sidste beklagelige Hilsen til Broderlandet.

Danmark maatte vistnok overfor dette Besøg tilkæmpe sig nogen Resignation. En vis Smerte var vel fra første Færd forklarlig i danske Sind. Og Jublen, den énstemmige og — i alt Fald i Avisberetninger — næsten fanatiske Hyldeststorm, hvormed man saa, da Kejseren endelig kom, hilste den tyske Monark, turde vel i Stilhed kunne øge vor smertelige Følelse: ti vi saá os ene og som forladte.

Men Klogskaben burde trods alt have gjort os til Pligt saa megen Selvbeherskelse, at vi tav — og ventede.

Vi burde sindigt have overvejet alle Grundene til Jublen og alle de særegne Omstændigheder, hvorunder Wilhelm II's Besøg fandt Sted. Disse Grunde og Særomstændigheder var mange. Det var første Gang i Aarhundreder, at Kristiania besøgtes af nogen fremmed Monark. Nu kom Europas mægtigste Regent og han kom tilmed officielt, med det bestemte Præg af med al Kraft at ville hævde for Kongeriget Norges Hovedstad dens fulde Ligeberettigelse med Stockholm, Kongen af Sverigs Residens.

At faa denne Ligeberettigelse anerkendt er nu, som alle véd, en Livssag for Normænd. Hvad Under da at de hilste som en Ven den Fyrste, der var kommen for at konstatere den ved i Norge at hilse paa Kongen af Norge?

Denne Fyrste var nu tilmed — Wilhelm II.

Alverden synes at være bleven enig om, at der er megen personlig Fortryllelse over denne Kejser. Og i Norge maatte han tilmed virke ganske særligt. Ti en ung Hersker vil tiltale et ungt Folk. De føler sig i Slægt. Desuden er Wilhelm II jo »Arbejdernes Kejser« og faktisk var det netop de laveste Befolkningslag, som i Kristiania jublede — ti naar hilste vel ikke Mængden begejstret sine Forhaabningers Cæsar?

Og selve hin Modsigelse, at denne Arbejder-Ven kom som et Militærlands Krigsherre med syv og tyve Skibe i sit Følge — selv den øgede, ved det oprullede Skuespils Pragt, i Øjeblikket Jublen.

København var, oprigtig talt, nærmest til at fatte dette. Vi har ladet os hallucinere af mindre end af en genial kejserlig Aktør.

Desuden kom — for at tage alle Grunde til den stærke Stemning i Kristiania med — Kejser-Turisten jo for anden Gang i to Aar til Fremtidens Turistland. Hver Normand indsér, hvad dette for Turisttrafiken vil faa at betyde. Og hvad mig angaar, finder jeg det, maa jeg tilstaa kun højst naturligt, at Normændene glædede sig ogsaa ved de gode Turistudsigter som hos os Landmændene har lettere for at komme i Stemning, naar der er Haab om en god Høst. Man kan jo ikke fordre samme Snæversyn paa Turistsagen af alle Lande.

Alt dette burde vi have forstaaet. Og vor Presse burde overfor Kejserstadsen have tiet — og ventet den uundgaaelige Reaktion.

Alle de, som kender Norge, vidste, at denne Reaktion vilde indtræde hastigt og særdeles mærkbart. I dette i Sandhed borgerlige og demokratiske Land kan Kejserbegejstring kun trives som en kortvarig Rus. Og Tysk-Begejstring vil trods alt paafaldende Gemyttets Slægtskab mellem Folkene foreløbig aldrig blive mér end Festdagsstemninger. Dertil er Statslivets Modsætninger hos Nationerne for uhyre.

Altsaa: Reaktionen kom, da vi allerede havde grovelig forløbet os. Den københavnske Presse havde endnu en Gang gjort — sit Bedste.

Med hvilken Sorg, ofte med hvilken Beskæmmelse læser dog ikke den, der staar udenfor og færdes for at sé og for at lære langt fra Grænseskellet Valby Bakke og Amagers Veirmøller, de journalistiske Udtalelser fra Egnen om »Hesten«. Perioder og Partier kan skifte. Navnene bliver andre. Men vore gamle Dumheder sejler kun under nye Flag, og mens vi langsomt mister alt andet, bevarer vi trofast ét: vore Feil. Vor Selvgodhed er udødelig. Den hænger os de Klapper for Øjnene, som bestandig og paa alle Felter hindrer os fra at sé vor egen Stilling. Den har altid overvurderet os selv og fabelagtig undervurderet — alle de andre.

Den fejrede ved Kejserbesøget Triumfer.

Den muntreste Presse var naturligvis vittig. Vi er alle uvidende nok til næsten altid at kunne være det. Vi er vittige med Provinsboernes sølle Vid, hvem selve deres Snæversyn giver Applomp og som fra den Krog, de aldrig forlader, dømmer inappellabelt alt *du haut en bas.*

Af gamle Fordomme drejer vi Ordspil. Er det noget Under, at vi faar Virtuositet? De Meninger og Anskuelser, over hvilke vi

flinke snirkler vore Bonmots, er jo en Menneskealder gamle — ligesom i Provinsbyers altid stille Aandsdamme — og i en Menneskealder kan man oparbejde adskillige vittige Vendinger.

Disse Vendinger benyttedes da livligt af den lysere Presse.

Lykkelig Ondskab om »stoute Nordmænd«, »halvbarbariske Mennesker«, »uciviliserede Samfund«, »norske Normænd« o. s v. glædede Redaktionskontorerne og Kaféerne — i Virkeligheden skrives en stor Del af vore Blade ikke for Publikum, men for fire, fem Kaféer. Den stadige Paavirkning gør saa des værre i Aarenes Løb hele Publikum til et Slags Kafépublikum.

Om én behagelig Spøg var de gladere og de højtidelige Blade fælles: man kaldte med klædelig Enstemmighed Kongen af Norge, hvem Kejseren gæstede, Konge af Sverig.

Vitsen var gammel og barnlig. Pilen, den indeholdt, var rusten — men, *enfin*, for 20 Aar siden vilde den endnu have ramt, og hvem skulde vel i Divanen eller andre Samlingspladser for Københavner-Bladmænd vide, at den nu længst ikke ramte mer? Ingen naturligvis. Man tør dog ikke forlange sligt.

I øvrigt drog de højtidelige Blade i Marken med de tohundredetusend Sønderjyder. Disse tohundredetusend dansktalende gør os mange Ulykker. Denne Gang førtes de i Leding mod Norge. Normændene mindedes om de lidende Brødre, som i Sønderjylland tilhørte samme Stamme og talte samme Sprog.

Sønderjyderne var her ganske paa urette Plads. Norge kan skænke dem inderlig Medfølelse, som Ven skænker Ven. Men Normændene er et eget Folk, og hvert Folk maa — som hvert enkelt Menneske — først tænke paa sin egen Fremtid og sine egne Interesser, som det maa gaa de paakrævede Veje for at fremme.

Samme Sprog som de danske Sønderjyder har Norge overhovedet ikke.

Norsk Sprog er norsk og intet andet. Dette norske Sprog har under det danske Herredømmes Aarhundreder som Talesprog aldrig været dødt. Kun Skriftsproget har været dansk — og er nu paa Veje til at ophøre med at være det. Det levende Tungemaal, som er rundet af Landet selv, bryder med det levendes Ret fra Folkemunde hver Dag stærkere ind over Skriftsproget, og inden Hundredaaret gaar ud, vil Fællessproget være en Illusion.

Normænd havde ved Kejsermødet ingen lidende af samme Sprog at mindes. Ti de danske Sønderjyder taler Dansk, Normændene Norsk.

Vi derimod, vi burde lære at erkende, at Normændene er et Folk for sig og Norsk et Sprog for sig.

Kun saaledes kan vi, fuldstændig ligestillede, pleje i dyb Forstaaelse vort nære Slægtskab med Norge og bevare som Rygstød mod Nord Norges Sympati.

Men at bevare denne Sympati vil koste os megen og lang Resignation.

Vi vil nemlig i de næste Aartier komme til at staa overfor et mægtigt fremskridende Norge. Det unge Land er begyndt at bruge sin Kraft. Det er paa Veje til at udnytte sine Rigdomme. Turisterne kommer ikke alene med Penge, de bringer ogsaa Idéer og de skærper Foretagsomheden. Og fremmed Kapital staar overalt rede til at udnytte alle de naturlige Hjælpekilder som Aar paa Aar en halv Verden beundrer.

Vi staar i dette Øjeblik i Norge overfor et Samfund, hvis Handlekraft ægges ved hele Europas Opmærksomhed, og hvis naturgivne Rigdomme er i Færd med at løftes paa de hundrede Omraader.

Den, som kender og har berejst Landet, vil uden Forbehold give mig Ret.

Det er dette, som af os danske vil fordre megen Resignation. Ti vi selv — gaar vi mon fremad? Øges Forretningslivet? Stiger den nationale Velstand? Bryder ung Foretagsomhed nye Baner?

Jeg skal ikke svare. Svaret faar hver give i sit stille Sind.

Men maaske var det jo muligt, at vi i de næste Aartier ikke vilde gøre slet saa store Fremskridt som Broderlandet. Og i saa Fald — nu vel det er jo altid menneskeligt i en og anden hemmelig Stund da at føle som et Gran af smertelig Bitterhed.

Men vi burde ganske bestemt søge at bekæmpe den.

Ogsaa fordi det i og for sig sikkert ikke er de ædleste Følelser i Sjælen, der her sættes i Bevægelse. Men først og fremmest dog, fordi det vil være det eneste kloge.

Dumme Angreb paa Norge — som dem f. Eks. Pressen nylig rettede mod Landet eller dem, en snæver Opfattelse Gang paa Gang med københavnsk Dumstolthed retter mod norske Forfattere — er i dette Øjeblik ligefrem upatriotiske.

Man behøver ikke at hengive sig til politiske Kandestøberier for at sé det.

Det blev under Kejserdagene i Kristiania ofte Mand og Mand imellem sagt, at vi ved den intime Tilnærmelse mellem Sverig-

Norge og Kejser Wilhelm II var bleven »omgaaede«. Der var endog dem, som brugte langt stærkere Ord. Fornuftige Folk i Skandinavien tror dog ikke, at nogen har tænkt paa »at omgaa os« — foreløbig.

Kong Oskar har vistnok været fuldstændig oprigtig, naar han har udtalt, at han vilde altid bevare en streng Neutralitet »saa længe som muligt og — endnu en lille Smule længere«.

Imidlertid — selv en lille Smule længere end muligt kunde under visse Eventualiteter faa Ende. Og den Dag kunde vi maaske prise os heldige, om i Norge, hvor Folket bestemmer over Krig og Fred, den gamle Sympati for Danmark endnu stod ved Magt.

Men det vil den sikkerlig ikke, hvis vi i Nabonid og Uvidenhed idelig retter Angreb paa et Land, som af os aldrig har fortjænt andet end Venskab. Af et godt og fuldt Hjærte bør vi unde Norge dets unge Lykke. Det misundte aldrig os.

Jeg vilde ønske, at vort Kafépublikum og vor Presse kunde lære at indsé dette. Men mit Haab er kleint.

Vi er kun store i én Kunst: den at blive ene. Vi har altid forstaaet at isolere os.

Sandsynligvis vil vi aldrig lære andet.

Og den Dag, hvor vi ved det tilstrækkelige Antal provinsielle Vittigheder har ført Norge fuldt og virkeligt over i Tysklands Arme — den Dag vil vi i Verden staa ganske ene.

— — —

Om jeg troede, det nyttede noget, vilde jeg opfordre de københavnske Journalister til at lære Norge at kende, inden de talte. Ti Forholdet mellem de to Lande synes mig at fortjæne saa megen Opmærksomhed.

Men jeg véd, at en saadan Opfordring vilde være resultatløs.

Københavnere forlader ikke mere København med Tilliggende. De har deres Grunde dertil. De vilde maaske ved at besøge andre Byer og andre Lande gøre saa mange smertelige Iagttagelser, at de vilde glemme deres Vid. Og det vilde, oprigtig talt, være trist at miste saa stor en Del af sin hele aandelige Bagage.

De faa, som tit rejser — dem svider det, naar de sér og sammenligner, mer end ofte nok om Hjærtet.

Derfor er de maaske lykkeligst, som bliver hjemme.

De pokulerer videre og siger en udmærket Vittighed om den Haand, der skriver sin Indskrift paa Gæstebudets Væg.

Juli 1890. HERMAN BANG.

En statistisk-økonomisk Uddannelse.

I.

Vilhelm Topsøe skrev en Gang vittigt: »Det danske Folk er et Folk af Jurister. De danskes Ideal er en juridisk Professor.« Han rammer med disse Ord et saart Punkt i vor Nationalkarakter. Ikke blot producerer vi aarligt et Utal af Jurister, ikke blot har dette Folkefærd megen Magt her i Landet (de leder vor Politik, vor ganske Administration og, selvfølgeligt, vor Retspleje, de styrer næsten alle vore økonomiske Institutioner, selv saa vanskelige merkantile Opgaver som at lede Eksport-Selskaber paatager de sig), men det lader sig næppe heller nægte, at der er noget juridisk, noget rethaverisk, i den almindelige Tankegang hos danske.

Et mærkeligt Tegn paa, at denne folkepsykiske Egenskab er i Udvikling, at Jusdyrkelsen breder sig, en frappant Bekræftelse af Topsøes Ord, er den Eksamens-Reform, som nu søges gennemført i det rets- og statsvidenskabelige Fakultet ved Universitetet.

Efter sikkert Forlydende foreligger der fra Fakultetet en Indstilling til Undervisningsministeriet angaaende en Omordning af de juridiske og statsvidenskabelige Eksaminer.

Fakultets-Indstillingen er ikke Offentligheden bekendt. Om en egentlig Kritik kan der derfor ikke være Tale her. Men Forlydenderne om den statsvidenskabelige Eksamens Reform forekommer mig saa ildevarslende, at der synes al Anledning til et: Vagt i Gevær!

Fakultets-Forslagets Hovedtræk er følgende. Den »fuldstændige juridiske« Eksamen deles i to Dele, hvoraf den første omfatter dansk Privatret, Proces og Strafferet. Den er en selvstændig Eksamen, skal formodentlig træde i Stedet for »dansk juridisk« Eksamen. Anden Del, en Tillægseksamen til

den første, omfatter vistnok Statsret, Romerret, Retsfilosofi, Søret og Folkeret.

Den statsvidenskabelige Eksamen ophæves. Derimod indrettes der en Art statsvidenskabelig Tillægseksamen til den først nævnte juridiske Eksamen. Denne Tillægseksamen omfatter Nationaløkonomi, Finansvidenskab, Statistik og Statsret. Den skal tages et Aar efter den juridiske »første Del«.

Den statistisk-økonomiske Universitets-Uddannelse reduceres altsaa til et Par teoretiske Pyntefag, som føjes til en i øvrigt ren og skær Jurist-Uddannelse. Jeg tror nemlig, at det vil holde haardt for Professorerne at faa mere end en rent ornamental økonomisk og statistisk Viden anbragt hos Juristerne gennem et Aars teoretisk Uddannelse. Og at faa dem til at beskæftige sig med disse Fag, mens de læser til første Del, det vil holde endnu haardere. Juristerne vil instinktmæssigt føle, at docerede rent teoretisk har Økonomi og Statistik ringe Værdi for det praktiske Liv, og de vil ikke ulejlige sig med at tage den Eksamen.

Reformen er, saa vidt jeg skønner, et sikkert virkende, kuende Slag mod den statistisk-økonomiske Uddannelse.

Og dette foreslaas ganske stille, mens praktiske Økonomers Trang til og Krav paa Kundskab og Overblik utvivlsomt er i Stigen, — mens statistiske og andre sociale Undersøgelser erkendes som nødvendigt Grundlag for Lovgivningen, særligt den økonomiske og hygiejniske, hvis denne skal hæves op over det dilettantmæssige Standpunkt, den endnu indtager, — mens den blotte formelle Lovkyndighed viser sig ganske utilstrækkelig i mange Administrationsgrene, saaledes Finansstyrelsen og den indenrigsministerielle Forvaltning.

Der synes netop nu at være Anledning nok til at søge den statistisk-økonomiske Uddannelse udviklet, forbedret, forandret til en virkelig praktisk-teoretisk Faguddannelse i Stedet for den rent teoretiske Dannelses-Eksamen, — saa at sige uden Værdi i det praktiske Liv, — vi nu har i den »statsvidenskabelige«.

II.

De Omraader, hvor en videregaaende statistisk-økonomisk Uddannelse, knyttet til Praksis, er af Betydning, er saa omfattende, at det forekommer én det naturligste, om der skabtes en hel

Række Fagskoler, hvert med sit Maal. Bankmænd; Forsikringsmænd; Bogholdere, af hvem der kræves mere end mekanisk Færdighed; finansielle Embedsmænd (»Kameralister«); Embedsmænd, som har med Statens Indgriben i Arbejds- og Produktionsforhold at gøre (»Regiminalister«); professionelle Statistikere, deriblandt Trafikvæsnets Bogholdere; — alle disse kræver paa en vis Maade en efter hvert særligt Formaal afpasset Uddannelse.

Nærmere beset tror jeg dog, at den Uddannelse, disse økonomiske »Specialister« kræver, vil vise sig væsentlig énsartet. Den Omstændighed, at f. Eks. en vordende Bankmand maa sætte sig ind ogsaa i Forsikringsvæsnets Teknik, volder ham saa vist ingen Skade, at det tvært imod i de fleste Tilfælde vil være ham til højst megen praktisk Nytte.

Selv om man tænker sig den statistisk-økonomiske Uddannelse kombineret til én, hvad man af praktiske Grunde vel vilde blive nødt til her i vort 2,1-Millioners-Land, vil en saadan Uddannelse sikkert ikke forekomme mere »encyclopædisk« end den kombinerede praktiske Faguddannelse, vi kender hos Polyteknikere og Læger.

Den meget »encyclopædiske« Læge-Uddannelse her ved Universitetet er vel nok den bedste Faguddannelse, vi har. Der er især én Side ved dens Ordning, som synes mig normgivende for Uddannelse af Praktikere, og det er, at den praktiske (kliniske) Uddannelse dels gaar forud for, dels jævnsides med det teoretiske Studium.

Det er netop her, Økonom-Uddannelsen (og Jurist-Uddannelsen for Resten med) har sin værste Skavank. Den er saa udelukkende teoretisk, at den helt savner Karakter af en Uddannelse til praktiske Livsstillinger.

De »statsvidenskabelige« Kandidater er erfaringsmæssigt som nyfødte Børn i praktisk Henseende, med Undtagelse af de faa, som har arbejdet i Praksis, før de tog fat paa Studiet. De er proppede med følgende Kaos af teoretisk Viden: Nationaløkonomi (Teori og Politik), Finansvidenskab, Dansk Forfatnings- og Forvaltningsret, Dansk Retsencyclopædi, Fædrelandets Statistik, Statsvidenskabelig Encyclopædi, Almindelig Statsret, Politisk Historie, Folkeret, Statistikens Teori og sammenlignende Statistik.

Af disse navnskønne Fag vil enkelte forekomme mystiske, andre lidet nyttige, og hvad de meget vigtige Hovedfag angaar, vil man have vanskeligt ved at finde paa, hvad Brug der i Praksis kan være for en blot teoretisk Lærdom i dem.

Kandidaterne er rene Dilettanter i Statistik, fordi de mangler den nødvendige matematiske Forskole. Intet Under, at Statens Statistik er udsat for megen berettiget Kritik: Bureauchefen kan næppe opdrive én brugbar Assistent her i Landet.

De har i Reglen ikke Anelse om Bogholderi, hverken i snævrere eller videre Forstand. Desaarsag glider megen økonomisk Viden af dem som Vand af en Gaas.

De modtager omhyggelig Underretning f. Eks. om Mønt- og Bankvæsnets Udviklingshistorie, men Forretningsgangen i Nutids-Banker skænker de færreste af dem en Tanke: det fordres ikke til Eksamen.

De læser mangfoldigt om Anvisninger, Væksler, Obligationer etc. De vilde være ulykkelige den Dag, de i deres Kundskabs Medfør f. Eks. skulde udstede en Anvisning.

Om dem gælder fuldt ud, hvad Cand. jur. Erik Henrichsen for et Par Aar siden skrev om nybagte juridiske Kandidater: »De er i praktiske Spørgsmaal ligefrem farlige at spørge til Raads; de burde have en Halmvisk bundet bag Ørene ligesom Heste, der bider«.

Hvorfor Økonomer og Jurister alene skal nøjes med en teoretisk Uddannelse og henvises til det i og for sig ganske bagvendte at skulle tage fat paa det mest elementære praktiske Arbejde, efter at de har naaet den boglige Lærdoms Toppunkt, det er virkelig gaadefuldt.

Enhver anden Faguddannelse her i Landet enten forudsætter, forlanger eller giver en vis Praksis forud for eller samtidigt med den teoretiske Uddannelse, der selvfølgeligt knyttes til denne praktiske Viden. Teori, Videnskab, er jo kun Forklaring af Praksis, Sammenstilling af praktiske Erfaringer. Dens Opgave er at supplere Praksis, at meddele Praktikeren andres Erfaringer til Sammenligning med egne, vise ham Aarsag og Virkning i de paagældende Forhold og saaledes stille ham sikrere og klarere overfor sine Opgaver.

Dette synes ikke erkendt af dem, der her hjemme har med Uddannelsen af Jurister og Økonomer at gøre. De synes at mene, at en anden Lov gælder for dem end for Landmænd, Forstmænd, Haandværkere, Handelsmænd, Polyteknikere, Læger osv.

Der synes vanskeligt at kunne anføres Grunde for denne Mening. Faguddannelsens pædagodiske Grundregel, fra Praksis gennem Teori til bedre Praksis, gælder utvivlsomt ogsaa for Økonomer og Jurister.

III.

Efter i nogen Tid at have drøftet Sagen med fagkyndige er jeg bleven staaende ved følgende »Plan« til en Uddannelse af Statistikere og Økonomer. Den indeholder Analogier med Læge-Uddannelsen. Den fremtræder kun i løst skitseret Form. Mangel paa Kendskab til adskillige praktiske Forhold udelukker mig fra at stille et egentligt Forslag. Et saadant burde vel nærmest udarbejdes af en Kommission, sammensat af praktiske Fagmænd og Professorerne. Min »Plan« er et blot Tanke-Eksperiment.

I. Formaalet er at uddanne Statistikere og Økonomer (Bank- og Kredit-kyndige, Forsikrings-kyndige, Finans- og Skatte-kyndige).

II. Uddannelsen er 5-aarig (Minimum) og ordnet paa følgende Maade:

1. En 1-aarig forberedende Uddannelse i Bogholderi og i Matematik (med særligt Hensyn til den senere statistiske Uddannelse).

   Denne Uddannelse afsluttes med en Prøve, skriftlig i begge Fag, mundtlig i Matematik.

2. En mindst 4-aarig praktisk-teoretisk Uddannelse:

   a. Efter den forberedende Eksamen begynder det praktiske Kontorarbejde. Det gøres til obligatorisk Betingelse (jfr. de forststuderendes Distrikttjæneste) for Tilladelse til at tage den afsluttende Eksamen, at man har arbejdet mindst 2 Aar i Praksis.

   Idealet er successive Arbejde paa et administrativt Kontor, et af Trafikvæsnets Bogholderikontorer, et statistisk Kontor, et Forsikringskontor, et Bank-, Vekselllerer- eller almindeligt Forretningskontor, — eller en lignende Omgang (jfr. de medicinske studerendes Vandren fra Klinik til Klinik).

   Af praktiske Gennemførelses-Hensyn maa man vistnok, i det mindste foreløbigt, nøjes med et Enten—Eller.

   b. Samtidigt med eller noget efter Kontor-Uddannelsen paabegyndes den teoretiske Faguddannelse.

   α. Den omfatter følgende Fag:

   I. Statistikens Teori.
   II. Statistisk Teknik (statistisk Bogholderi).
   III. Forsikringsteknik. Hertil knyttet en Fremstilling af de Retsregler, som vedrører Forsikringsvæsnet.
   IV. Bankteknik. Med de dertil knyttede Retsbestemmelser, Vekselret etc.
   V. Trafikvæsnets Teknik. Med de dertil knyttede Retsbestemmelser, Postlove etc.
   VI. Den materielle Udviklings Historie.
   VII. Samfunds-Statik og -Dynamik.
   VIII. Danmarks Økonomi. Hertil knyttet den økonomiske Lovgivning, som ikke falder ind under III, IV, V, IX eller X.
   IX. Finansvidenskab (Skattelære). Hertil knyttet en Fremstilling af Skattelovgivningen m. v.

X. Forvaltnings- og Forfatnings-Ret. (Hertil maaske knyttet en Fremstilling af andre Landes forfatnings- og forvaltningsretlige Forhold og af de folkeretlige Forhold.)

β. Undervisningen i samtlige Fag baseres paa Fremstilling i trykte Lærebøger. (Saa utroligt det lyder, florerer Diktatforelæsningen endnu i de fleste økonomiske og statistiske Fag. At Universitetet ikke kræver Haandbøger udgivne af sine Professorer mod at overtage den pekuniære Risiko ved Udgivelsen, er ufatteligt.)

γ. Undervisningen bestaar i mundtlig Eksamination, skriftlige Øvelser og direkte Undersøgelser af Arbejds-, Produktions- og Administrationsforhold.

δ. Ved den afsluttende Eksamen aflægges skriftlig Prøve i alle Fag, mundtlig i Statistikens Teori, Historie, Samfundslære, Danmarks Økonomi, Finansvidenskab og Statsret.

IV.

Endnu et Par forklarende Bemærkninger til »Planen«.

Den Bogholderi-Undervisning, jeg tænker mig indført, maa, saa længe Bogføring ikke er Elementarskole-Fag, begynde med den simpleste Regnskabsføring og føres i det første Aar saa vidt, at Eleven kan gøre Nytte paa de Kontorer, hvor han modtager sin praktiske Uddannelse.

Man har kastet Vrag paa Bogholderi som Universitetsfag. Efter min Opfattelse er en Økonom-Uddannelse uden Bogføring ret meningsløs. Økonomi er kun Bogførings-Kundskab i videre Forstand. Økonom er den, der gennem Studiet af sit Bogholderi kan konstatere Status og drage Slutninger med Hensyn til Fremtiden.

Jo mere han kender til Statistikens Metoder, og jo bedre han kan analysere de økonomiske Forhold, finde de virkende Aarsager i disse, jo sikrere slutter han.

En Økonom maa saaledes ikke blot kunne føre Bøger mekanisk, han maa beherske Bogholderiet, kunne studere det. Udelades det første Led i Uddannelsen, naas der imidlertid næppe noget stort Resultat af Uddannelsen i de andre. Derfor forekommer dette Fags Indførelse mig af afgørende Vigtighed. —

At man ikke bliver Statistiker uden at have de matematiske Forudsætninger for at forstaa Sandsynlighedsregningen, vil enhver fagkyndig vistnok indrømme. Derfor har jeg foreslaaet et forberedende Kursus i Matematik, særligt afpasset for vordende Statistikere.

Uddannelsens Hovedhjørnesten er naturligvis Statistikens Teori. Heri foreligger nu en Lærebog af Prof. H. Westergaard.

Den Bog vilde sikkert kunne stifte særdeles megen Gavn, naar den blev Led i en fornuftig Uddannelse af Statistikere. Nu falder den til Jorden som Lærebog betragtet. Vel højst et Dusin Mennesker her i Landet kan læse den med Udbytte, og af dem har kun et Par med praktiske Opgaver at gøre, saa megen direkte Indflydelse paa vor statistiske Forskning synes den foreløbigt ikke at kunne faa. —

Den materielle Udviklings Historie. Derved tænker jeg mig en samlet Fremstilling af Samfundets økonomiske Frem- og Tilbage-Skridts Proces. Det vil sikkert være heldigt at samle den økonomiske Historie under ét i Stedet for at belemre de enkelte økonomiske Fag med historisk Stof. Den nuværende Tingenes Tilstand har her givet mig et Vink. Det overvældende historiske Stof tager nu i de fleste Fag Vejret fra Studiet af de aktuelle Forhold. —

Samfunds-Statik og -Dynamik er væsentlig kun andre Ord for »Nationaløkonomiens Teori« og sammes »Politik«, to Navne, som er uheldige, fordi de kun utydeligt angiver Videnskabens Indhold. Samfundsstatiken giver en Fremstilling af de statistiske og sociologiske Erfaringer, man har gjort om Nutidssamfundet, og behandler disse Erfaringer overvejende analytisk. Samfundsdynamiken behandler Erfaringerne overvejende syntetisk, søger at klare Aarsagssammenhængen i Bevægelserne og giver saaledes Fingerpeg med Hensyn til Udviklingsmulighederne. Ordet »Politik« er flertydigt og derfor særligt uheldigt. —

Danmarks Økonomi. I dette Fag foreligger en Haandbog i den Fremstilling af Danmarks økonomiske Forhold, Professorerne W. Scharling og V. Falbe-Hansen har givet i »Danmarks Statistik«. Gennem denne Bog kommer man paa naturlig Maade ind paa Studiet af den økonomiske Lovgivning, vi lever under, og de Reformbestræbelser, der er oppe. —

Som man vil se af »Planen«, skydes Lovkyndigheden ikke til Side, tvært imod. Al den Retskundskab, der er nødvendig for Økonomer, knyttes til de enkelte Fag, som behandler de økonomiske Virksomheder, der er lovordnede. Formueretten (Tingsret og Obligationsret) doceres i fuldt saa stort Omfang som det, hvori disse Fag nu tages til statsvidenskabelig Eksamen, kun tænker jeg mig Stoffet udstykket som angivet og tror, at der derigennem kan naas en betydelig større Sikkerhed og Grundighed i Tilegnelsen. Retsreglernes Betydning og praktiske Rækkevidde vil springe ganske anderledes i Øjnene, naar de doceres i umid-

delbar Sammenhæng med Studiet af de paagældende Samfundsforholds faktiske Ordning, end naar man faar dem i samlet kaotisk (fra andre Synspunkter set meget »systematisk«) Masse som nu.

V.

Som før antydet, vor materielle Situation tyder ikke paa, at vi kan undvære statistiske og økonomiske Kundskaber, men langt mere paa, at det er dem, vi fremfor alt trænger til.

Jeg overser ikke, at en Uddannelse som den, jeg paakalder, kunde tænkes skabt ogsaa udenfor Universitetet, men jeg er heller ikke utilbøjelig til at underskrive de Ord, Prof. W. Scharling udtalte i en Fest-Tale paa Universitetet for et Par Aar siden, nu trykt (»Danmarks Fremtid«. Kbhvn. 1888). De lød saaledes: »Spørgsmaalet om Muligheden af en fortsat materiel Fremgang, en stedse stigende Velstand, er — — i sit inderste Væsen et Spørgsmaal om Folkeopdragelse, om aandelig Udvikling. — — Hvad det gælder om, er at løfte vor hele Befolkning op — — til at udføre den daglige Gerning med den Dygtighed, Indsigt og aldrig svigtende Energi og Paapasselighed, som vi nu kun finde i de enkelte Mønsterbedrifter af hver Art.

I to Retninger har vort Universitet en vigtig og betydningsfuld Opgave. — — Hvad det altid kan og bør gøre, det er at indvie Danmark i det Aandens Arbejde, som foregaar andensteds, og bringe Frugterne deraf indenfor vort Omraade. — — Og for det folkeopdragende Værk, som skal bære Fremtidens Udvikling, staar Universitetet som Central-Institutet, hvorfra den aandelige Rejsning og Bevægelse skal udgaa; det er her, Lærerne skulle uddannes for de andre Instituter, hvorfra Bevægelsen skal gaa ud i videre og videre Kredse.«

Som sagt, jeg kan underskrive disse Ord, — og jeg haaber, at Professoren har Ret i, hvad han derefter siger: »Bevidstheden om, hvad der saaledes hviler paa Universitetet og dets Virksomhed, er her fuldt til Stede, og Viljen til at tage denne Gerning op med Mod og Energi og Udholdenhed ligesaa«.

Rygterne om den statistisk-økonomiske Uddannelses Reform i en for vor materielle Fremgang truende Retning har indgivet mig en stærk Tvivl om, at disse Professorens sidste Ord kan staa fast. Han er selv en af de Mænd, som kan borttage denne Tvivl.

Valdemar Frederiksen.

„Elsk Dyden!"

En teaterhistorisk Notits.

I Maj Hæftet af *Tilskueren* har Hr. cand. mag. H. Schwanenflügel i sin Artikel om »Evsebiusfejden« omtalt Rahbeks bekendte »Elsk Dyden!«, og som Literaturhistoriker ser han dette Tilraab fra dets æstetiske Side, men mon det — set fra et teaterhistorisk Synspunkt — ikke ogsaa har en social Side? Efterfølgende Notits vil gennem en Række Citater i det mindste søge at pege herpaa.

Hvad mente Rahbek da egentlig med disse to — hyppigt og stærkt harcelerede — Ord: »Elsk Dyden!«

Den Bog, hvori de findes, »Breve fra en gammel Skuespiller til hans Søn« (1782), er som bekendt prydet med et Portræt af Skuespiller Rose, en Omstændighed, der har voldet megen Forbavselse, men som vistnok kaster det rette Lys over de to saa ofte citerede Ord. Rose var, som Hr. Edgar Collin skriver i »Holbergske Skuespillere«: »uden at være forfalden en stadig Gæst i Vinstuen under Komediehuset, ligesom han, hvad ægteskabelig Troskab angaar, langtfra var noget Dydsmønster«. Og en saadan Mands Billed fandt Rahbek det passende at anbringe foran en Bog, hvis Kvintessens Hr. Collin formulerer saaledes: »Min Søn vil du være en stor Skuespiller, da maa du fremfor alt være et dydigt Menneske.«

Mange har som Hr. Collin fundet denne Omstændighed »pudsig«, og dog findes der maaske en fornuftmæssig Sammenhæng mellem det Rahbekske Dydsbegreb og Rose. Hvad forstod nemlig Rahbek ved »Dyd«? Saa tidlig som Side 24—25 finder man hans Definition: »Du vil med Grund forlange, jeg skal bestemme,

hvor meget jeg kræver af den, som jeg skal kalde dydig ... den, der besidder et menneskekærligt Hjærte og hader Kryberi og Ryggesløshed, den er min dydige: en Mand som Ekhof, en Pige som Charlotte, eller kun næsten saa; de overspændte Fordringer opfyldes sjældent. Ærelyst er af alle Dyder den første hos en Skuespiller; den sande Ærelyst at overgaa sine Kolleger i Fortjæneste, være flittigere, klogere, retskafnere end de; og ikke den falske at faa flere Klap, tiere roses paa slette Vers i Ugebladene, oftere nævnes paa offentlige Steder o. s. v.« Efter denne Definition maa Rahbek vel lige saa godt kunne have sagt: »Agt dig selv!«

Hvorledes passer nu denne Rahbeks Definition af den dydige paa Rose?

Først staar der i denne intet om, at den dydige skal være Afholdsmand overfor Drikkevarer, hvad Rahbek selv nok var omtrent lige saa lidt som Rose; for det andet hører det ikke til Umulighederne, at en Mand kan hade Ryggesløshed, fordi han selv er, hvad Rose unægtelig var, et skrøbeligt Kar.

Alene det Udtryk: »en Mand som Ekhof« viser, at Rose har opfyldt de Fordringer, Rahbek stillede til sin dydige, ti Ekhof bruges gennem hele Bogen som et let gennemskueligt Pseudonym for Rose. Og hvor vel passer ikke Rose til Rahbeks Fordringer? Han var efter alle Beretninger en flittig og omhyggelig Kunstner, der stadig arbejdede fremefter, og at han hadede Kryberi, det havde han som ingen anden dansk Skuespiller haft Lejlighed til at vise, da han med Foragt afviste de Penge, Grev Danneskjold bød ham for Datteren Jfr. Mette Marie Roses Ære. Den Sag, han da kæmpede saa djærvt for, var ikke hans alene, det var hele Skuespillerstandens, en Kamp om borgerlige Rettigheder for Skuespilleren jævnbyrdige Statens andre Borgere. Roses Optræden ved den Lejlighed tjæner ham til uvisnelig Ære, og med Rette sidder hans Portræt i en Bog, der som Rahbeks »Skuespillerbreve« sigtede mod det Maal: gennem Selvagtelse at hæve Skuespillerstanden fra den foragtede Samfundsstilling, den indtog ved Bogens Fremkomst.

»Agt dig selv, og andre vil agte ogsaa dig«, er den Tankegang, der som den røde Traad binder Bogens mange Afsnit sammen.

Hvorledes Skuespillerstanden var, da Rahbek slog til Lyd for denne Kamp, faar man et klart Indtryk af gennem hans egne Ord: »man finder næsten lige saa faa Skuespillere, der ikke svirer, som Skuespillerinder, der ikke er Koketter«, og et andet Sted:

»Trang og Udsvævelser hverver Rekruter for Skuepladsen, hvor Kabale og Beskyttelse bestemmer deres Værd«. Skuespillerne havde dog som Regel taget Studentereksamen og havde saaledes nogle Kundskaber inde, men Skuespillerinderne? Rahbeks egne Ord er i deres Kortfattethed talende nok: »Skuepladsen er ikke den Bane, som et Fruentimmer af Opdragelse lettelig valgte; de, der betræder den, er gemenlig Piger af ringere Stand«. Saaledes lyder en samtidigs Beretning om Skuespilkunstens mandlige og kvindelige Dyrkere.

Man kan let forestille sig, hvilket Røre det maatte vække, da den unge Rahbek under saadanne Samfundsforhold dristigt erklærede: »Publikum og Skuespillerne maa danne hinanden vekselvis«. Dannes af disse foragtelige raa Svirebrødre og disse letfærdige Fruentimre, hvæsede sagtens Publikum: Aldrig! Danne dette Publikum, hvis Bifald, hvis Klap, vi anstrænger os for at erhverve ved Fjællebodsløjer og Heltetrampen, ved Koketteri og Lefleri, tænkte rimeligvis Scenens Folk: det gaar aldrig an.

Paa Publikum ofrede Rahbek ikke mange Ord, han indsaa fuldt ud, at Forbedringen maatte komme fra Skuespillerne selv. Kun et eneste søgte han at indprænte i Publikums Bevidsthed: den Skuespiller, den Skuespillerinde, der spiller sin Rolle godt, maa nødvendigvis være »dydig« eller, tydeligere udtrykt, værdig til sine Medborgeres Agtelse. Dette beviste han meget nemt: Menneskene deles i gode og onde, de gode kan naturligvis kun fremstilles af gode, og at onde skulde kunne fremstille onde godt, modbeviser han ret snildt paa følgende Maade: »Naar en Skuespiller skal forestille en Last, han selv er befængt med, siger man, da behøver han jo kun at spille sig selv. Saa tilstaar da nogen sig selv, at han har Laster? .... Tænker ikke enhver saa: saa slet en Karl, saa stor en Nar er jeg ikke? Naar han da faar en slig Karakter, spiller han langtfra ikke sig selv, men overdriver Rollen saaledes, at den hverken ligner ham eller nogen anden dødelig .... Altsaa er nok den hele Slutning falsk, at man forestiller den Last vel, man selv er besmittet med.«

Gennem denne Bevisførelse søgte Rahbek at gøre Publikum begribeligt, at en god Skuespiller eller Skuespillerinde var værdig til dets Agtelse, og han formanede det fremdeles til Kræsenhed ved Valget af dem, det ydede Bifald, ti »det krænker, det knuser den tænkende Kunstner at faa Belønninger, som bortslænges i Flæng og ligesom i Blinde.«

Ganske anderledes bearbejdede Rahbek Skuespilleren. Først rettede han det Spørgsmaal til ham: hvem er det Publikum, du er saa bange for ikke at behage? Hvem er det, der giver Tonen an? »Det er visse Herrer, der har været i Paris og set *Messieurs les Comediens du Roi,* og som ikke synes om andre end dem, der er lige saa kolde, konvulsiviske og balletstive, som disse store Mønstre; det er visse Halvlærde, som aldrig har tænkt over Skuespilkunsten, men har flikket sig et System sammen af Lapper af adskillige Farver; Skuespillerindernes Yndlinger og Tilbedere og Skuespillernes Svirebrødre: disse begynder, giver Tonen an, og Mængden istemmer den stærkere eller svagere, eftersom Skuespilleren er navnkundig eller Skuespillerinden køn.« Det er altsaa dette Publikum, du frygter, vedblev Rahbek, men det har du jo selv Magten over, hvorfor da ikke vise, at du er Herren og ikke Slaven? Han skammede Skuespilleren ud, han appellerede til hans Selvfølelse, ja han smigrede for hans Magtfølelse: »Naar Skuespilleren ikke mere hverken middelbar eller umiddelbar hverver, da vil Partierne ophøre; naar Skuespillerindernes Vandel bliver, som den bør, vil ikke længere den fortjænte imellem dem faa mindst Bifald, fordi hun fortjæner størst Agtelse; naar deres Gunst ikke længere er til Fals, vil Smaaherrerne ikke søge at købe den for Klap. Kort sagt: fra Skuespillerne maa Forbedringen begynde.«

— — Det lykkedes ham virkelig at vække Skuespillerstanden til Kamp for dens sociale Samfundsstilling, og da han, træt af Dage, i 1830 døde, »havde det tidligere med Haan benævnte »Teaterfolk« i det hele taget ... opnaaet at blive i den offentlige Mening stillet lige med andre Borgerklasser.« (Overskou, V, 20.)

Rahbeks Tilraab »Elsk Dyden!« var et modigt Ord, for hvilket den danske Skuespillerstand bør vide ham Tak i hans Grav; med det indvarslede han den betydningsfulde, nu længst afsluttede Kamp at hæve Skuespilleren fra Gøgler til Statsborger.

ARTHUR AUMONT.

Nye Bidrag til 1864's Historie.

H. v. Sybel: Die Begründung des Deutschen Reiches durch Wilhelm I. III Bd. 1889.

Det for os saa lidet lystelige Stykke Historie, der bærer Overskriften »den dansk-tyske Strid«, hører jo for saa vidt allerede nu Historien til, som det forlængst har fundet sin Afslutning, og Dommen over Personer og Forhold næppe vil kunne paavirkes synderlig af kommende Begivenheder. Alligevel er det langt fra, at det Stof, hvorpaa den historiske Fremstilling maa bygges, blot nogenlunde fuldstændigt er udleveret til Historikernes Brug. Der er dog i saa Henseende megen Forskel paa os og de andre, der havde en Rolle at spille i hin Tids Begivenheder. Vi har gennemgaaende været meget karrige med, hvad vi har ladet komme frem for Offentligheden. Ikke saa meget hvad den første slesvigske Krig og de paa den nærmest følgende Aar angaar; men jo længere man rykker frem mod det afgørende Punkt, 1864, jo færre og mere forbeholdne er de Oplysninger, som vore ledende Personligheder og Statsautoriteterne har anset det for hensigtsmæssigt at lade komme offentlig frem. Endog Kapt. C. Th. Sørensen's fortræffelige Bog om den 2. slesvigske Krig har sine hvide Blade. Paa afgørende Punkter — saaledes Statsraadsmødet d. 21. Juli, hvor Londonerkonferencens Sprængning afgjordes — faa vi vel at vide, hvad der besluttedes, men ikke Aarsagerne dertil. Grunden til denne Tavshed er ikke den, at Forf. har været ukendt med Sammenhængen, men hans Mund har været lukket. De Meddelelser, hvoraf han personlig har kunnet øse sin Kundskab, har for Offentligheden været lukkede med 7 Segl, og de Segl bliver ikke brudte for det første.

De andre har været mere aabenmundede, — og det er ganske naturligt. For os er Katastrofen af 1864 bestandig paa en vis Maade frisk og nærværende. Dens Eftervirkninger smerter

endnu, dens Følger spores paa tusende Maader i vort offentlige Liv, at genopleve den i Erindringen vækker hos de enkelte pinefulde Minder, ja maaske bitre Selvbebrejdelser. For de andre derimod er hine Begivenheder kun en forlængst afsluttet Fase af den storartede Udviklingsproces, der har ført til det moderne Europas Omdannelse. Den hele politiske Stilling nu er i saa høj Grad forskellig fra hvad den den Gang var, at man uden Risiko kan løfte Sløret for adskilligt. Navnlig generer man sig i Tyskland ikke for at røbe, hvad der direkte angaar Forholdet til os. Danmark er saa grundig gaaet ud af Tallet af de Stater, som der i Europas store Politik regnes med, at man ikke behøver at gøre sig nogen Betænkelighed ved at fortælle Ting, som her kan krænke og saare og forbitre det fremtidige Forhold mellem Folkene.

Intet af hvad der hidtil i den europæiske Literatur er fremkommet om 1864 viser dette saa klart som den berømte preussiske Historiker Heinrich v. Sybels i dette Aar udkomne Bog: *„Die Begründung des Deutschen Reiches durch Wilhelm I“*. Var vi her hjemme ikke efterhaanden gennem vor isolerede politiske Stilling bleven saa ligeglade og saa forunderlig ravnekrogs-overlegne overfor alt hvad der foregaar udenfor vore Grænser, vilde denne Bog her, som andensteds, have fremkaldt et Mylder af Referater, Kritiker, Supplementer og Berigtigelser. Nu er den i Virkeligheden gaaet saa godt som sporløst hen over Hovederne paa os, og det skøndt faa i den Grad som vi kunde have Interesse af de nye Oplysninger, den bringer. For første Gang er her Preussens politiske Arkiver bleven aabnede paa vid Gab for en historisk Forsker, og Gesandtskabsberetninger, Statsraadsprotokoller og allehaande Meddelelser fra de agerende Personer bleven udnyttede. Intet hidtil udkommet historisk Arbejde om denne Periode har endog blot tilnærmelsesvis bragt en saadan Fylde af nyt Stof, deraf meget af den højeste Interesse.

Det er i og for sig en ret forbavsende Ting, at Statsarkiver — endog deres intimere Afdelinger — paa denne Maade stilles til Raadighed for historisk Fremstilling af en Tid, der ligger vor egen saa nær: Sybels Bog omhandler nemlig Perioden 1850-1870. Det var ogsaa kun Fyrst Bismarcks særlige Protektion, der i 1881 skaffede Forfatteren en saa exceptionel Tilladelse. Men den tyske Rigskansler har i dette som i andre Tilfælde nok vidst hvad han gjorde. Tilladelsen kunde naturligvis kun gives en Mand, om hvem det vidstes, at han paa ethvert Punkt vilde beholde den

tyske og specifik preussiske Statsinteresse for Øje og intet offentliggøre, der kunde være Magthaverne ubelejligt. Al upassende Upartiskhed, al generende Kritik maatte selvfølgelig paa Forhaand være udelukket. Og Fyrst Bismarck har i Sandhed ogsaa denne Gang fundet den rette Mand. Sybel siger i Fortalen til sin Bog selv, at han »paa intet Punkt har søgt at fornægte sin nationalliberale og preussiske Overbevisning«, og han kunde gærne have sagt mer end det. I hvert af Bogens Kapitler forretter han trofast sin Andagt foran Kejser Wilhelms Billede, og hos Bismarck finder han aldrig under noget som helst Forhold saa meget som Skyggen af en Fejl. Den detroniserede Rigskansler maa, selv i sin nuværende pirrelige Sindsstemning, kunne læse alle fem Bind igennem uden en eneste Gang at finde Anledning til at rynke sine Bryn. Kun er det maaske et Spørgsmaal — som allerede en af Bogens Kritikere, jeg tror Cherbuliez, har opkastet —, om det ogsaa kan være en for det idylliske saa lidet anlagt Personlighed som Fyrst Bismarck behageligt at se sig overleveret til Efterverdenen med saa artigt klippede Kløer som her.

Dobbelt lærerigt er det da under disse Omstændigheder for os at lægge Mærke til Bogens Tone overfor Danmark. Man skulde forsværge, at der endnu, efter saa mange Aars Forløb og efter at Striden forlængst er endt med vort fuldstændige Nederlag og Tysklands lige saa fuldstændige Triumf, kunde eksistere et saadant Fond af overgemt Had og Fanatisme mod Danmark, som det, der her slaar os i Møde. Den hele Betragtningsmaade af det dansk-tyske Mellemværende, ja selve Udtrykkene minde forbavsende om de hidsigste slesvigholstenske Pamfleter fra Halvtredserne eller Begyndelsen af Tredserne. Særlig paafaldende er den haanligtprotegerende Tone, hvori Forfatteren anser det for passende at omtale Kong Christian IX. Der er en Kvalitetsforskel mellem denne Omtale og den, der bliver de øvrige samtidige Suveræner, selv »Rigsfjender« som Napoleon III og Kong Georg af Hannover, til Del.

Det har, paa Grund af det Sybelske Værks blivende Betydning, sin Interesse at se lidt nærmere paa dets Karakteristik af danske Forhold og Personligheder. Om Nationen i sig selv har Sybel ingen ringe Mening. »Modig Foragt for Faren, ikke ringe aandelig Begavelse, en letvakt Lidenskabelighed bag et flegmatisk ydre Væsen og en Selvbehagelighed, der er tilbøjelig til at gaa ud over de rette Grænser«: det er efter hans Skøn Hoved-

trækkene i det danske Naturel. I Forholdet til Hertugdømmerne ser han al Retten paa tysk, al Uretten paa dansk Side og bebrejder atter og atter det danske Folk og dets forskellige Regeringer — lige fra Christian VIII's til Hall's — brutal Undertrykkelseslyst og fuldkommen Mangel paa Retsfølelse overfor Hertugdømmernes tyske Befolkning. At Ejderpolitiken skarpt kritiseres er ikke mere end rimeligt, men det er forunderligt, at de danske Slesvigeres Stræben efter at hævde deres Sprog og Nationalitet ikke synes Forfatteren at have den mindste Berettigelse. Med de tyske Slesvigere er hans Medfølelse derimod stærk og uforbeholden nok, og i det hele kan han ikke finde Farver mørke nok til at skildre det danske »Voldsherredømme« efter Oprørets Undertrykkelse. Et ganske komisk Indtryk gør det, naar han fremstiller Slesvigholstenerne som i den Grad »kneblede«, at deres Klager slet ikke kunde komme offentlig frem for Europa, medens de danske derimod kunde fylde Alverdens Blade med Artikler skrevne ud fra deres Standpunkt. Som om ikke Tyskland i Aarene mellem den første og anden slesvigske Krig rentud oversvømmedes af Bøger og Bladartikler, der fremstillede »den forladte Broderstammes« Undertrykkelse af de danske som noget i Historien hidtil uhørt, mod hvilket Irlænderes, Polakkers og Ungarers Lidelser var for intet at regne.

Ligesom der i Sybels Fremstilling kun spores meget ringe Omhu for at gøre de danske Modstandere Ret og Skel, saaledes gør han sig ogsaa langt mindre Umage for at erkende det sande Sammenhæng med Begivenheder og Forhold her i Landet og for at naa til nogenlunde Forstaaelse af de ledende Mænds Motiver og personlige Ejendommeligheder, end man skulde vente det af en Historiker af hans Rang. Man indvende ikke, at danske Forhold og Personer har været for smaa og lidet betydende til at kunne fange dens Blik, hvis Opgave det var at give et stort verdenshistorisk Rundskue, mere end ganske flygtigt. Sybel erkender netop fuldt ud den historiske Betydning af hvad der i hine Aar foregik her i Danmark; det, at man her paa saa afgørende Maade slog ind paa Ejderpolitiken, blev i mere end én Henseende bestemmende for Udviklingens Gang i Tyskland. Alligevel bliver han, naar han taler om danske Forhold, bestandig ude i den yderste Overflade og nøjes med de traditionelle Opfattelser, som i Halvtredsernes Tyskland skabtes af den slesvigholstenske Emigrantliteraturs ofte højst inkompetente Penne.

Et Par Eksempler vil belyse hele Fremgangsmaaden. Det var baade under og efter det slesvigholstenske Oprør en yndet Taktik fra tysk Side at fremstille Regeringen i København som et sandt Monstrum af Radikalisme. Meningen dermed er ikke vanskelig at se: i Europas ledende Kredse blev Stemningen bestandig mere reaktionær, og som Følge deraf saa man med dyb Uvilje paa det slesvigholstenske Oprør. Man søgte da lige fra første Færd at fremstille dette som et Modtræk mod en fra København udgaaet revolutionær Bevægelse, men saa længe Oprøret varede, havde man kun lidet Held med sig. Bedre gik det, da Roligheden var bleven genoprettet og den danske Regering stod uden det Relief, som Oprøret havde givet den og med den i de ledende tyske og russiske Statsmænds Øjne utvivlsomme Plet paa sig stadig at opretholde en saa frisindet Grundlov som den danske. I 1850 og 51 lykkedes det virkelig ved ihærdige Anstrængelser at faa Clausen og Madvig gjort til brandrøde Radikale og at fremstille vort skikkelige Novemberministerium, der under sine forskellige Omdannelser udviklede sig stedse stærkere i konservativ Retning, som et højst farligt Arnested for samfundsomvæltende Tendenser. Sybels Fremstilling er det reneste Ekko af hine Aars Tendensskildringer af danske Forhold og indeholder ikke faa faktiske Urigtigheder. Novemberministeriet kaldes »eine äusserst radicale Gesellschaft«, Ministerskiftet i Oktober 1851 fremstilles som en fuldstændig Sejer for det ejderdanske Parti, etc. Naturligvis er Stemningen noget blidere overfor Bluhme og Ørsted — om den første siges det saaledes, at han »hverken var en glubende Chauvinist eller en demokratisk Principrytter, men en helt igennem koldblodig Praktiker« —, men efter Ørsteds Fald i December 1854 tager efter Sybels Mening den ultranationale Radikalisme fat med fuld Kraft paany, og det Bangske Ministeriums Dannelse og den Politik, der førte til Fællesforfatningen af 2. Oktober 1855, karakteriseres ved de mildest talt kun lidet træffende Ord, at »Hr. v. Scheele, en værdig Ven af Grevinde Danner, paatog sig at udføre det suveræne danske Folks Befalinger«. — Ogsaa derpaa kender man Paavirkningen fra den slesvigholstenske Pamfletliteratur, at Sybel ingen Maade kender i sin nedsættende Omtale af Frederik VII. Han karakteriseres med disse Ord:

„Han var af Naturen ikke ubegavet, men ved et vildt Ungdomsliv var han bleven ødelagt af slette Omgivelser. Han var to Gange gift, men begge Gange havde han efter faa Aars Forløb ved sin Raahed fremkaldt Skilsmisse

og var derpaa falden i Kløerne paa en liderlig Modehandlerinde, der ved gemene Kunstgreb vidste at holde ham saa fast, at han gjorde hende til sin morganatiske Hustru under Navn af Grevinde Danner og siden lod hende faa uindskrænket Indflydelse, ogsaa i politiske Sager". Ved sin Tronbestigelse „havde han i sit Hjærte ingen højere Stræben end den at kunne bevare den samme Ubundethed i sine personlige Forhold som tidligere; han havde intet imod at overlade konstitutionelle Ministre Ansvaret og dermed den egentlige Magt, og jo mere han ved sin Levemaade kom til at staa afsondret fra de Kredse, Fyrster sædvanlig færdes imellem, jo ivrigere stræbte han efter at vinde Yndest hos de Folkemasser, der omgav ham i Hovedstaden".

At der i dette Billede er Træk, som ligne, vil ingen nægte, men der mangler ganske Ligevægt i Skildringen, og den Lighed, der er fremkommen, er Karrikaturens og ikke det historiske Portræts.

Den varige Betydning af Sybels Fremstilling af den dansk-tyske Konflikts Historie ligger i, at vi her for første Gang have faaet en fuldt ud autentisk og saa godt som udtømmende Skildring af de indre tyske Forhold og af de Bevæggrunde, der blev bestemmende for Begivenhedernes Gang, og ligeledes af de hidtil hemmeligholdte fortrolige Forhandlinger mellem Preussen paa den ene, Østerrig, Frankrig og Rusland paa den anden Side. Om Forholdet til England lærer man derimod intet nyt.

Naturligvis samler den hele Fremstilling sig til syvende og sidst om Bismarck. Han staar efter den i endnu højere Grad end tidligere som den hele Udviklings Bærer og Leder. Med vidunderlig politisk Kunst har han formaaet at bøje alle fremmede Viljer under sin og at tvinge dem til bevidst eller ubevidst at tjæne sine Planer. Bismarck var fra Begyndelsen af bestemt paa Krigen med Danmark, og hans eneste Bekymring var, at man i København skulde slaa ind paa en forsigtigere Politik, inden det endnu var bleven for sent. Dog var denne Bekymring, som han oftere i Fortrolighed udtalte, ikke meget stærk, — dertil kendte han for vel Forholdene i Danmarks ledende Kredse. Hans Grunde til at ønske Krigen fremstilles af Sybel paa væsentlig samme Maade som hos tidligere Forfattere. Preussen var ved Fyrstemødet i Frankfurt i Eftersommeren 1863 kommen til at staa i en stærkt isoleret Stilling, og Østerrig var paa faretruende Maade fremtraadt som den tilsyneladende ledende Magt i Tyskland. Ved at Preussen og Østerrig overtog Ledelsen af den Krig mod Danmark, som mere og mere blev Løsenet over hele Tyskland, vilde det blive Preussen muligt, idet det i bestandig stigende Grad benyttede sig af den tyske offentlige Menings Krav om Hertugdømmernes fuldstændige

Løsrivelse fra Danmark, at trække Østerrig med sig Skridt for Skridt og saaledes sluttelig gennem det danske Spørgsmaal vinde den ledende Plads i Tyskland. I Baggrunden stod Hertugdømmernes Anneksion til Preussen og sikkert ogsaa den afgørende Kamp med Østerrig. At Ønsket om at vinde fastere Fod i den indre preussiske Forfatningskonflikt og at faa Lejlighed til at aflægge Beviser paa den ny Militærorganisations Fortræffelighed ogsaa har øvet stærk Indflydelse paa Bismarcks Beslutninger, bekræftes ligeledes fuldt ud gennem Sybels Fremstilling.

Men om end Bismarcks egentlige Hensigter overfor Danmark i meget faldt sammen med de tyske Mellemstaters og de folkelige Lederes, saa er det dog klart nok, at hans Veje maatte blive saare forskellige fra deres. At stille sig i Spidsen for en Forbundskrig mod Danmark med det Formaal at »skaffe Tyskland en Storhertug til«, kunde selvfølgelig ikke falde ham ind og end mindre at give Radikalismen Vind i Sejlene ved at overtage Ledelsen af den Folkekrig mod Danmark, som i Tiden efter Frederik VII's Død var det tyske Fantasteris Yndlingsdrøm. Hans Formaal var jo dog saa helt forskelligt fra Folkepartiets, og fremfor alt: han saa, hvor farlig den danske Krig kunde blive i rent europæisk Forstand. Det blev derfor en Hovedopgave for ham at hindre en Gentagelse af hvad der skete i 1848—50. Ingen europæisk Magt maatte drives til at tage Parti for Danmark, og Preussen maatte sørge for at have Østerrig ved sin Side for hvert eneste Skridt det gjorde fremad, — i alt Fald saa længe den europæiske Grund endnu var usikker. »Vi har,« sagde Bismarck, »i 1849 set, at det er snavs at staa en imod fire; to mod tre, det giver et bedre Forhold«. I disse Ord ligger Nøglen til hele hans Politik i 1863—64.

For det første fulgte han med saa langt han kunde ad Forbundsbeslutningernes Vej. Ganske vist udtalte han allerede paa et meget tidligt Tidspunkt i fortrolige Aktstykker, at han ikke ventede sig paa denne Maade at naa noget Resultat, der var værd at tale om, men »Forbundsvejen« syntes ham i 1863 den bedste, fordi den var den langsomste og fordi det, saa længe den europæiske Situation endnu var mindre gunstig, forekom ham at være det vigtigste at vinde Tid. — Efter Fredrik VII's Død stillede han sig i Modsætning til de tyske Mellemstater paa Londonertraktatens Standpunkt: derved knyttede han Østerrig fastere til sig, ti for det var den augustenborgske Prætendent

og alle de demokratiske Agitationer, der i Tyskland levede højt paa hans »Rettigheder«, en sand Gru, — derved skabte han endvidere Grundlaget for en selvstændig preussisk-østerrigsk Aktion, der foreløbig kunde skyde Forbundsaktionen og Augustenborgeren til Side, — og derved endelig blev han i Stand til nogenlunde at berolige det opskræmte Europa. At han — som man baade i Preussen og det øvrige Tyskland var tilbøjelig til at mistænke ham for — i mindste Maade skulde have tænkt paa virkelig at respektere Traktaten, derom var der ikke Tale. Han holdt sig tvært imod alle Veje aabne for Fremtiden ved de to Doktriner, at Londonertraktatens Gyldighed var afhængig af, at Danmark overholdt sine Forpligtelser fra Aftalerne i 1851—52, og at Traktaten kun var sluttet separat mellem enhver af de deltagende Magter og Danmark, og derfor f. Eks. for Østerrigs og Preussens Vedkommende bortfaldt ved Krig med dette Land.

Næst det at holde Østerrig til Stangen var intet Bismarck saa magtpaaliggende som at holde de neutrale Stormagter i nogenlunde godt Lune, og heri ligger Forklaringen til enkelte tilsyneladende Svingninger i hans Taktik. Det interessanteste Eksempel herpaa er hans Holdning efter at Forbundsdagen d. 1. Oktober 1863 havde besluttet Eksekution mod Danmark. Forholdet til Østerrig var endnu paa denne Tid slet, paa Frankrig var han usikker, og med England syntes et Brud nær forestaaende. Det forekom ham derfor hensigtsmæssigt yderligere at vinde Tid og at berolige Stormagterne ved at indtage en forholdsvis forsonlig Stilling overfor Danmark. Dertil benyttede han et Brev, som hans personlige Bekendt, Baron Blixen Finecke, d. 3. Oktober tilskrev ham med Forespørgsel om, hvorvidt han under visse Betingelser vilde anvende sin Indflydelse for at hindre Forbundseksekutionens Udførelse; han svarede med at udtale sin fuldstændige Beredvillighed til at hindre enhver væbnet Aktion, naar blot Danmark, som Blixen havde antydet, vilde tage Patentet af 30. Marts tilbage og gøre visse Indrømmelser med Hensyn til de tyske Slesvigeres Stilling. I lignende forsonlig Aand besvarede han Lord Russells Forespørgsel om samme Genstand, og et Udslag af samme Taktik var de Bismarckske Meddelelser til Quaade, hvori Hall mente at se en Art forudgaaende Godkendelse af Novemberforfatningen og som var et af de Momenter, der mest bidrog til at gøre ham tryg.

Man har her til Lands spekuleret en Del over, hvad der vel vilde være sket, hvis man havde benyttet Preussens forsonligere Stemning, hvis Blixen var kommen til Roret og havde faaet Lejlighed til »officielt« at forhandle med sin Ven Bismarck, etc. etc. For Fremtiden vil i alt Fald de, der gøre sig bekendt med Sybels Værk, kunne spare sig videre Hovedbrud i den Retning. Den tyske Historiograf føjer nemlig til Fremstillingen af den Bismarckske Manøvre flg. Ord: Overfor Danmark »kunde den vanskelig blive den tyske Sag til Skade. Snarere vilde, efter den i København herskende Stemning, intet være sandsynligere end at en saadan Holdning fra preussisk Side vilde fremkalde bestandig stigende Overmod, stedse stærkere Retskrænkelse og som Følge deraf stedse gunstigere Udsigter for Tyskland i den uundgaaelige Krig«. — Disse Ord giver drastisk nok et Begreb om, hvad politisk Moral i det 19de Aarhundredes anden Halvdel vil sige, og viser os, at selv om vore Statsmænd den Gang havde været aldrig saa kloge og vidtskuende, vilde det være blevet dem et haardt Stykke Arbejde at rede sig ud af en saadan Modstanders Garn. Men ganske vist: ved at gaa den lige Vej ind i Fælden, der blev opstillet for os, gjorde vi ham jo nok hans Værk væsentlig lettere.

Vor Trøst — hvis det er nogen — maa være, at det ikke gik de andre bedre. Ogsaa England lod sig foreløbig narre af den Bismarckske Forsonlighed, og i Efteraaret 1863 var Forholdet mellem Berliner- og Londonerkabinetterne ikke langt fra at være kordialt. Ogsaa til Frankrig fandt der en Tilnærmelse Sted, idet Bismarck med stor Smidighed kælede for Napoleon III's Kongrestanke, uden dog at binde sig til den, og det russiske Venskab, der alt var vundet ved Preussens fjendtlige Holdning overfor den polske Opstand, steg endnu nogle Grader i Varme. Samtidig blev Østerrig — ikke uden Preussens stilfærdige men virksomme Bistand — Dag for Dag mere isoleret. Til Rusland var Forholdet blevet fordærvet ved dets tvetydige Stilling til den polske Opstand, til Frankrig ved dets Afvisning af Napoleon III's Kongresforslag, og overfor Tyskland syntes det nu at have Valget imellem med Opgivelse af alle sine Traditioner at føre an i Mellemstaternes og Demokraternes Korstog mod Danmark, eller ganske at miste sin møjsomt erhvervede Førerstilling. Under disse Forhold kom den preussiske Alliance til at staa for Østerrig som den eneste Redning. Ved Preussens Side blev det stærkt nok til at gennemføre en forholdsvis konservativ Politik overfor Danmark

og til at lægge en Dæmper paa Napoleon III's fjendtlige Bestræbelser, særlig i det italienske Spørgsmaal. Brast derimod Baandet mellem det og Preussen, vilde dette sidste med Frankrig i Ryggen let ved Forholdenes Magt faa Overtaget i Tyskland og blive i Stand til at realisere selv sine dristigste Ønsker.

Gennem Sybels Værk lærer man for første Gang de fortrolige Forhandlinger at kende, som førte til den preussisk-østerrigske Alliance, og man nødes til at beundre den enestaaende Snildhed, hvormed Bismarck har udnyttet Østerrigs uheldige Situation. Han og hans Konge vidste begge, hvor de vilde hen og kendte ikke til Skrupler, men Østerrig har ikke gjort ét Skridt paa den Vej, der førte til Krigen og Hertugdømmernes Erobring, uden helt eller halvvejs tvungen. I et Statsraadsmøde, som under Kong Wilhelms Forsæde holdtes i Berlin d. 26. November 1863, betonede Kongen, at han »foreløbig ansaa sig for bunden ved Londonertraktaten« og senere, at det »endnu ikke var kommet saa vidt, at Preussen allerede burde sige sig løs fra Traktaten«, men da det gjaldt om at vinde den første Sejer over Østerrig ved at faa det til at opgive sit Forsøg paa at skaffe Christian IX længere Betænkningstid ved en Udsættelse af Forbundseksekutionen, var det netop Preussens Troskab mod Londonertraktaten, der blev anvendt som Beroligelsesmiddel og sluttelig gjorde Udslaget. Saa kom i December det næste store Skridt: at faa Østerrig til at indrømme den Bismarckske Yndlingssætning, at Londonertraktatens fortsatte Gyldighed var afhængig af, at Danmark stod ved Aftalerne fra 1851—52. Var det først indrømmet, havde Bismarck egentlig i Principet vunden Sejer, og den østerrigske Politiks Leder, Grev Rechberg, strittede ogsaa længe imod, men da Bismarck saa kløgtigt benyttede det den Gang brændende Spørgsmaal om Anerkendelsen af Kong Christians Gesandt ved Forbundsdagen i Frankfurt, til at forestille den østerrigske Regering, hvilken farlig Stilling den vilde komme i, hvis den alene, overfor den grænseløse Ophidselse i Tyskland, skulde tage den danske Konges Parti, kom det tilsidst til at se ud som en sand Himlens Tilskikkelse, da Bismarck tilbød at hjælpe Østerrig ud af Klemmen ved sammen med det at knytte Anerkendelsen til den Betingelse, at »Aftalerne« først skulde være fyldestgjorte, hvorved hele Spørgsmaalet udsattes. Bismarck beroligede yderligere sin lidet skarpsindige Medspiller ved endnu en Gang at spille moderat overfor Danmark, idet han foreslog Østerrig, at man først skulde betragte

det endelige Brud som sket, hvis Danmark d. 1. Januar 1864 satte Novemberforfatningen i Kraft. Bismarck fremhævede, at der herved stiltiende gaves Danmark Betænkningstid, men Sybel gør med Rette gældende, at »den der, som Østerrig, alvorligt ønskede en fredelig Løsning, vilde have haft afgørende Grund til saa hurtigt og saa kraftigt som muligt, netop før d. 1. Januar, at fremsætte sit Ultimatum om den ny Forfatnings Tilbagetagelse. Ti højst indtil denne Termin fandtes der et Rigsraad i gammel Stil, der lovligt kunde beslutte Tilbagetagelsen, medens denne fra d. 1. Januar at regne kun kunde udføres af den ny Forfatnings Rigsraad, hvis Sammentræden, saa vel som Forfatningens fortsatte Eksistens, de tyske Magter netop betegnede som Krigsgrund. Kun et Statskup kunde da opretholde Freden, og«, føjer Forfatteren ret impertinent til, »hvordan skulde vel den stakkels Christian kunne drive det til et Statskup?«

Atter og atter gentager det samme sig: Bismarck driver Østerrig frem, snart ved at benytte Skrækken for den tyske Folkebevægelse, snart for Følgerne af dets isolerede Stilling i Europa som Svøbe. De vilde Planer om at sætte »en Soldaterlavine« fra Mellem- og Smaastaterne i Gang mod Danmark, for derved fuldkommen at rive Ledelsen ud af Stormagternes Hænder, brugtes saaledes til i Januar at fremkalde Østerrigs sidste afgørende Indrømmelser før Krigen: at Stormagterne skulde »tage Slesvig i Pant« med eller uden Forbundets Bemyndigelse og endelig Pistolen for Brystet: det 48 Timers Ultimatum til Danmark. Østerrig havde nu ganske mistet sit Ror; det var viljeløst i Preussens Vold, og Grev Rechberg havde fuldelig gjort sig fortjænt til det Øgenavn, den diplomatiske Verden hæftede paa ham: »Hr. v. Bismarcks Neger«.

Det næste afgørende Moment kom med Londonerkonferencen. Det var her, som bekendt, Bismarck om at gøre at undgaa Helstat og Personalunion, medens det derimod efter Sybels Oplysninger kan betragtes som afgjort, at han ikke blot pro forma men alvorligt ment har stilet hen mod Slesvigs Deling som den sikreste og rimeligste Løsning. Det maatte imidlertid paa Forhaand staa som meget vanskeligt at naa hertil, da selve hans Allierede, Østerrig, og den af de neutrale Magter, som stod ham nærmest, Rusland, endnu var stemte for Personalunionen mellem Danmark og Hertugdømmerne under Kong Christian IX. Men Personalunionen vilde Bismarck mindst af alt have med at gøre:

det var definitivt at gøre sig det tyske Nationalparti til Fjende, og det var at sige Farvel til Kieler Havn og den slesvig-holstenske Kanal. Derfor maatte alle Sejl sættes til for at undgaa denne Løsning; at de danske i første Omgang vilde forkaste den, haabede han vel med Sikkerhed, men det var ikke nok: den kunde blive ogsaa dem paatvungen af europæiske Hensyn.

Først styrkede han da sin Stilling i Tyskland og særlig overfor Østerrig ved sin tilsyneladende Underordnen sig under Forbundet og ved at slippe »alle Hunde, der kunde gø« i Tyskland løs mod Danmark. Virkningen var stor, men endnu ikke tilstrækkelig. Bismarck bildte sig aldrig paa noget Tidspunkt ind »at være alene i Europa«, og navnlig nu, da han vel kunde indse, at Enigheden med Østerrig snart maatte have udtjænt, gjorde han intet Skridt uden europæisk Rygstød. Hos England var intet saadant at vente; anderledes derimod med Rusland og navnlig Frankrig.

Allerede fra Efteraaret 1863 havde Napoleon III, der i det polske Spørgsmaal var bleven tilbagevist af England og Østerrig, gjort en af de pludselige Vendinger, der er saa betegnende for hans Politik, og forsøgt en Tilslutning til Rusland og Preussen. Dettes venlige Modtagelse af hans Kongresforslag havde yderligere nærmet ham til det, og i Slutningen af November fremkom Napoleon med den første af de fortrolige Meddelelser til Preussen om det dansk-tyske Mellemværende, der skulde faa saa stor Betydning for den Bismarckske Politik. Preussen maatte udvides, udviklede Napoleon og hans Udenrigsminister for den preussiske Gesandt, Grev Goltz, og Affæren med Hertugdømmerne bød den gunstigste Lejlighed dertil. Vel maatte Frankrig for Øjeblikket erklære sig bunden ved Londonertraktaten, men — Tiderne kunde hurtigt forandre sig. Preussen burde imidlertid ikke gøre for meget ud af Augustenborgerens Krav, men stile hen imod en Deling af Slesvig efter Nationaliteterne og saa selv tage Holsten og Sydslesvig. Til Gengæld kunde Preussen paa Kongressen eller ved andre Lejligheder støtte den franske Politik, navnlig overfor Østerrig.

Disse Tilnærmelser blev i Øjeblikket noget køligt optagne i Berlin. Foreløbig var Alliancen med Østerrig det væsentligste, og man vidste ikke ret, hvad man skulde tro om Napoleons pludselige Varme. Maaske var det hele en Fælde, men, mente Bismarck, man burde saa vidt muligt holde gode Miner med

Frankrig og saa for øvrigt følge sine egne Veje. I Øjeblikket maatte Napoleon altsaa se sine Forhaabninger strande, ti det, han vilde naa ved sit Forhold overfor Preussen, var fremfor alt at skille det fra Østerrig og om muligt hidføre den Konflikt mellem de to tyske Stormagter, der lige indtil 1866 var hans Yndlingsdrøm og gennem hvilken han ventede at naa saa store Fordele for sig selv. »Vi vil drive det til«, sagde han i December 1863 til den italienske Gesandt, »at Preussen og Østerrig skal skyde med Kanoner paa hinanden.« Alliancen og de fælles Kampe i Slesvig, ved hvilke de to tyske Stormagter ventelig vilde blive kittede endnu nærmere sammen, opfyldte ham derfor med Bekymring, men Haabet opgav han ingenlunde, og derfor fortsatte han stadig den venskabelige Forbindelse med Preussen.

Med Londonerkonferencen var det kritiske Punkt kommen. Det gjaldt ogsaa for Napoleon at hindre Helstaten og Personalunionen og saa vidt muligt hidføre Hertugdømmernes Anneksion til Preussen: hvor blev vel ellers den preussisk-østerrigske Krig af? Disse Betragtninger blev da ogsaa de ledende for de fortrolige Forhandlinger, der inden Londonerkonferencen førtes mellem Frankrig og Preussen. Napoleon erklærede sig bestemt imod Opretholdelsen af Danmarks Integritet og ligeledes mod »det middelalderlige Bastardprojekt«, Personalunionen. Derimod vilde han, i Overensstemmelse med et tidligere fremsat Forslag, virke hen til en Deling af Slesvig ved Sli-Husumlinjen og en Anneksion af Sydslesvig og Holsten til Preussen. Bismarck drog den fulde Nytte af Napoleons Tilsagn, men lod sig ikke narre til endnu at bryde Forbindelsen med Østerrig. Af Hensyn til dette maatte Preussen først gaa med til at stille Forslaget om Personalunionen — dog i sikkert Haab om at Danmark vilde forkaste det —, og Spørgsmaalet om hvem der skulde herske i Sydslesvig og Holsten maatte holdes aabent. Hvad Delingslinjen angik, erklærede Kong Wilhelm, at han, efter ved sit Besøg i Slesvig efter Dybbølstillingens Fald at have set »Befolkningens Fortvivlelse ved Tanken om en Tilbagevenden til det danske Herredømme«, aldrig vilde kunne gaa ind paa en sydligere Grænse end Aabenraalinjen. Bismarck vilde, efter Sybels Fremstilling, gærne »have nøjedes med mindre«, men gav efter for Kongens Ønske. Napoleon viste sig ogsaa overfor denne Fordring højst aimabel. Kunde Preussen ved Folkeafstemning opnaa en saadan Grænse, vilde Frankrig gærne støtte et Forslag

derom paa Konferencen. Man enedes desuden om den hele Fremgangsmaade paa Konferencen, Skinforslaget om Personalunionen, o. s. v.

Det er let at se, hvilken uhyre Støtte denne Forstaaelse med Frankrig maatte være for Bismarcks Planer og hvor fuldkommen grundløse alle Forhaabninger fra dansk Side om Napoleon III's Hjælp efter dette var. Endnu var imidlertid Rusland tilbage, og da Knuden strammedes paa Konferencen, følte Bismarck Nødvendigheden af paa afgørende Maade at sikre sig ogsaa fra denne Kant. Lejligheden dertil fandt han, da Kejser Alexander d. 9. og 10. Juni 1864 opholdt sig i Berlin paa Gennemrejsen til Kissingen. Kejseren var stærkt bekymret for Fremtiden: brød Krigen ud igen, maatte de allierede Magter endelig ikke gaa over til Fyen, ti saa vilde det komme til aabent Brud med England. Han udtalte sig endvidere for en Danmark gunstig Delingslinje og mod en preussisk Anneksion. Bismarck fandt dog de rette Strænge i hans Bryst ved at udtale sig til Gunst for at give den med Rusland beslægtede storhertugelig-oldenborgske Linje det nye Hertugdømme Slesvig-Holsten og navnlig ved at fremhæve, at en Afgørelse af det slesvigske Spørgsmaal, der var altfor stødende for den tyske Befolknings Følelser, vilde give den fælles Fjende, Revolutionen, et fortrinligt Vaaben i Hænde. Skøndt Bismarck fornam, at Kejseren, af Frygt for en skandinavisk Union, endnu bestandig helst vilde have bevaret Hertugdømmerne for Christian IX, følte han sig dog efter denne Samtale fuldkommen sikker paa, at man kunde fuldføre det danske Monarkis Sønderlemmelse uden at have noget at frygte fra russisk Side.

Alliancen med Østerrig begyndte i øvrigt paa denne Tid at vakle. Ved den første Antydning fra preussisk Side om en Anneksion af Hertugdømmerne, slog Wienerkabinettet om og erklærede sig for den tidligere saa afskyede Augustenborger. Bismarck svarede med at instruere sine Gesandter til at »holde det dynastiske Spørgsmaal aabent« og ved med demonstrativ Velvilje at modtage de af Rusland fremsatte eventuelle Arvekrav fra det oldenborgske Hus' Side. — Endnu én Ting maatte han dog have Østerrig med til: at tilbagevise det engelske Forslag paa Konferencen om den slesvigske Delingslinjes Fastsættelse ved Voldgift. Det holdt haardt, men lykkedes dog til sidst ved Truselen om ellers at lade Østerrig blive staaende alene i Tyskland med Danmark ved Haanden. Til Gengæld maatte Bismarck

saa gøre Rechberg den Indrømmelse foreløbig at opgive den Overgang til Fyen, som paa denne Tid var den preussiske Hærledelses Drøm. — Det sidste Fredsforslag: at Grænsen skulde drages efter en venskabelig Magts Mægling, ikke sydligere end Dannevirke, ikke nordligere end Aabenraa-Tønderlinjen, enedes de tyske Stormagter om at give deres stærkt betingede Anerkendelse, men ved Danmarks absolute Afvisning bortfaldt ogsaa det, Konferencen sprængtes, og Bismarcks Politik havde vundet en fuldstændig Sejer.

Ogsaa om de senere Begivenheder indeholder det Sybelske Værk mange interessante Meddelelser. Her skal dog kun fremhæves en, hvis Overensstemmelse med Sandheden maa staa ganske for Forfatterens Regning. Efter Als' Erobring sendte Kong Christian »sin Broder Johan til Kong Leopold i Bryssel, for at anmode om dennes Bistand til at begynde direkte Fredsunderhandlinger med de to tyske Magter og samtidig at føle sig for, om muligvis Monarkiets Integritet kunde reddes ved hele Danmarks Optagelse i det tyske Forbund.« Fra hvilken Side nu end dette Forslag er bleven stillet, og hvem der end har støttet det, saa meget maa af det foregaaende være klart, at det kom Bismarck højst ubekvemt og passede saa slet som vel muligt ind i hans Fremtidsplaner. I et Brev til Rechberg udtalte han sig ogsaa afgørende derimod. Tanken var, mente Bismarck, ganske upraktisk: »var det Forudsætningen, at Danmark skulde vedblive at være forbundet med Hertugdømmerne, saa blev jo Striden mellem Nationaliteterne ikke udjævnet, og Forbundet kunde altsaa komme i den Situation at maatte yde Kongen Hjælp imod hans tyske Undersaatter. I modsat Fald vilde det være første Gang, at et fuldstændig ikke-tysk Territorium optoges i Forbundet, og det var alt andet end ønskeligt. Det vidstes ogsaa, at Frankrig nærede Uvilje derimod: saaledes havde Napoleon just i de sidste Dage sagt Grev Goltz rentud, at en Forholdsregel af denne Art vilde nøde ham til en Politik, der var hans tidligere ganske modsat.«

Om indre danske Forhold i 1863—64 fortælles der adskilligt i Sybels Bog, men Paalideligheden deraf staar muligvis i omvendt Forhold til Fortællingens rigelige Udstyrelse med pikante Smaatræk og hele dramatiske Sving. Kilderne er vistnok som oftest de preussiske Gesandters eller diplomatiske Agenters fortrolige Indberetninger, til hvilke Sybel jo har haft Adgang. I Reglen er de Historier, der meddeles, dog af den Natur, at de paa-

gældende kun kan have faaet deres Underretning gennem fjærde eller femte Haands Indiskretioner, undertiden maaske endog ved slet og ret Bagtrappesladder. Det fortælles saaledes, at Frederik VII paa sit Dødsleje skal have vægret sig ved at underskrive den ham af Hall forelagte Novemberforfatning og med Ordene: »det kan Christian gøre« skudt det hele over paa sin Efterfølger. Ligeledes er Sybel underrettet om, at Kong Christian, da Frederik VII's Død blev ham meddelt, udraabte: »nu er mine lykkelige Dage forbi«, o. s. v. Hvor lidet den ellers ret nøgterne Forfatter nægter sig af melodramatiske Virkninger, naar han skal skildre danske Interiører, ses maaske bedst af følgende Historie, om hvorledes det gik til, at Kong Christian endelig tog den Beslutning at underskrive Novemberforfatningen:

„D. 18de November drøftede han Sagen med sin Førsteminister i Overværelse af den graaskæggede General de Meza, der en Gang under Krigen 1849 havde gjort sit bedste for Danmark. Efter en Del Talen frem og tilbage, sagde Hall tørt til Kongen: „Sire, hvis De ikke skriver under, kan jeg ikke svare for Deres og Deres Families Liv," — og han pegede ud mod de Folkeskarer, der raabende og larmende stimlede sammen under Slottets Vinduer. Da raabte den gamle de Meza til Kongen: „Deres Majestæt, jeg svarer med mit Hoved for Dem; gør De kun roligt hvad Ret er; med Deres brave holstenske Batailloner jager jeg dette Pak fra hinanden." Om hvad der var Ret kunde der ingen Tvivl være, — men man forstaar, at Kongen maatte vakle frem og tilbage i forfærdelig Tvivlraadighed. Paa den ene Side: hans taknemmelige Slesvigeres jublende Begejstring, paa den anden: Muligheden af Oprør i Hovedstaden, maaske af Nederlag for Tropperne eller, hvis de sejrede, af det danske Folks Forbandelser mod den blodplettede tyske Tyran. Hans Aand var ikke stærk nok, hans Hjærte ikke haardt nok til at udholde denne Prøvelse. Han forlod Værelset, for at indhente sin Svigermoders Raad, og da Prinsesse Charlotte erklærede sig for det danske Standpunkt, fuldbyrdede han den skæbnesvangre Underskrift."

Fortællinger af denne Art gør man indtil videre klogest i ikke at betragte som historiske Kilder. Efter som før det Sybelske Værks Fremkomst ligger Aaret 1864's intime Historie for de indre danske Begivenheders Vedkommende skjult for alle andre end de faa indviedes Øjne. Men hvad angaar Aarets europæiske Historie og de Forhold og Kombinationer paa Verdenspolitikens Skueplads, som den Gang bidrog saa væsentligt til at skabe vor Ulykke, da har denne Bog tilladt os at se længere indenfor Forhænget end nogen tidligere.

N. Neergaard.

„Impressionisme“.

En lille Replik.

Kære Erik Skram.

Først en hel Maaned efter Hæftets Fremkomst er „Tilskueren“'s Juni-Nummer med Deres „Et literært Rundskue“ faldet mig i Hænde. Ikke som nogen miskendt — tvært imod takker jeg Dem oprigtigt for al den modige Anerkendelse, som De saa ofte har skænket mig lige fra for ti Aar siden „Haabløse Slægter“ udkom (De, kære Skram, var den Gang den eneste, som sagde offentligt et opmuntrende Ord om denne Bog) og indtil den Dag i Dag — men som en stærkt interesseret vil De give mig Lov til at forsøge at imødegaa nogle af de Indvendinger, som De retter mod „Impressionismens“ Væsen og Fremgangsmaade og særlig imod mig.

„Naar Bang“, siger De, „ikke vil give fuld og rund Besked“ og „han aldrig vil gøre den Dvælen og de Overvejelser efter, saa“ osv.

De har ved disse Ord ramt Sømmet netop paa Hovedet. Det er just dette „Impressionisten“ ikke vil. Og Grunden til, at han ikke vil det, er den, at han tror det ugørligt. Impressionismen i Fortællekunsten er netop Barn af den fuldkomne Mistillid til „den psykologiske Roman“'s „Dvælen og Overvejelser“.

Impressionisten tror, at det menneskelige Følelsesliv med al dets tusendfoldige Sammensathed er et endløst og altfor uredt Garn. Han strækker magtløs Vaaben overfor denne gaadefulde Blanding af bevidst og ubevidst, af villet og viljeløst. Rent ud sagt — hvis jeg tør udtale hele min Mening — han tror, at saa længe psykologisk Videnskab ikke har fastere Grund og skarpere Kattens Øjne, saa længe vil psykologisk Kunst ikke være andet end et virtuosmæssigt Dilettanteri.

Al denne „Dvælen og disse mange „Overvejelser“ vil kun arte ud til de lange og uendelige Vidtløftigheder, hvor „det sidste“ dog altid smutter bort mellem vore Hænder — ogsaa fordi vore Ord, naar det drejer sig om Skildring af det subtile menneskelige Følelsesliv, ikke naar saa langt en Gang som selve vor fattige Erkendelse. De er paa denne gyngende Grund for plumpe og bliver blot tunge siddende i Mudderet.

Derfor flyr Impressionisten bevidst Dvælen, Udredning og Overvejelser, som for ham dog altid taber sig i det store Mørke. Ja, træffer Impressionisten i en Roman eller en Novelle en psykologisk „Passage“, saa er den ham, sandt at sige, snarest kun et betænkeligt Bevis for, at Forfatteren paa dette Punkt ikke har naaet til at fordøje sit Stof.

Kun den i Handlen omsatte Tanke tror Impressionisten, at hans Erkendelse magter at følge. Paa denne Handlen, den bestandig fortsatte Handlen, fæster han da sin hele Opmærksomhed, og de handlende Mennesker bliver hans Skildrings Genstand.

Hans Fremstillings Maal er da at gøre disse handlende Mennesker levende. Han higer møjsomt efter, ad hundrede Veje, at frembringe den yderste Illusion af bevæget Liv. Og naar han paalægger sig al denne Møje, er det netop, fordi han tror, at Læserens „Hjærne er et overmaade drevent Redskab" — saa drevent et Redskab, at den overfor denne „levende" Kunst vil magte det samme som overfor selve Livet: Læseren vil ogsaa i Kunsten „se mere end hans Øjne er i Stand til at sanse, forstaa mere, end han netop har Ævne til at opfatte".

Impressionisten er netop „Medvider i denne Hemmelighed ved vort Liv i Naturen og mellem Menneskene".

Og det mere, som han tror, Menneskene ogsaa i Kunsten kan bringes til at sé, det er netop — den Sum af Tanker, som rummes i Handlingerne og som afspejles i dem.

Som al Kunst vil ogsaa den impressionistiske Fortællekunst gøre Rede for de menneskelige Følelser og for Menneskers Tankeliv. Men den skyr al direkte Udredning og viser os kun Menneskenes Følelser i en Række af Spejle — deres Gerninger.

Her synes Impressionisten da, idet han fremstiller den ustandsede Handlen, at medtage alt. Men i Virkeligheden er hans Kunst som al anden: Kunsten at sammentrænge. Hans Arbejde er at udskille væsentligt fra uvæsentligt, og han medtager i sin Skildring i Virkeligheden kun de væsentlige Handlinger, det vil sige en Handlingsrække, hvor hver lille Handling er et Glughul ind i det skildrede Menneskes Tankeliv — en Række af Udfaldsporte ind i Følelseslivet hos den skildrede. Summen af Tanker, Vævet af Følelser, som den drevne Hjærne saaledes kan naa bag om de medtagne Handlinger, er det impressionistiske Værks dulgte Indhold. Dets Værd beror paa Dybden af alt det — som ikke siges.

Impressionistens Digtning vil ganske vist blive plat forkastet, hvis han kun „eftergør, hvad der kun i det givne Øjeblik umiddelbart foregaar". Men i Virkeligheden gør Impressionisten mer end dette. Skildringen af det umiddelbart foregaaende er ham kun Midlet, det diskrete Middel, til at give det mere. De ydre Ting, han maler, er Kapslerne om den indre Historie. Paa Kapslernes Gennemsigtighed beror deres Værdi.

En Fare løber Impressionisten imidlertid.

Da han fortæller sit Værks sande Historie indirekte, plages han, som det synes, af en bestandig Frygt — den, at den skjulte Mening ikke fremlyser tydeligt nok.

Det er denne Frygt, som avler noget vist kinesisk i hans Maleri.

Han rykker nemlig, tror jeg, hver eneste Enkelthed frem i det samme Plan, saa at sige helt ned til Lamperækken og hans Billede bliver uden Perspektiv. Det synes saaledes, som om han har kinesiske Øjne. Og han opmarscherer alle sine Detailler i ét — tinsoldatagtigt — Geled. Af Frygt for at ikke hver enkelt Detail skal blive set, lader han alle Enkeltheder marschere op ved Siden af hinanden og opnaar kun, at ikke nogen faar fuldt Albuerum.

Dette er en Fare, som Impressionisten maaske selv ser, men for hvilken han alligevel kun Gang paa Gang paany bukker under.

.... Dette er alt, hvad jeg, kære Skram, havde at sige. Den impressionistiske Fortælleform vil vel, som alle Kunstens Former, kun have sin Tid. Men selv den Dag, hvor den er afløst af en ny Form for Fremstillingen, vil Impressionismens Nytte spores. Tiden vil have skærpet Fordringen til Skildringens Anskuelighed.

Deres „literære Rundskue“ ender for Forfatterne mistrøstende. En stille Dam er for Dem dansk Literatur. Og kun Malerne er med i ret Arbejde.

Mon dog ikke ogsaa Literaturen har Arbejdere? Og mon det er ret saa grumt at nedslaa deres Mod?

Deres hengivne

Herman Bang.

Goethe-Studier.

(Brudstykker af et større Skrift om Goethe.)

I.

Manglerne ved Goethes Romanstil.

Begrebet Fremskridt, der har sin fulde Gyldighed paa alle tekniske og videnskabelige Omraader, hvor den ene Slægts Resultater komme den følgende Slægt umiddelbart til Gode og hvor Arbejdet er kollektivt, har kun en højst betinget Gyldighed i Kunsten. Kunsternes Historie kender Stignings- og Forfalds-Tider, men intet stadigt Fremskridt. Der er ikke skrevet noget bedre Epos end Homers, ikke bedre Tragedier end Shakespeares, ikke bedre Komedier end Molières, ikke bedre lyriske Digte end Goethes. I det rent tekniske finder imidlertid i Kunsten som udenfor Kunsten i Reglen et Fremskridt Sted.

Goethes Fortællemaade og Romankomposition er i vore Dage forældet, saa forældet, at den kan afskrække halvdannede fra Studiet af hans Værker. Og forunderligt er det, selv for den fordomsfrie, at han har kunnet begynde „Valgslægtskaberne" med en Sætning som denne: „Eduard — saaledes kalde vi en rig Baron i den bedste Mandsalder — havde tilbragt en smuk Aprileftermiddagstime i sin Have." Ikke den sletteste Fortæller vilde nu til Dags begynde en Roman saaledes, med en Parenthes efter Bogens første Ord, og lige saa lidt vilde han i den første Sætning indføre et *vi* og derved minde om Fortællerens frie Tumlen med Navnene og overhovedet med Stoffet.

Skøndt „Vilhelm Meisters Læreaar" er fra yngre Tider og friskere fortalt, saa stødes dog en kritisk Læser ogsaa her paa afgørende Steder ved Foredragets Art, ved noget, der for os virker i høj Grad forstyrrende i Stilen.

Vi fordre nu til Dags af Forfatteren, at han skal forstaa sit Haandværk og kunne skildre alt, hvad der skal skildres. At sige „ubeskrivelig“ eller „sligt kan ingen Pen beskrive“ er for os et komisk Vidnesbyrd om Afmagt. Men Goethe bruger stadigt lignende Vendinger om sin Mangel paa Ævne. Hvor Vilhelm har sin første Samtale med Harpespilleren hedder det: „Vi vilde blive for vidtløftige og dog ikke kunne udtrykke den ilsomme Underholdnings Ynde, hvis vi forsøgte at gengive den Samtale, som vor Ven havde med den æventyrlige fremmede her.“

Undertiden lover Goethe ogsaa at fortælle Læseren noget en anden Gang: „Staldmesteren vilde gærne erfare Frederiks Herkomst og Historie; denne fortalte da et Æventyr, han allerede ofte havde forebragt og med hvilket vi tænke at gøre vore Læsere bekendte en anden Gang.“

Eller længere henne: „Vilhelm opskrev mange slige Samtaler, og vi vil, da vi her ikke saa ofte tør afbryde Fortællingen, ved en anden Lejlighed forelægge dem af vore Læsere, der maatte interessere sig derfor, saadanne dramaturgiske Forsøg.

I Romanen finder en Ildebrand Sted, hvorunder Harpespilleren, der synes at være bleven vanvittig, vil myrde Vilhelms Barn med en Kniv, men hindres deri af Mignon. Vilhelm iler bort efter den forvirrede Harpespiller, indelukker sig med ham i et Havehus, og, skriver Goethe, „førte en forunderlig Samtale med ham, som vi imidlertid for ikke at pine vore Læsere med usammenhængende Ideer og ængstelige Følelser hellere fortie end udførligt meddele.“

Paa denne primitive Maade er det, at Goethe opsparer Hemmeligheden i Harpespillerens Liv til Bogens Slutning, en uhyggelig Hemmelighed, den nemlig, at han har været lidenskabeligt forelsket i sin Søster Sperata uden at ane sit Slægtskabsforhold til den unge Pige, at Mignon er hans Datter med denne Sperata, avlet i Blodskam, senere stjaalet af Linedansere, at han paa ingen Maade har villet slippe den elskede, selv efter at Meddelelsen er gjort ham om hendes Afstamning, og ikke en Gang har villet indrømme nogen Brøde i deres Søskendekærlighed — indtil han og hun er blevet revne fra hinanden med Magt.

Denne Hemmelighed, som gør et romanagtigt, utroværdigt Indtryk, erfare vi og Bogens Personer for sent til at den kan sætte noget Spil af Følelser i Bevægelse. Den forties, hvor den maatte anes, og berettes, hvor den ikke mere er nødvendig.

En særegen Følge af Fortællerens stadige Fremtræden er Diktionens Ufuldkommenhed, hvor Personernes Repliker gengives i direkte Tale. Goethe har her øjensynligt ikke lagt den Vægt, man kunde vente, paa at karakterisere og individualisere ved Hjælp af Repliken. Et Eksempel er Mariannes Tyende og fortrolige, den gamle Barbara. Man ser hende ikke for sig; hendes Diktion er abstrakt og literær. Hvor ganske anderledes, hvor meget bedre maler ikke Voltaire en saadan gammel Kærling, selv naar hun forekommer i en af hans didaktiske Romaner med filosofisk Tendens! Her taler hun som en Bog. „Og Felix?“ spørger Vilhelm. Kærlingen svarer: „Er Søn af denne ulykkelige kun altfor ømt elskende Pige .... Jeg lader Dem ikke løs. Lad mig hente et Dokument, som vil glæde og smerte Dem.“

Yderst fremmed paavirker os i Goethe's Fortællemaade dernæst Fortællerens gammeldags Fiktion af selv at være usynlig Tilskuer ved de Scener, han beretter.

Saaledes straks i første Kapitels Slutning ved det glade Gensyn mellem de to forelskede, Vilhelm og Marianne:

„Vilhelm traadte ind. Med hvilket Liv fløj hun ham ikke i Møde! Med hvilken Henrykkelse omfavnede han den røde Uniform og trykkede den hvide Atlaskesvest til sit Bryst! Hvem vilde vove her at beskrive, for hvem sømmer det sig at udtale to elskendes Salighed! Den gamle gik brummende til Side. Vi fjærne os med hende og lade de lykkelige alene.“

Dette er rent ud pudsigt. Den gamle Koblerske tripper knurrende bort og den usynlige Fortæller følger hende i Pluralis majestatis for ikke at genere.

Besynderligere endnu for os er det, naar Goethe i saadanne ømme Scener, af hvilke Romanen jo har adskillige, bliver og snakker med.

Saaledes da Vilhelm og Grevinden for første og sidste Gang omfavne hinanden. Det hedder her bl. a.:

„Hendes Hoved hvilte paa hans Skulder, og der blev ikke tænkt paa Lokker og Baand, som tryktes sønder og sammen. Hun havde slynget sin Arm om ham; han omfavnede hende levende og trykte hende gentagne Gange til sit Hjærte. O at et saadant Øjeblik ikke kan vare Evigheder, og ve den misundelige Skæbne, som ogsaa forstyrrede vore Venner dette korte Øjeblik!“

Fortælleren under dem aabenbart al mulig Glæde af hinanden og tager derved paa en ganske unyttig og tilmed lidt uklog Maade Parti imod den herskende Samfundsmoral.

Dog allerbesynderligst er Stilen, hvor Fortælleren selv erklærer sig for usikker over, hvorledes det ser ud i de skildrede Personers Indre. Efter i lange Tider forgæves at have øvet sine kokette Kunster paa Vilhelm sætter Philine sig en Dag ved hans Side eller rettere paa hans Skød udenfor Husets Dør og kærtegner ham for alle forbigaaendes Øjne. Hun skemter med ham fordi han sidder der saaledes som Stok og Sten, gaar bort et Øjeblik og siger: „Bliv kun, at jeg kan genfinde Stenmanden paa Stenbænken“.

Goethe fortsætter: „Denne Gang gjorde hun ham Uret; ti hvor meget han end stræbte at afholde sig fra hende, vilde han dog *sandsynligvis*, ifald han havde fundet sig ene med hende i et Lysthus, ikke have ladet hendes Kærtegn uigengældte“.

Endnu barokkere bliver dog Stilens Ubehændighed i Skildringen af Forholdet mellem Vilhelm og Philine, Dagen efter at det hemmelighedsfulde Nattebesøg i hans Sovekammer har fundet Sted. Vilhelm véd paa Grund af Mørket ikke, hvilken Kvinde det er, som har besøgt ham.

Lidt videre frem hedder det: „Ved Afskeden hviskede Philine til Vilhelm: Jeg maa dog hente mine Tøfler. Du skyder da ikke Slaaen for. — Disse Ord satte ham i temmelig stor Forlegenhed. Ti den Formodning, at Gæsten den foregaaende Nat havde været Philine, blev bestyrket derved, og *vi ere ogsaa nødsagede til at slutte os til denne Mening*, især da vi ikke kunne opdage de Aarsager, der gjorde ham tvivlsom og maatte indgyde ham en anden besynderlig Mistanke“ — Aarsager, der vel at mærke allerede bestemt ere antydede og som vi erfare i Romanens Slutning: Ogsaa Mignon har nemlig tænkt paa, samme Nat at snige sig til Vilhelm, dog i al barnlig Ærbarhed.

Som Supplement til dette underlige System, ifølge hvilket Forfatteren ikke altid kender Heltens Tanker og ikke altid vèd, hvad der virkeligt er foregaaet, maa føjes, at der — for os endnu mere gammeldags — ere andre som altid kende Heltens Tanker og altid vide, hvad der i Romanen er sket, selv om det er sket hemmeligt, i Mørke eller i det stille Sind.

Det er Mændene i Taarnet, det hemmelige Selskab med Abbeden i Spidsen. Da Talen er om Opdragelse siger Abbeden

(forklædt): Skæbnen er en fornem men dyr Hovmester. Jeg vilde altid hellere holde mig til en menneskelig Mesters Fornuft.

Dette antyder, at det er menneskelig Fornuft, der leder Vilhelms Skæbne. Da Skuespillerselskabet skal spille „Hamlet“, indfinder en ubekendt sig og overtager Aandens Rolle. Han undslipper uset, men efterlader sit Slør, paa hvilket de advarende Ord til Vilhelm er prentede: Fly Yngling fly! — Hans ubekendte Læremestre have nemlig anset det for at være paa Tiden nu at udrive ham af Skuespillernes Samkvem.

Det viser sig tilsidst, at Jarno kender endog hans hemmelige, til ingen udtalte Tanker, som f. Eks. at han har haft denne sin hemmelige Velgører mistænkt for at være en Hverver-Officer, der vilde presse ham til Krigstjæneste mod hans Vilje. Tilsidst fornemmer Vilhelm da ogsaa en sand Pine ved at vide sig iagttaget og ledet, overalt hvor han troede sig upaaagtet og fri.

Og dog betyde alle disse Ufuldkommenheder saare Lidet overfor Vidden af dette Værks Horizont, dets Rigdom paa Skikkelser, man ikke glemmer, og overfor Dybden af dets Psykologi, hvor denne er sammentrængt.

II.

Den skønne Sjæls Bekendelser.

Der findes i „Vilhelm Meisters Læreaar“ omtrent et Dusin kvindelige og et Dusin mandlige Personer, som fremtræde mere eller mindre tydeligt for Læserens Blik. De kvindelige staa, som altid hos Goethe, ubetinget over de mandlige. Hans Kvinder er altid tilstrækkeligt Kvinder. Hans Mænd er i Reglen ikke nok Mænd.

De to mest paafaldende Kvindeskikkelser her er Philine og Mignon, i Goethes Kunst de to yderste Poler for Kvindelighed og Erotik.

Philine, det er Goethes Forsøg paa at tegne Koketteriet som uimodstaaeligt, den søde Frivolitet i Kvindeskikkelse, den sande Eva. En henrivende Skabning er hun fra det prægtige blonde Haar om det lysende Ansigt med den kystørstige Mund indtil de fine, klaprende, levende Tøfler, evigt uforglemmelig ved sit straalende Humør og sit Væsens Frejdighed, Letsindighed, Omskiftelighed. Der udgaar fra hende en Atmosfære af hjærte-

betvingende Vellyst; hun er Goethes eneste større Forsøg i Arten *Canaille*, og saa elskværdig, Idealet af en Soubrette.

Mignon, det sydlandske Barn med den hemmelighedsfulde Pande og de mørke Øjne er Modstykket til Philine. Hendes Skønhed en streng, skarp, tør; hendes Væsen drømmende Lidenskabelighed, hendes Lod i Livet Mishandling af Skæbnen. Hun er fængslet til sin Beskytter ved Taknemmelighedens og en barnlig Forelskelses Trolddom, hun Barnet, der pludseligt føler, at det ikke mere er noget Barn. Som et Barn sniger hun sig om Natten til ham for at hvile som en Hund ved hans Fødder; saa gribes hun af den med ét Slag vaagnende Lidenskab og fortæres hurtigt af den, viet til Tilintetgørelse ved en tidlig Død. Indtryk fra alle de sytten Aar, i hvilke Goethe tumlede med Romanen, synes samlede i denne Figur. Ideen til den er rimeligvis opstaaet hos ham, da i Maj 1877 et Linedanserselskab besøgte Weimar. Sangen „Kennst du das Land?“ er fra 1782. Digtet „An Mignon“ er som rettet til den skønne Milaneserinde, der en Tid lang paa Rejsen i Italien sysselsatte Goethes Tanker, af betydeligt senere Dato. Og endelig er Digtet „Euphrosyne“ over Skuespillerinden Christel Becker, der skildrer hende som Barn i Forhold til Goethe i en om Mignon erindrende Situation og med Benyttelse af den Mignon'ske Vending „søger sin Lærer, sin Ven, sin Fader“, først skrevet i Aaret 1798. Goethe bebrejder etsteds Fru de Stäel, at hun har betragtet Mignon som en episodisk Figur; han bruger her det stærke Udtryk, at hun tvært imod er den, om hvem alting drejer sig. Hun er den brændende Længsel efter et Liv i fuld Hengivenhed og i et med Kærlighed gengældt Sværmeri, Haabet om dyb Elskov og dyb Lykke i en Ramme af Italiens Natur og Kunst, en Skikkelse fra en højere Verden, Alf og Sydlænderinde paa én Gang — et Kraterbarn med Akrobat-Ynde og englelig Godhed.

Modsætninger indenfor en fælles Sfære er fremdeles Therese og Natalie.

Therese lever inderst inde kun for den fornemme og dristige Lothario. Hun er hans hemmeligt udkaarne Brud, fra hvem han paa Grund af en tragisk Misforstaaelse lever adskilt; han anser hende nemlig for Datter af en Kvinde, til hvem han paa en Rejse har staaet i Forhold. I sin Kærlighed til ham og Beundring for ham finder hun alt godt hvad han gør og tilsteder ham alt, endog enhver Tilbøjelighed for andre Kvinder. Hun er selv den forstandige Kvinde, Husets gode Aand, hvis første Karaktertræk er

en Hollænderindes Renlighed i alle legemlige og aandelige Ting. Hun er helt fordomsfri, og hun har hverken Tro eller Haab eller Kærlighed; men for Tro Indsigt, for Haab Tillid, for Kærlighed Standhaftighed. Man føler i hendes Nærhed Lykken ved at lære et ganske klart Væsen at kende.

Natalie derimod er ment som en Skabning af idealere Art med en ved Menneskekærlighed rigere indre Harmoni. Man tænker sig Therese vel forfaren i at tælle, regne og lægge sammen. Natalies Væsen medfører det geniale Snarsyn. Overfor Romanens store Grundspørgsmaal, om man bør lade Naturen gaa sin Gang og fare vild, eller man stedse bør springe til og stræbe at afbøde Faren, staar hun ganske fremmed. Hun tænker hverken paa Vildfarelser eller paa Farer, ser slet ikke saadan. Men hun ser overalt hos Menneskene en Trang, en Fornødenhed: hos Barnet, der endnu ikke kan staa paa sine Ben, hos den gamle, der ikke mere har sin Førlighed o. s. v. Hvad hendes Øje af Naturen er dannet til at opdage, det er den stille Attraa efter en Virksomhed, Driften mod et Talent, Anlæggene til de hundrede forskellige Færdigheder. Hun ser dette, hvorpaa ingen har gjort hende opmærksom, men synes ogsaa født til kun at se dette. Og overalt hvor hun iagttager en Mangel eller Trang, dèr bringer hun en Erstatning, et Lægemiddel, en Hjælp. Hun har, til hun lærer Vilhelm at kende aldrig elsket erotisk og dog bestandig elsket.

Et Midtpunkt i Bogens store Kreds af Kvinder indtager endelig en Art protestantisk Nonneskikkelse, den fine Stiftsdame, der skildrer sig selv i den som Episode i Romanen indlagte sjette Bog.

„Bekenntnisse einer schönen Seele“ er Goethe's eneste Forsøg paa at fremstille en religiøs Eksistens. Ellers gaar han, ogsaa her i Romanen, udenom det religiøse; han lader det ligge. Han erstatter det, hvor han kan. Selskabet i Taarnet er ment som en Art Erstatning for hvad Kirken i tidligere Dage var; det er med andre Ord ment symbolsk: et højere Samfund uden Traditioner og uden Dogma, men som gør Fyldest for Forsyn og Gejstlighed.

Derfor ogsaa i „Wilhelm Meister's Lehrjahre“ ved Mignons Død som i „Wahlverwandtschaften“ ved Ottilies Bisættelse Indførelsen af en helt ny, poetisk Kultus, et nyt Ritual med Kor og Modkor og Ceremonier uden Ceremoniel.

I den skønne Sjæls Bekendelser vilde Goethe naa ogsaa til denne Pol: det fromme Sindelags Skønhed og Poesi. Han tog

med dette Formaal for Øje Frøken von Klettenbergs Livsbegivenheder og Optegnelser for sig, behandlede og omarbejdede dem til sit Brug, men holdt sig saa nøje til sit Stof, at alle de af ham fortalte Begivenheder og alle de skildrede Personligheder er gengivne virkelighedstro.

Titlen „En skøn Sjæls Bekendelser“ lyder i vore Øren let følsom og fromladen. Men disse Optegnelser have intet med det fromladne eller følsomme at gøre.

Den unge Kvinde, hvis Udvikling til Herrnhuterreligiøsitet og begejstret Pietisme, vi her følge, har oprindeligt en relativt sund Natur, klar, forstandig og fin som hun er. Hendes Stil er snarere djærv end frygtsom. Hun er fra først af verdsligt, om end næsten usanseligt anlagt — et realistisk Naturel, i hvilket dog den faste Forestilling kan udvikle sig om at leve i indre Samkvem med sin Gud. Men dette religiøse Hang hos hende forberedes ved flere Blodstyrtninger, af hvilke den første finder Sted allerede i hendes ottende Aar.

Hendes Videbegærlighed og Kombinationsgave er fra Intelligensens første Opvaagnen ualmindelige. Faar hun en Medicin, vil hun vide, hvor den Urt vokser, af hvilken den er lavet; da hun lærer at koge, er det, at skære en Høne eller Gris op, for hende en Fest. Faderen forklarer hende Indvoldenes Funktioner som talte han med en Student. Hendes barnlige Ønske er imidlertid at faa et lille Faar, hvori der skjuler sig en fortryllet Prins. Under Dansen lærer hun en Dreng at kende, som hun begynder at forelske sig i: „Nu havde jeg da virkelig det forønskede lille Faar“. De skrive til hinanden, sværme for hinanden, til de blive adskilte.

Den gamle franske Sproglærer advarer hende. Hun har i Stile med opdigtede Navne fortalt sin Historie med den unge Fyr. Læreren siger: Den gode Fyllis skal tage sig i Agt, det kan snart blive alvorligt. — Da hun krænket spørger, hvad han mener med *alvorligt*, giver han den halvvoksne Pige kun altfor ligefrem og tydelig Besked. Højt rødmende svarer hun, at Fyllis er en ærbar Pige.

Nu lærer hun en Sværm af unge Mennesker at kende, livslystne unge Herrer uden virkelig Dannelse, det er tyske Hoffolk „og denne Klasse havde den Gang ikke den mindste Kultur“. De fleste af dem førte et uanstændigt Liv og deres Samtale med hende bevægede sig i Tvetydigheder. Det fornærmede hende og

gjorde hende kold overfor dem; undertiden blev deres Uartighed uforskammet, og hun svarte dem da grovt.

Den gamle Spoglærer havde desuden omhyggeligt forklaret hende, at ikke blot en ung Piges Dyd, men hendes Helbred var i Fare i Samkvem med saadanne Mænd. Hun skildrer sin Gru for dem, sin Angest, naar en af dem kom hende nær: „Jeg vogtede mig for Glas og Kopper [hvoraf de havde drukket], ja for den Stol, fra hvilken en af dem var staaet op“ [1]). Saaledes føler hun sig snart aandeligt og legemligt lige isoleret. I psykologisk Henseende er dette af Vægt, fordi det viser os, hvorledes ved denne i en fin Kvindenatur saaledes indpodede Angest og Uro al Glæde ved Sanselivet er bleven plumret i sin Kilde.

Nu følger Bekendtskab og Venskab med en ung vakker Mand Narciss. Da han ganske uskyldig paa Grund af en Skinsygs Raseri i et Selskab overfaldes med et Slag og et Kaardestød og hun forbinder hans Saar, bryder den Følelse, hun i sit stille Sind har næret for ham, løs som en Flamme, der faar Luft.

Hun tænker nu og da paa Gud, men aflægger ham kun ceremonielle Besøg og tager da altid en smuk Dragt paa: sin Dyd, sin Ærbarhed, sine Fortrin; men han synes slet ikke at bemærke hende i denne Pynt. Hun tager sig det ikke synderligt nær; hun har, hvad hun behøver, Sundhed og Velvære; hun mener, Gud lægger ikke videre Mærke til hende, fordi hun ikke selv sysler meget med ham. Her begynder denne „sarteste Forveksling af det subjektive og det objektive“ som for Goethe er Religiøsitetens Kendetegn.

Hun henviser Narciss til sin Fader, og de forloves. Hun antager al Dannelse fra ham. Det gode ved Forbindelsen var efter hendes Opfattelse at „den for det kvindelige Køn saa nødvendige og passende Underkastelse begyndte“, idet hun som forlovet stræbte at imødekomme den elskedes Ønsker. Imidlertid blive de straks i høj Grad uens om det passendes Grænser. Hun vil være sikker og tilsteder ingen Friheder; han finder „denne Diæt“ meget streng, roser hendes Principer og søger samtidigt at undergrave dem. Men hun har stadigt Sproglærerens Advarsel for Øje.

Med Gud var hun imidlertid bleven en Smule mere kendt igen; hun vidste ham Tak fordi han havde skænket hende den

---

[1]) Disse Træk er historisk karakteristiske med Hensyn til den selskabelige Opfattelse af visse smitsomme Sygdomme i Europa, derfor anførte i Overlæge Dr. R. Berghs Afhandling „Om Smitte og Smitteævne“ S. 8.

Mand, der var hende saa kær. Hun klagede for ham over det, som gjorde hende bange og bemærkede ikke selv, at hun tillige attraaede og ønskede netop det. Men da den hele Verden nu var som død for hende med Undtagelse af Narciss, var hun i Selskab ofte ensom og den fuldkomne Ensomhed blev hende kærest, fordi hun i den udviklede sin Ævne til at tale med Gud om sine Følelser og Tanker. Gud og Kærligheden stred ikke imod hinanden. Hendes Kærlighed passede ind i den hele Skabelsesplan. Forgæves gav Narciss hende Bøger, der spottede over alt usynligt og overnaturligt, ja endog over Kundskabstrangen hos Kvinder. Hun følte Selvmodsigelsen i det sidste Træk: „Som alle Mænd spottede han over lærde Fruentimmer og dannede dog uophørligt paa mig“.

Det gælder for ham om at opnaa Befordring til et Embede. Hun beder til Gud derom for ham. Han bliver imidlertid ikke udnævnt, og hun opfatter det som sin religiøse Pligt at være tilfreds dermed, da ogsaa dette Uheld maa være bestemt til hendes sande Bedste. Og nu trænger den blideste Stemning sig ind i hendes Sjæl; hun føler, at med den himmelske Hjælp lader alt sig overvinde. Han har mindre Modstandskraft overfor denne Genvordighed end hun, saa hun maa trøste ham. Og jo blidere, sødere de indre Erfaringer nu har været, des oftere søger hun at forny dem og at finde Trøsten der, hvor hun saa ofte har fundet den.

De fleste kende, især fra deres unge Dage, Erfaringer af denne Art. Trangen til Bøn er naturlig og vækkes desuden tidligt af Omgivelserne. Fra først af finder ingen Tvivl Sted om at Bønnen henvender sig til et Væsen, der er lutter Øre for den. Efterhaanden falder hos ikke faa Hensynet til Genstanden bort. I Stedet for den egentlige Beden træder en Tilstand af Samling, indre Fred. Sjælen drager sig ud af pinende Bekymringer og Sorger, søger et indre Midtpunkt, finder lidt efter lidt Ligevægt og har en Fornemmelse af at den bæres. Dens Ligevægt er des sikrere, fordi den tror sig baaren. Den fatter ikke Ligevægten anderledes; den er som hine Folkeslag der tro, at Jorden hviler paa en Elefant eller Skilpadde.

Idet Sjælen nu saaledes samler sig i Andagt, i Bøn, i Forsæt, i Vilje til ikke at lade sig forstyrre af Fristelser eller kue af Skuffelser og Sorger, føler den sig ren, fri, lykkelig, langt renere og stærkere end da den forknyttedes, gik op i alt, hvad der hændte den, laa fortvivlende og modløs. Og den glæder sig ved sin Renhed

og Uafhængighed; den glæder sig ved sin Kraft; ti den har Øjeblikke og Tider, hvor den svulmer af Styrke.

Alt dette er endnu rent humant næsten.

Men hos mange, især hos Kvinder, føler Personligheden sig ikke blot baaren, men omfattet, og set, betragtet; den befinder sig Ansigt til Ansigt med den Usynlige, Almægtige, Algode, som kun vil dens Vel, dens højeste Vel. Og da føler den sig uimodstaaelig stærk, ti den har Gud med sig og bag sig i sin Kamp, og samtidig uendeligt ydmyg, ti den har ikke det ringeste af sin Styrke fra sig selv.

Men den kan flytte Bjærge.

Den blotte Retning imod Gud gør Sjælen lykkelig. Den søger til dette indre Liv som en kuldskær, der vil varme sig, søger hen til Ilden. Dog undertiden kan en Skygge komme imellem, en Hindring.

Saaledes gaar det her Fortællerinden. Hun stiller sig det Spørgsmaal, hvorpaa det beror, at hendes Sjæl undertiden saaledes føler sig hindret i at rettes mod det højeste, og hun udfinder, at det hindrende er adspredende Sysselsættelse med uværdige Ting. Hun vilde helst helt unddrage sig Selskabslivet, Dans, Spil og hvad andet der hørte til Datidens selskabelige Forlystelser. Men ved at trække sig tilbage derfra krænker hun Narciss, som frygter Latteren, og hun gør da for hans Skyld alt det med, som hun i Grunden holder for Daarskab, ja skadelig Daarskab. Men det bliver hende stadigt mere besværligt.

Hun gaar i sit 22. Aar. De uskyldige Fornøjelser forekomme hende ikke mere uskyldige; hun kender desuden højere Glæder, der tilmed styrke i Modgang og Ulykker, og snart er Striden i hendes Indre afgjort. Selv naar der er noget i hende, som længes mod sanselige Glæder, kan hun dog ikke mere nyde dem. Endog den, der holder af Vin, siger hun, mister al Lyst til at drikke den, naar han staar ved de fulde Fade i en Kælder, hvor fordærvet Luft er nær ved at kvæle ham. — Narciss har øjensynligt ikke formaaet at erobre hendes Sanser. Der er i hende ikke blot Angest, men en Rest af Modbydelighed overfor hans erotiske Attraa.

Hun er fordomsfri nok til paa ingen Maade at fordømme et verdsligt Liv hos andre. Hun véd, at en Føde i og for sig kan være sund, om den end er skadelig for hende. Men omvendt nytter det heller ikke at ville faa hende til at begaa en Handling, fordi den for andre ikke er umoralsk.

Saaledes fjærnes de to Forlovede fra hinanden og skilles efterhaanden ad. Hun holder af ham endnu, men hun savner ham ikke mere, og hun bryder.

Og nu da hun er fri og ikke mere lægger Skjul paa sin fromme Sky for Adspredelser, behøver hun end mindre at skjule sin Kærlighed til Kunst og Videnskab. Hun maler, læser og finder Mennesker nok, der sympatisere med hende.

En ny Blodstyrtning og fornyet legemlig Svaghed medføre en ny Potensation, et nyt Højtryk af Religiøsiteten.

Hun føler sig lykkelig ved at vide, saa vist som at Aandedrættet er Livstegn, at hun ikke er uden Gud i Verden. Det er hende, som var hun ham nær, som stod hun for ham. Men hun misbilliger levende Lavaters Opfordringer til de troende om offentlig at meddele Eksempler paa virkelig Bønhørelse. Hun føler, at saa vigtig enhver indre Erfaring har været i det kritiske Øjeblik, saa mat og ubetydelig eller usandsynlig vilde Fortællingen klinge, hvis hun anførte enkelte Tilfælde. Hvad hun tør sige er, at hun aldrig kom tomhændet tilbage, naar hun søgte Gud i Sorg og Nød.

Intet Sekund har hun kendt Frygt for Helvede; Ideen om en ond Aand og et Martersted efter Døden kunde ingensteds finde Plads i hendes Forestillingskreds. Hun kender slet ikke heller den Ting, man kalder Synd. Men i Omgangen med den usynlige Ven fornemmer hun den sødeste Nydelse af al sin Livskraft, og Trangen til at nyde denne Lykke bliver saa stor, at hun gærne giver Afkald paa alt, hvad der kunde forstyrre den.

Paa dette Tidspunkt gør hun et nyt, i hendes Udviklingshistorie betydningsfuldt Bekendtskab. Hun lærer Philo (den senere Minister og Kansler K. v. Moser) at kende, en Mand med Hjærte, aandrig og talentfuld, men en Mand, der vandrer i Kvindegunst og stadig søger nye Forhold til Kvinder, i hendes Øjne en Wielandsk „Agathon“, der lever et Nydelsesliv. De slutte sig til hinanden, det lokker ham at skænke dette nonneagtige Væsen sin fulde Fortrolighed. Hun forudaner ængstelig „frygtelige ydre og indre Forviklinger“ for ham, fortaber sig i Vemod over ham.

Saa hører hun pludselig en indre Stemme: „Du er ikke bedre end han“ og skræmmes op. Et helt Aar igennem føler hun alle slette Muligheder i sig, Muligheder til Mord, Tyveri og Vellyst. Det er den menneskelige, svagt erotiske Sympati hos den modne Kvinde. Hun *vil* i Grunden ikke føle sig bedre end han; hun

forstaar hans Fristelser og Fejl. Hin Stemme er Blodets, Kærligheds-driftens Stemme, der vaagner for sidste Gang og driver hende over i Tro, en Tro, der i sit Væsen er Kærlighed. Ti, siger hun selv, „sligt helbredes ikke ved Dydsøvelser, men ved Tro“.

Hvad er da Tro? Hvad kan det hjælpe hende at antage Fortællingen om en forbigangen Begivenhed for sand? Troen maa være en Tilstand i Menneskets eget Sind, og hun bønfalder derfor den Almægtige: Skænk mig Troen!

En Dag lænede hun sig frem over Bordet, ved hvilket hun sad og skjulte sit taarevædede Ansigt i sine Hænder. Hvad følte hun da? Det var som om en Trækvind, et Pust, bragte hende hen til det Kors, paa hvilket Jesus en Gang blegnede. „Det var et Lufttræk“, siger hun, jeg kan ikke kalde det anderledes, *ganske ligt det, hvorved vore Sjæle føres til en fraværende Elsker,* en Tilnærmelse, der formodentlig er langt væsentligere og sandere end vi mene“. Fra det Øjeblik vidste hun, hvad Tro er.

Til den indre Klarhed, Fred og Fylde i hendes Sjæl er nu kommet Sværmeriet. Til Sjælens Ligevægt, Frihed og Renhed paa det moralske Omraade, til denne hellige Naivetet, har nu slaaet sig Ekstasen, som i sit Væsen ikke er andet end Transpositionen af den kvalte erotiske Længsel til det religiøse Omraade. Hun føler i sit Sind en Ævne til at svinge sig i Vejret, der er hende ganske ny: „Ved slige Fornemmelser svigte Ordene os“. — Netop saaledes taler ogsaa en af sin Kærlighed opfyldt Kvinde. Hendes Udsagn passer Bogstav for Bogstav i en dybt forelsket og gen-elsket Piges Mund. „Jeg kunde svinge mig op over, hvad der forhen truede mig, som en Fugl syngende og uden Møje flyver hen over den hurtigste Strøm, foran hvilken en Hund bliver staaende med ængstelig Bjæffen.“

Nu er i Stedet for Fredens Ligevægt Ekstasens Søvngænger-sikkerhed indtraadt i hendes Sind. Naar hun til Slutning skal sammenfatte sin Tilstand, skriver hun: „Jeg husker næppe mere et Bud. Intet viser sig for mig i Skikkelse af en Lov. Det er en Drift, der leder mig og som fører mig rigtigt. Jeg følger med Frihed min Overbevisning og kender saa lidet til indskrænkende Bestemmelser som til Anger“. Det er, som man ser, et frit Menneskes stille og ydmyge Ord. Det er hvad den russiske frem-skredne *Intelligentia* kalder den umiddelbare Tilstand.

Hvad der har tiltrukket og i saa høj Grad fængslet Goethe, det er øjensynligt, at den moralske Stræben her er over-

vunden i en Tilstand, der ikke har Etiken behov. Men interessantest er det dog at iagttage den stadige Forveksling, som her finder Sted, af det som foregaar i Sjælen, med det Spejlbillede af Sjælens Bevægelser, som frembringer Fantasmagoriet af en Svæven ind i det oversanseliges Verden.

Det gaar til som ved et bekendt, ofte forevist, fysisk Eksperiment. Et Væsen, der lyder alle Jordelivets Love, Tyngdens indbefattet (et Menneske, der f. Eks. ligger udstrakt paa et Bord) viser sig ved et lovbetinget Fejlsyn svævende i Luften som et overnaturligt, himmelsk Fantasma. Men er denne Skikkelse skøn, saa er den lige skøn, selv om den i Virkeligheden er jordbunden og dens Svæven Illusion.

Goethe har da her uden at sige et Ord til Fortolkning, overhovedet uden at skrive en Sætning i eget Navn eller anderledes end at den kunde være skreven af en troende Herrnhuterinde, vist os en nobel Kvindesjæl, paa én Gang som den virkelig er, underkastet alle Jordelivets Betingelser, og som den spejler sig i den troende Kvindes eget Sind, frit svævende i Himmelrummet nær sin himmelske Frelser.

Moralisterne have endnu den Dag i Dag ikke raset ud over „Vilhelm Meister". Vischer, Tysklands største Æstetiker, skrev faa Aar før sin Død om Romanen: „Man behøver ikke at være nogen Ølfilister for at spørge, om det da er saa selvfølgeligt, at en attenaarig Kræmmerdreng bliver lykkelig Fader. Ikke at en Poet jo tør forebringe sligt, men dertil hører da endnu, at hans Gamle, der erfarer det, i det mindste indespærrer ham otte Dage paa Vand og Brød ..... Og ved Philine dvæler Digteren sandelig med mere Behag end Sammenhængen forlanger".

Vischers Opfattelse glimrer ikke ved Aand; men han havde i ethvert Tilfælde ikke saa helt skullet glemme den udførlige Dvælen ved Herrnhuterindens Bekendelser, der giver Værket saa kraftig en Modvægt mod Philines Skalkagtigheder.

Blandt de samtidige var Schiller den, som bedst forstod at vurdere disse Bekendelser, som han roser for deres Undgaaen af Andagtens trivielle Terminologi. Dette Afsnit, der saa stærkt betoner Ophævelsen af Loven, stemmer harmonisk sammen med Aanden i det hele Værk, af hvilket det udgør et Led. Aanden i „Vilhelm Meister" gaar jo netop ud paa Opløsning af Pligtens

haarde Fordringer i en skøn Naturligheds Frihed: Aanden deri er den, at Vejen til Frihed gaar gennem Skønhed.

Deraf de frommes, de sædeliges, de helliges, de tidligere Venners og Veninders Forbitrelse over Værket. Deraf Klopstocks, Stolbergs, Claudius', Jacobi', Schlossers Forargelse. Deraf Fru von Steins Udtryk, at der vel undertiden er „kønne Tanker“ deri, men at „hvor Goethe for øvrigt har noget om ædlere Følelser i Menneskenaturen, der har han smurt dem alle til med lidt Skarn“. Deraf Herders Udbrud om „en vis uren Aand i Bogen“, hans Rensen sig for Medskyld, hans Paastand, at Goethe nu ikke mere bryder sig om „det gode, det ædle, den moralske Gratie“, indtil han naar til at stille sin moralske Humanitet op mod Goethe's skønne. Denne skriver herom i et af Brevene til Schiller: „Og saa snurrer da igennem det hele den gamle, halvsande Filister-Lirekassemelodi, at Kunsten skal anerkende Moralloven og underordne sig den. Det første har den altid gjort og maa den gøre — gjorde den det andet, var den fortabt og det var bedre, man hængte den en Møllesten om Halsen og druknede den, end langsomt at lade den krepere af det nyttigtplatte“.

Ikke tilfældigt har da Goethe kaldt hin Episode „En *skøn* Sjæls Bekendelser“. Ti Sjælelivets Skønhed er den hele Digtnings psykologiske Hovedtanke. En vis Art af sjælelig Skønhed, som den i den lavere, religiøse Form er fremstilt her, skulde efter Goethes Hensigt i fuldendtere, rent menneskelig Form fremtræde i Natalies Person. Derfor siger Therese i Bogens Slutning hvor hun afstaar Vilhelm til Natalie: „Det er utroligt, hvad et Menneske kan udrette for sig og andre, naar det uden at ville herske har det Sindelag at ville være Formynder for mange, ville lede og føre dem til deres Maal ... Min Søster Natalie er et levende Eksempel herpaa. Uopnaaelig for andre vil altid den Handlemaade blive, som Naturen har foreskrevet denne skønne Sjæl. Ja, hun fortjæner dette Æresnavn fremfor mangen anden, *fremfor vor ædle Tante endog*“.

I „Vilhelm Meister“s 8. Bog 5. Kapitel skildres Natalies Slot. Sfinkser af Granit, hedder det, bevogtede Hovedindgangen til den store Sal, „Forgangenhedens Sal“. Dørene var paa ægyptisk Vis lidt snevrere for oven end for neden, og deres Jærnfløje forberedte paa et alvorligt eller endog gyseligt Syn. Behageligt blev man derfor overrasket ved at træde ind i en Sal, hvor Kunst og Liv havde ophævet enhver Mindelse om Død og Grav. End ikke

Sarkofager og Urner rundt om gjorde noget nedslaaende Indtryk, alt straalede af Marmor og Lasur, og al denne Pragt virkede i rene arkitektoniske Forhold. Lige overfor Indgangsdøren stod paa en Sarkofag en Marmorstatue af en anselig Mand, lænet til en Pude. Han holdt en Rulle i Haanden, paa hvilken han med stille Opmærksomhed saa. Paa den læste man Ordene: Husk at leve!

Husk at leve! det er hele „Vilhelm Meister“ i tre Ord. Det er Goethes simple *Memento vivere,* udslynget i blid Trods, i stille Højhed mod al med det hinsidige sysselsat Religiøsitet, mod Kristendommens *Memento mori!*

Husk at leve! Det vil ikke sige: skrab saa megen Nydelse sammen som muligt! Men det vil sige: gør ud af dit Liv det ypperste, du formaar.

Husk at leve! — Hvad er det *at leve* for Goethe? Det er at leve med den Skønhed i sin Sjæl, som fører til Frihed — aldrig at føle sig som blot Middel til et Formaal, men som den, der ikke har Loven behov.

GEORG BRANDES.

Fra »den Collinske Manuskriptsamling«.

Et Bønskrift fra H. C. Andersen til »ædelmodige Menneskevenner«.

I »H. C. Andersen og det Collinske Huus« omtales det S. VI, at Andersen i den sørgeligste Periode af sit Liv, et Tidsrum, som han selv har kaldt sin Fornedrelsestid, udsendte to Bønskrifter om Understøttelse. De ere begge fra Sommeren 1820 og altsaa skrevne, da han var 15 Aar gammel. Det første, hvori han anraaber »alle ædeltænkende Mennesker« om Hjælp, indtil han en Gang i Tiden kan blive Solodandser, findes aftrykt i min Faders ovennævnte Bog. Det andet lyder saaledes:

»For een Tid tvinger min Trang mig til at anbefale min Skjæbne i ædelmodige Menneskevenners Hænder, da jeg nære den inderligste Tilbøielighed For Skuespillerkonsten og føler mig ene født til Thalias tjeneste. — Jeg har nu havt den Lykke efter omtrent eet Aars ophold her i Staden (hvilket er gjordt mig muelig ved Hr. Profes. Weise, Siboni og flere ædelmodiges Understøttelse) at blive for det første antaget som Danse Eelev for siden at blive Skuespiller (som jeg haaber at blive Instruxert i i denne Saison). Blottet for alt vovede jeg mig til Hovedstaden da mine Forældre (vis Opholdsted er i Odense) formeddels deres Fatigdom intet kan bidrage til min Understøttelse nødes jeg til at henvænde mig til ædelmodige Mennesker om en liden enten Maanlig eller Qvartalis Understøttelse (uden vilken jeg ej kan naae Maalet for mit inderligste Ønske) saa lenge til jeg selv kan leve af Teateret da naar jeg har henimod 200 Rbdlr. jeg godt kan leve, endnu nyder jeg intet derfra, men Haaber snart lidet. —

Jeg beder hver ædeltænkende Menneske at tage i gunstigst Overveielse hvor nær jeg er min Lykke og hvor lidet der kan skille mig derfra. — Evig skal jeg søge at vise mig Taknemlig

Kjøbenhaun den 3 Juli 1820.

underdanigst

Hans Christian Andersen.

Paa de to næste Sider have adskillige Mænd, som Weyse, Kuhlau, Etatsraad Kirstein, Admiral Krieger, A. P. Liunge, Student Monrad, H. C. Ørsted o. a., tegnet sig for Bidrag. Fra Fr. Høegh-Guldberg, som ogsaa i Andersens senere Liv paa saa mange Maader viste ham oprigtig og uegennyttig Deltagelse, findes følgende Paaskrift:

Fra en Unævnet . .	20 Rbdlr.	Sedler	Givne ham paa min Forbøn, med den Bestemmelse, at jeg
Fra en Ditto	30 ditto	ditto	
Ditto	11 —	ditto	

deraf udbetaler ham 10 rdl. Sedler om Maaneden. Ligeledes ere paa samme Vilkaar mig udbetalte de paa den anden Side staaende 12 rdl. Sedler fra Justitsraad Bilsted, de Herrer Fritsch, Kuhlau, Coldevin, Abrahamson. Bemældte Herrer betale og til mig for Fremtiden den Sum, de have tegnet sig for, at den kan komme ham ordenligen tilgode. Jeg har saaledes i Alt modtaget til Andersen og gjemmer for ham 73 rdlr. Sedler. Desuden har jeg forpligtet mig til at lære ham saavel Modersmaalet som det tydske Sprog, Alt i den Overbeviisning, at han har Naturgaver, der fortjene at uddyrkes og høre til den Bane, han har valgt. Saa meget heller anbefaler jeg ham til mine Medborgeres, ham endnu nødvendige Godhed, som jeg troer at mærke, at hans Characteer er ufordærvet.

Den 26 October 1820.

Fr. Høegh-Guldberg. Professor og Ridder.

JONAS COLLIN.

Fra Grev Johans Ungdomsaar.

Dramatiske Scener.

Personerne:

Enkegrevinden til Højby.
Grev Johan, hendes Søn.
Hofjægermesteren, hans Onkel.
Hofjægermesterinden.
Pastoren.
Pastorinden.
Erik Husmand.
Per Eriksen, hans Søn, Student.
Zerline, Kammerpige hos Grevinden.

Handlingen foregaar i Parken ved Højby. En skyggefuld Plads med bekvemme Bænke. Til venstre et lille Havehus. Slottet ses i Baggrunden.

Første Scene.

Zerline kommer hurtigt, fulgt af Per Eriksen.

Zerline.

De maa virkelig lade mig gaa. Jeg forstaar ikke, hvad De vil mig.

Per (højtidelig, med Dialekt).

Jeg beder Dem blot om at høre mig nogle Øjeblikke.

Zerline.

Men jeg har intet at tale med Dem om.

Per.

Jeg har saa meget at sige Dem.

Zerline.

Tænk, om nogen saa' os.

Per.

Herregud, hvad var der saa frygteligt deri! Men her kommer ingen. Der drikkes endnu Kaffe paa Terrassen.

Zerline.

Herskabet plejer altid at spasere hernede efter Diner'en.

Per.

Jeg beder Dem: Kun fem Minuter.

Zerline.

Saa skynd Dem da lidt, Hr. Student! Hvad vil De mig saa?

Per.

Det er ikke saa nemt at tale for mig, naar De ser saa fornem ud. Men jeg kan ikke rejse herfra uden at have aabnet mit Hjærte for Dem.

Zerline.

Skal De rejse?

Per.

Ja, til København.

Zerline.

Aa, hvem der skulde der ind!

Per.

Jeg glæder mig ikke dertil. Jeg elsker Landets stille Fred. Jeg véd, hvor glædesløst et Liv, der venter mig. Men allerværst vil det blive for mig, at jeg bestandig vil længes efter Dem.

Zerline.

Aah! Der skal vi høre!

Per.

Ja efter Dem, fordi af alle Mennesker i Verden er De den, som jeg har mest kær. Ingen er saa smuk, ingen saa god og ren som De —

Zerline.

De maa virkelig ikke sige saadant noget til mig —

Per.

Og hvorfor dog ikke, naar jeg elsker Dem?

Zerline.

De glemmer, hvem jeg er. Jeg er kun et Tyende.

Per (bitter).

Og hvad er da jeg? Jeg skylder jo »Herskabets« Godhed alt. Spiser jeg ikke Naadsensbrød her paa Gaarden? Fordømt

den Dag, da Grevinden fandt, at jeg havde et opvakt Ansigt og huldsaligt tog sig af mig. Hun satte mig i Skole og lod mig bagefter læse sammen med den unge Herre — jeg har ikke haft en glad Time siden da — bestandig Arbejde, Ydmygelser, Taknemmelighed, Fornedrelse. Hver ny Ting, jeg har lært, viste mig, hvor usselt mit Liv var. De kan tro mig, Husmandens Søn har ikke haft det godt hos de fornemme.

Zerline.

Jeg synes, Herskabet er saa naadigt og venligt mod alle her.

Per.

Synes De! Ja maaske imod Dem. Hvem kunde være andet end venlig imod Dem! Naar De gaar omkring her, hænger alles Øjne beundrende ved Dem. Og jeg — jeg har drømt om Dem, Dag og Nat, i Skolen, ved Studeringerne —

Zerline.

Der kommer vist nogen.

Per.

Blot to Ord! Jeg tør ikke bede Dem om noget Løfte nu; men jeg vil blot sige Dem: jeg rejser til København for at arbejde med det Maal, at vinde Dem. Jeg *vil* komme tilbage, og jeg haaber da at være Dem værdig. Gid De vilde vente paa mig, gid De vilde huske, at der gives et Menneske, for hvem De er alt det bedste og skønneste paa Jorden og som henter al Fortrøstning fra den Lykke at have mødt Dem — (Han vil gribe hendes Haand).

Zerline.

De maa ikke røre ved mig.

Per.

De har Ret, jeg skal det ikke! Jeg elsker Dem, men jeg véd, hvad jeg skylder Dem og mig selv. Kun et venligt Ord: giv mig det med —

Zerline.

Tys! Der er Grevinden og Pastoren.

Per (uvillig).

Hvad gør saa det!

Zerline.

Vist saa! Gaa Deres Vej, jeg beder Dem!

Per.

Ja naar De beder mig, skal jeg vige for Herskabet.

(Han gaar ud)

Anden Scene.

Zerline. Enkegrevinden kommer støttende sig til Præstens Arm. En Tjæner bærer Puder og Sjaler. Tjæneren bliver i Baggrunden. Senere Per og Erik Husmand.

Grevinden.

Hvad var det! Gik der ikke en Person hastigt bort?

Pastoren.

Jo, Deres Naade, tager jeg ikke fejl, var det Eriksen, Studenten!

Grevinden.

Hum! (Hun sætter sig paa en Bænk, Zerline ordner Puderne omkring hende.) Var det den lille Eriksen, som snakkede her, da jeg kom.

Zerline.

Ja, Deres Naade.

Grevinden.

Jeg holder ikke af, at Tyendet spaserer her i Forhaven, véd du nok.

Zerline.

Det var Hr. Eriksen, der kom hen til mig og gav sig til at tale med mig, og jeg sagde ogsaa til ham, at Grevinden ikke holdt af —

Grevinden.

Saa! Det maa ikke ske oftere. Du kan gaa (Zerline gaar ud). Tag Plads, Pastor!

Pastoren.

Tak, Deres Naade!

Grevinden.

Et dejligt Vejr!

Pastoren.

Ja, Deres Naade.

Grevinden.

Lidt køligt.

Pastoren.

Ja, det er lidt køligt nu ved Solnedgang.

Grevinden.

Min Søn rejser i Morgen til København. Jeg finder, at det er bedst, han straks tager fat paa Studeringerne.

Pastoren.

Upaatvivleligt. Hvad tænker den unge Greve at studere?

Grevinden.

Statsvidenskab.

Pastoren.

Naturligvis. Det eneste rette Studium for en Mand i hans Stilling, af hvem Staten kan vente saa meget.

Grevinden.

Den salig Greve havde ikke studeret.

Pastoren.

Det var ikke Brug den Gang.

Grevinden.

Det er naturligvis heller ikke nødvendigt nu.

Pastoren.

Paa ingen Maade. (Lille Pavse) Skal Eriksen følge med den unge Herre til Hovedstaden?

Grevinden.

Maaske. Han er jo ret flittig — hans comportement tiltaler mig dog ikke. Nogen savoir vivre har han ikke. Naa, hvor skulde han have faaet den fra med den Ekstraktion!

Pastoren.

I den Henseende vil den unge Greve være ham et Forbillede.

Grevinden.

Naturligvis. Men Johan skal ikke have daarlige Manerer for Øje. Og nu denne Samtale jeg observerede her med den lille Zerline — sig mig, havde det ikke ligesom Karakter af et rendez-vous.

Pastoren.

Det saa' ud, som Eriksen talte med stor Varme, men Zerline var ikke nær saa ivrig.

Grevinden.

Hum, det bliver dog bedst, man katekiserer lille Eriksen en Smule. Aa, vil De bede Tjæneren hente ham! (Pastoren siger Besked til Tjæneren, der fjærner sig). Jeg stoler saa paa, at De tager ham grundigt i Skole.

Pastoren.

Jeg, Deres Naade!

Grevinden.

Naturligvis. Hvem er Stedets Sjælesørger! Hvem vogter over god Orden og Disciplin her! Ja jeg naturligvis først og fremmest, men dernæst De. Altsaa tag ham for Dem — jeg skal understøtte Dem. Jeg vil i det Hele vide, hvad han mener og tænker, inden jeg lader ham følges til Byen med min Søn. Naa der er han (Per kommer fulgt af Tjæneren). Kom her hen, lille Eriksen!

Per (koldt).

Deres Naade vil tale med mig.

Grevinden.

Pastoren har nogle Spørgsmaal at rette til dig.

Per.

Til mig!

Pastoren.

Ja, min unge Ven, De staar nu i Begreb med at forlade dette Hus — dette Herresæde, hvor De har nydt saadanne Velgerninger, som aldrig kan gaa af Minde. Men jeg har ogsaa en inderlig Forvisning om, at Taknemmeligheden ikke vil dø i Dem. Da jeg forberedte Dem til Konfirmation, fandt jeg hos min unge Ven den rette Ydmyghed. Jeg haaber, at De har bevaret den i disse siden da forløbne Aar. Og, naar De gaar med Herren, vil De gaa rettelig, hvor hen saa Livet fører Dem. Mit første Spørgsmaal til Dem, skal da være dette: gaar De nu som før med Herren?

Grevinden.

Meget godt, meget net, gode Pastor. Naa, hvad svarer han saa dertil, lille Eriksen?

Per.

Jeg véd ikke, om jeg har forstaaet Pastoren rigtigt. Jeg har læst meget siden min Konfirmation, mange videnskabelige Værker, der fremstiller Tingene som de virkelig er, og jeg har derfor ikke mere min Barnetro saaledes som tidligere.

Pastoren.

Ikke Deres Barnetro, ulyksalige Menneske, da har De tabt den bedste Hjælp her i Verden — med den bliver Livet solbeskinnet selv i svareste Nød, uden den vandres der i Mørke selv i jordisk Glans.

Grevinden.

Ja, gode Pastor, lad os ikke komme fra Sagen. Samvittigheden er det vigtigste — og saa at man intet Anstød giver. Læse i Hjærterne kan man ikke — skal man ikke. Vi leder vor Samvittighed selv — vi er ikke Katoliker, men intet Anstød! Jeg vil sige ham det, lille Eriksen, at han kan have sine Skrupler, men han maa beholde dem for sig selv; fra Højby skal der ikke komme Folk, der sætter sig op imod Kongen eller fører daarlig Tale.

Per.

Men, Deres Naade, Sandheden fremfor alt — fuld Sandhed i Livet. Og hvad jeg altsaa føler som sandt, det bør jeg vel udtale, enten det behager de mægtige eller ikke, Hr. Pastor!

Grevinden.

Jeg agter ikke at disputere med ham. Han har hverken Aand eller Tournure til at disputere. Men jeg vil lade ham vide, at hans Opførsel i høj Grad mishager mig, naar han holder rendez-vous'er her i Haven med min Kammerjomfru.

Per.

Det var intet Stævnemøde, Deres Naade.

Grevinden.

Fordi min lille Zerline er en anstændig Pige, men hvad hans Hensigter angaar —

Per.

Saa var de redelige, Deres Naade, jeg vilde være lykkelig, om jeg en Gang kunde hjemføre Zerline som min Hustru.

Grevinden.

Hum, Hustru! Han kunde maaske en Gang gøre et bedre Parti, naar han er bleven Præst, men det glæder mig forsaavidt —

Per.

Jeg vil ikke være Præst.

Grevinden.

Jeg synes, han afbryder mig. Gaa nu, lille Eriksen, og lad mig se, han opfører sig ordentligt.

Per vil tale, finder ikke Ord og gaar ud. I det samme kommer Erik Husmand ind og taler med Tjæneren.

Pastoren.

Han har ikke sin Barnetro mere, han vil ikke være Præst, hvad skal man tro, hvad skal man tænke!

Grevinden.

Han er dum. (Til Tjæneren, der nærmer sig) Hvad er der?

Tjeneren.

Det er Erik Husmand, der beder Deres Naade, om han maatte tale med Deres Naade.

Grevinden.

Han kan komme!

Pastoren.

Eriksens Fader — et mærkeligt Træf.

Grevinden.

Han er klogere end sin Søn. (Til Erik Husmand, der nærmer sig med mange Skrabud og Buk) Hvad vil han?

Erik Husmand.

Hendes Naade Grevinden maa undskylde den store Frihed, jeg tager mig, men jeg vilde da saa gærne takke det høje Herskab for den store Ædelvillighed og Generøsitet, som hendes Naade har udvist mod min Søn —

Grevinden.

Ja, lad det nu være godt, Erik Husmand, jeg haaber, at hans Søn vil skønne paa min Godhed.

Erik Husmand.

Det er da'tte muligt, han ikke skulde det. En fattig Husmandssøn, der har læst sig til Student og som endog har faaet sat sammen med den naadige Greve.

Grevinden.

Hans Søn bør beflitte sig paa et honnet og skikkeligt Levned, at jeg ikke skal fortryde, hvad jeg har gjort for ham.

Erik Husmand.

Det vil han, det vil han, Deres Naade, derom er jeg da saa overbevist som om Evangeliet.

Pastoren.

Naanaa, min gode Ven, man kan aldrig være saa vis paa menneskelige Ting som paa de hellige Sandheder, der altid lyser for os. Jeg har kendt Erik Husmand som en from og rettænkende Mand alle mine Dage; nu gælder det at passe, at hans Søn ikke heller skejer ud fra den rette Vej.

Erik Husmand.

Det vilde være den dybeste Bedrøvelse for mig, om *min* Søn ikke havde den Tro, som Pastoren har prædiket her for os i al min Tid.

Grevinden.

Ja, er der ellers noget som han vil!

Erik Husmand.

Ja, jeg vilde da først takke saa mangfoldigst det høje Herskab for den store Naade mod min Per, og saa havde jeg jo rigtignok en lille Bøn til Hendes Naade, om jeg turde fremkomme med den i dette belejlige Øjeblik.

Grevinden.

Sig han frem!

Erik Husmand.

Mangfoldigst Tak! Ja se, saa maa jeg da først sige, at jeg tænker paa at gifte mig.

Grevinden.

Vil han gifte sig — i hans Alder?

Erik Husmand.

Jeg er da ikke saa meget gammel, Deres Naade, kun toogtresindstyve Aar, og rask er jeg da og rørig trods nogen Ungbisse.

Grevinden.

Og hvem vil han gifte sig med?

Erik Husmand.

Med Jens Hansens Birthe, Deres Naade, ja saamænd ja.

Pastoren.

Jens Hansens Birthe — det er jo en ganske ung Pige.

Erik Husmand.

Ja, det er hun da og Faderen har da ogsaa lidt tilbedste — men det kan jo ikke dølges, at hun er kommen for Skade, og hun jo derfor helst snart maatte træde for Alteret. De siger jo, at det var ved det Julegilde, som Herskabet gav paa Højbygaard —

Pastoren (forlegen, skottende til Grevinden).

Ikke saa vidtløftig, min gode Ven!

Erik Husmand.

Vidtløftig — jeg! Næ, det er *jeg* saamænd ikke. Men altsaa til Herskabets Gilde kom Birthe for Skade, og nu vil Jens Hansen da give mig hende, hvis jeg kunde faa Gaard i Fæste.

Grevinden.

Han faa Fæste!

Erik Husmand (rolig).

Ja, der er nu den lille Syddringgaard, som just er bleven ledig.

Grevinden.

Den skal Hans Kristiansen have.

Erik Husmand (yderst stilfærdigt).

Den vil jeg meget bede Hendes Naade, om hun vil betænke mig med. Saa gifter jeg Birthe og skal sørge for den lille Junker — eller Frøken, hvad det nu med Guds Hjælp kan blive — paa det allersombedste.

Pastoren (urolig).

Deres Naade! Erik Husmand er en særdeles kristelig og skikkelig Mand —

Grevinden.

Jeg skal tænke derover. Han kan gaa.

Erik Husmand.

Jeg siger mangfoldigst Tak og endnu en Gang Tak for Herskabets Miskundhed mod min Søn.

(Han gaar, man ser ham i Baggrunden først tale nogle Ord med Tjæneren).

Grevinden.

Det bliver køligt.

Pastoren.

Solen er gaaet ned.

Grevinden.

De smukke Dage er forbi. Det bliver nu hurtigt mørkt.

Pastoren.

Den, der har saa meget at vare som Deres Naade, maa virke tidligt og silde.

Grevinden.

Jeg fryser. Jeg vil gaa op.

Pastoren.

Tillader De!

(Han byder hende Armen. De gaar og Tjæneren efter).

Tredje Scene.

Grev Johan og Zerline kommer fra den modsatte Side

Grev Johan.

Kom blot! Mama gaar der henne med Præsten. Fortæl nu ordentlig, min Tøs!

Zerline.

Der er saamænd ikke mer at fortælle. Han ved Gud friede til mig, han var saa forlegen og flov og talte om, at han ikke var mig værdig.

Grev Johan.

Det er han saamænd heller ikke. Kan saadan en Bondeknold forstaa sig paa Din søde Skønhed! Jeg elsker Dig, min lille Zerline.

Zerline.

Og nu rejser De fra mig til København. Skal jeg saa slet ikke se Dem?

Grev Johan.

Vist saa, du skal komme ind til mig snart. Tror du, jeg vil undvære dig. (Han omfavner og kysser hende.)

Zerline.

Tag Dem i Agt, naadige Herre, tænk om nogen saa os!

Grev Johan.

Elsker Du mig ikke?

Zerline.

Det véd De nok, jeg gør — det véd De altfor godt.

Grev Johan.

Hvad er du da bange for?

Zerline.

For Grevinden. Hun eller nogen anden af Selskabet kan komme. Aa, hvor Hofjægermesterinden betragtede Dem ved Bordet.

Grev Johan.

Hvor vil du hen! Min Tante!

Zerline.

Og Præstens Kone paa den anden Side.

Grev Johan.

Jeg tror du vil: saa stille og bleg som hun er, altid med nedslagne Øjne.

Zerline.

Javist; hun gaar højhalset i Middagsselskab af bare Dyd, men Klæderne sidder saa stramt paa hende som hun ingenting havde paa. Saa foretrækker jeg Hofjægermesterinden, skøndt *saa* nedringet —

Grev Johan.

Som jeg gærne vilde se dig, min Skat. (Han kysser hende.)

Zerline.

De maa ikke! Alle Mennesker kan se os.

Grev Johan.

Saa kom herind med mig i Havehuset!

Zerline.

Jeg tør ikke.

Grev Johan.

Vist saa, kom kun! Du er sød, jeg elsker dig.

Zerline.

Elsker De mig virkelig?

Grev Johan.

Dig alene. (Han fører hende ind i Havehuset.)

Fjærde Scene.

Per og Erik Husmand kommer fra den modsatte Side.

Per.

Hvad var det! Min Gud, hvad var det!

Erik Husmand.

Det var nok den unge Greve og den smaa Kammertøs, der havde Ærend sammen. Hvorfor laver du saadant et bedrøveligt Ansigt for den Sags Skyld. Han render jo efter hvert Skørt, den Æventyrer.

Per.

Zerline ogsaa! Forført, forført! Aa gid jeg kunde knuse den hele Øglerede.

Erik Husmand.

Er du gal, Dreng, hvad Fanden spjætter du efter? Forført siger du. Ja, den er let at lokke, som —

Per.

Ti! Zerline er en anstændig Pige.

Erik Husmand.

Dem er der s'gu ellers spjælsomt med i disse Tider. Hør nu, lille Per, jeg véd da endelig nok, at du har gaaet og kissemisset for den samme Tøs — (Per vil afbryde). — Jov, jeg véd. Han Niels, Lakejen, fortalte mig, at Grevinden havde antruffet dig her nede i Haven. Du skulde ellers genere dig lidt og ikke jage paa den naadige Herres Revir, og for Resten skal du føre et honnet og anstændigt Levned, for ellers slaar Herskabet Haanden af dig.

Per.

Lad dem saa det!

Erik Husmand.

Plager Satan dig! Og for en Tøs' Skyld. Her er da ellers Piger nok her omkring, hvissomtid da ellers —

Per.

Lad mig være fri!

Erik Husmand.

Ja, jeg opfordrer dig ikke til noget Ukristeligt. Men jeg vil blot lade dig vide, at af mig kan du ingen Hjælp vente.

Per.

Det har jeg ikke heller tænkt.

Erik Husmand.

Selv naar jeg kommer i min nye Stilling.

Per.

Din nye Stilling, hvad er det for én?

Erik Husmand.

Jeg vil forandre mig. Det er ikke godt for Mennesket at være alene. Jeg tænker at ægte Jens Hansens Birthe, saa snart Høsten er inde, og jeg har faaet Fæstet paa Syddringgaard —

som er udmærket Jord og i den bedste Bestand, for det maa man lade Hans Petersen, som han kunde —

Per.

Syddringgaard! Og Birthe, Jens Hansens Birthe, den kønne høje Pige, som Grev Johan dansede med ved Julegildet.

Erik Husmand.

Justement.

Per.

Jeg mødte hende for et Par Dage siden: hun saa' daarlig ud, gik tungt som om —

Erik Husmand.

Ak ja ja ja — saa er Verdens Gang! Der staar i Skriften: Dømmer ikke!

Per.

Og hvem har gjort hende ulykkelig?

Erik Husmand.

Han er nok højt paa Straa, den ugudelige.

Per.

Umuligt! Nej det vil du ikke, Far, det er altfor forfærdeligt —

Erik Husmand.

Skrig ikke op! Jeg spørger ikke dig. Du siger selv, at Birthe er ulykkelig. Lærer ikke Religionen os, at vi skal trøste de ulykkelige og hjælpe de faldne? Jeg er enig med Jens Hansen, blot jeg faar min Fæstegaard — og den faar jeg nok.

Per (ler).

Altsaa Birthe min Stedmoder! Hejsa, det gaar lystigt.

Erik Husmand.

Tys, der har vi den naadige Greve! Nu gaar jeg.
(Han gaar ud under store Skrabud for Grev Johan).

Femte Scene.

Per. Grev Johan kommer fra Havehuset.

Grev Johan.

Staar du her saa alene, Per!

Per.

Jeg var sammen med min Fader!

Grev Johan.

Ja, jeg saa den fromme Gamle fjærne sig.

Per.

Han fortalte mig, at han skal giftes.

Grev Johan.

Det var da Pokker til giftesyg Slægt I er.

Per.

Med Birthe.

Grev Johan.

Birthe?

Per.

Birthe, Jens Hansens kønne Birthe — kender De hende ikke Grev Johan?

Grev Johan.

Jeg kender de fleste Folk her paa Godset.

Per.

Og vel især de kønne Bønderpiger.

Grev Johan.

Hør, lille Per, bland dig aldrig i, hvad der ikke vedkommer dig. Og skab dig ikke gal! Mama har tænkt paa at lade dig studere inde i København, men hvis du ærgrer hende med dine Formeninger om stort og smaat —

Per.

Ja tak, jeg vil hjælpe mig selv og ønsker ikke længer at være — skal vi sige det rent ud: Prygledreng.

Grev Johan.

Du er Pokkers utaknemmelig, Per! Betænk dig nu vel; husk du er fattig —

Per.

Jeg skal nok passe mine egne Sager, Grev Johan.

Grev Johan.

Kæphøj, Per — det er forkert. Aa, men det er sandt, du er forelsket — efter hvad Mama fortæller. Nu slaa dig tilfreds! Stræb flittigt, og maaske kommer den Dag, hvor den smukke Zerline —

Per (pegende paa Havehuset).

Er hun endnu derinde, eller er hun gaaet ud ad den anden Side?

Grev Johan (vred).

Nu bliver jeg snart ked af dig, Per! Naa, Herregud — Kærlighed er stærk. Gaa derhen i Lunden, der træffer du hende maaske endnu.

Per.

Ja, jeg vil gaa, Grev Johan, men vi tales ved!

Grev Johan.

Gaa nu blot, for der kommer en Dame, som jeg vil tale med. (Per gaar ud)

Sjette Scene.

Grev Johan. Pastorinden.

Grev Johan.

Frue, endelig finder jeg Dem!

Pastorinden.

Har De søgt mig?

Grev Johan.

Jeg har slet ikke set Dem siden Middag og bestandigt længtes efter Dem.

Pastorinden.

Hofjægermesterinden opholdt mig ved sin verdslige Tale. Hun tænker kun paa Fornøjelser, Pynt, Baller, Selskaber! Vogt Dem for den Art Kvinder, kære Grev Johan! (De sætter sig paa Bænken).

Grev Johan.

Hofjægermesterinden har altid været saa venlig imod mig.

Pastorinden.

Ja, jeg vil tro det. Des værre, hun er et letsindigt Menneske. Men De — synes De om hende, tiltaler hun Deres unge, endnu uberørte Sind?

Grev Johan (naivt.)

Jeg forstaar Dem ikke, kære Frue! Jeg kan godt lide hende — hun er jo ogsaa min Tante — men jeg kan ikke tale med hende saadan som med Dem. Hvert Ord, De siger, gør mig godt, synes jeg, bringer mit Hjærte til at skælve og drager mine Tanker hen til alt det smukkeste og bedste her i Livet.

Pastorinden.

I Deres rene unge Sjæl finder De disse Følelser og til den vilde jeg gærne tale. Jeg er usigelig glad over, at De sætter Pris

paa vore gode Samtaler, kære Johan — eller Grev Johan skulde jeg sige.

Grev Johan.

Jeg beder Dem indstændigt kalde mig ved mit Fornavn og ikke bruge den stive Titel. Naar De siger Johan, er det som De var min Søster, en dyrebar, elsket Søster — (Han tager hendes Haand).

Pastorinden.

Jeg vilde gærne være Deres Søster, min kære Johan!

Grev Johan.

Sig det endnu en Gang, kæreste Fru Pastorinde!

Pastorinden.

Men De maa da heller ikke tale saadan til Deres Søster. De maa kalde mig Louise, kære Johan!

Grev Johan.

Maa jeg! Søde, søde Louise, har De mig lidt kær?
(Han lægger sin Arm om hendes Liv.)

Pastorinden.

Jeg holder saa usigeligt af Dem. Blot jeg kunde være noget for Dem! Nu De rejser til København — blot jeg kunde følge med Dem, værne om Dem —

Grev Johan.

Ja, gid De kunde følge med! Men De maa snart besøge mig?

Pastorinden.

Saa snart jeg blot kan! Der gives saa mange Farer derinde; De kender dem ikke — men Hofjægermesterinden, hun er en saadan Fare.

Grev Johan.

Er hun! Hvor kan jeg raade mig selv! (Han rykker hende nærmere) Blot du altid var hos mig — aa, vær ikke vred jeg sagde du — (smilende) til min Søster.

Pastorinden.

Jeg er ikke vred.

Grev Johan.

Vilde De da ikke sige du til mig.

Pastorinden.

Det gaar vist ikke an — hvad vilde Folk tænke —

Grev Johan.

Men naar ingen hørte det — naar vi var alene?

Pastorinden (grublende).

Vi vilde kunne komme hinanden nærmere maaske, De kunde have fuld Fortrolighed til mig, kæreste Johan!

Grev Johan.

Elskede Louise! Jeg vilde betro Dem alt.

Pastorinden.

Dig alt: skal — du sige.

Grev Johan.

Hvor god du er! (Han kysser hende). Min elskede Søster!

Pastorinden.

Min elskede Broder for Gud! (Hun kysser ham inderligt).

Grev Johan.

Du er som en Himlens Engel.

Pastorinden.

Det maa du ikke sige, Johan, jeg er kun et skrøbeligt Menneske.

Grev Johan.

Renere (kysser), ædlere (kysser), helligere (kysser) end alle andre Kvinder — og saa dejlig!

Pastorinden.

Holder du saa meget af din Søster?

Grev Johan.

Jeg elsker dig. (Hun hviler i hans Arm).

Pastorinden.

Du bryder dig ikke om Hofjægermesterinden — svar mig, Johan!

Grev Johan.

Hun er saa venlig imod mig.

Pastorinden.

Hvordan mener du?

Grev Johan.

Aa, hun kæler for mig og leger med mig og klapper og kysser mig saa tit jeg vil —

Pastorinden.

Du skal ikke kysse hende, Johan!

Grev Johan.

Ikke — men hvorfor ikke?

Pastorinden.

For min Skyld! Jeg vil det ikke; det kan skade dig.

Grev Johan.

Ja, naar du ikke vil — men Mama er saa stiv og ingen er ellers venlig imod mig.

Pastorinden.

Jeg vil være det, søde, søde Johan! (Hun kysser ham inderligt).

Grev Johan.

Vil du da kysse mig og kæle for mig, saa tit jeg vil.

Pastorinden.

Ja, ja — men der kommer nogen, det er din Onkel og Tante.

Grev Johan.

Kom lad os gaa ind i Pavillonen her! (Han fører hende derhen).

Pastorinden (i Døren).

Hvor mørkt her er!

Grev Johan.

Er du bange? Kom ganske nær til mig! (Han lukker Døren).

Syvende Scene.

Hofjægermesteren og Hofjægermesterinden.

Hofjægermesteren.

Ja men, kære Amalia, jeg begriber sandelig ikke, hvorfor du saa pludselig har faaet den Idè med at tage ind til Byen — Vejret er jo smukt, Sommeren langt fra til Ende, hvorfor skal vi afkorte vort Ophold paa Landet —

Hofjægermesterinden.

Vi! *Vi* skal ingenting, kære Ven, *jeg* tager til Byen.

Hofjægermesteren.

Alene! Alene i København!

Hofjægermesterinden (ler).

Du smigrer mig. Vel er jeg ung, meget yngre end du — jo min stakkels Ven, det er jeg, men dog (leende) kan jeg nok tage alene til Byen. Imellem os sagt — jeg vil betro dig noget —

Hofjægermesteren (nysgerrig).

Hvad er det, hvad er det?

Hofjægermesterinden.

Jeg er enogtredive Aar — men ikke mine Ord igen. (Hun ler).

Hofjægermesteren.

Aa, Amalie, hvad vil det sige? Vi plejer jo aldrig at tage til Byen før November —

Hofjægermesterinden.

Vi! Igen det Ord: *vi* gives ikke. *Jeg* vil gøre, hvad *jeg* vil, forstaar Du!

Hofjægermesteren.

Ja, udmærket — ja, det vil sige nej: jeg ser endnu ikke Grunden, hvorfor —

Hofjægermesterinden.

Aa, Mand, Mand — du er uskønsom! Du véd ikke alt, hvad din Kone gør for dig, du skønner ikke paa hende —

Hofjægermesteren (rørt).

Amalia, det maa du ikke sige — jeg tror, jeg paaskønner dig efter Ævne — du staar jo saa langt over mig.

Hofjægermesterinden.

Kys min Haand!

Hofjægermesteren.

Tusind Tak!

Hofjægermesterinden.

Og saa forstaa da! Nu begynder Jagterne.

Hofjægermesteren.

Ja netop, kære Amalia —

Hofjægermesterinden.

Ikke afbryde — hvis vi skal være gode Venner, Hector!

Hofjægermesteren.

Tilgiv mig, min Engel!

Hofjægermesterinden.

Altsaa nu begynder Jagterne — (Hun ser strængt paa ham; han gør Tegn, at han er stum) og da faar vi Besøg, mange Gæster, store Selskaber, maaske Baller — naa begynder du at forstaa —

Hofjægermesteren (pludselig).

Aa jeg forstaar — ja, du er en Engel, du vil skaane mig for disse pinlige Øjeblikke, hvor jeg maa mindes, at du er ung — hvad jeg derimod ikke i samme Grad kan siges at være, skøndt Hjærtet er ungt, Amalia! — du husker i Fjor — den unge Svensker — nu erindrer jeg ikke Navnet.

Hofjægermesterinden.

Jeg erindrer kun, at du bar dig utilgiveligt ad — taktløst og dumt.

Hofjægermesteren.

Jeg gjorde ham en Undskyldning — jeg husker ikke Navnet men jeg indsaa min Uret. Og har du ikke straffet mig, Amalia, siden da, har jeg ikke været banlyst —

Hofjægermesterinden.

Paaskøn nu, at jeg vil opholde mig nogle Maaneder i Byen.

Hofjægermesteren.

Hvordan skal jeg takke dig — maaske en lille Gave —

Hofjægermesterinden.

Vi vil tænke derover (Hun ser Grev Johan komme fra Pavillonen) Men gaa nu, du maa ikke savnes hos Grevinden saa længe.

Hofjægermesteren.

Du har Ret som altid. (Han kysser hendes Haand og gaar).

Ottende Scene.

Hofjægermesterinden. Grev Johan. Det bliver mørkt i denne Scene.

Grev Johan.

Er det dig, søde Tante?

Hofjægermesterinden.

Ja, hvor har du været henne den hele Aften.

Grev Johan.

Jeg har spaseret med Per Eriksen i Parken. Kom og sæt dig lidt her! (De sætter sig paa Bænken).

Hofjægermesterinden.

Er det virkeligt sandt? Jeg havde dig ellers svært mistænkt.

Grev Johan.

For hvad?

Hofjægermesterinden.

For at gøre Kur til den fromme og dydsirede Præstemadam.

Grev Johan.

Hvor kan du dog falde paa sligt? Jeg kunde da lige saa gærne gøre Kur til Madonna selv.

Hofjægermesterinden.

Ja véd du hvad: de, der lader mest snærpede — naa, man skal ikke lære Barnet den Art Ting. (Hun ler).

Grev Johan.

Er jeg et Barn, søde Tante. (Han kysser hende).

Hofjægermesterinden (ømt).

Min kære, smukke Dreng! Jeg har rigtigt tænkt paa dig i Dag — nu du skal rejse til København. Du er jo en letsindig Fyr, Johan —

Grev Johan.

Aa, Tante, det er bare, fordi jeg ikke altid er sammen med én, der holder af mig og som jeg kan tale med om alting — som med dig.

Hofjægermesterinden.

Holder du rigtigt meget af mig?

Grev Johan.

Jeg elsker dig, Tante!

Hofjægermesterinden.

Hør, Johan, hvad vilde du sige, om jeg rejste med dig til København?

Grev Johan (glemmende sig).

Du ogsaa!

Hofjægermesterinden (hurtigt).

Hvad skal det sige?

Grev Johan.

Jeg mener: du med, jeg og du — det vilde være utroligt godt, hvis du ikke vilde være altfor stræng imod mig.

Hofjægermesterinden.

Aa din slemme Dreng — jeg er vist ikke saa stræng som jeg skulde — men jeg skal nok passe paa dig og forhindre dig i at kaste dig bort —

Grev Johan.

Saa maa du altid være sammen med mig. Men Onkel!

Hofjægermesterinden.

Han — tager ikke med, han gaar paa Jagt imens.

Grev Johan.

Og stanger Hjortene.

Hofjægermesterinden.

Johan, Johan, skam dig! (Hun ler). Og i Morgen Aften rejser jeg ind med dig til København. — Hvor skal du bo?

Grev Johan.

Paa Hotel, tænker jeg, foreløbig!

Hofjægermesterinden.

Hvis du er meget artig, kan du maaske bo nogle Dage hos mig, indtil du faar set dig om efter Lejlighed.

Grev Johan.

Søde Tante.

Hofjægermesterinden.

Men hvad er det! Hvad betyder alt det Lys!

(Man ser Illumination i Parken).

Grev Johan (rejsende sig).

Hvad er dog det! (Raaber ud) Hejda der! Hvem har givet Ordre til at hænge de Lamper op.

Stemme (udefra).

Hofjægermesteren, naadige Herre!

Hofjægermesterinden.

Min Mand! Og se der: der kommer et helt Tog med Fakler. Kom hurtigt, Johan, lad dem ikke finde os her: vi slutter os til Toget. (De gaar hurtigt ud).

Niende Scene.

Grevinden, Hofjægermesteren, Hofjægermesterinden, Pastoren og Pastorinden, Grev Johan, flere Gæster, Zerline og Piger kommer ind, ledsagede af Lakajer med Fakler.

Grevinden.

Nu, min kære Broder, nu har vi fulgt dig troligt. Og det er jo nydeligt arrangeret, skøndt Aftenen decideret er lidt kølig. Nu beder jeg om Opløsningen paa Gaaden.

Hofjægermesteren.

Øjeblikkeligt. Men først et Glas Champagne, som jeg har tilladt mig at rekvirere! (Der bydes Champagne om af Zerline og Pigerne).

Grevinden.

Meget godt, skøndt lidt sent paa Aftenen. Nu altsaa, hvad betyder dette Arrangement?

Hofjægermesteren (rømmer sig).

Mine Damer og Herrer, maa jeg bede Dem om et Øjebliks Opmærksomhed for en glædelig Begivenhed, som er vederfaredes mig og ved mig vor kære unge Ven, der ved sin Faders altfor tidlige Død blev Herre over dette skønne Gods og Slægtens Overhoved, hvem vi skylder Venskab, ja Kærlighed.

Grev Johan (sagte til Hofjægermesterinden).

Hører du Tante?

Hofjægermesterinden.

Hys! (Halvhøjt) Men hvad er det for en glædelig Begivenhed.

Hofjægermesteren.

Jeg beder dig, Amalia, afbryd mig ikke! I Anledning af hans Rejse til København, hvor vor kære unge Ven vil hellige sig Studierne —

Grev Johan (hvem Zerline skænker for, sagte).

Din Skaal, min Skat!

Hofjægermesteren.

Og ihukommende hans salig Faders loyale Sindelag og den Bevaagenhed, hvormed vor naadige Konge beærede ham indtil hans Død (rettende sig) sin Død — nej hans —

Pastoren (souffierende).

Hans Død.

Hofjægermesteren.

Tak! — indtil hans Død — altsaa — hum — nu forvirres jeg lidt — ja, altsaa, jeg skrev til min gamle Ven Overhofmarskalken og paa hans Indstilling (rørt) har det behaget Hans Majestæt vor naadige Konge (han trækker et Brev frem) at udnævne vor kære unge Ven til sin — til hans — til sin —

Pastoren (souffierende).

Hans.

Hofjægermesteren.

Hans Kammerjunker!

(Glad Overraskelse.)

Grevinden.

Min kære Dreng! Det glæder mig virkelig, og det vilde glædet din salig Fader, der ogsaa tjænte vor Konge i mange Aar. Hans Majestæt satte megen Pris paa din Fader.

Hofjægermesteren.

Min gamle Ven omtaler i sit Brev, at Hans Majestæt har mindedes vor kære salig Greve og netop derfor gærne attacherede vor kære unge Ven til sin Person. Til Lykke, Johan. (Han omfavner ham).

Grev Johan.

Tak, Onkel!

Hofjægermesterinden.

Gratulerer, min lille Kammerjunker (Til Hofjægermesteren) Du har virkelig haft en god Idé der.

Hofjægermesteren (fornøjet).

Har jeg baaret mig snildt ad, hvad!

Pastorinden (til Grev Johan).

Til Lykke, nu skal De altsaa være Gæst ved Hoffet. (Sukker).

Grev Johan (sagte, trykkende hendes Haand).

Men min gode Engel vil ikke derfor forlade mig.

Hofjægermesteren (raaber pludseligt).

Længe leve Hans Majestæts Kammerjunker, Grev Johan til Højby! Hurrah!

(Alle istemmer Raabet. Klinken og Jubel).

Edvard Brandes.

Om Teaterdrift i Provinsen.[1])

Nogle Bemærkninger.

Vi har haft og har muligen endnu en Teaterkommission, der sad eller sidder indtil den haarde Hals, i til københavnsk Teaterkunsts Vel sigtende Overvejelser. Sikkert vil vi ad Aare smage den søde Frugt af Kommissionens megen Kundskab.

Teaterkommissionen har saa vidt mig bekendt imidlertid for allerstørste Parten indskrænket sine Raadslagninger til Drøftelsen af Københavns Teaterforhold. Provinskunst er forbleven Kommissionen fremmed. Og dog trængte Teaterforholdene i Provinserne mér end noget til Reform.

Jeg véd paa Forhaand, at det er saare vanskeligt at fange de dannedes Interesse for Spørgsmaalet: Provinskomedien. Ordet alene jager dem bort. Men de dannede har Uret heri. Provinsteatrene har en Betydning, som ikke tør undervurderes. De er — langt mer end i Hovedstaden — hele Befolkningsklassers eneste Underholdningsmiddel, som tillige burde være et Dannelsesmiddel.

Provinskomedien spilles ikke for det Byernes og Landets Publikum, som hvert Fjærdingaar eller halvaarlig under Københavner-Ophold dømmer det kongelige Teaters løbende Repertoire og køber sig Billet til Privatteatrenes Kassestykker. Det Publikum slaar i det hjemlige Skuespilhus kun i Ny og Næ en Aften ihjel — i Mangel af bedre ɔ: en Lhombre, en Klubaften, en Asylpligt. Paa saadanne ledige Aftener dræber det fine Publikum nogle Timer ved de omdragende Trupers Ydelser.

Men det store Publikum i Provinserne drager ikke til København to Gange om Aaret. Det kender af københavnske Teaterforestillinger Rollebesætningen — den kender alle! — og

---

[1]) Skrevet i Slutningen af forrige Sæson.

Skuespillernes Navne. Komedien, som gemmer sig bag disse Navne — den faar det brede Publikum aldrig at sé. Ti for disse Folk er en Hovedstadsrejse som et saare vanskeligt Vovestykke, som kun gribes an med Aars lange Mellemrum — om det da nogentid voves.

Og for dem bliver da »Teatret« deres Teater.

De Forestillinger, som de omrejsende Selskaber kommer for at benaade deres Stad med, de er deres Formidlere af Skønheden, af alt, hvad der ligger over Dagliglivet, af selve Poesien. For mange er de den eneste Forbindelse med Literaturen — i alt Fald den Literatur, der ligger over »Thyra«, »Revuen«, »Familiejournalen«. De er deres Indbildningskrafts og deres Hjærters første Kost.

Der ligger ingen Overdrivelse i dette.

At det virkelig er saaledes, bevises ofte nok. Det »Esther«, som København ej med Uret lod halvvejs falde i en Dagmarteater-Udførelse, er i denne Vinter Provinsernes Kassestykke. Fuldtpakkede Teatre lytter andægtigt til den romantiske Tale fra Holger Drachmanns Mund.

Trangen til Skønhed, Tørsten efter Poesi, Længslen efter Kunst driver det brede Folk — fremfor alle Landboerne — i Teatrene, naar dette Skuespil gives. Adgang til at nyde ægte Kost er kun altfor sparsom.

Og som Forholdene i de sidste Aar har udviklet sig i den provinsielle Teaterverden, bliver den des værre Sæson efter Sæson sparsommere.

I de gode gamle Dage spilledes der virkelig Komedie i Provinserne. Dérude tjænte selv Storheder deres Sporer, og en Række af ægte Navne gav de bedste Trupers Virksomhed Kraft. Man spillede med disse Kræfter et passeligt Repertoire. Visse Folkekomedier af gyseligste Art var jo rigtignok af sejg og for al Kunst smertelig Livskraft — det var i vore Provinser, at »Ørkenens Søn« syntes udødelig — men sammen med disse den evige Følsomheds Misfostre spilledes dog hele det kongelige Teaters store Originalrepertoire i varieret Udvalg. Senere kom Privatteatrenes bedste Skuespil til, og man kunde vel sige, at hvad Hovedtruperne bød de større Provinsbyer var en skønsom Revue over Nuets Hovedrepertoire, afstivet med den ældre Produktions Værker — navnlig af Hostrup, Adolf Recke, Henrik Hertz.

Nu er alt dette anderledes. Ti »Kassestykket«, som har hærget de københavnske Teatre, har i de sidste Aar udstrakt sine

Ødelæggelser til Provinserne. Og som med ét Slag næsten er alle Forhold forandrede — og degraderede.

Det store Kassestykkes gyldne Kimære har besat ogsaa Provinsdirektørernes Hjærner, og det alene har været nok til i Provinsernes Teaterverden at skabe et Uføre, paa hvilket Opmærksomheden maa henledes, fordi under de nuværende Omstændigheder Publikums Smag ødelægges fuldstændig og Skuespillernes Stand lidt efter lidt utvivlsomt degraderes.

*

* *

Lad os da sé, hvad »Kassestykket« i Provinserne vil sige, og hvorhen det nødvendig har maattet føre.

Kassestykkets Idé er Drømmen om de hundrede Opførelser. Det er dette tre-chiffrede Tal: 100, der gyldent danser for Direktørernes Øjne. Paa et Hovedstadsteater synes dette Hundrede endda en Mulighed. Københavner-Direktøren sér i lange Stimer al København sætte mod sit Musatempel — fulgt af dem, der fylder, de Folk fra Valby, Taastrup og Sundbyerne. Derud skal det sande Kassestykkes lange Fingre naa. Og Haabet er: at de vil naa derhen.

Det kan man haabe i København.

Men hvordan i al Verden kan der overhovedet blive Tale om »Kassestykker« i Aarhus? eller i Vejle? eller et Kassestykke i den Stad Thisted, Hovedstaden i Thy?

Et Kassestykke i Aarhus giver vel paa sin Højde ti Huse, og Drømmen om de hundrede er da naturnødvendig udelukket.

Nej.

Der gives ikke Kassestykker — københavnske Guld-Kassestykker — for Aarhus eller for Odense eller for Lolland-Falsters Stift. Der gives ikke Kassestykker for de enkelte Byer — men dog kan den gyldne Drøm realiseres: i hele Provinsen.

Man berejse hele Danmark med sit ene Stykke — og man har af Provinsen gjort et København. Man spænde dristig sin Rute fra Øst til Vest og fra Syd til Nord og ved Hjælp af Kurértog og mod Erlæggelsen af rig Mønt til de kongelige Baner — saa vel Hoved- som Sidelinjer — vil man skabe sig en københavnsk Direktørs Betingelser. Man kan arbejde som han med Kassestykkets Maal og i Kassestykkets Stil.

Man kan, med de bekendte fem Snese Opførelser for Øje, sætte Hr. Carl Lund i Arbejde med det passende Dekorations-Antal. Man kan lade forfærdige de nødvendige opsigtsvækkende Kostymer hos Hr. Lazarus eller i »Kasinos Skræddersal« — et klassisk Arsenal for Teaterpragt —. Man kan lade Stentrykkeren gaa i Gang med de kolorerede Gadeplakater. Man kan kortsagt hengive sig til hele den anstrængte Virksomhed, som fortærer en Kassestykkedirektørs Tilværelse et Par Maaneder før Slaget.

Man kan, naar man er Provinsdirektør, endogsaa gøre alt dette uden synderlig Feber eller Frygt.

Ti Kassestykkets Succes synes for ham givet eller — som vi skal se — syntes i Forfjor givet: det er jo kun en københavnsk og fastslaaet Succes, han overfører til Provinsen, som vel tør antages, med nødig Hjælp af Reklamen, at ville bøje sig for en af Hovedstaden fastslaaet Kendsgerning.

Altsaa — man spille lystig løs.

Drag fra Frederikshavn til Kolding uden at forglemme nogen større Kro. Besøg — eller hjemsøg — Øerne fra Kyst til Kyst og naa med dit Kassestykke de gyldne hundrede.

I Virkeligheden er dette i de sidste Aar næsten alle Provinsselskabers Devise.

De er ikke mere Truper, som, med et bestemt mindre By-Antal for Øje, indstuderer et vist omfangsrigt Repertoire. De er kun Turné-Skarer, som med to Kassepiecer berejser Landet. Det alvorlige, daglige Arbejde, som Fremførelsen af et Repertoire paalægger, har de forladt. De stabler kun i Sæsonens Begyndelse de to afgørende Forestillinger paa Benene for siden at tyndslide dem i uendelig Interesseløshed.

Dette er gaaet godt to-tre Sæsoner.

»Kassestykkerne« har her som overalt begyndt med at berige deres Mand. Den større Flothed, den ukendte Eclat, de rigelige Basuner af Reklamen, de kolorerede Plakater har øvet kendt Virkning.

Men Herligheden har kun varet kort og af en ganske simpel Grund: vi har et Utal af Skuespilselskaber og et Faatal af Kassestykker. Saa længe derfor kun en enkelt Provinsdirektør dyrkede Principet, gik det glat. Men nu, hvor saa godt som alle Selskaber kaster sig over Guldfuglene — saa er der ikke Fugle nok og altfor mange Hunde slaas om Benene.

Det hele Teaterliv i Provinserne er derfor paa Veje til at opløse sig i den vilde Jagt og — man tilgive mig det krasse Ord — det dristige Rov.

Man begyndte med at slaas om Stykkerne. Det hele var meget hæderligt og for Forfatterne meget behageligt. Provinsdirektørerne drog til København for at besigtige Stykkerne *en vogue*, og de bød virkelig hinanden over for at erhverve de originale og saa at sige legitime Manuskripter.

Havde en Direktør nu erhvervet Manuskriptet med Eneret, var den ganske Sag i Orden: han spillede uantastet sit Stykke i By paa By.

Eneretten blev imidlertid dyrere og dyrere, og Provinsdirektøren begyndte at ømme sig ved Enekøb. Han købte mod at blive selvanden om Retten. En Kollega fik ogsaa Lov til at bide Benet.

Det gjaldt da, hvem af de to, der kunde komme først. En Jagt begyndte. Hele Maalet blev: i saa mange og gode Byer som muligt at komme først.

Endnu var man imidlertid paa legitim og rimelig Grund. Men det varede ikke længe. De distancerede Kolleger, alle de uden Eneret og uden Kassestykke, saá sig paa Livet truede. Og de pønsede paa Udveje — som de fandt.

Fra at have været en Kamp om, hvem der kunde starte først med Stykkerne fra København, blev Kampagnen nu en Strid om, hvem der kunde møde først med Titlerne!

Titlerne fra København.

Disse Kassestykker er lykkeligvis ofte Dramatiseringer af Romaner. Var det da saa vanskeligt at dramatisere — paa egen Haand — den samme Roman og give til et Stykke af omtrent det samme Indhold, helt det samme Navn?

Det var, alt ret besét, den nemmeste Sag af Verden. Og da Vejen én Gang var funden, gik man frem ad den som ad den jævne Lovligheds glatte Kongevej.

Man havde sin egen »Anders Tikøb«, man tilberedte selv sin »Nøddebo«. Det var det rene Letsind at købe et københavnsk Manuskript. Kassestykkernes Navn læste man i sin Avis og deres Indhold — ja, det fandtes jo skitseret i Kritikerne, hvis man overhovedet vilde fæste sig ved Indholdet.

I Sandhed — en ny og noget overraskende Tilstand var med ét Slag skabt: man saá »Nøddebo« anrettet paa fem Maader,

og der var ikke færre »Tikøber« end der er Thespiskærrer i vort Kongerige.

Man skulde tro, at denne Sport vanskelig kunde drives videre. Imidlertid tager man fejl. Der var indtil i Aar endnu ét Skridt at gøre — som nu er gjort.

Man havde indtil nu kun bemægtiget sig Titlerne paa Dramatiseringer. Man havde her i det mindste en Undskyldning, den: at en Roman var Fællesbasis.

I Aar laaner man endogsaa Titlerne paa Originalstykker: »Fra det gamle Kongens København« spilles — betalt af én Direktør med Eneret — ubarmhjærtigt af konkurrerende Selskaber.

Følgerne af denne Praksis er let at oversé. Det vil ende med, at samtlige Truper jagter Landet rundt med samme Kassetitel.

Allerede nu er Tilstanden deplorabel for Publikum, for Skuespillerne og ikke mindst for Jagtens Ophavsmænd, selve Direktørerne.

For Publikum er Tilstanden utaalelig. I Stedet for dog at sé opført en Række Stykker, hvoraf i det mindste enkelte kunde have Værdi, sér man under de nuværende Omstændigheder af nogle omjagende Skuespillere — og i Provinserne vil man for at nyde sine Kunstnere kende dem — ét og samme Stof i tre-fire Bearbejdelser; og det hele Udbytte, man, selv i en større By, har af en Teatersæson, er at man har stiftet Bekendtskab med Navnene paa vore Privatteatres Trækplastre.

Kassestykkerne har allerede i København virket saare depraverende paa Publikums hele Smag. Men i København er dog Dannelsesmidlerne mangfoldige og forskelligartede. I Provinsbyer er Teatret den eneste Stemme, der taler til det store Publikum om Kunst. Der vil da Kassestykket være dobbelt nedbrydende for de brede Lags Sans.

Man kender dog »Gutter om Bord« f. Eks.

Der er jo ikke noget at sige imod det Stykke — men alligevel, naar det skal være Hovedparten af vore Provinsbyers hele kunstneriske Kost, saa er det beklageligt.

Og i dette Tilfælde faar Provinserne nu endda Originalstykket. Hvor man maa nøjes med Titlen fra København, er Produktet ofte ti Gange værre. Hvad Provinsen har maattet døje under Navn af »Nøddebo« — spotter Beskrivelsen.

At Publikum under disse Forhold mister al god Smag, sløves i Interessen og tilsidst udebliver, er ikke at undres over.

Smaa Cirkus-Foretagender og nemme Variété'er er beredte til at modtage alle vante Teatergæster. Og saa skér det da, at Variété'er ogsaa i Provinserne blomstrer frodigen frem, medens Teatrene ynkeligen forfalder.

Hvad nu Provins-Variété'er er, vil Kendere af Hovedstads-etablissementer maaske kunne fatte. De er de elendigste Templer for den begrædeligste Meningsløshed jeg til i Dag har kendt. Fattigdommen og Ynkeligheden i Syngefrøkeners og magre Neger-klovners uhyggelige Figur.

Dérhen søger Publikum under de øjeblikkelige provinsielle Teaterforhold.

For Skuespillerne er Kassestykket ligeledes blevet saare skæbnesvangert. I Begyndelsen hilstes Kassepiecen muligvis af Skuespillerne med en vis Glæde. Ti deres Garderobeudgifter ind-skrænkedes derved. Men sikkert blev Glæden kort. Ti Iltogs-rejserne fulgte med Kassestykket.

Før laa Selskaberne Maaneder i Station paa samme Sted. Skuespillerne kunde indrette sig. De kunde faa næsten et Hjem paa Stedet. De blev hartad Medlemmer af det Samfund, hvor de saa længe var. De fik Fodfæste i alt Fald étsteds, paa »Hoved-stationen«.

Paa den Maade slog ogsaa Gagerne bedre til. Der kunde økonomiseres og spares. Hele den sociale Stilling fæstnedes.

Den kunstneriske ikke mindre.

Man spillede et stort, ofte et godt Repertoire. Ens Tid var optagen af Prøver og Forestillinger. Man var bestandig beskæf-tiget, undertiden med Opgaver, altid med Roller. Jeg har ofte selv anbefalet unge Mennesker at tage Randselen paa Nakken og følge en Provinskærre for Thespis, for der ude at træde alle Par Sko.

Men som Forholdene nu har udviklet sig, skulde jeg vel dy mig for at anbefale det — undtagen for en eneste Trups Ved-kommende.

De seks af Sæsonens otte Maaneder jager Personalerne Landet rundt paa Jærnbanerne, og deres Liv gaar hen med at slide Kupébænke. De pakker Kufferter ud og ind som *Commis-voyageurs* deres Kister og aflirer tilsidst deres tre Roller saa interesserede som de samme Handelsrejsende foreviser deres Prøver.

Saa snart de to, tre Kassestykker er indstuderede, har de ingen Prøver mere og intet Arbejde. Fra Jul til Maj er de dømte til Dages tristeste Ørkesløshed.

De faa Stykker, der spilles, yder dem fremdeles ikke en Gang Opgaver. Det er — som bekendt — jo ikke netop i Kassestykkerne man bør søge kunstneriske Opgaver.

Personalet sløves da ligesom Publikum. Skuespillerne faar alle de turnerende Virtuosers Uvaner baade i Kunst og Liv. Man sætter sjældnere sit allerbedste ind, naar man staar med det ene Ben paa Jærnbanen, og man vænnes ikke til Orden, naar aldrig kendes det blivende Sted.

Direktørerne endelig — er maaske bleven de beklagelsesværdigste af alle. De lægger resultatløst Kvartparten af deres Indtægter paa Jærnbanerne, og de maa i deres Raadløshed stampe indbildte Kassestykker af Jorden. De gør det saaledes, at de omgiver ganske umulige Skuespil med Kassestykke-Reklamen. Det hele Apparat, som tjæner Gud-Kassestykke, sættes simpelthen i Bevægelse for de ligegyldigste Piecer paa Jordkloden for blot en eneste Gang at narre Folk til Huse, før man drager til den næste By — at narre det næste Publikum.

I København véd man lidet om, at paa denne Maade Dramer som »Putte« er blevet Skuespil, paa hvilket en større Trup baserer Eksistensen.

Det er intet Under, at man, med saadanne Fund for Kassen, næppe tager Teaterlejerne ind.

Men selv den af Direktørerne, der nødigst vil, maa begive sig med i Spillet og rastløs køre fra By til By. Ti ogsaa om selve Teatrene slaas man jo.

Enhver vil have alle større Teatre i Sæsonens Løb: han maa jo overalt præsentere sine *pièces de résistance*. Ingen maa derfor faa et Teater, uforstyrret af andre, paa lang Tid.

Altsaa kører de alle i Karussel, Landet rundt, i Hælene paa hinanden, handlende med Titler paa dramatiske Arbejder.

Dette er »Kassestykkets« Hærværk i Provinsen.

*

* *

Som overalt har Kassestykket skadet og kun skadet. Det har i Provinserne endogsaa virket ødelæggende i den Grad, at Forandringer i hele Teaterordningen burde være bleven uundgaaelige. De har blottet Fejlene ved Provinsernes Teaterforhold saaledes, at de er blevet synlige for alle.

Hovedfejlen er vel, at vi har altfor mange Selskaber.

Der drager Kongeriget rundt fem store og større og fem mindre og helt smaa Truper. Norge har to store danske Selskaber og en lille Trup, der, i Parentes sagt, betænkelig nedbryder Broderfolkets Agtelse for dansk Kunst.

Der er af Brugbarheder umulig Stof til saa mange Selskaber. Og der er for Selskaberne umulig Brød. Det sés tydeligere Vinter paa Vinter. De ganske smaa Truper er endda ikke værst farne. De drager i deres Tarvelighed fra Sakskøbing til Rødby, og de synger i respektive Gæstgiversale »Den svage Side«s Sange til Akkompagnement af et krankt Klaver. Der kommer altid saa meget i Kassen, at saadan en Trups seks, syv Personer har Sæng og Føde.

Mellem-Selskaberne er det langt værre med.

De har store Teatres Udgifter for Aftenen. De har Orkestret at betale. De har seksten, atten, tyve Personer i Trupen. Og med deres Pseudo-Kassestykker har de yderligere de brede Annoncer som Ekstrapost paa deres Budget. Selskaber af denne Art har slet ingen Mulighed for Eksistens.

Det er ogsaa fra dem, at Rygterne om »Krach«, Direktionsveksel, Revolution og Delingsspil Aar efter Aar naar ind i Hovedstadsavisernes Spalter.

Naar der ved nye Foranstaltninger rømmes op i Provinsernes Teaterforhold, vil det først og fremmest blive de mellemstore Trupper, der rammes.

Det første Skridt for at hidføre Forandringer, vil være at indskrænke Privilegiernes Antal. Jeg tror, at Justitsministeren nylig har indskærpet Byfogderne at føre øget Kontrol med, at de rejsende Selskaber havde deres Papirer ɔ: Privilegiet i Orden. Der havde indsneget sig den Praksis, at man i Nødsfald spillede paa en Tilladelse fra Amtmanden — al Provinskunst sorterer, i Parentes sagt, under Justitsen — og denne Coutume slog Justitsministeren klogelig ned. For at hindre, at visse ældgamle Privilegier, som var i Hænderne paa Oldinge og Enker, endnu stadig benyttedes, idet de blev lejede af yngre og handlekraftige Personer, bestemtes yderligere, at Privilegieejeren skulde være personlig til Stede ved Truppen, der benyttede Privilegiet.

Tanken kunde være god nok, men blev dog lidet gavnende. Ti Bestemmelsens Følge var kun, at de syvtiaarige Privilegie-Enker slæbte deres trætte Ben fra By til By for i Kulisserne at være »til Stede ved Forestillingerne«.

Sandsynligvis kan de eksisterende Privilegier ikke inddrages. Men efterhaanden som de dør ud, maa de ikke fornyes. Seks Privilegier er sikkerlig nok for Danmark. Til mer end seks Selskaber er der under rimelige Forhold slet ikke Plads.

Deraf burde de tre være store Trupper — store og »understøttede«.

Hr. Carl Price rettede for, tror jeg, et Aarstid siden et Andragende til de større Byer, hvori han, hvis Kommunerne vilde understøtte ham med en vis Sum, stillede i Udsigt at ville danne et Mønsterselskab, hvormed han et vist Antal Uger vilde optræde i de eventuelt understøttende Byer.

Samtlige Kommuner svarede Nej.

Jeg havde, oprigtig talt, ikke ventet andet af Kommunerne.

Hr. Carl Prices Tanke bør dog ikke dermed være død. I en anden Form er det uvægerlig netop den, som maa virkeliggøres, hvis der paany skal kunne skabes gode Teaterforhold i Provinserne.

Hr. Carl Price vilde med sit Selskab berejse en Række af Byer, som hver skulde give sin Skærv. Jeg tror ikke Idéen var praktisk: Aalborg giver maaske, naar Aalborg giver alene. Men Aalborg giver ikke, naar den skal dele Honnøren med Aarhus. Og jeg tror vel, det vilde være muligt at presse en Understøttelse ud af Aarhus Byraad, men aldrig til et Selskab, der ogsaa spillede i Odense.

Sit eget Selskab maatte den understøttende By have. Ellers subventionerer den slet ikke.

Hr. Price skulde have henvendt sig ikke til alle større Byer, men til en enkelt iblandt dem: der havde han saa maaske kunnet grunde et understøttet Stadteater.

Der burde være tre i Landet.

Odense, Aarhus og Aalborg burde hver have sit Byteater. Tre Medlemmer af Byraadet danner Teaterkomitéen, som er den øverste Myndighed. Understøttelsen til Teatret udredes af Kommunen og, muligvis, Amterne. Om Staten, naar Sagen var i Gænge, ligeledes tilskød nogle Tusender, vilde jeg sandelig ansé disse Penge for fuldt saa godt anvendte som de Hundredtusender, der aarlig synker ned i Nationalteatrets dybe Kældere.

Byraadet valgte Teaterdirektøren, der havde den Forpligtelse i seks Maaneder at give et vist Antal Forestillinger om Ugen.

Disse Forestillinger maatte nødvendigvis komme til at byde paa et rigt Repertoire, ti mange Gange vilde saare faa Stykker

kunne gentages. Kassestykke-Principet maatte ganske forlades, og det strænge Arbejde maatte træde i Stedet. Der maatte, for at holde Interessen vaagen, gribes til baade gammelt og nyt, og der vilde paa Repertoiret blive Plads endogsaa til de gode Stykker.

Nu spilles de ikke mere i Provinserne.

Paa de tre Byteatre var der fremdeles i Personalet Plads for de unge. Her kunde Talenterne øves. Paa disse Scener kunde unge lære paa den eneste ægte Maade: Ansigt til Ansigt med Publikum. Her hen kunde vi sende de Folk, hvis Talent er utvivlsomt, men som, for at bryde igennem, trænger til de store Opgaver, de i en Hovedstad endnu ikke naar.

Stadteatrene kunde blive de unges Scener. Og Provinserne kunde have den store og lykkelige Nydelse at sé Talenterne bryde af Svøbet, fødes og vinde Magt med sig selv.

I Truppens Ramme kunde endelig københavnske Skuespillere indfattes som Gæster.

København under Landet altfor lidt af sin Kunst. Den gør stor Uret deri. I Juni Maaned, naar Skoven er skønnest og Aftnerne lysest, drager nogle Flokke københavnske Kunstnere ud paa Provinstogt. De spiller et enkelt Stykke, som afhaspes ilfærdigen i seksten Byer — to, tre Stjærner i Hovedrollerne, Elever i Resten. Og de vender hjem til Hellebæk — med Overskudet.

»Geschæften« lyser bredt af disse Turnéer, der er det eneste, Hovedstaden af dramatisk Kunst skænker Landet.

Dette maa ændres, og vi maa følge andre Landes Eksempel.

I Tyskland holder ikke den største Kunstner sig for god til at optræde paa smaa men anstændige Teatre. En Franzisca Ellmenreich, en Barnay, en Josef Kainz, en Agnes Sorma optræder som Gæster i saare ukendte Byer. Og selv Burgteatrets første Storheder drager af Sted til østrigske Smaastæder for at give dem Part i ægte Kunst.

Vore lokale Berømtheder kunde saa udmærket vel følge Eksemplet. Der gik saa vist ingen Stykker af dem, om de gjorde det.

Jeg har saa dumdristig en Fantasi, at jeg endogsaa kan forestille mig selve Hr. Emil Poulsen staaende foran Suflørkassen paa Odense Teater. Og jeg viger ikke tilbage for Forestillingen om Fru Betty Hennings som Nora i Skuespilhuset i Aarhus.

Fra de københavnske Teatres Side kunde der intet være i Vejen for saadan Gæsteoptræden. Der er ved alle Teatre Skue-

spillere, som Repertoiret lader feriere, og som kunde benytte deres ufrivillige Otium til Provinsernes Gavn.

Paa den Maade vilde vor dramatiske Kunst blive ikke Københavns Ejendom — men Landets.

Men for at det kunde blive saaledes, er det nødvendigt, at der skabes faste og understøttede Teatre i vore største Provinsbyer.

*

* *

Alt dette er godt og vel, vil imidlertid de sagkyndige sige, men, hvor mange Anstrængelser end Direktøren gjorde sig, selv med det mest varierede Repertoire, selv med den bedst mulige Trup, selv med de første Gæster — vilde det være umuligt, endog med en betydelig Understøttelse, at holde sig seks Maaneder i de nævnte Byer.

Maaske vilde det ikke være let. Men man havde jo til Hjælp Nabobyerne.

De mindre tyske Stadteatre giver næsten altid Abonnementsforestillinger i nærliggende Smaabyer. Dette Eksempel maatte vore Byteatre følge. Odense vilde for Abonnementsforestillinger raade over Svendborg og Nyborg — maaske endog Middelfart, hvor der afvekslende spilledes en bestemt Ugedag. Aarhus Teater vilde kunne spille afvekslende i Horsens og Randers. Aalborg kunde hjælpes ved Hjørring og Frederikshavn.

Jeg kender tyske Teatre, der har fundet et udmærket Rygstød i saadanne Abonnementsforestillinger.

Men, vil man indvende, De taler om Deres tre projekterede Byteatre næsten, som kunde det dreje sig om veritable Kunstanstalter. Og derom kan der dog ikke være Tale. De, der af sørgelig Erfarenhed véd om den Jammers-Kunst, københavnske Teatre oftere byder, kan tænke sig, hvad Provinserne maa tære.

Hvorfra vil De altsaa faa de Skuespillere, som skal hæve det sunkne Niveau og gøre Deres Byteatre til Scener, der fortjæner offentlig Understøttelse?

København vil bestandig trække det bedste til sig. Og meget af det bedste er saa lidet godt, at Provinsernes næstbedste maa være et krankt Stof at skabe Stadteatre af.

Alt dette vil man indvende, og Indvendingerne vil for en stor Del bero paa Fordomme.

Den Komedie, som et Par af de bedste Selskaber byder Provinserne, er paa ingen Maade fuldkommen. Der trives i Provinserne let to slemme Ting: Maniererthed og Selvbehagelighed. Men, alt vel besét, er Komedien, der her, helst i ganske jævne Stykker, ydes, ofte ikke det Haar ringere end visse Sceners udi den Stad København.

Det skal vi ikke kro os af.

Der er i Provinsselskaberne brugbart Materiale nok. En enkelt Trup — den Cortesske — præsterer i det borgerlige Lystspil endog det overraskende i Samspil-Sikkerhed og Naturlighed. Selskabet har kønne Damer og flinke *acteurs*. Et andet Selskab — det Vilhelm Petersenske — lystrer i de store Forestillinger Lederen med usvigelig Disciplin og virkeliggør lydigst hans snilde Desseins.

Ogsaa Ledere af saadanne tre Teatre findes. Til de to nuværende første Direktører kunde Hr. August Rasmussen føjes. Han erindres bestandig i Provinsen som den første Kraft i Teaterledelse.

D'Hr. Cortes, Rasmussen og V. Petersen kunde sikkert skabe tre Byteatre, som — rimeligt understøttede — vilde kunne arbejde sig frem til at yde agtværdigt Spil i et virkeligt Repertoire — som kunde blive Udviklings-Teatre for de unge og saaledes et Opland for Tilførslen af Talent for København, — og som endelig kunde blive de solide Rammer om Gæster, selv de bedste, fra Hovedstaden, der ved Optræden paa Byteatrene gav Provinsen Del i en Kunst, som bør være Ejendom ikke for én By men for hele Landet.

7. Februar 1890.

HERMAN BANG.

Søren Kierkegaard.

(1813—1855).

Sødt hvile Du paa Lejet, store Tænker
paa Lejet, som er redt af Muldjordspuder,
hvor Træet skyggende mod Gærdet luder
og Regnen kølende fra Skyen stænker,
skøndt under Jorden Lejet er Dig redt
og skøndt det aldrig blev med Lagen bredt
og skøndt Alkoven ejer ingen Ruder.
Dog er der Hvile for din Hjærnetræthed,
og for din Tankehunger Muldjordsmæthed.

Men i din Tankes Højskov vil jeg vandre
imellem dine linjeranke Stammer
med Tankesus i Drømmes Løvværksspind,
som andagtsfulde Fyrrekroner rammer,
hvor aldrig Dagens Blaanen trængte ind.
Fjærnt, fjærnt fra Alfarvejens Larm og Støv
„Ottevejskrogen“ [1]) vil jeg gaa at søge,
naar Høstsolslampen spreder gyldent Skær,
blandt hvide Stammer mellem brune Bøge,
hvor sjældent nogen Vandrer kommer nær.
Der vil din sære Grubleraand jeg fatte
og ensom glædes ved dens rige Skatte.

---

[1]) Et Sted i Grib Skov, som Kierkegaard særlig yndede.

Ensom — ja, det er Ordet, som Dig binder,
den Trylleformel, hvor Du evig bor,
hvor din uhyre Drømmevæv Du spinder
af Ting, der ej tilhøre denne Jord
— Ensomheds Vellyd er i dine Ord,
naar fraadende de som en Malstrøm snor
sig gennem Sprogets tonende Spiraler,
naar Tungsinds-Mumlen gennem Løvet gaar,
jeg bøjer mig i Angest og forstaar,
at det er Pan, den store Pan, der taler.

Ej mere sælsom Saga Rygtet mælder
end den Vision, det dybe Aandesyn,
som aabenbaredes i „Enten — Eller“
og slukkedes i „Øjeblikkets“ Lyn,
det er en Vandring i et øde Land,
hvor Fyrre staa med sært forvredne Kogler
med Spor af en forsvunden Favnas Knogler
og Lavaklumper i det hvide Sand.

Du Præst for det, som aldrig turde siges,
det Kors, som Mængden haster helst forbi,
Du Præst for det, som aldrig vil forliges
med dette Halvhedsliv, vi lever i,
Du eneste, som med din Tanke fri
valgte til Golgatha hans Kors at bære,
som har forkyndt Askesens strænge Lære.

Ja, naar jeg saa Dig midt i denne Verden,
hvis Grundpræg er en evig Ligegladhed,
hvis Lunkenhed i Digten og i Færden
nøjagtig svarer til dens Tankes Fladhed
at drage med dit tunge Kors alene
ad en møjsommelig og stubbet Sti,
mens Mængden rullede Dig stolt forbi,
mig syntes, Du var Simon af Cyrene.

Der var i Dig en Magt, en Sandheds Glød,
saa stor, at den din Sjæl i Luer tændte,
og med et Flammehav dit Liv omspændte,
mens alle timelige Baand den brød.
Hvad Under da, om Verden Dig forskød,
en af de faa, som Verden aldrig kendte,
imens dit korte Levnetsløb Du endte
og kroned med en tidlig Martyrdød.
En Mand, der ej vil løfte, men kun knuge
en saadan Præst kan Verden ikke bruge.

Den Kristendom, som Du har kæmpet mod,
den sidder lige tryg i sine Sæder,
den vandrer endnu om i lange Klæder
og deklamerer om, hvor Gud er god,
den drikker uden Bæven Jesu Blod
og nyder al Forfremmelse og Hæder.

Du, Spotter, Du som Verden ej forstod,
kunde Du rejse Dig fra Gravens Hvile
og se, hvor uforandret alting staar,
som om Du ingensinde havde levet,
som om det Klageskrift, som Du har skrevet,
var rundet ud med Sneen fra i Gaar,
det var et Syn — jeg vilde ikke miste det —
at se de skarpe Dødningkæber smile
imens de sagte mumlede: Jeg vidste det!

Alfred Ipsen.

Det statsvidenskabelige Studium.

Hr. Valdemar Frederiksen har i Tilskuerens Augusthæfte rettet et livligt skrevet Angreb paa en Omordning af det statsvidenskabelige Studium, om hvilken der, efter hvad der siges, foreligger en Fakultetsindstilling. Han anser den nuværende Ordning for uheldig, men mener, at den foreslaaede kun gør ondt værre.

Om at fordømme den nuværende Ordning er han ikke ene. Den ringe Respekt, der fra saa mange Sider vises den statsvidenskabelige Eksamen i Modsætning til de andre Universitetseksaminer til Trods for den ret almindelige Anerkendelse af Nationaløkonomiens og Statistikens Betydning, tyder paa, at der er svage Punkter. Spørger man, hvad der haves mod den, vil Svaret vist ofte gaa ud paa, at Eksamen er for let, at der stilles for smaa Fordringer til Kandidaternes Kundskaber. Sagen er den, at saaledes som Eksamen er indrettet, er det muligt at komme godt igennem den med overordentlig faa og overfladiske Kundskaber i de Fag, som skulde være Midtpunktet for det statsvidenskabelige Studium, Nationaløkonomi og Statistik. Nationaløkonomien er f. Eks. ved Eksamen et af 10 Fag (5 Hoved- og 5 Bifag), og den afsluttende Prøve i dette Fag, der omfatter den økonomiske Videnskabs Teori, den økonomiske Udviklings Historie, Læren om Statsmagtens Indgriben, Handelspolitik, Møntpolitik, Bankpolitik, Landbopolitik, Socialpolitik o. s. v. bestaar i en 3 Timers skriftlig Prøve og ca. et Kvarters mundtlig Eksamination (Den mundtlige Prøve foregaar paa den Maade, at paa én Formiddag eksamineres to Kandidater i samtlige 10 — ti — Fag!) og Karakteren er kun bestemmende for $\frac{2}{15}$ af Eksamens Hovedkarakter. Da det for en saa stor Del af de studerende har en stor Betydning at faa deres

Embedseksamen fra Haanden saa hurtigt som muligt, vil man kunne forstaa, at ikke ret mange af dem i deres Studentertid indlader sig paa et dybtgaaende Studium af Nationaløkonomiens forskellige Underafdelinger. En Prøve af den omtalte Beskaffenhed levner ingen Mulighed for Eksaminatorerne til at gaa til Bunds i Sagen; de maa næsten nøjes med at undersøge, om Eksaminanden er i Besiddelse af de mest elementære økonomiske Begreber. Statistikens Teori har en lignende Stilling. Medens Danmarks Statistik (den positive Kundskab om Danmarks økonomiske Tilstand) som sig hør og bør er et Hovedfag, indtager den teoretiske Statistik den beskedne Plads, at den ikke engang er et helt Bifag. Den deler Pladsen indenfor Bifaget med den saakaldte sammenlignende Statistik — spredte positive Kundskaber om forskellige europæiske økonomiske Forhold udtrykte i Tal — og der eksamineres ved mundtlig Eksamen kun i et af Fagene. Herpaa er der til en vis Grad raadet Bod ved den for nogen Tid siden indførte skriftlige Prøve i Statistik. Tidligere var der intet som helst i Vejen for at bestaa Eksamen med lutter udmærkede Karakterer, skøndt man paa Statistikens Teoris Omraade var aldeles blank, og naar man tager tilbørligt Hensyn til, at Menneskene i det hele taget ikke ere saa gode som de burde være, vil man ikke undres over, at de fleste af de studerende ikke nære nogen Tilbøjelighed til at ofre altfor megen Tid og Hovedbrud paa Tilegnelsen af Grundprinciperne i en vanskelig og anstrængende Videnskab, der ved deres Eksamen tæller som et halvt Bifag. I alt Fald i tidligere Tider var Tallet paa de Studenter, hvis teoretisk-statistiske Studier begyndtes, efter at de vare færdige med den skriftlige Eksamen, ikke absolut forsvindende.

De tre ansete Videnskabsmænd, der beklæde Stillingerne som Professorer i Økonomi og Statistik, kunne efter Forholdenes Natur ikke bevirke nogen væsentlig Forandring, og det maa ofte være trøstesløst for dem at se, hvorledes Forsøg paa at formaa de studerende til et grundigt økonomisk- statistisk Studium gør saa ringe Virkning, hvorledes man faar saa forholdsvis faa med, da de mange, hvis Hovedformaal er Eksamen, altfor godt indse, at de ikke behøve at gøre sig al den Ulejlighed. Eksempelvis kan nævnes, at Forsøgene paa at faa et Samarbejde i Gang med vore statistiske Bureauer for at give Studenterne en Art praktisk Uddannelse i Statistik ere strandede paa de studerendes Ulyst til

at underkaste sig et Arbejde, der ikke fik nogen Indflydelse paa Eksamensresultatet.

Foruden de nævnte Fag og Finansvidenskab (Hovedfag) fordres ved Eksamen Historie (Europas politiske Historie i de sidste 200 Aar, Bifag) og endelig to juridiske Hovedfag og to do. Bifag. At der af de statsvidenskabelige studerende fordres et vist Kvantum Retskundskab er ganske selvfølgeligt. Men ganske afset fra Spørgsmaalet om, hvorvidt det nuværende juridiske Universitetsstudium er i det rette Spor for Juristernes Vedkommende, forekommer det mig klart, at for Folk, der netop ikke skulle uddannes til at være professionelle Jurister, passer ikke en Undervisningsmetode, der først og fremmest gaar ud paa at uddanne den formelle Ævne til at fortolke Love. Denne Ævne er — ved Siden af andre — af Betydning for juridiske Embedsmænd, for Dommere og Sagførere, men for Økonomer og Statistikere kommer det i første Række an paa positivt Kendskab til den økonomiske, sociale og politiske Lovgivning.

En Reform af Studiet burde derfor først og fremmest gaa ud paa at skyde de økonomiske og statistiske Fag frem i Forgrunden og omdanne de juridiske saaledes, at de kom til at indtage deres rette Plads som Hjælpefag. Men efter Herr Frederiksens Fremstilling af den ikke officielt foreliggende Fakultetsindstillings Hovedtræk — en Fremstilling, som der er Anledning til at antage for at være korrekt — gaar den foreslaaede Reform i ganske modsat Retning. Undervisningen i de juridiske Fag undergaar ingen som helst Forandring hvad Metoden angaar. I denne Henseende følges det gamle uheldige Spor. Derimod forøges Stoffet med to store Fag (Proces og Strafferet) samtidig med at Fordringerne i de centrale Fag, de økonomiske og statistiske, aldeles ikke skærpes. Med Hensyn til Udfaldet af Eksamen kommer Kundskaben og Dygtigheden i disse Fag altsaa til at spille en endnu mindre Rolle end før, og Fristelsen til at negligere dem bliver endnu større, end den allerede er. Og dette mislige Forhold skærpes yderligere ved den foreslaaede Deling af Eksamen i en første Del af ren juridisk Natur og en anden Del med Prøve i de økonomisk-statistiske Fag og Statsret, som skal tages et Aar efter første Del. De, der foreslaa Reformen, gaa selvfølgelig ud fra, at det økonomiske Studium ikke skal indskrænkes til det ene Aar, der gaar mellem første og anden Del, men at det skal drives samtidig med at der læses til første Del. Men atter her maa

man huske, at man skal regne med Menneskene som de ere og ikke som de burde være. Faren for at en virkelig alvorlig Sysselsættelse med Andendelsfagene skydes ud til efter første Del, forøges ved at bemældte første Del, d. v. s. Eksamen i Privatret, Proces og Strafferet, foruden at være Del af en statsvidenskabelig Eksamen ogsaa har andre Funktioner. Den er dels en selvstændig afsluttende Eksamen (der formentlig skal træde i Stedet for den nuværende danske juridiske) og dels gælder den som første Del af den fuldstændige eller udvidede juridiske Eksamen, eller hvad den nu skal kaldes. Man kan derfor med Kendskab til den almindelige Gang i Eksamensforberedelserne ved Universitetet ret roligt gaa ud fra, at Bestemmelsen om at benytte den som første Del af statsvidenskabelig Eksamen for et ikke ringe Antal Kandidaters Vedkommende først vil blive fattet, efter at den er absolveret. Hvis Kandidaten har gode Karakterer til første Del og tilmed under sit juridiske Studium ogsaa har syslet ganske smaat med de økonomiske Fag, vil han ikke saa let lade sig afskrække af den korte Tid, der er levnet ham til anden Del. I værste Tilfælde véd han, at et uheldigt Udfald af Eksamen i et enkelt af de ikke talrige økonomiske Fag ikke faar nogen altfor stor Indflydelse paa Eksamensresultatet. Det solide juridiske Rygstød gør ham tryg.

Ifald Reformen gennemføres, vil altsaa den dominerende Stilling, som det rent juridiske Element allerede indtager indenfor det rets- og statsvidenskabelige Fakultet, være blevet endnu mere overvældende. De økonomiske Fag ville komme til at indtage den mere end beskedne Plads som fire ufuldstændige Halehvirvler befæstede paa Spidsen af den almindelige juridiske Hvirvelsøjle.

Der er derfor al mulig Grund til at støtte Herr Frederiksen i hans Advarsel mod den paatænkte Foranstaltning og i hans Anstrengelser for at faa noget sat igennem, hvorved den formelle juridiske Uddannelse trænges i Baggrunden, og Hovedvægten bliver lagt paa en grundig Tilegnelse af Økonomiens og Statistikens Teorier og Metoder og et lige saa grundigt positivt Kendskab til det virkelige økonomiske Liv, der leves rundt om os. Derimod vil Enigheden mellem dem, der staa paa dette Standpunkt maaske ikke blive af saa lang Varighed, naar man skal til at bestemme den positive Vej, ad hvilken Maalet skal naas. Hr. F. har i denne Henseende opstillet en Undervisningsplan, som byder Kritiken altfor mange saarlige Punkter. Han gør vel for Planens Vedkommende den Restriktion, at den kun skal være en løs Skitse,

ikke et endeligt Forslag, og at et saadant først bør fremkomme som Resultat af Samarbeiden mellem praktiske Fagmænd og Professorerne. Men det maa dog være Meningen, at om end ikke Detaillerne, saa i alt Fald Hovedtrækkene i Planen skulle gennemføres; ellers var der jo ingen Grund til at opstille den.

Planen gaar ud paa, at der gives et étaarigt forberedende Kursus, der afsluttes med en Prøve i Matematik og Bogholderi; derefter følger en praktisk-teoretisk Uddannelse, hvis praktiske Del foregaar successive paa et administrativt Kontor, et Bogholderikontor under Trafikvæsenet, et statistisk Kontor, et Forsikringskontor, et Bank- Vekselllerer- eller almindeligt Forretningskontor. Det teoretiske Fagkursus sluttes med en Prøve, og denne omfatter foruden endel Fag, der trods fremmedklingende Navne svare til, hvad der nu benævnes Nationaløkonomi, Statistik, Finansvidenskab, Statsret, Historie o. s. v., endvidere statistisk Teknik, Forsikringsteknik, Bankteknik og Trafikvæsenets Teknik.

Hvad der i denne Plan kalder Kritiken frem er — foruden den vistnok lidt overdrevne Betydning, der især i den nærmere Forklaring af Planen tillægges Bogholderikendskabet, — navnlig de forskellige „Tekniker“, hvori der skal aflægges Prøve, og den Forbindelse, hvori Universitetsstudiet er sat med et praktisk Kontorarbejde, som væsentlig kun kan udøves i rent private Forretninger. Fejlen ligger dels i nogen Uklarhed med Hensyn til Uddannelsens Formaal, dels i Mangel paa praktisk Kendskab til Kontorarbejdets Natur, der bringer F. til at tillægge det uddannende Betydning i Retninger, hvor en saadan ikke er tilstede.

Hvad Uddannelsens Formaal angaar, karakteriseres den et steds med disse Ord: „Formaalet er at uddanne Statistikere og Økonomer (Bank- og Kredit-kyndige, Forsikrings-kyndige, Finans- og Skattekyndige)“ men rundt i Afhandlingen findes desuden spredte Bemærkninger, der nærmere skulle angive, hvad Tanken er. Der tales flere Steder om en Faguddannelse, og til Støtte for den stærke Vægt, der lægges paa Bogholderiet, siges der, at „Økonomi er kun Bogføringskundskab i videre Forstand. Økonom er den, der gennem Studiet af sit Bogholderi kan konstatere Status og drage Slutninger med Hensyn til Fremtiden“. Disse Ord kunne i alt Fald opfattes, som om Forfatteren ikke forstod at drage den rette Grænse mellem Privatøkonomi og Samfundsøkonomi, mellem hvad der forlanges af en forstandig Forretningsmand og dygtig Kontorist, og hvad der kræves af den, der skal have Indsigt i

Samfundets Husholdning, i de Love, hvorefter Værdiernes Produktion, Forbrug, Omsætning og Fordeling mellem de forskellige Samfundsklasser retter sig. Sagen er nu den, at der i Virkeligheden ingen Tvivl er om, at Forf. forstaar at vurdere denne Forskel, men Udtrykket er uheldigt og vildledende og udspringer af en for stærk Trang til stadigt at ville drage det praktiske i Forgrunden som Reaktion mod en formentlig Overvurdering af det teoretiske Studium. Paa samme Maade fremkalder den stadige Hævden af, at Uddannelsen skal være en Faguddannelse, i Forbindelse med Opregningen af forskellige Fag (Bankteknik o. s. v.) og den praktiske Kontorvirksomhed, som han gør til Led i Undervisningen, maaske mod Forfatterens Vilje, den Forestilling, at han tilstræber at gøre Studiet til en direkte Forskole for praktisk Forretningsvirksomhed.

Dette lader sig ikke gøre. Ikke alene fordi selvfølgelig ingen tænker paa at indføre en ny Art af Lavstvang, der skulde gøre Adgangen til Virksomheder som Købmand, Bankier, Leder af eller Funktionær i Bank- og Assuranceforretninger o. s. v. afhængig af et Universitetsstudium, men ogsaa fordi man i det hele ikke maa tabe af Syne, at Universitetet er en videnskabelig Højskole, og at det er dets Opgave at være det. Dette maa fastholdes selv om man nok saa meget kan ønske, at Afstanden mellem Universitetets og det praktiske Livs Mænd, mellem Akademikerne og den ikke akademiske Befolkning bliver betydelig mindre end den er for Tiden. Naturligvis er det ikke saaledes at forstaa, at det kun er Universitetets Opgave at uddanne Videnskabsmænd, men saaledes at den Uddannelse, Universitetet giver, skal være af videnskabelig Natur, og at overalt hvor Universitetsuddannelsen skal være Gennemgangsled til Opnaaelsen af praktiske Livsstillinger, er det fordi der til Virksomheden hører en egentlig videnskabelig Uddannelse, enten det nu simpelthen følger af Sagens Natur eller Statens Lovgivning kræver det. Med de fleste praktiske Forretningsvirksomheder og deriblandt den af F. særligt fremhævede Bankforretning — om Assuranceforretningen skal jeg af Mangel paa Kendskab ikke udtale mig — er dette nu ikke Tilfældet. Den rent praktiske Uddannelse staar her ubetinget i første Række.

Naturligvis er det i højeste Grad ønskeligt, at Forretningsmanden ved Siden af sin praktiske Færdighed ogsaa ad teoretisk Vej har erhvervet sig en omfattende positiv Kundskab til sit Fag og desuden helst saa meget som muligt af sin Tids Dannelse, og

det samme gælder om Landmanden, Fabrikanten, Haandværkeren o. s. v., men det er naturligt, at hvad der i denne Henseende gaar ud over de almindelige Skolekundskaber, regulært erhverves i særlige Fagskoler, Handelsskoler, Landbrugsskoler, tekniske Læreanstalter o. s. v. — Overfor disse Skoler har Universitetet den store Betydning, at det for en væsentlig Del skal levere Lærerpersonalet til dem. I det hele er det jo som Lærere for Befolkningen, at en ikke ringe Del af de fra Universitetet udgaaede skulle søge deres fremtidige Livsvirksomhed, og det er at haabe, at Universitetet mere og mere bliver sig bevidst, at en af dets vigtigste Opgaver er at uddanne Folk, der ville og kunne sprede Oplysning over Landet. Herr Frederiksen citerer i Slutningen af sin Artikel til Støtte for sine Anskuelser nogle Udtalelser af Prof. W. Scharling om Forholdet mellem Universitetet og Befolkningen og om Universitetets Betydning for Landets materielle og aandelige Trivsel. Jeg kan ikke se, at der i disse Udtalelser tages Sigte paa andet end netop dette Oplysningsværk.

Formodentlig har Hr. Frederiksen imidlertid ikke i første Række tænkt paa de Forretninger, han nævner (Banker o. s. v.), og han vil kunne sige, at den statsvidenskabelige Universitetsuddannelse i alt Fald bør indrettes saaledes, at den kan tjæne som Gennemgangsled ikke alene for videnskabelige Nationaløkonomer og teoretiske og praktiske Statistikere, men ogsaa for en Mængde administrative Embedsmænd baade under Finans- og Indenrigsministeriet, og man kunde tilføje for en Del praktiske Politikere, og at de nævnte Embedsmænd ikke alene kunne nøjes med teoretiske Kundskaber, men at man af dem kan fordre et virkeligt Kendskab til det økonomiske Liv. Det er om dette deres Embedsvirksomhed kommer til at dreje sig; det er derom de baade ville komme til at træffe administrative Foranstaltninger og forberede Lovforslag. Og uden praktisk Kendskab dertil vil Embedsvirksomheden baade i den ene og den anden Retning selvfølgelig blive mangelfuld. En saadan Betragtning vil ubetinget være rigtig, og dertil kommer endnu, at selv for den, der alene dyrker Økonomien som Videnskab, vil et rent teoretisk Studium være utilstrækkeligt, og Kendskab til det virkelige Liv nødvendigt.

Vanskelighederne ligger blot i at finde en Vej, ad hvilken det praktiske Kendskab kan erhverves, og særligt at udfinde, hvorledes det kunde ske før Universitetsstudiernes Afslutning. Navnlig hvis man vil stille denne Fordring, kan det være, at den vil vise

sig overordentlig svær at tilfredsstille. Kan den Kommision, der eventuelt vil komme til at behandle Eksamensspørgsmaalet, anvise en Vej, ad hvilken et paa Selvsyn grundet Kendskab til det praktiske Liv kan erhverves af de studerende, maa man være den taknemlig. Men den af Hr. Frederiksen i hans Plan anviste Vej fører ikke til Maalet. Først og fremmest fordi det ikke staar i Universitetets Magt at bringe Planen til Udførelse. Banker og Assuranceforretninger, Vekselleerer- og Handelsforretninger ere med én Undtagelse (Livsforsikringsanstalten af 1871) private Entrepriser. Det vilde derfor afhænge af de vedkommende Direktørers og Principalers gode Vilje, om de vilde optage de studerende som Volontærer paa deres Kontorer, og som Regel vilde de ikke indlade sig derpaa. Hvad Trafikvæsenet angaar har man ganske vist Statsbanerne, der ere en offentlig Institution, hvis Bogholderkontorer det kunde paabydes at optage dem. Men om disse Kontorer gælder rigtignok i endnu højere Grad end om Forretningskontorerne Hovedindvendingen, nemlig at de ikke dér vilde kunne lære noget, der har Betydning for deres Uddannelse.

Det, som de skulde erhverve sig, var jo et paa Selvsyn grundet Kendskab til det økonomiske Liv. Ser man bort fra Produktionsvirksomheden (Landbrug, Haandværk og Industri), fra Forholdet mellem Driftsherre og Arbejder o. s. v., som de paa den foreslaaede Omvandring fra Kontor til Kontor selvfølgelig slet ikke fik noget Indblik i, er der den Hage ved Sagen, at ikke engang om de Forretninger, paa hvis Kontorer de successive kom til at arbejde, vilde de faa noget virkeligt at vide. Skulde man i Korthed udtrykke, hvad det for den statsvidenskabelige studerende kom an paa at faa at vide med Hensyn til saadanne Forretninger, maatte man sige, at det gælder om at vide: hvilke Dispositioner der træffes, hvorfor de træffes, og hvorledes de bringes til Udførelse. Men et Indblik heri faar man ikke ved i nogle Maaneder at beskæftige sig med ganske underordnet Kontorarbejde. Og det følger af sig selv, at de Forretnings- og Kontorchefer, der indlod sig paa at antage de statsvidenskabelige Studenter som Volontærer, ikke vilde betro disse med Forretningerne ganske ukendte unge Mennesker, der om nogle faa Maaneder atter skulde forlade dem for at vandre over til andre Kontorer, andet end det mest underordnede mekaniske Arbejde. Naar den toaarige Vandring var afsluttet, vilde Studenterne fra den medbringe nogen — ikke megen — Øvelse i elementær Regning og Behandling af skriftlige Arbejder,

men af Forretningskendskab intet eller en forsvindende lille Dosis, som de langt lettere kunde have hentet sig fra faa Maaneders Studium af nogenlunde forstandigt affattede Haandbøger. Noget anderledes stiller det sig med Arbejdet paa et af de statistiske Bureauer, fordi der her kunde være Tale om at paalægge Cheferne som Embedspligt at give de studerende Vejledning i statistiske Arbejders Udførelse, eller man kunde maaske tænke sig, at denne Vejledning med Benyttelse af Bureauernes Materiale kunde foretages af Professoren i Statistik.

Sammenligningen med det lægevidenskabelige Studiums Ordning og „de medicinske studerendes Vandring fra Klinik til Klinik“ holder af flere Grunde ikke Stik. Hospitalerne ere offentlige Institutioner og ifølge deres Organisation indrettede paa at have de medicinske Studenter som Volontærer. Hospitalsafdelingernes Over- og Reservelæger og Lederne af forskellige private Kliniker føle det som deres Pligt — for manges Vedkommende ligefrem i Kraft af deres Stilling som Universitetslærere — at undervise og vejlede de studerende, og det, som disse lære under deres Hospitalsuddannelse, er ikke noget, der — saaledes som det mekaniske Kontorarbejde — ligger deres øvrige Studium fjærnt. Og naar man betragter det i Lyset af deres kommende Livsstilling, saa er det, de nu lære, netop det samme, som de i denne Stilling skulle udføre: at diagnosticere og behandle Sygdomme.

Men selv om den foreslaaede Plan ikke egner sig til at danne Grundlag for Ordningen af Studiet, har Hr. Frederiksens Artikel derfor alligevel ikke været unyttig. Hovedhensigten med den var dog at fremkomme med en Advarsel mod en Reform, der ofrede den økonomisk-statistiske Uddannelse paa den altopslugende Juras Alter. At Advarselen fremkom, før Reformen forelaa som en fuldbyrdet Kendsgerning for Offentligheden, var naturligt og nødvendigt, og hvis man kan gøre sig Haab om, at Sagen vil blive taget op til fornyet Overvejelse og Drøftelse, vil meget være opnaaet.

Emil Meyer.

Goethe-Studier.

III.

Valgslægtskaberne.

Det var tidligt Goethes Plan, i Fortsættelsen af „Wilhelm Meisters Lehrjahre“ at indskyde en Række Noveller, der fra forskellige Sider skulde belyse den Grundstemning, han da følte som den dybeste i Menneskelivet: Forsagelsens, Afkaldets. Han nærmede sig da de 60 Aar. Han sammenlignede nu, som da han skrev „Werther“, Menneskesjælens Attraa og Længsler med det opnaaelige. Nu som da saa han Lidenskabernes Naturmagt brydende sig imod Samfundsordenens Skær. Nu som da fulgte han dens Bølgegang med en Sympati, som den findes hos den, der selv har kendt den; dog Helhedsindtrykket er ikke mere ungdommelig Fortvivlelse, men vemodig Forvisning om Afkaldets Uundgaaelighed.

Snart viste det sig imidlertid, at Novellen, som den groede i hans Sind, blev altfor omfangsrig til „Wilhelm Meisters Wanderjahre“, og at den udviklede sig til et mægtigt Hele for sig. Den blev da ogsaa færdig mange Aar før „Wanderjahre“, ligesom den kom til at staa himmelhøjt over dette Værk.

Elementer dertil i Goethes Sind vare disse: Han havde 1771 ɔ: 38 Aar før Romanen udkom, paa en Rejse i Elsass besøgt Ottiliebjærget, hvor efter Sagnet en smuk og from ung Komtesse havde trukket sig tilbage fra Verden og hvor et Kapel endnu bar hendes Navn. Derfra Navnet paa Heltinden, derfra Motivet med Kapellet og det døde Legemes Undergerninger. Goethe var dernæst i Aaret 1807 til Trods for sine 58 Aar bleven hæftigt elsket af to unge Kvinder, Bettina Brentano og Minna Herzlieb. Han synes at have næret en lidenskabelig Kærlighed til den sidste, den

samme, til hvem de fleste af hans Sonetter er rettede. Dog ikke af dem — legende, anakreontiske som de er — kan det ses, hvor lidenskabeligt Goethe i disse Aar har følt, og hvilket dybtgaaende Studium af Lidenskaber han har anlagt og gennemført.

For ham er den Tiltrækning, det ene Menneske føler for det andet — den gensidige Tiltrækning — nu en Naturnødvendighed, en dæmonisk Magt, der virker med lovbunden Magi. Og idet han finder den paa de lavere Naturtrin allerede i Stoffernes kemiske Tiltrækning og Udstødning af hverandre, er det, han optager Ordet *Valgslægtskaber,* som den svenske Fysiker Torbern Bergmann omtrent en Snes Aar tidligere havde indført.

Lokalet, der optager saa stor en Plads og har saa stor en Betydning, tog han fra Slottet Wilhelmsthal ved Eisenach, grundet af Karl August. Her findes den skildrede prægtige Have, de tre Fiskeparke og Ottilies Yndlingsplads. Han benyttede her i stor Stil Naturomgivelserne, ikke for paa vore Dages Vis at fremhæve deres Indflydelse paa Menneskets Udvikling, men omvendt, for paa dette Omraade, Havekunstens, Bygningskunstens, Ingeniørvidenskabens, at stille Menneskets Herredømme over Naturen udenfor det i Kontrast til Menneskets Underkastelse under Naturen i det.

Intet af Goethes større Arbejder er komponeret som dette, intet, slet intet, har en saa dybsindig og gennemført om end skematisk Komposition.

Episk Komposition er saa lidet som dramatisk ellers Goethes Styrke. I „Wilhelm Meister“ som i „Faust“ findes ingen stræng Sammenhæng, ingen udpræget Enhed. Det beror maaske især paa, at Goethe var for lang Tid om sine Arbejder, som andre for kort. Han havde, ligesom i Forudfølelsen af et usædvanligt langt Liv, ingen Hast med at gøre noget færdigt, lod sit Arbejde ligge, tog det fra Tid til anden frem igen, skød andre Arbejder ind imellem, fuldendte sent, ofte skødesløst. Han minder i dette Punkt en Smule om en Aand, en af Jordens største, hvem han ellers i ingen Henseende ligner, Michelangelo, der paa Grund af en heroisk Selvkritik lod de fleste af sine Arbejder staa ufuldførte.

„Valgslægtskaberne“ bestaa af to lige store Dele, hver inddelt i 18 Kapitler og her findes imellem de to Dele en Mængde paralleliserende Træk af symbolsk eller allegorisk Natur. Det erindrer næsten om Kompositionsmaaden af Dantes *Divina commedia.* Værket har desuden en stræng, næsten rigoristisk Motivering, omhyggelig, fin, opmærksom paa hver Enkelthed. Det er noget hos

Goethe ganske nyt. Der er næppe noget, Goethe tidligere forsmaaede som dette. Tag et saadant Grundspørgsmaal som det: Hvorfor forlader Faust Gretchen? Goethe lader det staa uløst hen. Her er som et eneste, ubrødeligt sammenvævet Net, hvor hver Maske føjer sig ind i de andre.

Kun maa det bemærkes, at Værket indeholder en Art Enklave. Goethes Lyst til at retardere Afgørelsen har gjort, at den første større Halvdel af anden Del, næsten en Tredjedel af det hele Værk, er i denne Bredde overflødig. Var den sammentrængt paa en Snes Blade, saa vilde Bogen ikke blot være hvad den er, et Mesterværk, men ogsaa et for den store Mængde højst underholdende og spændende Værk.

Goethe har her efter sine ældre Aars Vis søgt det typiske. Det foresvævede ham stadigt i hans videnskabelige Forskninger, det sysselsatte ham ogsaa i hans digteriske Virksomhed. Ikke saaledes at forstaa, at han her skulde have ringeagtet eller overset det individuelle. Tvært imod. Men han vil fremstille et blivende Grundforhold, og idet han fordyber sig i det enkelte Tilfælde saa lidenskabeligt, som var det det eneste af sin Art i Verden, støder han paa Ejendommeligheder, der ikke er enestaaende, men som synes at høre visse Former af fællesmenneskelig Udvikling til og vover da at antage Tilstedeværelsen af Naturlove.

Medens Goethe i „Werther“ selv er ligesom med i Lidenskabernes Stormløb, ser han her ned paa deres Liv som paa Stoffernes Virken i et Laboratorium. Skøndt denne Roman, den eneste, Goethe har skrevet om en gennemgribende Idé, drejer sig om Ægteskabet, saa behandler den dog dette nærmest fordi Sammenstød indenfor Privatlivet var dem, Goethe bedst forstod, men drejer sig i Grunden om enhver Kollision, hvori Naturmagten i Mennesket kommer med bestaaende menneskelige Forhold.

Han dømmer ikke her, han tænker kun, og tænker aldrig kristeligt eller sædeligt, men i Overensstemmelse med en hemmelighedsrig Naturpanteisme.

Forholdene ligge i Romanen fra først af saa gunstigt som muligt. Vi se et Ægtepar af høj Stand, sundt og rigt. Han og hun have tidligt følt sig dragne mod hinanden; men de blev skilte ved ydre Magter. Begge have de været gifte før, han med en meget ældre Kvinde, hun med en hende ligegyldig Mand. De blive begge fri. Eduard trænger ind paa Charlotte for at opnaa

hendes Samtykke til et Ægteskab dem imellem; hun vægrer sig længe. Da hun endelig giver sit Minde, synes deres Livs Formaal naaet.

Det er nu hendes Ønske, at de skulle leve ene og helt for hinanden; hun sender sin eneste Datter bort, hun fjærner sin Niece Ottilie. De lægge begge Planer til et Liv i gensidig Underholdning, foreløbigt vil de af hans Rejsedagbøgers spredte og forvirrede Blade gøre noget helt og smukt. De musicere i Forening, musikalske som de begge er. Eduards Fløjtespil er uregelmæssigt som hans hele Væsen, snart altfor ilende, snart altfor langsomt; det lykkes imidlertid den kunstfærdigere Charlotte at ledsage ham saaledes, at Tempoet i det hele bliver det rette, selv om enkelte Passager komme ud af Takt. Han læser endelig gærne højt og han har den lille Særhed, at han ikke kan taale, man kigger ham i Bogen.

Eduard ønsker at se sin Ungdomsven, Kaptajnen, i Besøg hos dem. Charlotte sætter sig derimod, har en Forudfølelse af, at en Ulykke deraf kunde opstaa. Han beraaber sig paa deres Udvikling, deres Selvbevidsthed. Hun: Bevidstheden er intet tilstrækkeligt Vaaben.

Karaktererne er disse: Charlotte værdig og fin; man tænker sig hende høj, dog fyldig, ganske den store Dame; modtagelig for stærke Indtryk, men med fuldendt Selvbeherskelse og stor Fornuft. Eduard er urolig, lidenskabelig, en Kunstnernatur, forkælet i sit første Ægteskab med den adskilligt ældre Hustru, vant til aldrig at nægte sig noget, ude af Stand til Resignation og med et ømt Punkt i Sjælen, et Punkt, der ligesom altid bløder.

Han plager; hun indvilliger da modstræbende i Kaptajnens Komme.

Her indføres Mittler, en af Bogens Grundtanke fordret Figur. Det vilde til alle Tider være let at finde virkelige Personligheder, der kunde staa Model til en Skikkelse af denne Art; men som den er, er den dog altfor abstraheret ud af alle reelle Forhold. Han er Ægteskabsfanatikeren som saadan. Først har han været Præst, senere drevet juridiske Studier. Nu opholder han sig ingensteds, hvor der ikke er noget at udjævne eller hjælpe paa mellem Ægtefolk. Da alt her staar saa godt til, fjærner han sig derfor straks.

Kaptajnen kommer; Charlotte søger i al Stilhed at fjærne ham ved at forskaffe ham en Ansættelse. Han viser sig at være lutter Takt og Hensyn, en praktisk Mand, dygtig, verdensklog,

ærlig. Eduard vil gøre sig hans Ævner nyttige med Hensyn til Godsets Forbedring og Forskønnelse. Kaptajnen vil fremfor alt ikke forbitre Charlotte Glæden ved hendes Anlæg i Haven.

Den første Følge af hans Komme er imidlertid den, at Charlotte bliver ensommere, da de to Mænd saa stadigt ere sammen. Han fjærner ufrivilligt Eduard fra hende.

Den fjærde Hovedperson, Ottilie, indføres nu; først i Omtale. Hendes Indtræden i Romanen forberedes ved Breve fra en for hende begejstret Lærer ved den Opdragelsesanstalt, i hvilken hun befinder sig. Saaledes lære vi at kende hendes stilfærdige Væsen, hendes Maadehold i Spise og Drikke, hendes lidt skrøbelige Helbredstilstand, idet hun jævnligt har Hovedpine i den venstre Side af Hovedet. Gennem en Mængde smaa portrætagtige Træk fremhæves Karakteren med Tydelighed. Ottilie skriver langsomt og stift, med en Barnehaand; hun forstaar intet, som ikke følger umiddelbart af det foregaaende; men faar hun alle Mellemled givne, saa begriber hun endog det vanskeligste. Præmier vinder hun ikke i Skolen, hun har Ævner, men ingen Færdigheder. Hendes Ynde røber sig indirekte i den lidenskabelige Interesse, hun indgyder Læreren. Man ser, han agter endog paa det ringeste betegnende Træk hos hende, saaledes paa den ejendommelige afværgende Gebærde, hun undertiden har.

Medens Eduard efter sit hele Naturel er uden udviklet Ordenssans, er Kaptajnen, som altid arbejder med et øjeblikkeligt Formaal for Øje, en Ordenens Mand. Under hans Ledelse oprettes i Slottet et Arkiv; alle Papirerne ordnes. Der oprettes endvidere Anstalter til forulykkedes Redning og et Husapothek. Dette sidste giver Anledning til en længere Samtale om Grundbegreber i Fysik og Kemi, i hvilken Kaptajnen fører Ordet.

Dens Indhold er dette: Beslægtede kalde vi de Stoffer og Naturer, der, naar de træffe sammen, hurtigt gribe og gensidigt bestemme hinanden. Det er Natur- eller Aands-Slægtskab. Men interessante blive disse Slægtskaber først, naar de bevirke Adskillelser, Skilsmisser. Kemikeren er Skillekunstner. Navnet Valgslægtskab er dannet, fordi det ser ud, som blev ét Forhold foretrukket for et andet: Naar Kalksten bringes ned i fortyndet Svovlsyre, griber denne Kalken og forenes med den til Gibs. Den luftige Syre udskilles. — Stakkels Luftsyre! udbryder Charlotte. — Det kommer kun an paa den selv, lyder Svaret, saa kan den forene sig med Vand til Mineralvand og som Mineralkilde vederkvæge

sunde og syge. — Fra sit moralske Standpunkt indvender Charlotte, at det ikke er Valg, ikke en Gang Naturnødvendighed, men Lejligheden, der skaber Forhold, saa vel som den skaber Tyve. Hun glemmer, at Naturnødvendighed skaber Lejligheden.

Samtalens Resultat er for Læserne dette: Vi se Menneskelivet foretegnet paa Naturens lavere Stadier. Vi se i Naturdybet disse Stoffer, disse Væsener, der ikke er levende og der synes livløse, inderst inde altid beredte til at træde i Virksomhed.

Ottilies Ankomst gør Forandring i Beboelsesforholdene. Eduard og Kaptajnen tage nu Ophold i Slottets ene Fløj, Charlotte og hun i den anden. Ottilie er lidet meddelsom, Eduard finder hende underholdende. Hun spiser og drikker vedblivende for lidt, men ser ikke desmindre saa godt ud, at hun er Mændene en Øjenstrøst; hun sammenlignes med Smaragden, er god og sund for Øjnene som den. Ejendommelig er hendes Tjænstvillighed, der, naar det ikke forhindres, stiger til Tjænstagtighed; hun tager alting op for andre, selv for Mændene.

De to Herrer lægge nye Planer og indføre nye Forbedringer. I Landsbyen gennemføres en schweizersk Renlighed. For ikke at have den fuld af omstrejfende Tiggere, iværksættes den pudsige Idé, at Pengebeholdninger nedlægges i Landsbyens yderste Huse, saa trængende vejfarende først faa Understøttelse ved *Udgangen* af Byen.

Smaa fine Træk (som det, at Kaptajnen glemmer at trække sit Ur op) vise den almindelige Optagethed og Adspredthed. Man glemmer Tiden under en Følelse af gensidig Velvilje og sjælden Lykke. Charlotte havde i sin Tid ladet Moshytten gøre snæver, egentlig kun til to; den første Samtale i Bogen drejer sig derom og udviser, at den ligefuldt kan rumme tre, ja fire. Nu er man for første Gang fire i Moshytten.

Eduard begynder at beundre Ottilie, at bære Kærlighed til hende. Der er Ømhed i hans Væsen overfor hende; han beder hende f. Eks. aflægge en Medaillon, hun bærer, for at den ikke en Gang ved et Tilfælde skal blive trykket mod hendes Bryst og give Anledning til Udvikling af en forfærdelig Sygdom. (Man ser, at Forestillingen om denne Mulighed levende har sysselsat Goethe; ti det samme Motiv er som tragisk benyttet i „Wilhelm Meister".) Eduards og Ottilies Hænder mødes, „de to skønneste Hænder, nogen nogensinde havde set". Han beder hende bestemme Beliggenheden for det nye Hus, han vil opføre. Det skal grund-

lægges paa Charlottes Fødselsdag, som Eduard vil fejre for senere at kunne festligholde Ottilies.

De to rykke fra nu af hinanden stedse nærmere, og det skøndt deres Vaner er stærkt forskellige; hun holder kun af Opholdet i Huset, han føler sig bedst tilpas i frisk Luft. Men den indre Overensstemmelse imellem dem præger sig i deres Samliv. Naar han læser højt, ser hun med i Bogen, og det generer ham ikke. De spille sammen og harmonere i hver Takt, trods hans uregelmæssige Spillemaade. De andre se derpaa som paa to gode Børn, der have Glæde af hinanden. — Ogsaa de to andre spille nu sammen.

Grundstenen lægges. Talen, som den unge Mursvend i den Anledning holder, har et direkte Forhold til Bogens Idé. Denne Grundsten, siger han, kunde nedlægges uden videre; den vilde hvile ved sin egen Tyngde uden Kalk: „Men dog skal ikke Kalken mangle som Bindemiddel; ti som Mennesker, der af Naturen er hinanden hengivne, holde endnu bedre sammen, naar Loven kitter dem til hinanden, saaledes blive ogsaa Stene, hvis Form passer sammen, forenede endnu bedre ved disse bindende Kræfter“.

Det er Bogens Problem, dette, om Lovens Sammenkitten styrker den naturlige Hengivenhed.

Svenden tømmer Glasset paa Herskabets Vel, og kaster det op i Luften for at det skal slaas i Stykker, men det fanges af en af de tilstedeværende, og man fornemmer det som et uvist Varsel, at dette Glas med Husherrens sammenslyngede Cifre E og O (Eduard Otto) forbliver helt.

Mittler ankommer og holder en begejstret Tale til Ægteskabets Ære: det er Begyndelsen til al Kultur og Toppunktet af al Kultur; den, der angriber det, angriber Grundvolden for alt sædeligt Samfund. Det maa være uopløseligt, ti det bringer saa megen Lykke, at hvad individuel Ulykke det anretter, er for intet at regne derimod. Ja, hvad vil man tale om Ulykke! al denne Ulykke er kun Utaalmodighed. At det tit er ubekvemt, er netop godt og en Grund mere til at holde det i Agt. Som mange i Ægteskabet ønske sig fri, saaledes vilde mange gærne være Samvittigheden kvit, med hvilken vi ogsaa ere gifte.

Mittler forjages ved en Greves og en Baronesses Ankomst, med hvem han ikke vil træffe sammen; de udgøre nemlig aandeligt hans Modpol, udgøre det ogsaa i Værkets Økonomi.

Greven og Baronessen have længe været i Forstaaelse med hinanden, men de vare begge gifte. Saa opnaaede Baronessen Skilsmisse. Men Grevens Hustru vil ikke give sit Minde til Opløsningen af hans Ægteskab. Derfor kunne de to elskende kun tilbringe Somrene sammen. De komme hvert Aar nøjagtigt paa Klokkeslet begge kørende ad hver sin Vej til det Slot eller den Herregaard, hvor de have sat hinanden Stævne. I Aar samles de her, hvor de begge er lige yndede for deres gode Tone, frie Naturlighed og høje Anstand.

Greven udvikler den Tanke, at vi i Reglen undres altfor meget over Hjærternes Ophøren med at stemme overens. Det er den almindelige Lystspilslutning — Giftermaalet som alle Tings Ende — der har forvirret vore Begreber. Ganske vilkaarligt lade vi da først som om de jordiske Forhold var varigere end de er, og undres saa over deres Foranderlighed. Ægteskaber burde efter hans Anskuelse indgaas paa et Tidsrum af fem Aar med Ret til Fornyelse. Uopløseligt burde Ægteskabet i det højeste være som tredje Ægteskab, hvor endda *begge* Parter skulde have gjort Erfaringer i den Retning fulde to Gange før. Institutionen har, siger han, noget tølperagtigt ved sig; den fordærver de fineste og ømmeste Forhold; dens plumpe Sikkerhed er grim og demoraliserende. Hans Tanke er med andre Ord, at Ægteskabet som Institution enten er unyttigt (som Kalken mellem Grundstenene) eller skadeligt (som en Sammentvingen af to hinanden flyende Kræfter eller Stoffer).

Samme Aften erfarer nu Charlotte Sandsynligheden af at Kaptajnen faar en Ansættelse, der kalder ham bort fra dem. Det er et Tordenslag for hende, og hun maa skjule sin Lidenskab, sin Fortvivlelse under ydre Ro.

Imedens iagttager Baronessen med Uvilje den gensidige Tiltrækning mellem Eduard og Ottilie. Hun er helt paa Charlottes Side i Kraft af de gifte Kvinders ubevidste Forbund mod de ugifte. Hun under desuden ikke Ottilie en Mand som Eduard.

Fortællingen er nu naaet til det Punkt, hvor enhver af de to Ægtefæller er ganske opfyldt af en anden end deres Ægtefælle. Og fra dette Holdepunkt føres nu Begivenhedernes Gang videre med lige stor Finhed og Dristighed i den sjælelige Motivering.

Sent paa Aftenen have Eduard og Greven en Samtale. Den nyankomne Greve priser Charlottes Skønhed, især Skønheden af hendes lille Fod; han mindes med Begejstring, hvorledes hun i

tidligere Dage straalede ved et Hof. Saa beder han Eduard lede ham til Baronessens Værelse: han har endnu ikke set hende alene og har efter lang Adskillelse meget at sige hende.

Efter at have ledsaget den forelskede Greve bliver Eduard et Øjeblik staaende nær Charlottes Dør; han fristes til at banke paa. Hun har grædt og har bortsendt sin Kammerjomfru. Hun indlader ham. Og nu indtræder en Art gensidig Forveksling: den frugtesløse Attraa til en fraværende foregøgler dem begge et andet Billede.

Næste Dag faar Eduard et Manuskript i Afskrift tilbage fra Ottilie; i dets Slutning genkender han med Forbavselse sin egen Haand, som hun har antaget. En Erklæring og et første Favntag følger. Eduard har derefter næppe Selvbeherskelse nok til under den almindelige Samtale at skjule sin Lidenskab.

Men samtidigt med, at det første egentlige Møde har fundet Sted imellem Eduard og Ottilie, have — symmetrisk, parallelt som i et gammeldags Skuespil — Kaptajnen og Charlotte følt sig uimodstaaeligt dragne til hinanden. Jollen, hvori de sidde, er løben paa Grund; han har baaret hende i Land fra Baaden, og mellem dem er vekslet det første og — sidste Kys.

Ti Karaktererne reagere forskelligt under Lidenskaben. Eduard er ubændig; Charlotte behersket. Hun iagttager Ottilie, vogter paa hende. — Men Forholdene forværres og forgiftes: Eduard begynder at beklage sig over de to andre til Ottilie, og hun svarer letsindigt med at røbe ham et nedsættende Udtryk af Kaptajnen til Charlotte om Eduards Fløjtespil. Det krænker ham i Hjærtet; han føler sig løst fra alle Pligter og Hensyn, desuden overbevist om, at Charlotte selv kun ønsker at give ham fri.

Alt bliver nu Eduard betydningsfuldt; han ser Varsler i alt. Ottilies Fødselsdag skal fejres. Det foresvæver ham, at han har plantet Havens skønneste Træer i hendes Fødselsaar, slaar efter og finder, at det er sket netop paa selve Fødselsdagen; han faar en mystisk Overensstemmelse imellem dem ud deraf. I de Dage køber han en hel lille Kuffert fuld af smukke og kostbare Sager til hende.

En Dag, da Eduard vil lade afbrænde et Fyrværkeri fra den midterste Dæmning i Havens store Fiskepark, kommer det opsamlede Sprængstof til Udbrud. En af Dæmningerne, der er besat med Tilskuere, styrter sammen; en Dreng er ved at drukne, da Kaptajnen redder ham og iler bort fra Festen. Charlotte følger

efter ham og efterhaanden drage de alle de tilstedeværende bort med sig. Eduard lader da Fyrværkeriet afbrænde for sig og Ottilie alene.

Kaptajnen tager i al Stilhed bort samme Nat; men medens Charlotte nu giver helt og fuldstændigt Afkald og er forsaavidt fattet, at hun vel ser en alvorsfuld Fremtid for sig, men ingen ulykkelig, er Eduard henrykt i en anden Verden, betagen af sin Kærlighed som af en Lykkerus.

Saa bliver da nu alt udtalt fra Charlottes Side. Hun retter hæftige Bebrejdelser til Eduard for hans Lidenskab, men kan, som venteligt var, paa denne Maade intet Indtryk gøre paa ham. Da ingen af Ægtefællerne kan overvinde den andens Modstand, vælger Eduard det noget passive Middel til Brud paa Situationen, at rejse sin Vej, men han gør det under Trusel om at bemægtige sig Ottilie, ifald Charlotte sender denne bort.

Han bosætter sig hemmeligt paa et ensomt Sted. Medens Charlotte med sin virksomme Natur søger Sysselsættelse for sig og Ottilie med Opdragelse af Egnens Børn, kan han kun uvirksomt ruge over sin Kval.

Det Afsnit, der nu følger, er behandlet med en gammeldags, os ganske fremmed Sentimentalitet. Ja man kan sige, at en Følsomhed som denne for os er rent ud affekteret i sit Udtryk. Da Mittler, der snart bliver Læseren utaalelig, opsøger Eduard for at snakke ham til Rette, skildrer denne sit Fantasiliv i Ensomheden: „Jeg skriver søde, fortrolige Breve i hendes Navn til mig; jeg besvarer dem og opbevarer Brev og Svar sammen“. Hans eneste Glæde er at drikke af Glasset med deres sammenslyngede Forbogstaver. Som *det* har vist sig ubrødeligt, er alle Forhold ubrødelige, der er besluttede af Skæbnen. For ham staar det nu, som var alt det tidligere i hans Liv kun Forspil eller Forsinkelse eller Tidsfordriv eller Tidsfordærv, indtil han lærte hende at kende.

Saa rejser Mittler fra ham til Charlotte. Hun haaber, at alt vil give sig, Eduard atter nærme sig: „Hvor kan det ogsaa være anderledes, da De finder mig i den Tilstand, hvori jeg er“. — „Forstaar jeg Dem rigtigt?“ udbryder Mittler. Hun beder ham bringe Eduard Budskabet. Men Mittler afslaar; dertil er ethvert Bud godt nok; han betragter det hele Anliggende som ordnet og maa bort til Steder, hvor hans Nærværelse er mere nødvendig. Goethe har, som man ser, ikke skyet den voldsomme Abstraktion i Kraft af hvilken Mittler skal tænkes at bruge al sin Tid, Dag

ud, Dag ind til at fare fra Sted til Sted for at holde Ægteskaber sammen.

I øvrigt ligger Bogens Vendepunkt her. Eduards natlige Besøg hos Charlotte har haft Følger, og dermed er den hele Situation fra Grunden af forvandlet. Eduard fortvivler, opretter sit Testamente og gaar i Krig for at kæmpe „under en Feltherre, under hvem Døden er uundgaaelig og Sejeren vis". Saa uhistorisk er alt holdt, at man ikke kan skønne, paa hvem der er tænkt.

Nu følger, under Eduards Krigstog og Kaptajnens Fraværelse, den ovenfor berørte Mængde af Katastrofen udsættende Biomstændigheder og Bifigurer. Først en Retstrætte, en Diskussion om Mindetegn over Afdøde, Byggeforetagender, Indførelse paa Slottet af en ung elskværdig Arkitekt, der sysler med Kirken, bliver indtaget i Ottilie og som Maler smykker Kapellets Loft med Engleskikkelser, der tilsidst alle ligne hende. Dernæst Ottilies tidligere Lærers Ankomst og Ophold, Besøg af rejsende Englændere, af hvilke en fortæller en Episode af Kaptajnens Ungdomsliv, og, indflettet imellem Begivenhederne, Uddrag af Ottilies kun delvis for hende ejendommelige Dagbog, et Oplagssted for Goethes egne Refleksioner, isprængte med adskillige, der er tænkte i hendes Aand.

Her bruges for første Gang den efter Goethes Tid saa fortærskede Lignelse med den røde Traad, der gaar (?) gennem alt den engelske Marines Tovværk. Som den drager Lidenskaben for Eduard sig gennem alle Ottilies Tanker, hedder det.

Et Eksempel paa en Aforisme, der er undfanget i Ottilies Aand, er denne: „Frivillig Afhængighed er den skønneste Tilstand, og hvorledes var den mulig uden Kærlighed?". Derimod tyde Strøtanker som de følgende stærkt paa den gamle Goethe som Ophav:

„Der gives intet ydre Høflighedstegn, der ikke har en dyb sædelig Grund. Den rette Opdragelse var den, som paa én Gang meddelte Tegnet og Grunden dertil." — Denne Aforisme var et passende Motto til Herbert Spencers *Ceremonial Government.* Den tyder paa en gammel Tænker.

Af en gammel Verdensmands Erfaringer er denne udsprunget: „Man holder i Reglen Menneskene for farligere end de er. Tosser og kloge Folk er lige uskadelige; Halvnarre og Halvkloge er de farligste".

Man føler endelig den gamle Digters og Iagttagers Erfaringer bag en Vending som denne: „Der gives ingen større Trøst

for Middelmaadigheden end den, at Geniet er dødeligt", eller i denne: „De største Mennesker hænge ved en eller anden Svaghed sammen med deres Aarhundrede". —

Parallelfigurer og paralleliserende Træk, der indføres i denne lange Mellemakt, bidrage til at fremhæve Hovedpersonernes Ejendommelighed eller Stilling. Saaledes er den raa og verdslige, udvortes straalende Luciane, Charlottes Datter af første Ægteskab, Modstykket til Ottilie. Saaledes ere Greven og Baronessen, der nu optræde som forenede og lykkelige, modsatte de to adskilte elskende. Endelig er Arkitekten og Læreren Kontraster, der fuldstændiggøre hinanden. Artikekten med sin Kunstbegejstring, der har meget af Goethes egen, har en sand Kunstners Sans for al plastisk og malerisk Skønhed. Han arrangerer ved Juletid levende Billeder og Ottilie maa i disse forestille Guds Moder. Goethe skriver henrykt om hende: „Hun overtraf i denne Skikkelse alt, hvad en Maler nogensinde har fremstilt". Begejstringen kunde ikke faa et mere ekstatisk Udtryk. Hun kaldes „dét himmelske Barn". Stilen antager saa lyriske Former som denne: „Træerne havde burdet kunne se for at glæde sig over hende". Man føler, at Ottilie det er Goethes Madonnaskikkelse.

Medens nu Arkitekten har Indsigt i al den Herlighed, som Legemverdenen giver Udtryk, vurderer Læreren, som levende misbilliger den hellige Kunsts Sammenblanding af det guddommelige og det legemlige, det skikkelseløse som det højeste. Han har en Israelits eller Muhamedaners Sky for at se det guddommelige gjort afgudsagtigt ved legemlig Form. Hans Interesse er Aandsdannelse, Opdragelse, og han siger meget Fint og Overraskende derom. Saaledes betegner han „Afveksling uden Adspredelse" som Opdragelsesvæsenets Løsen. Saaledes udslynger han det træffende Paradoks: „Kvinden er skabt til at staa alene". Han forklarer det saadan: Manden trænger til Mænd; Manden vilde sikkert have skabt sig endnu en Mand, hvis der ikke havde fandtes nogen; Kvinden derimod kunde leve en Evighed uden at det [naar hun havde en Mand] vilde falde hende ind at skabe en Kvinde til.

Læreren vil med sin gamle lidenskabelige Interesse for Ottilie gærne føre hende tilbage til Pensionen, da hun er bleven udrevet af den sammenhængende Undervisning. Goethe har her den beundringsværdige Iagttagelse, at Ottilie, skøndt hun maàtte indrømme dette, i Grunden ikke forstod Læreren, ti hun fandt

ikke mere Noget usammenhængende, naar hun tænkte paa den Elskede, og hun begreb ikke, hvorledes uden ham noget kunde hænge sammen.

Straks da hun erfor, at Eduard var udsat for alle Krigens Farer, led hun forfærdeligt af Angest. Senere afstumpedes Angesten næsten til Følesløshed. Goethe har den dybe Bemærkning, at Frygten kun kan spændes til et vist Maal, og denne Lov kommer Ottilie til Gode.

Charlotte føder sit Barn. Det faar Navnet Otto efter Faderen, men dette Navn er tillige Kaptajnens Fornavn; det er heller ikke tilfældigt, at dette Navns kvindelige Form er Ottilie.

Mittler indfinder sig og holder Tale ved Daaben, en saa lang Tale, at den viser sig uheldsvanger. At den gamle, svage Præst, som er tilstede, gærne havde sat sig ned, undgaar den kraftige Taler, og tilsidst taler da Mittler den gamle Gejstlige ihjel, der har maattet høre ham staaende. Paa denne indirekte Maade ryster Goethe sin lette Spot ud over den brave Ægteskabsmæglers Hoved.

Men saaledes sammenknyttes Fødsel og Død. Ulykkestilfældet tager sig ud som et daarligt Varsel for det spæde Barns Eksistens. Dette overlades til Ottilies Omhu og Pleje; men o Under! dets Ansigtstræk og hele Skikkelse er Kaptajnens, Øjnene, store og sorte, er Ottilies.

Paa dette Tidspunkt vender Eduard tilbage fra Krigen, bedækket med Udmærkelsestegn. Han søger til sit Hjem, han øjner i Haven Ottilie med Barnet, giver sig tilkende, ser Barnet, ser Lighederne. Dette Barn fordømmer hans Ægteskab; det er, siger han, avlet i dobbelt Ægteskabsbrud. Med andre Ord, dette Barn er Goethes stumme Kritik over Eduards og Charlottes Ægteskab.

Eduard og Ottilie hengive sig nu til den Tro, at de kunne tilhøre hinanden; det er den kortvarige Stemningskulmination før Ulykkens Indtræden. Barnet falder i Vandet fra Ottilies Baad og dør. Skæbnen øver sin Grusomhed her som i „Meister“, hvor Wilhelms ugrundede Mistanke bliver Skyld i Mariannes Forladthed og elendige Død, og i „Faust“, hvor Hovedpersonens letsindigt indgaaede Forbindelse med Gretchen medfører hendes, hendes Barns, hendes Moders og Broders Undergang.

Budskabet bringes Charlotte; efter dette indvilliger hun i Skilsmissen, Skæbnen vil den. Men nu mødes Eduard af Ottilies

bestemte Afkald; kun ved Forsagelse mener hun at kunne sone, hvad hun har forbrudt. Hun føler sig nu forandret i sit Væsens Grund, udløst fra sin Tjænstagtighed, ogsaa fri for Anger, forsaavidt rolig; men hun hentæres langsomt, ti hun spiser næsten intet.

Det daglige Liv begynder da paany imellem de fire — tilsyneladende som tilforn — man samtaler, man musicerer paany, Ottilie ser paany i Eduards Bog, naar han læser højt — men det er som et Skinbilled af det forrige Liv.

Tiltrækningen imellem Eduard og Ottilie er nu bleven trolddomsagtig. De berøre ikke hinanden, den blotte Samværen er dem nok; men havde man holdt den ene fast i Bygningens ene Ende, saa var den anden af sig selv kommen derhen. Det synes, som var de kun ét menneskeligt Væsen, saa ganske gaa de op i bevidstløs, fuldstændig Glæde over hinanden.

Eduards Fødselsdag nærmer sig. Ottilie har i den Anledning endelig udpakket Kufferten, han for lang Tid siden skænkede hende, i den Hensigt for eneste Gang at smykke sig med hans Gaver. Da fremkalder nogle velmente og i og for sig ingenlunde uforstandige Ivrigheder af Mittler Opløsningen. Han udvikler, at intet er mere barbarisk end Forbud; smukke og gode er kun positive Opfordringer, og han kritiserer lidenskabeligt de ti Bud. Ær din Fader og din Moder, er for ham det eneste, som er sundt og har en Mening. Taabeligt finder han det femte; det klinger som om noget Menneske havde Lyst til at slaa ihjæl, som om sligt gjordes af Lyst; i Stedet for at forbyde Smaabørn dette at slaa Mennesker ihjæl, burde man indprænte dem at hjælpe andre og gøre dem vel. Og nu endelig det sjette Bud! Han raser imod det; det leder Smaabørns Nysgjærrighed paa et farligt Spor; det er grovt, uanstændigt; det burde istedenfor lægges Enhver paa Hjærte at fremme Ægtefællers Lykke og lære dem at overvinde de Hindringer, der staa denne i Vejen.

I dette Øjeblik træder Ottilie ind, men fjærner sig stum, da hun hører, hvorom der er Tale. Dette overlever hun ikke. Sammenstødet med Deklamationerne over det sjette Bud, Mindet om, at hun i Tanken har overtraadt det, giver hende Naadestødet. Hun dør, udtæret af Sult.

Hun bisættes i Kapellet. Miraklerne ved Graven genkalde med Finhed Miraklerne paa Ottiliebjærget, der var Digterens Udgangspunkt. Ottilie har døende taget det Løfte af Eduard, at

han ikke vil gøre nogen voldsom Ende paa sit Liv. Men han spiser næsten intet, og da ved en Tjæners Uforsigtighed det ham saa dyrebare Glas er bristet, tager han næsten ikke heller Næring i flydende Form til sig.

Han dør, og med rationalistisk Brug af den religiøse Terminologi slutter Goethe den Sætning, i hvilken han meddeler, at dette nys saa bevægede Hjærte har fundet uforstyrrelig Ro: „og da han var hensovet i Tanken paa Helgeninden, kunde man vel kalde ham salig".

Saadan er Gangen, og dette er Grundtankerne i denne berømte Roman, Goethes mest fuldendte Frembringelse fra hans ældre Dage, Typen for alle senere tragiske Ægteskabsromaner.

Det er en gammel Naturbetragters melankolske Bog. Dens Kunst er nutildags noget forældet og gammeldags. Man ser ikke synderligt skarpt Personerne for sig, hører dem sjældent tale hver med sit Mæle. Vi har stadigt med Forfatteren at gøre, der forklarer os Personerne og refererer Indholdet af deres Samtaler; vi høre ikke disse Samtaler i deres Helhed og med deres Øjebliksliv. I Stedet faa vi Ottilies Monologer, der ikke altid er friske nok. Dog det, hvorved Bogen har beholdt sit Ry og sin Interesse, er ikke Udførelsens Kunst, men Anlæggets Genialitet, Ideens Nyhed og Dybde.

Mennesket ses ikke her i Kamp med andre Mennesker eller inspireret af en Lidenskab eller udviklende sine medfødte Ævner. Denne Bog er hverken en Æventyrroman eller en Elskovsroman eller en Forbryderroman eller en Dannelsesroman. Mennesket ses her ikke som den nye Begyndelse, der tager fat, hvor Naturen slutter, men som en Del af Naturen, i Naturens Vold, underkastet dens Love, der ligegyldige for den enkeltes Vel forene, opløse, sammenføje, adskille.

Vi se en Mand og en Kvinde forenede, og saaledes forenede, at der tilsyneladende findes enhver Borgen for dette Forholds Alvor og Varighed. Det er ikke unge, letsindige Gemytter, vi have for os. Dette er begges andet Ægteskab, længe attraaet fra begge Sider. Dog brister det ved midtpunktflyende Tendens fra begge Sider; men det brister uden Brud. Hverken han eller hun *bryder* Ægteskabet i dette Ords almindelige Forstand. Det brister inderst inde, netop fordi det bevares. Det Barn, der fødes og som ved et Naturspil forfærder begge, er begges Barn; men

dette nye Liv, der er udsprunget af en Vane, hvorunder nysopvakte Lidenskaber trives, aabner Afgrunden under deres Fødder.

Goethe har da, original som altid, ikke valgt et Tilfælde, hvor Barnet, som saa tit, holder et daarligt harmonerende Par sammen. Eduard og Charlotte have, da Romanen begynder, ingen Børn. De faa først et Barn, da Disharmonien er indtraadt, og det, som under andre Forhold vilde forene og volde Glæde, holder nu kun udvortes sammen og volder dobbelt Kval. Og selv Barnets Død gør kun ondt værre.

I „Hermann und Dorothea“ havde Goethe skildret to unge Menneskers lykkelige Finden af hinanden og deres idylliske Forening. Her fremstilles Vrangsiden, Lidenskaberne som mørke Magter og den samme Institution, der afgiver et let og nyttigt Klædebon for visse Menneskers Følelser, som afgivende Spændetrøje for andres.

Bag det hele ligger den kommende Oldingealders vemodige Resignation.

Georg Brandes.

Første Kapitel af Alexander L. Kiellands nye Roman.

Et Par Mile ind fra Søen, hvor Landet langsomt begyndte at stige op imod Fjældene, laa de smaa Gaarde øde og spredt, og flade Myrer strakte sig sorte med sivkantede Vandpytter mellem svagt stigende Heier, hvor Lyngen groede kort mellem store Stene.

Vejen, som ikke var andet end et eneste samvittighedsfuldt Hjulspor, bugtede sig mellem Tuer og Stene, saaledes som besindige Heste havde ruslet fra den Tid, da de gik med Kløv; og ingen Hest — endsige noget Menneske havde nogensinde tænkt udenfor dette ene samvittighedsfulde Spor.

Ned over Vejen kom en høj, stærk Bondegut med lyserødt Haar og Fregner. Han gik med det store, dunskæggede Ansigt vendt mod Nordvest, mod Havet, mod Byen, lige imod Aftensolens Guld, som rødmede i Lyngtoppene nedover mod Vandet, bølgede i en bred Stribe over til den lave Vestrand, og glitrede skarpt i den smalle Stribe Hav lige ind under Horisonten, Guldet skinnede helt ind i ham gennem hans to lyseblaa mysende Øjne.

Og indeni ham var alt Guld, han tænkte ikke paa andet, saa' ikke andet; han bare gik som om han allerede vasset i Guld — nordover, ind imod Byen, Byen, som var stoppende fuld af Guldskillinger, Guldskillinger og Jenter!

Og dog havde Tørres Snørtevold ikke set meget rigtigt Guld hidtil i sit Liv; nogle forgyldte Rammer i Præstens Stue troede han saa maadeligt paa. Men i Gaar havde han faaet to ægte Guldskillinger af Fæhandlerne, som købte Sauer for Engelskmanden.

Tørres tog Guldstykkerne med sig i Enerum oppe paa Loftet, han knugede dem i Haanden, lod dem klinge forsigtigt mod en Spiger, lugtede paa dem og bed varsomt i Kanten; og hele Natten

havde han dem hos sig i Sængen, lagde dem under Kinden eller gned dem mod hinanden i Halvsøvne, for at høre, om de var der begge.

Næste Dag var han som omskabt. Han vilde til Byen straks og alene.

Han, som altid snakkede om Byen, men aldrig havde Mod, naar de andre drog til Marked; han, som altid havde sparet til Byrejsen, men aldrig haft nok, han var nu færdig med en Gang og ikke til at holde tilbage.

Med alle sine Penge fordelte i Smaa-Tutter rundt om paa Kroppen gik han nu nedover Vejen i Eftermiddagssolen, ned mod det store Vand, hvor han vilde finde sig en Lejlighed med Baad til Jærnbanestationen paa den anden Side af Vandet.

Billetprisen til Byen vidste han; den var overhændig; men det var umuligt at gaa halvanden Dag til Fods, saaledes som han nu længtede. Med Hensyn til Baadskydsen havde han tænkt sig 25 Øre. Men da han naaede saa langt frem, at han saa' den store Sten i Vandkanten, hvor han vidste, Baaden skulde ligge, begyndte han at arbejde med den Tanke, at Anders, som ejede den, muligvis ikke var tilsvars. Saa kunde han ro sig selv og laane Baaden over Vandet; det kostede ingenting, for her vilde han aldrig mere komme.

Hjemme havde de ikke sagt stort til Tørres, da han vilde rejse. Han havde altid været for sig selv og givet lidet Agt paa de andre. Huset var altid fuldt af Unger og paa Randen af Fattigkassen; Tørres var ikke ældste Søn, men arbejdede paa Gaarden og stellede med sit ved Siden.

Han havde fra ganske ung haft en ubegribelig Lykke med Sauer. Bestandig var der to Lam i hans, og blev der nogen borte i Heiene, var det aldrig Tørres sine. Men endda var han ikke fornøjet; han gik altid og klagede, at det blev ikke til noget; og om han solgte aldrig saa godt, var der ingen, som kunde mærke, at han havde Penge. Stille og muggen gik han mellem de andre og blev langsomt voksen.

Men som han nu drog ned over de sidste Bakker i den gyldne Sol med Vandspejlet blinkende foran sig, svulmede en ny og ukendt Følelse af Magt og Vælde op i den unge Bondegut. Han havde hverken Byldt eller Stav; men han maatte have noget i Hænderne og tog saa to runde Stene i et Bækkeleje — en i hver Haand. Dem gik han og slog mod hinanden saa haardt

han kunde og sang til: Guld og Jenter, Jenter og Guld, — han sang højt og trampede til, skøndt han ikke kunde synge.

Han gik ligesom og knuste noget andet, medens han selv vokste, vokste langt forbi sine tyve Aar, vokste sig saa stor, at han maatte aabne sin tandstærke Mund — ligesom for at sluge sit eget uhyre Begær.

Og da han saa' Baaden ligge inde i Støen paa den søndre Side af Stenen og ingen Mennesker ved den, da stormede han ned over den sidste Skrænt — leende og jublende for sig selv og lige ned i Stranden til Baaden.

Men ved Lyden af hans sidste Hop i de løse Strandstene kom et Hoved frem bag den store Sten; og en Mand, som Tørres vidste var Anders, spurgte tørt:

„Hvad vil du med Baaden min?“

I en ækel Følelse af Skræk og Skuffelse slap Tørres straks Stævnen; men sagde roligt, som om det var hans Ærinde:

„Kan du ro mig over til Stationen — Anders?“

„Nej.“

„Saa—aa? — jeg betaler for det.“

„Baaden er lejet ud“, svarede Anders og spyttede, vendte sig rolig bort og forsvandt igen bag Stenen.

Der lød flere Stemmer, de lo og snakked bag Stenen, medens Tørres stod et Øjeblik fortabt og samlede sig. Men hans Blod var i saadan Fart, hans hele Sind var saa fyldt af den gyldne Drøm, at han raabte højt — netop for at det skulde høres af de andre der bag Stenen:

„Jeg byder 50 Øre for Skyds til Stationen.“

Men en Latter lød ud over det stille Vand, en Latter, som Tørres aldrig havde hørt Mage til, fordi det var Bylatter — tirrende, overlegen og fri. Og der blev raabt: Kom frem! frem med Manden med de femti Øre! — lad os faa se paa Guldfuglen!“

Et Par lystige røde Ansigter strakte sig frem, for at se ham, og idet Tørres flyttede lidt paa sig, fik han se tre Bykarer med Fiskegreier, som havde slaaet sig ned i Græsset i Læ af den store Sten. De havde hvid Dug bredt mellem sig, og Flasker laa i Ring fra den ene til den anden; der var Glas med rødt og gult i, Smør i Glasskaal, fint Bybrød, aabne Blikbokser, Kyllinger i Papir, — Tørres saa' det alt i et eneste Blik uden at samle andet, end at dette var umaadeligt dyrt, og han sank ganske flad sammen i Modløshed.

„Kom Gut! og drik Dig et Glas!“ raabte den ældste blandt dem, som var tyk og rød i Hovedet.

Men Tørres stod mørk og svarede bare:

„Jeg skal over Vandet — jeg.“

„Aa, rejs du mig ad Helvede til“, raabte den tykke og tømte selv Glasset; „det er vi, som raar for Baaden.“

„Er der Plads, Anders?“ spurgte en af de andre.

„Aa ja! — Du véd det, der er sagtens Plads“, svarede Anders.

„Nej, nej!“ raabte den tykke afgørende, „vi vil ikke have ham med. Jeg liger ikke at ro i disse raadne Baadene — allermindst overlastet.“

Og som om Tørres ikke fandtes i Verden mere, gav de sig igen til at spise og snakke om alle de daarlige Baade, man var henvist til paa Elve og Vande, hvor én maatte ro for at komme til Fisken eller over.

Tørres gik baglængs og holdt Stenen mellem sig og de fremmede, indtil han fandt en Fordybning ved Stranden, hvor han kunde være skjult, naar han lagde sig flad paa Maven. Her laa han og bandte og klorede i Sandet.

De havde lét af hans store Bud og tvunget ham til at gaa Vandet rundt. Saa naaede han ikke Aftentoget, maatte ligge hos fremmede, — kanske betale det dyrt; og saa kom han ikke til Byen, som laa der langt Nord nedsænket i Aftenrøden, — ikke i Dag fik han se den oplyste, vidunderlige By, som han havde stormet imod.

Langt om længe rejste Karene sig mætte og varme med Damp af Piber og Cigarer, mens Anders, der var vant med Byfolk, pakkede Levninger og Slumper ind og bar i Baaden. Da de var komne ombord under Latter og Kommers, kunde Tørres forstaa, at nogen havde nævnt ham; ti den tykke, som sad agterst, raabte højt:

„Vi giver Anders en Krone ekstra for at slippe Guldfuglen, saa tjæner han endda 50 Øre.“

Dermed gled Baaden ud fra Land; de tre Herrer skyndte sig at faa sine Fluer og Slug i Vandet, for at dorge over til Jærnbanestationen. Tørres blev liggende alene i sit Skjul og saa' efter dem med hede Øjne.

Saa listede han sig ned til Stenen; dèr laa nogle Korker og Papir med Smørflatter. Han stod og knyttede Hænderne ud

imod Baaden og fik et Anfald af ustyrligt Raseri mod disse Mennesker — især mod ham den tykke. Han pressede sig ind mod Stenen, trykkede paa og spændte i. Men den urokkelige Vægt gjorde ham kold; det gik over, og han saa' efter Baaden, som nu var gleden ind i den mørke Skygge under det andet Land, medens han lovede sig selv, at dette skulde ikke være glemt.

Derpaa tog han taalmodigt paa, at gaa Kysten omkring; det var i Grunden 50 Øre spart; nu kom det an paa Nattelogiset.

Men nu var der intet Guld mere af Solen og ingen dumme Drømme i Tørres. Han kendte efter alle sine Pengetutter, talte dem og lagde sammen; endnu havde han ikke givet et Øre ud.

Stanleys Betydning for Afrika.

I det nittende Aarhundredes Historie ville Begivenhederne i den sidste Halvdel af Aarhundredet komme til at indtage en vigtig Plads, og, hvad der i vore Dage har tildraget sig i det mørke Fastland, maa uvilkaarligt føre Tanken tilbage paa det spændende og betydningsfulde Tidsrum i Historien for omtrent fire Aarhundreder siden, som kaldes Opdagelsernes Tidsalder. En Verdensdel er ogsaa i vor Tid bleven aabnet for Civilisationen; Afrikas Deling er i grovere Træk bleven fuldbyrdet i den allerseneste Tid, og snart ville Jærnbaner nord-, syd-, øst- og vestfra i Forbindelse med livlig Dampskibsfart paa Afrikas store Floder og Søer skaffe regelmæssigt Samkvem tilveje med udstrakte, frugtbare og godt befolkede Egne, der for kort Tid siden ikke vare blevne betraadte af nogen hvid Mands Fod.

Det er et stort Arbejde, som den nuværende Slægt med Beundring har været Vidne til, at et forholdsvis ringe Antal energiske Mænd har udført i Afrika. Blandt disse Mænd indtager Stanley en fremragende Plads, og ingen anden rejsende har vel i højere Grad end han lagt Beslag paa sin Samtids Opmærksomhed. Stanley har haft det store Held i en sjælden Grad at se Frugterne af sit nyttige Arbejde, og vi skulle i det følgende gøre Læserne bekendt med hans store Betydning for Afrika og dermed for den samlede Menneskehed.

En Sammenligning mellem et blot en Snes Aar gammelt Afrikakort og et Kort fra den Dag i Dag vil klart vise, hvor meget Geografien skylder Stanley, og det er da i Særdeleshed hans Opdagelser paa den store Rejse gennem Afrika fra Øst til Vest i 1874—77, der fik en særegen Betydning ved, at det paa Kortene udstrakte og den Gang ganske blanke Rum, gennem hvilket Kongofloden

flyder, blev udfyldt. Ingen af Stanleys andre store geografiske Bedrifter: Omsejlingen af Tanganikasøen og af den store Nilsø samt Opdagelserne i Egnene omkring Nilsøens Kilder, hvortil hører Opdagelsen af Albert Edvard Søen og af de af Oldtidens Forfattere meget omtalte Maanebjærge, er bleven af saa stor Betydning for Afrika som Opdagelsen af Kongoflodens Løb. Det var denne Opdagelse, der saa at sige pludselig aabnede Landstrækninger omtrent tre Gange saa store som det tyske Rige for Civilisationen, takket være den omtrent to Hundrede danske Mil lange sejlbare Strækning af Hovedfloden i det Indre, ikke at tale om de mægtige sejlbare Bifloder, som Kongofloden modtager i begge Bredder paa den nævnte sejlbare Strækning.

Opdagelsen af Kongoflodens Løb er overhovedet Aarhundredets største og betydningsfuldeste Opdagelse, og det Skitsekort, som Stanley fra Vestkysten af Afrika i Efteraaret 1877 sendte til Europa og Amerika over sin mærkelige Kongofart, et Skitsekort som de store Dagblade paa begge Sider af Atlanterhavet skyndte sig med at offentliggøre i deres Spalter, bragte paa en slaaende Maade en Forstaaelse af Opdagelser, navnlig af Flodløb, som tidligere og samtidige opdagelsesrejsende havde gjort i Kongobækkenets Udkanter, uden at kunne føre dem til Ende. Flere interessante geografiske Gaader, hvorved vi ikke skulle dvæle her, løstes pludselig eller bragtes deres Løsning nær — et Blik paa et ældre og et nyt Kort vil vise dette — og den bekendte Geograf, Dr. Petermann skrev i sin varme Begejstring for den epokegørende Opdagelse, som endog en Livingstones og en Camerons Energi havde staaet magtesløs overfor, i „Petermanns Mitteilungen“ følgende: „Bladkorrespondenten Henry M. Stanley er Afrikaforskningens Bismarck. Ligesom Fyrst Bismarck har forenet Tysklands enkelte Dele til et mægtigt Hele, saaledes har Stanley sammenknyttet Afrikaforskningens disjecta membra til et kraftigt Legeme og bragt tusendaarige Bestræbelser til Afslutning ..... Stanley har udrettet mere end alle Europæernes Rejser i Afrika i de tre sidste Menneskealdre og mere end alle Arabernes Rejser i de sidste tusende Aar tilsammen tagne.“

Medens Stanley befandt sig i Hjærtet af Afrika, var der i Efteraaret 1876 paa Opfordring af Kong Leopold af Belgien, der nærede en levende Interesse for afrikanske Forhold, i Bryssel blevet afholdt en Konference af bekendte afrikarejsende og andre, og denne Konference førte til Dannelsen af *L'Association Internationale Africaine.* Dette Selskabs Program var at aabne Afrikas ukendte

Indre for Civilisationen og at virke hen til Slavehandelens Undertrykkelse. Med Sansibarkysten som Udgangspunkt tog man fat paa Oprettelsen af Stationer i det Indre, og det var Meningen at anlægge en Række Stationer tværs igennem Afrika.

Stanleys Opdagelse af Kongoflodens Løb gjorde det imidlertid øjeblikkelig klart for Kongen af Belgien og alle, der blot vilde kaste et Blik paa Stanleys løst henkastede Skitsekort, at den nyopdagede, mægtige Vandvej i ganske særlig Grad maatte egne sig til at benyttes til Fremme af Selskabets Formaal, og aldrig saa snart var Stanley ankommen til Europa i Begyndelsen af 1878, førend to Afsendinger fra Kong Leopold paa Jærnbanestationen i Marseille lod ham vide, at Kongen vilde gøre noget alvorligt for Afrika og ønskede hans Bistand hertil. Stanley, der var meget medtagen af Rejsen og som desuden skulde skrive sin bekendte Rejseberetning: „Gennem det mørke Fastland“, havde foreløbig ikke Tid, men da Rejseberetningen var færdig, begav han sig til Kong Leopold, og Resultatet af de Meddelelser, han kunde give Kongen om de af ham opdagede Egne blev, at *Le Comité d'Études du Haut-Congo,* der senere affødte *L'Association Internationale du Congo,* blev dannet.

Efter en Række Forhandlinger blev Stanley stillet i Spidsen for det store Foretagende i Kongoegnene, der skulde føre til intet mindre end Oprettelsen af Kongostaten. Midlerne til denne Ekspedition bleve oprindelig skaffede tilveje ved Bidrag fra Pengemænd i forskellige Lande, men Udviklingen medførte, at Kongen af Belgien, der bestandig havde været Sjælen i Foretagendet, efterhaanden kom til at overtage hele Bekostningen ved dette. Til Dato har Kong Leopold betalt omtrent fem og tyve Millioner Francs af sine private Midler til Fremme af sit store Værk i Kongoegnene, og indtil Aarhundredets Slutning vil han under de forandrede Forhold, der for ganske nylig ere indtraadte med Hensyn til Kongostatens finansielle Stilling, vedblivende aarlig bidrage en Million Francs.

Vi skulle ikke her gaa ind paa en nærmere Omtale af det kæmpemæssige Arbejde, som Stanley fra 1879—84 med Afbrydelse af et ganske kortvarigt Ophold i Europa udførte i Kongoegnene. Læserne ville sikkert mindes, hvilke enormt store Vanskeligheder Stanley havde at overvinde, da han paa sin navnkundige Opdagelsesrejse 1873—77, efterat have sejlet ned ad den lange sejlbare Strækning af Kongofloden i det Indre, kom til den nedre Vandfaldsegn, igennem hvilken Floden fra Højsletten baner sig Vej ad dennes

Affald til det smalle Kystland. Som Leder af det store civilisatoriske Foretagende, som Kongen af Belgien satte ham i Spidsen for, stødte han i den samme Egn, da han denne Gang skulde arbejde sig ind i Afrika forat anlægge Stationer og sætte et lille Dampskib i Vandet paa den øvre Flod, ogsaa paa de største Vanskeligheder. Hvor store disse var, fremgaar bedst af den Omstændighed, at det først lykkedes denne sjældent erfarne og energiske Mand i December 1881 at sætte det første Dampskib i Vandet paa den øvre Flod ved den nu saa bekendte Station Leopoldville, som han kort i Forvejen havde grundlagt. To Aar senere grundlagde han, takket være Dampkraften, paa forskellige Ekspeditioner med det lille Skib „En Avant“, hvis Navn fortjæner at opbevares som andre historiske Skibes Navne, den nu lige saa bekendte Station Stanley Falls ved Foden af den øvre Vandfaldsegn i Hjærtet af Afrika samt en Del andre Stationer ved Hovedfloden.

Det var saaledes lykkedes Stanley nogle ganske faa Aar efter, at han havde opdaget Kongoflodens Løb, med en Damper at gennempløje dens Vande og befare enkelte af dens Bifloder, og et Par Hundrede Mil inde i Afrika bleve de Indfødte, der først for ganske kort Tid siden havde set den første hvide Mand med Forbavselse Vidne til at se den samme mærkelige Mand vende tilbage til dem i den for dem gaadefulde „Ildkano.“ Isen var nu brudt. Betydningen af Stanleys første Opdagelse fæstede mere og mere Rod i den almindelige Bevidsthed, og Udviklingen har i det forløbne korte Tidsrum været stor i Kongoegnene, navnlig naar man erindrer, at det hidtil har været nødvendigt at slæbe alt, der skulde op til den øvre Kongoflod og ned fra denne til Kysten, ved Hjælp af Negre et halvt Hundrede danske Mil gennem Vandfaldsegnen.

Stanleys Virksomhed medførte Landerhvervelse samt Oprettelsen af Stationer, og Handelsfaktorier og Missionsstationer ere siden bestandig blevne skudte dybere og dybere ind i Landet. Det Arbejde, der, takket være Stanleys Opdagelse og hans banebrydende Virksomhed, er blevet udført i de senere Aar, illustreres maaske bedst ved at nævne, at der nu er et Par Dusin Dampere i Virksomhed paa den øvre Flod og dens Bifloder! Og alle disse Dampere, hvoraf de største dog omtrent ere saa store som vore mindre Sunddampere, ere i Stumper og Stykker af Tusender af Negre under Maaneders langt Slid og Slæb i Vandfaldsegnen blevne førte til Leopoldville, hvor de enkelte Skibs- og Maskindele ere blevne satte sammen.

At flere danske Søfolk, Maskinister og Haandværkere finde Virksomhed i Kongoegnene, er en bekendt Sag.

Hvor store Fremskridt Civilisationen end har gjort i den unge Kongostat under dens korte Tilværelse, saa have Vandfaldsegnene dog, som man vil forstaa, lagt Udviklingen store Hindringer i Vejen, men om faa Aar ville forhaabentlig en stor Del af disse Hindringer være blevne ryddede af Vejen, ti omtrent et Hundrede hvide Mænd og tolv Hundrede Sansibariter og indfødte fra forskellige Dele af Vestkysten ere for Øjeblikket beskæftigede med Anlæget af en Jærnbane fra den nedre, sejlbare Flod gennem Vandfaldsegnen til Leopoldville ved den øvre sejlbare Flod. Det er denne Bane, som Stanley med sit klare Blik bestandig har betegnet som uundværlig for Kongoegnene.

De Forenede Staters Regering var den første af alle Regeringer, der i April 1884 anerkendte *L'Association Internationale du Congo*'s Flag, og under Berlinerkonferencen i Vinteren 1884—85 blev Kongostaten anerkendt af alle de vigtigste europæiske Stater, ligesom den nye Stats Grænser bleve foreløbigt bestemte. Paa Berlinerkonferencen var Stanley de Forenede Staters Delegeredes tekniske Raadgiver, og de vægtige Udtalelser, der under Konferencen faldt fra den berømte rejsende, som overhovedet var Dagens Løve baade i Berlin og andre store tyske Byer, som han gæstede, havde en afgørende Indflydelse paa flere af de Beslutninger, der bleve tagne paa denne Konference.

Stanley har saaledes endnu i sin kraftige Alder haft det sjældne Held at se sin Virksomhed som opdagelsesrejsende kronet med de nævnte betydningsfulde Resultater i Kongoegnene, men hans Bedrifter have ogsaa i andre Egne af Afrika sat tydelige Spor. Paa samme Rejse, hvor han opdagede Kongoflodens Løb, kom han til Uganda ved den store Nilsø. Dette mærkelige, efter afrikanske Forhold konsoliderede Rige, der i den senere Tid er blevet saa meget omtalt i Forbindelse med den mellem England og Tyskland afsluttede Overenskomst angaaende Forholdene i Afrika, var kun en Gang tidligere blevet besøgt af hvide Mænd, nemlig af den store Nilsøs Opdager, den engelske Kaptajn Speke, ledsaget af en anden Englænder, Kaptajn Grant. En halv Menneskealder var omtrent forløben mellem Spekes og Stanleys Rejse, og i Mellemtiden havde Uganda ligget udenfor Civilisationens Omraade. Stanleys Beskrivelse af Forholdene i Uganda vakte imidlertid en levende Interesse for dette herlige Land og dets Befolkning.

Vi skulle her blot minde om, hvorledes Stanley søgte at paavirke Landets Konge, Mtesa, i religiøs Retning, og om hvorledes han fra Uganda skrev et saa indtrængende, ægte Stanley'sk Brev til de to Blade, det engelske Blad „Daily Telegraph“ og „New York Herald“, for hvis Regning han rejste, at der, bogstavelig talt kun et Par Dage efterat Brevet var blevet offentliggjort, blev tegnet adskillige Tusende Pund Sterling til en engelsk Mission i Uganda, hvilken skulde faa ikke ringe Betydning. Til Dato har den engelske Mission i disse Egne anvendt over 900,000 Kroner, og desuden virker en fransk Mission her.

„Hvilken Høst for Civilisationen venter der ikke Høstfolkene her“, skrev Stanley i April 1875 fra Kong Mtesa's Hovedstad. „Det er dog ikke den slètte og rette Prædikant, som man trænger til her. Alle Storbritanniens Biskopper og hele Oxford's og Cambridge's klassisk dannede Ungdom kunne intet udrette ved blot at tale til Ugandas intelligente Befolkning. Her trænger man til den praktiske kristne Lærer, som kan lære Folk, hvorledes de bliver kristne; som kan helbrede Sygdomme, bygge Boliger, opdyrke Jorden og give en Haandsrækning med til, hvad der falder for, saaledes som Sømanden kan. Han behøver ikke at tilhøre en bestemt Kirke eller Sekt, naar han bekender Gud og hans Søn og Moralens Love samt lever et pletfrit Liv som en Kristen, besjælet af liberale Principer, Kærlighed til alle Mennesker og oprigtig Tro paa Himlen. Han behøver ikke at tilhøre nogen bestemt Nation, men hele den hvide Race .... Hvor findes der i hele den vide hedenske Verden en saa lovende Mark for en Mission som i Uganda? .... Jeg taler til Universitetsmissionen paa Sansibar, til de frie Metodister i Mombasa, til Menneskeslægtens ledende Velgørene og til de gudfrygtige Mennesker i England. Her er en Lejlighed, grib den! Befolkningen ved Nyansa's Bredder kalder paa Eder. Lyt til Eders højhjærtede Indskydelser, adlyd dem, og jeg kan forsikre Eder om, at I paa mindre end et eneste Aar ville se flere Mennesker omvendt til Kristendommen her end paa hele den øvrige Jord.“ Allerede i 1876 var de første engelske Missionærer paa Vejen til det fjærne Uganda; deres Høst blev rig i det godt befolkede frugtbare Land, saaledes som Stanley havde lovet, og ogsaa her havde den store opdagelsesrejsende givet Stødet til en Udvikling, hvis praktiske Betydning viste sig snart.

Missionærerne kom nemlig til at spille en politisk Rolle, og det kristne Parti greb kraftigt ind i Begivenhederne i det skønne

Land. Dampskibsfart paa Viktoria Søen — det i England indsamlede „Stanley-Fond“ skal anvendes til at sætte den første Damper i Vandet paa Søen og et i Tyskland indsamlet „Peters-Fond“ skal have en lignende Anvendelse — samt Vej- og Jærnbaneanlæg i Østafrika ville forhaabentlig om ikke lang Tid bringe Uganda i regelmæssigt Samkvem med Yderverdenen. Dette Land i Hjærtet af Afrika turde overhovedet være kaldet til at spille en betydelig Rolle i Centralafrikas Udvikling, og det er en bekendt Sag, hvilken Betydning der tillagdes Uganda fra begge Sider i den nys afsluttede tysk-engelske Overenskomst.

Enhver vil vide, at man i vore Dage, i højere Grad end nogensinde tidligere, træffer energiske Forholdsregler mod den afrikanske Slavehandel. Vel er Stanley ikke den første — en Mand som Livingstone bl. a. ikke at forglemme — der har henledet Samtidens Opmærksomhed paa Afrikas Landeplage, Slavehandelen og den dermed forbundne over al Beskrivelse forfærdelige Menneskejagt, men ingen har i den Grad som han, baade i Skrift og Tale, vakt det store Publikum i saa Henseende. Hans slaaende og gribende Udtalelser citeres paa ethvert Antislaverimøde, og af dem holdes der ikke saa faa i vore Dage, og paa enhver Antislaverikongres og Konference. Overhovedet er der vel ingen rejsende, der i den Grad som Stanley har talt og skrevet for det store Publikum, og hans journalitiske Pen er i saa Henseende kommen ham meget til Gode. Den Kundskab, som han har udbredt om afrikanske Forhold, og den Interesse, som han har vidst at vække for disse, er ganske enstaaende, og hvor populært saa Stanley end skriver, og hvor skarpt han end ofte betoner, at det videnskabelige just ikke ligger for ham, saa har han dog ogsaa skaffet Videnskabsmændene meget at tænke paa og gruble over, ti Stanley har i mange Retninger været en skarp Jagttager paa sine vidunderlige Rejser. Han hører til dem, der forstaa at smede, medens Jærnet er varmt, og medens hans livlige Rejsebreve, afsendte i Ny og Næ fra det indre Afrika, endnu have været i frisk Minde, ere altid hans store Rejsebeskrivelser udkomne, og Interessen for Afrika er kun bleven skærpet paa den Maade.

Det er vel værd at lægge Mærke til, hvor stor Andel Pressen har haft i Stanleys Foretagender. Det var, som man vil erindre, i Pressens Tjæneste, at Stanley som Korrespondent for New York Herald under det abyssiniske Felttog tjænte sine Sporer i Afrika. Fire og tyve Timer forinden General Napiers Generalstab ævnede

at bringe Efterretningen om Sejeren ved Magdala og Kejser Theodors Død til Londonernes Kundskab, vidste man nemlig i Amerika, takket være Bladkorrespondenten Stanley, hvad der var sket. Det var det samme Blads Ejer, der sendte Stanley af Sted forat „finde“ Livingstone, og det var, som anført, for „New York Herald's“ og „Daily Telegraph's“ Regning, at Stanley foretog den store Rejse „gennem det mørke Fastland,“ der skulde blive af saa banebrydende Betydning. Overhovedet har Stanley altid arbejdet for private og aldrig staaet i Spidsen for en Regeringsekspedition, ti det var som Privatmand, at Kongen af Belgien i sin Tid henvendte sig til ham, og da Stanley skulde undsætte Emin Pascha, skete det ogsaa ved privat Initiativ; den engelske Regering vilde ikke give denne sidste Ekspedition et officielt Stempel. De Forhold, under hvilke Stanley har virket, har til Held for hans Virksomhed givet ham frie Hænder, og havde han ikke haft det, var hans Betydning for Afrika vel næppe bleven saa stor, som den allerede er bleven. Vi sige „allerede,“ ti det er vanskeligt at gøre sig fortrolig med Tanken om, at Stanley skulde have udført sin sidste Bedrift i Afrka.

O. Irminger.

Tatere.

I.

— — Saa ligger Søen for ham, stor og blaa.
En sandet Bred med Græs i runde Tuer
og Blok ved Blok af jættegrove, graa
mosskjoldede Sten. Langs Stranden Mure staa
af høstrødt Løv, der solfaldsfarvet luer.
Med sagte Klingen flade Bølger gaa
mod Strandens Grus, og højt i Luften søger
en enlig Ørn sin tavse Vej — som han
fra Menneskers Stæder og fra Menneskers Bøger
ud over regndøbt, bladfaldsduftende Land.
Han vandrer under Eges brune Løv,
der hænger fuldt af æblerøde Galler,
og træder dybt i muldne Stammers Støv,
hvor Myrer hule deres Dværge-Haller,
og Svampe brede deres skøre Flor —
svolvgult og blodigt — og Snegles nøgne, klamme
Kroppe nær Larvers Vinterleje bor.

Og al den ramme,
fugtige Lugt af Muld og trøsket Jord
og raadne Stødd og alt det Vaadt, der siver
i Mos og Løv, og denne Luft, der tier
og tier evigt over Mil bag Mile

af tiende Skov, hvor intet Menneske bor,
men Træer og Græs langs løvfaldsdække Veje
hviler i evig samme vaade Hvile —
det samles for ham til et stemmeløst Kor,
der svulmer som en Høstbæk over sit Leje —
en Em af Sang fra alt, der dør og gror.

Der fødes en Lyd langt ude i Skoven —
en raabende Røst,
som tændes og flammer og slukkes.
Der stiger forvoven
en Sang i glade
Ord om et ungdomshaabende Bryst
og om solskinskækt Mod — —
nærmere mod ham Versene vugges —
det rasler i Blade
foran en vandrende Menneskefod.

Saa spaltes de Risbøges brune Krat,
og i Gabet staar én
med Øjne, der stirrer
sorte som Nîrvanas evige Nat.
Lødden er gul som Marmelsten —
ved Mundens Vige det skiftende dirrer —
mens rank han gynger paa smalle Ben.

Bag ham bryder der frem en anden —
en firkantet Gut med et firkantet Skæg
ned over Bringens brede Væg
og en Pløjemarks Furer i Panden.
Den Ungersvend stirrer — kan intet faa frem ...

Men han, som kom sidst, sig tager om Skæget,
retter paa Sækkepibens Rem,
rømmer sig lydt og siger bevæget:

— Ej, ser vi det! En Landsmand igen!
Det gør sgu saa godt i de fremmedes Verden!
Hilsen og Haandslag til Velkomst, Ven,
og, med Forlov at spørge lidt frækt,
hvem sov du sidst hos, og hvor gaar Færden?

Men Ynglingen stirrer og studser og siger:
— Intet saa vèd jeg af Jer i min Slægt —
aldrig jeg saà Jer og ikke Jer kender ....

— Al Verdens Vin og al Landsens Piger!
Den gule Hud! og de blanke Øjne —
som Stjærner, der over Steppen brænder —
og Haarets Kul og den brede Næse ....
Er hele Jert Fjæs da lavet af Løgne?
... Lad mig faa Lov i Jer Haand at læse ...

— Spar Jer! Paa det Blad staar intet skrevet.
Kun Tomhed og Lede de Linjer mælder —
jeg har ingen Skæbne.

— Vaas! Lad mig se!
Jeg finder Vin i den fattigste Kælder.

— Slip I mig kun ... og søg Mænd, der har levet,
baarne af Fryd og brudte af Ve,
i Elskov og Synd og Sanserus ældet — —
Dagens Dont har jeg trælbunden røgtet,
mens ud gennem Natten min Længsel vælded
som havtørstigt Vand — — indtil nu, jeg er flygtet.

Han drejer sig bort
i graadbittert Mod.
Men henne fra Græsset
slænger den slanke efter ham — kort
og koldt som en Isnaal, der brænder og stikker:

— Saa rinder du dog af vor solbrune Rod,
saa sandt du rømte fra Selen og Læsset
og Staldfodret og de gumlende Krikker.

Han studser — han grunder. Saa siger han stille
som Dugfaldsdraaber ad Blade trille:

— Ja, jeg er rømt. Men ej af Trækfuglslyster.
Alene sad jeg, ene som paa Havet,
og fjærnt laa Menneskenes solblaa Kyster
bag mine Tankers Taageslør begravet.
Mens andre pløjed Livets glade Tummel
og saaede Kys paa Læber og paa Bryster,
var Verden mig saa kold og klam og skummel
som Gader efter Regn ved Nattetide . . .

-- Ja, ja! hver handler, som han har Forstand.
En slaar Kilder af Bjærgets Side,
hvor andre kun finder Sten og Sand — —
saa! se ikke paa mig, som vilde I bide!
Haan og Høstvejr hærder sin Mand — —
Lad høre, hvordan I fik Hast paa Jer Kvide?

— Jeg stod en Nat et skummelt Sted og stirred
hen over Vand mod Byens lave Bræm
af takket Skygge. Over den en Sky —
et Spind af Lys og Røg, der steg fra Staden —
i Nattens sorte Hav en hvidlig Kyst.

Menneskers Lyd igennem Luften svirred:
Vognraslen, Bjældeklingren op fra Gaden
og Trip af mange Trin, der styred hjem
fra glade Lag mod Morgendagens Aag
i Snakken og i Raab, med Sindet lyst
af Fest, der end i deres Hjærner dønned.
Mig tyktes de et fattigt Trældyrs-Tog,
der tungt og trampende mod Stalden stønned.

Den kolde Lugt
af muggen Jord og muldne Blade
stod tæt i Løvfaldsnattens vaade Luft.
Igennem Mørkehavet stirred
jeg op, hvor Stjærner hang
i legemløse, mørketvundne Kæder
fra Mælkevejens blege Bro og dirred.

Jeg saa dem glippe
mod mig med Blik, der grønt og gyldent brændte —
en evig Lues evige Arnesteder —;
af deres Kroppe Straaletraade sprang
som tynde Fingre under Himlen spændte.

Saa flød de over Mørket bort i Stimer
med Skæl af Sølv og Blod,
indtil de sidste blege Gnister døde
i fjærne Gab af Nat, hvor ingen Timer
er til, og ingen dagfyldt Draabe rinder
ud over Tidens ørkentomme Skaal —
hvor intet fødes, og hvor intet svinder,
men Bølger uden Lyd og uden Skum
gaar evigt frem igennem evigt Øde,
og Herren vandrer uden Med og Maal
ud over Natten, stor og kold og stum.

Da var det mig, som Byen rundt omkring
blev slettet bort, og Lygtelysets Strimmel
sank under Horizontens mørke Rand —
Oktobernattens Luft laa tæt i vaade
Lag over mørketæppede Markers Flade
af Land og Land og Land
mod Foden af den stjærneplettede Himmel
og ingen Lyd saa vidt mit Øre naaede — —
den Time var det, da jeg blev Nomade ....

Den slanke har rejst sig — han staar og grunder.
Saa løfter han tungt sine Øjenlaage
for et Dyb af Sorg, som naar Dag gaar under
ud over øde Veje, der svinder
og druknes i Skumring og blegblaa Taage.

Tyst som en Høstregn hans Tale rinder:
— Om du tør følge ad Sti med os,
byder jeg Solbrand for blege Kinder,
Græs til Dug og Haand til Bæger,
Latter for Klage og Haan for Trods,
syndfyldte Nætter for Fabel om Kvinder.

— Naa .. det er Mad, som Fyren kvæger —
brøler den tykke — se blot hans Pupiller!
.... Du fritter om Donten? For Vindve vi spiller
og synger ved Døre og flikker og tigger
og drikker med Byens Karle og ligger
om Natten hos deres Tøse —
der er min Haand — slaa til og følg med —
dit Liv er jo dog paa det løse.

Navn? Har vi ikke. Og ingen Alder!
Intet Fædreland kender vort Sprog.
Har et Stjærneskud Byrd? eller Løvet, som falder,
mon det bliver ført i Kirkebog?
Daabens Vigsel forlængst vi misted.
Men som Ørn i vor Ryg, af Næsterne ristet —
Næster med pengebugnende Lomme,
Næster i Embed, med Kone og Rang,
Laderne fulde og Skallerne tomme,
staar der et Kajnstegn over vort Bryn,
skræmmende som de spedalskes Skralde,
klæbrigt som Lim — et Klængenavn: Tatere ....

Han vender sig bort med bistert Syn
og brummer ned i sin Madsæk: — Kratere
skulde de kaldt os ... varslende Munde
om Jordskælv, der èn Gang skal styrte dem alle ...

»Fyren« vil tale. Men Stemmen klikker.
Saa tager han blot sin Stok og stikker
den dybt i Muld ved de tvendes Side
og lader sig selv forsigtig ned
paa det bløde Mostæppe glide.

Der sidder de tre og tier.

Og Skyggerne samles ind gennem Skov
og tætnes langs alle Stier.

Og Vinden, der sov
Dagen til Ende bag fjærne Marker,
kommer nu vaadvinget slæbende frem
gennem Træernes Tusender Toppe,
der suser og hvisler og knarker
med Grene mod Stammernes Kroppe.
Den standser en Stund ved Søens Bræm,
vader saa ud, tager Tilløb og springer
frem over Vandet mod Granskovens Mur,
som krones af takkede Klinger.

Vinden naar Land —
drager sig videre ind gennem Skoven,
vokser til Brænding og brusende viger,
tabes til sagteligt Sus og rinder
rislende ud i et Lydhav, som dønner
langeligt ind over Aftenens Strand.

Himlen staar bleg, og Skumringen spinder
Mørkevæv over det blanke Vand,
hvor Dampenes tynde Disstrimler stiger.
Sort ligger Skoven langs Søens Rand,
og lavt gennem Luften en Ugle skriger.

II.

Langs Grøftebræmmen af den hvide Vej
stod nys udsprungne Bøges blege Fakler
og lyste gennem Skumringsmørkets Taage,
og Foden traadte blødt paa faldne Rakler.
For det var Dugfaldstid en Kvæld i Maj —
hvor Sol er død, og ingen Stjærner vaage.

Og ned igennem Vejens Hegnslugt kom
de trende Tateres mørke Kløverkobbel.

Den tykke standser, snuser, ser sig om:
— Min Næse vejrer Duft af Hyld og Poppel,
og Flitterplanters Duft fra Menneskers Parker.

De andre tier. Deres Sind er fyldt
af Vandredagens Sol over kornfyldte Marker
og Strandens sølvbroderte Bølge-Læg
og øde Sandbræm, bred og solforgyldt,
op mod en Grusskrænts gule Klippevæg.
De mindes Kvælden med de stærke Kys,
med Favnetag om unge, faste Hofter —
den aarle Morgens tynde Støvregnsdrys,
der laa paa Græs og Løv som sølvhvid Skimmel,
og drev som Em langs Eng og Skov og Tofter,
mens syngende Lærker prikked sølvgraa Himmel.

Men ufortrøden begynder den tykke:
— Naa, hvordan spændte den a' med din Tøs?
Man tør naturligvis ønske til Lykke ...
du kan tro, jeg saa jer i Skoven forsvinde!
du tier ... haha, saa hun gjorde sig bøs?

— Spar dine Spotord ... nej, jeg bedrog —
— »Bedrog«, det er godt, det gør sig smukt ...
— Dig selv? eller hende? spørger den unge
og, vendt mod den tykke: — Saa hold dog din Tunge
blot en Minut i Trense og Tugt.
... Fortæl os saa, hvad der gik imod dig,
fra den Gang, vi inde i Skoven forlod dig.

— Jeg kyssede hende paa Kind og Mund,
jeg slog min Arm om det myge Liv ..,
der laa Sølv over sorten Bund,
og Maaneglimt gennem dugvaadt Siv.

Som vi naaede det Stenteled,
hun knuged min Haand imod sin Barm,
og som vi langsomt ad Skovstien skred,
slynged hun om mig sin faste Arm.

Hendes hede Mund laa som Glød mod min
— hun hang om min Skulder — hun sitred i Brynde —
med lukkede Øjne og Lød som et Lin
segned hun over de Mospuders Hynde ...

— Tak ... Og saa falder Tæppet for Festen — —
vi kender de Viser, der slig begynde ...

— Nej, Festen ... var omme.
— Al Helvedes Plage!
Saa napped du ikke den nære Frugt?

— Det var, som et Vinddrag af Suk og Klage
fyldte min Sjæl i den samme Stund
med isnende Kulde og ligraadden Lugt —
hendes Aande blev ram, og saa besk hendes Mund ...

— Raadden! Ej fy! Havde Pigebarnet Pesten?
Hun saa mig ej ud til af Sot at skæmmes.

— Stakkel! Du fik Hjemve! Mod Arnekrogen,
mod Munkevinen, du smagte hos Præsten —
mod atter at gruble og græde og græmmes
med Ryggen bøjet og Næsen i Bogen —
mens Livet byder dig leende Dage,
og Kvældens Strænge i Dansetakt stemmes.

— Jeg ved det saa vel ... jeg bli'er aldrig vaagen.
Alle mine Tag om Livet maa glippe,
fordi jeg famler bag Drømmetaagen.
Ti Lykken er tung i Vaad at drage —
at slide er svært, men nemt at slippe —
saa vorder min Visdoms Sum: at forsage.

Forsage og flygte. Fra Hjem og Frænder,
og Plovsliddet over den fædrene Ager
ud mod et Liv, som til Tid ej kender
men raner sig Brød af Næstens Lager —
led ved at lappe de gamle Laser,
ranked min Sjæl sig mod Solskinsstrømme
... og sakker nu agter med matte Haser:
Flaggermusflugt ... og Rovfugledrømme ....

— Hen over mine Tankers lyse Sti
stryger din Tale tungt, med skummel Lød,
en natmørk, tonevinget Minde-Bi,
der summer paa en Sang, jeg haabed død.

Jeg ser din Ungdoms klostertrange Celle,
hvor Savnet skummer over dit Hjærtes Rand,
og Tungsindstaager om min Sjæl sig svøber.
Spring ud hvor Livets Kilder stærkest vælde,
du vinterblege, lykkehungrende Mand!
af Blodet, der i Somrens Aarer ruller,
jeg øser og dit magre Hoved døber
og slynger Purpur om din Munkeskulder.

— Jeg ævner ej. De svage Hænder svigter,
mit Hjærte lukker sig mod Somrens Sol.
Du sidder bredt i Livets gyldne Stol —
jeg lister mig om Livet rundt .... og digter.

* * *

SANG FRA SKOVEN.

Hvide Skørter i lette Sving
mellem de mørke Stammer —
bag dunkelt Løv en Heksering
af flakkende Lygtemandsflammer.

Dug i Græs og vaade Sko —
der staar Em om Krat og Enge —
under Maanens Elverbro
klimprer Søen uden Strænge.

Mund mod Mund og Arm om Lænd,
medens Mosedisen stiger —
Natten er en lystig Svend,
kysser alle Piger.

* * *

— Hør Sangens Toneløv i Sus og Kog
om Bassens og Diskantens stærke Stammer.
Det hvirler op som Høstens Blade-Fog,
det synker blødt som Fald af trætte Blade,
det blinker vaadt og blegt som Maaneflammer
over en Skovsøs natteblanke Flade .....

— Farvel, I to! Nu gaar jeg til Kroen!
Det her bliver mere, end jeg kan døje —
jeg tænker, jeg hitter etsteds en Stige
til Høloftet eller en Lem til Loen.

De rytmefløjtende Tonefugle stige
paany af Skovens stammetremmede Bur.

— Hør! det er dig, som kaldes til dit Rige
af dine Hæres lystig lokkende Lur ...
(Den tykkes Fodtrin svinder ned ad Vejen),

men mig er Verden som en Skov i Sten,
og mine Tanker vandrer gennem Vand
og søgrønt Lys og Tang i langsom Svajen
og knaser over Skal og Dødningben
og Vrag og vandrer evigt uden Haab
om Himmelsol og Luft fra Livets Strand ...
.... slip mig! ... jeg aldrig Sejerskransen vinder!

Han springer. Tateren efter ham i Raab:
— Hvor gaar din Vej? hvad søger du for Land?

Kun ilsom Raslen, der i Løb forsvinder
En tavs Minut. Og saa den flygtedes Røst
langt borte fra: — Jeg søger ind mod Natten,
jeg spænder Telt paa Mørkets tomme Kyst
(og, imens Stemmen mer og mer sig fjærner),
men dit i Evighed er Riget og Magten!

Tateren knuger Hænderne om Hatten
og ser mod Himlens sommerblege Stjærner.

Men ud fra Skoven jubler Dansetakten:
Mund mod Mund og Arm om Lænd
medens Mosedisen stiger —
Natten er en lystig Svend,
kysser alle Piger.

Okt. 88.

JOHANNES JØRGENSEN.

Den irske Sag i Underhuset og i Retssalen.

Indtryk fra Justitspaladset i London.

Det er ikke mange Aar siden, at det irske Spørgsmaal stod som et meget vagt Begreb ikke blot for Størstedelen af dem, der fra Fastlandet følger Englands Politik i dens store Træk, men selv for Flertallet af engelske Vælgere. Selve det, at der eksisterede et saadant Spørgsmaal, og at det dannede en gordisk Knude, som ingen engelsk Statsmand havde Kløgt til at løse eller Kraft til at overhugge, — selve dette vare alle sig bevidst. Kendsgerningen lod sig ikke let glemme; en Gruppe energiske Parlamentsmedlemmer, hyppige Dynamitattentater i London og Provinsbyerne og opsigtvækkende Mord i selve Irland bragte den for ofte i Erindring under forskellig Form. At Spørgsmaalets Stikord var Homerule, vidste ligeledes enhver, men ikke mange vare i Stand til nøjere at bestemme Ordets Betydning, før Begivenhederne i 1886 bragte hele Spørgsmaalet frem i Forgrunden.

Det var i 1875, den niogtyveaarige Mr. Parnell fik Sæde i Underhuset efter Aaret forud at have lidt et Nederlag i en af Irlands stærkt konservative Valgkredse, hvor han havde stillet sig uden Haab om Valg. I de første Aar af sin parlamentariske Virksomhed indtog han en meget tilbageholden Stilling. Statisten laa imidlertid kun tilsyneladende ledig, ti medens han næppe aabnede sin Mund, studerede han grundigt det irske Partis Holdning i Underhuset og gjorde sig fuldtud fortrolig med de fine Traade i Parlamentets indre, indviklede Maskineri. Han arbejdede ubetinget fra første Færd med en Leders Maal for Øje, og det er faa Parlamentsmedlemmer, der hurtigere end Mr. Parnell har opnaaet Mesterskab i alle Underhusets mange Regler vedrørende Rutinen og Etiketten.

Underhusets irske Sektion blev paa den Tid ført af Mr. Isaac Butt, og senere efter dennes Død af Mr. Shaw, men den irske Stemme var af ringe Vægt og Betydning i de forenede Kongerigers Parlament. De irske Bænke stod ofte tomme, og al Partidisciplin var kuldkastet. Mr. Butt, der af Naturen var godmodig og medgørlig, var langt over Manddommens kraftigste Alder, og hans Helbred var nedbrudt; hans Partifæller manglede Energi og for en stor Del Dygtighed. Det gik med det irske Parlamentsparti, som det bedst kunde; Regeringen følte faa eller ingen Ulæmper af dets Tilværelse. Med Mr. Shaw som Leder blev alt holdt i det gamle Spor.

Men allerede Aaret efter, at Mr. Parnell havde aflagt sin Parlamentsed, begyndte han en selvstændig Optræden, støttet af en eneste Tilhænger, den for nylig afdøde Mr. Biggar, hvis lille, pukkelryggede Skikkelse med et Ansigt, der lyste med et Par spillende, godmodige Øjne var saa godt kendt i Underhuset som tilhørende Manden med de store Ævner i Retning af at producere lange Taler. Mr. Parnell kastede sig ind i Debatten med en Ivrighed, der forbavsede baade den konservative Regering og den liberale Opposition, fordi den kom fra de irske Bænke, fra hvilke man ikke var vant til at høre vægtige Indlæg i Sager, især naar disse ikke direkte vedrørte Irland. Denne selvstændige Holdning forargede Mr. Butt, der ved en Lejlighed endogsaa erklærede i selve Underhuset, at Mr. Parnell ikke tilhørte det irske Parti. Mr. Parnell forandrede imidlertid ikke sin Taktik, men vedblev at gøre sin Ret gældende som den, der førte fri Lanse, en Lanse, han altid var rede til at bryde, naar han mente, det kunde gavne den irske Sag.

Mere og mere fik Mr. Parnell Stemningen for sig, dels i selve Underhuset blandt irske Kollegaer, men navnlig hos Irlands Befolkning. Aaret 1880 kom og med det Ministeriet Beaconsfields Opløsning. Inden det nye Parlaments Sammentræden blev Mr. Parnell med treogtyve Stemmer mod atten, der faldt paa Mr. Shaw, kaaret som Leder for Underhusets irske Parti, — et noget svækket Parti, idet Mr. Shaw og femogtyve andre irske Parlamentsmedlemmer nægtede at modtage Feltraabet fra Mr. Parnell. Mistilliden svandt imidlertid hurtigt, og kun faa politiske Ledere i Englands Underhus ere blevne fulgte mere trofast af deres Tilhængere end netop Mr. Parnell. Brydninger har der vel fundet Sted i det irske Parlamentsparti ogsaa i de senere Aar, men de have holdt

sig ved Havbunden og have ikke kruset Vandets Overflade, der har ligget blank og rolig. Herfra har Partiet hentet en stor Del af sin Styrke.

Lige overfor Ministeriet Gladstone indtog Mr. Parnell i 1880 først en afventende Stilling, men saa snart Signalet blev givet til nye Tvangslove for Irland, begyndte han sin Krig paa Kniven mod Regeringen. Mr. Parnell og mange andre fremragende Medlemmer af den nylig stiftede Landliga bleve fængslede. Den saakaldte Kilmainham-Traktat var dog et Skridt i Retning af Fred med det irske Parti, men Dobbeltmordet i Phønixparken i Dublin paa Lord Frederik Cavendish og Mr. Burke den sjette Maj 1882 fik atter Mr. Gladstone til at indtage sin tidligere Holdning i det irske Spørgsmaal.

Foraaret 1885 blev en urolig Tid i Englands Underhus, men den brolagde Vejen for Mr. Parnell, der stadig bekæmpede Regeringen med fuld Energi. Den solide Majoritet, som Mr. Gladstone havde vundet ved Valgene fem Aar tidligere, var svundet ind i en saa betænkelig Grad, at Ministeriet kun ved en alvorlig Kraftanstrengelse undgik sit Fald efter Khartums Indtagelse, Gordons Død, Sudans Rømning og det afghanistanske Grænsespørgsmaal. Den knebne Majoritet, hvormed Mr. Gladstone slap over sit Mistillidsvotum, var i Virkeligheden kun akkurat tilstrækkelig til at holde ham paa hans Plads og gav Oppositionen Lejlighed til at juble over en moralsk Sejer. Den samme Regering, der havde overlevet saa alvorlige Prøvelser, som Foraaret 1885 bragte den, faldt imidlertid i Begyndelsen af Juni samme Aar paa et Spørgsmaal af meget underordnet Interesse: en ny Beskatning af Øl og Spiritus. Nederlaget kom sikkert lige uventet baade for Regeringen og Oppositionen — 74 af Mr. Gladstones Tilhængere vare fraværende, da Afstemningen i Underhuset fandt Sted, — men Mr. Gladstone indgav sin Demission, og Lord Salisbury dannede sit første Kabinet.

Ogsaa ved denne Afstemning, der blev saa skæbnesvanger for Mr. Gladstone, stod Mr. Parnell som de Konservatives tro Allierede.

I Slutningen af 1885 fandt de almindelige Parlamentsvalg Sted, og den forudgaaende Valgagitation frembød ikke faa Episoder af stor Interesse.

Det irske Spørgsmaal stod ingenlunde paa nogen fremskudt Plads under denne Agitation. Det blev naturligvis berørt, men helt og holdent i Forbigaaende. Mange af det liberale Partis Valgkandidater — og ikke lutter Menigmænd blandt disse — førte fra Valgtribunerne deres voldsomme Sprog mod Mr. Parnell og hans Følge, der bleve fordømte som Landsforrædere. Det var for øvrigt en af Mærkelighederne ved denne Valgkamp, at den ikke, hverken fra de Liberales eller de Konservatives Side, blev ført paa noget tætsluttet Program. Det ene Spørgsmaal dukkede op efter det andet som halve Tilfældigheder, og hver af Sektionerne i det liberale Parti havde sit. Spørgsmaalet om Kirkens Adskillelse fra Staten, som Mr. Chamberlain — det Medlem af Mr. Gladstones tidligere Administration, der under Valgkampen udfoldede den største Energi, — bragte paa Bane, kom f. Eks. ubetinget til at indtage en langt mere fremragende Plads end det irske Problem. Det var dels paa Feltraabet »Kirken er i Fare!« og dels ved Mr. Parnells Hjælp, at de Konservative endnu holdt deres Stilling i Underhuset, da det nye Parlament blev aabnet i Januar 1886.

Fyldigst blev det irske Spørgsmaal omtalt af Mr. Gladstone, da denne i November 1885 foretog sin Valgrejse i Skotland. I Begyndelsen af Kampagnen paapegede han den Betydning, det vilde have, at man nu, da den ny Valglov — en Valglov, der er særdeles gunstig for Irland, — skulde træde i Virksomhed for første Gang, vilde kunne vente at faa fuld Klarhed med Hensyn til Irlands Ønsker og Forhaabninger. Disse Ønsker burde efterkommes, og i alle indre Anliggender burde Irland have saa frie Hænder, som man kunde give det uden at løbe nogen Fare for en fuldstændig Adskillelse mellem Irland og den øvrige Del af Kongeriget. Men samtidig med disse Udtalelser understregede Mr. Gladstone, at han ansaa det for en bydende Nødvendighed, at den Regering, der skulde løse det irske Spørgsmaal, blev stærk nok til at kunne handle uafhængig af det irske Parti i Underhuset, — en Tilføjelse, der fjærnede lidt af Honningens Sødme.

Et Par Dage senere holdt Mr. Parnell en Valgtale, i hvilken han synes tilbøjelig til at modtage den liberale Leders halvt udstrakte Haand og opfordrede ham til at gaa lidt nøjere ind paa Enkelthederne af hans irske Program. Svaret fra Mr. Gladstone blev imidlertid en fejende Afvisning, og Mr. Parnell udstødte et »Ned med de liberale Hunde, der har lænkebundet Irland, og som

faldt paa deres Gerning!« Den irske Stemme i Englands Valgurner gik derefter imod de Liberale.

Mr. Parnell blev Situationens Herre i Englands Underhus. I mindre end seks Aar havde han gjort den irske Stemme til en Magt, som de to store engelske Partier ikke længere kunde holde udenfor deres Beregninger, naar de gjorde deres Bestik. Man jublede over Mr. Parnell i Irland, og hans Tilhængere i Underhuset sluttede sig endnu tættere til ham.

Med Mr. Parnell og hans solide Følge ved sin Side holdt Lord Salisbury, som sagt, endnu sin Plads i Højsædet, da det ny Parlament traadte sammen, men rigtignok med en meget svag Majoritet. Herligheden varede heller ikke længe. Den konservative Regering bebudede nye irske Tvangslove, og nogle faa Dage senere laa den fældet ved Mr. Parnells Haand. Fra hin Dag i Januar 1886 har det irske Spørgsmaal staaet først paa Dagsordenen i England, og der vil det ubetinget holde sig, til det en Gang naar sin fulde Løsning.

Stærkt havde Mr. Gladstone Skinnet imod sig, da han sluttede sin Alliance med det irske Parti. Stærkt saa det ud som en parlamentarisk Manøvre, der var beregnet paa at skaffe ham en Majoritet i Underhuset ved Hjælp af 85 irske Stemmer. Og holdningsløs var hverken den forsigtige Whig, Lord Hartington, eller den frejdige Radikale, Mr. Chamberlain, i deres Optræden, da disse med henimod hundrede andre af Mr. Gladstones tidligere Tilhængere i Underhuset nægtede at følge deres gamle Leder. De stode paa samme Grund, hvor Mr. Gladstone tilsyneladende selv havde staaet et Par Maaneder tidligere.

Naar Historien en Gang skal fælde sin Dom, vil den imidlertid ikke hage sig fast i Begivenhedernes smaa Enkeltheder. Har Mr. Gladstone set rigtig, vil den ikke smaaligt undersøge, om det var en ren Tilfældighed, at det irske Spørgsmaal modnedes saa brat for gennemgribende Lovforslag fra Englands Underhus. Men hvorledes denne Dom i sin Helhed vil komme til at lyde for Gladstones Vedkommende, vil for en overvældende stor Del komme til at bero netop paa dette, om han saa' klart, da han gav sig i Kast med sit Livs sidste store Gerning: Forsøget paa Løsningen af det irske Spørgsmaal.

Det var igennem det Homeruleforslag, som Mr. Gladstone den ottende April 1886 forelagde Underhuset, at den store Almenhed fik sine Elementarbegreber angaaende det irske Spørgsmaal. Den

grundige Debat, som Forslaget blev underkastet ved en første og anden Behandling, i Forbindelse med Pressens dybtgaaende Kritik førte Vejledningen videre, og da Forslaget blev forkastet, og Parlamentet blev opløst udelukkende paa dette Spørgsmaal, hørte den engelske Vælger det yderligere drøftet fra Valgtribunerne. I fire Aar har det nu dannet Hovedæmnet for al engelsk Politik, og de før saa uklare Begreber om irske Forhold have lidt efter lidt faaet fastere Former, ligesom der er blevet kastet fuldt Lys over Personer, der tidligere stode i Halvmørke. Meget har hertil bidraget, at en Del af Spørgsmaalet en Tid lang blev fjærnet fra Partilidenskabens hede Drøftelse og blev sat under Forhandling i Retssalens beroligende Atmosphære.

Retsforhandlingen om det irske Spørgsmaal dannede forrige Aars største politiske Begivenhed i England. Den strakte sig fra Efteraaret 1888 til sidste Halvdel af November 1889 og omfattede 129 Retsmøder, — efter den bekendte Tichborneske Sag i Begyndelsen af Halvfjærdserne den længste Retssag, der findes i Englands Annaler. Med god Grund blev den betegnet som dramatisk; den dannede et interessant og indholdsrigt Skuespil med cirka fem hundrede agerende Personer. Men Dramaet havde en væsentlig Fejl, og i denne Fejl maa Grunden søges til, at det store Publikum saa vel i som udenfor England langtfra skænkede dets Opførelse den Opmærksomhed, der under andre Omstændigheder vilde være bleven en saadan Begivenhed tildelt. Kulminationspunktet blev lagt i anden Akt og kastede Skygge over alle Dramaets paafølgende Scener. Den ulykkelige Mr. Pigott — Dramaets Skurk — blev Skuespillets Hovedperson og kom til at danne det Centrum, der, hvor interessant et Studium Mr. Pigotts Karakter end kunde afgive for Psykologen, sikkert burde være lagt andensteds. Skuespillets øvrige agerende kom til at staa som Dværge ved Siden af Kæmpebedrageren: denne interessante Gentleman med det lange, hvide, ærværdige Skæg og med Glasset, der bidrog til at give ham et saa distingueret Udseende, i det højre Øje, — saa barnlig-uskyldig, om end lidt vaklende i sin Optræden, fordi han følte sig trykket af Situationen, da han under Behandling af *Times'* Advocat blev ledet ved Vennehaand, — saa komplet optrevlet i Smuds og Underfundighed, da Sir Charles Russell Tomme for Tomme havde

blottet den ulykkelige, der nogle Dage senere begik Selvmord i Madrid.

Selv mindre rollehavende kom til at staa paa en fremskudt Plads, naar kun deres Repliker faldt i Forbindelse med Brevepisoden. Scenens fulde Straalelys blev kastet ikke blot over de forfalskede Breves første Opkøber, Mr. Houston, den unge, ærgerrige Journalist, der efter Sigende skal have drømt om en Gang at blive Englands Førsteminister, ikke blot over den senere afdøde Mr. Macdonald, *Times'* Forretningsfører, der saa forsigtig undgik at spørge Mr. Houston om Ophavet til de Breve, der fra *Times'* Spalter skulde sendes som en Tordenkile mod det irske Parlamentsparti, men selv over Personer, der længere ude stode grupperede om Pigott. Over Brevepisoden glemte Publikum halvt de levende Illustrationer til en Tid af Irlands Rædselsperiode, som Retsforhandlingerne aabnedes med, og efter Brevepisoden slappedes Tilskuerens Energi, og hans Blik gled kun let henover Scener, der i og for sig vare fyldigere i Indhold. Mr. Pigott i Forbindelse med Sagens andet store Sensationsvidne, Major Le Caron, tog til Dels Vinden af Sejlet for en Parnell, en William O'Brien, en Michael Davitt og mange andre betydelige Personligheder, der i vore Dage have udøvet en mægtig Indflydelse paa Irland, og hvis Handlemaade og Karakter man i Fjor havde en saa gunstig Lejlighed til at studere i Londons Justitspalads. Det historiske Maleri med en Gengivelse af Hovedtrækkene i ti Aar af Irlands Historie falmede i Farven ved Siden af Genrebilledet med Bedrageren, der mod en Rude i et Pariserhotel efterlignede Mr. Parnells Haandskrift.

Der er gaaet et halvt Aar, siden Dommerudvalget afgav sin Kendelse i denne Retssag. Forlængst have de to store politiske Partier i England slaaet den Mynt, det overhovedet var muligt at slaa af de tre Dommeres samvittighedsfulde Rapport. Sagen er næsten glemt. Det politiske Kalejdoskop drejer sig i England med samme Hurtighed, som den, hvormed hele Livet pulserer i et Land, der altid har jagende travlt. Og meget lødigt Metal, der egnede sig til Udmøntning, var der maaske heller ikke i denne Rapport. Men desuagtet vil det maaske kunne have sin Interesse at lade Blikket glide flygtigt over enkelte af Hovedfigurerne i en Retssag, der i Følge hele sin Karakter vil komme til at indtage en fremragende Plads i det nittende Aarhundredes Retsannaler. Nogen samlet Fremstilling af Retssagen skal ikke forsøges; For-

fatteren af denne Artikel vil kun i Erindringen opfriske enkelte Indtryk og Episoder fra de mange Timer, han i Fjor tilbragte i Londons Justitspalads, da det irske Spørgsmaal stod for Skranken.

Respekten fordrer, at jeg først og fremmest skænker Dommerudvalgets tre Medlemmer et Par Ord. Disse Mænds Upartiskhed blev i sin Tid draget i Tvivl. Ikke dog saaledes, at selv det ivrigste Medlem af Underhusets Opposition, der jo i sin Helhed bekæmpede Undersøgelsen af Sagen mellem *Times* og de irske Parlamentsmedlemmer ved Hjælp af en særlig Parlamentsakt, for Alvor søgte at gøre gældende, at de tre Dommere skulde mangle Viljen til at skille Klinten fra Hveden. Man fastholdt kun, at det laa over den menneskelige Ævne hos en Dommer at ryste Politiken af sig i den Grad, at det blev muligt for ham at dømme overlegent og upartisk i en Sag, hvor Jura og Politik stod sammenvoksede som et Par siamesiske Tvillinger. Enhver, der fulgte Retsforhandlingerne paa nært Hold, vil dog sikkert være tilbøjelig til at indrømme, at denne Tvivl viste sig ubeføjet. Selv under den Episode i Retssalen, da den politiske Partilidenskab tog hæftigst til Orde og gav det kraftigste Udslag, handlede Dommerudvalgets Præsident ikke paa anden Maade end den, der vilde have skaffet ham Medhold hos en Jury, dersom man kunde have tænkt sig Spørgsmaalets Afgørelse lagt i Haanden paa en saadan. Jeg tænker paa den Dag, da Sir Charles Russell og de andre Advokater paa den Parnellske Side trak sig tilbage fra Valpladsen og efterlod Mr. Michael Davitt og Mr. Biggar som de eneste Stridsmænd for det irske Parti. Sir Charles gjorde Fordring paa, at Dommerudvalget skulde undersøge, hvem der i Brevaffæren stod bag ved den unge og ubetydelige Journalist Mr. Houston, — skulde undersøge, paa hvis Vegne denne havde sat de mange hundrede Pund Sterling i forfalskede Dokumenter. Sir Charles fastholdt, at han saa sig i Stand til at bevise en overlagt og ordnet Sammensværgelse mod det irske Parlamentsparti, og han gav tydelige Vink om, at større Navne end Mr. Houstons kunde sættes i Forbindelse med Brevopkøbet. Overordentlig interessant som en saadan Undersøgelse kunde være bleven, underholdende som det kunde have været at faa et endnu fyldigere Indblik i Livet bag Kulisserne og lære flere af et hemmeligt Maskineris mystiske

Traade at kende, og grundigt som man endelig kunde have gouteret at faa Masken reven af de Mænd, der, hvis Sir Charles var rigtig underrettet, havde ført en politisk Kamp med saa smudsige Vaaben, maatte man give Dommerudvalgets Præsident Ret i, at det laa udenfor hans Opgave at søge hinsides den Kendsgerning, at Brevene i *Times* vare grove og gemene Forfalskninger.

Ingen af de tre Dommere har spillet nogen Rolle i Englands politiske Liv. Dommerudvalgets Præsident, Sir James Hannen, en Mand med et aabent, glatraget og ualmindelig tillidsindgydende Ansigt, kaldtes for fem og tyve Aar siden Radikal og stillede sig som saadan ved et Parlamentsvalg, men uden at faa Sæde i Underhuset. Man havde ikke under Retsforhandlingerne iagttaget ham mange Dage, før man følte sig overbevist om hans overlegne Upartiskhed. Hans andægtige Lytten, hans godmodige og elskværdige Smil og — naar et lille Uvejr trak op — de rynkede Bryn blev med ligelig Haand fra Tid til anden uddelt efter Fortjæneste baade til Repræsentanterne for det Parnellske Parlamentsparti og det rige Cityblad. Hans Sidemand til venstre paa Dommertribunen, Sir Archibald Lewin Smith, kunde derimod af og til gøre et halvt ubestemt Indtryk af at nære en noget større Sympati for den *Times*'ske Side end for den Parnellske; hans Blik kunde undertiden forekomme lidt mere velvilligt, naar det blev kastet ud over den paa Næsens Spids siddende Lorgnet mod et Vidne fra *Times*, end naar det dvælede ved Vidner fra den anden Side. Men Sir Archibald — eller Mr. Justice Smith, som han vel rettere bør benævnes, naar han omtales i Forbindelse med sin Dommervirksomhed, — har ikke desto mindre, og sikkert med Rette, efter Afslutningen af den Parnellske Retssag beholdt sit gamle agtede Navn som en dygtig og upartisk Dommer. Størst Forargelse hos det Parnellske Parti vakte imidlertid i sin Tid Valget af Sir John Charles Day til Medlem af Dommerudvalget. Han blev af Underhusets Opposition betegnet som Orangist af reneste Vand. Men størst blev ogsaa Svingningen i Oppositionens Mening med Hensyn til denne Dommer. Efter at han havde endt sin Virksomhed i Retssalen, mente man, at han stod som den af de tre Dommere, der vilde lægge det vægtigste Ord ind for Mr. Parnell og hans Mænd. Det er vanskeligt at sige, hvorpaa man støttede denne Mening. I Privatlivet har Sir John næppe udtalt sig angaaende den Parnellske Sag, før Kendelsen blev overleveret

til Underhuset; det fuldtdækkende Slør, som laa over Dommerudvalgets Rapport, lige indtil den i Midten af Februar blev offentlig Ejendom, var overhovedet ikke det mindst mærkelige ved hele Sagen; — end ikke det sandsynligste Rygte angaaende Rapportens Beskaffenhed viste sig at have haft Grund at staa paa. Og i Retssalen sad Mr. Justice Day, som om han var hugget i Sten. Ikke en Lyd kom over hans Læber, ikke en Bevægelse var synlig i det tykke, ofte rødlige og lidt vulgære Ansigt med de trætte og tunge Øjenlaage. —

Sjældent eller aldrig har der indenfor Justitspaladsets Mure staaet to saa solide Advokatkolonner i fjendtlig Stilling mod hinanden, som Tilfældet var under den Parnellske Retssag. Et Par af de første Stjærner i Englands retslærde Verden paa hver Side stode omgivne af mindre Stjærner, hvoraf nogle efterhaanden kom til at skinne med stærkt konkurrerende Lys. Der var gyldne Sporer at tjene i en saadan Sag, og man kæmpede ridderligt og tappert for deres Erhvervelse.

Nogenlunde ligeligt saa Kræfterne ud til at være fordelte, da man før Kampen studerede Listen over de optrædende Advokater. Sir Charles Russell og Mr. Lockwood paa den ene Side, Sir Richard Webster og Sir Henry James paa den anden; det balancerede ganske godt trods det store Navn, Sir Charles Russell har som Advokat. Men da Brydningen mellem »de lærde Venner« havde varet et Par Maaneder, var der ingen, der havde Vanskelighed ved at se, hvor Styrken laa. Sir Richard Webster arbejdede godt for *Times,* men uden Genialitet og uden at udsende fængende Gnister. Havde Sir Richard ikke faaet Hjælp fra Sir Henry James, der tidligere har været Generalfiskal under Gladstones Administration, men nu hører til dennes politiske Modstandere, og enkelte andre, vilde han have staaet paa Slagmarken med kun tungt Artilleri som Vaaben. Sir Charles Russell foragter heller ingenlunde det tunge Skyts, men betjæner sig kun deraf til at aabne Kampen. Han ved som klog Feltherre, at Sejeren skal forfølges med et mere let og smidigt Vaaben. Og han betjænte sig af dette Vaaben under den Parnellske Sag, saa det gnistrede og fik hans Ledsagere til at følge Trop. Mr. Lockwood, Mr. Asquith, Mr. Reid og flere andre Advokater fra den Parnellske Side gjorde alle fortrinlig Tjæneste, saa længe de deltoge i Fægtningen.

Det var maaske navnlig under Krydsforhøret, at Sir Charles Russell viste sig stor som Advokat. Under Episoden med

Mr. Pigott laa han inde med saa megen positiv Viden om denne Mands tidligere Færd og de forfalskede Breves Forhistorie, at det i og for sig var en taknemmelig og let Opgave at fælde Pigott. Glimrende som Sir Charles tog sig ud i de Dage, han lod Lyset falde saa blændende klart over Æventyreren fra Dublin, vandt han ved denne Lejlighed maaske forholdsvis billige Laurbær. Men det var ogsaa meget langt fra at være de eneste, han i Fjor under den Parnellske Retssag høstede i Londons Justitspalads. Jeg skal nævne et andet Eksempel paa Sir Charles Russells dygtige Kunst som Advokat og kan næsten vælge i Flæng mellem Snese.

Der havde, hvis jeg husker rigtig, været afholdt cirka tredive Retsmøder. Kaptajn O'Shea havde afgivet sin interessante Beretning om Kilmainhamtraktaten og om Mødet med Mr. Parnell i Mr. Chamberlains Hus paa hin i Irlands Historie sørgelige Mærkedag den sjette Maj 1882. Han havde ligeledes fortalt om Venskabsbruddet mellem ham og Mr. Parnell, et Brud, der den Gang tog sig mystisk nok ud for det store Publikum, men som senere fik sin naturlige Forklaring. Londoner-Korrespondenten for *New York Herald*, Mr. Ives, havde endvidere berettet om sit Interview med den irske Leder om Bord i den amerikanske Damper; Miss Lizzie Curtin havde fortalt om Kampen, hun og hendes to Brødre stred med Maaneskinsmændene den Nat, hendes Fader blev myrdet; Lady Mountmorres var besvimet i Vidnelogen under Beretningen om, hvorledes man stenede hende og hendes Børn, da de efter Mordet paa den fattige Lord Mountmorres første Gang viste sig udenfor deres Hjem; i et jævnt og simpelt, men rørende Sprog havde Miss Norah Fitzmaurice meddelt sin sørgelige Oplevelse fra hin Morgen, da hun sammen med sin Fader kørte til Markedet, og denne blev skudt ved hendes Side, medens ingen af de mange vejfarende vilde hjælpe hende med at bringe Liget hjem. Vidner i Dusinvis fra *Times'* Side, mandlige og kvindelige, havde afgivet Beretninger om skændige Voldsgerninger, om Mord og Brand, om mishandlede Mennesker og mishandlet Kvæg, om Boycotting — en saa uhyggelig konsekvent gennemført Boycotting — og om Jammer, Nød og Elendighed. Mange af de fortalte Historier havde gjort et dybt og varigt Indtryk paa Tilhørerne, og ret velgørende virkede det, naar Blikket af og til blev ledet fra Maleriets mørke Farver og kom til at dvæle ved en eller anden humoristisk Almuesmand fra Irland, som sagde morsomme Ting i en Dialekt, der undertiden maatte oversættes af sprog-

kyndige. Men alle disse Beretninger, eller i hvert Fald de mest tragiske iblandt dem, manglede Nyhedens Interesse for enhver Avislæser. I skarpere Relief kom disse Begivenheder fra Aaringer af Irlands Rædselsperiode til at staa i Tanken hos de faa, der hørte Lidelseskapitlet fra nogle af Ofrenes egen Mund, men selve Billedet var ikke nyt. Man ventede stadig paa det nye, ventede paa den Time, da Sir Richard Webster paa *Times'* Vegne skulde pege paa den Kæde, der knyttede dette Utal af Forbrydelser — eller i det mindste nogle af dem — til Landligaen og Nationalligaen og gennem disse til de anklagede Parlamentsmedlemmer og Mr. Michael Davitt. Selv Dommerudvalgets Præsident havde begyndt at give sin Utaalmodighed tilkende, fordi Sir Richard tøvede. Grunden til denne Tøven blev først senere bekendt: Kæden — i den Skikkelse, man efter Artiklerne i *Times* var berettiget til at tænke sig den, — har aldrig eksisteret.

Imidlertid rejste Tilhørerne sig en Dag forventningsfulde og lyttende i Sæderne, og nede imellem Advokaterne blev der Liv og Røre. Sir Richard Webster havde i Vidnelogen anbragt en Mand ved Navn Thomas O'Connor, og det fremgik snart af hans Spørgsmaal, hvad dette Vidne skulde godtgøre. Thomas O'Connor havde i Følge sit Udsagn været Medlem af Landligaen og havde virket i dennes saakaldte »indre Ring«, eller med andre Ord udøvet Forbrydelser som Landligaens Udsending. Han var bleven betalt for sin Ulejlighed med rede Penge, og Mr. Timothy Harrington, et af de anklagede irske Parlamentsmedlemmer, havde været Kasserer.

Dette Vidnes Fremkomst var en Begivenhed af overordentlig Betydning. Det saa' ud, som om Sir Richard var ved at smede det første Led af den omtalte Kæde.

Sir Richard havde endt det indledende Forhør, og Thomas O'Connor havde fortalt om de seks Shilling, han havde modtaget for hver natlig Færd som Maaneskinsmand. Sir Charles Russell skulde krydsforhøre Vidnet.

Men Sir Charles bad sig undskyldt. Denne Vidneførsel var kommen som en Overraskelse for ham; han kendte absolut intet til Thomas O'Connor og havde ikke en Gang tidligere hørt hans Navn nævne. Han bad Dommerudvalgets Præsident om Tilladelse til at udsætte Krydsforhøret, til han havde indhentet de nødvendige Oplysninger.

Sir James Hannen billigede Advokatens Forlangende, men bad ham om for Formens Skyld at indlede Krydsforhøret, der da, hvis det fandtes nødvendigt, kunde genoptages paa et senere Stadium.

Sir Charles indtog sin Yndlingsstilling med den ene Fod paa Bænken og Albuen støttet mod Knæet. Paa Lykke og Fromme begyndte han sit Krydsforhør; han anede næppe, hvilken Vej han skulde styre. Saa fik han Øje paa Kanten af et Brev, der stak op af Vidnets Brystlomme. »Hvad var det for et Brev?« Frem maatte Brevet, der snart blev efterfulgt af et andet og et tredje. Det tidligere saa fattige Stof til Krydsforhøret blev paa en Gang rigt, og kort Tid efter stod Thomas O'Connor som en mindre paalidelig Personlighed.

Det var en i højeste Grad elegant Præstation, og den var langtfra enestaaende i Sir Charles Russells Virksomhed under den Parnellske Retssag. Mere ubehjælpsom, mere tung og drøj i sine Bevægelser stod Sir Richard Webster i lignende vanskelige Situationer.

Størst Berømmelse blandt de Vidner, *Times* førte i Ilden, vandt naturligvis den lille, vevre Major Henri Le Caron og den uforglemmelige Mr. Pigott. Begge vare interessante Skikkelser, og begges Vidnesbyrd lagde i Dagevis udelukkende Beslag paa al engelsk Konversation. Selv Udlandets Dagblade gik nogenlunde i Detailler under Omtalen af disse to Afsnit i den Parnellske Sag, og de fleste af »Tilskuerens« Læsere ville som Følge heraf være mere eller mindre fortrolige med dem. De afgav Retssagens Sensationsekstrakt.

De to Mænds Vidnesbyrd vare af ulige Værd for *Times*. Major Le Caron eller, som Sir Charles Russell titulerede ham med fuld juridisk Ret og en lidt giftig Betoning, Mr. Thomas Beach, maa i det store Hele betragtes som et paalideligt Vidne. Han gjorde Indtryk af at have benyttet sin Tid godt som Spion for den engelske Regering og grundigt at have sat sig ind i den amerikanske Dynamitbevægelse. Desuagtet kom hans Udsagn ikke til at veje saa overvættes meget i Dommerudvalgets Rapport, skøndt det naturligvis fik sin Betydning. Det laa i, at hvor hans Beretning vilde have ramt enkelte af de anklagede Parlamentsmedlemmer haardest og skarpest, faldt den ved Modpartens Forklaring fra hinanden. Væsentlige Udsagn fra Majoren vare byggede

paa et »Man siger«. Imidlertid havde *Times* al mulig Grund til at være ham taknemmelig for hans Bistand.

En Ting havde man Vanskelighed ved at forstaa, da Major Le Caron stod i Vidnelogen, nemlig hvorledes denne Mand i saa høj en Grad kunde have vundet Dynamitmændenes uindskrænkede Tillid hinsides Atlanterhavet. Det magre Ansigt med den gullige Farve, den store, sorte, tilspidsede Moustache og det tynde, saa omhyggelig glattede Haar indbød hverken ved første eller andet Øjekast til fortroligt Venskab. — Sin Titel som Major — og det røde Baand i Knaphullet — havde Le Caron tjænt under Krigen med de amerikanske Sydstater, i hvilken han deltog som tyveaarig Yngling, der var udvandret fra den lille engelske By Colchester.

Men fik *Times* en lille Haandsrækning af Major Le Caron netop paa en Tid, da det trængte haardt til Bistand for at blive sat i Stand til at vise, at Artiklerne *Parnellism and Crime* havde deres Sandhedsstænk, saa bibragte Mr. Pigott til Gengæld Bladet saa haardt et Slag, at det vilde være bleven et Dødsstød maaske for hvilket som helst af Verdens Blade med Undtagelse af *Times*. Aldrig kan Skæbnen have været mere ironisk i sit Lune, end da den kaldte Mr. Pigott til Vidneskranken i Justitspaladset som Støtte for *Times*.

Netop dette, at Omstændighederne tvang *Times* til selv at føre Mr. Pigott ind paa Scenen, bidrog ikke saa ganske lidt til den glimrende dramatiske Effekt, som udmærkede Brevepisoden. Den hele Opstilling var saa fuldendt, at man ved mere end én Lejlighed blev fristet til at spørge sig selv, om dette, der her passerede Revue for Øje og Øre, virkelig var et Billed, skaaret ud af Livet, og ikke et interessant og livligt Fantasiværk, som stammede fra en opfindsom Hjærne. Og Slag i Slag gik de store Scener: kun nogle Dage imellem Æventyrerens Debut og den Time, Telegrafen bragte Underretning fra Spanien om hans Død. Men hvilken vidunderlig Fægtning med Løgn og Modsigelser præsterede han ikke i den korte Tid! Lige til det sidste opgav han saa nødigt at slaa Guld af sine forbavsende Ævner i Lyvekunsten, og helst vilde han have Guld fra begge Sider: baade fra *Times* og Mr. Labouchère, der som en ivrig Tilhænger af Mr. Parnell tog Del i Rævejagtens Sport.

Endnu efter Pigotts Død var der mærkværdig nok enkelte Stemmer, der hviskede, at Brevene i *Times* maaske dog havde været ægte. Hvilken Daarskab!

Det var en af de sidste Dage i Februar, at Mr. Parnell tog sig stoltest ud i Justitspaladset. Han er en høj, slank Mand med stort blondt Skæg og klare, spillende Øjne, men lidt sygelig og bleg af Udseende. Kinderne fik imidlertid en let rødlig Farve, da den irske Leder for første Gang besteg Vidnelogen under den Sag, der var knyttet til hans Navn, og den som oftest noget bøjede Skikkelse blev rank som en Skibsmast. Kun nogle Minutter stod Mr. Parnell for Skranken ved denne Lejlighed, men Scenen var lige saa imponerende, som den var kort. Formelt lød Spørgsmaalet, om han vedkendte sig Brevene i *Times;* bestemt kom det benægtende Svar. Det var, efter at Pigott havde fortalt sine mange umulige Historier, og der var næppe et Menneske i Retssalen, som ikke følte en oprigtig Deltagelse for Mr. Parnell og glædede sig ved den Oprejsning, Øjeblikket gav ham.

Det var helt og holdent Mennesket Mr. Parnell, der den Dag stod i Vidnelogen. Da han nogle Uger senere gav Møde paa samme Plet, var det som Politikeren Mr. Parnell.

Som saadan stod Mr. Parnell i Retssalen som Repræsentant for det konservative Irland i Homerule-Bevægelsen, — en Modsætning til Mænd som William O'Brien og Michael Davitt, der bekende sig til Republiken som den saliggørende Tro. De ofte citerede Ord om Tilintetgørelsen af det sidste Baand, der knytter Irland til England, som Mr. Parnell skal have betjænt sig af i en Tale holdt i Amerika i 1880, vilde den irske Leder ikke vedkende sig i Vidnelogen, fordi de hverken den Gang eller nu passede ind i hans Tankesæt. Bestemt afvise disse Ord kunde han paa den anden Side ikke; der var en Mulighed for, han kunde have ytret dem. Man sporede her Diplomaten, og dette Indtryk blev det overvejende, man modtog af Mr. Parnells Optræden i Retssalen. Ved mange Lejligheder har han været mere radikal i sine Ord, end han er i sit Hjærte. Han tror paa konstitutionelle Midler som den eneste Vej, der kan føre til Irlands Frigørelse, og han véd, at det sidste Baand, der knytter Irland til England, aldrig vil brydes ved konstitutionelle Midler. Men Dobbeltspillet maatte spilles, hvis Mr. Parnell skulde gøre sig Haab om at bringe alle, der kæmpede for Irlands Sag, i Linje med hverandre, og han spillede dette Spil. Han fortalte i Følge Major Le Carons Udsagn i sin Tid denne, at han for længe siden havde opgivet Troen paa, at andet end Udøvelsen af fysisk Kraft vilde bringe England til at vise Irland Retfærdighed. Heller ikke disse Ord vilde Mr. Parnell staa ved,

men begrundede sin Fornægtelse paa, at Ordene ikke vare i Overensstemmelse med hans virkelige Opfattelse. Dommerudvalget kom imidlertid til den Erkendelse — og de fleste, der fulgte Sagen paa nært Hold, dele den sikkert med Dommerudvalget, — at Mr. Parnell havde udtalt sig saaledes til Majoren, fordi han paa den Tid antog, at denne var Medlem af det amerikanske Voldsparti.

Som fuldstøbt Sandhedsmand kom Mr. Parnell altsaa ikke til at staa i Retssalen. Ved et meget ordinært Advokatkneb fik Sir Richard Webster ham endogsaa til at indrømme Muligheden af, at han kunde have søgt at vildlede Englands Underhus ved en bevidst Usandhed, — skøndt han i Virkeligheden ikke havde gjort dette. Men Mr. Parnell kom til at staa som den Mand, der i Løbet af sin politiske Virksomhed læmpeligt og forsigtigt har arbejdet paa at afvæbne Voldsmændene paa denne og hin Side af Atlanterhavet, og for hvem Kæmpeværket er lykkedes. Han har virket for at forvandle den haabløse Guerillakrig til en Fredens Gerning. En saadan Omvæltning foregaar ikke uden at sætte Rifter, og set fra denne Side maa det indrømmes, at Mr. Parnell forlod Retssalen med en forbavsende glat Hud.

Som den personificerede Ro, altid forsigtig og altid beregnende, stod Mr. Parnell i Retssalen. Man mærkede Forstanden holde Hjærtet i Tømme. Men ikke saaledes hos en Mand som Mr. William O'Brien. Som fyrig og ilter Fuldblods-Irlænder udtalte denne sine Anskuelser og Forhaabninger med Hensyn til sit Fødeland, og frejdigt og ugenert gav han Følelsen Luft. Han vil videre end Mr. Parnell, vil et frit og uafhængigt Irland, men har med god Disciplin underordnet sig sin Leder. »Det vilde blive en ond Dag for Irland, hvis det kom til Brud mellem Mr. William O'Brien og mig«, sagde Mr. Parnell en Dag i Vidnelogen. Det er gode Dage, William O'Brien ønsker Irland, derfor holder han sig Skulder til Skulder med Mr. Parnell.

En irsk Type fra Retssalen, der dannede en mærkværdig Blanding af Parnells overlegne Ro og William O'Briens Lidenskabelighed, var Mr. Michael Davitt.

Det var en Gang i en af de første Uger, denne Kæmpeproces blev ført, at jeg, medens Forhandlingerne hvilte og Dommerudvalgets Medlemmer spiste Lunch, indtog en Forfriskning ved en af Justitspaladsets Buffeter udenfor Retssalene. Mr. Michael Davitt havde taget Stade ved samme Buffet, og kort efter indtog Mr. Macdonald, *Times*' Forretningsfører, ligeledes en ledig Plads. De

to Mænd udvekslede et Par høflige *„How do you do?“* og talte derefter under det lille Maaltid venskabeligt med hinanden om ligegyldige Hverdagsbegivenheder. Jeg har opholdt mig længe nok i England til at vide, at der her — hvor Politiken har naaet saa fuld en Udvikling — hersker større politisk Fordragelighed end i de fleste andre Lande, men denne lille Scene forbavsede mig ikke desto mindre til en vis Grad. Først da jeg gennem Retsforhandlingerne havde lært Michael Davitt lidt bedre at kende, kom den til at staa for mig i et naturligt Lys.

Rent personligt vandt ingen saa meget ved, at Lyset blev kastet ind i det irske Spørgsmaals Kroggange, som Mr. Davitt. Mange politiske Modstandere, der før Retsforhandlingerne betragtede ham som en Forbryder, have siden ydet ham deres Hyldest i Ærbødighed og Agtelse.

Der var noget meget holdningsfast og fuldstøbt over hele Michael Davitts Skikkelse i Retssalen. Han er en Mand i Begyndelsen af de Fyrre, er temmelig høj, og fra Ansigtets ravnsorte Skæg og store buskede Øjenbryn lyner der en Vælde af Karakter. Han har kun sin venstre Arm til Brug; den højre mistede han, da han som niaarig Dreng skulde hjælpe til at tjæne det fattige Hjems Underhold ved at arbejde i en Mølle.

Michael Davitt blev som ungt Menneske Fenier og blev som saadan dømt til femten Aars haardt Straffearbejde. Det var dels for at have villet indsmugle Vaaben i Irland og dels som Deltager i en Mordplan. Syv Aar senere blev han paa Lord Beaconsfields Foranledning løsladt af Fængslet.

Med Hensyn til Delagtighed i Mordplanen var Michael Davitt uskyldig; men før han i Justitspaladset fortalte sit Livs Historie, var der ingen, der anede, at han havde lagt en anden Mands Brøde paa sine Skuldre for ikke at bryde et Tavshedsløfte. Første Gang, Michael Davitt stod i Vidnelogen, anraabte han denne Mand — der forblev unavngiven og skal være bosiddende i Amerika — om nu at give sig tilkende og vaske Pletten af Michael Davitts Navn. Manden kom ikke, men hans Nærværelse blev heller ingen Nødvendighed; fra Dommer til Retsbetjænt var der ingen i Retssalen, der nærede Tvivl om Sandheden af Michael Davitts romantiske Historie.

Michael Davitt fordømmer Voldsgerninger uden at fordømme den aabne og ærlige Kamp. Under hele Retssagen blev Dynamitattentater og det hemmelige Knivstik i Ryggen ikke fordømt i

noget klarere Sprog end Mr. Davitts. Hans ideale Maal er en irsk Republik; men han tror, at et omfattende Selvstyre vil skabe et lykkeligt Irland.

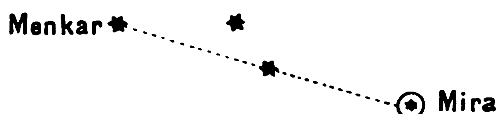
Der var Vægt i saadanne Ytringer, da de faldt i Londons Justitspalads, ti de kom fra en Mand, der gjorde Indtryk af hellere at ville bide Tungen af sig end omgaa en Sandhed.

London, Juli 1890.

OSKAR HANSEN.

Lidt om foranderlige Stjærner.

Naar vi henføre Fiksstjærnerne til bestemte Størrelseklasser, efter Klarheden[1]), maa vi ikke glemme, at mange af dem skifte Klarhed med visse Mellemrum. En af de mærkeligste Stjærner i denne Henseende og tillige den første, hvis Foranderlighed vakte Opmærksomhed, er Mira Ceti, den Vidunderlige, i Hvalfiskens Hals.

Man finder Mira ved at betragte de tre temmelig klare Stjærner i Hvalfiskens Hoved, som gengive Formen af Karlsvognens Stang. En Linje fra den yderste til venstre af disse tre Stjærner, Menkar, hen over den yderste til højre og forlænget lige saa langt, træffer Mira, men det er ingenlunde sikkert, at den, som følger denne Rettesnor, straks kan se Stjærnen med blotte Øjne; ti den er usynlig i 7 Maaneder og derpaa kun synlig for det uvæbnede Øje i 4 Maaneder. Dens Foranderlighedsperiode omfatter 333 Dage. I Løbet af en Maanedstid ser man Stjærnen vokse fra 6te til 2den Størrelse, hvilken Lysstyrke den beholder i et Par Uger, men i Løbet af de paafølgende 3 Maaneder synker den atter til 6te Størrelse og bliver derefter usynlig. Dog ses den i Kikkert fremdeles at aftage helt ned til 10de Størrelse, som betegner dens normale Minimum. Mira har en Ledsager, der altid holder sig af

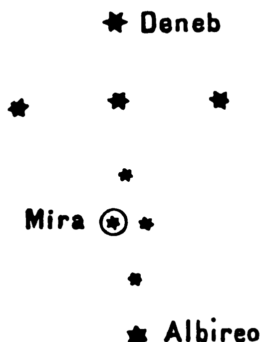
---

[1]) De med blotte Øjne synlige Stjærner deles i Klasser fra 1ste til 6te Størrelse.

10de Størrelse, og som Mira altsaa faar Lighed med i Minimum. Undtagelser ere dog ikke ukendte med Hensyn til Lysskiftets Grænser; det er f. Eks. hændet, at Mira i Maksimum er vokset op til 1ste Størrelse og bleven lig den bekendte klare Stjærne Aldebaran i Tyrens ene Øje, en Lighed, der ogsaa gælder Farven, som er udpræget rød; det er ogsaa hændet, at Mira er sporløst forsvunden i Minimum.

Da Stjærnens Periode som sagt er 11 Maaneder, indtræffer Tiden for dens Maksimum hvert Aar en Maaned tidligere end det foregaaende Aar. I Aaret 1890 falder Stjærnens største Klarhed eller Maksimum i Begyndelsen af Oktober.

En anden Stjærne, hvis Forandring har en paafaldende Lighed med Miras, er Mira Cygni i Svanens Hals. Den findes ved at betragte det store latinske Kors, som dannes af Hovedstjærnerne i Svanen. Den findes, som vist i hosstaaende Figur, i Linjen mellem Deneb og Albireo. Stjærnen vokser i Maksimum aldrig højere end til 4de Størrelse, men i Minimum forsvinder den aldeles. Perioden omfatter 406 Dage. Dens Maksimum i 1890 falder i Begyndelsen af Juni. Ogsaa denne Stjærne er rød.

Vi kende nu til Dags flere Hundrede foranderlige Stjærner, der næsten alle udmærke sig ved den røde Farve, og det i den Grad, at, som d'Arrest udtrykker sig, „enhver nyfunden rød Stjærne straks mistænkes for at være foranderlig.“ Den røde Farve betegner en lavere Grad af Glødhede. Vor Sol befinder sig endnu i sin hvidglødende Tilstand, men dog se vi i Solpletterne en første Begyndelse til Udviklingen af lokale, afkølede Fragmenter. Allerede nu finder der, som bekendt, en periodisk Forandring Sted med Solpletternes Antal. Det ligger derfor nær at antage, at der i Tidens Løb kan udvikle sig saa betydelige Slagger paa en Solklodes Overflade, at Stjærnens Lys aftager samtidig med Temperaturen. Stjærnen bliver da rød, og en periodisk Foranderlighed kan da foregaa ved de kolossale Pletter, der muligen ville lejre sig som Ringe langs Ækvator, en første Begyndelse til Skorpedannelse.

Denne Forklaring kan dog ingenlunde gælde for alle variable Stjærner. Der gives nemlig blandt disse en lille Gruppe, den saakaldte „Algol Type“, hvis Stjærner udmærke sig ved, at de i Reglen befinde sig i Maksimum, men saa i en forholdsvis meget kort Periode forandre deres Glans. Disse Stjærners Spektrum tyder ikke paa noget særlig usædvanligt, der maatte kunne have Indflydelse paa Lysstyrken. Iagttagelserne forklares her langt bedre ved at antage, at en mørk Ledsager under sin Bevægelse om Hovedstjærnen til Dels dækker sidstnævnte. Denne Ledsager maatte selvfølgelig løbe i en Bane, der ligger i Flugt med Synslinjen — allerede denne Omstændighed gør Fænomenet til en Sjældenhed —. Endvidere maatte Omløbstiden være meget kort og Ledsageren have en i Forhold til Hovedstjærnen ret anselig Størrelse. At Bevægelsen af et Himmellegeme om et andet foregaar i saa kort en Tid som et eller nogle ganske faa Døgn, kan vel forekomme os noget besynderligt, men dels er Fremtoningen jo sjælden, dels maa vi erindre, at vi fra vort eget Planetsystem kende adskillige lignende Bevægelser, Omløbsbevægelser af mindre end et Døgns Varighed. Mars' indre Maane iler saaledes helt rundt om Planeten i 7½ Time, den ydre i 30 Timer. Jupiters inderste Maane bruger 42 Timer, Saturns fire indre Maaner henholdsvis 22, 33, 45 og 66 Timer, Uranus' inderste Maane 60 Timer til et Omløb. Disse Tider ere alle mindre end den, der gælder selve Typens Repræsentant, Stjærnen Algol i Medusahovedet, hvis Periode er 69 Timer. Spørges der, hvorfor samtlige Stjærner af Algol-Typen have en kort Periode, maa hertil svares, at Passager i Flugt med Synslinjen langt snarere kunne indtræffe, naar Ledsageren er nær ved Hovedstjærnen, end naar den er langt fra samme, og skulde Passagen virkelig indtræde i sidste Tilfælde, vilde den næppe blive bemærket, da Tidsrummet mellem de forskellige Minima i saa Fald blev meget langt. Vare Passagerne f. Eks. lige saa sjældne som vore Venusgennemgange, bleve de rimeligvis aldrig opdagede. Hvad nu Ledsagerens Størrelse angaar, kræves der dog ikke, at en Klode, der berøver Hovedstjærnen Halvdelen af dens Lys, netop skulde være halv saa stor som denne. Det er nemlig en Kendsgerning, at den Fiksstjærne, i hvis umiddelbare Nærhed vi selv befinde os, Solen, er lysere ved Centrum end langs Randen, og gælder det samme om de andre Sole, tør man slutte, at den Ledsager, der berøver Hovedstjærnen Halvdelen af dens Lys, i central Stilling kun behøver at dække en Fjærdedel af hele dens Flade. Aldeles

mørk behøver Ledsageren ejheller at være; er den blot betydelig svagere i Lysstyrke end Hovedstjærnen, vil den alligevel virke som en Skærm. Endelig maa bemærkes, at Perioderne for Lysstyrkens Til- og Aftagen i Reglen ere forskellige, et Forhold, der dog let kan være en Følge af Satellitbanens elliptiske Form; at der i Virkeligheden gives talrige Eksempler paa Fiksstjærnedrabanter med stærkt udprægede elliptiske Baner, er noksom bekendt fra Dobbeltstjærnernes Verden. Vi ville nu betragte selve Stjærnen Algol.

Den findes bedst ved at udgaa fra den store Firkant i Pegasus. Betragtes disse som Hjulene i en Karlsvogn i forøget Maalestok, finder man snart Stangen dertil i Retning til venstre,

og den yderste Stjærne i denne Stang er Algol, som med et Par andre klare Stjærner i Persevs danner en let kendelig ligebenet Trekant. Algols Lysperiode er nøjagtigt 2 Dage 20 Timer 48 Min. og 53 Sek., men Stjærnen er uforandret af 2den Størrelse i Løbet af 2 Dage 14 Timer; Lysstyrken aftager derpaa til 4de Størrelse i Løbet af kun 4 Timer og vokser atter til 2den Størrelse efter andre 3 Timers Forløb. Kun faa Øjeblikke befinder den sig i Minimum. Der indtraf Algol-Minima den 7—8de Marts 1890 Kl. 12,$_{32}$ Midnat, den 10de Marts Kl. 9,$_{21}$ Aften og den 30te Marts Kl. 10,$_{3}$ Aften. Disse Eksempler anføres her kun for at oplyse, hvorledes Enhver selv kan udlede Tidspunkterne for de fremtidige Minima. Perioden er 3 Døgn, formindsket med 3 Tim. 11 Min. Ved fra Minimum at regne 3 Dage frem og formindske Klokkeslettet med 3 Tim. 11 Min., faas altsaa det næste Minimum. Man finder dog derved snart Klokkeslet, der ikke egne sig til Observation, da Stjærnen saa ikke er synlig. Man maa da 7 Perioder frem, hvilket sker ved at tælle 20 Dage frem og til Klokkeslettet føje 1 Time 43 Min.

Ved aarelange spektroskopiske Iagttagelser er det i 1889 lykkedes Vogel og Scheiner i Potsdam at udvide vort Kendskab

til dette fjærne System og aabne os Udsigten til at gøre storartede Fremskridt paa Fiksstjærnehimlens Omraade. Ved Forsøg af Huggins var det allerede tidligere bleven godtgjort, at der foregaar en ejendommelig Forandring i Spektret af et Himmellegeme, som bevæger sig frem eller tilbage i vor Synslinje. Naar Lyskilden nemlig fjærner sig, rykke Absorptionslinjerne hen imod Spektrets violette Side: Lystonen bliver højere. Fjærner Lyskilden sig, flyttes Linjerne lidt hen imod rødt. Noget tilsvarende sker, som bekendt, med Lydtonen, der bliver højere eller lavere, eftersom Lydfrembringeren nærmes eller fjærnes, f. Eks. ved et forbifarende, fløjtende Tog. Spektrallinjerne forskydes altsaa til højre eller til venstre for deres Normalplads, hvorved menes den Plads, de indtage i Spektret af en hvilende Lyskilde, saaledes som disse Linjer fremtræde i Spektret af jordiske Stoffer. Forskydningen er imidlertid meget vanskelig at maale, og først da man begyndte at tage Fotografier af Stjærnespektrene, lykkedes det at erholde nogenlunde paalidelige Maalinger. Af disse udledes Stjærnens Bevægelse i Forhold til Jorden, hvorefter man, da Jordens Banebevægelse kendes, let finder Stjærnens Bevægelse i Forhold til Solen. Af Iagttagelserne fra det astrofysikalske Observatorium i Potsdam fremgaar det nu aldeles klart, at Algol har en Ledsager, som vel endnu ikke er set, men som ved at svinge sammen med Hovedstjærnen om deres fælles Tyngdepunkt i et Tidsrum af c. 69 Timer fremkalder Algols Lysskifte. Man kom snart til Erkendelse af, hvornaar Algol maatte staa længst ude til Siden fra Ledsagerne og saaledes enten nærme sig eller fjærne sig fra Jorden; man udførte Forudberegninger herover og fandt ganske rigtigt, at de stemmede med de senere Iagttagelser.

Af den fundne Hastighed 5,7 Mil i Sekundet og den kendte Omløbstid kan Banens Længde beregnes under Forudsætning af, at den er en Cirkel. Radius bliver da 230000 Mil. Af Stjærnens Lysaftagen findes Forholdet mellem Ledsagerens og Algols Diametre lig $^4/_5$. Hvis man tør gøre den rigtignok meget usikre Forudsætning, at de to Kloder have ens Tæthed, bliver Massernes Forhold meget nær $^1/_2$. Ledsageren maa herefter staa dobbelt saa langt som Algol fra det fælles Tyngdepunkt, om hvilket begge Kloderne løbe rundt, altsaa 460000 Mil. Følgelig bliver Afstanden mellem de to Kloders Midtpunkter omtrent 700000 Mil, og Ledsagerens Hastighed det dobbelte af Algols eller henved 12 Mil. Efter Keplers 3dje Lov findes Dobbeltstjærnens samlede Masse at være $^6/_9$ af Solens; heraf

kommer $^4/_9$ paa Algol, $^5/_9$ paa Ledsageren. Endelig findes Diametrene ved Hjælp af Formørkelsens Varighed i Forbindelse med de kendte Hastigheder. Man finder først Diametrenes Sum, som er 410000 Mil, og da deres Forhold er bekendt, faas henholdsvis 230000 og 180000 Mil for Algol og dens Ledsager. Disse Kloder kunne omtrent svare til Solens Størrelse; ti Solens Gennemsnit er, som bekendt, 186000 Mil.

De anførte Talstørrelser kunne ikke anses for at være meget paalidelige, og de ville rimeligvis i Tidens Løb blive noget ændrede, men som en første Begyndelse maa disse Undersøgelser nok siges at give smukke Løfter for det fremtidige Studium af den fjærne Fiksstjærneverden. Som en tredje Gruppe af foranderlige Stjærner kan nævnes de saakaldte nye, der blusse op en kort Tid og derpaa sporløst forsvinde. Man antager, at disse ikkun ere foranderlige Stjærner med meget lang Periode, og som kun ere synlige nær Maksimum. Den første nye Stjærne, man har Beretning om, er den „Gæstestjærne“, der opluede Aar 134 f. Chr. F. i Skorpionen, og som gav Hipparch Anledning til at forfatte sin berømte Stjærnekatalog, for at man i Fremtiden kunde kontrollere Stjærnerne bedre end hidtil og skelne mellem de gamle og de nye. Fra hint Tidspunkt og indtil Tycho Brahes Tid har man Meddelelser om 12 nye Stjærner. Da hændtes det i Aaret 1572, at der fremstod en ny Stjærne, som genvakte Tycho Brahes slumrende Tilbøjelighed for Astronomien; ti under Opholdet hos sin Onkel Steen Bille paa Herridsvad Kloster i Skaane havde han hidtil udelukkende syslet med Kemien. Den 11te November om Aftenen forlader han som sædvanlig Laboratoriet, men ved at kaste Blikket op paa den ham vel bekendte Stjærnehimmel, opdager Tycho Brahe en klar Stjærne nær Zenith i Cassiopeja. Næppe nok vilde han tro sine Øjne, Stjærnen straalede med en Glans, som om det havde været Planeten Venus i dens stærkeste Lysfase. Han kaldte derfor straks sine Arbejdere ud for at erfare, om ogsaa de kunde se den glimrende Stjærne. Da dette var Tilfældet, kunde der ikke længer være Tvivl om Sagens Realitet, og Tycho Brahe gav sig da i Færd med at maale Stjærnens Afstand fra de andre Stjærner i Cassiopeja for at bedømme, om den nye Stjærne var fast eller bevægelig. Maalingerne viste, at den forblev paa samme Plet i de 16 Maaneder, den var synlig. Men i Klarhed undergik den store Forandringer. Ved Opdagelsen kunde Stjærnen ses om Dagen og om Natten gennem tynde Skyer. Et Par Maaneder

efter Opdagelsen lignede den Jupiter, senere sank dens Lysstyrke end mere, og endelig, i Marts 1574, slukkedes det fine Lyspunkt, som tilsidst betegnede Stjærnens Plads i Rummet. Under denne Lysaftagen forandredes Farven fra hvid gennem gul, rød og atter til hvid. Det er Tycho Brahes nøjagtige Beskrivelse over denne Stjærne, som har foranlediget, at man kalder den „Tychos Stjærne“, endskøndt han ikke var den første, der saa den. Hainzel i Augsburg bemærkede Stjærnen allerede den 4de November, altsaa en Uge før Tycho Brahe saa den; rimeligvis har skyet Luft hindret sidstnævnte i at se den tidligere. Tidspunktet for Stjærnens første Opblussen kan dog ikke nøje bestemmes; men saa meget er sikkert, at da Møstlin i October 1572 gennemsøgte Cassiopeja var der i dette Stjærnebillede intet usædvanligt at bemærke.

I gamle Optegnelser har man fundet Beretning om en ny Stjærne i Cassiopeja for Aarene 945 og 1264. Dette kunde tyde paa, at Fremtoningen skyldes en foranderlig Stjærne, der har sit Maksimum med Mellemrum af c. 300 Aar. Skulde dette forholde sig saaledes, maatte Stjærnen kunne ventes nu igen med det allerførste. For eventuelt at lette Genfindelsen har d'Arrest udført et Kort, som paa et lille Fladerum indeholder 212 Stjærner fra 8de—16de Størrelse. Man vil derfor nu kunne holde Øje med Stjærnens mulige Tiltagen, endnu længe før den bliver synlig for blotte Øjne. Nærved Stedet, hvor Tycho Brahe saa sin Stjærne, ses nu et lille Lyspunkt af 11te Størrelse.

Cardanus paastod, at Stjærnen i Cassiopeja fra 1572 var den samme, som i sin Tid førte de tre Vise fra Østerland til Bethlehem, og at den var fremtraadt for at skulle forkynde Kristi Genkomst. Man er i vore Dage mest tilbøjelig til at mene, at Bethlehems-Stjærnen skyldes Konjunktionerne mellem Jupiter og Saturn i Aaret 747 efter Roms Anlæggelse, nemlig 20de Maj, 27de October og 12 November (Fiskenes Billede, en Grads indb. Afstand). Kepler mente, at denne glimrende Konjunktion var en Antydning af de Vises Stjærne, og Münter har af et gammelt jødisk Skrift erfaret, at man netop satte hin Konjunktion i Forbindelse med Messias' Komme. Da Aar 1 af vor kristelige Tidsregning imidlertid som bekendt er bleven fastsat som Aar 754 efter Roms Anlæggelse, maatte Epoken for den kristelige Æra herefter flyttes 7 Aar tilbage. At nævnte Epoke tidligere er bleven fejlagtig bestemt, er en afgjort Sag; kun har man tvistet om, hvor mange

Aar Fejlen beløber sig til. Ved Idelers omhyggelige Undersøgelser[1]) maa det netop anses for rigtigst at flytte Epoken 7 Aar tilbage. Ifølge Josefus skal der nemlig under Herodes' sidste Sygdom være indtruffet en Maaneformørkelse kort før Jødernes Paaske. En saadan fandt Sted den 12—13de Marts 750, og da Herodes lod dræbe alle to-aarige Børn, maatte Kristi Fødsel, der jo skulde falde i Slutningen af Aaret, sandsynligvis sættes Aar 747. Hermed stemmer desuden et Sted hos Tertullian; ti han kalder Statholderen i Syrien Sentius Saturninus paa den Tid, da Skatten, som Lucas omtaler, opkrævedes; men man ved, at samme Statholder kun havde denne Post indtil Sommeren 748. Efter alt at dømme, burde vi altsaa nu i Stedet for 1890 skrive 1897.

Efter dette Strejftog vende vi tilbage til de nye Stjærners Fænomen.

Blandt de siden 1572 opstaaede nye Stjærner fortjæner den, der viste sig om Natten den 12—13de Maj 1866, særlig Omtale. Den fremstod som en Stjærne af 2den Størrelse i Kronen og opdagedes af Birmingham. Kun 5 Timer tidligere var dette Stjærnebillede bleven gennemsøgt af Schmidt i Athen; men da der ikke havde vist sig noget usædvanligt for ham, tør man sikkert gaa ud fra, at Stjærnen allerede 5 Timer før Maksimum var mindre end en Stjærne af 5te Størrelse. Hvis noget lignende fandt Sted med vor Sol, hvis dens Glans og dens Varmeævne saa pludselig voksede til det 60 eller 100 dobbelte, maatte vi i Sandhed betragte en saadan Tildragelse som en storartet Katastrofe, hvis vi da ikke, hvilket turde blive det rimeligste, i saa Fald vilde være ude af Stand til overhovedet at anstille Betragtninger. Den nye Stjærne begyndte allerede selve Opdagelsesnatten at aftage, og i Juli samme Aar var den kun af 10de Størrelse. Som saadan har den senere holdt sig uforandret, ligesom den ogsaa maa have eksisteret som teleskopisk Stjærne før 1866; ti den findes afsat som Stjærne af 9—10de Størrelse i det af Argelander allerede 1846 udgivne berømte Himmelatlas. Ved Stjærnens voldsomme Opblussen iagttog man ligesom en Taage uden om Stjærnen, og det spektroskopiske Billede vidnede bestemt om, at der maa være foregaaet en frygtelig Eruption. Vi tænke ikke her paa nogen egentlig Vulkan, men dog paa et vulkansk Fænomen i uhyre Maalestok, en Sol, der for længe siden er sunken ned under den rødglødende Tilstand og

[1]) Handbuch der math. und techn. Chronologie II.

helt eller omtrent er ophørt at skinne paa Grund af de sammenhobede mørke Slagger, der lægge sig paa dens Overflade og danne en fast Skorpe. Denne Skal gennembrydes nu med frygtelig Kraft, en sidste Ytring af Klodens indre plutoniske Kræfter, og de frigjorte Stoffer indgaa da nye Forbindelser med Luftarterne over Skorpen, saa at der opstaar en hæftig Lysudvikling, en hel Verdensbrand!

Torvald Køhl.

Om Alderdomsforsørgelse.

Foredrag holdt ved de jyske Landboforeningers Delegeretmøde i Aarhus Oktober 1890.

Det Spørgsmaal, om hvilket jeg skal have den Ære i Dag at indlede en Forhandling i denne Kreds, er et af dem, der i de seneste Aar rundt om i Europa i første Række har lagt Beslag baade paa Regeringernes og paa Folkenes Overvejelser. Og mere end det: Sagen har i et enkelt Land — og det et af dem, hvis Eksempel ubestridelig vejer tungest —, i det store tyske Rige, forladt Overvejelsernes Stadium og er for lidt over et Aar siden traadt frem som fuldbragt Kendsgerning gennem Loven af 1889. Ogsaa hos os har man jo paa forskellig Maade syslet med Spørgsmaalet, og navnlig gennem det Forslag om en Alderdomsforsørgelsesanstalt for ubemidlede, som Finansministeren i Aarene 1883 og 84 fremsatte for Rigsdagen, kom det for Alvor paa Dagsordenen her hjemme. Alderdomsforsørgelsessagen er imidlertid af dem, der umuligt kan løses i en Haandevending; den kræver betydelige Forarbejder og omhyggelig Overvejelse fra de forskelligste Sider, før den kan faa en blot nogenlunde tilfredsstillende Ordning.

Tanken om at tilvejebringe en Alderdomsforsørgelse for ubemidlede ved Bidrag fra det offentliges Side sættes i Reglen i den nøjeste Forbindelse med den socialøkonomiske Bevægelse i den nyeste Tid, der, i Modsætning til den tidligere herskende Opfattelse, stærkt har draget Staten i Forgrunden og især krævet dens energiske Bistand til Udjævning af altfor skrigende økonomiske Misforhold og til Forbedring af de uheldigst stillede Samfundsklassers Kaar. I Virkeligheden har vi dog her langt fra med nogen ny Tanke at gøre; det er kun en gammel Bekendt, der møder os i nye Klæder. Selv i den Tid, da Manchesterteorierne stod i deres

fejreste Blomst, anerkendte alle europæiske Stater i Praksis Samfundets Pligt overfor de ubemidlede gamle og erhvervsudygtige. Man henviste dem ikke til deres egne opsparede Midler og til Slægtninges og Venners Forsorg, men man forsørgede dem paa Samfundets Regning gennem det offentlige Fattigvæsen. Hos os er jo det offentliges Forpligtelse i denne Henseende endog bleven fastslaaet i Grundloven. Og Aarsagen til, at man saaledes har hugget tværs igennem alle Teorier, er simpelt hen den baade historisk nedarvede og fra enhvers egen Erfaring hentede Erkendelse af, at den egentlige Arbejdsklasse ikke er stillet saaledes, at man med Billighed kan forlange, den selv skal sørge for sin Alderdom. Henviste man den hertil, vilde det i de fleste Tilfælde være at henvise den til Sult eller Betleri, og mod dette har Samfundsfølelsen instinktmæssig oprørt sig.

I Spørgsmaalet om Alderdomsforsørgelsen er det da heller ikke selve Grundprincipet: Samfundets moralske Forpligtelse til at støtte den udtjænte Arbejder, hvorom det drejer sig, ti om det er alle enige, men det er om Formen og Betingelserne for denne Understøttelse og om hvorledes Midlerne dertil skal tilvejebringes, det gælder. Derved, at man i vore Dage stærkere end nogensinde før har indset den Ubillighed, der hersker paa disse to Omraader, og krævet en Reform deraf, er det moderne Alderdomsforsørgelsesspørgsmaal opstaaet.

I Virkeligheden behøves der heller ikke mange Ord for at godtgøre det uheldige ved den bestaaende Ordning. Den hæderlige udtjænte Arbejder, om hvem det fra alle Sider erkendes, at han, saafremt han har skullet sørge anstændigt for sine Børns Underhold og Opdragelse, afgjort har været ude af Stand til selv at sikre sin Alderdom, henvises — lige saa fuldt som Drukkenbolten og Dovenkroppen — til en Forsørgelse, ved hvilken han i heldigste Tilfælde mister sin fulde personlige Frihed og en væsentlig Del af sine borgerlige og politiske Rettigheder og i uheldigste maaske underkastes en haard og krænkende Behandling. Den saa godt som sikre Udsigt hertil, der for overordentlig mange staar som den mørke Baggrund for deres Liv, kan ikke andet end svække Selvfølelsen og Handlekraften, og for manges Vedkommende bidrager Forvisningen om, at Fattigvæsenet dog tidligere eller senere bliver Enden paa Legen til at de, endog førend det strængt taget gøres nødvendigt, opgiver Ævret og glider ind under den offentlige Forsørgelse. —

Ogsaa den Maade, hvorpaa Midlerne til Fattigforsørgelsen tilvejebringes, aabner Vejen for megen Uretfærdighed. Fattigbyrden hviler jo udelukkende paa Kommunerne, og det vil for Landkommunernes Vedkommende sige: overvejende paa Hartkornet. Af Sognekommunernes samlede Udgift, der i 1886 var c. 13 Mill. Kr., gik lidt over $4^1/_2$ Mill. til Fattigvæsenet alene, og samme Aar indkom over 64 Procent af disse Kommuners samlede Skatteindtægt ved Skat paa Hartkornet. Saaledes som Forholdene i senere Tider har udviklet sig, kan dette ikke siges at være heldigt, og da vi mangle en tidssvarende Lov om den mellemkommunale Beskatning, unddrager en Del større Arbejdsgivere sig delvis det Bidrag, de fremfor alle burde svare til Kommunernes Fattigforsørgelse. Desuden er det jo bekendt, hvor uretfærdigt tungt Fattigbyrden hviler paa mange af de mindst bemidlede Kommuner, f. Eks. saadanne, der afgive Bolig for Arbejderbefolkningen i nærliggende Byer, eller som huse større industrielle Etablissementer. Her vilde en Alderdomsforsørgelse virke som en i høj Grad ønskelig Udjævning af de Misforhold, der skabes ved den nuværende Ordning.

Tanken om at finde andre Former for Forsørgelsen af de gamle og erhvervsudygtige har gjort sig gældende paa mange forskellige Maader. For den ældre økonomiske Betragtning, der helst saa meget som muligt vilde undgaa Statens Indgriben, laa det nærmest at forsøge at løse Spørgsmaalet ad Frivillighedens Vej og ved at henvise Arbejderne til deres egne Kræfter. Staten burde, saaledes ræsonnerede man, kun aabne de ubemidlede en let og billig Adgang til Forsikring, men i øvrigt overlade Sagen til dem selv og ikke yde noget Tilskud. I Kraft af dette Princip har man f. Eks. i Frankrig i 1850 stiftet en billig Livrenteanstalt, der særlig var bestemt for de ubemidlede Klasser. Det viste sig imidlertid snart, at den aldeles overvejende benyttedes af mindre Kapitalister. Ogsaa i England har man gjort et mislykket Forsøg i den Retning ved Loven af 18. August 1882, ifølge hvilken samtlige Landets 8000 Postsparekasser sattes i Forbindelse med en for ubemidlede bestemt Livrenteanstalt, men skøndt man gennem Postkontorerne har kunnet indbetale sine Præmiebeløb ganske efter Tid og Lejlighed og skøndt man paa forskellig Maade har ladet sig det være magtpaaliggende at udbrede Kundskab om Forsikringsanstalten og dens Fordele i Arbejderkredse, var man dog endnu i August 1886 kun naaet til det efter Landets Størrelse

forsvindende lille Resultat, at der var tegnet lidt over 2000 Livrenter.

De fleste har da ogsaa i nyere Tid med disse og lignende Eksempler for Øje været paa det rene med, at ved Arbejdernes egne Kræfter alene kunde Maalet ikke naas. Man har da forsøgt at forbinde Frivillighed med Statshjælp, idet man har foreslaaet at oprette Statsforsikringsanstalter, i hvilke det stod Arbejderne og med dem ligestillede frit at indtræde, men hvor man forsøgte at drage dem til ved at yde et Bidrag fra Stat og Kommune, der skulde staa i Forhold til deres eget Indskud. Hos os blev det allerede af den af Indenrigsministeriet i 1873 nedsatte Arbejderkommissions Flertal foreslaaet at oprette en saadan Anstalt. Man vilde ikke — med Mindretallet — slaa ind paa nogen Tvangsforsikring, fordi man derved frygtede for at gaa glip af det opdragende Element, der laa netop deri, at man *frivillig* underkastede sig Savn for at sikre sin Fremtid, og navnlig frygtede man for at aftvinge Arbejderne Bidrag, som — om end smaa i sig selv — dog vilde være store nok til at hindre dem fra at tilfredsstille nærmere liggende naturlige Krav. „For ikke at tale om", siger Flertallet, „at man ved saaledes at fratage Arbejderen Smaasummer ofte kan komme til at berøve ham Lejligheden til selv at forbedre sin Stilling betydelig paa anden Maade, t. Eks. ved at købe Jord, ved at etablere sig som selvstændig Mester eller Handlende eller skaffe sig anden selvstændig Virksomhed, saa vilde som oftest de Bidrag, man vilde kræve af Arbejderen, være saa store, at han kun med den største Møje kunde afse dem, og i mange Tilfælde ligefrem vilde være ude af Stand til at skaffe sig og Familie det nødvendige Underhold for den øvrige Del af Lønnen". En Undtagelse fra sit Princip vilde Flertallet dog gøre for Tyende, Haandværkslærlinge og Fabrikarbejdere i Alderen mellem 15 og 20 Aar, idet saadanne skulde være tvungne Medlemmer af Forsikringsanstalten. Stats og Kommunes Tilskud skulde for samtlige forsikredes Vedkommende udgøre tilsammen lige saa meget som den forsikredes eget Indskud, dog ikke ud over 20 Kr. aarlig.

Paa disse Grundsætninger var det ogsaa, Regeringen i det væsentlige støttede sine Forslag af 1883 og 1884. Efter det sidste af disse skulde Anstalten være garanteret af Staten og bestyres i Forbindelse med Livsforsikrings- og Forsørgelsesanstalten af 1871. Som Medlemmer skulde kunne optages Mænd og Kvinder imellem

18 og 45 Aars Alderen, som ere ubemidlede, og for hvem, „henset til deres Livstilling og Familieforhold, en Alderdomsforsørgelse af indtil 300 Kr. aarlig maa antages at være af væsentlig Betydning“. Medlemmerne kunne gøre deres Indskud enten frit eller til forud bestemte Tider. Statskassen yder et Tilskud, der varierer efter den Alder, i hvilken den forsikrede har gjort sit Indskud, saaledes at Maximum, 82 Procent, giver for Indskud, der er gjorte inden den forsikredes 19de Aar og Minimum, 10 Procent, for Indskud gjorte i det 55de Aar; er det regelmæssig erlagte faste Indskud, forøges Tilskudene dog med 10 Procent. For det samlede Beløb erhverves ved 55 Aars Alderen en Livrente for den forsikrede paa højst 300 Kr. aarlig.

Denne Plan har været Genstand for særdeles megen Kritik og er — de politiske Differenser ladte ude af Betragtning — aldrig naaet til nogen almindeligere Anerkendelse. Det maa paaskønnes, at Regeringen i det hele havde Mod og Vilje til at binde an med Sagen, men Planens Svaghed er rigtignok saare iøjnefaldende. Grænsen mellem dem, der maatte optages og dem, der skulde staa udenfor, var overordentlig svævende og ubestemt. Hvor mange er der ikke, som maa kaldes ubemidlede og for hvem en Alderdomsforsørgelse af 300 Kr. aarlig for en enkelt Person „maa antages at være af væsentlig Betydning“ og som dog indtage saadanne Stillinger i Livet, at ingen kan ønske Statens Midler anvendte til at understøtte dem. Desuden: hvor mange vilde der vel blive indenfor den egentlige Arbejderklasse, der formaaede at udrede Præmier, som de, der efter dette Forslag vilde blive nødvendige. Selv i det højst usandsynlige Tilfælde, at den vedkommende indtraadte ved sit 18de Aar og betalte regelmæssige Indskud lige til sit 55de Aar, vilde den aarlige Præmie dog blive Kr. 25. 72 Ø. for en Mand og Kr. 28. 44 Ø. for en Kvinde, og under den adskillig rimeligere Forudsætning, at Indtrædelsen først finder Sted i en modnere Alder, f. Eks. ved det 29de Aar, bliver den aarlige Præmie endnu langt højere, nemlig Kr. 53. 16 Ø. for en Mand og Kr. 58. 80 Ø. for en Kvinde og saa fremdeles rask stigende for hvert Aar Indtrædelsen yderligere opsættes. Enhver, der er noget kendt med Arbejderforholdene — især da paa Landet — vil indrømme, at der ingen Udsigt er til, at Arbejdere med jævn stor Familie skal kunne svare slige Beløb og endda fyldestgøre deres nærmest liggende Forpligtelser. I Betragtning heraf og af den svævende Grænse, vilde der være overvejende Sandsynlighed for, at en

Anstalt af denne Natur kun vilde blive benyttet af den lavere Middelstand og nogle faa af de bedst stillede Arbejdere. Og saa møder os da den vægtigste Indvending, der overhovedet kan gøres mod denne Plan. Statskassen fyldes jo for en ikke ringe Del netop med de Summer, som de ganske ubemidlede yde gennem Tolden paa Livsfornødenheder og Brændevinsafgiften, og kan det da overhovedet forsvares at lade de fattigste yde Bidrag til en Forsørgelse, der aldeles overvejende kommer de forholdsvis bedre stillede til Gode? Det forekommer mig utvivlsomt, at dette Spørgsmaal maa besvares benægtende.

Nej, skal der være Tale om en virkelig Løsning af Alderdomsforsørgelsesspørgsmaalet, og skal det blive forsvarligt at anvende betydelige offentlige Midler i dette Øjemed, saa maa man sikre sig, at alle eller dog det aldeles overvejende Flertal af Arbejderne kommer med. Man kan gøre Statstilskudene endnu større end paatænkt, man kan indrette Anstalten aldrig saa praktisk, det skal dog nok vise sig, at det, saafremt Indtrædelse eller Ikke-Indtrædelse er overladt til enhvers frie Bestemmelse, kun bliver et forsvindende Mindretal af dem, for hvem Institutionen er bestemt, der nogensinde faar med den at gøre. Ævnen strækker hos de allerfleste ikke til, og selv hvor den undtagelsesvis gør det, mangler der som oftest den Forudseenhed, som skulde bringe yngre Mennesker, der endnu er sunde og kraftige, til at tænke paa de gamle Dage. De Erfaringer, der i Frankrig er gjorte med Statstilskud til frivillig Forsikring og de smaa Resultater, der hos os er naaet gennem en Institution som de forenede Kommuners Alderdomsforsørgelseskasse, viser i samme Retning. Man kan faa Arbejdere til at sikre sig mod nærmereliggende Onder som Sygdom og Ildsvaade, men Alderdom og varig Erhvervsudygtighed, det ligger for fjærnt, og desuden vil Ævnen til Forsikring jo som oftest være udtømt gennem de først nævnte Opgaver alene.

For saa vidt som man har ment at maatte løse Spørgsmaalet ad den egentlige Forsikringsvej, er det derfor ogsaa mere og mere mod Tvangsforsikringen, Tanken har vendt sig rundt om i Europa, ja endog i England har man alvorlig syslet hermed. Jeg skal dog her fremføre to Hovedtyper paa Alderdomsforsørgelse gennem Tvangsforsikring og med Tilskud af det offentlige: nemlig den tyske Lov af 22. Juni 1889 om „Forsikring mod Erhvervsudygtighed og Alderdom“ og det af den svenske Arbejderkommission i forrige Aar fremsatte Forslag.

Af disse er den tyske Lov dog den, der har Krav paa langt den største Interesse. Først og fremmest, fordi den allerede er en fuldbragt Kendsgerning og om mindre end tre Maaneder skal føres ud i Livet. Desuden er den efter sin Natur langt mere omfattende og dybtgribende end det svenske Forslag. Nutiden har ikke set større Reformværk paa det social-økonomiske Omraade end dette. Ikke mindre end omkring 11 Millioner Mennesker vil blive umiddelbart dragne ind under denne Lovs Rækkevidde, og Omkostningerne ved dens Gennemførelse vil, naar den er traadt i fuld Virksomhed, beløbe sig til op imod tre Hundrede Millioner Reichsmark om Aaret. Her er nemlig for første Gang forsøgt at drage ogsaa Arbejdets Invalider ind under regelmæssig Forsørgelse. Dette gør selvfølgelig Opgaven uendelig kompliceret og vanskelig at løse, men først derigennem er det ogsaa der bliver nogen ret Mening og Sammenhæng i det hele. At forsikre mod Alderdom alene, naar man samtidig lader dem, der inden de endnu har naaet Oldingealderen, har opslidt deres Kræfter under Arbejdet, blive staaende paa bar Bakke, det er kun en halv og stykkevis Foranstaltning. Hvad hjælper det en Mand, at han véd sin Alderdom nogenlunde sikret, naar han maaske længe inden han har naaet den Alder, hvor han kan gøre Krav paa Alderdomsforsørgelsen, paa Grund af Erhvervsudygtighed har maattet søge Fattigvæsenet. Kun naar Alderdoms- og Invalideforsørgelsen supplere hinanden, vil der — i Forbindelse med Syge- og Ulykkesforsikringen — være skabt en nogenledes Betryggelse for den flittige og ordentlige Arbejder, og han behøver da ikke længere at se hen til Fattigforsørgelsen som sin sandsynlige Fremtidslod.

Den tyske Lovs Hovedbestemmelse er følgende: Forsikringspligtige er alle Arbejdere, Medhjælpere og Tjænestetyende af begge Køn, som arbejde for Løn, Besætninger paa tyske Skibe og Handelsmedhjælpere og forskellige andre Funktionærer, hvis Løn ikke overstiger 2000 Rm. aarlig. Ogsaa andre, navnlig smaa selvstændige erhvervsdrivende, der ikke regelmæssig beskæftiger mindst én Arbejder, kan ved Forbundsraadets Beslutning inddrages under Forsikringspligten. Undtagne fra denne er Statens og Kommunernes Embedsmænd og Personer, der paa Grund af legemlig eller aandelig Lyde maa betragtes som i det væsentlige erhvervsudygtige.

Forsikringens Maal er at yde en Alderdomsforsørgelse fra det fyldte 70de Aar, der varierer fra 98 til 204 Reichsmark og en Invalideforsørgelse, der varierer fra 114 til 415 Rm. aarlig

Beløbenes Størrelse retter sig efter, hvilke Lønningsklasser den forsikrede har tilhørt paa de Tider, da hans Indskud er bleven betalte. Inden nogen kan faa Invalideunderstøttelse, maa han have ydet Bidrag mindst i 5, inden han kan faa Alderdomsforsørgelse mindst i 30 Aar; dog gælder der for Overgangstiden kortere Frister. Som vedblivende erhvervsudygtig regnes den, der ikke mere er i Stand til ved et for ham passende Arbejde at tjæne mindst $^1/_6$ af det, der er fastsat som Normallønnen for den Klasse, han tilhører. Har nogen i 4 paa hinanden følgende Aar ikke betalt Bidrag for mindst 47 Uger, betragtes han som udtraadt. Dog ophører Bidragspligten i Sygdomstilfælde, og for dem, der er indkaldte til Militærtjæneste, betaler Staten. Ogsaa for midlertidig Invaliditet ydes der Understøttelse, naar vedkommende bevislig har været erhvervsudygtig i et Aar.

Forsikringens Omkostninger bæres af Arbejderne, Arbejdsgiverne og Staten, saaledes at hver Arbejder for den første 10aarige Periodes Vedkommende betaler fra 7 til 15 Pfennige ugentlig, alt efter den Lønningsklasse, han tilhører, og Arbejdsgiveren lige saa meget. Senere vil Ugebidragene stige til fra 11 til 33 Pf. Arbejdsgiveren indeholder Arbejderens Bidrag i Ugelønnen; dertil tilskyder saa Staten 50 Rm. aarlig for hver ikrafttraadt Forsikring. Restancer inddrives som kommunale Skatterestancer.

Organisationen er den, at der i hele Riget oprettes i alt 31 Forsikringsanstalter, nogle gældende for visse Provinser indenfor en større Stat, andre for en enkelt Stat eller flere saadanne. Hver Anstalt har en ret kompliceret Bestyrelse, med Hensyn til hvilken det dog maa fremhæves, at der er lagt Vægt paa at faa saa vel Arbejderne som Arbejdsgiverne ligeligt repræsenterede i det Udvalg, der staar ved Siden af den egentlige Administration, i Tilsynsraadet og i Voldgiftsretten, der afgør tvivlsomme Spørgsmaal, dog under Appel til den øverste Statsmyndighed for Arbejderforsikringsvæsenet.

I Sverige har Opgaven ogsaa for Kommissionsflertallet været en Tvangsforsikring, men den er indrettet væsentlig anderledes end den tyske. For det første er alle erhvervsdygtige Individer inddragne under Forsikringen, idet man har anset det for omtrent ugørligt at drage en rimelig Grænse mellem dem, der skulde tages med og dem, der skulde udelukkes. Forsikringens Maal er derimod betydelig mere indskrænket, idet der kun tilsigtes at yde en Alderdomsforsørgelse paa 72 Kr. aarlig fra det 60de

Aar til hver enkelt, ingen Invalideforsørgelse. Man haaber saa paa, at dette ringe Beløb skal blive suppleret ved frivillig Forsikring. Det er Meningen, at enhver ordinært skal betale for sig uden Tilskud af det offentlige, men i Erkendelse af, at mange vil være ude af Stand til at yde de forlangte Præmier, har man foreslaaet, at enhver Kommune aarlig skal betale Præmiebeløbene for 3 Procent af sine Beboere. Med Hensyn til Præmiebetalingen har man optaget den af Englænderen Blackley først fremsatte Tanke, at Præmierne bør ydes i de unge Aar, før endnu Familieforpligtelserne er bleven for store. Man har da tænkt sig, at Betalingen skulde begynde med det fyldte 18de og ophøre med det fyldte 28de Aar. Præmien vilde saa blive 25 Ø. ugentlig eller 13 Kr. om Aaret. For at det ikke skal vare altfor længe, inden Forsikringen begynder at virke, foreslaar man, som en Overgangsbestemmelse, at ogsaa de 10 paafølgende Aldersklasser, altsaa indtil det fyldte 38te Aar, skal inddrages under Loven, men da Præmien for dem bliver større, træder Staten midlertidig hjælpende til. Den største Byrde, der efter denne Lov kan komme til at paahvile Kommunerne, vil blive c. 1,800,000 Kr. om Aaret, og det største af Statens midlertidige aarlige Bidrag bliver c. 1,650,000 Kr. — I et efter Kongens Initiativ fremsat alternativt Forslag er Statstilskudet foreslaaet forøget, dog under Bibeholdelse af det samme Grundlag som tidligere.

Navnlig det svenske Forslag er blevet overordentlig strængt bedømt. Af Komitéens ti Medlemmer har de fem ikke sluttet sig til det, og de Autoriteter, hvis Mening er bleven æsket, har gennemgaaende erklæret sig imod det. Der synes altsaa end ikke at være synderlig Udsigt til, at der for Rigsdagen vil blive fremsat noget Forslag i den Retning. Ogsaa den tyske Lov har jo været underkastet megen Kritik og har sine saarlige Punkter.

Naar vi nu vil se paa disse Forslag — og da navnlig paa det tyske — under Synspunktet af, hvorvidt de egne sig til Omplantning hos os, da er den første væsentlige Indvending den, at der følger et saa urimelig kompliceret og kostbart Administrations-Apparat med dem. Det gælder allerede for det svenske Forslags Vedkommende, men dog i endnu højere Grad for det tyske. Hvilken Mængde af nye Embedsmænd vilde der ikke blive Brug for, hvis vi hos os skulde indføre hele dette tungt arbejdende Maskineri med særlig Forsikringskonto for hver eneste Arbejder og Smaamand her i Landet, med Kontrol og Tvang og Udpant-

ninger og Lønningsklasser o. s. v. o. s. v. Kun tyske Professorers og Bureaukraters Hjærner kunde udklække noget saadant. En meget stor Del af de Summer, der tilvejebragtes vilde gaa til Bestyrelsesomkostninger — for laveste Lønningsklasse efter det tyske Forslag saaledes over ¼ af de aarlige Præmier —, og hvor meget vilde ikke indirekte gaa tabt gennem Spild af Tid for dem, der uden Vederlag skulde yde deres Medvirkning.

Endvidere: hvilke Følger vilde en saa uhyre Ophobning af Kapital paa Statens Haand have for vor Samfundsøkonomi i det hele og for Forsikringsanstaltens Soliditet i Særdeleshed? Naar den tyske Lov træder i fuld Virksomhed, vil der aarlig samles et Par hundrede Millioner Rm. i Forsikringsanstalternes Kasser igennem Arbejdernes og Arbejdsgivernes Bidrag. Vil ikke dette i Længden trykke Rentefoden, saaledes at Anstalterne ikke kunne fyldestgøre deres Forpligtelser? Endelig det vigtigste: kan man udenvidere gaa ud fra, at der som Regel er Ævne til Stede hos vor Arbejderstand til at bære de Udgifter, der her er Tale om tvangsvis at paalægge den? Arbejderkommissionens Flertal mente jo at maatte svare nej til dette, og jeg gad vidst, om dog ikke de fleste vil give den Ret deri, i alt Fald for Landarbejdernes Vedkommende. Efter Arbejderskemaerne af 1872 beløb en Landarbejders Indtægt her i Landet sig gennemsnitlig til mellem 350 og 400 Kr., Kost og alt iberegnet. Efter senere Undersøgelser af Dr. Sørensen i Hobro, særlig for Aalborg Amts Vedkommende, maatte Aarsindtægten for en jordløs Landarbejderfamilie sættes til mellem 400 og 450 Kroner, alt iberegnet. I nogle Egne bliver det maaske mere, men i nogle ogsaa mindre; lad os sige, at det svinger omkring 450 Kr. aarlig, saa siger vi næppe for lidt. Og er der, naar der skal betales Kontingent til Sygekassen, naar der skal lægges lidt hen til Tider, hvor det er ringe med Fortjænesten, naar der skal være Tale om en nogenlunde anstændig Opdragelse af Børnene, egentlig nogen Rimelighed i at paalægge yderligere regelmæssige Ydelser til Alderdoms- og Invalideforsørgelse? Man gør det jo heller ikke nu, og hvem betragter det egentlig som Udslag af nogen særlig Mangel paa Forudseenhed, naar en gammel udslidt Arbejder maa gaa paa Sognet? Desuden, vil man ikke fra socialdemokratisk Side sige: naar I paalægge os Tvangsbidrag, saa sørg ogsaa for, at der altid er Arbejde for os at faa. Denne Fordring om „Retten til Arbejde“ er allerede dukket stærkt op i Tyskland i Forbindelse med

Forsikringstvangen, og hvilke Konsekvenser det vil medføre er ikke svært at se.

Vil vi altsaa undgaa Bidragstvangen, den store Kapitalopsamling og det tunge og dyre Embedsmaskineri, hvad Vej er der da at gaa, naar vi trods alt ikke vil opgive at faa en Alderdoms- og Invalideforsørgelse sat i det offentlige Fattigvæsens Sted for alle flittige og hæderlige Arbejdere? Indenrigsministeren har jo i sit Fattiglovforslag foreslaaet en midlertidig Løsning, gaaende ud paa, at alle, der fra deres 60de Aar maa ty til det offentliges Forsorg, og som er Medlemmer af en anerkendt Sygekasse og aldrig nogensinde har modtaget Fattigunderstøttelse, skal kunne nyde den Hjælp, der af Kommunen ydes dem, uden at det medfører Fattighjælpens sædvanlige Følger. Forslaget hviler paa en human Tankegang og vil kunne stifte Gavn, men Ministeren er selv den første til at indrømme, at en Alderdomsforsørgelse i egentlig Forstand er det ikke, og at det paa ingen Maade er Meningen at opgive at stræbe henimod en saadan, selv om man skulde faa dette Forslag gennemført. En Alderdomsforsørgelse er det ikke, fordi der her ikke er Tale om en fast aarlig Sum, som vedkommende kan regne paa og kræve som sin Ret, og ligeledes er det ikke til at se, hvordan Kommunernes Tilsyn og delvise Indgriben i den fattiges Selvbestemmelsesret, f. Eks. med Hensyn til Opholdssted o. lign., skulde kunne undværes. Desuden vil jo mange udelukkes alene derved, at der kun er Tale om Sygekassemedlemmer, og det endda kun om saadanne, der aldrig har været i mindste Berøring med Fattigvæsenet, selv om de har betalt tilbage hver en Hvid, de har modtaget. Endelig er der ingen Tvivl om, at dette Forslag vil medføre en Overbebyrdelse for Kommunerne, ti hvis det kommer til at virke efter sin Hensigt, vil mange flere gamle søge Kommunernes Hjælp end hidtil.

At stille fuldt begrundede Forslag i denne Sag er for Enkeltmand, ja for Rigsdag og Regering paa Sagens nærværende Trin umuligt. Man er andre Steder først skredet til at opstille egentlige Forslag efter aarelange Undersøgelser, og det af den Art, som det koster mange samvirkende Kræfter og mange Penge at foretage paa rette Maade. Imidlertid danner man sig jo, naar man sysler med Sagen, en Mening, og jeg skal ikke tilbageholde det foreløbige Resultat, jeg for mit Vedkommende er naaet til.

Den hele forudgaaende Kritik af de forskellige fremkomne Forslag viser egentlig Vejen: jeg tror, det mere og mere skal vise

sig, at for os her hjemme bliver det den: uden Præmiebetaling, Forsikringstvang, stort Embedsmaskineri o. lign. at lade det offentlige udbetale en bestemt mindre Sum aarlig til enhver uberygtet Arbejder, der bevislig er erhvervsudygtig eller som har naaet en bestemt Alder, f. Eks. 65 Aar. Noget lignende — men kun for Alderdomsforsørgelsens Vedkommende — er allerede anbefalet under en Forhandling i Horsens Landboforening, i hvilken bl. a. Seminarieforstander P. Bojsen og Redaktør V. Lassen deltog, og senere i et Foredrag af Kontorchef Rubin ved Købstadforeningens Møde i Randers forrige Aar.

Man vil spørge, hvordan skal Grænsen drages: jeg vil svare, at man her i alt væsentligt kan henholde sig til de Grænsebestemmelser, der er givne i Regeringens Forslag til Lov om anerkendte Sygekasser; de Klasser af Befolkningen, der her er erkendte berettigede til at nyde godt af det offentliges Understøttelse til Sygekasserne, vil omtrent være ensbetydende med Arbejderklassen og de med den ligestillede. Tvivlstilfælde vil naturligvis forekomme, men de maa afgøres af de Autoriteter, som Loven dertil bestemmer. Af de gamle og erhvervsudygtige, der henhørte til de forsørgelsesberettigede Samfundsklasser, burde saa i øvrigt kun kræves Uberygtethed og det i et vist Tidsrum inden Forsørgelsens Indtræden at have været udenfor Fattigvæsenets Omsorg.

Af Grunde, jeg allerede har anført, maa det vistnok, for at der skal kunne naas en virkelig retfærdig Ordning, kræves, at man faar de bevislig erhvervsudygtige med. Man kan saa til Gengæld sætte den Alder, ved hvilken Alderdomsforsørgelsen indtræder, temmelig højt; de, der bliver erhvervsudygtige forinden, har jo nemlig allerede opnaaet Forsørgelse.

Understøttelsen kan af mange Grunde ikke blive stor; Midlerne er begrænsede og man maa vogte sig for at tynge saa haardt paa vore produktive Erhverv, som jo dog til syvende og sidst kommer til at bære Byrden, at de derved hæmmes i Udviklingen, ti det vilde netop ramme Arbejderne haardest af alle, og man vilde paa den Maade tage mere med den ene Haand, end man gav med den anden. Selv om man ikke gav mere end, hvad Kommunerne nu yder deres fuldt forsørgede Fattiglemmer, saa vilde der dog være sket et overordentligt Fremskridt, idet de gamle og svage vilde have noget bestemt at stole paa, idet de ikke vilde lide nogen krænkende Indskrænkning i deres borgerlige og menneskelige Rettigheder, og idet de frit kunde udnytte de

Rester af Arbejdskraft, de endnu maatte have tilbage, ved at flytte derhen, hvor de mente bedst at kunne leve. Vor Statistik oplyser os ikke om, hvor meget Kommunerne her i Landet gennemgaaende giver deres fuldt forsørgede Fattiglemmer. I Sverige har man derimod gennem Arbejderkommissionen foretaget en nøjagtig Undersøgelse desangaaende og har fundet 80—90 Kr. som Gennemsnitstal for Landet, 120—130 Kr. for Byerne. For Invaliderne maa der — som ogsaa den tyske Lov har anerkendt — bestemmes en noget højere Sum end for de gamle, idet de ofte endnu vil have Familieforpligtelser at opfylde. Understøttelserne bør indenfor hver af de to Klasser være lige store for forskelligt lønnede Arbejdere, kun at der bliver én Sats for Landet, én for Byerne. Der skal jo her kun være Tale om at sikre Livets første Fornødenheder, og en Deling efter Lønningsklasser som i Tyskland vilde føre til de største administrative Vanskeligheder.

Mange vil vel kalde det urimeligt, at Understøttelsen skal ydes, enten der er bevislig Trang til Stede eller ikke og mene, at dette vil svække Driften til Selvvirksomhed. Jeg svarer dertil, at for en Arbejder, der enten er erhversudygtig eller 65 Aar gammel, vil der saa godt som altid være Trang til Stede, og har han undtagelsesvis skaffet sig saa gode Kaar, at han strængt taget nok kunde komme ud af det paa egen Haand, vil den offentlige Understøttelse kun være en fortjænt Præmie for ualmindelig Orden, Flid og Nøjsomhed. Alt hvad man ved egen Kraft naaede, bevirkede da ogsaa en virkelig Forbedring af ens Stilling og blev derfor saa meget mere attraaelsesværdigt. Nu er Forholdet altfor ofte det, at gamle og skrøbelige Folk, der lige kan hænge ved det uden Fattigvæsenets Hjælp, i Grunden lever uslere end Fattiglemmer. Endelig og ikke mindst maa det huskes, at *enhver* Alderdomsforsørgelsesplan medfører Risikoen for, at det offentliges Støtte ogsaa i enkelte Tilfælde bliver Folk til Del, som strængt taget kunde leve den foruden. Det, at man paa visse ved Loven fastsatte Betingelser faar en *Ret* til Understøttelse, der er uafhængig af Autoriteternes personlige Skøn over ens Trang og Værdighed er netop Alderdomsforsørgelsens Hovedkendemærke i Modsætning til Fattigforsørgelsen.

Administrationen af en Alderdomsforsørgelse som denne maatte i alt væsentligt kunne ydes af de bestaaende kommunale og Stats-Myndigheder, og heri ligger netop et stort Fortrin fremfor den tyske eller svenske Ordning. Ønskeligt vilde det være, om der til

de Sogne- og Byraad, til hvilke den foreløbige Afgørelse af, hvorvidt Alderdoms- eller Invalideforsørgelse kunde tilkomme en Person, maatte tænkes henlagt, ligesom i Tyskland kunde knyttes Arbejderrepræsentanter, hvis Mening altid skulde høres om ethvert Forsørgelsesspørgsmaal, og som i Tilfælde af Dissens med vedkommende kommunale Raad kunde indanke Spørgsmaalet for en Voldgiftsret. At ingen Alderdoms- og Invalideforsørgelse kunde opnaas uden Statsautoritetens Approbation, maatte være en Selvfølge.

Hovedspørgsmaalet bliver naturligvis: hvad vil en saadan Alderdoms- og Invalideforsørgelse koste, og hvor skal Pengene komme fra? Det første Spørgsmaal kan ikke besvares blot nogenlunde fyldestgørende, saa længe vi ikke have langt fyldigere statistiske Oplysninger om de herhen hørende Forhold end nu. Kontorchef Rubin anslog Antallet af ubemidlede Personer her i Landet over 65 Aar til c. 60,000; en saadan Ansættelse er kun omtrentlig, men kan dog nogenlunde gøres paa Basis af det foreliggende Materiale. Vil man gaa videre, til de erhvervsudygtige, mangler ethvert statistisk Holdepunkt. Det eneste man kan gøre, er at tage det tyske Forslag til Udgangspunkt og saa reducere det fremkomne Beløb efter Folketallet; derved naar man til en Bekostning for vort Land af c. 11 Mill. Kr. Da der nu imidlertid her regnes med Alderdomsforsørgelser, der bevæge sig fra knap 100 til knap 200 Kr. aarlig, og med Invalideforsørgelse fra lidt over 100 til c. 380 Kr. aarlig, og da der endvidere er Tale om en meget dyr Administration og om et Land, i hvilket der findes et — ogsaa forholdsvis — langt større Antal af usunde Erhverv med dertil hørende tidlig indtrædende Invaliditet end i vort, maatte man, i alt Fald hvis man med Rubin vilde sætte Alderdomsforsørgelsen til 100—125 Kr. og Invalideforsørgelsen i Forhold dertil f. Eks. til 150—200 Kr. aarlig, kunne regne med en væsentlig mindre Sum, f. Eks. c. 9 Mill. Kr. Naturligvis maa jeg atter og atter gøre opmærksom paa, hvor overordentlig løst et saadant Overslag er, og det kan overhovedet kun blive tilladeligt at opstille det i Mangel af ethvert virkeligt Grundlag.

Det andet Spørgsmaal kan derimod lettere besvares. At Kommunerne kom til at udrede en Del af Beløbet, f. Eks. 3 Mill. Kr., vilde vistnok findes rimeligt, baade i Betragtning af, at den Lettelse i Fattigbyrden, som en saadan Forsørgelse vilde medføre, helt og holdent vilde komme dem til Gode og fordi en Bidragspligt vilde høre naturligt sammen med den fremtrædende

Indflydelse, de vilde faa med Hensyn til Afgørelsen af hvem Forsørgelsen efter den nye Lov skulde tilkomme. Da Kommunernes Fattigudgift her i Landet er c. 7 Mill. Kr., er der endda ingen Tvivl om, at de 3 Millioners Udgift for dem vilde betyde en ikke ringe finansiel Gevinst. — Den øvrige Del af Beløbet vilde saa Statskassen komme til at udrede, men selvfølgelig maatte man, da der her er Tale om saa store Summer, ogsaa anvise den fornødne Midler i Forhold hertil. Ellers naaede man kun at skabe et Konfliktspunkt til mellem Statsfaktorerne. Vi maa ogsaa erindre, at selv om man tænker sig Finansloven vedtagen i den Affattelse som Folketinget i de senere Aar har givet den, vilde der, saafremt Oppositionen paa forskellige sociale og andre Lovgivningsomraader havde faaet sine Krav gennemførte, intet Overskud være blevet — tvært imod! Regering og Opposition er enige nok om at Pengene skal ud, man er kun uenig om, hvor de skal hen. — Af Statstilskudet maatte den større Del udredes ved en Beskatning, der væsentlig ramte de mere bemidlede; hvis Arbejderne selv skulde bidrage noget, maatte det ikke ske gennem en direkte Beskatning, ikke heller gennem en Skat paa Livsfornødenheder, men ene gennem Spiritusbeskatningen, ti denne Byrde kunde man dog unddrage sig, enten helt eller dog paa de Tider, hvor Trangen var størst.

Det Udkast, jeg her har givet, maa selvfølgelig kun betragtes som rent foreløbige Tanker om en Sag, der for vort Lands Vedkommende knap endnu er naaet til sit første Stadium. Først og sidst kræves Undersøgelse og Overvejelse. Og dette er det, som jeg i Dag beder Dem være med til at lægge Regering og Rigsdag for Hjærte ved at stemme for den af Horsens Landbrugsforening foreslaaede Resolution[1]). Jo før der bliver taget alvorligt fat paa denne store Sag, des bedre vil det være, ikke blot for Arbejderne, men for os alle.

---

[1]) Resolutionen lød saaledes: „Delegeretmødet opfordrer Regering og Rigsdag til snarest muligt at foretage de fornødne Skridt til Forberedelse af et Forslag til Lov om en Alderdomsforsørgelse for Arbejdere".

N. Neergaard.

Anselm Feuerbach.

Den Maler, der bærer ovenstaaende vidt kendte Familjenavn, blev født 1829. Allerede fra Fødslen var han ikke blandt de almindelige. Han tilhørte en Slægt, hvis videnskabelige og literære Frugtbarhed og Genialitet har givet selve Navnet Feuerbach en klassisk Klang. Bedstefaderen var den store Kriminalist, Onklen den berømte Filosof, Faderen den bekendte Forfatter til Bogen om „den vatikanske Apollon“, — en fin Lærd, indeklemt i et lille Professorat, der snævrede hans arkæologiske Synskreds. Anselm Feuerbach undfangedes samtidig med denne klassiske Bog om den vatikanske Apollon. Han siger selv i sine Ungdomserindringer[1]), at Faderens hele Sjæl den Gang levede for dette Værk, og han arvede sikkert nok fra Faderen Sansen for den klassiske Oldtid. Des værre fik han i Arvetilgift den tyske Professors Humørsyge, som passede slet til hans Legemsskønhed, — en Arv fra hans stille, yndefulde Moder, der døde kort efter hans Fødsel.

Om hans Barndom og tidligste Ungdom er kun lidet at sige. Syv Aar gammel ligger han dødssyg af Tyfus, og da han begynder at komme sig, sidder den alvorlige og lærde Fader ved hans Side og læser formfuldt Odysseen for ham, medens Pseudo-Klassikeren Flaxmanns Tegninger ligger paa hans Sæng. Svagelig af Helbred, pint af Mareridt, under hvilke han følte sine Hænder svulme kæmpestore, forfulgt af de Uheld, der almindelig ledsager æventyrlig anlagte Børn, hengik hans Barndom under Opsigt af en øm og kærlig Stedmoder, der havde ægtet hans Fader af

[1]) Ein Vermächtniss von *Anselm Feuerbach.* Zweite, mit einigen Briefen und einem Verzeichnisse von Feuerbachs sämmtlichen Werken, vermehrte Auflage. *Wien,* 1885, in 8⁰. — En ny Udgave forberedes.

Medlidenhed. Hans daglige Selskab var hans to Aar ældre, allerede som Barn poetisk anlagte, yndefulde, kloge og smukke Søster. Hendes bløde, drømmende Æventyrsjæl, hendes smaa poetiske Indfald smittede hans djærvere Drengesind, gjorde det modtageligt og kvindelig fint.

En Dag rejste Faderen til Italien, hvor han i Aaringer havde levet i Tankerne. Da han kom hjem, var han bleven en stille Mand. Af det Vid og den Veltalenhed, der havde været ham egen i hans gode Timer, var der intet tilbage. Han fortæredes ved Tanken om for sent at have foretaget denne længselsfuldt attraaede Rejse, der havde forrykket Synspunktet for hans eget Værk. Og han led ved Tanken om paany at skulle lægge sig i Freiburg-Universitetets Spændetrøje. Han hjembragte en Samling af italienske Mønter, Gibs og Kobberstik, — for ham selv et for sildigt høstet Materiale, men for den tidlig kunstnerisk vakte Søn det første Grundlag for dennes senere kunstneriske Retning.

Den unge Feuerbach kom til Düsseldorffs stok-pedantiske Akademi under den gamle Schadows Ledelse. Han maatte vaske „Mesterens“ Pensler, rense hans Palet og købe hans Farver. Lejlighedsvis vistes der ham den Ære at male en Række Ordener eller lignende paa et af Mesterens Billeder, medens Hr. v. Schadow sad ved Siden af ham og sov paa sin Stol. Han maatte i dette „Mester-Atelier“ komponere efter Schadows Regler, som han fik angivet med en Lineal, men han undredes snart over, at man kunde gøre Kompositioner, man ikke selv havde fundet paa. Og han begyndte hurtig at finde dem alle saa græsselig gamle ved dette elendige Akademi, og han længtes med sin idealt anlagte, urolige Sjæl efter noget ungt, noget nyt, noget varmt, noget kraftigt. — Han tog til München uden at finde det, kastedes i Stedet for ind i de daarlige Münchener-Maleres lystige Kunstnerliv, blev — som han selv siger det — lunefuld, doven, flanerende og fornøjelsessyg. Indtil det en Dag, siger han, gik op for ham, at han i sin obligate Fløjelsjakke intet andet var end en unyttig Paafugl, og han forlod München for over Antwerpen at rejse til Paris, hvor han modtog sin første egentlig kunstneriske Indvielse, gennem *Couture*.

Han tilstaar selv, at Opholdet i Paris er et Vendepunkt i hans Liv som Kunstner, og at det er deri, man maa søge Grundlaget for hans senere kunstneriske Retning. Og at det forholder

sig saaledes, er let forstaaeligt, naar man sammenligner de Forhold, hvorfra han kom, med dem, han fandt i Paris. Han kom fra en Kunst, der var gennemsyret af en Friedrich v. Schlegels Kunstfilosofi, ifølge hvilken Kunsten burde være en symbolsk Fremstilling af guddommelige Hemmeligheder. Selv hans gamle Lærer Schadow i Düsseldorff havde hørt til de saakaldte „Nazareners“ Kreds i Rom, der havde ombyttet deres Fædres Tro med den katolske, i begejstret Overbevisning om Troens Vidundere paa Kunstens Enemærker. De mente efter et saadant Skridt at kunne iagttage hos sig selv en dobbel Genfødelse, en kunstnerisk saavel som en menneskelig. De levede samlede som Klosterbrødre i det gamle S. Isidore i Rom; hver sad i sin Celle og komponerede og malede ud af Hovedet. Portrætmaleri forekom dem en Helligbrøde, fordi det tvang dem Ansigt til Ansigt med den ydre Natur. De var fromme, Gud skænkede dem Geniet; det kunstneriske Arbejde var derfor overflødigt. — Allerede Goethe spottede over disse Malere, der mente, at Kunsten ene burde fejre Religionen, og som havde kaaret sig Fiesole til Ideal. Han haanede den Fordring, at alle Malere skulde være Munke, fordi nogle Munke i fordums Tid havde været Malere. Og ogsaa Feuerbach, der i saa mange Henseender passer til Goethes Kunstideal, fandt intet Behag i denne Kunst. „Nazarenernes“ (og en *Cornelius*') teologisk-mystiske Symbolik, deres søgte Allegorier med forklarende Tekst, deres Munkekløgt, deres Salvelse og Pietisme maatte nødvendigvis være en Afsky for denne Ætling af den Feuerbachske Familje, i hvilken Tankens Klarhed og Udtrykkets Form var som et Mærke af Adel. Hin Tids tyske Kunsts Mangel paa Skønhedssans, dens Foragt for Naturstudiet, dens Dyrkelse alene af den hellige og enfoldige Sjæl og af de abstrakteste Ideer maatte naturlig være en Rædsel for denne Søn af den skønhedselskende og tænkende Forfatter til den stilfulde Bog om den vatikanske Apollon. Da Anselm Feuerbach i München første Gang har staaet Ansigt til Ansigt med Cornelius' Værker, skriver han til Faderen og bebrejder ham, at han har skildret ham de olympiske Guder altfor skønt: „Er dette Cornelius, den store Cornelius“, udbryder han, ... „grove Tegnefejl .... ikke Spor af Kolorit“. Og han føjer til: „Morgen komme ich in Kaulbachs Atelier; wie wird es mir gehen? und Schorn? und Schorn?“ —

I Stedet for den tyske Kunsts Germanisme, Mysticisme og Ortodoksi finder han da ved Aarhundredets Midte i Paris den

Coutureske Klassicisme, Naturalisme og Hedenskab. „Körperloser Geist“ var Parolen i Tyskland. „Exagérer la beauté“ var Coutures Valgsprog. Rigtignok var Couture ikke selv nogen fremragende Skønhedsskaber. Men der var i hans epokegørende Hovedværk „Romernes Dekadence“ et *senza errore* i Formgivningen, som maatte vederkvæge en Mand, der kom fra et Land, hvor en Cornelius uden Indsigelse fik Lov til af en Fejltagelse at male seks Fingre paa en Haand, — ja, hvor slig Profanation af det menneskelige Legeme endog ansaas som et Tegn paa ypperlig Genialitet. Der var fremdeles i Coutures Billed en Understrøm af Epikuræisme, som nødvendigvis maatte virke befriende paa „Nazarenernes“ Landsmand, og der var endvidere hos Couture en Kolorit, rigtignok svag og graa, men dog altid en anderledes Lyst for Øjet end Tyskernes blyfarvede Fresker og favnelange Kartoner i Kul og Kridt. Og endelig fandt Feuerbach i Coutures Billed en Aand, der var hedensk og moderne i Sammenligning med den, der raadede i Tyskernes Kunst, hvor selv de Homerske Helte syntes syge af Bigotteri og Kristendom.

Fint modtagelig som han var, lod Feuerbach sin Sjæl mættes af de nye Indtryk og undergik Paavirkning i allehaande Retninger. Var Coutures Billed bygget over en Strofe af Juvenals Satirer, saa var der i Gerômes samme Aar (1847) udstillede „Hanekamp“ en Duft af Theokrit, og Feuerbach modtog dergennem et Pust af den sanselig livsglade Side af det antike Liv og dets Literatur. Men ogsaa fra andre Kunstnere fra hine Aar modtog han sikkert Paavirkning, — fremfor alle fra den schweizisk fødte *Gleyre*, hvis store Formsans og Strænghed maatte tiltale hans medfødte Sans for det plastiske, og hvis fine, i sin Melankoli ufranske Kunst maatte anslaa svagt beslægtede Strænge i hans tyske Gemyt, — fra *Ingres* fremdeles og fra Orientalisterne endelig, deriblandt *Decamps*, hvis Æmner maatte have det nyes og fremmedes Tillokkelse for hans søgende Sjæl. Og samtidig gjorde i Louvre de gamle Venetianere et dybt og varigt Indtryk paa ham.

Et Billed af ham, malet i den Tid, han besøgte Coutures Atelier, viser tydelig hans daværende kunstneriske Sympatier. Det hedder „Hafis ved Skænken“[1]) og forestiller den persiske Digter, Vinens og Elskovens Besynger, improviserende en „Gasele“ til Ære for

---

[1]) Tilh. Hr. Baron v. Harder i Carlsruhe, men findes foreløbig hos Professor Schönleber, Westendstrasse i samme By.

den Vinpokal, han holder i Haanden. Med en Griffel ridser han paa Muren sine inspirerede Ord, medens Ungdommen har lejret sig omkring ham. Det er et for en Begynder lovende Billed, friskere, livfuldere, langt mindre akademisk end et lille professoragtigt og gammelklogt Billed fra Opholdet i Düsseldorff, forestillende en Faun, som lærer et Barn at spille Fløjte[1]). Medens Farven i hint Billed var rød og brun, er den i Billedet af Hafis sølvgraa og skyggeløs, ganske som i „Romernes Dekadence“. Valget af det østerlandske Æmne røber Paavirkningen fra Orientalisterne. Sceneriet og visse Enkeltheder, f. Eks. en Negerinde mellem Hafis' Tilhørere, forraader Studiet af Veronese. Men Aanden og Stilen i Billedet er overvejende Couturesk. Figurernes særlige Art af en vis blød Plastik viser tydelig deres Afstamning, og den Sensualisme, der gennemstrømmer de unge Tilhøreres halvnøgne Legemer er i aabenbar Slægt med de dekadente Romeres.

Paa sin Side synes Couture at have værdsat Feuerbachs Talent. Feuerbach skriver selv: „Coutures Bemærkninger og hans Ledelse er uovertræffelige. Han interesserer sig for mig og behandler mine Mangler med lægevidenskabelig Nøjagtighed. Selv paa den mindste Farveblanding giver han Anvisning .... Kort sagt, jeg velsigner den Time, da jeg betraadte hans Atelier.“ Og andensteds skriver Feuerbach taknemligt: „Ikke tilstrækkelig kan jeg takke den Mester, som ledte mig fra det tyske Spidspensleri til bred og pastos Behandling, fra Skabelons-Kompositioner til stort Syn og stor Opfattelse.“

Feuerbachs Ophold i Paris varede ikke saa længe, at han kunde overbevise sig om, at hans meget beundrede Mester i Virkeligheden var en ufrugtbar Aand, der i sit eneste berømte Billed havde udtømt hele sin aandelige Ejendom. Hans Faders Død kaldte ham nemlig bort fra Paris. Knust og knækket af delvis indbildte, delvis virkelige Sorger var den ældre Feuerbach død uden nogensinde at have fundet sin Begavelses Centrum og uden nogensinde at have faaet stillet tilfreds den stærke Trang til aandelig Produktion, som var den Feuerbachske Slægt egen. En Hjærtefejl i Forbindelse med en Hjærneblødhed røvede omsider hans Liv.

Han efterlod sig ingen anden Formue end den, han havde skænket Verden i Sønnens Begavelse. Blandet i denne Begavelse

[1]) „Kunsthalle“, Carlsruhe.

laa store Stykker af hans eget Sind, — af hans Ærgerrighed, af hans Stræben efter det uopnaaelige, af hans kvalbringende Forfinelse og Skønhedstrang, af hans Uomgængelighed og Melankoli, og i Tilgift: legemlig Svaghed. Med denne tvivlsomt lykkebringende Arv maatte Anselm Feuerbach forlade Paris af Mangel paa Midler til at fortsætte sine Studier, og det er paa dette Stadium af hans Liv den Lidelseshistorie begynder, han rørende — skøndt saare diskret — har skildret i sine Optegnelser.

Allerede den Gang havde han ingen anden Glæde kendt end den, han følte over de ham iboende kunstneriske Ævner. Han havde produceret adskilligt foruden det store Billed af Hafis, men det var alt forblevet hans egen Ejendom. Kummerlig havde han slaaet sig igennem med de knappe Midler, hvormed hans fattige og dog utrættelig offerbringende, altid forstaaelsesfulde, altid opmuntrende og trøstende Moder kunde forstrække ham. For ham, der i sine Optegnelser har skrevet om sig selv, at han var født for et Palads og ikke for en Hytte, har nøjsom Levemaade været haardere end for de fleste, og Fattigdom utaalelig. Han var som det sidste sarte Skud af en aandelig stærkt udviklet Slægt uden legemlig og praktisk Modstandskraft, derfor ikke skabt til at lide Nød. Han følte Nøden ikke blot som en Lidelse, men som en Uretfærdighed og som en Krænkelse af sin Stolthed. Ti der levede i ham en Tillid uden Grænser til hans egne Ævner. Allerede som ganske ung skriver han om sig selv, at han er født til noget stort: „Ofte skuer jeg hundred Aar frem i Tiden og vandrer gennem gamle Galerier, hvor jeg ser mine egne Billeder hænge i stille Alvor paa Væggene. Jeg er født til noget stort, det véd jeg sikkert. Men Ro vil jeg først finde i Døden. Lidelser vil jeg altid have, men mine Værker ville evig leve.“

Da han forlod Paris slog han sig ned i Carlsruhe. Han lejede sig et Atelier, malede en Del smaa Billeder, købte sig saa nogle store Lærreder og skulde nu til at prøve sine Kræfter. Hans første store Billed var en Illustration til den tvivlsomt historiske Anekdote om Aretino, der i et muntert Selskab med Vin og Kvinder under et mægtigt Anfald af Latter gaar bag over med sin Stol og knækker sin Hals. Selv erklærer Feuerbach om dette Billed[1]), at det er malet med en vanskelig beskrivelig Begejstring for Æmnet; i Virkeligheden er det malet med en let

[1]) Tilh. Hr. Hofkapelmester Levi, Arcostrasse, 2. München.

paaviselig og altfor stor Begejstring dels for Couture, dels for Veronese. Æmnet er i sin Aand Couturesk; Aretinos Død er som et Varsel om det stolte Venedigs tilstundende Undergang. Coutures lunkne Sensualisme er let genkendelig i et Par, der favner hinanden, medens baade Billedets Komposition, Typer og Kolorit minder om Veronese. Scenen foregaar paa en arkitektonisk Baggrund, der synes direkte laant fra den store Venetianer; en opvartende Morian, en Hund i Forgrunden, Kvindernes fyldige Skuldre og brede Barme skylder Veronese helt og holdent deres Stil. Og ogsaa til Himlens særegne blaa Farve og Drapperiernes brudte Toner har Veronese været Forbilledet. Alligevel er Billedet Opmærksomhed værd. Det ejer en Friskhed i Haandelaget, som var ualmindelig i hine Aars Tyskland, og det ejer en dramatisk Patos, en stor Højrøstethed, et ved selve Legemsmasserne virkende Liv, som savnes hos Couture.

Man havde givet Feuerbach det Haab, at Carlsruhes Galeri vilde erhverve Billedet. Kommissionen traadte sammen, Billedet blev afvist. Og næsten samtidig led han den Tort, at et andet Billed, han havde malet, og som forestillede den hellige Antonius' Fristelse, af Juryen for den tyske Afdeling paa Udstillingen i Paris blev afvist „paa Grund af Billedets Genstand". I Fortvivlelse og af Raseri skar Feuerbach Billedet i Stykker og kastede Stumperne paa Ilden. Han var da kun 24 Aar gammel, og han vilde have staaet magtesløs overfor Provinsens Bedsteborgere og smaa Professorer i Kunstmaling, havde ikke Badens Storhertug, som synes fra første Færd at have haft Blikket aabent for Feuerbachs Begavelse, opfordret ham til at rejse til Venedig for at kopiere Tizians Assunta. Med Udsigten til en aarlig Pension og i Haabet om at naa Rom forlod Feuerbach jublende Carlsruhe.

Han siger selv, at det Aar, han tilbragte i Venedig, var ham en eneste Drøm af glødende Længsel og begejstrende Forhaabning. Femten Aar i Forvejen havde hans Fader været der, og Anselm Feuerbach minder om det Sted i et af Faderens den Gang nylig udgivne Breve, hvori det hedder: „Ich war verzaubert und wusste die Formel nicht". Og han tilføjer: „Men jeg, Sønnen, skal finde den, stol paa det .... i denne de dødes By vil jeg skabe noget levende". Men „de dødes By" og de dødes Kunst havde bemægtiget sig ham mere end han selv vidste. Han vilde male hele sin Begejstring for Venedig ind i en stor kvindelig Figur; „Poesien" skulde den hedde. Men i Stedet for at gribe i sit eget rige Sind

og øse af det af bedste Ævne, greb han endnu en Gang efter en anden Malers Stil og Palet. I Stedet for at bane sig selv en Vej op mod de gamles svimlende Højder, traadte han i et af deres Fodspor, og malede i „Poesien“ en slet og ret Efterligning af Palmas hellige Barbara. Han sendte Billedet til Storhertugen af Baden som en velment Gave og som en Tak for den Hjælp, han havde ydet ham den Gang, da alle andre var imod ham. Man kastede i Carlsruhe Billedet paa et Pulterkammer[1]) og lod Feuerbach vide, han ikke kunde paaregne yderligere Understøttelse, skøndt man med rette havde været tilfreds med den store og smukke Kopi, han havde udført efter Tizians Billed[2]).

Atter stod han ene i en fremmed By, uden Midler og uden Raad. Men det maatte bære eller briste nu: han vilde ikke forlade Italien, og han rejste over Florents til Rom, der skulde blive hans fremtidige rette Hjemsted. Han skriver i sine Optegnelser: „Allerede i Venedig mældte Daggryet sig, i Florents brød Morgenrøden frem, men i Rom fuldbragtes Underet.“ Og med korte Afbrydelser blev han 17 Aar i Rom og malede dér det bedste, han har frembragt. — —

Tager man nu for sig i Erindringen det samlede Produkt af disse sytten Aars Arbejde, er det først iøjnefaldende dette, at der findes deri intet specifikt tysk Æmne behandlet. Medens han som Yngling paa tysk Grund sværmede for den Opgave at fremstille en „Germanenlager“, er det som om Tysklands Historie, den nordiske Sagnverden, Niebelungen og al hin Tids dertil hørende „Germanenthum“ er ude af hans Sind fra det Øjeblik, han betræder klassisk Jordbund. Han maler i Italien efterhaanden: „Dante med Ravennas Kvinder“ (1858), „Maria med Barnet“, „Ifigenia“, „Gravlæggelsen“, „Paolo og Francesca da Rimini“, „Petrarca og Laura“. En skønne Dag vender han atter tilbage til sin persiske Digter og maler „Hafis ved Brønden“. Derpaa følger: „Korsnedtagelsen“ (Skizze), „Medea“, Platons Gæstebud“, en ny „Medea“, „Paris Dom“, endelig en ny „Ifigenia“ og „Amazoneslaget (1873). Og dette er kun hans betydeligste Værker, nævnte

[1]) Først mange Aar efter fandt Billedet sin nuværende Plads i Carlsruhes „Kunsthalle“.

[2]) „Kunsthalle“, Carlsruhe.

i kronologisk Orden. Foruden dem har han malet mangfoldige Studier af romerske Modeller, Kvinder og Børn, „Dantes Død“, „Romeo og Julie“, „Bacchus og Ariadne“, „Lesbia“, „Orpheus og Eurydice“ og meget andet.

Som man ser: ikke ét tysk Æmne, men næsten lutter Æmner af Biblen, Oldtidens klassiske Sagn og den italienske Renaissances Liv og Digtning. Af Skildringer ud af det daglige Liv findes der derimod i hele hans Produktion saa godt som intet, fraregnet nogle enkelte og ikke betydelige Portræter. Det er en Særegenhed, som utvivlsomt hænger sammen med den romantiske Periode, Feuerbach tilhørte, men den har foruden denne almindeligere Oprindelse en dybere og mere individuel. „De siger,“ skriver Feuerbach et Sted, „at min Kunst ikke er i Rapport med Tiden og med Livet, men hvor kan det være anderledes, naar Livet kun byder mig Kvaler og Ydmygelser.“ Det er i Aaret 1859, d. v. s. i Feuerbachs 30te Aar, han skriver disse bitre Linjer. Allerede den Gang havde altsaa hans sygelig pirrelige Sind, hans ømtaalelige Stolthed faaet saadanne Hug af Verden, at han havde vendt Livet omkring sig Ryggen for at leve ene med sin Fantasi og sine Modeller og opsøge de Sagn og den Historie, der aandede en Storhed, med hvilken han følte sit eget Gemyt beslægtet.

Ser man atter hen til Billedtitlerne vil man se, at hvad han bl. a. ynder at fremstille er en genial og aandfuld Mand i Omgang med skønne Kvinder. Tilbøjeligheden for et Æmne af denne Art var allerede fremme i „Hafis ved Skænken“, og den sporedes i Fremstillingen af „Aretinos Død“. Ganske tydelig finder man den i Æmner som „Dante med Ravennas Kvinder“, „Paolo og Francesca da Rimini“, „Petrarca og Laura“, og ogsaa det Billed, der hedder „Hafis ved Brønden“ fremstiller den inspirerede Digter i Samtale med unge Piger.

Han var fra sin tidligste Ungdom selv bleven fejret af smukke og unge Kvinder, der følte sig tiltrukne af denne Yngling med det geniale Hoved. Selv Mænd, der har set ham som ung, kalder ham dæmonisk skøn, og han kunde være indsmigrende elskværdig, naar han vilde. Skøndt lille af Vækst, havde han en fyrstelig Holdning, hans Tilbøjeligheder vare aristokratiske, hans Væsen Fornemhed og Ynde. Hans blaa Glente-Øjne under den høje Pande, der var halvvejs skjult af blanke mørke Lokker, kunde være skarpe og kolde som Staal, men de kunde ogsaa blive bløde

som en sagte Ild. Hovedets Former var som mejslede af en af Oldtidens Grækere[1]). Intet Under da, at Kvinderne sværmede om denne Skønhed, der skjulte en Aand af en usædvanlig Klarhed, Dybde og Finhed, og i hvilken der boede en Mands ubøjelige Vilje og jærnstærke Karakter. Snart havde Kvinderne i Afstand og Ærbødighed lyttet til hans Ord, som de i hans Billeder lytter til Hafis og Dante; snart havde de enkeltvis skænket ham deres Hjærte som Francesca og Laura i Billederne af Paolo og Petrarca. Feuerbach selv havde elsket en af dem, en skøn Patricierdatter fra Nürnberg, men hun var død i sin tidligste Ungdom, og han havde aldrig helt forvundet dette Tab. Selv om han gav sig hen i nye og senere Kærlighedsforhold, var det mere hans Skønhedssans, der var vaagen, end hans Hiærte, der slog. Og ud af de Kærlighedsforhold, han efter nogle Aars Ophold i Rom knyttede med sine derværende Modeller, voksede hans Kunst i en ny og kraftig Skikkelse.

Disse romerske Kvinder, som var hans Modeller, ejede ingen Dannelse, knap nok nogen Aand. Men de havde en Formskønhed, der var som en Arv fra deres Forfædres stolte Tid. De havde Antikens majestætiske Plastik, dens fornemme Holdning, dens Ro, dens Sundhed, dens Kraft, dens Yppighed. Det var for Feuerbach, som havde selve Antikerne faaet Liv, som havde de sprængt Vatikanets og Kapitols Mure for at leve Livet paany paa Roms Gader og Stræder. Han ledtes gennem disse Romerinder til Forstaaelsen af den græsk-romerske Antik, som han kun havde kendt af sin Faders Afstøbninger, af Flaxmanns og af Coutures Kvasi-Klassicisme, og han lærte at skatte Antiken som det eneste, den er: lutter sublim Skønhed. Han lærte at hylde Antiken uden dogmatisk Tro paa dens saakaldte Regler, lærte sig ikke af den Love eller Skabelon, men lærte kun, at den store Skønhed og den fornemme Simpelhed er Kunstens højeste Maal. Og paa dette — at Antiken ikke var ham et Middel, men det Maal, hvortil han ad Naturstudiets Vej vilde naa — paa dette beror hans Ejendomme-

---

[1]) Feuerbach har gentagne Gange malet sit Selvportræt:
Et Billed fra 1847 findes hos Hr. *Riedinger*, Augsburg,
- — - 1871 - - Hr. v. *Gerold*, Wien,
- — - 1875 - i *Pinakoteket*, München,
- — - 1878 fandtes i Juli 1890 hos Kunsthandleren *Gurlitt* i Berlin.

lighed som Kunstner[1]). Medens Feuerbach — en Klassiker lige saa meget som en Naturalist og en Romantiker — ikke har efterladt sig saa meget som et Blyantsstrøg efter den antike Kunst, har han efterladt sig en Mængde Naturstudier, men kun Studier over saadanne Elementer i Naturen, i hvilke han har fundet Egenskaber i Slægt med den antike Kunst. Han siger selv, at ingen af hans samtidige har arbejdet saa meget efter Naturen som han. Og navnlig Studiet af det menneskelige Legeme har han dyrket som ingen anden i hin Tids Tyskland, da „Nazarenernes“ Kunst var begyndt at afløses af det brogede Historiemaleri med legemstomme Kostymer.

Disse kvindelige Modeller, hvis Elsker han var baade som Menneske og som Kunstner, længe og trofast, betød for ham Inspirationen selv. Han saa i dem Skabelsens Mesterværker, Naturens legemlige Pragtværker, og han gød i deres herlige junoniske Former den ædle Sjæl, han ejede. Produktet af deres Formskønhed og af hans dybe og stolte Aand blev en Række Billedfremstillinger af heroiske Kvinder, der alle Dage vil blive staaende som noget af det formelt og sjælelig nobleste, det nittende Aarhundreds Kunst har frembragt.

Først nogle Aar efter Feuerbachs Ankomst til Rom modnedes hos ham den Personlighed, der præger disse Fremstillinger og det Skønhedsideal, der er dem egent. De første Billeder, han malede i Rom, bar endnu Spor af den langvarige og alsidige Paavirkning, han i sit omflakkende Liv havde modtaget. I det i øvrigt i mange Henseender dejlige og højt fornemme Billed, som forestiller Dante vandrende mellem Ravennas ædle Kvinder[2]), er Paavirkningen fra Palma altfor følelig baade i et Par af Kvinderne og i Koloritens gule Glød. Selv Beatrices Hoved, der læner sig saa ubeskrivelig indtagende, barnlig hengivent mod Dantes Skulder, er hverken nyt eller ejendommeligt i Type eller Udtryk. Alligevel er der i Billedets samtlige seks Figurer en ensartet Adel og Holdning, en Simpelhed i Drapperierne og en Ynde i Bevægel-

[1]) Værd at bemærke i denne Sammenhæng er en lille Bemærkning, der forekommer i hans Optegnelser og lyder saaledes: „Noch heute hat der akademische Zopf nicht begriffen, dass dem Antikenzeichnen das Achtzeichnen vorangehen muss, indem die Antike nur der ideale Ausdruck des vollkommenen Studiums der Natur ist, oder einfacher ausgedrückt: Ehe man Antiken zeichnet, muss man die menschliche Form verstehen.

[2]) „Kunsthalle“, Carlsruhe.

serne, som peger frem mod Feuerbachs senere Stil og røber en hos moderne Malere højst ualmindelig Sans for Menneskelegemets Plastik. Dette Billed er malet 1857—58, de første Aar Feuerbach tilbragte i Rom. Men endnu den to Aar senere malede, i Farven helt, i Typperne halvt venetianske „Marie med Barnet omgiven af musicerende Engle“ [1]) er et Vidnesbyrd om, hvor vanskelig det faldt ham at finde en fuldt personlig Stil, i hvilken han kunde udtrykke den varme Følelse, der gennemstrømmer saavel Billedet af Dante som det af Marie med Barnet.

I Foraaret 1861 er det først, at han — ifølge et Brev til Moderen — har fundet den Model, hvis Skønhed skulde komme til saa at sige at diktere ham hans Stil i de nærmest følgende Aar. Det er om hende, han skriver: „Jeg har fundet en Model, som ikke vilde være daarlig til en Ifigenia. Du skulde bare se den høje Skikkelse bevæge sig i de antike Drapperier. Første Gang veg jeg forskrækket tilbage, idet jeg troede at se en Statue af Phidias for mig“. Der er i disse Ord noget, som uvilkaarlig leder Tanken hen paa Attitude-Dyrkerne fra Aarhundredets Begyndelse. Men for Feuerbach var denne Kvinde — *Nana* var hendes Navn — mere end en passivt æstetisk Fornøjelse. Han studerede hendes Skønhed i alle dens Faser, og den æggede ham til Produktion.

Han begyndte med at gøre hendes Portræt [2]), som røber tydelig den højtidelige Ærefrygt, med hvilken han har staaet Ansigt til Ansigt med dette Vidunder (Fig. 1). Hendes blanke, ravnsorte Haar ligger stramt over hendes lave Pande og former sig i Nakken i en bred Knude. De lange Øjne under de lave Bryn ser rolig fra oven nedad, Næsen er lige, Munden kruset af et næppe mærkbart overlegent Smil. Formerne i dette Hoved er store, men forholdsmæssige; ingen Nerves Dirren har rykket dem af deres Leje, og de samler sig i en Helhed uden Fejl og uden Lyde. Skuldrene er runde, Halsen svær, Barmen spændt, — det er en fuldt moden Kvinde mod de tredive Aar. Haanden, der holder et Shawl sammen om det fyldige Liv har lange Fingre. Hendes Holdning er en Dronnings, — rank, stolt, bevidst og fuld af storladen Ynde. Der er gammel Race i denne Kvinde. Hun behøver ikke at agere for at bruges til Model; hun er et Kunst-

---

[1]) Galleriet i Dresden. En senere Omarbejdelse findes hos Grev *Schack* i München.

[2]) Hos Grev Schack i München.

værk selv. Hun bevæger sig rolig, næsten ladt. Hendes Legeme har den Ligevægt, der ikke kan forrykkes, den Rejsning, som ikke knækker over, den Fylde, der aldrig bliver plump.

Fig. 1. Romersk Model. Schacks Galleri i München.

Og iført det antike Drapperi, som en Billedhugger havde skaaret til hende, bliver hun da en Dag for Feuerbachs Fantasi den stolte Ifigenia, der sidder paa Tauris og stirrer over Havet mod det Grækenland, hvorfra hun — *Nana* — syntes selv at være kommen.

„Das Land der Griechen mit der Seele suchend“, — saaledes har han fremstillet hende[1]). Paa en Klippeblok, over hvilken hun har bredt sin røde Kappe, sidder hun, hvid fra Top til Taa, tilbagelænet i Profil og stirrer over Havet en kølig Morgen. Hendes Hoved bøjer sig vemodig frem, hendes Øje søger med et langt og inderligt Blik det fjærne. Hun er lutter Længsel. Havet er hendes Fængselsmur, hinsides hvilken Friheden og det Hellas findes, som er hendes Længslers Maal.

Denn ach mich trennt das Meer von dem Geliebten
und an dem Ufer steh' ich lange Tage,
Das Land der Griechen mit der Seele suchend;
und gegen meine Seufzer bringt die Welle
nur dumpfe Töne brausend mir herüber.

(*Goethe:* Iphigenia).

Saadan som Feuerbach har formet hende, er hun Grækerinde fra Isse til Fod. Man føler det af hendes Klædedragts store Snit, der er som mejslet om hendes fulde, slanke Legeme; man føler det i hendes ophøjede Ro, i hendes ikke sentimentale Sorg. En saare lykkelig Inspiration har vejledet Feuerbach i dette Billed. Først og fremmest har han givet sin Figur en Størrelse lidt over Naturens: der gør den stor i monumental Forstand. Saa har han hensat den alene paa Baggrund af Himmel og Jord: det forlener den med Ensomhed i stor Stil. Og endelig har han udrustet den med netop det enkle og arkæologisk lidet indviklede Klædebon, som forklarer dens Milieu uden i mindste Maade at rive den ned i den Sfære af Maskerade, i hvilken det moderne Historiemaleri for det meste bliver liggende. Og helt igennem er Billedet malet med det smægtende lange Penselsstrøg, som var Feuerbach egent, og som passer saa forunderlig smukt til Billedets Stemning.

De Karaktermærker, den Stil, som særtegner Billedet af Ifigenia, gaar igen i hans næste store Billede, som forestiller „Christi Begrædelse“[2]). Karakteristisk for Feuerbach er det, at lutter Kvinder her begræder Christi Lig. Betegnende for ham er det fremdeles, at han har optaget dette Træk af den antike Malerkunst: at tilsløre det Ansigt, der skal udtrykke den højeste

[1]) Billedet findes hos Dr. Conrad Fiedler, Arcisstrasse, 32, München.
[2]) Hos Grev Schack i München.

Smerte. Med Hovedet indhyllet i sin Kappe og med Haanden skjulende Ansigtet ligger Maria hen over Sønnens afsjælede Legeme. Til venstre for denne i Sorgen stille og værdige Gruppe knæler de hellige Kvinder i endnu større Stilhed, uden Taarer og uden Gebærder, med Hænderne foldede i stum Andagt. Ifigenias Model røber sig tydelig i disse Kvinder, og det er atter hende, der har dikteret Feuerbach det hele Billeds store, simple Stil. I hver af dets to Grupper tagne som saadanne er der en Afrundethed og en Plastik, som er sjælden i den moderne Malerkunst. Der er maaske endog lidt for megen Plastik i dette Billed, fordi den er der paa det dramatiske Livs Bekostning. Paa den anden Side vilde et mindre afdæmpet dramatisk Udtryk sandsynligvis have berøvet Billedet noget af dets fornemme Stemning, der understøttes kraftig af en graa Kolorit, som optræder her for første Gang i Feuerbachs Kunst for ikke mere at forsvinde fra den.

Billedet blev købt af Münchens bekendte Samler, Grev *Adolf v. Schack;* i hvis Galleri man finder det meste af Feuerbachs Produktion fra de næste fem Aar. Betydningen af dette Forhold til Schack kan ikke overses. Denne store Samler, der dog mangler fremragende personlig Indsigt i kunstneriske Spørgsmaal, var af sine Raadgivere bleven gjort opmærksom paa den ynkelige Tilstand, i hvilken Feuerbach levede i Rom. Da han nærede den for Rigmænd ualmindelige og yderst velsignelsesrige Passion, at redde begavede Kunstnere fra Mørke og Fattigdom, kastede han sin Kærlighed paa Feuerbach og reddede ham virkelig paa et Tidspunkt, da han stod blottet for alle Midler til at fortsætte sin Virksomhed. Feuerbach vedblev sit Liv igennem at være Greven taknemlig, selv efter at det i 1868, efter fem Aars Bekendtskab, var kommet til et Brud imellem dem. Anledningen til dette Brud er ikke vanskelig at forstaa.

Greven, som forstrakte Kunstneren med Midler, vilde have en Mening med angaaende de Billeder, der skulde males til hans Galleri. Feuerbach sendte Schack en Række Skizzer, efter hvilke han skulde gøre sine Bestillinger. Der var mellem disse Skizzer Æmner til smaa Billeder og til store Billeder, til idylliske og til tragiske Billeder. Og netop til de store og tragiske Billeder havde Greven ikke Lyst, og netop dem vilde Feuerbach selv helst male. I fem Aar vedblev dog Kunstneren at tjæne Mæcenen og malede for ham en Række Billeder, i hvilke man kun sjældent fornemmer, at hans Tanker var hos andre og større og ham kærere Æmner.

Mellem Billederne hos Grev Schack findes saa stemningsfuldt et Billed som det, der forestiller Petrarcas første Møde med Laura i Avignons Kirke, og det sjælfulde „Francesca da Rimini og Paolo Malatesta". Billedet illustrerer de Strofer i femte Sang af Dantes Helved, hvori det hedder:

„Én Dag vi sad og læste til vor Gammen
„Om Lanzelot, hvordan ham Amor binder;
„Vi aned intet, ene sad vi sammen.
„Tit gjorde Bogen blege vore Kinder,
„Og vore Øjne mødtes mange Gange;
„Men et Sted er der, som os overvinder.
„Vi læste om, hvordan i Kysse lange
„Sig Elskeren til Smilet kærlig trænger;
„Da kyssed han min Mund, skælvende, bange,
„Ved hvem til evig Tid mit Hjærte hænger.
„Os fristed Digteren til Elskovsbrøde,
„Og hele den Dag læste vi ej længer"

Feuerbach har grebet den dybe Stemning, disse Linjer rummer. Sjældent har vel Kunsten smukkere skildret to Sjæles bløde Smælten i hinanden, sjældent har den vel ogsaa skabt noget sjælelig yndigere end denne Francesca, som bøjer sig ydmygt for den Følelse, hun ikke længere kan beherske.

Men Feuerbach selv var ikke tilfreds med et saa idyllisk Æmne. I sin ubændige Selvtillid tiltroede han sig særlig overordentlige Ævner i Retning af det dramatiske og sjælelig mangesidige. Schack derimod — eller vel snarere Grevens Raadgivere — nærede den ikke helt urigtige Anskuelse, at Feuerbachs Talent gik i Retning af det stille følelsesfulde, det enkle og simple, det usammensatte og ikke dramatisk knyttede. Feuerbach satte Pris paa Titlen Historiemaler, Schack vilde gøre en Genremaler ud af ham. I denne stille Kamp blev ingen af Parterne Sejerherre; der dannedes derimod det Kompromis, at Greven bestemte Billedernes hvad og lod Kunstneren alene om deres hvorledes. Resultatet blev, foruden de omtalte Billeder, en Række Arbejder, der ikke hører til Feuerbachs betydeligste Værker, men i hvilke man tydelig kan studere den Stil, til hvilken han paa dette Tidspunkt af sit Liv var naaet. Adskillige af disse Billeder med deres ret fattige Indhold er i Grunden lutter Stil. Paa landskabelige Baggrunde hensætter han snart en Moder med sine Børn, snart musicerende eller syngende eller legende Smaapiger og halvvoksne Drenge. Motiverne til de landskabelige Baggrunde har han hentet i Roms

Campagne og aabenbart helst i Egne, hvortil Traditionen har henlagt mytologiske Scener. Paa saadanne Steder, — f. Eks. ved Nemisøen, hvor Egeria begræd sin Numa — hentede han sin Inspiration til de storladende simple Landskabsbaggrunde, der bidrager saa mægtig til at hæve hans Billeder ud af den hverdagslige Sfære, i hvilken heller ikke hans Figurer har hjemme. Selv de Billeder, der intet andet forestiller end en Kvinde med nogle Børn eller nogle musicerende Piger og Drenge, bliver i Kraft af Anordningen, Opfattelsen, Behandlingen en Oversættelse af Hverdagens jævne Prosa i en højt søgende poetisk Stil. Der er noget heri, som er særegent tyskt. Den tyske Kunst bærer ofte et eget Præg af Uvirkelighed. Den er i Modsætning til Franskmændenes overfladisk i Studiet af Naturen. Man behøver kun at sammenligne en fransk Romantiker med en tysk Romantiker fra samme Tid, og man vil øjeblikkelig fornemme, i hvor anderledes høj Grad den franske Romantik støtter paa strængt organiske Former end den tyske. Fremdeles har den tyske Kunst et almindeligt Sværmeri for det abstrakt skønne, det ædle, det gode, medens den franske Kunst foretrækker det individuelle og karakteristiske. Endelig er den tyske Kunst oftest en lærd Kunst, d. v. s. en Kunst, i hvilken man sporer Formler, Doktriner, Kunstlærdom og Filosofi, — i Modsætning til den franske Kunst, der vanlig vokser originalt ud af det enkelte, kunstneriske anlagte Individ.

Feuerbachs Kunst er ikke aldeles fri for dette „tyske“, som er os Danske antipatisk, men som selv forstandige Tyskere applauderer. Men han er i sin Kunst aldrig lutter Uvirkelighed, lutter Abstraktion eller lutter Lærdom. Hans Kunst er ikke helt fri for disse Egenskaber, men den rummer meget mindre af dem, end den meste anden tyske Kunst fra dette Aarhundred. Og netop deri, at han er saa forholdsvis lidt tysk, maa sikkert søges den egentlige Aarsag til den ringe Forstaaelse, han i levende Live fandt i 70ernes patriotisk højtstemte Tyskland. Hovedelementet i Feuerbachs Stil er den højc Begejstring over dét i Naturen, der er imponerende ved Vælde og Simpelhed, ved Adel og Udsøgthed, ved Regelmæssighed og Rankhed, ved Formfuldhed og legemlig Kraft. Dette er denne Stils særegne Tilknytning til Naturen. Men den har samtidig en Tilknytning baade til Antiken og til Tidens romantiske Aandsretning. Til Antiken derigennem, at den oversætter Naturens maleriske Fænomener i klassisk-statuariske Former.

Til den romantiske Aandsretning derigennem, at den ynder det fortidige, det ikke hverdagslige og undflyr det almindelige i det samtidige Liv.

I fuld Bevidsthed om sin personlige og i Sammensætningen mærkelige Stil mente Feuerbach sig i Stand til at skrive anderledes store Digte end de smaa Sonnetter i Form af en gitarspillende Dreng eller en syngende Pige, han maatte gøre for Münchens Mæcen. Forgæves opfordrede han denne til at komme hans Ønsker i Møde. Saa skiltes deres Veje, og trods de økonomiske Vanskeligheder, Feuerbach dermed gik i Møde, følte han sig lykkelig over at være fuldkomment sin egen Herre igen, Herre over sine dristige Luner og sit Talents Anvendelse paa nye Omraader. Han havde maaske ikke Blikket aabent for sit eget Naturels Begrænsning; han forvekslede sikkert sit forpinte Sinds nervøse Ophidselse med en ildfuld Sjæl, der ikke boede i ham; han kunde slaa Gnister, men han var ingen luende Ild.

Tragedier vilde han alligevel male: „Medea før Forbrydelsen, Medea efter Forbrydelsen, Medea paa Flugt ved Stranden om Natten, Medea som den elskende Moder, som morderisk Furie, sovende, vaagen, i Anger og i Kval.“ Det skulde blive en *Ristori* paa Baggrund af *Porto d'Anzios* salte Hav.

Men det blev ikke Ristoris Medea, ikke heller Euripides' dæmonisk lidenskabelige Figur. I det første og ikke synderlig store Udkast til en Medea[1]), hvor han har fremstillet hende staaende ved Havet med et Barn i Haanden, rank, stolt, med Haaret flagrende for Stormen, er der ganske vist forsøgt en Skildring af noget uhyggelig vildt og grusomt. Men i det store Billed, han dernæst udførte[2]), har han fuldstændig forladt den gængse Fremstilling af Medea som den legemliggjorte Hævn for at skabe selvstændig en Skikkelse, der er mindre dramatisk, men ikke mindre gribende ved Storhed og fornem Værdighed. Medea (Fig. 2) sidder ned ved Stranden i en Stilling, der svagt erindrer om Ifigenias. I hendes Skød ligger det mindste af Børnene med Hovedet mod hendes Bryst. Foran hende staar det andet Barn lænet op mod hende, og hun slutter dem begge i sine Arme, betragtende stille det mindste Barn. Lidt bag hende sidder Ammen, overvældet af Graad. Atter her har Feuerbach fremstillet den Smerte, som ikke

---

[1]) Nationalgalleriet i Berlin (Haandtegningssamlingen).
[2]) Det nye Pinakotek i München.

kan beherskes, paa Antikens Vis, ved at lade Ammen skjule sit Ansigt i Hænderne og i den simple brune Kappe, hun drager tæt omkring sit Hoved. Nedenfor de tvende Kvinders Fødder fraader

Fig. 2. Medea. Det nye "Pinakothek i München.

Havet omkring en Skare halvnøgne Mænd, som under Raab og Gebærder sætter Baaden i Vandet. Medea sidder uberørt af alt, hvad der foregaar omkring hende, optagen alene af sin Skæbne

57*

og sine Børns. I den hvide Dragt, med det purpurfarvede Shawl kastet løst og ligegyldigt omkring sig, med sit mægtige blankt sorte Haar omslynget af en Række hvide Perler, i sin Ophøjethed og Dejlighed er hun kongelig, — Colchis Kongedatter, forsmaaet og forladt af Jason. Ogsaa *Delacroix* — vel Aarhundredets ypperste Maler — har i sit Billed af Medea[1]) villet male Kongedatteren. Men trods den Krone, hun bærer paa Hovedet, er hun ikke nær saa kongelig som Feuerbachs simple Skikkelse. Og selv Børnene, hun slæber under Armen, selv den Dolk, hun holder i Haanden, selv den Taare, som løber ned ad hendes Næse, selv de Soldater, der forfølger hende, — selv al denne Anskuelighed anskueliggør ikke nær saa godt Medeas Ulykke, hendes Stemning, hendes Hensigt, som Feuerbachs rolige og simple Komposition.

Der er i et Billed som dette en Opfattelse af Aanden i den klassiske Oldtids Mytologi, som turde være enestaaende i vor Tids Kunst. Og man genfinder denne Ævne til at læse genialt, d. v. s. til at læse sig Billeder og levende Liv ud af Literaturens Ord, i det Optrin, Feuerbach i sit berømteste Billed har skildret af „Platons Gæstebud". Jeg tænker her ikke nær saa meget paa det stærkt udarbejdede og ogsaa en Smule omarbejdede Billed, der findes i Nationalgalleriet i Berlin, som paa den allerede 1869 malede Fremstilling, der fornylig er bleven købt af Carlsruhes Galleri.

Aristodemos, Sokrates, Phædros, Pausanias, Eryximachos, Aristophanes og flere andre er komne sammen en Aften hos Agathon. De har spist og drukket, bragt Drikoffer og sunget Sange til Ære for deres Gud. Saa har de drukket igen med Maade, sendt Fløjtespillersken bort og filosoferet til langt hen paa Morgenstunden over Eros, den store Gud. Sokrates har lige talt og Aristophanes vil til at svare, da det banker hæftig paa Yderdøren, og man hører Fløjtespillersken udenfor og stort Spektakel. „Da sagde Agathon: „Se efter Slaver! Og er det en af vore Venner, saa før ham herind, men er det ikke nogen Ven, siger da, at vi ikke svirer men allerede tænker paa at gaa til Ro." Men straks derefter hørte man i Døren Alkibiades' Stemme raabe højt „hvor er Agathon" og forlange, man skulde føre ham til denne ...... og han blev staaende i Døren med en tyk Krans af Vedbend og Violer og særdeles mange Baand om Hovedet, og han sagde: „Værer hilsede,

---

[1]) Malet 1859. Fandtes 1889 paa „den centennale Udstilling" paa Marsmarken.

mine Venner, vil I have en vældig drukken Mand med i Eders Drikkelag? ...... men Agathon bad ham at komme ind."

Det er denne sidste Scene, Feuerbach har malet. Til højre i en prægtig Marmorhal sidder og ligger de lærde Mænd omkring et Bord af Marmor, hvorpaa der brænder tvende høje Bronzelamper. Midt i Billedet skrider Agathon frem mod venstre og rækker Velkomstdrikken til Alkibiades, som med Armen om en nøgen Kvindes Hals kommer ned ad nogle Trin. Han er ledsaget af en dansende Kvinde, Fakkelbærere og nøgne Smaabørn, der bærer Blomster og spiller Fløjte. Salig læner Alkibiades sin slanke Krop mod den stærke Bacchantinde og strækker Haanden hilsende mod Agathon. Imidlertid fortsætter Filosoferne deres Tale, Aristophanes henvender Ordet til Sokrates, som bereder sig til at svare, og nogle unge Mennesker flokkes omkring Mestrene for at lytte til deres Ord.

I mere end ti Aar havde et Billed som dette foresvævet Feuerbach, og han havde brændt af Længsel efter at komme til at udføre det, men Omstændighederne havde nægtet ham hans Ønskes Opfyldelse. Da endelig Billedet var færdigt og udstilledes i München midt imellem en Række Arbejder af Piloty og hans Skole, faldt et Kobbel af dumme og onde Kritikere over det og flaaede dets faa Fejl ud til Bytte for Publikum. Selv *Pecht,* som ellers har saa villig en Forstaaelse af Feuerbachs Storhed, forstod den Gang ikke, hvor fremragende dette Billed var i sin klassiske Aand og hvor højt det i sit graa og simple Kostyme stod over de arkæologisk nøjagtigere, men brogede og uklassiske Billeder af en Gerôme eller en Alma Tadema, hvem Mængden beundrede paa samme Udstilling. Selv Pecht stødtes den Gang af Billedets døde Kolorit uden at forstaa, at Feuerbach har givet det denne Kolorit med velberaad Hu. Han har villet skildre den frembrydende Morgen og Faklers og Lampers Kamp mod det gryende graa Dagslys. Og desuden har han villet, at Farven ganske skulde underordne sig Formen og gøre denne til det herskende Element i Billedet. Han siger selv et Sted i sine Optegnelser, at han anser et nogenlunde knapt Udtryk i Farven for nødvendigt i Behandlingen af Æmner af den store Historie. Det er naturligvis kun et Doktrin, ti adskillig anden Kunst beviser, at det modsatte tekniske Princip kan være lige saa godt og bedre. Men Doktrinet passede unægtelig for Feuerbach selv, der var en Plastiker meget mere end en Kolorist. I Billedet af „Platons Gæstebud" erkender man dette i højere Grad

end i noget andet af hans Arbejder. Hver Figur er som et Udkast til en Statue, hver Gruppe af Figurer er statuarisk beregnet. Og indenfor hver enkelt Figur har den enkelte Form en Fasthed, som var den mejslet i Marmor. Man misforstaa nu ikke dette saaledes, at Feuerbach ikke skulde have kunnet male, eller at han havde egnet sig bedre til at blive en Billedhugger. Tvært imod. Han behandler sin Farve bredt, stort og energisk med en Intelligens, der lyser af hvert Penselstrøg. Hans Pensel er ikke smaalig, den forbigaar det uvæsentlige, den fortaber sig aldrig i uvigtige maleriske Fænomener. Paa den anden Side er den ingensinde grov, end mindre nogensinde raa. Derimod er den i „Platons Gæstebud altfor haard og Farven er altfor kold, og dette er Billedets Fejl. Men de ere smaa i Forhold til dets Dyder. Man skal lede længe for at finde noget saa nobelt og fornemt som denne Agathon, der skrider Alkibiades i Møde. Han netop skrider, — ikke som en Helt paa et kongeligt Teater, men som en ægte Græker, der bevæger sig sine skønne Bevægelser uafvidende. Rent vidunderlig virker denne Figurs ægte, dybtliggende Patos i Modsætning til den bacchantiske og dog saa holdningsfulde Gruppe, hvis Midte Alkibiades danner, og som bringer saa kraftigt et Pust med sig fra det natlige Liv uden om disse Eros drøftende Tænkere. Man kunde ikke tænke sig lykkeligere Komposition. Alt er paa en Gang beregnet og virker dog utvungent. Der er paa hele dette mægtige (henimod 9 Alen lange) Lærred ikke et tomt eller dødt Punkt. Selv Freskerne paa Baggrundens Væg, i hvilke saa tydelig spores et Besøg, Feuerbach havde aflagt i Pompeji, aander med deres Fremstillinger af Satyrer og Nymfer det antike Liv, hvis Form og hvis Stemning Feuerbach genialt har skuet gennem de Strofer af „Symposion“, over hvilke hans Billed er bygget. —

I det følgende Aar malede han en ny Ifigenia. Dens Stil blev ham dikteret af en ny Model, hvis Skønhed var en Smule spinklere, men ikke mindre fuldkommen end Nanas. Han havde benyttet hende allerede til sin Fremstilling af Medea. Ifigenia (Fig. 3) sidder her paa en Stenbænk mod et Brystværn, ud over hvilket man ser Havet under en graa Himmel. Hun lægger Albuen paa Muren og støtter Kinden i Haandens Flade. Hendes fine Profil tegner sig mod den graa Luft. Hendes hvide Drapperi lægger sig stramt om hendes ranke Ryg. Udtrykket, Stemningen er ellers ganske lignende den første Ifigenia. Billedet findes i

Stuttgarts Galleri og er ophængt paa samme Væg som Makarts „Kleopatra“, hvis forlorne Paafugleglans er ypperlig egnet til at fremhæve det store og det stilfulde i Feurbachs Værk. Des værre blev dette herlige Billed skæbnesvangert for dets Kunstners Fremtid.

Fig. 3. Ifigenia. Galleriet i Stuttgart.

Det fandt Naade for høje Vedkommendes Øjne og man kaldte ham til Professor ved Akademiet i Wien. I Længsel efter en økonomisk uafhængig Stilling modtog han den tilbudte Plads og forlod Rom og Italien. Det var at rykke sig selv op med Rode, ti af den klassiske Jordbund var hans klassiske Kunst vokset.

Han fik dog endnu Tid til at paabegynde i Rom den Omarbejdelse eller nøjere Udarbejdelse af „Platons Gæstebud“, som findes i Berlin, og som i Formen er endnu fastere, men i Behandlingen mindre frisk og i Koloriten mere grel end den første Udgave. Han gjorde ogsaa den store Skitse til „Amazoneslaget“, der ligeledes findes i Berlin[1]). Det er en Komposition, som sprudler af Geni, men én hos Feurbach første Gang forekommende og med hans personlige Kunstnervæsen daarlig passende Paavirkning fra Michel Angelo har berøvet den dens Stil. — —

Han forlod altsaa Rom, hvor han med korte Afbrydelser havde tilbragt sytten virksomme Aar. Han havde i denne lange Tid lidt mange Kvaler, — i Begyndelsen ved Nød og ofte ved Sygelighed, senere ved allehaande Krænkelser. Hvert nyt Billed, han sendte til Tysklands Udstillinger, blev ham en ny Skuffelse. I hans efterladte Papirer fandtes en mægtig Pakke Breve adresserede til hans Moder fra tyske Udstillingskommissioner og lydende saaledes:

„Die Bilder Ihres Herrn Sohnes sind wohlverpackt an Ihre werthe Adresse abgegangen“.

Naar Kritiken havde flaaet ham, dænget ham med Smuds, bekæmpet ham og lagt ham for Had, vandrede hans Billeder til Heidelberg, hvor hans Moder boede[2]). I hans Levetid købte kun to af Tysklands Gallerier noget af ham, — Galleriet i Carlsruhe paa allerhøjeste Befaling, Galleriet i Stuttgart, fordi det kunde komme billig til et stort Billede. Ingen Kunstforening i det hele Rige havde nogensinde forbarmet sig over ham. Han var under den første Del af sit Ophold i Rom saa fattig, at han selv erklærer, han vilde været redningsløst fortabt, havde ikke Grev Schack faaet Øje paa ham. Da hans Nød var stillet, frøs han ved den Kulde, der mødte hans Kunst. Pirrelig som han var, led han ved alt, der kunde eje blot et Skin af personlig Tilsidesættelse. Var det end kun med Knappenaale, man stak ham, følte han sig langsomt forbløde derved. Han skriver et Sted, at han kunde misunde Antæus en Modstander som Herkules. Han følte det som en

---

[1]) Ophængt i Nationalgalleriets Haandtegningssamling.

[2]) Den gamle Fru Henriette Feuerbach lever endnu, i Ansbach ved Nürnberg. Skøndt næsten blind, virker hun fremdeles for Sønnens Eftermæle ved at forberede en ny Udgave af hans Optegnelser. Jeg skylder Fru Feuerbach Tak for en Række velvillige Vink angaaende de Steder, hvor Sønnens Arbejder findes.

Forsmædelse, naar Aander, der var ham dybt underlegne, fejredes som Mestre, medens hans egen Genius' Vingefang blev kritiseret som en umulig Flyvemaskine. Forladt af alle, bedragen af mange, deriblandt af de Kvinder, han havde elsket for deres Skønhed, var han bleven en indesluttet, bitter og mistænksom Mand. Man ser det af de „Leveregler", han giver i sine Optegnelser, og som indeholder Sentenser som disse: „Giver en dig et saakaldet godt Raad, gør da lige det modsatte, og du kan være vis paa i ni af ti Tilfælde at have gjort det rigtige". Eller: „Naar en slaar dig paa den højre Kind, saa giv ham til Gengæld to paa hans venstre". Hele et tirret, aarevis bekriget Gemyts Menneskeerfaring rummes i disse Ord.

Han var da allerede en af Livet stærkt mærket Mand, den Gang han kaldtes til Wien, hvor han skulde ombytte sit ensomme frie Kunstnerliv med en praktisk Lærergerning i en larmende By. Fuld af Forhaabninger kastede han sig dog energisk over sin nye Virksomhed, Eleverne flokkedes om ham og var ham hengivne, han fandt dem talentfulde og smittedes af deres Ungdom. Han fik Bestilling paa en Række Billeder til en Sal i Theophilus Hansens nye Akademi, fuldendte Omarbejdelsen af „Platons Gæstebud" og malede den store Fremstilling af „Amazoneslaget", som findes i Nürnbergs Raadhus, og som i Liv og Kolorit staar afgjort tilbage for Skitsen i Berlin. Men Feuerbach selv tvivlede ikke om, at dette Billed betød et mægtigt Fremskridt i hans Produktion. Han udstillede det i „Künstlerhaus", og — man lo det ud. Af Tjænerne opefter til Professorerne blev det let ud, siger Feuerbach selv. „Das ist so bei uns in Wien" trøstede man ham med. Makarts bedaarede Tilhængere saae i Feuerbachs graa Figurer lutter Kedsommelighed, for Rahls Efterfølgere var hans Talent ubekvemt, Gammel-Østerrigerne hadede ham som fremmed, Akademiets Professorer misundte ham hans mange Elever. Selv var han i sin lange Ensomhed bleven indesluttet og lidet imødekommende. En Dame, der har kendt ham under hans Ophold i Wien, skriver bl. a. om ham: „... Han undgik Menneskene, søgte hverken deres Kærlighed eller Deltagelse, de ganske faa Undtagelser, som turde glæde sig ved hans Venskab og Hjærtelighed trængte aldrig ind i hans Indre". Og samtidig med hans kunstneriske og selskabelige Uheld bredte der sig over Wien en Historie om, at Feuerbach ikke var ved sin fulde Forstand, idet han nægtede at betale en aarlig Skat paa 2,000 Gylden. Da han ikke kunde

eller ikke vilde betale denne for ham uhyre Skat, truede man ham ugentlig med Dom og Eksekution. I Stedet for at overgive Sagen i en Jurists Haand vilde den ganske upraktiske Kunstner ordne den selv, og hver Uge lo hele Wien ad Særlingens Adfærd og gav ham ud for aandssvag.

Haan, Had og Ondskab var han vant til og kunde han bære. Men det glade Wiens Skyller af Latter udholdt han ikke. Og da man saa endnu lo ad den Skitse til en „Titanerkamp“ [1]), han med Anspændelse af al sin Ævne havde malet for Akademiet, laa han under for Modstanden fra denne Kæmpeby, hvis Klimat desuden havde knækket hans Helbred. Med snigende Tæring og fuldkomment nedbøjet af Modgang forlod han i Foraaret 1876 Wien og ankom dødssyg til sit Hjem i Heidelberg.

Men end ikke da var hans Lidelseshistorie til Ende. Han kom sig nogenlunde hos sin Moder og flyttede med hende til Nürnberg, hvortil han var bunden ved kære Erindringer. Imidlertid forstyrredes hans Rekonvalescens ved den Efterretning fra München, at hans dér udstillede Billeder „Amazoneslaget“ og „Platons Gæstebud“ var ophængt saaledes, at intet Menneske kunde se dem. Forbitret begyndte han paany en haabløs Kamp mod Autoriteterne: han forlangte sine Billeder tilbage. Og atter denne Gang forgæves. Og igen grebes han af Uro; han forlod Nürnberg for at rejse til Italien, medhavende Bestilling paa et stort — mig des værre ubekendt — Billed, han skulde male til Nürnbergs Handelskammer. Han begyndte i Venedig paa et andet Billed, „Concerten“, følte sig syg og rejste til Rom i Haab om Bedring. Hans Kræfter kom igen, han fik Billedet til Nürnberg malet under og rejste tilbage til Venedig for at fuldende baade det og „Concerten“. Ganske kort Tid efter havde han endnu den Sorg at erfare, at de dejlige Modeller — et fattigt Musikerselskab —, han til sidstnævnte Billed havde benyttet, var komne af Dage paa en natlig Gondolfart til Lido. Dette Uheld foranledigede, at det smukke, stilfulde og stemningsfyldte Billed, som findes i Berlins Nationalgalleri, forblev ufuldført, da Feuerbach ikke kunde bekvemme sig til at tage nye Modeller i de afdødes Sted. Og desuden var hans Kraft den Gang brudt. Kun nogle Maaneder senere, d. 4 Januar 1880, fandtes han død i sin Sæng, ramt af et Hjærteslag, 51 Aar gammel.

---

[1]) Det nye Pinakotek, München.

Endnu den Dag i Dag — ti Aar efter hans Død — er hans Navn ikke trængt igennem i hans Fædreland, hans Kunst næppe nok af alle anset for god. Og dog var denne Kunst mere end god, den var stor. Ti den gode Kunsts Billeder er de, der ikkun er paa Højde med det daglige Liv, som de aabenbarer os paany i den Form, hvori vi kender det. De er det Liv, de fleste af os lever. Men den store Kunsts Billeder er de, der er rigere, fuldkomnere, skønnere, mægtigere, lidenskabeligere, voldsommere end det Liv, der omgiver os. De er det Liv: de Følelser, de Tanker, den Form, de bedste af os drømmer. De gode Malere ser, de store har Syner; det er den Kunst, der aabenbarer sig for os som saadanne, vi kalder stor. Og det sker i Erkendelsen af, at sligt et Kunstværks Ophavsmand har haft Blikket aabent for noget skønt eller noget karakterfuldt, der var udenfor vor Erfaring, ud over vor Horizont. Jo større en Seer en Maler er, jo flere nye og kraftige Skønheds- eller Karakter-Værdier, han tilfører Kunsten ud fra sin kunstneriske Individualitets ukendte og fremmede Verden, — desto større en Maler er han.

Feuerbachs Individualitet var hverken rig eller mægtig, men der rummedes i den Skønhedssyner, der var udsøgte i Adel og Fornemhed, sjældne i Værdighed og Holdning. Ud fra den Individualitet, han var, har han tilført Kunsten et personligt Skønhedsideal, og dette gør ham stor.

EMIL HANNOVER.

Andrea del Sarto

af

Robert Browning.

Andrea del Sarto (1487—1531), kaldet den fuldkomne Maler, blev født i Florens, hvor Faderen var Skræder (sarto). 1518 blev han af Frans d. 1ste indbudt til Frankrig, hvor han nød megen Ære. Men allerede Aaret efter drog han atter hjem. Han havde ved Tilbagerejsen faaet i Ærinde at skaffe den franske Konge ældre og nyere Kunstværker fra Italien, men forbrugte de Penge, der var ham betroede. Siden levede han i kummerlige Forhold. Den hæftige og nedbrydende Lidenskab, der bandt ham til hans Hustru Lucrezia Fedi, er ogsaa Æmne for Mussets Skuespil André del Sarto.

Saa vil vi heller ikke længer tvistes;
bær over med mig denne Gang, Lucrezia!
Sæt dig — saa skal det ordnes, som du ønsker.
Du vender Blikket til mig — ogsaa Hjærtet?
Jeg skal saa gærne male for din Ven,
og han skal faa det gjort, som han vil ha' det,
den Tid, han lyster, for hvad Løn han vil.
Og hvad jeg tjæner, vil jeg slutte inde
i denne lille Haand, naar næste Gang
den trykker min lidt kærlig. Vil den det?
Jeg gør ham nok fornøjet. — Men i Morgen.
Du aner ikke, hvor jeg tit er træt;
i Aften mer end ellers. — Tilgiv mig —
jeg tror, i Fald du vilde sidde hos mig
her ved vort Vindu, med din Haand i min,
og se med mig en Stund paa Fiesole, —
samdrægtig' efter Viv og Husbonds Vane,
i Fred og Ro, mens Mørket falder paa, —

saa kan jeg gaa i Morgen til mit Arbejd
frejdig og frisk som før. — Lad os forsøge,
i Morgen vil du glæde dig derover. — —
Din bløde Haand er i sig selv en Kvinde
og min det nøgne Mands-Bryst, som hun fylder. —
Og Tiden spildes ikke. Jeg vil bruge
dit Billed i de fem, som han forlanger.
Saa sparer vi Modellen. Sid nu saadan! — — —
min slange-myge Skønhed, trind og rund!
Hvor nænned du at hulle dine Øren
selv for at hænge Perler der? Du søde,
mit Lys, min klare Maane, Hvermands-Maane!
som Hvermand stirrer paa og kalder sin,
og som jeg gætter ser paa dem til Gengæld,
mens hun ser ud som ingens — og dog elskes.

Du smiler? ... Se, nu staar mit Billed for mig!
Nu fandt jeg, hvad vi kalder Harmoni.
Alting fortones i et graaligt Sølvskær,
et Dæmringslys; jeg ser os begge saadan,
dig ved den Tid, da du var stolt af mig,
(det er forbi, du) — mig til alle Tider;
Ungdom og Haab og Kunst er blegt og dæmpet
som den stilfærdige rare By derude.
Nu ringer Vesperklokken fra Kapellet.
Hvor dog den lange Klostermur histovre
knuger de Træer sammen, som den værner.
Nu gik den sidste Munk af deres Have.
Nu bliver Dagen kort; og det er Høst, —
Høst overalt og Bladfaldstid for alle!

Det hele former sig og stemmes sammen,
som saa' jeg nu mig selv og al min Gerning,
det jeg var skabt at være og at virke,
malt som i Mørkning ... Naa, Vorherre raader —
dog er det sært, det Liv, han la'r os leve —
synes saa fri og træller tungt i Lænker!
Han lagde Lænken, véd jeg. Lad den ligge!

Vend dig en Kende! — Se nu dette Kammer
her bag os. Du begriber ej min Kunst,

bryder dig ikke om det heller. Dog
jeg véd, du kan forstaa de andres Tale, —
og den Karton, den anden der fra Døren,
den er i Orden, du, som den skal være, —
se den Madonna! Jeg tør dristig sige:
min Pensel den kan virke, hvad jeg véd
og hvad jeg ser og længes mod at gøre
af Sjælens Dyb — om Længslen naa'r saa dybt.
Jeg maler let og uden Brist og Lyde,
fuldkomment — tør jeg sige uden Pral.
Du hørte selv forgangen Dag Legaten,
og før — i Frankrig — sagde de det samme.
I hvert Fald gaar det nemt nok, hver en Smule.
Udkast og Studier først? — behøves ikke.
Jeg gør, hvad andre Livet gennem drømmer, —
drømmer? ja strider mod og vaandes over
og ikke ævner. Jeg kan tælle tyve,
to Gange dine Fingre, her i Byen,
som strider — hvis du vidste, hvor de strider! —
blot for en Ting, som den du smurte ud,
da før du vifted tankeløs forbi.
Men hvad de naa'r, er lidt mod mit — saa lidt —
(jeg véd, hvem der har sagt det — lige meget!) —
men lidt er stort, Lucrezia: jeg er dømt.

Guds Lys har større Glans i deres Hjærne,
Sjæl — eller hvad det er, der brydes, banker,
der er saa fuld og fattig, hed og hæmmet —
end det, der driver denne lunkne, nemme
Haandværkerhaand, jeg har. Det Værk, de øver,
synker til Jord, men selv de naa'r en Himmel,
jeg stænges ude fra, — gaar ind og vinder
en sikker Plads, — og vender saa tilbage,
men ævner ej at sige, hvad de saa'.
Mit Værk naa'r Himlen, selv jeg sidder her! —
Hvor deres Blod er rørigt! Ros dem lidt:
det staar i Kog; skæld dem og brat det syder!
Jeg maler af mig selv og for mig selv,
véd, hvad jeg mægter, røres ej af Dadel
og heller ej af Ros. Om én vil sige:

Morello[1]) dér er ikke rigtig tegnet
og Farven fejl — hvad saa? Og om en anden
har Ros for Lød og Linjer, — ja hvad saa?
Sig hvad I vil: hvad ænser Bjærget sligt? —
Men Ævnen burde aldrig naa' ens Attraa;
hvem savned ellers Himlen? — Alt er sølvgraat,
fredsælt og fejlløst i min Kunst: des værre.
Jeg véd min Brist, og hvad jeg kunde vinde,
og dog hvad gavner det at se og sukke:
„hvis jeg var to, en anden og mig selv,
løfted vi Panden fremfor hver.“ Ja vel!

Ser du det Billed der — af ham, der døde
fem Aar tilbage, den berømte Yngling, —
ham fra Urbino (det er en Kopi,
Vasari sendte mig) — aa, jeg kan føle,
hvordan han gød sin hele Sjæl deri
og steg — i Pavers eller Fyrsters Paasyn —
for saa at vinde hele Himlens Fylde
over og fra sin Kunst. For den har Brøst.
Den Arm er ilde anbragt — og det der
er tegnet fejl. Men det er saa at sige
kun Legemslyder, — Sjælen den er rigtig.
Han véd sin Vej, det skønner selv et Barn.
Ja-a — Armen! Jeg gad ændre den. Og dog
den Leg af Liv, den Indsigt og den Styrke —
over mig! over mig! — — Og hvorfor dog?
Gav du mig Ævne — gav du mig en Sjæl,
fløj vi til Rafaello, du og jeg! — —
Nej, kæreste, du gav vist alt, jeg ønsked,
mer end mig tilkom, mange Gange mer.
Men hvis — foruden fagert Blik og Bryn,
en Mund højt hævet over Lak og Lyde,
og Stemmens sagte Sang, der drager Tanken,
som Fuglefængerfløjten lokker Fuglen
og fører den i Snare — hvis du bragte
foruden det en Sjæl! Og der er Kvinder,
som har den Magt. — Saa drev din Mund mig frem:
„Søg Gud og Ærens Glans. Lad Guldet fare.

[1]) Morello er et Bjærg ved Florens.

Nutid mod Fremtid — hvad kan du forlise.
Drag frem i Ry med Michel Angelo.
Rafael venter: op til Gud, I tre!" —
For dig jeg kunde gjort det. Tror jeg da.
Og dog, hvem véd? Det gaar, som Gud behager,
Desuden — Sjælen er sin egen Spore,
alt andet Ugavn. Har jeg dig behov?
Var Rafael gift? Har Angelo en Viv? —
Den, der kan virke, vil ej, her i Verden,
og den, der vil, tror jeg har ingen Ævne.
Og dog er Viljen noget — Magten med: —
og saadan har vi Halvmænd Strid og Møje. —
Tilsidst vil Gud vel give Straf og Gengæld;
gaar det da strængt til, tjæner det mig bedst,
om her de agter mig en Del for ringe, — —
fattig den Tid, forhaanet sandt at sige:
i Dag jeg turde ikke gaa paa Gaden
for ej at støde paa de franske Herrer.
Bedst, naar de gaar forbi og ser til Siden,
men stundum taler de og jeg maa høre —
De har vel Grund til Vrede. Ak! — Kong Frans —
det lange Festens-Aar i Fontainebleau!
Da steg jeg nu og da i Flugt fra Jorden
og bar den Pragt, som Sanzi daglig bær,
under den store Fyrstes gyldne Blik. — —
Han fingred i sit Skæg og snoed Krus
over den faste Mund, hvor Smilet drog, —
en Arm om Hærden, lagt omkring min Hals,
hans gyldne Kæde klingred i mit Øre,
storladen sad jeg med hans Aande paa mig,
og Hoffet stod og saá mig med hans Øje — —
de frejdige franske Blik — den Sjælens Ild,
min Haand slog mægtig frem af deres Hjærter, —
og bedst af alt, det kære, kære Aasyn,
der stirred frem og vogted paa mit Arbejd
og kroned Værket med sit dyre Løfte —
ak, det var dejligt i mit Konge-Aar!
Og var du ikke bleven saa urolig ...
Ja vist; jeg véd, jeg bar mig rigtig ad.
Mit Liv blev Guld, der gløded, ikke graat,

og jeg er kun en halvblind Flagermus,
som Solen ej skal friste af den Lade,
hvis fire Vægge er dens hele Verden.
Det kunde ikke ende anderledes.
Du bad, og jeg brød hjemad til dit Hjærte.
Det var dog did, min Æres-Attraa stræbte,
hvad gør det da, jeg kom der uden Hæder? — —
Lad mine Hænder ramme ind dit Aasyn
i dine Lokkers lange Guld, du søde,
du dejlige Lucrezia, som er min!
„Rafael maled hint, Andrea dette,
og Romerens er bedst, naar man vil bede,
men se: den andens Helgen var hans Hustru!“
Og saa vil Folk forbarmes over mig.
Det gør mig glad at veje her hans Billed
mod mit, mens du er nær. Og jeg tør tro,
min Lykke vil faa større Lys og Styrke.
For véd du vel: saasandt Gudherren lever,
Angelo selv har sagt til Rafael,
og jeg har vidst det alle disse Aar
(en Dag, den unge Mester lod sin Tanke
slaa ud i Flammer paa en romersk Borgvæg
og Hjærtets Jubel løfted ham for højt):
„Min Ven, der gaar en lille sølle Knægt
i vort Firenze, én, som ingen ænser;
hvis han fik Lov at lægge Plan og virke
som du, i Pavers eller Kongers Hverv,
da fik han snart din Pande til at svede!“
Fik Rafaels! ... Og Armen er nu gal!
Jeg vover næppe. Dog — for dig alene —
mit Kridt! giv hid! Se her skal Stregen gaa! —
Javist — men Sjælen! den er hans! — visk ud! —
Dog, hvis han sagde sandt, jeg ænser ene —
(hvem han? naturlig Michel Angelo!
Hvor kan du glemme Ord som de saa hurtig?)
hvis jeg har haft den Udsigt og har tabt den —
om du er — ej taknemlig — blot tilfreds.

Lad mig da tro det. Og nu smiler du.
Hvor vi har siddet rart! Igen et Smil!

Sad du blot saadan hos mig lidt hver Aften,
arbejded jeg langt bedre — du forstaar mig?
Jeg mener: tjænte mere, gav dig mere.
Nu svinder Lyset helt. Der, kom en Stjærne.
Morello viskes ud i Mulm. Se der,
Vagtblussene, som lyser over Muren.
Der skreg en Ugle. Kom fra Vindvet, kære,
ind i det melankolske lille Hus,
vi bygged til vor Glæde. O, Guds Gengæld!
Kong Frans forlade mig! Hvor mangen Aften
løfted jeg Øjet mødig fra mit Arbejd
og syntes Væggen lyste, Sten ved Sten
af Guld for Murværk, vilde gyldne Luer,
det Konge-Guld, hvorfor jeg bygged Huset. —
Aa, blot vi holder af hinanden ... Gaar du?
Igen din Fætter? Og han venter ude,
maa have dig i Tale? Ikke mig? —
Et Laan og Spille-Gæld, der skal klareres?
Derfor det var du smiled! Køb mig da
med dine Smil, om du har fler at byde!
Mens Haand og Syn og noget af et Hjærte
er mit, er Værk min Vare. Har den Værd?
Lad mig betale for min Lyst, mit Lune.

Lad mig blot nyde nu den sidste Graaning
af Dæmringstimen — drive, som du siger —
og drømme mig i Frankrig for at male
ét Billed til — Gudsmoders eget Aasyn, —
men ikke dit. Du sidder ved min Side,
naar de — dermed jeg mener Angelo —
dømmer mit Værk og nævner dig dets Værd.
Vil du? — Stil nu din Ven tilfreds i Morgen:
jeg ta'r de Æmner til hans Korridor,
gør i en Fart Portrætet fiks og færdigt;
saa faar han et Par Stykker til i Købet,
hvis han gør Knuder. Det maa være nok
til Bod for Fætrens Streger. Men desuden —
hvad der er bedst og jeg alene ænser —
du faar de tretten Scudi til din Krave.
Er du saa glad, min Ven? Men hvad gør han,
den Fætter, da han gør dig større Glæde.

Jeg er i Dag saa nøjet som en Olding,
angrer saa lidt, gad ændre endnu mindre.
Det var nu min Lod, hvad skal da forandres?
Min Uret mod Kong Frans? Ja, det er sandt,
jeg tog hans Guld, blev fristet og gav efter,
bygged mit Hus, og al min Synd er sagt.
Min Far og Mor er død af Armod. Naa —
har jeg da været rig? Det er saa svært
at samle Rigdom. Hver maa bære sit.
I Armod blev de født, og har de levet,
i Armod døde de. Og jeg har virket
en Del i mine Dage, og min Løn
var ikke stor. Lad saa en kærlig Søn
male mig mine tvende hundred Stykker!
Lad ham forsøge! Sikkert er der noget,
som vejer op dermod. Idag det tykkes,
som du dog har holdt af mig mer end nok,
dermed faar jeg saa nøjes. — Vil jeg mer?
I Himlen mulig. Tænk om der forundtes
mig Lov og Lejlighed igen, blot én,
og Englen tog sit Rør og maalte ud
paa hver sin Side fire store Vægge
i Herrens ny Jerusalem, til Vinci
til Rafaello, Angelo og mig
at male paa. De tre har ingen Hustru,
mens jeg har min. Og derfor vil de vinde;
for du er stadig hos mig — som jeg bad om.

Nu fløjter han igen. Gaa da, du kære.

NIELS MØLLER.

Brev i Anledning af to Artikler om den statsvidenskabelige Eksamen.

Septemberhæftet af „Tilskueren“ indeholder en Artikel af Hr. Vald. Frederiksen om en paatænkt Omordning af den statsvidenskabelige Eksamen ved Universitetet. Artiklen gør i flere Henseender Krav paa Interesse baade paa Grund af Æmnet, og fordi der siges en Del godt og rigtigt i den.

Forf. har Ret i, hvad han siger om Juristeriet i Danmark. Mere kunde føjes til. Det er en naturlig Følge af Landets Udvikling som en bureaukratisk organiseret monarkisk Stat. Det er noget aldeles forskelligt fra den Aand, der f. Eks. findes hos Advokat- og Dommerstanden i England eller hos den indflydelsesrige Sagførerstand i Amerika. I Sverig findes der, som naturligt er efter Udviklingen der, heller ikke noget tilsvarende. Forf. har ogsaa Ret i, at Juristeriet har Synder paa sin Samvittighed overfor det, han taler om, det statsvidenskabelige Studium. Blandt andet er den Maade, hvorpaa Kandidaterne ere behandlede ved Ansættelser under Finans- og Indenrigsministeriet ikke forsvarlig og kan kun forklares derved, at selv de Ministre, der ikke have været Jurister selv, ikke have kunnet overvinde Modstanden hos deres juridiske Departementschefer. Nogle af dem have lovet at gøre dette, men have ikke holdt deres Løfter. Efter det, man i sin Tid hørte ved Eksaminerne, som ogsaa efter det, man saa ved at følge vedkommende i Livet, stod de bedre statsvidenskabelige Kandidater snarest over deres juridiske Kammerater i Udvikling og Dygtighed.

Forf. har væsentlig Ret i, hvad han siger om den foreslaaede Omordning af Eksamen, men han har mindre Ret i, hvad han selv foreslaar at sætte i Stedet. Det kan gærne være, at et Kursus

som det, han anbefaler, kunde være godt for at uddanne nogle Embedsmænd, man kunde fristes til at bruge det svenske Udtryk „Tjænestemænd", i visse Kontorer, i nogle Assuranceselskaber o. s. v. Men der er noget meget mere og meget vigtigere.

Det er utroligt, hvorledes vort Universitet er blevet staaende stille siden 1848. Det vilde føre os for vidt at gaa ind i Enkeltheder. Kun et Par almindelige Bemærkninger, der til Dels ramme ogsaa andre Dele af det danske Undervisningsvæsen.

Man taler meget og med Føje om det forældede ved de engelske Universiteter og ved andre Dele af det engelske Undervisningsvæsen. Men det var ønskeligt, om man vilde lægge Mærke til, hvorledes disse forældede engelske Universiteter i de senere Aar have taget sig af hele Folkets Dannelse, ved Kursuser af den forskelligste Art, Eksaminationer omkring i forskellige Byer o. s. fr. Og hvad der især bør fremhæves, ved Siden af alt det forældede have Englænderne dog langt mere lagt an paa det væsentlige end de fleste kontinentale Universiteter. Undervisningen er langt mere lagt an paa det, der bør være Hovedformaalet, at uddanne og udvikle.

Lad os blive staaende ved Københavns Universitet og særlig dets statsvidenskabelige Eksamen.

Det vil lyde haardt, men det er sandt og kan let paavises ved Sammenligninger med fremmede Universiteter, at Universitetet i Danmark er en maadelig Blanding mellem en uorganiseret slet ledet Skole og en fri videnskabelig Anstalt. Der sigtes herved ikke saa meget til det altid og særlig i et lille Land vanskelige paa en Gang at være Embedsmandsskole og en Anstalt til frit Studium af Videnskaberne. Meget kunde i saa Henseende være bedre, og en Del vilde i mange Retninger vindes, hvis man bestemtere adskilte de to Formaal, mere gik lige løs paa den ene Side paa at uddanne dygtige Embedsmænd, paa den anden Side paa virkelig Videnskabeligheds Fremme. Det vilde føre os for vidt at komme nærmere ind paa dette. Jeg sigter imidlertid her til Universitetets hele Arbejdsmetode. Universitetet holder ikke de unge Mennesker til at bestille noget. De færreste kunne taale Overgangen fra den bundne Skole til ubetinget Frihed, tilmed en Frihed uden stærke Incitamenter i nogen Retning til at arbejde; de bestille i Almindelighed meget lidt i flere Aar; de drive. Det hedder sig, at det skal være i den videnskabelige Friheds Interesse; men det er noget Snak. Denne vilde ikke lide ved, at

Studenterne holdtes til at arbejde. Tvært imod, Studenterne ere ogsaa, som Eksamina og Studierne dertil ere indrettede, paa en utilladelig Maade hindrede i virkeligt videnskabeligt Studium. Ikke blot blive de ikke vejledede og opmuntrede tilbørlig dertil, de ligefrem hindres, som Forholdene i de fleste Henseender ere ordnede. Ogsaa ere de Forelæsninger, der holdes, i Reglen hverken det ene eller andet; de ere ikke indrettede paa at være den bedste Vejledning for de unge og heller ikke Bidrag af selvstændig Forskning til at føre Videnskaben frem.

Det har altid været et Særkende for Universitetet i København, at Studierne overlæssedes med positivt Stof, som der ingen Grund var til at lære. Juristerne maatte lære Lovsteder, som de lige saa godt kunde have paa deres Boghylder. Det hed sig, at det teologiske Studium i København tog et Aar længere end i Kristiania, fordi det ikke var tilladt at skrive Parallelstederne i det Testamente, Studenterne benyttede ved den skriftlige Eksamen. Efter den Hastighedsgrad, hvormed man i det hele har bevæget sig, tvivler jeg ikke om, at det endnu er saa, at Aar spildes, ja mere end spildes ved unødvendigt og aandssvækkende Hukommelsesværk. Mangel paa Ævne til at behandle Videnskaben kan skjules ved Ophoben af Stof. Dette er en Anke, som ogsaa gælder megen anden Undervisning end Universitetets, vel det meste af Skolevæsnet i Danmark. Hvis Folk forstod sig bedre paa Undervisning, vilde den døde Læren ikke spille en saadan Rolle. Jeg mindes en Gang at have overværet en Eksamination af teologiske Studenter ved Universitetet i København. Der var den mærkværdigste Forskel i den Maade, hvorpaa H. N. Clausen og et Par andre Professorer eksaminerede. Clausen forstod at fremdrage det væsentlige; det var straks klart, hvorvidt Kandidaterne forstod noget, og det var tillige tydeligt, at Clausen var den udmærkede Lærer. Hvad jeg her siger, maa ikke opfattes som noget Angreb paa de nuværende Professorer ved Universitetet; Forfatteren af disse Linjer kender dem ikke eller kender i alt Fald ikke deres Duelighed som Lærere. Flere af dem have Navne bekendte over hele den videnskabelige Verden. Adskilligt tyder dog paa, at ikke alle Brancher ere godt besatte. Er det Tiltældet, hvorfor benytter man saa ikke Kræfterne ved de andre nordiske Universiteter enten ved at lade Studenterne studere, hvor de ville, eller ved at faa Professorerne til at skifte? For en Professor i Lund vilde det

ikke tage saa mange Timer at holde nogle faa ugentlige Foredrag i København.

Det siges, at der dikteres Forelæsninger, Time ud og Time ind, ved Universitetet. Dette lyder utroligt. At det koster for meget at faa Bøger trykt, er ingen Undskyldning. Paa de fleste Kontorer i Udlandet har man Maskiner, der kunne tage alle fornødne Aftryk. Jeg skal eksempelvis nævne den saakaldte Cyclostyle, som kun koster nogle faa Kroner, og som kan tage 500 brugbare Aftryk. Det burde ikke være nødvendigt at tale om sligt i Forbindelse med Universitetet.

Lad os se lidt nærmere paa det statsvidenskabelige Studium. Det kan gærne være, at det vil være rigtigt, som Forfatteren anbefaler, at indrette et eller flere særegne Studier for vordende Embedsmænd i de kamerale Brancher og ved de store helt eller halvt offentlige Institutioner. Selvfølgelig maa de have en praktisk Uddannelse. Den teoretiske alene gør dem ikke skikkede til deres Forretninger. Men noget andet er det rigtignok, om Universitetet bør tage sig af denne. I Landvæsnet er man, som bekendt, kommen til det Resultat, at smaa Landmænd bedst lære baade Teori og Praksis i Forening, som i Danmark ved Næsgaard og andre Skoler af samme Klasse. Men for de størres Vedkommende lader man dem i Livet lære Praksis og i særlige Skoler kun Teori, som hos os ved Landbohøjskolen. Forfatteren har Ret i, at den praktiske Uddannelse ikke bør komme for sent, hellere før end efter Universitetsuddannelsen. Formodentlig er det endnu Tilfældet i Kristiania, at de juridiske Studenter der arbejde paa Sagførerkontorer før deres Eksamen, et anerkendt Fortrin fremfor Praksis i Danmark. For saa vidt er det, Forf. anbefaler for de statsvidenskabelige Studenter, kun hvad Juristerne saa længe med Held har gjort i Norge.

Men er der slet ikke i Danmark Plads for en høj, almindelig Dannelse, god ikke blot for dem, der aspirere til betydeligere Embedsstillinger, men ogsaa for større Landejendomsbesiddere, Arvingerne til vore Len, større Fabrikanter og Handlende, for alle, som ville tage Del i det offentlige Liv eller lede vor Presse? Og dette er noget andet end hvad Forfatteren foreslaar for Bankembedsmænd, Jærnbanemænd, Skatteembedsmænd o. s. v. Ogsaa noget andet end hvad Fakultetet synes at sigte paa. Jeg vil ikke sige, at de forskellige Formaal ikke mere eller mindre kunne forenes. Men

spørger man om en højere almindelig Dannelse, komme dog til Dels andre Spørgsmaal i Forgrunden.

Kortest og bedst kan jeg maaske gøre gældende, hvad jeg ønsker fremhævet, ved at gøre opmærksom paa, hvorledes man indretter Studier og Prøver i England eller endnu bedre henvise til et nyt Universitet, som benytter den engelske Metode, som gaar ud paa høj almindelig Dannelse, og som søger Formaalet opnaaet, idet det giver Studenterne al mulig Frihed i Valget af Studier. Vi ville tage Harvard Universitet i Cambridge, Massachusets. Det er et af de faa virkelige Universiteter i Amerika. Den store Masse af Universiteterne dér ere kun lærde Skoler, noget bedre indrettede end vore, fordi de tilskynde til Selvarbejde og ere mere menneskelige og frit indrettede. Der er netop ved Harvard et Studium, som jeg omtrent vil anbefale at indrette det statsvidenskabelige Studium i København, og som bl. a. frembyder den Fordel, at flere Formaal paa én Gang kan opnaas. Studiet lægger an paa almindelig Dannelse. Den særlige Fagdannelse maa erhverves senere i Livet. Det benyttes af en stor Mængde unge Mænd af de første Familjer i de Forenede Stater. Naar Vedkommende ikke har Udsigt til stor Rigdom, og selv ofte hvor dette er Tilfældet, er allerede praktisk Virksomhed og Skole af forskellig Art gaaet forud.

For det første faar den unge Mand i to Aar et solidt klassisk eller matematisk Grundlag, for dem, hvis Studium mere svarer til det statsøkonomiske i Danmark, navnlig klassisk. Den klassiske Uddannelse giver Kundskab til Oldtidens Liv; der er ikke den forskrækkelige Anvendelse af Tid paa grammatisk Uddannelse ved latinsk Stil o. s. v., som i alt Fald før har været Reglen i Danmark. Dernæst følger i to Aar fornemmelig et Antal Kursuser, hvorved et vist og meget betydeligt frit Valg er tilladt. Der er saaledes Kursuser i Historie, almindelig Statslære og politisk Økonomi. Der er baade Forelæsninger af almindelig Karakter for at orientere over større videnskabelige Omraader, og tillige Forelæsninger og især Eksaminationer og skriftlige Øvelser — man kalder dem „Seminarier" efter tysk Mønster — som behandle enkelte Dele af Videnskaben, til Dels endog ganske enkelte Spørgsmaal af særlig Interesse. Uagtet Harvard har udmærkede Professorer, benyttes meget andre Forfatteres Værker som Grundlag, ikke blot engelske, ogsaa undertiden franske og tyske. Som Kursus i Historie bruges ofte saadanne som Samfunds-Institutionernes Oprindelse hos de gamle Franker, for at tage et enkelt Eksempel.

Man vilde sikkert ogsaa have Kursus i gamle nordiske Samfundsforhold, der jo ogsaa ere af Vigtighed for at forstaa moderne angelsaksiske, hvis man havde det fornødne Materiale i tilgængelig Skikkelse. Som almindelig dannende Fag, der kunne vælges, har man ogsaa Romerret og Retsfilosofi, selvstændig eller som Del af Statslæren, ikke speciel engelsk eller amerikansk Ret, netop hvad man ikke vil tage med her hjemme ved Planen om Studiets Omordning! Det hele er lagt an paa Dannelse, og Valget af Studier er foretaget derefter. Ved de mange særlige Studier fremmes baade de virkelig arbejdende studerendes og Videnskabens Tarv. Biblioteket er naturligvis indrettet ligesom de store engelske Biblioteker saaledes, at de studerende arbejde der, have fri Benyttelse af Seddelkataloget, stort Haandbibliotek, hvor enhver kan gaa og tage Bøger ned, bekvemt indrettede Læse- og Skrivepladser. Studenterne ere nødte til at besøge Forelæsninger og Øvelser, men have et overordentligt stort og frit Valg, ikke blot mellem flere Professorer, men ogsaa mellem forskellige Fag, ved Eksamen repræsenterede efter deres Betydning ved et passende Antal Points.

Forelæsninger og Øvelser efter disse samme Synspunkter ere tidligere holdte ved Københavns Universitet, baade i de nationaløkonomiske Fag og over Dele af Statslæren, saasom over Englands Forfatning og Forvaltning. Men alligevel synes adskilligt at tyde paa, at man endnu i meget, endog naar man taler om en ny Ordning i København, staar mere end én Generation tilbage. De Fag, der især ere af Vigtighed, er politisk Økonomi og Statslære. Finansvidenskaben er i sin Tid bleven gjort til Hovedfag, halv tilfældig, for at give Nationaløkonomien mere fortjænt Vægt. Den er i Virkeligheden, ogsaa i Betydning, kun en Del af Økonomiens Politik og af Statslæren. Selv Statslæren synes man i sit Juristeri næsten at have glemt i Danmark. Baade den og den praktiske Økonomi burde læres i ganske andet Omfang og ikke blot ved Universitetet, ogsaa ved Seminarierne, Landbohøjskolen, i de lærde Skoler o. s. v. I andre Lande indfører man endog en kortfattet Undervisning deri i Almueskolerne. Hos os er Tiden der formodentlig endnu helt optaget med Lærebog og Katekismus. Det er muligt, man lærer disse Fag ved Folkehøjskolerne, skøndt det er vanskeligt at vide, hvor Lærere skulde være komne fra. I Amerika er disse Studier noget nyt; men man skynder sig at komme med. Det behøves, og man véd det. Man har klaget over, at man her som i visse andre Fag kun havde Gejstlige til Lærere; de vare altfor til-

bøjelige til at spise Undersøgelserne af med almindelige Talemaader. En Mængde dygtige Mænd ere imidlertid nu allerede uddannede, og gode Lærere findes til Trods for de utallige rige Veje, Livet der aabner for de bedste Kræfter. I England er i alt Fald Publikums Begreber temmelig vidt fremskredne i Nationaløkonomi. Denne Videnskab, Byttelæren, angaar kun en enkelt Side af Samfundslivet; men den er meget vigtig, og det er nu en udviklet Videnskab, medens en Del andre Samfundsstudier endnu ere temmelig løse og ubearbejdede. Der har dog allerede for længe siden været adskillige Mænd i Danmark som forstod denne Videnskabs Betydning; men nogen stor Iver for at udbrede denne Kundskab spores unægtelig ikke. For det første gælder det naturligvis at indrette et godt og virkelig uddannende Studium ved Universitetet. Det bør ikke tage for mange Aar, og man bør ikke lade sig friste til at gøre det tungt og svært for derved at give det Anseelse. Det bør kunne drage Folk, som kun ønske en høj og almindelig Dannelse. Saa heller særlige praktiske Arbejdsprøver som Tillæg, men ikke det statsvidenskabelige Studium som Tillæg til disse. Danmark har i flere Retninger staaet højt i Dannelse: men der bør passes paa baade for neden og for oven, om man ikke skal sakke ynkelig agter ud.

Efter at ovenstaaende er skrevet, har jeg læst Kontorchef Emil Meyers Artikel, i hvilken jeg i det væsentlige er enig. Særlig har Forf. Ret i, hvad han siger om den lidet fyldestgørende Prøve i politisk Økonomi. Vi have jo dog allerede hjemme ved Studierne og Prøverne til de saakaldte Magisterkonferenser Eksempler baade paa Indretningen af indgaaende Studier og paa disses Prøvelse. Men særlig skal jeg dog, som sagt, henvise til Eksempler fra Amerika og England. Hvis man vil undersøge disse, Studierne indrettede efter det elektive Princip, vil man finde, at man uden stor Vanskelighed paa en Gang kan opnaa meget stor Frihed i Valget, hvorved man kan tilfredsstille Hensynene til de forskellige Stillinger i Livet og, hvad der er langt vigtigere, til de forskellige Ævner, og navnlig opnaa et Studium, der baade passer for den jævne Middelmaadighed og tillige giver Plads for den alvorlige, vidtgaaende videnskabelige Stræben.

N. C. Frederiksen.

Systemet Bismarck's Fald.

I Foraaret bragte Telegrafen Jordkloden rundt en Meddelelse, der vil sikre den 20de Marts Plads imellem dette Aarhundredes mindeværdigste Datummer. Det var Meddelelsen om, at Systemet Bismarck uventet, brat og tilsyneladende uopretteligt var styrtet til Jorden.

De af dette Regeringssystems mangfoldige Modstandere, som Decennier igennem havde bekæmpet det ihærdigst, med aabent Visir og paa nærmest Hold, modtog Meddelelsen om denne Katastrofe med sænkede Faner — for Størstedelen i det mindste. Fra det parlamentariske Venstre lød det saaledes: „Fyrst Bismarck har indlagt sig saa store Fortjænester af den tyske Nation, at han ikke vil gaa glip af dens Tak; han har ofte faret vild og ingensinde stærkere end i sit Had til Liberalismen. Han har behandlet Venstre paa den uretfærdigste Maade, men alligevel nægter det ham ikke sin varmeste Anerkendelse; ti det beundrer ikke blot hans Handlinger men hans Personlighed, trods den Hensynsløshed det ofte har været Genstand for, trods den Forbitrelse det ofte har følt". — Ja, selv de „Frisindedes" uforsonligste Fører, der ikke turde lade Kampiveren svækkes af dette store Fald, men udraabte — „Hvad i al Verden har Folkets Pietet og Taknemmelighed at gøre med Spørgsmaalet om, hvorvidt en Minister skal gaa af eller ikke" — selv Eugen Richter opfyldtes ikke af hoverende Glæde over Katastrofen. Slagfærdigt vendte han sig imod, hvad han betegnede som —: denne „nye Æra", der indviede sin Sejer udenfor Parlamentsmurene med reaktionære Festdineer og indenfor den preussiske Landdag ved nye Stöckerske Anløb til Jødeforfølgelse, der velvilligt sekunderedes af Ministeren (v. Gossler). — Og fra den modsatte Side af den parlamentariske

Kampplads, fra den mægtige katolske Lejr fremkaldte Katastrofen Udtalelsen af, at vel havde Romerkirken ingen saa vældig Kæmpe haft at brydes med i dette Aarhundrede som Bismarck; men ikke desto mindre —: „hvilken anden saa overmægtig Statsmand vilde vel have formaaet at udfolde den Selvfornægtelse, som han havde udvist, hvor han erkendte at have begaaet Misgreb“. Og da Tæppet var rullet op for den nye Iscenesættelse og Ultramontanismens frygtede Fører, Windthorst, havde sit første Replikskifte med „General-Rigskansleren“ — som han spidst titulerede Fyrst-Rigskanslerens Efterfølger — indflettede han i sin Replik —: „Fyrst Bismarck har begyndt „Kulturkampen“; men han alene har endt den, saa vidt den er endt; ti han alene havde Magten dertil — og derfor udtaler jeg endnu i Dag min Tak til Fyrst Bismarck“.

De Modstandere derimod, der havde maattet staa fjærnt fra den aabne Kamp imod Systemet Bismarck, fordi Jærnkansleren forlængst havde tvunget dem bort fra de kæmpendes og ind i de tilsideskudtes og undertryktes Rækker — de yderligst gaaende Partier altsaa til Højre saa vel som til Venstre — disse Modstandere hilsede, som naturligt var, Faldet af denne uangribelige *rocher de bronze* med ublandet Glæde som et i og for sig ubetaleligt Gode. — Fra Mellempartierne endelig, der kun havde støttet Systemet Bismarck, fordi de alene deri kunde øjne nogen Betryggelse for Rigets Sikkerhed og indre Udvikling, for dem maatte Katastrofen selvfølgelig skabe en Tomhed, der rummede Plads for allehaande mere eller mindre betænkelige Muligheder. Men medens disse Partier, der jo desuden var gaaet lamslaaede ud af den nylig førte Valgkampagne i Februar Maaned, maatte indskrænke sig til at udtrykke deres Tomhedsfølelse i stilfærdige, nationalt bevægede Forhaabninger, fandt Ultrademokratiet det rettest at røre den store Tromme med al tænkelig Kraft. Ti at denne *„Spaltning mellem Kejser og Kansler“*, dette *„Systemskifte“*, der ganske vist havde hvirvlet saa meget Støv op (utvivlsomt ogsaa ved selve den Bismarckske Presses valgagitatoriske Anstrængelser), men kun aabnet saa yderst svagt skimtede Muligheder for at blive til noget alvorligt — at denne Spaltning nu pludselig paa hemmelighedsfuld Vis var bleven til et befæstet Svælg, og at dette Systemskifte var bleven til en Knusning af hele Systemet Bismarck, dette kunde ikke akkompagneres med for stærke Trommehvirvler. Og at dæmpe Buldret af disse Hvirvler,

deri kunde de nye Regeringskredses Organer mindst af alt se deres Fordel; ti jo fuldstændigere denne ultrafolkelige Glædestummel kunde overdøve den nationale Bevidsthed om, at det var „den Atlas, der bar den tyske Verden", der var bleven styrtet i Gruset, kun desto fordelagtigere for dem i Øjeblikket. Det smagte altid lidt af en Folkedom, et Slags Plebiscit. — *„Nu flokkes de atter* (ligesom forinden Königgrätz) *og søge ved korybantisk Larm at bedøve den offentlige Mening"* udbryder Bismarcks Livsorgan, idet det anbefaler en *„ironisk Verdensbetragtnings Humor"* som foreløbigt Palliativ herimod.

Saaledes hændte da det mærkelige, at det blev ansete franske Presseorganer forbeholdt at udtale, næst efter deres selvforstaaelig dybe nationale Uvilje imod den faldne Regeringschef, deres ikke mindre dybe Forbavselse over den ejendommelige Salut, hvormed Tyskland stedede sin udødelige Heros, Grundlæggeren af sin nationale Storhed, til Hvile i hans Livs Aften.

Det Slag, der ramte Bismarck, kom ham lige saa overraskende som det jo viste sig at komme alle civiliserede Nationer paa begge Sider af Atlanterhavet. Ganske vist havde Bismarck selv, da han følte, at hans Embedsforhold gjorde indgaaende Forklaringer med Monarken ønskelige, indgivet sin Begæring om Afsked; men dette var et af ham særdeles hyppigt og særdeles heldigt anvendt Middel. Han havde nu begrundet denne Begæring i Hensynet til sit mangeaarigt svækkede Helbred; men heller ikke heri var der noget uventet, der kunde misforstaas. Saa gammel en Vane var dette ham, at kuriøst nok hans Brevsamlinger viser, at han netop Dag om Dag en fuld Menneskealder tidligere — nemlig d. 14. Marts 1858 — allerede tjænstligst havde henvist til sine Nervers betænkelige Tilstand. Og hvor meget har ikke siden den Gang Verden, og hans Monark i Særdeleshed, erfaret om hans vekslende Befindende!

Men nu — den 20. Marts — ramtes hans Demissionsbegæring uventet af de kejserlige Reskripter, der i en lige saa definitiv som høflig Form og i øvrigt med alle tænkelige Æresbevisninger besluttede hans Afsked: „Jeg gør dette" — motiverede Kejseren — „med det faste Haab (!), at Bevillingen af Deres Ansøgning maa bidrage til at skaane Deres for Fædrelandet saa dyrebare Liv og opretholde Deres Kræfter saa længe som muligt. De Grunde, De anfører for Deres Beslutning, overbeviser (!) mig om, at yderligere Forsøg paa at bevæge Dem til at tage Deres

Ansøgning tilbage kun vil være udsigtsløse .... og jeg nærer den Fortrøstning (!), at Deres Raad og Dømmekraft, Deres Trofasthed og Hengivenhed heller ikke for Fremtiden maa svigte mig og Fædrelandet."

Dette „Haab", denne „Overbevisning" og denne „Fortrøstning", hvori Kejseren høfligst havde drapperet Afskedigelsen — alle disse Drapperier mente imidlertid Fyrst Bismarck straks at maatte fjærne for Samtidens som for Efterverdenens Øjne. Og det var unægtelig ikke skaansomt, han udførte denne Afklædning. Ligeoverfor det udtalte kejserlige „Haab" om Bevarelsen af hans Liv og Kræfter, gjorde han sit yderste for at godtgøre, at der i saa Henseende ingen overhængende Fare var paa Færde —: saa snart han havde bebudet sin Afskedsbegæring, præsenterede han sig med uvant Iver for Offentligheden, der havde omhyggeligt at notere hans „friske Ydre og elastiske Skridt"; uforanlediget besøgte han den i Berlin forsamlede, internationale Arbejder-Konference, imellem hvis Medlemmer han færdedes „i det prægtigste Humør og ledsaget af sine Hunde"; Konferencens Delegerede indbød han til Diner, ikke paa én Gang nej gruppevis — „landevis" som det betegnedes — altsaa til en hel Række af Festdineer; — endelig viste han sig endnu den 20de paa Berlins mest besøgte Promenade, imod Sædvane spaserende til Fods og iført Kyradseruniform modtog han paa det livligste Mængdens Ovationer. — Ligeoverfor den udtalte kejserlige „Fortrøstning" til, at hans Raad ogsaa fremtidig vilde komme Riget til Gode, meddelte hans Presseorganer som et paalideligt Rygte, at Kejseren i en Forsamling af Generaler allerede den 18de havde udtrykt „Umuligheden af at kunne enes med den altfor selvstændige Kansler paa en Art og Maade, der saa godt som maa udelukke, at Kansleren fremtidigt med Raad og Daad kan staa ved Kejserens Side". — Og endelig ligeoverfor den udtalte kejserlige „Overbevisning" om at yderligere Forsøg paa at holde Bismarck tilbage vilde være udsigtsløse, stillede samme Organer Oplysningen om, at Kejseren overhovedet aldrig havde gjort noget saadant Forsøg ligeoverfor Bismarck, at meget mere Forbundsfyrster forgæves havde søgt at paavirke Kejseren i denne Retning, men at han og Bismarck end ikke havde set hinanden siden den 15de[1]). Et aldeles over-

[1]) Navnlig for dette Punkts Vedkommende er den Skarphed og virtuosmæssige Behændighed, hvormed Kejserens Udtalelser behandles, saare karakteristisk: —

vældende Indtryk paa Fyrsten — meddeltes det videre — havde det da ogsaa gjort, da han modtog Meddelelsen om sin definitive Afskedigelse; han var bleven „rørt næsten til Taarer“.

Til denne skarpe Analyse af de kejserlige Reskripters høfligt dækkende Vendinger indskrænkede Bismarck imidlertid ikke sine Presseorganers Virksomhed. De maatte paavise det aabenbart urimelige i den Fabel, at det var Kejserens Initiativ i Retning af Socialismens Imødegaaelse, der havde umuliggjort Samarbejdet. Til Dels ganske vist afset fra, at Kejseren vilde gaa hastigere frem end den tyske Industri formentlig kunde taale, var hans Optræden jo i principiel Overensstemmelse med hele den Socialpolitik, Bismarck i over et Aarti havde ledet sin gamle Kejser frem paa — ja Vilhelm II's Program i Trontalen i Januar 1890 var jo kun en slet og ret Henvisning til Vilhelm I's af Bismarck udarbejdede Budskab af 17. November 1881, der ovenikøbet den Gang i Plakatform var bleven opslaaet i alle preussiske Kommuner! Om dette Punkt fik Fyrsten i øvrigt Lejlighed til personlig at udtale sig til en Deputation af den tyske Storindustris første Mænd, som paa Friedrichsruhe bragte ham en Takadresse. Han pointerede da, at den eneste saglige Uoverensstemmelse mellem Kejseren og ham, der kunde være Tale om, havde ligget her; men at selve Brudet imellem dem var blevet fremkaldt ved Misstemninger, som vare

---

Nordd. allg. Zeitung af 21de —: „I Bladene bliver der med de i Gaar publicerede allerhöjeste Reskripter ved Haanden ytret den Anskuelse, at Forsøg maatte være gjorte paa at holde Rigskansleren i Tjænesten. Vi ere berettigede til at tro, at Forsøg i denne Retning overhovedet ikke ere gjorte“.

Hamburger Nachrichten af 22de —: „. . . . Det fortjæner stadigt at fremhæves, at medens i Kejserens første Haandskrivelse „videre Forsøg“ (weitere Versuche) blive betegnede som udsigtsløse, tror N. A. Z. sig berettiget til den Anskuelse, at saadanne Forsøg overhovedet ikke ere blevne gjorte. N. A. Z. vil vanskeligt kunne undlade at give nærmere Oplysning om denne eklatante Modsigelse.“ . . . Hvortil senere føjes: „Som meget ønskelig turde nærmest Publikationen af Fyrst Bismarcks udførlige Afskedsbegæring blive følt“.

Hamb. Nachr. ser sig da den 23de efter yderligere Opklaring i Stand til at konstatere om dette „Punkt. der fremfor alt maa interessere“, at den vildfarende Meddelelse om, at Kejseren eller indflydelsesrige Forbundsfyrster skulde have søgt at paavirke Bismarck „maa være opstaaet derved, at der, som man hører, er gjort forgæves Forsøg af Forbundsfyrster hos Kejseren for at bevæge ham til at bilægge Differencen med Fyrst Bismarck.“ (!)

opelskede ved Kabinetskabaler. Men af hvad Natur disse Misstemninger havde været, havde da allerede hans Presseorganer oplyst. De havde nemlig afsløret, at Kejseren havde villet indføre væsentlige Indskrænkninger i sin Kanslers myndige Handlefrihed saa vel overfor Rigsdagspartiernes Ledere som overfor Ministeriets Medlemmer. Kejseren havde i første Henseende rejst Krav, der maatte fremkalde Bismarcks Indsigelse imod at lade sine personlige Forhandlinger med Partiførerne „underkaste Kontrol", i sidste Henseende havde Vilhelm II som Konge af Preussen fordret Ophævelsen af kgl. Reskript af 8. Spt. 1852, der paalagde preussiske Fagministre at lade „alle Sager af Vigtighed" (alene Krigsministerens Immediatforedrag undtagne) foredrage for Kongen enten ved Ministerpræsidenten eller „med dennes Billigelse og i hans Nærværelse". Men disse Indskrænkninger havde Bismarck erkendt umuligt at kunne underkaste sig. Hvilket Regeringssystem skulde vel kunne udvikle sig heraf? — Svaret herpaa lod han *Hamburger Nachrichten* give i en Situationsbetragtning, der i en alvorsfuld Tone udmundede i —: „I Almindelighed vil man ikke gaa fejl, naar man antager, at Fremtidens Program er at øjne i en Sammensmæltning af en Kabinetsregering i Frederik den Stores Aand med Parlamentarismen"!

*

* *

Denne Række af Afsløringer maatte selvfølgelig vække en Storm af Misbilligelse og Afvisning imod Bismarck. Fra Regeringskredsenes Side maatte de bekæmpes som stærkt kompromitterende for Kronen og hurtigst muligt søges afbrudte. Og med ikke mindre Kraft maatte de afvises fra Demokratiets Side. Ti i en saare lang Aarrække havde jo dette sukket efter Befrielsen fra det Bismarckske Mareridt og efter den friske, liberale Luftstrøm, der saa endelig skulde fylde Lungerne i det tyske Statslegeme. Nu langt om længe var Bismarck falden og angestfuldt maatte Demokratiet da klamre sig til Haabet om, at hans Fald betydede Indtrædelsen af denne længselsfuldt ventede nye Æra, altsaa til Troen paa, at Faldet hidrørte fra hans Modstand imod *„Friedrich III's Søns"* (som Kejseren pludselig kaldtes) ædle, folkelige Inspirationer, hans Bekæmpelse af, hvad „Freisinnige Zeitung" kaldte „en populær Retning i Lovgivningen". Til denne Tro maatte Demokratiet med eller mod Sandsynlighed klamre sig, og af alle

Kræfter gøre den til den herskende i Befolkningen. Troen kan jo gøre Underværker og andre Midler til at gøre Underværker havde man i alt Fald ikke. Derfor maa den fra de forskelligste Sider fremstormende Uvilje, Bismarcks Afsløringer vakte, synes lige saa forklarlig som den var voldsom; — saa voldsom viste den sig imidlertid, at den endog affødte truende Paamindelser til ham om, hvilken Domfældelse der i sin Tid havde ramt Grev Harry v. Arnim for ulovlige Afsløringer, Tilvendelse af Aktstykker og majestætsfornærmende Angreb —: 5 Aars Tugthus!

Men hvor hensynsløs og skadebringende nu end Bismarcks Maade at tage Afsked fra Statstjænesten paa i øvrigt maatte befindes, saa turde der dog, næppe være Grund til at følge hans Angribere, naar de nærmest forklarer den i et Overmaal af krænket Forfængelighed og senil Halstarrighed. En Forklaring, der holder sig nærmere til hans ejendommelige Stilling i Tysklands Historie end til ejendommelige Træk i hans personlige Karakter maa sikkert allerede synes fyldestgørende. Ti ingen tænker jo dog paa at bestride, at Bismarck i de henved 30 Aar, han har ledet Tyskland, i enestaaende Grad har samlet lige saa vel Ansvaret som Æren for dets nuværende Situation. Og lige saa lidt, at denne Situation trods al sin ydre Glans rummer Farer, som kan gøre Ansvaret mere end vanskeligt nok.

Hvilken er nemlig i Hovedtrækkene den tyske Statsstyrelses nuværende Situation?

Farerne true samtidigt udenfra og indenfra ɔ: nedenfra. De tvinge Regeringen til at gøre samtidigt Front i begge Retninger, ja til samtidigt at arbejde hen imod Formaal, der væsentligt ere hinanden direkte modsatte. Medens den ydre, den fransk-russiske Fare tvinger den til vedblivende at ruste Riget i et Omfang, der maa virke stedse mere ødelæggende paa dets økonomiske Forfatning, kræver den indre, den sociale Fare, at dets økonomiske Forfatning virksomt ophjælpes, det finansielle Tryk betydeligt lettes. Og medens den ydre Fare forvandler Riget til en Lejr, hvor man varigt maa leve paa et *qui vive,* og derfor ønskeliggør den størst mulige Koncentration af Regeringsmagten, gør omvendt den indre Fare — den stedse stigende Misfornøjelse, der driver Befolkningen ind under Socialismens og Partikularismens Bannere — det højst ønskeligt at udvikle selve Nationens Medansvarlighed for Udviklingen, altsaa dens Meddelagtighed i de offentlige Sagers Ledelse. — Til nu at beherske disse hinanden

krydsende Vanskeligheder har den kejserlige Regering denne Rigsforfatning af 16. April 1871, der danner det eneste retslige Baand imellem Tysklands mere end tyve forskellige, konstitutionelle Suveræniteter. Men denne Forfatning er bygget i en saa ubegrænset demokratisk Stil, at den i alt Fald under de nuværende Forhold maa umuliggøre Udviklingen af et virkeligt parlamentarisk Regeringsstem; uhjælpeligt holder den derfor Døren aaben paa videste Gab for den indre Fare. Men omvendt det, at sprænge denne Forfatning, vilde under den overhængende ydre Fare aabenbart være et Foretagende af den allerbetænkeligste Art, om ikke i juridisk og moralsk[1]) saa desto mere i politisk Henseende — ganske afset fra, at det vilde kunne medføre Sprængningen af en Snes andre Forfatninger. Ti det vilde jo være intet mindre end at sønderrive det Baand, der overhovedet gør Tyskland til et Rige, paa et Tidspunkt, hvor dets Fjender staar rustede til Tænderne og parate til Angreb i det Øjeblik, der maa forekomme dem ønskeligt.

Det er altsaa for denne i al sin ydre Glans saa truende Situation, at Bismarck ved Siden af Æren bærer Ansvaret. Naturligvis ikke Ansvaret ifølge „Ministeransvarlighedens“ Fraseologi; det saakaldte Ministeransvar har unægteligt hans Efterfølger i Præsidiet overtaget og for saa vidt kunnet gøre det med Ro, som sikkert intet konstitutionelt Monarkis Historie har leveret Eksempel paa, at nogensinde noget juridisk Ansvar blev gjort gældende imod vedkommende Minister, naar Nederlag og Ødelæggelse brød ind over Riget. Men at Bismarck for Verdenshistoriens Domstol staar med det største Ansvar for Situationen i dens Helhed, derom tvivler næppe mange og han selv sikkert mindre end nogen anden. Alle dennes Vanskeligheder, de forfatningsmæssige ikke mindre end de nationaløkonomiske og krigerske, staa som umiskendelige Frugter af det hele politiske System, hvorefter han har bygget Kejserriget. — De vare aaben-

---

[1]) Rigsforfatningen kræver ikke, at der skal aflægges Ed paa den enten af Kejser eller Kansler. Et Paabud, svarende til den preussiske Forf.s Art. 54: „Kongen aflægger i Overværelse af de forenede Kamre Ed paa fast og ubrødeligt at holde Kongerigets Forfatning“ o. s. v. kender den tyske aldeles intet til; den indeholder kun Bestemmelsen (Art. 13) om, at „Kejseren lader Rigsembedsmændene tage i Ed til Riget(!)“. General v. Caprivi saas da heller ikke i Aar at aflægge Ed i den tyske Rigsdag men kun for de preussiske Kamre.

bare allerede for et Tiaar siden, men Aar for Aar have de udviklet sig stedse stærkere, medens han dog stedse fandt Midler imod dem i „sit Geni og sin vidunderlige Erfaring“ — som en aandfuld fransk Forfatter (Valberts) udtrykker sig. Men nu i 1890, efter at Februarvalgene havde gjort Regeringens Stilling ligefrem kritisk ved at reducere dens Partier til mindre end en Tredjedel af Rigsdagens Pladser, er det at Opfordringen stilles til ham om behageligst at forsvinde af Situationen — medens han selv stadigt føler sig den voksen! —: „Unægteligt er Rigsdagens Sammensætning bleven overmaade ugunstig“ — skriver hans Presse — „men hvor mange overmaade ugunstige Rigsdage har Fyrst Rigskansleren ikke vidst hidtil at bringe til Raison“. Og den henviser til, at selv Liberalismens Hovedorgan konstaterer som „betegnende for Bismarcks hele Virken, at det ikke var parlamentariske Vanskeligheder, der voldte hans Fald“. Og den ser sig i Stand til at tilføje, at Kansleren vel havde forudset Sandsynligheden af snart at maatte trække sig tilbage men aldrig forinden Stillingen paa den femaarige Rigsdag havde ordnet sig og Tilstanden var lysnet.

Hvem skulde da vel for Alvor have kunnet tro, at Bismarck vilde finde sig i denne stille Forsvinden fra Skuepladsen uden Protest! At han altsaa i Tavshed skulde have ladet de Stemmer beholde Ordet, der, hvor hurtigt end denne Protest kom, baade i Nord- og i Sydtyskland og i Udlandet skyndsomst fik hans Forsvinden betegnet som en Falliterklæring —: „Bismarck er bleven bragt til Fald af sit eget Værk“ intoneres fra Berlin. „Bismarck har set sig dømt af selve Tyskland“ lyder Ekkoet fra Stuttgart. „Bismarck mener formodentlig, at han er bleven generende og at det er bedst at trække sig frivillig tilbage,“ skriver *XIX Siècle.* „Bismarck har benyttet det Øjeblik, da Vognen kørte fast i Moradset, til at slippe Tømmerne og Pisken og stige ned af sit Sæde“ mælder *Le mot d'ordre.* — Saadanne Raab skulde Bismarck tavst have ladet forme Samtidens Opfattelse og følgelig vel Historiens Dom over sig paa Grundlag af de officielle Aktstykker, kejserlige Reskripter! Han, der lige siden hin Junidag 1862, da han besluttede sig til at gribe efter Ledelsen med Udraabet—: „Fremad! som vore Kuske sige, naar de griber Tømmerne“ — havde udført Kapkørslen om Preussen-Tysklands Verdensstilling paa saa uhørt sejerrig Vis! Og han, hvem denne lange Farts skæbnesvangre Tilskikkelser havde givet den rigeste Lejlighed til at udvikle sin

ejendommelige Ævne til at betragte sig selv paa Afstand som en gigantisk, verdenshistorisk Skikkelse. Han skulde nu i Verdenshistorien have villet acceptere Rollen som den, der havde kastet Pisk og Tømmer, fordi Farten viste sig at løbe ud i et Morads!

En forudgiven Umulighed var dette og en Umulighed, som i Virkeligheden indrømmedes fra alle Sider. De storartede Ovationer, der ledsagede den bortdragende Fyrst Rigskansler ved hans sene Afrejse fra Kanslerpalæet og faa Dage efter paa hans 75aarige Fødselsdag (d. 1. April) vare veltalende Udtryk for denne Indrømmelse. Alle Samfundsklasser lige fra det kejserlige Hus og ned til de bredeste Lag i Berlin og Hamburg, disse to Hovedcentrer for det yderligt gaaende Demokrati, deltoge i dem, og det store Tyskland mødte med sine Hilsner, Waggoner fulde af Breve og Blomster, Telegrammer i mange Tusender.

Naar det altsaa har været Fyrstrigskanslerens naturlige Hensigt, klart at konstatere, at Bankerot Erklæringen over Systemet Bismarck ikke var billiget eller i nogen Maade tiltraadt af ham, dets eneste Indehaver, saa opnaaede han unægteligt sin Hensigt. De ovennævnte Afsløringer, de Demissions Begæringer, der endvidere indgaves og trods al Modstand fastholdtes af hans Sønner, Grev Herbert som Statsminister og Grev Vilhelm som Overpræsident i Hannover, samt de slagfærdige Afvisninger, hvormed yderligere Tilnærmelser fra Regeringens Side mødtes, havde hurtigt umuligt gjort enhver Tvivl herom. Og hertil føjede sig sluttelig Meddelelsen om det personlige Afskedsmøde med Kejseren, hvor Jærnkansleren viste sig i fuld Statur og i hele sin Ubøjelighed. Af en saare delikat Beskaffenhed var jo imidlertid denne intime Meddelelse og en saare lang Omvej maatte den da ogsaa gaa for at naa sit Publikum. Den kom nemlig over Moskow. Men hvor langvejsfra den end mødte, og hvor aldeles ubevislig den end ifølge sin Natur maatte være, passede den sikkert altfor vel ind i Kendsgerningernes Række til ikke at vinde udbredt Tiltro. Den meddelte nemlig, hvorledes Bismarck, da Audiensen var aabnet[1]), var traadt stramt an, mældende sig som —: „ny udnævnt Feltmarskal". Hvorledes da Kejseren efter gentagne Omfavnelser

[1]) Den aabnedes først 20 Minuter efter det fastsatte Klokkeslet, hvilket skal have foranlediget Fyrsten til at oplyse den jurhavende om, at det mærkværdigvis var første Gang i sit Liv, han havde prøvet, hvad det vilde sige „at antichambrere".

indstændigt havde anmodet ham om dog at modtage den ham tildelte Værdighed som Hertug af Lauenborg, idet Majestæten dels henviste til, hvor krænkende et Afslag maatte være for samme, dels til, at en til den nye Værdighed svarende Dotation lettelig vilde være at opnaa. Fyrsten havde imidlertid vist sig lige saa upaavirkelig for disse Forestillinger som for Opfordringen til at træde hæmmende op imod Pressens ophidsende Fremstillinger af det forefaldne. Han var — svarede han — jo nu uden al Magt og Indflydelse, og at Pressen havde sin fulde Frihed, beviste den kun altfor vel ved den Maade, hvorpaa man overvældede ham. Og da Kejseren sprang op fra Stolen med det Udbrud, at det jo dog ikke var hans Fornedrelse men hans Ophøjelse, der var tilsigtet med Hertugværdigheden, bemærkede han sententiøst —: „Man kan ikke gøre mit Navn større“ [1]).

*

* *

Men er det saaledes et skarpt Hug, der glat har skilt Bismarck og det System, han havde identificeret sig med, fra Dagens officielle Politik, saa er det aabenbart ikke givet nogen tænkelig Magt at overhugge og tilintetgøre de Rødder, hvormed dette System har gennemtrængt tysk Nutids Statsliv i dets hele Omraade. Ti det blev jo dette System forbeholdt, efter at have omskabt Tyskland til et Kejserrige og skabt dette Rige en Forfatning i sit eget Billede, at opfostre et helt Slægtled af dets Befolkning med sine Principer, og under et lige saa mægtigt som vedholdende Tryk at udforme de positive Betingelser for al tysk Fremtidsudvikling baade i national og i international Henseende. At bortfjærne dets Rødder vilde derfor under alle Omstændigheder kræve en saa gennemgribende Omvæltning af det bestaaende, som kun kunde tænkes udført ved lang Tids energiske Arbejde; og indtil da vilde de uundgaaeligt skyde friske Skud, der turde blive

---

[1]) B. tog dog ikke dette Spørgsmaal udelukkende fra den patetiske Side; som sædvanligt opmuntrede han ogsaa her sine Landsmænd ved sin Humor. Han beklagede sig saaledes over, at Posten som Hertug af Lauenborg var lovlig stærkt besat, eftersom der nu var Tre om den —: Kongen af Preussen, Kongen af Danmark og han selv. — I øvrigt, bemærkede han, kunde denne Titel være ham ganske bekvem, naar han vilde rejse incognito.

kraftige nok til at virke højst generende for Anlæget af ethvert andet System.

Og desuden, naar alt kommer til alt, saa er jo da endnu ikke selve Systemets Ophavsmand gemt under Jorden men kun i Sachsenwalds Skygger —: „Efter den 20de Marts er Hr. de Bismarck altsaa hverken Premierminister, Udenrigsminister eller det tyske Riges Kansler; han er slet intet andet end Hr. de Bismarck; men det er i Sandhed allerede noget“ — pointerer hin franske Betragter. Fra den anden Side af Kanalen lyder det: „Selv i Friedrichsruhes Skove vedbliver Bismarck at være Tysklands mest betydende Personlighed“ — og klart Genlyd giver dette Ord fra Øst, Sydost og Syd. — Hvad Fyrstens nærmeste Organer angaar, fortjæner en Udvikling af Hamb. Nachrichten (18. April) her at mindes. Der udvikledes nemlig her, hvor aldeles urigtigt og urimeligt det vilde være, om en Statsmand, der i 30 Aar havde været Tysklands og Europas ledende Mand og som endnu følte sig kraftig, nu skulde undlade at gøre sin Opfattelse af og Indflydelse paa Rigets Anliggender gældende ad de Veje, der endnu stod til hans Raadighed, nemlig igennem det preussiske Herrehus, igennem den tyske Rigsdag og den nationale Presse. — Hvilken Udvikling da navnlig blev imødegaaet fra højkonservativ Side, med Paamindelser om at vise sig som „en tro Vasal“, med Advarsler imod at lade Tyskland for anden Gang faa en Wallensteins Skikkelse at se, og med Erindringer om, hvorledes det gik Krösos, da han mistydende Orakelsproget gik over Halys og ganske rigtigt fik at se et stort Rige gaa til Grunde —: men det var det, han selv havde grundlagt! —: „*Le roi me reverra*“ skal Bismarck selv have ytret. Og Muligheden er vel ikke ganske udelukket for, at Situationens jærnhaarde Konsekvenser virkelig atter skulde kunne lægge Magten i hans Hænder, og Verden paa ny skulde faa at se Systemet Bismarck blive iscenesat med realpolitisk Virtuositet efter nye Forholds nye Krav.

Denne Mulighed turde vel imidlertid ligge temmelig fjærnt. Saa meget mere, som den Ro, hvormed selve Tysklands Befolkninger modtog deres Nationalhelts Bortfjærnelse, maa synes forbavsende; og ikke mindst, naar det erindres, hvor højt Ophidselsen for et Par Aar siden gik, da „Battenbergerfejden“ truede med at rokke hans Stilling. Ja i Virkeligheden meget forbavsende; ti uundgaaeligt maatte jo dog Tysklands store Mængde nu sige sig selv, at hvad enten Rigets Situation var saare kritisk eller den

ikke var det, var denne Begivenhed af mægtig Nationalbetydning. I første Tilfælde var det uforsvarligt at berøve Tyskland den største Statsmand, det nogensinde havde besiddet; i sidste Tilfælde var det uforsvarligt at yde Riget Skuet af et saa voldsomt Brud paa Pieteten imod den Mand, hvem det skyldte selve sin Eksistens. I alle Tilfælde var det et Skridt, der dybt berørte alle Forbundslande, Kong Vilhelm II her havde udført i sin Egenskab af det tyske Forbunds Præsident. Og var dernæst hans Ret til at udføre dette Skridt for egen Regning overhovedet utvivlsom? — Den preussiske Forfatning (§ 45) gav ham som Konge af Preussen Ret til baade at „udnævne og afskedige“ sine preussiske Ministre, altsaa ogsaa Bismarck som preussisk Ministerpræsident — ligesom den (§ 47) gav ham en lignende Ret lige overfor alle andre preussiske Statstjænere. Det tyske Riges Forfatning derimod tillagde vel Preusserkongen *qua* Indehaver af „Forbundspræsidiet“ Ret til „i fornødent Fald at foranledige (!) Rigsembedsmænds Afskedigelse“ (Art. 18); men ingen som helst formel Ret til at afskedige Rigets ledende Kansler, hvis hele Særstilling var behandlet i en særlig Artikel (Art. 15). Meget forstaaeligt jo i øvrigt; ti „skreven af Bismarck og for Bismarck“, som denne Forfatning jo var, havde denne Lovgiver maattet vogte sig vel for at lægge denne Ret formelt i Hænderne paa den Fyrste, som den Gang stod nærmest til at overtage Rigspræsidiet efter dettes da allerede højt bedagede Indehavers Død. — Men nu i Realiteten? Havde Kong Vilhelm da haft en naturlig Ret, reelt begrundet i Preussens overmægtige Forbundsstilling? Utvivlsomt heller ikke; ti Preussen repræsenterede jo forbundsmæssigt næppe en Tredjedel af det tyske Statsforbund. — Beslutningen om at afsætte Kejserrigets Grundlægger fra dets Styrelse maatte derfor synes baade af formelle og reelle Grunde at burde være forberedt, ikke i Lighed med et Statskup i en Forsamling af preussiske Generaler men som en Statsakt imellem de tyske Forbundsregeringer. — At det nu ganske vist formelt ikke var en egentlig Afsættelse men en Bevilling af en Afskedsbegæring, der havde foreligget, forandrede jo for saa vidt intet væsentligt heri, som det blev noksom konstateret, at Afskeden i Virkeligheden havde været en paatvungen og saare ufrivillig [1]).

---

[1]) Det bør her erindres, hvor omhyggeligt B. maanedsvis forud for de i denne Artikel omhandlede Begivenheder havde holdt Offentligheden

En Kendsgerning er det jo imidlertid, som anført, at Uroen i Nationen ved hans Tilbagetræden fremtraadte overordentligt meget svagere end man maatte have ventet. Der er bleven anført mange forklarende Grunde hertil. Den afgørende turde vel imidlertid være den, at det Spørgsmaal stedse mere havde trykket Sindene i Tyskland, hvad der vel skulde blive af Riget, naar den gamle Kansler, hvis altid levende Skinsyge over sin Magt ingenlunde var aftagen med Aarene og som efterhaanden havde samlet alle Regeringens Traade i sin Haand, pludseligt faldt fra, og naar da alle de ydre og indre Fjender af Riget, hvem hans gigantiske Skikkelse havde holdt paa Afstand, mødte frem. Ifølge Naturens Orden kunde dette Øjeblik ikke være meget fjærnt, og ønskeligt vilde det da unægteligt være, om Forberedelser i Tide kunde være trufne til at dække det Vakuum, der da pludseligt maatte opstaa i den øverste Ledelse. Men hertil egnede sig aabenbart ikke ilde den Episode af forholdsvis Ro, der nu fulgte efter den unge Kejsers store Valgkampagne til den første femaarige Rigsdag. Om end ikke noget gunstigt Resultat, havde den dog givet Indresituationen et beregneligt Holdepunkt, en klækkelig Tids Udskyden af nye Valgnederlag og for saa vidt et fast Underlag for de følgende fem Aar, og da samtidigt Trippelalliancen gav Ydresituationen en vis midlertidig Ro, var der faktisk opnaaet et Slags Pusterum for den tyske Rigsstyrelse. Og at dette vilde være det sidste Pusterum, der tilbød sig inden de store Afgørelser indtraf, var langt fra usandsynligt. Men skulde dette da benyttes til at rekonstruere Statsstyrelsesforholdene, maatte det utvivlsomt helst benyttes snarest muligt. Og i selve den raske Beslutthed, hvormed Kejseren da greb ind trods Bismarcks Modstand, i den Viljesfasthed, han viste ved ikke at skælve for den Jærnkansler, der havde bragt hele Europa til at skælve, maatte der uundgaaeligt

---

à jour med Krisens Gang. Hvor skarpt han havde markeret Linjen imellem sin Stilling i det preussiske Ministerium og i det tyske Forbundsraad; hvorledes han havde indgivet sin Demission som Handelsminister, dernæst annonceret den som preussisk Ministerpræsident, men stadig hævdet sin Rigskanslerpost. — Erindringen herom uddyber Forstaaelsen af hans Behandling af Afskedsreskriptet —: hans Konstatering af Konferencen med Generalerne, Interventionen af Forbundsfyrster og hans egen dybe Harme. I Forstaaelighed vinder da unægteligt ogsaa hint Tilraab til ham: *Wallenstein!*

ligge et betagende Moment, der, uden ganske vist at dræbe Befolkningens Tvivl og Betænkeligheder, dog maatte virke imponerende og dæmpende.

Men om end saaledes Sandsynligheden for atter at faa Systemet Bismarck at se administreret af sin berømte Opfinder næppe er videre stor, maa det stadigt have sin nærliggende Interesse at dvæle ved dette mærkelige Regeringssystem, der, efter i saa lange Tider sejerrigt at have holdt sig imod alle Angreb, selv nu behersker sine Besejrere. Saa tydeligt ses det jo at beherske dem, at Kejseren, idet han selv betræder Kommandobroen som „vagthavende Officer", kun har at signalere (i sit „Weimar Telegram") —: „Kursen er den samme! Fremad! Fuld Damp!" — og at hans nye Kansler ved sin Fremtræden for Deputeretkammeret kun har at henvise til denne Ordre —: „De har læst Kejserens Ord om, at Kursen skal vedblive at være den gamle" med en forudskikket Anmærkning om, at han selv endnu ikke har „formaaet at vinde et almindeligt Overblik over sin Virkekreds".

Denne determinerede Ordre og denne beskedne Anmærkning undlader ikke at vække de Bismarckske Organers tvivlende Grublen over Fremtiden. De søger efter „den nye Æras store Tanker", og de spejder, uden at faa Øje paa Kejseren, efter de „store Mænd", efter hine Mænd, „i hvem jo altid nye og heldbringende Ideer ifølge deres Væsen maa legemliggøres". Men de søger og spejder forgæves. Det, de finder, er uforandret de kendte Veje og de kendte Mænd. Kun ét Nyt er saaledes Fremtiden forbeholdt —: Systemet Bismarck uden Bismarck, Systemet Bismarck forceret op til fuld Dampspænding uden den erfarne Mesters prøvede Indblik og — „Overblik". Alt — udbryde de —, Kansler v. Caprivis saa vel som Kejserens Optræden tyder paa, at Udviklingen virkeligt stiler i den allerede tidligere forudsagte Retning, nemlig imod Programmet: „Sammensmæltningen af en Kabinetsregering i Frederik den Stores Aand med Parlamentarismen".

Men hvad er Meningen med dette Udbrud? Eugen Richters Blad tager det *au sérieux* og betegner det anførte Program som lige saa blottet for Mening som „f. Eks. Programmet: En Republik med en Storhertug i Spidsen". Men Bladets vanlige Skarphed svigter det dog noget her ved denne Jævnførelse. Ti en Republik med en Storhertug i Spidsen kan dog eksistere ret vel, eftersom jo en saadan (den venetianske Republik) faktisk har

eksisteret over tusende Aar. Men Parlamentarismen med „Frederik den Store“ i Spidsen vilde aabenbart ikke kunne eksistere et eneste Aar, saa som jo Parlamentarismens Princip er (for at bruge den Bismarckske Terminologi) at tildele „de oratoriske Turneringer“ den afgørende Rolle, hvorimod Principet for Kongefilosofens Kabinetsregering netop var: „Jeg lader dem snakke, hvad de vil og gør selv, hvad jeg vil“. Disse to Principer forliges jo som Ild og Vand, og et Forsøg paa en „Sammensmæltning“ af dem vilde jo straks, umiddelbart og helt føre ud i det absurde. Den allereneste Mening med Udsendelsen af dette bevingede Ord har da sikkert ogsaa kun været at faa dette skarpt og fyndigt udtrykt. Bismarck har fra sin Skyggeverden villet varsko højt om, at Ordren: „Kursen er den gamle o. s. v.“, udført af Kejseren selv som vagthavende Officer, umuligt vil kunne føre til en Udvikling af men kun til en ødelæggende Parodi paa det Statsstyre, han havde givet Verden at skue og at forbavses over.

Men hvilken Karakteristik bærer da det originale Statsstyre — hvorledes har man at definere dette „System Bismarck“, som dets Stifter her i selvfølende Tavshed peger hen paa? Ja, den hvasse Definition, hvormed han sætter Absurditetens Stempel paa Parodien, paa „Systemet: den vagthavende Kejser“, lader næppe nogen Tvivl om, hvilken Definition han hævder som den rette for sit originale System. Ingen Tvivl om, at han forlanger dette defineret efter den tilbudte Opskrift som —: Sammensmæltningen af Diktaturet med Konstitutionalismen. Og heller ingen Tvivl om, at han formener, at denne i sig selv mærkelige Sammensmæltning adskiller sig fra hin anden, parodiske og aldeles umulige derved, at den er denne absolut modsat i ethvert af sine Led.

Et Diktatur nemlig, ja et strængt til Tider endog et tyrannisk Diktatur; men — vel at mærke — et Diktatur, som midt under Udfoldelsen af sin autokratiske Styrke netop danner Modsætningen til hin fredericianske Kabinetsregering. Ti medens jo denne hvilede paa den nys nævnte Maksime: Lad dem sige, hvad de vil; jeg gør, hvad jeg vil, saa hviler dette Diktatur paa Maksimen: De skal sige, hvad jeg vil, saa gør jeg til Gengæld, hvad de siger.

Og en Konstitutionalisme ganske vist, ja endog en yderst nøjeregnende Konstitutionalisme; men — vel at mærke —

en Konstitutionalisme, som midt under al sin Troskab imod Forfatningen til enhver Tid gør aabent og skarpt Front imod „Parlamentarismen". En Konstitutionalisme nemlig, som atter og atter, Aarti efter Aarti nøder de „oratoriske Turneringer" — saa skuffende pompøst et Forløb de end undertiden kunne tage — til at ende i et Slutningstableau, hvor Flertallet af de turnerendes Faner og Lanser sænkes for Rigsstyreren, Kejserdømmets Grundlægger, den nationale Enheds Genføder. Hvornæst denne da viser sig som den mest konstitutionelle Mand af Verden, altid parat til — sin Maksime tro —: „at gøre, hvad de siger".

Idet Bismarck peger hen paa denne Form for Statsstyrelse som paa den for Tiden mest probate, føler han sig aabenbart sikker imod Riposten —: Men er da ikke ogsaa „det konstitutionelle Diktatur" som Begreb den mest eklatante Selvmodsigelse, og som Regeringsform en saa absolut Umulighed, at man ingensteds vil finde det endog blot nævnt selv i de lærdeste Værker Verden over! Ti hans Svar vilde jo være forud givet —: Ikke desto mindre har jeg dog med dette System nu i Løbet af et kvart Aarhundrede skabt, udviklet og befæstet dette Rige — og hvem kan bebrejde enten mit Diktatur Mangel paa Kraft eller min Konstitutionalisme Mangel paa Forfatningstroskab? Selvfølgeligt er det ikke nemt at regere med, maaske endog umuligt for enhver anden; og lige saa selvfølgeligt kan det saa saa lidt som noget andet Diktatur vare i det uendelige. Men — — hvad har man for Tiden at sætte i Stedet — som sagt — da vel ikke Frederik den Stores Kabinetsregering i Forbindelse med engelsk Parlamentarisme!

Det maa jo nu være Fremtiden, vel endog en ikke fjærn Fremtid, forbeholdt at vise, i hvilken Grad Bismarcks Syn paa Situationen er for mørkt — at Harmen over hans egen Skæbne maa have bidraget til at formørke det, er jo selvfølgeligt — eller hvorvidt det maatte kunne lykkes Kejser Vilhelm ved den Viljeskraft, som han har givet saa klart Bevis paa, og ved det Held, hvormed han i General Caprivi har fundet en Tjæner, hvis Hæderlighed og sunde Dømmekraft erkendes fra alle Sider, at bryde nye, uanede Veje.

Men hvad „Systemet Bismarck" angaar, da vil det utvivlsomt altid have sin særegne Interesse, nærmere at betragte den helt ejendommelige Form for autokratisk Statsstyrelse, som det

frembyder, og som lige saa lidt tillader at parallelisere det med en Napoleon III's demokratiske Cæsarisme som med en Frederik II's Kabinetsregering. Men Forsøget paa at gennemføre en saadan Betragtning, der maa følge Hovedlinjerne af det Bismarckske Regimentes indre Forudsætninger og Udvikling, vil nødvendigvis kræve en Plads, som ikke kan forventes indrømmet her.

J. WESTRUP.

Samfundets Krav til den unge Arbejder.

Man ser jo jævnlig profeteret, at nærmere eller fjærnere Generationer af vore Efterkommere ville komme til at leve under andre Samfundsformer end de, hvorunder vi leve. Det er muligt; jeg skal ikke tillade mig at have nogen Mening derom. Men under alle Omstændigheder kan ingen være blind for Tegnene paa, at det næste Aarhundrede sandsynligvis i fremtrædende Grad vil blive præget af Arbejdernes Interesser. Allerede vor Tid kan, som bekendt, rose sig af at have gjort Begyndelsen, ved at sætte Arbejderforholdene paa Dagsordenen. Navnlig i de to sidste Aartier er saa vel Arbejdsgivernes som Lovgivningsmagtens Opmærksomhed bleven henledet paa mange Punkter, hvor der findes en eller anden Mislighed at afhjælpe, en eller anden Uret at bøde paa. Og i saa Henseende tør Humanitetens Talsmænd ikke slaa sig til Ro; de maa vedvarende holde vedkommende vaagne. Det ligger jo tilsyneladende i Menneskenaturen, at Sympatien en hel Del lettere fremkaldes end holdes vedlige. Uden gentagne Stimuli risikeres, at den synker sammen igen.

Dette er dog kun den ene Side af Sagen. Mon der ikke ogsaa skulde være en Del at rette hos Arbejderklassen selv? Derom kan der vel næppe være Tvivl. Men i saa Tilfælde bør det, der kan trænge til Ændring hos Arbejderne, fremdrages med samme Udholdenhed som det, der kan være at ændre ved Arbejderforholdene. Vanskeligheden ved at finde aabne Øren for alt, hvad der ikke klinger lifligt, tør ikke afskrække. Særlig maa der rettes den Advarsel til Humanitetens Talsmænd, at de ikke skyde ud over Maalet, og svække Ansvarsfølelsen hos de brede Lag, som de ville hjælpe opad. I Forvejen er Ansvarsfølelsen her langtfra saa udtalt, som det kunde ønskes. Om end maaske nok

de paagældendes Livsforhold kunne have bidraget mere eller mindre hertil, vil det i alt Fald ikke være heldigt at se sig blind paa den Undskyldning, som lader sig hente herfra.

Dersom der sættes Kraft ind paa, ad Lovgivningens Vej at bøde paa Mislighederne ved Arbejderforholdene, kan der med Rette kræves af de mandlige Arbejdere, at de lægge mere Vægt paa Fremsynethed i den Periode af deres Liv, hvor de ævne at afse noget synderlig af deres Indtægt.

Ved flere Lejligheder har jeg derfor i dette Tidsskrift[1]) henstillet, at det offentlige kun skulde træde hjælpende til ved gifte Arbejderes (ubemidledes) Erhvervelse af en, som Alderdomsforsørgelse fungerende, Livrente. Og det endda kun under Betingelse af, at vedkommende Arbejder (ubemidlede) fra sit 20de Aar og indtil sit Ægteskab havde gjort aarlige Indskud, mindst af en vis Størrelse, i en ham anvist Alderdomsforsørgelsesanstalt. Indtraadte han i Ægteskab før det 30te Aar, skulde dog Indskudene vedvarende udredes indtil det nævnte Aar. Jeg beder bemærket, at dette kun gjaldt de mandlige Arbejdere. Overfor de kvindelige Arbejdere mente jeg, at en eventuel Alderdomsforsørgelseslov burde stille sig noget anderledes (jfr. de citerede Afhandlinger).

Denne Tanke om, at der i Ungdommen erlægges visse Ydelser — frivillig eller tvungen — af Hensyn til Alderdomsforsørgelsen, er ogsaa antydet af andre, baade her hjemme og i Udlandet. Man har saaledes givet Anvisning paa Alderen 15—20 Aar, 18—21 Aar o. s. v. Men en vægtigere Støtte for min Henstilling vil dog kunne hentes fra den Omstændighed, at den svenske Arbejderkommission for nylig har anbefalet at slaa ind paa en delvis lignende Vej. Den foreslaar nemlig, at aarlige Indskud af en vis Størrelse bliver obligatoriske for enhver fra det 20de til det 29de Aar inclusive[2]).

Maaske jeg da endnu en Gang tør vende tilbage til dette Spørgsmaal. Særlig i Betragtning af, at der i den senere Tid er fremkommen nogle Oplysninger, som ikke ere uden Interesse i saa Henseende.

---

[1]) Oktober- og December-Hæfterne af Aargangen 1888, samt August-Hæftet af Aargangen 1889.

[2]) Medhjælpen fra det offentlige begrænser Kommissionen imidlertid nærmest dertil, at der i de nævnte Aar gøres Indskud for dem, som ikke kunne overkomme Udgiften.

Først maa jeg dog genkalde i Erindringen Motiveringen af min Henstilling. Den var med faa Ord følgende.

Hvor vanskeligt det end mangen Gang — eller rettere som Regel — kan være for den gifte Arbejder at faa Indtægten til at strække videre end netop til Dækningen af de nødvendigste Udgifter, saa snart han har Børn eller i alt Fald ud over et Par, stiller Sagen sig anderledes for den ugifte. Medens Indtægten er den samme for begge, med mindre Kone og Børn have selvstændig Fortjæneste, maa de nødvendige Udgifter være ikke lidt større for hin end for denne[1]). De ugifte Arbejdere tør nok anses i Stand til at sikre deres Fremtid, uden derfor at maatte leve som Asket. Enhver, der kender lidt til de Beløb, som mange af dem anvende paa Luksus og Fornøjelser, vil næppe bestride dette. Men dersom de ugifte Arbejdere formaa at hjælpe sig selv, naar de vise fornøden Fremsynethed — Køb af en Livrente —, er der ingen Opfordring for det offentlige til at støtte dem udenfor Fattigvæsenet. Ende de her, ligge de, som de have redet. De gifte Arbejdere derimod kan der som oftest være god Anledning for det offentlige til at støtte ved Erhvervelsen af en Alderdomsforsørgelse. Dog kun betingelsesvis. Det maa nemlig vel fastholdes, at Haandens Arbejder opnaar forholdsvis tidlig sin normale Arbejdsindtægt; i Almindelighed vil han allerede ved Begyndelsen af Tyveaarsalderen være naaet saa vidt. Vilde det nu være et overdrevent Forlangende, at han udnyttede sin — i Sammenligning med Aandens Arbejder — gunstige Stilling i Ungdommen? Efter mit Skøn, paa ingen Maade! Arbejderen bør lære at indse, at hans tidlig opnaaede normale Arbejdsindtægt forpligter ham til tidlig at drage Omsorg for Fremtiden, i Stedet for at lade hin være en Fristelse til at springe paa Hovedet ud i Ægteskabet, uden at have gjort det mindste for at sikre sin økonomiske Selvstændighed i Alderdommen. Venter han med at gifte sig indtil henimod det 30te Aar, ville de til Erhverv-

---

[1]) Lad ogsaa være, at Konen selv næppe belaster den gifte Arbejders Budget med større Udgifter end de, som Mangel af egen Husholdning — eller et kvindeligt Tyende — medfører for den ugifte, saa have vi i det mindste Børnene tilbage. Og om ogsaa Konen og de i Hjemmet værende Børn altid havde selvstændig Fortjæneste, hvad langtfra er Tilfælde, vil denne dog saa godt som aldrig være i Stand til at dække de af Børnene foraarsagede Udgifter. Rigtigheden af den ovenfor fremsatte Opfattelse har jeg for en Sikkerheds Skyld faaet bekræftet ved at konferere med Arbejdere selv.

elsen af en passende Livrente nødvendige aarlige Indskud kunne udredes af ham selv fra det 20de til det 30te Aar uden føleligt Savn. Senere kunde da det offentlige udrede Indskudene, eller træde støttende til paa anden Maade.

Men har en Udsættelse af Ægteskaberne da ikke nødvendigvis en Forøgelse af uægte Fødsler til Følge? I den sidst nævnte af de citerede Afhandlinger har jeg, ved Benyttelsen af statistiske Oplysninger fra Størstedelen af de europæiske Lande paavist, at Hyppigheden af uægte Fødsler tilsyneladende ikke staar i nogen intim Sammenhæng med Tidspunktet for Indtrædelse i Ægteskab. Det vil derfor være unødvendigt at vende tilbage hertil. Naar jeg derimod paa det anførte Sted maatte lade staa hen som uafgjort, hvor stor Forskel der her i Landet er mellem Arbejderklassen og de andre Samfundslag i Henseende til Alderen ved Ægteskabets Indgaaelse, saa er denne Lakune nu bleven udfyldt ved Rubins og Westergaards interessante Undersøgelse: »Ægteskabsstatistik paa Grundlag af den sociale Lagdeling«.

Disse Forf. belære os for Københavns Vedkommende om, at medens Vielsesalderen for Ungkarle gennemsnittig er 32,2 Aar i den mest velstillede Samfundsgruppe, er den gennemsnitlig 27,5 Aar i Arbejderklassen. I den sidst nævnte Gruppe indtræde altsaa Ungkarle, som Helhed betragtet, henved 5 Aar tidligere i Ægteskab end i først nævnte Gruppe. Og for Landdistrikternes Vedkommende (Fyns) viser det sig, at medens Ungkarles gennemsnitlige Vielsesalder er blandt Gaardmænd og Husmænd med Jord resp. 32,3 Aar og 33,5 Aar, er den blandt Tyende og Daglejere resp. 28,7 Aar og 30,2 Aar. Altsaa ogsaa her en Forskel af ikke faa Aar (3 à 4) mellem Arbejderklassen og de Samfundsgrupper, hvor vi have Maksimum. Resultatet kan ogsaa fremstilles paa en anden Maade, som maaske vil være mere instruktiv. I Henhold til en af mig anstillet Beregning finder man for København, at medens i den mest velstillede Samfundsgruppe knapt en Tolvtedel (8 %) af de viede Ungkarle har indgaaet Ægteskab, inden de ere blevne 25 Aar gamle, gælder dette i Arbejderklassen om over en Tredjedel (36 %). For de fynske Landdistrikter finder man, at omkring en Tiendedel af viede Ungkarle blandt Gaardmænd og Husmænd med Jord have giftet sig inden det 25de Aar (resp. 13 % og 10 %), medens dette i Tyendeklassen gælder om en Fjærdedel (25 %) og i Daglejerklassen om en Femtedel (19 %).

Disse Tal vise tilstrækkelig tydelig, i hvilket Omfang Arbejd-

erne give efter for den Fristelse til at gifte sig tidlig, som ligger i den tidlig opnaaede normale Indtægt.

Men hvad nytter det at dolere over det ubetænksomme heri, og paakalde en Forandring; Forholdet bliver dog sandsynligvis aldrig anderledes, vil man maaske sige. Og nu den Part, som undlader at indtræde i Ægteskab, indtil de ere blevne modne Mænd! Lader der sig selv for deres Vedkommende nogensinde vente en saadan Fremsynethed, at synderlig mange af dem skulde fra det 20de til det 30te Aar frivillig gøre aarlige Indskud af Hensyn til deres Alderdomsforsørgelse, om ogsaa det offentlige under denne Forudsætning ydede dem Medhjælp til Erhvervelse af en Livrente ved det 60de Aar. Man kan — tænker jeg mig vedvarende indvendt — ganske vist indrømme, at den, hvem Fremtiden ikke byder synderlig Udsigt til stigende Indtægt, med mindre han naaer frem til en selvstændig Stilling, burde kunne indse, at det er en daarlig Forberedelsesskole for Ægteskabet, naar han i de unge Aar lader sin Fornøjelses- og Luksuskonto helt opsluge den Del af Indtægten, som senere, naar han bliver gift, skal strække til for Kone og Børn. Men dersom Vedkommende nu ikke vil indse dette, eller i alt Fald ikke handle derefter, hvad saa? Nu vel! Skulde det vise sig, at Tilbud om Hjælp fra det offentlige efter det 30te Aar ikke kan lokke til at gøre Indskud fra det 20de Aar, saa har Lovgivningsmagten det jo senere i sin Haand at fremtvinge Indskudene fra det 20de til det 30te Aar. Føles tvungen Selvhjælp i denne Alder som et Tryk, er det fuldt ud vedkommende Arbejders egen Skyld, fordi han er bleven Forsørger for en større Familie paa et Tidspunkt, hvor han næppe nok burde være gift. Men at der skal tages Hensyn hertil, kan ikke med Berettigelse kræves. Lige saa lidt som nogen vil falde paa, at to Mænd med samme Indtægt bør sættes i forskellig Skat, af Hensyn til at den ene bruger sine Penge paa en ufornuftig Maade og derfor kan føle sig trykket af Skatten, den anden ikke.

Lad mig benytte Lejligheden til at gøre en lille Afstikker. Disse tidlige Ægteskaber ere sandsynligvis medvirkende til, at Ægteskabsfrugtbarheden viser sig større i Arbejderklassen end i nogen anden Samfundsgruppe. At dette sidste er saa, fremgaar nemlig ogsaa af Rubins og Westergaards tidligere omtalte Undersøgelse. De fandt for København, at Ægteskabsfrugtbarheden var $^1/_5$ større i Arbejderklassen end i den Samfundsgruppe, hvor den var mindst (Bourgeoisiet paa de knappe Gager). For Landdistrikt-

ernes Vedkommende tillod Materialet desto værre ikke at undersøge det paagældende Forhold.

Der er formodentlig mange, som ville anse en Opfordring til at tøjle Ægteskabsfrugtbarheden for meningsløs. »Menneskene have nu en Gang faaet visse Drifter o. s. v.« Og dog er det umuligt at lukke Øjnene for de Farer, som en overdreven Befolkningsforøgelse rummer[1]). Selv fra socialistisk Side kan man finde indrømmet, at deres ideale Samfund vanskelig vilde komme til at danne nogen Undtagelse herfra. Denne Indrømmelse beror vistnok heller ikke paa noget Fejlsyn. Hvor meget eller lidt man end tror paa den almene Velstand, som forventes skabt under den socialistiske Samfundsordning, turde Resultatet under alle Omstændigheder blive almen Usselhed, dersom de eventuelle Medlemmer ikke tog Haand i Hanke med Frugtbarheden.

For at vende tilbage til Genstanden for disse Bemærkninger, saa gik jeg jo ud fra, at Muligheden for — uden Støtte — at kunne gøre de til Erhvervelsen af en Livrente nødvendige aarlige Indskud var tilstede, dels hos alle mandlige Arbejdere i Ungdommen, dels hos de ugift forblivende Arbejdere gennem hele den Periode af Livet, hvor Arbejdskraften er usvækket. Men ligesom de forholdsvis gunstige Chancer i Ungdommen altfor ofte misbruges til at indgaa abnormt tidlige Ægteskaber, saaledes synes ogsaa den Part, der forbliver ugift, at vise alt andet end Fremsynethed. I alt Fald gælder det om ugifte Mænd overhovedet, at de ende langt hyppigere paa Fattigvæsenet end gifte Mænd, skøndt Kampen for at opretholde den økonomiske Selvstændighed ubestridelig stiller sig lettere for hine end for disse. Dette Faktum fremgaar af den Statistik over fuldt forsørgede Fattiglemmer i Sverrig, som tilligemed en Række af andre statistiske Undersøgelser fulgte med den svenske Kommissions Betænkning over Arbejderforsikring. At Forholdet i denne Henseende skulde stille sig væsentlig anderledes i Danmark, er der ingen som helst Grund til at antage, hvilket dog ikke udelukker det ønskelige i, at en lignende Prøve anstilledes ogsaa her i Landet.

I det Haab, at et Par Talrækker ikke vil virke afskrækkende paa Læseren, skal jeg nærmere oplyse det i Sverrig fundne Forhold.

---

[1]) Det kan dog bemærkes, at Børnedødeligheden stiger progressivt — vel at mærke, ikke proportionalt — med Børneantallet, hvilket ligeledes er paavist af R. og W.

For hver af de nedenfor anførte Aldersklasser faa vi, at der paa 10000 — resp. ugifte og gifte — Mænd af Befolkningen kom følgende Antal fuldt forsørgede mandlige Fattiglemmer (1885):

	25—35 Aar	35—45	45—55	55—65	65—75	over 75 Aar
Ugifte	57	250	542	932	1440	2750
Gifte	2	7	23	54	189	670.

Noget mindre grel bliver Forskellen, naar vi sammenligne ugifte Mænd med Enkemænd og fraskilte Mænd. For de to sidste Kategorier finde vi nemlig, at der paa 10000 i hver Aldersklasse kommer følgende Antal Fattiglemmer:

	25—35 Aar	35—45	45—55	55—65	65—75	over 75 Aar
Enkemænd og fraskilte	27	57	132	233	530	1370.

Men ogsaa disse Kvotienter ere dog, som man vil se, betydelig lavere end de for ugifte fundne.

Man vil mod denne Sammenstilling maaske indvende, at der ikke straks tør drages en for de ugifte Mænd ufordelagtig Slutning deraf, at disse langt hyppigere — og i en tidligere Alder — end de gifte Mænd ses at komme paa Fattigvæsenet. Resultatet kunde være misvisende. Det er nemlig især blandt ugifte, at man maa vente at finde de ulykkelige, der bære paa en eller anden legemlig eller sjælelig Abnormitet, som gør uskikket til Arbejde. Fradrages disse sidste, var det muligt, at vi fik det omvendte Forhold frem.

Til at imødegaa denne berettigede Indvending afgiver Materialet imidlertid et Middel, som dog mærkelig nok ikke er benyttet af Kommissionen selv. Der findes nemlig for hver Aldersklasse Oplysning om Antallet af »aandssvage, sindssyge, vanføre (derunder blinde), sygelige,« som forekom blandt de fuldt forsørgede Fattiglemmer. Da det samtidig kan ses, at for alle Aldere tilsammen faldt c. $^6/_7$ af hine ulykkelige paa ugifte, vilde der næppe begaas nogen stor Fejl ved den Forudsætning, at det samme gælder om hver enkelt Aldersklasse. Men for at være rundhaandet, har jeg valgt at gaa ud fra, at alle »Aandssvage o. s. v.« af Mandkøn faldt paa de ugifte mandlige Fattiglemmer, og har dernæst ved hver Aldersklasse draget Antallet af hine fra Antallet af disse. Med dette Fradrag faa vi da, at der paa 10000 ugifte Mænd af Befolkningen i de forskellige Aldere kommer følgende Antal ugifte mandlige Fattiglemmer:

	25—35 Aar	35—45	45—55	55—65	65—75	over 75 Aar
Ugifte (korrigeret)	28	146	354	701	1149	2367.

Naar Kvotienterne, som paa denne Maade fremkomme for ugifte, sammenlignes med Kvotienterne, som blev fundne for gifte eller endog for Enkemænd og fraskilte, vil man se, at de først nævnte Kvotienter næsten gennemgaaende vedblive at holde sig betydelig større end de sidst nævnte. Og dog ere vi gaaede ud fra en Forudsætning, ved hvilken de ugifte, som berørt, begunstigedes en Del.

Billedet, som her rullede sig op, vil vistnok vække Læserens Forbavselse. Det laa nærmere at have ventet det modsatte af, hvad der viste sig. Medens de gifte Mænd, som jo ofte have en stor Familie at forsørge, saa godt som ikke komme paa Fattigvæsenet før henimod den Periode af Livet, da Arbejdskraften begynder at svigte (55—65 Aar), saa har derimod en ingenlunde forsvindende Part af de ugifte Mænd forinden den Tid taget deres Tilflugt dertil. I Aldersklassen 45—55 Aar var det saaledes Tilfælde med c. 4 % af dem (ukorrigeret 5,4 %). Mindre Vægt maa der vistnok lægges paa, at ogsaa efter det 65de Aar er det et forholdvis langt større Antal af ugifte end af gifte Mænd, der havne paa nævnte Sted. Dette kunde nemlig have sin mulige Forklaring deri, at Børnene støtte de gamle Forældre[1]).

At paapege den sandsynlige Aarsag til Fænomenet, bliver dog ikke vanskeligt, naar man samtidig ved, at Dødeligheden hos ugifte Mænd er overalt ikke saa lidt større end hos gifte. Den Omstændighed, at baade Kirkegaarden og Fattigvæsenet tidligere stiller sig i Udsigt for de først nævnte end for de sidst nævnte, kan næppe skyldes andet end en hyppigere Forekomst af et uregelmæssig ført Liv. Men lad der end i den ugifte Stand ligge en Fristelse til et saadant Liv, saa vil i alt Fald kun en Fatalist falde paa at frikende dem, der bukke under.

Marts.

TH. SØRENSEN.

---

[1]) Hvad der gælder om de relative Tal, gælder endog om de absolute Tal. I Alderen over 25 Aar var der blandt Fattiglemmer 6311 ugifte Mænd, 3523 gifte Mænd, 4369 Enkemænd og fraskilte. Med Fradrag af „aandssvage o. s. v.“ blive de respektive Tal: 4658—3355—4261.

Hesten og Løven i Rosenborg Have.

Der var en Tid, da Rosenborg Have, eller, som den oprindelig hedder, Kongens Have, spillede en større Rolle for Københavns *beau monde* og samlede et mere distingveret Publikum under sine store skyggefulde Træer, end nuomstunder. Vandalismen var endnu ikke begyndt; det franske Anlæg med sine stive Hække og façonnerede Takstræer, med Springvandsanlæg og Statuer var endnu ikke faldet som et Offer for Tidens militære Lyster; det kostbare Orangeri husede endnu en udsøgt Samling Træer og Planter og ingen drabelige Livgardister, og selve Haven var et yndet Spaserested saa vel for den bedre Verden som for Byens „gode og skikkelige Folk“ og ikke som nu i særlig Grad Barnestue og Tilholdssted for det nærliggende Fattigkvarters tvivlsomme Eksistenser.

I sin Velmagtsperiode var Kongens Have prydet med en Mængde plastiske Billedværker af meget forskellig Værd. De fleste vare udførte i det let forgængelige Materiale Sandsten og bukkede efterhaanden under for Tidens Tand; andre, udførte i det mere varige Stof Marmor eller Bronce, flyttedes bort til andre kongelige Haver, da Kongens Have ikke længer var fashionable, og Interessen for den lidt efter lidt havde tabt sig. Kun faa Kunstværker ere blevne staaende som Minder om svundne Dages Herlighed og Glans: Herkules og Løven i Marmor af Jean Baratta (Florens 1709) i Herkules-Pavillonen, de to Broncerløver ved Broen, der fører over Slotsgraven og endelig: Løven og Hesten tæt ved disse, et Arbejde, der stammer fra selve Christian den 4des Dage og af Sagnet er blevet sat i Forbindelse med en bestemt Begivenhed i denne Konges Historie.

I 1626, medens Kongen opholdt sig i Glückstadt, kom — fortæller Traditionen — en Kanonstøber fra Antwerpen og anmodede ham om Arbejde. Kongen, som paa den Tid var saare forbitret over Hertugen af Lüneburgs Frafald fra den indgaaede Alliance i Trediveaarskrigen, viste ham en Afbildning af den bekendte, i Kapitolium opstillede Gruppe af en Løve, der sønderriver en Hest — hvilken under Pave Paul III (1534—49) blev funden i den lille Flod Alma (tæt udenfor Rom) — og spurgte ham, om han kunde støbe ham en lignende Gruppe i Bronce. Kanonstøberen, der tillige prætenderede at være Kunstner, mente, at det turde han vel paatage sig, og efter at have indrettet sig en Støbehytte i Glückstadt, støbte han den i Rosenborg Have nu opstillede Gruppe, der paa en Orlogsmand bragtes til Hovedstaden.

Der er nu det interessante ved denne Tradition, at den stammer fra ingen ringere end Abraham Kall, hvis „vidunderlige Hukommelse var beriget med en saadan Mængde af Partikulariteter og Anekdoter til vort Fædrelands politiske og kirkelige, Personal- og Literaturhistorie i det forløbne Aarhundrede, med saa mange karakteristiske Træk, som ingen Læsning, men kun mundtlig Overlevering kunde forskaffe, at man kan sige, at vort Fædrelands traditionelle Historie bevaredes i Kalls Hoved og gik i Graven med ham." Som hidrørende fra ham er det naturligt at antage, at denne Tradition har verseret i Københavns lærde Kredse, og sandsynligvis er det den, Holberg har benyttet i sin Danmarkshistorie.

Men det er gaaet her, som saa ofte, naar de virkelige Forhold ved en historisk Begivenhed ere glemte. Kun kendte til Bunds af nogle enkelte, og uden almindelig udbredte skriftlige Dokumenter at leve videre paa, blive de snart tagne til Indtægt af Sagnet og undergaa dets omdannende Virksomhed. Alt forklares af tilfældige Omstændigheder, og medens Navne paa Personer og Steder i Reglen ere bevarede — ligervis som Rudera af den forlængst sammenstyrtede Borg — leger Sagnet med Form og Indhold, forveksler *post* med *propter*, sammenblander, efter sin dramatiserende Lyst og Smag, det væsentlige med det uvæsentlige og rejser en Fantasibygning, der kun har Materialet fælles med den virkelige, som en Gang stod, medens Konstruktionen er vidt forskellig.

Den Grundvold, hvorpaa Sagnet har opført sin Bygning, er først og fremmest den historiske Kendsgerning, at Christian IV var højlig forbitret over Hertug Georgs Frafald, sammen med den

tilfældige Omstændighed, at de to Landes Vaaben, paa en for Nationalfølelsen tiltalende Maade, symboliseredes i Gruppens Dyrefigurer: den danske Løve, som i ædel Harme sønderriver den inferiøre brunsvigske Hest. Og Christian IV har selv været første Mand til at fastslaa denne Opfattelse; hvis ikke vi endnu havde bevaret en Udgiftspost i Rentemesterregnskaberne af $^{28}/_{4}$ 1617, et kortfattet Brev fra Kongen af $^{5}/_{10}$ 1618 og en tysk Fyrstes Dagbog fra et Ophold i København i Marts 1623, vilde det staa som uomstødeligt, at Hesten og Løven i Rosenborg Have var opstillet som et Minde om Brunsvigerens Troløshed mod Christian IV og den Sag, han kæmpede for. Der var rigtignok saa den ejendommelige Omstændighed, at Kongen skulde have ladet udføre to Arbejder til Minde om denne Begivenhed, hvad der vel i og for sig ikke var umuligt, men dog temmelig usandsynligt. Der findes nemlig i den kgl. Myntsamling en Medaille, der vitterlig er præget i denne Anledning. Og her aabenbarer en af Christian IV's praktiske Egenskaber sig: han var en Mand, som forstod at bruge, hvad han havde. Med sin medfødte Sans for det dekorative og virkningsfulde faldt det ham saa saare naturligt at give sin Vrede overfor Hertug Georg et plastisk Udtryk, og han behøvede ikke længe at lede efter Form for sin Uvilje, eftersom han alt den Gang havde staaende fuldfærdig den her omtalte Gruppe, der levende svarede til hans Stemning overfor Brunsvigeren. Det er ganske rigtigt, som den Kall'ske Tradition beretter, en Afstøbning efter en Antik, og Originalen, funden i en Flodseng udenfor Rom under Pave Paul III's Regering, staar endnu i Gaarden til Konversatorernes Palads paa Kapitolium. Hvorledes Christian IV er bleven bekendt med dette Arbejde, er skjult for os; men alt i 1617 slutter han Akkord med Peter Husum om Støbningen og skriver $^{5}/_{10}$ 1618 til Kansleren Christian Friis, at „den meister, som gjorde den hest och löwe aff Metall, skall tillhollis att fulferdige samme arbejd eller ochsaa true hannem med fengsell, saaframdt han icke kan setthe borgen.“ Peter Husum fik sig et snævrere Fængsel end det, Kongen truede med, idet han døde, medens Arbejdet stod paa, og det blev „Rothgieteren“ Jørgen Wulfs Lod at lægge sidste Haand paa Værket og bringe Ciseleringen og Afpudsningen til Ende. I 1623, den 5te Marts, fortæller Fyrst Christian d. Yngre af Anhalt, at han den Dag har været „ins Gieszhaus; darinnen schöne gegoszene Sachen, sonderlich aber ein Löwe, der ein Pferd anfällt, im Metall, in Lebensgrösze.“ Hvor laa det

ikke naturligt og lige for at benytte det Motiv, som Gruppen frembød, til et varigt Minde om Johann Georgs Forræderi. Og saaledes fremstod da Medaljen; paa Forsiden ses Hesten og Løven samt Aarstallet MDCXXVI, paa Bagsiden følgende kraftige Verslinjer:

Frustra te opponis fraenande caballe leoni
Albus eras, rubeus, si modo pergis, eris!

det er udlagt:

Omsonst Du, skummende Hest, Dig sætter op imod Løven,
Hvid[1]) var Din Lød — rød skal, om saa Du fremturer, den vorde!

De historiske Kendsgerninger synes ikke i særlig Grad at stemme overens med den Kall'ske Tradition. Christian IV's Akkord med Støbemesteren om Gruppens Udførelse ses at ligge 9 Aar forud for den Begivenhed, som Kunstværket skulde minde om; men i Traditionen genfindes dog i Rudimenter, sammenblandet og i Uorden, alt det, som de efterhaanden tilvejebragte Kendsgerninger ville vise sig at indeholde, mærkelig nok med Undtagelse af Medaljen, der slaar Bro mellem Sagnet og Virkeligheden. — Efter at have klaret Forholdet mellem Gruppen og Medaljen søge vi først at faa rede paa den Antwerpener Støbemester, som Traditionen beretter om. Peter Husums Navn tyder ikke paa nogen udenrigsk Oprindelse; men der maa vel dog være en Grund, om end en fejlagtig, for Traditionen til at fremhæve, at det netop er en Kanonstøber fra Antwerpen. Havde Christian IV da nogen hollandsk Kanonstøber eller Stykkestøber i sin Tjæneste? Det vel ikke; men 1643 oprettedes et Stykkestøberi af Albert Baltser Beres og hans Svoger Leonhard Maselis, begge Mænd af hollandsk Afstamning. Allerede dette er tilstrækkeligt for Sagnets „Slyngplantenatur“ at fæste sig ved; men vi komme Sagen et Skridt nærmere endnu ved at høre, at det netop var i Byen Glückstadt, at Støberiet oprettedes, ti saaledes faa vi atter et Moment fælles for Traditionen og Historien. Og nu træffer det sig saa, at vi vide med Bestemthed, at der er udført Støbning af større Kunstværker i Glückstadt, f. Eks. den mesterlige Buste af Christian IV, som findes i Avdienssalen paa Rosenborg, hvis Ophavsmand vi des værre endnu ikke kende. Men Gruppen i Kongens Have skulde faa mere med Glückstadt at gøre, end blot ifølge Traditionen at være kommen

---

[1]) Det brunsvigske Vaaben er en hvid Hest.

til Verden der, og her begynder det interessante af Historien, som Traditionen ikke kender det aller mindste til.

I Aaret 1643 fejrede Christian IV's næstældste Søn, Frederik, Ærkebiskop til Bremen og Verden, sit Bilager med Sophie Amalie af Brunsvig-Lüneborg, Datter af Hertug Georg. Af Christian IV's egenhændige Breve vide vi, at han allerede af politiske Grunde var imod Partiet, der var indledet i 1639. Allerede det, at Ærkebispen indtraadte i Ægtestanden, vilde medføre store Ulæmper. „Gifter Her Frederik sig, da er han af med Stiftet, for hvilket jeg har haft stor Umage, førend jeg kunde bringe ham det tilveje," skriver Kongen og udtaler sin Frygt for, at det skal komme i Katolikernes Hænder, „disse Lande til allerstørste Fare. NB. — føjer han til — dér i Stiftet er han en regerende Herre og sidder i alle Forsamlinger over en hel Hob Fyrster, men kommer han fra Stiftet, da er han en afdelt Herre og haver ingen Regering. Hvilket uden Tvivl vil komme ham fremmed for." Af personlige Grunde kunde han heller ikke hilse Forbindelsen mellem sin Søn og sin troløse Forbundsfælles Datter med Glæde; men ligesom overfor den udvalgte Konges, Prins Christians, Ægteskab med Magdalena Sibylle af Saxen, synes han her at have betragtet de vedkommende Personers gensidige Følelser som Hovedsagen; 1640 fandt Forlovelsen Sted i Celle, Bryllupet som ovenfor meddelt 1643 i Glückstadt. Og her fandt Christian IV Lejlighed til paa en Maade, der staar i fuld Samklang med den ejendommelig spydige Stil i saa mange af hans Breve, at sige Brunsvigerne en lille Tak for sidst. Han lod til Festens Forherligelse Gruppen med Hesten og Løven føre til Glückstadt og opstille foran Slottet, hvor Bryllupet skulde fejres. Der kunde den som en uangribelig Æresbevisning i al Uskyldighed minde Brunsvigerne om Kongens Stemning imod dem i tidligere Dage; ti enhver, som var fulgt lidt med Tiden, maatte vel ved at se paa Gruppen komme til at tænke paa Medaljen med dens udtryksfulde Indskrift.

Men skulde det nu ogsaa hænde, at der var adskillige, som ikke ret forstod det udsøgte i Christian IV's Artighed, og som tog den brave Præsts Johan Rists højttravende poetiske Udgydelse om dens Tilstedeværelse for gode Varer, saa var der dog én, som kunde værdsætte Høfligheden efter Fortjæneste, og som i hele sit senere Liv viste, at hun ikke var i Stand til at glemme. En gammel Krønike beretter, at Bruden, Sophie Amalie, Hertug Georgs Datter, senere som Danmarks Dronning bad sin høje Gemal

om, at bemældte Statue maatte blive transporteret tilbage til Hovedstaden igen. Og saaledes skete det da, at Hesten og Løven blev opstillet paa det Sted, hvor den ses endnu den Dag i Dag. Var det Kunstinteresse, der bragte Dronningen til at fremsætte dette Ønske? Var Kunstnydelsen i Stand til at lade hende, der var saa stolt af sin Byrd og sit Blod, glemme, at det var hendes Hus, der repræsenteredes ved den værgeløse, sprællende Hest? Maa vi — efter alt hvad vi kende til Sophie Amalie — ikke snarere tænke os, at hun for sig selv har gentaget de Ord, som staar at læse paa en af Frederik III's endnu bevarede Spaserestokke: „Chacun a son tour", da hun lod Gruppen stille op lige overfor Christian IV's Lystslot? Hvilke Tanker har ikke kunnet fylde hendes Sind, naar hun stod ved Karnapvinduet i Riddersalen paa Rosenborg! Ti det var vel gaaet ved Festerne her som andensteds, at hun var bleven overstraalet og fordunklet af Christian IV's Yndlingsdatter Eleonore Christine. Lod Dronningen nu her oppe fra sit Blik svæve ud over Slotsgraven og Havens Træer, saa standsede det i det fjærne ved Blaataarns kronede Spir, hvor den fangne Kongedatter sad med sin Kval og sine Minder. Og nedenunder, ved Slottets Fod, stod Hesten og Løven — før et ydmygende Minde, nu en Hvæssesten og et skærpende Staal for den hævngerrige Kvindes hadefulde Erindring.

H. C. BERING-LIISBERG.

Om Tjænestefolk af Bondestanden.

Hovedstammen af Tjænestefolk paa Landet dannes af Husmændenes og Indsiddernes Børn. Naar Gaardmandsbørn skal tjæne, da sørger Forældrene gærne for, at faa dem anbragt hos Familjen, hvor der kan blive baaret lidt over med dem, men da det ikke altid kan ske, saa er der bestandig en stor Del af Gaardmændenes Børn, som maa i deres Tjæneste nyde Tyendets almindelige Kaar. Procentantallet af Gaardmandsafkommet imellem Tyendets Hovedmasse er ikke til at angive med noget Krav paa Nøjagtighed; det er vel kun fra 5 til 10 pCt. Men dette Procentantal tiltager Aar for Aar i samme Forhold som Gaardmændenes Velstand aftager. Procenten maa jo ogsaa vokse med den tiltagende Folkemængde. Og denne Omstændighed vil sikkert udøve en gavnlig Indflydelse paa Tyendets Levevis og Opførsel. Gaardmændenes Børn faar i Almindelighed en bedre Opdragelse end Husmændenes: de er mere under Forældrenes Øjne og lever mere sammen med dem, de faar en mere levende Æresfølelse, de ser bedre Eksempler og lever i det hele under hyggeligere Livsforhold end fattige Folks Børn. De Gaardmandsbørn, der tjæner, er endnu saa faa, saa der bliver lagt Mærke til dem, og man hører der bliver sagt om en Karl eller Pige: »Det er en Gaardmandssøn! Det er en Gaardmandsdatter!« Og naar man siger det, da er Meningen i Grunden: »Adel forpligter«. Man venter mere af dette Tyende end af det rene Husmandsblod, og man forarges mere naar et saadant bærer sig galt ad. Herefter skulde man være berettiget til at slutte, at det bedste Tyende vi har her i Landet er Gaardmandsbørnene. Om det virkelig passer, tør jeg ikke vove at paastaa med Sikker-

hed. Men saa vil der vist ogsaa findes adskillige Fejl hos nævnte Tyende, som Husmandsstammen er fri for, eller da kun har i en mildere Grad, blandt andet: Egenraadighed og Forkælelse.

Husmandsklassen deler man gærne i: de egentlige Husmænd, de som har Jord til et Par Køer, og Indsidderne, der slet ingen Jord har med Undtagelse af en Haveplet; disse sidste bor for det meste til Leje, mens de første oftest er Ejere. Hos de egentlige Husmænd hersker der en vis Grad af Velstand. Vistnok maa Manden gaa paa Dagleje den meste Tid af Aaret, men Konen kan dog blive hjemme ved Hus og Børn, og derfor kan disse faa en ret upaaklagelig Opdragelse. Værre staar det til hos Indsidderne, for der er det ikke alene Manden, men tillige Konen, som maa gaa paa Arbejde, naar hun ellers kan faa det, og naar hun paa nogen Maade kan undværes i Hjemmet. Naar hun kun har et spædt Barn, maa hun jo enten blive ved Huset, eller ogsaa tage Barnet med naar hun gaar paa Arbejde. I Høstens Tid ser man saa tit saadanne smaa Børn sidde ude paa Agrene, hvor Høstfolkene færdes. Men naar Familjen vokser, og det ældste Barn bliver 5—6 Aar, da er det almindeligt, at Moderen gaar næsten hver Dag paa Arbejde og det ældste af Børnene maa da styre Huset og være baade Fader og Moder for sine yngre Søskende. Man kan let tænke sig saadan en Opdragelse.

Naar Husmandsklassens Drengebørn bliver 7—8 Aar kommer de ud at tjæne som Vogtere, hver Sommer indtil Kvæget kommer paa Stald -- ja, mange Gange varer denne Sommertjæneste til Jul; den kan under Tiden begynde i April. Nu om Stunder bliver de smaa Hyrdedrenge behandlede ret godt og ikke ret tit mishandlede, men det er kun sjældent at se Husbond eller Madmoder vise nogen Omsorg for dem; de faar Tilhold om at opfylde deres Pligter, men hvad anden Opdragelse de skal have bliver overladt til de øvrige Tjænestefolk. Skolegangen bliver næsten aldeles forsømt. Kreaturet skal jo passes daglig, og derfor kan Gaardmanden ikke være tjænt med at undvære sin Hyrdedreng hveranden Dag; saa betaler han hellere Skolemulkten. Der er enkelte Egne i Fyn, hvor Kreaturet græsses frit i indhegnede Løkker. Her bruger man ingen Vogtere, og her er det ogsaa Skikken, at baade Husmænd og Indsiddere beholder deres Drengebørn hjemme til de bliver konfirmerede. Men da de saa gærne tilbringer deres Tid i Lediggang, saa er der nok ikke meget vundet ved, at de faar Lov til at blive længer i Hjemmet. De

faar den Fordel, at de kan passe deres Skole, men saa til Gengæld er Gadeopdragelsen meget uheldig.

Saa snart en Husmands- eller Indsiddersøn er konfirmeret, maa han straks ud at tjæne fast. Han faar saa aldrig mere stadigt Ophold i Hjemmet. Det samme er Tilfældet med Døtrene. Disse unge Børn med den mangelfulde Opdragelse skal saa staa paa deres egne Ben fra deres 14de Aar af. Men en stor Del af dem »staar« heller ikke, ti de falder.

Naar Gaardmændenes Børn kommer ud at tjæne, da er de gærne fuldvoksne. Og naar man saa tager i Betragtning, at de indtil denne Tid bestandig har været hos deres Forældre og nydt deres Omhu, saa kan man forstaa, at de i Almindelighed har langt bedre Forudsætninger til at leve et ordentligt Liv end Husmandsklassens Børn.

Det sker en sjælden Gang, at Drengebørn, født i Købstæderne af fattige Forældre, faa en saa ubetvingelig Lyst til Landlivet, at de tager Tjæneste hos Bønder efter deres Konfirmation. Disse Købstadbørn taber meget hurtig den Udtale og det Væsen, de bragte med sig. Naar der er gaaet et Par Aar ligner de almindelige Tjænestekarle.

Husmandsklassens Pigebørn lever i de allerfleste Tilfælde i deres Hjem indtil de bliver konfirmerede. Men fra den Tid af er de bestandig ude at tjæne. En og anden af dem maa under Tiden, paa Grund af »Omstændigheder«, gøre et ufrivilligt Ophold i Hjemmet, men det er ikke for deres Dyds Skyld.

Hist og her i Landet findes visse Egne, hvor der gives en Del svenske Tjænestefolk hos Bønder; særlig findes de i Omegnen af København. Ellers holder de sig mest til Herregaarde. Hvad Sædelighed og Ædruelighed angaar, da synes de i Almindelighed talt at være den ringeste Slags Tjænestefolk, der findes her i Landet.

Efter at have omtalt de Elementer, hvoraf Tyendeklassen bestaar, skal her saa nævnes, hvorledes de optræder og hvorledes de blive behandlede: hos Bønder, gammeldags eller nymodens, hos Præster, paa Herregaarde og i København.

Ingen Stæder har Tyendet det saa hjemligt som hos gammeldags Bønder. Hvis Karlen, Pigen eller Drengen selv ønsker det og er modtagelige for saadan Godhed, da bliver de paa det nærmeste behandlede som Børn af Huset. Der bliver holdt til

Raade med deres Penge, med deres Klæder, med deres Forlystelser; de bliver formanet naar det gøres behov, de bliver plejet trofast i Sygdomstilfælde, deres Tøj bliver vasket og bødet, kort sagt, de er i Børns Sted, hvis der ingen findes i Gaarden, og hvis der er Børn, da har Tjænestefolkene det paa lidt nær lige saa godt. De Husbondsfolk, der vil omgaas saaledes med deres Tyende, kommer heller ikke til at mangle saadanne, som vil føle sig hjemme i Huset. Det er betegnende, naar disse Tjænestefolk siger »I« til Husbond og Madmoder, ligesom til deres Forældre, naar de kalder dem Vor Fader, Vor Moder, naar de siger »Vort« om alt hvad Husbondsfolkene ejer, om det saa er »Vor Søn« og »Vor Datter«. Dette Forhold, som her er skildret, begynder nu at blive sjældent, dog finder man det hist og her i alle Danmarks Egne, men kun paa de Strøg, som ligger afsides, langt fra Købstæder og store Herregaarde. Paa saadanne Steder bliver Tjænestefolkene gamle i Gaarde. Har de fundet saadant et Hjem, kommer de sjældent derfra, før de skal giftes. Endskøndt dette Forhold er særdeles tiltalende i moralsk Henseende og er et priseligt Vidnesbyrd om Hjærteligheden, som hidtil har været vort Folks Styrke, saa er et saadant Forhold dog ogsaa forbundet med saa store Mangler, saa man ikke kunde ønske, at det igen blev almindeligt. Den Husbonde, som har denne patriarkalske Orden i sin Gaard, vil i de fleste andre Tilfælde være bag efter Tiden. Han er rimeligvis noget gammeldags i Landvæsenet og er sjælden med i politisk eller sociale Spørgsmaal. Og saadan »som Herren er følger ham Svende«. Men selv om han er »med paa Tiden« i alt, saa har dog intet ungt Menneske godt af at blive paa ét Sted i sin bedste Udviklingstid; deraf vil komme altfor stor Ensidighed. Men lad saa den unge Karl eller Pige rejse et andet Sted hen, hvor der leves lige saa smukt! Ja, det er nemt sagt, men det er svært at komme fra saadant et godt Hjem, som man er kommen til at elske, og det er lige saa svært at finde et andet af den Slags, ti der er just ikke mange af dem.

Hos unge Gaardmænd, udgaaede fra Folkehøjskole eller Landboskole eller fra begge Steder, er gærne meget at lære for Tjænestefolk. Her drives jo for det meste det nye Landbrug med alt hvad dertil hører, her er man med paa Tidens store Opgaver, her bliver fældet Dom over og skelnet imellem de forskellige Præster, Lærere og Ungdomsskoler. Kort sagt: her er noget for de unge baade at se og høre. Men disse Gaardmænd, som til-

hører den nye Tid, de forstaar ikke den gamle Tids Hjærtelighed, og de har svært ved at komme i et fortroligt, faderligt Forhold til deres Folk; det er ligesom dette ikke længer hører Tiden til. Derfor er det sjældent paa saadanne Steder, at Husbond og Madmoder drister sig til at give Tyendet nogen moralsk Vejledning. Det maa blive deres egen Sag! Det er jo voksne Mennesker! Vi er ikke deres Forældre eller Formyndere, hedder det. Adskillige unge Husbonder er endogsaa saa utidig hensynsfulde, at de ikke irettesætter Tyendet, naar det er skødesløst i Opfyldelsen af sine Pligter, men hellere lader det rejse.

I den senere Tid hører man jævnlig Tjænestefolk beklage sig over de Husbondsfolk, som man skulde antage var mest fremragende i religiøs eller politisk Henseende. Disse Husbonder søger skriftlig eller mundtlig om »en troende Karl eller Pige«, »en af den grundtvigske Livsanskuelse«, »en, som har været paa Folkehøjskolen«, »en som kan være som Medlem af Familjen«, og saa videre. Naar nu et Tyende lader sig lokke af disse velklingende Ord og kommer til at tjæne hos saadanne Fremskridtsfolk, da vil de ofte finde, at de smukke Ord kun var Teorier uden praktisk Anvendelse i Hjemmet. Det er des værre ikke sjældent, at unge Gaardmænd, som er ivrige Frihedsmænd i deres offentlige Liv, er Tyranner i deres hjemlige Forhold — eller i det mindste fuldstændig ligegyldige ved deres Tjænestefolks Ve og Vel, og alene ivrige for at faa saa meget Arbejde af dem som muligt. Tilfælde af denne Slags indtræffe saa tit, at Karle og Piger nu ligefrem er mistænksomme imod saadanne fremragende Gaardmænd og er bange for at tage Tjæneste hos dem.

Den gammeldags Bondeskik førte med sig, at Husbondsfolkene altid spiste sammen med deres Tyende. Manden sad for Bordenden, Karlfolkene sad ved hans venstre Side, Kvindfolkene stod eller sad til højre for ham. Den Stue, hvori de spiste, var tillige Dagligstue for alle Husets Folk. Men nu er det saa meget almindeligt, at dette Værelse bliver til en »Folkestue« og nærmer sig jo derved en Borgestue paa Herregaardene. De allerfleste unge Gaardmænd anser sig endnu forpligtede til at spise, i det mindste ét Maaltid, sammen med deres Tyende i Folkestuen. Men saa er det tit Tilfældet, at denne Stue bliver et Opholdsværelse alene for Tyendet, hvor imod Gaardmanden og hans Familje holder til i andre Stuer, som er lukkede for Tjænestefolkene. Det bedste Samliv mellem Husbond og Tyende er særlig i de lange

Vinteraftener. Dette Samliv, der kunde bære saa velsignede Frugter for begge Parter, blive nu til saa godt som intet, eller bliver forvandlet til et tørt og koldt Forretningsforhold. Herved bliver Husbondsfolk og Tyende to strængt adskilte, under Tiden fjendtlige Partier. Paa disse Steder siger Folkene ikke: Vor Fader, Vor Moder eller Vore Børn.

Endnu værre gaar det til, hvor de unge Gaardfolk har Proprietærfornemmelser; det kan træffes enkelte Steder og vil rimeligvis blive hyppigere, dersom Forfinelsen skal blive ved at tiltage. En saadan Gaardmand vil hverken arbejde eller spise sammen med sine Folk, men derimod forlange, at de skal tiltale ham og hans Kone med »De«.

Efterhaanden som Frihedslivet har begyndt at slaa Rod i Bondestanden, særlig siden den grundtvigske Oplysning ved Folkehøjskolen har vundet Terrain, er Herregaardene, de store som de smaa, blevne udpegede som moralske Pesthuler med Hensyn til Tyendelivet. Og efter hvad vi kan skønne, er der ikke gjort dem Uret; vi tør næsten ikke en Gang tale om Undtagelser.

Da Gaardmændene i den sidste Snes Aar har gjort større og større Fordringer med Hensyn til deres Tjænestefolks Moralitet, navnlig hvad Ædruelighed angaar, bliver der jo fra deres Side vraget flere og flere af Tyendeklassen. Men disse Udskud skal dog ogsaa være paa Jorden og derfor samler de sig paa Herregaardene, hvor man kun gør den Fordring, at Folkene skal arbejde. Paa denne Maade kommer Hovedstyrken af Tyendet paa de store Gaarde til at bestaa af fordrukne, løsagtige eller uregerlige Personer, som uden Paatale eller Indskrænkning fra Herskabets Side lever deres udsvævende Liv. Folkene paa Herregaarden danner en lille Verden for sig selv, men en forfærdelig og fordærvelig Verden, hvis Borgestuer og Karlekamre er »Røverhuler« og Pigekamrene Bordeller. Mange Herremænd og Forpagtere er meget ulykkelige over dette ugudelige Levnet i deres Hjem. Man hører undertiden, at saadanne gode Mennesker gør Forsøg paa at hidføre en Forbedring ved at holde stræng Husorden eller ved at udvælge ordentlige Tjænestefolk, naar de skal skifte, men deres Bestræbelser har næsten aldeles været uden Frugt.

En Forpagter af en større Herregaard gjorde mig en Gang dette Forslag: »Hvis De vil skaffe mig en hel Besætning af Højskolefolk, Karle og Piger, da vil jeg skille mig af med dem jeg har til første Faredag.« Da Forpagteren var en agtværdig Mand,

lovede jeg at gøre, hvad jeg kunde. Jeg fik hvervet en halv Snes af mine Elever til at være Karle paa Gaarden, men da jeg skulde have Piger, kunde jeg ikke faa en eneste til at være Malkepige. Og da jeg ikke ønskede, at mine Karle skulde tjæne sammen med almindelige Malkepiger, saa gik det hele i Staa. — En Herremand i Nærheden af Højskolen har gjort mig et lignende Forslag, men det kunde heller ikke føre til noget.

Hvad der vilde være det bedste til at modarbejde det usunde Liv paa de store Gaarde, var om Herremanden, hans Familje og Forvalter, kunde være hos Folkene i deres Fritid, holde Selskab med dem og vinde deres Fortrolighed. Men dette har jo sine store Vanskeligheder og hvem har vel Mod til at gøre Forsøget?

Saadan som det nu gaar paa de fleste Herregaarde, danner Herskabet med Forvalter og Jomfru ogsaa en Verden for sig selv. Den er strængt adskilt fra Folkenes Verden. Og man kan des værre ikke altid paastaa, at den store Verden giver den lille et lysende Eksempel. Herskabet og deres nærmeste bestræber sig for at holde Folkene underdanige og at faa saa megen Fordel ud af dem som mulig. Folkene søger at faa saa lidt Arbejde og saa megen Fritid som mulig; de gør sig ikke mindste Samvittighed af at drive baade hele og halve Dage, naar bare de kan slippe vel fra det. Derimod behandler selv de daarligste Herregaardsfolk næsten altid Kreaturet samvittighedsfuldt.

Gaardmandssønner træffer man næsten aldrig som Tjænestekarle paa Herregaarde; de holder sig for gode dertil. Derimod er det ikke saa sjældent, at de kommer der som en Slags Lærlinge. De har det saa lidt bedre end Tjænestekarle, de faar deres eget Kammer og spiser for sig selv. Gaardmandsdøtre kommer der maaske endnu hyppigere for at lære Kogekunsten. Men det Landvæsen og den Kogekunst eller Husholdning, som de der lærer, har de ikke megen Gavn af i deres fremtidige Stilling. Derimod kan de let lære nogle andre Ting, som de helst maatte være fri for. At være Stuepige paa en Herregaard, at være Kusk eller Tjæner, er Stillinger, som eftertragtes temmelig hyppig, ogsaa af Gaardmandsbørn. Der kommer hvert Aar mange ufordærvede unge Mennesker i Tjæneste paa Herregaardene, men der er des værre kun saare faa, der kommer ufordærvede derfra, det er næsten lige saa umuligt som »at gaa igennem Helvede ubrændt«.

Præster, Lærere, Læger og andre Familjer udenfor Bondestanden har, naar de bor paa Landet, gærne gode Tjænestefolk, da de ikke taaler nogen Udskejelser. Men Folkene har det dog ikke ret godt paa saadanne Steder, hvor de næsten altid er udelukket fra Familjens Kreds; de føler sig hjemløse i deres Fritid og er næsten nødt til at gaa i Byen for at faa Tiden til at gaa. En Del Højskoleforstandere og enkelte Fri- og Valgmenighedspræster lever nu sammen med deres Tjænestefolk og er glade derover. Kunde det blot blive almindeligt i lignende Forhold!

Mangfoldige Præster, som har forpagtet deres Jorder bort, maa alligevel holde en Karl til at køre og til at passe den store Have. Denne Slags Præstekarle er berygtede for at være ualmindelig dovne. Ikke mange Gaardmænd vilde fæste saadan en Karl. Men denne skulde ogsaa nok vogte sig for at tjæne Bønder, da han er vant til den magelige Præstegaardstjæneste. Paa denne Egn (Sydfyn) siger man altid om et dovent Menneske: »Han slaas med Præstens Dreng«. Udtrykket er vistnok gammelt fra den Tid, hvor enhver Tjænestekarl blev kaldt Dreng, saaledes som det bruges endnu paa Bornholm, i Sverig og Norge. »Præstens Dreng« bruges altsaa som Sindbillede paa Dovenskab. Karlepladser hos Præster og andre lignende Familjer er meget efterspurgte af svagelige eller magelige Personer. Men for en Bondekarl, der hele sin Tid skal forsørge sig ved sine Hænders Gerning, er saadanne Pladser ikke gode: Karlene sætter deres Arbejdsdygtighed til, og den er deres eneste Kapital.

En stor Mængde Tjænestefolk af begge Køn bliver hvert Aar optaget af København og andre Købstæder. Naar Vingerne vokser hos de unge, faar de jo en naturlig Trang til at flyve ud af Reden, og de søger da gærne til de Steder, hvor Livet er mere broget og spillende. Den større Løn, som gives, er jo ogsaa nok fristende for de fleste, men Hovedaarsagen til Ungdommens Udvandring til Købstæderne er Trangen til at faa ny Indtryk og ny Anvendelse af deres Kræfter. Der er jo ogsaa enkelte, som ved store Gaver og særlig ved stor Udholdenhed er kommen i ansete Stillinger, men det er kun Tilfældet med en lille Brøkprocent af den hele Masse. Den store Rest ender som fattige Daglejere i Købstæderne; kun faa vender tilbage til Landet. Mange af Mandfolkene bliver fordrukne og afslutter deres Liv paa Fattiganstalterne, mange Kvinder ender i Prostitutionen. Kun yderst faa Personer opnaar i Købstæderne en Stilling, der er fri for

Næringssorg. Og skal de leve i Fattigdom i al deres Tid, da maa de dog langt hellere leve paa Landet, ti for alle »Smaamænd« gælder det: Fattigdom paa Landet er Velstand i Sammenligning med Fattigdom i Købstæderne.

Tjænestefolkenes Liv i Købstæderne er i Almindelighed moralsk nedbrydende, og jo større Byerne er, jo værre er det. Den Støtte, som ingen unge Mennesker kan undvære, er Familjelivet. Alle Vegne paa Landet og i Staden, hvor de unge er afskaarne derfra, er de udsat for at blive ødelagte, legemligt, aandeligt eller i begge Henseender. Jo mere det unge Tyende kan faa Del i Familjens Samliv, jo mere er det sikret mod Ungdommens Fristelser. Men i Købstæderne er Tyendet næsten alle Vegne overladt til sig selv. Naar en Tjænestekarl er færdig med hvad han skal bestille, da kan han ikke udholde at sidde paa sit lille, uhyggelige Kammer. Han maa da hen paa et Værtshus eller paa en Forlystelsesanstalt, hvor han kan samles med ligestillede Kammerater, og hvor han kan forslaa Tiden.

En enlig Pige kan heller ikke sidde forladt af alle i Huset paa sit usle Hummer. Kan hun ikke komme i Byen, hvad hun helst vil, saa kan hun nok faa Besøg paa sit Kammer eller i sit Køkken af en Soldat eller en Tjænestekarl, altsaa unge Mennesker, der er stængt ude fra Huslivet, lige saa vel som hun. Nu vel, saa improviserer de et Slags Familjeliv, disse Mennesker, som mange Gange af deres fine Herskaber kun bliver betragtede som et Slags uundværlige Lastdyr! Afdøde Dr. Viborg, som var Sognepræst i Slagelse, fortalte mig en Gang, da vi talte om Tjænestefolks Stilling: »Her i Byen har hver eneste Tjænestekarl sin Kæreste, det vil sige: en Pige, som han stadig har kønslig Omgang med, ligesom en Mand med sin Kone.«

Naar en af Parterne forlader Byen, da er rimeligvis Forbindelsen hævet, hvorefter en ny bliver indgaaet. Det sker ikke ret tit, at saadant et Samliv fører til Ægteskab.

Lignende Kæresterier er særdeles hyppige i København, hvor Soldater og Tjænestekarle holder saadanne »Madkærester«. Det er vel de bedste af saadanne Forbindelser, der ender med »polske Ægteskaber«, hvoraf der jo findes en Masse i København. Men de ringeste af saadanne Kæresterier, de som udelukkende har dyrisk Velvære og Vellyst til Hensigt, er ikke meget bedre end de som drives i offentlige Huse.

Ingen unge Mennesker kan opholde sig længe i Købstæderne eller i København uden at deres sædelige Følelser i det mindste bliver smittet af den raadne og løse Moral, som der prækes og efterleves. Men det sker jo da alligevel ikke sjælden, at unge Tjænestefolk indgaar alvorlige Kærlighedsforbindelser, som fører til ordentlige Ægteskaber.

Vi antog i det foregaaende, at Ungdommens Lyst til at rejse til Købstæderne havde sin Hovedaarsag i dens naturlige Trang til at prøve og øve sine Kræfter i det fjærne ubekendte, men en anden Aarsag dertil maa heller ikke dølges, og den er Lysten til den tomme Finhed og Fornemhed, som især i vore Dage betager Ungdommen paa Landet. Et andet Udslag af disse Storhedsnykker er, at en Mængde unge Mennesker søger bort fra Bondearbejdet. De vil saa være Studenter, Seminarister, Dyrlæger, Jurister, Avlsforvaltere, Mejerister, Drænmestre, Jærnbane- eller Politibetjænte, alt muligt, kun ikke Bønderkarle. Og Pigerne vil være Selskabsdamer, Husjomfruer, Diakonisser, Mejersker, Sypiger — alt muligt, saa nær som Bønderpiger. Denne Bestræbelse tiltager Aar for Aar, og en Følge heraf, som allerede er indtraadt, er Mangelen paa Tjænestefolk hos Bønderne, hvilken paa visse Egne er følelig. I Forbindelse hermed staar saa en Overfyldelse i flere af de nævnte Fag, f. Eks. i Lærerfaget, Landvæsens- og Mejerifagene. Naar et ungt Menneske ikke kan faa Plads i sit Fag, da er der jo en sund og naturlig Udvej, den at tage fat paa Bondearbejdet igen. Men dette anser de unge for at være en stor Skam, saa gaar de hellere og driver i deres Hjem, om de har noget, og tilbringer Tiden med at søge alle mulige Pladser; eller ogsaa de rejser til Amerika, uden at tænke paa, at der ovre hedder det mere end noget andet Sted: arbejd eller sult! Jeg har kendt en stor Skare unge Mennesker, som ikke har kunnet faa Pladser i det Fag, de havde lært, men af alle dem véd jeg bare en eneste, som har givet sig til Bondearbejde igen.

Udvendigt Arbejde i Marken eller i Udhusene er meget foragtet af Tjænestepiger paa Landet, men Malkning fremfor noget andet. Pigerne anfører forskellige Aarsager, hvorfor de ikke vil malke: Det er saa urenligt, dette Arbejde; deres Helbred kan ikke taale det o. s. v., men den egentlige Aarsag turde være den, at det ikke er fornemt nok. Og selv om en Pige kun skulde malke en eneste Ko, kunde dog Folk med en vis Grund kalde

hende Malkepige. Men dette Navn, der minder om Herregaardenes »Malkekomtesser«, er det værste, der kan tænkes.

Her paa Højskolen, hvorfra mange unge Mennesker bliver fæstede bort, er der særdeles stor Efterspørgsel efter Arbejdskarle og »udvendige Piger«, saaledes at der er 10 eller 15 Tilbud til hver af de faa, som vil modtage en saadan Plads.

Den Fejl, som hersker i alle Lande og maaske mest i Danmark, at Folk, især de unge, vil gælde for mere end de er, mærker man naturligvis ogsaa hos Tjænestefolkene. Naar Studenter gærne vil anses for Junkere, naar Seminarister helst vil anses for Studenter, naar Gaardmandssønner stræber efter Forvalter-Fagter og -Dragter, saa er det ikke saa underligt, at Tjænestekarle og Piger vil efterligne Gaardmandsbørn og »ikke stikke op for dem«. Men Kappestriden, som jo kun føres fra Tjænestefolkenes Side, gaar kun ud paa at være klædt lige saa flot og moderne som Gaardmandens Børn; ja om de kunde overgaa dem, vilde de vel helst.

Tjænestefolkene sætter ogsaa i Almindelighed dette Ønske igennem. Ser man nemlig en stor Skare unge Mennesker af Bondestanden, da er det helt umuligt, efter Klædedragten alene, at opgive hvilke af dem, der hører til Tyendeklassen og hvilke til »Sønner og Døtre«. Men naar Tyendet indlader sig paa denne Kappestrid, da sluger deres fine Udstyr hele Lønnen, saa at de, naar de en Gang tænker at sætte Bo, ikke har mer end Klæderne til Kroppen. Om de vilde sætte Tæring efter Næring, da kunde en Tjænestekarl i sit 30te Aar have sparet 1—2000 Kr. sammen og en Pige kunde i samme Alder eller før have samlet sig et godt Udstyr. Man hører det en Gang imellem, men det er kun sjældent.

I København, hvor der gives større Løn, gives ogsaa større Fristelser til at klatte Pengene hen. En Tjænestekarl kan let have en Nettoindtægt af 400 Kr., mens den almindelige Karleløn paa Landet er 200 Kr. aarlig og alt frit. Men flere Købstadskarle, som har levet et ordentligt Liv, har forsikret mig, at der er lige saa meget Forslag i 200 Kr. paa Landet, som i 400 Kr. i København. Skillingen sniger sig bort, uden at man véd af det. Den Skik, som nu er brugelig blandt Købstadskarle, at de ikke kan sige Goddag til hverandre uden ved en halv Bajer, lister grumme mange Penge af Lommen paa dem. Og naar de skal ud og more sig en Aften imellem og har den uundgaaelige Kæreste

med, da springer der let fra 2 til 4 Kr. Men saadan en Tur nedværdiger dem dog ikke, som naar de besøger Bordellerne. Mange Karle fra Landet holder sig dog for gode til at komme der.

Naar jeg nu spørger en ordentlig Karl: Hvorfor vil du vedblive at være i Købstaden, naar du ikke kan samle flere Penge end paa Landet? Holder du da saa meget af Livet der? Da vil han i de fleste Tilfælde svare: »Nej, det er ikke af Lyst, jeg bliver i Købstaden, men her er dog lidt Udsigt til at faa fat i noget, til at faa noget fast. Paa Landet kan jeg jo aldrig vente at blive andet end Indsidder og Daglejer.«

Dersom man kender en Indsidders Kaar: at han hele sit Liv skal tjæne og arbejde for andre, at han med sine to Hænder skal forsørge Kone og Børn, da kan man virkelig ikke undres over den feberagtige Jagt, der er efter at faa »noget fast«. En Bestilling som Drager ved Jærnbanen søges gærne af 400 Personer, en Banevogterplads af 800. Og en lignende Rift er der om Pladser som Portner, Bud, Opsynsmænd eller andre lignende; bare det er fast. Men Fastheden er ikke bedre end et halvt Aars Opsigelse, eller maaske endnu kortere Varsel.

En stor Mængde fattige Landsbybørn vælger sig nu en Livsstilling, som synes at være mere fornuftig og solid, idet de lærer et Haandværk og nedsætter sig paa Landet. Disse Landhaandværkere bliver nu sjældent velhavende, men det er lige saa sjældent, at de lider Nød; de har næsten alle et jævnt tarveligt Udkomme. Her i Fyn er det vist mest almindeligt, men herfra bliver ogsaa baade Sjælland og Jylland forsynede med de Haandværkere, som de ikke har nok af, især Murere.

Det er en af Fattigdommens største Forbandelser, at Forældrene ikke er i Stand til at give Børnene en god Opdragelse, selv om de forstaar hvad dertil hører. En Arbejdsmand er aldrig hjemme uden om Søndagen, og da har han saa mange Smaaarbejder, saa han kan end ikke ofre den Dag paa sine Børn. Konen maa ogsaa tit være paa Arbejde. Men altfor ofte er det Tilfældet, at Forældre selv mangler de moralske Betingelser for at kunne opdrage deres Børn vel. Ikke sjældent mangler de tillige de tarveligste Skolekundskaber, og Moderen kan undertiden ikke lære sine Døtre de almindeligste Kvindesysler, f. Eks. Madlavning og Haandgerning. En stor Mængde Tyende udgaar fra saadanne Hjem. Naar Gaardmandsbørnene nu slutter sig sammen i Dansegilder og anden selskabelig Omgang og udelukker Tjænestefolk

derfra, da har de en vis Ret dertil: »Vi kan ligefrem ikke være bekendt at have Tjænestefolkene med i vort Lag«, siger de. Men da Tyendet ikke kan eller vil se Grunden til at de skal skydes fra, saa bliver de bitre og misundelige. De bruger saa denne Udelukkelse til Paaskud for deres Udsvævelser, idet de siger: »Hvorfor skulde vi vel holde os ordentlige? Der er jo ingen, som regner os for noget alligevel.«

Da vi nu ikke tror paa »moralsk fordærvede unge Mennesker« og endnu mindre paa »moralsk fordærvede Børn«, saa kan vi ikke skønne andet, end at der maa kunne gøres noget for at redde den Ungdom, som er kommet paa vilde Veje. Men det meste, for ikke at sige det eneste, maa Husbondsfamiljen gøre. Dersom en Gaardmandsfamilje tager kærlig og deltagende imod et Tyende og virkelig gør sit Hus til et Hjem, da vil det, om det end kommer med Vildskab og Unoder, meget snart forandre sin Natur og »synge med de Fugle, det er iblandt«. De allerfleste unge, som er kommet paa Afveje, er i deres ensomme Timer meget bedrøvede derover. De vilde gærne leve et bedre Liv, men da de ikke selv finder Kraft dertil, saa tager de med Glæde imod den hjælpende, kærlige Haand, som bliver rakt dem. Den Husbondsfamilje, som har hjulpet saadan et stakkels, druknefærdigt Menneske paa det tørre, vil ikke komme til at fortryde det; ti den har af en Lejesvend skabt en uegennyttig Ven, der ikke giver Familjens Børn noget efter i Troskab og Taknemlighed. Mange unge Mennesker af begge Køn er blevne frelste ved at blive optagne i gode Hjem, men langt flere maa endnu gaa hjemløse om, fordi ingen Husbond vil aabne sit Hjærte tillige med sin Dør for dem.

Hvor det dog var en herlig Gerning for en Gaardmandsfamilje at frelse en saadan forladt! Hvad der skulde ofres vilde dog kun blive lidt imod saadan en Glæde.

Hvad her er anført, maa ikke forstaas saaledes, som at hele vor Tyendeklasse, der stammer fra Husmænd og Indsiddere, skulde, alle som én, have slemme moralske Skavanker. Vel kan det befrygtes, at den overvejende Del har det paa den Maade, efter den ugunstige Opdragelses- og Udviklingsmaade, som her er skildret, men hos en stor Del har gode Følelser, maaske fremkaldt ved gode Eksempler, taget Magten. Mange Tjænestefolk af den nævnte Klasse ofrer et halvt Aars Løn og mere til for at komme paa en Folkehøjskole og i deres Opførsel under og efter

Skoletiden staar de paa ingen Maade tilbage for Gaardmændenes Børn.

Der gives endog flere Eksempler paa, at Børn, som er udgaaede fra daarlige Hjem og som i deres Opvækst har tjænt paa daarlige Pladser (dog ikke Herregaarde), alligevel har levet et smukt Liv. De maa saa være dannede af et ædelt Malm, der kan være i Smuds uden at tage Skade.

Efter hvad man kan skønne, kan Lovgivningen ikke udrette synderlig mere for Tyendet, end hvad den har gjort ved den sidste Tyendelov. Dog en Ting burde forandres, og det er Tyendets Pligt til at føre Skudsmaalsbøger. Det er en skammelig Rest af Stavnsbaandet, der endnu hviler paa Bondestanden og paa den alene. Kan man tænke sig nogen fornuftig Grund til, at Bøndernes Børn, men ingen andre, skal staa under Politiets specielle Opsyn saaledes, at de hver Gang de forlader et Sogn og kommer til et andet, skal mælde Af- og Tilgang til Øvrigheden? Hvis det er nødvendigt at kontrollere unge Mennesker af Bondestanden saaledes, da maa det være lige saa nødvendigt med Folk udenfor Bondestanden. Men konfirmerede Børn af Herremænd, Præster, Læger, Lærere og Haandværkere, de kan rejse hvorhen de vil uden nogen Skudsmaalsbog og uden nogen som helst Anmældelse i den Anledning. Denne Ulighed i Loven passer meget daarligt i et Land, som skal kaldes frit, og den er vel skikket til at opvække Misfornøjelse og til at gøre Kløften dybere mellem de »fine og de grove«. Gaardmandsbørn, som ikke tjæner, mærker ganske vist ikke stort til denne Skudsmaalsplage, men for alt Tyende er den desto mere følelig.

Fattige Folk paa Landet kender i øvrigt ikke stort til Lov og Ret. Denne mangelfulde Kundskab søger de da at udfylde ved selvlavede Lovbestemmelser. Nogle af disse har vel sin Grund i gammel Tradition, andre Paragrafer er nok komne frem ved den Tanke, at saadanne Bestemmelser burde Loven indeholde. Hvad Tyendet angaar, da skal her anføres nogle hjemmegjorte Lovbestemmelser, som de fleste tror paa, indtil de ved en mulig retslig Afgørelse bliver sørgelig skuffede:

Det egentlig forbindende ved Indgaaelse af Tyendeforhold er Fæstepenge. Naar Husbonden ingen Fæstepenge giver, da er Tyendet ikke forpligtet til at møde i hans Tjæneste. Naar et Tyende har fæstet sig bort og modtaget Fæstepenge, da kan det ved at give disse tilbage blive fri for at møde i Tjænesten. Er

Tyendet fæstet for et Aar, f. Eks. fra November til November, da kan det, om det lyster, sige op til Februar og rejse til Maj.

Husbonder har nemlig ikke Ret til at fæste deres Folk paa et helt Aar.

Tyendet har Ret til:

1) at komme til Marked to Gange om Aaret;
2) at være fri for Arbejde hver Søndag. Vil Husbonden alligevel forlange Arbejde af dem, da maa de ikke nægte det, men saa skal de have Dagløn;
3) at faa indtil 3 Søgnedage fri til at gaa bort for at søge Tjæneste;
4) at blive ved det Arbejde til hvilket det er fæstet. Naar der f. Eks. skal renses Brønde, selv om der ikke er mindste Fare derved, nægter Karlene det tit. En sagde ved en saadan Lejlighed: »A æ ett stæj te a go i e Jowrd«.
5) at holde op med Arbejdet naar Solen er gaaet ned;
6) at nægte Madmoderen Lydighed i Husbondens Fraværelse.

Et Tyende anser sig forpligtet til, naar Faredagen kommer, at blive i sin gamle Tjæneste til Middag, skøndt Tjænesten maa anses at være ophørt Kl. 12 Midnat forinden. Tyendet behøver ikke at møde i sin ny Tjæneste, før det med sit Tøj er afhentet af sin ny Husbonds Køretøj.

Tyendet, som er fæstet paa et Aar, har ingen Ret til at fordre sin Løn før Aaret er ude.

Angaaende Tjænestefolkenes indbyrdes Forhold, da findes der følgende Bestemmelser imellem dem:

Naar et Tyende rejser fra sin Plads, skal det give »Afgang« til dem, som bliver tilbage. »Afgang« bestaar i et Traktement med Brændevin, Punsch eller bajersk Øl, naar det er en Karl, derimod med Vin eller Chocolade, naar det er en Pige. Af det ny Tyende bliver fordret »Igang«, der bestaar i et lignende lille Gilde.

Naar en Knøs første Gang er med til et Karlearbejde, da maa han give »Hønseøl«, det er, han maa spendere Øl eller Brændevin paa sine Kammerater. Samme Afgift bliver opkrævet, naar en ny Karl første Gang er med i et offentligt Arbejde, f. Eks. Snekastning eller Vejarbejde. Enhver véd nok, at al denne »Given ud« ingen juridisk Forpligtelse er, men den som vægrer sig derved, bliver dog ilde set og omtalt.

Hvad her er anført, er fremgaaet af en levende Interesse for og varm Deltagelse i Tyendeklassens Kaar. Det er støttet paa en halvtredsindstyveaarig Erfaring, dels fra min tidligere Stilling som Landsbyskolelærer og fra min nuværende Stilling som Højskolelærer. Men alt i alt er det dog kun i Hovedsagen en Enkeltmands Dom, der jo altid er udsat for at blive ensidig. Jeg kan kun forsikre, at hvad jeg har nedskrevet, er saadan som jeg har set det, og jeg véd ikke bedre, end at det er med milde Øjne jeg har set paa den tjænende Klasse.

Anton Nielsen.

Bardenfleths Livserindringer.

Livserindringer, efterladte af Gehejmekonferensraad C. E. Bardenfleth. Udg. af hans Familje ved Kommandør J. Bardenfleth. København 1890. (C. A. Reitzel).

Da man gennem Notitser i Bladene først erfarede, at Gehejmeraad Bardenfleths Livserindringer vilde blive offentliggjorte, ventede de, der beskæftige sig med vor nyeste Historie, sig almindeligt, at disse Optegnelser vilde blive et historisk Kildeskrift af første Rang og navnlig kaste nyt Lys over de Begivenheder og Forhold, der førte til Systemskiftet i Marts 1848. Vel har man netop for denne Periodes Vedkommende gennem Meddelelser fra forskellige af Deltagerne faaet ualmindelig gode og fyldige Oplysninger om hvad der foregik bag Kulisserne, men Bardenfleth, der i en vis Forstand stod Begivenhederne nærmere end nogen anden, og navnlig var den, der bedst og maaske ene kunde give en fyldestgørende Fremstilling af Kongens Stilling og Motiver, maatte dog antages at kunne udfylde adskillige Huller i vor Viden.

For straks at sige det: Bogen har i saa Henseende været en Skuffelse. Kun paa ganske enkelte Punkter vil denne Fremstilling kunne ændre eller fuldstændiggøre den Opfattelse, man paa Grundlag af de allerede offentliggjorte Kildeskrifter har kunnet danne sig, og den leverer forbavsende faa af den Art anekdotiske Træk, som kan gøre Personer og Situationer mere nærværende for os. Disse Optegnelsers historiske Betydning ligger snarere paa et andet Punkt. Bardenfleth var jo fra Barneaarene og lige indtil 1848 en nær Omgangsfælle af Frederik VII og kan altsaa tale om Kongens Karakter og de personlige Forhold, der har bidraget

til at danne den, med større Autoritet end nogen af dem, der hidtil offentlig har udtalt sig herom. Kun om Kongens Forhold i hans Regerings første Maaneder og under selve Martsbevægelsen meddeles saa godt som intet, der ikke i Forvejen var bekendt, men fra Barndoms- og Ungdomsaarene fortæller Bardenfleth dog i alt Fald saa meget, at hans Bog altid vil blive et Kildeskrift af Betydning for dem, der vil lære at forstaa Frederik VII's forunderlig sammensatte Natur. Rigtignok lades vi ogsaa her i Stikken oftere end vi kunde ønske det, og det er kun lidt af sin rige Viden, Forfatteren har ladet os faa Del i.

I det hele er den altfor store Forbeholdenhed disse „Livserindringers“ største Fejl. Skøndt Forfatteren ikke har skrevet med sin Samtids Læsekreds for Øje, har han dog bevaret vel meget af den højtstillede Embedsmands Forsigtighed og Hensyntagen, Egenskaber, der mindst af alt passer for en Memoireforfatter. Hans Opgave er det jo netop at vise os Tingene som de virkelig var og at fjærne det Dække, som Samtidens Beretninger af politiske og private Hensyn har lagt over Personernes, Handlingernes og Bevæggrundenes inderste Natur. Naar Bardenfleth derfor f. Eks. ikke har troet sig berettiget til at give fyldigere Meddelelser om hvad der i de første Maaneder af 1848 foregik i Statsraadet, og naar han under Omtalen af Frederik VII's andet Ægteskab siger, at han ikke har „kunnet bekvemme sig til i større Detail at gengive sine Iagttagelser om Handlinger og Forhold, der kunde anses at være af en aldeles privat Karakter, skøndt de ifølge de paagældendes Stilling kunde blive af indgribende Indflydelse paa Statsforholdene“, — saa maa en saadan Diskretionsfølelse, af hvor respektable Motiver den end kan være udsprungen, dog vistnok beklages. Det er bedre at lade Offentligheden vente noget længere paa Udgivelsen af slige Erindringer og saa give dem uden alt Forbehold end at gaa en Mellemvej som her. I øvrigt har den danske Memoireliteratur jo vænnet os til at nøjes med mager Kost, og for Bardenfleths Vedkommende maa vi i hvert Fald erkende, at de Krummer, han byder, er virkelig nærende Kost saa vidt de strækker.

Bardenfleths Opfattelse af Frederik VII's Personlighed er i det hele usympatetisk. Dermed skal ingenlunde være ment, at han i mindste Maade har været forudindtagen imod ham eller ikke har bestræbt sig oprigtigt for ogsaa at se de lysere Sider hos ham, men det har altsammen ikke kunnet hjælpe. Bardenfleth

var først den lille „Prins Fritz'"s Skolekammerat og senere, da Prinsen blev gift med Frederik VI's Datter Wilhelmine og skulde have egen Hofstat, hans Kavaller; derefter i Odense hans Hofchef og endelig som Stiftsamtmand i samme By hans stadige Omgangsven, lige indtil hans Tronbestigelse. Man behøver ikke at kende ret meget til Frederik VII's private Forhold for at forstaa, at den, der var ham saa nær paa Livet, og til hvis Stillings Forpligtelser det ovenikøbet hørte at opretholde saa meget som muligt af hans fyrstelige Værdighed overfor Omverdenen, maatte gaa mange drøje Ting igennem og ikke kunde undgaa at se adskilligt, som gjorde det vanskeligt at bevare Agtelsen og Velviljen for ham. Dertil kom nu, at Prinsen og hans Ungdomsven var saa grundforskellige Naturer, at det maatte være dem svært nok at skønne paa hinandens gode Egenskaber. Bardenfleth var udgaaet fra et fornemt, regelret Embedsmandshjem og havde tidlig faaet den største Respekt for Formen. Det at gøre sin Pligt fuldtud og ikke støde an mod Regel og Sædvane var blevet ham en anden Natur. Dertil kom, at hans svage Helbred tidligt gjorde et regelmæssigt Liv til en Nødvendighed for ham. Han tog da uden Svinkeærinder og Afbrydelser paa kort Tid sine Eksaminer med bedste Karakter, gik i en ung Alder ind i forholdsvis betydelige Stillinger, forlovede og giftede sig tidligt og blev en Embedsmand, Ægtemand og Fader i alle Maader *comme il faut*. Hvilken Modsætning til den kaade, livslystne Prins, som kun nødtvungen gav sig af med alvorligt Arbejde, men helst lod fem være lige og tumlede sig blandt Folk, der ikke tog ham hans saftige Løjer ilde op og havde den samme Mangel paa Respekt for moralske og selskabelige Love som han selv. Man kan endnu spore den lille artige Legekammerats Forargelse i den Tone, hvori Bardenfleth som ældre Mand fortæller om Prinsens Drengeuvornheder. Som Eksempel paa, hvordan han til Tider „ikke var at tilbageholde fra fuldstændig utilbørlige Drengestreger, og fra at tumle sig om imellem det Selskab, som passer bedst for Gaden", fortæller Forf. om, hvordan Prinsen, da han var 10 Aar gammel, under et Besøg hos den Bardenflethske Familje i Lyngby fandt Lejlighed til at løbe midt ud i en Pøl udenfor Huset og til stor Moro for Gadedrengene holdt Stand derude trods alle Formaninger og overøste Kammeraterne, der vilde hente ham ind, med Gadesnavset. Senere blev der jo alvorligere Ting at forarge sig over end som saa, og man sporer gennem de beherskede Udtryk Bardenfleths oprigtige Harme over Prinsens

Mangel paa Sandruhed og hans i alle Henseender uforsvarlige Opførsel overfor sine to første Hustruer. For hans gode Egenskaber synes Bardenfleth at have haft meget mindre Blik. Prinsens folkelige Sympatier vandt ingen Genklang hos hans Ungdomsven, som deraf nærmest kun frygtede Farer for de konservative Interesser, og til at glæde sig over hans barokke Humør og brede, saftige Udtryksmaade skulde der Folk af helt anden Støbning end Bardenfleth. Denne synes da, selv i de første Ungdomsaar, mere at have betragtet sig som en Slags Mentor og Moralist overfor den jævnaldrende Prins end som hans Kammerat.

Som andre, der har haft Lejlighed til nærmere at iagttage Frederik VII, lægger Bardenfleth Hovedvægten paa det dobbelte i hans Natur og ser i den forunderlige Blanding af uensartede sjælelige Egenskaber, som var karakteristisk for ham, et Produkt af den dobbelte Slægtsarv efter Forældrene. Godmodig, hjærtelig og trofast mod gamle Venner, som han var, kunde der dog til Tider komme noget drillende ondskabsfuldt, en Lyst til uden Grund at saare og krænke op i ham, og saa gik end ikke hans nærmeste Ram forbi. Ligedan paa andre Omraader. En jævn, sund, praktisk Opfattelse af Forhold og Personer parrede sig med en Excentricitet, der kunde være ganske uimodtagelig for sund Fornuft. Han kunde glæde sig som et ungt Pigebarn over at være pyntet og fin — især elskede han prunkende og fantastiske Hovedbedækninger —, og saa til andre Tider være helt ligegyldig for sit Udseende og endog tilsidesætte de almindeligste Renlighedshensyn. Faa kunde, naar det gjaldt, optræde med saa megen fyrstelig Anstand som han, og dog skulde man ikke let finde større Ligegyldighed for Form og Vedtægt end den, han ved mangfoldige Lejligheder lagde for Dagen. Endelig stod jo ogsaa hans Lyst til at høre Sandheden, selv om den ikke var ham behagelig, i skarp Modsætning til hans egen bestandig mere letsindige Maade at omgaas Sandheden paa. Efter Bardenfleths Mening var det saa langt fra, at han havde nogen alvorlig Vilje til at faa Bugt med de svage Sider i sin Natur, at det tvært imod var disse, der bestandig mere fik Lov at brede sig hos ham paa de bedre Egenskabers Bekostning.

Forfatteren indrømmer i øvrigt fuldt ud, at Forholdene bidrog væsentligt til den uheldige Retning, hans Udvikling tog. Hans Opdragelse, som Bardenfleth vel nok har set paa nærmere Hold end nogen anden, var planløs og forfejlet. Faderen understøttede ikke de Tilløb, der fra Guvernørens og Lærernes Side blev gjort

til at retlede ham ved fornuftig Strænghed, og Lærerne var gennemgaaende uskikkede til at vække hans Interesse og bryde igennem den Ulyst til al Aandsanstrængelse, som tidligt var saa fremtrædende hos ham. Endnu resultatløsere var de Forsøg, der bagefter blev gjorte paa at hjælpe paa den mangelfulde Skoleuddannelse; hvor det blot nogenlunde kunde gaa, snoede han sig fra det ved ægte Skoledrengekneb. Bardenfleth fortæller morsomt om de Timer i Statsret, Prinsen efter sit første Giftermaal fik hos den gamle Konferensraad Schlegel. „Saa længe indtil Schlegel var kommen, og især fra det Øjeblik, naar man fra Vinduerne i Amalienborg Palæ kunde se den gamle, svagelige Mand, holdende en Tjæner ved Armen, komme gaaende tværs over Pladsen, led Prinsen oftest af stærke Smerter i Hoved og Mave, og han havde saa stort Herredømme over sit Udseende, at Schlegel selv jævnlig ansaa det for uforsvarligt at anstrænge ham; men næppe var Schlegel med uforrettet Sag lykkelig paa Hjemvejen, førend Smerterne snart glemtes eller kunstigt neddæmpedes, hvorefter det sædvanlige omflakkende Tidsfordriv atter begyndte". Til praktiske Beskæftigelser synes Prinsen dog ikke at have været helt uoplagt. Bardenfleth fortæller i alt Fald, at han paa de Inspektionsrejser, han som Guvernør over Fyen aarlig gjorde rundt til Øens Købstæder, ikke blot vandt alle for sig ved sit jævne og ligefremme Væsen, men ogsaa lagde „en ikke ringe Takt" for Dagen i Forretningsforhold og havde „et godt Greb paa at forhandle med Købstædernes Autoriteter og Borgere om de Anliggende, der især laa dem paa Hjærte".

Prinsens uheldige Giftermaal har naturligvis spillet en saare væsentlig Rolle for hans Udvikling, og her er Bardenfleth ogsaa mere kendt, selv med de intimeste Forhold, end rimeligvis nogen anden. Æmnets penible Beskaffenhed tvinger her mere end nogensteds hans Fortælling indenfor snævert afskukne Grænser, men selv Antydninger er her af stor Værdi paa Grund af Hjemmelsmandens Paalidelighed og Velunderrettethed. Da Prinsen i 1828 kom tilbage fra sin Udenlandsrejse, var Bardenfleth en af de første, der tog imod ham, og Talen faldt da snart paa det nær forestaaende Ægteskab mellem ham og Frederik VI's Datter Wilhelmine. Prinsen røbede da den største Uvilje mod denne Forbindelse og beklagede sig bittert over, „at han nu skulde slæbes hjem for at lænkebindes til en Dame, han ikke kunde lide". Bardenfleth anfører denne Ytring som Bevis paa hans Tilbøje-

lighed til at gøre sig interessant paa Sandhedens Bekostning, da han nemlig af fuldstændig fri Vilje havde indgaaet Forbindelsen med Prinsessen og „altid havde staaet i et overmaade venskabeligt Forhold til hende“. At han aldrig gengældte den Kærlighed, Prinsesse Wilhelmine nærede til ham, indrømmes dog ogsaa her, og i hvert Fald blev Ægteskabet af den Natur, at hans Uvilje imod det viser sig at have været fuldt berettiget. Bardenfleth giver, som rimeligt er, Prinsen Hovedskylden for det daarlige Forhold, men han lægger dog heller ikke Skjul paa, at Prinsessen slet ikke passede for den Opgave, der var bleven hende stillet. Den Kvinde, der skulde have kunnet knytte en Natur som Frederik VII's til sig, maatte være munter og fornøjelig i Omgang, ikke snærpet og dog i Besiddelse af kvindelig Takt og Myndighed. Prinsessen, der var saa god og brav som nogen, forstod ikke i mindste Maade at fængsle sin Mand, og da denne saa gik sine egne Veje, trak hun sig sky og krænket tilbage og tilbragte efter som før sit Ægteskab enhver ledig Time hos sin Moder. Fra denne Tid, hvor Prinsen, efter Bardenfleths Beretning hjulpen paa Gled af „flere den Gang indflydelsesrige Personer“, stiftede Bekendtskab med „en Del af Teaterets mest letsindige Personale“, stammer ogsaa hans første Bekendtskab med Jfr. Luise Rasmussen, den senere Grevinde Danner. Om det endelige Brud siger Bardenfleth, at det kom som „en nødvendig Følge af den Fjærnelse mellem Ægtefolkene indbyrdes, den Ligegyldighed fra Prinsens, den Modvilje fra Prinsessens Side, som deres forskellige Tilbøjeligheder medførte, og som ofte kunde udarte til alvorlige Uenigheder“. „Natten før Skilsmissen afgjordes, var Prinsen kommen hjem i en eksalteret Tilstand fra et af hine Selskaber, som han søgte udenfor sin Familjekreds; den næste Morgen tidligt kørte Prinsessen til sin Fader, og faa Timer derefter var Prinsen efter Kongens Befaling paa Vejen til Jægerspris, hvor han modtog den endelige Skilsmisseakt“. Bardenfleth, som imidlertid var bleven Byfoged i Frederikssund, blev meget overrasket ved Prinsens pludselige Besøg, da han paa Gennemrejsen til sit foreløbige Forvisningssted kom igennem Byen, og endnu mere forbavsedes han over den Maade, hvorpaa han tog den Tilskikkelse, der saa pludselig havde ramt ham. Frederik VI var ellers en Mand, der kunde sætte sig i Respekt her hjemme, men alle hans Tordenkiler prellede af paa Prinsens uforstyrrelige Sindsligevægt. Han talte med næsten fuldkommen Ligegyldighed om Skilsmissen og hvad

derpaa vilde følge, og gik i den følgende Tid helt op i Udgravninger af Kæmpehøje og Forberedelserne til sin ufrivillige Islandsrejse. Bardenfleth ser Hovedgrunden hertil i hans tiltagende „moralske Sløvhed“ og „Ligegyldighed for hans egen Samvittigheds Bebrejdelser og andres Domme“. Ogsaa Opholdet i Fredericia, der jo var bestemt til at være en Art Straf for hvad der var foregaaet og i sig selv synes at have været meget lidet lysteligt, fandt han sig godt i. Da Bardenfleth i 1834 besøgte ham der, traf han ham vel ved Magt og fornøjet med sig selv, sine Omgivelser og Byens beskedne Adspredelser.

Da Forfatteren igen kom til at staa i nært Omgangsforhold til sin Ungdomsven, var det under meget forandrede Forhold. Kristian VIII havde besteget Tronen, Prinsen var bleven udnævnt til Guvernør over Fyen, og der skulde nu for anden Gang forsøges med et fyrsteligt Ægteskab. Kongen tiltroede Bardenfleth at kunne øve en særlig god Indflydelse paa Prinsen og havde derfor kaldet ham fra den islandske Stiftamtmandspost til Stillingen som Hofchef ved det lille Odensehof. Man kan ikke undre sig over, at Bardenfleth med tidligere Erfaringer for Øje havde haft sine Betænkeligheder ved at tage imod dette Tilbud, og de blev ikke mindre, da han lærte den unge Kronprinsesse at kende. Denne, om hvis Personlighed der hidtil kun har foreligget meget fjærne og overfladiske Domme, bedømmes overordentlig sympatetisk af Bardenfleth, der aabenbart har staaet hende personlig saa nær, at han vel var i Stand til at danne sig en begrundet Mening. Han skildrer hende som fin og elskværdig og i Besiddelse af stor Klogskab og Karakterstyrke, men samtidig af saa sart en Konstitution, at hun var ganske ude af Stand til at taale den urolige, oprivende Tilværelse, der ventede hende. Man har været tilbøjelig til at antage hende for paa Forhaand uvenlig stemt overfor alt hvad der var dansk og alene af den Grund lidet egnet til at være Frederik VII's Hustru, men hermed stemmer det ikke ret godt, at hun under Oprørskrigen 1848 frivillig tilbød at ofre en Del af sin Apanage som sit Bidrag til Krigens Førelse. Hun udtalte sig i det Brev, hvori hun gav Bardenfleth Meddelelse herom, saa varmt om sin uforandrede Sympati for Landet og Folket, at man ikke let vil kunne se andet end en oprigtig Meningstilkendegivelse deri. De Forhaabninger, hun kunde have knyttet til Danmark, var jo den Gang forlængst brudte, og hun kunde i Tyskland ikke vente sig andet end Ubehageligheder, hvis det blev bekendt, at

hun havde vist den danske Sag Sympati. Med alt det passede ogsaa hun saare slet for Kronprinsen. Hun kunde paa Grund af sit svage Helbred og sine strænge Anstandsbegreber ikke deltage i hans Farter og Fornøjelser, ti selv hvor disse i og for sig var uskyldige nok, passede de dog saa godt som aldrig med den Etikette, Prinsessen i sit stive mecklenburgske Hjem havde lært at betragte som uundværlig. Prinsen var, siger Bardenfleth, paa sin Vis venlig og forekommende imod hende, men det var i Reglen paa en Maade, der syntes hende usømmelig og faldt hende til Besvær. Et fortroligt og hjærteligt Forhold opstod der aldrig imellem dem, og Prinsen begyndte snart igen at dyrke de gamle Guder. Da han i Vinteren 1841—42 gjorde et længere Ophold i København, kom han atter i et nærmere Forhold til Jfr. Luise Rasmussen og kaldte hende — selv overfor Prinsessen — for sin „Skytsengel“. Prinsesse Mariane kom forholdsvis hurtigt til at anse Situationen for haabløs, og i Sommeren 1842 rejste hun hjem til sine Forældre, efter hvad det hed sig for at rekreere sig en Tid i Hjemmet, men i Virkeligheden for ikke mere at vende tilbage. Skulde man dømme efter et Brev, Kronprinsen under et Besøg, han i Oktober 1844 aflagde i sin Hustrus Hjem, skrev til Bardenfleth, ønskede han levende, at hun skulde vende tilbage til ham og havde heller ingenlunde opgivet Haabet derom. Han skriver saaledes, at han venter hende hjem til næste Sommer, for at hun igen kan „indtræde i det hende bestemte huslige Moderliv, som enhver Husmoder er skyldig sin Ægteherre“ og tilføjer: „gid det snart var den Tid, ti 11 lange Maaneder er det en lang Tid for den at vente, som af Hjærtet elsker sin Kone. Gud vil give mig Styrke til at udholde denne Skilsmisse“. Efter Prinsens Liv baade før og efter er man imidlertid berettiget til at antage, at Savnet dog har været til at bære.

Banen var nu aaben for Jfr. Rasmussen, og denne kloge Dame arbejdede ihærdigt og heldigt frem imod det Maal, hun havde sat sig. Hun opgav sin Modehandlerindebutik i København, flyttede til Odense og tog Ophold i Nærheden af Slottet. Kronprinsen besøgte hende idelig, og til sidst fik hun endog Værelser paa Slottet. Bardenfleth, som i 1843 havde ombyttet sin Stilling som Hofchef med Stiftamtmandsembedet over Fyens Stift, søgte paa enhver Maade at hindre, at Forholdet blev til offentlig Skandale, men han beklager sig bittert over Kronprinsens Ligegyldighed for hans og andres Forestillinger i denne Retning. Fra Kongens

Side var heller ingen Hjælp at vente, ti under det ret spændte Forhold, der efterhaanden havde udviklet sig mellem Fader og Søn, vilde Kristian VIII meget nødigt blande sig i Kronprinsens personlige Forhold. Han haabede nærmest paa, at Prinsen selv skulde blive ked af Forholdet: „hun er jo saa forbandet styg", sagde han en Gang til Bardenfleth, da Talen faldt paa denne Sag. — Bardenfleth nærer øjensynligt de bitreste Følelser mod den senere Grevinde Danner. Han skildrer hendes Indflydelse over Kongen som ubetinget uheldig og beskylder hende navnlig for systematisk at have arbejdet paa at fjærne ham fra hans gamle Venner. Navnlig glemte hun aldrig Bardenfleth, at han energisk havde modarbejdet hendes Indflydelse og endog en Tid faaet hende fjærnet fra Slottet, og naar Frederik den VII som Konge til Tider glemte sit gamle Venskab overfor ham, giver han væsentlig Kongens „ubetingede Hengivelse i sin tredje Hustrus Vilje" Skylden derfor. Ligesom han af Prinsesse Mariane synes at have ventet en Indflydelse i antidemokratisk Retning, saaledes har ogsaa noget af hans Harme mod Grevinde Danner sin Grund i, at hun fjærnede Kongen fra Aristokratiets og den højere Embedsstands Indflydelse og gjorde ham mere tilgængelig for demokratiske Paavirkninger.

Den egentlig politiske Del af Livserindringerne er af mindre Interesse end den, der omhandler personlige Forhold. Der spores i Omtalen af de politiske Forhold helt igennem en bestemt Tendens: at værge sig imod den Beskyldning, der fra de konservative Helstatsmænds Side saa ofte var bleven fremført imod ham for at have spillet en væsentlig Rolle ved „Martsomvæltningen" i 1848 og bidraget til at bane Vejen for Ejderdanismen og Demokratiet. Det synes ogsaa, som om Bardenfleth kan have en i det væsentlige ren Samvittighed overfor disse Angreb. Han var i Virkeligheden saa god konservativ som nogen og accepterede først Slagordet „Danmark til Ejderen", da det efter hans Mening var bleven uundgaaeligt for at redde Staten fra Undergang. Dog havde han en mere udpræget dansk-national Følelse end de fleste ældre Helstatsmænd og var navnlig stemt for kraftige Foranstaltninger til Danskhedens Bevarelse i Slesvig. Her havde han ogsaa et virkeligt Berøringspunkt med Frederik VII, og næsten det eneste Sted, hvor han omtaler denne med egentlig Varme, er hvor han dvæler ved hans varme danske Sindelag.

Den saa ofte omtalte Henvendelse fra Kronprinsen til Kong Kristian VIII i Februar 1847, til hvilken Forfatterskabet

i Reglen er blevet tillagt Bardenfleth, læser man her for første Gang og faar samtidig Formodningen om dens Ophav bekræftet. Oprindelig sattes Sagen i Gang af Bardenfleth, Major Schøller og Justitsraad Lunding, der alle hørte til Kronprinsens nærmeste Omgivelser. Deres Motiver til at opfordre Kronprinsen til at anvende sin Indflydelse hos Kongen for at opnaa en konstitutionel Forfatning for det hele Monarki var ikke nogen Forkærlighed for konstitutionelle Statsformer i og for sig. Bardenfleth i alt Fald indrømmer fuldt ud, at han personlig vilde have foretrukket Absolutismen, men man ansaa ikke længere denne for i Stand til at overvinde de stigende Vanskeligheder, som Forholdet mellem Kongeriget og Hertugdømmerne og mellem disse indbyrdes frembød, og da man desuden i høj Grad frygtede, at den nødvendige Omdannelse af Statsforfatningen skulde komme til at ligge i Kronprinsens Hænder, hvor den saa formentlig „vilde blive hovedkulds fremmet i en fordærvelig Retning", satte man alt ind paa at bevæge Kristian VIII til, endnu mens Tid var, at tage Sagen i sin Haand. Kronprinsen havde allerede tidligere selv udtalt sig om det ønskelige i, at Forfatningspørgsmaalet snart blev ordnet, og gik gærne ind paa Planen. Af de tre Koncepter, der blev ham forelagte, foretrak han Bardenfleths, og dette indsendtes til Kongen. Skrivelsen fjærner Tanken om et Slesvig-Holsten i Personalunion med Danmark som ensbetydende med Statens Opløsning og den om Danmark til Ejderen som uigennemførlig paa Grund af manglende Forberedelse og Tysklands Modstand. Tilbage bliver da den konstitutionelle Helstat med fælles Rigsdag for de Anliggender, der tidligere har været bestyrede i Fællesskab, og særlige Sektioner til Behandling af de særlige Anliggender. Om Enkelthederne siges saa godt som intet, og navnlig fremsættes der intet Forslag om Omfanget af Repræsentationens Myndighed og om Valgsystemet. — Kongen optog Henvendelsen velvilligt, og som bekendt var han i sin sidste Levetid beskæftiget med Forfatningsplaner i lignende Retning.

En af Frederik VII's første Regeringshandlinger var at udnævne Bardenfleth til Gehejmestatsminister. I Statsraadet traadte han vel i en vis Modsætning til Ørsted og Reventlow-Criminil, men hans Opposition gik dog ikke videre, end at han selv antager, at han i alle væsentlige Spørgsmaal vilde have fundet Støtte hos den gamle Stemann, hvis denne havde kunnet overvære Forhandlingerne. Han vogtede sig ogsaa for at indtage en altfor skarp oppositionel Holdning, fordi han saa frygtede for helt at

miste sin Indflydelse. I Spørgsmaal som det om Holstens Stilling til Monarkiet og om Troppesendelser til Holsten opponerede han dog kraftigt og bestemt: han vilde, at de tyske Hertugdømmer skulde have Lov at følge Tysklands Udvikling og at der skulde sendes danske Tropper til Holsten, i Stedet for, som Flertallet vilde, at indkalde det holstenske Kontingents hele Styrke. Bestemt fralægger han sig, at han i hele denne Periode skulde have benyttet sig af sit personlige Venskab med Kongen til at paavirke denne og modarbejde sine Kolleger, og navnlig, at han skulde have staaet i nogen som helst Forbindelse med Oppositionens Førere. Først da han havde faaet Underretning om, hvad der d. 20. Marts var vedtaget af Borgerrepræsentanterne og paa Kasinomødet, gik han samme Aften sent til Kongen, drøftede med ham nye Ministerkombinationer og fik et Statsraadsmøde fastsat til næste Dags Formiddag. Rosenørns Meddelelse om, at Monrad var hos Bardenfleth om Morgenen tidligt d. 21. Marts strider bestemt imod dennes egen Erklæring om, at han saa Monrad for første Gang ved Sammenkomsten paa Slottet efter Folkedemonstrationen. Bardenfleths Ministerkombination var, som bekendt, Sponneck-Francke-Monrad, og det Program, han om Formiddagen d. 21de udviklede for disse tre Herrer, var Ejderprogrammet. Han gør sig ikke ringe Flid for at forlige dette med det Modsætningsforhold, i hvilket han baade før og senere har staaet til dette Program. Hovedbetragtningen er den, at da Oprøret faktisk allerede var udbrudt, og da den tyske Enhedsbevægelse syntes uundgaaeligt at maatte drage Holsten med sig, var Helstaten i Øjeblikket en Umulighed, Slesvigholstenismen selvfølgelig mere uantagelig end nogensinde, og der blev da ingen anden Mulighed tilbage end foreløbig at stille sig paa Standpunktet „Danmark til Ejderen“. Han betragter Ejderpolitiken som en utilbørlig Sønderlemmelse af Riget, som en Svækkelse af dets Forsvarsævne, som en Politik, der til syvende og sidst vilde gøre Danmark afhængigt af Sverig-Norge, men, siger han, „naar en Mand holder et skarpt Sværd opløftet over mit Hoved og truer med i næste Øjeblik at afhugge dette, saa søger jeg at give hans Hug en anden Retning, selv om jeg derved udsætter mig for, at han afhugger mig en Arm eller et Ben, ikke fordi jeg i og for sig tragter efter at blive saaledes lemlæstet, men fordi jeg dog altid har det Haab, at et saadant Hug bliver mindre ulægeligt, og jeg i alt Fald foreløbigen redder min Eksistens“. Som man vil se, aabner denne Motivering

ogsaa Vejen for den Retræte til Helstatssystemet, som Bardenfleth senere foretog.

I Bardenfleths Plan om et nyt Ministeriums Dannelse spillede Francke paa en vis Maade den vigtigste Rolle, og da han, efter først at have syntes villig til at gaa ind paa det udviklede Program, om Eftermiddagen gled bort derfra igen og tilsidst havnede i som Betingelse for sin Tilslutning at kræve en i det væsentlige slesvig-holstensk Ordning af Forholdene, kuldkastede dette alle Bardenfleths Beregninger. I Droysen & Samwers af Francke inspirerede Fremstilling af Martsbegivenhederne lægges der i det Møde, hvor Underhandlingerne brast, Bardenfleth de Ord i Munden: „Francke, in welche schreckliche Lage haben Sie mich gebracht!" Man har hidtil anset denne Udtalelse for apokryf, men Bardenfleth giver den nu selv en Art Bekræftelse, idet han siger, at han „gærne vil tro", at der kan være faldet saadanne Ord. Om Ministerkrisen meddeles der i øvrigt ikke her noget af Betydning, som ikke allerede er bekendt; kun har det sin Interesse at erfare, at Bardenfleth om Aftenen d. 21. Marts søgte og fik Kongens Bemyndigelse til at anmode Grev A. W. Moltke om at danne det nye Ministerium, men at denne, da Bardenfleth endnu samme Aften gik til ham, trods indtrængende Anmodninger svarede Nej. Den Grund, han især paaberaabte sig, var, at Kongen ifølge Berl. Tid.'s Referat af Magistratens og Borgerrepræsentationens Audiens havde sagt, at det glædede ham at kunne meddele, at Ønsket om Ministrenes Afskedigelse allerede var opfyldt. Dette havde i høj Grad krænket Grev Moltke, og Bardenfleth udtaler ogsaa en Misbilligelse af disse Ord samt af, at Kongen ikke skarpt tilbageviste Adressens efter hans Mening utilbørlige Henvisning til „Fortvivlelsens Selvhjælp".

Med Skildringen af Martsbevægelsen ender Bardenfleths Livserindringer. Det havde sikkert været Forfatterens Mening, at føre Skildringen videre, men des værre hindrede Døden ham deri.

N. Neergaard.

Teatrene.

Den forløbne Teater-Tid har været en Slags Diæt-Tid. Publikum har været paa indskrænket Forplejning. Ti af alle de mangfoldige Sindsbevægelser, som Skuespilkunsten kan fremstille og fremkalde, er der kun blevet budt Teatergængere yderst faa og smaa. Et snævert Udvalg af det trivielle, ganske enkelte af det interessante Hverdagslivs Følelser! Saadan noget som Kamæleons-Kost altsaa! Man kunde (for at citere den bekendte danske Teaterkritiker Hamlet) ikke fede Kapuner paa den Maade.

Esmanns „I Provinsen“ har domineret Repertoiret. Hvad Indtryk efterlod den Forestilling? Ti Teaterkritikens Opgave er jo — eller skulde i alt Fald være — at gøre Rede for en Opførelses Virkninger paa vort Gemytsliv og at bestemme disse Virkningers Værd. Ja, man kan vel sige, at en Del af Stykket afstedkom den Nysgærrigheds-Tilfredsstillelse, som bestaar i at se f. Eks. et Middagsselskab eftergjort paa Scenen; og at for øvrig Publikum saa godt som hele Tiden holdtes i en vis Smaalystigheds-Tilstand. Man lo lidt, underholdtes jævnt, kom intet Øjeblik i Affekt, og havde næsten ingen mærkbare Mindelser af det hele et Kvarter efter at Tæppet var faldet. Smuler fik man — hvad der ganske vist altid er Brød, men dog kun Brødsmuler! Og at det ikke blev til mere, var mest Stykkets Skyld, men noget de spillendes. Ti Skuespilkunsten havde ikke paa ethvert Punkt gjort, hvad der kunde gøres. Kuriøst nok! hvor Forfatteren havde ydet den mest, gav den mindst igen.

Ved enhver Forestilling falder naturligvis Hovedinteressen paa den saakaldte Hovedfigur. Nu er unægtelig Esmanns Oskar Elben en saare u-aktiv Herre; ti han bestiller helst ikke andet end at lade sig tale til. Men han gennemgaar dog en Række

skiftende Stemninger, hans Sindstilstand forandres, han forelsker sig, han forloves. Og netop denne Stemnings-Skiften, denne Karakterens Udfolden sig er jo Skuespilkunstens Speciale; i at anskueliggøre den kan ingen anden Kunst tage det op med den. Hr. Elbens Forelskethed røber sig kun i smaa Træk: han bliver lidt aandsfraværende, hans Overlegenhed glipper, hans Selvbeherskelse svigter et Sekund, han taler sig næsten varm. Men alle disse Smaatræk er for det første teatralske, det vil sige, de kan gøres hørlige og synlige; og for det andet vil de synes store og tydelige og talende nok, saa snart de ses med Figurens vanlige Væsen som Baggrund, altsaa mod dens Ladhed og ironiske Tilknappethed og Følelses-Skyhed. Uheldigvis tilfaldt Rollen nu imidlertid en Skuespiller, hvis Naturel er Spændstighed, Fremfusenhed, Naivetet, alt det stik modsatte af Oskar Elbens. Hr. Zangenberg dæmpede sig rigtignok af det bedste han kunde, han holdt sig omtrent som en fyrig Hest, hvis Hoved er spændt stærkt ned. Men hans Ydre, hans Blik, hans Holdning, hans Stemme kunde alligevel kun daarligt komme ud af det med den dovent ironiske Desillusionérthed; og hvad værre var, han kunde ikke eller forstod saa ikke i Scenerne med Elbens Udkaarede at slippe sig uforvarende og forsigtigt løs. Der blev ingen Forskel paa hans Elben overfor Frk. Julie og paa hans Elben overfor alle de andre. Og følgelig blev Tilskuerne heller ikke grebne af, de kom ikke til at lide med i Elbens lille Forelskelses-Proces, der er saa godt som Stykkets hele indre Liv.

Ti regner man den fintformede og originale Hovedfigur fra, saa oplever „I Provinsens“ Personer ingenting. Udvortes nok: for der kommer de baade til Bryllup og Fugleskydning og gaar paa Visit og faar Visit og al den Slags. Men indvortes, i deres Sindstilstande — ikke en Døjt eller da ikke en Døjt, det er værd at tale om. Den kunstnerisk klare Dialog tegner meget sikkert Omridsene til en Del Ansigter. Et Par af disse (en forbindtlig-indskrænket Premierløjtnant med hans jappet-frejdige Kæreste) har i Bogen et ejendommeligt Snit, et Par andre (navnlig den forlegne Smørhandlerdatter) faar det paa Scenen gennem en udmærket Fremstilling. Men at bringe Ansigterne til at skifte Udtryk har Forfatteren ikke mægtet, og her har han heller ikke ladt Skuespillerne en Mulighed aaben til at hjælpe ham. I det Humør, med det Fysiognomi, hvormed en Figur farer ud fra første Færd, i samme Humør og med samme Fysiognomi maa Figuren

komme og gaa hele Tiden. Forestillingen er egentlig en uafbrudt Marsch paa Stedet, der blot gennem Replikernes Vid, Figurernes Talrighed og et virkningsfuldt Scenearrangement maskeres som en Bevægelse fremad.

Om „I Provinsen“ tør man da sige, at Opførelsen viste og vakte kun faa og smaa Stemninger. De fleste af dem var saa tilmed næppe meget nye. Overhovedet — dette med at skildre sjældent fremstillede Sindsbevægelser er just ikke det moderne Skuespils Sag. Det slider helst ud af den karske Bælg. Adskillig Forelskethed, lidt Arrigskab, lidt Jovialitet og lignende prøvede Varer maa atter og atter gøre et Stykke. I Dramaets Blomstringstid var Digterne anderledes om sig. Den Gang bragte de op paa Teatret alle Sindsbevægelser, som lader sig — og imellem ogsaa dem, der egentlig ikke lader sig scenisk fremstilie. Nu er man mere nøjsom. Hvor tit „handler“ moderne Stykker om Had, Vrede, Stolthed, Frygt, Forfærdelse, Afsky, Foragt? Hvor tit om Sorg, Nedtrykthed, Smerte, Fortvivlelse, Kaadhed, Fromhed, Andagt, Taalmod, Hjælpeløshed? Afgjort nok skærer de fleste dramatiske Skribenter altfor beskedne og altfor meget de samme Skiver ud af den Virkelighed, som alene bør bekymre dem, nemlig det virkelige Følelsesliv i og om dem. Skuespilkunsten skal jo være Tidens Krønike i kort Begreb. Men det korte Begreb, som den giver om vore Dages Lidenskaber, minder det ikke en Smule om Skolelærerens Referat af den trojanske Krig: at en Jomfru blev bortført, og derover var der nogen, der kom op at slaas?

I Fru Gads „En Advarsel“ foregaar endda den interessanteste Sindsbevægelses-Scene ude mellem Kulisserne! En ung Fru Annie mærker, at hendes kvindekære Hr. Gemal er ved at glide bort fra hende. Opflammet af en myndig Venindes Raad, af sin egen Skinsyge og af Mandens Udflugter faar hun saa det Indfald at sætte haardt mod haardt og at se at vinde Monsieur Fritz tilbage ved at gøre ham kinsyg. Det fængslende vilde nu naturligvis være at se Hr. Fritz, medens han blev sat paa Prøve. Men hvordan han dér gebærder sig, ved kun et Tæppe: ti bag det opholder han sig, saa længe Prøven staar paa!

Her kunde i øvrigt Skuespilkunsten have bødet paa Stykkets Magerhed. Da den ene Hovedfigur skjulte sine Følelser for os, kunde nemlig den anden have røbet sine. Det lod sig gøre, skøndt Scenen spiller i Tusmørke. I Parentes sagt, det er ogsaa en smuk Idé med den omsiggribende Anvendelse af Tusmørke

paa Teatret. Skuespillerne skal jo da virke lige saa meget paa os med deres Ansigters og deres Legemers som med deres Stemmers Bevægelser. Og saa tillader Forfatterne, af Liebhaveri, os ikke at se Ansigts- og Legems-Bevægelserne. Det er, som om en Hærfører af et Lune vilde tage de halve Vaaben fra Soldaterne, som han fører i Kamp.

Men altsaa, lille Fru Annie lokker en forlibt Student ind til sig, og i en halvkvædet, lang og umiskendelig Vise — byder hun sig selv frem til ham. Fru Hennings spiller Scenen saaledes, saa hun af og til lader stærkt mærke, at det hele er kun Fru Annie en Spas. Sæt nu imidlertid, at Fru Hennings (som enkelte Steder i Forvejen har spillet saa fuldendt, som nu alligevel kun hun kan her hjemme), sæt, at hun havde ladet sin Fru Annie føle, at ogsaa en Byden sig frem paa Skrømt var dog noget grueligt ækelt, noget, der baade stred imod hendes Kyskhedsfølelse og voldte hende Uro for, hvad Indtryk hendes Mand og Studenten vilde bevare af det tilsidst. I Stedet for overlegen over Situationen, vilde hun altsaa blive forlegen og forvirret under den, og denne Forlegenhed og Forvirring vilde gøre hendes Koketteri paa èn Gang mere troværdigt og dog mere uskyldigt. Figuren vilde, synes det, faa et smukkere og dybere og mere virkningsfuldt Følelsesliv. Men det vilde være at gaa mod Forfatterens utvivlsomme Mening! Naa ja, der er gode Autoriteter for, at hvor der er passeret en Forfatter noget menneskeligt, bør Skuespillerne ikke være bange for at tænke paa hans Vegne.

Det vil sige: naar de kan komme til at tænke for ham. Ti der er Roller, hvor Forfatteren uafhjælpeligt har slaaet fast, at her har han ikke tænkt og her maa der ikke tænkes det mindste ved det altsammen, her skal der slet ingen Mening være.

Maaske hører den forelskede Datter i Goldonis „Tilfældet har Ret“ til disse Roller. Den unge Dame spiller et dumdristigt og farligt Spil for at blive gift med sin Officer. Og Fru Oda Nielsen gik Faren under Øjne uden at blinke, for hende var det hele en lystig Leg. Som sagt, Teksten umuliggør maaske en mindre flad Opfattelse. I „De Fattiges Dyrehave“ kan man i alt Fald finde sikre Eksempler paa, at den gør det. Fru Bloch er den unge svenske Pige. Hun har en ypperlig Maske, ikke blot hendes Tale, men ogsaa hendes Blik og hendes Smil har noget vist svensk, noget „smekande“ over sig. Og saa kommer hun da til det Sted, hvor der er en Sindsbevægelse at fremstille. Hun

griber sin Kæreste i en formentlig Utroskab, hun bliver jaloux. Men, den Jalousie, som saaledes er vakt, har af Forfatteren ingen Repliker faaet til at tabe sig paa, til at blive borte paa igen. I samme Nu, som den er opstaaet, har han tænkt sig den blæst bort — skøndt Sindsbevægelser aldrig i Verden forsvinder pludselig og sporløst. Det er nu ganske nydeligt at se, hvorledes Fru Bloch søger at hjælpe sig gennem stumt Spil. Hendes stumme Spil er overhovedet rigere end vistnok alle andre danske Skuespilleres, hun synes at gaa mere fantasifuldt op i sin Rolle, ligesom at leve kun i den. Skade blot, at stumt Spil hos Figurer, der ikke længer er fremme i Forgrunden, vistnok bemærkes saa lidt af Publikum og paaskønnes saa lidt!

Den affektfuldeste Figur i det nye Repertoire var betroet Hr. Liebmann, en Begynder. Den unge Officer i „Tilfældet har Ret“ skal udtrykke i ret stor Stil Kærlighedens Fortvivlelse, Haab, Angest, Resoluthed, Jubel. Hr. Liebmanns Hænder og hans Dragts Folder fik lidt mere Ro nu, end de havde, da han debuterede i „Fruentimmerskolen“: men ellers var de to Præstationer Hip som Hap og begge ingen Ting. Man saa' og hørte uafbrudt én, der agerede, at han led og var glad, ikke én, der syntes virkelig at være det. Ved Teatret næres der nok nogen Tro til Hr. Liebmann. Set fra Tilskuerpladsen gør han Indtryk af at besidde Dannelse i Stedet for Temperament og et saakaldet kønt Ydre og køn Stemme i Stedet for, hvad der er Grundbetingelsen for al Skuespilkunst: en vis usædvanlig, til Dels medfødt Skikkethed hos Ansigtets og Stemmeredskabernes Muskler.

Som en yderst let Dessert til den meget lette Kost bragte det kgl. Teater tilsidst Balletdivertissementet „En Karnevalsspøg“. Intrigen og Arrangementet er skeletteret ud af „Figaros Bryllup“: der som her en Greve, der efterstræber en dydig Skælm; en Grevinde, der gaar i Skælmens Sted til Stævnemødet; en iltert skinsyg Figaro (Vandbærer af Profession); og en Aftenfest med Optog, Solodanse, Tarantel. Andet end et tørt Skelet er Divertissementet ikke. Om pantomimisk Fremstilling af et Følelses-Indhold, som i Bournonvilles Balletter, kan der ikke og bliver der ikke større Tale. Kun stødvis (f. Eks. af det lidenskabeligt glade i Hans Becks Dans) føres man til Indtryk af finere Art end dem, som Tableauer og Kunstfærdigheds-Ydelser efterlader.

Derimod har der paa Privatteatrene været en Del Anledning til at komme i Kast med forskelligartede og endog stærke

Sindsbevægelser. Ti der har man spillet baade Folkeskuespil og Tragedie.

Maaske man burde være lidt opmærksom for Folkeskuespils moralske Indflydelse. Deres grelle Dyder og Laster og endnu mere deres Hang til at lade Dyden vandre anelsesløs ved Lastens Side er muligt en sød Gift for ureflekterte Hoveder. Eller se paa deres Sentimentalitet! I „Naar Isen brydes“ forherliges en ung Bondekarl paa en Godsejersøns Bekostning; ti da et Menneske er i Livsfare ude paa Søen, stager Bondekarlen sig straks derud paa en Pram, hvorimod Godsejersønnen bliver paa Landjorden. Se Bondens Mod og den fine Herres Fejghed! siger saa Forfatteren. Men nu er Sagen den, at Bondekarlen er vant til at balancere tilsøs i den raadne Pram, Godsejersønnen ganske uvant. Overfor den Handling, der skal udføres, staar de altsaa med helt forskellige Forudsætninger. Og vil man maale to Menneskers Mod eller Værd overfor en og samme Situation, saa maa man tænke sig dem stillet paa ganske lige Fod. Sentimentalitet bestaar just i: at rose, laste og sympatisere uden at regne med Forudsætningerne hos den, som man roser, laster og sympatiserer med.

Og denne Sentimentalitet ophøjer i Folkeskuespil gærne de saakaldte simple paa de saakaldte fines eller dannedes Bekostning. Og maaske der ad den Vej dannes eller dog fæstnes en Slags mislig „Livsfilosofi“, som endda ikke bliver ganske uden Udslag i det praktiske Liv.

Imidlertid — selv om Folkeskuespil er moralsk betænkelige og tilmed literært ubetydelige, kan der naturligvis ydes ypperlig Skuespilkunst i dem. „Man forkaster jo ikke straks en musikalsk Komposition, fordi Teksten til den er ussel“.

Hvad angaar Scener, hvor der skal fremstilles hæftige og sjældnere Følelser, gør dog Privatteatrenes Skuespillere endnu kun daarlig Musik til baade en god og en daarlig Tekst. Den bedste Figur, der i denne Sæson er bleven vist paa et Privatteater, var en komisk: Hr. Dorph-Petersens svedne Bonde i det ovenfor nævnte Stykke. Sammesteds fra vil en og anden desuden huske længe Hr. Neumanns fortrinlige Maske som den høje magre Bondemand med det tænksomme, lidt forlidte, smalle, sorthaarede Hoved. Det er Synd, at Maskerings-Kunsten forsømmes saa meget her hjemme. Blev den drevet med Forstand, vilde mangen scenisk Skikkelse komme til at sysselsætte Tilskuernes Tanker længer, end den nu gør, — og i Tilgift vilde vi vel endda

slippe for slige himlehøjt umulige „komiske“ Masker som f. Eks. den, man saa for nylig hos en formentlig „Tragedienne“.

Men som sagt — med de mere sjældne og stærke Sindsbevægelser affandt Skuespillerne sig paa billige Vilkaar. Der var et Stykke, hvor en ung Dame skulde fremstille Brødebetyngethed, nuanceret af en Ømhedsfølelse, der bryder sejerrigt igennem: den unge Dame vred sine Hænder lidt og lod det være godt med det! I et andet Stykke hjemsøges en jætte-vældig Helt af en Hallucination, som ofte har plaget ham: Skuespilleren traadte et Skridt tilbage med højt opsmækkede Hænder, opspilet Mund, stive Øjne, Tilløb til Rallen, Tegnene kort sagt paa den alleryderste Skræk, som naar en er ved pludselig at blive kvalt; og et Øjeblik efter var saa Angesten glemt og borte. Naturligvis skal det vante Syn ikke afstedkomme Dødsangest; men selv om saa var, saa skal da i alt Fald ens Stemme og ens Krop bruge en artig Tid til at „komme sig“ efter saa forfærdelig en Ophidselse! Og endelig i et tredje Stykke befinder en slagen Mand sig i en Tilstand af stor Skam og Sorg: Skuespilleren lod sig falde ned i en Sofa med Ryggen til Publikum, bøjet Hoved, og udtrykte sin Følelse gennem Reversen af en Krop, der fra Isse til Fod syntes saa død, som den var af Træ!

Med saadant Spæk fanger man kun de ganske uerfarne Mus, Kig-in-der-Welterne blandt Musene.

Det kan være nok saa rigtigt i en Situation som den sidste at vende sig bort fra Publikum (skøndt det vil forslaa at vende sig bort fra den medspillende). Men paa én Betingelse! Artiklens Forfatter har en Gang set en betydelig Skuespiller fremstille en haardsindet Haandværker, som med Skam og Harme maa høre, at hans Datter er bleven forført. Scenen var lille, man saa og hørte fortrinligt. Den udmærkede Kunstner spillede nu det ret lange Optrin saaledes, at han først gik et Par Gange fra den ene Side af Forgrunden helt ned til den modsatte Side af Baggrunden og derpaa blev staaende foran et Vindue i Baggrunden, med Ryggen til Tilskuerne. Derfra talte han. Men paa dette Menneske talte mer end Stemmen; hans Hænder (som han holdt lagte i hinanden over Lænden) talte, og der kom smaa Sitringer i hans Arme, og hans Ryg syntes at trække sig sammen undertiden, og hans Hoved syntes nu og da at dirre ganske svagt. Vore Skuespillere har imidlertid noget stive og maalløse Kroppe. Kun hos Fru Hennings ser man ofte anvendt talende smaa Legems-Bevægelser. Men

hun har da ogsaa af alle sceniske Kunstnere her hjemme langt det spændstigste, smidigste, lykkeligst skolede Legeme.

Ikke desto mindre er det blevet Mode nu paa københavnske Teatre at spille ideligt med bortvendt Ansigt, Ryggen til, Personen paa Vandring over Scenegulvet eller placeret langt borte fra Rampen. Moden har udviklet sig, efter at de store Scener og de mangehaande dæmpede Belysnings-Effekter gjorde det vanskeligere for Tilskuerne at se skarpt. Man tilstræber selvfølgelig en dagligdags Naturlighed. En Del (ikke den mindst begavede Del) af det yngre Skuespiller-Kuld lader overhovedet til at betragte dèt: at kunne føre sig og tale „naturligt“ som Skuespilkunstens et og alt. Nu, det er Kunstens ABC, som man ogsaa maa have tilegnet sig. Og i stillestaaende Stykker, hvis Personer ikke lever noget nævneværdigt indre Liv, kan man næsten hjælpe sig med ABC'en. Men saa snart der kommer Sindsbevægelser med i Spillet, er det dog dem, og ene dem, det gælder om at faa udtrykt, saa skuffende, saa gribende som muligt. Ikke blot vil den rent dagligstue-agtige, nonchalante Naturlighed da ofte passe til Situationen som en Knytnæve i et fint Pigeansigt (hvad man bl. a. kan iagttage paa Hr. Jacques Wiehes Spil i erotiske Situationer). Nej selv om den blot en Smule utydeliggør Sindsbevægelses-Udtrykket for Publikum, skal den vige. Det mindste Hensyn til Side for det største! Kan man virke stærkest, naar man taler med Ansigtet ud til Publikum, saa skal man tale med Ansigtet ud til Publikum; illuderer den fremstillede Følelse kraftigere, naar Skuespilleren staar foran Rampen, end naar han sidder midt inde paa Scenen, saa skal han hen foran Rampen. Ti vi gaar jo dog ikke i Teatret for at bevæges ved, at ogsaa de Mennesker deroppe paa Scenen nu kan staa og gaa som almindelige Mennesker i almindelig Hverdagslighed. Vi vil, som det er sagt i et for Resten lidt flovt Vers, ikke netop se

hvordan en Hat kan klæde,
men vel, om en med Aand kan le
og kan med Hjærte græde.

— — Kan (for ogsaa at faa den saakaldte sidste Teater-„Begivenhed“ med!) kan Fru Charlotte Wiehe det i sin Debutrolle Frk. Nitouche? Rollen giver Anledning til megen Kommers og nogen Følelsesfuldhed: smitter saa Fru Wiehes Spøg og Alvor nede paa Tilskuerpladsen?

Spøgen gør det næppe altid. Fru Wiehe anskueliggør sin lystige Stemning gennem ofte sindrigt udtænkte Gestus. Men der kommer stundum noget automatisk, noget tillært over dem. Hun synes mindre at være Skælmsmesterske af Natur, af uimodstaaelig Drift, end af Profession, fordi det nu skal saa være. Spillopperne lurer ikke i hendes Blik og Miner og Stemme, forinden de bryder frem i hendes Gestus. Og naar hun til Uglspilstreger grimasserer Ansigtet, saa bliver det ikke (som Fru Oda Nielsens blev) pudsigt, men lidt sammenæltet og uskønt. Ja endog den smukke Sangstemme kan til Tider faa en ufin Klang. En Bagatel af Ufinhed truer for øvrig allerede Opfattelsen af Figuren. Hvor den lille Nitouche, meget benauet over at maatte vise sine Ben i en kort Kjole, skal synge om Babette, lader Fru Wiehe hende smøge Ærmer op til Slagsmaal og stikke knyttet Haand op til Næsestyver. Hvorfra har den fine Klosterfrøken de Manerer? eller i alt Fald — hvor har hun Hjærte til at vise dem i sin saa forlegne Situation?

Alvoret lykkes langt nydeligere. Ingensteds virkede Fru Wiehes Sangstemme stærkere end i det lidt vemodige Foredrag af Kloster-Hymnen; og Talestemmen udtrykte kønnest Undseelse og Trohjærtethed. Blikket fra de store, ikke meget livfulde eller spillende Øjne, og Ansigtet, der skæmmes ved at bevæges stærkt, synes ligeledes at henvise *ikke* til at fremstille aktive Følelser som Kaadhed, Kækhed, Overgivenhed, men temmelig passive som blidt Sværmeri og Hengivenhed. Fru Hennings skal for en Del Aar siden have set Fru Wiehe prøve den skælmske levelystne Rose i „Fruentimmerskolen“ og skal saa have sendt hende hjem at lære — Øhlenschlægers Valborg. Uden Tvivl har Fru Hennings skønnet rigtigt. Det rent sanglige fraregnet, saa er det i Løsningen af ganske andre Opgaver end Nitouche det skal vise sig, hvad Vinding Fru Wiehe bliver for dansk Skuespilkunst. Foreløbig er hun mest en god Gevinst for Folketeatret.

VILHELM MØLLER.

Økonomer.

Svar til Kontorchef Emil Meyer.

Kontorchef Emil Meyers Artikel i Tilskuerens Septemberhæfte viser, at han og jeg er enige om, i hvilken Retning Udviklingen af den statistisk-økonomiske Uddannelse bør gaa. Hans Kritik af mit Udkast til en Ordning af Uddannelsen gør imidlertid et Par Bemærkninger fra min Side nødvendige.

At den praktiske Gennemførelse af de foreslaaede nye Undervisnings-Former, navnlig af Lærlinge-Institutet, vil volde Vanskeligheder, er selvfølgeligt og ikke overset af mig. Men da jeg har maattet bekende min Mangel paa Kendskab til adskillige praktiske Forhold, som maa kendes for at kunne bedømme de paagældende Vanskeligheder, har jeg overhovedet ikke indladt mig paa denne Side af Sagen. Forhandlinger i en Fagmands-Kommission maa være Vejen til at komme paa det rene med disse Vanskeligheder og til at finde Midlerne mod dem. Instinktmæssigt føler jeg dog flere af Kontorchef Meyers Indvendinger mod at anvende det praktiske Kontorarbejde som Uddannelsesmiddel som irrelevante. Saaledes den Hovedanke, at private Kontorchefer og Principaler ikke vilde indlade sig paa at undervise og vejlede studerende. Hr. M. nævner selv, at mange Ledere af private Lægekliniker føler det som en Pligt at gøre dette. De Læger, der gør det, det er sikkert de dygtigste og livligste. De dygtigste og livligste Økonomer og Statistikere vilde gøre det samme, derom nærer jeg ingen Tvivl, naar blot Sagen gribes rigtigt an.

Kontorchef M. synes kun at øjne Mulighed for Lærlinge-Institutets Realisation ad Paabuds-Vejen: det paalægges Statsembedsmændene som Embedspligt at undervise de studerende. Det vilde sikkert være uheldigt saaledes at tvinge Folk til at paatage sig Lærerarbejde. Jeg har ogsaa med Hensyn til Statsembedsmændene den Tro, at de dygtigste, de, der kan lære Eleverne noget, ogsaa vil gøre det. Formerne for Ordningen, Vederlagsspørgsmaal f. Eks., ligger det langt fra mig at vove nogen Udtalelse om.

Under denne min Forudsætning, at dygtige Fagmænd leder „Praktikant-Klinikerne“, vilde Resultatet af den to-aarige Vandring næppe blive saa ringe, som Hr. M. anslaar det til: „nogen Øvelse i elementær Regning og Behandling af skriftlige Arbejder, men af Forretningskendskab intet eller en forsvindende lille Dosis, som langt lettere kunde hentes fra faa Maaneders Studium af nogenlunde forstandigt affattede Haandbøger“.

Naar en Elev, trods det at han havde knebet sig igennem den forberedende Eksamen (hvor numerisk Regning maaske burde gøres til et særligt Fag), ikke kunde udføre elementære Regnestykker eller ikke kunde behandle skriftlige Arbejder ordenligt, vilde Kontorchefen selvfølgeligt give ham et foreløbigt *consilium abeundt* og eventuelt give ham Anvisning paa, hvor han kunde erhverve disse Færdigheder. Men kommer Eleven med disse Færdigheder, med Bogholderikundskab og en særligt tilpasset matematisk Uddannelse, saa vil Kontor-Uddannelsen utvivlsomt kunne blive af overordentlig Betydning som pædagogisk Middel. Den vil kunne give en væsentlig Del af det Kendskab til det praktiske Liv, uden hvilket teoretiske Studier af økonomiske Fag svæver i Luften.

Foruden Kontorarbejdet er der jo flere Veje, ad hvilke de studerende kan bringes Ansigt til Ansigt med Arbejds-, Produktions- og Administrationsforhold. Direkte Undersøgelser ved Besøg, under Professorernes Ledelse, har jeg nævnt i min „Plan". Metoden er jo vel kendt fra mange andre Fagstudier. Den vilde kunne benyttes med særligt stort Udbytte ved det økonomiske Studium. Den Forskel i Interesse, hvormed man omfatter, hvad man har set og hvad man ikke har set, gør saadanne Ekskursioners pædagogiske Nytte indlysende for mig.

Hr. Meyer bebrejder mig Uklarhed med Hensyn til Uddannelsens Formaal. Han frygter, at jeg tilsigter en Uddannelse af Forretningsmænd. En saa kort praktisk Uddannelse kan selvfølgeligt ikke gøre Folk til Forretningsmænd. Paa Muligheden af at producere saadanne ad teoretiske Studiers Vej tror næppe nogen. Kontor-Uddannelsen har jeg naturligvis kun tænkt anvendt som pædagogisk Middel og ikke mere. Om vedkommende Cand. econ. bliver Embedsmand eller privat Forretningsmand, lærd Mand eller Konfusionsmager, det kan naturligvis sjældent afgøres paa et saa tidligt Stadium som i de første Aar af hans Uddannelse. Det er jo ganske afhængigt af hans Begavelse og af Tilfældigheder.

Det kunde ikke falde mig ind at ønske indført „en ny Art af Lavstvang, der skulde gøre Adgangen til Virksomheder som Købmand, Bankier, Leder af eller Funktionær i Bank- og Assuranceforretninger osv. afhængig af et Universitetsstudium". Lad os kun faa Folk med økonomiske Kundskaber i bedst og nyttigst mulige Form, saa vil Forretningslivet uden Spor af „Tvang" direkte og indirekte nyde godt deraf. Jeg lægger overdreven Vægt paa Bogholderikendskabet, siges der; men er der ikke Grund til at lægge Vægt derpaa, naar man Dag for Dag ser Udslag af det „Bogførings-Vanvid, som gaar i Svang her hjemme" (Ernst Brandes). Vore praktiserende Jurister viser ofte total Mangel paa Bogholderikendskab. Hvor skulde de ogsaa have den fra? Men var vore „statsvidenskabelige" Kandidater i højere Grad Forretningsmænd, end de er, saa vilde det samme Fænomen komme lige saa stærkt frem hos dem. Eksempler paa, at det har vist sig, kunde nævnes. —

Kontorchef Meyer burde have givet os en positivt udformet Skildring af, hvorledes han tænker sig en praktisk-teoretisk Bankmands-Uddannelse ordnet. Hans Udtalelser herom (S. 759—760) er ikke klare. Om han vil have den teoretiske Uddannelse henlagt til Universitetet, til en særlig Fagskole for Bankiers eller til en Handelsskole, fremgaar ikke af hans Ord.

De Brockske Handelsskoler, hvis Undervisningsplan forekommer mig god, vilde ganske sikkert kunne naa til at omfatte Bankmands-Uddannelsen. Men en Konkurrence mellem denne Læreanstalt og Universitetet paa dette Felt vilde næppe være uheldig, tvært imod. Universitetet vilde dog nok kunne føre Uddannelsen en Del videre end Handelsskolen, selv om Bankmands-Uddannelsen indordnedes under den almindelige statistisk-økonomiske Uddannelse, saaledes som jeg har foreslaaet.

At denne Indrangeren af flere praktiske Fag under én temmelig encyclopædisk Uddannelse rummer en Fare, kan ikke bestrides. Nogen Valgfrihed med Hensyn til de mere specielle Fag kunde jo imidlertid let indrømmes. At spalte Uddannelsen i fire—fem særlige Fagskoler kan man vel des værre ikke godt tænke paa her i Landet.

Naar en Undersøgelse af et selvvalgt Æmne fra et hvilket som helst af Eksamensfagene, meddelt i Afhandlings-Form, blev gjort til Led i den afsluttende Eksamen, havde man maaske ogsaa heri et Middel til at bryde det Spændetrøje-Væsen, der uundgaaeligt følger Eksaminer, der omfatter mange Fag.

Ligeoverfor Hr. Meyers stærke Hævden af, at Universitetet er en videnskabelig Højskole, ønsker jeg blot at fremhæve, at det aldrig har været min Tanke, at der skulde slaas af paa Videnskabeligheden. Saa vist som Videnskab ene og alene gaar ud paa at sammenligne Erfaringerne fra det praktiske Liv og drage Slutninger fra disse Sammenligninger, saa vist vil den Uddannelse være den mest videnskabelige, der bedst giver Lejlighed til at gøre Erfaringer og dernæst bringer det mest mulige ud af de gjorte Erfaringer ved at sammenstille dem med andres.

Valdemar Frederiksen.

